SLOVANSKÝ SBORNÍK

statí

z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literarního i společenského života.

„Poznejme se!"

1884.

(Ročník III.)

Redaktor:

EDVARD JELÍNEK.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem J. Otty.
1884.

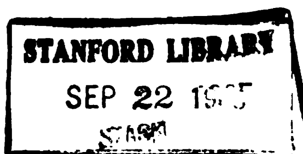

OBSAH.

*

Dopisy:

Slovanské kapitoly. Píše E. J. Pravda:

Z poesie slovanské:

Z belletrie slovanské:

Slovanské sjezdy:

SLOVANSKÝ SBORNÍK

Ročník III. — 1884 — Číslo 1.

Vzájemné styky rodu Habsburského s Polskem a s Ruskem do r. 1519.

Napsal Ferdinand Menčík.

Jako jednotlivec v životě svém odkázán jest na ostatní lidskou společnosť, podobně nemůže se i mezi jednotlivými státy zbudovati nepřekročitelná zeď. Ovšem i tu dříve bližší soused přichází do vzájemných styků. Tak bylo mezi Polskem a západními krajinami. Dokud panovali v říši německé císařové z rodu saského, franského, byl jiný směr politiky; když však těžiště říše německé přeneseno bylo do krajin více na východ ležících, do vévodství rakouského za panovníků z rodu Habsburského, i tu častěji a trvanlivěji sjednocovali se panovničtí rodové obou panství. Polsko, jakožto bližší soused, přišlo dříve do styků nejen se zemí českou a uherskou, jakožto s bezprostředními sousedy, ale i s vévodstvím rakouským, kdežto naproti tomu velkoknížectví ruská spíše k Cařihradu, sídlu to východního císařství, hleděla, odtud vzdělanosť svou přijímajíce a sem až obchod svůj rozšiřujíce. Teprve po vymření rodu Babenberského roku 1246. shledáváme syna velikého knížete haličského, Romana Danieloviče, jakožto manžela nápadnice stolce vévodského, Gertrudy, což ovšem stalo se vlivem krále uherského, Bely IV., aby zjednal Přemyslu Otakarovi soupeře. Král Štěpán uherský ve svém nepřátelství proti Přemyslovi II. uzavřel spolek s Boleslavem Krakovským, ano vyhledával i svazků přátelských s Boleslavem Velkopolským. Toto přátelství pohnulo však potomky panovnického rodu ve Slezsku, které tehdy ještě za část Polska se pokládalo a na tři díly se dělilo, že z řevnivosti se tito Piastovci, u nichž od delšího času němectví se zahnízdilo a jimž v čele stál Jindřich IV. Probus, příjmím „der milde Furste", vévoda vratislavský, přidali ke straně krále českého. Jakých výhod spojení se s polskými knížaty přinésti mohlo, ukázalo se brzy nato v boji, který vzplanul mezi králem Přemyslem Otakarem II. a zakladatelem panství Habsburského, králem Rudolfem I.

Rudolf psal již roku 1275. (17. července) vévodovi Vratislavskému Jindřichovi v tom úmyslu, aby ho odvrátil od krále českého, ale nadarmo. Neboť když přišlo k bitvě u Suchých Krut (Dürren-

krut), stáli věrně při straně české král haličský Lev, Kazimír Polský, Jindřich Vratislavský, kterému Přemysl postoupil Kladsko, pak knížata Hlohovský a Kališský, Vratislav Opolský a j. Tito vesměs přislíbili Přemyslu Otakarovi II. pomoc; v boji však samém súčastnilo se pomocné vojsko jen některých knížat, a i tu neznámo, jak mnoho každý přispěl vojskem. Když pak po nešťastné bitvě (1278.) král Rudolf se svým vojskem až ke Kolínu se přiblížil a česká strana náchylná k míru býti se ukazovala, odporoval jediný Jindřich Vratislavský. A přece dosáhl toho při uzavření míru, že mu do jeho smrti ponecháno bylo Kladsko, kteréž dosud část země české tvořilo, však vzdal se nároků, jaké činiti mohl na poručnictví nad osiřelým Václavem II.

Odtud na nějaký čas Polsko svému osudu ponecháno. Během času zemřeli dva polští vévodové, Boleslav Nábožný, vévoda Kališský, a Boleslav vévoda Krakovský a Sądomířský. Vévodství krakovského dosáhl Lešek Černý, těšící se z přízně jak zemřelého knížete tak i biskupa krakovského Pavla. Nedlouho potom (1281.) podnikl nový kníže ve spolku s vévodou Pomořanským a s rytířstvem Velkopolským válečné tažení proti Jindřichovi Vratislavskému, poněvadž tento jeho bratra, knížete Velkopolského a ještě Jindřicha Lehnického a Konrada Hlohovského v únoru téhož roku zajal a ve Vratislavi u vězení choval. Však tažení bylo nešťastné; zajatá knížata po pětiměsíční vazbě zavázala se vévodovi Vratislavskému, že mu budou proti všem jeho nepřátelům napomáhati, za to však neutrpěli žádných škod jiných; jen Přemyslav nucen byl postoupiti území města Věluně. Po smrti Leška Černého byl týž Boleslav zvolen za knížete Krakovského, Sądomířského a Lublínského, následkem čehož dostal se ve spor s Vladislavem Lokýtkem. Kníže Jindřich IV. byl první, který se nabídl, že knížectví své přijme od krále Rudolfa jako léno německé. Byltě svého času od Boleslava Lehnického tísněn, a obrátil se na krále Rudolfa, ovšem s tou prosbou, aby mu byl nápomocen proti jeho nepříteli. Stalo se to nejspíše roku 1275., ač neurčita jest doba bližší toho skutku.*) Neobdržev však žádné pomoci, obrátil se potom na krále českého Přemysla, s kterým uzavřel dědičnou úmluvu. Na podobné psaní vévody Jindřicha, ve kterém přislibuje býti vasalem říše, odvolával se nejspíše král Rudolf, ačkoliv sám nikdy nedostál podmínce té, aby mu pomoc svou propůjčil, když v Erfurtu r. 1290. (22. července) po smrti bezdětného vévody Jindřicha (23. června) Vratislavského udělil králi českému, Václavovi, knížectví Vratislavské jako odumřelé léno německé. Zároveň potvrdil smlouvu (25. září), kterou zemřelý kníže s králem Přemyslem Otakarem uzavřel. Jak malomocným toto oblénění bylo, z toho poznati možná, že téhož dne, kdy Václavovi listina vydána byla, tedy dne 22. července 1290. potvrdil již nový vévoda Vratislavský, Jindřich Tlustý, výsady a práva města Vratislavi,**) a než podruhé naložil král Rudolf s kní-

*) Stenzel: Geschichte von Schlesien 108.
**) Klose: Documentirte Geschichte von Breslau. I. 564.

žectvím, které dosud v žádném svazku s říší německou nebylo, potvrzeny byly i novému městu Vratislavskému od Jindřicha udělené svobody. Mnohem oprávněnější byly nároky, jaké král Václav na základě dědické úmluvy činiti mohl, dle nichž kníže nemohl více země své někomu poručiti, jak Dlugoš*) vypravuje a po něm Lelewel, ačkoliv před tímto dokázáno bylo, že kníže vůbec žádné poslední vůle nezanechal.

O knížectví samo povstala válka krutá mezi oběma slezskými knížaty, až konečně se Konrád Hlohovský zrádně svého nepřítele zmocnil a ho přinutil k tomu, že mu odstoupil některá města a hrady. Mezi tím bojem byl však i král Václav II. na jiné straně odškodněn. Hned po smrti Jindřicha obrátila vdova po Leškovi Černém, Grifina, zraky Krakovanů na syna své sestry, Václava českého, který i dosti přívrženců nalezl mezi přátely zemřelého Jindřicha. Následkem toho poslal Václav II. nejdříve svého nevlastního bratra Mikuláše Opavského s vojskem do Polska, a sám na jaře léta potomního tam následoval. Když do Olomouce přijel, objevili se tu i knížata Měčislav Opolský, Boleslav Těšínský, před ním; jejich bratr Kazimír Opolský a Bytovský již léta předešlého uznal krále Václava za svého vrchního pána.

O vévodství Krakovské zápasili dosud dvě knížata, Přemyslav Velkopolský, bratr Leška Černého, a Vladislav Lokýtek, a tak usnadnili králi českému, který se odtud vévodou Krakovským a Sandomířským zval, cestu k panství nad Krakovem, kdež od německých hlavně osadníků vydatně podporován byl, že konečně i Vladislav všech nároků na panství se zřekl (1292.). Vláda česká však zde netrvala dlouho. Již r. 1295. byl Přemyslav Velkopolský od šlechty velkopolské a vyslanců šlechty krakovské a největší části kněžstva polského za krále zvolen a pomazán (26. června 1295.). Ale po roce byl zavražděn, a tudíž i odpor, který král Václav II. u kurie papežské proti němu zdvihl, minul se s účelem. Václav sám, dříve než by zanášel se věcmi polskými, dal se slavně v Praze korunovati (1297.), při kteréžto slavnosti se nelibost, kterou vévoda Albrecht rakousky k němu choval, utišila. Příčina toho ovšem ležela v tom, že Albrecht pomocí krále Václava dosáhnouti chtěl koruny německé proti Adolfovi Nassovskému. Proto odbývána hlavně k úradě schůze ve Vídni, kam se i knížata Opolští dostavili. Aby papeže, jenž Albrechtovi nepřál, tomuto naklonili, a aby proti nově zvolenému králi německému ničeho nenamítal, obrátil se král Václav sám do Říma se psaním (19. listop. 1398.) žádaje, aby stolice volbu schválila. Za platné služby propůjčil pak Albrecht Václavovi II. všecko, čeho by tento na Vladislavovi Lokýtkovi dobyl jako léno pro něho i pro jeho dědice, aby tím sláva jeho říše rozmnožena byla.**) Potom neodkládal Václav déle, a dal se ještě téhož roku ve starém sídle Hnězdně korunovati.

---

*) Dlugoš ad an. 1290. Lelewel Polska 13. str. 174.
**) Böhmer. Regesta. 1246 str. 221. Szujski: Dzieje polski I. 201.

Přátelství krále Albrechta netrvalo dlouho; důvod ležel jednak i v záležitostech polských, jednak v jiných nepředvídaných událostech. Roku 1301. vymřel královský rod uherský Ondřejem Benátčanem; král Václav II. přijal nabízenou mu od velmožův uherských korunu pro svého syna Václava. Toť byla příčina, která krále Albrechta od krále Václava odvrátila a k papeži Bonifacovi VIII., od něhož Albrecht dosud za pravého krále uznán nebyl, přiblížila; neboť obával se Albrecht zajisté, že vzrůstající říše česká mohla zadusiti malé vévodství rakouské a štýrské, kdyby král Václav ke dvěma korunám jinou třetí korunu připojil, k jejímužto udělování papežové právo sobě osobovali. Bonifac VIII., maje jiného nápadníka, kterému by byl dopřál trůnu uherského, napomínal krále Václava II., a když nedbal slov jeho, nalezl sobě přítele v Albrechtovi. Papež uznal nyní teprve ve slavném shromáždění Albrechta za pravého krále německého a odeslal mu list (1303. 30. dubna), ve kterém ho jako „milosrdný otec na milosť přijímá“, a sprostil ho všech povinností a závazků, v jaké vešel s jinými panovníky.*) Nenadále obdržel tak Vladislav Lokýtek, který předtím (1301.) do Říma za pomoc žádat se odebral, nových spojenců. Neboť, když vyzvání, aby král Václav korunu uherskou vydal, nic nepomáhalo, obrátil se papež na krále Albrechta a jeho syna Rudolfa, aby králi uherskému pomohli; psaní toto odeslal Albrecht králi Václavovi spolu s vyzváním, aby vydal Polsko a Krakov zároveň s jinými neoprávněnými panstvími**) (Cheb a Míšeň). Václav hleděl s Albrechtem přátelsky se dohodnouti, což když se nepodařilo, chystali se k boji. Vladislav Lokýtek naleznuv pomoci a laskavého přijetí u velmožův uherských, zmocnil se v krátce krakovského území, a mezi tím co Albrecht s králem uherským, Karlem, proti Čechům až ke Kutné Hoře táhl, podařilo se mu po neustálých potyčkách s českými posádkami v Krakovsku zanechanými dobyti Pelčisku, Vislice a Lelova (1304.). Ale spojenci nuceni byli odtáhnouti z Čech s nepořízenou, ano Albrecht rád by se byl dal ve vyjednávání, při čemž nebyl by stál více o vydání koruny polské. Neboť když následujícího léta (1305.) král Václav II. zemřel, zanechav jediného syna Václava III., který uherskou korunu svému příteli Ottovi Bavorskému odstoupil, a král Albrecht smrtí odpůrce svého Boniface VIII. zbaven byl, uzavřen dne 5. srpna v Praze mír. Král Albrecht mír ten dne 15. srpna v Norimberce potvrdil, přiřkl pak Václavovi III. název krále polského, sám vzdávaje se ve prospěch Václava a jeho potomků všech nároků na Polsko a na Čechy a schvaluje veškeré nové nabytí zemí, proti kterému dříve válku zdvihl.***) Mimo to stalo se zde dohodnutí, že sporná záležitosť vratislavská od hraběte z Henneberka a purkrabí Norimberského Burcharda uspořádána bude.

Dohodnutím tímto byl opětně Vladislav Lokýtek opuštěn, naproti tomu král Václav od Albrechta spíše podporován. Ale přece

*) Kurz: Österreich unter Ottakar I. 254.
**) Kurz 267. Palacký 390. Szujski I. 202.
***) Palacký I. 402.

podařilo se Vladislavovi na vlastní síly odkázanému, že jen pomocí Amadea, župana spižského, a několika přívrženců krále Karla se zmocnil Krakova a Sądomíře, a vypudil Mikuláše Opavského a Jindřicha z Lipé. Na tuto zprávu odhodlal se teprve král Václav III., který se zasnoubil s Violou, dcerou Měčislava Těšínského, vytáhnouti proti Vladislavovi; ale úmysl jeho zmařen byl nenadálou smrtí, která ho v Olomouci překvapila r. 1306. (4. srpna). Různice nyní v Čechách povstalé použili i Poláci a zbavili se panství českého nadobro.

Nedlouho po smrti krále Václava byl Vladislav Lokýtek, vypudiv ze země všecky posádky české, uznán za krále polského. Domohl se toho vė chvíli, kdy král Albrecht tím zaměstnán byl, aby synu svému Rudolfovi zjednal trůn český. Proto ani Albrecht nečinil žádných námítek, když se Vladislav města Krakova zmocnil, ano neměl téměř času, aby pomýšlel na tuto vzdálenější zemi, maje dosti co dělati až do své smrti (1308.) se svými nároky na Čechy. Po smrti Albrechtově mohli tím méně jeho nástupcové něco podniknouti, neboť spíše zraky své obraceli, když na nějaký čas rod jejich zbaven byl koruny německé, na souseda svého. Fridrich Krásný, byv zvolen r. 1310. od menšiny kurfirstů za krále německého, nemohl se též odvážiti k tomu, aby podnikl něco vzhledem Polska, jelikož král Jan český hned po nastoupení svém přijal název krále polského a Fridrich sám na všech stranách mocnými nepřátely byl obklopen. Tím zůstalo i Polsko svému osudu ponecháno a na své nejbližší sousedy, na Čechy a Uhry odkázáno.

Vévodové rakouští byli odtud zaměstnáni záležitostmi německými. J e j i c h p o l i t i k a v š a k m ě n i l a s e p o d l e J a n a, k r á l e č e s k é h o. Tento byl prve vystoupil jakožto přítel německého krále Ludvíka Bavorského a stál tedy se svým svakem, Jindřichem, vévodou gorickokorutanským, naproti vévodům rakouským. Proto i král Jan nemohl pro spory v Němcích hned domáhati se koruny polské, což ovšem přispělo Vladislavovi Lokýtkovi, aby upevnil moc svou. Ale brzy postavil se proti němu nový nepřítel, který nadíti se mohl pomoci od stolice apoštolské; byl to řád německých rytířů. Vladislav hned r. 1307. obrátil zřetel svůj k Pomořansku, které mu od německého řádu odňato bylo. Ale navzdor tomu mohl počítati Vladislav na pomoc papeže Jana XII., který jakožto věrný přívrženec politiky francouzské a jako ochrance Fridricha Krásného řádu německých rytířů nepřál. Poslal tedy Vladislav r. 1317. do Avignonu k papeži posla, žádaje na něm, aby mu jako dříve Přemyslavovi koruna udělena byla. Poslem tímto byl Gervard, biskup kujavský, který měl uloženo, aby u papeže vedl stížnost na řád německý proto, že Polsku území pomořanské odňali a rozličné škody způsobili. Ačkoliv papež obdržel od krále polského povinný petrský haléř, přece se neodvážil rázně vystoupiti, protože král Jan, přítel francouzského dvora, od něhož veškerá politika papežská od roku 1308. závisela, nazýval se králem polským a k tomu ještě od řádu německého vyzýván byl, aby jakožto dědic Václava III. domáhal se dědictví svého proti Vladislavovi. Nicméně navzdor

těm pochybnostem byl Vladislav z vůle národa v Krakově korunován roku 1319. (26. ledna), byť i papež ještě několik dní předtím (19. pros. 1318.)*) napomínal, aby nedotýkal se práv cizích. A několik měsíců potom nejen papež opětně Vladislavovi příznivým býti se ukázal, ano činil předhůzky řádu vybízeje ho, aby všecko vrátil, co Vladislavovi v Pomořanech odňal a již osm let ve své moci choval.**) Mimo to poslal papež zvláštní vyslance, aby spor utišili.

I Vladislav vypravil své plnomocníky, kancléře Filipa a jiné; ale následkem tvrdošíjnosti řádu protáhla se pře, až konečně roku 1321. vydán byl rozsudek toho znění, aby celé Prusy králi polskému navráceny byly a 200.000 polských peněz jakožto náhrada zaplaceno.

Téhož času sblížil se Vladislav k Uhersku a o něco později i k Litvě. Zasnoubil totiž svou dceru Alžbětu (1320.) králi uherskému Karlu Robertovi, od kteréhož času žil s Uhry v přátelském poměru. Aby pak i na severovýchodě jist byl, uzavřel nejprve s Litvou příměří, kteréžto ještě sňatkem králevice Kazimíra s Annou (Aldonou), dcerou Gedimina Litevského, utvrzeno bylo. (1326.)

Mezitím byli rakouští vévodové Fridrich Krásný a Vilém zaměstnáni v Němcích, kde svedena jest u Mühlberka rozhodná bitva, ve které nejen král Fridrich sám, ale i jeho mladší bratr Jindřich zajati byli. Delší čas nalézali se u vězení, Jindřich na Křivoklátě, Fridrich v bavorské Trausnici, až konečně vysvobozeni jsou, když nastal obrat v politice krále Jana. Tento nejsa spokojen s tím, že král Ludvík slibů svých neplnil, klonil se neustále více k rakouským vévodům, od nichž mu takové nebezpečí nehrozilo jako od Ludvíka. Proto propustil sám vévodu Jindřicha z vězení a nyní počalo vyjednávání, na něž i dvůr francouzský účinkoval. (1323.) Přitom namáhal se i král uherský, přítel polského Vladislava, aby podmínky zmírnil. Tak tedy pomocí cizích panovníků stalo se dohodnutí rodu Lucemburského s Habsburským (1323.), staré spory smířeny a obě strany slíbily sobě přátelství. I po míru hleděl Jan, aby vévody rakouské při tehdejších zápletkách na své straně měl; poněvadž pak král uherský klonil se neustále na stranu polskou, i rod rakouských vévod více méně v přátelských poměrech nalézal se k Polsku. Jmenovitě stáli na straně nepřátel krále českého Jana, když tento válkou vystoupil proti králi Kazimírovi Velikému. Ale stalo se i tenkráte prostřednictvím papežovým dohodnutí (1348.). Netrvalo pak dlouho, stala se Vídeň středištěm vyjednávání, které se dělo mezi králem Karlem IV. a Ludvíkem uherským. Zde totiž r. 1553. učiněny rozličné námluvy a vyřízeny staré spory. Císař Karel potom odebral se sám do Budína, kde král Ludvík jakožto budoucí nástupce v království polském zřekl se Svídnice a Javora s Bytomí, a Karel se své strany vzdal se

*) Raynald, Historia ecclesiast. ad an. 1318.
**) Theiner, Monum. historiam Poloniae spectantia 1319. 11. Sept. Avignon.

nároků na vévodství Plocké a Mazovské; tamtéž slavilo se Karlovo zasnoubení s Annou Svídnickou.

Ještě jedenkráte vydal se král Kazimír na cestu do Budína r. 1355. Zde opětně bylo Ludvíkovi nástupnictví v Polsku pojištěno a na jeho bratra Štěpána rozšířeno, při čemž král Ludvík velmi obezřele sobě počínal a dne 24. prosince zvláštní výsadu ku prospěchu svých poddaných vydal, že budoucí král nemá žádných jiných daní ukládati, než jaké dosud panují. (Pokračování.)

Život slováckých děvčic.

Jejich povaha, písně a hry.

Napsal **Jan Herben.**

Každá dědina slovácká má rybník pod humny nebo rybníček, jezírko na blízku s čistou, průhlednou vodou, brodidlo na návsi nebo potok, vinoucí se mezi vrbovím dolů dědinou. Řeknu-li rybník, míním to jen ve smyslu těch, kteří názvu toho sami užívají. Na mapě byste rybníku marně hledali.

Každá dědina slovácká má pak i chlapce a děvčice, kteří od Jiří do Václava z vody říkajíc nevylezou jak obojživelníci. Jak svitne den a voda se ohřeje, již se v ní čáchají, plovou, ponořují (schovávají), hrají: „Hastrmane Ivane, možem sa tady kúpat?“, a pokřikují na sebe plnými hrdly slováckými.

Za teplých červnových a červencových dnů, kdybys, milý cestovateli, stanul opodál na břehu v „acházovém“ plotě, který je slováckou specialitou, kdybys viděl roztomilou hru drobných tělíček, řekl bys sobě s básnířkou (třeba ne snad tak pěkně):

„Jaký obrázek to plný něhy!
bílé mráčky plují tam i tu, —
mním, že mezi rosnatými břehy
rozlévá se kousek blankytu.

Hle, jak by se mezi mráčky nesly,
drobné děti skáčí do vody, —
malíř sedí pod stromem a kreslí
andělíčky podle přírody.“

Kreslíš v duchu s malířem. A vskutku kreslíš andělíčky. Jako andělíčci nemají pohlaví, tak ani tu nepoznáš chlapcův od děvčic a slyšíš jen volání: „Jurko, Michale, Petrušo, Terezo... Hle, ještě nerozeznáš, že jsou tu pohromadě rozcuchaní vrabci a uhlazené vlaštovičky pokolení slováckého. Právě jen andělíčky podle přírody kreslíš. Andělíčky trochu osmahlé, přisnědlé, kučeravé — jako cigáňata.

Ti, co se koupají, nechali na břehu střapaté své sestřičky a zaprášené bratříčky, od slunce opálené, nechť se batolí a baví, jak umějí; chůvou nechť je jim Pánbůh a od úrazu nechť si je opatruje Anděl strážný. Sami dali jim dřevěnou, červeně natřenou pannu z pouti, prut, lesklou křemelku a dost.

Husy a kačeny domácí rejdí opodál koupajících, lekajíce se pokaždé, když mezi andělíčky nastane pekelný křik...

V tomto věku, v této fasi života, není tuším možná nic říci o životě slováckých děvčic. Jak vůbec může se říci, že jsou to děvčice, když toho ještě samy nevědí, samy jinak nežijí než chlapci, nemají jiných přání, snah, skutků; nic jich nenutí, aby jinak číly a žily než chlapci?

Dovolte, abych odskočil pro tuto předmluvu:

Člověk, tedy i zajímavá odrůda jeho: člověk slovácký, má troje období ve svém dětství. První podobá se životu rostlin, druhé podobá se životu živočichů a třetí teprve nabývá přívlastků lidských a přímětků ozdobných pokolení lidského. Epitheton ornans!

Podobá se zajisté rostlinám, když takový mladý človíček žije, ssaje, roste — ale nemluví a neumí se pohybovati. Bolesť vyjadřuje křikem, před nímž prý i hrdinský Kutuzov utekl, a radosť úsměvem. I pupeny rozvité právě na snitce mladého stromu se usmívají. Pupen rozpukne se pod teplými paprsky slunečnými, usměje se a hledí nevědomky, udiveně na širý boží svět. Neví, co je sám, co předměty kolem něho. Tak i dítě v klíně matčině, pod teplými paprsky lásky její, usmívá se, hraje si a hledí plnýma, velkýma očkama v tajemný svět... Jak je nevědomé!

Druhá fase života dětského podobá se životu zemské, polní a nebeské zvěře. Ještě to nejsou lidé, teprve živočichové. Ti koupající se slováčtí andělíčci jsou ještě živočichy, jsou ještě v této fasi. Děti — chlapci i děvčice — vidí ves, rybník, přírodu, modré nebe nad hlavou a za ním Pánbíčka, jmenují předměty kolem sebe, jak slyší, učí se žvatlati cokoliv, třeba otčenáš — ale nechápou ničeho. Neznají příčin, neznají souvislosti, neznají následků. Jsou to stvořeníčka nejšťastnější na světě. Žádná vášeň nezkormucuje jasné hlavičky, starosť jim nesvírá srdce, neznají sklamání, nepotřebují lsti ani naděje, a nevědí, že mají před sebou trnitý život plný bolů, strastí, nemoc a smrť. Nevěří, že babička v kožichu duběnkovém a s hlubokými vráskami na tváři také byla děvčicí a hrávala si v kamínky! Nevědí, že Hanička také vyroste, sestárne a umře. Děti v tomto věku nevědí, co bylo včera a co bude zítra, leda by maměnky slibovaly zítra jablko nebo bič. Umře někdo v rodině. Všichni chodí stísněni s uplakanýma očima. Mařenka také pláče, ale neví proč. Rodinu stihlo neštěstí, pohroma na jmění a statku. Dítěti je hračka světem a s ní veselí se dál. Vždyť huňatý Strakoš také se veselí. Nanejvýš se diví, že tatínek si s ním nehraje na schovávačku a nedělá za dveřmi: „kuk!“ Ve slovníku těchto dušiček není slov, kalících lidskou mysl a tížících křídla obrazotvornosti. Není slova hřích, slova nemožnosť... Mládež žije v přírodě a tam se žije bez naučených citů a bez ethických pravd: to je mé a tvé, to je záslužno a to je hřích. Děti jsou rození živočichové, ne lidé. Ale již i mezi těmito živočichy Slováčata jsou zvláštní, zajímavou odrůdou jako mezi kačenami kačena divoká.

Krev rodičů v nich vře. S krví tou zdědila mládež vnímavosť, touhu, náklonnosť ku přírodě a hloubavý pohled do tajemných bání, do ruchu a šepotu, do všovládnoucích sil přírodních. Příroda Valacha moravského i Slováka má na sobě něco ruského. Když cestuješ po celé východní a dílem jižní Moravě, ocitneš se nejednou mezi lidmi starými, právě ruskými, kteří berou tě za ruku a vedou do společnosti jakýchsi tajemných bytostí, seznamují tě s nevyzpytatelnými silami vzduchu, vod, země, lesů, studánek, že mimovolně ovládne tě tušení tajemného světa nadsvětného, jenž zasahuje v osudy naše, a že pojme tě strach i hrůza, když ocitneš se sám v končinách lesnatých nebo v rovinách s tajeplnými ševely palachu, vrboví, reptáním řeky... Co prorokuje ten zlověstný pták nad hlavou zbloudilého? Čím oddychnul tak zhluboka ten les? Proč příroda tak upřeně hledí na tebe a stráň mlčí, jakoby s bázní naslouchala vzdálenému hovoru? — — Jako Rusovi, tak i tobě lze cítiti temnou moc cizí v celé její síle, když k tobě mluví muž v krbcích nebo v haleně.

A neznáte hrůzyplné „Slibky“ Heritesovy?

Viz duši starého člověka. Člověk ten ví a cítí, že sám je chatrnou částkou té přírody, závislý, bezmocný, ale též milovaný, ovívaný teplým dechem matky. Je dítětem matky hrozné i laskavé... Duše slovanská je nejnáchylnější pantheismu.

Tepna přírody bije se vší svou tajemností v žilách i jejich dětí. Čím dále na západ, tím příroda méně tajemnější. Tam strhali s ní roušku.

Hleď! Když přijde jarní čas, Slováčata ocitnou se ve svém živlu: ženou vodu do járků, staví hráze a rybníčky. Vybíhají na déšť, pod okap, aby na ně pršelo. Líp prý porostou. Když se zalívá muškát v oknech a v zahrádce rozmarina, čerstvěji roste. Potom shodí své režné šaty a brodí se. Vždyť husy a kačeny také se brodí. Neponořují, nečáchají se proto, aby byla čista; naopak zamažou se blátem až po oči. Proč? Vidí to na živočiších kolem sebe. Pohružují se do vody ne z jiných popudů nežli právě z těch, ze kterých ryba si pod vodou libuje. Myslí si děti, abychom tak byly rybou! A zase sedí na břehu, naslouchají hrkotu potůčka, šumu větví topolových a bezových. Proč? Proč by potok hrčel a proč by haluze šuměly, kdyby jich neměl nikdo poslouchati? Šumí a hrčí pro lidi: „rozumíte nám?“

A zase šplhají po stromech, vylézají na zdi — — viděli to na jiných, ne právě lidech.

Kdykoliv čtu v pohádkách, že někdejší lidé rozuměli řečem všech živočichů, pokaždé vzpomínám dětí, přírodních dětí...

Divíte se, kam jsem odskočil od života děvčátek? Neodskočil. Líčil jsem tu děvčice slovácké i chlapce, celou tu dětskou obec vůbec i každého zvláště. Chlapec i děvče, ale děvče mnohem více, sotva začíná blaboliti, zavádí se do přírody, zrak jeho se obrací na předměty tajemné, poznává hojivou moc bylin a čarodějná říkadla s pověrami, otvírá se mu říše báchorek a pohádek se skleněnými vrchy, s křišťálovými paláci, s duchy, draky, kou-

zelníky. Ký div, že pak příroda skutečná působí na děti tajemně, že je naplňuje bázní, že v nich probouzí velkou sílu fantasie a učí pověrčivosti — —

Z této základní rozpoloženosti mysli zrodila se a rodí se ptačí mluva a mluva zvířat, která nikde není bohatší nežli u děti valašských a slováckých. O této mluvě pracovali chlapci i děvčice, vůbec mládež. „Zpěv ptačí a všeliké zvuky přírodní a umělé.“ praví jeden z nejdůmyslnějších a nejlepších znalců našeho lidu, professor Bartoš, „nalézaly v ní věrného interpreta, kteréž ona snažila se věrně napodobovati, zvláštní text svůj jim podkládajíc. Lidičky tyto rozuměly také tomu, co povídají cepy, v taktě na mlat dopadajíce. Ve trojnici na příklad pravily: ‚Na peci, na peci, na peci!‘ Ve čtvernici: ‚V peci buchty, v peci buchty!‘ V paternici: ‚Pátý za vrata, pátý za vrata.‘ Ozvala-li se trubka poštovního pacholka nebo táhlé zvuky trouby pastýřské, i tomu rozuměly co znamená... Vyzvání-li malý zvonek chudobnému, pocinkává prý: ‚Nic nemiél, nic nemiél.‘ Tři zvony, vyzváněјíce bohatému, hlásají všemu lidu, že měl: „Pole, lúky, dům, pole, lúky, dům.‘“

Když večer doznívá klekání, a kostelník pak menším zvonkem třikrát zablinkne, což prý je za dušičky čili dle jiných dělá se kříž: „Ve jméno otce — i syna — i ducha svatého,“ děti vykládají si hlas zvonku na slova: „Tam ten den, tam ten den, tam ten den.“

Děvčice jsou učelivější, jsou vnímavější a měkčí nežli chlapci, a proto častěji setkáš se s blouznivými, pověrčivými, naivními hlavičkami u děvčic nežli u chlapců; děvčicím pohled na svět a jeho divy je tajemnějším.

Šel jsem okolo jezírka, spíše brodidla. Děvčička asi čtyřletá ohýbala se stále pro hroudy a házela po něčem na kraj vody. Již byla unavena a potůčky hrnuly jí po tvářích. Rty měla pevně zaťaty.

„Ej,“ povídám, „co to děláš? Čí jsi?“ — Děvče udeřilo do vody a vrhlo se proti mně s opravdovou starostlivostí:

„Joj — také ošklivé žabisko! Neotevírajte hubu — ščítá vám zuby!“ A vracelo mne od břehu zpět, aby mne zachránilo:

„Utečte! Kolik zubů vám ščítá, tolej vám ich vypadne!“ Jaká to hrdinka! Sama si troufá hrudami žábu od břehu zaplašiti pro bezpečnosť jiných. Odstoupil jsem kus od břehu a děvčička, zaťavši pevně rty, házela po žábě s novou vytrvalostí — —

Ostatně toto jsou doby pravé naivnosti, ony doby dětství, na které se především vztahuje přísloví, že „mládež nemá ctností“. Vždyť tyto děti nezkoušejí, nehloubají a proto nectí, neznají lásky a nevědí o svatosti. Takoví jsou chlapci i děvčice, kteří konečně víc nežli dvě léta nerozeznávají se ani na zevnějšek svým krojem. Kasaňa obou je stejná.

Avšak ve čtvrtém, v pátém roce přestává náhle všecko mazlení a ta dosavadní řeč dětská náhle stává se dětem zapovězenou rodiči, vysmívanou od starších bratří a sester. Avšak i po tomto

velikém obratu v životě dětí, dlouho ještě vzájemné obcování chlapců a děvčic, ano i zaměstnání jich zůstává beze změny. Děvčice mají tytéž náklonnosti, tytéž ctnosti a nectnosti jako chlapci. A když v nevinnosti své koupají se společně s chlapci, rodiče řeknou: „Sú to ešče děti. Jak děti. Taky sme byli takoví."

Pravý převrat a samostatný život děvčic zahájí teprve škola. Známy jsou podstatné rozdíly povahy ženské a mužské. Tam něžnosť a slabosť — tu otrlosť a síla, se všemi přídavky a podrobnostmi na obou stranách.

Při dětech slováckých zdává se mi, jakoby v kořeni přirozenosti netkvěl žádný zárodek toho, co bude každé pohlaví pro sebe vyznačovat. Teprve, tuším, delší vychování každého pohlaví svým směrem vypěstuje většinu těch rozdílův, ač mužatek na Slovácích rodí se zrovna dost. Aspoň nemohu o děvčicích slováckých do sedmi neb osmi let říci, že by náležely k pohlaví slabému, křehkému. Nemohu říci ani, že bych musil právě péro své utrhnouti s paprsků měsíčních a namáčeti je v ranních červáncích a psáti jen na blankách duhových, když chci psáti o těchto něžných, vzdušných květech pokolení lidského — jaká vyvádějí uličnictva, rvačky a pase s chlapci, škrtání po zdech, jak nemilosrdně si navzájem vykudlí a naspílají... Ó Musy, vám by slzy kanuly po tvářích!

Avšak již rodina i škola počala pracovati o rozdílném vychování obou pohlaví, a pravý život děvčic počíná. Když v domě otcovském se zaměstnávají děti, vidíš, jak chlapci chápou se všeho hřmotného a mužného — toho, co otec; a děvčice her i prací tišších — těch, co matka.

Chlapce těší bič, křivák, vůz, mlýn; obor práce jeho jest na dvoře a v humně; známka zaměstnání hřmot — a roztrhané gatě. Děvčátka učí se zápoliti s jehlou, s vařečkou: obor práce je v kuchyni, v zahrádce, ve stájích; vyřizují své dotazy k matce šeptem. Teď teprve rozeznáš rozcuchané vrabce slovácké od uhlazených, švitořivých vlaštoviček slováckých!

Kroj na Slovácích je několikerý, ale vždycky vkusný a svědčný. Najdeš o kroji jinde. Uvádím jen, že děvčice od malu nosí tytéž šaty, co dívky dospělé i ženy vdané, jenom ne rubáč. Většinou pak děti chodí bosy, vyjma svátky. Děvčica má hladce rozčesané vlasy, uprostřed pútec čili cestičku. Vzadu si vlasy splete v dlouhé leliky dva, jež se stočí okolo hlavy. Pod šátkem jen z předu vlasy trochu vykukují. Vlasy se děvčici neostříhají nikdy. „A dyby Kačenka měla ohniparu, tož jí od ohnipary kmotřenka kúpijú pantličku škrúbkovú, neměřanú, nestřihanú, nesmlúvanú," a Kačenka si ji zaváže na krk.

Když ke kupci dojdou ženy kupovat takovou pantličku, kupec ví, co to znamená: nesmlouvá, nestříhá.

Jako v domě rodinném tak i v přírodě prozradí se pak různé náklonnosti chlapců a děvčic.

V říši rostlinstva dívky přilnou znenáhla ku květinám, sázejí je, pěstují, zalívají a trhají si voničky (kytky). Někdy v nábožném

úmyslu ozdobují domácí obrázky. okrašlují boží muky při cestách a kříže u dědiny. A jako dívky chodí sbírat jen rostliny kvetoucí na věnce a na kytky, tak chlapci probíhají křovinami, trhají lískovce, řežou žluté vrbové pruty na žíly, nebo je strkají do země, aby rostly.

V říši živočišstva děvčátka vyberou si své miláčky. Z domácích zvířat zamilují si lichotivou, lstivou kočku; chlapci rvavého, huňatého psa, jímž se pyšní, sedají naň, zapřahají a čvou (štvou) na cigány. Fantasii chlapců dráždí pěkný kůň; idealem jich jest jezdec, voják. Ale děvče se hrozí koně, bojí se ho napojit (jako v Čechách, kde děvče zpívá: „Já ho nenapojím, já se koně bojím, že jsem maličká“). Za to děvčicím připadnou na starosť krávy, husy, slepice, kačeny, jimž sypou a krmí je. Když je chlapci rozhánějí, děvčice prozrazují větší soucit a jemnocit. Nanejvýš si chlapci berou na starosť krom koní jen holuby a králíky.

Toto zaměstnání čím dál tím více působí na měkkosť a něžnosť a bázlivosť děvčat, která se pak bojí i rosničky, když ji chlapci přinesou do školy. Děvče se odvrací od chlapců, když chytají chrousty a čmeláky, jimž vybírají buď měchýřek s medem nebo je usazují ve hliněný včelín. A hmyzu vůbec již se děvčice bojí: škvor vleze do uší, púk (pavouk) je jedovatý...

Vyvinou-li se náruživosti u Slováčat, pak náruživosti holubářské, jaké se oddávají chlapci, a náruživosti květinářské, která panuje mezi děvčaty, nevyrovná se ani městská strojivosť, honba po šatech, plesech, slovem nic.

Zpytuj děvče osmileté, zná-li tu neb onu polní rostlinu. „Bóže, co by ne,“ odpovídá udiveně mladá Čejkovianka, „dyť má takové a takové květy a šak hen na chobotech roste u chodníka — —“

Zná všecko; zná však i užitečnosť a hojivou moc bylin ku podivu záhy. Zmiň se jí a poví ti, „že prasata žerú nejračik srpek, hotaříček, slak a mladú ohnicu. Kroměvá teho vrbicu, kuřáčku, pumprlicu, mačec, charbu, bogdálí nos, kúkol, truskavec, mlíč, ostí, hrachovinku, pazúrek, vrzúkálku... Poví ti, že „húsata nejračik majú kopřivy, lopúň, mlíč; obírajú listy z mladéj ohnice, chrástky z řepy (doma řepu sekanú), ale mlíč že velice žerú... Poví ti, „kravám že se nosí slíz, ohnica, pýř, ostí, pazúrek, vrbica aji vrzúkálka a bar co jiného...“ (Dokončení.)

Šlechta na Litvě.

Její rozvoj historický, význam a život.

Napsala W. L. Kościałkowská.

Grodno, na Litvě.

Vnitřní poměry litevské šlechty představují široké i vděčné pole k badání ve směru společenském i politickém, obyčejovém i uměleckém. Předmět tento nelze zasaditi v úzký rámec časopisu; proto také přestanu na pouhém naznačeni všeobecných

rysů, kladouc důraz na to, že ani z nejsvědomitějšího opisu není možná dojíti ve příčině té k určitým úsudkům, aniž nabyti žádoucího názoru o předmětu, nepředstavíme-li si zvláštního politického postavení Litvy a neustoupíme-li v dějinách nazpět ku základům a rozvalinám dávné Polsky.

Z rozvalin těchto stav šlechtický rychle jako mláz vyrostl s porušením všeobecné rovnováhy, se škodou a ztrátou prvkův, ale jako mláz, v nížto se spojil svazek známek národních. Podnes a přese zdánlivou nepravidelnosť zjevu šlechta — zvláště litevská — představuje spolu s osvětou sebe svědomý prvek národní.

Ocenění zvláštního politického postavení Litvy ponechávám úplně znalosti věci aneb důmyslnosti pobratima čtenáře. Dotknu se nejdříve jen krátce stránky historické.

I.

Mezi Polskou Piastovou a ruskými knížectvími, nespojenými ještě v celek státní, od Němena a Bugu ku Dvině a dále prostíraly se široké krajiny lesy porostlé, močály pokryté, nepřístupné, a tehdejší Evropě tak málo známé, že byly zvány „saracenskými". Papeži, tehdáž *de jure* ne-li *de facto* panovníci světa, darovávali toto sídlo opozdilého pohanstva s dobročinností jaksi příliš kvapnou všelijakým mocnářům. Ale snáze bylo dar tento nabídnouti nežli přijati. Širé krajiny lesem porostlé a močály pokryté byly střeženy lidem jak ta země záhadným a nevlídným, udatným, pilně chránícím hranic svých před cizí nohou. Věděla to Rus i Polska, poznavši smrtonosné šípy, smolné podpaly, medvědí pláštíky a rysí kalpaky, pouta i loupeživosť sousedův z jich válečných nápadů spíše nežli z pozorování jich života a obyčejů v jejich sídlech nepřístupných.

Na své půdě, v posvátných svých hájích, u stupňů svých oltářův a u nohou svých *vajdelotů* (kněží) plémě toto se nejevilo tak, za jaké bylo prohlášeno — naopak, zevnějšek jeho, příjemné ač přísné obyčeje, poetické nastrojení, ethika, kosmická podání — to všecko svědčilo o vysokém stupni vzdělanosti ostatně velmi starožitné, a skoro divem tak výborně zachovalé.

Jakmile Litva počala vystupovati ze soumraku historického, již odevšad ji obkličili nepřátelé. Nejstrašnější byli rytíři teutonští. Uživše štědroty papežské, či spíše bezohledných leč faktických nadání knížat mazovéckých, křižáci počali ohněm i mečem obraceti na víru nadbaltické Prusy, plemeno příbuzné litevskému. Křest krví byl jen jedním z četných způsobův odnárodnění. K tomu cíli užili všech prostředků: vojenského záboru, nevole, utiskování lidu, podplacení a demoralisace předních osob národa, potlačení národního kultu, obyčejův i jazyka — edikt z r. 1309. zakazoval podmaněným Prusům užívání jazyka domácího. — Kdy však řád chtěl výbojné své choutky šířiti dále ve hloub země pohanské, setkal se s odporem neočekávaným a nepřemožitelným: Litva s probuzeným citem národnosti skupila se ve vládu k obraně zorganisovanou.

Bojovná Litva v obraně svých práv a bohů prastarých rozzuřila se a přes ustavičné, či snad spíše díky ustavičným třenicím s Polskou, Rusí, se křižáky rostla a povznesla se ku vnější a vnitřní moci, kterážto se objevila Evropě jako hráz, o nižto se rozbil nával tatarský. Nával tento jako potoky zhoubné lávy hrnul se s hor uralských. Moskva již úpěla v okovech; haličská Rus, proniklá byzantskými blesky, všech Rusů civilisační pochodeň, brodila se v krvi a zříceninách; Polska seslabená ustavičně se obnovujícími nájezdy měla již zhynouti; chvěl se západ s celou kořistí civilisace vzaté z Říma, a nevíme, več po tom novém tažení sveřepců, stokráte hroznějším předešlého, byla by se změnila práce několika století, kdyby Litva u Mozyra nebyla zadržela nával tatarský. Po takovém projevu své moci nabyla váhy v evropské politice — ostatek dokončil její schopnosti assimilační spíše než uchvacující. Co jen chovalo nechuť ku křesťanství, a na severu nebyl jich nedostatek — to již ze přirozenosti věci táhlo do Litvy pohanské. Na druhé straně od východu a jihu zaokrouhlila se Litva ruskými zeměmi, jež byly pány svými opuštěny a přechodem Tatarův úplně zpustošeny. Na pustinách jala se Litva hospodařiti, a v Novohrádku, Volkovisku, Slonimě, Břešti a Grodně postavivši pevnosti pokládané za nedobytné, zabezpečila novým poddaným nejen tak žádoucí v oné době ochranu silného a dobře ozbrojeného ramene, ale i v každé době tak vzácnou toleranci jejich jazyka, víry a obyčejů. Toto spojení části Rusi s Litvou stalo se v prvé polovici XIII. století. Při tom knížectví ruská, slabší než Litva, jež přes krvavé události a záhuby svých knížat v celém XIV. století mocně se zmáhala, vyhledávala s ní mír, spojovala se s ní svazky rodinnými — při čemž vyznání velkoknížat bylo vždy tolerováno — působila v ústrojí politické, ustálila na dvorech užívání jazyka rusínského. Na sklonu XIV. století vzrostla Litva v unii s Polskou na vrchol moci.

V době unie s Polskou byly v Litvě stavy tyto: 1. duchovní, 2. knížata, 3. bojarové čili páni, 4. kmeti a nevolníci.

Ode XIII. století despotism samovládců skutečně byl znivelloval stavy, a vlastně řečeno na bojarech jakož i na kmetech tížila ruka velkoknížat, pánův jejich života, smrti a majetku, pánů, kteří nahlíželi i do jejich záležitostí rodinných. Rod nepovyšoval bojara, leč vůle nebo vrtoch velkoknížecí. Ve starodávných zákonech, z úst do úst podávaných a litevskými runami sepsaných, shledáváme opravdu velmi pěkně znějící předpisy:

„Nikomu nebude dovoleno někoho nutiti ku práci.“

„Vyšším, přednějším má býti jen ten, kdo má rychlejší koně, kdo první stane u cíle.“

Lec první netýkalo se kmetův a nevolníkův, a cíl, o němž je zmínka ve předpise druhém, pozbýval válečného významu svého, poněvadž rozhodovaly vrtochy samovládce, jenž povyšoval své přátely, sluhy a důvěrníky na hodnosť bojarů. Šlechty tedy rodové a takové, jak jí rozuměno v Polsce, šlechty stále privilegované, znakem nadané, spojené ve stav, slovem v Litvě n e-

bylo. Výslovně to zaznamenáno v aktu unie horodelské (r. 1413.), znějícím, že s krků pánů litevských, přijatých ku šlechtictví a znaků rytířstva polského, snímá se „jařmo nevole“ — výslovně: jugum servitutis; že se jim propůjčují „volnosti, svobody, milosti, privileje“ — výslovně: libertates, immunitates, gratias, exemptiones, privilegia dari.

Ty volnosti, svobody, privileje byly již více nežli přede dvěma věky u Poláků vešly v užívání a právo.

Polska v unii s Litvou zmáhala se od moře baltického až k moři černému, od pramenů Visly a Odry daleko, někam až za Dvinu! Majíc převahu v politice evropské naproti Východu, pokládána jsouc za přední hradbu křesťanstva, křižáky, nedávno tak hrozné nepřátely Litvy, změnila v ponížené vasaly, Tatary v lenovníky a spojence v potřebě, a na sousedních trůnech osazovala knížata ze své dynastie. Všecko to, spolu se statečnými Jagiellonci, dala Litva Polsce. Za to dostala také nemálo. Dostala rovnoměrný úděl ve velikosti a moci, osvětu, politickou a společenskou svobodu, zachovala ostatně všecko — kromě přestárlých bohů — co jí bylo milé: statut, úřední jazyk rusínský, jemuž byla přivykla, oblíbená svá velkoknížata, tisíce zvláštností obyčejových.

Počet šlechty původu litevského neb rusínského byl příliš obmezen, obsažen v aktách unie horodelské, na nížto polští páni k erbu i jménu přijali v aktu jmenované pány litevské. Za to hned po unii, po pohromě u Grunwaldu, kde vedle pluků Vitoldových bojovaly roty polské, vedené statečným mečníkem krakovským Zyndramem, počal se velký ruch šlechty, stěhující se z polských zemí na Litvu, zvláště na hranice, kde ohromná prostranství země přecházela v její majetek darováním, koupí, sňatky. Přítok ten se nemenšil, leč spíše se zmáhal v následujících stoletích; proto také ohromná většina litevské šlechty jest rozena v zemích polských. K té náležejí nepochybně všecky rodiny, jichžto jména končí se slabikami ski nebo cki. Tato šlechta nevzdala se nikterak tradic přinesených z rodné země, leč vlivem místních zvláštností přijímala na se také zvláštní známky, poněkud se přelitvinila. O těchto zvláštnostech promluvíme později; zde přestaneme na poznámce, že slití národů bylo všestranné, výměnný vliv byl vzájemný, tak že polští páni pravdivě odpověděli kdysi na sněmu na stížnosti pánů litevských, že „jsouce volni, nechtějí býti darováni.“

„My jsme vám,“ pravili, „a vy zase nám, vzájemně jsme se sobě darovali.“

Slití to však nebylo pouze dílem horodelské unie, aniž dokonce jediného století. Právo zvyklo dlouho bojovati s obyčejem, a litevské obyčeje daleky byly od šlechtické rovnosti polské. Ještě r. 1569. na sněmu lubelském domáhala se šlechta podlešská, „aby litevské nevolnictví nad nimi nebylo“. Proto také množily a sypaly se privileje, z nichžto nejznámější jest tak zvaný privilej zemský, jejž Kazimír Jagiellonec ještě r. 1457. udělil

zemi celé. Když však vždy nový a jiný vliv šlechty polské na Litvu byl s to, aby zde udržely se „privileje, svobody, exemtie atd." stavu šlechtického, unie s Litvou uváděla zase ve šlechtický stav polský nový živel „vyšších rodem". Široko rozvětveným potomkům velkoknížat litevských i ruských zabezpečil akt horodelský zachování a dědičné užívání titulu.

V Polce byla to věc tak dalece neznámá, když Jagiello chtěl obdařiti hraběcím titulem bratrance své manželky, šlechtičny Granovské, že kancléř přímo odřekl připojení pečeti. Polské přísloví o šlechtici na záhradě rovném vojvodovi, t. j. jednomu z nejpřednějších hodnostářů dávné Polsky, věrně vyjadřovalo vzájemný poměr šlechty co do urození, t. j. vznešenosti.

Beauplan o Polsce Sigmundově píše takto:

„Šlechta polská jest vesměs sobě rovna; neshledáš tu jako ve Francii, Německu, Italii a Španělsku ani vojvod, ani markrabat, hrabat a baronů, tak dalece, že nejchudší šlechtic tak vysoko o sobě smýšlí jako nejbohatší, věda, že zásluhou a vědou může se státi senatorem ano i králem . . . každý také na paměť práva toho nosí korunu na přilbě erbu svého."

V Polsce skutečně titulů vůbec nebylo. Na starých listinách jsou sice: proceres, comites, barones; ale titulové tito označují jen hodnosť osobní, nikoli dědičnou, a zastoupeny byly vojvody, kastelany, starosty. Když konečně objevily se tituly, bez výjimky cizího původu, na konci minulého století, znamenalo to již úpadek země i stavu šlechtického, jenž byl její, ne již hlavní, ale jedinou podporou. Že jediný sloup, jakkoli silný a vysoký, nemůže udržeti budovu národní; že takový stav věci byl umělý a napřed již určen k pohnutí spolu s budovou, kterou podporoval, toť ovšem jiná věc, otázka, jejížto zodpovědění nenáleží v meze náčrtku, jehož úlohou jest naznačiti pouhý zjev, ne však jeho příčiny a následky. Dosti na tom, že pokud stav šlechtický byl sloupem, podporujícím budovu národní a státní, potud sloup ten v zásadě se skládal z částí rovnoměrných. Jak dalece však bylo střeženo té šlechtické rovnosti, toho důkazem jsou zákony proti těm, kteříž užívali cizích titulů, odvracení jich od úřadů domácích, potupné hlasy státníků. Firlej, kastelan Wojnický, jenž v té příčině měl ku hlasu větší právo než kdokoli jiný, ježto Firlejové několikráte zamítli nejen hraběcí, leč i knížecí tituly, kteréž jim cizí mocnáři nabízeli, nazývá je v listu synovi „podlízavými spíše nežli zdobícími", praví, že na ty, kteří se za nimi „honí, nepřestávajíce na šlechtictví a vyznamenání domácím", a kteří soudí, že „tím se zmáhá a množí šlechtictví", spadá „hanba". Že však všickni tak statečně na tu věc nepohlíželi jako Firlej aneb jiní, kteří měli od stavů přiznané právo k titulu, jenž jim se dostal dědictvím po Tęczyńských, leč práva toho neužívali, toho důkazem jest usnešení sněmovní r. 1638., zapovídající užívání všelikých titulů kromě těch, jež byly potvrzeny aktem unie. R. 1673., kdy se již kazily šlechtické tradice a obyčeje, musil býti zákon ten přiostřen hrozbou „infamie".

Až do času rozboru v žádné právní listině, v žádném pamětníku neshledáváme titulův, kterých potom přibylo v Polsce bez počtu, a jichžto novosť ukazuje celou zbloudilosť aneb nesmyslnosť jak národní tak i heraldickou.

Ze vlasteneckého toho pohrdání tituly vysvítá šlechtická hrdosť ničím nedostihlá. Velmi vtipně kdosi podotkl, že Poláci Boha samého nepokládali za nic více a nic méně nežli za nejpřednějšího šlechtice v nebi. Nad šlechtictví nebylo skutečně v národním mínění blaha a důstojnosti. Odtud neskrotitelná ta hrdosť, kterážto cizím se zdála směšnou naproti na př. závislému nebo skrovnému stavu nejednoho šlechtice. „Šlechta polská," píše Beauplan výše podotknutý, „zdvořilá k rovným, hrda a k nevystání jest cizím." A dodává, že není vždy „upřímna" k cizozemcům. Čím byli cizozemci té dávné šlechtě? Nobilitace byla vždy stížena, a nobilitovaným potom ještě dlouho spíláno „od przybłędów". Častokráte to bylo příčinou skandalních výstupův ano i krvavých sporův.

Ale šlechtická rovnosť obmezovala se urozením, a rovní rodem nebyli si rovni ani bohatstvím, ani oblibou, ani vážností, ani postavením. Firlej v dopise prve podotknutém píše:

„U nás jest jen jediný stav šlechtický, jehožto práva a svobody společný rovná užitek, a přece rodiny aneb jednotlivé osoby různí vážnosť mnohých věcí, jakož jsou: úřady, hodnosti, kteréž nyní anebo dříve byly rodinami zastávány v rzeczy pospolité ... z toho vzniká všeliká různosť stavu mezi rovnými urozením."

Na základě tomto Firlej „za starožitnější a lepší nežli zahraničné tituly" pokládá „šlechtictví domácí, stálým užíváním úřadů, hodností a nadání, ano i držením městeček, zámkův a vesnic dědičných utvrzené".

Hle i nerovnosť v rovnosti! Římský patriciat, jenž k nejvyšší hodnosti povznáší úřad veřejný. Čím více těch úřadů, čím vyšších úřadů zvláště z let dřívějších nahromadí se v rodině, tím znamenitější stává se rod tento. Žádný z těch úřadů není dědičný. V dopise Firlejově, o němžto jsme se prve zmínili, jest jedno, nač musíme obrátiti zřetel zvláštní, totiž: „stálým užíváním úřadů, hodností a nadání". Pobídka pro příští pokolení, pobídka v nejvyšším stupni občanská a vlastenecká. Mine-li několik let aneb několik desítiletí, aniž rodu lze se posmívati, že má hodnostáře nové zásluhy, nového lesku, a rod s jeviště veřejného posouvá se na šerou půdu rovnosti šlechtické. Je tam ještě zmínka o stálosti dědičného držení „nadání, městeček, zamkův a vesnic", kterážto utvrzuje šlechtictví. K tomu také se pojí dvě rčení ryze šlechtická a bez toho objasnění cizím nesrozumitelná, ale vzhledem ku šlechtictví velmi důležitá: karmazin, t. j. potomek senatorů, vojvodů, kastelanův a starostův, a „bene natus et possesionatus", v Polsce slova magická. Přesně mohou v Polsce za aristokratické pokládány býti jen rody, mající jméno historické. Nároky na staršlechtictví mohou míti

všickni „bene natus et possesionatus“ karmazini, jichžto šlechtictví utvrzeno bylo za dobrých časů dávné Polsky dědičným držením městeček, zámků, vesnic, potomci vojvodů, kastelanův a starostů. Kromě toho všeliké aristokratické nároky v Polsce nemají ani historického, ani heraldického práva existence.

(Pokračování.)

Slované v Italii.

Črta ethnografická.

Napsal J. Baudouin de Courtenay.

Italie jest říší jednolitou, znající co do stránky politické pouze Vlachy. Jazykem ve škole, v administraci a literatuře jest tam jediné italština; proto také ve příčině národně-literarní může tam býti řeč jen o Vlaších, bez ohledu na to, jakého nářečí aneb i podnářečí užívají v životě obyčejném.

Ano i kdyby Italie byla federační říší mnohojazyčnou s rovnoprávností jazyků spisovných, přece by nemohlo býti pochybnosti co do stanoviska, odkud mluviti máme o Slovanech přebývajících v Italii.

Můžeme tedy mluviti o Slovanech v Italii jediné co do stránky ethnografické.

A právě ve příčině této představuje říše italská, tak jednolitá co do stránky politické, literarní a umělecké, dosti značnou rozmanitosť. Ovšem že v Italii mají Vlaši převahu i ethnografickou, ačkoli jsou rozděleni na velmi mnoho nářečí, z nichž jedno jest skoro nesrozumitelno druhému. Ale kromě Vlachův ethnografických shledáváme v Italii též obyvatele jinoplemenné: jednak jiná plemena románská čili latinská, jako benátské Furlany, Italo-Gally, co do jazyka prostředníky mezi Provençaly a Vlachy, jednak plemena cizí, zejména: Němce, Albance, Řeky, Slovany atd.

Slovany shledáváme nejen v Italii severní, nýbrž i v jižní. Na jihu jest to přímo kolonie srbská (a snad srbsko-bulharská), jak dokazuje historie a patrné příbuzenství jazykové se Srby za mořem jaderským. Naopak v severní Italii shledáváme pokračování rakouských Slovanův, jichžto příchod do země, v nížto dnes obývají, ztrácí se v temnu věků minulých.

Počneme tento přehled jihoitalským obyvatelstvem slovanským, jež tvoří jak jsme již pověděli, osadu čili kolonii z doby ne příliš dávné.

Nenavštívil jsem těch Slovanů osobně; z nedostatku vlastního badání musím tedy užiti v této části článku p. Makuševa*) a pro-

*) О Славянахъ молизскаго графства въ южной Италіи В. Макушева (Записки Импер. Акад. Наукъ. XVIII. 1870.)

fessora Ascoliho,*) kteří za pobytu svého na jihu vlaském sebrali rozličná data k charakteristice toho plemene. Kromě tisknutého článku prof. Ascoliho užil jsem také rukopisných zápiskův, jež mi učenec tento ochotně půjčil r. 1873., a v nichžto bylo několik poznámek velmi zajímavých a odjinud neznámých.

Oba podotčení učenci zdrželi se tam jen několik dní, a data jimi sebraná zvláště co do jazykův a národní literatury jsou, jak se zdá, velmi neúplná.

Několik více méně zevrubných článkův a zmínek o Slovanech jihoitalských uveřejnili tiskem také učenci jiní. Seznam jejich prací podává pan Makušev. K těm dodati mohu známý mně kratičký článek Lejeanův.**)

Úplně neznámy jsou nejen důkladné zprávy o příchodě této kolonie slovanské do jižní Italie, nýbrž i okolnosti, které mohly býti příčinou toho přesídlení. Ale vedlejší poznámky ve zřídlech historických dovolují vysloviti domněnky více neb méně pravděpodobné.

Osazení polouostrova balkánského Turky, úpadek říše srbské po bitvě na Kosově poli r. 1389. a jiné události zaujímaly zajisté důležité místo mezi okolnostmi, které pohnuly jistou část Srbův a snad i Bulharů k opuštění vlasti a vystěhování se za moře jaderské.

R. 1870. bylo v jižní Italii ještě asi 4500—5000 obyvatelů mluvících nářečím slovanským. Přičteme-li k nim však obyvatele sousedních vesnic, kteří zajisté pocházejí od předků slovanských, bude tu přibližně 20.000 obyvatelů původu slovanského.

Tři vesnice, obydlené nyní Slovany v jižní Italii: Acquaviva Collecroce, San Felice Slavo a Monte Mitro leží okolo Termoli u moře jaderského v okresu (distretto) Larinském, ve hrabství čili provincii Molisské, jejíž hlavním městem jest Campobasso. Nejbližší řeka slove Biformo.

Z obyčejů, z národní literatury atd., slovem z toho všeho, co dodává jistému lidu zvláštní známky a co tvoří jeho individualnosť rodovou, u Slovanů v jižní Italii zůstaly pouze zbytky nepatrné.

Jen jeden obyčej dosti věrně se zachoval, totiž slavnosť Máje dne 1. května. Tato slavnosť, počínajíc se o 6. hodině ranní, skládá se z těchto obřadův:

Osm mužů, vybraných mezi nejstaršími ve vsi, nese tolikéž stromův, ozdobených květinami, stužkami a marcipánem. Před nimi kráčí jinoch přestrojený za Máje. Celý jeho zevnějšek od hlavy po patu pokryt jest větvemi, listím, květinami a stužkami tak, že jinocha samého pod tím nelze ani viděti; zůstávají mu jen otvory pro oči. Za zvuků hudby jdou tak do kostela. Máj se zastaví přede dveřmi kostelními. Vyšed pak kněz odříká před ním modlitbu a udělí mu požehnání. Na to vesničané, již provázejí

*) Ascoli, Saggi ed appunti (Politecnico, Milano, marzo) 1867.

**) Guillaume Lejean, Les Slaves des Deux-Siciles. (Revue orientale et américaine publiée par L. de Rosny. III., Paris, 1860., pag. 337.—340.)

Máje, vejdou do kostela, kde obětují knězi, co mají nejlepšího v té roční době, totiž: chřest, sýr, placky (koláče) atd. Na to klekají před oltářem, za nímž leží dvě nasypané hromady prosa a zpívají vlaskou modlitbu (slovansky v kostele zpívati není totiž dovoleno). Vyšedše pak s Májem v čele, obcházejí s hudbou domy soukromé, přejíce tam šťastného léta. Hudebníci sedají na zemi, jiní stojí okolo nich, na prahu Máj. Osm starců rozdělí se na dvé sborů. Čtyři počínají zpívati slovansky, ostatní čtyři jim odpovídají. Někdy také všickni zpívají ve sboru. Zpěv ten trvá dosti dlouho, při čemž Máj časem tančí. Samo se rozumí, že processí po domech soukromých počíná se u domu syndyka (představeného) jakožto náčelníka vesnice. Obešedše všecky domy, odejdou na blízký pahorek, kde pálí máj, t. j. originalní oděv jinocha přestrojeného za Máje, a pozdním večerem rozveseleni vracejí se domů se zpěvem a hudbou. Kromě toho cvičí se ve střelbě do terče.

Jiný obyčej dosti zajímavý zachovává se v noci božího narození. Tenkráte zapalují nevelké svazky dříví před domy principalů (hospodářů), nevěst, přátel, kteříž na vzájem povinni jsou častovati je jídlem a pitím. Ty svazky dříví slovou smereke (jalovce). V téže noci, na večer před božím narozením, hlava rodiny musí zapáliti tak velké poleno, jaké jen může udržeti, a ono tak dlouho musí hořeti, pokud celé neshoří. Poleno to slove badňak jako u jiných Srbů. Celou tu noc lid nehasí světel a neuklízí se stolů. Předvečer i den božího narození slovou dane božje (dni boží).

Na den Mláďátek (Innocenti), tři dni po božím narození, mužští staří i mladí mají právo udeřiti dlaní na záda každou ženštinu, kterou potkají. Třeba však podotknouti, že rolník nebije paní, t. j. ženy šlechticovy (galantuomo), ale šlechtic svobodně bije ženštiny rolnické. Bijíce říkají jen: „Dnes jest den Mláďátek," a ženštiny již nikterak se neprotiví. Na Nový rok úlohy se vymění: ženštiny bijí a mužští snášejí rány bez reptání. Obyčej ten připomíná poněkud obyčej zachovaný mezi jinými v Rusku. O Velkonocích lze tu políbiti každou osobu, rce-li kdo při tom jen: „Kristus vstal z mrtvých."

V místech, o nichžto mluvíme, slaví se výroční památka příchodu Slovanů do té krajiny, a to nejen ve vesnicích, kteréž podnes zůstaly slovanskými, ale i v San Giacomo, vesnici ode dávna povlaštěné. Zde se světí ta událosť v poslední, v jiných vesnicích však v první pátek měsíce května.

Úplně zaniknul jiný obyčej, o němž jistý stařec vyprávěl Ascolimu; stařec tento slyšel o něm od své báby, kterážto si na obyčej ten vzpomínala z doby svého mládí. Na Nový rok o polednách domácí ženštiny chodily ke studnici (fontana), a naplnivše tu svá vědra vodou a postavivše si je po jednom na hlavě, šly na náves zpívajíce a tančíce. V čele kráčel mužský s kytarou aneb i mandolinou a vedlé něho ženština s bubínky (tamburelli). Po příchodě jich na náves mužští utvořili kruh, v jehožto středu počaly ženštiny tančiti, držíce ustavičně vědra na hlavách a poléva-

jice při tom vodou tváře mužských pomocí měděného čerpátka; činily to tak dlouho, pokud aspoň jedna kapka vody zůstala ve vědře. Obyčej tento, jak se zdá, poněkud se podobá dobře známému v Polsce dyngusovi čili śmigusovi v druhý den velkonoční.

Z tanců znají jihoitalští Slované tarantellu a spallatu jako vlašti jich sousedé.

Slované tito zpívají nejčastěji písně vlaské; z písní slovanských pozůstaly většinou již jen úryvky, obyčejně beze smyslu.

Nejúplnější z těch písní slovanských jsou snad: 1. sbírka kupletů, které se zpívají při slavnosti Máje, a 2. zpěvy pohřební. Podobné žalozpěvy (naenie), recitované při pohřbech buď specialistkami-plačkami aneb i příbuznými umrlého, shledáváme skoro u všech národů starověkých i novějších.

Některé z těch pohřebních písní u Slovanů hrabství Molisského jsou opravdu dojemné svou prostotou a citem hlubokým. Tak na př. starší sestra, jíž umřel nejprve bratr a po něm mladší sestřička, kráčejíc za rakví sestřinou, oplakává neštěstí své tímto způsobem:

„Bratře můj, vyjdiž na uvítání našeho milého dítěte: uveď je před Boha. Připrav jemu cestu; vždyť víš, že dítě naše jest malinké."

Zaznamenána jest také dosti pěkná píseň pastýřská, pak píseň, kterážto se zpívá přede dveřmi nevěstinými, konečně úryvek epické písně, úryvek ballady, jež, jak se zdá, opěvá milostné příhody krásné Marie a vesnického únosníka Ivana Karloviče. Tento poslední úryvek, z něhož pozůstalo již jen asi dvanácte veršů, připomíná rhythmem svým epické písně Srbů za mořem jaderským.

Skoro žádná z těch písní nemá zvláštní ceny poetické. Na příklad podávám písničku, kterou mládenci zpívají přede dveřmi nevěstinými. Původně zní takto:

Ustani sa, nevista,
su dole mmašiature,
su donile bičve još postól
— fer kukule, fer kukule.

To značí:

Vstaň, nevěsto,
jsou tu (dole) poslové (ambasodorové),
přinesli punčochy a střevíčky
— fer kukule, fer kukule.

Některá přísloví našich Slovanův jsou dosti vtipná. Podáváme tuto ukázky v českém překladě:

Pes štěká, vítr unáší. (Týče se utrhače.)

Velká ryba požírá malou.

Dnes krásný, zítra slepý. (O nestálosti osudu.)

Kdo má jediného vepříka, činí jej tlustým (v krmníce); kdo má jediného syna, činí jej zlým (kazí jej špatným vychováním).

Slované hrabství Molisského již nemají vlastního oděvu národního; odívají se jako jich sousedé Vlaši. Dívčiny chodily dříve,

skoro do posledního času, s holou hlavou. Ještě za království Obou Sicilií nevinný ten obyčej, kterýž pokládán za přesně slovanský, neměl štěstí líbiti se biskupovi a vůbec duchovenstvu vlaskému, pohoršenému jaksi takovou neslušností. Následkem toho biskup rozkázal odepříti přijímání svátosti těm, které chodily do kostela s holou hlavou. Ten prostředek však vůbec nepomohl; dívčiny tropily si z něho žerty, a na tom se skončilo. Vlaské duchovenstvo tedy chopilo se prostředku účinnějšího: ohlásilo tvrdošijným, že jim nebude dovoleno provdati se, pokud nepokryjí hlavy. Na to byli u dveří kostelních postaveni četníci, kteří směli pouštěti do kostela jen dívky s pokrytými hlavami. Následkem toho pronásledování dívky počaly si obvazovati hlavy šátkem; aby se však lišily od ženštin vdaných, přivazují si šátky stužkou pod bradou.

Jazyk Slovanů ve hrabství Molisském jest srbsko-chorvatský, velmi zmodifikovaný vlivem cizozemským.

Zanikne zajisté ve krátkém čase, ale nikoli beze stopy. Názvy míst, některá jména, ano i jisté množství výrazův, jež přejdou zajisté do řeči vlaské, kteráž má zastoupiti nynější mluvu těch Slovanů, budou zajisté vždy svědčiti o dřívějším tom jazyku, jak o něm svědčí v okolních krajinách, kde potomci dávných Slovanů mluví ode dosti dávna vlaským jazykem. Tak na př. slova d i d (děd, otec otcův neb matčin) užívá se podnes v S. Biase a jiných vesnicích kdysi slovanských.

Jihoitalští Slované pozdravují se slovy: „Ch v a l a b o g u!“ Jiné Slovany, kteréž potkávají, aneb i ty, kteří je navštěvují, jako Srby, Bulhary, Rusy a j. nazývají: n a š a k r v (naše krev), n a š j e z i k (náš jazyk), n a š a č e l e ď (naše rodina), b r a t j a n a š a atd. Výraz n á r o d jest jim neznámý.

Každý cizozemec, či spíše člověk jiného plemene, jest jim Vlachem (Vlah). Rozeznávají však Albance, jež nazývají G r c i (Řekové).

Povlaštění vesnic slovanských velmi podporuje nevyhnutelnosť vcházení v manželství s Vlachy; těžko totiž nalézti mezi samými Slovany dvě osoby, kteréž by nebyly spolu ve svazku příbuzenství užšího neb vzdálenějšího. Osoby však, jež by byly s to zaplatiti dispensi, aby se směly zasnoubiti s krevními příbuznými, jsou výjimkami.

Vypravuje se, že Nicola Neri, Slovan z Acquaviva Collecroce, jenž vlaské vlastenectví své zaplatil smrtí na popravišti r. 1799., pokládaný za jednoho z mučeníků volnosti vlaské, přes to nezapřel původu svého slovanského; naopak, přicházeje do rodné země, aby navštívil své příbuzné a spolurodáky, opakoval jim pokaždé „N e m o j t e z g u b i t n a š j e z i k!“ (Nezničujte našeho jazyka).

V posledních dobách žili, ano snad podnes ještě žijí šlechetní vlastenci slovansko-italští, kteří se kojili nadějí, že jazyk slovanský nikdy nezanikne v těch krajinách. Ano doufali také, že dostanou od vlády dovolení k založení školy slovanské, aby mládež krom

jazyka Dante-ova mohla studovati též jazyk Vuka Karadžiče a J. Gunduliče. Pochybujeme, že ty pěkné a šlechetné naděje někdy se uskuteční, a že budou s to, aby zadržely proud ethnografické assimilace. Tak malý lístek, odtržený se stromu, na němžto vyrostl, pozbývá síly, a marně by bojoval s vichrem, jenž jej trhá a s sebou unáší.

Přijdeme nyní ke Slovanům v severní Italii.

(Dokončení.)

Dva slovanské pozdravy.

Čechům

v den otevření Národního divadla v Praze.

Slavnostní báseň **Vladislava Bełzy**, přeložila z polštiny **Eliška Krásnohorská**.

Dí pověsť, lidský duch-li ve plameni
byv zkoušen, bez pohromy z něho vstane,
že na věky a všecka pokolení
zář nehynoucí na čele mu vzplane —
zář slávy, jížto v nekonečné časy
proud nepohltí, vítr neuhasí.

Ó Češi! Plamennou jste řadou věků
šli v osud na záhubu vaši spiklý,
vám sudba: „Zhyňte!“ zněla v strašném jeku,
však nezdolně jste kruté zkoušky znikli
a silni, mocni dnes co vítězové
jste zrodili se z ohně v žití nové.

Ó jaký v národě tom duch byl plodný,
že takým úmorem se zničit nedal!
Kdy vzat mu domov, mrav i jazyk rodný,
on vše to truchlou cestou svou si shledal;
věk na věk v tichu zoufalém kdy zmíral,
on pokladů svých drobty kradmo sbíral.

A po věky, jak zvolna ze semene
dub roste, mohutným jak dub se stával,
řeč otců budoval si ode kmene,
vlasť otců po pídi si vyzískával,
a popelnice z chladných mohyl vzaté
si snášel ve památek chrámy svaté.

Jen z velkých bolů se ta síla dědí,
jež vytvořila vaše dílo jaré;
div krále vaše jal, již na vás hledí,
dlaň zbrojnou opřevše o hrobky staré,
kdy spěje v tichý Vyšehrad jak v snění
zvěsť, kteréž za jich časů rovné není.

Neb hle, tu nová svatyně se jeví,
jež slávě národa jest pevným hradem,
z ní poplyne řeč matek, otců zpěvy
jak Vltava, jež vln svých šumným ladem
má věčně nésti v dalekém svém letu
zvěsť slavnou o národě všemu světu.

Ó Češi! V poctu Musám vznesu k výši
já, poutník z dáli, přípitek svůj vroucí;
však nenalijte vína v číši,
leč z mateřské té řeky vody skvoucí;
v ní plyne stopa slz i krve vaší,
a taký nápoj nad víno jest dražší.

Ať nový stan, jenž českých Mus je sídlem,
jenž z plamene se jako Phoenix zrodil,
se stane krásy, dobra, blaha zřídlem,
by český um v něm vzrostl, zavévodil;
kéž mocen duchem, v jasném Uměn klidu
věk pozdní přečká, střežen láskou lidu!

Lvov, 18. listop. 1883.

Pobratimům Čechům.

V památný den otevření Národního divadla v Praze dne 18. listopadu 1883.

Slavnostní báseň **Miriama**. Z polštiny přel. **Em. Zítek**.

Čest tobě, národe! Let dvě stě dlely
tvé bídné děti ve otroctví kletém
zbaveny žití!
Teď vzchopil jsi se zas, let napjal smělý
a blesku žárem nad slovanským světem
tvá hvězda svítí.

Svorností, shodou, neunavnou prací
své rakve příkrov rozrazil jsi tvrdý,
vstal ze mohyly —
ó šťastný lid, jenž naději neztrácí
a víru v sebe! Národ mužný, hrdý
nabude síly.

Teď zdrtiv pouta dvojnásobným chvatem
předstihāš bratry, již tě převýšili
v slávě a zdobě
a v srdce Slávů — bratří lásky mlatem
ty bušíš, voláš: „Milujme se milí!"
Čest lide tobě!

Čest vám, vy velcí ducha titanové!
Vy naději jste nikdy neztratili
ni víru vroucí!
Váš povel národ vedl k slávě nové,
on k vám se tulí v každé smutku chvíli
ať živ, ať mroucí.

Vítězstvím skončil boj! Neb v bídě, hoři
národu zpěv váš zněl a vaše k boji
ho vedla ruka;
rozžatá vámi jiskra v žár teď vzhoří,
Čech vzpomíná-li na otčinu svoji
a její muka.

Ó velcí patrioté, sloupy z žuly
jste byli Čechii vždy bez zachvění
stojíce při ní —
teď velké dílo věnčí silnou vůli,
váš zápas, oběti a utrpení —
buď čest vám nyní!

I vám buď česť, vy chudí, nepoznaní,
již vdovy groš jste v podar nesli zemi,
ač duše mělká
se smála pokrytců! Vás ono přání
sloužiti vlasti krásí přede všemi,
vy srdce velká!

Vám zvláště, základové stavby spolné,
já rodák dálný ruku tisknu vděčný,
vás v náruč vinu,
neb přes ústrky, žal i slzy bolné
váš pochod hnal se dlouhý, svorný, věčný
po dráze činu!

Nuž pojďme spolu! Ať v té chvíli slavné
nás vidí svět, jak všichni, bratři drazí,
si v loktech dlíme!
Hoj, ruka v ruku! Vzájemnosti dávné
proud tryskne v nás, a pouta naše srazí —
a zvítězíme!

Varšava, 14. listopadu 1883.

Ruský satirik Saltykov-Ščedrin.

Podává Fr. Chalupa.

I tylko grob ego uvidjať, — kak mnogo sdělal on, pojmut, i kak ljubil on nenavidja.

N. Někrasov.

Ruská satira jest v salonech literarní společnosti evropské dáma dávno dobře odporučená a známá. Dlouhá řada jejích ctitelů a pěstitelů ji do nich doprovázela, každý svého rázu, z kterého něco zbylo i na jejím duchu a rouchu, a ona přes to zůstala svěží, statnou a samostatnou. Totiž — uchovala si úplně svůj ruský ráz a tím liší se ode všech svých sester, satir evropských.

Přehledněme jen povrchně tu řadu jejích pěstitelů z doby novější! Leží to už v národní povaze ruské, že cosi satirického zamračí se na tebe ze spisu skoro každého spisovatele většího. Tu uhlazený a dvorní Fon Vizin, jeden z předních mužů doby popetrovské, poznávaje nedostatky a přemrštěnosti své doby píše Nedorostka, v němž původně poukázal na nevyvinuté ruské obecenstvo, a sice tak ostře, že teprve sama duchaplná Kateřina dovoluje, aby kus tento dáván byl na jevišti. Po něm Gribojedov s daleko větším úspěchem pokusil se satiře na jevišti zjednati občanské právo, nešetře ani vad vyššího úřednictva, zejména vojenského, ani zabedněnosti a otupělosti lidu selského. Puškin, Lermontov a Gončarov vytvořili typy, kteréž ve světových literaturách čestné své místo mají vedle nejmarkantnějších postav, jaké se zde kdy objevily. Onen věčně těkavý, protože duchem mělký, nespokojený, rozmrzelý Oněgin, onen v jádru svém dobrý,

ale okolnostmi mravně zkrachovaný Perovin v „Hrdinovi naší doby", onen nepohnutelný, věčně váhající a pro samé pohodlí a rozumování k ničemu nepřicházející Oblomov jsou čistě ruské typy, kteréž vytvořila mysl nespokojená s okolnostmi a poměry kolem ní vyvíjejícími se a jsoucími, ku kterýmž modely vyhledalo si oko v nejbližším okolí. Čím Gogol byl ve svém Tarasu Bulbovi, Něvském prospektu, Revisoru a ostatních menších pracích, o tom bylo by zbytečno šíře se rozhovořovati. Toť jsou náčelníci, o podvůdce a řadové bojovníky nebyla nikdy nouze.

Na jednu však pěknou věc, mluvíme-li o satiře této starší doby, nesmíme zapomenouti; je to nejkrásnější její stránka a vlastnosť, kteráž opravňuje ji k životu a k existenci v sebe lepší společnosti literarní. Nejenom to jest charakteristické pro ruskou literaturu, že zde v satiře vynikli nejlepší spisovatelé — ale ruská satira také vždy ruku v ruce šla s liberálním hnutím, jež se na Rusi jevilo, ona statečně bojovala na jedné straně proti vládnímu absolutismu, jenž překážel všelikému svobodnějšímu rozvoji duševnímu; politicky nevinně se tvářic a škrabošku všelijak si upravujíc a vyměňujíc, vykonávala potají, ale vědomě, velikou politickou úlohu oposiční. Mohutná to byla zbraň, tím nebezpečnější, čím méně byla zjevnou, tím účinnější, že nemohl býti hned vystopován její původ. Na druhé straně zase na poli společenském, hubíc koukol všelikých neřestí a nešvarů, vypleňujíc a ničíc pýr všelikých hlouposti a zastaralých předsudků, vykonávala neméně záslužnou úlohu. Tento důležitý kulturní význam, jehož dodělala se satira v ruském životě a v literatuře veškerou svojí existencí a akcí, sluší na zřeteli míti každému, kdo chce odhadnouti její cenu a kdo chce porozuměti nejednomu důležitému zjevu literárnímu, jehož obdobu marně bychom hledali v literaturách jiných národů.

Jmenovaní zástupcové ruské satiry záhy ustoupili s literárního jeviště, bezohledná smrť učinila jejich osvěcujícímu úkolu záhy konec. O dědice však snahy jejich, vůle a nadšení bylo postaráno, nedokonaná úloha odevzdána v ruce spolehlivé, mužům nad jiné šťastným, kteří jdouce v šlepějích předchůdců svých rázem dovedli se vyšinouti na vysoký stupeň pokroku. Byli to hluboký myslitel, nadšený přítel ruského lidu, šťastný miláček té zamračené, mrazivé Muzy ruské, tvůrce „železných stichů" — Mikuláš Někrasov a nynějšího času jeden z nejlepších spisovatelů ruských, největší a nejproslavenější satirik Michal Evgrafovič Saltykov, píšící pod přijatým jménem N. Ščedrin.

Obrali jsme si za úkol v článku tomto vylíčiti ducha satiry Saltykovovy, ukázati na její rozvoj a zároveň doličiti ony kulturní momenty a snahy, jimiž směřovala zasahovati a zasahovala v společenský, národní a politický život svého národa, nezapomínajíc při tom onoho úkolu, který jí jako slovesnému plodu určen jest a přísluší. U posuzování této práce čtenářova shovívavosť je tím více žádoucnější a vítanější, čím méně pramenů nám mohlo býti vodítkem a pomůckou a čím méně přístupny a srozumitelny jsou

člověku neruskému časové a místní narážky ve spisech toho čistě ruského spisovatele.

* * *

Michal Evgrafovič Saltykov narodil se 2. ledna (dle ruského kalend. 15.) roku 1826. ve vesnici Spas Ugol, která leží v Kaljazinském okresu gubernie tverské. V útlém věku dostalo se mu pečlivého vychování a ošetření, neboť rodiče jeho měli pěkný statek a byli dosti zámožní. V sedmém roce a sice právě ve výroční den svého narození musil nastoupiti dráhu literní a chopiti

se azbuky, nad ním stál s řádnou metlou malíř Pavel, poddaný člověk jeho otce, jenž mu byl ustanoven za prvního učitele. Rok na to vrátila se z moskevského ústavu Kateřiny druhé starší sestra Michalova, Naděžda Evgrafovna, a další chlapcovo vychování svěřeno bylo jí a přítelkyni její z ústavu Avdotě Petrovně Vasilevské, kteráž zaujímala v domě místo guvernantky. Výpomocnými učiteli byli kněz vsi Zaozerja, Ivan Vasiljevič, který učil Saltykova latinskému jazyku, a studující Troické duchovní Akademie Matěj Petrovič Salmin, jenž po dvě léta zván byl do Spas-Ugolu na letní prázdniny. Jak se podobá, byli to dosti

dobří a šťastní učitelé, chlapec pak byl celkem vnímavým a učelivým, neboť již v desátém roce v srpnu r. 1836. dán byl do Moskvy na „dvorjanský institut“ do třetí třídy, a na ústavě tomto pobyl pouze dva roky. Bylo totiž zde v obyčeji, že každého půldruhého roku dva nejlepší a nejpilnější žáci v odměnu posláni byli na Carskoselské lyceum, a takovýmto způsobem dostal se i Saltykov r. 1838 na známý tento ústav. Brzy však nastaly mu tam krušné chvilky. Mladý studentík počal pilně čísti knihy všelikého druhu, ba docela začal i spisovati nevinné básničky, což způsobilo mu mnohé nepříjemnosti, a zejména professor ruského jazyka Grozdov pronásledoval „vinníka“ nepřetržitě. Nebohý vyznavač Apollinův schovával svoje veršíky do rukávů pláštíka, do střevíců, ale corpus delicti zase nalezeno a známka „z mravů“ snížena mu za to za trest — proto také ve vysvědčení na odchodnou má psáno: „při dosti dobrém chování“ — vida, co nevinné verše dovedou zaviniti.

Měli však přece žáci tamějšího lycea dovoleno odebírati a čísti časopisy; tak se stalo, že na ústavě tomto panoval čilý ruch literarní, který především oživovaly upomínky na slavného Puškina, také někdy žáka toho lycea, a dojemná smrť Puškinova přede třemi léty všem ještě tkvěla ve velmi živé paměti. Což přirozenějšího, že mezi mladými nadšenci považoval se nejméně každý třetí za nového Puškina, ne-li již právě hned, tedy na jisto a neklamně že jím bude v nejbližší budoucnosti. Ti, kteří vynikali mezi nimi, byli obecně uznávanými „novými Puškiny“, a k těmto patřil také mladý Saltykov. Z tehdejších časopisů: Bibliotěka dlja Čtěnija, Syn Otěčestva, Majak, Revue Etrangère, Otěčestvenyja Zapiski — nejoblíbenějšími v ústavě byly poslední, a sice zejména pro kritiky Bělinského, povídky Panajeva a Hudrjaceva. První literarní pokusy našeho Saltykova jsou drobné verše, jež otištěny byly v Bibliotěce dlja Čtěnija r. 1840. Potom delší čas nepsal nic, až r. 1843. uveřejnil zase větší počet básní v Pletněvově „Sovremenniku“ — od těch dob básní vůbec nepsal. — Roku 1844. opustil na dobro ústav, s nejlepšími právě vysvědčeními nikoliv, a vstoupil do kanceláře vojenského ministerstva, kde byl náčelníkem kníže Černyšov.*)

Vizme nyní, jaká v literarním ohledu byla to doba, ve které Saltykov nejistým ještě krokem vystoupil na literarní jeviště, do které vlastně, což jest mnohem důležitější, spadají první jeho praktické vzdělání, první styky a známosti literarní, kde teprve počal se obhlídati v úzkém kruhu svých přátel a pozorovati, jaké poměry panují v kruzích literatů již uznaných a jaký odtamtud vítr vane. Poesie, ztrativši Puškina a Lermontova, byla sirou, opuštěnou vdovou, neboť nenašel se talent, jenž by byl mohl aspoň z daleka jenom rovnati se oběma předešlým. Povídka byla

---

*) Tato dáta životopisná a literarní vyňata jsou ze životopisu, sestaveného dle zápisek Saltykovových a uveřejněného v „Ruské bibliotéce“, kde podán výbor ze spisů jeho r. 1878.

nevyvinutá přes to, že tu a tam vysoký, plný klas vyhnal na této půdě; scházel jí ruský duch, napodobení francouzských vzorů nespomáhalo, mdlobu na ní bylo znáti všeobecně. Nejživější literarní ruch obrážel se v časopisech shora právě jmenovaných, v jejichž čele stáli Senkovský, Polevoj, Buračka, Panajev, Pletněv a Bělinský, vedle něhož také veliké vážnosti požíval Granovský. Půda byla připravena pro mladší, kteří také se dostavili a sice na mnoze velice krásní talentové, kteří, pokusivše se v literarním tvoření s dosti šťastným výsledkem, nikdy již neustoupili od práce započaté. Zdá se, jako by ony krásné zásady, jež hlásal šlechetný Visarion Bělinský, byly se vštípily zplna v mysli všech. Vystoupila tu řada nadšených jinochů a mužů o své síle přesvědčených, kteří za jediným se brali cílem, prospěti literatuře národa svého. Lidé, kteří pevného byli přesvědčení, že se tak státi může jenom na základě domácího živlu, podjali se práce své opravdu energicky. S jakým výsledkem pracovali, o tom nejlepší svědectví vydávají jména Někrasov, Turgeněv, Dostojevský, Pisemský, Grigorovič, Saltykov a j. „Víra v divy," praví na jednom místě Saltykov, „pomohla literatuře čtyřicátých let vyhledati pověstné ideály dobra a pravdy, díky kterýmž se nezalkla ve svém ovzduší."

Pravda, neuhodili tehdáž všichni tito vzácní talentové hned na pravou strunu, neocitnuli se hned na pravé cestě; nejeden z nich ještě dlouhý čas bloudil, jelikož se byl zahloubal příliš do studia literatury cizí; i zde to byla francouzská, jak dosvědčuje Saltykov: „Z Francie, rozumí se, že nikoliv z Francie Ludvíka Filipa a Guizota, ale z Francie Saint-Simona, Louis Blanca a zvláště George Sanda — lila se v nás víra v člověčenstvo; odtamtud zazařovalo k nám ujištění, že zlatý věk není před námi, nýbrž za námi. V Rusi existovali jsme jen tělesně, duševně žili jsme ve Francii." Čím však dále zaletal duch, čím volněji rozpínal perutě svobodně do širošira v takovýchto snech, tím citelněji musil býti zaražen, když mračná, studená skutečnosť dotekla se ho doma.

Trávě život svůj v úřadě, připoutáván byl Saltykov duchem svým neustále k literatuře a vyhledával styky se svými přáteli. Proč básnění zanechal, není známo, ale buď necítil v sobě vůbec básnického nadání, buď se domníval, že jinými cestami mnohem více prospěti může svému národu nežli básněmi, které vždycky přece jenom veliké části obecenstva zůstávají nedostupnými a nesrozumitelnými. Po třech teprve létech objevilo se jméno jeho opět v literatuře — v listopadu r. 1847. — a sice v „Otěčestvennych Zapiskach" již pod prací prosaickou P r o t i v o r ě č i j a, drobotinou to, kteráž nevzbudila žádného značnějšího interesu a na kteroužto autor sám také málo váhy kladl.

Za to tím více pozornosti vzbudila druhá prosaická práce, vydaná následujícího roku v březnu — „Z a p u t a n n o j e d ě l o" (Zamotaná věc). Jako většina tehdejších jeho druhů, sáhl i Saltykov pro látku svoji do zamračené říše bědy, neštěstí a nespokojenosti, tam vybral si model ku své hlavní osobě — kterouž

jest Ivan Samuelovič Mičulin, neklidný a nespokojený člověk s tímto světem, jenž by rád viděl, aby řád tohoto světa byl obrácen, aby každému se dostalo, mnoho-li mu třeba, při tom ovšem také jemu; neboť nic se mu nechce dařiti, nic nejde podle jeho vůle — vše se mu vyhýbá — štěstí, láska, bohatství. Rozmrzen, roztrpčen upadá v hallucinace — zdá se mu, jako by viděl řadu ohromných sloupů, jež čím výše se pnou, tím více se ukláněji a schylují; pak všechny dohromady tvoří pravidelnou pyramidu. — Sloupy tyto skládají se z nesčíslného počtu lidí, z nichž jeden stojí na druhém, a Mičulinovi se zdá, že ta tíha veškerá spočívá na něm, že on ji drží. Tím ovšem jest vše rozřešeno; tragický konec jest rozhodnut. Hrdina hyne v této vidině; kýženého místa nedochází, ani milostný poměr jeho nedochází příznivého výsledku. — Podobnou látku, jakou má zde Saltykov, obral si současně také Dostojevský ve své pověsti Chudí lidé, celkem však počínal si mnohem šťastněji a dovedněji, nežli onen. „Chudí lidé“ na literarní ceně svoji mnoho neztratili, kdežto Saltykovova pověsť má dnes již cenu jen literarně historickou.

Důležitější jest okolnosť, že vydání této pověsti mělo vliv na životní osudy Saltykova, ba že snad tím dán podnět k úplnému převrácení jeho literarní činnosti. Jak řečeno, vyšla pověsť tato v březnu r. 1848., v době toho času již povážlivé, neboť revoluční živlové počali se hýbati ve Francii a známky jejich života objevovaly se i jinde dosti patrně. Opatrný, ba až příliš bedlivý car Mikuláš ovšem nemohl připustiti si, aby v jeho zemi něco podobného mohlo vzplanouti, a proto pilně pátral a dal pátrati po jiskrách i látkách zápalných. Věděl, že jich v literatuře zajisté lze najíti, a proto zvláštnímu komitétu nařídil, aby pilně stopoval a zkoumal, co v nejnovějších plodech literarních by mohlo býti nebezpečným. Tajný komitét tento ještě měl bdíti nad tím a prozkoumávati, co již censura připustila vytisknouti. Nešťastnou jednou takovou prací, na které censurou nebylo nalezeno viny, která však nenašla milosti před zrakoma zkušebného tajného komitétu, byla i tato Saltykovova; práce shledána nebezpečnou a Saltykov beze všech okolků a beze všeho váhání přeložen byl do Vjatky, venkovského města, kde se nebylo třeba báti, že by odtamtud mohl býti v nějakém spojení s ostatním literarním nebo politickým světem. Tato obě spojení byla úplně přerušena, a byl to věru dosti ostrý a citelný trest pro mladíka, jenž byl na počátku svého tvoření a jenž se vžil již jakž takž do literarních poměrů. Představeným v jeho úřadě byl tamější gubernator, u něhož byl z počátku sekretářem, pak radou gubernialní vlády. Ve Vjatce přinucen byl Saltykov zůstati plných sedm let, — až běda dlouhých let a sice do prosince r. 1855. Za tu dobu ovšem o literarní jeho činnosti nemohlo býti ani řeči, jelikož život provincialní daleko jinším podmínkám podřízen byl, nežli život v hlavním městě. A přece to nebyla léta ztracená, v literarní nečinnosti ztrávená, ba naopak léta požehnaná. Duševní vzdělání Saltykovovo bylo již dospělo toho stupně, na kterém dochází záliba

v literatuře oné míry, kde sebe nepříznivější okolnosti nemohou již zálibu tuto potlačiti. V prvních dobách ovšem musilo mu býti velmi krušno, viděl-li, že rázem odloučen ode všeho, co mu bylo tak milo a draho, předešlé však zkušenosti nedovolovaly mu, aby klesl pod tu hladinu lhostejnosti k písemnictví, pod kterou žilo a pohybovalo se jeho okolí. Spoluúřednictvo jeho bylo pak příliš opatrno a obezřetno, varovalo se bližšího nějakého styku se svým členem, o němž vědělo, pro jakou příčinu byl z hlavního města vyobcován. Za těchto smutných poměrů probouzela se v mladém muži pravá jeho síla; zrak jeho tělesný a bystrozrak duševní našel si záhy vhodnou a nad míru vděčnou úlohu. Stopuje své okolí, pozoruje jeho život, jeho poklesky i vady, pozoroval čím dále, tím lépe, že to okolí jeho má tolik zajímavosti povšechné, o které v literatuře současné není ani zdání, že má tolik pěkného materiálu, kterého se dá dobře užiti k stavbě nových literarních budov. Zejména pak na mušku si vzal ty, kteří vynikali sice postavením, ale nevynikali ani mravem, ani hodnotou duševní, jejichž chování bylo nedobrým příkladem těm nižším, kteří na ně pohlíželi a jich jednání, pokud bylo možno, přizpůsobovali svoje. Zde nasbíral té bohaté látky, ze které po návratu do Petrohradu počal podávati obecenstvu ruskému novinky tak zajímavé, někdy pikantní, někdy tragické, že krev až zastydla v těle. V tomto nuceném vyhnanství našel Saltykov sebe, poznal svůj pravý úkol, počal jej plniti s láskou a nadšením, jako vše před tím, a dodělal se na té dráze skvělého jména a nepochybné slávy.

(Pokračování.)

Dopisy Pavla Josefa Šafaříka.

(Z pozůstalosti W. A. Maciejowského.)

1.

Vaše Blahorodí!

Jest mi především prositi Vás, byste mně laskavě odpustil, že tak pozdě zodpovídám Váš vážený dopis.

Jakkoliv si přeju, bych mohl podporovati Vaše krásné a prospěšné předsevzetí všemi svými silami, jest mi přece nemožné vyhověti všem Vašim mně kladeným požadavkům a žádostem. Uznáte zajisté mé omluvy platnými, pomyslíte-li laskavě, že jen skrovných vědomostí právnických mám, neb snad žádných, a že v takých poměrech a pod takým nátlakem povolání svého žiju, kteréž nedovolují, abych se mohl zavázati ke zkoumání literarnímu jen na tři dni napřed. Činné, prospěšné přispívání Vaší věci vyžaduje jiného muže a jiného místa, než jest ono, kde žiju.

Mimo to bylo by i v nejpříznivějších okolnostech velmi těžké, ne-li nemožné, dostatečně zodpověděti všechny Vámi položené otázky. O nějakém zákonníku jihokarpatských Slováků, Slovinců v Krajině, Korutansku i Štýrsku, Chorvátů, Dalmatinců, Bul-

harů atd. nedá se nyní ničeho dokázati, a jest pochybno, podaří-li se budoucnosti něco z toho vynajíti. Dalmatincové a Bulhaři, kteří dlouhou dobu tvořili nezávislé státy, zajisté měli zákonníky, buďsi domácí neb - od cizích přijaté, nedá se však o nich posud téměř ničeho říci. Jmenovitě jest nám úplně neznámý život Bulharův. Pan Jiří Venelin, který se schválením ruské vlády má cestovati po Bulharsku, nechť na místě zkoumá po starých rukopisech a zvlášť po nějakém zákonníku. Mně se zdá, že v Dalmacii vše bylo římské = vlašské, v Bulhařích byzantské. — Slováci, Chorvaté atd. mají svoje jim od cizích nařízené zákony a práva v latinském corpus juris, jež veškera práva uherská obsahuje, a z četných kompendií a příručních knih novější doby se může poznati.

Tak zbývají pouze Srbové, kteří se mohou vykázati zákonníkem z r. 1349., obecně připisovaným caři Dušanu. Tento zákonník jest však, podle mého mínění, jen neúplný aggregat starších a mladších ediktů a král. nařízení, kterýž se mimo to jen v rukopisech velmi mladých zachoval. Posud aspoň jsou jen dva jeho rukopisy povědomy, kteréž zcela různou redakci a recensi textu obsahují. Jeden jest majetkem dvorního rady Tököly-a v Aradě; z něho jest vytištěn text v Joa. Raicz istoria Bolgar, Chorwatow, Serbew w Wiennje 1795. 8vo, ve 4. svazku, str. 242 sl. a podle toho odtisku zpořídil Engel ve své „Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer“ v 3. díle: Geschichte von Serbien und Bosnien, Halle 1801. 4°, str. 293 sl. svůj německý překlad. Tento Tökölyův rukopis, který může býti sotva 80 let starý, obsahuje redakci toho zákonníka, která jest nesprávná a může býti sdělána sotva před 100 lety od nevědomého, bigottního a prahloupého mnicha. Německý překlad jest tak chatrný, že chatrnější býti nemůže: není téměř paragrafu bezchybného, z obsýlky k soudu udělal Engel na př. pozvání k obědu atd. atd Do obou knih můžete ve Varšavě nahlédnouti; neboť bylo by to bídné pro nás Slovany a naše celé Slovanství, kdyby těchto knih ve Varšavských knihovnách nebylo. Nahlédnouti můžete do těchto odtisků, avšak nikoliv jich užiti, upotřebiti, neboť jsou bohužel neužitečné, jsou nesmysl. — Druhý taktéž mladý rukopis chová se v naší Novosadské knihovně gymnasialní. Obsahuje nepochybně starý, správný text Dušanova zákonníka, jen tu onde opisovatelem zpotvořený. Abych aspoň něco pro Váš účel učinil, chci Vám opatřiti opis toho kodexu a přičiniti německý překlad a výklad. Opis tento obdržíte buď skrze pana Hanku, aneb přes Vídeň. Nejlepší by bylo, kdybyste mně jmenoval nějaké knihkupectví ve Vídni, kteréž by rukopis mohlo zaslati nějakému Varšavskému knihkupectví, Schalbacher neb Schaumburg jest snad ve spojení s nějakým knihkupcem Varšavským? Přes Prahu jest zacházka a ztráta času. Až budete míti správný opis a překlad toho starého srbského zákonníka, pak budete ho moci ke Svému účelu upotřebiti. Neboť jest to jediný pramen — co se z toho nečerpá, toť přelud. O dobrý překlad chci se postarati, ačkoliv posud pomoci

všech slovanských filologů v Rakousku jsem nemohl vysvětliti smysl všech paragrafů. Buďtež jist, že Vašemu chvály hodnému předsevzetí přeji nejlepšího zdaru a Vašemu účelu podle sil svých stále nápomocen chci býti. Znamenám se s hlubokou úctou

nejoddanější sluha

Pavel Josef Šafařík,
prof. na gymn. řecké nesjedn. obce v Nov. Sadě.

V Novém Sadě, dne 21. března 1830.

2.

V Novém Sadě dne 14. čna. 1830.

Velevážený pane professore!

Mnohem později, než Jste si přál a než mně samému bylo milé, zodpovídám Váš vzácný dopis ze dne 10. dubna t. r. Však pod tlakem povolání svého, ve kterémž jsem se právě nalézal během tohoto jara, nebylo to jinak možné. Nyní oznamuji Vám, že jsem hned obdržev Váš dopis jednomu ze svých žáků svěřil k opisování srbského zákonníka Štěpána Dušana z r. 1349. z naší gymnasialní knihovny, kteréžto kopii chci přidati německý překlad a nejnutnější poznámky. Kdy tato práce bude hotova, nyni ovšem Vám určitě zjistiti nemohu. Přičiním se však, aby se věc co nejdříve dohotovila. Co se pak týká druhého bodu Vašeho dopisu, totiž historického přehledu srbského zákonodárství, kterýž ode mne žádáte, jest mně velmi líto, že tímto Vám nemohu sloužiti, jelikož se mně k tomu nedostává vůbec všech materialií. Před Štěpánem Dušanem měli již Srbové psané zákony, jelikož se Dušan častěji na zákony svých předků odvolává. Ve věcech matrimoniálních byl, jako v Rusku, kanonický zákonník církevní, tak zvaná Kormčija, též v Srbsku jedině platný. Po smrti Dušanově platil asi jeho zákonník ještě dlouho a až k úplnému podmanění Srbska skrze Turky. Pod Turky přestala však vlastní jurisdikce Srbů: soudy byly turecké, turečtí kadiové atd. soudili křesťany. V této době nemůže býti tedy řeči o zvláštním zákonodárství Srbů. Co se týká nejnovější doby, zavedení codexu Napoleonova v Srbsku atd., jsou to jen plány, a k jich vykonání daleká ještě jest cesta. Vůbec není v Srbsku ještě nic v čistém: Turci posud váhají vyplniti Adrianopolskou smlouvu, a Bůh ví, co se stane. Srbové v Turecku taktéž nemají mužů, nemají právníků, a zavedení Napoleonova kodexu jest věru směšné. Co se tedy stane, dlužno nám čekati.

Bohužel musím Vám zároveň říci, že nemůžete vzhledem k Slovákům od Kollára a vzhledem k Slovincům od Kopitara právě mnoho očekávati, neb raději nic, z té jednoduché příčiny, že ničeho není. — Slováci neměli nikdy zákonníka, od r. 890. Uhrům poddáni a podmaněni jsouce. Jich zvyky nepopsal posud nikdo. Něco podobného platí o Slovincích: tam by se snad více našlo, než kdo to hledá? Kdo by sbíral rozptýlené materialie?

Pan Kopitar není tak neochotný, jak vám ho líčili: on však o ničem neví. Psal jsem mu v té příčině. Jeho mínění jest, abyste se obrátil na prof. Čopa v Ljubljaně (na lyceu). Jak však bych Vám mohl k tomu raditi, když Čop svému slibu, mně před dvěma lety danému, zaslati mně přehled slovinské (krajinské) literatury, posud nedostál!

Nedokonal posud p. Bentkowski nové vydání svých dějin polské literatury? Nevyšlo nic v poslední době od p. Lelewela o polské literatuře? (Z „Księg bibliograficznych" mám pouze 2 svazky, vyšlo více?) Poptejte se laskavě a zpravte mě o tom. Znamenám se s hlubokou úctou

Vašeho Blahorodí nejoddanější služebník
Pavel Josef Šafařík.

3.

V Novém Sadě dne 24. března 1831.

Velevážený příteli!

Váš dopis ze dne 5. t. m. obdržel jsem dne 20. t. m. Jelikož jsem zároveň obdržel též sešit Augšpurské „Allgemeine Zeitung" a našeho „Österr. Beobachter", bylo mně při tom zvlášť na mysli; začal jsem přemýšleti, je-li život skutečně sen, neb svět tragikomedie!

Co se týká Dušanova kodexu, to jest téměř zcela hotový a bude Vám za několik dní k službám. Dohotovil jsem překlad a do druhého sloupce řádek za řádkem napsal. Obdržíte tedy text a můj překlad ve sloupcích vedle sebe. Musím ještě dodati různá čtení z jiného rukopisu a některé filologicko-historické poznámky. To se stane za několik dní. Byl bych to zajisté již dávno dodělal, kdybych byl myslil, že to za nynějších poměrů tak nekvapí.

Zašlu Vám poštou tyto příspěvky s několika tištěnými články, a sice poštovním vozem, ne obyčejnou poštou neb listovní poštou: co u nás jest rozdílné. Neznám zařízení v Polsku. Před 8. dubnem nemohu však věci dodati na poštu. Musím čekati na své pojednání o starosrbských rukopisech, které se ve Vídni vytisklo a již jest na cestě. V tomto pojednání, jež přiložím, naleznete nutné o srbských kodexech právních, co nemohu a nechci opsati. Zároveň Vám pak vyjmenuju knihy, kde se můžete dočísti o nynější a starší ústavě srbské. Kdyby výtisky mého článku do 8. dubna nedošly, budu nucen, odevzdati věci na poště až 22. dubna (neboť odsud odchází poštovní vůz teprve každých 14 dní). Na každý pád můžete na to počítati, že tyto příspěvky Vám zašlu před koncem dubna, aniž bych čekal na Váš dopis. Slíbil jsem to Vám a obdržíte to, kdyby Vás i — nechť to Bůh zabrání — mezitím do Sibiře deportovali. Přiznávám se, že by mně bylo milejší bývalo, kdybyste se byl více na straně držel, až by bouře byly přestaly — a lepší povětří nastane — neboť obávám se, že by kozáci kdesi v ležení mou těžkou práci nadělali oheň. Já však musím vyplniti Vaši vůli.

Vy mně za kopie i expedici nebudete nic, zcela nic dlužen. Sloužím Vám tím z celého srdce rád, a bude mě těšiti, upotřebite-li to. Až na hranici nebude porto veliké: od hranice jest to pak Vaše věc.

Časem chci Vás jen poprositi, abyste mně nějakou polskou literárně-historickou knížku zaopatřil a do Krakova neb do Vídně poslal. O tom však jindy.

Tolik napřed k Vašemu upokojení.

Buďtež zdráv. S hlubokou úctou

Váš oddaný sluha a přítel

Pavel Josef Šafařík.

Opozděním získal velice překlad i výklad. Mnohé temné věci se mně vyjasnily. (Pokračování.)

Bulharské obydlí a život v něm.

Líčí J. A. Voráček.

(Illustruje prof. J. Mrkvička v Plovdivě.)

Ve Slivně pod Balkanem.

Bulharské obydlí, ať již na venkově nebo v městech, je zcela jednoduché, prostě a beze vší nádhery na zevnějšku upravené přístřeší, kde rodina i se svým příslušenstvím střeží domácí krb svůj a sčítá blaženější dny svého života. Bulhar na svůj dům mnoho peněz nevynaloží. Upraví si jej sám a nestačí-li k tomu, pozve si přátely a známé, a ti mu pomohou. Za krátko celý dům i se vším příslušenstvím stojí jako by ho vymaloval. Vlaštovka na jaře není tak brzo se svým hnízdem hotova. Volil jsem naschvál toto přirovnání, abych mohl ještě i to podotknouti, že materialem oběma k jich obydlí jest, až na malé vyjímky, po většině bláto a uhnětená země. Kamení slouží pouze k podezdívce, nebo ku základům. Základy však v našem smyslu to nejsou; jest to spíše pouhý kamenný podkladek, na němž dřevěná konstrukce celého domu jest podepřena. A sice děje se tak, že na stanoveném místě urovná se trochu země, udělá podezdívka, nebo-li kamenný podklad a nad tím vztyčí se a sbije kus po kuse dřevěná kostra celé budovy i se střechou, která i s krytbou povždy dříve hotova bývá nežli dolejší stěny vepřovicemi nebo nepálenými cihlami vyplněny bývají. Tentýž zvyk a pořádek zachovává se i při novějších městských domech i o více poschodích. Jen při málo domech viděl jsem stavěti plné zdi, jak u nás v obyčeji, ale ty stavěli evropští inženýři.

Pohled na takovou větší stavbu v národním tom slohu jest zajímavý, a rychlosť, s jakou se staví, přímo báječná. Hrůzou však naplňuje při vícepatrových domech jakási smělosť při vypočítávání snosnosti trámů a jiných podpor a vazeb, s jakou si stavitelé domácí počínají. Počítají vše od oka a hlavním měřítkem jest jim,

aby to co nejméně stálo. Takovým způsobem jsou ceny bulharských stavení původně velmi nízké. Teprve obchodem a polohou nabývá některý dům větší ceny. V celku však nemůže se bulharské děvče chlubiti jako u nás několikapatrovým domem. Tím by v ceně o mnoho nestoupla, protože, jak již praveno, domy v dosti nízké ceně jsou. Teprve novější stavby v městech staví se nádherněji a nákladněji. Nejsou však veliké. Obyčejně pro jednu rodinu. Nájemné však, zejména pro cizince, v městech je ohromné, tak že ve třech až pěti letech dostoupí výše kapitálu, s jakým byl původně dům vystavěn.

Ze stavitelů domácích těší se dobré pověsti zejména makedonští „majstoři“ a „Kalfové“, kteří svou hodností našim palírům se rovnají a na jaře i se svými zedníky po celé Rumelii se rozejdou a službu svou nabízejí. Charakteristický jest jejich staroslovanský typ a kroj, který se velice našim Slovákům podobá. Mohu říci, že jich ryze slovanský ráz nemálo mne překvapil. Rozdíl vůbec mezi thráckými severními a makedonskými Bulhary bije do očí. Bohužel však úpí dosud pod tureckým jhem, tak že cestovatelům posud z obzoru se vymykají.

Avšak vraťme se opět k bulharským stavením a pohleďme i dovnitř, zejména na venkově, protože v městech Bulhaři více cizím kulturám podrobeni byli. Obydlí (kâšta) bulharského venkovana sestává obyčejně z jedné chalupy a světnice (staja) beze stropu a bez dřevěné podlahy. Stěny z vnitř i zevnitř omazány jsou prostě blátem*) nebo hlinou a zřídka jenom bývají obíleny, protože vápno po skrovnu se vyrábí a poměrně drahé jest. Na místo vápna užívá se žluté hlinky (bělilka), která dosti hojna jest. Toliko v četnějších rodinách mívají dvě světnice. Obyčejně však bývá pouze jedna velká, prostranná síň, v níž celá rodina i se sluhy obývá, v ní nalézá se ohniště, na kterém se jídlo vaří, a po stranách při stěnách rozestaveny jsou dlouhé turecké a nízké pohovky (tur. mendere), nad nimiž obrazy svatých visí. Šaty uschovávají se do výklenků ve zdích, které dřevěnými dveřmi se uzavírají, tak že vůbec našich „almar“ netřeba. Stolů není. Jídlo staví na nízkou stoličku při mendrliku, odkudž při společném obědu krmě lžicí si dosahují. Zde se i hosté přijímají a častují, neboť mezi Bulhary panuje dosud vskutku slovanská pohostinnosť. Obyčejně podávají hostům chutnou černou kávu po tureckém způsobu upravenou, nebo „sladko“, ovocné to zavařeniny, které velmi vkusně upraveny jsou. Návštěva děje se obyčejně takto: Přišedšího hosta vítá domácí se slovy „Dobro došli“, a „zapovědajte“, ukazu jemu při tom na mendrlik, aby se posadil. Je-li hospodář doma, vyptává se a započne hovor stálým, charakteristickým způsobem ve formě otázkové, jako u všech Jihoslovanů je obyčejem, a sice podle toho, je-li host známější neb ne, ptá se domácí:

---

*) Primitivní tento způsob, který i na jihu Ruska v obyčeji doposud, shoduje se úplně s arabským svědectvím o žilištích starých Slovanů, „vystavených ze stromových větví a omazaných hlinou,“ jak o tom Helmhold vypráví.

Bulharka, rozdírající vlnu na hřebenu (grěbenu).

Pro „Slovanský sborník“ kreslil professor J. Mrkvička v Plovdivě.

„Kak ste? Dobro-li ste? Kak stara majka? Kak je bašta vy? Kak câ děca?“ atd. K tomu odpovídá host: „Slava bogu, dobre, dobre sâm. I vy kak ste?“ Je-li více hostí, jde hostitel od jednoho ke druhému, podá mu pravici a ptá se každého jako prvého.

Mezitím přichází žena nebo dorůstající dcera s kávou nebo se sladkem a se slovem „zapovědajte“ nabízí sedícím řadou. Káva je v malých čaškách a sladko obyčejně ve skleněné nádobce, při čemž je i několik sklenic vody na tácku a sice podle toho, kolik je hostí. Při tom podotknouti sluší slovní etiketu, jak je v obyčeji. Je-li nějaký svátek, řekne host hostiteli, nebo hostitelce: „Na zdravje, za mnogo godyny“ a ona odpovídá: „Amin“ nebo „Izpolajte“. Pak hostitelka dodá: „Da vy je sladko“ a host ukončí s „blagodarja“, vypiv dříve kávu, nebo se lžičkou sladka si nabrav a vodou zapiv. Lžicka pak položí se do druhé připravené sklenice s vodou. Druhý host vezme druhou lžičku na sladko. Je-li pak hostí více, opakuje se totéž při každém zvláště. V obyčejný den při návštěvě děje se totéž, jen že „za mnogo godyny“ se vynechá.

Teprve když všichni hosté byli počastováni, usedne hostitelka stranou a vyptává se podle poměrů každého officielním způsobem, jak byl již muž dříve učinil. Našinci připadá to komické, poněvadž po delší dobu nic jiného se nemluví. Při odchodu podá se opět ruka a s obou stran „s bogom“ se dává.

Je-li kdo delší dobu hostem, pak ovšem přinese se jídel více a jedí všichni pospolu ze společné mísy. V některých krajinách, jako na příklad v Tatar-Pasardžicku, líbají domácí přišlým hostům i ruce. Stařec i stařena, třeba osmdesátiletí, shýbají se rovněž jako mladí, aby ruku políbili, při tom viděti jakousi upřímnou radosť z hosta, při čemž lehýnký srdečný úsměv na tváři všem hraje. Přijdou-li hosté v době postu, a to nezřídka se stává při ohromném předpisu pravoslavných postů, přeruší se nejednou půst z úcty k hostům se slovy: „Dojde gost — rozvali post“.

Tolik vidělo se mi podotknouti při popisu hlavní světnice, která u Rusů i hostinnou sluje: po bulharsku říká se „prustъ“. Z této světnice vedou v některých domech dvéře do vedlejšího pokojíku, kde se spí a kde se uschovávají drahocennější věci. Mimo to bývá ještě tak zvaný výstupek (zadnica), kde hospodyně mívá svůj sklad mouky (brašno), sýra (syrenje), másla, sušeného ovoce, medu, sušeného masa, slaniny atd. Postele nahražují bryčny z dřevěných desek upravené a k hlavě poněkud vyvýšené. Chudí ustelou si na zemi. Peřiny nejsou v užívání, leda v městech. Užívá se vesměs vyšívaných a v bohatších rodinách drahých přikrývek a pokryvadel. — Poblíže umístěn je sklep (zimnikъ), kde se uschovávají potraviny na delší dobu. Mimo sklep mají někteří i tajný výklenek (skryvalište, nebo jama) bez oken, v němž ukrývají v bouřlivých dobách drahocenné věci ze stříbra, zlata a jiné skvosty, aby jich nepřítel nenašel. Všechny z těchto světnic mají malá okénka, která obyčejně papírem zalepena bývají. V domech po tureckém způsobu stavěných bývá zase oken až nazbyt, tak že obyčejně dvě celé stěny okny vyplněny jsou. V tom případu.

zejména v letní době, překáží světlo silně očím, kdežto zase při bulharských chalupách světla se nedostává. Z venčí přidělány jsou dřevěné okenice, které uzavříti se mohou. V meziokní a mnohdy před okny vyřezány jsou umělé, dřevěné mříže. Ano jsou i chýže úplně bez oken a v takovém případě, jak N. A. Načov podotýká,*) děje se provětrávání jediné dveřmi a komínem, kudy vzduch prouditi může a kudy i nezbytné světlo po skrovnu vniká. Chlév pro dobytek bývá někde tak blízko, že vzduch z jedné místnosti do druhé vniká. Ano viděl jsem i světnicí dobytek do chléva voditi, avšak to bylo více v odlehlých samotách, kde po většině ovčáci žijí, a lidé, kteří chovem dobytka se zaměstnávají. Střechy pokryty jsou buď břidlicí, prkny, nebo taškami (bulh. skudely, tur. keramidy) a místy rákosím (trъstъ). Došků ze slámy není, protože sláma při mlácení se rozmělí takřka na prach. Charakteristickou známkou bulharských střech jest, že značné kusy pokrovu přesahují v zad i v před, aby vítr, déšť a sníh nemohly tak lehko vnikati dovnitř. Na předu má pak tento přístřešek i tu důležitosť, že tvoří zásep, nebo-li zápraží na způsob pavlánu (sejvъnъ nebo chajatъ), kde zejména v létě celá rodina obědvá i večeří a na noc odpočívá...

V létě takové zařízení ještě stačí, ale v zimě, kdy všechny otvory až na komín uzavříti se hledí, pak to i ono dá se vytýkati, jak dotčený již pisatel N. A. Načov učinil, pohlížeje ku věci zejména se stránky zdravotní. Týž touží zejména na to, že když v zimě celá, někdy velmi četná rodina i se sluhy dohromady se sejde, síň v pravém smyslu přeplněna jest, hostíc nezřídka vnuky, pravnuky, syny, dcery i jiné členy rodiny. Mimo to osvětlení a topení velmi primitivní jest, tak že kouř z ohniště po celé síni se šíří. V novější době však počínají přicházeti do mody plechová kamínka. Ale na venkov posud nevnikla. Jiný způsob oteplování jest v zimě tak zvaný „mangál“, nádoba to z plechu, do níž nasype se řeřavého dřevěného uhlí. Při tom však třeba dlouho vyčkati. nežli uhlí úplně se vykouří. Hrnčená kamna jsou neznáma. Avšak nedostatky, které ponejvíce ze zvyku a z jiných příčin v domě se vyskytují, dovede moudrá, pracovitá a čistotná hospodyně zmírniti a uspořádati, tak že „má všechno své místo a svůj čas“. Někteří udávají, že vlhké a nevětrané světnice venkovanů nemálo působí na úmrtí dětí, jichž obyčejně mnoho se rodí a mnoho umírá. Nemohu však to statisticky doložiti. Jiné, co jsem pozoroval, jest katarrhalní onemocnění očí, následkem nedostatečného osvětlování a provětrávání.

Naproti hlavní světnici bývá postavena opodál pec ku pečení chleba i jiných věcí. Pec (pešnikъ) spočívá na čtyrech sloupech s podezdívkou asi do pasu. Nad hlavní pecí bývá obyčejně ještě jedna menší, která se spíše roztopí. Na podstavci v předu jest místo pro různé věci a po straně i pro lopatu (pešnaja lopata), pohrabáč (ožagъ) a pro pometlo (pomětъ).

*) Viz „Наука“ r. 1881. str. 449 a násl.

Stodoly není. Místo ni bývá plevník (plěvnikъ), v němž pohrabky a plevy i seno se pro zimu uschovávají. Mimo tyto místnosti jsou ještě zvláštní ohrady pro ovce (košara za ovci), pro dobytek, pro slepice (kurnikъ), pro svině (kočina za svini) atd. Jiná ještě ohrada vedle plevníku obsahuje stohy sena, prosa, bobů atd. Humno čili mlat upraveno v létě stranou od plevníku, a není-li místa, bývá i podál od statku, kolem něhož vede roubení, nebo plot (plětъ). Prostora uprostřed všeho nazývá se dvůr (dvor), kam vchází se z předu vraty nebo malými dvířkami (malky vrata). Hlavní vrata mívají i stříšku a v prostřed postaven křížek. Dříve, jak Rakovský*) uvádí, bývalo na místo křížku jakési kopí, na něž nabodávali hlavy nepřátel, neb i dobytčat, která se bohům obětovala, aby chránili bozi statek před pokušením a před zlými duchy. Starý ten obyčej pohanský uchoval se ještě na některých místech, a staré baby tvrdí, že nezbytno tak býti musí, aby zlé moci obydlí škoditi nemohly.

U vrátek a před okny světnice mívají dívky své zahrádky s květinami, bez nichž bulharské dívky ani by snad Bulharkami nebyly. Kvítí ve vlasech a na prsou po celý rok scházeti nesmí, a není-li už nikde po kraji kvítečku, nezbývá jim nic jiného, nežli aby sáhly — k papírovým. Opodál pak bývá ještě ovocná zahrada (gradina).

Pohledneme-li nyní z předu na celý dvůr, vidíme, že kolem do kola obehnán jest plotem, a že jednotlivé budový stojí v jakémsi ladu vedle. nebo proti sobě. tvoříce tak uzavřený celek. Hledáme-li nějaký zvláštní prototyp slovanský ve formě dvorů, můžeme zde i onde najíti okrouhlou podobu podkovy, kterouž Jacobi**) u baltických Slovanů zpozoroval a která při českých dvorech skutečně se vyskytuje, avšak je to spíše věc náhody, závisející od místa stavebního. Ochranu před divokou zvěří a před vetřelci poskytuje dosti vysoký plot, tak že není jiného vchodu nežli z předu vraty.

Totéž možno říci i o cele vesnici (selo), která z většího nebo menšího počtu dvorů pozůstává. Zvláštní, fixní podobu sela nelze udati. To však jisto jest, že čistě bulharská sela nalézají se nejvíce v krajinách méně úrodných, ano až na samých nejvyšších temenech Balkanu a Rhodopy, kam se byli Bulhaři před Turky utekli. Okolnosť tato nápadna bude ihned každému, kdo do některých hor zavítal. Vesnice takové mají i tu důležitosť, že uchoval se v nich nejryzejší typ bulharský a jazyk nejméně porušený, s ohromným bohatstvím národních písní a obyčejů. Jediné při vchodu do soutěsky a důležitých průsmyků drží se až posavad na mnohých místech Turci a Řekové, které vláda ze strategických ohledů tam usadila. Zpracování polí a vinic na nejvyšších horách, kde takřka místečko není nezoráno a nepřekopáno, je cestovateli tím nápadnější, čím pustější a nevzdělanější kraj v rovině, kde

*) Pokazalec, str. 34.
**) Slaven- und Teutschthum. Han. 1856. str. 60.

jednotlivá sela a města dosti vzdálena jsou a kde celá prostranství úrodné půdy leží ladem. Již pouze z toho viděti rozdíl mezi přičinlivým Bulharem a mezi lenivým Turkem, pod jehož vládou i nejkrásnější ráj mění se časem v pustinu! Z etymologického srovnání slov pro jednotlivé části domu toho jasně se dovídáme, že většina názvů, s malou výjimkou, všem Slovanům známa jest, jako na př.: střecha, stěna, vrata, dvéře, práh (r. porog), okno (vedle prozorec), pec, jáma, chlév, dvůr, humno, jizba, zahrada (gradina) atd., z čehož nejen na veliké stáří souditi můžeme, nýbrž i na to, že Slované ode dávna pořádnější byt si stavěli, nežli snad kočovníci nebo salašníci. (Pokračování.)

Z ruského hudebního rozvoje.

Úvaha **V. V. Zeleného** o studii **V. V. Stasova.**

Velmi citelnou potřebou naší literatury jsou vypsání současného vývoje umění slovanských a za našeho mocného hudebního hnutí domácího a za ustavičného snažení, seznamovati se i s ostatní slovanskou hudbou, pohřešujeme zvláště zprávy o nynější hudbě slovanské, jmenovitě pak ruské, která vedle naší nejčileji se rozvíjí. Z té příčiny chápeme se obšírného článku, jejž uveřejnil známý ruský spisovatel umělecký v říjnovém svazku letošního Věstníka Evropského o ruské hudbě posledních dvaceti pěti let.

Spisovatel má arci stanovisko úplně strannické, neboť v očích jeho historie celé té periody záleží z činů jediné nevelké společnosti hudební, které se na Rusi samé nedostalo až doposud pražádného uznání, kdežto za hranicemi se o ní ví patrně pramálo; evropská jména Rubinštejnovo a Čajkovského však mu nejsou ani hodna poněkud širší úvahy. Nelze tedy spoléhati na jeho úsudky. Новое Время nedávno pravila o něm ve zvláštním sympatickém feuilletonu, že zná jen genie a idioty — ale material jím authenticky snesený jest velmi cenný a u nás z veliké části docela neznámý. I strannictví jeho jest potud zajímavo, že jsme se dívali ruským hudebním poměrům posud vždy jen okem Sěrova, přítele našich umělců: vizme nyní také, jak mluví o ruské hudbě druhá strana. — —

V. V. Stasov vypravuje, že již před padesáti lety ruské obecenstvo spatřovalo základy ruské národní hudby v národní hymně ruské Lvovem r. 1833. složené a v opeře Věrstovského „Askoldově mohyle“. Ale ani Lvov ani Věrstovský skladbám svým neuměli dodati rázu opravdu národního: ruská národní hudba vznikla teprve později. Vznikla Glinkou, který na cestách po Italii v prvních letech třicátých poznal, jak se obrážejí v hudbě národní rozdíly, a umínil si, stvořiti ruskou operu opravdu národní. S operou pak bezděky založil všechnu hudbu ruskou.

Význačné vlastnosti této národní školy hudební Stasov spatřuje jednak v samorostlém, bezohledném úsudku o posavadním umění evropském a jmenovitě v neodvislosti jak od autorit vůbec tak od přílišné

theoretické pedantičnosti, dále jmenovitě v snaze po národním rázu hudby, vládnoucí od Glinky až po nynější dobu, a podporované jak čilým posud životem národní písně na Rusi tak zvláště tím, že přední skladatelé národní („Glinka, Dargomyžský, Musorgský, Balakirev, Rimský Korsakov") prožili mládí mezi lidem. S národním souvisí živel východní. Naproti západním evropským skladatelům, kteří místy také těžili z hudebních živlů východních, skladatelé ruští buď sami vskutku ztrávili nějaký čas na východě, nebo byli v samém životě obklopeni dojmy z východu.

Glinka o ruské národní písni pravil, že jest dítětem severu, ale přicházejícím od východu. A nejsou jen mnohé nejlepší skladby Glinkovy plny východních živlů hudebních, nýbrž i mnohá vynikající díla jeho stoupenců.

Za zvláště charakteristickou známku ruské hudební školy Stasov pokládá náklonnost k hudbě programní. Na Glinku velice působil za jeho pobytu v Paříži Berlioz, oceňovaný mistrem ruským již dávno za doby největšího zneuznávání svého ve vlasti, a Stasov přední orkestrové skladby Glinkovy, zejména oblíbenou v Praze Jotu Arragonesu i Noc v Madridě, ano i Kamarinskou vydává za programní, ač sám vypravuje, že Glinka za posledních let odporoval takovému názoru na svá díla. Každým způsobem Glinkovi nástupcové drželi se hudby programní rozhodně, takže Stasov všechnu ruskou hudbu symfonickou (čím patrně rozumí vůbec orkestrovou) prohlašuje bez výminky za programní.

O skladateli A. Dargomyžském (nar. r. 1813., zemř. 1868.), u nás v Čechách známém více dle jména a titulů skladeb než svými pracemi samými, Stasov praví, že byl z počátku v četných romancích napodobitelem Glinkovým, a v první opeře, Esmeraldě, Aubera a zvláště Halévyho. Okolo čtyřicátého roku svého teprve dospíval k vlastní své síle a individualitě, již projevil první operou Rusalkou, opravdu národní, doplňující ruskou hudbu mnohými genry národními, kterých se Glinka nedotekl. A přece hlavní síla Dargomyžského nebyla v národní barvitosti, nýbrž v dramatickém výrazu a v schopnosti, hudebními formami sledovat všechny odstíny a vlny lidské řeči. Rusalka jeví jmenovitě velkého mistra recitativu a deklamace, v čemž jej Stasov srovnává s jediným Gluckem. S té stránky byl Dargomyžský tak tvůrčím a novým, jako Glinka v široké epice a v lyrice. Dobrá polovice Rusalky ovšem psána jest obecnou dřívější formou arií, duet a ensemblů. v čem arci nebyl samostatný: ale vším ostatním, všemi místy, na kterých se zbavil forem těch. jeví se jako jiný člověk. Měla však Rusalka z počátku pramalý úspěch u kritiky i u obecenstva. Jako obě opery Glinkovy v třicátých a čtyřicátých letech, tak Rusalka v letech padesátých a šedesátých dávána pramálo: teprve koncem let šedesátých pojednou nastal obrat a všecky tři tyto národní opery staly se trvale repertoirními. Z ještě pozdějšího tvoření Dargomyžského, které stále pokračovalo k výrazu čím dál tím pravdivějšímu, vynikají zvláště dva sbory v opeře Rogdaně a mnohé romance. Novější tyto romance některé jsou plny pathetičnosti a dramatického výrazu, jiné vynikají východním koloritem, lišícím se úplně od orientalské hudby u Glinky. Mezi těmito romancemi nalézají se také počátky docela nového hu-

debního druhu, polo romance, polo výjevy komické, někdy satirické, vážené z hluboka z národního života ruského s humorem Gogolovi podobným. Pravdivý výraz hudební jest i v nich přední zásadou. Ač nebyl Dargomyžský zvláštním orkestratorem, přec napsal několik znamenitých orkestrových skladeb; Stasov jmenuje Maloruského kozáčka, Babu Jagu, znamenitě humoristické ruské scherzo a Čuchonskou fantasii, jiř označuje jako zvláště původní a effektní také v instrumentaci. Hlavní dílo Dargomyžského přišlo však teprve po tom všem: jest to opera Kamenný host, jejíž text volně jest zpracován dle Puškinovy básně. Tři čtvrtiny opery té skladatel napsal za půl třetího měsíce a dopisoval ji téměř již na smrtelném loži za bolestné nemoci. Kamenný Host již jest úplně prost nedostatků formy i stop vlivu vlaského a francouzského. Stasov operu tu, psanou od r. 1866., prohlašuje za vlastní pokračování směru Gluckova. Není v ní arií, duet, ensemblů ani sborů a ovšem ani symetrických forem hudebních. Recitativ, deklamace jest jediným základem hudby této, plynný, nezastavující se proud řeči hudební jest tak živý a přirozený, jako v životě a v dramatě mluveném. Obecenstvo ruské arci ještě nyní, po patnácti letech, z veliké části nerozumí Kamennému Hosti. I v kritice posud ozývají se hlasy, že opera ta jest pobloudněním Dargomyžského. Kritika německá ovšem vykládá směr opery té následováním Richarda Wagnera, čemu se Stasov usilovně opírá, řka, že se první reformy u Dargomyžského začínaly již za doby, kdy ještě neznal ani jediného díla Wagnerova a vykládaje ráz Kamenného Hosta pouze vlastním pudem skladatelovým. Ale třeba tato původnosť reformatorských názorů Dargomyžského sebe zřejměji byla dokázána, přec nesnadno rozuměti Stasovu tvrzení, že by skladatel opery podobného způsobu, jakým jest líčen Kamenný Host, byl býval úplnou protivou Richarda Wagnera. Aspoň k tomu nestačí citovaný výrok Dargomyžského o hudbě Tannhäusra. Podotýkáme ještě, že ruský kritik pokládá Wagnera za většího myslitele, ale Dargomyžského za většího umělce (!) a za zakladatele realismu v hudbě. Hudbou budoucnosti nejsou Stasovu Wagnerovy opery, nýbrž Kamenný Host. Na jeviště dostala se opera ta teprve za tři léta po smrti skladatelově, r. 1872., a to teprve pomocí veřejné sbírky, z jejíhož výtěžku zakoupena jest od dědiců skladatelových! Při této znamenité poznámce spisovatel charakterisuje správu carské opery tím, co kdysi jeden z ministrů řekl paní Šestakové, sestře Glinkově: „Nám vše jedno, kdo napsal a co napsal, u nás je dobrá hudba, která se vyplácí." Za takových okolností arci prý nemůže býti dáván Kamenný Host a za to kvetou na repertoiru opery cizí. Pozoruhodné jest, že mezi býlím, které se v opeře rozmáhá na škodu dobrého domácího umění, Stasov jmenuje také nejen Rubinštejnova Démona, ale i Rognědu od Sěrova. S Rubinštejnem jest ve sporu Stasov již pro své zvláštní názory o konservatořích ruských. Konservatoře ruské vznikly na podnět Antonína Rubinštejna, který r. 1861. ve „Věku". článkem o hudbě na Rusi ukazoval potřebu podobných ústavů. Stasov hned tehdy postavil se na odpor myšlénce Rubinštejnově, ale marně: konservatoř založena napřed v Petrohradě a pak v Moskvě. Stasov pokládá je za ústavy přenesené z ciziny bez ohledu na to, hodí-li se

ruským poměrům, za semeniště hudebního odnárodňování a hubení samostatnosti ruských umělců, jmenovitě pak za nástroje k rozmnožování pouhých techniků hudebních bez uměleckého ducha. Dosti pravdivě Stasov ukazuje k tomu, že největší část předních skladatelů vůbec vyrostla mimo konservatoře; dále však jde jeho tvrzení, že ruské konservatoře za dvacet let svého trvání naučily něco lidí hudební abecedě, že z nich vyšlo několik set lidí, umějících více neb méně dobře hráti na své nástroje, a ti že šli do orkestrů, sborů a za solisty, ale umění na Rusi že nezískalo praničeho. Důrazná jest ovšem výtka jeho, že sám „ruský hudební spolek", hlava konservatoří, se nese duchem protinárodním, německo-konservatořským. Silné výčitky dopadají při tom na professory konservatoří, odnárodňující cizince. O Češích mezi nimi neděje se arci zvláštní zmínka; jsou rovněž zahrnuti obecným, málo sympatickým pojmem.

K živlům národní škole ruské nepříznivým Stasov počítá velmi rozhodně také známého kritika a skladatele Alexandra Sěrova (zemřel 1871.), který sice po celý život byl ve sporu s konservatoří a hudebním spolkem ruským, ale zcela jako tyto korporace odporoval samorostlé škole domácí a snažil se, prý, ruské hudbě „vnutit cizí vzor a vpravit ji do cizích kolejí". Ponechávajíce sobě na konec potřebné připomenutí o těchto názorech hudebního historika ruského, zatím budeme jen opakovati, co praví dále o Sěrovu, v hudební společnosti české posud dle jména velmi váženém.

Dle Stasova Sěrov jako skladatel i jako kritik projevil značný talent i sílu a mnohostrannou představivosť, ale v obojí činnosti nedostávalo se mu prý nejváženějších a nejvyšších vlastností. Skladatelská schopnosť jeho prý byla přec jen druhého stupně a bez individualnosti, kritický talent bez hloubky a solidnosti, smýšlení jeho vrátké a měnivé. Proto ani umělecké ani spisovatelské působení jeho prý nezůstavilo trvalých stop a nemůže účinkovati na další osudy ruské hudby, ačkoli jeho okamžitý vliv byl velmi značný.

Jako skladatel Sěrov vystoupil teprve asi čtyřicetiletý, následkem nedůvěry v sebe a nepříznivých okolností a také proto, že se vší hudební technice učil zcela sám bez učitele. Dle mínění Stasova byl by také dříve psal jen hudbu stanoviska mozartovského (?); teprve okolo čtyřicátého roku svého uslyšel Tannhäusra a Lohengrina a stal se úplným stoupencem Wagnerovým. Stasov vykládá to kromě hlavní příčiny, že totiž „system Wagnerův s mnohé stránky vyhovoval intelligentnímu ponětí o budoucí opeře", také tím, že Sěrov činil z pouhé nutnosti, co u Wagnera plynulo jen z přesvědčení. Pokládáť Stasov Sěrova zcela za neschopného k thematickému rozvíjení a k zacházení s hudebními formami, ve kterých prý byl tak málo obratný, že „napsav motiv nebo melodii již dále nevěděl, co s tím, leda mnohokráte to opakovati anebo připojit motiv druhý", kdežto Wagner jako „znamenitý symfonista vládl volně formami a prováděním, a nepsal oper formového slohu proto, že jej pokládal za neracionalní, nikoli proto, že by byl nemohl." Stasov uznává, že sloh Wagnerovi podobný jest vlastností všeho nyní nastávajícího rozvoje hudebního, jmenovitě pak i nové ruské školy národní, ale za neštěstí pokládá — jistě vším právem —

následovati ho jen z neumělosti. Schopnosť k psaní znamenitého recitativu, kterou tak velice vynáší při Dargomyžském a také Musorgském, Stasov Sěrovu zcela upírá. Sěrov prý po reformě ruské opery pouze toužil, ona však v skutku byla provedena mimo něj, jinými, silnějšími talenty. Jen velké schopnosti orkestrační Stasov uznává při Sěrovu, jehož orkestr prý často dostupuje velmi poetické barvitosti. Překvapující jest výtka, že psychologická stránka dramatická Sěrovu byla zcela nedostupná a cizí, že mu naprosto scházel hluboký duševní výraz, jehož právě látka všech tří jeho oper žádala velkou měrou.

Nejlépe se mu dařily vedlejší, takořka dekorativní, vnější stránky opery, ruská „maslannica", lovecké fanfáry, vojenská píseň, orientálské sbory; ale co nejpodstatnějšího, osoby, charaktery, duševní hnutí, výrazy citů, k tomu neměl talentu. To praví Stasov jmenovitě o druhé opeře Sěrovově, Rogněde, která prý ovšem trivialností mnohých míst, důstojných Věrstovského, zalíbila se obecenstvu více než co jiného a přinesla skladateli nejvíce prospěchu, ačkoli jest rozhodným krokem nazpět proti jeho lepší první opeře „Judith", dosahující nezřídka vážného, hlubokého výrazu. Rogněda jest dle Stasova důstojna — „balagana". Třetí opera, „Vražja Sila", potřebovala nejvíce líčení charakterů hudbou, asi jako je líčil v činohře Ostrovský: ale k tomu Sěrov se nehodil; vykreslil zde jen znamenitý hudební obraz Maslannice. O národní stránce jeho hudby však vůbec praví Stasov, že Sěrov jako dítě z residence neznal pravého skutečného národního života.

(Dokončení.)

Kościuszkova mohyla a kopec Unie lubelské.

Črta ze slovanských cest.

Napsal Edvard Jelínek.

Ryte oznaki na twardym kamieniu
Najazdy obcych zgładziły,
Odlane z kruszcem uległy zniszczeniu
A z ziemi stoją mogiły!

V dobách pradávných bývalo na zemi slovanské obyčejem, že ku slávě a paměti znamenitých osob sypány mohutné kopce — mohyly. Vznášejíce se v rovinách k nebesům připomínaly vděčnému potomstvu způsobem zajisté mohutným skutky a životy těch, jimž uměle nasypané kopce byly posvěceny. V zemích slovanských, zejména na Ukrajině, postřehne poutník podnes veliké množství takových pomníků, větších i menších, jichžto počátek náleží ovšem dobám již dávno minulým, zahaleným v šero záhad předhistorických. Ba zmizela i paměť nejednoho bohatýra, ale mohutná mohyla jeho dosud trčí vzhůru nad nedohlednou step poetické Ukrajiny.

Novověk zůstal pravěku v zásadě věrným, ale přizpůsobil starou ideu nové formě. Také my stavíme našim bohatýrům pomníky, skvostné i drahocenné, ale neuspokojujeme se více pouhou prstí té rodné země, nasypané a udupané v mohutný chlum, nýbrž

snažíme se uctiti a oslaviti místa, kde spočívají kosti bohatýra našeho, veledílem krásného umění: sochou neb allegorickou myšlénkou uměle dlátem vysekanou a kovem ulitou. Jest však otázkou, co spíše věky přetrvá a co déle paměť uchová, zda kopec či mohyla, neb ozdůbka novověkého umění. Stepní vichr, vztekající se po věky Ukrajinou, nebyl s to, aby kozácké kupy rozmetal, ale kapka vody již nejedno jemné veledílo umění vymlela a rozdrobila...

V té příčině snad jen Poláci zůstali věrni prastarým tradicím. Neohlížejice se na to, co si novověk učinil zásadou, sype národ polský po příkladu svých předků velikým myšlénkám a stoupencům jejich mohutné mohyly. Jedna z nich, dávno již ukončená, vznáší se do lazuru nebes poblíž staroslavného Krakova, druhá, blízka ukončení; kraluje nade Lvovem. První posvěcena jest nesmrtelné památce Kościuszkově, druhá krásné ideji Unie lubelské.

Vycházka k oběma těm „kopcům" jest tak příjemna jako vděčna. Kdo dostoupil jejich vrcholů, kdo s nich rozhlédnul se po zemi pobratimé a zamyslil se nad ideami, kterým byly posvěceny, — rád i vděčně na ně vzpomíná.

I kopec Kościuszkův i mohyla Unie lubelské má svou historii.

Vykročíme-li z památného krakovského náměstí a vypleteme-li se několika ulicemi, zjeví se před naším zrakem ve vzdálenosti asi půl hodiny cesty na přírodní pahorkovině sv. Bronislavy pěkně vystupující ze žírné roviny mohutný kužel, jehožto pravidelnosť ihned připomíná, že vznikl horlivostí ne přírody, leč lidí. Pahorkovina sv. Bronislavy nese se nad Vislu zvýší 59 sáhů, nový pak násyp dostupuje sám o sobě 18 sáhů a má 94.000 sáhů „tělnatosti".

To jest mohyla Kościuszkova.

Když r. 1820. vznikla myšlénka, jakým způsobem postaviti národnímu polskému bohatýru, šlechetnému obhájci volnosti dvou národů, důstojný pomník, učinil Wincenty Mąkolski, tehdejší místopředseda krakovského tribunalu, návrh, aby Kościuszkovi nebyl budován obyčejný kamenný pomník, nýbrž aby mu celý národ, bohatý i chudý, „sypal kopec vysoký".

Tehdáž rozpředla se v radě krakovské rozprava dosti tuhá, ale návrh Mąkolského proniknul: „Kto walczył za ojczystą ziemię, niech z ziemi ma pomnik. Z ziemi przeto, krwią poległych przesiąkłej, z kości ich, grób sypać należy... Niechaj każdy, i ten nawet, co wdowiego grosza nie ma na ofiarę ojczystą, może się przyłożyć do dzieła, aby wszyscy Polacy powiedzieć mogli: Oto mogiła rękami naszemi wzniesiona!"

Senat krakovské republiky, schváliv „sypání kopce", vybídnul ku sbírkám peněžitým, a ještě před koncem roku sebráno přes 20.000 zlatých.

Stalo se! Dne 16. října roku 1820 shromáždilo se ve slavnostní náladě vlastenecké obecenstvo na úpatí hory sv. Bronislavy, netoliko z okolí Krakova, ale i z dalších stran, z Litvy,

Žmudska a Ukrajiny. Všickni, staří i mladí všechněch vrstev polské společnosti, spěli k těmto místům, aby čerstvou prstí země dali podklad k památné mohyle Kościuszkově. Za jásotu a hřmění děl „sypal národ prvnímu svému vlastenci kopec". A první hrsť, která zde hozena, to byla země raclavická, na nížto svedena 4. května 1794. památná bitva. Pak ji pevně udupáno, aby čerstvou prsť vítr nerozmetal a nových tisíc hrstí země na ni nasypáno. — I po slavnosti dostavilo se téměř den co den dosti ochotníků, kteří „sypali a nasypané pevně udupali". A tak rostl kopec Kościuszkův rukou lidu každým dnem výš a výše, až posléze 25. listopadu r. 1823. dosáhl překvapujících rozměrů, v jakých se nám dnes již z dálky půvabných krajin krakovských zjevuje.

Pravil jsem již prve, že vycházka k mohylám jest nad míru příjemna i vděčna. Kdykoli zavítám do Krakova, vždy spěji k „mohyle", nejraději v době ranní, s východem slunce. Příležitosti a společnosti skýtá se vždy dosti. Vděčně vzpomínám první své návštěvy Kościuszkovy mohyly, ne snad proto, že tehdy zvláště přálo čisté počasí, ale proto zejména, že dobrotivým průvodčím byl mi stařičký spisovatel a vlastenec polský L. V. Anczyc, o němž nám bylo nedávno podati pohrobní vzpomínku. Ve službách pro vlasť a národ sestárlý vlastenec mladnul cestou k mohyle, mysl jeho se osvěžovala a vracela vřelými upomínkami do dob dávno, dávno minulých. Na temeni mohyly rozhlednuv se po vlastech, poslal pozdrav kolébce své, té milé Litvě, a obrátiv se pak ke mně, opakoval pozdrav neméně vřelý vlasti české!

Tklivá to byla chvíle.

Stojíce při „závěrečném" kameni, mohutném balvanu, na jehožto vrchní straně jest prostě vytesáno „Kościuszkovi", a jímž jest kopec „ukončen", rozhlíželi jsme se dlouho po dalekém obzoru. Těžko jest zrak odvrátiti od velkolepého i milého obrazu, jenž zde z ranních mlh a par vystupuje. Tu leží jako na dlani téměř celá republika krakovská, její staroslavná stolice, ty šedé zdi a ten mohutný Vavel. V lučinaté rovině vine se jako stříbrná niť „Vandina Voda", ta slovanská Visla, a tamo daleko, kde černý bor vroubí obzor — tam jsou meze říše ruské. Směrem protějším hrdě se vypínají nebetyčné Tatry, blíže Vandina a Krakusova mohyla, a při samém skoro úpatí vlídný Zwierzyniec s klášterem — kdysi proboštství našeho Jablonského.

Tak setrvá poutník mimovolně v dlouhé zádumě; ve trávách šumí tajeplný větřík, přináší pozdravy a odnáší je . . .

Chtějíce navštíviti druhou novověkou mohylu polskou, musíme se uchýliti k východnímu cípu haličské země — do Lvova.

A pohlížíme-li tu ke druhé polské mohyle, přichází nám na mysl nad jiné významná událosť jindy mocné říše polské. Roku 1568. svolal král Sigmund August sněm polský i litevský do Lublina, aby zástupci obou těchto zemí radili se pospolu o věcech velice důležitých. Dlouho trvalo rokování, až posléz 11. srpna r. 1569. prohlášeno slavným způsobem d o b r o v o l n é

sloučení Litvy s Polskou. Toho dne také král podepsal památnou listinu, a od té chvíle skvěl se na všech státních i národních korouhvích polských vedle polského orla též litevský pogon (znak Litvy — jezdec na koni).

Měli tedy Poláci dostatek příčin, aby také této krásné a v dějinách vlasteneckých tak vynikající ideji „sypali kopec". Vyhlídli si k tomu místo neméně vhodné, jako k mohyle Kościuszkově. Kde nyní se sype pamětník Unii, stál kdysi Wysoki zamek. Zbudoval jej nejdříve Lev, kníže halický, a sice v době výpadů tatarských na Červenou Rus (r. 1270.). Později vystavěl na témže místě okázalejší zámek Kazimír Velký, ale i ten vzal za své, a do poslední doby zbyly z něho jen velice nepatrné zříceniny. Za to však roste v týchže místech kopec Unie lubelské, nedokončený sice ještě, ale blízký již svého vrcholu. Na oslavu 200leté památky Unie lubelské zahájeno r. 1869. slavnostním způsobem „sypání kopce". První hrsti země pocházely ze hrobů polských bohatýrův a z míst zvláště památných. Jak se dělo při vzniku Kościuszkovy mohyly, mělo se díti též s kopcem Unie, každá zdravá a ochotná ruka měla přičiniti ku zvětšení a mohutnění mohyly.

Mluvě však o kopci Unie, nemohu nezmíniti se o jeho znamenitém a neunavném opatrovníku. Jest jím sám dr. Smolka, nynější president říšské rady ve Vídni a dlouholetý i osvědčený přítel národa českého. Od mnoha let stará se s bezpříkladnou vytrvalostí a obětivostí o zdar tohoto krásného národního podniku, a jest naděje, že bohdá brzy dočká se sám dovršení velkolepého díla, jemuž obětoval vedle myšlénky tolik času a prostředků. Směle lze říci, že Smolka jest tvůrcem kopce Unie, kterýžto již nyní tak hrdě se vznáší nade Lvovem, připomínaje všem jeden z nejskvělejších momentů dějin polských. Kdo ostatně častěji navštěvuje kopec Unie, ten také často se na něm sejde s dr. Smolkou, zejména v době prázdnin říšské rady. Dohlíží sám na postup práce, dává rozličná nařízení a činí vůbec vše, co uspíšiti může skončení díla počatého.

Také při první návštěvě kopce Unie měl jsem společníka velice milého a váženého. Byl to úředník známého lvovského ústavu Ossolińských a pilný badatel dějin polských pan P. Dostoupiv na zámeckou horu a stanuv na prostranství, s něhožto země se odváží na mohylu, postřehl jsem hned v prvním okamžiku několik řad „koleček" (trakařů), a sice dvojí druh, větší a menší. Tato kolečka (naplněná již zemí) čekala na ochotníky, větší na paže svalovitá, menší na slabochy neb dámy. Pan P. přes učenosť svou a vědeckou míru statně se chopil prvního, do vrchu naloženého kolečka, a s nemalou námahou tlačil neobvyklé břemeno své slimákovou cestou k samému vrcholu mohyly. Rozumí se, že jsem se také rád podjal vlastenecké polské služby a ochotně tlačil ku předu kolečko druhé. Cestou potkaly jsme několik studentů, kteří vracejíce se s vrcholu s prázdnými kolečky, spěchali pro nové. Takovým způsobem navezeno na kopec

Unie lubelské zajisté již mnoho tisíc trakařů země lidmi snad nejméně k tomu přivyklými, ale za to nejvíce pro věc nadšenými. Je-li cesta k vrcholu s nákladem unavující, jest odměna poutníka tam očekávající tím sladší a vděkuplnější. Jako s výšin krakovské mohyly tak i s kopce Unie skýtá se rozhled po daleké krajině nad míru zajímavý. V kotlině rozkládá se sám Lvov, jehožto vynikající budovy ostře vystupují ze stejnoměrnosti střech. Také okolí města skýtá utěšený pohled netoliko na předměstí Żółkiewskie, ale i blízké vesnice Hołosko, Zamarstynów, Zboisko, Prusy, Laszki a Zniesienie. Ostatně otvírá se rozhled na mnoho mil cesty, až ku Złoczovu, Białokameni, Podhorci, ano i ke Karpatům. —

Vraceli jsme se se západem slunce, jehož poslední paprsky zlatily již pahorky, obklopující téměř se všech stran město. Na prostranství, kde se skládala kolečka, bylo již pusto a ticho.

A přec, jedna osoba tu ještě hospodařila a o mohylu pečovala. Byl to sám dr. Smolka. Obcházel právě mohylu a rozdával nové rozkazy. Spatřiv nás vracející se z práce, přívětivě se usmál a přátelsky pokynul rukou. Také jemu bylo milo a patrně rád viděl, že Čech pomáhá sypati mohylu Unie lubelské. — —

I rozjímal jsem na polských mohylách nejednou o tom, proč také u nás nevznikla myšlénka sypání mohutných mohyl. Vždyť máme k tomu dosti míst výhodných, bohatýrů znamenitých a událostí v národním životě stejně památných. Dojde k tomu snad někdy, neboť zejména památka některých našich národních idei a bohatýrů nejvhodněji by se oslavila sypáním mohyl, k jejichžto velkolepému, až do oblaků vystupujícímu vzrůstu přičiniti by mohla „každá naše ruka". Velcí bohatýři a velké myšlénky národní jsou sice sami sobě nejpěknějším pomníkem, ale stavěti odznaky vděčnosti stalo se údělem od pradávna všady věrně zachovávaným.

Z nové slovanské belletrie.

Bylo to hříchem?

Povídka N. Morského (N. K. Lebeděva). Z ruštiny přel. **Klárka Špecingrová.**

I.

Budu vám vypravěti malou historii, jejíž hrdinkami budou — šedesátiletá stařenka — podělkářka z jedné vesnice Samarské gubernie, která byla, jak snad vám známo bude, r. 1873 zasáhnuta krutým morem hladovým — a pak osmiletá dívenka, její vnučka.

Kdyby zde byla bývala ubohá stařenka ta zůstala samotna, snad by byla jaks taks přežila tento hrozný čas bídy a nouze; ale na jejích bedrech zůstala jí, po smrti jejího jedinkého syna, který byl již vdovcem, malá vnučka, která již od narození svého byla churavou a neduživou; a když ještě k tomu přepadl onu vesničku, ve které obývala vnučka se svojí babičkou, ten hrozný rok, to již docela byla jako bez

ducha: byla tak nápadně bledou, celá seschla, byla skoro průzračnou a po celé dni nepromluvila ani slůvka.

Nepochybně že to všecko bylo následkem hladu; a aby tedy babička pomohla sobě i své vnučce, když již neměly co do úst dáti, a když již ani ten křesťanský svět nechtěl déle pomáhati, odkázav i ty staré i ty mladé — aby se rozešli na všecky čtyři strany světa, a mohou-li, aby se živili prací, a ne-li tou, tedy almužnou, tu si umínila ubohá ta stařenka, že se odebéře i se svojí vnučkou do Samary, která nebyla, díky Bohu, odtud tak přespříliš vzdálena.

Co z toho, město jest velké, a ne-li prací, — nebo jaká pak práce se hodí člověku tak starému a pak ještě k tomu, který má na rukou malé robě — tedy snad se nějak protlukou, aspoň pomocí té boží almužničky.

V městě jest množství bohatých kupců: ti jistě že pomohou.

A dostaly se tedy obě tyto vyhladovělé bytosti do Samary. Město jest velice vážné: kamenné domy, skoro všecky dvou- třípatrové, sady, velké mosty, široké ulice, a boží chrámy.

Obě cizinky tyto — jedna malinká, s líčkem jak z vosku, se rtíkoma bledýma a vyprahlýma, s očkama obemknutýma nějakým mračným obláčkem, a druhá — stará, plna vrásek, celá ohnuta, s brašnou — obě jdou, kráčejí po bohatých ulicích bez kousku chleba, bez groše.

Nejprve, což se vlastně samo sebou rozumí, prosí ve jménu božím o almužničku; a když již obdržely první dárek, tu se veselí a těší nadějí, že to již nějak půjde, a děkují zaň tím nejvroucnějším díkem.

Chodily a prosily; stařenka by mohla ještě dále choditi, ale vnučka její jest již nesmírně i z cesty samé i z hladu umdlena, skoro churava. Měla by tedy najíti někde nějakého koutečka a zanechati ji tam, a sama se vydati ještě na obchůzku.

Nakoupily si za sebrané peníze chleba, nakrmily se a daly se pak na cestu — hledat nějakého přístřeší.

Našly je. Štěstí se usmívalo v tomto městě na tyto dvě cizinky! Našly je u nějaké měšťanky, toť víte, že až na samém konci města, v nějaké polozbořené kůlně, a musily za to hned napřed zaplatit celých 15—20 kopějek, které si vyžebraly. Samy byly zase bez groše; ale což pak na tom? Stařenka si pěkně uložila vnučku, přikryla ji nějakým kusem hadru, a odpočinuvši si trochu — dala se znova na cestu, na robotu, na sbírání boží almužničky.

Vnučka zůstala osamocena.

Den byl velice parný, a jí, jako vždycky, mráz běhal po celém tělíčku, tak že se celá choulila do svého hadříku. Hlava ji nesmírně bolela. Dívčinka kladla ji s jedné strany na druhou a slabounce při tom stenala.

Ležela s otevřenýma očima a viděla stále nějaké podivné sny. Brzo se jí z koutku této kůlny objevila její kamarádka Maška, skákala před ní ve svém kraťoučkém sarafančíku a hryzla při tom svými bílými zoubky nějakou placku z černého těsta s bílým, běloučkým tvarohem.

Maška jí podávala kousíček okraje a ona třásla se naň a svýma bledýma rtíkoma breptala po tichu: „Dej mi kousek, Mášeňko, dej,

holubičko drahá. Mám nesmírný hlad, chce se mi tolik jísti... V tom se jí očka zavřela. Měsíc právě vyšel nad tmavým lesem. — Uprostřed jezera září se něco jako velké zrcadlo, mizející a černající se čím dále tím více ku břehu. Svázaný párek koní hryzl zde trávu a odfukoval si chvílemi samou spokojeností... V dáli na jezeru plula malá loďka, a někdo na ní zpíval nějakou unylou pisničku. Hovor všude utichl: ticho vládne kolem... Jenom hranice dříví na dvoře praská, a od suchých větví sypou se malé jiskry; a kolem ní pak rozlévá se vůně rybí polévky a dýmu...

Dívenka otevřela očka: hlad ji již netrápil — ale chtělo se jí nesmírně píti... Co to?... Před očima vidí najednou smaragdový palouček; říčka jím protékající třpytí se nad slunce, a tlupa dětských, světlých hlaviček se batolí s šumem a křikem ve vodě... No, nyní se bude moci napiti!... Chtěla k nim běžet, ale slabosť, nesmírná slabosť přikovávala ji k jednomu místu...

„Dětičky, pomozte mně! — Jen se mi dejte trochu napiti! —"

Vstala by jistě zdravá, svěží a veselá...

II.

Mnoho již se stařenka nachodila, již se poledne blíží, a ať jdeš k tomu či k onomu, každý ti odpoví: „Naděl vám Pánbůh!"

Nohy se jí již sotva vlekou; na nebi se tu a tam objevují mráčky a vanoucí ranní větérek přicházející od Volhy již utichl; kolem vládne strašné dusno.

A tu ubohá stařena, utrmácená chůzí a bolem nad špatným pořízením nynější obchůzky, usedla si do vrátek, vedoucích na dvůr jednoho dřevěného domku, který s jedné strany vypadal, jako by byl k zemi přirostlý, a ssála a vdýchala do sebe horký vzduch; utírala si pot s čela, a šeptala si slova z jedné modlitby, kterou kdysi někde zaslechla a která ji právě nyní napadla.

„Chléb náš vezdejší dejž nám dnes!"

Bylo to zvláštní náhodou, že, sotva že pronesla tato slova, maně, beze všeho úmyslu obrátila zraky své na špinavý a haldami všelikého smetí naplněný a sporou travou porostlý dvůr, u jehož vrátek seděla; sotva že jí zraky z tohoto dvora zaletěly na jedno okno, vedoucí sem na dvůr, tu, v téméž chvíli se jí před očima objevil nějaký předmět, který jakoby jí odpovídal na její modlitbu — prosbu.

U samého okna stál ohoblovaný kuchyňský stůl, na kterém ležel na teplém ještě plechu červený, opečený, cukrem posypaný piroh.

„Pane Bože můj!" vzdychla si stařenka a obrátila zraky své od tohoto lákajícího divadla.

Ale jenom na minutku. Znova upřely se její zraky jako magicky na piroh, a nyní, opravdu již lupičskou jakousi opatrností se rozhlížely kolem kuchyně, dívajíce se do každého koutku, který bylo možno pozorovati ze vrátek.

Dvéře u kychyně byly zavřeny; okno stálo až při samé zemi a bylo otevřené.

A ještě jednou si stařenka zašeptala:

„Pane Bože můj!“ a tiskla ruce ku svým starým prsům a zadržovala, což u ní nebylo zvykem, bylo to cosi nového, — tlukot svého roznícenébo srdce.

„Ne!“ a pojednou vstala a zrychleným krokem ubírala se dále okolo oken; ale potom, po chvilce, jako bez vlastní vůle, zcela potichu se obrátila, jakoby něco vyhlížela a jakoby něčemu naslouchala.

U prvního okna bavily se dvě ženy: jedna tlustá a již celá ospalá, druhá, snad byla hostem první, žlutá, nehezká s ošumělým čepcem na hlavě.

U druhého okna stál tlustý muž; kouřil cigaretku a díval se bezmyšlénkovitě, tupě na ulici.

„Ne! Nemožmo!“ myslila si stařena v duchu. V tom se ale jaksi vmyslila do prázdné kuchyně; ale při tom, pro nic za nic, přecházela již zase na druhou stranu ulice, až za ní obě okna domku zmizela.

A tu pojednou se jí před očima zvedá nějaký podivný mrak a ona, jakoby již znova na všecko zapomněla, stojí zase u malých dvířek, u kterých prve stála. Před sebou vidí stále jakési podivné vidiny.

Od dvířek k oknu jsou jenom asi tři kroky. Potom skrčiti se k zemi, natáhnouti se až po pás do okna a vztáhnouti pouze ruku. Potom opět tři kroky — vrátka a — ulice!

Tak rychle a tak lehce!

A pojednou, sotva se nohou země dotýkajíc, stařenka udělala s velikou opatrností a lehkostí tyto tři kroky, skrčila se nejdříve k zemi, potom se natáhla do okna a protáhnouc třesoucí se ruku po pirohu, cítila již vycházející z něho teplo i líbeznou vůni jeho.

III.

Z visících mračen snesl se k zemi déšť — a bylo zase jasno. Zlaté slunce zářilo znova na modravém nebi, které bylo nyní zase zcela bez mráčku.

V zahradách i na záhoncích všecka zeleň znovu se oživila a zazelenala, květy zvedaly své dříve horkem unylé hlavičky, polorozvitá poupátka se otevřela.

Bylo zase krásně a vesele.

V tutéž chvíli veběhla do dvora, kde se nacházela kůlna, unavena jsouc všemi těmi dnes zažitými trampotami, ubohá stařena; zde ji očekávala její malá vnučka.

Má jej, nese jej své vnučce!...

Celičký dvůr jest zarostlý peluňkem, kopřivami a lopuchou; okolo kůlny rozložil si peluněk svůj stánek, velice bujný, tak že se již vzmáhá do velikých keřů, které mají bledě namodralé šedé květy. U samých skoro dveří do kůlny vedoucích roste zase po zemi tak drobounce, že to kolem vypadá, jakoby zde bylo stálé bláto — které ale rozlévá přihořklou vůni vzduchem.

Ach, ano, i v tom neútulném světě by mohlo býti pěkně a vesele!

Stařenka spěchala, aby již byla v kůlně, přikrývajíc stále něco svojí vetchou kazajkou. V kůlně byla tma, ale stařenka přece dobře rozeznala tiše, nehybně a se zavřenýma očima ležící na lavičce vnučku.

„Ach, Kriste můj, ty můj Pane Bože! Co to vidím?“

To mladé tílko leží tu bez ducha, bez pohnutí, a ona, stará, tak se ještě prohřešila!

Motýl, který zde nalezl malý útulek, byl probuzen paprskem světla, kteréž sem vniklo otevřenými dveřmi, zakroužil několikráte nad hlavou stařenky a vyletěl ze dveří, na radostný, sluncem ozářený svět, na zeleň, pod modrý blankyt nebeský, a nechával daleko za sebou bydliště zármutku a bolu...

Stařenka se poznamenala znamením svatého kříže, vzdychla si, vyšla ven a rozlámavši ukradený koláč na malinké kousky, hodila je hejnu přilétajících sem holubů.

Rozhledy v literatuře.

Ze slovanského vánočního stolku.

K bohatému výběru skvostných děl literatury české, připravené tak štědře k letošnímu vánočnímu stolku (Ottovy Čechy, Hrady a zámky české, Národní divadlo, mnohé básně a povídky atd.), přidružilo se také několik krásných knih obsahu rázu specielně slovanského. Upozorňujíce nyní na tyto vhodné dárky jen krátce, podotýkáme, že se k nim ještě vrátíme obšírnější úvahou. Došly nás téměř v poslední chvíli. Tu těšíme se zejména z nového, právě vydaného skvostného vydání Ohlasu písní ruských, pěvce Růže stoleté — Františka L. Čelakovského. Již před mnohými lety řekli, že toto zrno slávy Čelakovského „je sám duch národní poesie ruské, který z Ohlasů zidealisovaných básnickou genialností, vane tak mohutně a krásně“. Nové vydání, vyšperkované zdařilými illustracemi a skvostnou úpravou typografickou vyhovuje úplně svému určení. — Neméně utěšeným slovanským dárkem jest sbírka básní: „Květy z polských luhů“, vydaná nyní souborně v úpravě rovněž elegantní o jednom svazku. Co na polském parnassu zaskvělo se hvězdnatým třpytem, sneseno tu a přeneseno šťastně Nečasem na luhy české poesie. Značná tato sbírka básní Mickiewicze, Słowackého, Syrokomly, Odyńce, Gaszyńského a t. d. skýtá nejpůvabnější pohled do bohaté a nám nejbližší poesie polské. — Jiné povahy jest třetí spisek, na nějž pozornosť obracíme. Jsou to rovněž v těchto dnech ve vkusné úpravě vydané studie „Z dějin starých Slovanů“, pocházející z literarní pozůstalosti příliš záhy zesnulého V. Křížka. Všem skutečným přátelům kulturní historie Slovanů doporučuje se knížka tato sama — jako vše, co jest výsledkem opravdové práce a ušlechtilého horování.

Tanie zbiorowe wydanie powieści Elizy Orzeszkowej.

S potěšením vítáme zprávu, že od nového roku počne vycházeti laciné vydání sebraných spisů velenadané spisovatelky polské, Elišky Orzeszkové. Spisy její, rozhozeny od mnoha let v rozličných časopisech a málo komu v souboru přístupné, teprv nyní poskytnou příležitosť i širším kruhům poznati dokonaleji tuto nad jiné vynikající spisovatelku slovanskou. Paní Eliszka Orzeszkowa jest také u nás známa (zejména z pečlivých překladů prof. F. A. Hory) a její výtečný román „Meir Ezofowicz“ též u nás došel zasloužilého uznání. Jako spisovatelka tendenční, spějící za idealem zdravoty, má paní Orzeszková v polské literatuře stanovisko neobyčejné. Žádná povídka, která vyšla z jejího plodného péra, nevznikla bez příčiny. Téměř každá má ten-

denci, každá určitý směr a kreslí lidi i okolnosti bez malicherné marnivosti tak, jak jsou, ale nemají býti, aneb jak jsou a mají býti! Marta, Kilka słów, Elim Makower, Widma, Na dnie sumienia, Rodzina Brochmiczów, Pierwotni, Meier Ezofowicz a jiné její práce jsou zajisté skvělým svědectvím našich slov. — Sebrané spisy paní Orzeszkové budou vycházeti ve Varšavě a sice v hrubých svazcích o 300—400 str.

Исторія открытія морскаго пути изъ Европы въ Сибирскія рѣки и до Берингова пролива. Θ Студитскаго. С. Петерб. 1883:

Velezajímavá kniha Studického podává jasný obraz památných snah, které vedly řadu smělých cestovatelů a cizinců k vypátrání kratšího pojidla mezi Sibiří a Evropou. Uskutečniti tuto hrdou myšlénku bylo především v zájmu samého Ruska. V knize Studického se dočítáme, že Rusové, pochopujíce národohospodářský a průmyslnický význam těchto krajin, nezůstali v snažení badatelském ani za Anglií. Ačkoliv v té příčině pracovalo mnoho Rusů, přece jsou nejzajímavější zprávy, kteréž Studickij podává o Michajlu Konstantinu Sidorovu — kupeckém synku z Archangelska. Již záhy v mládí zalétala mysl Sidorova k břehům Jeniseje a také brzy obrátil po sobě pozornosť. Sidorov věnoval se průmyslnictví a počal „dumať o morskom puti iz Bělavo morja v Jenisej". Dodělav se záhy velikého jmění (brzy milionu rublů) věnoval své myšlénce i později mnoho trudu a mnoho peněz. Cestoval, radil se se znamenitými plavci doma i za hranicemi — a r. 1874 vypsal cenu 2000 liber anglických „za objevení mořské cesty k veliké sibiřské řece". Vůbec věnoval Sidorov na uskutečnění této své myšlénky celkem 1,700.000 rublů. Úspěch snah znamenitého Sidorova korunují věhlasné cesty.

Našim geografům doporučujeme knihu Studického vřele. *J.*

Vienac.

Má-li literarní časopis patnáctiletou působnosť za sebou, tvoří již sám o sobě důležité literarní ohnisko, k němuž i historie musí obraceti zřetel. Tím důležitější jest význam časopisectva u všech menších národů. Letošním rokem dovršil záhřebský Vienac, illustrovaný týdenník obsahu zábavného i poučného, patnáctou roční pouť po vlastech Chorvatských a kdo jen zběžně rozhledne se po těch objemných knihách, neupře zajisté, že v nich je skupen velký kus duševní práce milých srdcím našim Chorvatů. Po celou dobu vycházení sloužil Vienac jen dobré věci a nemálo se zasloužil o rozvoji domácí literatury. Vienac nebyl vydáván pro zisk nikdy, čehož důvodem jest, že podnikatelstvo jeho od samého počátku až do nynějška na náklad doplácelo (celkem 10.000 zl.). I to připomínáme, že redaktorem Vience byl po celou řadu let výtečný Šenoa, a že vždy také nám Čechům věnoval na svých stránkách přiměřené pozornosti a sice v míře takové, jakou nespatřujeme ve všech časopisech slovanských. Také nynější horlivá redakce (pp. V. Klaić a M. Maravić) spěje ke krásným úspěchům. Přejeme Vienci k novému patnáctiletí srdečně mnoho zdaru. *J.*

„Ljubljanski Zvon" a „Kres".

Počtem neveliký, ale čilostí svou tím pozoruhodnější a sympathičtější národ slovinský rozvíjí přeutěšený ruch netoliko v širším smyslu národního života, leč i v jednotlivých pružinách své činnosti. Jest zajisté velice výmluvno, že národ tak malý a nehýčkaný šťastnými právě okolnostmi politickými vydržuje a vydává se zdarem až dva měsíčníky obsahu zábavně-poučného, o nichž směle říci lze, že vnitřní cenou svou vyrovnávají se úplně podobným publikacím národův mnohem četnějších. Máme před sebou právě ukončené ročníky „Ljubljanského Zvonu", jehož redakci vede se vzácnou snaživostí a dovedností prof. p. Fr. Levec, a „Kresu", vydávaného ve značně poněmčeném Celovci, redakcí dr. J. Sketa. Milo jest pohlednouti v bohatý a pestrý obsah obou těchto knih. Jak z „imeniku" „Ljubl. Zvonu" patrno, přispívá do tohoto měsíčníku 106 spolupracovníků, vesměs Slovinci, z nichž nejeden projevuje znamenitý talent! Báseň, ballada, romance, povídka, črty

kulturní, historické, cestopisné i jiné stati z rozličných oborů věd, důkladné zprávy z domácího jakož i zahran. (najmě slovanského) ruchu literarního — to vše tu shledáváme ve výboru velice pestrém a přiměřeném. — Stejně statečně vede si „Kres“. Obsah jeho má ráz poněkud vědečtější, přes to však vnikati může i do širších kruhů. Také zde nalézáme hojnost zdařilých básní, povídek, národní pověsti, poučné i vědecké články a zajímavé zprávy literarní. Mezi spolupracovníky „Kresu“ nalézáme znamenitého znalce věcí slovanských, prof. G. Kreka a Dav. Trstenjaka. — V obou řečených měsíčnících věnuje se ostatním národům slovanským péče co nejvíce a sice směrem i způsobem nejužitečnějším. Zejména hlídky „Ljubljanského Zvonu“ v té příčině zasluhují plné uznání. Gratulujeme od srdce milým bratřím Slovincům k těmto oběma měsíčníkům a přejeme si zároveň, aby „Ljubl. Zvon“ i „Kres“ byl častějším hostem také v českých čítárnách, zejména spolkových. Na „Ljubl. Zvon“ předplácí se 5 zl., na „Kres“ 4 zl. ročně. *J.*

Тестаменти народних добротвора Јована и Марије Трањдафил. Nový Sad. 1883.

Malá brošurka, neobsahující nic více, než co právě v titule svém nese: dvě závěti. Národ veliký, ve všech potřebách moderní vzdělanosti ukojený, ten ovšem nepovšimne si snad podobných „malicherných“ publikací; my však, kteří nedávno teprve tímto stupněm rozvoje jsme se propracovávali, a kteří sami ještě ve vlastním svém životě národním cítíme význam a kulturní váhu každého jednotlivého velikého odkazu k účelu národnímu a humannímu, jinak pohlížíme a jinak také oceňujeme knížečku na pohled nepatrnou, seznamující národ se závěťmi jeho dobrodinci jemu učiněnými.

Jak také již v jiném článku našem tohoto listu pověděno bylo, tvoří národní dobrodinci srbští v dějinách kulturního rozvoje srbského kapitolu ne nepatrnou. Srbští vlastenci boháči opravdu již závodí mezi sebou, a tak zdá se, že kapitola ta dlouho ještě nebude ukončena.

Z obou závětí, jež v knížečce té doslova čteme, jest první společná manželů Jana a Marie Trandofilů, kterou zůstavuje se 479 jiter polí (po 2600□°) na fond nadační ku vzdělávání pravoslavné, pilné a přičinlivé mládeže chlapčí, bez rozdílu národnosti, a 8 jiter odkazuje se nemocnici somborské.

Neméně důležita jest závěť druhá, vyhotovená samotnou Marií Trandofilovou, neboť přizpůsobena jest změněným okolnostem časovým.

Z polovičky statku jí samé připadající (239½ jit.) utvořiti dala fond, z něhož by 30 žákům srbsk. gymnasia uděleny býti mohly nadace, a to nikoliv už žákům bez rozdílu národnosti, ale „každému uchazeči jest se prokázati, že jest Srb vyznání pravoslavného.“

Ze všeho pak movitého i nemovitého ostatního svého jmění založila „sirotčinec pro srbsk. pravoslavnou mládež“, jehožto vrchní správu svěřila „Matici srbské“. Chovanci tohoto ústavu, dosáhnuvše 12. roku svého věku, mají dáni býti do učení některému t. zv. „německému řemeslu“ (řemeslo zámečnické, truhlářské, zednické a p.). Sirotkové pak zvláště nadaní, pokud toho důchody ústavu dovolí, mají posláni býti na odbornou školu průmyslovou. Mimo to má správa ústavu každého roku odečísti jistou částku peněžní na to, aby utvořen byl zvláštní fond reservní, aby se tomu, jenž byl řemeslu se vyučil aneb průmyslovou školu odbyl, uděliti mohl příspěvek 500 zl. na zaopatření toho nejnutnějšího k započetí své živnosti.

V tom vrcholí důležitost odkazu. Srbům schází důkladný, odborně vzdělaný stav řemeslnický; veliká dobrodinka obrátila pozornost k předůležitému, širému poli, jež otevřeno leží další dobročinnosti národní. Její veliký čin byl snad již příkladem Vási Jagazovići, obchodníku z Drenovce ve Slavonii, jenž závětí svou podepsanou dne 23. dubna 1883. „Matici srbské“ 35 státních úpisů po 1000 zl. nomin. ceny odkázal k obecně užitečným národním účelům, zvláště však ku zvelebení rolnictví, průmyslu a obchodu srbského, „neboť soudím, že povznešení těchto oborů jest na ten čas naší největší potřebou“.

Hanuš Klíma.

Geschichte der österreichischen Militärgrenze. Von dr. J. H. Schwicker. Wien u. Teschen. Verlag von Karl Prochaska. 8° stran VIII. a 446.

Objemná kniha Schwickrova popisuje vznik a vývoj Vojenské hranice od r 1535. až do r. 1881., to jest do té doby, kdy vojenské zřízení její ve všech řádech zrušeno a ona přivtělena ke království chorvatskému.
V první části mluví se o počátcích Hranice až do r. 1780., ve druhé odtud až do r. 1850., a ve třetí až do r. 1881. — Vykládá se zcela podrobně založení jednotlivých částí Vojenské Hranice, první organisace, změny, které se časem v ní udály a výprava její pro vojenskou historii mocnářství rakouského, kterou spisovatel vysoko cení
Po našem zdání pozoruhodné jest hned ono místo na počátku (str. 4.), kde autor, jak známo Němec rodem a Maďar národností, za politování hodnou chybu v politice krále uherského Matyáše to vyhlašuje, že on obracel zbraně své stále proti Rakousku, Moravě, Slezsku a Čechám, na místě co měl obrátiti se na jih proti Turkům. Neb Matyáš byl mohutným králem, který kdyby byl porozuměl poslání svému, mohl tureckým invasím do zemí rakouských v zárodku konec učiniti. — Další pozoruhodná místa jsou: o převrácené politice rakouské vůči Slovanům pobalkanským za ministra Coblenze a jeho následníků, o české kolonisaci ve Vojenské Hranici, o činnosti arciknížete Karla a základních zákonech z r. 1807. a zvláště o illyrském hnutí ve Vojenské Hranici v našem století. Není zde místa, abychom všechno to vytkli, v čem se co do této části nesnášíme se spisovatelem, než tolik říci slušno, že i tam, kde proti illyrskému hnutí brojí, vede si co možná střízlivě a snaží se býti tak objektivním jak to Maďarovi a Němci, když o Slovanech mluví, vůbec možno jest. — Zejména vyhýbá se všem ostrostem o bánu Jellačičovi, kterýž Maďarům nezrovna ku příjemné bývá vzpomínce.

Ant. Rezek.

Syntax der wendischen Sprache in der Oberlausitz. Von Georg Liebsch. Bautzen 1884, str. XVI. a 240.

Kniha tato, v našich listech již oznámená, právě vyšla v Budyšíně nákladem slovutného lužického spisovatele M. Hórnika a spěcháme podati o ni našemu čtenářstvu zprávu. — V bohaté na počet grammatické literatuře lužickosrbské postrádali jsme těžce nedostatek rozboru tohoto slovanského nářečí v nejdůležitější stránce — v syntaktické totiž. Nedostatku tomuto odpomoci bylo hlavní pohnutkou ct. našemu spolupracovníku p. J. Libšovi, že se v také dílo uvázal, a smíme s předu říci, že účelu svého dostihl. Předností jeho knihy jest, že se ve spořádání látky jazykové věrně, ano těsně přiléhá k syntaktickým pracím znamenitého našeho slavisty prof. M. Hattaly. Přirozené tedy jest, že p. spisovatel, jak vyznává v předmluvě, jest přívržencem nového směru, který nyní zavládl, a jak pevně doufáme též v krátké době ovládne veškerým badáním jazykozpytným; nicméně zdá se nám, že posud nepronikl „mladogrammatický“ směr v celé jeho hloubce, naopak dokazují některé jednotlivosti, že posud se nedovedl úplně emancipovati od staré theorie jazykozpytné, jež velmi případně nazvána addiční — ukazuji toliko na okolnost, že posud se drží obyčejného výkladu slovesných tvarů finitivních. Též v některých jednotlivostech p. spisovatel zbořil, tak ve výkladu slov „dženś“ (-sa), „lětsa“, tak tvrdí, že ve větách, jak na př. „tam bě ludźi“, „njeje tu wody“ a pod. jest ludźi, wody podmětem, že tedy podmět stojí též v genitivě, místo aby podle Miklosiche měl tyto věty za bezpodmětné, akkusativ cíle nerozeznal od akk. prostoru, předpokládaje, že i u posledního vypadla předložka *w* a j. v.; rozbor toho náleží do odborného časopisu filologického. Přes tyto jednotlivé a nemnohé stránky sluší práci p. Libšovu uznati za velice záslužnou; jmenovitě jeho methoda i směr zasluhují úplné pochvaly, byť i sám nebyl jich původcem, než je prostě převzal z prací prof. M. Hattaly, jemuž kniha jest též připsána. Pan Libš projevuje ve své knize značnou znalosť jiných nářečí slovanských, jmenovitě nejbližšího lužické srbštině—češtiny, i slibuje svou knihou, že smíme v něm vítati nadějného pracovníka nejen v specielní mluvovědě lužicko-srbské než i v jazykozpytu slovanském vůbec. „Skladbu“ p. Libšovu všem čtenářům „Sborníka“, jmenovitě těm, kteří se obírají studiem slo-

vanských nářečí, doporučujeme vřele. Dodáváme, že kommissi převzal pražský knihkupec p. Urbánek a že kniha Libšova u něho stojí 2 zl. 40 kr. Také lze objednávku učiniti přímo u ctihodného nakladatele p. M. Hórnika v Budyšíně.

Dr. *J. Polívka.*

P. Pierling S. J. Rome et Moscou (1547—1759). 8°, str. 168. Paříž, Leroux 1883.

Tento elegantní svazeček řadí se k oněm studiím, jež podniknul učený jesuita k vybídnutí pravoslavné Rusi a kurie římské (Rome et Démétrius, La Serbonne et la Russie, Antonii Possevini Missio moscovitica). Shledáváme se v něm se všemi oněmi důležitými vlastnostmi, jež s pochvalou jsem na jiném místě příležitosť měl vytknouti z předešlých prací abbée Pierlinga; jsou to jeho dobrá methoda, zajímavé nálezy z archivů, a příjemná jak i elegantní dikce. Episody, jichž p. P. stálým stal se historiografem, byly až dosud dosti neznámy; a jedna z nich je zvláště zajímava, totiž ono oklamání, provedené dvěma Němci, z nichž jeden vyšinul se na kancléře Ivana IV., a dovedl toho, že oklamal i diplomacii papežskou, i Karla V. V dalším pak líčení této bizarrní historie uvádí se vyjednávání a snahy papežův, buď aby skloněn byl Ivan k súčastnění se koncilu Tridentského, neb aby aliance uzavřena s ním byla proti Turkům, neb aby konečně Řím s Moskvou sblížen byl na základech usnešení koncilu Florentinského. Ze všech těchto snah nebylo však nic, jen že připravily zdar jednání jesuity Possevina, objevivšího se na Rusi l. 1581—82 co legát sv stolice a Báthoryho.

Ve zběžné předmluvě dopouští se p. P. některých pokléskú, do nichž upadali i předchůdcové jeho (Turgeněv, Theiner, Tolstoj). V závěrku pak připojuje jistý počet dokladův dosud nevydaných, aneb jen málo známých.

Neosobuji si práva opravovati p. Pierlinga v předmětu, v němž on lépe se zná, než kdokoliv jiný. Že píše však francouzsky a čtenářstvu méně obeznalému ve věcech slovanských, dovolil bych si jej upozorniti na nezbytné jedno objasnění. Mluví kdesi o theologické diskusi Ivana Hrozného s Rokytou, „mistrem pikardským, provázejícím poselství polské do Moskvy“ (str. 80). Tu dobré by bývalo vyložiti tento přívlastek „pikardský“ a doložiti, že Rokyta, rodilý Čech, náležel k sektě českých Bratří, nesprávně jen pikardy zvaných od jich protivníkův.

L. Leger.

Suomenmaan tilastollinen vuosikirja tehnyt tilastollinen toimisto. 1883. Helsingissä, 1883, str, 83.

Také Finsko, nalézající se pod vládou slovanského státu, nás zajímá. Helsingforská statistická kancelář vydala právě nový ročník svých výpočtů, z nichž pro nedostatek místa obracíme zření toliko k číslům zajímavého mathematického výsledku. Dle těchto výpočtů čítá nyní Finsko (dle jazyku) 1.756.381 Finů, 294.876 Švédů, *4195 Rusů*, 1720 Němců, 2263 osob jiných národností a 1347 osob, jichž příslušnosť není zjištěna. I z toho patrno, že se daří Finům ve stránce národní dosti dobře, čehož ostatně jsou také důkazem značné výhody, jakých Finové v Rusku nad jiné národy štědře požívají.

J.

Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen von Franz Miklosich. IV. Band. Syntax. Zweiter Abdruck. Wien 1883., str. 895.

Právě před desíti lety vyšlo první vydání srovnavací skladby Miklosichovy, jejíž význam nejen pro slovanský než pro všeobecný jazykozpyt nelze dosti oceniti sebe rozsáhlejším rozborem, neřku-li naznačiti kratičkým oznámením. Kniha záhy byla rozprodána a aby se četným poptávkám vyhovělo, uspořádán nový otisk. Otisk pouhý to však není, neboť kniha rozmnožena jest několika dodatky a opravami (str. 881.—884.). Byli bychom si ovšem přáli, kdyby byl Miklosich dílo své podrobil opětné revisi, jak to učinil i s I. a III. svazkem své srovnavací mluvnice. Miklosich vytýká jiným skladbám, že se jim nedostává přehledu, co je „činí pravým labyrinthem, v němž nemožno se vyznati bez Ariadniny niti ukazovatele“ (str. 769.). Obáváme se, že mnohému se právě

tak vedlo, když vzali poprvé do rukou tuto knihu. Autor držel se velice přísně své věty — jejíž oprávněnosť ostatně lze rozhodně popírati — že úkolem skladby jest „darzulegen die bedeutung der wortclassen und wortformen“ (str. 1.). A touto zásadou veden musil jednati o stejných věcech pod různými body — o užívání prostých časů (praes., imperf., aed.) jedná zvlášť o složených časech jinde při part. praet. act. II a inf., o větách bezpodmětných, ve kterých nominativu ani není v kapitole, kde se jedná o nominativě vůbec, o větách stažených, tak zv. dativu sabalutus při dativě a j. v.

Cena knihy — 18 zl. — jest poměrně dosti značná. — Zároveň s touto knihou vyšla v druhém vydání téhož autora studie „Subjectlose Sätze“, která, když poprvé vyšla r. 1865. v XIV. sv. pamětních spisů vídeňské akademie náuk, ve kruzích jazykozpytců vzbudila velikou pozornosť jako příspěvek ke skladbě indoevropských jazyků vůbec.

Již dříve oznámená v našem „Slov. Sb.“ „Historyi literatury czeskiéj od czasów odrodzenia“ z péra V. Czajevského, vyšel ve Varšavě právě první sešit (str. 1—76), jichž bude celkem pět. K práci této se ještě vrátíme, až budeme míti pod rukou více sešitův.

Zenon Przesmycki (Miriam) uveřejnil ve varšavském „Bluszczu“, č. 45.—48. pěknou studii: „J. Vrchlicki i jego zbiorek poezyi ‚Co życie dało‘.“ Jest to přednáška, čtená ve Varšavě t. r. Týž snaživý a nadaný spisovatel uveřejnil rovněž nedávno podobnou studii o Vrchlickém v petrohradském „Kraji“. Také v jiných časopisech polských setkáváme se s četnými a zdařilými překlady z poesie české od Miriama.

Slovníky. Nákladem Pešlovým v Táboře počal vycházeti: „Slovník kapesní polsko-český“ (differenciální). Sestavil Vilém Vočadlo, prof. při c. k. real. gymnasii v Táboře. Sešit první (str. 1—32) obsahuje náslovy Aaronova broda — bufon. — Několik horlivých a čilých studentů varšavské university pracuje o česko-polském slovníku. Již před lety projevil varš. nakladatel p. S. Lewental ochotu, vydati takový slovník. — Dovídáme se také, že by kijevský odbor Slovanského spolku byl ochoten vydati slovník rusko-český. V té věci se jedná.

Nákladem Vilímkovým vyšla knížka: „Polské paní a dívky“. Nezabudky z knih, cest a ze života. Napsal Edv. Jelínek. Obsah: Část I. Polky. List z dějin národního a společenského života. Část II. Vzpomínky z cest. Vanda. (Jak jsou Polky vděčny.) — Zosia. (Milostný mandat mezi Petrohradem a Litvou.) — Marie. (Relikvie po dobrém polském králi.) — Gilda. (V židovské krčmě na haličském pomezí.) — Sylvina. (Diamanty.) — Anděla. (Růžové keře.) V Praze, str. 198.

Ostatní referaty a zprávy o dokončených ročnících časopisů slovanských musili jsme pro nedostatek místa odložiti do sešitu příštího.

Slovanské rukopisy v lejdské universitní knihovně.

Za posledního pobytu mého v Lejdě nalezl jsem v knihovně universitní několik rukopisů slovanských, na něž myslím, že nebude neprospěšno tuto upozorniti.

I. Rukopisy staroslovanské:

a) Život Davidův, přehlednutý Sreznĕvským r. 1875. (rukopis ze XVI. stol. s drobnomalbou); k němu přivázán rukopis jiný: Uctívání svatých.

b) Consultationes piae anachorentarum (iniçialky z XIII. (?) stol.); pochází z knihovny Scaligerovy.

c) Zlomek z kalendáře ze XIV. stol. také z knihovny Scaligerovy, prohlédnutý Sreznĕvským r. 1875. a Hasdenem r. 1883.

d) Závitek kalligrafický, slaveno-ruský, datovaný z r. 1582, (obsahující všeliké druhy vzorků kalligrafických, nebo lépe kakografických). Tento závitek má asi 5 m. délky; na konci nalézá se soupis všech úředních titulů Ivana Hrozného.

e) Lexicon slavonicum summo studio et labore ex variis auctoribus partim manuscriptis partim impressis, collectum à Maturino Veyssière La Croze, Berolini 1709. (Velice vzácné; autor míchá tu vesměs staroslovanštinu s ruštinou a polštinou). Bylo by velmi zajímavo prozkoumati tento málo dosud známý slovník, a vypátrati, z jakých on pramenů proň čerpal material.

II. Rukopisy české:

a) Astrologický kalendář Hvězdářství (ve třech barvách) z bibliotéky Voka z Rožmberka, 1509., podepsán David Praetorius Havel. V týchže deskách
na obálce uveden obsah a poznámka: Tuto knihu mám od sv. Jana Křtitele l. P. 1539. (Náležela do knihovny Vossiovy.)

b) alchymický spis ze XIV. stol. od anonyma.

c) Pandekty, spis náboženský, přeložený z Othona z Brumfelsu,[1]) (neúplný). Na prvé straně následující poznámka: Tato kniha dána mi od Jana Abdiáše l. P. 1584. Rukopis pochází od českých Bratří.

d) Spis alchymický, přeložený z Laurence Ventury z Benátek a připsaný Ottovi Jindřichu, falckrabímu Rýnskému, knížeti bavorskému, kurfirštu říšskému. Na poslední stránce stojí připsáno: Tato kniha byla šťastně dokončena ode mne Bavora mladšího Rodovského z Hustiřan.... v Praze, léta 1585., dne 11. března.

Na vnitřní straně desek nalézá se znak pánů z Hustiřan s poznámkou, že rukopis prodán byl r. 1589 za 50 tolarů.

Tyto rukopisy pocházejí z bibliotéky Isáka Vossia, která, jak známo, zůstala v Lejdě. Vossius je patrně přinesl s sebou ze Švédska.

L. Leger.

Adressář spisovatelův a umělcův slovanských.*)

I. Slovinci.

Aleševec Jakub, spisovatel v Lublani.
Aškerc Ivan, kaplan v Podsredi ve Štýrsku.
Bartelj Anton, c. k. professor v Lubljani.
Bezenšek Antonín, ředitel stenografického bureau ve Srědci (Bulharsko).
Brezovník Antonín, učitel ve Vojniku (Štýrsko).
Bric Simon, kandidát notářství v Logatci.
Celestin dr. Fran, král. professor university v Záhřebě.
Celestina Fran, c. k. professor v Lublani.
Cimperman Josip, spisovatel v Lublani.
Cvetnič L., c. k. poštovní úředník v Tersti.
Čebular J., c. k. professor v Gorici.
Dečko Ivan, advokatní koncipista v Mariboru.
Detela dr. Fran, c. k. professor ve Vídeňském Novém městě.
Drč Josef dr., lékař v Lublani.
Dolenec dr. Hinko, c. k. adjunkt zemského soudu a zemský poslanec v Lublani.

---

[1]) Německý kompilátor z XV. stol.

*) Pociťujíce velikou potřebu adressáře spisovatelů a umělcův slovanských, dopsali jsme o adressy všech čelnějších spisovatelů i umělců slovanských již na vše strany a budeme je uveřejňovati v tom pořádku, v jakém nás budou docházeti. Rejstřík jmén na konci ročníku usnadní hledání a přehled. Kdož by nám v tom směru mohl některými určitými adressami posloužiti, račiž nám učiniti laskavé oznámení t. j. adressy zaslati, kteréž rádi a vděčně otiskneme.

*

Enjavec Fran, c. k. professor v Gorici.
Franke Ivan, c. k. professor ve Kranji.
Funtek Antonín, učitel ve Šmartnu u Litije.
Gregorčic Simon ml., farář v Trentě p. Bolec.
Gregorčic S., farář v Gradišči p. Miren.
Hauptmann Fran, c. k. professor ve Štýrském Hradci.
Hribar Ivan, gen. zástupce banky „Slavie" a městský rada v Lublani.
Hubad Fran, c. k. ředitel gymnasia v Ptuji.
Hudovernik Aleksander, kandidát notářství v Zatičině.
Ivan Jenko, c. k. professor v Gorici. (Pokračování.)

Českým básníkům.

Maje úmysl vydati v polském překladu „Anthologii básníků českých", vznáším ke všem pánům autorům prosbu, aby mně laskavě zaslali své básně, tištěné i netištěné — s dodáním krátké zprávy biografické o životě autora. Zásylky buďtež laskavě adressovány buď přímo mně (Zenon Przesmycki — Varšava, ulica Hoža, Nr. 14*) anebo redakci „Slovanského Sborníka", kteráž mně zásylky dodá. Poněvadž to bude první anthologie poetů českých v jazyku polském, jejíž pomocí Poláci poznají bohatství českého parnassu, kojím se nadějí, že čeští pp. spisovatelé neodmítnou účinné pomoci. Prosím o to jménem tak potřebného nám „poznání se".

Poslední lhůta, kterou hodlám přistoupiti k tisku anthologie, připadne na den 1. března 1884.

Ve Varšavě, dne 28. listopadu 1883.

Zenon Przesmycki (Miriam).

„**Slovanský sborník**" vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nově: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník III. — 1884 — Číslo 2.

Život slováckých děvčic.

Jejich povaha, písně a hry.

Napsal Jan Herben.*)

(Pokračování.)

A když jsme při polních rostlinách, dovolte abych tu podal botaniku**) děvčete ne zcela osmiletého, jak ji povědělo — jedním dechem — svému učiteli. Že prý:

„Hotaříček má uzučké listy, just jak rozmarýn. Kvete bílo.

Srpek je jak pýř. Má ostré, podlúhlavé, veliké lístky, takové úzké, vystřihané.

Mačec má veliké, gulaté, draplavé listky. Květu se říká kokeš.

Květy vrbice sú takové červené barušky.

Kuřáčka roste u gučách a má gulaté, malinké listky a teňulenkú stupku. Rozpleze se to po celéj zemi.

Pumprlica nebo pampeluška kvete žluto a má úzké lístky.

Charba (chrpa) roste v pšenicách a ve ržách (v Poddvorovsku sousedním už by řekli: „v řžách"). Kvete modrým. Prasata ju rádi majú, dyž je mladá."

Učitel: „Poslouchej, Sefko, Němci a možná i malé děti německé mají rády chrpu."

Sefka: „Ná, na co jú majú? Dyť to just na nic nejni." Tím chtěla říci, že není ani hojivá ani příliš snad krásná.

„Bogdáli nos má listy jako žebříčky. Kvítka sú červené a na stupkách.

Kúkol má květy červené a jak srdečka. Listy úzké, podlúhlavé.

Ohnica má široké listy a klustú stupku. Kvete žlutým.

Ostí je velice pichlavé. Dyž je to mladé, prasata to žerú; dyž staré, tož krávy.

*) Pro nedostatek místa byli jsme nuceni dokončení tohoto článku, jakož i úvahy o ruské hudbě děliti do příštího čísla.

**) Za tuto botaniku děkuji příteli svému M. Bezděkovi. Čtenářstvu odhodlal jsem se ji podati hlavně pro zajímavý, prostonárodní sloh a pro množství spisovnému jazyku neznámých slov, jadrných, názorných a ryze slováckých.

Hrachovinka má červený květ just jak fazula a listy jako hrách. Na kořínku sú takový jablíčka.

Pazúrek má květy jak paprčky, jak pazúrky. Tech květů sú guče. A kvete červeným aji bılým.

Vrzukálka roste na úhorách a v pšenicách. Kvete trochu bílo a trochu žluto. Listy rostú do vysoka. Když ty lístky stiskne, tak to vrzuká a ježďá po ruce. Je to takové skoro jako chechrla." (Chechrla nebo chechrna je luštěnina, pepřice.)

Rozumí se, kdybyste děvče dále vyslýchali, že bude znáti jahodníček, ořeší, truskavec, rozchodníček, maslak (durman)... Spěcháte však zachytiti od ní rostliny hojivé, nežli musí odskočiti domů, kde jí maměnka potřebuje.

„Co je na bolačky?" rozpomene se hlasitě. „Na, na bolačky je lopúň, strakaté pcháčí, psí jazýček, listí z chebza..." a již nestačíte psáti.

A popisuje vám, že prý:

„Lopúň má veliký list. Mívá vlky, ty se chytajú šatů. Listy se utrhnú a žilky poklučú, aby to nepchalo, a dá se to syrové na bolačky, když se nekde vyrazijú. Dyž to dá na opuchlinu (oteklinu), odpuchne.

Strakaté pcháčí kvete takovým červeným. A dyž to odkvete, pchá to.

Psí jazýček na lúkách má podlúhlavé listy, v humnách má gulaté. List se z toho vezne a ščáva klačí se na prst nebo na bolačku, kde je. Růstá to za plotama, kvete to střapatým. Takové střapy sú na tem. Napřeď je to makovička a z téj kvítka vypuknú. Potom ty květy visijú jak bombíčky, a potom sprchajú. A potom to zostane zaséj jak makovička."

A zas by vám pověděla ještě sílu léčivých bylin nebo jinak užitečných. Vždyť každé malé dítě zná ščavík, který je od žízně. Ale může z něho dostati také psinu, hodonku. Ještě jiný že je koňský ščavík...

Snad teprve po hodině, když byste se ptali dál, řekla by: „Ná, su já ešče malá, já věc nevím. Až mně maminka zas řeknú, tož vám povím."

Za to vám dopodrobna může vyjmenovati celou čejkovskou zahrádku. V zahrádce čejkovských děvčic rostou:

„Satorajka. Ta má malinké květy. Ani to skoro nekvete, ani květu neznat.

Zktracenuška kvete bílo, červeno a modro. Květy nejsú až veliké, sú malinké.

Ciprys má teňunké, draplavé, úzké lístky. Je to jak rozmarýn. Má drobulenký kvítečka.

Hleď na mě (dukáty), kvete žluto lebo červeno a okolo prostředka má černéj krůžek.

Nekyšpúrek rozlízá se po celéj zahrádce. Semeno sú takové bubínky, guličky.

Yzúbek je zelenéj. Má klusté lístky. Nekvete.

Iskerka má podobu jak sedmikráska. Kvete žlutým a má drobunké lístky.

Balzamín kvete bílo a červeno. Má květy jak zvonky. Stupka je tlustá a křehká. Je to taková trubka vodnatá. Jak ju chytne, stúpne do ní voda.

Růže slízové sú veliké jak dlaň. Kvetú červeno, bílo aji černo. Prostředek nijakéj, enom žlutéj prášek v něm. Majú tenké a kraťunké stupky. Hůlka je prázná jak trůbelka. Nevonijú. Bývajú aj plné, aj prázné; šak ich majú Zimolkových.

Orgyně (georginy), kvetů červeným, žlutým, modravým a červenostrakatým. Nevonijú. Majú gulaté listy. Stupky sú tenké a krátké.

Tulipány kvetú žlutým, vyšívaným aji červeným. Listy majú jak leluja.

Řimbava má lístky jak petrželí skoro, takové vystřihované. Co je prázná, má po krajách bílé lístky a žlutéj prostředek. Co je plná, je jak iskerka.

Macocha má půl bílého a půl modrého lebo žlutého květu. Listy má jak sirotek. Stávkových ju mívajú.

Sirotek je jak macoška, enom že je maličkéj. Je polovičku biléj a polovičku žlutéj. Listy sú trochu vystřihované.

Maří listy nekvetú. Voní to. Dyž se to sadí, má to jabka takové.

Balšínek má gulaté lístky a draplavé. Nekeréj voní, nekeréj smrdí. Nekvete.

Barvinek je zeleňučký, má blysklavé a podlúhlavé lístky. Kvete modrým. Majú ho lidé na věnce na pohřeby.

Šalfija má dlúhlavé a né moc široké listy. Kvete modro. Pro nemocných vaří se na mlíku, pro zdravých je se sýrem na syrovátkovú polívku. Je taky do věnců.

Bazalka bývá v kvítňákách (za okny). Květy sú malinké a bílé. Jak voní, víte.

Marjánek má uzučké, drobunké, malinké květy. Jak se ho dotkne, ruka voní od něho pořád.

Krušpánek, takové zelené stromečky, má gulaté, tvrdé lístky, blysklavé. Stupka je dřevo. Chlapci si ho dávajú za klobúky.

Pivoňka nevoní. Je jak orgyňa.

Leluja je žlutá, modrá (kosatec) a vyšívaná.

Hledíček kvete bílým, vyšívaným, strakatým a červeným. Má klustú stupku a je hore jak stromeček. Na lúkách kvete bledočerveným, je vysokéj a má tenkú stupku.

Zvonečky kvetú na lúkách modrým. Volový oko kvete žluto. Gaťky na příkopách a ve pšenicách modrým kvetú."

Již to bezpochyby Sefku omrzelo. Řekla, že si dále nemůže vzpomenouti. Jmenovala ještě slzy panny Marie, pižmo, hadí cibulu, černý kmín, karafiát... a znala všecko, nač byla upomenuta. Zahrádky skutečně bývají přeplněny kvítím.

*

Zavděčil-li jsem se všem čtenářům kusem této slovácké botaniky, nemohu souditi. Nemohu arci podati toho tonu, výrazu tváře, bystrosti a nebojácnosti, s jakou s vámi slovácké děvče rozpráví.

Tato nebojácnosť je rysem povahy dívčí jako chlapecké. Právě vcházelo děvče asi čtyřleté ke kupcům, když jsem je zastavil na schodech otázkou:

„Kde ideš?"

Děvče, které mne dříve nepozorovalo, zastaví se a prohlednuvši si mne kamarádsky jako známému odpovídá: „Pro cepacek (čepáček) idu."

„Ke kupcům?"

„Mhm."

„Oni nemajú čepáčky."

„A majú, vís?"

„A však oni všecko nemajú."

„No, pockej, ze majú."

Počkal jsem skutečně na schodech, s jakou se děvče poškádlené vrátí. V minutce vracela se děvčička s tváří vítězoslavnou nesouc čepáček, hliněnou hračku za dva krejcary, proti mně a volajíc na mne:

„Vidís, ty tjúbo, ze vsecko majú?" A nevšímajíc si mne, šla svou cestou dále. Z té bude resolutná žena, dá-li jí Pánbůh věku dočkati.

A jindy na Vrbici zastavil jsem děvče prostřed dědiny, také asi toho věku. Zastavil jsem je proto, že mne velmi zdvořile pozdravilo. Dávám mu krejcar a povídám: „Ty se, děvečko, nic nebojíš, když nevíš, kdo já su?"

„Mm —" kývalo děvče hlavou a hledělo na mne smělýma očima. Bylo patrno, že se ani neostýchá.

„A víš-li, kdo su já?" ptám se.

„Nevím."

„A co si přece myslíš?" pokračuju.

Děvče se poněkud zardělo v rozpacích a mlčelo. I pobízím je: „No, řekni, su já pan učitel?"

Děvče se rozhodlo, že nejsem. Chci znova pobízeti, aby hádalo, ale sotva jsem otevřel ústa, děvče mi upřímně a bez bázně řeklo:

„Že ste vy žid?"

Na mou česť, začervenal jsem se jak pivoňka. Nejspíše jsem zavdal podnět k tomuto domnění svou drzostí, s jakou jsem se její vrbeckou urozenosť jal vyslýchati. Jak patrno, není to radno.

Na horách, třeba na Boskovsku, kdybys takového mlíčňáka chtěl se zeptat na cestu, dá do zaječích, až se hlava nad ním třese. U nás chlapec nebo děvče založí si ruce na zádech a odpoví ti třikrát tolik nežli se ptáš. Ano dovolí si samo děvče poptati se, kdo že jsi a kam jdeš?

Na trávníku děvčice počnou rázem sedati ve své gučce, rozdílně od chlapců. Nebo když se husy napásají, vyhledají si jiný

mandel a tam sejdou se ve svou hromádku. A začínají si libovati ve svých hrách, ve svých říkačkách i písničkách. Z obecně známých pak písní nedětských děvčice začnou si osvojovati ty milostné, ve kterých se zpívá o synečkovi, o šohajkovi... Nevím, rozumějí-li smyslu, ale každým způsobem ta vážnosť, s jakou Pavlena, sousedka moje, školačka šestiletá, zpívala letos pěsničku:

„Moze tě, sohajku,
moze tě haňba být,
zes ty se naucil
za ledacím chodit,“

ta vážnosť byla přerozkošná. Jak záhy a jak hluboko utkví písně v duši děvčiček, je neuvěřitelno. Sirotek v cizině zatoulaný neznal než jméno otce, matky a bratra. Jména své rodné vsi neznal, ale znal mnoho národních písní. Na podzim totiž r. 1851. pozdě z večera, za tmy, zatloukla do chatrče chudého rašelinokopa nedaleko Schleissheimu, tři hodiny od Mnichova, dívenka asi osmiletá, v šatech otrhaných, úzkostlivá a utrápená. Na otázky obyvatel chatrče neodpovídala. Chudý rašelinokop z útrpnosti děvčičku do chatrče uvedl a nasytil, ale nebyl s to, aby z ní slovíčka dostal. Pokládali děvče za němé. Podrželi je přes noc. V noci však zpozorovali, že dívenka není němá, modlilať se hlasem jasným, ale v řeči dokonce neznámé. Rašelinokop, ač sám šest dítek měl, tak byl milosrdenstvím k dítěti jat, že ztracenému dopřál přístřeší. Tři měsíce měl děvče, nežli se úřadové dopídili, jakým to asi jazykem mluví a odkud pochází. V Mnichově teprve poznali, že řeč, kterou mluví, je nářečí buď moravské nebo slovenské. Čeští malíři — neboť pověsť o děvčeti rozlétla se po městě — vyhledali děvčátko u rašelinokopa, kdež jim vypravováno, jak sem přišlo. A jeden z nich psal, že dítě chudé ty lidi k sobě říkajíc vábilo a žena rašelinokopova že vypravovala mu o hezkých písních, které dítě si často zpívá. Žena začala jednu zpívati, v níž arci slova byla zkroucena, ale malíř poznal v nápěvu ráz slovenských písní. „První slova, která dítě promluvilo, — psal týž — ukázala, že jsem se nemýlil. Není možná popsati výraz tváře ubohého děvčete, jak jsem na ni poprvé promluvil po česku. Posadil jsem se k ní do trávy a zpíval jsem jí ‚Osiřelo dítě‘, abych se přesvědčil, je-li z Čech. Pozorně poslouchala a radostně vykřikla: ‚Rozumím, rozumím!‘ Písně samé však neznala, což bylo důkazem, že není z Čech.“

Potom dověděl se malíř, že jí říkali doma Apolena. Otce vzali jí na vojnu, kdež zahynul, matka brzy umřela a děvče přišlo ku „krstné mamě“. Ta tak nemilosrdně s ním zacházela, že si děvče předsevzalo utéci. Kde leží dědina rodná, děvče nevědělo. Jmenovala prý se „Na gruňu“, a kde rodiče měli chaloupku, říkalo se „v dolině“. Skrze ves jde silnice veliká, kde často páni jezdívali. Zdálo se, že pocházela z druhého manželstva, neboť bratr její prý se jmenoval Jozef Božoník Žarbiak. Na blízku prý bylo veliké město Děčín.

Když se rozhodla utéci, vyběhla z dědiny a hledala v blízkých dědinách službu. Protože byla tuze mladá a slabá, nechtěli

ji, a dali jí pouze kus chleba nebo krejcar. Tak asi tři neděle hledala službu marně. Už se chtěla vrátiti domů, ačkoli se bála, ale nemohla se doptati na cestu zpět. I bloudila tak dlouho, až přišla do krajiny, kde jí lidé nerozuměli, čehož se velmi ulekla a pořád čím dále tím čerstvěji pospíchala. Takto se dostala do údolí mnichovského, kde tito dobří lidé se jí ujali. Jen jednou byla na cestě chycena, ale zase propuštěna. Od toho času bála se měst a nejvíce šla lesem a blížila prý se jenom osamělým chatrčím. — „Dívka prozrazuje rozum a dobré srdce, tak že pěstounové ji rádi mají. Mně o její skromnosti a poslušnosti vypravovali, že prý nikdy ke stolu nesedne, dokud se v poledne nesejde celá rodina a dokud ji otec jmenovitě nevybídne.“ Tak o ní psal malíř.

A zpívala ubohá Apolenka v cizině. Malíř si pamatoval, jak zpívala:

„Ty Markovy koně
majú zlaté oje,
kdo jim bude sečku řezat,
pacholek na vojně.“

A potom jiný, krátký popěvek:

„Pánbůh zaplať,
co ste nám dali,
abyste to na svéj kapci
nikdá nepoznali.“

Jména osob i jakýs takýs popis kroje vedly redaktora „Lumíra“, Ferd. Mikovce, jenž tuto zprávu uveřejnil, k domnění, že by se musilo rodiště Apolenino hledati někde jižněji od Hodonína. Mínil také osady jihoslovanské (chorvatské) u Valčic v Rakousích. Zdá se mi, že vším právem. Slovácké děvče nejspíše z Rakous, bylo to zajisté! (Dokončení.)

Angličtí spisovatelé o slovanských otázkách.

List I. Napsal **Alfred Lloyd Hardy.**

Londýn, v prosinci 1883.*)

Zajímavá studia historická i literarní rozličných národů slovanských byla až po dnešní dobu velmi málo pěstována spisovateli národa anglického. Teprve politické hnutí v letech 1876.—1878. v jihovýchodní Evropě probudilo Anglicko z jeho apathického klidu vůči skutečným zájmům a snahám Slovanův, a tu obzvláště obrátilo zřetel, aspoň na krátkou dobu, k jižní slovanské otázce. Ale nevědomosť, jaká panovala a jaká dosud ještě v značné části panuje v této zemi a ve vrstvách vzdělanců, podivila by dojista každého i méně uvědomělého Čecha, který snad více četl a více ví o Anglicku, nežli mnohý vzdělaný Angličan kdy četl nebo kdy slyšel o Čechách. Mnozí Angličané domnívají

*) Z anglického rukopisu přeložila Klárka Špecingrová.

se, že stává jakési „rakouské řeči", anebo že všickni Rakušané jsou Němci! Podotýkám jen mimochodem, že jsem lonského roku za pobytu jednoho z mých slovanských přátel v Londýně nemálo nepříjemností pocítil z té příčiny, jelikož jsem stále byl nucen vysvětlovati svým krajanům, kterak není potřebí Rakušana považovati za Němce.

Tím ovšem je důležitější všeliká snaha šíření vědomostí o Slovanstvu v Britsku, a vděčného uznání zasluhují ti, kdož přispívají k rozřešení této otázky. S potěšením pak jest znamenati, že ti, kteří se takové práci věnovali, jsou většinou upřímnými příznivci Slovanů a vřele sympathisují se vším národním hnutím slovanských kmenů.

Některá jména, jakož i práce předních anglických slovanofilů jsou nepochybně čtenářům „Slov. Sborn." známa, ale nebude snad od místa, dotknu-li se stručně i na tomto místě pracovníků v tom směru zvláště zasloužilých. Zprávy o nich velice jsou roztroušeny.

Z těch mých krajanů, kteří jsou opravdovými a věrnými přátely Slovanů, sluší na prvním místě jmenovati Rev. Alberta H. Wratislawa (M. A.), který jest asi nejvíce znám v Čechách. A poněvadž spisovatel tento jest v úzkém spojení s universitou oxfordskou, a dále, že jest též lektorem v Taylorově ústavu, kdež přednáší o české literatuře, zdá se mi nutným promluviti dříve o tomto ústavu, jehož zásluhy jsou již dávno oceněny i od mnohých literatů kontinentalních, kteří navštívili starobylou anglickou universitu a město, kdež studoval vší úcty hodný učenec, náš velký náboženský reformator Jan Wickliff, předchůdce velkých Čechův, Jana Husa a Jeronyma Pražského.

Taylorův ústav (Beaumont Str., Oxford) byl zařízen v r. 1848. dle poslední vůle Sira R. Taylora, vynikajícího architekta a starosty města Londýna, ku pěstování rozličných jazyků evropských.

Celé kuratorium, jímž jest tento ústav řízen, jest (dle „Kalendáře oxfordské university) placeno z fondu, který zařídil dle poslední své vůle William Thomas Horner Fox-Strangways earl z Ilchesteru, pro pěstování polského i jiných slovanských jazyků, literatury i historie.

Dle stanov z r. 1876. jest kuratorium zplnomocněno používati z tohoto fondu úroků k jednomu nebo k několika z následujících účelů:

1. Pěstovati přednášky o předmětech souvisejících se slovanskými jazyky, literaturou, anebo o dějinách slovanských národů.

2. Ustanovovati ceny nebo i stipendia k podněcování a pěstování těchto předmětů.

3. Vydati nebo přispěti k vydání díla o jednom nebo o několika předmětech. —

Earl z Ilchesteru byl po mnohá léta zaměstnán v státních službách Velké Britanie, Ruska, Turecka, Italie, Hollandska a

Rakouska. Potom v letech 1835. stal se podsekretářem státních a zahraničních záležitostí, a v roce 1840. byl ustanoven za zvláštního poslance a ministra-plnomocníka (Minister plenipotentiary) sněmu německé konfederace, kteroužto hodnosť podržel až do r. 1849.; po tomto roce pak vzdal se další služby. Dne 3. ledna r. 1858. nastoupil jako čtvrtý earl (hrabě) hrabství ilchesterské. Zemřel v r. 1865.

Zajímavo jest pohlednouti v přehled přednášek konaných v Oxfordě a honorovaných z fondu určeného poslední vůlí lorda Ilchestra. Zprávu o tom čerpáme hlavně z výše dotčené publikace oxfordské university. Zejména přednášeli:

V r. 1870. W. R. Morfill, M. A. (Magister Artium z Oriel College v Oxfordu): První dějiny a obecné tradice Slovanův.

V r. 1871. W. R. S. Ralston (M. A. Trinity College v Cambridge): Zpěvy a pohádky ruského lidu.

V r. 1873. W. M. Morfill, M. A.: Nejlepší návod k počátkům studií slovanských jazyků.

V r. 1874. W. R. S. Ralston, M. A.: První ruské dějiny.

V r. 1876. William Thomsen (Phil. Doc. v Kodani): Příbuznosť mezi starou Rusií a Skandinavií a vznik Rusův.

V r. 1877. A. H. Wratislaw. (M. A. Christ's College, Cambridge): Původní česká literatura v XIV. století.

V r. 1879. A. J. Patterson (M. A.: Trinity College, Cambridge): První zprávy o Slovanech a království uherském.

V r. 1882. Dr. Karel Abel (přeložil do němčiny Shakespearovu „Povídku zimního večera" a „Sen noci svatojanské", napsal různá díla o koptickém a o staroegyptských jazycích, a vydal „Essaye linguistické" v r. 1882.); přednášel v Oxfordu o „Porovnávající lexikografii", kteréžto přednášky vyšly též tiskem v r. 1883. pod titulem „Slovanské a latinské" („Slavic and Latin").*)

Ze všech dříve již jmenovaných přednašečů vynikají nejvíce učeností svou hlavně Mr. Morfill a Mr. Ralston v oboru ruské literatury, Mr. Wratislaw v oboru české a Mr. Patterson v oboru jak slovanských, tak dobře i v oboru maďarské literatury.

Mr. William Richard Morfill, M. A., věnoval se záhy studiím ruské a jihoslovanské literatury a sestavil sbírku starých anglických ballad, které se vztahují ku panování naší královny Alžběty; sbírka tato byla vydána „Anglickou společností ku vydávání ballad" („English Ballad Society") již v r. 1873. Zmiňuji se o tomto díle proto, poněvadž v něm Mr. Morfill cituje zprávu Němce Pavla Hentznera, který navštívil v r. 1598. Anglicko a byl přijat u dvora od královny, při kteréž příležitosti jí podány dopisy od českého šlechtice V. Slavaty, kterémuž králová byla velice nakloněna. Nebyl jsem s to zjistiti osobu tohoto šlechtice, ale domýšlím se, že to byl týž Slavata, který zastával důstojnosť nejvyššího soudce za císaře Matiaše a kterýž byl r. 1618. vyvržen z okna královského hradu na Hradčanech.

---

*) Viz Slovanský Sborník" 1883. str. 579.

Mr. Morfill jest též autorem anglického „Průvodce po Rusku", kterýž byl vydán v r. 1880. v řadě děl o cizích zemích, vydávaných F. S. Pullingem. Podává též občas pojednání do různých našich časopisů, která hlavně se týkají slovanských literatur. Jedno z těchto pojednání „The Peasant Poets of Russia", („O rolnických básnících Ruska"), bylo otištěno ve zvláštní brožurce z časopisu „Westminster Review" (červenec r. 1880.), a obsahuje zprávy o životě i o pracích Lomonosova, Kolcova a Ševčenka. Nejnovější Morfillova práce jest nedávno vydaná kniha „O slovanské literatuře" („Slavonic Literature"); vyšla v r. 1883. v Londýně, nákladem „Společnosti podporující křesťanské vědomosti" (Society for Promoting Christian Knowledge, Northumberland avenue, Charing Cros, W. C.). Jest to jediná toho druhu kniha v celé anglické literatuře, psaná v duchu, aby se uvedla ve známosť i širšímu obecenstvu v Anglii.

Podotýkám ještě, že Mr. Morfill pořádal vedle toho několik přednášek o politických institucích i zákonech Slovanů, které snad též později vyjdou tiskem. (Dokončení.)

Vzájemné styky rodu Habsburského s Polskem a s Ruskem do r. 1519.

Napsal Ferdinand Menčík.

(Pokračování.)

V Rakousích v čele vlády stál Albrecht Chromý; po jeho smrti počal nejstarší jeho syn Rudolf, který byl zároveň poručníkem svých mladších bratrů, nepřátelské pikle proti císaři Karlovi IV. kouti. Snadno se mu podařilo ke své straně pohnouti krále Ludvíka, který sobě stěžoval, že Karel urazil jeho matku Alžbětu. Úmysl Rudolfův nebyl jiný, než aby pomocí spojenců seslabil moc rodu Lucemburského. Hledal sobě tedy pomocníky. Následkem toho došlo ke schůzi v Prešpurku (1362.), kde mimo vévody rakouské Rudolfa, Albrechta, Leopolda a mimo vévodu bavorského Mainharda i král polský Kazimír se nalézal, a kde sobě přislíbili, že jeden druhému pomáhati bude.

Jediný Kazimír nebyl tak bojechtivý, jako ostatní, ana jeho země následkem neúrody vyhladovělá byla a on jiných starostí měl. Objevil se tedy v poli toliko král Ludvík, poněvadž původce toho všeho, Rudolf, v Bavořích zaměstnán byl. Spor povstalý chtěl i papež Urban V. ukonejšiti, napomínaje panovníky, aby raději proti nepřátelům křesťanstva se obrátili. Konečně bylo zjednáno smíření v Krakově (1363.) od Kazimíra mezi Karlem a jeho synem Václavem a mezi králem Ludvíkem a vévody rakouskými, kteří léta předešlého byli učinili ochranný spolek s vévody bavorskými proti všem, krále polského vyjímaje. Vévoda Rudolf pokořil se brzy potom před Karlem IV., od kteréhož chtěl se domoci příznivého roz-

hodnutí v záležitosti Tyrolska. Jako dříve zavřel dědickou úmluvu s Ludvíkem uherským, tak podobně učinil při schůzce s císařem Karlem IV. v Brně (10. ún.). Spojení s Uhry bylo pak po smrti Rudolfa zcela zrušeno (1366.), načež vévodové zůstali věrnými přívrženci císařovými. Toto dokázali v nové válce, která vypukla mezi bavorskými vévody a králem Ludvíkem s jedné a císařem Karlem s druhé strany. Král Kazimír obával se totiž toho, že císař Karel nejen ve Slezsku půdy nabyl, ale že i Lužici a Braniborsko k říši své připojil. V obavě této spěchal ještě v únoru r. 1369. do Budína, kde s Ludvíkem uzavřel spolek proti každému nepříteli, kterýžto spolek nejvíce proti Karlovi čelil. Do spolku svého přijali i vévody bavorské a hleděli v niveč přivésti dědickou úmluvu, kterou císař Karel s jedním členem rodiny vévod bavorských byl uzavřel. Záměr jejich nebyl jiný, než moc rodu Lucemburského poněkud omeziti, a skutečně přivedli císaře Karla k tomu, že pustil se ve vyjednávání. Nejdříve nabízel se Karel, že zasnoubí syna Václava s jednou z dcer Kazimírových, potom znepřátelil mezi sebou bavorské vévody tím, že zasnoubil Václava s bavorskou kněžnou. Byl-li již tím spolek zavřený otřesen, stalo se tím více, když Kazimír r. 1370. na podzim onemocněl a brzo potom v Krakově zemřel (30. října).

Kazimír nezanechal kromě nemanželských synů žádných dědiců; nastoupil tedy i v Polsku král Ludvík uherský, jemuž již od dávných let nástupnictví zabezpečeno bylo. Král tento, ač pocházel z dcery Vladislava Lokýtka, Alžběty, neměl žádné náklonnosti k této mu odkázané koruně, a ač dávno mu přislíbena byla, nenamáhal se ani tolik, aby se jazyku polskému přiučil. A po korunování odebral se ihned do Uher nazpět, korunu polskou spolu odvážeje a matku svou jakožto správce v zemi zanechávaje.

Rakouští vévodové měli nyní za souseda východního panovníka, který nejen nad Uhry a Polskem vládl, ale panství i nad Multany sobě osoboval. Nemohli tedy v boji, který Ludvík s císařem Karlem dosud vedl, sami se súčastniti, a proto zavřeli s Ludvíkem dne 2. července 1371 v Prešpurku příměří toho obsahu, aby v boji, který vedou vévodové bavorští a Ludvík sám s císařem Karlem, jich země od všech nepřátelských nápadů byly osvobozeny, sami přislibujíce, že žádného ze země své nebudou znepokojovati.

Ale nemělo se vévodům za zlé pokládati, postaví-li císaři Karlovi obyčejné pomocné vojsko, které potom jen z Čech nebo z Moravy mělo táhnouti do pole. Stav takový měl trvati až do 24. dubna 1373. Ale brzy dály se s obou stran válečné nápady, že vévodové novou smlouvou chrániti se přinuceni byli, kterážto smlouva zavřena byla na celý život krále Ludvíka. Nové přátelství toto osvědčilo se býti trvalým. Během časů usmířil se král Ludvík i s císařem; a aby přátelství ještě více utvrdil, počal vyjednávati Ludvík o zasnoubení dcer svých. Maje tři dcery hleděl tyto provdati s potomky nejznamenitějších rodů. Nejmladší Marie měla dle úmyslu jeho trůn neapolský obdržeti; proto vyslal r. 1374. do

Francie ke králi Karlovi IV., nabízeje jeho synu Ludvíkovi ruku své dcery. I s vévody rakouskými počal téhož roku 1374. vyjednávati, ačkoliv Vilém rakousky a dcera jeho Hedvika ještě dětmi byli. Avšak toto nikterak mu nepřekáželo, aby na základě tohoto spojení opět plány politické stavěl. Na druhé straně přičiňoval se i otec Vilémův, vévoda Leopold, aby svatba tato se uskutečnila. Proto již v srpnu vystavil listinu, přislibuje, že syna svého Viléma příslušně vybaví; zemřel-li by on dříve, než Vilém, tedy měl král Ludvík povinnosť, chrániti Viléma, což král Ludvík též připověděl. Mezitím uzavřena byla mezi polskou šlechtou a králem Ludvíkem smlouva (1374.) toho obsahu, aby zanechá-li nějakého dědice, tento vládl nad korunou polskou; neměl-li by dědice mužského, měla jedna z dcer buď nyní živých neb snad z těch, které by na svět ještě přišly, ta přijata býti za panovnici, kterou by matka určila. Nyní, když slavně i dcerám jeho nástupnictví pojištěno bylo, mohl Ludvík směle smlouvu s vévodou Leopoldem uzavříti. To stalo se v březnu následujícího roku (1375.). Ale poněvadž manželé nastávající nepřekročili věk dětský, musilo se se svatbou čekati, ač strana rakouská s takovýmto odkládáním spokojena nebyla. Konečně se usjednotili na tom, aby se počkalo do té doby, až by dosáhli 7 let. Po třech letech slavila se tedy v polovici roku 1378. v Hainburku svatba, o kterou zajisté královna Alžběta dle vrozené ženským povahy, se přičinila. Slavnosti súčastnil se veliký počet panstva obou stran. Arcibiskup ostřihomský Demetrius sám mladé manžely oddal. Po skončených církevních obřadech počaly radovánky, které až dlouho do noci trvaly, načež děti do svatební komnaty uvedeny jsou, kdež je na postel položili. Na tom však nebylo dosti, ale každá strana hleděla nabyti větší jistoty. Vévoda Leopold přislíbil dříve, že dá synu svému 300.000 uherských zlatých, a 200.000 peněz měl Ludvík své dceři dáti. Nyní však snížil Leopold částku zmíněnou o celých 100.000 zl., a zbytek měl v pěti letech splacen býti. Dále bylo ustanoveno, nebude-li manželství obdařeno potomky, měla strana, která by druhou přečkala, požívati důchody ze 200.000 zl., a po smrti obou měla částka tato mezi oba rody rozdělena býti. Patrno, že nevěřili tomu, že sňatek nabyl plné platnosti, ježto i dle církevních ustanovení svatba mezi dětmi, které dvanáctý rok nepřekročily, za neplatnou pokládána byla. Peníze pak měly tenkráte býti vyplaceny, až by povyrostly, a splacením peněz teprve sňatek za platný uznán.

Dle tehdejšího obyčeje byla Hedvika do Vídně převedena, aby tam na dvoře vévody Albrechta II. vychována byla; sedmiletý Vilém byl opět do Budína přivežen, aby zde pod dohledem krále Ludvíka rostl a naučil se jazyku národa, nad nímž později panovati měl. Odtud navracel se Vilém častěji do Vídně, kdež vždy od malé Hedviky s radostí přijat byl.

Roku 1380. potvrdil Ludvík ještě jednou úmluvu hainburskou; tentokráte slíbily i matka i manželka jeho, že smlouvu zachovají. Podobně přislíbilo třicet vážených mužů, mezi nimiž se nalézal kardinal-biskup, že po pěti letech, až dosáhnou manželé dvanáctého

roku, odevzdají vévodovi Vilémovi Hedviku, aby s ní žil jako manžel „dle práva a svaté svátosti“. Na tom však ještě nebylo dosti. Aby nic proti tomuto svazku namítáno nebylo, dal ještě r. 1381. úmluvu tu od osmi největších měst uherských potvrditi. Že král Ludvík opravdově myslil na tuto svatbu, z toho patrno, že ještě nedlouho před svou smrtí na Hedviku pamatoval. Když cítil, že se konec jeho blíží, rozkázal, aby přišla z Vídně, a ona skutečně ukázala se s vévodou Vilémem u smrtelné postele. Při této příležitosti vyslovil se umírající král, že si přeje, aby Hedvika nesla korunu uherskou a sestra její Marie korunu polskou.*)

Král Ludvík zemřel r. 1382. Ale nestalo se tak, jak sobě přál. V Polsku totiž povstal veliký odpor proti Zikmundovi, který jakožto místodržitel ve jménu manželky své Marie zde vládl, tak že nemohl zde déle zůstati; když pak manželka jeho Marie od Uhrů za královnu přijata byla, nucena byla i stará královna ustanoviti Hedviku, která dle vůle otce svého vlastně v Uhřích panovati měla, za královnu v Polsku. Proto měla Hedvika nyní nejprve do Krakova přijíti a zde korunována býti, další pak tři léta měla ještě u matky stráviti. Poněvadž příchod mladé královny do Polska se opozdil a Poláci již netrpělivými byli, odesláni byli někteří polští šlechtici do Uher ke královně matce, kteří s ní na tom se usjednotili, že Hedvika o sv. Martinu (1383.) do Polska přijíti má, muže však bez svolení stavů polských že pojmouti nesmí. Když však ani tento závazek splněn nebyl, poslán opět z Polska posel k Alžbětě s vyzváním, aby odeslala Hedviku nejdéle do 8. května (1384.) do Polska, jinak že sobě zvolí nového krále. Byloť tudy na čase, aby svatba zaoněná r. 1378. konečně přivedena ke konci, ač neměl-li býti Vilém zbaven naděje na trůn. Již 24. dubna byla Hedvika 12 let stará a dle ustanovení měla Vilémovi býti oddána. Ale poměry se změnily. Král Ludvík se domníval, že Hedvice a jejímu budoucímu manželu zjedná korunu uherskou, zatím ji obdržela starší Marie; mimo to vyslovili se Poláci, že při uzavírání manželství dle jejich vůle říditi se musí, nemyslíce na to, aby rodinné úmluvy zachovány byly. A tomuto odhodlanému smýšlení nemohla ani královnamatka odolati. Odeslala dceru Hedviku do Polska, kdež 15. října 1384. v Krakově slavně korunována byla.

Hned po korunování počalo v Krakově vyjednávání, týkající se královny samé. Skoro nikdo z polských pánů nemyslil na to, že Hedvika již od svého otce rakouskému vévodovi oddána byla a že sňatek ten několikráte byl potvrzen. Ano oni již vyjednávali s velikým knížetem Litevským, Jagellem, jehož země větší a bližší byly než země vévody rakouského, a tento jím slíbil, že ochoten jest ke katolické víře přistoupiti. Ode všech opuštěna a obklopena přívrženci velikého knížete nemohla Hedvika, třebas i náviděla vévodu Viléma, jak sama se vyznala, jinak než utéci se s prosbou k matce, žádajíc ji, aby ji chránila před polskými velmoži a rozhodla se pro vévodu Viléma.

*) Šajnocha. Jadviga a Jagiello I. 213.

Dříve bylo ustanoveno, že po dvanáctém roce měli sobě manželé oddáni býti. Čas tento nyní dávno uplynul, a příčina vězela v tom, že polští pánové se vyslovili, že sami manžela pro Hedviku vyvolí. Aby tedy Hedvika, kdyby Viléma za pravého manžela v tomto okamžiku sobě vzala, polského trůnu zbavena nebyla, jak při tehdejším smýšlení v Polsku bylo očekávati, naléhala strana rakouská tak příliš na oddání manželů. Teprve když ve Vídni uslyšeli o vrtkavém chování se královny Alžběty, a došla sem zpráva, že se veliký kníže Jagello uchází o ruku mladé Hedviky, napnuli všech sil, aby dosáhli svého cíle. Královna Alžběta sama byla toliko k vůli svým peněžitým záležitostem zdržována od toho, že nepřistoupila ke straně litevské; teprve když vyslanci velkoknížete se vyslovili, že jest Jagello ochoten vyplatiti 200.000 rakouskému domu za odstoupení od smlouvy hainburské, přestala její neodhodlanosť a ona přešla ke straně Jagellově. Mezitím, co se toto vyjednávalo, přišel i vévoda Leopold do Budína a žádal, aby konečně svatba slavena byla. Přitom podporoval ho i vévoda Vladislav Opolský, jeden z těch, kteří svatební smlouvu podepsali. Alžběta se stavěla, jakoby i jí záleželo velmi mnoho na svatbě, a přislíbila (1335., 27. července.), že děti nejdéle do konce srpna spolu oddá, a že ničeho nepodnikne, co by usnešení tomuto překážeti mohlo. Dala též plnou moc knížeti Vladislavovi, aby v tomto čase beze všelikého odkladu svatbu uskutečnil. Dva dny na to (29. července.) slíbil i vévoda Leopold, že jakmile svatba bude skutkem, složí oněch 200.000 uh. zlatých a že Vilémovi podobná práva na rakouské země přísluší, jako ostatním příbuzným.*) Tak změnilo se smýšlení královny Alžběty, ačkoliv můžeme za to míti, že nemyslila to upřímně se smlouvou novou a jen času pomocí jí nabyti chtěla.

Když Hedvika obdržela zprávu, že matka její věrna zůstala starým úmluvám, obživla v mladé královně, která dosud na Viléma nezapomněla a jenž mnohem milejší jí byl než Jagello, jehož ani neznala a jen dle pověstí jako divocha sobě představovala, i poslala ihned do Vídně, zvouc Viléma k sobě. Gněvoš z Dalevic odebral se bez vědomí královských radů, kteří všickni náchylni byli Jagellovi, do Vídně a doprovázel Viléma do Krakova (1385.). Ve Vídni málo o tom věděli, co se v Polsku děje a domnívali se, jakoby posel tento ve jménu celého národa přicházel. Vilém nemeškal dlouho a spěchal s vybraným průvodem, všecky své poklady s sebou vzav, do Krakova, kam v polovici měsíce srpna přišel (1385.). Ale nebyl zde tak přijat, jak sobě asi představoval; ani nedovolen mu přístup do královského hradu, poněvadž ho všichni pokládali za hostě nevelmi vítaného, tak že nucen byl ve městě u nějakého šlechtice útulek hledati. Nicméně mohl míti naději, neboť náchylnosť patnáctileté královny k němu nyní ještě více vzrostla. Poněvadž vévoda nebyl vpuštěn do královského hradu a královna sama si přála, aby ho viděti a s ním mluviti mohla, odhodlala se k tomu, že Viléma sama vyhledá. Jemu mohli sice zabrániti, aby nepřestoupil práh hradu,

*) Lichnowský IV. Regesta. Šajnocha III. 59.

královně se však nikdo neodváží zbraňovati vycházeti ze hradu. Vyhledali sobě tedy k dostavenîčku klášter františkánský. Oba přišli sem, Vilém provázen jsa německými svými průvodčími a přívrženci mezi šlechtou polskou, Hedvika v průvodu svých dám. Najednou proměnily se tiché prostory kláštera ve veselé stavení, z něhož hudba zaznívala a kdež se tancem bavili a veselostmi. Podobné schůzky několikráte se opakovaly.

Již uplynula lhůta, kterou sobě královna-matka ustanovila, totiž den Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna), aniž by kdo byl na svatbu pomyslil; ale prodlévání nemělo za následek zrušení smluv, které v plné své platnosti zůstávaly. Původem pak prodlení toho nebyl tentokráte nikdo jiný, než vévoda Vladislav Opolský, který se obával toho, že by narazil na odpor u Poláků, a proto se naklonil ke straně litevské a přistoupil k nepřátelům strany rakouské. Nyní stály dvě nepřátelské strany při dvoře proti sobě. Jedna pomýšlela na to, aby Viléma, který se tak nenadále v Krakově objevil, zapudila, aby snad v posledním okamžení vyjednávání s litevskou stranou vedené sblížením se k Hedvice nepřekazil a tak pánem hradu se nestal. Na druhé straně se opět namáhali, aby přece svatbu uskutečnili, dodávajíce královně nové naděje. Záleželo jim na tom, aby uvedli Viléma na hrad, aby tak nastoupil v práva, jaká mu smlouva hainburská dala; potom zajisté by veškerý odpor byl marným, kdyby královna nemohla dáti více ruky své jinému, aniž by česť její a veškerého národa tím utrpěla. A skutečně se podařilo, že Vilém nepoznán do hradu královského se dostal; byl od Gněvoše z Dalevic do komnat královniných přiveden. Však při všem spěchu nemohlo se státi jinak, než aby slavným způsobem královně byl přiveden. Ženich měl několik dní na hradě se zdržovati a potom teprve měla královna mu odevzdána býti. Radové však královští, kteří na každý krok královnin bedlivý pozor dávali, brzy se dověděli, že stahuje se nad jich obzorem bouře; odhodlali se tedy záměr tento překaziti. Již 14 dní Vilém se na blízku královny zdržoval, a teprve nyní dály se přípravy, aby opět z hradu vypuzen byl. Tentokráte však byla to sama Hedvika, která Viléma k útěku napomínala, obávajíc se, že by snad polští radové v okamžiku tom, vidouce všecky své záměry překaženy, s ním nevelmi vlídně nakládali. Nezbývalo tudíž vévodovi nic jiného, než aby se v koši se zdí hradních spustil dolů a opět do svého obydlí v městě se navrátil. Opet tedy od sebe byli odděleni. Ale čím více se pověsť šířila, že veliký kníže Jagello se blíží, tím více toužila Hedvika po tom, aby Viléma ještě jednou spatřila. Vědouc dobře, že do hradu ho více vpustiti nemůže, usmyslila si, že jej sama ve městě vyhledá, jsouc odhodlána ke kroku rozhodnému. Vsak i panstvo zpozorovalo, že Hedvika vynaloží všech sil svých, aby se z moci jejich dostala, proto bedlivě střehli hrad a zakázali každého, samu královnu nevyjímaje, z hradu pouštěti.

Hedvika ještě jednou radům svým se opřela; chtěla za každou cenu do města prchnouti. Aby pak při útěku svém zpozorována nebyla, neubírala se hlavní branou, nýbrž k útěku svému chtěla

užiti postranní branky. Než i tato byla trámem zatarasena a stráži rozkázáno přísně, aby branky neotvírala. Královna v odhodlanosti své již pozdvihla sekeru, aby rozbila závory, když tu pan Demetr Goraj k témuž místu přiběhl a prosbami královnu k návratu pohnul. Vrátila se s věrným sluhou koruny zpět. Osud její byl rozhodnut, vévodu Viléma nikdy více nespatřila.

V takových poměrech nezdálo se ani Vilémovi, že by byl dosti bezpečen v posavadním svém obydlí; proto hleděl se před zraky vyzvědačů, kteří ho obklopovali, ukryti. Za kupce přestrojen vyhledal sobě jiný útulek. Ale neštěstí ho pronásledovalo, a byl i v novém svém zakuklení poznán. Mimo to dána mu od samé královny výstraha, aby co možná nejdříve prchl, poněvadž se obávala, že mu při blížení se velikého knížete tím větší nebezpečí hrozí, a sama se domnívala, že menší boj v nitru svém podstoupiti nucena bude, vidouc se od něho opuštěnou. Opustil tedy vévoda začátkem února (1386.). Krakov a vrátil se, poklady své všecky v cizích rukou zanechávaje, ve velmi smutném stavu dne 1. března do Vídně. Ale nemínil záležitosti své pustiti s očí. Hned po svém návratu poslal na všecky křesťanské panovníky listy, oznamuje jim, jaká nespravedlnosť se mu stala, prose je, aby mu zadostučinění vymohli. V té příčině byl mu nápomocen řád rytířů německých.

Tito předvídali, že spojením Polska s Litvou jim větší nebezpečí nastává a že by musili mocnějšímu nepříteli odolávati, než kdyby byl Vilém v Krakově vládcem zůstal. Kromě Německa obrátil se Vilém i na papeže, poukazuje k tomu, jaké nebezpečenství celému křesťanstvu od Polska hrozí.

Jagello, který při křtu přijal jméno Vladislav, nalezl naproti spojení vévody Viléma veliké podpory u své tchyně, královny Alžběty. Tato uzavřela s ním (dne 9. června) v Pešti smlouvu, slibujíc mu pomoci s celou svou říší. Ano slíbila mu, že se ho ujme i u papeže, jemuž o celé události podala zprávu. Vladislav Jagello sám vyslal do Říma posla. Mikuláš Trąbka, později arcibiskup hnězdenský, byl však na cestě své ve Vídni zastaven a v rozmluvě vévodovi Vilémovi přislíbil, že mu vymůže na papeži sproštění ze závazku, v jaký v dětském věku vešel. Ale špatně dopadl s nabídnutím tímto; byl od vévody, jehož návrhem tímto podráždil, do vězení vsazen, a plná čtyři léta v něm držán.

Teprve, když vévodu Viléma jiná nehoda potkala, zapomněl na Polsko. Otec jeho Leopold byl v bitvě u Sempacha od Švýcarů zabit: zanechal kromě Viléma ještě tři syny, Leopolda, Arnošta a Fridricha a jedinou dceru Alžbětu.*) Válkami vedenými byl jeho podíl, který trojím rozdělením zemí rakouských na bratrovi Albrechtovi III. vynutil (poslední dělení bylo r. 1379.) tak vyssátý, že vévoda Vilém nemohl sobě jinak pomoci, než že strýci Albrechtovi nabídl vládu nad podílem ve svém a svých bratří jménu. Albrecht

*) Kurz: Österreich unter Albrecht III. II. 114.

pak sám opět počal všímati si Polska, a obrátil se v této věci na papeže. A když Vilém i Vladislav před stolici papežskou voláni byli, byl to Vilém, který se ani vyslancem v záležitosti sporné nedal zastoupiti. Podobalo se, jakoby se byl vzdal Hedviky, nikoli však koruny polské. (Pokračování.)

Z poesie slovanské.

Visla.

Báseň allegorická od **Fr. Moravského.** Z polštiny přeložil **Jan Nečas.**

Sarmatskou Vislu na plavebném toku
spjavši od boku k boku,
ráda tomu Zima byla,
že si ji tak uvěznila.
Volala chlubně, hleďte pyšné proudy,
které jste volně vzpínaly své oudy,
teď jste, jak kamení ve zdi!
Příchozí lidé vás mohou
lámat, šlapat nohou.
Po hlavě leckdo vám jezdí;
a co vy na to? ani nemuknete;
takové jařmo vás hněte,
toť jsou zimy práva!

Vímť já, že zuří hněv tvůj neurvalý,
tak jí zpod Tater Visla na podskalí
klidně za odpověď dává:
Ale ne všude útiskem se vládne,
ukryty zraku pod ledovou stěnou
směle a volně proudy mé se ženou,
nemáš k nim mocnoty žádné.
Jen až se slunko nad hlavami vznese,
celý ten příkrov rozbije se.
Ba i tvé sněhy, jež jsi vírem pletla,
do horských propastí smetla,
pomohou mi na tvou škodu
z ujařmení na svobodu.
Jenom si vypusť vichřici svou dračí,
srážej, pokud dech ti stačí;
zastavit Vesnu! jakým jsi to bloudem!
Půjdeš — a Visla rozvlní se proudem.

Dvě cesty.

Napsal **J. Aksakov.** Přeložil z ruštiny **Frant. Chalupa.**

My cesto-přímá, velká cesto, dlouhá tak!
co zabrala jsi místa, boží zří jen zrak.

Ty v sinou dál se táhneš, — rovná, jako prut;
jsi bílá, jak kus plátna byl by rozvinut!

Tak krutá kopytu jsi štěrkem štěřená,
jsi trudem budována, měrou měřená...

Krok co krok mužíků tu lopotil se sbor
a mosty stavěl, probíral tu svahy hor;

zde každý odpor spolně při zpěvu byl vzat,
kde ryla lopata, kde přileh' tlouk a mlat.

I věkovité rokle srovná motyka...
Tak člověk v námaze se se vším potýká.

Což on by nezmoh' tamo, kde jest úsilnosť,
a rozum, vůle, pomocí kde boží dosť?!

A se silnicí rovně, nedaleko ní
se vine obyčejná cesta sousední!

Cestičko, cesto, kam as vedeš, se tě ptám,
zda neznáma jsi ty, či běh tvůj dobře znám?

I vineš se a táhneš lehce tam i sem,
po chlumech, dolinách a přes řek a hor lem.

Maloučko místa šířka dala tvoje ti,
tak co by vozík jenom mohl projeti.

Tě nerovnala motyka ni lopata;
jsi měkká kopytu a prachem bohatá;

jsi hrbolatá, pluh se do tě zarývá,
za vedra suchá, v nepohodě blativá.

Šlechta na Litvě.

Její rozvoj historický, význam a život.

Napsala W. Z. Kościałkowská.

(Pokračování.)

Šlechta takto zorganisovaná, berouc ku svému výhradnímu užitku veškeré společné privileje, stala se stavem těch, jež v Polsce samé nazýváno králíky, a před nimiž hasnul majestat královský. Ale když ti králíci, prosíce Sigmunda Augusta, aby zrušil nemilé jim svazky manželské s Radziwiłłovnou, padli před ním na kolena, král překvapený skutkem tak neobyčejné pokory povstal a obnažil hlavu. V zásadě přijaté přesvědčení, že urozením byl každý šlechtic schopen zasedati na trůnu, podkopalo nejnešťastnějším způsobem majestat královský a ve šlechtě roznítilo hrdosť neslýchanou. Knížeti „panie kochanku" a mnohým jiným méně slavným Poniatowski na trůnu zůstal panem stolníkem. Ve druhé polovici minulého století setkal se ve Vídni u kulečníku uherský magnat Eszterházy s neznámým nikomu jinochem, jenž na pohrdlivou otázku uherského pána, kým by byl, odpověděl bez rozpaků, že jest „praetendentem koruny polské". Byl to šlechtic litevský, onoho času neznámý, později z bohatství v Evropě a z filanthropických nadání na Litvě známý podstolí Michal Walicki. Nemyslil zajisté sáhnouti po koruně, leč jako šlechtic mající k tomu právo cítil se nejen roven, nýbrž i vyšší a mnohem privilegovanějším nad magnata uherského.

Třeba také přiznati, že ta litevská šlechta, zprvu pokorná, časem zaujala pevné stanovisko mezi králíky. Zmínila jsem se

již dříve o zvláštnosti, jaká se záhy jevila a časem zmohutněla mezi šlechtou polskou na Litvě. Zbytky despotických místních tradic, jež zostřovaly přísnosť roboty četných poddaných, náležejících plemeni jinému, totiž litevskému aneb rusínskému, vzdálenosť ode středu říše, potřeba konání často na svůj vrub, na vlastní odpovědnosť, ze vlastní iniciativy, pohraničné stráže věčně ozbrojené, rozsáhlá panství — to všecko ještě sílilo šlechtické zvláštnosti a zlé zvyky. Mělo to vliv i na mravy. Do Polsky, bližší k západu, spolu s osvětou plynula nádhera a zevnější uhlazenosť společenská, a nechuť k cizozemcům s cizozemskými dvory královských rodu francouzského a později králů Sasů změnila se naopak přílišně od polovice minulého století ve shon po cizozemcích, po cizí vědě, modě, po mravech cizích. Na Litvu všecko to vnikalo mnohem později a stěží, ano zůstala i zákoutí, kam nic takového ani nevniklo. Tu byly mravy drsnější, vliv ženštin — díky blízkosti východu — menší, zábavy hrubší, rytířské: kůň, střelba, honba, pitky. Dvory panské a šlechtické byly sice lidnaté, leč skoro nepřístupné po tehdejších cestách na nízké půdě a za častých povodní. Radziwiłł jezdil vždy v nepokrytém nákladním voze, za nímž běžel osedlaný kůň pěkné postavy; nocoval v lesích pod širým nebem a trávil tak na lovu celé týdny, neznaje jiného postlání kromě kůže medvědí, a jiné pokrývky kromě hrubého pláště vlněného. Z toho lze souditi, čím byl život, a jaké byly zábavy šlechty litevské.

Způsob života byl prostý i u nejbohatších — prostý a nejvýše samotný. Rozlehlosť statků, rozsáhlé pozemky, špatné a často nesjezdné cesty nutily poněkud k té samotě, v nížto, jakož i za vlivu přírody smutné a lesnaté, za vlivu pohraničných poměrů, napomínajících ku stálé pozornosti, šlechta na Litvě z veselé, otevřené, hovorné, jakou byla v Polsce, stala se smutnou, často až zasmušilou, málomluvnou, nedůvěřivou, rozvážnou, v samu sebe uzavřenou. Zároveň byla čím dále tím statnější, mužnější, bojujíc ustavičně s přírodou, medvědy a se sousedy. Hluboké litevské lesy podivně přihloubily city a myšlénky lidu v nich přebývajícího. Na pohled byli ti lidé nemotorní, skoro ospalí, jaksi sniví, — ale snad nebylo nikde osob vytrvalejších v těžké práci a utrpení, ano i stálejších ve předsevzetích, na něž mlčky zřetel obraceli.

Ve stálém styku s nářečími litevskými a rusínskými jazyk polský se změnil, přijal táhlý přízvuk, pozbyl bezpochyby mnoho ze svého libozvuku. Nasloucháme-li vřavě čtyřletého sněmu, pozorujeme již, že Litvíni zřídka se ozývají, mluví méně, jadrněji, ač ne tak pěkně, rozvážněji. Chladnější jsouce svých bratří „z koruny", v požadavcích se mírní, v náhledech jsou střízlivější; záležitosti vnitřní, administrativní, berní zajímají je mnohem více nežli záležitosti vnější.

Pod tou drsnou, hrubou povlakou kryla se jednak taková skoro dětinská srdečnosť a tklivosť, kterážto vznikla vlivem té přírody a jevila se jen tím jakýmsi sněním, o němžto prve jsem se zmínila, jednak tak věrná láska ku vlastnímu krbu, jakoby ti

šlechtici, již před několika sty lety sem přišli, jedni z Krakova, jiní ze země lubelské, jedni ze Sandoměře, jiní ze Přemyslu aneb z okolí hnězdenského, byli kostí z kosti a prachem z prachu litevského. Neboť skutečně tato země na pohled nebohatá, většinou nemalebná, šerá, vážná, působí v obyvatele své vlivem kouzelným, budí v nich náklonnosť tklivou, jakoby dětinskou, a spolu vášnivou. Mickiewicz srdcem Litvínovým a spanilostí geniovou pojal a podal ten pocit na počátku I. zpěvu v „Panu Tadeáši" těmito slovy, jež tu opakuji ve známém, mistrovském překladě slečny Krásnohorské:

„Litvo! má domovino! Tys jak zdraví drahá!
Vždyť pozná, jak tě ceniť, zví, co v tobě blaha,
jen kdo tě ztratil! — Dnes tvou krásu v plném lesku
zřím, opěvám zde v dáli, po tobě pln stesku!"

Jestliže kdo, tedy zajisté Litvín rozumí té tesknotě, jestliže kdo, tedy Litvín miluje svou vlasť, a podnes uvnitř Litvy, zvláště pak na hranicích jejích viděti lze statky, jež nevím od kolika pokolení nevyšly z držení rodiny. „Jsem 35. Koziełł na Antokolku," pravil mi kdysi jeden sivovlasý obyvatel kraje wiłkowiérského (gub. kowieńská), a ač jest Antokolek dědičnou jeho vesničkou, nemá zámku, ale je tu jen dřevěný dvůr. A to mluvil muž tento s tak opravdivou hrdostí, s jakou v málokterém zámku novém se lze setkati.

Charakteristika litevské šlechty předrozborové měla svůj poslední výraz ve dvou typech úplně různých, ve dvou mužích stejně pověstných, ačkoli skutky úplně různými. Co bylo hrdostí, nevázaností, neskroceným pudem despotickým, zhýřilostí vštípenou časy saskými, to všecko umocněno do nekonečnosti vyjímkovou vzácností jména, bohatství a postavení, představovalo se osobou knížete Karla Radziwiłła, smutné paměti „pana kochanka". Co bylo věrnou náklonností ku vlastní půdě, železnou vůli, rozvážnou prací, střízlivým pohledem, zakládajícím spásu vlasti na vnitřním pořádku, na vnitřním bohatství — to představoval pokladník Antonín Tyzenhaus. Osobnosť vyjímková v každé společnosti, ale kterak byla zosobněnou snahou šlechty litevské, toho nejlepším je důkazem, že ta šlechta hromadně stála za pokladníkem. To jej právě zničilo v době oplakání hodné, kdy šlo o zatřesení skrze hádky, a nikoli o sesílení sloupu národa znovuzrozením ekonomickým.

Na sloup také padla celá odpovědnosť za úpadek. Není tu místa k uvážení, v jaké míře výčitky jsou oprávněny, ježto i v těch výčitkách jakož i vůbec ve všech příliš rozhodných, bývá obsažena velká část nadsazování. Dnes jest modou z temného a zapleteného pásma dějin vytahovati vesměs umazané niti pletich šlechtických. Tato náklonnosť ku přísnému posuzování sebe samých pochází zajisté z horoucí lásky, jest přirozeným obratem lidí, kteří toužíce po uzdravení zapouštějí ohledávací želízko nejhlouběji právě tam, kde vidí jádro zla, při čemž ovšem křičí bolestí nejhlasitěji. Kdo by chtěl satirického Juvenala viniti z nedostatku

vlastenectví? A přece kdo by četl Juvenala, měl by jednostranný obraz Říma v orgiích, v úpadku. Na štěstí zůstavil nám Titus Livius opis republiky s obyvatelstvem, jež bojovalo zbraní v poli a slovem na foru, se Scipiony a Cincinnaty, se sivobradými senatory na kurulských stolicích, kteřížto byli barbary pokládáni za nesmrtelné. Na štěstí seznámil nás Horác se šlechetným Mecenášem, a ve slavné odě o poesii vypravuje nám, čím se bavili Pisonové. Totéž možná říci i o šlechtě polské: měla statečné bojovníky a výmluvné řečníky, měla muže podobné těm nesmrtelným senatorům, kteří na kurulských stolicích očekávali nepřátely a smrť, měla mecenáše umění a literatury, měla Pisony pěstující ušlechtilé zábavy duševní. Měla stránky špatné i dobré, světlé i temné, a jedny i druhé, některé v úpadku a různými podmínkami seslabené, jiné opět sesílené, potrvaly v nynějších představitelích šlechty, jak později uslyšíme.

A co z toho zůstalo již jen historickým zpomínkám?

Po jasném východě, po jiskravém poledni nastupují obyčejně mraky západní a stíny noční. Schopnosti k obnovování se, k oživování každým novým rokem šlechta polská neměla, a zevnější podmínky, nejprve tak příznivé rozvoji stavu šlechtického, časem obrátily se proti němu. V prvních dobách šlechta dostoupila stupně vzájemného spojení a politických svobod, jež velice předstihovaly věk svůj; leč dosáhnuvši toho, zdržela se v konservatismu svých privilejí, ctností a vad, jež nepřizpůsobeny okolnostem na venek změněným, staly se rovněž zhoubnými. Na sněmu r. 1661. Fredro, kastelan lvovský, volal zuřivě, že „chce raději při dávných právech opponovati a neporušiv jich mýliti se, nežli pošlapav je býti moudrým". Zaslepenosť vyšlá z hrdosti šlechtické a privileje urození dostoupila toho stupně, že šlechtic domníval se býti z urození „Deo gratias" dobrým, moudrým, krásným. Je to vada společná ostatně nejen lidem privilegovaným, leč i volným; shledáváme ji v nejdávnějším starověku, v Homerově Řecku.

Nazývají sebe „krásnými a ctnostnými", a i demokratická dávná Polska byla podobna demokracii athénské, tím slovem vyrozumívala se vláda lidí volných, t. j. šlechty. Při takovém stavu věcí rychle se musił zvrhnouti charakter republikanský, privileje nabyly převahy nad zákony, přílišně a jednostranně, z lůna privilegovaného stavu plynoucí svobody musily se obrátiti na škodu státu tím spíše, ježto takovému pořádku přestaly ode dávna býti příznivy zevnější podmínky, a uvnitř ten pořádek zaváděl zmatek, nadužívání, zástavu. Šlechta polská, zapletená ve vlastních svobodách a privilejích, byla jako kdysi Hera zajatcem vlastního trůnu, leč nebylo moudrého Hefaista, jenž by ji z pout těch vyprostil.

Zaznamenávajíce však svědomitě její pobloužení a chyby, nesmíme zapomenouti na její přednosti. Šlechta kladla ustavičně na oltář vlasti květ krve své a obyvatelstva, a do pokladny národního a vůbec lidského statku civilisačního hojnou rukou sypala brilianty vědy, myšlének a slova. Byli páni na sklonku minulého

století frejmarčící se zájmy vlasti, a odřelý houf šlechty rušil bohužel blaho veřejné. Ale zdali na piotrkovském sněmu r. 1569. neviděli jsme muže, kteřížto králi podávajícímu zprávu o bídném stavu státní pokladny odpověděli jednohlasnou ochotou, že vrátí vlasti to, co od ní obdrželi?

Ranou Polsky, na niž také zemřela, byla zpupnosť šlechty, nemírná láska ku svobodě a smutný stav jiných tříd společenských, lidu v poddanství ujařmeného. V té době lid byl všude ujařmen, v Polsce v té příčině nejen nedělo se hůře, leč naopak lépe, a jen s historickými fakty nepočítající tendence aneb úplná neznalosť věcí může ukazovati na Polsku jako na „peklo sedláků". Dnes již je známá věc, že z lůna šlechty vycházely jednotlivé sice, leč ustavičné snahy po zlepšení stavu rolnického, a zákon ze dne 3. května r. 1791., předstihující země sousední, darovaly volnosť celému stavu selskému. Zákon ten psala šlechta sama; to však, že jej psala ze zájmu vlastního, dobře, ač bohužel pozdě pochopeného, nezmenšuje zásluhy její.

Přílišná láska ku svobodě, jež otřásala osudy rzeczypospolité, blyštěla v každé záležitosti, kdykoli šlo o zlomení pout vlastních, ano i cizích. Zhýralosť v XVIII. století nelze zajisté vyčítati pouze šlechtě polské. V té příčině zasluhují výčitky i její předáci, vrstvy žijící způsobem velkosvětským, jehožto vzorem byla Francie. U šlechty, kteráž přebývajíc ve vesnicích, byla dbalá mravu národního, u šlechty ve stavu prostředním a chudém zachovala se patriarchalnosť rodinných poměrů, ctnosť dívek a vážnosť stařen. Žena v Polsce měla velký vliv na mravy a žití společenské. Ctěna a vážena jsouc v domě, vládla tam za času časté nepřítomnosti muže zaujatého veřejnými záležitostmi. Ustavičně slyšíc rozmluvy o věcech veřejných, seznámila se také s nimi a rozšířila tím svůj obzor duševní i moralní; roznítilo to její lásku k vlasti, kterouž nejednou dokázala, jednak vychovávajíc syny na udatné vojíny, jednak jako kdysi ve starověku ženy „obracejíc do boje triumfní vůz mužův", jindy opět v potřebě mužně se bráníc, jako na př. paní na Trembowli, jindy měníc domy své v hostinné střediště všech, kteří zářili rozumem a zásluhami. Společenský život a hostinnosť vysoce vyvinutá vedla jaksi k hýřivosti, jež za panování Sasů zmocnila se celého středního stavu šlechtického, v němžto brzy bylo množství žroutův a pijáků, rváčův a hašteřilů, hubařův a křiklounů. Přes to vše žrouti a pijáci ve válce se spokojili se soustem spartanským, rváči a hašteřilové bili se jako čerti, hubaři a křiklouni na hodech pak bývali výbornými rolníky a velmi často i řečníky.

Skoro lze říci, že výmluvnosť byla zdobou šlechty. „Urození" neměli těch předností, ač se jim to tak snad zdálo, „z urození", leč nabyli jich ustavičným cvičením, ustavičnými poradami o věcech veřejných na sněmích a sněmících, na sjezdech, ano i při hodech, doma i mimo dům. Slovo v XVI. století jadrné a mocné, za zhoubného systemu jesuitského vychování sesláblo spolu s mnohými přednostmi národními. Osvěta! Bylo to množství šlechticův

osvíceno? Bylo potud, pokud množství vůbec mohlo býti v té době osvíceno. Vedle toho množství pak to, co v národě vynikalo jménem, statkem a vůbec jměním, nořilo se v lesku osvěty čerpané v Padově, Paříži, Praze a Krakově. Důkazem toho jest věk zlatý, věk Sigmundův, a písemnictví, jemužto se nevyrovnalo v zemích slovanských, ano i v celé tehdejší Evropě vyjímaje Vlachy, jimžto věk XVI. byl skutečně věkem znovuzrození. Po úpadku v XVII. století ono se opět probudilo ve druhé polovici XVIII. věku, a doba rozborová, krvavá z pohromy, roznícená vinami a bludy mnohými přes to vše ztápí se v lesku osvěty, v zoři duševního znovuzrození. Z doby té nám pozůstala tak zvaná literatura sněmovní. Je to nesčíslné množství brošurek, adress, politických a společenských pamfletů podepsaných i anonymních. Všude se radí k „nápravě rzeczypospolité", a tak radí lidé, kteří se neoddávají písemnictví. Roje tyto vylíhly se z massy šlechtické; svědčily by o stavu její osvěty, kdyby vysoký stupeň šlechtické společnosti sám sebou nebyl nejvěrnějším průbiřem osvěty.

(Pokračování.)

Slované v Italii.

Črta ethnografická.

Napsal J. Baudouin de Courtenay.

(Dokončení.)

Přecházím nyní ku Slovanům v severní Italii. Zde mohu vystoupiti mnohem jistěji, ježto se mohu opříti o vlastní svá velmi podrobná pozorování a badání.

Slované tito přebývají na hranicích rakouských v severovýchodní Italii na úbočích a temenech Alp julských, u jejichžto pat jest rozložena úrodná rovina benátsko-furlanská, obydlená Furlany a trochu dále Vlachy. Vůbec možná říci, aniž se dopustíme velké chyby, že všecka západní příčná úbočí Alp julských, oddělených řekou Fellou od Alp karuských, jsou obydlena Slovany. Značná část úbočí Alp julských jest právě v hranicích nynější Italie.

Původní území slovanské bylo mnohem širší směrem k západu. Důkazem toho jsou patrně slovanská jména míst, dosti vzdálených od nynějších bydlišť Slovanů severoitalských. Tak na př. podle topografické karty generalního štábu rakouského kráčejice k západu nalézáme před řekou Tagliamentem: Pasian Schiavonesco, Sclaunico, S. Maria di Sclaunico, Lestizza, Virko, Lonca, M. del Potocco, Sterpo.

U samého Tagliamenta, na jeho levém břehu k východu: Gradisca, Gradiscutta, Belgrado, Goricizza, Gorizzo (P. Colloredo), Glaunico, Sella.

Na pravém břehu té řeky k západu: Gradisca, Postonzicco.

Konečně ještě dále na západě blíže Pordenone jest vesnice Sclavons.

Největšího povšimnutí zasluhuje jméno Gradisca (hradiště). Okolo jedné vesnice, takto zvané, shledáváme zbytky hradiště, tvarem podobného hradištím starověkým, jež nalézáme v jiných zemích slovanských, jako: v Lužici (Hrodźiśćio), v Polsce (Grodzisko), v Malorusku (Horodyšče) a j. Toto faktum dokazuje zajisté, že Slované se usadili na březích Tagliamenta v dobách velmi dávných.

Nelze říci, kterého roku Slované přišli do severní Italie. V žádné historické listině není o tom ani nejmenší zmínky.

Někteří učenci mají za to, že Venetové Julia Caesara byli vlastně rodu slovanského. Buď jak buď, první kronikářská zmínka o Slovanech v severní Italii shledává je tam již ode dávna usedlé.*)

Paulus Diaconus ve svém vypravování o válce Furlanů se Slovany označuje dokonce i určitě místo, kde byla hlavní bitva svedena. Dodává také, že ti dva národové vůbec spolu nikterak nesympathisovali; to by vysvětlovalo velmi určitou nenávisť mezinárodní, kteráž potrvala až na naši dobu.

Faktum, že Slované přebývají na horách a úbočích, a úrodné roviny jsou majetkem jediné plemene latinského, lze vysvětliti dvojím způsobem:

Buď Slované zaujímali původně částí rovin a později byli zatlačeni do hor, anebo chtěli sejíti se svých hor neúrodných a nezdělaných, aby zaujali roviny úrodné a zelené, ale nepřátelé jich, národ jinoplemenný, opřevše se jim zastavili jejich nájezdy.

Slovanské názvy míst, rozšířené dosti daleko, ano i za Tagliamentem, nasvědčují, jak se zdá, spíše první domněnce.

Buď jak buď, tolik jest však jisto, že severoitalští Slované jsou nyní sevřeni v horách a na jich úpatích.

Zaujímají celý okres S. Petra (distretto di S. Pietro degli Schiavi aneb i S. Pietro al Natisone), hornaté části okresů Cividale, Tarcento, Gemona, a konečně jihovýchodní částť hornatého kraje Moggio. Jediné v okresu S. Petra Slované tvoří celek správní, od jiných oddělený. V jiných okresích však již za patriarchův Aquilejských, za času republiky benátské, za panování Rakušanů, za Napoleona I. a konečně v nynější Italii byli a jsou smíšeni s latinským (románským) obyvatelstvem Furlan, nejen v týchže okresích (distretti), leč i v týchže obcích (komunách). Jediné v obci Rezii a ve dvou obcích okresu tarcentského shledáváme skoro výhradně obyvatelstvo původu slovanského. V jiných obcích jsou Slované smíšeni s benátskými Furlany. Tato společná správa závisí především na poloze geografické: místa slovanská na horských stráních lnula k furlanským středům správním, rozloženým na rovině u pat hor těchto.

---

*) Ostatně zaznamenány jsou tyto „invase Slovanů“ do těch krajin:
1. Huno-Avarové se „Sclavi“ r. 611.
2. „Sclavi Carantani“ r. 670.
3. „Sclavi Vindi et Crobati“ r. 718.
(Por Il confine orientale d'Italia del Prof. Amato Amati etc. Milano 1866., pag. 105.)

Dle sčítání lidu z r. 1871. v obcích pouze slovanských bylo 26.474 obyvatelů; k tomu třeba dodati Slovany sedmi neb osmi obcí s obyvatelstvem smíšeným, tak že úplný počet Slovanů severoitalských převyšuje zajisté 30.000.

Slované tito nemluví vůbec nářečím jednolitým a jim všem společným; dělí se naopak na několik podnářečí, kteráž jeví dosti značné rozdíly.

Především třeba vyloučiti Resiany, kteří tu zaujímají část nejvíce posunutou na sever území slovanského. Jiní Slované severoitalští jmenují se Slovini (a nikoli Sloveni). Ale i v okresu těch Slovinů třeba rozeznávati dvě nářečí dosti určitá, která lze pojmenovati dle hlavních přítokův, jež protínají jejich území, totiž nářečím 1. řeky Nediže (Natisone), 2. potoka Teru (Torre). Všecka ta nářečí se rozhodně liší od nářečí slovanských na druhé straně hranic vlaskorakouských, ač jich území bezprostředně spolu hraničí.

Resiané jsou plémě zcela zvláštní. Slovini co do jazyka blíží se více k Serbo-Chorvatům nežli k rakouským Slovincům (Krajincům a Korutancům). Třeba podotknouti, že Slované severoitalští, kromě Resianů, sami se jmenují Slovini, národ slovenský v Rakousku však až do posledních časů bral své názvy od zemí jím obydlených. Poněvadž pak hlavním územím národa slovenského jest Krajina, název Krajinci byl mezi nimi také nejvíce rozšířen.

Jméno Slovin značí prostě Slověnína; jinak nemá žádného zvláštního významu. Název Slověnín není zcela všeobecně znám u samých Slovanův, nýbrž v různých modifikacích (Slovenec, Slovinec, Slovák a t. d.) užívá se ho především tam, kde různá plemena slovanská na severu, západě a jihu (ale nikdy na východě) stýkají se bezprostředně s národy jiného původu, jednak germanského, jednak latinského, aneb konečně i maďarského. Z názvu Slověnín odvozeno jest latinské slovo sclavus (nevolník, vlaské schiavo, francouzské esclave), kteréž následkem rozličných proměn stalo se konečně u severních Vlachů pouhým výrazem pozdravení, a to ve formě ciau, rovnoznačného s lat. servus, servo, franc. serviteur, něm. Diener, ano i pozdravení mnohem důvěrnějšího.

Shledáváme též u Slovanův jiná jména, která dříve neznačila žádného zvláštního plemene, leč označovala vůbec Slovany v bezprostředním styku s jinými plemeny čili rodinami linguistickými. Tak na př. Srbové či Sorbové — z čehož mnozí odvozovali latinské slovo servus, nevolník, sluha — jakož i Vendové či Vindové, kteréžto jméno srovnáno se starožitným Veneti, a jímžto sousední Němci nazývají Slovince v Korutansku a Štýrsku (Winden, windisch), jakož i Srbo-Lužičany v Sasku a Braniborsku (Wenden, wendisch).

Podám nyní pořadem opis různých plemen slovanských v severní Italii *).

Resiané, počtem asi 3300, obývají v koutě severovýchodní Italie v okresu moggioském (provincie: Udine). Území jejich hraničíc s císařstvím rakouským, skládá se ze dvou dolin: z větší doliny řeky Resie (Resia) a z menší doliny řeky Vlčí (Uccea), kde bydlí nejvýše as 500 obyvatelů.

Hora Canino odděluje dolinu Resie od císařství rakouského, dolina řeky Vlčí jest však právě k Rakousku otevřena. Nejbližší stanice železniční jest Resiutta, odkud pohodlná, ražená cesta mezi horami vede přímo do středu doliny resianské.

O dějinách obce Resie nevíme skoro ničeho. Listiny jí se týkající jsou poměrně dosti blízkého původu, pocházejíce z doby, kdy to plémě bylo již dávno usedlé ve své dolině. Ostatně pilnému badateli snad by se podařilo nalézti nějaká data z časů starších. Dověděl jsem se, že v dávném archivu městečka Moggia (hlavního v okresu) bývaly kdysi zajímavé listiny, týkající se Resie; ale archiv ten byl rozdělen na tři části a přenesen do Benátek (do státního archivu ve starožitném klášteře de'Frari) do Cividale a S. Daniele. Známé posud listiny opatství v Moggiu zmiňují se o Resii, a to zejména již jak o obydlené Slovany teprve od r. 1100.

Zbytky rozvalin zámku, jež spatřiti lze v Resii právě na místě zvaném Grad (hrad), dokazují dosti patrně, že tu kdysi bylo sídlo panské. Těžko však míti za to, že Resiané kdy konali robotu. Nezůstaly aspoň z doby roboty nižádné stopy ani v jejich jazyku, ani v podáních, ani v obyčejích, aniž v charakteru Resianů. Taktéž se zdá velmi pravdě podobným, že nebyli nikdy činžovníky, ale vždy pány malého kousku země, jejžto zdělávali. Ačkoli chudí, žili přece vždy jako lidé volní, nezávislí.

Pomíjeje rozličné zvláštnosti, kteréž charakterisují Resiany co do stránky socialní a ethnografické, dovolím si obrátiti zřetel pouze na některé jednotlivosti.

Resianské ženštiny nosí oděv originalní, celý černý a dle možnosti hedbávný, krojem i barvou však připomínající oděv mnišek pravoslavných, na př. v Rusku. Pouze místo kapuce, jakou nosí mnišky, mají ty ženštiny na hlavách černé, obyčejně hedbávné šátečky. Nyní již oděv ten zaniká; místo něho užívá se vždy více oděvu, jaký nosí ženštiny furlanské a slovanské v sousedních krajinách.

*) Koho více zajímají ta plemena, jakož i jazyk jejich neobyčejně originalní, nechť si přečte tyto mé spisy a rozpravy:

Орытъ фонетики резьянскихъ говоровъ 1875. — Резьянскій катихизис 1875. Резья и Резьяне (Славянскій Сборникъ III.) С. Петерб. 1876, Глотто логическія (лингвистическія) замѣтки, 1877.

Note glottologiche intorno alle lingue slave e questioni di morfologia e fonologia arioeuropea (v „Atti del IV. Congresso internazionale degli orientalisti“, Firenze, 1881.).

Resiané mají zvláštní tanec při melodii jednotvárné, ale dost originalní, kterážto, nemýlím-li se, připomíná hudbu Savojanův.

Jako Slované hrabství molisského, tak i Resiané kdysi slavili Máje, Majnyk se zvláštními obřady. Za našich časů ta slavnosť se změnila v pouhý svátek náboženský.

Jiné obyčeje resianské nejsou příliš zajímavé.

Co do stránky společenské Resiané jsou veskrze demokrati. Ačkoli chudí, ponižují se přece velmi zřídka. K pánům i vesničanům chovají se skoro stejným způsobem, oslovujíce je prostým „vy", a neužívajíce vůbec jiných dodatků, jimiž vyjadřuje se více neb méně raffinovaná i aristokratická zdvořilosť jiných Slovanův italských. Ve vzájemných poměrech, t. j. ve styku Resian s Resiany zachovávají obyčejně jistou vážnosť. Dívky a jinoši, nejsou-li spolu důvěrně známi z let dětinských, oslovují se navzájem „vy", a skoro nikdy si „netykají".

Půda Resianův neposkytuje jim dosti výživy. Následkem toho musí si většinou hledati výdělku za hranicemi zákoutí rodného, a pouze nevelký počet může v něm stále přebývati. Ale ačkoli jim třeba vydělávati na živobytí daleko z domova, nehledají skoro nikdy karriéry služebnické neb úřednické. Provozují rozličná řemesla a závody, od hadrnictví do velkoobchodu s ovocem, ale pravou vzácností jest Resian ve službě u člověka soukromého aneb i v úřadě. A to lze říci nejen o mužských, nýbrž i o ženských. Proto také nestarají se vůbec o ukončení studií a o důkladné vzdělání. Jejich jednoduché vzdělání, jejich zkušenosť a konečně i schopnosti opravdu neobyčejné úplně jim stačí ku provozování řemesel a obchodu. V každém pokolení bývají nejvíce dva nebo tři kněží původu resianského, kromě toho jak o skutečné vzácnosti vypravují o jednom učiteli gymnasialním, jenž narodiv se v Resii, učil kdysi, jak se zdá, v Mariboru. Toť celý zástup tak zvané intelligence, vycházející z lůna plemene resianského.

Obyčej, o němž nyní se zmíním, může býti charakteristickým rysem Resianů. Při jídle má každá osoba zvláštní talíř, zvláštní příbor a dostává zvláštní porci. Dovolím si tvrditi, že v tom obyčeji, ač na pohled zcela bezvýznamném, jeví se velmi vyvinutý pocit individualismu a náklonnosti k majetku osobnímu. U jiných Slovanů severoitalských, jakož i u Slovinců v Rakousku ve mnohých domácnostech vesnických jídají ze společné mísy.

V Resiany silně působí živel románský. Jest velice pravděpodobno, že v nedaleké budoucnosti Slované tito změní jazyk svůj v jazyk vypůjčený od západních sousedů. Podnes však drží se dosti pevně své individualnosti rodové. Příčiny toho jsou nepochybně tyto: 1. Především ethnografické jich omezení; 2. jednota administrativní, ježto oni tvoří zvláštní obec, výhradně resianskou; 3. poměrná jich nezávislosť církevní, ježto sami sobě volí faráře a sami spravují svou farnosť. 4. Konečně národnosť Resianů podporuje silně v nich vyvinutý pocit jich rodové individualnosti, naproti jiným, bezprostředně s nimi hraničícím pleme-

nům nejen románským, nýbrž i slovanským. Kromě toho mnoho Resianů přiznává se svědomě k velké rodině slovanské.

Jedinou literarní památkou Resianů — možná-li tak říci — jest „Katechismus resianský“, jejž jsem vydal jako dodatek k „Nárysu fonetiky resianské“.

Literatura pro lid resianský je dosti chuda. Ale jedna sbírka jejich bajek jest poněkud zajímava, poněvadž v ní se jeví zbytky zvířecí epopoeie, přiměřené místním poměrům a rodovému charakteru lidu. Kromě toho shledáváme zde několik povídek obsahu více neb méně mythologického, dosti značný počet hádanek, v nichžto Resiané si zvláště libují; konečně několik písní, kteréž nemají ostatně žádného významu.

Resiané sami mají za to, že jsou původu ruského, t. j. že předkové jejich přišli sem z Ruska. Domnění toto, rozšířené také mezi jejich sousedy, pochází zajisté z novějšího času, nejvýše z konce minulého století. Bezpochyby jakýsi domácí učenec svedený podobností znění: Resia, Russia, utvořil si onen úsudek, jenž velmi snadno se rozšířil a dal podnět k rozličným legendám, více neb méně zajímavým a podivným.

Domnění to jest úplně nepravé; odporuje základním vlastnostem nářečí resianských.

Jiné vlastnosti těchto nářečí budí v nás myšlénku, že zajisté byla podrobena vlivu cizozemskému, jazyku cizímu. Nejprve viděl jsem v nich vliv „turaňský“ (finskoturecký). Petriceicu-Hasdeu, výtečný linguista a historik rumunský, měl domnění o vlivu „celtském“.*) Ovšem ani jeden ani druhý výraz, t. j. ani „turaňský“ aniž „celtský“ nemůže býti vzat ve smyslu doslovném; ukazujíť jediné na větší neb menší podobnosť kmenům jazykův, jichžto vliv se tu připouští.

Co do vlivu „celtského“ velmi zajímavé jest faktum, že Resiané kromě desítek počítají také dvacítkami; 60 vyslovují „trikradvujsti“ (třikráte 20), 80 — „štirkradvujsti“ (čtyřikráte 20), 70 — „trikradvujsti nu desat“ (třikráte dvacet a deset), 90 — „štirkradvujsti nu desat“ (čtyřikráte dvacet a deset), 95 — „štirkradvujsti nu petnijst“ (čtyřikráte 20 a 15) atd. A naopak 40 vyslovují „štredi“, t. j. „štiri redi“ (čtyři řády), 50 — „paterdu“ (pět řádův) atd.

Fysiognomie resianské mají typ zvláštní, či spíše několik typů zvláštních, jež liší se nejen od typů furlanských, nýbrž i od typův jiných Slovanů, s Resiany sousedících.

Zbývá nám ještě promluviti o jiných Slovanech severoitalských, kteříž jsou neméně hodni pozornosti nežli Resiané.

Slované tito, jak již jsem se zmínil, co do stránky linguistické dělí se na dvě hlavní plemena, jež dle řek a potoků plynoucích jejich územím nazval jsem:

*) **Baudouin de Courtenay si dialectul slavo-turanic din Italia. Cum s'au introdus slavismele in limba romana? Notitsa de B. P. Hasden. Bucuresci 1876.**

1. Slovany řeky Nediže (Natisone), a
2. Slovany potoka Teru (Torre).

První plémě, usazené v celém okresu S. Petra, obývá kromě toho ještě několik obcí v okresu cividalském; druhé plémě však zaujímá obce slovanské anebo poloslovanské v okresu tarcentském jakož i gemonském

Slované v okresu S. Petra, tvořící zvláštní celek správní, jsou více neb méně bezpečni proti velmi brzkému odnárodnění. A naopak úplné osamocení Slovanů v okresích tarcentském a gemonském jest příčinou nenáhlého zmenšování jejich území a ethnografického jich rozšíření. Vesnice dříve slovanské, ležící na hranici ethnografické, staly se již úplně furlanskými. V jiných vesnicích jediné dospělí mluví slovansky, děti však, ač rodičům ještě rozumějí, mluví spolu jen furlansky. Otcové rodin většinou toho nelitují, že děti jejich přestávají mluviti jazykem mateřským. Jistý dosti vzdělaný občan (dobře-li se pamatuji, ve vsi Sedilis) pravil mi upřímně: „Chceme pozbyti jazyka svého, a snažíme se mluviti s dětmi svými jen furlansky.“ Patrno, že za takových podmínek úplné pofurlanštění té krajiny jest pouhou otázkou času. Ale ve vsích, více vzdálených od Furlanů, t. j. posunutých více ku hranici rakouské, živel slovanský zde, ano i v okresích tarcentském a gemonském, má ještě dosti značnou sílu k odporu.

Ten úpadek slavismu je tam přirozeným následkem geografické polohy, jakož i podmínek historických. Smíšená manželství stávají se ve svých potomcích skoro vždycky šiřiteli furlanismu; Slované totiž snadno se učí jazykům svých sousedů, ale Furlanovi anebo Furlance jest osvojení si jednoho z nářečí slovanských úlohou obyčejně nerozluštitelnou.

Přírodě i okolnostem, nezávislým na vůli lidské, pomáhali tam a pomáhají posud lidé. Přednosť v té příčině náleží vlaskému duchovenstvu, kteréž od samého počátku usilovalo zbaviti ty ubožáky ethnografické jich národnosti. Duchovenstvo farností slovanských v okresích tarcentském a gemonském béře se většinou ze kněží furlanských, kteří neznajíce ni dosti málo jazyka svých oveček, chovají se k nim nejen nevšímavě, ale i dokonce pohrdlivě. Káží tedy svým ovečkám a mluví s nimi jediné furlansky. Otčenáši a modlitbám vůbec učí jen latinsky. Proto také jest zábavno poslouchati děti, kterak opakují jako papouškové: P a t e r n o s t e r, A v e M a r i a atd., nerozumějíce v tom jedinému slovu a překrucujíce nejrozmanitějším způsobem skoro všecky výrazy otčenáše takto žvatlaného.

V okresích tarcentském i gemonském slovanská národnosť jest podrobena dvojnásobnému pronásledování, od duchovenstva i od vlády vlaské.

V okresu S. Petra pouze vláda pronásleduje jazyk slovanský se vzornou horlivostí, duchovenstvo však posud jest více neb méně příznivo živlu slovanskému. Slované ze S. Petra měli skoro vždycky duchovní pastýře původu slovanského aneb aspoň takové, kteří dobře znali jazyk jejich.

Zato vlaská vláda posýlá do obcí ryze slovanských nejen úředníky, ale i učitele a učitelky elementarní, kteří neznají ani slova slovanského, a přes to mají vzdělávati mládež domácí. Italská vláda pronásleduje úředníky podezřelé „panslavismu", t. j. takové, kteří nezapírajíce svého původu slovanského, zachovávají sympathii k národním vlastnostem svého plemene. Zdálo by se, že by aspoň v Italii „panslavism", ten výraz tak neurčitého významu, neměl býti pokládán za nebezpečný a hrozný. A přece i tam je strašidlo to ještě dosti silné, aby znepokojovalo vládu bázlivou a malomyslnou, a terrorisovalo lidi bez charakteru a odvahy občanské.

Pronásledování od vlády, ač je škodlivo, netrvá přece tak dlouho jako pronásledování od duchovenstva, jehožto vliv jest vůbec mnohem vydatnější, ježto proniká nejtajnější zákoutí žití soukromého a u lidu má sankci vážnosti božské. Proto také pofurlanštění Slovanů v okresích tarcentském a gemonském učinilo tak velký pokrok, a úplné jeho provedení, jak se zdá, jest jen otázkou času. Této příčině také dlužno přičísti skoro úplné zaniknutí zdejších národních obyčejů, písní, tanců atd., ježto všecky ty zjevy byly pronásledovány a tupeny duchovenstvem jako výraz jednak veselosti světské, jednak — slovanskosti, tak antipathické domácímu plemeni romanskému. Živel slovanský pozbyl tam již své životní síly, živel romanský však neměl ještě času k opanování toho obyvatelstva tak, aby si je assimiloval a oživil je svým duchem vlastním.

Slované okresu svatopetrského, mnohem nezávislejší a nepodléhající nepřátelským vlivům právě jmenovaným, zachovávají posud svou životní sílu, baví se, zpívají, tančí, slovem: těší se svému žití.

Podivným sběhem okolností poměrná síla odporná těch dvou plemen slovanských v jich boji proti vnucenému jim odnárodňování souhlasí s různým směrem hlavních přítoků řek, jež protínají jejich území.

Potok Ter (Torre) směřuje k jihu, a utvořen jest vodami hor slovanských, vine se po rovině furlanské, odkud konečně se vlévá do moře Jaderského. Taktéž Slované, zaujímající pobřeží toho potoku a sousední návrší. Slované v Gemoně a Tarcentě tonou vždy více ve velkém moři národa romanského.

Řeka Nediže (Natisone), jež plyne krajinou Slovanů svatopetrských, naopak obrací se ku severovýchodu a vlévá vodu svou do řeky Soči (Isonzo), jejížto největší část probíhá územím Slovinců rakouských, kde živel slovanský jest úplně zabezpečen ve svém trvání. A tak i Slované ve S. Petru al Natisone ještě dlouho budou se brániti italianisaci, posilňováni jsouce v tom trpném boji stále vzájemnými styky se svými soukmenovci za hranicemi politickými.

Soudíce však z analogických processů, dokonaných jinde a jindy, máme právo domnívati se, že bez ohledu na větší sílu odporu ethnografického i Slované svatopetrští a Resiané pozbudou časem své rodové zvláštnosti ve prospěch sousedního živlu romanského. Nebude pak již možná mluviti o Slovanech v Italii. Bude to jen jeden ze zjevů stále se konající integrace ethnografické, vedle nížto se ustavičně koná přímo jí protivný process desintegrace. Jedny zvláštnosti rodové mizejí; místo nich z nevelkého rozdílu mezi soukmenovci rozvíjejí se znenáhla rozdíly vždy větší a vytvořují se nová plemena. Řím si assimiloval velmi mnoho plemen a národův, a vnutil jim svůj jazyk. Průběhem pozdějšího času pak z toho jazyka skoro jednolitého rozvinuly se různé nyní jazyky, nářečí a podnářečí romanská.

Ruský satirik Saltykov-Ščedrin.

Podává **Fr. Chalupa.**

(Pokračování.)

Mimovolně otáže se snad čtenář, jakých literarních zásad jest tento muž, jaké má ponětí o úkolu spisovatelském, o obecenstvu, o úkolu literatury vůbec? Vhodnou a důležitou otázku tuto chceme zodpovídati některými vlastními jeho výroky prve, nežli pustíme se do dalšího líčení rozvoje literarní jeho činnosti; příčina jest především ta, že Saltykov povznesl se počínaje koncem let padesátých na pravou uměleckou výši, že si od těchto dob počíná jako spisovatel svých zásad; nebude proto zbytečno, poznáme-li tyto zásady dříve, nežli vlastní činnosť.

Jak poučuje nás již pouhý pohled v dějiny, literatura v životě národův, v jejich bojích o své bytí, o samostatnost, v závodění o přední místo na poli vzdělanosti jest, byla a bude jednou z nejvydatnějších pák, jedním z nejhlavnějších činitelů. Ona to, jež národům často sama ponejvíce dopomáhá k existenci. Přece, co jest oněch lehkovážných, kteří tento vysoký její význam podceňují, kterým při ní není nic svatého, kteří ji považují za pouhý dobrý prostředek, jímž se dá získati dobré jméno, jímž přízeň nepřemýšlejících a neuvažujících vrstev společnosti dá se snadno získati pro ně, kteří mají ji konečně za dobrého zlatého oslíčka, s kterého ze zadu i ze předu mohou sobě osekávati a uschovávati do kapes a do pokladen, — není-li jim ještě něčím horším!

Jak jinak v té věci soudí náš Saltykov!

„Vášnivě a výhradně oddán jsem literatuře,“ praví on v předposledním svém spisu „Kruglyj god“, — „jsem literatuře zavázán díky za nejlepší minuty svého života, za všechna sladká pohnutí, za všecka potěšení.“

„Literatura je mně zvláště drahá,“ píše na jiném místě, — „jelikož od dětinství soustředěny v ní byly všechny moje naděje, a ona zase se své strany dala mně mnohem více, nežli jsem

byl hoden obdržeti. Všecek životní process tohoto vůlí osudu uzavřeného světa byl úplně mým životním processem; jeho dobré bydlo — mým dobrým bydlem, jeho pohroma — mojí pohromou."

„Literatura neumře, neumře na věky věkův!" volá zase jinde náš Saltykov; „nepřihlížeje ani k tomu, ona bude věčně žíti i v památkách minulosti, i v památkách přítomnosti i v památkách budoucnosti. Nic tak pěkně se nedotýká ideje o věčnosti, nic ji tak neobjasňuje, jako představa o literatuře. Společnosť nemající literatury nepocítí se býti společností, ale toliko shlukem jednotlivců beze všeho pořádku; země nemající literatury vyloučena jest ze svazku světového a vábí jenom zvědavce druhem své divokosti. Kdyby nebylo literatury, tohoto jedinkého střediště, v kterém lidská mysl může zůstaviti trvanlivou stopu, chodil bysi nyní po čtyřech, obrostlý srstí, pil bysi z kaluže, živil bysi se syrovou travou a kobylkami. Všechny vědomosti, kterými vládneš, jsou ti dány literaturou; všechna ponětí, soudy, pravidla, vše, čím se spravuješ v životě, bylo jí spracováno, ba i ponětí o prospěšnosti literatury, i to jsi z ní čerpal, nikdy bysi k němu bezprostředně nedospěl, přemýšleje. Bez literatury nebylo by ani malířství, ani hudby, ani umění vůbec, protože ona vše rozložila, i světlo, i zvuk a ona vše vypočetla. Nebýti tohoto světla, kteréž ona všude přináší s sebou, i tony, i barvy, i tvary — bylo by vše směs, chaos."

Závěrek výroku Saltykova jest ovšem toho druhu, že by potřeboval buď doložení, nebo osvětlení, dle svého mínění nemůžeme jej naprosto podepsati, ale to v naší věci nerozhoduje. Upřilišněnosť tato, s jakou vyslovil se zde o písemnictví, je dobrým dokladem, jak vysoko si ho cení. — Docela jinak vyjímá se výrok tento, nežli výrok na př. Emila Zoly, jemuž „napsaná myšlénka" je sice také vším, jako literatura, jemuž však ostatní vše vedle ní jest ničím. Zola se zálibou pomýšlí na to, že v národě jméno jeho daleko přežije jméno Gambettovo, že cesta k nesmrtelnosti vede jeho pracovnou, nikoli síněmi parlamentů. Kdežto u Saltykova skromnosť, — u Zoly — kousek chlubných plic.

Vzdávaje literatuře takou chválu, nemínil ovšem Saltykov prohlašovati ji za neomylnou, za tu, která se své cesty by nemohla přijíti na scestí, naopak praví: „Literatura může a má právo dopustiti se poblouzení, jelikož je sama poopravuje. Ona tvoří podstatný process té práce, jejímž výsledkem objevuje se pravda. Pravda není pokladem, jenž náhodou se nalezne v poli, není také meteorem, jenž padá hotov již s nebe, ji nalézá hledající za cenu velikých obětí a usilování, po dlouhých blouděních."

Zajímavé, ačkoli nikoliv nové jest, jak hledí na poměr spisovatelstva ku čtoucímu obecenstvu a k vládnoucím kruhům. Vláda ode dávna pochopila již, jak velikou mocí a silou je před národem literatura; její krása však ji nenadchne, čím více v ní rozmanitosti, čím více v ní živosti, tím více ji leká tato pestrota, poněvadž ona za každým květem vidí stín, i kterým jest živoucí spisovatel. Čím déle spisovatel mrtev, tím méně interessu má pro

vládu, stín jeho se menší. obavy před ním také se umenšují. Proto nějaký Děržavin má již v očích rozhodujících kruhů vládních daleko nevinnější tvář, nežli nějaký Puškin. Tím hůře to dopadá se spisovatelem živoucím. Už je to tak — po jeho intenci zřídka se kdo ptá.

Důležito, abychom pochopili způsob jeho psaní, kterak volí látku, zda béře k náčrtkům svým modelly z čisté zkušenosti, zda je poněkud závojem fantasie obestírá, či je snad úplně jeho fantasie vytvořuje podle své libovůle, podle choutky a potřeby. Důležitější je to tím více, čím častěji byla a jest řeč o poměru jeho prací ke skutečnosti, o jich věrnosti a životní pravdivosti, čím častěji tázávají se lidé: „Rádi bychom věděli, kde mohl prototyp tohoto člověka viděti, nebo kde mohl slyšet něco podobného mluviti? — a přece vše vypadá, jakoby to bylo obkresleno ze skutečných modellů, vyposloucháno ze skutečných rozhovorů. Na to všecko odpovídá Saltykov celkem jasně a zřetelně:

„Čtenář staví na první místo formu vypravování, a nikoliv jeho skutečný podklad, nazývaje přeháněním jinotajitelnosť; honě se za denní skutečností, kterou smysly svými právě pojímá, ztrácí se zřetele jinou skutečnosť, rovněž tak realnou, kteráž má také právo na uznání. Literarnímu projednání podléhají nejenom ony kroky, kteréž člověk bezprostředně a skutečně dělá, ale i ty, kteréž by nepochybně dělal, kdyby uměl a směl. Vy řeknete, co nám do toho, dobrovolně-li nebo nedobrovolně nekoná známý kdosi známé činy; nám to úplně dostačí, že je nevykonává. Avšak pozor! dnes on je skutečně nekoná, ale zítra okolnosti změní se v jeho prospěch, a on okamžitě vykoná vše, po čem kdy duch jeho toužil. Mnohé proto jenom zdá se nám býti přeháněním, že bez patřičné vnímavosti pohlížíme na to, co se děje kolem nás."

Toto doplňování mezer skutečnosti domyslem a myšlénkovými projekty ostatně mezi rozumnými a nepředpojatými lidmi rozumí se samo sebou, ale našli se tací, kteří našemu satirikovi vyčítali, že si tu vede velice libovolně, že si počíná bez ladu a úměrnosti. Na to trefně řekl:

„Nebráním se proti tomu, že v mých spisech nacházejí se věci často dosti neočekávané; to však závisí od toho, že se v milých učebnicích rhetoriky pojednává také o tropech a figurách, a jako člověk, který obdržel vychování ve vládním ústavě, nemám práva, abych odcizoval se těmto předpisům."

Z míst těchto dostatečně poznáváme, že Saltykov literaturu za vzácný vzdělavací prostředek považuje, tím že také na práce svoje přirozeně musí klásti a klade vysoké měřítko a že při této své přísnosti zase na druhé straně má dosti liberalnosti, aby úzkostlivě nedržel se daného předmětu, že jest ctitelem v uměleckém ohledu pravé svobody, kterouž nehledí snad za jakýmikoliv ohledy využitkovati. V jeho duševní dílně látkou jest život, nástrojem umělecký vkus a účelem — vzdělání.

* * *

Návrat Saltykovův do vlasti byl, abychom tak řekli, pro člověka dobře smýšlejícího o své vlasti a o svém národě, zejména o lidu, první pobudkou, aby pověděl těm, kteří se o pravý stav věci nestarali, aneb, kteří všecko dobře vědouce, mlčeli, nechtíce vyzraditi, jak se věci mají ve skutečnosti, aby to pověděl bez obalu, nepokrytě, poctivě a srozumitelně. Tomu nejlépe ovšem vyhovovala belletristická forma. Kdo v ní chtěl vyčísti, oč se jedná, ten to lehko vyčetl, a na druhé straně měla forma tato pro autora tu výhodu, že chránila jej částečně před nepříjemnostmi a opletačkami s úřady, které mu mohl přivoditi článek ostřím svým bezprostředně namířený proti rozjitřeným místům těla společnosti ruské a zejména třídy ruského úřednictva.

Doba sama vyzývala k vylíčení toho, doba sama volala po upřímném, otevřeném slově. Car Mikuláš byl již mrtev; jeho úmrtím aspoň poněkud uvolněny byly ony těžké pásky, jimiž obepjata byla ruská společnosť, uvolněno hlavně bylo intelligenci; tato nemusila zastírati si více vlastníma rukama oči, aby neviděla ony nepořádky a útisky, v nichž si libovaly úřednické kruhy. Rozhodujícím dále činitelem v tomto oboru byla nálada, jež rozhostila se v lepších kruzích společnosti po válce krymské. Osudná tato válka, jejíž průběh a zakončení věstily daleko horší následky, nežli jaké se skutečně později dostavily, otevřely nejednomu oči a poučily o ledačem, o čem se buď nevědělo, aneb o čem se z opatrnosti jenom šeptalo, či vůbec nechtělo věděti.

Saltykov dobu dobře pochopil a příležitosti vhodně se právě naskytující a přímo vybízející k literarní činnosti dovedl dobře užiti. Jakého druhu literarní činnosť to mohla býti, v tom se nemohl rozpakovati, ani při tom dlouho kolísati. Viděl a měl před sebou cestu, kterou razili jeho slavní předchůdcové Gogol a Gončarov. Zejména Gogol, jeho nadšený učitel, ukázal se mu býti nejlepším vzorem. Jinak také věc přirozeně se nemohla vyvíjeti. Jako příroda, tak ani literarní rozvoj nedělá velikých skoků; — tam kde jeden kmen padá s jeho těla, nové povstávají k životu, jestli již dříve nepovstavše neživí se ještě nějakou dobu nyní jeho někdejší živoucí silou. Druhá věc, která mu cestu ukazovala, byla zkušenosť nabytá za posledních sedmi let. Ona roztrpčenosť, ona kyselosť a omrzelosť, jež se ho časem musila zmocňovati, k čemu mohla vésti? Že se ho zmocňovala svým časem, o tom nebudeme v pochybnostech, pročteme-li a uvážíme, co píše v obraze „První krok“, v němž vyličuje první čas živobytí mladého činovníka za jeho pobytu v provincii. Čteme tam:

„Ó provincie, ty kazíš lidi, ochlazuješ záchvěvy srdce, ničíš všecko, ba i způsobnosť, toužiti po více. Neboť možno-li nazývati horoucí touhou ona mělká přání, která výhradně se nesou k hmotné stránce života, která mají tu neocenitelnou zásluhu, že odstraňují každý podnět k rozechvění duše a srdce? Jak je tu možno mysliti, když není tu nic kolem, co by vyzývalo k myšlénce? Žalostný je stav mladého člověka, jenž jest vržen do provincie. Není-liž tu zřejmo, že polehoučku ponořuje se člověk v bláto

malichernosti a dávaje se unášeti lehkostí tohoto života, kterýž nemá ani včerejšího, ani zítřejšího dne, sám nevědomky stává se jeho ochráncem."

Z trpkých těchto slov a celkem plně pravdivých, jež dávají svědectví o nespokojenosti Saltykově s provincialním životem, vidíme jeho roztrpčenosť s okolnostmi — a co jiného rodí v duši vzdělancově po delším uvažování a přemítání taková roztrpčenosť? Co jiného — nežli satiru, — ne-li ironii a sarkasmus. Tak bylo bezpochyby také se Saltykovem.

Nebylo by však dobře, ani není radno, hlavní a jedinou příčinu, pobudku a podnět hledati tímto směrem. Vedle vrozené vlastnosti a nachylnosti k satiře, o nichž pochybovati nemůžeme a nechceme, jelikož životní zkušenosť každodenní a vývody moderní psychologie příliš jasně nás o nich přesvědčily, byla to také snaha, již Saltykovu za nemalou zásluhu pokládáme, aby seč síly stačí, i tímto způsobem zdárnému rozvoji dobré věci bylo napomáháno; jeho přesvědčení bylo a jest dosti pevné, že se tak děje a při dobré snaze vždy bude díti. Cestu tudíž mohl nastoupiti odhodlaně a jistě. Tak také, že ji nastoupil, vidíme dnes jasně.

(Pokračování.)

Dopisy Pavla Josefa Šafaříka.

(Z pozůstalosti W. A. Maciejowského.)

4.

V Novém Sadě 18. května 1831.

Velevážený příteli!

Konečně mohu Vám oznámiti, že jsem slíbený opis starosrbských zákonů s překladem Vám odeslal a sice do Krakova p. professoru a bibliothekáři Jiřímu Samueli Bandtkie-mu, kterého jsem žádal, aby Vám zásylku nejjistější a nejrychlejší cestou dodal. Odesýlám ji tam poštovním vozem. Jest zbytečné, abych uváděl příčiny, které mě přiměly, abych balíček nezasýlal přímo Vám, než do Krakova p. Bandtkie-mu. Následuji v tom jak svoje vlastní dobrozdání, tak i radu věci znalých přátel. Čekal jsem jen proto tak dlouho expedováním balíčku, abych jej Vám mohl beze starosti přímo do Varšavy poslati. Mezitím trvají u Vás zamotané poměry a nejistota výsledku o Vás dále, a nechtěl jsem věru svou práci dáti v šanc náhodě, neboť nebyl bych s to, celé ještě jednou udělati. Můj čas jest velmi obmezen a roztržitosť nesmírná. Doufám však, že od pana Bandtkie-ho vše obdržíte tak správně a přesně, jako ode mne. Prosím Vás tedy, abyste se jen p. Bandtkie-ho držel a jemu v té věci psal, jakou cestou by Vám měl balíček zaslati. — Frankoval jsem jej až k hranici.

Mimo opis zákonů přiložil jsem: 1. vytištěný článek o starosrbských rukopisech pro Vás, skrze popis rukopisů, ve kterých se srbské zákony naskytují; 2. výtisk téhož článku pro spo-

lečnosť přátel věd; 3. jiné pojednání ode mne o starosrb. tiscích pro společnosť přátel věd. Od těchto vytištěných článků přiložil jsem též pro p. Bandtkie-ho výtisky, abych mohl balík pod titulem: tisk zaslati.

Vzhledem k Vaší poptávce po dílech, kde byste se mohl poučiti o novější ústavě srbské, mohu Vám nyní jen zcela krátce odpověděti, že mně sotva několik takých děl jest známo, jež mimo to sotva tu ondy některé zrníčko obsahují: 1. Engelova Gesch. v. Serbien, kterouž znáte. 2. Pejacsevich Historia Serviae, Colocae 1799. folio. 3. J. Lucius de Regno Dalmatiae et Croatiae fol. (Jest několik vydání: Amsterodam Víd. 1758. fol., též ve Schwandtnerově rerum Hungaricarum III.) Několik kapitol poskytuje jakousi analogii k Srbsku. 4. Jos. Mikóczi-Otiorum Croatiae liber, Budae 1806., 8°. Novější o zvycích, obyčejech, mravech, dnešní ústavě. 5. J. Čaplović, Slavonien und Kroatien. Pest 1819., 8°, 2 sv. 6. Vuk Stefanović Karadžić, Danica-Zabavnik za godinu. 1827, ve Vídni. 12°. Obsahuje popis dnešního života v Srbsku. 7. W. Gerhard-Wila, Serbische Volkslieder, v Lipsku 1828., 8°, 2 sv. V dodatku zajímavé poznámky o zvycích a obyčejech. 8. L. Ranke, Die serbische Revolution. Hamburg 1829., 8°. V úvodu jsou vzácné zprávy o vnitřních poměrech.

Německé knihy můžete dostati z Lipska. Ranke užil Danice, proto a jelikož jest srbská, neposýlám ji Vám. — Pod Turky neměli Srbové práva ani zákonů. Nyní mají nové zákonodárství podle kodexu Napoleonova, ale ještě na papíře. Není ještě nic v Srbsku. —

Více příště. Budete-li míti volno, prosím, pište mně. S hlubokou úctou

Váš oddaný přítel a sluha
Pavel Josef Šafařík.

5.

V Novém Sadě, dne 24. května 1832.

Velevážený příteli!

Již v prvních dnech b. měsíce května došel mne Váš ctěný dopis ze dne 1. března zároveň s 1. svazkem historie práva od zdejšího c. k. poštovního úřadu; bohužel mě však až posud rozličné okolnosti zdržely, abych Vaše milé řádky zodpověděl a Vám za dar se srdečně poděkoval. Učinil Jste mně zásylkou Svého znamenitého díla (oba katalogy též jsem již obdržel) nesmírně mnoho radosti. Jakkoliv jsem očekával, přece, uznávám, jest naděje má přestižena. Dobyl Jste si Svým krásným dílem důvodných nároků na stálou úctu a vřelý dík všech Slovanů. Ač nejsem odborným právníkem, myslím, že mohu přece oceňovati zasloužilosť takých historicko-kritických prací. Obdivem naplňuje mě důkladné, přesné sestavení tak bohaté látky, tím větší radostí krásné stanovisko, s kterého vývoj našeho národního života posuzujete. Vaše dílo nesmírně mnoho přispěje k lepšímu poznání naší národnosti v je-

*

jím pravém, krásném světle a tím i více věrněji ji milovati naučí. Bůh popřejž Vám zdraví a času, byste tak šťastně započaté dílo i šťastně dokonal. Zavděčíte se mně velice, zašlete-li mi laskavě 2. svazek brzy po jeho vyjití. Co se týče výtisků do Vídně určených, bude mou starostí co možná největší rozšiřování Vašeho díla. Psal jsem v té příčině již svým přátelům a upozornil jsem je na toto důležité dílo. Litovati jest, že posud tak málo jest rozšířena mezi našimi zdejšími přátely literatury znalosť polského nářečí. Než i v této věci nastává obrat k lepšímu.

Tím více musím litovati, že Vašemu přání stran sepsání náčrtku zeměpisu i dějin slovanských pro Vaše dílo nyní vyhověti nemohu. Častější churavosť a jiné nesnáze rodinné i nehody přivedly mě ze všeho pořádku, a mám tolik co dělati s denními požadavky svého povolání i jinými věcmi, že sotva stačím. Neméně než tucet předsevzatých literarních článků čeká u mne svého dohotovení a zůstane nedokončených. Ani na svých dějinách literarních nemohu tak pracovati, jak bych chtěl. Za těchto okolností nemám žádné naděje, bych mohl býti literarně činným k obohacování Vašeho díla. Mám-li Vám upřímně vyznati, jak o celé věci smýšlím, toť považuji takou vložku do Vašich dějin právních za úplně zbytečnou, ano nepřiměřenou. Vy přece píšete Své dílo pro vzdělané muže (stejně, zdali pro Slovany či Neslovany), ne pro chlapce. Každý vzdělaný muž a učenec přece aspoň jednou za svého živobytí studoval všeobecnou historji, neb četl, a bude tudíž také o dějinách slovanských tolik věděti, by mohl porozuměti Vaší knize. A zapomněl-li to, může to opakovati z kteréhokoliv kompendia. Neboť co by se dalo říci na 1 neb 2 arších o zeměpise a dějinách slovanských (větší prostor nemůžete také vložce věnovati) neb lépe říci, než co se nalézá v nestranných příručních dějinách všeobecných? Čtenáři má se také něco přenechati, nechť také něco hledají. Vaši neprávničtí čtenáři mohli by též žádati, byste jim k lepšímu porozumění z předu přednášel in nuce celou vědu právnickou! Mnohem lepší bylo by, abyste Své síly soustřeďoval na jeden bod — na důkladné a úplné vylíčení slovanských dějin práva, a v té věci mistrem se ukázal a palmy dostihl. Ostatně jest to pouze můj náhled; však prosím, račte jednati jen podle Svého přesvědčení. Nechtěl jsem před Vámi ničeho zatajovati, jak o čem smýšlím. Hanc veniam petimus damusque vicissim.

Buďtež ujištěn, že slova v §. 72. **ни да се кто ѡть нихь ни моужи ни жени** (neque quisquam per illos [ceram illis] nubat aut ducat), právě tak stojí v rukopise. Nahledl jsem tam opět. Nerozuměl jsem prve tomu místu: nyní však mu rozumím, jelikož Jste mě Svou knihou upozornil na občanské sňatky. Ostatně nepovažuju vše, čeho má rukopis r. 1700. více, než onen z r. 1390. za pozdější zákony; nikoliv rukopis r. 1700. jen ve slovech tu ondy interpellován, korrumpován, pochází však ze starého originalu. Možná, že skladatel starého rukopisu, z kterého pochází opis r. 1700., tu ondy vepsal o své ujmě několik vložek do Dušanova

kodexu z ediktů, ze starších právních ustanovení, ex usu a j., jež však proto nemusí býti starými.

P. Kucharskému můj srdečný dík za výňatky.

Netrpělivě očekávám oznámený dopis pana Brodzińského a články k polské literarní historii. Aby nezapomněl Z. Bartoszewicz: Histor.-liter. polskiéy. Wilno 1828. 12°. Též Műnnichových Dějin polské liter. 1823. (3) nemohl jsem dostati nikdy a nikdež. Za vše budu vděčným.

Čiňte mě všem přátelům co nejlépe poručena. Buďte zdráv a šťasten. Jsem s upřímnou úctou

Váš oddaný přítel a služebník P. J. Šafařík.

(Pokračování.)

Bulharské obydlí a život v něm.

Líčí J. A. Voráček.

(Illustruje prof. J Mrkvička v Plovdivě)

(Pokračování)

Pokusíme se nyní dále o další vylíčení bulharského života i mravů, a tu nemalé váhy býti se nám vidí strava, jakou Bulhar požívá, a která, podle některých učených, veliký má vliv na povahu i ducha národa. Tu pak ihned z předu podotknouti možná, že takřka celý národ jest vegetarianem, poživaje pouze plodů rostlinných, jež mu země poskytuje a jenom výjimkou za zvláštních příležitostí — masa. Okolnosť tato a pak to, že celý národ živí se skorem zemědělstvím, t. j. zděláváním půdy, podává dosti jasný důkaz o všeobecné příbuznosti s národy slovanskými, kterouž ani doba mnohostaleté poroby nedovedla vyhladiti. V jídle není Bulhar vyběravým a spokojí se stravou, jako málokterý národ. Jeho strava je prostá, skromná, ale za to přirozená. Chleba pojídá se více, než ostatních jídel. Chléb, jak Rakovský poznamenává, ode dávna musí býti hlavním pokrmem Bulharů, protože, když kdo kukuřicovou kaši připraviti chce, praví posměšně: „Hajdy, da si svarimъ divanikъ“ (mamaliga), t. j. jídlo, které jedí divoši. Chléb jest dvojí: přesný (podpopelný) a kvašený. Prvý na způsob našich hnětynek, rozpleská se rukou, aby byl okrouhlý a pak se položí na ohniště a posype popelem. Když vezme připal s jedné strany, obrátí se na druhou a v krátce je upečen. Pojídá se ještě za tepla. Druhý chléb (kvasnikъ), nebo kyselý chléb (kysalъ chlěbъ) připravuje se s kvasem a peče se jako u nás v peci. Peče se obyčejně před svátky a ve žních, kdy je mnoho práce v poli, protože déle vydrží. Pravou pochoutkou jest „banica“ neboli „mlinъ“, bulharské to koláče.

Maso, jak již praveno, pojídá se velmi zřídka, a to ve slavnostních dnech, nepřipadá-li na ten den půst. Maso buď se vaří a k němu zelenina se přimísí, nebo častěji však peče se obyčejně celé jehně (jagne) nebo skopec (ovenъ) a někdy i celé tele na rožni. Husy (gâsky), kachny (patky) a slepice (kokošky) pekou

Polní hlídač v Bulharsku. (Падарь.)
Pro „Slovanský sborník" kreslil prof. J. Mrkvička v Plovdivě.

se obyčejně v peci. Na vánoce zabíjejí se prasata. V zimě jedí sušené ovčí, kozí i hovězí máso (pastrъma), klobásy a (suldžuci), které se na podzim ze syrového masa do střev nabijou a na slunci suší, tak že italským salámům se podobají a jsou-li dobře připraveny, také tak chutnají. Z vepřového masa připravují solené kýty a slaninu, na čemž v zimě si pochutnávají, pojídajíce vařené maso s kyselým zelím a červenou paprikou (čušky). V krajinách pobalkanských vycházejí i někteří na divokou zvěř a ne jeden jelen, srnec, divoký vepř a zajíc ocitne se na jejích míse. Nejednou jest lov spojen s překážkami a mnohý medvěd (mečka) a vlk vběhne do cesty. Zejména je-li mnoho sněhu, třeba se míti na pozoru.

K delikatessám patří zelené šuty paprikové (čušky, piperky) nadívané masem a rejží (oryzъ) a prisole, řízky to pečené na rožni. Jinak jest ovšem v postních dnech a těch jest dobré dvě třetiny v roce. Tak jest 48 dní velkého postu, 25 dní Petrových postů, 15 dní Marianských postů, 40 před koledou, k tomu středy a pátky v roce, dohromady 104 dni, což sečteno dává **232** dny postů v roce, po kteroužto dobu netkne se ani masitých pokrmů, ba ani vajec a másla, nepočítaje v to ještě dobrovolné a takřka národní posty, které si venkovan sám ze zvyku ukládá, jako na př. to, že do sv. Jiří jehněte nezabije, ani na maso neprodá. Po všechny ty posty žije Bulhar jako asketa a hlavní výživu poskytují mu zeleniny, které ke kusu chleba přikusuje. Nejmilejší jsou mu: por (lukъtъ), česnek (česъnъkъ), bob, piperky, zelí, salát, okurky (krâstavica), hrách (grachъ), vodní melony a sladké a všeliké druhy ovoce, které po většině ještě nedozralé se jí a češe. Tímto neustálým požíváním zeleniny přivyklý může Bulhar, kdy toho potřebí, i delší dobu o hladu vydržeti v přírodě, aniž by nějakého pokrmu sebou nositi musil. Tak vypravoval mi batacký kmet (představený), že v osudné době, kdy stalo se děsné vraždění a řádění bašibozuků v Bataku, on po celých 21 dní skrýval se v horách, živě se pouze šťovíkem a kořínky, které si cestou nahledal. Podobně i o jiných vyprávěl, kteří rovněž tak dlouho i s dětmi se postili, nežli se domů navrátiti mohli.

Mouku namele si venkovan bulharský v poblízkém mlýně*) (vodenica), kam své žito (režъ), ječmen (ječemikъ) a proso zaváží. Pšeničné mouky si nedopřeje, neboť obyčejně pšenici všechnu prodá. Podobně činí i s jinými věcmi. Dobré prodá a špatné koupí. Tak zejména při větších městech prodá mléko, máslo, ovce a nakoupí za to plesnivých, sušených ryb, které s velikou rozkoší se pojídají. Jsou to po většině mořské a dunajské ryby. Zejména živá ryba nedostane se na trh. I nově vylovené ryby prodávají se — leklé. Je to vůbec zlozvyk, kterému mělo by se patřičnými orgány zabrániti. Ale nikdo si toho nevšimne. Mnohdy „presna“ (čerstvá) ryba z daleka již zapáchá.

---

*) Posud jsou však i ruční mlýnky v užívání

K nápojům patří především voda. Avšak ne všady mohou si posloužiti dobrou pitnou vodou. V horských místech jest ovšem dobré, pramenité vody s dostatek, ale jinak jest ve větších městech. Tam pije se obyčejně voda z řek, kterou zřízenci (tur. sakadži) na koních v koženém měchu rozvážejí a po domech po dvou i třech groších prodávají. Mimo to pije se všade víno z domácích vinic (lozje). Z rumelských vín dobrotou slyne stanimacké, odkud až 18 millionů ok ročně se vyváží, tatarpasardžické a slivenské. I ostatní vína jsou dobrá. V obchodech nalézá se i Adrianopolské, které se po dráze dováží. Jiným ještě nápojem je medovina, připravená ve vodě z rozpuštěného medu, kterého je hojnosť, protože skorem každý chová si včely v malých pletených úlech na způsob koše. Co se chovu včel týče, stojí na primitivním ještě stupni. Včely rojí se často, tak že hospodář takřka neví, kam s nimi. Medu však mnoho nedají, protože nemají místa proň v úlu a pak pastva pro ně záhy slunečním vedrem již v létě spálena bývá.

Co se obleku týče, drží se prostý Bulhar svého kroje. Každá nitka na jeho těle je domácím výrobkem. V největším parnu rovněž jako v největším mrazu je oděv (oblěklo) skorem týž. Lněná košile, u krku volná tak, že kus prsou viděti; na těle většinou kožich, u mladých obkrátký kabátec a pantalony k lýtkům přiléhající, které s opánky řemením spojeny jsou. Kolem žaludku (ze zdravotních snad ohledů) otočen červený neb jinak barevný a několik loket dlouhý pás (pojasъ), za nímž zastrčen nůž, neb jiná zbraň. Mimo to však i jiné předměty a peníze tam uschovány bývají. Je to takřka sklad všeho, co Bulhar při práci i na cestě potřebuje. Na hlavě pak sedí, jakoby přimrazena chocholatá beranice, jak zejména u Šopů je v užívání. S beranicí nerozloučí se venkovan, aby ji sejmul s hlavy, jediné v kostele a před pány, a to ještě ne vždycky. Mladší nosí beranici válčitě formovanou. Táž forma beranice i ve vojsku zavedena a pěkně sluší. V „parádě“ sám rumulský guvernér ji nosí. Místo cervulí na nohou nosí též, myslím po turecké modě, střevíce. Důležitá však jest přitmělá barva bulharského oděvu, která takřka smutkovou náladu šatům dodává a všude u Bulharů se zachovává. Původně i pás byl takový. Příčinou toho bylo to, jak mi bylo řečeno, že Turci nedovolili djaurům jinaké barvy užívati, a zejména ne modré a červené. Nyní se to ovšem změnilo. Každý nosí, co chce a zejména dívky velmi pestře se strojí.

O střihu vlasů u mužských to podotknu, že velice rozšířen po venkově je ten způsob, či vlastně nezpůsob, že vlasy z předu až do polovice lebky se oholí a zůstaví pouze několik pramenů vlasů na temeni jako chocholka a pak vlasy k týlu přiléhající, jak to i donští kozáci nosili. Makedonci však, které měl jsem příležitosť viděti, nosí zcela jiný kroj, pozměněný podle kraje, v kterém žijí. Nejčastěji bývá to dlouhý až ke kolenům šajkový a bílý kabát, s černým lemováním a jinými ozdobami, v polovici přepásaný. Na nohou opánky. Vlasy dlouhé a z předu do

týla učesané. Černé typické kníry pod nosem. Tahy v tváři čistě slovanské. Radost se na ně podívat!

I Bulharky mají svou stálou uniformu, avšak krojů je mnoho. U žen rozšířeny jsou šaty z černého šajku, od hlavy až k patě a nad boky sůžené. Rukávy buď jsou v celosti nebo bílými rukávy od košile nahrazeny. V zimě nosí se kožich s beránčí obrubou a takové též barvy. Na nohou bílé punčošky a střevíčky po kotníky. Vlasy buď v pletencích, nebo jen na zad přehozené a šátečkem podvázané. U mladších žen a paní kvítí ve vlasech takřka zákonem. Na hrdle zavěšeny souměrně malé a velké turecké liry. Vše v zlatě. U mnohé dívky a ženy dělá to značný kapitál, jímž jako věnem se před méně bohatšími chlubí. Mladé dívky nosí šaty více ozdobené a malými penízky posázené. Mnohé kroje jsou velmi vkusné. V zimě nosí krátký kožíšek, který jim velmi pěkně sluší. Vlasy jsou vždy prosté a někdy do vrkočů spleteny. V městě ovšem panuje evropská již moda a zejména bohaté dámy nádherně se šatí. Šperky na rukou i na krku scházeti nesmějí. Málem totéž platí i o mužských. Mnohý, který před válkou v cervulích chodil, nosí teď frak a cylindr. Vždyť i jinde tomu tak! Moda je všemohoucí a rychle se šíří, tak že před ní národní kroje všude ustupují.

Přistupme nyní k práci a vyšetřme, jak a mnoho-li Bulhar pracuje. Hlavním kolbištěm práce zůstávají na ten čas práce zemědělské, řemesla a obchod. O vyšších snahách kulturních, umění a duševní činnosti promluvíme na jiném místě.

V zemědělství pracuje se nejvíc v rolnictví (oračьstvo), sadařství (sadovodstvo), zelinářství (gradinarstvo), vinařství (lozodělje) a růžovnictví (šipcodělije).

Důležito jest věděti, kterak byla půda rozdělána a jak se dnes věci mají.*)

Po pádu carstva bulharského r. 1393. osvojili si Turci vládu nad bulharskou zemí buď výbojem, buď úmluvou, a tehdejší Bajezidova vláda rozdala pole za náhradu vítězným Turkům. Ti nazývali se „gaziler“ (vítězi), později „spachii“ (urozeni majitelé) a dali si zemi spravovati, berouce za to desátek. To trvalo dědičně až do Tenzimata. Avšak sedláci mohli svobodně pole i s domem, na kterých stál, prodati. Jen jistá míra byla obecní. Každé pachijské selo mělo svůj právní dokument (chüdüt berat) a každý sedlák mohl zorati půdy, co mohl, pokáceti v lese, co potřeboval atd. Později počali „spachijové“ prodávati sedlákům pozemky a tito koupivše je měli na nich úplnou moc, avšak poručenství „pánů“ po věky ještě bylo nad nimi v platnosti. To trvalo až do sultana Mahmuda, který počal odklízeti zlořády spachijské, rozmohší se zatím tak, že místo desátku brali třetí díl všeho požitku. Území, kterého Turci mocí nabyli po pádu říše bulharské, bylo jim odebráno a sedláci musili jim platiti „harač“ (jednu dramu stříbra z mužské hlavy). Od té doby nabyl každý

*) Srovn. Rakovskij: Pokaralec, str. 41. a násl.

svého pozemku, na němž chalupu (kâšta) si vystavěl a půdu na pole (niva), vinice (lozje) neb zahradu (gradina) si upravil.

Jenom jistá část (mirište) byla všem společná čili obec. Některé pozemky zůstaly však i napotom v podruži a taková sela nazývala se „vakuvská, t. j. platila mimo hlavní „harač“ určitý poplatek a přirážky na „džamiji“ (tur. chrám), nebo „teke“, aneb „imaret“. Ostatně byli svobodni.

Jiná zase města a vesnice, které se po pádu říše bulharské vzdaly na základě smlouvy, odváděly Turecku pouze vojsko. Taková sela nazývala se „vojenská“. Těm bylo dovoleno i zbraně (oružie) nositi. Nejznamenitější z nich*) byly: Koprivštice, uprostřed Srědní gory, Panagyriště, Kotel, Žeravna, Gradec, Jambol, Sliven. Dále Cěpina, pod Rhodopou, ves Bělova a Golemo Konare v tatarpasardžickém okresu. Zařízení toto trvalo až do r. 1840., neboť „vojnici“ chodívali do Cařihradu pást koní a sena kosit svým velitelům. Dnes ovšem již nechodí. Snad Bismark zapomněl to vložiti do organického statutu pro Rumelii.

Avšak mimo tato města a sela ležela veliká část půdy ladem. Půda ta byla státní a nazývala se „machliil“. Za malý poplatek, neb dokonce zadarmo mohl ji každý používati, protože vláda po těch místech nikterak se neohlížela. Paschijům pak daly se v odměnu stráně v horách, nebo snad sami si je osvojili. Někteří pak i horské pastviny prodali, a pasáci pásli tam ovce, nebo pašovská stáda. Mnozí Turci opanovali aneb koupili si lacino od vlády prázdná místa a zařídili si statky (čiflici). Lidi pak, kteří pracovali u nich, předělali časem v roby. Avšak i tato svévole pominula. Později byly agrarní poměry bulharské pod vládou tureckou as následující:

Vláda vybírala od „raje“, lidí to, kteří dobrovolně oruží složili a na milosť přijati byli, různé daně a sice: Roční daň podle majetku a bohatství. Druhá byla „harač“ čili daň z hlavy. Platilo se opět podle zámožnosti buď 15, 30 nebo 60 grošů. Před r. 1859. však i to se změnilo a místo všech daní platil se desátek (desjatnina, tur. ašar) ze všeho, co kdo v roce vytěžil. Mimo to platila se přirážka (priplata, tur. agnam bedeli) a clo (intizap) ze všeho prodaného nějakou paru z každého groše. Větší daně byly uvaleny na vepřový dobytek, na hrozny i na víno a zejména na tabák (tjutjůn) atd.

Ostatně nakládali občané svobodně s majetkem, ale jaká to byla svoboda, pozná každý, kdo si přečte aspoň kapitolu z Panajotových zápisek. Ostatně jsou příklady před válkou ještě v živé paměti. Po válce a zejména po berlínském traktatu mají se věci ovšem jinak. Knížectví dostalo svou vládu a Východní Rumelie svůj organický ústav. Svoboda zejména v Rumelii kvete, jak v málokterém státě. Předepsanému dosti vysokému poplatku sotva bude sultan hledět do očí. Pozemky, které Turci ve válce opustili, buď že rodiny vyhlazeny byly, buď že jinam utekly, při-

*) Viz dr. J. K. Jireček: Dějiny nár. b., str. 406.

padly Bulharům neb zemi. I stal se nejeden případ, že mnohý Turek, navrátiv se, pozemku svého požaduje, jako na př. čiflik tureckého beje, na kterém nyní vláda zařídila v Sadové u Plovdiva bulharskou hospodářskou školu. Nevím, jak process dopadne, ale školu tam sotva zruší! Podobně jest i se soukromým majetkem. Na věci, jakoby se Turci hromadně z Bulharska stěhovali, mnoho pravdy není, ačkoli několik případů se událo.*) Žijí tiše a zvykají si pořádku, ač těžce nesou djaurskou nadvládu. Důležitá však je ta okolnosť, že najde se v Bulharsku málokterý as člověk, který by neměl aspoň značnou část své vlastní půdy, což není divu při bulharské spořivosti a laciném způsobu živobytí. Mimo to i dosud leží mnoho půdy ladem, a ta, která spracována jest, kolikráte více moderní agronomii vynášeti a ploditi může, tak že s této strany nehrozí dlouho ještě socialní agrarní otázka, jako snad v jiných evropských državách. V tom pak vězí i šťastná budoucnosť Bulharska, nebude-li ovšem jiných mraků. Předeslavše toto, můžeme teprve k posouzení vlastní práce přikročiti.

Práce u člověka je výslednicí fysické síly a duševní energie. Co se energie nebo vlastně vůle týče, té se Bulharu nedostává. Jinak je s fysickou silou, která jest opět výslednicí zdravých a čilých organismů, jimž chyběti nesmí přiměřené výživy. O výživě pak podotkl jsem, že skládá se po většině z rostlinných částek, mezi nimiž mnohé, jako: por, česnek, paprika (čuški) žaludek stále dráždí, a při tom možno říci, oslabují. Přidáme-li k tomu ještě to, že Bulhar mnoho ke své pohově nepřispěje a že zejména polní práce skorem nepřetržitě koná: nabudeme resultatu, který fysickým okolnostem odpovídá, totiž toho, že při vší lopotě a celodenním namáhání práce mnoho nevydá a dlouhou dobu se vleče. Nemálo ovšem přispívá k tomu i nedokonalosť nástrojů, jakých se ku práci používá a které si větším dílem sám každý spracovati musí, neboť továren a dílen v našem smyslu zde není. Pracuje se vše rukou a myšlénka strojů bývá primitivní, jako celý život patriarchalní. Tak dělal praděd i děd, tak dělá i syn. Podobný pochod viděli jsme i u nás a snad najdou se ještě někteří hospodáři, kteří novým pokrokům nedůvěřují. Je to vůbec jak s každým pokrokem. Pravá civilisace musí zaručenými fakty proklestiti si každý krok ku předu. (Pokračování.)

Maloruska v saloně.

Kresbě naší není třeba mnoho slov. Představujeť „černobrvou“ Maloruskn v té podobě, v jaké se utěšeně zjevuje za prahem nejednoho jihoruského salonu, zejména v Kijevě.

Zajisté ku cti slouží Malorusům, že zachovávají věrně kroj předků svých a že stopy jeho nevymizely úplně do té chvíle ani z těch míst, z nichž jim jinde již dávno dán byl výhost. Jmenovitě v poslední době, kdy zmírněny neb zrušeny jsou zákazy týkající se i zevní individualnosti maloruského (ukrajin-

*) Hojně dosti v severním Bulharsku. (Pozn. red.)

Maloruska v saloně.

ského) národa, vešly jaksi do mody i v městských kruzích národní krásy. Tu ovšem neposlední místo zaujímá malebný a půvabný kroj, který zvláště štíhlým kráskám poetické kozačiny znamenitě sluší.

Dnes není již vzácností setkati se na lesklých parketách kijevských salonů „po domácku" s přítelkyní národních „zvláštností". Rozumí se, že původní forma zůstala jen lidu, a že jen u lidu lze najíti její původní podobu, kdežto salonní vkus a libovůle původně národní vzorky rozličným způsobem si upravily a částečně změnily. Nebudiž tedy řečeno, že jihoruské národní vyšívání atd. lze dopodrobna studovati v kijevských salonech, tolik však jest jisto, že to, co nám skytají kijevské salony, vychází z motivů národních. Jest to nová odrůda národního umění, tím sympathičtější, čím jest bližší původnímu prameni. V té příčině rozeznáváme hned na první pohled v salonech maloruských dva hlavní modní směry: první béře motivy z čistě národních vzorů maloruských, kdežto druhý živě připomíná pestrosť rumunsko-jihoslovanskou s přídavky a příměsky výhradně maloruskými. Zdá se, jakoby salonní vkus chtěl sloučiti v jedno vše, co nejkrásnějšího našel tu i tam. Náš obrázek ukazuje prozatím vasalku druhého směru.*)

Mimochodem budiž podotknuto, že nová (?) tato moda razí si cestu i za hranice mohylnatého okruží poetické kozačiny. Modní žurnaly, vydávané v Petrohradě a v Moskvě, nezřídka uveřejňují vzorky takových obleků, a za oknem nejednoho velkolepého závodu skví se moderní kouzlo národních motivů. Ano, na lonské všeruské výstavě v Moskvě vystavena byla na obdiv „maloruská nošení salonní", jichž cena dostupovala až 500 rublů.

Ale jest i v čem se kochati! Harmonie barev (bílá, modrá a červená), jakož i vkusné, velmi krásně vyšperkované vyšívání skytá půvab, jakým se nevyrovná každý nový nápad pařížských modistek.

Vnímavé a spanilé chochlušky**) to dobře vědí... *E. J.*

Z ruského hudebního rozvoje.

Úvaha V. V. Zeleného o studii V. V. Stasova.

(Pokračování.)

Kritickou činnosť Sěrova Stasov líčí přímo jako obraz nedůslednosti, bezcharakternosti a tápání v pravo v levo, tak že prý jeho hudební úsudky a pojmy po dvacet let stále se obracely do předu a do zadu, ač doklady tohoto tvrzení, týkající se Meyerbeera a Belliniho, nejsou dosti bezpečné. Stasov přiznává užitek, jejž hudebnímu životu ruskému přinesla spisovatelská činnosť Sěrovova v první polovici, v l. 1851.—1858., majíc tehdy ráz opravdové snahy o pokrok, ač mu zároveň vytýká, že jeho boj s Ulybyševem, Lenzem a Rostislavem (Teofilem Tolstým) byl zcela zbytečný, poněvadž tito spisovatelé prý v Rusku nikdy neměli autority. Celé řady článků bojujících proti nim za dobrou ideu, prý, plynuly jen z radosti Sěrovovy ze snadného vítězení nad nimi. Seznámiv se Sěrov počátkem šedesátých let s operou Wagnerovou pokládal, prý, ji za vrchol dramatické hudby, nad který opeře nelze již výše pokročiti, jako mu byl Beethoven posledním stupněm, po kterém symfonie a symfonická hudba vůbec nemůže se dále rozvíjeti. Symfoniím Šubertovým a Šumanovým byl nepřítelem — Šumanovi zvláště proto, že nenáviděl programní hudby pouze instrumen-

*) Na jiném místě podáme vyobrazení způsobu prvého.

**) Chochol, chochluška = přezdívka Velkorusů Malorusům.

talní, pročež i málo cenil jak Berlioza tak Liszta. Již to dělilo jej od národní školy ruské, následující těchto mistrů moderních, ale právě s Wagnerem dle Stasova nesympathisující, za to však nadšené pro Glinkova „Ruslana“, málo ceněného Sěrovem, který za základ ruské národní hudby pokládal jediný „Život za cara“. Měl prý se Sěrov vůbec zvláštně ke Glinkovi: nadšeně velebil jeho hudební talent vůbec, ale nepřiznával mu schopností zvláště dramatických a předpovídal, prý, že se „Ruslan“ nebude dávati déle než pět let.

Novou ruskou školu prý nenáviděl nade vše. R. 1856. velmi chválil Dargomyžského „Rusalku“, ale po deseti letech, když Dargomyžský čím dál tím více lnul k národní škole, Sěrov soudil o něm pramálo příznivě. Snahám nové školy vždy upíral významu a podstaty, a s těchto stránek byl v druhé polovici kritické činnosti své tak konservativním, jako jeho nepřátelé v konservatoři a v ruském hudebním spolku.

Hlavou a tvůrcem nové hudební školy Stasov jmenuje M. Balakireva, který jest osobnosť i pražské hudební společnosti dobře známá. Balakirev pocházeje z jádra lidu ruského, záhy přilnul ke Glinkovi, který prý v něm spatřoval přímo dědice svého úkolu. Přišed r. 1855. do Petrohradu, v několika letech soustředil okolo sebe mladší skladatele, jako byli Kjuj, Musorgský, později Rimský Korsakov a Borodin. Učil je skladbě a seznamoval je s hudbou od Bacha až na nejnovější dobu Ze vší nynější evropské hudby nic znamenitějšího prý Balakirevu nezůstane neznámo, a jeho kritická schopnosť, tak neobyčejná, že po mínění Stasova „jediný Šuman může být k němu v tom rovnán“ (?!), vše nové ihned náležitě třídí a cení. Takového rozhledu prý jeho pomocí nabyla i nová škola, a Stasov pokládá za hlavní výhodu jeho mladších soudruhů, že nestudovavše na žádné konservatoři nepřijali otrockých předsudků od nějakého konservatorního professora, nýbrž jenom pro to byli nadšeni, co jim vštípil — Balakirev. Jejich ideály byly Beethoven, Šubert, Berlioz, Liszt, Šuman, a nejvíce lnuli k národnímu směru Glinky a Dargomyžského. Jejich snaha, přiváděti k platnosti zcela samostatné mínění o hudebních věcech, zrodila brzo příkré protivy a spory v ruském hudebním světě. R. 1860. začaly se koncerty „ruského hudebního spolku“, a již r. 1861. zřízena novou stranou „Bezplatná hudební škola“ Lamakina a Balakireva, dávající také koncerty. Strany měly nyní střediska a jevily se veřejně jako tábor konservativní a pokrokový. Se stanoviska národní hrdosti ovšem sotva chápeme, kterak mohl nějaký — patrně ruský — člen konservativního „spolku hudebního“ mluvit o ruském hudebním barbarství, hrozícím nebezpečně vzrůstu dobré setby germanské hudební civilisace na Rusi, což přivádí Stasov jako ukázku všeobecně charakteristickou. Účastenství obecenstva při koncertech nové školy bylo velmi skrovné, ačkoli prý Balakirev s velikým ohněm dirigoval Šumana, Berlioza a Liszta; konservatorní konservativci na jeho programech s hněvem pohřešovali Rubinštejna. Odchod Lamakinův od „bezplatné školy“ pak dle slov Stasovových novou školu zbavil posledních zbytků hudby obecně přístupné, schopné líbiti se nejširšímu obecenstvu.

K protivníkům strany Balakirevovy posléze uprostřed šedesátých let přidal se Sěrov, který prý dříve uznával Balakirevův talent. Stasov vykládá obrat ten nechutí strany Balakirevovy k Wagnerovi a k Sěrovovým operám „Juditě“ a „Rognědě“. Faktum jest, že Sěrov jmenoval kruh Balakirevův „hnízdem nevědomců a samochvalů“, a jmenovitě přičiněním Sěrova a jeho přívrženců musil se Balakirev r. 1869. vzdáti dirigentství koncertů ruského hudebního spolku, které mu bylo svěřeno r. 1867. Považíme-li náklonnost a patrné osobní přátelství Stasova s náčelníky „nové školy“, úplně pochopíme, že by mu po takových příhodách sotva bylo snadno, o Sěrovu souditi objektivně, a snadno vyčteme z jeho přísné kritiky také rozdrážděné nepřátelství.

Vypisuje působení nové školy nebo „balakirevské strany“, Stasov boj její přirovnává k zápasům wagnerismu v Německu. Podle jeho zdání ovšem neměl Wagner příliš nesnadné postavení, protože prý se zcela podroboval běžným autoritám; proti nikomu, kromě Rossiniho a Meyerbeera nevystupoval a uznával všechny hudebníky za veliké a znamenité, kterým tato jména dávána od velkého obecenstva, od konservatoří a od kritiky. Nedáme se do vyvracení tohoto omylu odborného spisovatele ruského, a povíme dále, že sama hudba Wagnerova po jeho mínění přes všechny novoty jest naplněna množstvím banalností, lákajících i nejširší obecenstvo pochody, procesími, ariemi, „velkolepými spektakly“, že se často sbíhá s Verdim a italianismem, tak že prý nemohlo býti Wagnerovi zle o popularnost!

Ale škola balakirevská nikdy, prý, k vůli obecenstvu v ničem neustupovala od svých přísných ideálů. Stasov ji charakterisuje obecně ještě tím, že každý člen byl zcela zvláštním individualním umělcem, a nyní vypisuje činnost nové školy, počínaje jejím zakladatelem, Balakirevem, jenž první vystoupil u veřejnost jako skladatel. Nejprve chválí vřele jeho romance, hlavně „Píseň zlaté rybky“, a „Hebrejskou Melodii“, pak přechází k instrumentalním skladbám. Kromě Ouvertury na ruské themy z r. 1858. a České ouvertury z r. 1867., nadmíru chválené, jsou to hlavně skladby programní. Stasov klade Balakirevovu ouverturu a hudbu k „Learovi“ nad Glinkovu ke „Knězi Cholmskému“, jmenuje dále ouverturu k tisíciletému jubileum ruskému „1000 let“, ale nade vše jako hlavní dílo jeho cení orchestrovou fantasii „Tamara“, dokončenou r. 1882. Jeho klavírní fantasii „Islamej“ na gruzínské themy z r. 1869., programní a plnou východních obrazů z Kavkazu, Stasov prohlašuje za nejvyšší klavírní dílo ruské školy a za jednu z nejlepších klavírních skladeb vůbec. V Rusku jest, dle jeho vlastní zprávy, pramálo známa a nikdo jí tam ještě nehrál v koncertě, ale za to prý u Liszta ani nesejde s klavíru a všichni Lisztovi žáci musí ji hráti.

R. 1866. Balakirev vydal sborník ruských písní, jím samým harmonisovaných. Po dvanáct let, patrně od té doby, co složil řízení koncertů, Balakirev vzdaloval se vší hudební činnosti, až r. 1882. se k ní vrátil. Při tom byla mu 12. února 1882. v koncertě podána — neznámo nám, kým, — adressa, vyjadřující radost z toho, jak Balakirev naplnil proroctví Glinky a Dargomyžského, že bude dědicem jejich díla, jak nejen na Rusi, ale i mezi předními zástupci hudby západní uznána jest nová ruská škola (ač se s takovým uznáním málo srovnávají Stasovy

výroky), a projevuje se nelibosť z odporu, jehož snahy Balakirevovy zakusily.

Prvním žákem a stoupencem Balakireva Stasov jmenuje skladatele, známého v Praze se stránky spisovatelské. Jest to známý Kjuj. V příčině hudebních základů jest samouk krom nejprvnějšího vyučování, jehož se mu dostalo ve Vilně od Moniuszky; Balakirev jej potom seznamoval s hudební literaturou a skladbou. Jeho talentu dle mínění Stasova tři věci jsou nepřístupny: orchestrace, živel národní a komika. V mládí napsal komickou operu (operettu?) „Syn mandarinův", ale později jmenovitě Šumana maje za největší ideal, rozvil talent svůj směrem ryzí, absolutní lyriky. Hlavním rysem jeho tvůrčí síly Stasov jmenuje hudební vyjadřování citů lásky, k němuž prý jest nejvíce obrácen talent jeho; rozmanitosti tomuto jednostrannému oboru, prý, dodává živá kresba různých odstínů a projevů lásky, věrnosti, obětování sebe atd. Stasov domnívá se, že nejen v ruské škole, ale v hudební literatuře vůbec lásky nevylíčil s takovou hloubkou a silou, jako právě Kjuj. Chválu jeho orchestrových skladeb, „Scherza do F" z r. 1857., ouvertury ke „Kavkazskému zajatci" Stasov sám oslabil dřívější poznámkou o skladatelově neschopnosti orchestrační, která činí ovšem pochopitelným, že jeho hlavní síla jest v zpěvních skladbách, hlavně v romancích. Ujištění však, že všechen jeho talent nejlépe se rozvil teprve v opeře, vzbuzuje přirozeným způsobem otázku, jak může v operní skladbě prospívati hudebník, dle slov horlivého příznivce svého nevládnoucí náležitě orchestrem, zvláště skladatel pokročilý, jakým se Kjuj jeví z vypsání Stasova.

První opera Kjujova byl „Ratkliff" (1867.), zachovávající ještě úplně staré formy: Dargomyžského „Kamenný Host" tehdy ještě neukazoval cesty k pokroku a Kjuj sám neměl původního ducha reformatorského. Stasov opeře té vytýká nesceničnost, neustálá vypravování děje a nedostatek určitých charakterů, ale počítá ji mezi nejdůležitější díla našeho věku. Dávala se od r. 1867. posud celkem devětkrát a nyní již čtrnáct let leží v prachu. Nerozumělo jí ani obecenstvo, ani kritika. Sěrov stavěl ji pod Donizettiho, a nechápal sceny („sceny u černého kamene"), kterou Stasov pro sílu a výraznosť a pro mistrovské líčení zasmušilé krajiny nazývá divem umění. Nikdo z obecenstva ani z kritiky nepoznal, praví Stasov dále, že v opeře této jest první milostný duet ze všech, co jich existuje ve světě.

Druhá opera Kjujova jest Angelo (r. 1875.), v němž za příkladem „Kamenného Hostě" spustil se starých forem arií, duet ano i sborů a obrátil se k recitativu. Stasov zvláště chválí tu líčení charakterů ženských, před nimiž, prý, bledne většina operních typů ženských. Naopak přiznává Stasov, že slabými místy jsou výjevy národní a komické, podobně jako vydává za nezdařilé momenty národní v Ratkliffovi.

Pozdější skladby Kjujovy těmto již se nevyrovnaly — Stasov očekává, že se přec ještě jednou povznese.

Mluvě o kritické činnosti Kjujově od r. 1864. v „Moskevských Vědomostech" Stasov liší dvě doby: z počátku dokonale představoval ideje Balakirevovy a měl tou dobou za protivníka také známého hudebního spisovatele, professora Famincyna. Okolo r. 1874. však, prý,

Kjuj se obrátil, upustil od svého krajního stanoviska balakirevského a stav se vůbec — dle Stasova — bázlivějším v úsudcích, přiblížil se míněním o faktuře, formách, harmonii a názorům — konservatoři: „jeho idealy snížily se a staly se ordinarnějšími".

Patrně důležitějším členem „nové školy" jest Musorgský zároveň s Dargomyžským zástupce hudebního realismu na Rusi.

Stasov dále nazývá jej dramatikem samou přírodou povolaným a dodává, že hlavní silou jeho jsou skladby vokalní, pro orchestr že psal málo. Vedením Balakireva se vzdělávaje napsal řadu instrumentalních skladeb, jako scherzo do H-moll, fantasii „Věďmy", skládanou za dojmu Berliozových a Lisztových symfonických básní. Více talentu jeví skladby zpěvní, uchylující se od konvencionelního slohu operního a romancového k deklamačnímu. Jmenovitě šlo mu o pravdivý výraz duševní stránky a v příčině vnější o věrné napodobení melodie mluvené řeči. V národní stránce však mnohem dále pokročil než Dargomyžský, a přes všechnu velkolepost národní epiky Glinkovy Musorgského typy a charakteristiky pokládají se ještě za národnější, věrnější, životnější a realnější, jmenovitě jeho národní výjevy a osoby v opeře Boris Godunov mají individualnější ráz než poněkud všeobecné kresby v „Životu za cara". Opera Boris Godunov na jeviště uvedena jest r. 1874. a měla tu výhodu, že obecenstvo tehdy již počínalo rozumět Glinkovi a Dargomyžského „Rusalce" a že ani jiné opery nové školy nezůstaly bez jakéhosi účinku, jmenovitě „Kamenný Host". Proto část obecenstva přála Musorgskému, známému již četnými národními romancemi rázu národního a moderně dramatického; kritika však psala o opeře nepříznivě, zvláště se stránky technické mnoho vytýkajíc. Za nedlouho Boris docela zmizel s jeviště. Druhá opera Musorgského „Chovanščina" ani se na ně nedostala, dle slov Stasova nepřátelstvím osob rozhodujících. Východní živel vyskytuje se i v tvoření Musorgského celou řadou skladeb hebrejských. Musorgský r. 1881. zemřel v plné síle. Stasov napsal obšírný jeho životopis.

Čtvrtý člen školy jest Mik. Rimský Korsakov (nar. 1844.). Naučiv se docela sám hudební technice i instrumentaci veden byl potom Balakirevem. Jako Balakirev i on vydal důležitou sbírku ruských národních písní a stál v čele Bezplatné hudební školy, řídě její koncerty a jsa tak v čele mladšího hudebního hnutí. Hlavní silou svou jest skladatelem pro orchestr, symfonikem. V mládí napsal symfonii — byla to první ruská symfonie, — ouverturu a romance; to vše líbilo se obecenstvu i kritice. První pozoruhodná práce jeho byl hudební obraz pro orkestr, „Sadko" (r. 1867.), jehož poetičnosti a instrumentačního mistrovství hájil Sěrov v „Journal de S. Pétersbourg", kdežto ostatní kritika jej odmítla. Jmenovitě psal proti němu obšírně professor Famincyn, o němž za tou příčinou Stasov poznamenává s patrnou tendencí, že se tehdy právě vrátil ze studií na lipské konservatoři, pln řemeslnických názorů německých professorů. Všechnu bývalou přízeň obecenstva však ztratil druhou symfonickou básní „Antar" (r. 1868.) a operou „Pskovitanka" (r. 1871.), jejichž veliké krásy, Stasovem vřele oceňované, obecenstvu byly zcela nedostupny. O druhé opeře jeho „Májová Noc" (1880.) praví Stasov, že přes mnohé výborné stránky nevyrovnala

se Pskovitance a **proto** mnohem více se líbila obecenstvu. Za vrchol prací Rimského Korsakova vydává třetí operu jeho, „**Sněgu ročku**" (r. 1881.), pravě o některých částech, že by mohly státi důstojně v „Ruslanovi", a jiné že patří k nejvyššímu druhu tvoření hudebního. Obecenstvo však „Sněguročku" přijalo lhostejně, ano i nepříznivě. Rimský Korsakov instrumentoval „Kamenného Hosta" a Musorgského „Chovanščinu" po smrti skladatelů. (Dokončení.)

Tři Kateřiny Frankopanky, podporovatelky literatury.

S rodem knížat krckých, senjských a modrušských, posléze Frangepani i Frankopani nazvaných, těsně sloučena jest politická i kulturní historie národa chorvatského po mnohé věky.

Při jiné příležitosti snad obšírněji promluvím o kmeni a dějinách tohoto rodu, nyní však chci zmíniti se jen o oněch třech paních, jež nemalé zásluhy dobyly si, šířice chorvatské a mnohdy i maďarské písemnictví. Beze všeho lze je přirovnati s proslavenými ženami jiných vzdělaných národů.

Prvá jest dle chronologické posloupnosti Kateřina, dcera Ivana Frankopana cetinského, jenž r. 1493. v bitvě udbinské slavně zahynul. Byla provdána za Gavru Perenja, komořího a velikého župana ugockého a marmorošského, jenž r. 1526. v bitvě muhačské s jinými pány padl.

Kateřina zůstavši mladou vdovou, oblíbila si tou měrou knihy a umění, že nejen od svého učeného bratra Franje Frankopana, arcibiskupa kaločského a zároveň biskupa jagerského, vypůjčovala si knihy a rukopisy z bohaté jeho knihovny,*) nýbrž i na svém dvoře sbírala knihy a kupila kolem sebe spisovatele, radíc se s nimi o učených a víry se týkajících věcech a podporujíc ony, kteří v jakémkoli jazyku knihy vydávali.

Z těchto literátů byl i její dvorní kaplan Benko Komjati dobrý znalec jazyka latinského i řeckého. Přeložil r. 1531. do maďarštiny listy sv. Pavla apoštola.**) Dílo to Kateřina Frankopanka dala r. 1533. svým nákladem tisknouti v Krakově u Jerolíma Viktora. Kniha tato, již **chorvatská** paní **Maďary** obštědřila, jest dosud prvý známý maďarský spis tištěný. Kniha jest ozdobena erbem Frankopanským a končí se latinským posláním***) tiskaře Viktora Frankopance.

Kniha tato jest řídka; ví se jenom o dvou výtiscích ve vídeňské dvorní a pešťské musejní knihovně.†)

Druhá Kateřina Frankopanka byla dcerou Fernanda Frankopana ozaljského a Marie Brankovićovy, dcery Ivana Despota, syna Vukova, vnuka Štěpánova a pravnuka Jiřího Despota a Vuka a Marie, dcery knížete Lazara.

Narozena kolem r. 1525. vdala se r. 1544. za nesmrtelného sihoťského junáka Nikolu knížete Zrinského, a zemřela v Čakovci kolem r. 1562. Pocho-

---

*) Knihovnu tuto Franjo Frankopan zůstavil po smrti bibliothece biskupství jagerského. V závěti vzpomenul i knih sestře Kateřině půjčených.

**) Az zent Pál lelevey, Magyar nyelvesin.

***) Poslání zní: „Clarissimae Faemiae D. Catherinae a Frangepanibus. Magnifici quondam D. Gabrielis de Peren conjugi; Ilier. Victor. Typographus se comendat." Mezi jiným praví Viktor i toto: „Neque enim obscurum est, quid agas. Nempe ut primum in aula Tua, quae, quod audio, quasi **Schola** quaedam est, universae Christianitatis pietati. Magistrum et antesignanum Tua Tibi loquentem linquam haberes familiarem. — — Quanto oportet Tuam laudem esse illustriorem, praesertim apud Pannonas, quibus hóc vere es, quod gentilis nomine diceris, a Frangepanibus. Nunc enim frangis, praebes et distribuis panem esurientibus, illum omnino panem vitae, qui de Coelo descendit etc."

†) Ferenzy Zsigm. Jakob, Magyar Irodàlom és Tudományosság története. Pest 1854., p. 90.

vána jest v bývalém pavl. kostele sv. Heleny, vedle hlavy svého chotě. Jakožto pečlivá matka třinácte dětí Kateřina bedlivě je vychovávala a učila a vedle toho za doby věčného válčení choťova zanášela se vědou a podporovala literaturu i kostely. Jak to duch období onoho vyžadoval, zabývala se pomnoze nábožnými knihami a napsala chorvatsky „Molitvene knjižice, vu koterih je medj drugimi pobožnimi nauki i molitvami Marijanski i mertvečki officium". (Modlitební knihy, v nichž jsou kromě jiných nábožných naučení a modliteb hodinky Marianské i za mrtvé.) Knihu tu dala dle svědectví Jesuity G. Milovce r. 1560. tisknouti. Leč ode dávna není již stopy po ní a proto nezná se ani místo tisku ani formát.

O třetí Anně Kateřině Frankopance, choti knížete Petra Zrinského, nejtragičtější to ženě národa chorvatského, promluveno bylo již ve „Věnci" *) a na jiných místech. Vylíčil jsem stručně ve svém díle „Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. vieka" její život i literarní činnosť. Tehdy však neznal jsem ještě jedné jejím nákladem vydané knihy, z níž jest zřejmo, jak Anna Kateřina Frankopanka i jiné rozněcovala literarní prací, podporujíc ony spisovatele, kteří chtěli tiskem vydati některou knihu chorvatskou a žalostně se pokaždé rozpomínajíc, jak ve svém „Putnom tovarošu", sama řekla: „da se skoro zmeda vsega svita jezikov najmanje hervackoga u ovo doba štampanih knjig nahodi; pače i one, koje nigda bihu — učinjene i štampane, veće se zatiraju i malo kadi nahode." (Že skoro ze všeho světa jazyků nejméně knih tištěných jest chorvatských; ano že i ty, jak nikdy před tím — sepsány a vytisknuty byvše, se ničí a málokde se vyskytují.)

Svrchu řečená a velmi řídká kniha chorvatská takto jest pojmenována: „Dvoidussni kinch, jeden vernim sivim k szrechnomu preminku na duchovni sztrossek. Drugi vernim mertveh dussam na odkup. Iz vnogich pobosnih knyg szkupa szpravlyen po patru Bolthisaru Milovzu, redovniku Tovarusstva Jesusseva. Stampan vu Bechu pri Matheu Cosmeroviu, stamparu Letta 1661. u 12°. str. 540.", sa „Laištromom" 8 str. i jednom bakroreznom slikom. (Dvojí potěcha, jedna věrným všem ku šťastné vzpomínce na duševní blaho. Druhá věrným duším mrtvých k vykoupení.)

Autor posvětil knihu svou: „Svetle i visoko dobrorodjone gospe, gospe groff Anne Catharine od Frankopanov, vekivečne grofiny od Tersatca, svetloga, zmožnoga, visoko i dobro rodjenoga, viteškoga gospodina Petra Zrinskoga, vekivečnoga groffa od Zrinja, cesarove i kraljeve svetlosti komornika i tanačnika, žumburskoga i ogulinskoga velikoga kapitana. Hrvatske i primorske krajine vicegenerala zakonomu tovarušu."

U věnování tom dokládaje se výrokem Jeremiáše proroka: „Maličcí prosili za chléb a nebylo, jenž by jim byl ho ulomil," spisovatel mluví dále: „Tak prosily mnohé nábožné duše v našem chorvatském a slovinském kraji, a nenalezly nikoho, jenž by jim byl chleba ulomil. Nyní však vidím, že Bůh Vaší přejasné Urozenosti to připomenul, dle náplni moudrosti Své, aby pamatujíc rodiny své jména slavného, štědrou rukou maličkým a hladovým chléb lámala — — když Vaše Urozenosť svým nákladem a podporou dala vyjíti oněm modlitebním a poučným knihám a potom lidu rozděliti. Štědrostí tou V. J. chleba ulomila a duševním pokrmem podělila mnohé maličké, ponížené a nábožné duše."

Líče vznik a zásluhy rodiny Frankopanské dodává: „V historii rodiny Frankopanské to shledávám, že nevím, stává-li se tak po krvi a přirozenosti, čili božím řízením, že ani v jednom koleni slavného toho rodu nebylo někoho, jenž by nebyl nějakého zvláštního užitku velké obci křesťanské učinil." Vzpomínaje potom otce jejího Vuka, jejž Vulpanem nazývá, a bratra jejího Jiřího, praví: „Chtěl-li bych (o otci) mluviti, netroufal bych si důstojně vypověděti, kolikrát za poglavnika (krále) svého sám sebe smrti v šanc vydal, kolikrát pohanskou krev proléval, jak šťastně a rozumně v těžkých a strašných dobách pro Chorvatsko a Přímořskou Krajinu do zralé staroby vládl a je hájil. Dosti jest již toho, čímž v míru i ve válce rozumem a šlechetností hojně dokázal, že jest ze šlechetné krve Aniciůšů (Frankopanů) zrozen — Ne méně Vaší

---

*) I my vyňali jsme článek tento z „Vienca" god. 1882. broj. 1., jehož pisatelem jest Ivan Kukuljević Sakcinski, muž z nejslavnějších a nejzasloužilejších o historii, vědu a staré památky národu chorvatského.

Jasnosti bratr Jiří Frankopan, hodný takového otce syn, svou dobrotou, láskou, líbeznou lidskostí, rozumem, věrností a hrdinností vícekráte dokázal, že ni jediným krokem neodstoupil s cesty svých věkověčné památky hodných předchůdců."

S jakousi pýchou dále dí: „Ó! kdyby chorvatský a dalmatský kraj nebyl zpustošen od turecké ruky, kolik velikých klášterův a kostelů štědrostí Frankopanů vystavěných byste viděli, z nichž nyní jiného nenacházíte nežli pobořené zdi a na stěnách travou porostlá Frankopanská jména! Leč říkají: ‚Non procul a proprio stipite poma cadunt'.

To také chtěla V. J. těmito knihami, ku pomoci živým i mrtvým vytištěných, dokázati."

Na konci věnování nábožný přítel rodu Frankopanského projevuje tuto věrnou žádosť: „Bůh udělíž Vaší Jasnosti rozmnožení a prospěch rodiny i krve." Ubohý Milovac netušil roku 1661., že tehdy ještě tak slavená Anna Kateřina Frankopanka po desíti letech po hrozné katastrofě chotě svého a bratra se dvěma dcerami bude uvězněna ve zdech klášterních pod stráží lidí bez útrpnosti, beze srdce. Netušil, že jediný její nadějeplný syn sešílí ve vězení dlouhým žalem a utrpením, a že vzdělaná a hrdinná dcera Helena, již jeden Němec plným právem nazývá „paní z největších svého století", zahnána od svého vévodského stolce daleko své vlasti nalezne hrob na zemi asiatské.

J. K. S. (v. Věnec.)

Museum Lermontova.

Nikolajevské kavalerijské učiliště slaví letos památku svého bývalého chovance M. J. Lermontova, a ředitelstvo, jmenovitě ředitel jeho A A. Biljderling usneslo se důstojným způsobem zvěčniti památku ruského pěvce, který ve zdech tohoto ústavu vytvořil první ze svých vytištěných básní „Chadži-Alrek" a „Demon". Jako v Alexandrovském liceji založili knihovnu Puškinovu, tak se zřídilo v jmenovaném ústavě museum Lermontova, jehož úlohou bude sbírat a zachovávati potomstvu vše, cokoliv se týká osoby, života i činnosti jeho. Plán tento vznikl již před dvěma lety a energii ředitele Biljderlinga, jakož i vlastenecké obětavosti přátel i příbuzných Lermontova sluší děkovati, že již nyní museum poměrně bohatým lze jmenovati. Již nyní nalézá se v museu 600 čísel, tak především 84 čísla časopisů, almanahů a pod., kde tištěny práce Lermontova od roku 1835.; dále 40 různých vydání jeho spisů, 210 čísel — spisy, časopisy a pod., — týkajících se Lermontova; jeho činnosti literarní, přes 50 různých překladů spisů jeho, asi 150 čísel hudebních skladeb na slova Lermontova, dále projekty jeho pomníku v Pjatigorsku, sbírka kreseb k jeho spisům, podobizny i poprsí jeho, jakož i jeho příbuzných i přátel, kopie rukopisův a korrektury z různých vydání jeho spisů s velice zajímavými poznámkami censurními, obrazy i kresby pěvcovy a konečně původní rukopisy jeho. A. Krajevskij daroval 14 sešitů psaných rukou Lermontova, jež jsou tím zajímavějšími, že v nich nalézáme rozmanité kresby i vignetky samého autora. Lermontov velmi rád kreslil tužkou i pérem, a tak mnohá stránka jest takřka kresbami přeplněna. V museu nalézají se dále olejové obrazy, akvarelly i kresby, dokazující nadání básníkovo k umění malířskému. Museem tímto postaven Lermontovu trvalý, cenný pomník, i poskytuje se jím literarnímu historikovi možnosť studovati celou tu zajímavou, namnoze tajeplnou osobnosť nešťastného básníka; život jeho jak vnější tak i vnitřní posud velice skrovnou měrou jest znám.

Rozhledy v literatuře.

„Babička" Boženy Němcové v překladě lužicko-srbském.

Ten přelíbezný plod na stromě našeho výpravného spisovnictví mladistvý Lužičan Filip Řezak, studující bohoslovec, sňal rukou obratnou, a svému milému, statně zápasícímu národu k vánocem jakož vítaný dar podal. Pod názvem „Naša wowka" vzdělal dílo to způsobem velezajímavým, hledě při

tom k národním obyčejům a života zvykům lužicko-srbským, i vydal je právě v Budyšíně v úpravě, která vyniká péknou úhledností. Nelze pochybovati, že „Naša wowka“ záhy se stane milým čtením lidu lužickéko, zejména venkovanů, kteří svých zděděných zvyků tak věrně a vytrvale se drží. Neboť v každém oddělení uvidí své národní, církevní a rodinné slavnosti, své veselé počínání při pilném díle, vůbec celý svůj život společenský jako v zrcadle. Avšak i českého čtenáře „Naša wowka“ namnoze zajímati bude. Nebo všeliké obzvláštní obyčeje a pověsti české, které Lužičanu neznámy jsou, nahradil překladatel obdobnými, ze života lidu lužického vzatými, čím se stává, že kniha také českému čtenáři poskytuje příležitosti ku poučnému přirovnávání. Připomenuty zde buďte str. 21. báje o „Nykusu“, t. j. o vodníku; str. 47. až 50. „Napoleon“, o kterém se ve vypravování lidu zhusta zmínka činí. Pak str. 186. o „Božim dźěsću“, Božím dítku neboli o vánočních darech; str. 199. o kołbasnicach, masopustních radovánkách. Dále str. 206. „Ptači kvas“, ptačí svatba, obyčej v den Obrácení sv. Pavla 25. ledna, kdež se dítkám naděluje jablek čerstvých a „sušenek“ (jablek a hrušek sušených) do nádobek, jež si na dvoře rozestavily; str. 213. „Zeleny stvórtk, jutrovna sobota, jutrońčka“, t. j. zelený čtvrtek, bílá sobota, velkonoční hod; jakož i celé poslední oddělení o „kvasu“, t. j. o veselce neboli svatbě a t. d. Čtenáři českému „Naša wowka“ i tím snadno přístupna jest, že psána jest latinkou a pravopisem, jejž Lužičtí Srbové po obdobě pravopisu českého byli přijali.*)

Fr. Doucha.

Rad jugoslovanske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga LXVII. Razvedi filologičko-historički i filosofičko-juridički. V. U Zagrebu 1883, str. 220.

Kniha tato obsahuje prof. T. Maretića článek „O njekim pojavima kvantitete i akcenta u jeziku hrvatskom ili srpskom“ (str. 1.—69.), kde se snaží od rozmanitého a na prvý pohled všem pravidlům se vymykajícího akcentu selsko horvatského přivésti nějaký pořádek, vykládají se různé zjevy jeho a zdánlivé jeho nepravidelnosti genetickým způsobem podle nového směru jazykozpytného se stálým zřetelem k akcentu najmě čakavskému: ruskému. M. Valjavac pokračuje ve své rozsáhlé studii o akcentu v slovinštině a pojednává v této knize o akcentu u slovesa (str. 70.—124.). Prof. dr. Fr. Madković podává obsáhlý životopis a rozbor literarní činnosti znamenitého, m. r. zemřelého básníka i spisovatele chorvatského, kn. Meda Pucića. Čtenářové naši potěší se zajisté zprávou, že jihoslovanská akademie se na návrh svého slovutného předsedy dra. Fr. Račkého jednohlasně usnesla svolati r. 1884 neb r. 1885 sjezd spisovatelů jihoslovanských vůbec a sice do Záhřebu a k tomu cíli vyjednávati s učenon společností bělehradskou, s Maticí chrvatskou v Záhřebě, s Maticí dalmatskou v Zadru, srbskou v Novém Sadě, slovinskou v Lublani i literarní společností bulharskou v Srědci. R. 1885. má chrvatský národ zároveň slaviti padesátileté jubileum znovurození své literatury. Jak čteme dále v zápisníku akademie, přistoupily již Matice chorvatská v Záhřebě, Matice slovinska v Lublani a srbská v Novém Sadě, dále bulharská literarní společnosť v Srědci a právnický spolek v Záhřebě k tomuto návrhu akademie jihoslovanské.

Dr. *J. Polívka.*

Z dějin starých Slovanů. Studie z literarní pozůstalosti Václava Křížka. S podobiznou a se životopisem spisovatelovým. V Táboře 1884.

Těšíme se srdečně, že vydány byly drobné stati z oboru slovanské vědy, nalezené v pozůstalosti horlivého a nadšeného pracovníka na poli kulturních dějin slovanských, V. Křížka. Zesnulý spisovatel vytknul si za úkol vyjasniti život a osudy národů slovanských a pracoval v tom směru téměř do posledního dechu — litovati jest, že nedospěl k cíli svých snah a že nebylo mu popřáno

---

*) Některé knihy pro lid vycházejí posud švabachem a pravopisem starým, jako na př. jedna z posledních „Kschiž a połmĕszaz“ o Turcích u Vídně, sepsal Wjela, v Budyšíně 1883.

dílo tak krásně i nadějně počaté dokončiti. To, co nám pohrobní kniha podává, jsou jen fragmentové zlomky, část kostry, z které vzniknouti mělo dílo rozměrem podobné Šafaříkovým starožitnostem. Čím méně máme kulturních studií o dávné minulosti Slovanů, tím více želíme, že Křížek nedospěl ku konci a že nemohl cele prohloubati předmět sobě zvolený. Dalším badáním byl by zajisté i nejeden dřívější svůj náhled změnil. Nicméně vítáme i tuto pohrobní pozůstalost a jsme přesvědčeni, že najde v kruzích přátel slovanského pravěku nejednoho vděčného čtenáře.

Studie, z literarní pozůstalosti Křížkovy vydané, obsahují mimo jiné následující články: „Jazyk slovanský jest hojný zdroj, z něhož nám čerpati lze pravdivou známosť slovanské prvověkosti. — Sídlo Slovanů a jich rozšíření. — Osazování se Slovanů. — Příbytky starých Slovanů. — Fysické vlastnosti a duševní povaha jich. — Sňatky. — Rodina. — O pokrmech a nápojích starých Slovanů. — Hospodářství. Způsoby hospodaření. Zahradnictví. Chmelařství. Vinařství. Sadařství. Lesnictví. Staré písemné zprávy historické o hospodářství Slovanů. — Řemeslnictví. — Oděv a obuv. — Obchod. — O penězích starých Slovanů. — Míry a váhy jejich. — Hornictví. — Válečnictví. — Zbraně starých Slovanů. — Hudba a tanec. — Sledy starého písma původního. — Astronomické vědomosti Slovanů v pravěku. — O věcech posmrtných u pohanských Slovanů. — Zbožňování sil přírodních. Bohové a bohyně. Domácí bůžkové pohanských Slovanů. — Vzývání model a oběti. — Výroční slavnosť (svátky) a hody. — Písemné památky k prozkoumání počátků vzdělanosti národů slovanských.

K studiím těmto připojena jest podobizna a životopis † Václava Křížka, jejž napsal F. A. Slavík.

Dziennik Poznański, jeden z nejlepších politických časopisů polských, který neocenitelně se zasloužil o vlastenecké zájmy v germanisovaném Poznaňsku, vydal dne prvního ledna t. r. jubilejní číslo na oslavu svého 25letého trvání a působení.

Po celých 25 let hájil „Dziennik Poznański" neohroženě práva polské národnosti, zachovával vždy neobyčejnou střízlivosť a vedl značný kruh svých stoupenců za heslem pravdy, lásky, ušlechtilosti a nadšení ku stopám lepší budoucnosti. Nám Čechům byl „Dziennik Poznański", jehož redakci vede osvědčený a neúmorný Fr. Dobrowolski, vždy zvláště přízniv a v sloupcích tohoto časopisu zapsáno také mnohé vzácné slovo na naši obranu, plné vřelého a upřímného přátelství. Když vyhořelo naše Národní divadlo, byl to „Dziennik Poznański" i vážený jeho redaktor, který na českém osudu tak vřelý bral podíl, jakoby české neštěstí bylo neštěstím polským. Tehdáž zahájeny v „Dzienniku Pozn." sbírky ve prospěch našeho divadla a příspěvky v míře možnosti docházely téměř se všech stran těžce pronásledovaného Poznaňska. Pruské hřivny zaslané nám prostřednictvím „Dziennika Poznańského" vyrovnávají se tisícům. Bohdá nikdy na to nezapomeneme.

Jubilejní číslo vydané o 5 arších obsahuje mnohé vzácné příspěvky a jest zajímavou illustrací „Dziennika Poznańského" vůbec. Vedle článku o dějinách „Dz. P." nalézáme tu příspěvky od Duchyńské, ctihodného Kraszewského, V. Bentkowského, dra. S. Szuldrzynského, dra. H. Szumana, A. Szczepańského, V. Kosińského, dr. J. Milewského, T. Żychlinského, prof. Bilińského, Asnyka, dra. Łebińského, J. Rostafińského, dra. Świacického, dra. Kusztelana, A. H. Kirkora, V. Salawa, hr. Benz. Engeströma a Edv. Jelinka.

Dalšímu působení „Dziennika Pozn." voláme naše vřelé a srdečné: „Szczęść Boże!"

E. J.

Vergleichende Syntax der indogermanischen Comparation von Dr. Herrmann Ziemer (v Kolobřehu). V Berlíně u Dümmlera. 18 archů.

Dr. H. Ziemer osvědčil se již ve svých „Junggrammatische Streifzüge im Gebiete der Syntax" (2. vydání v Kolobřehu, 1882.) pilným badatelem v oboru skladby na základech moderních. V první části mladogramatických potulek vypisuje stručně dějiny novogramatického směru a ruchu. Druhá část vykládá psychologický moment v tvoření tvarů syntaktických, zejména formalní a realní

spodobu (Angleichung) a zavírá kapitolou o pleonasmech psychologicky vysvětlených. Právě vyšlá indogermanská komparace je jaksi pokračováním „Potulek“. Ale kdežto tam přestával na jazycích klassických a německých (v druhém vydání přidáno několik příkladů slovanských), rozšířil tu spisovatel pozorování své na všecky tak zvané indogermanské či indoevropské jazyky, zejména také na všecka slovanská nářečí. Nelze mně tu rozebírati knihy tak obšírné a tolik jazyků zahrnující — nacházíme tu také maďarštinu, turečtinu, atd.; přestávám zatím na tom, abych aspoň na obsah její čtenářstvo naše upozornil. První kapitola jedná hlavně o pádu srovnavacím napřed v staré indičtině; v druhé kapitole je zahrnuta řečtina, latina, germanština, slovanština a celtičtina. Následující kapitola vyšetřuje náhradu komparačního pádu předložkami a to v řečtině staré a nové, v latině staré, pozdní a střední, v řečech romanských, germanských, slovanských, litevských, celtických a jiných nearických. Dále se nahrazuje pád komparační příslovkami a spojkami. Přehled látky a trojí rejstřík zavírá dílo.

Výsledek badání p. Ziemrova dá se zahrnouti asi v tato slova: Pád po komparativu na př.: vrána jest mdlejší sokola jest prastarý ablativ, pád na otázku odkud: vrána jest mdlejší od sokola (počítajíc) To vysvítá z podstaty porovnání samého, z průvodu gradačních tvarů jich původního významu, z obvyklého pádu komparačního v staré indičtině; podobné úkazy vyskytují se také v jiných jazycích; konečně toho dokazuje náhrada za prosté pády jako slovanské od (mdlejší od sokola). Dílo páně Ziemrovo zasluhuje zajisté také povšimnutí slavistů. *Fr. Vymazal.*

Adámkovu tragedii „Salomenu“ překládati bude do polštiny p. professor Bronislav Grabowski.

Hrabě Engeström vydá v Poznani „Słownik rytowników polskich“ z rukopisu † Edv. Rastawieckého. V díle tomto bude mnoho zpráv o Češích, kteří se v Polsce zaměstnávali rytectvím. Již dříve vydané dílo Rastawieckého o polských malířích obsahuje také mnoho zpráv o českých umělcích, kteří působili v Polsce. Naopak najdou Poláci pro sebe zprávy podobné v díle Dlabáčově.

Pan Bystroň nám oznamuje, že viděl v Těšíně, v knihovně p. Szersznika staročeský Nový zákon s některými částmi Starého zákona. Dle letopočtu naznačeného na hřbetě knihy pochází tato památka staré češtiny z r. 1437.

Gorczyňského Adama „Sebrané spisy“ vycházejí v Krakově. V prvním svazku nalézá se povídka „Braniec polski w Czechach“.

Pan A. L. Hardy v Londýně, náš ctěný spolupracovník, uveřejní v „Contemp. Review“ zajímavou studii: B. Radičević and the Serbo-Croatien literature.

Polský historicko-literarní sjezd jména Jana Kochanowského odbývati se bude letošního roku v Krakově. Iniciativa vyšla z Akademie umiejętności. Zároveň má býti pořádána výstava polských tiskopisů a rytin XVI. věku.

V Bělehradě vyšla sbírka básní: Жубори и вихори. Песме М. П. Шапчанина. Šapčanin, který již po dvacet let četné své práce uveřejňuje v srbských časopisech, náleží k nejlepším srbským lyrikům. Jeho básně vynikají také jazykovou krásou a pěknou formou. Některé plody Šapčaninovy poctěny byly cenami Matice srbské.

Извѣстія petrohradského slovanského blahodějného spolku, seš. 2., obsahují: Zprávu o činnosti spolku, odpověď na polskou otázku (A. Kirjejev), vzpomínky na J. J. Petrova (V. D.), některé historické poznámky v příčině 200letého vítězství Soběského nad Turky (M. Kojalovič), archaeologické výzkumy Bosny a Hercegoviny (M. S.), Slavistika na vyšších ruských učilištích, zprávy o srbské literatuře od P. A. Kulakovského a j. drobnosti.

Šestý archaeologický sjezd odbývati se bude 15. srpna 1884 v Oděse. Příště podáme bližší zprávy dle programmů laskavě nám zaslaných.

A. Hadžić, přední spisovatel rakouských Srbů a vřelý přítel Čechů, píše důkladné dílo o srbských ženách. Některé zajímavé části této práce uveřejnil pan Hadžić v letopisu Matice srbské a v Javoru minulého roku, zejména „Српкиња у народу и са светом“, „Српска жена“ (погледом на срп. народне умотворине) a „Српкиња мати“.

Čacká bulharská omladina v Praze vydá sborník „Poca“, sbírku vlasteneckých statí obsahu slovanského.

V Lublani počal novým rokem vycházeti nový týdenník „Slovan“. Majitelem a vydavatelem jest Ivan Hribar, redaktorem A. Terstenjak. V prvním čísle nalézáme vřelý „Pozdrav Slovanům“, článek o českém národním divadle (s obrazem), zajímavou hlídku slovanskou a j. články. Nový tento slovinský časopis doporučujeme co nejvřeleji.

Przegląd Powszechny zove se nový měsíčník polský. Vydávají jej polští jesuité v Krakově a redaktorem jest P. M. Morawski. K obsahu se ještě vrátíme.

P. Lud. Kuba, učitel v Sedlicích u Kutné Hory, počne vydávati hudební publikaci nemalé zajímavosti: „Slovanstvo ve svých zpěvech, sborník národních a znárodnělých písní všech národů slovanských.“

Adressář spisovatelův a umělcův slovanských.

I. Slovinci (pokračování).

Jereb Gregor, c. k. telegraf. úředník v Tersti.
Jesenko Janez, c. k. professor v Tersti.
Karlin Martin, c. k. professor v Kranji.
Kermauner Valentin, c. k. professor v Lublani.
Krsnik Janko, c. k. notář na Brdě u Lukovice.
Klemenčič dr. Ignacij, docent na universitě ve Štýrském Hradci.
Koblar Antonín, knížecí biskupský kaplan a archivář v Lublani.
Koder Antonín, c. k. poštovní úředník v Meraně.
Kos dr. Fran, c. k. professor v Gorici.
Lah Eugen, kand. prof. v Lublani.
Lazar Michal, c. k. professor v Kranji.
Leveč Fran, c. k. professor v Lublani a redaktor „Ljubl. Zvonu“.
Levstik Fran, skriptor v c. k. licealní bibliothece v Lublani.
Majaron Danijel, notářský kandidat v Borovnici.
Mencinger dr. Janez, advokat na Krškem.
Pintar Luka, kand. prof. v Lublani.
Pleteršnik Makso, c. k. professor v Lublani.
Podgornik Fran, spisovatel v Gorici.
Podgoršek Josip, kr. professor v Rakovci u Karlovce.
Poznik Radivoj, c. k. inženýr v Kremsi. (Pokračování.)

II. Poláci.

Asnyk Adam, ul. Łobzowska Nr. 99.
Ajdukiewicz Tadeusz (malíř) ul. Kolejowa, dom Stelika.
Bałucki Michał, Florjańska Nr. 362.
Bełcikowski Adam, ul. Karmelicka.
Estreicher K. dr., dyrektor. Bibliotéka Jagiellońska.
Kirkor A. H., ul. Lubicz Nr. 5.
Kossak Juliusz (malíř), ul. Zwierzyniecka, dom własny.
Koźmian Stan., redaktor, ul. św. Jan, dom własny.
Łepkowski Józef, ul. Straszewska, dom własny.
Matejko Jan, ul. Florjańska Nr. 363.
Polkowski Ignacy, ul. Kanonna (dom Dlugosza).
Tarnowski Stan., hr. Kleparz, na Szlaku. (Pokračování.)

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nově: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník III. — 1884 — Číslo 3.

Dubrovník.

Vzpomínka z cest.

Napsal Branislav Grabowski.

„Gravosa!“ zvolali pocestní na lodi, Němci a Židé. „Gruž!“ ozvali se tuzemci — „přístav dubrovnický.“

Malinká loď převozní, supajíc dýmem a pěnou, rychle zatáčí do přístavu uprostřed polokruhového zálivu. Přehlédneme okem amfitheatralně vyčnívající stráně a řady trochu od sebe oddělených domů v italském slohu se zahradami — jsou to letohrádky bohatých šlechticů dubrovnických. Za nedlouho přistaneme u břehu; na loď pospíchá hromada fakinů, hochův i starších věkem, a než se naděješ, již bosý chlapík nese tvůj vak ku drožce čekající na pocestné.

Asi dvacet minut jedeme silnicí, kterou vystavěl general Marmier za času krátké okkupace francouzské. Cesta jest vedena skoro po kraji skály, o jejížto patu rozbíjejí se vlny mořské; z rozvalin vyrůstají kaktovité rostliny, šedé od prachu, jejž na ně vrhají větry a kola rychle okolo jezdících drožek a vozů. Cesta jest výborná. Napoleonovi Francouzi značili zajisté vítězný pochod svůj jako Římané budovami a pevnými cestami — ale časem...

Brzy se ocitneme v dubrovnickém předměstí zvaném „Pite“. Po obou stranách letohrádky bělající se v zeleni — v zahradách rostou stromy olivové se stříbrnými listy, pomorančové, byliny kaktovité i agavy. Mezi stromy míhají se tu i onde vkusně oděné ženštiny s krásnými, aristokratickými tvary obličeje, na němžto patrna jest hrdosť a dlouhá chvíle. Dívají se apathicky na cizozemce, jakoby v duchu se tázaly, proč sem přijíždí?

V hostinci dají mi pokojík, obrácený k hoře holé, žlutavé, s oblým vrcholem, při němžto stojí pevnůstka jménem kdysi sv. Sergěje. Od časů Napoleonových nazývá se pevnůstkou císařskou. Mimovolně si pomyslíš, jak tam na slunci lidé zajisté se pekou... Převléknuv se chci vyjíti a zamknouti pokoj; leč ó dive! na dveřích není zámku... Inu ovšem, jsme v jediném snad městě na světě, „kde nikdo nekrade a neloupí!“

Před hostincem hraje hudba vojenská. Zástupy lidu procházejí se po malém plácku, odkud vidíš moře siné, tmavé, zkarbované pásy vln vroubených bílou pěnou. Naráží na břeh kamenitý, a šum jeho nemohou přehlušiti ani trouby a flétny, hrající jakýsi valčík vídeňský.

Než jsme byli s to ukončiti večeři, nastal soumrak; nad zemí rozprostřela se tmavomodrá opona s milionem třpytících se hvězdiček. Přes noční stíny zvědavosť nás vábí do hradu, jenž uschoval se za zeď tak vysokou, až zakrývá vnitřek města jakoby slupka jádro ořechové. Branou, nad nížto stojí sv. Blažej, patron města, vyjda na dosti širokou a přímou ulici. Staré dvoupatrové domy z tesaných kamenů ve slohu italském vyhlížejí velmi zasmušile. Na ulici je skoro pusto; jen před lékárnou na stoličkách sedí několik starých povídalů, kteří sem každého večera přicházejí ze zvyku, jako jinde chodívají každého večera do hospody na pivo a v Polsce do společnosti na préférence... Ulice přetíná celou řadu uliček úzkých, ale rovňounkých, jakoby je nalinoval. Z ulice vyjdu na plácek s několika malými paláci s kolonnadou a dvěma kostely. Nemám odvahy, abych se pustil dále — osamělosť má do sebe něco varovného, a italská architektura domův i kostelů přenáší ducha do klassické Italie s její podnikavými b r a v y a loupežníky. Fantasie nutí paměť, aby zapomněla, že jsme ve starém slovanském Dubrovníku, v němžto „nekradou a neloupí..."

Vracím se rychle do hostince. Před lékárnou sedí posud kruh povídalův; ale nepochybně si již pověděli všecko, co si chtěli říci, ježto sedí mlčky, kolísajíce se na polo ospale na stoličkách. Chopím se jednoho šedovlasého s fysiognomií nejobyčejnějšího šosáka, ptám se ho na professora Lukáše Zoru, jemužto záhřebský přítel poručil cizího hostě, aby mu ukázal starobylé památky.

„Neshledáte tu mnoho věcí hodných povšimnutí," odvece šosák.

„A přec — jeví-li se Dubrovník tak velebně ve dne jako v noci, třeba vám k tomu gratulovati."

„Ano, zbylo nám ještě trochu kamení..."

Nežli sen počal klížiti víčka, čtu Klaičův opis Dalmacie, prohlížím krátký nárys dějin města Dubrovníka. Jaká to minulosť originalní a bohatá! Pod vysoko strmící horou na malém poloostrově vzniklo městečko Ragusa, kam před barbary utíkaly děti klassické Dalmacie, vlasti císaře Diokleciana. K Raguse počali se tlačiti Slované ze sousední Hercegoviny, až konečně latinská Ragusa proměnila se ve slovanský Dubrovník... Na svěžím pni přijal se roub forem klassických, a vznikla republika, neimponující sice mocí vojenskou, ani důležitostí politickou, ale republika, kterážto zručně si vedla mezi mocnostmi jí nepřátelskými, mezi císařstvím byzantským, hrdou a chtivou Venecií a korunou sv. Štěpána. Nevyčerpávaje sil svých v bojích s přemocnými nepřátely, přijímaje dokonce pořadem jich politický protektorat, Dubrovník rozvíjel vnitřní sílu, bohatnul rozsáhlým obchodem na polou-

ostrově balkánském, vzdělával svou vědu a literaturu. Dubrovničané nabyli neobyčejného blahobytu, měli z čeho žíti a uměli žíti! Ve městě, sevřeném silnými a vysokými hradbami, vznikaly paláce veřejné i soukromé; v XV. století bylo tam již asi 40.000 obyvatelů, těšících se ze zámožnosti, rozumné volnosti a z aesthetických příjemností života, kteréž nestačily jediné zkaženým mladíkům, utíkajícím odtud pro přepych a prostopášnosť na druhou stranu moře jaderského, do vábné jevnohříšnice Italie. V Dubrovníku bylo italianismu dosti pro domácí potřebu; vzdělané třídy krmily se ambrosií a nektarem literatury Danteovy, Ariostovy a Tassovy, a vlivem nesmrtelných těch vzorů kvetla literatura bohatá, skvělá, podnes ještě podivuhodná pro uměleckou formu, která spojuje slovanskou prostotu a citlivosť s elegancí italskou. V století XVI. a XVII. Dubrovník sám učinil pro civilisaci více nežli ostatní část poloostrova balkánského!

A přece... dubrovnická republika počala časem slábnouti, umírati, až konečně první ranou padla. Opravdu k její cti osud dopustil, že ránu tu namířil mocný světoborce, novověký Caesar, „velký malý desátník". Zabiv okřídleného lva na lagunách, Napoleon sáhnul po miniaturní spoluzávodnici Venecie. Jakmile nastalo dělení pozůstatku po velkém lupiči zemí, Rakousko zabralo Dalmacii a spolu s ní také Dubrovník. Nyní slavná republika jest městem hlavním, ale jen k o t a r u čili kraje — v našem jazyku.

Byl jsem velmi zvědav, jak se mi zjeví staré město zítra ve světle slunečním, zdali mne překvapí bohatostí památek historických. Bohužel ne každé fysiognomii jest prospěšno denní osvětlení. Dubrovník druhého dne sklamal mé očekávání. Fysiognomie jeho, zachovaná od posledního zemětřesení v XVII. století, zajímala ovšem svým charakterem, lišícím se ještě velice od nynějších budov městských, tolik tu bylo posud starověkosti; ale vlastně se mi jevil Dubrovník jako rozbitá skořápka, z nížto duch byl uletěl...

V paláci k n ě z ů překvapují ještě krásné zevnější arkady a pěkný dvůr s chodníkem dokola pod mistrovsky stavěnými arkadami; ale není tam již komnat ozdobených aksamítem, bohatými koberci a znamenitými obrazy. Druhé patro po zemětřesení r. 1667. bylo dokonce třeba rozbořiti. V bývalém sídle vládců dubrovnických jest nyní uložen archiv starých a zajímavých listin republiky.

V jiné budově — d o g a n ě (v celním úřadě) — oko se potěší arkadami a ozdobami ve slohu benátském; ale není tu již toho ruchu kupeckého jako jindy, nerazí se tu zlaté a stříbrné peníze. Ve krásném sále byly kdysi hrávány divadelní kusy před vybraným obecenstvem; tu také scházeli se členové akademie, aby tu četli své básně a učené rozpravy. Nyní tu pusto; po dvoře běhají jen finanční úředníci rakouští ve krátkých uniformách a charakteristických čapkách.

Více starých památek se zachovalo v kostele sv. Blažeje, patrona městského, Matky boží a ve klášteřích OO. dominikánův a františkánů. Chodby v těchto dvou budovách budí skutečně

*

podiv fantastičností a mistrností svých arkad. Zato neshledáváme nic zajímavého u jesuitův, a ve proslulém collegium Rhagusinum jest nyní ubytováno vojsko...

Dubrovník umírá, každoročně, ano skoro den ode dne umírá. Mezi těmi zdmi nezůstala ani sedmina bývalého obyvatelstva, ježto Dubrovník i s předměstími má nyní summa summarum jen o něco více než 5000 obyvatelů. Ve vlasti J. Gunduliče, Palmotiče a Deržiče vychází jediný časopis, měsíčně sotva třikráte. Úmrtím knížete Medo-Pučiče shasl poslední básník dubrovnický! Jediné česť belletrie udržuje místní biskup, kněz Vodopič, spisovatel několika dobrých povídek; prof. Lukáš Zore je skoro samojediným představitelem učenosti dubrovnické od toho času, kdy proslulý linguista Budmani odstěhovav se do Záhřeba, přejal redakci slovníku tamější akademie. Obchod vyhledal si jiných cest, jež míjejí Dubrovník. Aristokracie žije z jistin, kteréž nahromadili otcové, má domy ve městě a letohrádky ve Gruži; ale život její jest živořením rostliny usychající.

Slovem, perla moře jaderského vyhlíží dnes jako ty perly, kterými pobožná králová Hedvika vyšívala ornaty, dary chrámům Páně.

Oživne ještě Dubrovník? Či zůstane hrobem — velkých popelů? That is the question.

Vzájemné styky rodu Habsburského s Polskem a s Ruskem do r. 1519.

Napsal Ferdinand Menčík.

(Pokračování.)

II.

Naděje, kterou rodina Habsburská na trůn uherský nebo polský měla, se nesplnila. Není divno, že povstalo jakési napnutí mezi Rakousy a Polskem, a že se veškeré přátelské poměry přetrhly. Jagello sám nemohl na to pomýšleti, aby s rodinou, jíž korunu odňal, nové přátelství počal. Mimo to byl zaměstnán příliš řádem německých rytířů, kteří do jeho zemí poznovu vpády činili. Rodina Habsburská pak, sama o sobě nesvorná, nemohla na venek úsilně vystoupiti. Teprve když Hedvika roku 1400. (17. července.) zemřela, obrátil opět vévoda Vilém, který dosud svobodný byl, zraky své k Polsku. A jako byl dříve ve spojení s řádem německým, počal i nyní opět vyjednávati s velmistrem řádu, Konrádem z Jungingen; prosil tohoto, aby mu proti Vladislavovi, který tenkráte byl nemocen, ku pomoci přispěl a dopomohl k nabytí Polska.

Stav věcí však byl mnohem jinačí než když poprvé Vilém pomoci u řádu se dovolával. Obdržel tedy od velmistra zprávu nepotěšitelnou, že Poláci hned po smrti Hedviky Vladislavovi

nový slib věrnosti složili, a že tento nyní o ruku dcery hraběte Celského, Anny, se uchází. Radil tedy Vilémovi, aby se o to přičinil, by hrabě dceru svou Vladislavovi za manželku nedával a k tomu aby hleděl krále uherského Zikmunda na svou stranu nachýliti. A tím skončil i poslední nápad Vilémův proti Polsku,*) neboť zemřel nedlouho potom.

Vladislav Jagello měl za své bližší sousedy bratry z rodu Lucemburského Václava IV. a Zikmunda krále uherského. Poněvadž i tito nepřátelsky proti sobě stáli, zvláště od té doby, co Zikmund od menšiny kurfirstů za krále německého zvolen byl, hleděl se Vladislav k oběma stejně přátelsky chovati. Když však Zikmund se postavil na stranu řádu německého, stal se tím nepřítelem Vladislavovým. Porážkou řádu u Grünwaldu (1410.) utrpěla i politika krále uherského ve stranách těch; a vojsko, které Zikmund proti králi polskému do pole vyslal, a které skládalo se po většině z Rakušanů a Moravanů, vrátilo se s nepořízenou zpět do Uher. Naproti tomu dosáhl Vladislav výhodného míru r. 1411. v Toruni, následkem čehož i Zikmund v nepřátelství mírniti se přinucen byl, zvláště když i válka s Benátčany v jeho neprospěch vedena byla a dože Michele Steno krále polského ku společnému vystoupení proti němu vyzýval. Stejného téměř času odvrátili se od Zikmunda vévodové rakouští a uzavřeli s Vladislavem příměří. Vévodové Arnošt a Fridrich slíbili dne 24. února 1412., že krále Vladislava a jeho bratra Alexandra, velikého knížete Litevského, ve štěstí i neštěstí neopustí,**) dodávajíce, že vzdáleni budou všeho nepřátelství a příkoří proti němu, a že mu pomáhati budou jak proti nepřátelům tak i proti jeho poddaným s celou svou mocí, jak jim jen možno bude. Dokládali se dále, že uzavrou-li mír se svými nepřátely, jeho z něho nevyjmou, žádajíce přitom, aby podobně Vladislav i jeho bratr jednali. Smlouvou touto byl i král Zikmund k mírnému dohodnutí přinucen. Ježto pak se král polský domníval, že Zikmund pohne řád německý, aby se mu pokořil, přijal podávanou mu ruku smírnou a vydal se po nějakém čase sám do Uher. Zde zdržoval se delší čas v Košicích, potom v Budíně, pokoušeje se o to, aby Zikmunda i s republikou Benátskou i s vévody rakouskými, Arnoštem a Fridrichem, usmířil. Tito se byli dříve dostali s ním do sporu stran poručnictví, a spor jejich nebyl dosud vyřízen, jelikož se Zikmund vévody Albrechta IV. proti Arnoštovi ujímal. Nyní přišli oba vévodové ke dvoru krále Zikmunda. I tu stavěl se Arnošt nespokojeným proto, že mu poručnictví nad Albrechtem IV. nepřipadlo, ale byl upokojen ujišťováním krále polského, že celý spor během osmnácti měsíců vyrovnán bude.

Když se odtud král Vladislav domů vracel, následoval ho i vévoda Arnošt, který mnoho vypravovati slyšel o dceři Zemovita, knížete Mazovského, Cimburce,***) aby se na vlastní oči o její

*) Caro, Geschichte von Polen. III. 223.
**) Kurz, Oesterr. unt. Alb. III. 307. Beilage XVI.
***) Cimburka byla dcera ze sestry Vladislavovy Alexandry.

kráse přesvědčil. Ačkoliv přišel vévoda v přestrojení, poznal ho Vladislav přece; brzy na to byl s Cimburkou, která na dvoře polském se zdržovala, zasnouben. Tak tedy měl opět vévoda rakouský, bratr Viléma, za manželku krásnou Polku, která v tomto ohledu zajisté s Hedvikou zápasiti mohla. Ale sňatek ten nedošel schválení u těch, v jichž živé paměti bylo, kterak jeho bratr z Polska nejen bez nevěsty, ale i bez koruny královské se navrátil. Tyto nesnáze nahradila mu svou láskou a ctností manželka jeho Cimburka, která pro svou tělesnou sílu pověstnou se stala.*)

Nyní opět jdou Rakousy a Polsko každé vlastní drahou. Jen potud jsou ve styku spolu, že vévodové rakouští naklonili se k Zikmundovi, který neustále byl ne ve velmi přátelském spojení s Vladislavem. Zikmund byl později zaneprázdněn upokojením bouří husitských a smlouvami i pomocí dcery své Alžběty přiblížil k sobě vévodu Albrechta IV., když nemohl dříve Vladislava nabídnutím jemu ruky své dcery získati pro to, aby mu pomohl proti Husitům.**) Vladislav naproti tomu jen na doléhání kněžstva polského, které ho před kacíři varovalo, nepřijal koruny české, podávané mu odpůrci Zikmundovými. Vladislav neposkytl pomoci Čechům; neposkytl jí však ani proti Čechům, ač ho papež vybízel. Tím však, že české koruny nepřijal, dostal od Zikmunda slib, že pohne řád německý, aby zastavil své nepřátelství.***)

Mezitím přičiňoval se Zikmund, aby odbojné Čechy k poslušenství připravil, a vévodové rakouští, ale zvláště Albrecht IV. propůjčili mu veškerou svou moc k užití, ač sami mnoho od Husitů trpěti musili. Dříve než boj dokonán, zemřel Vladislav Jagello (1434.), a jeho nejstaršímu synu Vladislavovi II. dostala se koruna polská.

Králem Vladislavem II. počíná opět nepřátelství dvou domů, Habsburků a Jagellonců, které trvalo až téměř do vymření posledního rodu. Počalo se nedlouho před smrtí císaře Zikmunda. Jako již dříve vévoda Fridrich rakouský, přijmím „s prázdnou kapsou“, ve spojení s nejvyšším purkrabím Oldřichem z Rosenberka†) se namáhal, aby zeti císaře Zikmunda korunu českou odňal, tak hleděla i manželka císařova Barbora někomu jinému korunu zaopatřiti. Jak známo, neměl Zikmund žádných dědiců mužských; měl jedinou dceru Alžbětu, zasnoubenou vévodovi Albrechtovi IV. Dle zlaté bully Karla IV. a dle dědických úmluv, které i stavové čeští i rakouští potvrdili a k nimž i města rakouská svolení své dala, mělo království české na jeho dceru Alžbětu přejíti. Nyní, když na království české po dlouhém boji upevněn (1436.) ale dnou trápen, veřejnými záležitostmi obírati se nemohl, přišla manželka jeho Barbora, pocházející z rodu hrabat Celských, z kterého byla i druhá manželka krále Vladislava Jagelly, na myšlénku, aby si v případu, že by Zikmund umřel, no-

---

*) Sommersberg, Scriptores rerum silesiacarum, pag. 514.
**) Šujský II. 48.
***) Prochaska, „Polska a Czechy“ viz Rozprawy wydzialu hist. fil. akad. Sv. 7. 133.
†) Kurz, Oesterr. unt. Alb. III., II. 184.

vého manžela vyhledala a to v mladém králi polském Vladislavovi. Aby tím spíše cíle svého dosáhla a vévodu Albrechta odstranila, rozsívala na všech stranách símě nespokojenosti s císařem. Nespokojence v Čechách upozorňovala na to, že císař nedostál všem slibům, nabádajíc je, aby sobě zvolili za krále polského Vladislava, který jim nejen dopřeje svobodné vyznávání víry, ale mimo to i polskou korunu k Čechám připojí.*)

Císař Zikmund dověděl se o těchto záměrech a pokládal za vhodné, aby odstranil svou manželku ze společnosti českých pánů. Proto odebral se z Prahy a vzal ji s sebou, dávaje ji dobře střežiti. Ale na cestě překvapila ho nemoc, jíž v zápětí smrť následovala. Zavolal svou dceru Alžbětu a manžela jejího Albrechta, jehož jako syna miloval. Albrecht spěchal do Znojma, kde císař shromáždil přívržence své, a byl od císaře nástupcem a splnitelem poslední vůle jmenován. V městě tom vypustil i císař Zikmund ducha svého 1437. (19. pros.).

Záměr, jaký měla císařovna Barbora, nebyl nic nového. Hned po nastoupení krále Vladislava na polský trůn obrátil se polský sněm na císaře Zikmunda ohledně zasnoubení dcery vévody Albrechta s králem polským. Když vyjednávání na žádný odpor nenarazilo, byli polští rádcové ještě více povzbuzeni k jiným záměrům. Oba synové Vladislava Jagella měli totiž zasnoubeni býti s dcerami z domu rakouského; přitom mohli se kojiti nadějí, že snad jeden z nich bude moci nastoupiti v království českém, jelikož Albrecht dosud žádného mužského dědice neměl. A ačkoliv ještě tentokráte vyjednávání k nijakému výsledku nevedlo, přece poukázáno na cestu, kterou v potomních letech se sblížili oba rodové.

Albrecht byl ještě v měsíci prosinci (1437.) za krále od Uhrů zvolen a dne 1. ledna 1438. ve Stoličním Bělehradě korunován, slibuje, že nebude ucházeti se o korunu německou. V Čechách naproti tomu byly mysli nakvašeny piklemi císařovny, Albrecht tudiž chrániti se musil, aby nedal někomu podnět k pohoršení. Strana katolická, která v něm spatřovala ochránce staré víry, přišla mu ovšem vstříc, tak že jí se obávati nemusil. Ale přívrženci ovdovělé císařovny odporovali jeho uznání, žádajíce na něm, aby vešel ještě ve větší závazky než císař Zikmund. Albrecht však, opíraje se na dědické úmluvy, zpěčoval se přijmouti podmínky, které mu předložili, a odvolával se na právo své manželky a na poslední vůli císaře. Tu strana podobojí, která již dříve předpisovala podmínky Zikmundovi, vztyčila hlavu svou do výšky, spoléhajíc se na sympathie dvoru polského, který poslední čas hojné sliby činil. A jakož dříve byli pokládali povinnosti, jaké je k rodu Lucemburskému vázaly, za zrušené, tak domnívali se i nyní, že požadavky své právem zastávati mohou. Když pak i namáhání, aby od katolické většiny ohled na ně vzat byl, marným se ukázalo, sešli se utrakvisti na Mělníku k nové volbě, která vypadla

*) Caro, IV. 167.

ve prospěch Kazimíra, bratra krále Vladislava. Ač nevíme, zdali ujištěni byli přízní polskou, proto přece nalezlo poselství, v jehož čele nalézal se Bedřich ze Strážnice, v Polsku půdu připravenou. Poslové nabídli Kazimírovi korunu českou a žádali krále Vladislava, aby svého bratra Čechům za krále dal. Snad sę o to přičiňovala i císařovna Barbora, která v Krakově nalezla útočiště a na mysl královu účinkovala; neboť dvůr polský byl zcela srozuměn s podmínkami, které poslanci čeští ve sněmu v Korčíně dne 20. dubna svolaném přednesli. Zdálo se, jakoby opět nové spojení živlu slovanského proti německému ve skutek uvedeno býti mělo. Na sněmu tom se slibovalo Čechům, že mají zůstati při přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou, pokud totiž by se domnívali, že slouží k jich spasení, a kněžstvo že má jen domácí býti. Král vzal na se závazek, že se přičiní, aby částky země, které dříve k Čechám náležely a nyní v rukou cizích se nalézají, k zemi opět připojil. Poněvadž se Polsko až k moři Černému rozprostíralo, zdálo se, že jest i pro obchod výhodněji, aby se ubíral starými cestami skrze jižní Rusko do Kaffy, čímž měla se zasaditi citelná rána obchodníkům německým, kteří neměli více do Čech připuštěni býti. V Čechách mimo to měli Čechové a poněkud i Poláci moc míti, za to však Němci měli zatlačeni býti.

Jest viděti z těchto podmínek, že to byli radikální živlové, kteří odhodlali se k podobnému kroku, chtějíce záměry své pomocí slovanského panovníka uskutečniti. Ale netoliko tyto důvody přimlouvaly se za přijetí podávané české koruny, než ještě jiné důležité okolnosti. Tím, že král Albrecht mimo uherskou korunu obdržel i korunu německou, nastoupila téměř po půldruhém stu let rodina Habsburská v německé říši. Mělo-li Polsko již před tím dosti namáhavou práci s německým řádem, zajisté nastávalo pro ně ještě větší nebezpečenství, kdyby se řádu příznivý panovník i o Uhry i o Čechy opírati mohl. A nejen se strany Německa, i se strany království uherského mohl činiti nároky na Podolí, Červenou Rus a Multany, podobně mohl požadovati zpět osm měst spišských, před tím od krále Zikmunda zastavených. Zajisté že v Polsku na to pomyslili, jaké by to nebezpečí povstalo, kdyby se tří stran, z Uher, z Čech a od německých rytířů útok učiněn byl. Takové a podobné uvažování pohnulo krále Vladislava, že nabízenou jeho bratrovi korunu přijal, ač nescházelo v jeho radě takových mužů, kteří kroku tohoto neschvalovali.

Naproti tomu přičiňovala se i strana katolická, aby krále Albrechta na trůnu udržela. Provolala ho tedy ještě jednou dne 6. května za krále. I Albrecht pokládal za vhodné, aby déle neměškal, a vydal se na cestu z Vídně do Prahy, aby ujal se království. Až do Jihlavy cestoval bez překážky; v tomto městě dostal od náčelníků strany utrakvistické zprávu, že se mu na odpor postaví, aby tedy ustal od další cesty, a že sami jsou odhodláni Kazimíra, který českou korunu přijal, podporovati. Albrecht nedal se ani tím zadržeti, a potvrdiv zde stavům vše, cokoliv od něho žádali, pokračoval v počaté cestě.

Ale již i vojsko polské obnášející 9000 mužů pod vojevodou poznaňským, Sędzivojem z Ostrorogu a kastelánem krakovským, Janem Tęčinským, ubíralo se do Čech; než i to nepřekáželo Albrechtovi, aby se nedal u radostném naladění svých přívrženců dne 29. července korunovati. Třebas pak při veselostech tropeny byly i úsměšky z Poláků, bylo přece na pováženou, aby se nepřítel nechal vniknouti ještě dále do země. Vojsko polské bylo dosti postoupilo, že se král Albrecht obával, aby se neobrátilo proti jeho zemím rakouským. Proto napomínal své věrné, aby se postavili s vojskem u města Lavy (Laa), a spoléhal se i na německá knížata.

V boji tomto záleželo na tom, kterak řád německých rytířů chovati se bude. Albrecht nepromeškal příhodného času a ihned poslal vyslance své k velmistrovi, připomínaje mu, že jest příslušníkem říše německé. Napomenutí toto však přišlo v nečas, neboť právě tentokráte neměl řád v úmyslu zavřený mír s králem polským zrušiti; a tak vrátili se poslové, nepořídivše ničeho ani u velikého knížete litevského Alexandra, domů. Jen z Němec přinesl králi Albrechtovi Kašpar Šlik ujištění, že ho kurfirstové braniborský, saský a bavorský vévoda podporovati budou. Za to král polský mohl se spoléhati ne-li na pomoc, alespoň na hrozby mocného vládce proti Albrechtovi. Jako někteří rodové čeští císařovně Barboře se naklonili, tak dovedla sobě ona a rod hrabat Celských, kteří v Uhrách rozsáhlé měli statky, získati přívržence mezi šlechtou uherskou, která panovníku svému nepříliš přála. Na straně uherské šlechty stál pak sultan Murat. Pravdě podobno, že snad v tento čas, jako později zcela určitě nalézal se při dvoře polském vyslanec sultanův, aby v jeho jménu vyjednával s králem Vladislavem, nabízeje se mu k útoku na krále Albrechta.*)

Tak nalézal se Albrecht ve válce proti Polsku. Vojsko polské překročilo koncem měsíce července hranice české, ale nenalezlo zde tak mnohých přívrženců jak očekávalo. Proto měli vojevůdcové za příliš odvážlivé, aby jen s 12.000 proti Praze táhli, a obrátili se do krajiny, kde obyvatelstvo od dávna k náuce Husově se chýlilo. Od Kutné Hory, místo aby ku Praze táhli, obrátili se k Táboru, který byl jakož i návrší podél řeky Lužnice od nich obsazen. Ale již 3. srpna vytáhl král Albrecht s vojskem, jehož síla se asi na 20.—30.000 udávala a v jehož čele byl markrabě braniborský Albrecht Achilles, z hlavního města.

Obě vojska ležela v téže krajině, aniž by proto rozhodnou bitvu svedla; jen malé potyčky se sváděly. A když bojem k žádnému výsledku se nepřibližovalo, počali vůdcové vyjednávati. Od polské strany nabídka markraběte zprvu nebyla přijata; ale v nejbližších dnech, dne 30. srpna a 1. září počalo nové jednání plnomocníků obou stran. Přitom mluvilo se opět o svatbě králevice Kazimíra s dcerou krále Albrechta, jenom že Poláci činili návrh,

*) Královna Alžběta obviňovala r. 1441. v listu krále Vladislava, že již r. 1438. stál ve spojení se sultanem.

aby mu zároveň s rukou dcery koruna česká postoupena byla. Aby jakési rozhodnutí v této celé věci se docílilo, vytáhl i král Vladislav dne 25. října proti sousednímu Slezsku.*) Slezská knížata byla přinucena, když král několik měst dobyl, k němu se připojiti. Však netrvalo dlouho, a bylo polské vojsko přinuceno, aby Tábor opustilo; a když Sędzivoj z Ostrorogu a Jan Tęčinský králi zvěstovali, že přívrženci krále Albrechta v Čechách se množí, odtáhl i on ze Slezska. Proto přece kojil se nadějí, že ve vyjednávání v Táboře počatém se bude pokračovati, zvláště když i papež a sněm basilejský o to se přičiňovali, aby vyjednávání přetrženo nebylo. Nyní se nezdráhal král Vladislav mír přijati, neboť nejen že v poli poražen byl, tolik alespoň znamenalo nepodařené tažení do Čech, ale i v Uhrách strojilo se k válečnému útoku na Polsko. Když tu král Albrecht objížděl své země a přijel do Zhořelce, nabyla i na polském sněmu mírumilovná strana, která se do záležitosti této nemíchala, vrch a nabízené příměří bylo přijato; zároveň přislíbeno, že vysláni budou do Vratislavi, kde další jednání díti se mělo, plnomocníci, a sice arcibiskup hnězdenský Vincenc Kot. (Pokračování.)

Život slováckých děvčic.

Jejich povaha, písně a hry.

Napsal Jan Herben.

(Dokončení.)

Většina říkaček a popěvků, které mají původ svůj z nejnaivnějšího názoru na svět, jako říkačky o dobytku, o ptácích dravých, o broucích, je děvčicím arci společna s chlapci a uvedl jsem je ve stati o chlapcích. Dodávám jen některé ryze dívčí nebo ty, které jsem tam opominul.

Za husami děvčice pozpěvují:

„Haj, husičky, haj do lesa,
přinde na vás teplá rosa.
Ej, husičky, popelaty,
černy, bíly a sedlatý, haj, haj, haj,
pod zelený háj.“

Říkání na verunku (sluněčko) a na máselnici (dej ně masti na bolesti) jsou známy všude; na slimáka se říká takto: „Slimáčku, ráčku; vystrč rožky, na parožky; esli mně ich nevystrčíš, rozbiju ti domeček.“

K dětským pověrám náleží: že zuby žábou sčítané vypadnou; že na kolikrát se sfoukne chmýří s makovičky pumprlice, tolik je hodin. (Když prý „pumprlica odkvete, zostane na ní takové bílé pápení“.) Večer když pasačky a pasáci ženou husy z napásení, vznášejí se jim komáři nad hlavou. A tu chlapci škádlí děvčice

*) Sommersberg, I. 78.

(a naopak) pověrou: kolik které se jich nad hlavou vznáší, tolik že má ženichů.

Zajímavější a hojnější jsou dívčí hry. Což je přirozeno. Předně mysl děvčat je v sebe upjatější, básnivější a vnímavější. Mimo to děvčatům, i slováckým děvčatům hry gymnastické jsou nevhodnější. Děvčata nemohou lámat kolesa a nemohou přeskakovat šibinky, nanejvýš předbíhati se a hráti jednodušší hru s puckou. Skákání o jedné noze v husím řádku, což je dívčí zábavou, jmenuje se kickati nebo gickati. Jinou takovou zábavou je hra v kamínky, kterou pěstují říkajíc výhradně děvčata.

Však mysl děvčic je hravější nežli chlapecká. Proto děvčice mají nevyčerpatelné bohatství her společenských.

Nejoblíbenější hra je „na Helišku". Děvčata schytnou se za ruce a utvoří věnec nebo kolo, uprostřed něhož jedno děvče samo zůstane. Kolo se točí a děvčata zpívají:

„Heliška v kole tancuje,
ráda mládenců miluje,
podskoč pod Dunaje,
pod zelené háje,
vyber sobě z dětí
kerů budeš chceti,
třeba hen tů nejmenší
v zeleným věnci."

Kolo se zastaví a Heliška volajíc jménem křestným, přibírá k sobě jedno děvče z kola. Jak je přibéře, zpívá se znova: „Heliška v kole tancuje..." Ale jak se dozpívá, děvčata volají kamarádku zpět zpěvem: „Málo nás, málo nás, poď, Kačenko, mezi nás."

Jinde Heliška svolá všecky do prostředka, načež se hra opakuje. A při tom se zpívá o Helišce takto:

„Ach, má milá Heliško,
má červená, bílá růžičko,
sedni na stoličku,
vypi gořaličku.

Ach, má milá Heliško,
má červená, bílá růžičko,
ohrňaj rukávy,
půjdem dójit krávy.

Obuj sobě boty,
půjdem do roboty.

Obleč sukně zelenů,
půjdem na mšu svatů.

Obuj boty švarné,
půjdem do Poštorně."

Takové jednotlivosti se tuším improvisují.

Tak děvčata hrávají „na slepou bábu", „na plátno", „na barvu", „na zlaté prase", „na kokeša", „na kvasnice" (droždí), „na slépky", „na vlka a na pastýře", „na neboru", „na zahrádku" atd.

Říkačky při hrách místy jsou zatemněny, místy úplně beze smyslu, ale místy přece velmi básnické, tajemné, hluboké. Vesměs však mají tu cenu, že děti cvičí jimi velice svou paměť, vtip a obrazotvornosť, bez níž bychom všichni byli mladými starci, ubožáky. Ve hře „na paní Podmáslovú“ říká se na příklad:

Kadys išla? — Huličků.
Kehos tam postřetla? — Pánaboha.
A co miel? — Hůlčičku.
A co miel na ní? — Košíček.
A co v tem košíčku? — Rohlíček.
Dal ti? — Dal.
A jak tys mu povídala? — Pámbu zaplať.
A on tobě? — Pámbu požehnaj.
Kde sis to položila? — Na kraj stola.
Kdo ti to uchytil? — Stará sova.
Poletíš za ňú? — Poletím.
Třikrát zakohřkaj — Kokohřků, kokohřků, kokohřků.

Pak děvče, které bylo vyptáváno, zatne ústa, a když mu je paní Podmáslová otevře, děvče jest čert; pakli neotevře, je anděl...

Když se děvčátka unaví, baví se pohádkami, legendami (vím, že znají většinu legend uvedených ve sbírce Sušilově), prostonárodními deklamacemi („Vlk seče otavu, liška pohrabuje“; „Sedí brabec na kostele jako mládenec“; „Vlk sedí na cestě, šije boty nevěstě“; „Jšeu Vávra po mezi, neseu žencom večeři“, kterážto česká deklamovánka znárodněla a j. a j.). Baví se hloubáním, hádáním, sdílením a sněním.

Tak ta děvčátka vyrůstají. Spravuje je také silný duch kázně rodinné. A to kázně nejen otcovské a mateřské, nýbrž silný duch kázně celé obce. Na děti celá starší ves dohlíží a děvčátek si dříve všimne. Staří pozorují děti, chválí, nabádají a trestají. Mohou být děti v zábavu ještě víc zabranější, mimojdoucí osobu starší pozdraviti musí. Byli by nekáranci. A každý cizí má právo neslušnosť kárati. Vyběhne sice někdy rozhořčená matka a protestuje, ale lidé řeknou: „Mlč, vykař si děcko doma, nebude ho moset kárat cizí.“ A tak dítky spravuje i duch poslušnosti. Když kterákoli tetka vyjde a řekne děvčeti cizímu: „Milá dívko, skoč ně pro hniti,“ děvče nikdy neodepře, nevyhýbá se.

Najdete mezi děvčaty nezkalenou, radostnou bezpečnosť duše, jež okouzluje a těší srdce každého. A nejednou jsem vídal babičku Výnosku, když se belhala z kostela teprve hodinu po ostatních a našla chomáček děvčic hráti si u zahrádek, jak se dlouho vyptávala, těšila s nimi a v těch starých vráskách smálo se jí něco mateřského. Ach, jak asi poskočilo srdce v Haničce, když babička s podivením ji zastavila: „Ale toto je mně dívka, jak by ju malíř vymaloval. Čí si dítě? Takové pěkné, čisté dítě. To mám radosť!“ A když zvěděla, čí Hanička je, řekla: „No, to mám radosť. Mosím to Hapolene (matce dívčině) říct, jaké má pěkné dítě! Tu máš grejcárek. Buď hodná! Šak tvá matka — znala jsem ju děvčátkem taky — byla tuze spořádaná, hodná, rozšafná dívka!“ A babička potěšena belhala k domovu.

Zdá se mi, že již všude u nás zmizel zvyk, aby děvčátka chodila na smrtnou neděli se stromkem po dědině. V Morkůvkách nosívaly dívky skutečně Mařenu čili smrtnicu po dědině — a potom ji hodily do potoka. V jiných dědinách vídával jsem jen stromek jehličnatý, ověšený stužkami, papírovými hvězdičkami a ozdobami, a škařoubkami z vajec, mezi něž navázány byly ústřižky červeného sukýnka, což obojí navlečeno bylo na nitích. Chudší děvčice z chaloupek přistrojily si tak smrtnicu a chodily po dědině na způsob koledy. Zpívaly při tom známou píseň:

„Smrtná neděla,
kdes klíče poděla?
Dala sem je, dala
svatému Jiří.
Svatý Jiří vstává,
zem už odmykává — —"

Dostávaly za to od hospodyň dárky.

V domácnosti děvčeti náležejí ruční práce a práce v kuchyni ovšem.

Šití do roka je mnoho, vyšívání ještě víc. Kde se zachovaly starodávné zvyky a zpěvy, tam zajisté i kroj starodávný, který se skoro vesměs doma zhotovuje. Za svěčný, pestrý, malebný kroj ženský děkovati sluší sice hlavně marnivosti Slovaček, neboť žádný jiný kroj nehověl by touze jejich a náklonnosti ku mnohobarvé pestrosti, ku vyšívání a cifrování tak jako malebný kroj slovácký ve všech svých odstínech; nicméně díky jsme jim zavázáni. Ku pracím s jehlou matky vedou dcery své od malička. To jsou práce vesměs zimní. Ženy a děvčice vyšívají náramky na rukávcích, obojky, chlapcům límečky a náramky na košilích, prostěradla na lůžko, povlaky do kostela atd. atd. Děvče začíná se chápati jehly zároveň s pannou (loutkou), které poopravuje šaty...

Jak milo potom pohleděti v neděli letní na vystrojené děvčice, any jdou z kostela nebo do kostela! Ke vkusně nabíraným pestrým suknim a červenozlaté kordulce nese se barevné vyšívání v bílém poli až radosť.

Práce s jehlou trvá ve dne zimního času. Večer začínají přástky, které především patří ženám a děvčatům. Bohužel, přástky mizejí očihledě. A snad již příští generace slovácká bude s úžasem hleděti na předměty, jež po rodičích zdědí a snese je s hůry nebo z komory vynese — a uslyší jména: vřeteno, kolovrat. „S vřetenem a kolovratem prý zacházely naše matky?" podiví se mnohý.

Blahořečme přástkám. Přástky byly kolébkou sice a pramenem vesnických klevet a nešťastných mrzutostí, jež letopisy nezaznamenaly, ale bez přástek neznali bychom na sta nejbásničtějších našich pohádek, nejroztomilejších vtipů, hloubavých hádanek národních a ryzích, nevyrovnaných písní, které pilní sběratelé poznamenali a zaznamenávají. To bývala první škola chlapců i děvčic. Neboť pohádky měly účel vychovavací, nahrazovaly školu. Může-liž býti šlechetnějších zásad nad ty, kterými končily pohádky: „Kdo

po tobě kamenem, ty po něm chlebem.“ — „Ani mravenečkům neubližuj...“

Na přástkách sdělovaly se národní tradice s pokolení na pokolení.

Šel jsem cizí dědinou. Ze statku selského, z vrat u kůlny vyběhlo děvčátko, možná sedmileté, prostovlasé, s velkýma modrýma očima. Rozběhlo se jako laňka na trávník, mne si nevšímajíc a volalo patrně bratra svého z chomáče chlapců, kteří si za červnového odpoledne hráli na důlky.

Volalo: „Joškóó, poď dom, utekaj. Ej, ty dostaneš — hanyšú. Maminka sa po tobě ptajú...“

„Co pak je to hanyša?“ myslím si a zastavím děvče.

„Jojha!“ diví se mi plavovláska podezřívavě; „abyste enem nevěděli. A založivši ruce na zádech, čiřila se mi do očí.

„Nevím.“

„Vy nevíte, že je to prut?“ učiřuje se děvče.

„Jaký prut? Prutu se u vás říká hanyša?“

„A neříká. — Říká sa bár jak,“ vysvětluje mi plavovláska už docela vážně. „Víte, na Štěpána pastýř donáša liďom březový prut, víte, březovec, s kerým sa z jara statek ponejprv na pastvu vyháňá, aby byl posušný. — Ná, dostane s tým prutem aji děcko, ked je neposušné. A kerému sa s ním ponejprv vyšvacá, od teho má potom míno. Naša Hanyša dostala s ním, tož říkáme ‚hanyša‘.“

„Tak to na Štěpána,“ prohodil jsem mimoděk, jen aby hovor neváznul. Vždyť jsem viděl, že mám před sebou dítě ze staré, patriarchalné školy rodinné.

„Ba že,“ přidává děvčička sama. Stojí a baví ji to, říci mi ještě něco, když takových věcí nevím. „A na Štěpána pastýři dávajú hospodářom aj po hrsti ječmeňa smíšaného s turkyňú (s kukuřicí). Kolik je v jačmeni zrnek turkyňových, tolej v tem domě budú mět — krom vašéj poctivej hlavy — ušípaných, víte?“

„Aha, to jsi hodná. A co pak ještě se na Štěpána dělá?“ vyzvídám dále.

„Ná, koleduje.“

„A co ještě?

„Už nic,“ vzpomíná děvče. „Ale na boží narození — víte — to sa dává pozor: ked panáčka osvitne sunko na hrubéj, tenkrát bude moc vína, a dobré, víte...“

„A odkud to všechno víš?“ tážu se.

„Já, odkáď? — Nuž choďá k nám na přástky staré ženy, tot tetka Gabryška a Ivičičena (ukazovala při tom blízké dva domy), a tož —“

„Petrušóó —“ ozvalo se ze statku, odkud vyběhla tato plavovláska.

Děvče uskočilo jak jiskra domů, kamž ji volali. Ale já vidím dosud před sebou ty veliké, směle otevřené, hloubavé oči a nebojácnou tvář. — Potřebí tu ptáti se: kdo po výtce uchovává starodávná národní podání, rodinné návyky, pověry a dobré, uctivé mravy domácí, zvláště ten samorostlý, o velkém společenském

jemnocitu svědčící obyčej, že lidé nevysloví před vámi sprostého slova, aby neohradili vaší hlavy, vaší osoby a úřadu šetrností nejvyšší? Řeknou, že vozí — krom vaší poctivé hlavy — hnůj; že mají — krom vašich poctivých hlav (je-li přítomno víc osob) — deset ušípaných atd. Nejčastější frase takové jsou: „krom božího daru“, když se vymiňuje chléb; „krom jeho posvěcení“, když se něco nechvalného pronáší o knězi. Řidší bývá: „krom vaší učenosti, krom vaší študírované hlavy...“ Žertem se říká též: „s odpuštěním ševc“. —

Ještě jiný příklad takového vypravování.

U Němčiček pod lesem nastřetl jsem děvčátko, jež páslo dvě kozy u cesty. Němčičky leží v roklině a proto jsem se ptal na cestu, nevida nikde věže kostelní ani domů. Děvče nejenom že mi ukázalo chodník, nýbrž ve své sdílnosti mi vypravovalo: „Škoda, že ste nešli včerá. Just v Němčičkách hořelo. A u Blanářů vám obnášali babičku hromičků a už im nad hlavama hořelo. Tož ani dobytek, ani ušípaný krom vašéj hlavy nevyhnali, a moseli babičku vynést. A u Jánošků zas tetka sú nemocná, stonú. Taky jich moseli ven vynášat a dobytek skrzevá to nevyvedli. A tož im shořela kráva s telátkem a dvě, krom vašéj poctivéj hlavy, svině — víte?“

Jedné podomní práce dívčí musím vzpomenouti, ač snad více mezi hru sluší počítati toto zaměstnání děvčic: umetání a malování. Je známa náklonnosť Slováků k barvám a k malování příbytků. Je známo, že kol dveří, kol oken a okýnek, kol čísla na domě a v každém výklenku stěny slováckých domů vnitř i zvenčí nejpestřeji jsou pomalovány. „Stěny samy jsou jasně bílé bez nejmenší nečisté skvrny“ — tak jeden cestovatel chválí tuto práci děvčic našich, — „tak že zrovna alabastrovým jasem sálají. A od tohoto bílého jasu odlišuje se ostře a řízně veselá pestrosť malovaných ornamentů. Průčelí ani jednoho domku není prostě bílé, nýbrž jeví větší nebo menší množství linealních i figuralních okras, skoro vesměs ve čtyřech barvách provedených. Pod římsou táhne se všude po celé délce budovy široký pás ornamentu vlnitého, spiralového, pletencového nebo meandrového, obyčejně skombinovaného z barev červené, černé, oranžové a zelené; kolem oken namalovány jsou místo římsových obrub pruhy jasně zbarvených fantastických kvítků, jež nad temenem okna obyčejně v široký feston vzrůstají. Mezi okny nalézají se, aby prostor ten prázdný nezůstal, pestré rosety, planoucí srdce nebo fantastičtí ptáci. Nejpečlivěji pak bývá kolorováno čelo tak zvané žebračky (žúdra). Štítek žúdra i sloupy jsou z pravidla hustě a pečlivě pomalovány drobounkými purpurovými, oranžovými a zelenými kvítky, tak že vypadá, jakoby kalíšky a korunkami nejrůznějších květinek byl poset. — Polychromii tuto doplňují pak jasně modré, zelené nebo růžové, široké obruby průčelných stěn při zemi, a červeně, modře nebo pestře pomalované mříže v oknech, kdežto zděné plochy v oknech natřeny jsou z pravidla barvou jasně zelenou.“ Ta obruba při zemi jmenuje se obrovnávka.

„Však nemysli nikdo, že průčelí domků jsou těmito barevnými okrasami přeplněna a přetížena, naopak: jasně bílá základní barva stěn převládá mnohonásobně a tak rozhodně, že lze ty façady přirovnati k bílému, atlasovému rouchu se zlatým a barevným vyšíváním na obrubách a v záhybech. Celkový dojem pak jest velice lahodný a veselý, jakoby se celá osada tiše ale srdečně smála. Mně bylo v prvních chvílích tak volno a blaze u srdce, jako bych se byl stal dítětem, jež bez myšlének s tichou, nevinnou a srdečnou rozkoší v pohledu na řady nových, dosud nevídaných obrázků se kochá. Tak působí i na člověka blaseovaného zvláštní tyto výtvory smyslu jen od přírody poetického, jejž nazval bych poesií nevědomou."

Ano, takové čarodějky, takové malířky jsou slovenské děvčice!

Vzpomenul jsem také umetání.

V neděli, časně ráno totiž, nežli ještě slovácké děvče dobytek popraví a dvůr uklidí, zamete před domem chodník daleko do cesty. A zamete jej velice čistě. Potom vezme do klína žluťučkého písku, pro nějž dívky kolikrát daleko chodí, a pískem tím umetený chodník v dědině posype v nejpůvabnějších obrazích a formách. Vytvoří z okamžité fantasie divotvorné ptáky, věnce, květy, figury až radosť, zrovna jako malby na staveních!

Tak je posypáno pěkně dům vedle domu. Kde v domě nemají dcery, připadá posýpání služebné dívce, v tom není rozdílu. Když pak jdeš dědinou tak s obou stran posypanou do kostela, celou cestou se obdivuješ té originalnosti a tomu vkusu slováckých tvůrkyní.

Děvčice, které umetají a malují, jsou větším dílem už dospělejší. Když jsou mladší, bývají chůvami mladších bratříčkův a sestřiček. Kde není děvčete v selských rodinách, tam berou si chudobné děvče do služby za chůvu. Chůvě připadá úkol prvního vychování. V tomto zaměstnání slovácké děvče otevře poklady své duše, plné tajemství a báchorek, plné všeho, co jí od matky vlastní a od přírody vštípeno.

Doma klade dítě do kolébky a uspává je svou pěsničkou; jde-li s ženci nebo nádenníky na pole, uváže dítě v kolebači na svislou větev třešní a dítě uspává se pod modrým nebem zpěvem polního ptactva. Dokud je slabé, nosí je v chůvce, silnější pouze na ruce a když už „běhá", béře je na záda bez chůvky.

Nejznámější ukolébavky uvedl jsem jinde; doplňuju je některými varianty:

1. Hajú, belú,
kočka v zelú
a hříbiátko
v petrželú;
hajú, belú,
kočka v zelú,
kocúr v kaši,
on tam straší.

2. Hajú, belú,
kolébu ťa
až ťa uspím,
odendu ťa
do zahrádky
na kadlátky,
odendu ťa
pro vodičku,
budem vařit šošovičku.

3. Neplač, neplač, neplač,
kúpíme ti klepač,
a jak budeš plakávati,
budeme ti klapávati,

4. Spi, diťátko, spi,
zamži očka svy;
Pámbu s tebú bude spáti
andělíčci kolíbati,
spi, diťátko, spi!

Potom se učí dítě sedati v klíně a chůva učí je tleskati ručkama; při čemž zpívá onomatopoeticky:

„Čáp, čáp, čapušky,
pojedeme na hrušky,
a z tech hrušek do Němec
Janíčkovi na věnec."

Místo „Janíčkovi" vloží se pokaždé ovšem jiné jméno křestní, jak se právě dítě jmenuje. To jest asi první hra, kterou dítě umí. Další hry jsou: „Běžela myšička —", schovávačka za hlavu chůvy s voláním „kuk!" a j. Potom se už dítě učí státi a choditi panáčkem, při čemž se dítě jen povzbuzuje voláním: „pá-pá-pánečeк".

Chůva žvatlá s ním od rána do večera. A když dítě samo začne žvatlati, první náuky, jež se mu vštěpují, jsou náboženské. Sotva, že umí říci „tatínek", „maměnka" a vysloviti jména bratří, sester a chůvy, vštěpují mu kříž. Když ví, jak se dělá kříž, vštěpují mu rázem otčenáš a zdrávas a tento nejstručnější katechismus:

„Kolik je Pánůbohů?" — Dítě: „Jeden."
„V kolika osobách?" — Dítě: „Ve třech."
„Jak sa menujú?" — Dítě: „Bůh otec, Bůh syn, Bůh duch svatý."
„Kdo ťa stvořil?" — Dítě: „Bůh otec."
„Kdo ťa vykúpil?" — Dítě: „Bůh syn."
„Kdo ťa posvětil?" — Dítě: „Bůh duch svatý."
„A kde?" — Dítě: „Na křtu svatém."
„A čím?" — Dítě: „Svú boskú milostí."

Tento katechismus je zároveň první náukou, kterou dítě zná v jazyku českém spisovném.

Chůvy samy jsou mezi děvčicemi kastou, a protože se nemohly ve všem súčastňovali her se svými kamarádkami, jež nechovaly, vymýšlely si hry svoje, v nichž jim chování nepřekáželo. Taková hra je na př.: „Kamenný most", což byla hra velice oblíbená. V Kobylím i dívky dospělé ji hrávaly.

Chůvy zamotány s dětmi postaví se v jistých řadách, procházejí a proplétají se, zpívajíce střídavě:

„Před naším je kamenný most,
hajá dunda.

A co vy nám za to dáte,
když přes náš most přejacháte,
hajá dunda?

Co bychme vám za to daly,
šak sme ešče nejachaly,
hajá dunda!

Černojokú děvulenku
jako zlatú makověnku,
hajá dunda!

Jachejte!“

Zaměstnání děvčic mimo dům je pasení. Jak děvče doroste čtvrtého, pátého roku, stane se z něho husařka. Jednou z největších ctností slováckých je pracovitosť. U nás nikdo nezahálí. Husařka pohání s prutem v ruce svoje stádo husí do strnisk a povolává si „haj-haj-babulky!“ Jak uplynou dvě, tři léta, husařce svěří se krávy; stane se z ní kravařka. Tyto pastvy, jež děvčata konávají společně s chlapci, jsou školou písní, jsou školou i všech darebností. U nás pastvy téměř už vymizely a nebyly ostatně nikdy tak rozšířeny jako dále na východě a na Valašsku. O slováckých děvčatech jsem nikdy neslyšel, že by byly znaly onen zvláštní druh duet a zárodek prostonárodní opery: helekání a hojakání.

Chudobná děvčata hoferská (podružská) choďí do služby nebo na panské za denní plat, čemuž se říká „na tovarych“. Služba někdy, pravda, bývá tvrdá, a děvče hořce si stěžuje:

„Ach bože, přebože, co sa toto děje,
kdo mia nevychoval, ten mi rozkazuje...“

Anebo:

„Ach bože, přebože, s vysokého neba,
už jsem sa najedla služebného chleba.
Keď si já ho krájám, šecí zahlédajú,
a mia nebožátko, slze oblévajú. —
Co dobrého majú, přede mnú skovajú,
a co mrcha majú, to přede mě dajú.“

Ký div, že pak děvčička srdečně touží po onom dni, který ji krušné služby zbaví a dovolí jí vyhledati si jinou službu, jiného hospodáře a jinou hospodyni? Zvláště, je-li služebná sirotek, nejednou si zpívá:

„Vánoce, vánoce, skoro-li budete?
Skoro-li, dívčence, ze služby půjdete?
Kerá má mamičku, tá k mamičce půjde,
a kerá jí nemá, tá naříkát bude.
Nebudem, nebudem u Brumovských súžit,
oni mně nedajú, co dobrého užit...“

Některá v rozhorlení ještě prozrazuje:

„A oni si jeďá samé buchty masné,
a mně odhazujú samé sakry jasné.“

Dívky z rodiny nebo služebné u hospodářů chodí na trávu. Je to jedna z těžkých prací ženských. Na Slovácích ani tehdy, když se děvčica, poupě, rozvijí v půvabný květ, nepěstuje se půvab slabosti, útlounké postavy, půvab jemných ruček a drobné nožky, neobětuje se zdravý, plný dech a bujná čerstvosť života umělé, svůdné konstrukci šněrovaček. Za krásnou ženu počítá se

statná roba; zdravé, kypící děvče. Děvče útlounké s přibledlými líčkami a slabounkými údy pokládá se spíše za churavé nežli za krásné. A idealem jsou děvčice,

„keré majú očka černy,
líčka červeny“.

Slovácká děvčata, třeba snad náležejí jako všecka děvčata pod sluncem k pokolení křehkému, k pokolení slabému nenáležejí. Práce je sílí. Takovou prací je i chodění na trávu. Navázati si „nošu trávy na barana“ a donésti ji na svých zádech se vzdálených luk domů, k tomu je potřebí síly a zdraví železného. Ani některý muž by takové noše neunesl. Když v písni děvče volá: „šohaj, šohaj z druhé strany, poď mi zdvihnout nošu trávy“, není to snad pouhá zábarka (záminka).

A když jsou děvčata v poli, na lukách nebo v lese na trávě, když ji trhají nebo vyžínají, rády bývají si na blízku dvě a dvě kamarádky, jež si svěřují tajnosti své a zpívají ony divukrásné, hluboké, prosté písně milosti s nápěvem melancholickým do moll, které jsou nám všem tak drahé, okouzlující. Tehdy už je jim přes patnáct let. Komu je přes patnáct let, toho se neptáme, proč a co zpívá?

Zpívá o lásce šťastné i nešťastné, o citech a snech svých, o tom, co slyšela neb viděla. Vždyť po patnáctém roku již chodí k muzice... A zpívá proto, proč skřivan a slavík a všecko to ptactvo pozemské i nebeské.

Na trávnice vztahuje se v celém širém okolí známá hodovní píseň, kterou houslista zanotí při zavádce:

„Poslúchejte všecí lidi, co vám budu zpívat,
o bořeckých dívkách, kerá se chce vdávat.
Jedna druhéj povídala, jak byly na trávě,
já sem ich poslúchál, ležél sem tam v brázdě.
Jedna druhéj povídala: můj milej je hezký
dyby on k nám chodil...“

Po patnáctém roce dostavuje se u děvčic opravdový cit, onen cit,

jejž andělé jmenují nebes slasť,
jejž ďáblové jmenují pekla strasť,
a lidé jej jmenují láska.

Mnohá již po patnáctém roce se vdává. Slovačky jsou krásné, pěkně rostlé a kypré. To je po Moravě známo. Jsou to dívky živé, jadrné, ohnivé. Obličej temný, sluncem opálený, měkké a čerstvé rty jak višně, oči z pravidla černé, bystré, šibalské a vlasy rovněž tmavé. Nejhezčí lidé a kroj je bez odporu podlužácký podél řeky Moravy od Hodonína k Břeclavě. V těchto podlužáckých dědinách najdeš i krásky zvláštního rázu. Nejsou brunetky, spíše blondýnky. Mají podlouhlé, bílé obličeje, půvabně vykrojené plné rty a klassicky čisté, harmonické oči s jemnými brvami. Vlasy mají plavé, kaštanové. Tak štíhlých postav a krásy tak okouzlující snad jsem nikde neviděl. Proti brunetkám vynikají jakýmsi

*

klidem. A všechny Slovačky vůbec mají krásný, zpěvný hlas. Čím blíže k Brnu, tím méně krásy a ryzosti.

V této periodě vylíčiti povahu slováckého děvčete moje péro už by nedovedlo. Ani stínu! Mezi děvčaty slováckými, pravda, je málo sentimentalních blouznilek, ještě méně tichých, zasmušilých modlilek. Toho není v povaze kmenové. Až na některé melancholické stvoření nejvíce jich je zdravých, nebojácných, veselých děvčat, která se k lásce chovají na pohled jako mužatky: se smíchem k sobě a s posměchem k druhým. Ale kdybys jim věřil! Jsouť jak ony květiny, které hluboko v kalichu svém skrývají to, co v květu jich nejkrásnějšího. Mluví-li děvčica o chlapci, „kterého jí dávajú, se kterým sa jí smějú“, s úštipkem, ukazuje-li jeho vady a směje se jim, myslí si vždycky pravý opak. Chce tím odvrátiti tvou pozornosť. Vůbec, mýlil by se každý, kdyby myslil, že v tomto věku děvčice naše budu chváliti.

Člověk vůbec nevyzpytuje tato stálá a vrtkavá, věrná a lstivá, smějící se a plačící stvoření ani když jsou již ženami, nerci dokud jsou svobodné, mladé, nezkrocené. A je lhostejno, mluvím-li tu o děvčeti, které žilo před sto lety nebo v loni a žilo-li na carských, bujně divokých zahradách širé velké Rusi nebo na ztracených salaších a pasekách horského kraje slovenského: žila-li v pohyblivých, svůdných a diplomaticky nebezpečných salonech světa pařížského nebo v zákoutí vážné, moresné, způsobné a bohabojné kuchyně německého městečka.

Mladé děvče je samo sobě hádankou, jak by nemělo býti druhým?

A takové jsou i dívky slovácké.

Jsou to stvoření nejoddanější těm, které milují, a nejpánovitější jedním dechem; jsou nábožné, povolné a zase mstivé jako Beduinky; jsou stvoření milounká, něžná, která s broučkem cítí, a hned zase nejzlomyslnější, nejzarytější na smrť; jsou to hlavičky s rozoumkem tak chytře pronikavým a zase tak roztomile omezeným, až srdce smíchem usedá. Rozumějte jim! Jsou to stvořeníčka, která nevědí, co chtít, nevědí, proč jsou na světě, poletují jako vážky nad vodou a stávají se z nich vroucí, milující, vášnivé, hlubokocitné matky. Věci nejvážnější jsou jim k nejrozmarnějšímu smíchu, při maličkostech vyhrknou jim slzy, věci hlavní pokládají za vedlejší Kdo vyučil srdce ženské tolika úkladům, lsti, přetvářce? Ta slovácká vesničanka, jaká to koketka! Jsou i ta slovácká děvčata tak převrácená jako jiná, že pravidelně za dobré vlastnosti se stydí a daremné nosí na odiv.

Vy slovácké děvčice, vás možno v tomto věku vášnivě milovat, ale nikoli studovat!

Z poesie slovanské.

Vichr.

J. Ščogolov. Přeložil z maloruského Fr. Chalupa.

Bujný vichře, neukrotný,
jak se ženeš, řítíš dravě.
Stepí duješ, moře vzdýmáš,
divě řádíš po doubravě.

Jako stéblem dubem zmítáš,
vyvracíš ho z lůna země; —
zbývám tu sám neporušen,
nemáš síly, nemáš ke mně.

Nad mou hlavou přeletěly
velké bouře, řvaly dlouze,
otřásaly, neotřásly,
pozachvěly srdcem pouze.

Jak by zašlo jeho léto,
zima dotkla se ho kruto.
Čím se libě těšívalo,
zapomněno, odvanuto.

Jako v ohni čisté zlato,
vyzkoušeno útrapami;
perutí tvých divá síla
odnesla jen žaly, klamy.

Bulharské obydlí a život v něm.

Líčí J. A. Voráček.

(Illustruje prof. J. Mrkvička v Plovdivě.)

(Pokračování.)

Přihledněme tedy k nástrojům vůbec.

Nástroje, bez nichž se rolníku obejíti nelze, jsou po většině tyto: pluh (ralo), vůz (kola), brány, lopata, motyka, kosa (kósa), srp (сърпъ), nástroje k mlácení atd. Důležitější však jest útvar a podoba těchto nástrojů, a z té příčiny o nich se více rozhovoříme, pohlednouce při tom i k jiným slovanským i neslovanským národům, protože již pouhé názvy slovanských zemědělských nástrojů ku mnohým domněnkám důkazem býti mohou, jako na př. k té, že Slované od nepaměti rolnictvím se obírali, ve stálejších sídlech osedlí byli a tím i čistě originalní osvěty nabyti mohli, jak zejména Šafařík učí. Tato náuka však nezalíbila se, jak dalo se očekávati, zejména některým Němcům, kteří by nejen nejraději barbarství Slovanům za vrozené přisouditi chtěli, nýbrž i to všechno, co o dávné civilisaci Slovanů svědčí, sami sobě přičetli, hlásajíce, že Slované tomu i onomu od Germanů, s nimiž od dávna sousedili, naučili se, a do života uvedli, jak na př. Rössler učinil, tvrdě,

že Slované rolnictví od Němců se přiučili. Ten však, kdo i výzkumů vážných filologických studií dbá, jináče na tu věc pohlížeti bude a pohled ten Slovanům příznivějším se zjeví.

Avšak, jako v celku, tak i v jednotlivostech s různých stran různá panují mínění. Již pouhé slovo „pluh“ třeba rozboru podrobiti. Shodnosť s německým slovem pflug téhož značení k tomu nás vybízí, neboť nejednou Němci za německé prohlášeno bylo, a poněvadž pluh prvním nástrojem v rolnictví, vysloveno tiše i to, že rolnictví od Němců ke Slovanům přišlo. Tomu však není tak. Slovo pluh ode dávna u starých Slovanů žije a v památkách se nachází podobně jako u Němců.*) Starobulharské **плоутъ** upomíná na plouti, od kořene plu-, který vyskytá se podle Šercla**) a jiných i v gotsk. flodus (něm. řeka), něm. Flügel (křídlo), řecky *φλέω* (přetékám), *φλυαρεῖν* (žvastati), lat. plorare (plakati), franc. pleurer, španěl. llolar atd. Význam „plouti“ nebo „plovoucí“ vyskytá se již u starých Indův a jiných národův, ani zorané pole k vlnícímu moři přirovnávají. I řečtina a latina k tomu nás přivádí; srovnej řec. *ἄροτρον* pluh — *ἐρετνόν* veslo a latinskou frasi arāre mare (Verg. Ovid), arāre mare (Ov.). Přiznáno ostatně, že v arijských jazycích obraz o lodi moře brázdící přenesen i na pluh pole zrývající.

Z filologického stanoviska vytknouti dlužno, že slovo „pluh“ všem Slovanům je vlastní a dávná tedy bude as to doba, kdy si je osvojili, sídlivše bezpochyby společně ještě v krajinách „černozemských“. Jdeme-li však dále, vidíme, že slovanský pluh (плугъ, litevsky plugas), nalézáme i v rumunském jazyku (plug), dále v albánském (pliúar) a podle všeho i v germanských jazycích,***) neboť počáteční skupina německého phlug nebo-li pflug k tomu nás nabádá, že náslovné ph—pf cizího jest původu v němčině, jako na př. ve slovech: pflanze = lat. planta, pfeffer = piper, scheffel = scaphum, pforte = porta, pfeil = pilum, flegel = flagellum, pfund = pondus atd. Ostatně i koncovka slovanská opory nachází ve slovech dosti rozšířených, jako: luh, kruh, pstruh, popruh, druh, pruh a j.; u nich *h* zastupuje původní slovanské *g*. Než totéž by snad i Němci svými slovy doložili, kdy nebylo historických památek a hlasů, které všechny Slovany jako národ zemědělcův vyličují.

Kdyby však i slovo pluh Slovanům se oddisputovalo a za cizí prohlásilo, druhý název a sice: rálo (rádlo, oralo, radlica) povždy slovanským zůstane. Při tom však nejasno zůstává, jak dalece pluh a rádlo od sebe se liší. Jisto však, že forma pluhu i formalně rozdílným slovem se naznačuje. Vyskytují se vedle sebe podobně, jako pachať a orati.

Původní a nejstarší modelly pluhu, jak tu a tam se dochovaly, a jak i domnívati se jest, byly úplně ze dřeva,†) bez ko-

*) Srovn. A. Kotlarevskij: Slavjanskija drevnosti I. str. 40.
**) Č. Šercl, Z ob. jaz. I. str. 160.
***) Angl. plough, dánsky ploug, švédsky plog, nordsky plôgr.
†) Viz na př. „Slovanský sborník“ č. 3. r. 1883.

leček a o jednom tihli. Táž forma, malé jen podrobená změně, zachovala se skorem bez výjimky u všech dnešních Bulharů, tak že diviti se jest oné konservativnosti lidu, s jakou více než tisíciletí při svých pracech zvykem se řídí, neboť porovnáme-li pluhy

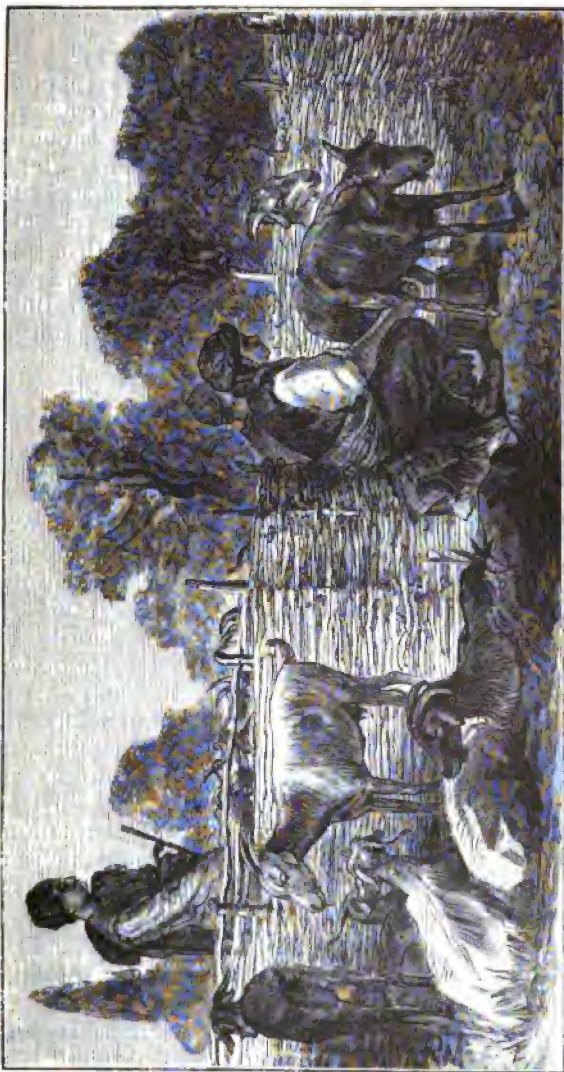

baltických a polabských Slovanů s dnešními, jaké zejména v Bulharsku jsou, vidíme, že skorem nižádné změny nedoznaly.

I dnešní pluh, jak na balkánském poloostrově v užívání, jest až na nejnovější cizinské exempláry úplně ze dřeva shotoven, bez koleček a o jednom tihli. Pouze tak zvaná „radlice" železná jest.

Bulharské rálo skládá se z částí, které se takto jmenují: plъzica nebo pъlzica (č. plaz, čili ta část, která po zemi se plouží), uište (hřídel), bъrzje, dvě uši (odháňky), lemeš, čiraslo a klečka (tihel, držák), uište (vodište?) čes. hřídel, je dlouhé dřevo, k němuž ve předu jarem připevněn, aby volové zapřáhnouti se mohli. Zadním koncem zaděláno je do plazu (plъzica) tak že skorem pod pravým úhlem zakřiveno bývá. Bъrzje zove se příčka, která, v plazu vztyčená, hřídel podporuje, tak že mnohdy trojúhelník se tvoří. Před ním ještě umístěno čirastlo na způsob nože, aby země snáze se rozdělila. Železo, nebo-li radlice nazývá se leměs (provincialně jemeš) nebo palešnik. Tihel, který rukou se drží, zove se klěčka (místy opaška). Mimo to ještě po obou stranách jsou desky nazvané „uši", mající účel ten, aby vyoraná země do rozoru nepadala. Otka, sloužící k očišťování železné radlice po jedné straně a po druhé k pobízení volů, nazývá se kupralja. O této otce podotýká Rakovskij, že slouží Bulharům nejednou i jako ochranná zbraň (oružie), jak i národní píseň o tom se zmiňuje:

Kupraljko, milá sestřičko!
ať se mi pružíš, ohýbáš,
abys mne zbavila devíti bratů,
devíti bratů, černých Latinců!

V celku pak hlavní rozdíl mezi „oralem" a „plugem" je ten, že „orala" užívá se k prvnímu orání, kdežto „plugu" více k urovnání pole.*) Podle toho vidíme, že i forma je rozdílna a sice podle účelu práce. I byl by tedy „pluh" jaksi pozdější, třebas o málo mladší, a jakoby pomocník „orála", jak i doposud se ho užívá, aby pole lepšího vzhledu nabylo a rozory**) utvořilo. Taký rozdíl aspoň sami bulharští seljané mi udali a myslím, že ne bezdůvodně. Na základě toho možno mi vysloviti myšlénku, že pluh (dnes vlastně synonymum orála nebo-li rádla) je vynález pozdější a jaksi umělejší, dokonalejší. Rolníci doposud, užívajíce obou, dobře vědí, kdy upotřebiti mají rádla a kdy pluhu. Proto můžeme plným právem o Slovanech říci, žeť to vynález jejich, byť i někdo na jisto dokázal. o čem pochybuju, že „pluh" Germanům vlastním jest, neboť zbývá pak nám Slovanům ještě rádlo, neb oralo, které, jak dříve podotknuto, pluhu předcházelo.

V novější době, kdy pluhy (v širším smyslu toho slova užito a vzhledem na oba druhy) velikého zdokonalení nabyly, mnoho se změnilo, ale hlavní dvě formy, rádla totiž a pluhu, posud se uchovaly. Umělým pluhům, po většině z ciziny přišlým, říká se mašina.***) Na venku však dosud „mašin" neznají. Tam oře se ještě

*) V Pošumaví říká se tomu pluhu „percák", což bezpochyby jméno německé. Alespoň konec -ák (hacke) tomu nasvědčuje.

**) Rozor, čili jak lid říká rozhor (= rozvor), je dolík, který za pluhem zůstává mezi dvěma brázdami.

***) Při názvu mašina, myslím, že rozhoduje u lidu též látka a to především železo, z něhož je stroj učiněn, tak že i kamna železná, nebo plechová „mašinou" slují, třebas by se to příčilo definici o stroji.

tak jako za pradědův. Země se jakž takž zorá a zaseje a „bogъ“ dává úrodu v pravém slova smyslu, neboť žeň a úroda u porovnání s objektivnou prací, poměrně dosti veliká jest, tak že v příznivých letech obdiv vzbuzuje. Někdy ovšem více bodláčí, trávy a metlice jest nežli obilí, ale to přičítá Bulhar vyšší moci, která ho tresce.

Hnojiva a zlepšování půdy Bulhar skorem nezná. Na místě toho nechává značnou část polí ležeti rok i více ladem, než opět ji upotřebuje. Cena hnoje se nezná. Týž účel však zastává dlouhé strniště, které po žetí zůstává a hnitím nové prsti napomáhá. Takové hospodářství je vůbec možno tam, kde má každý země s dostatek, a tomu skutečně posud tak jest. Kdyby však racionelní, umělé zlepšování půdy se zavedlo, jisto, že země rodila by stonásobně. Zároveň však myslím, že naši rolníci o mnoho by lépe zde nepochodili, protože by z počátku, poměrů neznalí jsouce, v mnohém se přepočetli, nemohouce konkurovati lácí ani jednoduchostí výživy. Jináče ovšem, kdyby i pracovní síly sebou přivedli; avšak i tehdy výtěžek u porovnání s výdaji byl by na pováženou, protože konkurrence domácí v cestě stojí. Rolnictví vyplácí se jediné tomu, kdo sám svou práci zastává a draze nepočítá; tomu však, kdo na vše zjednati si musí, velký užitek i při vší umírněnosti daní nekyne, a tu ještě závisí od nebe, totiž od pohody, jaká bude úroda. Sucho třeba míti vždy na zřeteli. Mokrá léta jsou výjimkou. Mnohdy již v červenci všechno bývá slunečním vedrem spáleno. Nikde nevidíš ni zelené travky. Třeba se říditi podle toho, síti dřív, aby i žně dříve byly, a před časem obilí na stojatě neuschlo. (Pokračování.)

Angličtí spisovatelé o slovanských otázkách.

List I. Napsal Alfred Lloyd Hardy.

(Dokončení.)

Mr. William Ralston, Shedden Ralston, narodil se v roce 1829. a byl zaměstnán jako dozorce v oddělení britského musea pro vydávání knih, od r. 1853.—1875. Mezi r. 1868. až 1875. navštívil čtyřikráte Rusko. V r. 1869. vydal dobře známé dílo, překlad Krylových bajek, s životopisem spisovatelovým. Mimo to přeložil Turgeněvovu „Lizu“. — Jiná díla jeho jsou: „Zpěvy lidu ruského“ (r. 1872.) („Songs of the Russian People“), „Ruské národní pohádky“ (r. 1873.) („Russian Folk-Tales), „Ruské dřevní dějiny“ (r. 1874.) („Early Russian History“); mimo to napsal též úvod ku Henry Riolově knize „Jak se naučiti ruštině?“ (1878.) a též ku knize Maive H. Stokea „Indické povídky o vílách“ (1880.) a přispěl též vzácným příspěvkem k anglickému překladu „Tibetských povídek“ Frant. Ant. ze Schiefneru (1882.). Kromě těchto uvedených prací přispívá Mr. Ralston do různých našich sborníků a časopisů. Velice zajímavý článek od Mr. Ralstona naléză se

v časopise „Good Words“ v prosinci roku 1869., který pojednává o slavnosti Husově v Čechách, jejíž očitým svědkem byl spisovatel sám, v témž čase v Praze meškající.

Reverend Albert H. Wratislaw, M. A., člen královské historické společnosti anglické, a královské učené společnosti české; byl předsedou „Felstead Grammar-School“ v Essexu od r. 1852.—1855., a pak školy („Grammar-School“) v Bury St. Edmund v Suffolku od r. 1855.—79.; pak vikářem v Manorbieru v Pembrokeshire, ve Walsku. Vydal kromě několika theologických a jiných prací ještě následující: „České básně, staré i nové, přeložené z originalu slovanského, s úvodním pojednáním“ *) (roku 1849.); „Kralodvorský rukopis a jiné staré české básně, přeložené dle slovanského originalu anglickým veršem**) (1852.); „Historický a statistický náčrtek o slovanských protestantech v severní části rakouského císařství; k tomu jest připojena zpráva o residenci a zajetí v Turecku za doby královny Alžběty anglické, což jest přeloženo a vyňato z českého spisu šlechtice Václava Vratislava“ ***) (roku 1861.); „Příhody Vratislava, přeloženy dle českého originalu“ (1862.); †) „Denník vyslance českého krále Jiřího k Ludvíkovi XI. francouzskému v r. 1464., přeloženo dle českého rukopisu“ ††) (1871.); „Život, legenda, a prohlášení za svatého Jana Nepomuckého“ (1873.) †††; „Čtyry přednášky o první české literatuře čtrnáctého století, čtené na universitě oxfordské, z fondu Ilchestrova v r. 1877.“ [1]) (1878.); „Život a spisy Dubravia, biskupa olomouckého (1542.—1553.), otištěno pro privatní potřebu co IX. svazek publikací královské historické společnosti“ [2]) (1881.); a konečně v r. 1882. vydal Mr. Wratislav spis pod titulem „Jan Hus“; jest to záslužná práce o životě a působení u věčné paměti trvajícího českého náboženského reformatora a mučenníka, kterýžto spis jest tak jako páně Morfillova „Slovanská literatura“ vydán „Společností pro podporování kresťanských vědomostí“.

K tomu nutno dodati, že se v oné knize českého historika, biskupa Dubravia, „O rybníkách a rybách“, která vydána byla ve

*) „Bohemian Poems, Ancient and Modern, translated from the original Slavonic, with an introductory Essay.“

**) „The Queen's Court Manuscript, with other ancient Bohemian Poems, translated from the original Slavonic into English verse.“

***) „A Historical and Statistical Sketch of the Slavonic Protestants in the north of the Austrian Empire; together with an account of a Residence and captivity in Turkey in the days of Queen Elizabeth of England, translated and extracted from the Bohemian of Baron Wenceslas Wratislaw.“

†) „Baron Wratislaw's Adventures, translated from the original Bohemian“

††) „Diary of an Embassy from king George of Bohemia to Louis XI. of France, in the year 1864., translated from a Bohemian manuscript.“

†††) „Life, Legend and canonization of St. John Nepomucen.“

[1]) Fom lectures on the Native Literature of Bohemia in the Fomteenth Century, deliwered before the University of Oxford, on the Ilchester Fourdation, in 1877.“

[2]) Life and writings of Dubravius, Bishof of Olmutz (1542.—1553.), reprinted for private circulation from Vol. IX. of the Transactions of the Royal Historical Society.“

Vratislavi r. 1547., činí zmínka anglickou autoritou o lovení vůbec, Isackem Waltonem, a že byla přeložena do angličiny a tak i obnovena v r. 1599. jistým Georgem Churcheyem, členem Lyon's Inu, v Londýně; jest to „úkaz", jak Mr. Wratislav ve svém díle praví, „který jest v Čechách zcela neznámým". Chtěl jsem se dopiditi sám překladu Churcheyova v knihovně britského musea, ale nenašel jsem ho tam.

Mr. **Arthur J. Patterson** jest znám více jako maďarský než slovanský učenec. V r. 1868. vydal překlad Jokajova „Nového statkáře" („New Landlord") a zároveň též dílo: „Maďaři, jejich země a instituce" (ve 2 sv. 1869.), „The Magyars, their country and institutions"; jest to vynikající dílo v tomto oboru, poněvadž skoro až do poslední naší doby Maďaři byli tak málo známí Angličanům jako všickni Slované.

Mr. Patterson jest též členem „Kisfaludy Society". —

Co dodatek k těmto krátkým životopisům přednašečů Ilchesterského ústavu dodávám, že jeho knihovníkem jest dr. Jindřich Krebs z Darmstadtu, jehož obzvláštní laskavostí bylo mně i mému jednomu příteli, Srbu, dovoleno, že jsme si směli prohlednouti všecky knihy v téže knihovně, které pojednávají o slovanské otázce vůbec.

Příště, doufám, že budu moci podati zprávu o Siru Johnu Bowringovi, Mr. Patonovi, Mr. Dentonovi a i o jiných krajanech, kteří se zabývají, kromě již spisovatelů uvedených, slovanskou otázkou.

Šlechta na Litvě.

Její rozvoj historický, význam a život.

Napsala **W. Z. Kościałkowská.**

(Pokračování.)

Ale přese všechen ten zajisté vysoký stupeň osvěty nebyla šlechta prosta předsudků společenských a náboženských. Předsudky společenské majíce původ v zákonodárství a mravu, byly sloučeny s hrdostí „z urození". Náboženské předsudky částečně vyplývaly z víry hluboké, odmítající kritiku vědy, částečně však je značněji zaostřil a rozmnožil vliv jesuitský. Polská šlechta vynikala vždy horlivou věrou a pobožností. Pobožný byl rolník pozorující divy přírody, tohoto díla Nejvyššího; stokráte pobožnější byl rytíř, jenž spoléhal na pomoc mocí nebeských a nosil na šavli obrázek Matky Boží. Tento náboženský směr trochu jednostranný byl ve volné a kvetoucí dávné Polsce vyrovnán zákony mającími jakési známky tolerance. Jinověrci všech odstínů nejen že se těšili v Polsce pohostinství, leč měli zde i stoupence. Měli je ariani, měl jich značný počet i protestantism, zvláště mezi šlechtou litevskou. Nejen Sasíci, Tataři a Armeňané, leč i toho času všude pronásledovaní židé těšili se tu ochraně moudrého zákona a vlídného mravu. Teprve vychování a jesuitský vliv na

nejvyšší vrstvy společenské podkopaly toleranci, a boje s dissidenty na Litvě a Rusi připravily úpadek Polsky. Šlechta z přirozenosti rytířská a hrdá, ale laskavá a měkká, připojila se jaksi nevědomky k dílu zhoubnému, polehtána byvši ve své hrdosti a svých náboženských představách, a snad spíše ve představách společenských než náboženských. Přes to vše a přes jesuitský vliv oplakání hodný v zárodě i následcích veřejnosť nemohla se smířiti s jesuitskou kasuistikou, jesuitskými úskoky, a jesuitism zůstal jí podnes synonymem falše. Proto také jesuité opanovali svědomí a vychování skoro všech magnatův, ale na Litvě osvícení piaristé a veskrz národní basiliani těšili se většímu výsledku. Od jesuitův odpuzoval zajisté především jich kosmopolitism, jenž se nehodil k národní pobožnosti, k národnímu vyznání. V upřímné, dětinské, naivní pobožnosti šlechty polské jest každému nepředpojatému badateli nápadna určitě vyznačená zvláštnosť. Nevidíme v ní nic asketického, aniž nejmenší náklonnosti k mysticismu. Je to pobožnosť upřímná, na venek zjevná, libující si v kostelní nádheře, ve víření kotlů, v tasení šavle na obranu evangelia — pobožnosť důrazná, smyslová, plná bujné fantasie, úplně souhlasná s celým zevnějškem šlechtickým. Šlechta měla v nebi svého zvláštního boha, „nejpřednějšího šlechtice“, jemuž potud se kořila, pokud byla s to, aby se pokořila, beze všeho badání theologického. Ostatní nejupřímnější, nejvroucnější a opravdu rytířský hold skládala u nohou Panny Marie, zvláštní ochranitelky „Sodalisów Marianusów“, králové polské, proslulé v Częstochově a Ostré bráně vlasteneckými divy, stojící v každé potřebě po boku národní vlády, té, kteréž rozvíjeny byly prapory a na jejíž počesť byly zpívány hymny, té, jejíž obrázky byly vyřezávány na křivých šavlích, a v paláci pod nádhernými záslonami rovněž jako pod střechou mezi svěceným kořením byly vždy na místě čestném. Šlechtic ctil kněze u oltáře, bratříčkoval se s mnichem ve všedním životě, ale neštítil se nikdy volného žertíku a vtipného slovíčka. Máme toho četné doklady v polském písemnictví, od „frašek“ knížete básníků (Kochanowského) až do proslulé satiry o mniších od biskupa warmieńského (Krasického). Kromě toho šlechta ve městech a na statcích svých ráda stavěla kostely, hojně poskytovala dary klášterům, a největší část podobných fundací na Litvě spadá do XVII. a první polovice XVIII. století. Potom nedostávalo se na to času a peněz. Doba před rozborem, jsoucí spolu dobou znovuzrození občanstva i volné myšlénky, obrátila veřejnou obětovnosť v jinou stranu.

V pamětnících z doby hodné oplakání shledáváme bohužel příliš časté zmínky o „židovské šavli“. Prodajnosť setřela hrdosť s čela nejednoho šlechtice. Po magnatech přišli chudší, kteřížto za přízeň, starostenství, nájem, často za hojné vyčastování zapisovali se jako adhaerenti té neb oné strany magnatské. Jsou to výpary nerozlučně spojené se všelikým výkonem rozkladným, a jako takové nemohou býti pokládány za vlastnosť šlechtickou. Kolika demokratům kdekoli jinde lze vyčítati něco podobného!

Úvodem a epilogem takových šlechticů bylo liberum veto, nejtěžší ze hříchů šlechtických! Ale jak různé jsou ty dva protesty, začáteční a konečný! Poslanec z Upity ani ve hrobě neměl pokoje. Ještě před několika lety každoročně na den dušiček na Žmudi byly kosti jeho tupeny a tahány, a na starých výkresech (Olszewski, Paříž) vidíme, jak jej čerti táhnou do pekla. Na jiném obraze, na němžto potomci v hořejších sálech Belvederu ve Vídni učiti se budou jednomu z nejtragičtějších listů historických, Matejko, věrný historii a národnímu geniovi, vytknul zoufalý protest ne jednotlivého šílence, jenž se rve se zradou a ničemností magnatů, se slabostí královského majestatu, bezmyslnou nevázaností velkosvětských, diplomacie. a přemocí cizích bodáků, ale zoufalé a mdlé „nie pozwałam“ celé poražené říše, celého národa.

II.

Po rozdělení země, po ztrátě politické existence, kterážto byla zrodila a vypěstovala šlechtu, tato pošinuta byvši s odvěké dráhy ocitla se v položení hodném požalování. City bolesti, hanby, hrůzy, zoufalství byly nevýslovné. Jedni následkem hrozných událostí navždy oněměli, jiní pozbyli smyslův, opět jiní skončili život samovraždou; někteří se odnárodněli aneb vydali se na potulku, a slabí, chudší přišli úplně na mizinu. Ach! ti, již psali, že „pozbýváním volnosti pozbývá se polovice ctnosti“, příliš jasně, pod jasným nebem attickým pohlíželi na propastité poroby, kdy již ne polovice, leč nejednou hyne ctnosť celá. Leč nám tu nejde o vylíčení v takových případech přirozené bolesti, kterouž ani vyjádřiti aniž opsati nelze, ale o pojetí společenských a ethických následků historického dramata, a hned na začátku vidíme, že právě nejskvělejší přednosti šlechtické průběhem dějin vytvořené nemohly býti od toho času zužitkovány. Udatnosť, odvaha, výmluvnosť neměly pole sobě přiměřeného, a místo toho nové okolnosti vyžadovaly přednosti, v nichžto nemohla se šlechta posud vycvičiti: sebezapření, vytrvalosť, sjednocení. Bylo třeba mnoho zapomenouti a mnohému se naučiti, odříci se tisíce věcí, a nabyti místo toho tisíce jiných, přetvořiti se, — ale na to třeba také mnoho času, neb toť práce celých pokolení! Z počátku vyšinutí národního a individualního života z kolejí, nucená nečinnosť živlu tak pohyblivého jakým byla šlechta, samo rozdráždění svěží bolesti, rozhořčení všeliké jařmo sesílily vesměs nechvalné vlastnosti šlechtické: bravuru, rozmařilosť, dobrodružnosť, přepjatosť, lehkomyslnosť, nepotism, egoism, marnivosť, a tu vrozenou některým Slovanům a ve šlechtě polské zakořeněnou náklonnosť k životu hýřivému a zahálčivému, kterouž posud na uzdě držel silnější nad ni pud vojenský a společenský. Šlechtic polský rozjímavý, podnikavý, byl čilý, leč nikoli pracovitý, a nebyl s to, aby porozuměl práci tiché, organické, mravenčí aniž hned z počátku se vpravil v podmínky existenční ze základu změněné. Kdo zvyknul tváří ve tvář patřiti na slunce a choditi ve proudech světla pronikavého, ten, pohroužen

byv v polostín, z počátku nemůže ničeho uzříti kromě slunečného vidma, kteréž mihotavé a chaotické zůstalo mu pod víčky. Rozbitky šlechtictví upadly ve snivosť právě takovou. Udatnosť, zbavená přirozeného výtoku, dlouho honila nepokojné a horlivé duchy z kolejí vyšinutého rytířstva polského po obou polokoulích světa, rozbouřených válkami a revolucemi. Všude se prolévala krev polská! Bez výběru rosila písčiny egyptské, hory španělské, bojiště americká. Barvila břehy labské, tekla v Italii a na pařížských barrikádách, kdykoli je bojechtivosť anebo bezuzdnosť lidu stavěla. Křivé šavle ozdobené obrazem „Częstochowské“ poturčily se, a nejedna ústa chtivá krve společného nepřítele, klnoucí na Allaha, šeptala současně „Ježíš, Maria!“

Jiní duchové, trýznění nepokojem potřeb neukojených, počavše potulky po celém světě, lnuli ku všem tajným spolkům, ku všem dobrodružstvím, k bajkám mysticismu, té poslední potěchy zoufajících, a ve všelikém opojení ctižádostivém a srdečném, duševním i smyslném utápěli trapnou hryzotu, tesknotu, nudnosť, bezúčelnosť existencí vyšinutých z kolejí.

Tak přicházely na zmar síla, energie, nadšení, tak také srdce vřelá, duchové dojemliví. Jiné, mělké duše utonuly ve všednosti, a poněvadž není srdce tak mělkého a chladného, není tak obmezeného ducha, jenž by po něčem nedychtěl, na pozemských cestách drobných osobních zájmův, ctižádosti, egoismu a partikularismu počaly se honby o tituly, úřady, jmění, zábavy a radovánky. Ježto však v kalné vodě nejsnáze jest loviti, na troskách vlasti a stavu šlechtického zůstala v péře pseudo-aristokracie, noví lidé, kteří nejen že neměli jmen historických, leč ani šlechtictví poněkud utvrzeného, jak toho vyžadoval národní obyčej a jak to líčil Firlej: „dlouholetým, dědičným držením zámků, městeček, vesnic a úřadů“, nedávno nižší šlechta, szaraczkowa,*) nájemníci, správní úředníci schudlých pánů, právníci, minorum gentium, kteří se měli ku karmazinům jako drobný prášek blyštící se na uhlu ku briliantům čisté vody a umělecké úpravy. V části země připadlé Rakousku rozmnožil se počet titulů do nekonečna, proto také v Haliči shledáme podnes hraběte snad spíše nežli šlechtice ze staré doby; leč v zabrané části ruské nebylo tak snadno nabyti titulů. Ano zrušeny byly i některé tituly potvrzené Litvě aktem unie, stiženy důkazy heraldické, a velké části chudší šlechty byly odňaty privileje, z nichžto stát měl prospěch. Kdo se vracel domů se zahraničným titulem koupeným ve Vídni nebo v Římě, musil ten titul i s jinými věcmi pokládanými za zboží podloudné, nechati v celním úřadě.

Současně hasla ohniska národní osvěty. Shasly též jiskry roznícené svobodomyslností francouzské filosofie. Šlechta upadala vždy hlouběji v depressijné podmínky soukromého bytí, obydlí zůstávalo jediným jevištěm námluv, právních hádek, processův, ješitnosti. Všecko se snížilo, zúžilo.

---

*) Odívající se druhým rouchem šedým.

A přec:

„Jiskra, ač ji popel kryje,
ač neblyští, přece neuhasla...“

jak dí polský básník (Edmund Wasilewski). Tak i v tom popelu tlel vnitřní oheň věčných národních sil, jež jsouce odevšad obmezeny, tím mocněji se měly objeviti ve směru jediném. Duševní ruch počal se buditi ve Vilně hned po kongressu videňském. Evropa vysilená, žádostivá odpočinku, upokojila se. Mírná nařízení lidumilného císaře Alexandra I. dovolovala sníti o poměrně lepší budoucnosti. Bylo to něco na způsob svítání, boj světla se stíny rozestřenými na obzoru, mlhy bledé leč zvěstující stálé, pěkné počasí. Ve krátkém čase vyšel z vilenské akademie zástup učenců, a ve mládeži probudil se život nový, zasvitnul demokratický duch v neodolatelném popudu ku hledání pokroku na cestách nových. Proti předsudkům a zpátečnictví vystoupil spolek szubrawców (nezbedů) s pérem, přiostřeným vtipem, v čele maje oba Śniadecké. Šubrawci v periodických „škrabaninách“ bičovali: nevědomosť, nepotism, ospalosť, ješitnosť, zahálku, cestování bez účelu, cizáctví, vesměs vady ryze šlechtické. Spolek těch pokročilých šubrawců v moralním i společenském životě litevském hrál úlohu buditelů, ranního zvonu, jenž spícím zvěstuje počátek dne nového.*) Téhož času rozšířilo se na Litvě svobodné zednictví. Vlivem probuzeného veřejného svědomí čásť šlechty na provincialním sněmu ve Trokách, potom ve Vilně roku 1818. za předsednictví maršálka Michala Römera navrhla zrušení poddanství. Než však vlasteneckou iniciativu šlechty polské na Litvě vláda uznala za předčasnou a neshodnou s náhledy vládními, setkal se návrh s opposicí v lůně šlechty samé. Při tom jest hodno povšimnutí, že opponenti rekrutovali se z větší části mezi lidmi novými, o nichžto prve byla zmínka, mezi začátečníky aneb takovými, kteří sice měli zvučné jméno, ale zaujímali stanovisko úřední.

Začaté již lámání světel a stínů trvalo, a ne-li ve formě té, tedy v jiné — a jak již víme, veřejné objevy života byly velmi obmezeny — jevilo se ustavičně, až konečně na obzoru se rozlila záře školy romantické. Národní duch, potlačovaný na všech drahách, na nichžto předtím se jevil, nalezl výlev v písemnictví, povznesl se mocný, znamenitý, takový, jakým jen býti může dech lidu od věčných věků volného a mocného, neznajícího nad sebou pána, lidu zvyklého milovati, obětovati se, samostatně tvořiti. Duch ten, hrající na lyře A. Mickiewicze, Krasińského, Słowackého, zahrál současně na tolika bandurách,**) harfách, fujarkách (pastýřských píšťalkách) a — srdcích, že je těžko všecky sečísti. Za genialní trojicí tří pěvců nejpřednějších v polské poesii, povstal

*) Podrobnosti o této době shledá čtenář v pěkné studii Petra Chmielowského: „Liberalism a obskurantism na Litvě i Rusi,“ v časop. Athenaeum (varšavské) r. 1883. (v lednu, únoru, březnu a dubnu).

**) Hudební nástroj podobný loutně.

celý zástup, skoro legie lidí tak neobyčejného talentu, že jako Bohdan Zaleski, Brodziński, Malczewski jsou vesměs na parnasse hvězdami prvého řádu, že již pomineme velenadaných a zasloužilých: Goszczyńského a Garczyńského, Goreckého a Morawského, Zmorského a Wasilewského, Syrokomlu a Pola, Ujejského, Lenartowicze a Asnyka, kteří v nepřetržité řadě podnes na nebi národní poesie se skvějí jako souhvězdí toho překrásného úsvitu.

(Pokračování.)

Ruský satirik Saltykov-Ščedrin.

Podává **Fr. Chalupa.**

(Pokračování.)

Nedlouho po svém příjezdu do Petrohradu se Saltykov oženil s Alžbětou Apollonovnou Boltynovnou, s kterou zplodil dvě děti a sice syna Konstantina a dceru Alžbětu. Ve státní službě potud zůstával; byltˇ jí jednak již přivykl, jednak postup, jehož se dožil, mnohou dřívější obtíž a nesnáz, kterou dříve pocitˇoval, mu buďˇ ostranil úplně, nebo ulehčoval. Tak žil dílem v Petrohradě, dílem na venkově, kam posýlán byl za rozličnými kommissemi, neb jinými příčinami. Tento pobyt na venkově měl ovšem nyní pro něho docela jiný význam, nežli první nucený. Zde nyní pilným pozorováním, vyptávaje se, zkoumaje, rozhojňoval dosavadní svoje zkušenosti a vědomosti, zde sbíral novou látku k novým pracím. Tak především jeho činnosti literarní výborně posloužil pobyt jeho v guberniích Rjazanské a Tverské, kdež jako místogubernator již ze svého úředního povolání, ale pak z pilného soukromého studia vlastního měl výbornou příležitostˇ poznati vnitřní i vnější poměry rozkolnických obcí, mravy i nemravy starého tohoto lidu prodchlého konservativním duchem, v němž staré řády mnohem déle a lépe se udržely, než kdekoliv, v němž však také, jelikož v sebe uzavřen býti a smýšlení své ukrývati musil, mnohá nákaza a neplecha zavládala.

V úřadě svém setrval Saltykov do roku 1866., kdy dobrovolně ustoupil do zátiší a věnoval se napotom úplně činnosti literarní. Bylotˇ jeho literarní spojení tak rozsáhlé, jeho jméno již po Rusi tolik známo, práce jeho tak ceněny a placeny, že blahobyt jeho a rodiny jeho byl zajištěn trvale.

Za posledních deset let jeho neunavné, vytrvalé a rozmanité činnosti literarní poznalo obecenstvo svého spisovatele a zamilovalo si jej jako jiné přední síly, které zásobovaly je dobrou a výživnou potravou duševní. První šťastný pokus, jímž zahájena nová literarní činnost Saltykova, objevil se nedlouho po návratu jeho do Petrohradu a sice z r. 1856. v „Ruském Věstníku“. Byla to studie z provincialního života, kde pod obyčejným titulem „Gubernskyje Očerki“ (Gubernské náčrtky) stálo „I.“ a pseudonym: N. Ščedrin. Úspěch této stati byl velkolepý, pro autora, jeho jméno a slávu navždy rozhodný.

A proč? Některé příčiny napověděli jsme již shora; k tomu ještě několik slov. Mnohé plody duševní, ceny znamenité a trvalé, nedocházejí právě v době svého vytvoření náležité úcty a vážnosti, které by hodnotou svojí zasluhovaly; buď nejsou době svojí přiměřené, buď nenajdou se v intelligenci, kdož by měli dosti literarního vlivu a ocenili je. Avšak velkým spisovatelům let padesátých v Rusku nebylo třeba obávati se ani jednoho, ani druhého. Předně oni dovedli si nalézti myšlénky, které všeobecně tehdy na Rusi oživovaly nebo již jaře žily, a za druhé, když s takovými přišli do veřejnosti, ony byly pochopeny a spisovatelům porozuměno. Tato kyprá půda namnoze byla již připravena slavným Bělinským, jenž měl pilné studium a vrozený vkus co jest národním, co jest čistě ruským v ruské literatuře. Postavil tak theorie; doklady, jichž nutně třeba při každé theorii, aby byla potvrzena, našly se záhy u jeho žáků. Pro příklad nesahejme daleko — jen k Turgeněvovi. Proč jeho „Lovcovy zápisky“ tak rázem proslavily spisovatele? Odpovědí se zde nebudeme meškati.

Do háje, lépe do přistřihovaného parku zavál z ruských lad a stepí silný, svěží, zdravý vzduch — a rázem měnil zásady zahradníků, měnil smýšlení procházejícího se obecenstva — měnil všade. Po tomto Turgeněvském proudu přišel nový — Saltykovský — v Gubernských Očerkách — nový proud, ale zase z jiného kraje a z jiné strany; síla, svěžesť a zdravota jeho vyplývaly z jiných stránek. Turgeněv v obecenstvu širším a zejména ve třídách vzdělanců myšlénkám Saltykovým půdu připravil a jeho přičiněním se stalo, že tak rychle byly pochopeny. Co pravíme, na to třeba hleděti se stránky čtenářovy s vědomím, že Turgeněva i Saltykova béřeme zde jako zástupce celých dvou stran, poněvadž tito nejvýše vynikli a nejširší známosti se těší. Proto bez rozpaku říci zde můžeme, že první gubernské studie Saltykovy vedle své ceny namnoze děkují náladě, kterou ve čtenářstvu před lety vzbuzoval Gogol, nyní zase rázem živil a znamenitě sesílil Turgeněv svými „Lovcovými zápisky“.

Otáže se ještě čtenář, jak to, že práce tato místo pravým jménem Saltykov podepsána pseudonymem ‚N. Ščedrin“ a odkud tento pseudonym? Na to odpověděti můžeme jenom krátce. Pseudonym volen nahodile a příčina, proč ho volil, spočívá asi v úředním postavení Saltykova, který věda, jakými okuláry představení jeho dívali se na jeho předešlou práci, nechtěl bezpochyby upozorňovati je svým novým vystoupením na novou činnosť. Později ovšem poměry se změnily, ale pseudonym „Ščedrin“ měl již tak slavný zvuk, práce pod ním takovou oblibenosť, že nebylo nejmenší pohnutky pro další činnosť jej odvolávati.

Věcí vedlejší sice, ale přece v mnohdy zajímavou, jak objeví se nám, kde věc uveřejněna. I v tomto bylo buď štěstí Saltykovu nápomocno, nebo volba jeho byla velice šťastna. „Ruský Věstník“ byl té doby nejoblíbenějším žurnálem, poněvadž šel s duchem své doby a dovedl rozdmychovati jiskry myšlének, které tu a tam vyskakovaly, nebo již potuchávaly. Dosavadní časo-

pisy moskevské, jaksi z privileje pouštěly časové otázky a mnohé veledůležité se zřetele; že tak neučinil Věstník hned první rok svého založení, bylo příčinou, že rozšířením i oblibou u obecenstva nad ně vynikl. To mnoho také vypomohlo práci i jménu Sčedrinovu.

* * *

Úspěch tohoto vystoupení byl rozhodný, účinek jeho trvalý. Před obecenstvem stál tu nový satirik, který vyrostl z ruské půdy, který držel v ruce svižnou metlu, vyrostlou v ruském mlází a po rusku pařenou.

Jeho „Očerki“ následovaly nyní rychle jeden za druhým.

„Tyto ‚Náčrtky‘,“ píše autor předmluvy k podotčenému již vydání v ‚Ruské bibliothece‘, „zjednaly spisovateli znamenitou pověsť a ukázaly mu onu cestu, po které se Saltykov měl bráti, aby zaujal místo, které mu nyní náleží v ruské satiře tohoto století! Budoucí dějepisec našeho věku, probíraje jeho mravy, neobejde se beztoho, aby nenahledl do zrcadla Ščedrinova, kolem něhož prošly pospojitě typy a charaktery třetí čtvrti století námi prožitého a obrazily se v něm s neuprosnou zevrubností a plností!“

Podobnou chválu vzdává Ščedrinovi znamenitý, přísný kritik Anenkov:

„Obraz vylíčený Ščedrinem jest ve svém způsobu mistrovský a jakožto domácí historie společnosti může sloužiti za protivu k novinářské, nebo officielní historii obecného stavu z doby přechodní. Obecenstvo naše nevidělo tak přímého, prostého a jasného vylíčení přítomnosti.“

Uvádíme zde ještě doslovné výňatky z obsáhlého pojednání *) K. Arseněva, jež nám bylo vodítkem a ve mnohém podkladem při tomto článku: „V době, kdy povstaly ‚Gubernské náčrtky‘ — ruskému člověku nastoupil tehdáž vskutku okamžik převlékání se, z části par ordre, z části z vlastní pohnutky. Zpod starého kostumu na polo již odhozeného bylo viděti mnohé, co do těch dob oko nevidělo, nebo co se nedalo posuzovati. ‚Gubernské Očerki‘ nakreslily známý a zároveň s tím i nový obraz; známý jenom v jednotlivých částech, s kterými více, nebo méně stýkal se každý, nový svým osvětlením, roztříděním, rozdělením postav. Gubernská správa zobrazená v Gogolově ‚Revisoru‘ a v ‚Mrtvých duších‘ byla čímsi nevinným, růžovým u porovnání s onou, která se nám objevila v kronice Krutogorska. Kdo přežil a na své oči viděl r. 1856., ten zajisté nezapomněl a nikdy nezapomene dojmy, které vyvolaly první serie ‚Gubernských náčrtků‘. To bylo slovo promluvené v čas a na místě, které všichni očekávali, které dávalo odpověď — neúplnou sice, ale nesmírně ostrou — na celou řadu nakupivších se otázek. Zlo, jehož nahota ukázala se krymskou válkou, právě ukončenou, jevilo se zde, jestli ne právě ve

*) „Russkaja obščestvennaja žizň v satirje Saltykova“. Ve Věstniku Jevropy r. 1883., svazek 1.—5.

svém zřídle, tedy v jedné z nejhlavnějších a nejustálenějších svých podob... Povinnované slovo rozlehlo se s upřímností dávno neslýchanou, bylo tím větší a hlubší, čím je bylo slyšeti dříve.“

„Gubernské Očerki“ jsou vylíčení a psychologický rozbor ruského úředníka až do doby reformy. Před námi kráčejí jacísi beztvarní lidé, jejichž původu těžko se dopátrati. Z větší části vidíme tu lidi, kteří nejsou docela ani dobří, ani zlí, vidíme na nich jen to, čím je učinily okolnosti, čím je učinily ony hmotné podmínky života.“

Jak poznal venkov ruský, zejména úřednickou jeho část, to tedy máme vylíčeno zde. Jsou tuto zachyceny téměř všechny zajímavé zjevy, které básníku se namanuly při jeho pozorováních a studiích, vylíčeny jsou se svými slabostmi i přednostmi — a sice věrně realisticky, mnozí by řekli, naturalisticky, ale nechceme slova tohoto užívati, poněvadž zatím nám dostačuje pojem realismu. Saltykov nebojí se sáhnouti pevnou rukou v nejprostší skutečnosť, kam snad by pravé umění někdy se bálo zadívati se; s chladností starého operatéra zaměřuje nůž v ránu, — ale k jeho chvále vesměs vydává se svědectví, že nikde do umění nezavádí ani sprostotu, ani hnus.

Jako satirik je zde na pravém místě a již v „Gubernských Očerkách“ přihlašuje se k řadě velikých realistů, kteří tehdy již vytvořili velká v tomto vzhledu díla, kdy nebylo ani dechu ani slechu po jiných, které by dnes horkokrevní, malí i velcí recensenti rádi vyhlásili do světa za tvůrce toho „pravého“ realismu — recte naturalismu. — Velká ona doba převratu, kdy jednalo se o zrušení nevolnosti na Rusi, kde se o to mnozí zasazovali, kdy konečně toho docíleno, přes to, že tak mnozí se pokoušeli z osobních, hmotných a jiných příčin, aby tomu bylo překaženo, vylíčena jest v této práci Saltykově, jakož i ve dvou po ní následujících. Okolnosť, že stínu jest více nežli světla, že ona řada špatných charakterů, vylíčených tuto, mnohokráte převáží řadu pěkných, že světlé obrazy tonou ve spoustě temných, pochmurných, pohledem na něž roztrpčuje se mysl a ruka zachvívá, toho jest vinno, že je psal — satirik, který měl tendenci — se stanoviska národnosti a lidskosti jednu z nejlepších tendencí.

Pohybuje se jeho zábavné vypravování a satirické rozjímání i líčení kolem a ve středu obyvatelstva vymyšlených osad Krutogorska a Glupova. Všechny jednotlivé typy, které uvedeny v tomto literarním kaleidoskopu, řadu ochranných, reformačních a svobodomyslných myšlének, o nichž se rozhovořuje, serii otázek, jež s neobyčejnou bravurou a duchaplností řeší, není nám možno zde probírati; kdyby bylo možno, sotva stačilo by nám místo, kteréhož by vyžadovaly jich rozsáhlosť a počet. —

Jednotlivě uveřejňovaných statí v časopisech rychle přibývalo, neboť Saltykov byl bez ustání činným. Pracoval dále pro „Ruský Věstnik“, který však celkem nestál již na té výši, jako v prvních dvou letech svého vycházení; poklesával, až r. 1860. zaniknul, načež Saltykov uchýlil se do „Sovremennika“, v němž činným byl

do r. 1865. Přese všechen pokrok a úspěchy, jichž v národním a společenském životě bylo docíleno přičiněním jednotlivců i celých tříd, počal se r. 1865. jeviti jakýsi zpátečnický vliv, který by byl nejraději viděl, aby zmařeny byly dosavadní úspěchy, aby vše vrátilo se ve staré koleje, jakými se to bralo před desítiletím. Snažení toto ovšem potkávalo se zde onde se zdarem, jelikož voda přirozeného všeobecného rozhledu rychle připravovaným a dokonávajícím se převratem byla značně zakalena a zpátečnictví pak ve svůj prospěch z toho dovedlo kořistiti. Jedním z takovýchto neúspěšných úspěchů bylo vyzdvižení censury před tiskem; na první pohled se zdálo, že svoboda tisku tím získá, ale brzo se ukázalo, že jí to vůbec neprospělo, ba naopak, že spisovatelé na tom stojí nyní hůře, nežli prve. Proto mnozí, nechtíce se zbytečně vydávati v nebezpečí, odložili na čas péro, aby vyčkali příznivější dobu. K těm náležel Někrasov i Saltykov. Okolnosti, jak vhodně podotýká Arseněv, byly příznivy satiře, ale nikoliv satirikům, tak že známý okřídlený výrok Juvenalův tehdy mohl se dobře parodovati takto: difficile est satiram scribere.

Tímto meziaktím spisovatelským ukončena jest první skvělá doba působení Saltykova. Průběhem času sebral Saltykov po časopisech roztroušené svoje stati, články, vypravování a vydal je souborně; tak obecenstvu dostaly se v plném sebrání do rukou dva svazky „Gubernských náčrtků“, jeden svazek „Satir v prose“ a jeden „Nevinných povídek“, z nichž každý do nynějška dočkal se několikerého vydání. (Pokračování.)

Z ruského hudebního rozvoje.

Úvaha V. V. Zeleného o studii V. V. Stasova.

(Dokončení.)

Posledním členem strany balakirevské Stasov jmenuje Alexandra Borodina. Asi do 28. roku byl „ryzím mendelssohnistou“ nejvíce miluje hudbu komorní; sám jako violončelista rád se účastnil komorních zábav. Působení Balakireva od r. 1862. na Borodina nezdá se, že by bylo bývalo tak velké, jako je cení Stasov: aspoň zůstal Borodin oddán tradicionalním pevným formám hudebním jak v opeře „Kníže Igor“, dramatisující řadu výjevů ze „Slova o pluku Igorově“, tak v symfonických skládáních, která však jsou i při něm podstatně programmní. Komorní skladby jeho, smyčcové kvartetty, Stasov prohlašuje za slabší: za to rozhodně chválí jeho dvě symfonie, zvláště druhou z r. 1872., podkládaje jim programmy, ač, jak se zdá, bez patrného podnětu spisovatelova. Hudební obraz „Střední Asie“ (z r. 1880), provedený také tu a tam v Německu, klade k nejpoetičtějším skladbám vůbec. Z romancí jeho, nemnohých na počet, ale Stasovem velmi vážených, kritik tento staví nejvýše romanci „Moře“ (z r. 1870.) jako „nejhlubší a nejvelikolepější romanci v evropské hudbě“. Za charakteristické vlastnosti jeho tvoření Stasov pokládá velkolepost, energii a

humor. Obecenstvu však, prý, jmenovitě jeho romance jsou docela neznámy a kritika vůbec mu jest nepřítelkyní; Sěrov hleděl, prý, naň s opovržením a s nenávistí.

Jmenovaní skladatelé nové školy také společně působili a vážným, důležitým výsledkem takového spojení jest vydání partitur Glinkových oper: „Života za cara“ a „Ruslana“ Balakirevem a Rimským Korsakovem, podnětem Glinkovy sestry, paní Šestakové. Méně důležité a umělecky případné jest spojení skladatelů Borodina, Rimského Korsakova, Kjuja a Ljadova, kteří r. 1858. společně složili klavírní parafrasi, řadu vážných i komických variací na nezměněné thema, a přímo monstrosním dovolujeme si nazvati ten zvláštní umělecký podnik, že r. 1872. taktéž čtyři skladatelé, Musorgský, Rimský Korsakov, Kjuj a Borodin začali společně psáti čtyřaktovou operu „Mlada“. Rozdělili si libretto a každý skládal kus; Stasov míní, že pracovali „v jednom duchu“ — bylo by zajímavo, přesvědčiti se o tom. Co nejpodivnější světlo však obrací na dramatické názory celé této mladé moderní školy ten skutek, že když sešlo z dokončení této nemožné společné opery, spolupracovníci svých již hotových kusů užili do svých docela jiných oper; na př. celý čtvrt akt „Mlady“, psaný Borodinem, přešel do hlavních míst opery jeho „Kníže Igor“. Jak se dá za našich dnů něco takového provésti a srovnati s pokrokovými ideami operními, není snadno uhodnouti: či by se tím prozrazoval onen podstatný rozdíl této moderní dramatické školy od stanoviska Wagnerova, vysvětlovala by se snad takovými důslednostmi ona nechuť balakirevské školy k Wagnerovi, při sympathii a úctě k Berliozovi a Lisztovi téměř nepochopitelná?

Toto monografické vypsání členů a prací „nové školy“ jsme arci podali jen stručným výtahem, opakujíce také ze stupnice nadšených výroků spisovatelových jen místa zvláště význačná. Stasov dodává na konci ještě vzpomínku na dvě vynikající umělkyně, této škole blízké, sestry, rodem Purgoldové, z nichž Aleksandra, provdaná Molasová, se tu líčí jako pěvkyně ryze moderní, deklamační školy, jejíž umění pomáhalo prakticky na svět romancím a operním partiím soudruhů, a mladší, Naděžda, provdaná za Rimského Korsakova. kromě vlastních skladeb klavírních a orchestrových účastnila se společných snah klavírními úpravami skladeb spřátelených umělců a instrumentováním některých částí manželovy opery „Pskovitanka“.

Povšimnutí hodno jest, že středištěm této společnosti byl dlouho salon paní Šestakové, Glinkovy sestry, v němž — a později u Purgoldových — provozováno poprvé vše, co přátelé napsali.

Veřejným hlasatelem jejich názorů a úmyslů byl od r. 1864. do r. 1874. v „Petrohradských Vědomostech“ Kjuj. — —

Po třiceti stranách, věnovaných škole balakirevské, Stasov na dvou dalších stranách mluví o ruských skladatelích kromě této školy: jsou to Rubinštejn a Čajkovský. O Rubinštejnovi jen mimochodem, jen pro jeho nešťastné, prý, působení na Čajkovského. Fenomenalní pianista Rubinštejn patří — věru nejen dle Stasova — k skladatelům druhého řádu. Vynikajícími Stasov jmenuje z jeho skladeb jen některé orientalského rázu, jako tance z „Démona“ a „Feramorsu“,

perské písně, pak některé skladby humoristické, jako „Dona Quijota“ a zvláště scherzo ve smyčcovém kvartetě z F-dur v $^5/_4$ taktě. K skládání v národním slohu ruském prohlašuje Rubinštejna jako cizince za nezpůsobilého; na důkaz jmenuje jeho „Ivana Hrozného“, jejž sice velmi chválí se stránky umělecké. Ruských oper Rubinštejnových šíře kritisovati Stasov neuznává docela za hodno. Podobně skoupý na slova jest nadšený panegyrik Balakirevův, maje se vysloviti o Petru Čajkovském. Na jeho velmi silný talent nešťastně, prý, působila Rubinštejnova konservatoř. Z počátku přál balakirevské škole a veřejným článkem zastával se Balakireva, když musil r. 1869. ustoupit od dirigování koncertů ruského hudebního spolku; později však se od nové školy vzdaloval, lna čím dál tím více ke konservatoři a hudebnímu spolku samému. Stasov přiznává mu vysoké nadání symfonické, jevící se hlavně v oboru programmní hudby známými ouverturami „Romeo a Julie“, „Bouře“ a „Francesca di Rimini“, jimž vykazuje vynikající místo v moderní hudbě. O národním živle praví, že se Čajkovskému nedaří vždy stejně; za mistrovské dílo jeho v tom ohledu pokládá finale symfonie v C-moll na ruské národní thema „žuravěl“, jedno, prý, z nejvážnějších děl ruské hudby. Mezi programmními a zároveň národními skladbami Čajkovského jmenuje Stasov co nejchvalněji také jeho třetí kvartet, věnovaný p. mátce našeho Ferdinanda Lauba, skladatelova přítele, hlavně adagio, obsahující recitativ v ruském církevním slohu se zasmušilou barvou panychidovou. Také o druhém kvartetě bez programu Stasov zmiňuje se s živou pochvalou. Za to Čajkovskému dokonce upírá schopnosť psáti pro hlas a jeho opery prohlašuje za řadu chyb a pobloudění. Nepodařilo, prý, se mu, napsati operu „Vakula Kuzněc“ v deklamatorním slohu Dargomyžského a Musorgského; nemáť, dle Stasova, nejmenšího talentu k recitativu. Stasov prudce vytýká hudebnímu spolku, že dal cenu opeře té, jejíž themy jsou, prý, ordinarní ano banalní a práce spěšná. Ostatních oper Čajkovského ani Stasov nejmenuje; všeobecně praví o nich, že jsou psány v různých stilech, starých i nových a že jsou důkazem přílišného psaní a malé autokritiky jako romance jeho. Spisovatel na konec přiznává, že jest Čajkovský nade všechno přirovnání schopnější Rubinštejna, ale konservatoř, školní učení a ono nemírné psaní pokládá za jeho neštěstí. Z jeho skladeb jest prý několik děl první třídy a vše ostatní prostřední, ne-li slabé.

Ke konci Stasov seznamuje čtenáře s řadou mladších skladatelů, následujících školy balakirevské a pěstujících nejvíce instrumentalní hudbu. Vokalní hudbě, zvláště romanci, věnoval se výhradně posud Ladyženský, známý již od posledních let šedesátých, jehož Stasovem velmi ceněné romance, prý, obecenstvo ignoruje zúplna. Stasov chválí zvláště romanci „Rekviem lásky“ a hudební obraz pro sbor a solový hlas „Rusalka“. Ščerbačev, který psal také romance (tituly mnohých z nich Stasov jmenuje po německu!), jest již hlavně skladatelem klavírním (Valse-caprice, Pantomimes et féeries atd.). Také Ljadov napsal některé romance, ale nejvíce vynikl instrumentalními skladbami a to zvláště klavírními. První jeho díla jsou Šumannovská; vlastní individualitu počal jeviti v „Birjulkách“, kde zvláště č. 6. má národní ráz a

jest originalní. Charakteristické jest, že má také tato skladba $^5/_4$ akt. Jeho účastenství ve společném skládání výše zmíněných „Intermezz" bylo přes konkurrenci se skladateli staršími velmi čestné; jeho čísla v nich Stasova přesvědčují o zvláštním symfonickém talentu Ljadovově. Zajímavo jest, že napsal Ljadov r. 1879. k absolutorní zkoušce konservatorní hudbu k Šilerově „Messinské nevěstě", jejíž závěreční rekviem Stasov rovná k Šumanovu rekviem v „Manfredovi".

Poslední z novějších skladatelů ruských jmenuje se zde Alexandr Glazunov, od něhož některé skladby novější dobou počínají vycházeti tiskem také u severoněmeckých nakladatelů. Stasov spatřuje v něm budoucí hlavu ruské hudby. Glazunov rozvil se v neobyčejně mladém věku; skoro jako dítě zabýval se již hudbou s Rimským Korsakovem, a v osmnácti letech vládl hudební technikou, znal vše důležitější z celé hudební literatury a měl malou knihovnu vlastních skladeb. Obor vokalní dosud mu jest docela cizí. Tiskem nejprve vyšel od něho smyčcový kvartet (r. 1833.), nejlepší dle Stasova ruský kvartet kromě nedokončeného posud kvartetu Ljadova; mimo to Stasov jmenuje zvláště jeho ouvertury „Bouře", „Stěnka Razin" a „španělskou", dvě symfonie a velký hudební obraz „Les", v němž mají velký úkol mythologické zjevy ruské. Posavadní mladistvosť jeví se, prý, v těchto skladbách hlavně nemírnou hovorností.

Na závěrku své studie spisovatel těší se náhradou za nevšímavosť obecenstva i kritiky na Rusi k jeho oblíbené hudební škole jejím uznáním na západě a jmenuje s radostí zvláště první symfonii Borodinovu, dávanou r. 1880. a 1883. v Baden-Badenu a v Lipsku a „Antara" Rimského Korsakova, dávaného v Magdeburku r. 1881. K tomu bylo by ještě přičísti Rubinštejnův předloňský ruský koncert v Paříži, na kterém dáván byl jmenovitě Rimského Korsakova „Sadko", o němž se však Stasov nezmiňuje.

Co z ruské hudby článku tomu docela schází? Nejmenší zmínka o skladateli a spisovateli Jiřím Arnoldovi a o ruské opeře „Nižegorodci" od našeho znamenitého krajana Edvarda Nápravníka, o jeho klavírním triu, carskou cenou vyznamenaném, o celé řadě jeho jiných vynikajících skladeb, slovem o Nápravníkovi vůbec. I to zdá se býti účinek spisovatelova odporu proti všemu, co nejde s Balakirevem. Poznaltě zajisté čtenář zaryté strannictví toto z jeho úsudků o Balakirevových přátelích a o těch, kdo stáli buď proti Balakirevu neb aspoň mimo kroužek jeho přátel. Jest to posud tatáž polemická horečka, která hudebním životem ruským lomcovala před desítiletími.

Uvážíme-li toto obdivování se přátelům a odmítání všeho ostatního, jaké se jeví z článku uveřejněného ve vážném „Evropském Věstníku", snadno pochopíme, do jaké to vřavy novinářské padla nevinná Smetanova „Prodaná nevěsta" v Petrohradě, a nepodivíme se jejímu osudu. Diktatura jediného Balakireva, prováděná pomocí Kjuje, rozhodla o jejím osudu; ale poněvadž tito pánové, jak Stasov často opakuje, tak málo se shodují s obecenstvem a ostatní kritikou, vysvítá z toho, že mínění obecenstva a samostatné kritiky mohlo se podstatně lišiti od jejich odmítavých výroků. Ostatně jest poznání, plynoucí z článku toho, právě v příčině tohoto osudu „Nevěsty" potěšitelné:

Smetana nemusí věru býti citlivým v té příčině, pováží-li, jakým způsobem tato škola „kritisuje" západní hudbu vůbec. Ostré její výroky imponovaly by svou nihilistickou neostýchavostí, kdyby se spisovatel nejevil tak nedůsledně sentimentalním, jakmile mluví o pracích svých přátel.

Pojmy jeho a balakirevské školy zůstávají nám posud namnoze nejasny: neníť jinak vyloženo, v čem záleží rozdíl jejich snah o ryze deklamační sloh operní od wagnerismu, ani proč mají takový odpor proti Wagnerovi, jdouce patrně za cílem zcela podobným jako on. Proto také nemůžeme dokonale porozuměti principielnímu důvodu sporu školy té se Sěrovem, kdežto důvod praktický jest na snadě: nepřáli si osobně a Sěrov bezpochyby necenil skladeb školy balakirevské příliš vysoko. Proto však nelze nás přesvědčiti, že by byl nepřál vůbec rozvoji národní hudby ruské — vždyť Stasov sám přiznává, že Sěrov ctil „Život za cara" jako základ ruské hudby!

Jde nyní o to, abychom neohlížejíce se nic na to, všímají-li si ruští hudebníci umění našeho čili nic, se seznamovali se skladbami, které Stasov nejvíce doporučuje, a tak se sami přesvědčili o jadrnosti a podstatě této sebevědomé národní školy. Její uzavřenosť a křivdy, kterých české umění od nich zakusilo, nám v tom vaditi nebudou; náš ryze umělecký a slovanský interes nesmí znáti osobních překážek. Pouze stranných úsudků jejich nedáme si vnucovati, snažíce se, nabyti vlastního názoru na ruské umění. K poznání jeho v Praze již nyní se učinilo dosti: divadlo naše provozovalo „Život za cara" a má na repertoiru „Ruslana a Ludmilu", s kterouž operou se v Národním divadle jistě často setkáme; české koncerty, jmenovitě výroční slovanský koncert akademického spolku, provozují hojně ruských skladeb, tak že Glinkova „Jota" a Čajkovského „Romeo" a „Bouře" (opera jeho „Panna Orleanská" jest na repertoiru Národního divadla) i jiné skladby ruské patří k oblíbeným koncertním kusům obecenstva českého.

Že se to neděje z nouze, ví každý, kdo zná nynější bohatosť naší hudby; chceme jen míti co největší rozhled po slovanské duševní činnosti jmenovitě v oborech, ve kterých se u nás doma statně a zdárně pracuje.

Chorvát, Charvát či Chrvát?

Podává dr. J. Polívka.

V užívání tohoto jména národního panuje v naší literatuře učiněný Babel: naskytují se všechny uvedené tři způsoby, i Horvat a Hrvat dalo by se doložiti. Chtějíce přispěti k tomu, by se jeden toliko a sice nejsprávnější způsob ustálil, dovolíme si pronésti několik málo slov.

Při řešení této otázky možna jsou tři stanoviska čili východiště a sice: 1. etymologické, čemu svědčí původ slova podle hláskových pravidel českých? 2. historické, jak psalo se dotyčné jméno u nás? a 3. jak jmenuje se národ sám, sluší-li vzíti na to zřetel i pokud?

Šafařík píše v „Starožitnostech" na str. 394.: „Celá ta půlnoční stráň vrchův u Sučavy až ku pramenům Visly nazývala se od V. až do X. století Chrby a proměnou souhlásky *b* do *v* Chrvy, Chrvaty.... Od hor těchto prozván národ druhdy pod ním osedlý, Chrvati, Chorvati, jehož jméno buď

již od Celtův, buď teprve od Řeků̂v a Římanův zjinačené Karpiani, Karpi, Karpikotes atd. u starých zhusta se čte. Výklad tento nevyhovuje, předpokládaje hláskové změny skutečným hláskoslovným zákonům odporující, i proto pokoušeli se o lepší. Taký podán od dra. Geitlera: dle toho jest ve slově **хрьвать** kořen sarv, **харв-**, naskytující se v lit. szarwótas, a tak znamená **хрьвать** původně prý armatus, obrněnec (Rad jugosl. akad. kn. 34.; Filologické listy III.). I proti tomu výkladu pronášeny vážné námitky od Baudouina de Courtenay (Филолог. Записки 1879, sešit I., str. 44.), s kterými souhlasí Jagić (Archiv IV., 174): za lit. szarwótas mělo by totiž podle hláskoslovných zákonů slovanských býti v jihosl. i češtině *sravat, v ruštině *sorovat, pol, *srovat (jako na př. lit. galva — jihosl. glava, č. hlava, r. golova, p. głowa); mimo to není dokázáno, že prý za lit. š by bylo ve slov. ch (cyr. х, chrv. h). Etymologický původ našeho slova jest tudíž temný a na jeho základě nelze dospěti v naší příčině k žádoucímu cíli.

V Dalemilově kronice čteme: „V srbském jazyku jest země, ježto Charvaty jest imě“ (kap. II. v. 1.—2.) a „i vybra sě (Čech) se vším, z země jiejž diechu Charvaty jmě“ (II., 11.—12.). Různé rukopisy mají různé čtení, tak nalézáme na prvém místě v ruk. Vídeňském a v Ceronském (II.) Charvatci, ve Strahovském Chrvaty, v ostatních Charvaty, na místě druhém ve Vídeňském rukop.: Charvatici, v Ceronském (II.): Charvatici, Charvaty v Lobkovickém, Strahovském, Cambridgeském, Zebererově i v tištěném vydání Ješínově. Ve verších těchto zajisté obsaženo jest staré temné podání národní; kde si však předkové naši svou dřívější vlasť hledali, nelze z toho místa na jisto vybrati. O tom toliko nelze pochybovati, že země chrvatská byla částí velikého „jazyka“ srbského; Dalemil vypravuje v 1. kap. o rozdělení jazyků, a mezi těmito pranárody „Srbové tu kdežto bydlie Hřěkové podle moře se usadichu až do Říma se vzplodichu“; zajímavo a památné zajisté jest, že zde rukopis Cambridgeský i rukopis někdy Františkánský kladou Slověné m. Srbové, a srv. s tím čtení Cambr. rukopis „w sybrském jazyku“ (kap. (II.) i čtení rukopisu Ceronského (I.) „Syrové“ m Srbové (Prameny dějin českých III). — V dávných Čechách a sice v západním odnoží Krkonoši byly dvě župy Charvaty (Šafařík, Starož. str. 788.—789., Tomek v Č. Č. M. 1859., str. 192.—193.). Jak tento český kmen se vlastně jmenoval, nelze rozhodnouti; Kosmas píše „Ghrovati et altera Chrovati“, vedle toho různé rukopisy mají jinak: Chrouati, Chrovati, Crouati, Hrouati, Chrowacz a též Chouuati, Chowati (Prameny dějin č. II., 116.). Čtení toto svědčilo by nejspíše proti Chrvaty, považíme-li, že v týchže rukopisech nalézáme: Zribiam, Zirbiam, Zrbiam, Srbiam, Zbriam (ib. 139.); Brido, Byrdo (ib. 139.), Drisikray, Drzykray, Drsikrai (ib. 126.); Drisimir, Drsimir i Disimir (ib. 126.), Prikos, Picos. Prkos (84.), Wirsovici, Wrisovici, Wrssenice, Versonici (50.) a j. Tento kraj míní zajisté církevněslovanská legenda o sv. Václavě vypravujíc, že Drahomíra po zavraždění Václavově uprchla **въ „хорвати“** (Fil. listy III., 90., Šafařík Starož 528.) čili „**въ кровати**“ (Prameny dějin č. I. 133.). V Tomkově „Dějepise města Prahy“ vzpomíná se rodina měšťanská Charvátů, jejíž někteří členové zaujímali vynikající postavení v Praze a jejichž památka podnes zachována jest v Charvátové ulici na Novém městě Pražském, proražená pozemkem Charvátovým (II, 228.—229.; IV., 162., 240.; V., 69., 86.). Rodina tato zajisté pocházela zpod Krkonoší, nikoliv z jihoslovanských krajů. V Čechách se dále podnes jmenují 3 vesnice Charvatice. — Český kmen osedlý na úpatí Krkonoší i nad Jizerou byl zajisté zcela rozdílný od svého jmenovce jihoslovanského. Šafařík (Starož. str. 921.—922.) praví výslovně: „Chorvati čeští a Srbové polabští s Chorvaty i Srby illyrskými mají sice společné jméno, aniž to nepodobné jest, že předkové jejich někdy v předhistorické době blíže spolu bydleli, avšak nářečím oba národové již v X. stol., pokudž toho nějak vystihnouti lze, tak se různili, že jich tehdáž za výstřelky jediné větve čili za jeden národ pokládati nebylo lze.“ Můžeme vůbec říci, že totožnosť jména národního nerozhoduje nutně o totožnosti národnosti jich nositelů. Jména národní mohla býti původu různého: buď bylo to původně jméno vůdcovo, náčelníka jisté čeledi, která časem nabyla prvenství nad ostatními svými pokrevenci a těm vnutila své jméno, buď nabyl kmen jména svého od svého bydliště, od řeky, hor a j.: mohly tudíž různé ne-

spřízněné blíže kmeny nabyti jména stejného, jména to, jež sahalo původem svým do dob praslovanských. Výklad jmen národních obzvláště oněch, jež jsou převzata od názvů místních, původem svým namnoze neslovanských, jest nad míru obtížný. V Šafaříkových Starožitnostech na str. 935—945. uvádějí se jména kmenů slovanských, a tu nalézáme značný počet takých, která jsou zcela rozličným kmenům společná. Nechci opakovati zde, čehož se laskavý čtenář na dotčeném místě sám dočísti může; prosím ho jen, by sám si učinil nutně z toho vycházející konkluse. Uvedu zde toliko ještě ze Šafaříka, že kmen slovanský nazvaný chorvatským v X. stol. se ještě vzpomíná v severozápadním Štýrsku nad Murou u Lubna a že mimo to některá místa porůznu ve Slovanech polabských tak se nazývají (l. c. str. 707., 920.—921.). — Z toho vysvítá tedy jasně, že ani Dalemilovy Charvaty ani jinde doložená jména stejná se nevztahují k jihoslovanskému kmeni stejného jména; nemůže tedy tato okolnosť býti důvodem, abychom my dnes tento kmen nazývali charvatským. Ovšem nazývá se jihoslovanská země i v českých spisech starých „Charvaty"; tak v českém překladě Života císaře Karla IV. (Prameny dějin č. III., 382., Výbor z liter. č. I., 536.), jehož jiný rukopis má „Kroacii" (Památky staré lit. č. IV., str. 36.) patrně pod vlivem latinským; latinský original má „Charuaciam" i jiný rukopis „Chorvatiam", německý překlad „durch Croaciam" (Prameny III., 352., 408.); „Charuacie" čteme též v latinské kronice Neplachově (Pram. III., 481.) a j. pod.

Jméno Chorvat teprve nově jest zavedeno, v historii českého jazyka není doloženo a příčí se hláskoslovným zákonům českým.

Jest konečně otázka, má-li se vzíti zřetel na to, jak národ sám sebe nazývá? Tu zajisté dlužno přisvědčiti, avšak s tou ohradou, pokud se srovnává s hláskoslovnými zákony vládnoucími češtinou. Nuže, národ jmenuje se „Hrvat", „hrvatski". Srovnáme-li češtinu s chrvatštinou poznáme, že všude kde jedno nářečí má samohlasné r, má pravidelně i druhé, že tedy také bez ohledu na (temnou posud) etymologii svou slovo „hrvat" nutně v češtině taktéž mělo zníti „chrvat" (jihoslov. h, cyr. х = č. ch). Geitler praví taktéž, že pravidelnou českou formou bylo by pouze „Chrvat" (Filolog. listy III., 90.). Co se týče tvaru „charvat" považuje to Geitler za výminku, podobně jako hartusiti, harkule, slov. pokarhať; charpa vedle chrpa. — Odvolávají-li se zastancové tvaru „charvat" na jeho staročeskosť, nenahlížíme, proč nezatracují rovněž tak horlivě tvar „Polák", místo něhož staročeský jest Polan.

Jubileum.

Novella od **Michala Bałuckého**. Z polského přel. **Arnošt Schwab-Polabský**.

I.

Na věži městské radnice odbila dvanáctá. Ze školní budovy vyhrnula se tlupa dítek — samá drobotina — s černými tabulkami v dřevěných rámcích, s brašnami, s thekami, tornistry, a tichá a pustá ulice ihned oživla hlukem křiklavých dítek, jichž oblek představoval nejrozmanitější směsici barev a krojů. Některé dítky měly elegantní kabátky a granátové čepičky se zlatými obrubami i bluzy z velbloudí srsti; většina však oděna byla tak, jak se dalo; mnohé byly v samých záplatách. Ten měl odřený kabát z otcova kabátu předělaný, onen kabát staršího bratra se životem, který mu takměř až na paty sáhal, jiný měl krátký kabátek nebo kamizolku, a byli i tací, kteří se bez toho obejíti musili, a bosi, v spodničkách, zavěšených na tkaničce, kráčeli, točíce všelijak knížkami svázanými řemínkem nebo kouskem provázku.

Pohyblivá a různobarevná ta tlupa hochů, smějících se, povykujících a svévolně se škádlících, zvolna řídla, trhala se a mizela v uli-

cích a koutech města. Jeden hošík, všecek bíle oděný, tak že vypadal jako figurka z cukru, když byl vyšel skorem poslední ze školy, běžel rychle na druhou stranu ulice k starci, který ve stínu ohrady na něho čekal.

„Dědečku! zítra máme výlet," volal již z daleka, dříve ještě než k němu doběhnul.

„Tak?" ozval se stařeček, a v sivých jeho očích zrcadlila se hochova radosť, jako sluneční paprslek v potoce.

Hoch, stoje na špičkách a gestikuluje jednou rukou, protože druhou tiskl pod paždím knížky, počal mu vypravovati, jaká překvapení jsou pro zítřejší výlet uchystána, kolik loket bude míti ohon draka, kterého kupecký pomocník lepí dětem svého principála, jak pěknou helmici ze zlatého a stříbrného papíru bude míti syn purkmistrův, a že děti lékařovy přinesou překrásné ohně bengalské, bílé a červené. Hošík se rozpovídal, že se mu až světlé vlásky třásly při živých pohybech hlavy a tančily po bílých raménkách. A stařeček, opřen o hůlku a k němu nachýlen, naslouchal mu s pozorností a s uspokojivým úsměvem, v němž znamenati bylo srdečnou náklonnosť k maličkému.

V tom otevřelo se jedno okno v školní budově a objevila se v něm červená tvář páně učitelova, lesknoucí se potem.

„Služebník, služebník, jak se ráčíte?" tázal se stařečka zvýšeným hlasem.

Stařeček smekl slaměný klobouk a přistoupil s hochem až k samému oknu.

„Zítra máme výlet," ozval se učitel, podávaje mu tabatěrku na uvítanou.

„Již vím, vím — právě mi to Ludvík vypravoval," a dotkl se něžně dvěma prsty tabáku pouze ze slušnosti, neboť nikdy nešňupal.

„Půjdeme do vašeho lesíka. Les ten jest, tuším, vaším dílem?"

„Ano," odvětil stařeček, klaně se, „les i tu lipovou alej, která k němu vede — a ty akáty kolem kostela, to vše jsem sázel vlastní rukou."

„To musí být již dávno, že? Před kolika lety?"

„Před kolika lety? — Hned — před padesáti lety dostal jsem učitelské místo na hlavní škole — po desíti letech na to dostal jsem se sem — nu, tak tedy les stojí již čtyřicet let. Ano — právě tento rok, na podzim, končí se čtyřicátý rok."

„Ó! tedy třeba slaviti jubileum."

„Ale," vymlouval se skromně stařeček.

„To musí býti — zasloužíte to. Ráčíte býti v městě dvakráte zasloužilým, jako učitel a jako takový, který — který, abych tak řekl..."

Ale neřekl ničeho, neb žena ho právě volala k obědu.

„Nuž tedy na shledanou, zítra — půjdete zajisté také na výlet?"

„Možno, možno — již k vůli Ludvíkovi."

„Jen přijďte jistě — uděláme vám ovaci — zasloužíte to."

Pokynul mu hlavou a mávnuv rukou na rozloučenou zmizel v temném pozadí pokoje.

Stařeček vzal vnuka za ruku a šel s ním k domovu. — Šel tak rychle, že mu hošík nemohl ani postačiti — třásl se při tom jako v zim-

nici a dech se mu tak zúžil a byl tak těžký, že hoch znepokojen tím se ho tázal:

„Co je ti, dědečku?"

Otázka ta starce vzpamatovala. Uvolnil poněkud krok a otřel si šátkem kapky potu, které se mu zpod klobouku řinuly po tváři.

„Co se ti stalo, dědečku?" opakoval hošík.

„Nic mi není, dítě — nic," ozval se hlasem dojmem se třesoucím, tiskna ve spocené dlani maličkou ručku hošíkovu. — „To je z radosti, dítě drahé. Slyšel jsi? — Chtějí oslavit mé jubileum... Vidíš... Tvůj dědeček dočkal se uznání, o jakém se mu nikdy ani nezdálo."

To řka, měl slzy v očích.

II.

Skutečně nikdy nesnil o žádných hodech a odměnách za to, co činil. — Pracoval, protože to pokládal za svou povinnosť a nalézal v tom příjemnosť, uspokojění. — Vyučuje na př. dítky těšil se, že tím drobtem vědomostí, které měl, krmiti může jako divotvorce taký zástup a že zbude mu ještě pro budoucí pokolení. — Se stromy měl totéž potěšení, když je vysazoval, myslil na budoucnosť a to dodávalo mu útěchy a umenšovalo obtíže. — Počal málem — zařídil si nejprve kolem školy malou zahrádku — rozkošné místečko; pak počal vysazovati stromky podél cesty, u kostela a konečně si usmyslil zalesniti hornaté pastviště za městem. Stranou se mu vysmívali jako bláznu, upřímnější mu to zrazovali, neb nikdo nemohl tomu dáti víry, že by se to mohlo zdařiti. Avšak on, ačkoliv byl tichý a mírný, měl povahu pevnou, která se na pohled dala snadno ohnouti, však nikdy zlomiti nebo zviklati. Co si jednou umínil, to prováděl zvolna, bez hluku, ale vytrvale. — Pospíšiti si nemohl, neboť skrovné jeho prostředky nepřipouštěly činiti velikých vydání a zaměstnání tomu nedovolovalo. — Pracoval tedy jen, měl-li čas — a když si uhospodařil něco na vydání. Musil totiž dáti přivážeti mladé stromky z dalekého okolí, dělníky platit a k tomu je učiti, jak a co mají činiti, neb neměli ani ponětí o tom; on však jako syn zahradníkův, vše dobře znal. Musil tedy sám učiti, ukazovati a mnoho vlastníma rukama pracovati. — Časem o prázdninách bral s sebou k vysazování stromků i žáky, „neboť," pravil, „budete si někdy rádi vzpomínat, že jest to vaše práce". — Díky té neunavné činnosti, posázeno bylo to několikajitrové prostranství během několika let nesčíslným množstvím mladých, nejrozmanitějších stromků. Tím však neskončila se práce; snadněji bylo les založit, nežli jej udržet. V okolí bez dříví byl lid nesmírně chtivý kusa klacku — a kradl tedy co se dalo. Bylo třeba ve dne, v noci střežiti. Sám často bděl v noci a hlídače platil a ještě nemohli se dohlídati. — Konečně podařilo se mu vymoci u městského úřadu, že tento se do toho vložil a vypsal přísné bezohledné tresty škůdníkům na zvláštních tabulkách. Když poprvé a podruhé ten a onen několik týdnů v šatlavě si vyseděl, nebo několik zlatých pokuty platiti musil — pak teprve krádeže přestaly.

Stala se však jiná nehoda — nastala ostrá zima — a mráz zničil větší polovici stromků. — Bylo třeba pracovati takměř znova;

zbaviti les suchých pahýlů, které překážely vzrůstu větví, objednati jiné stromky, vysazovati a pěstovati je. K tomu pak, aby chráněn byl les od dobytka, třeba bylo kopati příkopy, stavěti ploty a vše to stálo peníze — vše zapravovati musil z vlastní kapsy, neb nikdo nechtěl ani krejcaru na to věnovati. — Magistrát pomohl mu sotva tím, že dovolil, aby mu v práci pomáhali trestanci. Byl tedy často nucen, utrhnouti si od úst, uskrovniti se v potřebách, aby krýti mohl výlohy. — Z té příčiny povstalo často nedohodnutí v manželství, neb žena byla proti tomu a činila mu trpké výčitky, že vyhazuje peníze nadarmo; on však ji dovedl vždy usmířiti, přesvědčiti a obyčejně pravil:

„Neříkej, má drahá, že jest to zbytečnosť, neb to, co činím, potrvá věky. Chutný kousek masa sníš a nezůstane ti nic, pěkný šat se po nějakém čase odře, ale les, ten věky potrvá a až zemřeme, až po našich kostech ani stopy na hřbitově nezůstane, pak ještě ti, kteří sedávati budou kdysi pod těmi stromy, žehnati budou naší památce."

Podobnými argumenty obyčejně přesvědčil a upokojil ženu, poněkud zlobivou. A dočkali se konečně oba, že mohli ve stínu těch stromů, které on vlastní rukou vsadil, odpočívati v parních letních dnech, že žena s dcerou po celé hodiny tam sedávati mohly s prací v rukou a on tehdy s vítěznou tváří, vesel, usmívaje se a spokojen se tázal:

„Nuž co, matko, není ti volno nyní... netěší tě to... co?"

Těšilo to ženu, těšilo, ale to ji hnětlo, že lidé práci mužovu náležitě neocenili — že nebyli mu vděčni za to, co učinil. Pokládali les za svůj majetek, používali lesa, nestarajíce se o toho, který v potu tváře pracoval, aby jim život zpříjemnil.

„Kdyby ti byl někdo aspoň ruku stiskl za to," pravila nejednou rozhorleně žena.

Nebyla to však nevděčnosť, spíše zapomnění a váhavosť. Ti, kteří byli svědky obtíží a přičinění zakladatele lesa, částečně vymřeli za ten čas, jiní odstěhovali se do různých končin, a ti, kteří zůstali, byli příliš leniví k nějakému projevu vděčnosti a uznání a k zachování památky zakladatelovy. — Někteří pokoušeli se pokřtíti les jeho jménem, ale jméno to se neudrželo.

Nové pokolení a noví přistěhovalci nestarali se nikterak o to, kdo založil les — věděli pouze, že stojí na městských pozemcích, že patří k městu — a těžili z toho práva. — Bylo sice často vídati jakéhosi stařečka blouditi po lese, zvláště počátkem jara se sekerou v ruce, otesávati staré, suché větve, čistiti cestičky od bodláčí a nepotřebných rostlin, ale ti, kdož ho neznali, domnívali se, že jest to muž od města ustanovený k udržování pořádku a k hlídání v lese — a nevšímali si ho.

(Dokončení.)

Slovanské sjezdy.

Sjezd jména Kochanowského v Krakově.

Národní sjezdy povahy literarní a vědecké, konané v staroslavném Krakově, došly v posledních letech úspěchu tak potěšitelného, že o užitečnosti a potřebě jejich nikdo již nepochybuje. Jubileum Kraszewského, sjezd Dlugoszův, sjezdy přírodovědecké a posléz i lonský sjezd konaný na oslavu krále

Sobieského, jsou toho zřejmým důkazem. Spružily národní vědomí, vzdaly česť záslužným snahám a přispěly k rozvoji vlastenecké vědy.

Na letošek chystají se Poláci opět k velikému sjezdu historicko-literarnímu, kterýž odbývati se bude dne 28., 29. a 30. května t. r. v Krakově, a sice péčí samé akademie náuk. A jelikož na ten čas připadá také třistaletá památka Jana Kochanowského, jednoho z nejznamenitějších básníků polských, bude nésti sjezd jméno Kochanowského, jenž významem svým skví se v dějinách všeho polského národa jako skvělá hvězda první jasnosti.

Hlavním předmětem tohoto sjezdu budou porady a rozmluvy v příčině zlepšení methody a rozvoje prací polských na poli dějin jazyka, osvěty a písemnictví.

Bližší určení oznámena budou později. Budiž ještě podotknuto, že pořadatelstvo sjezdu hodlá současně uspořádati výstavu polských tiskopisů a rytin XVI. století, čímž sjezd jména Kochanowského i pro širší kruhy veliké nabude zajímavosti.

Těšíme se na podrobnější zprávy, o nichž neopomineme učiniti příslušnou zmínku též ve „Slov. Sborníku."

Šestý archaeologický sjezd v Oděse.

Oznámili jsme již v předešlém čísle „Slov. Sborníku", že 15. srpna t. r. odbývati se bude v Oděse šestý archaeologický sjezd. Známo jest všeobecně, že starožitnictví chová v ruské literatuře nemalý počet znamenitých učenců, kteří badajíce zejména minulosť slovanskou horlivě přispívají k objasnění záhad spočívajících v šeru našeho pravěku. Odborné pak sjezdy archaeologické v nejedné příčině usnadnily rozvoj nových studií a přispěly zejména ku čilejšímu ruchu na poli této tak zajímavé a hlavně pro kulturní dějiny našich předků tak důležité vědy. Zajisté i letošní oděský sjezd setká se s výsledkem kýženým a zůstaví ve vědě sledy stejně pěkné, jak prospěšné. Z programmu, laskavě nám zaslaného, vysvítá, že komitét vzorně bedliv byl toho, aby rokováno bylo o věcech vesměs důležitých, z velké části týkajících se společné minulosti Slovanů. Tak jednati se bude zejména o asijských základech společenského života Slovanů, o rozšíření slovanské národnosti v Byzancii od V. století p. Kr., o analysi terminů značících rodinné poměry v jazycích slovanských a příbuzných; dále jsou na programmu: sledy slovanského práva v byzantském zákonodárství a naopak vliv Byzancie na Slovanstvo, organisace staré obce slovanské podle zpráv byzantských, o národním eposu bulharském, o původu hlaholského písma. vliv řecký na Rusy před přijetím křesťanství a j. Srdečně nás také těší, že zřetel vzat k těm krajinám a věcem, které mají blízký neb prostřední styk s Polskou, na př.: pomníky středověkého umění v Polsce, jaká díla a zřídla polských i nepolských dějepisců sloužila k pracím v jižní Rusi v XVI. a XVII. století, badání pečer podél Dněstru, archaeologické a topograficko-historické výzkumy týkající se Zaporoží. Z toho zajisté patrno, že sjezd poskytne velmi mnoho zajímavé látky všem přátelům archaeologie a vědy vůbec. Zároveň hodlá komitét šestého sjezdu uspořádati zvláštní výstavu starožitností majících výhradně vztah k jižním guberniím ruské říše.

Předsedou archaeologického ruského spolku jest hrabě A. C. Uvarov, jeden z nejznamenitějších starožitníků slovanských. Předsedou komitétu jest N. N. Murzakěvič. Kromě toho zasedají v komitétu zástupci ruských universit a několika vědeckých spolků.

Přejeme ve prospěch vědy ruské a slovanské šestému sjezdu v Oděse z té duše mnoho zdaru! *E. J.*

Omulevskij (Inokentij Vasiljevič Fedorov).

Dne 10. ledna t. r. vyvežena v ranní době, ve chvíli, kdy vznešený svět ještě sladce dřímal, na volkovský hřbitov v Petrohradě schránka ušlechtilé ruské duše Omulevského — I. V. Fedorova.

Pohřebního průvodu účastnil se jen malý hlouček přátel a ctitelů. Před průvodem nesla hrstka studentů věnec s jednoduchým nápisem: „Omulevskomu . . ."

Omulevskij, básník a romanopisec ruský, narodil se r. 1836. na Sibiři a zkoušel na světě mnoho... mnoho.

Básně jeho i povídky vynikají vřelým citem, ušlechtilostí, jasností a vzácným duchem národní smířlivosti. Jeho literarní činnosť začíná básněmi, které uveřejňoval r. 1861. v rozličných časopisech. Omulevského sebrané básně vyšly p. n. „Zpěvy života". Stýkaje se již v dětství svém na Sibiři s polskými vypovězenci, choval k nim upřímnou náklonnosť a věren zůstal přesvědčení svému až do posledního dechu. Upřímným přítelem Poláků byl vynikající spisovatel ruský netoliko slovy ale i skutky, a lásku tuto zřejmě vyjádřil v nej lepší své povídce „Krok za krokem" (Шаг за шагомъ). Ještě v říjnovém sešitu „Nabludatěla" uveřejnil Omulevskij tklivou, vřelou báseň, do níž také vložil labutí svůj zpěv:

Naš krug rědějet to i dělo,
Vragom vsio bolše, nět druzej
I ždom my vsě, na skloně dněj,
Čijo poněsut pérvěje tělo...
No nam mogila ně strašna,
My rady věčnomu pokoju;
Liš myśl trevožit nas odna
Z toskoj nazojlivoj i zloju
Čto ně uvidim my plodov
Ni našich dum, ni našich slov...

Vyznívá ten verš smutně, přesmutně! Nedlouho před smrtí Omulevského vykonán byl na jeho svršcích zájem. Obnášel — šest rublů...

Budiž mu také mezi námi vděčná paměť! *P. K.*

Petrohrad.

Rozhledy v literatuře.

Sborník Matice Moravské. První ročník obsahuje: Život Josefa Dobrovského. Sepsal V. Brandl. V Brně 1883. Nákladem Matice Moravské. 8°, str. 296 a VI.

Sborník Matice Moravské, kterýž nastupuje dráhu na místě bývalého Časopisu Matice Moravské, nemohl lépe začíti činnosť svou než stalo se vydáním „Života Jos. Dobrovského". Morava byla oblíbenou zemí slavného zakladatele slavistiky, Morava stala se jeho hrobem a na Moravě nalezl se také jeho biograf! V. Brandl podjav se úkolu svého nejenom že užil všeho materialu uloženého v archivu zemském markrabství moravského, ale vedle toho hlavně archivu jindřichohradeckého a zpráv v rodině Černínské o Dobrovském dochovaných, materialu musejního, dvorské knihovny, zápisníku Pelzlova v českém archivu zemském a všech zpráv tištěných (korrespondencí i studií), uveřejněných porůznu, zejména neunavným Rybičkou. — Všechen tento material v knize Brandlově spracován jest měrou náležitou, slohem jasným a přesným, tak že přizřeme-li k věci samé i k formě, v níž jest podána, nemůžeme nepřáti sobě, aby „Život Josefa Dobrovského" dočekal se několika vydání.

Čtenáři naši nejlépe poučí se o spise Brandlově, když krátce projdeme s nimi obsah knihy celé. Život Dobrovského jest sám o sobě dosti jednotvárný a chudý. Studoval, byl vychovatelem u Nosticů, prefektem Josefinského semináře ve Hradišti a po zrušení semináře soukromníkem, který přes veškeru snahu nikdy více nedosáhl veřejného úředního postavení vědomostem i vzdělání svému přiměřeného. — I nedosáhl jeho, poněvadž byl přívržencem snah josefinistických, poněvadž v době osvíceného absolutismu století XVIII a revoluce francouzské sám také stal se přívržencem osvícenství, které jevilo se ve filantropickém blouznění a přírodním náboženství a nacházelo pěstitelů hlavně ve spolcích massonů čili zednářů, k nimž také Dobrovský bez pochybnosti náležel. — Celý život jeho posvěcen byl práci, od gymnasia a filosofie až do hrobu. Když byl novicem u jesuitů v Brně, kochal se v myšlénce, že bude missionářem v Indii: ale než noviciat byl dosloužen, vydána jest bulla papežská, 21. července 1773., kterou řád jesuitský na věčné časy se zrušuje,

Dobrovský z Brna odebral se do Prahy; knihovna stala se jeho světem a v ní studia orientalských jazyků, jmenovitě hebrejštiny, chaldejštiny, syrštiny. Dobrovský obral si exegesi bible za předmět badání svého. Za tou příčinou jal se také studovati pod návodem Fort. Duricha jazyk staroslovanský, nemaje ovšem tušení, že to studium, které prováděl jen jako prostředek ku kritice textu biblického, stane se záhy studiem pro celý život, základem moderní slavistiky i slávy jeho. První dvě práce, s nimiž na veřejnosť vystoupil, týkají se tedy hlavně kritiky bible a evangelia, se stanoviska exegetického a palaeografického. Nabyl jimi slušného jména i váhy jakožto bystrý duch a důvtipný kritik. — Po tom, když u Nosticů byl se seznámil s Pelzlem, smutným stavem české literatury a znešvařením českého jazyka jsa pohnut, oddal se cele studiu historie a řeči české, na kteréžto dráze mezi vrstevníky svými dospěl takové výše, že nade všecky vyniká jako velikán. První pokusy jeho na poli historie a slavistiky byly většinou kritické a polemické, potom zabral se do přísného vědeckého studia jazyka českého, ujal se prací lexikalních, horlil proti novotaření mluvnickému od samolibých nedouků pěstovanému, a jal se právě tak jako kriticky postupoval v jazykovědě i také v historii zaváděti a zdokonalovati methodu kritickou a sice s takovou rozhodností, že neostýchal se předního tehdáž kritika Dobnera kárati, ba i poučovati. Přitom podporoval vydatně Tomsu při vydávání slovníku, ujímal se myšlénky vydávati staré knihy české znova, aby z nich čerpalo se názvosloví, na místě libovolných nestvůr zavedených od neznalců. Zanášel se hlaholštinou a cyrilicí, sepsal stať o nejstarších sídlech Slovanů v Evropě, vydal brzo potom spisek o původu a dějinách slovanské a zvláště české řeči, později také i literatury, konal studia o prosodii a r. 1799. vydal již důležitý spis: „Die Bildsamkeit der slavischen Sprache“ atd. Všude počínal si velmi opatrně a nikde nepřeháněl: „v té pak příčině byl kriticismus jeho skutečně veliké štěstí; co s čistotou a správností jazykovou se nesrovnávalo, proti tomu, ač snad z horlivosti vlastenecké pocházelo, brojil a bojoval, a co se zákonům vědeckým příčilo, to zavrhoval, maje vším právem za to, že nevědecké hříčky třeba z vlastenectví se rodící uvádějí Slovanstvo v posměch“. R. 1806. jal se vydávati Slavín (později Slovanka), časopis to, který jest prvním pokusem literarní vzájemnosti slovanské, a v krátké době trvání svého mnoho pěkných článků z filologie, historie a mythologie slovanské uveřejnil. — R. 1809. vyšlo znamenité dílo Dobrovského: „Ausführliches Lehrgebäude der böhm. Sprache“, r. 1813.: „Entwurf zu einem allgem. Etymologiken der slavischen Sprachen“, v němž ukázal se býti předchůdcem Boppovým ve srovnavací filologii, a r. 1822. konečně „monumentalní dílo“: „Instituciones linguae slavicae veteris dialecti!“

Vedle toho vydal četná pojednání historická, mnoho kritik, dopisoval si s předními jazykozpytci u ostatních národů slovanských i v Němcích, cestoval jmenovitě v Němcích, Švédsku, Rusku a Polsku, roznítil spor o pravosť Libušina soudu, svadil a rozvadil se s Jungmannem a Šafaříkem, seznámil s Palackým, jehož uvedl do šlechtických domů, zejména ke Šternberkům, čímž položil základ ku příští jeho dráze! V této veliké činnosti duch jeho několikráte zachmuřil se — Dobrovský šílil; a co v tomto šílenství pronesl, jest odleskem citů dřímajících v jeho nitru, jest však také často smutným úkazem pobloudilosti ducha v dobách světlých tak bystrého a jasného! — Za ukázky listů Dobrovského z doby šílenství jsme Brandlovi zvláště vděčni. —

A v této činnosti úžasné a neúmorné dokonal Dobrovský život svůj — v zalíbené zemi moravské 6. ledna r. 1829. jakožto stařec 76tiletý! —

P. Brandl na konci biografie podává ještě jakožto svod a resultat celé práce charakteristiku Dobrovského. Tu nutno čísti; zde nepostačí ani úryvek, ani chvála jakákoliv. Mistrná jsou v ní tato slova: „Dobrovský byl velikým v tak zvané malé kritice, ale v té byl tak velikým mistrem, že uvažujeme-li dobu, kdy působil, poznati lze vnuknutí Prozřetelnosti, která tak znamenitým mužem Slovanstvu cestu do budoucnosti připraviti chtěla“, a pak slova závěreční: „Nepoetická povaha jeho jest na příčině, že cit potomkův raději se ohlíží po Kollárovi, Jungmannovi atd.; ale když věda česká a slavistika vůbec za našich dnů zpátečnou cestu koná k původu a počátku svému, všudy po té pouti září jí vstříc slavné jméno Josefa Dobrovského a po-

vždy zářiti bude.“ — Od nynějška ovšem i oči všech vzdělanců obráceny budou k Dobrovskému a význam jeho všudy pochopován, když biografie tak pěkná může býti při tom vodítkem. *A. R.*

La Save le Danube et le Balkan. Voyage chez les Slovénes, les Croates, les Serbes et les Bulgares par M. L. Leger. Paris, Plon 1884., str. a 279.

Nennavný a výtečný slavista francouzský, pan M. L. Leger, obdařil nás novou knihou, o níž jsme čtenářstvu našemu již předběžnou zprávu na str. 631. „Slov. Sborn.“ r. 1883. podali. Jest to utěšený výsledek cesty, kterou vážený spisovatel r. 1882. k bratřím našim na slovanském jihu byl podniknul — netoliko ve prospěch slavistické literatury ve Francii, ale i ve prospěch slovanské věci vůbec, která věcnými pracemi p. Legera na západě potřebného a postupného dochází objasňování a pochopování. Právě vydané nové dílo Legerovo formou svou podobné je pracím již dříve týmž zasloužilým spisovatelem o Slovanech vydaným, a v tom též spočívá značná jeho důležitosť. Leger jest dokonalým znalcem jižního Slovanstva (troufáme si říci nejlepším a všestranným znalcem Slovanů na západě), a ačkoli učencem proniklým kritickými názory, vyniká i tou zvláště důležitou vlastností, že umí psáti vedle studií čistě vědeckých, „suchopárných“, též díla určená pro nejširší kruhy. Jen oko bystrého pozorovatele, důkladného znalce a vřelého příznivce tak vidí, jak pan Leger. V líčení svém jest pan Leger stručný, neplýtvá slovy, nečastuje bledými anekdotami, leč každou větou skytá čtenáři jádro zajímavých vědomostí, které tím jsou zajímavější, čím podány jsou jasněji, prostěji a věrněji. Skutečných vědomostí najde čtenář ve spisech Legerových více, než v kterémkoli jiném cestopisném díle toho způsobu. — Co obsahuje nové dílo Legerovo, zřejmo jest již z titulu. Spisovatel provádí čtenáře postupně Slovinskem, Chrvatskem, Srbskem a Bulharskem, i jsme přesvědčeni, že čtenáři, který knihu tuto přečetl, rázem před zrakem stane kus světa slovanského osvětleného příznivým i pravdivým světlem, jemuž odmítnouti odtud pozornosť větší — než před tím — bude asi těžko. Kniha rozdělena jest na kapitoly (I.—XII.), z nichž každá obsahuje asi to, co cestovatele na pouti potkávalo a co bystře uznal za dobré, že nutno jest věděti čtenáři francouzskému, aby náležitý pojem získal o národním, společenském, literarním, uměleckém a politickém životě i postavení zkvétajícího jihu slovanského. Hodlajíce na jiném místě vhodněji seznámiti čtenářstvo naše se zvláště zajímavými místy Legerova nového díla, podotýkáme nyní jen, že v třinácti kapitolách mluví o Slovincích vůbec, jejich poměru k Němcům, o bílé Lublani, o slovinském časopisectvu, o „Matici“, dále o „Illyrii“, básníku Vodnikovi, poměru Slovinců k Chrvatům, Záhřebu, jejich znamenité jihoslovanské Akademii, chrvatské universitě, literatuře, hudbě a divadle, dále o poměru Chrvatů a Srbů, ctihodném Strossmayerovi a poměrech chrvatsko-srbských vůbec. Postupně líčí podunajské Slovanstvo, Bělehrad, srbské poměry, najmě vojsko a osvětové zřízení, pak Dunaj bulharský (Baziáš, Adah Kaleh, Turn Severin, Lom Palanku a j.), Balkán, vnitřní Bulharsko (zejména Sofii), poměr Rusů k Bulharům a j., a zabíhá posléz do říše otomanské (Rumelie). Vřelou zmínku věnuje spisovatel našemu dru. K. Jirečkovi (str. 223. a j.), jehož působnosť náležitě oceňuje.

Jihoslované, a kdož jim jsou nejbližší, uvítají knihu tuto zajisté s vděčností. Nová to a jasná jiskra pronikající účinně mlhy, zastírající vzhled Francie k Slovanstvu. *E. J.*

Rękopis Biblii czeskiéj z roku 1476. opisał Ks. Ig. Połkowski. — W Krakowie 1883. — Str. 40.

Ign. Połkowski podává v tom spisku, vytištěném zprvu v „Rozpravách“ krakovské akademie věd (v X. sv.) zprávu o staročeské biblí, psané v letech 1476.—1478. Janem Zabłockým. Bible tato do r. 1801. se nacházela v knihovně kapitoly kujavské, odtud dostala se darem do rukou T. Czackého; toho celá knihovna měla se dostati do knihovny pulavské; náš kodex se tam však nedostal, nyní pak jest majetkem p. spisovatelovým. Domnívá se, že ode dávna již se nacházela v Polsce, a zajisté v XVI. stol. byl jejím majitelem Polák; podle jména dalo by se souditi, že i písař Zabłocki byl Polák, jest však

otázka, četl-li tak dobře p. spisovatel? Dobu, kdy celý kodex byl opsán, zcela jistě lze určiti podle zápisků písařových v něm umístěných mezi jednotlivými knihami. Srovnávaje recensi tuto s ostatními recensemi staročeskými dospěl p. spisovatel k úsudku, že zde máme před sebou jiný ještě zvláštní překlad; dále srovnával částečně překlad tento se staropolskou biblí Šarošpatackou čili biblí královny Žofie, o kteréžto nade všechnu pochybnosť jest již zjištěno, že jest to toliko polonisovaná bible staročeská; dospěl pak k úsudku, že bible Šarošpatacká mnohem bližší jest stč. bibli Zabłockého než jiným recensím staročeským, ano že zajisté plynula bible Šarošpatacká z takého stč. překladu, který se nám zachoval v opise Zabłockého.

Časopis Maćicy serbskeje 1883. Redaktor M. Hórnik, Lĕtnik. XXXVI. Zešiwk. I.—II. Budyšin. Str. 160 + 24 + 15.

Ročník tento obsahuje jednak nové příspěvky k prostonárodní literatuře horno- i dolnolužické, jednak rozmanité literarně historické i grammatické články, dále ukázky z umělé poesie obou lužických kmenů, konečně zprávy o Matici srbské v Budyšíně. — Dr. E. Muka uveřejňuje 24 písní jím samým sebraných v pohraničních krajinách mezi Horní i Dolní Lužicí, a další řadu (65) písní hornolužických, taktéž jím sebraných. Dále jest vytištěno několik variantů dolnolužických písní. Filip Rězak podal „z lidu“ jednu báseň hornolužickou, jiné dvě písně hornolužické vydal dr. Pful a přičinil k nim několik poznámek. Literarně historické články podali M. Hórnik i H. Dučman: prvý seznamuje nás s katechismem jezovity Jakuba Ticina r. 1665. v Praze tištěným, a s knížkou Zachariáše Bierlinga tištěnou 1689., jednající o pravopise lužickém; druhý píše o rukopise P. F. Kowaře (1688.—1737.), obsahujícím všelijaké poznámky o různých předmětech, a důležitém tím, že v něm se nalézá dosti značný počet hornolužických slov, příspěvek to k dějinám nářečí hornolúž nikoliv nepatrný. J. Pejch podává zprávu o polyglottě Ludv. Luc. Bonaparte, tištěné v Londýně r. 1857, ve které známé podobenství o rozsévači v ev. sv. Matouše vytištěno jest v 72 jazycích i nářečích, a na ukázku otiskuje znova texty horno- i dolnolužický. — Dr. Pful podává opět jedno filologické pojednání „wo něktorych słowach a twórbach“ a dále etymologický článek o čtyřech rostlinných názvech, o kterýchžto článcích platí více méně slova Jagićova (Archiv für slav. Phil. IV., 721.); s uveřejňováním takovýchto jazykozpytných studií v časopise matice lužicko-srbské možno souhlasiti potud, pokud čelí k ustálení spisovného jazyka lužicko-srbského. Týž cíl mají na zřeteli mnohem střízlivěji psané články M. Hórnika „Kóncowki -eho, -emu, -oho, -omu“, „Njeporjadne zesłabjenje někotrych sobuzynkow“ a Hdźe ma se naše „ě“ za ĕ pisać“. Snahy čelící ke zblížení obou nářečí lužických na poli literarním úplně sluší schvalovati, ač nechtěli bychom s úplnou jistotou tvrditi, že se dosáhne kýženého cíle abstraktním dekretováním vnějšího hláskového i tvarového rázu spisovného jazyka; obávali bychom se spíše, že tím se toliko literatura vzdálí od svého lidu hornolužického, aniž by za tuto ztrátu nabyla dostatečné náhrady v lidu dolnolužickém. Nechť se nezapomene, že grammatikáři nedělají a neučiní nikdy jazyk spisovný; naopak takovými experimenty pozbude spisovný jazyk svého základu, nestane se orgánem celého národa, než zůstane toliko údělem malého poměrně kruhu intelligence. — M. Rostok podal pěkný článeček „Hišće někotre rostlinske mjena“. Od M. Kósyka uveřejněno několik (počtem 18) básní dolnolužickým nářečím a dr. Pful podle národního podání složil báseň „Šyldowska rada“. K 1. sešitu přidány jsou dvě přílohy, obsahující nápěvy k písním prostonárodním.

Русскій календарь на 1884. г. **А. Суворина.** Тринадцатый годъ. С. Петерб. 1883., str. 24, 321., 169., a inserty. — **Календарь на** 1884 г., иллюстрированый подъ редакціею А. Гатцука. Москва 1883. (str. 460. a j.).— **Холъмскій народній календарь.** Варшава 1883., str. 100.

Obracíme-li pozornosť našich čtenářů také na ruskou kalendářovou literaturu, nemáme zajisté nic jiného na mysli, než poznovu ukázati na praktický směr, jaký veskrz proniká všecken ruský život. Zajímavo jest srovnávati kalendáře ruské s kalendáři jiných národů slovanských, při čemž docházíme

k přesvědčení, že nás Rusové v tom směru mnohem předčili — netoliko nás, ale i jiné, domýšlivější národy vyvinutého západu. Dostačíť podívati se do obsahu nejrozšířenějších kalendářů A. Suvorina a A. Gatcuka. Nenalézáme tam chabých povídaček, starých vtipů a ještě horších obrázků — za to přehojný výběr potřebných vědomostí ze života a pro život. Jsou to sborníky odpovídající na všeliké otázky státního, národního i společenského bytu, a nepochybíme zajisté, povíme-li, že kalendáře tyto jako příruční knížky mají pro každého ruského občana význam velice důležitý. Pravoslavný Rus najde tam vše, cokoli spadá do oboru veřejnosti. Tak skládá se na př. Suvorinův sborník z důkladných částí o věcech církevních, astronomických (tamtéž zajímavá tabulka Vojejkova o počasí v celém Rusku), historických, statistických (obyvatelstvo a prostranství Ruska [str. 119.—125.], seznam měst ruských s udáním obyvatelstva a vzdálenosti od hlavních měst, rozhled statistický v ruském a jiném vojenství, pak námořnictvo, obchod ruský, státní finance, železnice, paroplavba, pošta, národní hospodářství, továrnictví, úvěr a akciové záležitosti, národní vzdělání [rozpočet na r. 1884.], a ruský letopis, nekrologie za minulý rok [stručné zprávy o všech v m. r zemřelých vynikajících osobách domácích i zahraničných]. Po té následuje „spravočnaja“ část, v níž čtenář najde zprávy o všech ruských ústavech vzdělavacích [o universitách, školách technických, vědeckých společnostech, obrazárnách, knihovnách a t. p., o ústavech peněžních, o průmyslnických zřízeních, o zdravotnictví, právnických poměrech, o divadlech s plánky], blahodějných i jiných spolcích, časopisectvu, o státním zřízení [rozdělení úřadů] a j.). Rozumí se, že tomu předchází obyčejná část kalendářní, pravoslavná i ostatních věr. — Stejně bohatým materialem vyniká druhý kalendář, k němuž přidány jsou podobizny vynikajících osob v minulém roce zesnulých. Úprava obou kalendářů jest velice slušná a poněvadž je rozšíření značné, jest i cena neobyčejně levná (1 rubl). Stejně praktickým obsahem vynikají i jiné kalendáře ruské.

Zbývá nám nyní ještě zvláštní zmínku učiniti o Chelmském kalendáři tištěném ve Varšavě (ovšem po rusku). I tento kalendář má „praktický“ směr — ale litujeme srdečně, že s takovým praktickým směrem nikterak souhlasiti nemůžeme. Zároveň máme velice v podivení, že se dnes zjevuje se strany ruské na půdě polské knížka určená pro lid, jejíž obsah není ničím jiným než drážděním lidu proti Polákům, nepěkným snižováním všeho co polské a katolické. Krom toho nalézáme tam i nejeden nesmysl, na př. tvrzení, že také Čechové jsou pravoslavní lidé, z čehož má čtenář míti velikou radosť, neboť Polákům se proto daří zle, jelikož nedrželi se pravoslaví. Za to a za jiné věci Bůh Poláky potrestal atd. Sám offic. ruský „Varš. Dněvnik“ nazývá ton tohoto kalendáře „drážďivým“. My nazýváme vydávání takových škvárů podkopáváním a zneuctěním ruské důstojnosti. To je jen snižováním sama sebe, od něhož se odvrací každý přítel ruského národa. Ale stojí psáno: „Дозволено цензурою!“ *J.*

Katalog rękopisów biblioteki zakładu nar. im. Ossolińskich. Wydal Dr. Wojciech Kętrzyński, dyrektor tegož zakładu. Zeszyt III. Lwów 1883., str. 320.

Oznamují se badatelům polských dějin hlavní obsahy rukopisů bohaté bibliotheky Ossolińských ve Lvově, a v tomto sešitě obsahy kodexů 227.—317. pocházejících ze XVII.—XVIII. století, obsahujících rozmanité listiny, dopisy, řeči sněmovní a pod. důležité prameny k poznání polských dějin politických i kulturních.

Vitae et miracula sanctorum Poloniae patronorum Adalberti et Stanislai. Wydal Dr. Wojciech Kętrziński. Lwów. 1883., str. 238.

V knize této, vlastně otisku z IV. sv. „Monumenta Poloniae historica“ vytištěny jsou: legenda „De sancta Adalberto episcopo“ z rukopisu XIV. stol. složení její sahá však podle mínění vydavatelstva do 1. polovice XII. stol.; „Miracula sancti Adalberti“ po čtvrté již — vydání její ve Fontes rerum Bohemicarum zakládající se toliko na dvou tištěných vydáních Pertzově (v Mon. Germ. hist.) a Toeppenově (v Scriptores rerum Prussicarum), nahrazuje

se tu edicí zajisté správnější, zakládající se na 9 rukopisech ze st. XIV. a XV.; vydavatel vyslovuje mínění, že napsána jest v XIII. stol. — „Vita s. Stanislai episcopi Cracoviensis (vita minor — jedna z nejdůležitějších památek polské literatury historické XIII. věku; „Miracula s. Stanislai“ rovněž XIV. věku; „Vita s. Stanislai Cracoviensis episcopi“ („Vita major“) napsaná dominikánem Vincencem, žil r. 1260. — „Cantica de sancto Stanislao“, pocházející snad již ze stol. XIII. — Památky uvádějí se se vším moderním kritickým apparatem, pod čarou udávají se různočtení a provázejí se důkladnými úvody. Publikace tato v každém ohledě jest vzorná.

Handrija Zejlerja zhromadźené spisy. Zrjadował a wudał dr. E. **Muka** I. svazek. Str. 328. Budyšín 1884.

Právě vyšel první svazek sebraných spisů našeho největšího básníka. Druhý svazek vyšel již dříve a byla o něm ve „Slov. Sborníku“ m. r. příslušná zpráva podána.

Tento první svazek obsahuje větším dílem básně a písně z mladších let básníkových, jež se ovšem ni obsahem, ni formou nemohou na roveň staběti básním v druhém svazku obsaženým. Nicméně skytá i tento díl mnohý vzácný poklad našeho písemnictví. Především však slušno upozorniti na tu okolnosť, že básník vždy se zdokonaloval a od menších a snadnějších k větším a dospělejším pracem pokračoval, až dostihnul k vrcholu. Zejléř osvědčuje se i zde jako pravý národní pěvec, jenž znal prostou a něžnou povahu svého lidu a dovedl i v jeho duchu pěti. Na doklad toho budiž jenom na to upozorněno, že jsou mnohé z jeho písní u obecného lidu tak oblíbeny, že jich už nikdo za Zejlerjovy nepokládá a že má i sám Smoléř ve své velké sbírce některé původně od Zejlerja pocházející písně mezi národními, na př. „Zady našej pjecy“, „Sym Serbow serbske holičo“.

Zejléř jest hlavně lyrik a v tomto svazku vyniká jako erotický lyrik, méně zdařilé jsou však jeho ballady. I humoru již v těchto prvních pokusech neschází, o čemž nás přesvědčuje píseň: „Kurić trubku tobaka“, a báseň „Čmjeły a wosy“, kteráž nám poněkud cyklus básní „Hans Wučba“ z prvního svazku připomínají.

Do prvních dob Zejlerjova básnictví patří také jeho bajky o zvířatech. Co do formy složil Z. několik (21) básní a nápisů starým časoměrem v hexametrech, pentametrech a způsobem národních písní, z nichž vynikají nad jiné ohlasy národních písní! Zrovna tak můžeme do tohoto druhu počítati i „pověšce (pověsti) ze serbskeho ludu na str. 202. a jinde. Také jedna a sice jediná znělka objevuje se v tomto svazku: „Mój ludo!“ (str. 86.). Také vlastenecký směr básníkův má v tomto svazku neposlední místo; pochází i naše národní hymna od něho: „Hišće Serbstwo njezhubjene“ atd. (str. 132.), kterouž složil asi roku 1840.

Překladů od Zejlerje mnoho nemáme: jeden z ruštiny: „Kowár“ (str. 43), z jihosrbštiny: „Koho by rada“ (str. 44.) a několik z němčiny. Zejléř dal sám i nápěvy k některým písním, jichž jest počtem 12.

Kniha jest ozdobena zdařilou podobiznou našeho prvního básníka a i jinak jest úprava velice vkusna. *Jurij Libš.*

Czesław. Poezyje. III. Warsawa. 1884, str. 185.

Kniha tato vyniká nejen skvostnou svou úpravou, ale i bohatostí a pestrostí svého obsahu. Czesław (Č. Jankowski) není více literarním nováčkem, nýbrž požívá v Polsce jako básník nové školy, k níž se — soudě aspoň dle jeho děl — hlásí, velmi zvučného jména. Poslední (III.) svazek jeho básní přesvědčuje nás poznovu, že toho zasluhuje plnou měrou. Vřelý cit, básnický vzlet, mysl vnímavá pro krásy přírodní, široký názor světový, vzorná forma a výrazný nejednou v ostrou satiru vyznívající verš — toť jsou přednosti tohoto pozoruhodného talentu. Svazek celý obsahuje ve svých 10 oddílech kromě krásné, pravou poesií dýšící básně „Psyche“ a v duchu spíše Krasińského než V. Huga básněného fragmentu „Za dni Cesarów“, též několik zdařilých reflexivních sonetů, rozkošný cyklus pěti básní, jichž předmětem je líčení života rodinného, nazvaný „Między nami“, pak něco kratších písní eroti-

ckých a didaktických, konečně ve dvou oddílech nazvaných „Pod wraženiem chwili“ a „Mozajka“ více básní různého druhu, z části též obsahu satirického ba i socialního. Ku konci připojena jest ještě ukázka překladů z Jablonského, Čecha, Nerudy a Vrchlického a tří cizích básníků. Ceslav jest vřelým přítelem Čechů. *Ž.*

Летопис Матице Српске. Уређује А. Хаџић. књ. 133.—136., 1883. I.-IV. У Новоме Саду.

V časopise tomto representována jest značná část duševní činnosti srbské. Byv založen již r. 1825. Magaraševićem pomocí J. Hadžiće, L. Mušického a našeho P. J. Šafaříka a později převzat brzy potom založenou Maticí srbskou, nabyl značné důležitosti pro rozkvět srbské literatury. Měl od svého počátku více ráz náučný a opposice jeho proti reformám Vuka Karadžiće neubírala mu suchopárnosti. Vycházel zprvu dosti nepořádně, za příčinou nedostatku peněžitých prostředků zastaven od roku 1834.—1837. Teprve čtvrtý rok vychází v pravidelných čtvrtletních lhůtách i proměnil se v revue literarní i belletristickou, aby hloub mohl vnikati do lidu srbského.

Ročník 1883. podává práce belletristické i články náučné z rozmanitých oborů vědy. Zde přirozeně všimneme si toliko pojednání spadajících v obor našeho „Sborníka“, ostatní pak úhrnem vyčteme. V 2. sešitě r. 1883. vytištěn jest životopis pravoslavného karlovackého biskupa Danila Jakšiće z péra J. Rajkoviće, příspěvek to k dějinám církevním i kulturním národa srbského v polovici minulého století. Zajímavé jest líčení boje biskupa Jakšiće proti zhýralému životu, který tehdá panoval v klášterech srbských, a spisovatel připojuje k tomu svůj náhled o dnešním významu pravoslavných klášterů srbských, který, jelikož nynější směry srbské velmi případně charakterisuje, neváháme sděliti našemu ct. obecenstvu; zní takto: „Kláštery naše mají, neb aspoň měly i své jasné strany — to musí i nejrozhodnější protivník uznávati; ale taktéž mají naše kláštery i své temné strany, a to ani největší jich zastance — jmenovitě za našich dnů — nemůže upírati .... Dlouhým časem pozbyly kláštery svých světlých stran, a temné objevují se v tom, že vnitřní náboženský život se stává nezdravým. Pozoruje se veliká nedbalosť za kulturu v každém ohledu. Dnešní mnichové straní se práce, a rádi lenoší; nemoralní jsou a prostopášní: šlapou slib chudoby a čistoty; ukazují se býti ctižádostivými buď pro sebe, buď pro hierarchický zájem vůbec; jsou obyčejně nepřátelé osvěty a humanity — tedy praví tmáři. Známe jednoho velikána, který vyšel z mnišské cely, ten však řekl klášteru na vždy: S bohem! To byl Dositej Obradović!“ — V třetím sv. otištěn jest článek „Úkol literatury“ od J. Miodragovića, velmi pěkně psaný, který však vedle mnohé vzácné pravdy namnoze projevuje myšlénky — přehnané. Hlavní úkol literatury jest zajisté vychovávati, učiti národ, ne baviti, proto přece nelze nazvati poesii zbytečnou a nelze tvrditi, že při vysokém stanovisku kulturním poesie nebude. Sdělíme zde několik náhledů pisatelových, neb jsou velmi charakteristické pro směry v literarních kruzích srbských částečně panující: „Literatura učí národ tehdy, když mu vykládá zjevy přírodní i na nebi i na zemi, všude okolo něho, když ho seznamuje s přírodními zákony, silami a praví mu, jak jich třeba užívati.“

(Dokončení.)

P. Fr. Vymazal vydal právě v Brně polskou mluvnici pro Němce: „Grammatik der polnischen Sprache zunächst zum Selbstunterricht“ (Brno, nákladem Winklera, str. 288.), kteráž zajisté vhod přijde všem, kdož z Němců přiučiti se chce polštině. Methoda p. Vymazalova zakládá se na nejlepších vzorech a také tato práce vyniká praktickým směrem, jaký p. V. osvědčil již v ruské a srbské grammatice vydané týmž nákladem v Brně. Mluvnice tato věnována jest slovut. prof. Hattalovi.

Z Mazur. Ve východních Prusích zachovalo se přese všechen germanisační útisk téměř 300.000 duší polské národnosti, tak zvaní Mazuři. Užívají mluvy polské, ačkoli velkoněmecký germanisační směr nemálo o tom již pracoval, aby tuto ratolesť polského obyvatelstva úplně vtělil „in das grosse deutsche Vaterland“.

Národního vědomí v lůně pruských Mazurů je vpravdě nemnoho — ale připsati tuto okolnosť sluší tomu, že na ně zapomínáno a že se nikdo neb málokdo o ně staral. Do dneška vědí i Poláci o svých nejbližších bratřích ve východních Prusích nepříliš mnoho, přese důkladné a zajímavé zprávy, které o nich podal dr. Vojtěch Kętrzyński,*) chvalně známý ředitel národní knihovny jména Ossolińských ve Lvově, a dosti již četných článků, kteréž se zjevovaly čas od času zejména v časopisech poznaňských a varšavských.

A přece — Mazuři zasluhují, aby si jich rádi všímali netoliko Poláci, ale i jiní Slované, což tím spíše zasluhují, čím uvážení jest hodnější, že za těžkých poměrův a vlivu nepříznivých okolností neutonuli úplně, ale jazyk svůj zachránili.

Nyní opět po delší době se nám bratří Mazuři připomněli.

V prosinci minulého roku počal v Ostrodě (Osterde) vycházeti „Mazur, křesťanský týdenník pro polské lidi".

Časopis tento vyniká neobyčejnou lácí (65 pruských halířů na čtvrť roku), a vydává jej Jan Karel Sembrzycki s heslem: „Bój się Boga, czci króla, miłuj bliźnego — a szanuj język ojców. To prawo Boga, a człowika obowiązek."

„Mazur" tiskne se švabachem, kterému polské obyvatelstvo východních Prus přivyklo, jako na př. ve Slezsku, kde starší pokolení stejně přivyklo švabachu. Tendence „Mazura" jest, smíme-li se tak vyjádřiti, prusko-polská: „Cti krále (pruského) — ale važ si jazyk otcův." Ostatně rozhodně národní časopis jest mezi Mazury do té chvíle nemožný; neprobudili se ještě ze spánku, do něhož je uvrhla pruská germanisace. Avšak i to, co jest, vítáme. Není bez prospěchu, že v lůně Mazurů počal vycházeti časopis, který velí „ctíti jazyk otcův". Jest to tím potěšitelnější, jelikož časopis tento pro svou neobyčejnou láci přislibuje značné rozšíření ve všech vrstvách lidu *J. B.*

V Záhřebě vyšla nová kniha „Vukičev most, roman iz kordunaškoga života od Ferda Becića" (Zagreb 1883). Jest to kvítko nestarého belletristického směru, o němž chrvatský kritik Desiderius praví následující charakteristická slova: „Ima (u nas) ljudih, koji nerado čitaju Turgenjeva, kojima je dosadan Daudet a suhoparan Dickens, koji nemare za Balzaca a križaju se pred samim imenom jednoga Zole ili Goncourta. Svima tima preporučamo ‚Vukićev most' od Ferda Becića."

Tadeáš Kościuszko. O místě narození národního polského bohatýra kolovala rozličná udání. Nyní zjištěno, že Kościuszko se narodil skutečně v Siechnovicích.

O ruském revolučním hnutí vyšla v Basileji zajímavá kniha z péra professora Thuna, o níž ruský denník „Kijevlanin" praví, že obsah její zakládá se na pravdě. Dle slov „Kijevlanina" klade prof. Thun počátek revolučního hnutí nové doby v Rusku do r. 1863 — ačkoli jmenuje dobu l. 1863.—1872. obdobím revolučního zátiší. Na počátku zmínku činí o opposiční literatuře ruské let padesátých a šedesátých, o působnosti Hercena i Černyševského, o ruchu v mládeži, načež dotýká se processu Išutina (roku 1866.) a Něčajeva (roku 1869.), jakož i Bakunina, Lavrova a Tkačeva. V letech 1872.—1875. vzniklo „apoštolování mezi lidem" (chožděnija v narod), kteréž však nemělo ni nejmenšího úspěchu, načež počal proud, který utlumen nebyl úplně ani do času nejnovějšího. Spisovatel sepsal své dílo na základě politických processů a podzemní ruské literatury, která mu byla v Ženevě (v knihovně Elpidinově) úplně přístupna. Jinak svědčí práce Thunova o patrném vlivu Dragomanova.

V Kijevě uspořádal Michal Petrovič Staryňskij následkem zvláštního povolení v těchto dnech několik divadelních představení v jazyku maloruském. Vždy hojně shromážděné obecenstvo vítalo výkony svých domácích herců nadšeně, zejména při představení na rozloučenou propuklo ve veliké nadšení a jásot. Provozovala se původní maloruská hra „Čarnomorcy" s hudbou od Lysenky, již předcházela dle obvyklého řádu jednoaktovka ve velkoruském jazyku. Velkoruskou hru obecenstvo vyhvízdalo, kdežto na část maloruskou odpovídalo bouřným potleskem a neobyčejným nadšením. „Kijevljanin" uve-

*) O Mazurach. Napisał dr. Wojciech Kętrzyński. Poznań 1882.

řejnil na to a za to velmi dlouhý a posměšný článek proti Malorusům a jejich nadšení.

Nesouhlasíme ani s hvízdáním ani s posměšnými články a míníme jen, že jsou to poměry velice neutěšené. Ba, ba, „v království Dánském něco se děje“.

Mariborský kníže-biskup nařídil, aby od II. semestru t. r. počínajíc staroslověnský jazyk jakožto povinný předmět v III. a IV. ročníku bohoslovecké fakulty mariborské každou středu od 9—10 hod. se přednášel. Ve vyšších třídách gymnasií slovinských vyučuje se slovinštině na základě staroslověnského jazyka i srovnáváním jí s ostatními jazyky slovanskými. Úspěch této methody jeví se nyní v praktické stránce tím, že slovinšti studující velmi horlivě zvláště hrvatsko-srbskému a českému jazyku se učí. *Lego.*

Z Černé Hory. Od nového roku počal na Cetyni v oboru domácí historie srbské chvalně známý spisovatel Jovan Pavlović vydávati list pro literaturu a zábavu pod náslovem „Crnogorka“. V programmu jeho čteme: články z oboru poesie umělé i národní, rozpravy o jednotlivých neosvětlených dosud otázkách srbské historie a různé doklady k lepšímu seznání minulosti srbské; také rozpravy o jednotlivých otázkách srbsk. písemnictví a po případě i pohledy do literatur cizích; dále kritická pojednání o nových zjevech v srbsk. písemnictví vedle pilného jich zaznamenávání. „Crnogorka“ vychází jednou týdně.

Dr. Jovan Subotić, jeden z nejznamenitějších novějších spisovatelů srbských, bude v červnu t. r. slaviti padesátileté jubileum své literarní činnosti. V měsíci červnu r. 1834. vstoupil totiž se svou první prací na pole srbské literatury v „Letopisu Matice srbské“. Literarní výbor Mat. srb. usnesl se jubileum toto důstojně oslaviti.

Hrab. Marie Branická z domu Sapiehova, vdávajíc právě dcerušku svou za knížete Jiříka Radziwilla, přebývajícího v Berlíně (kdež slouží ve vojsku), samlouvala svou dcerušku, aby aspoň trochu snažila seznámiti se s jazykem německým. Mladá hrabina, o níž mimochodem řečeno se praví, že je lepší Pařížankou než Polkou — odpověděla matince vlídně, ale vzdorně: „Ba! . . . vždy budu umět tolik německy, abych na nádraží řekla: Billet erster Classe nach — Paris.“

Nové sčítání lidu v Rusku má se vykonati r. 1884. Náklad rozpočten vládou na 3 milliony rublů.

Adressář spisovatelův a umělcův slovanských.*)

III. Slováci.

Hurban dr. Josef Miloslav, farář. Hluboká, p. Szenicz**) (Senica).
Holuby Jozef L., botanik. Zemanské Podhradie, p. Bossácz (Bošáca).
Ludovit Rizner, učitelský spisovatel. Obrov. Podhradie, p. Bossácz.
Orszagh (Hviezdoslav) Pavel, adv. (básnik). Namesztó (Namestovo).
Leška Jan, senior, theologický spis. Brezova (Nitranska stolica).
Baltík Bedrich, farář (theol.). Liptó-Szent-Miklós (Lipt. Svätý Mikuláš).
Bežo Jan, učitel. Szenicz.
Gallay Cyrill, Čáčov, p. Szenicz.
Kollár Martin, redaktor „Kat. Nov.“ Horná Krupá, p. Tyrnau (Trnava).
Zaymus Romuald, red. „Obzoru“, hospod. Bitčica, p. Zsolna (Žilina).
Hurban Vajanský Svetozár, red. „Slov. Pohľadov“. Thurócz Szent-Márton.
Pietor Ambro, red. „Národnie Noviny“. Thurócz Szent-Márton.
Škultéty Jozef, spisovatel. Thurócz Szent-Márton.
Čajda Juraj, redaktor „Černokňažníka“. Thurócz Szent-Márton.
Sokolík Ondrej, redaktor „Včelky“. Thurócz Szent-Márton.
Halaša Ondrej, adv. (sběratel písní). Thurócz Szent-Márton.

(Pokračování.)

---

*) Při adressách polských, uveřejněných v předešlém čísle „Slovanského Sborníku“ budiž společně dodáno místo Krakov.

**) Jména míst tištěných písmem proloženým jsou maďarská.

Vypravení mladých pracovníků v oboru slavistiky do zemí slovanských.

Oceňujíc ušlechtilé nadšení pro slovanskou vědu a uvažujíc velikou důležitosť, aby zejména mladým, duchem opravdivosti proniklým mužům poskytnuta byla příležitosť již záhy z vlastního názoru poznávati pramen zvoleného a oblíbeného studia v oboru slavistiky — k čemuž vedle knihovního studia zajisté nejúčinlivějším vodítkem jest věcný rozhled a cestování — má redakce „Slovanského Sborníku“ v zájmu dobra za prospěšné býti v té věci svým prostřednictvím a aspoň v míře svých sil pomocnou.

Vřelým přáním naším jest o prázdninách letošního roku vypraviti aspoň jednoho bystrého, opravdivého, k studiím ve slavistice sepřipravujícího a nadějného mladého muže na cestu k prameni, ku kterému sám chová nejvíce lásky a nadšení — k prameni, z něhož čerpati hodlá vědomosti potřebné užitečné práci.

Takových mladých mužů, kteří již nyní přislibují vydatně pracovati na poli bližšího poznání se slovanských národů a kterým zbývá jen pomáhati, aby všestranně vědomostmi netoliko z knih ale i jinak se zdokonalovali, jest u nás, jmenovitě v družině dospělejšího studentstva a mladého spisovatelstva, dosti!

Jsme přesvědčeni, že i skrovný kruh přátel a příznivcův uskuteční tuto myšlénku, tím spíše, jelikož náklad k tomu potřebný je velice nepatrný a prospěch nad jiné zřejmý a mnohoslibný.

Komu ze žadatelů výhoda poskytnuta bude, rozhodne několikačlenná kommisse, do které prošeni budou pp.: Svatopluk Čech, redaktor „Květů“, dr. O. Hostinský, c. k. universitní professor, Vojta Náprstek, Jan Otto, nakladatel „Slovanského Sborn.“, P. Podlipský, starosta „Akademického spolku“, dr. Strakatý, starosta „Umělecké Besedy“, a redaktor „Slovanského Sborníku“.

Příspěvky i žádosti buďtež laskavě zaslány redakci „Slov. Sborníku“ v Praze. V žádostech budiž podána zpráva o žádatelově stáří, studiích (který obor), jakož i o jiných okolnostech, které se týkají jeho osoby. Zvláště podotknuto budiž, k jakému studiu ve slavistice (ethnografie, filologie, historie, hudba, umění výtvarné atd.) žadatel nejvíce záliby neb schopnosti chová, kterou zemi slovanskou (neb místo) a proč by nejraději navštívil, a jaký z toho užitek pro své zdokonalení resp. pro své literarní práce očekává. Z dokladů vítány budou práce literarní, třebas prvotiny.

Žádosti zaslány buďtež redakci „Slovanského Sborn.“ do 30. března t. r.

Koho pak kommisse výše jmenovaná zvolí, tomu zaslán bude vedle prostředků na cesty se strany redakce kommissí schválený plán, doporučení a t. p.

Žadatel povinen bude podati písemní zprávu o cestě své a o výsledku jejím.

V Praze, zlaté a slovanské, dne 10. února 1884.

Redakce „Slovanského Sborníku“.

Pro účel svrchu jmenovaný složili dosud:

Umělecká Beseda v Praze	25 zl.
Dr. Jan Strakatý, starosta „Umělecké Besedy“	5 „
Jan Otto, nakladatel „Slov. Sborníku“	20 „
V. V. Zelený, spisovatel	2 „
Edvard Jelínek, redaktor „Slov. Sborníku“	10 „

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nové: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník III. — 1884 — Číslo 4.

K jazykové a národnostní otázce ve Slezsku.

Napsal **Jan Bystroň.**

(Něco o nářečích polských v Těšínsku. — Kterým zpusobem působila čeština v Těšínsku. — Rozhraní česko-polské. — Jazyk německý — Němčina v Bílsku.)

Důkladné, vědecké vylíčeni národopisných poměrů v rakouském Slezsku, jež by nevyplývalo z ohledů politických, bylo by pro mnohé příčiny velice žádoucno, a je zvláště dnes na čase. Stalo se v této věci již něco*) — avšak ještě zbývá mnoho práce.

Jmenovitě mohlo by býti důležité podrobné vylíčení mluvy lidu na ethnografické hranici polskočeské. Přesné označeni této hranice ethnografické není ovšem věci snadnou — úloha to obtížná, vyžadující velmi podrobných a svědomitých studií. Nehledě na značnou obtížnosť bylo by záslužné uchopiti se té práce. Kdyby se několik podrobných monografií objevilo, byl by pro takovou práci důležitý material pohotově. Tuto důležitosť takých studií jazykových, vztahujících se na naši vlasť, připomínáme toliko mimochodem, chtějíce podati kratičkou zprávu o mluvě lidu polského v Těšínsku — pokud totiž nepochybně a nepopíratelně jest národnosti polské

O těchto podřečích polských — jak vůbec o všech slezských — objevilo se již nemálo nesmyslných, šprýmových míněni od Němců, kteří buď o polštině neměli ponětí, a přece se považovali býti kompetentními a povolanými na podání svého hlasu v této věci, aneb z politických ohledů klamali veřejnosť. Nebudeme se jich dotýkati. Nesmysly tyto jsou dosti známé — neboť objevují se i v příručních knihách školských (!).

*) Přecházejíce mlčením různé tendenční „národopisné zprávy“, jichž plno v německé literatuře, vzpomeneme toliko následující novější práce: V. Prasek: Čeština v Opavsku. Rozprava historicko-grammatická. V Olomouci 1877. L. Malinowski: Zarysy życia ludowego na Szląsku. Warszawa 1877. a týž: Studyja szląskie (Rozprawy Wydziału filol.-hyst. Akad. Umiej. IX.). O jiném podřeči slezském, a sice o mluvě Lechů, obývajících pobřeží Stonavky a Luciny, podal pisatel Krakovské Akademii, v jichž publikacích co nejdříve vyjde tiskem.

Zcela jinak bude zníti mínění o těchto nářečích, založené byť ne na důkladných ještě studiích, přece aspoň na úplné znalosti jazyka polského, když polská podřečí slezská poměrně nejsou blízká jazyku spisovnému než jiná podřečí lidu polského, jak svědčí dr. L. Malinowski, professor slovanských nářečí na universitě krakovské. *)

Jak vůbec prostonárodní mluva, zachovaly též zvláště hovory slezské značný počet živlů dnes již zastaralých. V nejednom ohledu jeví se naše dnešní prostonárodní mluva tak, jak ve věku XV. či XVI. — což se částečně tím vysvětluje, že vůbec na zachování polštiny ve Slezsku měla nepoměrný vliv polská literatura církevní (protestantská) ze XVI. století. Náboženské, evangelické knížky, na které polská literatura věku XVI. jest dosti bohata, byly velice rozšířeny mezi evangelickým lidem slezským. Svědčí o tom výmluvně různé staré tisky polské, jaké se mezi slezským lidem až podnes zachovaly. Tak na př. „Towarzystwo ewangelickie oświaty ludowéj“, vydávajíc m. r. „Domácí postillu dra. Martina Luthera“, našlo v selských evangelických chaloupkách v Těšínsku dva dobře zachovalé výtisky řídkého již dnes velice překladu zmíněné postilly od Hierön. Małeckého, vyšlého v Královci r. 1574 **) a pisatel těchto řádků nalezl náhodou též u evangelického sedláka v Datynách (nedaleko Frýdku) M. Krowického „Obrona nauki prawdziwej y wiary starodawney“ (Piňčów u Daniela 1560.), nesmírnou to vzácnosť bibliografickou.***)

Horlivé čtení v takých knížkách musilo patrně míti vliv na konservování mluvy prostonárodní ve Slezsku zvláště, jelikož kraj po svém odloučení od Polsky neměl s ní již takých styků, aby změny objevivší se v pozdějším jazyce spisovném i zde byly se jevily. Tyto zastaralé živly v naší mluvě prostonárodní, dodávající jí znaku starobylosti — nepřinášejí jí očividně újmy, než jsou zajisté její předností.

S druhé strany jest přirozeno, že v našich prostonárodních podřečích, jak vůbec ve všech podřečích jisté processy jazykové se musily díti, od nichž jazyk spisovný (ač ne úplně) uchránila literatura. Jest to věcí všeobecně známou, že literatura zachovává podstatu jazykovou — kdežto nářečí prostonárodní, jmenovitě když není mocného vlivu školy, se organicky vyvíjejí. Jazyk spisovný jest vždy do jisté míry umělým, sezákoněným jistými jednotlivci, jazyk prostonárodní jest vlastním jazykem žijícím.

Tak ovšem i naše podřečí prostonárodní — nerůznice se v tom od jiných — vedle živlů dnes již v jazyce spisovném zastara-

*) Zarysy życia ludowego na Szląsku. — „Jsem zde povinen protestovati proti mylnému a rozšířenému náhledu, jakoby mluva slezských Poláků naplněna byla germanismy; lid slezský mluví rovněž čistě, jak i v jiných krajích našeho (polského) národa a cizí vlivy nejsou zde četnější, než ve slovníku obecném.“

**) Dr. K. Estreicher ve své bibliografii XVI. věku vyčítá postilly Małeckého toliko tři výtisky.

***) Této knihy zná Estreicher jen dva výtisky.

lých (archaismů), vykazují se též novými formaciemi (neologismy), na jichž vývoj měl vliv hlavně mocný činitel jazykový, jakým jest tak zvaná analogie.

Tvarů vzniklých pod vlivem analogie jest plno v nářečích prostonárodních — nemálo jich taktéž v našem podřečí. Nemůžeme se tu blíže do jich rozboru pouštěti, ani nemyslíme je vypočítati, avšak musíme připomenouti okolnosť, že v našich podřečích analogie poměrně méně se objevila než v jiných podřečích polských, a to znova hlavně proto, že lid slezský, stojící v ohledě kulturním nepopíratelně výše než kde jinde v Polsce, tvořil mluvu svou buď jak buď cokoliv na spisovné polštině XVI. věku. — Ještě různé jiné zjevy jazykové jeví se v našem živém jazyku, jako assimilace, dissimilace, metathesis, vysouvání neb vsouvání samohlásek či souhlásek patrny jsou ve slezských podřečích.

Není tu místo, ukázati podrobně, jaké jsou hlavní aspoň znaky polských podřečí v knížectví těšínském. Ukázali jsme výše, že tato podřečí:

1. nepochybně jsou polská, a nikoliv „wasserpolackisch" s jakýmkoliv odznakem pohrdání;

2. že s jedné strany zachovala dosti znaků staré polštiny, s druhé zase se vyvinuly, jak vůbec mluva prostonárodní. —

K tomu jest ještě vzpomenouti o vlivu, jaký na podřečí polská měla sousední podřečí česká a jazyk německý.

Dr. Malinowski vyslovuje se takto v tom ohledě o podřečích slezskopolských: „Některé vazby syntaktické a slovník prozrazují vliv český, neb spíše moravský, jmenovitě na pomezí moravském." *)

Že na ethnografických hranicích, kde se dva neb i více jazyků stýká, nutně se děje vzájemný vliv jednoho na druhý, jest věcí samozřejmou a přirozenou. Vliv ten může býti patrný buď toliko ve slovníku, neb může se i dále posunouti do skladby, tvarosloví i hláskosloví, **) jestli vliv obecného jazyka se dotýká

---

*) Prof. Malinowski podává následující hranici mezi nářečím polským a českomoravským v knížectví těšínském: „Počínaje od hranic pruskoslezských kolem Moravské Ostravy, Šonova, Viecłovic, Šplıchova, Bruzovic, Kocurovic, Vojkovic, Dobratic, Lhoty a Moravky. Vsi zde jmenované stanoví pohraničné osady moravské. Tato hranice též officielně jest přijata, když více méně od ní na západ počínají školy s vyučovacím jazykem českým. Přece podřečí západně od této hranice nesou ještě na sobě dosti znaků polských. — Czörnig udává hranici českopolskou trochu dále na východ, a sice vsi Pudlov, Rychvald, Petrsvald, Šumberk, Bludovice, Bukovec a Řeku.

**) K tomu sluší upozorniti na tu okolnosť, že se vůbec nedá ustanoviti pevná pohraniční čára mezi jednotlivými nářečími (čili jazyky) slovanskými, naopak nelze neviděti, jak znenáhla přechází jedno nářečí v druhé, tak u nás čeština v polštinu ve Slezsku, slovenština v Uhrách rovněž jednak v polštinu, jednak v maloruštinu. Poznámka tato týká se jmenovitě hláskosloví. Že na příklad v moravských dialektech namnoze ď, ť přechází v dz, ć (jako v polštině) v tom nelze viděti vlivu polského jak i se změkčováním d, t, n před e — tedy v slabikách de, te, ne — ve slovenštině dě, tě, ně nemožno viděti vlivu ruského. Úkazy hláskoslovné podmíněny jsou ústrojím mluvidel, obdobné úkazy hláskoslovné jsou tedy důkazem obdobného ústrojí mluvidel, kteréž podmíněno jest stejnými namnoze poměry zeměpisnými, klimatickými. Bylo by žádoucno, by v tomto směru znatelé pohraničních nářečí slovanských takým úkazům

toliko (a to očividně nevalně) slovníka. Jednotlivé výrazy dají se snadno pomocí školy vytlačiti a domácími nahraditi, ale jakmile se vliv tento vetře do tvarosloví, změňuje tvary jazykové a v hláskosloví, modifikuje vokalism i konsonantism, mění přízvuk a celou výslovnosť může z jazyka udělati monstrum, karikaturu jazykovou.

Polská podřečí slezská stojí pod vlivem sousedních jazyků: českého a německého. Vliv tento působil po staletí a působil rozmanitým způsobem, a na kolik se vůbec jevil na polských podřečích prostonárodních, tu jinak jevil se vliv český a jinak německý.

Kterým způsobem působila čeština v Těšínsku?

Pomíjíme zde známou okolnosť, že v dávných dobách v celé Polsce, a zvlášť v jejích částech západních, vliv český byl mocný. Jazykové památky staropolské až do objevení se literatury, ano ještě potom, s dostatek dovozují, že povstaly pod vlivem českého jazyka, jehož literatura se již mnohem dříve byla vyvinula. Vliv tento pomíjíme, ne proto, jako bychom soudili, že se ve Slezsku nejevil, než proto, že nejevil se tu výlučně.

Ale již pouhé bezprostřední sousedství mohlo, ano musilo na ethnografickém pomezí vyvolati jistý proud jazykový. Oba slovanské jazyky působily na sebe, stýkajíce se bezprostředně.*)

Považíme-li ještě, že Těšínsko po mnohá století bylo pod vládou českou, že dříve, než byla zavedena do úřadu němčina, úřadovalo se po česku, což ještě dokazují slezské archivy; že hnutí husitské i zde bylo mohutné, že stále byly styky s Čechy, pochopíme, že polština slezská byla nějak pod panstvím svého západního, tak blízce s ní spřízněného souseda.

Do nedávné doby zpívalo se ještě v kostelích slezských ve krajích úplně polských z českých kancionálů. děti čerpaly prvopočátky vědění z českých knížek a pisatel těchto řádků, ač již chodil do školy polské, ještě velmi dobře se pamatuje (od té doby uplynulo sotva 13 let) ohromné ty kancionály J. Třanovského,**) jichž se za jeho mladých let chlapeckých ještě všeobecně

hláskoslovným všestranné, podrobné studium věnovali. V Německu na tuto okolnosť upozornili již znamenití jazykozpytcové, jako jmenovitě H. Osthoff, Paul, jichž methodologické zásady měli by za své přijmouti a ve prospěch slovanské filologie užiti naši slavisté. Red.

*) Bylo by zajímavé studium, ukázati, jak dalece na západ se jevil vliv polštiny na češtinu. — K tomu dovoluje si překladatel poznamenati, odvolávaje se na předešlou svou poznámku, že by takové studium se asi nepotkalo s valným výsledkem. V starší literatuře české zastoupena jest literatura staropolská tuším asi třemi spisy, a sice pamětmi Janičára, jichž polský originál se ztratil. nějakou hrou divadelní v XVI. století a „Životy svatých“ P. Skargy v překladě Scipiona Berličky.

**) Jiří Třanovský nejspíše byl rodem Polák; byl rodem Slezák z Těšína, nar. se r. 1519., působil jako učitel i farář na různých místech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a konečně našel útulek na Slovensku, kde zemřel r. 1637. Kancionál jeho vyšel od r. 1636.—1874. 67kráte; knize této věnována zvláštní monografie. Viz J. Jireček: Hymnologia bohemica str. 32., Rukověť II. 292. a 293. — Bylo by žádoucno, kdyby p. spisovatel sdělil, pokud a zdali se tam zachovaly i jiné kancionály české, jichž jeden také s několika písněmi polskými tištěn v Opavě r. 1761. Red.

užívalo v kostelích evangelických,*) jako neméně různé zajímavé knížky české tištěné švabachem (zdá se hlavně ve Skalici), jako na př.: „O Hanšpigli“ a pod.

Dnes ještě starší pokolení nezřídka českým knížkám tak dobře rozumí jako polským, — mladší, vychované již ve školách polských (na kolik u nás o nich může býti řeči), nevládne již touto znalostí českého jazyka. Leč ještě jinak mohl se jeviti vliv češtiny. Vesnický lid, jmenovitě v západoseverní části knížectví těšínského nemoha se vyživovati z výtěžku půdy orné, hledá práci v uhelných dolech v obou Ostravách i v hutích železných ve Vítkovicích. Tam stýká se s dělníky a úředníky českými, a přijímá některé výrazy od nich. Zvlášť písně české dostávají se takým způsobem v značném počtu do krajů polských, kde znova pod vlivem polštiny podléhají jistým změnám. Časem v polských ústech hochů i děvčat úplně takřka se polonisují — na kolik ovšem dovoluje rým, který někdy stanoví pevnou hráz vtlačení se práv jazyka polského do českých písní — časem někdy písně české podléhají jen malé změně.

Tak slezský lid polský (jmenovitě tak zvaní Laši, obývající pořičí Stonavky a Łuciny) často jinak mluví a jinak zpívá — mluví polsky a zpívá více méně po česku. Tak na př. říká kołáče, skáče (vyslovuje jako kołoče, skoče — jelikož jak známo, v polštině není dlouhých samohlásek, a reflexem prvotně dlouhého *a* jest v prostonárodních podřečích hláska podobná hlásce *o*), ale zpívá: kołače, skače (krátce) v známé písni:

„Čyrv̇one p̓ivo, b̓iłe kołače,
jak to hezk̓i dźevče při muzyce skače.“ **)

V těch dvou verších jest patrný vliv český ve slovech b̓iłe (pol. biała, t. j. b̓ale = b̓ołe), kolače i skače a ve přídavném jménu hezk̓i, ale koncovka jest již vlastní polským podřečím prostonárodním, na př.: v̇elk̓i m. v̇elké, v̇elk̓igo m. v̇elk̓ego.

Kdo by tedy na př. v Datynich neb v Błędowicích podle obecně zpívaných písní soudil o mluvě místní, toho mínění nebylo by správné. Jak jazyk český pomocí písní v Slezsku rozšiřovati se vynasnažuje, o tom možno přesvědčiti se na každém výročním trhu ve Frýdku, v Ostravě neb v Těšíně. Nalézáme při takých příležitostech obyčejně krám s obrazy svatých i písničkáře s nejrozmanitějšími písněmi českými, tištěnými obyčejně švabachem. Prodávající písničkář zpívá jednu píseň za druhou, tak že kupující může si vybrati takovou, jejíž obsah i nápěv nejvíce se mu líbí.

Spisovatel tohoto náčrtku pochází právě z oné krajiny v knížectví těšínském, kde se lid rozhodně polský stýká s lidem

---

*) Zpěvník tento nyní všeobecně zastupuje polský zpěvník J. Hečky z Ligotky.

**) Vedle toho zpívá se také: b̓áłe — koláče, skáče. Užili jsme zde pravopisu fonetického.

officielně platícím za český.*) Ve vsi, ze které pochází (Datyně dolní), před několika lety nebylo ještě zvláštní školy, než evangelíci posýlali své děti do polské evangelické školy v Blędowicích, katolíci pak (2 až 3 rodiny) do české evangelické školy v Šonově; do kostela chodili zase evangelíci do Blędowic, kde bohoslužba i kázání byly polské, a katolíci rovněž do Blędowic, kde rovněž kázání polským jazykem se konala, ale též do Šonova, kde kázáno po česku. Osadníci obou dvou vyznání nerůznili se mezi sebou co do jazyka, obě části, katolíci i evangelíci, mluvili polsky. Děti katolické učily se v české škole po česku, avšak opustivše ji velmi brzy navracely se ke mluvě obyčejné, v tom případě polské.

Pravili jsme nahoře, jakými směry mohla v Slezsku působiti čeština na polštinu. Vzhledem k tomu musíme se skutečně diviti, že podřečí naše (patrně na kolik jsou rozhodně polská) poměrně málo podléhala tomu vlivu.

Pomíjejíce zde úplně západní pás knížectví těšínského (neb bylo by teprve třeba, tato, abych řekl „přechodní“ nářečí polsko-česká či českopolská vědeckým způsobem prozkoumati a vědecky vylíčiti), možno říci, že prostonárodní mluvy — až do mezí vykreslených prof. Malinowským — mají patrný ráz polský. Z hlásek polských nepozbyly ani jediné i, ač se v nich patrně jeví vliv český; jest to jednak vliv toho příbuzenství českopolského, že vůbec nemění svého polského rázu neb velmi málo.

Velmi mnoho slov má čeština společných s polštinou, jiná zas taktéž jsou společná, mají však v každém z nich různou formu podle zákonů každého jazyka. Výraz prvotně český, podrobivší se zákonům polštinou vládnoucím, může obohatiti polský slovník.

Tak na př. české „světnice“ podle fonetických zákonů polských zní „śvétńica“ (świetnica) a v této formě jest cennou akvisicí pro slovník polský. Takých příkladův dalo by se uvésti značný počet — není na to však zde místa; uvedeme však ještě jeden zajímavý příklad.

Velice rozšířeno jest v Slezsku slovo pobiedzać, které znamená pobízeti koho k jídlu neb pití. Poněvadž tomu slovu podle zákonů hláskoslovných úplně odpovídá české „pobízeti“, kdežto polskému pobiedzać mimo Slezáky nikdo nerozumí, myslil jsem, že jest to slovo české v polském šatě. Proto těžko říci, je-li slovo pobiedzać, které, ač odpovídá českému pobízeti — vzalo na sebe úplně ráz polský a dostalo se i do literatury polské — jest české či polské?**)

---

*) Píšu tak proto (o lidu obývajícím vsi Šonov, Datyně horní, Vięclovice, kde jsou již školy české, kde mluva však jest ještě tak nerozhodná, že by bylo těžko určitě říci, je-li přečeštěn polštinou či popolštěnou češtinou), poněvadž počínají tu školy české.

**) Domníváme se, že sloveso pobiedzać jest původně polské; kdyby byl lid převzal sloveso to z češtiny, sotva by je tak byl přetvořil, neboť přece nevěděl, že *z* v pobízeti jest z *d* v poběditi, pobídnouti, a že takému *z* odpovídá v polštině *dz* (starobulh. žd). Red.

Jsou jednak některé určité, patrné sledy české v polských hovorech slezských. Nebudeme o nich široce vykládati, vyčteme však jich aspoň několik.

Jedním z hlavních znaků polského jazyka jsou nosovky (ą, ę), kteréžto hlásky v podřečích slezských se velmi dobře zachovaly,*) což již zpozoroval Jiří Samuel Bandtkie: „Nullibi autem plures archaismos audivi, quam in Silesia Superiore et iis Silesiae Inferioris partibus, ubi plebs Polonice loquitur. Ibi facile est sonum inter ą et ę titubantem percipere et conjecturam facere, quomodo Antiquiores locuti sint etc.**)

Poněvadž tedy nosovky označují jazyk polský, musí tedy tam býti mluva o čechismu, kde se vlivu českého jazyka podařilo vypuditi ze slova nosovku a nahraditi ji svou střídnicí. Tak na př. není pochyby, že čechismy jsou následující slova českopolská: *má*sopust vedle *mię*so. V prvé části slova masopust jest český tvar m*a*so (starobulh. мѧсо, pol. mięso), ale tvar tento vnikl taktéž do obecně polského: masař vedle čistě polského rzeźnik. Nepochybným čechismem jest: hovado (starobulh. говѧдо), ale již v přídavném jménu z toho slova utvořeném vystupuje nosovka ę (ѧ): ovęži męso (č. hovězí maso); čechismem jest svaty (toliko ve spojení svatý duch; říká se śvęty), patnást (č. patnáct) ale pęć (пѧть), devatnást (devatenáct) ale dźeveć (дєсѧть). Čechismem jest celá věta: „Pochvàlen buď Ježiš Krystus“ — ` označujeme přízvuk — kterouž možno slyšeti v celém Těšínsku vedle rovněž užívaného „pochvalen Jezus Krystus“. V 1. os. jedn. č. sloves tř. IV. (podle rozdělení Lęskienova), jako na př. chwalić, gardzić, kupić, budzić atd. jeví se v některých vesnicích polských vliv český. V starobulh. končila 1. os. jedn. č. na -ѭ (хвалѭ, коупѭ atd.) a v polštině taktéž jest nosovka, ovšem jejích zákonů hláskových ę: chwalę, kupię. Tak bylo i v staré češtině (chvalju atd.), v nové češtině jest však chválím, koupím atd. podle analogie sloves třídy tak zvané bezesponné, podle vím, pol. wiem, starobulh. вѣмь. Tatáž koncovka vystupuje v polské mluvě osadníků několika vesnic slezských.

Ze slovníka polskoslezského dalo by se dosti značný počet českých slov uvésti, není to však našim úkolem.

Chtěli jsme totiž jen několik pozorování o vlivu češtiny na polskoslezské podřečí načrtnouti. Někdy později bude možno zabrati se do dokonalého vylíčení vzájemného působení jazyků českého i polského na sebe tam, kde se stýkají. Nyní není k tomu ještě dostatečné látky a předběžných prací.

Třeba ještě aspoň vzpomenouti, jak se zachovala polská podřečí ve Slezsku vzhledem k jazyku německému. Známo, že se živel německý — jak tomu učí dějiny Pomořan, Prus a jiných

*) Velmi podrobně prozkoumal nosovky slezské professor Malinowski ve dvou pracích: 1. Über die Oppelnsche Mundart. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der philosophischen Doctorswürde an der Universität Leipzig. Lipsko 1873. 2. Studyja śląskie (Rozprawy wydziału filolog. Akad. Umiej. IX.).

**) V knížce: Jakobi Parcossii de Żorawice antiquissimus de Orthographia Polonica Libellus. Poznaň 1840. na str. 67. v úvaze.

někdy slovanských krajův — vyznamenává velkou pružností a neobyčejnou silou assimilační.

Naše nářečí prostonárodní však — jak polské tak české — opřela se pevně germanisačnímu proudu. Do skladby ani do tvarosloví nijak nepouštěla jazyka německého. Výjimky v tom ohledě nejsou četnější, než na př. v podřečích haličských, a zajisté než v jazyce některých novin polských. Skladba lidu našeho, jako vůbec každá prostonárodní, jest jednoduchá, neznající zapletených vět ani umělých frasí. Prostý „rozum selský" obchází se úplně bez dlouhých, vyšperkovaných a často nesrozumitelných period; co myslí a cítí, prostě vypoví, a každý mu ihned rozumí.

Ve slovníce prostonárodní mluvy slezské (jak polské tak české) naskytuje se, pravda, ovšem dosti slov německých, ale s druhé strany opět jest nemálo slov polských a to velice pěkných, kde na př. v Haliči všeobecně užívají slov cizích. Tak na př. říká se v Haliči všeobecně: fosa, szosa, salon, lichtarz, ale v Slezsku: przykopa, cesarská (scil. droga) świetnica, świecznik.

Možno říci, že lid slezský na všelijaké domácí, rodinné věci má též vlastní, někdy velmi případné názvy; co zas u Němců vidí, jmenuje tak, jak oni.

Z této příčiny jest mluva v městech celkem horší než na vesnicích.

O velké životní síle prostonárodních nářečí slezských svědčí ta okolnosť, že cizích slov nepřijímají prostě tak, jak v jazyce, z něhož vzata jsou, znějí. Každé cizí slovo musí se nejprve úplně podrobiti fonetice polské. Jak někteří měkkýšové každé zrnko písečné, které se náhodou do jich měkkého těla dostane, ihned jakousi tekutinou oblévají, tak i každé slovo německé zabloudilé do víru jazyka, musí nějak se okřesati a ohladiti, aby mohlo ostati vedle slov polských. Tak na př. z něm. schindel udělal polský lid šędźół, z lungensucht lązák atd.

Podřečí jest v našem kraji dosti značný počet. jak obyčejně v krajině hornaté. V horách našich dají se takořka v každé vsi pozorovati jisté odstíny ve mluvě lidu. Těchto různic jsou si vesničané vědomi. Několik vyslovených vět prozrazuje přibylého. —

Dotknu se ještě, byť i jen zběžně, německého podřečí z okolí Bílska. Jazyk kolonistů německých, obývajících osm vsí okolo Bílska, ohraničený zevšad jazykem polským, podlehl značné zkáze, jak se možno o tom přesvědčiti z dialektologické rozpravy professora G. Waňky „Zum Vocalismus der schlesischen Mundart". Bílsko 1880. Uvedu z této brošurky jednu větu jako na příklad mluvy těchto kolonistů:

„Môž, štâeg mř a diert of di drabîna an lang mir a wiązka siâna runder" (str. 20.), t. j. Mathias, steig mir auch dort auf die Leiter und lang mir einen Heubund.

Z procházek po zemích slovinských.

Píše dr. Edmund Kaizl.

(Přes Predil do Gorice — Solkan. — Z Gorice přes Nabrežinu do Lublany.)

V lůně velkolepého údolí třpytila se právě ranní rosa a vrcholy hor svítily v zlaté záři. Bujará Zilice bystře uháněla pod ohromným viaduktem, jehož sloupením spěchala železnice z Korutan na hranice krajinské... Do Trbíže zavítali jsme ve společnosti pana Hribara, známého vlastence slovinského a zástupce banky „Slavie" v Lublani.*) Obstarával ve vůkolních obcích bankovní záležitosti, které vyřídiv, vrátil se do „bílého města", kdežto my osamoceni nastoupili jsme další cestu.

Městys Trbíž (Tarvis) leží kus cesty od nádraží; vede k němu krásná silnice, kteráž prodlužuje se na východ do blízké Italie. Krajina jest čarovná; hory, kteréž amfitheatralně obklopují Trbíž, mají podoby nejrozmanitější, vzduch jest zdravý a příjemný, a proto zdržuje se tu v létě takové množství cizinců, že často ani přístřeší nalézti nelze. Městys sám jest rozsáhlý a výstavný; rozložen dílem na jakémsi tarase, dílem v dolině. Nás vedla cesta do dolejší části městyse do starožitných ulic, jejichžto domy honosí se tu i tam zajímavými arkýři, gotickými okny a vraty a starými patricijskými erby. Vystupovali jsme pak brzy dále po vysokém břehu Zilice, v jejímž lesnatém úžlabí pilně pracují hojné závody hornické, až se nám objevil městys Rabl. Ležíť místo to přes 2800 stop nad mořem, vyrábí olovo a kalměj, a nad to slyne rozsáhlými závody. Krajina v těchto místech béře na sebe ráz stále hornatější; vysoké jehličí stromoví, kteréž nás doposud všude provázelo, mizí, a po zemi plazí se pokorně kleč. Alpských růží jest zde plno, i dodávají smutné jinak krajině poněkud rozveselujícího pohledu. Obilí zde viděti není, aniž jakého ovoce, a jenom v Rabli samé spatřují se zahrady domácí. Konečně odbočuje od silnice lesní cesta, z kteréž otevře se čarovný rozhled na krásné jezero Rabelské. Jest vysokými horami dokola obklíčeno a poskytuje pohled zádumčivý a divoký. Malý ostrůvek poblíže břehu přidává mu malebnosti. Nejbližší okolí jest zelené, a nad lesy vztyčují se holé, skalnaté vrcholy. Panuje zde ticho melancholické.

S rozkoší vítali jsme i tentokráte tichou, zelenou hladinu jezera, od jehož půvabu ubírali jsme se dále lesem na horu Predilskou. Dvojí silnice vine se k výši Predilu, zimní i letní. Silnice zimní jest založena na místech před povětrností chráněných, aby ji nezasypaly sněžní laviny, kteréž se s úbočí Predilských často snášejí, a místy jest i „střechou" přikryta. Silnice letní vystupuje směleji do výše, a ačkoliv vine se lesem, poskytuje přece místy rozkošný rozhled na vysoké hory, obklopující jezero Rabelské.

Konečně dosáhli jsme vrcholu passu Predilského. Kamenný sloup hlásající „Grenze der Küstenlande — 18 Meilen nach Triest",

*) P. Hribar rediguje nyní pěkný lublanský list „Slovana", o němž jsme již podali zprávu. Red.

a tabulka na hospůdce znějící: „Selo Predél, županija Log, okraj Tomin“, oznamuje nám, že jsme na Goricku!

Čistý vzduch líbá skráně, a srdce plesá nad čarovným obrazem, kterýž tu pojednou vystupuje. Vše jakoby vyloženo bylo zlatem, stříbrem a smaragdy. — Temena hor, odrážejících se od blankytného nebe, mile zlatí záře sluneční, pod nimi blyští se sníh, a stříbropěnná voda valí se se skal a hrne se v jasných proudech po svěžích lučinách. Na levo strmí k nebi mohutný Mangart a jeho sousedé, a před námi i za námi podávají si velikáni ruce. — Na silnici, kteráž se nyní schyluje k nížině, bělají se stěny tvrze. Těsně při cestě stojí pomník, postavený zmužilým obhájcům tohoto přechodu, padlým zde 18. máje 1809. — Usměvavou krajinou táhne se cesta k čisté vesnici Logu hornímu a odtud po oklikách k dolenímu Logu, kdež brzo se objeví divoký potok Korytnice, unášející zpěněnou vodu kamenitým ložem. Za Logem úží se úžlabina, zbouřený potok tříští se o tvrdé stěny a ztrácí se ve skalní hlubině. Vjíždíme do klausy Bolecké a ke zříceninám tvrze, kteráž byla svědkyní mnohých bojův, posléze chrabrého odporu vojska chrvatského proti vojům Napoleonovým. — Rozšířeným údolím, rolemi a lučinami dospěli jsme k Bolci, kdež uvítal nás vlídný hostinec. Ležely tu i noviny slovinské, mezi nimi též gorický list „Soča“. Po stěnách rozvěšena jsou návěští spolku alpského, neboť jest Bolec stanicí příhodnou k výpravám do hor, a zvláště k oné skupině, kterouž kolem sebe shromažďuje Monte Canin, a ve kteréž vyniká výši 8400 stop obr Prestrelenik. Odtud vychází se také na italskou stranu do kotliny Rezie, v kteréž odloučeně žije prastarý slovanský kmen Rezianců̊v, o jejichž zajímavé mluvě a starodávných obyčejích mnoho napsali učenci slovanští, počínajíce již s patriarchou Dobrovským.*) Městečko činí dojem veselý, před některými domy zdobí utěšeně loubí z vinné révy, kteráž tlusté kmeny zdvihá až pod samé střechy. Vysoké horstvo odevšad obkličuje obzor.

Tu dále mezi bujným stromovím objevovaly se zase vesnice s malebnými domky, z nichž mnohý „vykazoval se“, že pojištěn jest proti ohni v naší bance „Slavii“. Nezřídka viděti i pěkné jinak domky, z kterýchž dým valí se pro nedostatek komínu otvorem nade dveřmi, kteroužto zvláštnosť lze ostatně i v Korutanech pozorovati. Jména vesnic všude napsána jsou slovinsky a německy na čistých tabulích stejného všude tvaru, a v obou jazycích může i onen nešťastník, jenž bez dostatečného fondu na cesty se vydal, dočísti se, že „v tukajšnej občini prepovedano je beračiti“.

Důležitá změna nastává v krajině, když silnice vstoupí do údolí Soče, kteráž od severovýchodu přicházejíc jasné zelené své proudy k jihu žene. — Tu poznali jsme třetí z hlavních řek slovinských, jejichžto povahu dobře vyličuje národní vypravování. Dráva, Sáva a Soča byly prý sestry. Jednou pověděly si, která z nich asi nazejtří nejdříve k moři doběhne. Na večer ulehly;

*) Viz též „Slov. Sborník“ 1884., č. 1. a 2.

Sáva a Soča usnuly, ale Dráva dala se brzo potichu na cestu. Zrána probudila se Sáva, a uzřevši, že již Dráva k moři se valí, spustila se rozzlobena v rychlém běhu k moři. Potom probudila se Soča, viděla, že ji sestry obelstily, i prorazila na protější straně vší silou hory, vrhla se do skalních úžlabin a první do moře dospěla. — Břehy Soče podobají se tu i tam skalnaté poušti; ohromné balvany skalní hrnou se k ní se strání vysokých hor, a ulehnou hned v řečišti samém, hned na kraji vody, lemovaném hrubým, bílým štěrkem.

Na cestě tímto údolím naléžá se nejbližší větší místo Kobor i d (Caporeto, Karfreit) a má ráz rozhodně městský; domy jsou tu vysoké i mohutné, a má-li Bolec veselou povahu italskou, jeví Koborid jakousi vážnou a zasmušilou stránku italského stavitelství. Za Koboridem, zejména u Tomína, krajinka se opět usmívá. Městys ten leží na levém břehu Soče na kraji zeleného údolí, a zámek Tominský, druhdy panství patriarchův Aquilejských, ukazuje tu příchozímu vznešené své průčelí. V pozadí městyse jsou lesnaté hory, a vlídný jeden Tomiňan ukázal nám k severovýchodu místo, kde nachází se jeskyně Zalazská, v kteréž prý Dante jako vyhnanec skoro půl léta se zdržoval; tam prý také několik zpěvův své „Božské komedie" složil. V sousední Italii věří tomuto podání a podnikají odtamtud výpravy do Tomína, aby slavili svého velikého krajana a rodáka.

Pravý břeh Soče, od Tomína nazpět, přibírá opět jinou tvářnosť: fíkové stromy kynuly nám ze zahrad, údolí pestřila se vinicemi, v kterýchž révy vysoko vzhůru se pnuly jako košaté stromoví. Na protějším levém břehu Soče objevilo se pak při patě hor statné město Kanal (Canale). Vysokým, ve třech obloucích přes řeku pnoucím se mostem vjeli jsme za soumraku do města. Z vyvýšeného přízemku pošty, kteráž jest ovšem jako všady hlavní stanicí poutníků, zazníval zpěv, který mimoděk připomínal „velkou mši", stále zaznívala slova: „Sanctus, Sanctus, Sanctus, Domine Deus Sabaoth!" Poodkročivše dále na náměstí, pozorovali jsme, že zpěv ten vyznívá z několika ramenatých mužův, jejichžto černé hlavy pokryty byly ohromnými klobouky. Byla to čitalnica i rozumí se, že jsme neváhali do vnitř vstoupiti. Také jsme neváhali ohlásiti, jakými jsme krajany. Ohromné široky zmizely s hlav; občané nás uctivě uvítali a ochotně zavedli do čítárny. Pověděli nám, že v brzku sloužena bude na Gorici veliká mše za zasloužilého goricko-slovinského národovce Matěje Doljaka, při kteréž zpěváčtí spolkové z Goricka a z velké části Krajinska zpívati budou, a že též oni k tomu se připravují.

Když jsme vyšli na ulici, abychom opět zasedli do vozu poštovského, bylo se již hodně setmělo, a přejevše nazpět přes most, konali jsme další cestu za tmy noční. Jenom kolem Kanalu zabělely se nám ještě tu a tam po zelené stráni pěkné villy, ostatek krajiny zahalen byl již noční tmou. Po deváté hodině dojeli jsme na Gorici, kdež nás hôtel „Tre Corone" skvěle uhostil.

Gorice jest město čisté, elegantní, a má ráz velkoměstský, jakkoli má pouze 18.000 obyvatelův. — Ve městě vládne zevně italština, ač slovinský jazyk má též průchod. V čele náměstí nachází se capitanato — okrajno glavarstvo; Goricko rozděleno jest na čtvero okresních hejtmanství: na Gorici, v Gradišce, v Tomínč a Sežáně, kteráž podřízena jsou místodržitelství v Terstu. — V ulici z náměstí vybíhající provozuje se obchod velmi čilý, a zejména venkované, kteří dnes, nedělního času do města přišli, nemálo přispěli pestrostí a zajímavostí. Kathedralní kostel gorický, veliká, dlouhá budova okrouhlých jižních tvarův, jest pravou okrasou Gorice a chová v sobě hrobku hrabat Gorických. Hned v sousedství nalézá se ovocný trh, jenž skýtá ovšem v plné míře vše, čím jižní nebe obdařuje člověčenstvo. — Na další pouti své spatřili jsme i divadlo, pěkné, dosti rozsáhlé stavení, odkud nedaleko je do veřejných sadův — narodni vrt — kteréž jsou pěkně po městsku založeny. Neveselou pak ulicí starého města vzhůru vstupuje se ke hradu, jehož temnošedé stěny korunují vrch a širému kraji vládnou. Byl kdysi sídlem hrabat Gorických, a jest nyní vězením a tvrzí. S výšiny starého hradu otvírá se rozhled po městě i širé, utěšené rovině, pokryté úrodnými poli a vinicemi, jejichž révy zde nízko při zemi se plazí. Fíky, olivy a jiné stromoví jižní dodává půvabu svěží rovině. Tu také před zrak vystupuje památný klášter Kostaňovica, pěkný to útulek, v jehož chrámě nalezl poslední útočiště francouzský král Karel X., a v době novější následník jeho Jindřich V., hrabě Chambord. — Gorice bývá zimního času hojně navštěvována churavými cizinci, pročež se zove také „rakouská Nizza“.

Bloudivše dlouho očima po daleké rovině furlanské vrátili jsme se do města, abychom vyhledali pana Viktora Dolence, redaktora „Soče“, s kterýmž jsme se byli seznámili při dojemné slavnosti Janežičově, svěcené v růžové dolině korutanské. Našli jsme jej v obchodu s plodinami, jehož byl společníkem. Přivítal nás s upřímnou radostí, a rovněž těšil se jeden starší zřízenec toho obchodu, že dobře hádal, když ráno řekl, že tu viděl a slyšel dva Slovany, a ti že zajisté pana Dolence navštíví. — Laskavý přítel náš uvedl nás do čitalnice a ukázal nám pěkné její místnosti, mezi kterýmiž nachází se i síň divadelní. V čítárně shromážděna byla společnosť četná a vzácná, a mezi ní též vyšší hodnostáři církevní. Seznam členův vykazoval velmi slušný počet jmen, mezi nimiž nescházelo ani jméno hraběte Coronina, zemského hejtmana a pozdějšího předsedy sněmovny poslanců rady říšské. — Společnosť byla za velikého ticha pohroužena ve čtení; novin byla tu hojnosť, také větší listy české.

Odpoledne podnikli jsme v průvodu pana Dolence a gymnasijního supplenta p. Hrasta výlet do Solkana — ke gorickým Slovincům. Jeli jsme touže silnicí, kterou jsme v noci byli přijeli; po levé straně minula nám celá řada vill se zahradami oplývajícími sice vegetací jižní, ale úpalem nyjící. Zvláště trávníky byly popáleny do žluta a vzbuzovaly politování v krajině jinak půvabné.

Brzo dorazili jsme do Solkana, značné vsi, jejíž pevné jednopatrové domy po italském způsobu těsně k sobě se pojí, tvoříce rozličné úzké uličky. Zastavili jsme především v čitalnici, malé ale příjemné místnosti, opatřené hojně časopisy; pan Dolenec byl ovšem přivítán jako starý známý a ctěn jako muž v zemi proslavený. Odtud odebrali jsme se do zahrady velikého hostince, kdež jsme si hověli v loubí morušovém při dobrém víně a šumící vodě rohatecké. Před námi strměla Svatá Hora vinnou·révou ozdobená, a po silnici kolem nás putovaly k ní jednotlivé tlupy venkovského lidu. Ale zvláště nás zajímali svalnatí venkované, kteří se tu bavili „balincáním“ — házením velikých kulí — provázejíce silná udeření kulí, kteráž neustále zaznívala, příslušnými výkřiky. Jak tu, tak i jinde měli jsme příležitosť pozorovati, kterak zdejší lid spojuje se silou a mohutností jakousi nepopíratelnou eleganci v pohybech a vystupování. Jiný ovšem obraz poskytl nám krajan, vandrovník od Českého Brodu, jenž tu — ačkoli „prepovedano beračiti“ — poníženě vybíral podporu na další pouť cizinou.

Mezitím, co jsme se bavili v zahradě hovorem o věcech každému Slovanu zajímavých, shromáždil se k pokynutí páně Dolencovu v prostorném sále hostince solkanský zpěvácký spolek „Slavec“, a potěšil nás svými velmi zdařilými zpěvy. Zpívali písně domácí i české, a to vše způsobem, jenž svědčil o nemalém vzdělání a o velmi bedlivém cviku. Jeden z pěvcův hovořil — ač s přízvukem slovinským — dosti obratně česky, neboť sloužil svého času při vojenské hudbě, ponejvíce mezi Čechy. — Víno jižního tohoto kraje rozveselilo všecku společnosť, i byly pronášeny nadšené přípitky, ovšem i takové, kterýmiž slaven byl národ český, a my jako jeho synové.

Již za příjemného večerního chládku vraceli jsme se opět na Gorici. Vděčně rozloučili jsme se s laskavými svými průvodčími, kteří nám byli připravili den tak příjemný a nezapomenutelný.

Druhého dne časně z rána vyjeli jsme s omnibusem onou rovinou, vinicemi pokrytou, kterouž jsme včera s hradu byli přehlíželi k nádraží od města dosti značně vzdálenému. Zde přijal nás kormínský (Cormons) vlak italský do nečistého svého vnitřku, a nesl nás úrodnou krajinou až k výběžkům Kraše. Po cestě té vábí k sobě pohled na pravo město Gradiška se starým zámkem, nyní v trestnici přeměněným, načež pak následuje Zagrad a Tržič (Monfalcone), odkudž vede cesta několikahodinná k starožitné Aquileji, jindy lidnatému a mocnému městu a ohnisku velikého obchodu. Nyní živoří „vesnice“ tato chudobně, pouze velebný dom svědčí o slavných dnech patriarchův Voglejských, jakož i četné nálezy starožitností odhalují dávnou dobu panství římského. — Dráha naše však obrací se vzhůru mezi holé skaliny krašské, kdež oko nespatří již ani zeleného stébla. Na pravo objeví se nám zátoka mořská, a četné barky rybařské s trojhrannými plachtami různých barev pohybují se zvolna po zelené hladině v dáli do modra přecházející a s obzorem splývající. Mohutné

balvany shrnuly se se skal až na samý břeh mořský, a uprostřed spousty té vynoří se na skalním výběžku vlnou bičovaném, vysoko nad mořem hrad Děvín (Duino), vlastnictví knížete Hohenlohe, čarovný obraz skalnatého pobřeží siné Adrie. — Nedaleko odtud padá do moře tajeplný Římanův Timavus. — Divné jsou osudy této řeky. Jako „Reka" má původ svůj v několika ponejvíce pecerních zřídlech na půdě isterské, odkudž koná v mnohých oklikách cestu šesti mil Krajinskem; často skrývá se pod zemí, a zase vynikne; konečně tři míle cesty pod zemí putuje, až naposled nasytivši se podzemními prameny jako mocný proud Timav nazvaný do moře se vrhá. Již Vergil věděl o divné té řece a zmiňuje se o ní v Aeneidě (I. 242.) těmito slovy:

Antenor potuit mediis elapsus Achivis
Illyricos penetrare sinus atque intima tutus,
Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi,
unde per ora novem vasto cum murmure montis
et mare proruptum et pelago premit arva sonante.*)

Cesta stoupá divokými skalami vzhůru, až posléze vbíhá do rozsáhlého nádraží nabrežinského, kdež hemží se vždy zajímavá směs cestujících. Vlak pak jede směrem k Lublaně, krajinou neveselou a ohnivými paprsky spálenou. Tím radostněji vítáme utěšenější prahy šumných lesů a dolin u Planiny a Lohatce. Brzy pak potěšila nás opět milá Lublana, jejíž šedý hrad již z daleka oznamoval blízkosť „bílého" města.

Dopisy Pavla Josefa Šafaříka.

(Z pozůstalosti W. A. Maciejowského.)

(Pokračování.)

6.

V Novém Sadě, dne 1. července. 1832

Velevážený příteli!

Odpovídaje na Váš milý dopis ze dne 12. m. m. pospíchám Vám oznámiti, že budu se snažiti, bych mohl Vašemu přání stran veřejného oznámení Vašeho díla vyhověti. Pro „Ljetopis srbský" sám tyto dni načrtnu oznámení. Stran vídeňských „Jahrbücher" měl Byste dopsati p. Kopitarovi; on jediné mohl by tam něco učiniti. Redakce jest německá a řídí se jakby monopolem. Psal jsem sice dříve do vídeňských „Jahrbücher" články; však byv vyzván redakcí, jež tenkráte byla v rukou Kopitarových. Ostatně

*) Anténor mohl ze prostřed, vymknuv se Achivským,
k zátoce Illyrské, a šťastně se dostati dovnitř
země Liburnianův a přejít vrchoviště Timava,
kde s jekem ohromným z hory ústy devíti valí se
mořská průtrž a luh šumivými proudy zatápí.

Karel Vinařický. P. Vergilia Marona Spisy básnické.

dopíši též sám do Vídně. Recense Rakowieckého*) vyšla podle mých poznámek, v 27. sv. vídeňských „Jahrbücher“ na r. 1824. od Dobrovského, a musil Byste koupiti celý svazek, abyste ji měl: nestojí však zajisté za to, neboť neobsahuje nic právnického, jen filologické hádky a dloubání, jmenovitě stran pravosti zlomků „Sněmy“ a „Libušin soud“. Stran uherského oznámení vyzvu své pešťské přátely. Upozornil jsem již několik přátel na Vaše znamenité dílo a učiním tak i dále. Zarmoutila mě Vaše zpráva velice, že pokračování toho díla jakoby překážky se začaly objevovati, jmenovitě zamýšlenou změnou Vašeho bydliště i Vašeho úřadu. Dejž Bůh, by to byl obrat k lepšímu. Byla by to nesmírná škoda, žalostná ztráta literatury naší, kdyby toto tak krásně započaté dílo mělo zůstati nedokonaným. Hleďte aspoň, abyste s 2. v opise již hotovým svazkem pospíchal do tisku! Tak bychom měli aspoň 1. dobu celou a na ostatek mohli bychom trpělivě čekati. Tak ale máme pouhý zlomek. Doufám však, že řízením Prozřetelnosti brzy nastane ve Vašem postavení změna taká, že Vaše i naše přání dojdou vyplnění. Toť mé vroucí, z hluboka plynoucí přání!

Knížeti srbskému, Milošovi, mohl Byste zaslati výtisk mým prostřednictvím.

Jiný mohl Byste pro Jeho Exc., p. arcibiskupu Stratimirovići, určiti. Aspoň byla by to nejbližší, nejkratší a nejlacinější cesta. Mohl Byste totiž jen Schaumburgovi dopsati, aby mně zaslal dva výtisky a Vám je s účtu odepsal. Chcete-li je však oběma pánům přímo doručiti, musil Byste to učiniti přes Podgorze a c. k poštovním vozem. Ostatně působil Byste si zbytečné výlohy. Poslal jsem Milošovi ode všech svých děl po výtisku, a nebyl jsem ani odpovědi hodným uznán. Tak zde se věci mají.

Zavděčíte Si mne velice, pošlete-li mi oznámené spisy co nejdříve poštovním vozem přes Podgorze a sice mimo nejnovější katalogy: 1. Bartoszewiczowu Historii liter., 2. Munichovy Dějiny liter. polské, 3. dílo Společnosti o polském pravopise. Tyto výtisky račte mně laskavě dáti brošurovat a poněkud přistřihnout, aby se jich váha zbytečně nezvětšovala. Municha mohl by snad odstoupiti pro mě některý přítel, který ho tak nutně nepotřebuje a sobě snadněji může nahraditi. Nemohl jsem tu knihu nijakým způsobem dostati od svého pešťského knihkupce a znechutilo se mně stran téže věci ještě jinam psáti.

Tolik prozatím v největším spěchu. Račte mě všem přátelům co nejlépe činiti poručena.

S přátelskou úctou

Váš oddaný

P. J. Šafařík.

*) Rakowiecki, jak známo, vydal sborník „Pravda Ruska“, v jehož 1. sv., vyšlém r. 1820., vydán poprvé rukopis později nazvaný Zelenohorský.

Pozn. red.

7.

V Novém Sadě, dne 17. února 1883.

Drahý příteli!

Oba Vaše dopisy, první ze dne 12. září a druhý ze dne 15. prosince m. r., onen s Bartoszewiczem a spisem o polském pravopise, tento se 6 výtisky Vašeho díla, došly mne správně. Srdečný dík za dary mně určené. Pět výtisků odeslal jsem p. Milovukovi do Pešti s poznámkou, aby Vám peníze co nejdříve doručil. Kdybyste byl později nucen dopsati do Pešti, mohl Byste se buď přímo obrátiti na Jos. Milovuka, měšťana a obchodníka, buď na Jana Kollára, evang. kazatele tamže — neboť já se, jak hned Vám povím, z Uherska zcela vystěhuji.

Obdivuji se Vašemu nadšení a Vaší vytrvalosti! Neboť pouze mysl vyšší idejí naplněná, nadšená může za tak nepříznivých poměrů uchopiti se takého díla, jakým jest Vaše. Nepostavil Jste jen nevděčným, lethargicky ztrnulým Slovanům krásný pomník, než i Sobě. Občerstvil jsem se i okřál jsem velice na znamenitém druhém svazku. — Avšak zde nemožno mysliti na kritické posouzení. Od koho a pro koho? Práva neznalý nemůže ničeho napsati, aspoň nic rozumného. Já aspoň nejsem s to jen nějaké lepší oznámení o něm napsati německým jazykem, jelikož nejsou mi obvyklé právnické výrazy; a o slovanských časopisech není zde vůbec řeči: mizerná srbská „Ljetopis“ vleče se hekticky, a nikdo ji nečte.

Koncem příštího měsíce opustím Nový Sad a postěhuju se prozatím do Prahy. Pozbyv vší radosti na zdejším svém úřadě pozbyl jsem též naděje, že bych mohl prospěti Srbům. Byla by o tom dlouhá povídaná, není nyní na to času. Usadím se v Praze jako soukromý učenec (s malou podporou, z nějakého soukromého fondu). Tento poslední krok chci totiž ještě zkusiti, než prodám svou nebohou duši německému Michlovi a snad potáhnu na některou německou universitu. Dopadá to, můj drahý příteli, mizerně, ba zoufale s naší slovanskou věcí. Obětoval jsem se slepý nadšenec této věci na 16 let a zničil jsem sebe při tom. Kdybych neměl rodiny, dětí, nelitoval bych toho i nyní: tak však pojímá mě strach. — Tázal Jste se mne v jednom listě „proč píši německy a ne slovansky“? Mohu Vás však, milý příteli, ujistiti, že vydal jsem čtyři až pět československých spisů a stále jsem při tom měl značnou ztrátu. Naproti tomu, psal-li jsem německy, nenamočil jsem nikdy péro do inkoustu zadarmo, beze značného zisku od 10 zl. k. m. až 6 duk. za arch honoráře. Což máme jen my spisovatelé povinnosti k našemu národu, a ne též národ k nám? Není-li povinnosť sebezachování důležitá, posvátná, nutná, poručlivá? —

Co nám pomůže, vychvalujeme-li se a vynášíme-li se našim gigantickým národem 70millionovým, když nikdež nenalézáme nic jiného než zvířecké otupělosti a chřestící řetězy otrocké! Veškeré naše spisovatelování a literatura jest dilettantismus: v každé pro-

vincii jest několik dilettantů-spisovatelů, kteří jsou zároveň nakladateli, tiskaři, knihkupci, ano namnoze i knihaři zároveň: neboť slovanský knihkupecký obchod jest nejbídnější kšeft celého světa. — Národ nezná nás a nevyhledává nás. Dejž Bůh, aby se to změnilo, zlepšilo; já však nemám žádné naděje. Vy zajisté mé nářky nevyložíte ve zlé: myslím, že jsem k nim oprávněn, neboť obětoval jsem ztracené, desperátní věci dost a více než dost. — Přišel jsem před 14 lety k Srbům, chtěje u nich pracovati k národní kultuře, a odcházím s vědomím marné práce.

Že jsem nešel, byv povolán do Petrohradu, toho příčinou hlavní jest churavosť mé na prsa slabé ženy. Později přistoupily nové překážky.

Asi do polovice března zůstanu ještě v Novém Sadě, pak nastoupím svou cestu do Prahy, kam však teprve v polovici neb koncem května, jak myslím, dorazím, jelikož hodlám nějaký čas se zdržeti u svých příbuzných nedaleko Pešti. Račte tuto změnu mého bydliště oznámiti též jiným varšavským přátelům, kteří si na mne ještě vzpomínají.

Z Prahy, doufám, že Vám brzy budu moci psáti. O politické ústavě Srbska po smrti Dušanově a pod Turky, neočekávejte ode mne ničeho: nevím o tom ničeho, a nevím též, kde by se kdo mohl poučiti. Bylo to nejspíše vždy tak, jak nyní: t. j. turecká ústava a turecké právo. Několik zrníček naleznete snad ve Vukově „Danici“ r. 1827. (kterou asi bude míti pan Kucharski) a v Rankeově spise o Srbsku; tam se popisuje stav Srbska před 30—40 lety.

Račte mě přátelům co nejlépe činiti poručena. Buďte zdráv!.

Jsem Váš upřímně oddaný

P. J. Šafařík.

Koncem března vyjde ode mne v Pešti nákladem Hartlebenovým: „Serbische Lesekörner“, historicko-kritické to pojednání o starosrbském nářečí, s přílohami, faksimily atd., 10 archů velká 8°.

(Pokračování.)

Šlechta na Litvě.

Její rozvoj historický, význam a život.

Napsala **W. Z. Kościałkowská.**

(Pokračování.)

Po básnících přišli prosaikové s Korzeniowským, Kraszewským, Chodźkou a Rzewuským v čele. Celé řady mužů vynikajících, z nichžto nejeden by mohl býti vůdcem, těžko sečísti! Romantism elektrisoval celou společnosť. Písně vnikaly do všech koutů země, každý pěl, miloval, snil, aneb aspoň toužil po lásce, zpěvu, snění, a již ta touha sama zdržovala od malicherností a všedních pošetilostí. Zbloudilé obrátila píseň k národním zřídlům, zoufalým vrátila důvěru v sebe a věc národní, potomkům

hrdinův otvírala hrdinskou minulosť, leč pánům pěla o poddaném a chudém, vkrápěla do srdce zároveň s melodií city a ideje lidské, rozsáhlé, jež nelze již zakryti hrdostí rodu. — —

Tu po roce 1831. nastalo známé, nucené vystěhování se. Množství šlechty zalidnilo obě strany Uralu, a na prostranství za Uralem šlechta rozprchla se po Evropě. Staré rány otevřely se a opět krvácely, hrůza vznášela se nad každou střechou, nad každou hlavou na Litvě. Společnosť vysílená tolika pohromami obměkčila, rozmodlila, rozplakala se zároveň s autorem „Předsvitu“ a „Tří žalmů“, očekávajíc div z nebe, zástupy andělské. Nebylo již university ve Vilně; jazyk polský vyhnán byv ze škol kazil se dokonce i v domácím užívání, ohrožen jsa na hranicích litevských cizími a nevyhnutelnými nálety, a ve společnosti rozšířeným jazykem francouzským. Na štěstí knih byl dostatečný počet. Od r. 1840. do 1860. bylo mnoho psáno a tisknuto, a každá kniha, nechť byla umělecká a literarní cena její jakákoli, vyprávěla pohádku čarodějnou, národní, každá učila, vedla k národním anebo společenským idealům. Současně však na tom zdravém kmeni osazovala se vždy patrnější rez mysticismu, jenž přemohl orlí vzlet Mickiewiczův a Slowackého, a zatemnil prorocká vidění Krasińského. Nevyhnutelný následek neštěstí. Společnosť velmi nešťastná nemůže jinak nežli hledati ukojení ve dvojím krajním opojení: v nábožnosti pošinuté k mysticismu, aneb v radikalním socialismu. Proudy socialismu prorývající celý západ evropský smykly se po šlechtě polské jako po žule. Nic ostatně nevázalo šlechtu s běžící chvílí skutečnosti, nic krom utrpení a ukrutné všednosti. Vůkol vždy tmavší stahovaly se mraky, a poněvadž věčně nelze plakati, modliti se, toužiti, divy z nebe očekávati, nebylo bajek, nebylo bláznovství na západě, na něž by jako na lep nebyli sedali polští tuláci, a doma nebylo drobných pokušení, v nichžto by šlechta nebyla uvázla. Nedostatek přiměřené a rozvinuté jí osvěty činil ji bezbrannou proti pošeptům egoismu a malicherným zájmům: marnivosti, lehkomyslnosti, zahálky, přepychu, zábav slušných a často hany hodných.

Šlechta litevská byla politicky, duševně a moralně zničena po r. 1831., leč její bytí ekonomické a společenské — jako stavu privilegovaného na všelikých drahách kromě politických — nebylo nikterak porušeno. Hubení šlechty jakožto stavu, jako vůbec všeliké nivellace toho druhu, nemohlo býti částí autokratického programmata císaře Mikuláše I., aniž jako nejistý společensko-politický system praktikováno býti na Litvě gouvernéry, kteřížto věděli, že nad nimi jest silné rámě samovládcovo. Proto také nastali šlechtě — jako stavu privilegovanému a v tom obmezení vybujelých privilejí sevřenému jako v zakletém kruhu ohně sežírajícího — dnové blazí ve příčině hmotné, leč dnové smutní ve příčinách jiných. Nic nedrželo rovnováhu vlivu demoralisujícímu, a i knihy čím dále tím menší působily účinky. Četlo se méně, zvláště polsky, francouzština ze salonů panských přestěhovala se do nejskrovnějších dvorců šlechtických. Synové otců vzdělaných

na universitě vilenské, soudruzi „promienistych“ a „filaretů“,*) soudruhů Mickiewiczových a Śniadeckých, byli nejobyčejnější nevědomci, kteřížto trávili dny života svého hýřením, hrou v karty, milostnými pletkami, a honili se za dobrým tonem, za lehkým užíváním. Každý více neb méně se snažil, aby se vyšinul, každý žil nad míru — bankrot byl všeobecný, nevyhnutelný, leč díky ekonomickému zřízení a nedostatku hypotečních knih zatajen byl samým lehkomyslným marnotratníkům. kteřížto bláhoví pokládali se za magnaty a majetek svůj za nevyčerpatelné zřídlo důchodů. Někteří však přece opatrnější — nejčastěji povýšenci — nabyli bohatství. Jen s tituly byla tatáž potíž jako dříve. Radili se tedy dle možnosti, honíce se za úřady, jichžto bylo snadno dosíci; počet maršálků, presidentů, soudců rozmnožil se do nekonečna.

Leč když dosedl na trůn císař Alexandr II., oživující duch počal buditi línou společnosť šlechtickou. Na milosť byvše přijati korunovačním manifestem, vypovězenci a vystěhovalci houfně se vraceli do vlasti. Věkem a hýřením sešedivěli z dalekých cest na severu i západě přinášeli zcela různé kořisti. Ti, kteří více než dvacet let vymetali kouty západu přepojeného civilisací, chytajíce se tu všech theorií společenských i politických, vraceli se pobouřeni, omámeni, rozohněni jsouce nepraktickými choutkami, opustili svou společnosť, jejížto se měli býti vůdci a osvěcovateli. Celý jejich patriotism vniknul v theorii, a Słowacki ve svém denníku z let posledních, plném bajek mystických, velmi trefně vylíčil emigraci jako „staré víno, kteréž ani ve staré ani v nové sudy nelze líti, a kteréž tak jak jest musí zůstati v láhvích individualismu“. Ti však, jižto se vraceli od Uralu, byli sestárlí a nahrbeni, ale v ohni zkušenosti utuženi, střízliví duchem, uzavřeni v sobě a v té velké lásce, jížto tály jim ledy severu, a pro nižto byli hotovi k novým a rovně těžkým obětem. První snili o snadných vítězstvích, druhé však neodstrašovala dokonce ani porážka opětná a jako prve krvavá. Nebylo na Litvě šlechtické rodiny, kteráž by nebyla vítala vracející se odtud i odjinud. Tito i onino vnášeli do společnosti prvky sobě přiměřené, leč jedni i druzí vnášeli do ní namnoze demokratické zvyky chudoby a práce, demokratické pojmy lidí, kteřížto se otřeli o proudy západu a na severovýchodě změřili všecky stupně lidských nehod, ano i mezi soudruhy, ironií osudu jim navrženými, mezi zloději, falešníky, věrolomci a loupežníky viděli lidské slzy a srdce. Ta strašná, leč velká škola vrátila zajisté Litvě zkušenosti a rodem všecko, co jí kdysi byla odňala zápalu, mladosti a síly.

Současně pronikaly šlechtu na Litvě jiné proudy demokratisující, otvíraly se neznámé posud vyhlídky na zisk a vážnosť. V rzeczypospolité šlechta znala dvojí zaměstnání: vojenské a rolnické, stejně účinlivá a s veřejným životem sloučená skrze úřady, říšské a provincialní sněmovny, soudní roky, společnou obranu zemskou a t. d. Později chudší šlechtická mládež nevy-

*) Viz Slovanský Sborník 1883. str. 568.

hnutelně musila poznati výnosná zaměstnání, jež hrdá šlechta sotva napolo trpěla. Lékárnictví bylo nejvíce hledáno, právnictví příliš nevábilo, a učitelství přestávalo na soukromém vyučování, kde opět cizozemci stěžovali konkurrenci. Továren nestávalo, průmyslu nebylo; ostatně šlechta ze vkořeněných starých předsudkův opovrhovala obchodem i průmyslem.

Nyní železné koleje protínaly Litvu; přistěhovali se inženýři, technikové, mechanikové, podnikatelé, lidé zámožní, vzdělaní, mající kromě toho uhlazenosť společenskou, kteroužto šlechta tak vysoko cenila. Průmyslu otvírala se perspektiva, budil se nejasný pocit potřeby vědeckého vzdělání, budilo se tušení jakýchsi změn, očekávání doby přechodní.

Třeti a nejvydatnější pobudkou společenskou bylo zrušeni nevolnictví rolnictva, připravované z vůle císaře Alexandra II. Důkladná reforma přetínala pásmo šlechtické dřímoty demoralisující, leč materialně blahé, elektrisovala všecky, naplnila ostatně hrůzou a zarmoutila jen malý počet lidí, představujících vesměs živly zpátečnické. Obecenstvo přese šlechticko-konservativní zvyky citilo až příliš dobře potřebu reformy společné, rozumějíc při tom, že se připravuje radikalní převrat hospodářských a všelikých jiných poměrů. Rozumělo tomu, bylo žádostivo způsobu existence ustáleného a více souhlasného s pokrokem toho století; leč přes to ku přestání krise nebylo dostatečně připraveno mravně, a nebylo vůbec připraveno hmotně. Mravně nebylo připraveno jednak proto, že nemělo dosti společenského a duševního vzdělání, nevyhnutelně potřebného k oceněni důležitosti změn, jednak proto, že je třeba, aby všeliké návrhy, než se uskuteční, byly obecenstvem, jehož se týkají, všestranně rozváženy a na přetřes vzaty, a společnosť šlechtická ve třech čtvrtinách ku poradám toho druhu nebyla duševně připravena aniž vůbec povolána. Hmotně jevila se otázka ta ještě stokrát hůře. Radikalní změna, kteráž měla nastati, vyžadovala kapitálu, a tu soustava robotní, neskrovný život, nedostatek hypotečních knih a nesmírně usnadněný kredit v zemi, kde se hospodařilo tím způsobem, že pro obrat úspor nebylo ani pole obchodního aniž průmyslového, obtížily majetek pozemkový dluhy. Přede dnem společenské a hospodářské likvidace tedy postavení jevilo se plné těžkostí, zvláště u lidí neobezřelých, ze zvyku žijících v hojnosti, líných, nezvyklých práci a nepočítajících ani s prací lidskou aniž s grošem, jenž přibýval snadno, byť i podvodným kreditem, u lidí, kteří nerozuměli zápletkům postavení, přeceňovali hodnotu země, kterouž měli a jež měla se zmenšiti, podceňovali břemena, jimiž byla stížena, u lidí, kteřížto byli schopni spanilomyslných předsevzetí a okamžitých obětí, ale nebyli schopni všedních ústupkův a vytrvalosti trpělivé i pracovité.

Chvíle těžká, leč rozhodná a krásná, rozkvetlá nejlepšími nadějemi, průlom, v němžto chvalitebné zvláštnosti šlechty mohly a měly vyniknouti nad nechvalnými. Tyto pocházely ze separatismu a kastovních privilejí. Odstraňováním té hradby proti rozvoji ubývalo zřídla zlého. Všecko ostatně s poměry od toho času

normalně ustálenými mělo se povznésti: spravedlivosť a hodnosť lidská, individualism, cena pozemků, valuty, práce ruční i duševní. Vláda císaře Alexandra II. jevila se jako mírná, a ačkoli ve Varšavě hlasitě vyrčená slova „point de rêveries“ zavírala brány nadějím politickým, budoucnosť poměrně lepší usmívala se již z pouhých těch velkých příprav k reformám společenským, právním a hospodářským. Šlechta, na Litvě jediná představitelka zájmů národních, zmáhajíc se co do stránky hospodářské, mohla na dráze ryze legalní ano i loyalní velmi mnoho získati pro osvětu svého stavu i národa, pro administraci místní a hospodářsky vnitřní, slovem pro zemi — zdálo se to otázkou času a práce.

V takovémto stavu věcí i s nebe na pohled jasnějšího nežli kdy jindy udeřil hrom — povstání roku 1863.

Není tu na místě, abychom uvažovali, co bylo příčinou povstání v době tak nepřiležité. Zapletenou tu otázku historie někdy zodpovídá, a tehdáž objeví se zajisté mnoho, velmi mnoho příčin bližších i vzdálenějších, vnitřních i zevnějších, příčin vzájemně se vylučujících a sobě odporujících. Postačí tu zaznamenati faktum ostatně všeobecně známé, ač nejrůzněji vykládané, a v poměru jeho ku šlechtě položiti důraz na pravdivou větu, že faktum toto nebylo ani dílem šlechty, aniž si ho byla přála aneb je byla vyvolala, a na Litvě zbudilo podivení v osobách, jichžto faktum toto nejvíce se dotýkalo. Šlechta ovšem nekladla také odporu ději, ani když se připravoval, ani když se konal. Byla to mravní a hmotná nemožnosť, kteroužto do podrobností rozebírati nelze; postačí zaznamenati, že jen sbor zorganisovaný a k veřejné činnosti připuštěný může klásti činný ano i moralní odpor ději takovému, a šlechta nebyla sborem ani zorganisovaným, ani k veřejné činnosti povolaným anebo připuštěným. K otázce o zrušení nevolnictví, kteráž toho neblahého času na Litvě živě zajímala šlechtu, přidružil se nedostatek všeliké illuse vzhledem ku přijetí všeobecného účastenství stavu selského v ruchu povstaleckém. Ostatně známy byly síly nepřítelovy, hrůzné následky, velká odpovědnosť, nepříhodnosť doby. Tak nepochybně pohlíželi lidé dospělí na záležitosť, z nížto přec bylo úplně odpovídati šlechtě, všem vůbec a každému šlechtici a muži zvláště.

Proč? Bylo by lze mnoho o tom mluviti. Zaznamenáváme pouhé známé faktum, kteréž jest posledním dokladem toho, co bylo podotknuto na začátku: že šlechta na Litvě jest jedinou představitelkou svědomé sebe národnosti a ideje. Proto také jako taková byla odpovědnou z chyb, jichžto v té chvili ze zásady se nesúčastnila. Byla to nezcela v jednom století již třetí porážka stavu šlechtického. Šlechta posledně jí rozhromená nepovstala a jako stav nepovstane již nikdy více! I jméno šlechticovo zahynulo! S privilegovaného svržen byv na stupeň výjimečné závislosti, podle nařízení administračního, ohlášeného již v úředních novinách, nazývá se nyní: „Лицо католическаго вѣроисповѣданья польскаго происхожденія.“

III.

Sto let skoro již uplynulo od historické šlechticko-národní tragedie, jejížto prvé jednání teprve Matejko zvěčnil na plátně v hořejších sálech Belvederu ve Vídni. Žijí snad ještě „králící", historickou událostí ve Grodně na hlavu poražení? Vždyť jsme právě viděli, že na Litvě pominulo i jméno těch osob, jež byly všech předností zbaveny! A přece — je snad síla, kteráž dovede zničiti vytvořené dějinami jméno lidí, kteřížto jsou jen přirozenou konsekvencí historického rozvoje — zjevy? Naproti dočasným zájmům, svárům, vášním přece trvají a jako historické konsekvence — zjevy, bez vášně a pokud možná ve světle pravdy mají býti uvažovány.

Co se vyrozumívá historickým jménem Litvy a co v úředním jazyku i v tisku ruském teprve jmenuje se „Západní kraj", zahrnuje gubernie: vilenskou, kovenskou se Žmudí, grodnenskou, vitebskou s Livonskem, mińskou, mohylevskou, Volyň a Podolí. Prostranství toto jen z části jest obydleno Litvíny, jichžto sídlem jest zejména celá gubernie kovenská se Žmudí. většina gubernie vilenské a část grodnenské. V ostatní zemi obývají Černo- a Bělorusíni. Černorusíni obývající v guberniích grodnenské a vilenské jsou v jedné třetině katolíci, zbytek náležel ku sjednocenému vyznání, nyní však se počítá k církvi pravoslavné. Taktéž Bělorusíni, jichžto třetina podnes náleží k církvi katolické.

Toť obyvatelstvo vesnické, nevzdělaná massa, jejíž malé procento čte a píše. Výjimkou jsou Litvíni (katolíci), vesměs v písmě obeznalí. Města mají svůj zvláštní charakter — úředně židovský. Třídy panující: byrokracie, administrace a vojsko, slovem obyvatelstvo mnohopůsobné jest ruské, měšťanstvo však většinou židovské.

Zato šlechtici usedlí v dědičném majetku a tak zvaní „zagrodowi" jsou Poláci čisté krve, anebo Litvíni či též Rusíni tak ode dávna a tak dokonale napojení civilisací polskou, že je pouze dle znění jména rozeznati lze od rozených Poláků, tak jako v Livonsku jsou polské rodiny mající jména německá. Jiné šlechty není, ježto nemůžeme v počet bráti nečetné novonabyvače, jednak proto, že je ustavičně handlující s nabytými statky nelze pokládati za usedlé, jednak také, že je tu řeč o šlechtě rodové, tradicí a historickým průběhem sloučené pospolu tak jako se svými statky, o šlechtě, s nížto nečetní a privilegovaní přibylci žádného spojení nemají a míti nemohou.

Co do počtu tvoří šlechta náramnou menšinu obyvatelstva. Ve příčině té podáme tu některá statistická data čerpaná z pramenův úředních (Памятныя книжки). Uvádíme je přibližně, ježto ze mnohých důvodů statistika toho druhu, a zvláště na Litvě, nemůže buditi úplnou důvěru.

Tak na př. v „Pamätní knižce" gubernie grodnenské r 1864., tedy již po povstání, na obecný počet obyvatelstva 850.682 připadá 44.371 osob šlechtických, a tentýž pramen r. 1881. v počtu

obyvatelstva vzrostlém na 1,166.363 udává nepoměrný a pravděnepodobný počet 7.653 osob šlechtických. Máme-li na zřeteli povstání a jeho následky, jež byly osudné zvláště šlechtě; uvážíme-li, kterak po r. 1863. více ještě nežli před tím stíženy byly vývody heraldické šlechty „zaściankowej" anebo „zagrodowej" (t. j. takové, kteráž měla minimalní část pozemků a bydlila hromadně v tak zvané okolici, čili vesnici šlechtické), zniknutí takových okolic s povrchu gubernie grodnenské; uvážíme-li všeliké možné epidemie, kteréžto by panujíce pouze mezi šlechtou zdecimovaly ty „urozené", nelze bráti do opravdy čísla prve uvedená, a to tím méně, že v týchže pramenech již roku následujícího (1882.) vzhledem ke gubernii kovenské, vitebské, mińské a mohylevské čísla jsou v náležitém poměru.

Byltě totiž v gubernii

kovenské	počet obyv.	1,416.620	a v tom šlechticů	73.278
vitebské	„ „	1,073.538	„ „ „	18.032
mińské	„ „	1.544.106	„ „ „	46.441
mohylevské	„ „	947.825	„ „ „	18.014
	úhrnem	4,982.089	a v tom šlechticů	155.765.

Tento poměr můžeme přijati za průměrný v celé Litvě. Ale čeho šlechta jako živel společenský pozbývá co do počtu, toho ve společenské rovnováze nabývá co do jakosti, a sečteme-li intelligenci, osvětu, mravnosť, tradici, prostředky hmotné, rozsáhlosť pozemků, náležejících šlechtě, tato má rozhodně převahu společensko-ekonomickou a společensko-kulturní.

Tohoto společenského činitele v každé příčině důležitého můžeme uvažovati jen jako sféru v sobě uzavřenou, politicky a společensky oddělenou od massy domácího obyvatelstva. Je to věc, kterou těžko lze pochopiti; trvá dvacet let, díky výminečným prostředkům administračním, které šlechtu polskou na Litvě, t. j. „lica katoličeskago věroispovědanija i polskago proischožděnia" oddalují a vylučují z obecných práv příznivých obyvatelstvu císařství ruského. Šlechtic, Polák a katolík, nemůže spravovati úřad, súčastniti se administrace, míti vliv na osvětu, zařizovati spolky byť i vědecké aneb hospodářské, vzdělávati a za hranicemi úzce domácího života užívati svého mateřského jazyka, konečně nemůže nabývati pozemků uvnitř historické Litvy a libovolně nakládati se svými statky pozemskými (úkaz ze dne 10. prosince 1865.). Připomeneme-li zrušený poměr k obyvatelstvu vesnickému, sousedícímu se dvorem šlechtickým a sblíženému k němu quand même každodenními potřebami rolnictví a rukou hledajících práce; připomeneme-li na minimum snížené procento Poláků, kteří mají přístup k vyšším ústavům vědeckým, obmezené způsoby rozvoje individualného: pochopí čtenář, že obraz nynějšího života šlechtického na Litvě je zajisté v rámci úzkém a jednostranném.

(Dokončení.)

Slovanské svěceniny.

Napsal **Vladislav Nedzvědský.**

Ve slavení větších slavností světa křesťanského lze pozorovati dvé prvkův: jeden ryze náboženský, křesťanský, založený na dogmatech učení Kristova, druhý národní, pohanský. Častokráte na první pohled stěží rozeznáme ty dvě stránky, poněvadž církev posvětila obě svou vážností Stalo se tímto způsobem. Missionáři postřehli, že pohané nejsou tak oddáni obsahu své víry jako formám; že by spíše odstoupili od svých dogmat náboženských nežli od radovánek, obyčejův a zábav, jež byly spojeny se slavnostmi, a pro něž by byli hotovi vyliti poslední krůpěj krve. Proto také kněžstvo neshledávalo velkého prospěchu víry křesťanské v boji proti formě, trpělo ji tedy, přestávajíc na šíření křesťanských dogmat mezi pohany. Ano v prvních dobách svého poslání činilo ještě více: posvěcovalo svou vážností ty obyčeje a obřady, jichžto pohanský účel mohl býti změněn ve křesťanský. Papež Řehoř V., posýlaje r. 591. missionáře, aby Anglo-Sasům hlásali víru Kristovu, schválil jim krom jiného, aby jdouce do té země prohlédali k obyčejům obyvatelů, neničili jejich chrámů, v nichžto dle zvyku svého se scházeli, ale aby je spíše měnili v kostely, aby nebránili slavení slavností a dávání volů v oběť, kteráž byla konána na počesť duchu zlému, ale aby je měnili ve slavnosti náboženské ku slávě boží.

Ústupek tento třeba nazvati krokem velmi opatrným. Zprvu způsobil, ostatně jen na krátký čas, náboženství prostředkující mezi pohanstvím a křesťanstvím; ale časem dřívější pohané, překročivše tu stupeň sprostředkující, stali se křesťany. Dřívější obřady a obyčeje při té příležitosti sice zůstaly, leč množily již vážnosť slavnosti křesťanské. Odtud také velké slavnosti náboženské zevnější svou stránkou staly se slavnostmi národnimi; každý národ je slaví svým zvláštním způsobem.

Takové jsou i svátky velkonoční. Pohané slavili toho času probuzení přírody ze zimní lethargie, církev pak změnila jen účel obřadem, spojeným s těmi svátky, ustanovivši ten čas ku slavnosti vzkříšeni Kristova.

Z obyčejův, jež o těchto svátcích se zachovávají původ majíce ještě ze světa pohanského, nejdůležitějším jest ustanovení svěceniny. Podávaje čtenářům několika poznámkami klič k porozumění významu toho obyčeje, nemíním nikterak, že tím látka bude úplně vyčerpána.

Kromě pokrmův, jež o velkonocích se světí a podle tradice toho času se požívají, zná lid, najmě slovanský, ještě jiné svěceniny. O květné neděli zejména polykaji na lačný žaludek v Polsku devět kočiček jívových, aby byli chráněni před zimnicí a bolestí v krku, a to nazývají první svěceninou. U jiných Slovanů vrba zastupuje jívu. A tak v Rusku květná neděle slove věrbnoje voskresenĕ, v Čechách však kravské hody,

kteréhožto dne světí se pruty jívové i březové. Jako v Rusku tak i v Čechách lid vyhání posvěcenými pruty poprvé krávy na pastvu, aby dávaly více mléka; v odvaru jívovém koupá děti, aby byly zdrávy; ze strachu zatlouká do zdi jívový proutek přiostřený na způsob hřebíku; kdo na květnou neděli zaspí ranní mši, toho jiní šlehají prutem jívovým a polévají vodou, říkajíce: „Buď velký jak jíva, a zdráv jako voda.“ Téhož dne lid zastrkává jívu za obrazy a ku stropům ve příbytcích a stájích s plným přesvědčením, že tím ochrání dům před hromobitím a požárem, a dobytek před všelikým neštěstím. Pro ochranu domů před hromobitím a požárem náš český lid pěstuje na střechách netřesk (hromotřesk, sempervivum, Hauswurz, Donnerbart) a hromové koření, a na polích zastrkává do země svěcené proutky jívové, aby ochránil osení před krupobitím, myšmi a krtky. Domnívají se, že takový proutek vržený po větru odhání bouři, a vržený do ohně — mírní jeho hltavosť.

Šlehání lidí prutem jívovým anebo vrbovým a říkání přání prve uvedeného opakuje se u některých Slovanů též o novém roce. Afanasjev podotýká, že ruský lid věří, jakoby o novém roce sám Eliáš, jenž vládne hromem, sestupoval na zemi a máchal holí, aby tak způsobil úrodu.

Češi (jako Slované vůbec — květem kapradím) hledají pokladů svěcenou jívou a třemi proutky bílého ořechu: jednoho proutku je třeba ku hledání zlata, druhého ku hledání stříbra, a třetího ku hledání zřídel. Litvané vypravují zajímavou pohádku o jívě. Kdysi žila v Litvě Blenda (jíva), ženština, jež vynikala neobyčejnou plodností; rodila děti ku podivu snadně, a to nejen obyčejným způsobem, nýbrž i z rukou, nohou, ze hlavy a t. d. Země, matka nejplodnější, záviděla jí, a když Blenda jednoho času šla přes louku, nohy její pohroužily se ve třesaviště a země je tak pevně sevřela, že ubohá ženština nemohouc se pohnouti s místa, proměnila se v jívu. Domnívají se také, že tomu, kdo na bílou sobotu spálí jívu, zajisté zjeví se čarodějnice, aby poprosila o oheň (lid ukrajinský), a kdo polkne tři anebo devět kočiček, nebude míti bolestí v krku. Litevští vesničané léčí zimnici zaříkáním takto. Na lístku vypisují historii choroby tímto způsobem: „Nemocný, jménem (na př.) Jan — syn (na př.) Anny a Josefa — má od narození třicet let věku svého — trpí studenou zimnicí — od počátku nemoci uplynul týden (anebo bylo šest záchvatův ad.).“ Potom uříznou tři dvouleté ratolesti jívové. Za krásného dne o západě slunce stojí u vody, držíce v levé ruce ratolesti. Pak čtou historii nemoci, a přišedše ku slovům: „bylo šest záchvatů...“ činí tolik vroubků na jednoročním proutku ratolesti. Opakují to třikráte; uříznuté proutky jednoroční házejí do vody, a dvouleté, vrátivše se domů, spalují. (Ludvík z Pokiewa — Litva. Vilno 1846.)

Ačkoli církev světí palmy na památku slavného vjezdu Kristova do Jerusalema, přece v tom významu, jejž lid přikládá palmám a jívám, patrně mnoho jest nekřesťanského. Sám čas,

v němž lid užívá jívy k rozličným pověrečným praktikám, ukazuje, že tu nejde jen o slavení květné neděle ve smyslu křesťanském.

Z toho všeho, co jsme prve pověděli o podáních a praktikách s jívou, vysvítá, že udeření jívou zabezpečuje zdraví a plodnosť, přivádí prameny a odkrývá poklady, že jíva zbavuje nemocí, chrání před ohněm, hromobitím, a osení před všelikým vlivem škodlivým. Kdo chce porozuměti původu těch pověr, tomu třeba věděti, že pohané představovali si ohnivý prut Perunův ve způsobě metly jívové. Nic divného tedy, že dům anebo pole, opatřené přívlastkem tohoto boha hromu a bouře, čili poručené jeho ochraně, bylo bezpečno před hromobitím a bouří. Ve mnohých podáních národů slovanských vypravuje se, jak čarodějnice (zima) zapíchla špendlík do hlavy krásné dívky (bohyně vesny), a tak shladivši ji se světa, proměnila ji ve ptáčka. Mládenec, jenž si ji byl zamiloval, uslyšev o zločinu té čarodějnice, vytáhl ptáčeti špendlík z hlavy, a ono hned opět nabývá dřívější ženské postavy. Lid mrská krávy svěcenou jívou, aby dávaly hojně mléka. Hromobití způsobilo, že spadal na zemi déšť, oživující mrtvou přírodu, proto také zvaný v tradicích Slovanů živou vodou, kteráž umrlým navracela život a raněným zdraví. Byla to u pohanů voda, kteráž nejen věčně omlazovala, leč dávala i nesmrtelnosť. Proto také lid, švihaje jívou, přeje švihnuté osobě, aby byla zdráva jako voda; odtud léčivé vlastnosti jívy (proutku hromového), kteráž přivádí takovou vodu.

Když se blýská, říká lid, že nebe se otvírá. Blesk rozptylující povlaku, jež zakrývá slunce, navracuje světu to oživující světlo, na jehožto vlivu závisí celé bohatství vesničanovo. V rozpravě své: „Stopy a význam mythu o sklené hoře“ pravili jsme, že světlo, kteréžto svítí v nebi, pohan identifikoval se zlatem; proto blesk, rozdělující ohnivým svým prutem mraky, ukazoval člověku poklady. A proto také proutek jívový anebo kapradí odkrývá poklady.

Svěceniny však značí vlastně sbírku pokrmův, jež klademe na stůl o svátcích velkonočních. Jest to pozůstatek z časů pohanských, kdy každá slavnosť byla spojena s hody, hrami, zábavami, tanci a častokráte i s výstupy, kteréžto se neshodovaly se zásadami moralnosti, proti čemuž tak energicky vystupují první otcové církevní, kárajíce křesťany zejména za jejich „pohanské, ďábelské a nepříjemné Bohu praktiky“.

Ze svěcenin jest nejdůležitější vejce, jež dokonce tvoří symbol velkonoční co do stanoviska křesťanského. Tak na př. místo „dočekati se svátků“, říká se v Polsce „dočekati svěcených vajec“. V Polsce podělují se vejcem, přejíce sobě dočekání svátků; Rusové rozdávají si však celá vejce barvená červeně neb žlutě — aneb i prostě házejí na sebe vejce a jimi se bijí. Obyčej ten, nemající nic společného s křesťanstvím, shledáváme též u Peršanů, kteříž do nedávného času v březnu, t. j. v době jarního oživení přírody, bili se červenými vejci, dávali je na stůl a posýlali jako dárky svým přátelům. Ruské duchovenstvo ještě v XVII.

věku horlilo proti tomu obyčeji, ježto prý se protiví duchu křesťanství. (Afanasjev, Poetické pohledy Slovanů na přírodu, I. 537.)

Vejce v době předkřesťanské bylo metaforou blesku a slunce, tudíž oživujících sil přírodních, jež budí se v čase jarního oživení přírody. Život její vyklubne se toho času jakoby z vejce. A tak vejce. o němžto se zmiňují tradice slovanské, vyskytuje se s týmže přívlastkem jako slunce, t. j. nazváno jest blyštícím, zlatým, žlutým anebo červeným. Litevská hádanka opisuje vejce takto: „Rozbil jsem led (skořápku), nalezl jsem stříbro (bílek), rozbil jsem stříbro — nalezl jsem zlato (žloutek).“ Uherská pohádka mluví o dvou zlatovlasých dětech, jež vyklubaly se ze zlatých vajec vraních; jedno mělo na čele slunce, druhé hvězdy, což připomíná blížence Dioskurů (Kastora a Polluka), narozených z vajec Ledinýcb (Zeva — labuti) a blyštících se na nebi ve způsobě hvězd. Pohádka tato připomíná slovanskou pohádku „O králevici se zlatým sluncem a o královně se zlatým měsícem na prsou, o dětech Jarbaje“ (t. j. letního nebe).

Kalevala*) vypravuje, že mocný Vejnemejnen tvoře svět z orlího vejce přikázal bílku, aby byl sluncem, a žloutku, aby byl měsícem (Žurnál ministerstva narodnago prosvěščenia 1846.). Peršané také věřili, že z počátku byla jen božská bytosť, a potom vejce. z něhožto vyloupal se celý svět se sluncem a měsícem. Řekové a Římané vyvodili vesmír ab ovo, jež dle Herodota snesl Foenix ve chrámě Heliově.

Ve Kraňsku zachovala se podnes pohádka zajímavá: Za dávných časů země byla pusta; ničeho nebylo na ní kromě kamení. Bůh poslal na zemi kohouta, aby ji oživil. Kohout snesl vejce, z něhož vyplynulo sedm řek; ty svlažily doliny, a brzy na to všecko pokrylo se zelení, oživlo květinami a naplnilo se ovocem, lidé pak žili v tom ráji beze starostí (Erbenova sbírka pověstí). V podání tom výslovně jest podotknuto, že vejce obsahuje zárodek léta se všemi jeho zjevy. Rusíni jsou toho mínění, přežije-li kohout sedm let, že nemá býti déle chován, poněvadž by pak snesl vejce, z něhož by se vylíhla ohnivá zmije (Afanas. ibid. I. 532.), t. j. po sedmi zimních měsících zjeví se oživující slunce čili (což nastává současně, t. j. počátkem vesny) ohnivá zmije blesková. Ruská národní hádanka mluví o hromobití: Zaknákala kachna hlasitě na celý svět (Kurskija gubernskija vědomosti 1853., 11.). Ruský lid opisuje rok těmito slovy: Dvanáct orlů (měsíců), 52 kavky (týdny), 365 špačků (dní), ti snesli jedno vejce (slunce) (Afan I. 529.).

Slunce, jež navracuje život přírodě a obsypává člověka bohatstvím a příjemnostmi, bylo symbolem štěstí. Zlato leskem svým podobné světlu slunečnímu bylo též jeho oznakem; důležito jest tedy připomenouti zde ruské přísloví, jehož užívá se k vyjádření myšlénky, že štěstí přestalo býti příznivým: „Umřela ta slepice, jež snášela zlatá vejce,“ což má týž smysl jako: „Zašlo slunce na obzoru.“

---

*) Kalevala = národní epos čuchonské.

Z toho vidíme, že vejce bylo týmže významem vracejícího se oživujícího slunce jako prve podotknutá jíva. V souhlase s tím významem vejce má v obyčejích velkonočních touž úlohu jako metla, o nížto jsme dříve byli mluvili.

Rusové slyšíce první bouřku z jara, myjí se vodou, v nížto vařilo se červené vejce; domnívají se totiž, že tím nabudou krásy, štěstí a zdraví. Na den sv. Jiří (jenž zastupuje místo pohanského Peruna v národních obyčejích) hladí koně velkonočním vejcem, vyslovujíce při tom přání, aby kůň byl plný a hladký jako vejce. Při požáru obnášejí okolo hořícího domu velkonoční vejce, domnívajíce se, že cheň dále se nerozšíří, aneb také házejí je do plamenů (zvláště do plamene rozníceného bleskem), doufajíce, že vejce uhasí požár. Češi, chtějíce zachrániti dům, aby ho blesk nezapálil, házejí přes něj vejce snešené o zeleném čtvrtku a posvěcené o svátcích velkonočních. (Afan. I. 538.)

O jiných pokrmech, z nichžto se skládají svěceniny, máme méně vědomostí; to však jest asi bez pochyby, že celé složení svěcenin směřovalo k tomu, aby učinilo patrným význam chvíle a radosti za příčinou jejího příchodu Všecky svěceniny měly ne-li taký význam jako vejce, aspoň jemu velmi podobný. Tak p. Świerzbieński*) dí ve své rozpravě „Rok, božstvi slovanské" takto: „V mých rodných krajinách lid zakopává kosti ze svěcenin na mezích a u mezníkův, aby odvrátil krupobití." Stryjkowski pak vypravuje, že pohanští Žmudíni jednou do roka věnovali vola nebo kozla, jejž jejich kněz, jménem Vurshajlos, zabíjel v oběť bohům. Při zabíjení oběti sbírali rychle krev, aby se nerozlila. Tou krví Vurshajlos kropil účastníky hodů, zbytek pak byl rozebrán po domech, kde jím kropili dobytek, „jak u nás jest obyčej — svěcenou vodou", dodává Stryjkowski. Kromě masa vařili k těm hodům nápoje a pekli koláče; zbytky pokrmů také zakopávali na rozcestích. Na Ukrajině tvrdí lid, že bouři lze utišiti, vrhne-li někdo do vichru svěcený nůž, jimžto sedm let byl krájen beránek velkonoční (Podbereski, Materyały do demonologii ludu ukraińskiego, Kraków r 1880.). Ve mnohých krajinách slovanského světa lid dává zbytky svěcenin dobytku, aby neonemocněl.

Vidíme tedy, že svěceniny též jako celek vyznačují se týmiž vlastnostmi a mají týž význam u lidu, jako vejce a jíva — palma.

V instrukci papeže Řehoře V., o nížto jsme se v úvodě zmínili, že byla dána missionářům, četli jsme: aby missionáři nebránili slavení slavností a dávání volů v oběť, kteráž u pohanů byla konána na počesť duchu zlému, ale aby je měnili ve slavnosti náboženské ku slávě boží. Takovým způsobem dle našeho mínění vešel do církve křesťanské obyčej zařízení svěcenin.

Velkonoce byly vždy slavností, v jejímžto čase úžily se svazky lásky členův rodin, shromažďujících se vždy v těch dnech u krbu domácího. Proto také s upřímným soucitem želeno těch, kteří se nedočekali „svěceného vejce", a památku zemřelých jeví lid mno-

*) Z chersonské gubernie? Red.

hými obyčeji. Rusové kladou ve provodní neděli svěceniny na mohyly svých příbuzných a přátel, Malorusíni však házejí do vody skořápky malovaných vajec, aby tyto doplynuvše do ráje oznámily duším tam přebývajícím velkou, radostnou novinu, že Kristus vstal z mrtvých.

Afanasjev (III. 278.) uvádí tuto písničku, s nížto Poláci obracejí se ku slunci:

> **Svěť, svěť, sluníčko!**
> **Dám ti vajíčko,**
> **až slepička snese**
> **v tom dubovém lese,**
> **vezmi vejce do ráje,**
> **ať se duše radují.**

Myšlénka o vítězství Kristově nad smrtí a o navrácení duší trpících v očistci k životu mravnímu, byla příčinou přesvědčení, že o velkonocích nebe se otvírá, a zemřelí celý týden zacházejíce se živými, jedí, pijí a radují se s nimi.

Bulharské obydlí a život v něm.

Líčí J. A. Voráček.

(Illustruje prof. J Mrkvička v Plovdivě.)

(Pokračování.)

Neméně vážným činitelem v oboru hospodářství jest vůz (bulh. a srb. kola). Název „kola“ jest všeobecný, totiž pro všechny druhy vozů, ať to již „těliga“ (v. taliga), „karůzra“, nebo „phaëton“. Všechny tyto druhy jsou čtyřkolé, a sice těliga a phaëton jsou o perách, kdežto „karůzra“ je bez per, sloužíc ke hrubým pracem. Jednotlivé částky jsou tyto: Čtyři kola (kolela), skládající se opět z určitého počtu špicí (kraka = nohy), soustředěných ve hlavě (glavina). Loukotě zovou se „obsidy“ nebo „naplaty“. Dřevěné hřeby, vázající loukotě jednu ke druhé, zvány „pišlaci“, nebo „čopove“. Aby hlava (náboj) nepukla. stažena je dvěma železnými kruhy (grivny). Někdy bývá i ta část nápravy (osa) která do dutiny hlavy zabíhá, železnými pláty potažena, aby se náprava tak lehko neošoupala. Přední kola zadních menší bývají. Mimo to zevnějšek zejména loukotí velmi neúhledný bývá a kostrbatý, tak že se zdá, jakoby kola ani točiti se nemohla. Železných obručí na kolách není. Na konci nápravy jest dírka pro zákolník. nebo záblatník (zakolesnica, tur. cejne), který má ten účel, aby jako zákolník kolo před spadnutím chránil, nebo jako záblatník prachu a blátu do vnitř dutiny hlavy vcházeti zabraňoval, jak tomu sama forma se stříškou nasvědčuje. Dlouhé dřevo, spojující předek i zadek vozu, sluje „raztoka“ nebo „strčuga“, to pak, kde klanice (kolъkъ) zadělány jsou, „stolъ“ a spodnější část „bahutec“. V přední nápravě zadlabána je voj, která skládá se z dvou částí a sice z počátku širší (žabka) a pak užší, k níž připevněno vlastní jarmo.

Hořejší část, která volům na šij přiléhá, nazvána „ušijь“ a spodní pod lalokem „podbradnikъ“.

Aby se mohly i drobnější předměty voziti, položena jsou prkna mezi čtyři kłanice. Spodní jmenuje se „podovnica“. Košatinám říká se „lěsy“. Mimo to nad celým vozem vztyčeno několik obručí, které v dešti a slunečním vedru rohožku (pogorka) drží. Ve žních a v senosekách kladou se na vůz řebřiny. Místo biče užívá se zašpičatělého bodce (ostenъ), kterým se voli a bůvoli pohánějí. Koní užívá se zřídka ve voze.

Důležitou se mi vidí forma obyčejného selského vozu, protože se může nazvati národní a tím i slovanskou. Celý zevnějšek, jakož i jednotlivé části a názvy v jednotlivých nářečích slovanských tomu nasvědčují, tak že podobně jako u pluhu, vidíme i u bulharského vozu prvotní, dosti starožitnou formu, jak byla též u jiných Slovanů v užívání. Sama ta čtyři kola opravňují nás k tomuto tvrzení, neboť jiní národové, jako Řekové, Italiani, Španělové, Francouzi, užívají po většině doposud pouze dvoukolých vozů i k sebe těžším nákladům. Okolnosť tato tím závažnější jest, že opětně jen Germani a Slované čtyřkolého vozu zejména k zemědělským pracem upotřebují.

Takovou formu má zejména „karůzra“; lid však říká „kola“, jako na př.: „Zač jsou jedna kola dříví“ atd. „Taliga“ nebo „tělega“ rovná se naší bryčce o perách, a „phaëton“ našemu kočáru.

Totéž potvrzuje i filologie. Pouze germanská a slovanská nářečí znají se k témuž kořeni pro vůz. Slovanské vozъ a německé Wagen jest téhož kořene, který je v sanskritském vahami nebo latinském veho.

Český název „kára“ pro dvoukolý vůz jest bezpochyby římského původu, podobně jako bulharský název „karůzra“, třebas i pro čtyřkolý vůz se nyní upotřeboval.

K drobnějším nástrojům patří: sekera (bradva, sekira), mající formu celkem u nás obyčejnou, dále teslo nebo tesla, sekera to podobná našemu dlátu s topůrkem jako u motyky, pila s držátkem pro jednu ruku, šroub (vitlo), struháč (strugъ) atd.

Srovnáme-li nyní všechny zemědělské nástroje, jak jsou dosud v Bulharsku v užívání, s ostatními názvy slovanských nářečí, uvidíme, že, jak již prof. Hattala*) duchaplně proti Röslerovi a Hellwaldovi poznamenal, většina zemědělských názvů, látkou, formou i grammaticky buď úplně se srovnávají, bud jen dialekticky od sebe se liší, jako na př. pluh, lemeš, plaz, vůz, brána, motyka, kosa, řešeto, ječmen, pšenice, rež, žito, oves, seno, sito, síti, snop, srp, zrno, osten, zákolník, kolo (gen. kolesa) atd. Jsou však i některé nástroje, které, nejsou-li indoevropského kořene, zajisté cizího jsou původu, jako na př.: sekera (lat. securis), hák (ohnutý sekáček, něm. Hacke) atd.

Rozdílu toho pilně šetřiti třeba, poněvadž jasně se vidí původní slovanská kultura a pozdější, která z ciziny přicházela, kdy Slované byli už na západní a východní rozděleni. Pokud však se zemědělství týče, a o tom souditi lze, že ještě ve společné vlasti tomu se naučili, jak tomu shoda významů pro zemědělské nástroje markantně nasvědčuje.

Přistupme nyní k vlastní práci zemědělské, třebas bychom málo od prvního předmětu odbočili. K hlavním pracem v rolnictví přičítáme zejména setbu a žatbu, čili orání a sklizeň. Jedno i druhé má svůj čas a své zděděné obyčeje, tak že záhodno i o tom promluviti.

Počátek práce v poli spadá do prvního měsíce jara, kdy země zimních nepohod prosta, je způsobilá ke spracování. Nebývá to ovšem sníh, jako na př. u nás, aby práci zdržoval, nýbrž přirozené vlhko, které v přechodu ze zimy do jara obyčejně práci polní překáží. Proto třeba vyčkati mnohdy, až možno začíti s oráním, což bývá obyčejně v měsíci dubnu, kdy stráně i luhy svěží zelení pokryty jsou. Okolnosť tato je tím důležita, protože hospodáři dříve tažný dobytek novou pastvou posilniti hledí, aby pak těžší práci s ním podstoupiti mohli, neboť po celou zimní dobu i dobytek postu zvykati si musí, neboť nastrádané píce proň je poskrovnu. Při prvním orání oře se velmi mělko, tak že celé pole

*) Brus jazyka českého, str. 20.—21.

vypadá jako rozvrtané, při čemž mnohých míst pluh ani se nedotkne. To stává se obyčejně při úhoru. Později oře se hlouběji, ale i tehdy velmi nedostatečně posud. Do úhoru sejí nejprve proso nebo konopí, ovšem podle půdy. Úhor vůbec hraje velikou úlohu, protože pole nijak se nezlepšuje a nemrví. I strniště po sklizni ledabylo se přeorá a nechá do budoucího roku ležeti ladem (ugorъ), kdež sejí pak při dostatečné vláze obilí zvané zimnica. Při setbě panují některé staré obyčeje, jako na př. to, že přiměšují k zrní něco ořechů od koledy, nebo žemličku konopí zároveň se stříbrným penízem, což znamená, aby osení bylo zdravé a plné jako ořechy, husté jako vlákna konopná a čisté jako stříbro. Jinde i zvláštní říkání mají, aby čaroději poli škoditi nemohli. Ano i na čase, podle Rakovského, záleží rolníkům. Počínají obyčejně, když je měsíčno, a hledí, aby vždy v pondělí začali síti. Okolnosť tato nezdá se mi býti nahodilá a to proto, že pondělí u romanských i germanských národů sluje Lunin den.*) Jelikož pak i slovanský týden druhdy podle pohanských božstev dny své nazýval, ač dosud ni jednoho příkladu s takovým jménem neznáme, spadá i tato poznámka na váhu a potvrzuje v nás domnění, že i u Slovanů den po neděli býval snad Luně zasvěcen. (Dokončení.)

Vzájemné styky rodu Habsburského s Polskem a s Ruskem do r. 1519.

Napsal **Ferdinand Menčík.**

(Pokračování.)

Král Albrecht přijel již 18. listopadu do Vratislavi, a byl zde od obyvatelstva slavně uvítán. Ale když arcibiskup hnězdenský, k jehož diécesi Vratislav patřila, s Janem Tęčinským a jinými sem dne 6. ledna 1439. přibyl, nebyl přijat s obvyklou poctou, poněvadž město dobře nepřátelství polského pamětlivo bylo.

Vyjednávání trvalo až do 24. ledna. Plnomocníci polští požadovali, aby se jak král Albrecht tak i Kazimír koruny české vzdali a čeští stavové znova k volbě krále přistoupili. Ale návrh tento nenalezl u krále Albrechta ohlasu přes namáhání sněmu církevního, který oba protivníky smířiti hleděl. V tajné rozmluvě s arcibiskupem nabídl se král, že zasnoubí starší svou dceru s králem Vladislavem a mladší s Kazimírem, kterému by pak koruna česká jako věno připadla.**) Potom, když další vyjednávání od polských pánů vlažně vedeno bylo, upuštěno od jednání vůbec, a Poláci opustili Vratislav, kdež se král Albrecht až do 4. března zdržel. Ježto mu však na tom záleželo, aby mír uzavřen byl, vydali se poslové sněmu basilejského spolu s královskými za polskými plnomocníky a pohnuli tyto v Namyslavě ku příměří (10. ún.).

*) Lat. Lunae dies, prov. diluns, franc. lundi, něm. Mondtag atd.
**) Klose, II. 1. str. 431.

které až do 24. června uzavřeno. Do té doby mělo se jednati o mír na sjezdu obou králů, který na den 23. dubna v městě Lubovné (Lublau) ustanoven.

Zbraně nyní odpočívaly. Na polském dvoře namáhali se, aby se sultanem Muratem II. ve bližší spojení vstoupili, což bylo příčinou, že král Albrecht sobě na neupřímnosť krále polského stěžoval. Proto dal Albrecht dne 8. dubna Vratislavským rozkaz, aby byli připraveni na den sv. Jana Křtitele ku vpádu do Polska.*) Ale přece nové plnomocníky vyslal král Vladislav do Lubovné (12. května), kamž se poslanci krále Albrechta již dne 3. května byli vydali, aby se o mír vyjednávalo. Než i tento sjezd neměl žádoucího výsledku; jen příměří bylo až do 8. září prodlouženo a ujednáno, aby se králové toho dne v Bardějově (Bartfeld) sešli. Při všem vyjednávání ujímal se král Vladislav císařovny Barbory, žádaje na Albrechtovi, aby jí všecky její statky navráceny byly. A jak se domýšleti můžeme, byla to příčina, proč se vyjednávání nedařila. Však ani k sjezdu v Bardějově nepřišlo, a oba králové se nikdy více neviděli. Král Albrecht byl neustále od stavův uherských nabádán, aby se k vojsku proti Turkům táhnoucímu odebral. V ležení, kdež úplavice řádila, se roznemohl, a vrátil se v naději, že snad ve Vídni, kam spěchal, se pozdraví. Poslové polští, kteří k novému jednání přišli, čekali ho v Budíně, ale když ani nyní vydati nechtěl císařovně Barboře statků, vrátili se domů. Albrecht ubíral se k Vídni; ale již, když do Ostřihoma přišel, litoval toho, že požadavek polský zamítl, a vypravil ještě 17. října dva plnomocníky, by hleděli, aby když ne mír alespoň příměří uzavřeli. Odtud stav jeho se horšil, že v nosítkách musil nesen býti. Dne 23. října učinil poslední pořízení, a čtyři dni na to (26.) zemřel v Nesmílech (Langendorf). Zanechal dvě dcery, Annu a Alžbětu; ale mohl odejíti se světa s tou nadějí, že snad přece bude míti syna, byť se i tento po jeho smrti narodil.

Uhry nalézaly se při smrti Albrechtově v neblahém stavu. Nepřítel stál téměř u bran samého království, a i král polský nebyl přítelem. Nebylo zde nikoho, kdo by vedl vládu, a na německou vládu i sami Uhři hleděli s okem nepříznivým. Prospěchy rodu Habsburského hájila zde jediná královna Alžběta. Mohla sice hledati pomoci u vévody Fridricha Štýrského, kterého manžel její ustanovil svým dětem za poručníka, ale byla i v této své naději sklamána; neboť již 15. listopadu (1439.) byla jí správa rakouských zemí odňata a na Fridricha přenesená, a tu nahlížela, že porodí-li dceru, jí země docela odňaty budou. Od stavů českých, kteří tak tvrdošíjně práva manžela jejího popírali, pomoci žádné naditi se nemohla. Dobře vědouc, že strana jí nepřátelská všech svých sil napne, aby jí uherskou korunu vyrvala, byla odhodlána k tuhému odporu. Hleděla nejprve, aby mocná hrabata Celská a palatina Garu pro sebe získala; Fridricha Štýrského doufala k sobě nakloniti postoupením mu svého věna.

---

*) Klose, II. 1. 440.

I na dvoře krakovském nesmýšleli přátelsky. Zde pomýšleno na to, aby ještě jednou učiněn byl pokus o nabytí koruny české. Proto nejprve počato vyjednávání s knížaty slezskými; ale zde narazili Poláci na vyjednávání královny Alžběty, která zvláštní zřetel právě ke krajům těmto obrátila, tak že jen Konrád Olešnický a Kozelský, Vladislav Hlohovský a Václav Opavský k Polsku se naklonili. Začátkem roku 1440. (10. ledna) odeslán byl Mostič, pán z Horly, k radě města Vratislavi se přáním krále polského, aby, jelikož nyní žádného pána nemá, se králi podrobila Však věrní rodu rakouskému měšťané dali za odpověď, že mají ještě dědičnou' paní, jíž a dědicům jejím že poslušnosť slíbili; kromě toho dle bully zlaté císaře Karla IV. že úzce spojeni jsou s korunou českou, od kteréž nikdy odděleni býti nemají. Nabídnutí tedy bylo zamítnuto a dána poslovi rada, aby se podruhé nenamáhal.

Mnohem větší přízně nalezl král polský v Uhrách; ano zdá se, že již dávno připravováno to. o čem se na sněmu uherském dne 1. ledna 1440. rokovalo. Zde měla polská strana většinu. Proto bylo poslanectví do Krakova vypraveno, aby nabídlo králi Vladislavovi ve jménu sněmu a národa korunu. V čele poslů byl biskup segedínský Jan, opat kláštera sv -Martinského, Matěj z Falonce, strážce pokladu Jan Pereny a j. Sdělili králi, že jednohlasně byl zvolen, a prosili snažně, aby přijal správu království pro blaho národa i polského i uherského a pro obranu víry katolické.*) Koncem měsíce ledna přibylo sem jiné vyslanectví a sice od ovdovělé královny Alžběty, které mu mělo její ruku nabídnouti. Ovšem stalo se to proto, aby nabyla času a protáhla vyjednávání do toho okamžiku, až by slehla.

Na dvoře polském přijato první nabídnutí s náručí otevřenou, nikoliv však druhé, poněvadž královna Alžběta mnohem starší byla než král Vladislav. Činily se tedy sliby Uhrům, že král Vladislav propustí města spižská ze zástavy bez všeliké výplaty a že se i záležitosť, týkající se Červené Rusi a Multan, zvláštními kommissary rozhodne; kromě toho přisliboval král, že i svou mocí polskou chrániti bude Uhry před Turky.

Zatím však porodila Alžběta v Komárně (dne 22. února) syna, který byl nazván Ladislavem. Následovně hleděla odvolati své vyslance, a ač již král Vladislav se vyslovil příznivě o nabídnutí jejím, přerušila veškeré vyjednávání. Událosť ta přinutila i krále, aby pokračoval rychleji. Dne 8. března, dva dny po přijetí slavném koruny uherské, přislíbil ještě jednou uherským poslům, že bude Uhry a budoucí své poddané nejen proti Turkům, ale i proti všem jiným nepřátelům, kdekoliv by se tito nalézali, s celou mocí polského svého království brániti. Ano učinil i nařízení, týkající se Podolí a Červené Rusi, které měly zůstati v držení polském, ovšem beze všeho ukřivdění Uhrům; i Multany měly zůstati tak, jak byly, a rozhodnutí o ně mělo se učiniti dle

*) C. k. státní archiv. Polonica. Chmel, Kaiser Friedrich IV. d. II. 18.

písemných zpráv, které by předloženy byly. I hrad Lubovenský ve spižské stolici měl k Uhrům navrácen býti po korunování. Nezapomněl ani na císařovnu Barboru ani na Alžbětu. Ke všemu tomuto vyjednávání svolilo 24 pánů polských, mezi nimiž se nalézal kancléř Jan Koněcpolský, a zaručili se, že král to vše při korunování potvrdí. Při tom nezapomněli ani na mladého Ladislava; král se zavazoval, že se přičiní o to, aby Ladislavovi zachovány byly Rakousy a Čechy, a Alžběta měla se spokojiti s nadějí, že by Ladislav také následoval v Uhrách, kdyby král Vladislav umřel.*) Královna Alžběta, která měla v rukou svých korunu svatoštěpánskou a na jejíž straně kromě mocného hraběte Celského stáli někteří magnati uherští, jako primas Sécsi, Vladislav Gara, Csaky, nabyla nové odvahy; a aby dokázala, že nezletilého syna dovede brániti, rozkázala, aby její poslové, kteří byli její rozkazy přestoupili, uvrženi byli do vězení, kterýžto osud byl by málem i potkal polské pány, Jana Koněcpolského a palatina Sędzivoje z Ostrorogu. Brzo potom dala svého syna (15. kv.) korunovati za přítomnosti svých přívrženců. Byl však již nejvyšší čas, že takto jednala, od Fridricha Štýrského jsouc opuštěna. Neboť on nejen že se nestaral o pikle, jaké v Čechách a Uhrách v neprospěch domu rakouského se kuly, ale nevzal na sebe ani poručnictví, které mu umírající Albrecht uložil. Obrátila se tedy Alžběta na jiného příbuzného, vévodu Albrechta, což nejen že opět Fridricha urazilo, ale i stavy rakouské k tomu pohnulo, aby se správou země naložili dle své vůle.

Zatím již nalézal se král Vladislav na cestě do Budína. S četným průvodem, který se spíše nějakému vojsku podobal. opustil Krakov, opatřiv dříve správu království polského, a vkročil dne 23. dubna na půdu uherskou. Dne 4. května nalézal se v Kežmarku. Jeho průvodčí byli připraveni, že si cestu zbraní proklestiti nuceni budou, ale biskup jagerský, Šimon Rozgoňa, upokojil tyto obavy. Průvod se tedy bral přes Novou Ves, Lubinov do Prešova a odtud do Jagera, kdež dne 14. května slavně přijat byl. V městě tom slavil král letnice. Zvolna blížil se král k hlavnímu městu, jež biskup jagerský dříve obsadil, než hrabě Fridrich Celský k obsazení se odhodlal. Teprve 21. května přišel král do města, kdež se přípravy dály k slavnému přijetí. Nescházeli zde ani ti mužové, kteří nedlouho před tím na dvoře královny Alžběty se nacházeli. I arcibiskup ostřihomský, Sécsi, se dostavil, od něhož král Vladislav dne 17. června ve Stoličním Bělehradě korunován byl. Poněvadž se koruna nalézala v moci královny, vyhledána mezi klenoty svatého Štěpána jiná koruna, kterou ozdobili krále, ujišťujíce ho, že mu přináležejí všecka práva, právě jako kdyby starou korunován byl korunou, a hrozili trestem těm, kteří by se proti tomu ozvali. Několik dní po slavnosti potvrdili opětně stavové přijetí Vladislava za krále, aniž by ohlíželi se na dřívější korunování malého Ladislava.

---

*) C. k. státní archiv. Dogiel ad an. 1440.

Hned po druhé korunovaci v Bělehrádě ukázalo se, že to v Uhrách tak tiše nevypadá. Ačkoliv někteří páni ke králi přistoupili, přece opět uchýlili se arcibiskup ostřihomský a Ladislav Gara ke královně Alžbětě. Tato odhodlala se k dalšímu kroku. Utekla se k novému německému králi, Fridrichu IV., aby od něho pomoci dosáhla; aby pak práva syna svého lépe brániti mohla, přijala do služeb svých českého válečníka Jiskru z Brandýsa, který dosud držel město Košici, a přivržence v severních uherských městech, jako v Bardějově, Libici a j. sobě získal, moha takto králi Vladislavovi zpáteční cestu zameziti. I palatin Gara sebral několik tlup vojska k obraně královnině; ale když utrpěl porážku, obrátila se Alžběta ke hranicím rakouským, aby blíže Vídně se nalézala. Na jihu stáli hrabata Celšti s ozbrojenou mocí proti Vladislavovi, s kterým se však na radu krále Fridricha usmířili (1441.).

Ale nejenom v Uhrách počalo nepřátelství, i ve Slezsku chopili se zbraní na obranu Ladislava Pohrobka. Po záporné odpovědi Vratislavi poslu krále polského, uzavřela tato s městy Svídnicí a Javorem spolek, ku kterému se i kněžna Lehnická připojila, ke společné pomoci a obraně královny Alžběty.*) Ona pak byla vděčná, a potvrdila (dne 10. listop. 1440.) opět jejich výsady. Poláci sami porušili mír, a vpadli do území slezského, spálivše zde několik míst. Ale proto přece přijali ještě Vratislavští císařovnu Barboru, která z Krakova ubírala se do Mělníka, aby zde žila, přívětivě. Následujícího roku odeslala Alžběta svého vojenského hejtmana, Leonarda Assenheimera, do Vratislavi, která ještě od Jiskry z Brandýsa vybídnuta byla, aby věrně při královně stála.

Přes vše nepřátelství pomýšlely obě strany na smír; králi Vladislavovi mnoho na tom záleželo, aby se dorozuměl s Alžbětou, která však nikterak skrátiti nechtěla práv svého syna, zvláště když jí štěstí válečné za Jiskry přálo. Ale ještě někomu jinému mnoho na tom záleželo, aby nepřátelům křesťanstva nebyla poskytnuta příležitosť k boji. Protože o papežskou korunu právě tentokráte dva zápolili, a sice chráněnec sněmu basilejského Felix V. (Amadeus V. příjmím „zelený vévoda“ Savojský) a římský papež Eugen IV., usiloval legat papežský Julius Cesarini o smíření obou protivníků. Podobně i polským pánům, kteří s nelibostí patřili na to, kterak veškeré peníze z jich země do Uher přicházejí, bylo smíření vítaným. Skutečně se také legatovi podařilo, že příměří učiněno; královna Alžběta měla mezitím odeslati sněmu uherskému podmínky, v jaké vstoupiti chtěla.**)

Příměří to učinilo jen v Uhrách konec válce; neboť ve Slezsku, kde se Assenheimer nějaký čas tiše choval, povstala válka znova. Vytáhl totiž, spojiv se s vojskem vratislavským (1442.) na hranice, jednak aby je chránil, jednak aby škody od Poláků učiněné pomstil, kteří před tím osady Landberg a Cieceřín zpustošili.

*) Klose, II. 1. 444.
**) Šujský, II. 73. Moračevský, II. 267.

Tu rozvinul celou svou sílu, spálil několik polských osad a měst, dobyl města Věruzova; potom s bohatou kořistí se vrátil do Vratislavi. Zde na něho však i radní města sobě stěžovali, ale Alžběta neodvolala ho přece; ano, obsadil město Namyslav, a poněvadž ho toto vlídně přijalo, slíbil, že město chrániti bude, a i všecko, co mu poskytnou, dobře zaplatí. Odtud obrátil se proti Konrádovi Volovskému, jenž byl ve spojení s Polskem. Teprve, když mír uzavřen byl, zastavil všeliké nepřátelství a děkoval Slezákům, že královnu podporovali (9. února 1443.).

Dle zavřené smlouvy odebral se kardinal Julius v máji (1442.) do Budína s podmínkami, pod jakými královna mír uzavříti ochotna byla. Žádala, aby Vladislav vzdal se názvu krále uherského, ale aby zůstal až do plnoletosti jejího syna správcem zemským, a za výlohy k vůli království uherskému měla mu města spižská jako i nároky na Podolí, Multany a Valašsko, odstoupeny býti. Kromě toho měl míti právo nástupnictví v království, kdyby snad Ladislav bez dědiců zemřel. Aby pak bylo spojení stálejší, bylo dále, jako dříve ve Vratislavi, slíbeno, že má král dostati starší její dceru Annu s 200.000 dukátů věna za manželku; jeho bratr Kazimír měl se zasnoubiti s mladší Alžbětou, která měla dostati věna 120.000 dukátů, a v zástavu za ně Slezsko.*)

Ale uherští přívrženci nebyli tak jako král, jehož nepřítomnosť jak v Polsku tak i v Litvě patrně cítěna byla, ochotni přijati tyto podmínky. Proto snažili se, aby Vladislav s Alžbětou někde se sešel, domnívajíce se, že tak lépe se vyjednávati bude. Král dal skutečně svolení ke schůzce, která se měla dne 21. září v Ostřihomě odbývati.**) Třebas i tato nevešla ve skutečnosť, pokračováno ve vyjednávání, a prodlouženo příměří až do 24. června (1443.).

Papežský legat namáhal se mezitím, aby krále pohnul, aby královnu v Rábu navštívil. Královna sama chovala dosud k Vladislavovi jakousi nechuť, ale byla od svého strýce Fridricha Celského k jinému mínění přivedena. Následkem toho přišel Vladislav dne 25. listopadu (1442.) s velikým počtem polských a uherských pánů do Rábu, kde po několik dní dlel ve vyjednávání s Alžbětou. O čem se vyjednávalo, není jisto; ale můžeme za to míti, že v hlavní věci se usmířili. Všeobecně bylo známo, že se usnesli, že Vladislav, jakožto poručník malého Ladislava, vzdal se názvu krále uherského, a měl s rukou Anny obdržeti Spiž a nároky na Podolí a Multany. Po nějakém čase navštívila sama královna Vladislava v Budíně, a již dne 16. prosince byl uzavřen mír. Radosť z něho byla onemocněním královny nemálo pokažena. K dalšímu jednání poslán do Prešpurka od Vladislava Mikuláš Sanocký. Ale Alžbětina smrť (29. pros.) učinila všemu konec.

(Pokračování.)

*) Chmel, Friedrich IV. II. str. 206.
**) Palacký, Dějiny IV. 1. 67.

Ruský satirik Saltykov-Ščedrin.

Podává **Fr. Chalupa.**

(Pokračování.)

Po krátké přestávce nastala Saltykovu zase další činnosť, kterou zahájena druhá perioda jeho působení, nejskvělejší za jeho spisovatelské akce, nejskvělejší snad také v celém rozvoji ruské satiry. Nově vzkříšené r. 1868. Otěčestvennyje Zapiski, obsáhlý měsíčník s Mikulášem Někrasovem v čele, ihned mezi nejpilnější své spolupracovníky počítal také Ščedrina.

Rukověti k poznání východiště a směru v intenci a působení satiry Ščedrinovy může nám býti následující výklad Arseněvův:

„Nelehko a neveselo žíti bylo ruskému lidu v ten čas, do kterého spadá druhá doba rozvoje Ščedrinovy satiry. Odpor proti opravám, počatým koncem let padesátých, neustával, dobře řečeno, ani na minutu; ustavičně házel klacky pod kola, stavěl a dělal hráze, zamezoval zamýšlené, kazil vykonané. Přece však z počátku převaha zůstávala na straně pokroku; proud politického života jevil se silnějším nežli odpor proti němu. V prvé polovici šedesátých let, hned po velikém dni 19. února, reakcionářské snahy rychle rostly a sesilovaly, ale světlých zjevů nebyl ještě nedostatek. Konečně zatmíval se obzor nedlouho před r. 1866.; roku 1868. tma byla již zjevem normalním, obyčejným. Ani jediná reforma nebyla formalně provedena, všechny byly více nebo méně přistřihnuty, seslabeny, převráceny. — Uskutečnění převratů bylo dáno, až na jedinou výjimku, v ruce lidí jim nepřátelských. Zastavení zemských vlád v petrohradské gubernii (1867.—68.) bylo hrozným ‚memento mori‘ všemu zemstvu. Celé oddíly nového zákona o tisku byly mrtvou literou dříve nežli se zkusilo, jak se osvědčí ve skutečnosti; praktika tísnící tisk byla zákonitě doplněna ustanoveními z roku 1872. a 1873. Nové soudy sotva vstoupivše v život, staly se předmětem výstrah a podezření. Ze selského zřízení zbylo toliko jméno; selská otázka jevila se navždy rozřešenou jakoby vůbec již jí nebylo. Oprava daní, kterou vláda sama kdysi uvedla na denní pořádek, uvázla na jednom místě bez ohledu na dlouhou řadu zemských usnešení; místo ní objevila se na prvním místě otázka o sesílení gubernatorské moci. Ve společenském životě se stále objevovaly ostřeji obyčejné výsledky reakce a zpátečnictví, rodily se ony zjevy, kteréž dosáhly svého vrcholu koncem let sedmdesátých; ztrácela váhy zařízení, ztráceli lidé, sesiloval duch hamižnosti a zisku, na povrch vyplývalo vše lehké a ničemné. Konstatovati všeobecný úpadek, ukázati vyvstávající mračna, osvítiti veškerou nepřístojnosť přítomnosti, aby možno bylo vyvarovati se větší nepřístojnosti v budoucnosti — taková byla úloha tehdejší satiry, úloha tím vážnější, čím méně živoucích sil dovedlo se jí dívati ve tvář v druhých odvětvích písemnictví. Postaviv se již jedenkráte Saltykov na stráž, neustoupil se svého místa, ani když bouře nejvíce se rozzuřila; oznamoval nejenom

nejbližší nebezpečí, nýbrž i vzdálená skaliska pod vodou, ku kterým nesl se a nesl nás panující směr.“

Slova tato, jež vyplynula z dobrého přesvědčení ruského kritika, která s dobrým rozmyslem napsal nedávno, co nejdůtklivěji a nejjasněji označují národní a kulturní význam Ščedrinovy satiry, a my zejména upozorňujeme a klademe důraz na slova: „Úloha tím vážnější, čím méně živoucích sil dovedlo se jí dívati ve tvář v druhých odvětvích písemnictví.“ Něco podobného, co zde naznačuje Arseněv velmi výrazně, stopovati se dá leckde jinde, a sice hlavně v tom způsobu, že často velká i pěkná literatura pro životní otázky národa, pro denní velké jeho potřeby, od nichž nejednou závisí národní existence, nemívá ani smyslu, ani interessu, a tak jenom urychluje úpadek, který jistě a neodvratně se přibližuje. Pro takové potřeby a poměry národa třeba jest znamenitého bystrozraku, a věru, že v důležitých takových otázkách trochu více pessimismu nikdy není tak na škodu, jako optimismus libě se usmívající na každou svoji práci, nebo docela slepý indifferentismus. S tohoto stanoviska uvažující a posuzující ruský vlastenec nikdy nebude a nemůže zazlívati našemu Ščedrinovi, že si nenasadil na nos jednou pro vždy růžová sklíčka, že se Musa jeho věčně neusmívá, ať se kolkolem ní děje cokoliv.

Rozhovořuje se Saltykov o úkolu člověka, jaký vůbec má zde na světě, jaké povinnosti k sobě, jaké k jiným, jaké ke své vlasti, o pojmu svobody, jak pojímati se má vůbec jako všem lidem společný úděl, jak jej pojímají jednotlivé třídy v provincii i v hlavních městech. Jiný předmět jeho rozhovoru jest byrokracie, z níž především na jeviště uvádí zvláštní třídu, již nazval historiografy; jedni jsou ze starší doby, druzí z novější. Jsou to lidé, kteří v dobách převratů sami byli činni v nejednom ohledu, kteří však o svém jednání a působení podávali paměti a zprávy co možná nejpříznivější, aby jich osobnosti vyšinuly se do popředí v takovémto zvláštním světle. Mezi staršími i novějšími těmito stranníky ovšem musil nastati spor, jelikož mladší měli příležitosť starší kontrolovati a šlapati jim na paty.

Zvláštní typy, vyňaté z ruské společnosti a vylíčené z rozličných hledisk a stanovisk jsou pompadurové, pompadurky a taškendci. Takový taškendec jest schránka všeumělosti, všedovednosti, všeho rozumu a všech vědomostí; nač se podívá, všechno dovede, nač se ho kdo zeptá, na vše odpoví, při tom nade vše však mu jest, aby svého dobrého bydla a svého prospěchu nezanedbával. Prvním jeho přikázáním, předním jeho heslem jest, dobře jísti, dobře píti a sice snísti a vypíti vše, jen když je to dobré, ať je toho, mnoho-li chce, vše na světě jest jenom pro něho — jídlo, pití, rozkoš, radovánky, žena. Veškerá ostatní společnosť vedle něho jest okeánem bláta, špíny, kterýmž on musí proplavati. Plavba tato jest tím snazší, jelikož onen okeán existuje jen v jeho představě, v jeho vidině.

Nově zařízeného samosprávného zemstva dotekl se Ščedrin na některých místech těchto svých spisů velmi ostře, tak že mnozí,

jichž idealem všeho zřízení samosprávného bylo zemstvo, jemu tuto příkrosť zle vykládali a dlouho nemohli a nemohou odpustiti. Přijde ovšem na stanovisko, s jakého se na věc hledí a s jakého se posuzuje. Odpůrcové a karatelé Ščedrinovi měli na zřeteli zemstva, jak si je ve své obraznosti představovali, se všemi krásnými stránkami a výhodami; tak ovšem by bylo proti nim těžko cos příkrého říci, ale skutečnosť neodpovídala z počátku pěkné představě. a na základě této skutečnosti počal také Ščedrin posuzovati a psáti. Ukazoval hlavně k tomu, aby se v nich skutečně jednalo o věcech vážných a důležitých, které tomu neb onomu kraji jeví se býti naléhavou nutností, aby se nezabřídalo na mělčinu zbytečného povídání a hádek, aby se nezabíjel čas rokováním o kočičím chlupu. Ostatně satirik nebyl žádný rozhodčí, právnická vážka, která by vše a se všech stran měla probírati a ceniti.

Znova opravené soudnictví neprobírá tak přesně jako jiné opravy; celkem o něm mluví velmi shovívavě, klada váhu na jeho hluboký a důležitý význam, který jest mu přidělen v společenském životě, a doufá, že povolný a pravidelný jeho rozvoj bude míti co nejblahodárnější účinky. Za to však tím ostřeji vystupuje proti advokatuře, která může se státi zhoubným pýrem, jenž dusiti bude vyhánějící osení.

Satira Saltykovova je také zlou metlou na poměry literarní a žurnalistické, ku kterým se obrací s velikou chutí a o nichž soudí beze všeho milosrdenství. Hlavně se obrací proti žurnalistickému povrchnůstkářství, kteréž jest pro národ nejenom nečestným, alebrž i nebezpečným. Co všechno tací lidé ve své mělkosti nesemelou a se svoji povrchností nepřetřásají? Hlavní jejich zásadou jest mluviti o všem, ať již tomu rozumí, nebo nerozumí, a sice mluviti tak, aby si z toho nikdo nic pořádného nemohl vybrati. Jiná zásada, na veřejnosť jenom vystupovati co možná nejsměleji, nejodhodlaněji a při tom u vnitru svém býti zmítán stálým strachem a nejistotou.

Proč nemůže Ščedrin vystáti ledabylosť a povrchnosť v literatuře a žurnalistice, toho příčinu sluší hledati ovšem ve všeobecném názoru Ščedrinově v úloze spisovatelské. — „Literatura, toť druhá vlasť Saltykovova; jemu jest význam její tak drahý, jako dobrá památka otcova milujícímu synu. Její úpadek bolestně účinkuje na jeho čivy a na jeho srdce. Svědek a účastník dvou kvetoucích period nemůže se smířiti se soumrakem, ve který přechází jasný svit sluneční, nemůže se zvláště smířiti s těmi, kteří, — aspoň, jak se jemu zdá — vyhlašují tento soumrak za nejlepší, přirozené a právě žádoucí světlo. ‚Naše doba — není dobou velkých úloh', — tato zásada se mu protiví z celé duše."

Těmito hlavními myšlénkami vedle množství jiných obírají se spisy Ščedrinovy z druhé periody jeho tvoření, a jsou to především: „Priznaki vremeni a pisma o provincii", „Gospoda Taškentci", „Dněvnik provinciala v Peterburgě", „Pompadury i Pompadurši".

Jako spisy předešlé periody, tak i této úzce souvisejí s národními, společenskými a politickými událostmi; obráží se v nich nejenom soukromý soud Ščedrinův, ale celé třídy lidí vzdělaných, stejného s ním smýšlení. Zase se tu shledáváme s oním zápalem pro povznešení blahobytu ruského lidu selského, kterémuž on veliký úkol v ruském národě a v Evropě přisuzuje; otázky jeho povolání, jeho postavení dotýká se na nejedné stránce, a jak vysoko cení jeho význam, o tom svědčí dva rozkošné jeho obrázky a sice: „Jak jeden mužik nakrmil dva generály“ a „Divoký statkář“.

Charakteristické jsou spisy doby této mimo jiné tím, že v nich Ščedrinova slovesná forma dostoupila svého vrcholu; kdežto při pracích předešlé periody v této stránce ještě Saltykov zůstával trochů pozadu za místy ruského slova a slohu, zde úplně se jim již vyrovnává, ano v nejednom ohledu i nad ně vyniká. Zejména je to obsáhlosť jazykového materialu, neboť mnohostranné látky, které si z různých vrstev a živlů obíral, nutkaly ho buď tvořiti nová slova, buď z pokladnice neužívaných dosud v písemnictví slov vybírati si některá a oživovati je takto.

Uvedenými pracemi, jimiž „Otěčestvenným zápiskám“ velice prospěl, napomáhaje jejich rozšíření a odbytu, není ovšem podán výkaz veškeré jeho spisovatelské činnosti. Účastnil se také jako spolupracovník v listech „Atheneum“ a „Vremja“, psal mnohé články polemické, vážné, úvahy a recense, referaty divadelní a feuilletony. Obnovil také satirický list „Svistok“, do něhož psal pod pseudonymem Zmijev Mladencev.

Do této periody jeho tvoření sluší počítati také větší jeho dílo „Istorija odnogo goroda“, o němž několika slovy se zmiňujeme. „Historie“ tato nepatří právě v řadu oněch děl, kteráž především vynikají charakterisováním a líčením současného života a poměrů; zabíhá dějem svým — také po většině satirickým — do minulosti, tak že se může řaditi mezi historické satiry. Oné životní síly umělecké, jakou jiné práce v sobě chovají, není zde v té míře. Kapitoly: „O rodokmeni Glupovských“, „Vypravování o šesti náčelnících města“, „Hladové město“, „Fantastický poutník“ nehonosí se tou živostí a jiskrností jako jiné kapitoly; v druhých pracích za to pěkný jest oddíl „Slaměné město“ a zejména popis požáru. (Dokončení.)

Jubileum.

Novella od **Michala Bałuckého**. Z polského přel. **Arnošt Schwab-Polabský.**

(Dokončení.)

Přes to však stařeček se starostlivostí vždy stejnou bděl nad svým dílem. Nežádal od lidí za to žádné vděčnosti, ani holdův. Těšilo ho, že les stojí, že tak krásně vyrostl, že ubírají se tam měšťanské rodiny každý svátek s vozíky, jídlem a nápoji naplněnými; těšilo ho,

slyšel-li pod zeleným sklepením listí rozléhající se křiky veselých. hravých a čtveračivých dítek, veselé trilky smíchu dívek, hrajících v serso. Pohled na řemeslníka, který odhodiv kabát, liboval si v pohodlném ležení v trávě a otíraje si rukou spocené čelo, opakoval: „Jak je tu milo, jak volno!“ — mile se dotýkal stařečkova srdce; dotkl se tu vždy loktem stranou ženy potěšen, a pravil k ní sníženým hlasem: „Slyšíš, matko?“

Útěcha, jakou lidé nalézali v jeho lese, byla mu dostatečnou odměnou za obtíže, jichž snésti musil.

Avšak nyní, když se byl učitel zmínil, že náležejí mu veřejné díky — stala se divná změna v stařečkově povaze. Pýcha počala drážditi a pružiti jeho čivy, touha po ovacích, po slávě ho rozohňovala. Vůně toho mamidla, jaké má každá sláva, počala ho již opojovati a ohlušovati. Jda domů přemýšlel o slovech učitelových, vzpomínal si na několik známých osob, o jichž jubileích četl dlouhé popisy v novinách — a bylo to právě v době, kdy epidemie jubileí v Haliči řádila — srovnával jich působení se svým a vždy více nabýval toho přesvědčení, že toho také zaslouží. — Jestliže na př., myslil si, bojovník, který tolik lidí zprovodil ze světa, rozmnožil počet vdov a sirotků, pálil města a zničil ovoce práce, těší se veřejným oslavám, proč nemělo by se dostati té cti i jemu, který mimo mouchu, žádného jiného stvoření po celý svůj život nezabil, vychoval jako učitel několik pokolení a spoluobčanům svým tím se zasloužil, že vytvořil pro město tak rozkošné ústraní, jakým byl jeho lesík. — Čím více o tom přemýšlel, tím více utvrzován byl v přesvědčení, že si toho skutečně zaslouží, a když přišel domů, tu již bez té skromnosti jako dříve, ale s jakousi pýchou a hrdostí ženě oznámil, že zítra bude město slaviti jeho jubileum.

Ihned počali starati se o přípravy k zítřejší slavnosti. Stará Petronela, posluhovačka, dostala rozkaz, aby zabila ihned několik kuřat a koupila několik láhví vína, aby oslavenec měl čím pohostiti hlavní representanty města na výletu; žena připravila mu nejbělejší a nejlépe vyžehlenou náprsenku se stojacím trojhranným límcem, pro sebe pak vyňala ze skříně černý hedvábný šat, který oblékala pouze v největší svátky, neb měla býti také slavnosti přítomna a musila se tedy ukázati. V takových případech předčí ženy v snaze blyštěti se nad muže; pýcha vystupuje u nich v živějších barvách. — Malý Ludvík dostal také aksamitový oblek s napomenutím, aby si jej nepokálel a s ledajakým hochem si nehrál.

Oslava, která je měla zítra potkati, počala z nich zvolna činiti aristokraty.

Jest to choroba společná všem ovacím, že lidem plete hlavy a odnímá jim rovnováhu. Stařeček prozrazoval nejméně znaků té choroby a přece i jemu zavířilo v hlavě při myšlénce, že bude zítra předmětem všeobecné pozornosti, že se jím všichni budou zajímat. Následkem toho dojmu nemohl dlouho v noci usnouti, převracel se nespokojeně na lůžku a nejrozmanitější myšlénky vířily mu v hlavě. A když konečně usnul, zdálo se mu o pomnících, věncích, vítězných pochodech a krásných přípitcích.

Z krásných těch snů probudil ho hlas vnukův, který tahaje ho za rukáv košile, prosil na polo s pláčem, aby vstával, že hudba již dávno táhla před školu. Žena byla již také na polo oděna; snažila se jen ještě upnouti si sukni, která byla poněkud těsná. Petronela pak ukládala do košíka potraviny.

Velmi mnoho času uplynulo, nežli byli všichni na cestu připraveni, a přípravy byly by snad ještě déle trvaly, kdyby nebylo netrpělivosti vnukovy, který stříbrným hláskem stále zvonil a pobízel k rychlosti. Před odchodem podotkla ještě žena, neslušelo-li by lépe, aby se teprve později objevili na výletu, až tam budou všichni shromážděni. Jednalo se jí o větší effekt. Avšak stařeček chtěl viděti, jak se dítky ze školy vyhrnou, aby si připomenul ty doby, kdy on jim velel, je seřaďoval a na výlety vedl. Zůstalo tedy při tom, že žena s Petronelou půjdou přímo do lesa, a on s vnukem odebral se na shromaždiště před školu.

III.

Na ulici před školní budovou panoval neobyčejný ruch, bylo tam hlučno a živo. Hoši s korouhvičkami, karabinami, přistrojení v zlaté helmice a čepice, nebo ti, kteří nemohli si popřáti takové nádhery, v přiměřené klobouky, slepené z novin s chocholy z nastříhaného papíru — křičeli a hlasitě rozmlouvali. Druh prohlížel si druha se všech stran; ti pyšnili se bohatstvím svých obleků, druzí závistivým okem na ně pohlíželi, nebo se jim vysmívali; někteří se i následkem toho seprali — a pan učitel s dvěma pomocníky procházeje vážně tlupou činil pořádek, seřaďoval drobotinu podle stáří a rozkazy udílel.

Hudebníci, potulní šumaři, stáli v popředí s nástroji pod paží, patříce lhostejně na shromážděné obecenstvo, které se bylo přes časné jitro v hojném počtu na ulici sešlo. Byli to většinou rodiče, kteří sem přišli, aby děti provázeli na výletu, sestřičky v bílých a růžových šatečkách, které se chtěly při té příležitosti také baviti, a za nimi stál celý zástup sluhů a služek s košíky, naplněnými potravinami a láhvemi, které dlouhé krčky vzhůru vypínaly.

Ti, jimž zaměstnání nedovolovala jíti s dětmi zároveň na výlet, přiběhli aspoň na chvíli se podívat. Tu starý krejčí se zeleným stínidlem na očích, šňupnuv si, usmívá se s uspokojením při pohledu na živé a veselé dítky; vedle něho zedník v zástěře poprášené cihlovým prachem, vypouštěje z okované dýmky obláčky kouře, s pýchou pohlíží na svého hocha, jehož byl k slavnosti té oděl v modrý kabátek s červenými výložkami. Jemu se zdá, že jest to nejparádnější oděv všech. Tam zase jakási pradlena, s vykasanými po ramena rukávy od košile, utírá rychle spodnicí nos svému synáčkovi, který s očima hloupě vytřeštěnýma pohlíží na svého druha, kterému jeho matka, hokynářka pod radnicí, naplňuje kapsy houskami s máslem, kladouc mu při tom do uší napomenutí, aby si kalhoty o křoví neroztrhal, lebku si někde o strom nerozrazil, sice že by dostal bití až strach.

Náš stařeček byl také mezi diváky — a tak se všecek zahleděl a vposlouchal v ten hlučný, různobarevný dav, že úplně zapomněl na skromnou vážnost, v jakou se byl pro dnešní den oděl. Vyšel z domu

úplně v charakteru oslavence a zde stál jako nejobyčejnější smrtelník s poněkud otevřenými ústy, usmívaje se a vzpomínaje dávných dob.

Konečně dal pan učitel znamení. Hosi smekli čepice a pištícími hlasy zanotovali jakousi nábožnou píseň, načež hudebníci udeřili v buben, či kotel zúmyslně z kostela vypůjčený, a celá ta tlupa lidí kráčela za město k lesu.

Lesík ten ležel dobrou čtvrt míli — na stráni a zaujímal několik jiter půdy. Byly tam stromy nejrozmanitějšího druhu; jehličnaté i listnaté, buky, sosny, duby i břízy smíšené se smrky a modříny. Vše to vysázeno vedle sebe v hromadách bez ladu a skladu, tvořilo malebný celek. Lesík vypadal jako anglická zahrada; cestičky pečlivě udržovány, vily se v něm různými směry a v některých místech, kde se nechtěly stromy ujati, utvořily se malé palouky, jako paseky, otvírající širší rozhled na krásná skupení stromů a blankyt nebe.

Na jednom takovém palouku, na kraji lesa, rozložili se výletníci táborem. Nebylo třeba mnoho času, aby se zábava rozvinula nadobro. Starší usadili se pod stromy, děti v prostřed palouku utvořily hloučky, hrajíce buď na kocoura a myšky, na slepou bábu nebo v jiné hry; dívky dvě nebo tři vzavše se za ruce, procházely se po lese a dělaly si guirlandy z dubových listů, naslouchajíce netrpělivě, brzo-li dají hudebníci znamení k tanci; služky rozprostřely koberce, vytahovaly pokrmy z košů, utíraly sklenice a kupcův posluha načínal vědro piva pro hudebníky.

Stařeček odešel slušně stranou čekaje, až učitel uzná za vhodné počíti ovaci, a posadil se zároveň se svou ženou v hloubi lesa, avšak na takovém místě, aby, až nadejde čas, brzy jej nalezli.

Nemohl však dlouho posedět na jednom místě, čas zdál se mu býti hrozně dlouhým.

Vstal, a procházeje se mezi stromy skládal si v duchu řeč, kterou by se poděkoval za česť, jaká jej měla potkati. Stálo ho to nemálo práce, neb nebyl řečníkem, a potil se tedy ubožák a mučil nevýslovně, vyhledávaje slova, která skládal u věty, opakuje si je, jako student úlohu a gestikuluje při tom rukama, jako kočující herec. — Když myslil, že jest již dostatečně připraven, vrátil se ku své polovici, která vzpřímena, v pýše a také následkem toho, že měla těsný šat, seděla nepohnutě pod stromem.

„Nezačínají nějak," oslovila netrpělivě muže.

„Rozveselili se. Hrají. Ať si hrají — je na vše ještě dosti času," vysvětloval jí muž.

Zábava skutečně velice oživla. Dítky, které dosud měly hlavní úlohu na výletu, ustoupily v pozadí a střed zaujaly tančící párky, jež obklopil hustý věnec dívajících se osob. Jednotlivé rodiny, roztroušené v hloučcích po lese, pojídaly pracně pokrmy v smíchu a při hlasité rozmluvě, a na principalním místě, na malém pahorku, seděl městský patriciat, skládající se z purkmistra, kanovníka, doktora a soudního příručího, k nimž náležel i učitel.

Všichni se bavili, živě rozmlouvali, smáli se, pili, jedli za všeobecného hluku a při zvoncích hudby. Na ubohého oslavence nikdo nevzpomněl, nikdo se oň nestaral. Seděl s ženou daleko ode vší spo-

lečnosti; byli oba mrzuti, tvářili se však tak, jakoby jich ta nevšímavosť se nedotýkala. Časem přiběhl k nim malý Ludvík, červený, spocený, aby něco masitého snědl, nebo aby se jim pochlubil, že si bude nyní hráti na Rinaldiniho, nebo aby si od nich vyprosil několik krejcarů na houpání; zdržel se chvíli a zmizel zase v zástupu dítek.

„Snad jsi se přeslechl," ozvala se konečně žena, „zde se nikomu o žádném jubileu ani nezdá."

„Všecko to přijde, přijde, uvidíš," pravil stařeček, ačkoliv nikoli již s takovou jistotou, jako dříve. „Učitel se zapovídal, ale počkej, jen co mne uvidí...."

A aby jej na se upozornil, přistoupil blíže k hlavnímu středu a stanul tak blízko před očima učitelovýma, že kdyby byl tento méně v hovor zabrán býval a méně skleniček vína v hlavě měl, byl by ho musil jistě spatřiti. Ale učitelovi se již poněkud kalil zrak a jazyk se mu ztěžka pohyboval. Přes to, a vlastně právě proto resonoval a pádně něco dokazoval.

„Jistě se radí, jak by měli začíti," myslil si stařeček, patře na rozmlouvající. „K čemu tolik příprav.... nejlépe prostě.... bez velikých okolků."

V tom však náhle zabušilo mu srdce silněji, neb všichni obrátili pozornosť svou v tu stranu, kde on stál, povstali se svých míst a kráčeli přímo k němu. Stařeček sklopil skromně oči a čekal mocně dojat. — K velikému jeho podivení však všichni, kteří, jak se zdálo, k němu směřovali, nezastavivše se šli dále.

Stařeček se ohledl a spatřil na pokraji lesa elegantní kočár, z něhož vystupoval právě jakýsi škrobený „jegomość" a s ním důstojník, plukovník nebo general s množstvím řádů na prsou — a tyto dva pány vítal městský patriciat s učitelem v čele, s výrazem veliké poníženosti a úcty. — Byl to, jak se byl od někoho z mimojdoucích dověděl, baron, který měl v okolí panství, a general — který přijel před několika dny v tu stranu, aby z příčin strategických zdejší okolí prohlednul. Oběma těmto pánům, jedoucím náhodou městem, zachtělo se spatřiti výlet a odbočiti s cesty. — Měšťané pokládali si tu panskou choutku za velikou česť, tak že nevěděli, jak by tak vznešené hosti uvítali, kam by je posadili a jak by je uctili.

Uvedli je k principalnímu stolu, jako nějaké svaté, a hudebníci, nedokončivše čtverylku, zahráli k jejich poctě vítězný pochod.

„Kdo to přijel?" tázala se žena stařečka, když se byl tento k ní s kyselou tváří zase vrátil.

„E, nějací páni, jen aby tu dlouho nezůstali, do večera již není daleko."

„Snad se chtějí také jubilea súčastnit a proto přijeli."

„Možná," pravil stařeček, ale v tonu jeho hlasu nebylo znáti, že by tomu příliš věřil. — Cítil jaksi, že příchod dvou těch osobností překáží velice jeho jubileu. — A měl pravdu, neb všichni byli nyní pouze jimi zaujati — pro ně hrála hudba, pro ně jali se dívky tančiti; k jejich žádosti svoláni hoši, aby zazpívali — oni byli tím hlavním bodem, okolo něhož se vše otáčelo. Nikdo se již nebavil, ale snažil se, aby bavil je; každý by byl nejraději jim nejblíže, s nimi

by byl rozmlouval, obrátil na se jejich pozornosť, nebo alespoň o ně se otřel, přes to, že lidé ti po celý svůj život jim ničeho takového neučinili, co by je zavazovalo k jakémukoliv projevu vděčnosti. — Generál byl zcela cizí osobou, poprvé ho viděli, a baron, ačkoliv již po několik měsíců v okolí meškal, nikomu se neukázal. — Neobyčejné to uvítání vděčiti mohli pouze tomu, že jeden byl baronem a druhý generalem. — Titul a postavení na měšťany tak působily, že předstihovali se v projevech úcty; věnovali jim vždy větší pozornosť a vše to dostoupilo až k tomu, že když pánové, pobyvše zde několik hodin, měli se k odchodu, pan učitel a purkmistr ohlásili, že je vyprovodí s hudbou až do města. Nadarmo vzpírali se té cti, která jim snad nebyla příliš vhod — učitel nepovolil a chtěl mermomocí tím způsobem vznešené hosti poctiti a projeviti jim vděčnosť za to, že vzpomněli si na dětský výlet a ráčili poctiti jej svou přítomností. — Dítky byly tedy svolány a ku pochodu seřaďovány.

Stařečkova žena zpozorovala první ty přípravy k návratu.

„Mně se zdá, že již odcházejí,“ pravila znepokojena k muži.

„Co tě napadá,“ pravil s jakýmsi strachem, patře ku kočáru, kolem něhož se byli všickni účastníci výletu shromáždili, „zajisté chtějí ty pány vyprovoditi — a pak se vrátí. Vždyť mají býti ještě zapáleny umělé ohně, bengály a kdo ví co všechno.“

Průvod se tím časem hnul — napřed šla hudba, pak školní mládež — dále dva vznešení hosté v kočáře jako vítězi a kolem kočáru přední měšťané; každý snažil se býti vozu co nejblíže, lapaje každý laskavý úsměv, každé slovo, které sneslo se k němu s výše kočáru. Vzadu hrnul se ostatní dav.

„Ano,“ pravil stařeček, dívaje se za odcházejícími, „vyprovodí je k městu a zase se vrátí.“ Tvrdil to pevně přes to, že viděl, jak i služky ukládaly již samovary a sklenice do košů a spěchaly za panstvem k městu — a vůz s vědry piva odjížděl tam též. — Do poslední chvíle se domníval, že se vrátí, a čekal.

Avšak minulo čtvrt hodiny, půl hodiny, hodina — a nikdo od města nepřicházel.

Zapadající slunce pokrylo červenou září na rozloučenou vrcholky stromů, skrylo se za šedou horou — a opuštěný párek ještě v lese seděl a čekal.

Nemluvili spolu nic, patřili pouze vytřeštěným zrakem k městu.

Teprve když počalo se na obzoru šeřiti a vlhká rosa na trávě se objevila, vstal stařeček mlčky a mrzut, pozdvihl se země hůlku, upravil na sobě šat a pravil k ženě hlasem chraplavým a stlumeným:

„Pojďme již; mně se zdá, že již nepřijdou. Musilo se něco neobyčejného přihoditi.“

Ubožák se domníval, že jen nějaká neobyčejnosť překazila lidem uctění jeho zásluh, co zatím to byla věc zcela obyčejná; učitel byl toho dne tak zaujat jinými věcmi, že mohl snadno zapomenouti na to, co byl včera pravil.

Smutný byl návrat starých manželů domů. Ona, sklamána ve svých krásných nadějích, kráčela nevrle, rozzlobena a rozmrzena, on

vedle ní shrben, zamračen, neodvažuje se s ní promluvit, do očí se jí podívat, neb hanbil se za to, co se stalo.

„Musilo se něco státi,“ opakoval ne tak k uspokojení sebe, jako spíše k uspokojení své polovice. „To nic nedělá,“ dodal těše se, „co se vleče, neuteče....“

A přece to uteklo; neb po návratu z nešťastného toho výletu, stařeček, buďto že se nastudil, dlouho v lese sedě, nebo že se příliš trápil, těžce se roznemohl a jubilea se již nedočkal.

Slovanské sjezdy.

Velehradská pouť.

V příštím roce bude důstojným způsobem oslavena tisíciletá památka úmrtí slovanského apoštola sv. Methoděje na posvátném Velehradě. Jeť ona stejně významna, jako tisíciletá oslava příchodu obou apoštolů ss. Cyrilla a Methoděje na posvátný Velehrad, konaná r. 1863. v přítomnosti mnohých hostí z blízka i z daleka. Velehradská slavnosť již r. 1863. nemálo přispěla k zpružení národniho vědomí na Moravě a není pochybnosti, že také památný den úmrtí sv. Methoděje roznítí a k oslavě povzbudí každého, kdož vědom jest si veliké váhy osvětové, jaká vznikla z působnosti blahoslavených bratří soluňských a jejíž kolébka spočívá v samém lůně posvátného Velehradu. Tisícileté děje slovanského křesťanství a z něho blahodárně zkvétající civilisace s chlumů velehradských se rozšiřovaly!

Chvíli tuto oslaví obec slovanská způsobem zajisté přiměřeným a důstojným. Z příprav již nyní konaných souditi lze, žè oslava Methodějova dospěje k velkolepému úspěchu. Pouť velehradská, již sama v sobě majíc smysl poetický nežádá obšírných vysvětlivek; k místům těmto váže se též památka naší národní slávy, sláva Rostislavova a Svatoplukova! Lůno velehradské nad jiná jest nám drahé a posvátné, neboť co z něho vyšlo, duchu našemu bylo vlastní a ozářilo dějiny naše jasnými paprsky.

Tím více nás také těší, že Velehrad v poslední době dostal se koupí „katolickému spolku arcidiécese olomoucké“, kterýž stal se držitelem rozsáhlého velkostatku a nezanedbá zajisté, aby posvátný Velehrad zaskvěl se v plném lesku své bývalé slávy.*)

Jubilejní slavnosť konati se bude, jak již výše řečeno, r. 1885. na Velehradě a sice po celý rok (14. února úmrtí sv. Cyrilla, 6. dubna úmrtí sv. Methoděje a 5.—12. července slavnosť sv. Cyrilla a Methoděje). Kdy odbývati se bude společná pouť, sdělíme později; nyní budiž jen tolik mimochodem podotknuto, že k pouti na posvátný Velehrad chystají se netoliko rodáci zemí koruny sv. Václava, ale i vzdálenější pobratimci, zejména z Polska a Chrvatska. Příjezd svůj opověděl také slovutný biskup chrvatský, Strossmayer, již v Římě důstojnému děkanu velehradskému, řka, že přijde jistě. „O nás nepotřebujete se nic starat, jenom nám dáte kus slámy na nocleh,“ pravil znamenitý chrvatský kněz a vlastenec. Též biskup krakovský, Dunajewski, připověděl již svůj příjezd. Programm oslavy obsahuje část církevní a národní.

Dne 13. ledna t. r. měl důstojný P. Jan Vychodil v čtenářském spolku na Velehradě přednášku o významu tisícileté oslavy úmrtí blahoslaveného apoštola slovanského. Dle ní učinili jsme rádi tuto vzpomínku. *R.*

---

*) „Katolický spolek podporovací“, nynější majitel velehradského velkostatku, založen zřízením zvláštního fondu, jemuž věnoval kníže-arcibiskup kardinal Bedřich z Fürstenbergu pět velkostatků v ceně dvou millionů zlatých Účelem spolku jest přispívati ku podpoře duchovenstva a k potřebám církev ním v diécesi olomoucké vůbec

Archaeologicko-historický sjezd ve Lvově.

Haličský sněm schválil odbývání archaeologicko-historického sjezdu ve Lvově, a sice ještě během léta tohoto roku. Dovídáme se, že tento sjezd rozdělí činnosť svou na čtyři hlavní odbory: anthropologický, předhist. archaeologický, umělecký a historický. Porady díti se budou v obou jazycích zemských, polsky a rusínsky (vší chvály hodno!) a sídlem sjezdu určeno město Lvov. Zvláštní zřetel obraceti bude sjezd k minulosti východní Haliče. Členové sjezdu prohlednou si netoliko vynikající místní památky, ale i vůkolní pohřebiště a vykopaniny, na př. znamenitou kamennou sochu, zvanou lidem „Did i baba". Znamenitou tuto památku objevil teprv před několika lety p. A. H. Kirkor na archaeologické cestě, kterou konal po Haliči jako delegat krakovské akademie nauk.

Pak odeberou se účastníci sjezdu do „Haliče", stolice haličských Rusínů, a odtamtud do Jezupole, majetku hrab. Vojt. Dzieduszyckého, kterýž objevil a důkladně zbadal nalézající se tam na výšině při řece Bystřici ve skalách tesanou svatyni pohanskou. Věc to nesmírně důležitá pro pravěk slovanský! Podáme o tom přiměřené zprávy později. Kromě toho podniknou účastníci ještě výlety k jiným zvláště vynikajícím památnostem.

O uskutečnění tohoto sjezdu nemalé zásluby si získá vlastenecký hrabě Vojtěch Dzieduszycki, který horlivosť svou a učenosť ve prospěch slovanské vědy již nejednou znamenitě osvědčil.

Neméně cti a uznání zasluhuje haličský sněm a zemský výbor ve Lvově za tak účinné pochopení snah vědeckých. *K.*

Slované v Americe.

Ministerstvo vnitra Spojených států amerických ve Washingtoně rozeslalo právě velkolepou publikaci o sčítání všeho amerického obyvatelstva, vykonaném v r. 1880. Jest to dílo rozměrem, obsahem i úpravou neobyčejné a vyrovná se mu sotva jaké podobné dílo evropské. Nás ovšem nejvíce zajímá svazek první „Population", ozdobený množstvím znamenitých map, v němž také nalézáme hojně statistických čísel o Slovanech v Americe usazených. Při soupisu jednotlivých států a měst vytčeny jsou zvláště příslušníci z Čech, Polska a Ruska. Rozumí se, že as „nejeden" slovanský příslušník padnul do rubriky Austria, Germany, Hungary a All other countries in Europe. Přes to všechno skytá dílo „Tenth census of the United States 1880" (Washington 1883., díl I.—IV., str. 961., 1198., 1149. a 869.) mnoho zajímavých statistických zpráv o Slovanech, které dojdou bohdá se strany povolaných statistiků náležitého spracování. Bude to ovšem práce nemalá. Poukazujeme prozatím pouze ku dvěma souhrnným, zvláště zajímavým tabulkám, vytištěným na str. 469. a 470. prvního svazku velkolepého díla. První tabulka obsahuje počet cizího obyvatelstva, t. j. v Unii ještě domácího práva nepožívajících, dle zemí, z kterých bylo přišlo neb se bylo přistěhovalo, a sice za rok 1870. do 45 a za r. 1880. do 44 největších měst amerických.

Z této tabulky vidíme, že takových

Čechů	bylo roku 1870.	15.232	roku 1880.	již	33.041,
Poláků	„ „ „	7 125	„ „	„	25.459,
Rusů	„ „ „	2.638	„ „	„	8.777.

Druhá tabulka, neméně zajímavá, obsahuje počet cizího obyvatelstva za rok 1880. v celé Unii usedlých (a poměr k obyvatelstvu největších měst). Z této tabulky vidíme, že je ve Spojených státech amerických práva domácího nepožívajících:

z Čech	85.361	obyv.,
z Polska	48.557	„
z Ruska	35.722	„

Pro porozumění poměru podáváme též čísla jen některých smíšených zemí: z Uherska 11.526, Rakouska (exclusive of Bohemia!) 38.663, Německa

(z říše) 1,966.742 a „z jiných menších zemí“ zvlášť nejmenovaných 39.822. Z těchto zemí připadá zajisté nemalé číslo též na ostatní Slovany říše rakouské (Slovinci, Chrvati, Srbové, Slováci atd.), pak poznaňské Poláky, Lužičany, a Slovany zemí balkanských (počet as velmi nepatrný).

Mimochodem podotýkáme, že jeden výtisk tohoto díla byl darem zaslán měst. statistické kanceláři v Praze. *E. J.*

Rozhledy v literatuře.

Mluvnice jazyka ruského Sepsal professor dr. Čeněk Šercl. Díl II. a III. V Praze, nákladem J. Otty 1884., str. XXIV. a 193.

O Šerclově obsáhlé mluvnici ruského jazyka promluvili jsme již na str. 49. „Slov. Sborn.“ r. 1883., nyní dodáváme jen, že vyšel právě díl II. a III., kterýmiž jest celé dílo ukončeno. Část první právě vydaného svazku obsahuje skladbu jazyka ruského, při čemž spisovatel, jak sám v zajímavé předmluvě praví, zvláštní zřetel obracel na ty vazby, které buď podstatně aneb aspoň poněkud se liší od příslušných vazeb českých. Veliký počet příkladů při každém pravidlu dodává knize směr zvláště prakticky a jsme za to spisovateli povděčni, neboť z nich pozná učeň sám nejlépe ducha řeči. Prof. Šercl kořistil tu velmi šťastně vedle jiných ruských pramenů též ze své vlastní, zajisté znamenité sbírky vět, obratův a úsloví, kterou si po dobu svého patnáctiletého pobytu v Rusku byl učinil.

Díl třetí obsahuje ruské idiomické výrazy, zvláštní úsloví, pořekadla, rozmluvy, zajímavé ukázky mluvy prostonárodní a seznam slov. Šerclova mluvnice ruského jazyka jest nejobsáhlejší a vnitřním materialem nejbohatší toho druhu knihou v našem písemnictví. Tím doporučuje se sama. *R.*

Вѣстникъ изящныхъ искуствъ издаваемый при императорской академіи художествъ. С. Петербургъ 1883.—1884.

Již druhý rok vychází v Petrohradě při akademii krásných umění redakcí A. J. Somova publikace zvláště pozoruhodná. „Věstník izjaščnych iskustv“ posvěcen zájmům umění jest jediným toho způsobu podnikem v literaturách slovanských a svědčí zejména o uměleckém ruchu nynějšího Ruska. Publikace tato, nádherně vyzdobená skvostnými přílohami (ocelorytiny, dřevorytiny, fotografie a t. p.) nemá sice ráz výhradně ruský, skytajíc spíše rozhled světový (umění vůbec má povahu více kosmopolitickou, než jiné odbory lidského tvoření), ale přes to obrací pečlivá redakce zřetel ke všemu, co týče se ruského umění. V minulém ročníku uveřejněna byla zvláště zajímavá studie o ruských umělkyních, rozbory prací Vereščaginových, jiných domácích umělců a t. p. Jako zvláštní přílohu k „Věstníku“ vydává redakce dvakráte do měsíce „Художественныя новости“, kteréž obsahují vedle kratších statí týkajících se Ruska zajímavou hlídku uměleckou. „Věstník“ vychází šestkráte do roka v úpravě velmi skvostné. Každý svazek má přes 100 stran. Těšíce se z tohoto vzácného obohacení odborné literatury ruské úplně, přejeme si jen, aby redakce též pilně obracela zřetel k ostatním Slovanům. V Čechách, v Polsce a v poslední době i v Chrvatsku rozvinul se utěšený ruch umělecký. Takto skupeným materialem bude „Věstník“ důstojně odpovídati na říknutí, jakoby u Slovanů umění nebylo. — Publikaci řečenou má na skladě p. Valečka. *J.*

Летопис Матице Српске. Уређује А. Хаџић. књ. 133.—136, 1883. I.-IV. У Новоме Саду.

(Dok.). „Romány, povídky, jež ničeho neříkají, všelijaké básně, prázdné novinky neprospějí jenom nic, než jsou i škodlivé, neboť předně ubírají místo náukám, za druhé ničí mysl, kazí cit i sám přirozený vývoj. Poesie potud měla a má význam, pokud budila a budí duch na pozorování přírody i lidí na veliké

činy Náboženství na toliko mělo význam, na kolik mělo vliv na tvoření států a rozdělení práce v nich, a počalo filosofii. I jedna i druhé škodily v kulturním vývoji člověčenstva, a to prvá na kolik ubírala místa náuce a intellektualnímu životu, a druhé, na kolik se jim protivilo. A dějiny našich dnův učí, že tak i dnes činí. Obě musíme považovati poněkud za počátek kultury a vzdělanosti · ale kdo je chce v dalším vývoji kulturním, ten chce stále začátek a ne další vývoj a pokrok. Národové jakož i jednotlivá individua mají jistou dobu, když zpívají a věří. Zatím přichází doba, kdy se začne přemýšleti, a konečně když se zcela oddají vážným studiím. Který národ dnes méně zpívá a méně se zanáší náboženským snílkováním, a více myslí, více se učí a více umí, ten jest beze vší pochyby na vyšším stupni kulturním. Naproti tomu onen, u kterého kvete více poesie, který více vězí v náboženském ruchu a oddává se jeho fanatismu, a který méně myslí, méně ví i umí, ten beze vší pochyby se více zameškal v kultuře. Kultura jest čistá doba utilitarní, doba prospěchu. V ní pracuje se jen ono, co jest prospěšné. Poesie a náboženství ustávají jako práce neužitečné a zachovávají se na tolik, na kolik nejsou na škodu. U národa a individua na tolik jest poesie i náboženství, na kolik jest v něm ještě mladosti a primitivnosti" atd.... Myslím, že tato ukázka stačí. — Velmi pěkná jest studie Dragutina J. Ilijće „O příčinách úpadku národní poesie, vytištěná ve 4. svazku; naproti právě vzpomenutému náhledu praví se zde, že dokonalosť poesie nespadá do doby dětinství národa, rovněž i zralosť národa není příčinou jejího úpadku, neboť teprve zdokonalováním se života a ustálenými náhledy o přírodě i světu krystalisuje se a roste poesie vždy výše, ač ne u všech národů. Příčiny, za kterými se poesie vyvíjí, jsou: 1. příhodná poloha zeměpisná, 2. dobře vyvinutý domácí život, 3. do krajnosti provedená dokonalá mravnosť národa. Hlavní příčinu nynějšího úpadku národní poesie u Srbů vidí pisatel v úpadku zádruhy a nejspíše plným právem. Autor též příčinu toho, že se tak málo zachovalo písní národních z doby politické samostatnosti srbské, vidí v tom, že v době centralistické vlády Nemanjićů byť i neklesala zádruha, přece byla ve svém vývoji zadržována, a že v těch dobách ani národní poesie tak nekvetla, jako v dobách kosovských. Náhled to tak nový, jak sotva správný. Příčina bude zajisté ta, jak všeobecně se za to má, že národní písně opěvující události dob starších pod nátlakem nesmírných bojů proti Turkům, kde národ všechny síly své musil napnouti, znenáhla vešly v zapomenutí; podobně jak Malorusové zapomněli své hrdinské zpěvy opěvující Vladimíra, knížete Kijevského, a jeho družiny pod nátlakem bojů kozáckých, jež dnes výhradně opěvuje, a staré ony zpěvy se zachovaly toliko na ruském severu u lidu, který žil klidně vzdálen hrozných bojů s Tatary a jinými cizinci. — Vědecké články jsou dále rozbor školního zákona chrvatského z r. 1874. od M. Neškoviće; „Pohled na kulturu islamu a na jeho vliv na Srbstvo" od dra. M. Jovanoviće, kde však o vlivu islamu na Srbstvo málo a nic nového; pojednání „Může-li býti na hvězdách živých tvorů" od prof. A. Matiće; „Světlo v náuce a v životě" od S. M., články „Srbkyně žena" a „Srbkyně matka" od A. Hadžiće. Dále se uveřejňují básně Mity Popoviće a jednoho anonyma, a novelly „Крај понора" („Nad propastí") od St. V. Popoviće, „Nevenka" od M. H. Saviće, „Газда Мија" („Hospodář Mija) od M., a veselohra „Нелеђа се противи" od M. Saviće. — Z nečetných právě kritik připomínáme o knize Zaderského archimandrita a prof. dra. Nik. Milaše „Славенски апостоли Кирил и Методије истина православна. Поводом римског покрета у 1880—81. год. противу православне цркве. (Задар, печатња Ив. Водицке. 1881." str. XXVIII. † 386.), v jejíž prvé části se probírá poměr církve římsko-katolické i pravoslavné a v druhé poměr slovanských bratří — apoštolů k oběma církvím. Soudíce podle referatu jest to kniha jmenovitě druhou svou částí důležitá též pro slavisty.

Dr. *J. Polívka.*

Differenční slovník lékařský česko-polský a polsko-český. Sestavil doc. dr. K. Chodounský. (Příloha k časopisu lékařův českých.) Praha 1884.

Záslužná tato práce přijde zajisté mnohým lékařům v Čechách i v Polsce velice vhod a jest jedním z těch účinných prostředkův, kteréž proměňují prázdné frase o vzájemnosti česko-polské ve skutek.

Slovníček dra. Chodounského usnadní čtení polských odborných kněh lékařům českým a naopak. Bratří Poláci mohou i z toho seznati, jak upřímně se pracuje u nás na sbližování slovanském i v kruzích, které na pohled povoláním svým méně mají společného s ideou vzájemnosti — než se přisuzuje. Za práci tu jsme ctěnému spisovateli, ostatně i jinak ve věcech polsko-českých zasloužilému, srdečně povděčni. *J.*

Slovanstvo ve svých zpěvech, sborník národních a znárodnělých (významných) písní všech národů slovanských. Pořádá, harmonisuje a vydává L. Kuba v Hoře Kutné. Číslo běžné: seš. I. Písně slovenské str. 32.

Již dříve ohlášeného díla „Slovanstvo ve svých zpěvech", vyšel právě první svazek Mluviti o kráse národního slovanského zpěvu, o hloubce jeho citové, o povaze národní a o významu jeho pro nás — bylo by věru zbytečno. Zvuk písní slovanských plyne z prsou našich, v nich ozývá se všecken náš bol i všecko naše štěstí. Tu pláče píseň slovanská, kvílí a naříká, tu zas rozpoutána upřímnou, lidskou veselostí plna lahody oblažuje nás ve všech chvílích života. Slovem, píseň slovanská jest lidu útěchou. Také cizina vzdala písni slovanské již nejeden hold, připomínáme jen, že Pavel Saint-Victor srovnávaje nár. píseň českou s nár. písní francouzskou, pověděl, že píseň slovanská jest pěkný potůček, na jehož březích rostou květy, kdežto píseň francouzská jest — un monstre qui vomit des crapeauds. Proto vítáme také podnik páně Kubův. Jest to podnik soukromý, práce vynikající z lásky a nadšení pro věc, prosta vší ziskuchtivosti. Celé dílo rozvrženo jest na 10 knih, z nichž I. obsahovati bude písně české, II. moravské, III. slovenské, IV. polské, V. velkoruské, VI. maloruské, VII. slovinské, VIII. chrvatské, IX. srbské a X. lužickosrbské a bulharské. Jak již z prvního, právě vydaného sešitu na jevo vychází, bude úprava hudební rozličná: čtverozpěv, trojzpěv, zpěv s průvodem klavíru atd., leč každá bude též pro klavír. Text při jinoslovanských bude podán v originalu i překladu. Úpravou takovou hodí se tedy Sborník p. Kubův každému, kdož poněkud je hudebně vzdělán. Úprava jest sličná a cena — báječně levna. Cena objemného sešitu obnáší 40 kr. v knihkupectvích, u nakladatele 32 kr. Již první sešit skytá pěkný výběr 16 rozkošných písní slovenských.

Adressa nakladatelova jest: Lad. Kuba, vydavatel díla „Slovanstvo ve svých zpěvech" v Kutné Hoře. K práci této se bohdá ještě vrátíme.

Nová komedie A. N. Ostrovského „Безъ вины виноватые".

V těchto dnech provozována na petrohradském jevišti nová komedie nejplodnějšího dramatického spisovatele slovanského A. N. Ostrovského, jehož přebohatá musa téměř již po půl století zásobuje ruská divadla zdařilými plody dramatického umění. Ostrovského hry čerpány jsou z ruského života a také nová jeho hra: „Bez viny vinovatyje' neodbočuje od směru tohoto. Nejnovější plod Ostrovského nazvali bychom socialní hrou, vzatou ze života, jejíž jádro leží ve společenských poměrech „dosti všedního života". Děj hry rozvržen jest na 4 jednání, z nichž první jest jaksi prologem. Chudá dívka, Ljubov Ivanovna Ostradinova, žila v milostném poměru s Murovým a stala se matkou před sňatkem. Děcko dali „na vykrmení" jakési měšťance Galčichové. V naději, že Murov se s ní zasnoubí, snášela dívka vše příkoří. Záhy však přesvědčuje se, že byla trpce sklamána; Murov city své oddává bohaté Šelavinové a dívce nezbývá jiné útěchy než té, že dítko její jest blízké — smrti. Při umírajícím mileném děcku vyzní z úst její jen jedna myšlénka: „Nyní budete úplně svoboden!"

Mezi prologem a druhým jednáním uplynulo 17 let! Ljubov Ivanovna Ostradinova stala se oblíbenou herečkou a vystupuje pohostinsku pod jménem Jeleny Ivanovny Kručinové. Z vypravování dovídáme se, že její děcko nezemřelo na její rukou... Onemocněla tehdáž a musila se odebrati náhle na venek, kdež ji brzy stihla zpráva od samého Murova, že Griša umřela. Tu přijíždí Kručinová na pohostinské hry do svého rodného města a dovídá se, že Griša, děcko její — žije.

Nad hrobečkem již stojící děcko vymanilo se z objetí smrti a přijato bylo na vychování od bezdětné rodiny. V rodném městě, v němž právě dlí Kručinová, nachází se místní divadelní společnost, jejíž členem jest mladý muž Grigor Něznamov. V něm pozná matka svého syna!

Takový jest hlavní děj nové hry velezasloužilého ruského dram. spisovatele. Hlavní zřetel obrátil autor k matce a synu, jejich citovému poměru, a to se mu zdařilo úplně. Charakteristika osob pěkně tu vyniká. Vděčné obecenstvo přijalo novou hru nadšeně

Při té příležitosti rádi podotýkáme, že ruský car na důkaz uznání záslužné činnosti prvního dramatického spisovatele ruského, přiřknul A. N. Ostrovskému rozhodnutím ze dne 28. ledna doživotní důchod 3000 rublů.

J.

O ważniejszych właściwościach języka ruskiego przez dra. Emila Ogonowskiego (otisk z „Rozpráv odboru filol. Akad. Um.“). Kraków 1883., str. 64.

Jest to jaksi výtah pěkné práce téhož spisovatele p. názvem „Studien aus dem Gebiete der ruthenischen Sprache“ (srovn. „Slov. Sborn.“ II., str. 292. a j.) a zároveň doplněním téže. Spisovatel nám podává cenné úvahy týkající se hláskosloví a tvarosloví, etymologie i skladby. K těm náleží na př. §. 7. o sledech nosových samohlásek v maloruském jazyku. Shledáváme tu již jakýsi pokrok v příčině některých mínění, vyslovených v „Studiích“. Na příklad ve formách jako **съ нимь, къ немъ** (malorus. з ным, въ нїм) nemá prof. Ogonowski spoluhlásku **н** vsutou za příčinou hiatů (por. Stud. str. 62.—3.), nýbrž přidává se správně k mínění Baudouina de Courtenaya, že toto **н** jest koncovou hláskou předložky **сьн, кън** (str. 16.—17.). Genesi těchto předložek snaží se p. O. „cokolwiek inaczej przedstawić“, ale nestává se to příliš příhodně. Nejedno objasnění je zde ještě velmi zastaralé, ale všeobecně lze říci, že činitelé psychologické povahy (analogie, etymologie lidová a t. p.) nalézají v této práci již většího pojetí, než v „Studiích“. Slovo bzьejy (str. 35) objasněno zde týmž způsobem, jako ve „Studiích“. Cena dialektologických prací p. Ogonowského, zejména pokud se týkají fakt, jest nepopíratelně veliká; jest tedy možno naditi se, že tak osvědčený znalec maloruských nářečí obdaří nás brzy tak dávno již potřebnou vědeckou grammatikou maloruského jazyka.

Über die Mundart der Marmaroscher Ruthenen. Ein Beitrag zur ruthenischen Dialectologie von J. Werchratskij. Stanislau 1883., str. 50.

Tato práce podává nám trochu nové látky k badání slovanské dialektologie. Nalézáme tu úvahy, které se týkají hláskosloví a tvarosloví v nářečí uherských Rusínův ve vůkolí Ostrova. Látku sebral spisovatel na cestě, kterou podniknul r. 1882. a spracoval ji dle vzoru jiných prací dialektických toho druhu. V úvodu rozpisuje se p. W. příliš obšírně o tom, že „badání dialektů“ jest věcí velice potřebnou. Věc sama svědčí o dostatečném pochopení vytknutého cíle a na kolik se týče poskytnutého nového materialu, není bez ceny; ale jinak objasňování rozličných jazykových zjevů prozrazují dilettanta na poli grammatiky. Nejvíce ceny má poslední část této práce (str. 33.—50.), vyplněná mluvnickými obraty, pověstmi, písněmi a slovníčkem. V této části spočívá čistá látka, a sice namnoze velmi zajímavá. Nářečí toto značně se různí od rusínských nářečí haličských a náchylností svou ke zvuku *u* blíží se velice k nářečím polským. Některé zjevy zde dotýkané jsou nám známy již z cenných prací Čubinského a Ogonowského.

Die Verba perfectiva und imperfectiva in der kleinruss. Sprache mit Berücksichtigung des Accents und aller anderen Einzelnheiten, von Prof. V. Zahajkiewicz. (Zpráva c. k. gymnasia tarnopolského za r 1883., str. 3.—36.)

Vstupuje in medias res podává nám p. Z. definici časoslov dokonaných (perfectiva) a nedokonaných (imperfectiva), pak druh jedněch i druhých co do významu, původu a způsobu tvoření se, a konečně dotýká se stručně jejich

zvláštností syntaktických. Všeobecné úvahy spisovatelovy nepřinášejí nám nic nového. P. Z. přestal téměř úplně na jazyku literarním, neboť příklady své čerpá hlavně ze školní grammatiky (Osadcy) a jen málo ze spisů Ševčenkových a Osnovjaněnkových. Pouze na konec této rozpravy přihlíží spisovatel také trochu k dialektologické látce, ale čerpá jen ze starších sbírek; novější sbírky Čubinského, Michalčuka, Dragomanova, Holovackého a t. p. jsou spisovateli patrně neznámy. Dr. *Jan Hanuš.*

Przyczynek do gwary zakopiańskiéj. Zestawił dr. Wł. Kosiński. (Rozpr. wydz. fil. Akad. Um.) Kraków 1883., str. 85.

Měli jsme již minulého roku příležitosť upozorniti na práce dra. Kosińského. S potěšením oznamujeme dnes nový plod dialektických studií dra. Kosińského, kterým se zajisté v stejné míře zavděčí všem odborníkům slovanského jazykozpytu. Spisovatel skupil způsobem přesně methodickým všecken material, který skytá mluva polského lidu zakopanského okruží: hlasování, morfologii a fleksi. Zvláště zajímavy jsou pak jazykové vzory (od str. 29.—44.), t. j. rozmluvy, několik pohádek a písní. Str. 41.—44. obsahuje sbírku názvosloví. Velmi důležitou částí jest též slovníček (str. 45.—85.).

Drugi raz. Obrazek dramatyczny w 1-ym akcie przez Bronisława Grabowskiego. Varšava 1884., str. 28.

Obratně a zajímavě dovedl básník spracovati látku, k níž úzký rámec jednoaktové veselohry si zvolil. Sentimentalní hrdina, Stanislav, oplakávající ztrátu své milené choti a dítek, je nejen ušlechtilým charakterem, ale i zajímavou studií psychologickou. Avšak i kresba ostatních osob, jmenovitě postava Stanislavova přítele, Elżewicze, lehkomyslného to ničemy a hýřila, prozrazuje ruku pevnou a obratnou. Dialog je plynný, svěží a prostý mělkých vtipů. Práce tato poutá sama sebou. Podotýkáme ještě, že veselohra Grabowského, jež věnována je Kazimíru Kaszewskému, poctěna byla druhou cenou na konkursu „Teatru Amatorskiego Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności“. „Drugi raz“ přeložil do češtiny — tušíme — již A. Schwab-Polabský.

Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga družtva. Ured. S. Ljubić. Godina V. U Zagrebu 1883.

Kdož zavítal v posledních letech do Záhřebu, tomu utkvělo zajisté v blahé paměti chrvatské národní Museum, jehož vkusná i rozsáhla budova k nemalé slouží cti netoliko městu samému, ale i vší zemi. A procházíme-li se musejními sbírkami, jejichž pečlivým opatrovníkem jest Simo Ljubić, obdivem nás zajisté naplňují zvláště bohaté a cenné oddíly archaeologické. Podobnými sbírkami nekaždé slavné město může se pochlubiti. Ale netoliko zevní bohatosť mile překvapuje navštěvovatele, také vzorné, systematické a methodické uspořádání archaeologických těchto sbírek nejlepší činí dojem. V té příčině mohl by nepoznaný Záhřeb býti vzorem nejedné stolici a při každé skříni jest viděti, že archaeologická věda není v Chrvatsku — jak se snad mnozí domnívají — v plenkách.

Tím asi také nebude s podivením, že Chrvaté mají i zvláštní organ věnovaný výhradně archaeologii. „Viestnik“ vychází již na šestý rok! Rozměrů není sice velikých ale obsahuje stati a zprávy velice důležité každému, kdož pravěkem vůbec se zaměstnává. Redakce spočívá v rukou osvědčeného S. Ljubiće, ředitele národního Musea v Záhřebu. Zvláště pozoruhodny jsou v ročníku právě ukončeném příspěvky S. Ljubiće (o vykopaninách v Chrvatsku a Dalmacii, o památkách církv. stavitelství, o penězích a j.), Vukasoviće (inskripce slovanské, latinské a řecké). Délkou vynikají zejména hrobové nápisy, z nichž hlaholský v nářečí čakavském (str. 78.), podaný Ivanem Milčetićem, zvláště vytýkáme. Mnoho tu zajímavého i pro jazykozpytce a dějepisce — „Viestnik“ nalézá se též v našem museu. *J.*

Die Serben im südlichen Ungarn, in Dalmatien, Bosnien und in der Herzegowina von Theodor Ritter Stefanović Vilovsky. Mit einem Anhange: Die südungarischen Bulgaren von Géza Czirbusz. (Die Völker Österreich-Ungarns. 11. Band). Wien und Teschen 1884., str. 304.

Měli jsme již několikráte příležitosť obrátiti zřetel našeho čtenářstva na Procházkův pěkný podnik die Völker Österreich-Ungarns, jehož 11. svazek právě vyšel v Těšíně. Jest to objemná kniha, v níž nám Theodor rytíř Stefanovič Vilovsky, býv. redaktor vídeňské illustr. Srbské Zory a nyní úředník v tiskovém oddělení srbského ministerstva v Bělehradě, podává jasný i důkladný obraz rakouského Srbstva, t. j. Srbů osedlých v jižním Uhersku, v Dalmacii, Bosně a v Hercegovině. Kniha tato náleží zajisté k nejšťastnějším částem velikého Procházkova podniku a uspokojí každého, kdo poučiti se chce o bytu dávnějších i nynějších Srbů Dočítáme se tu mnoho zajímavého a mnoho nového. Spisovatel obeznámen úplně svým předmětem a jsa si vědom, jaký má dílo jeho ráz i povahu míti, pojednává nejdříve o zeměpisném položení Srbů, načež v stručnosti opisuje dějiny Srbstva od časů nejstarších až k úpadku srbské svobody. Následují pak stati, v nichž spisovatel zvláště probírá dějiny Srbů v Bosně, Hercegovině, Dalmacii a v Uhersku (do str. 121.). Ostatní část věnována jest národní povaze, obyčejům a mravům, duševnímu životu srbského lidu, řeči a literatuře, divadlu, hudbě, umění, záležitostem církevním a osvětovým věcem vůbec. V této části skupil spisovatel velmi mnoho zajímavého materialu a podává v ní vděčný plod pilné i pozoruhodné práce. K závěrku jest řeč o srbské národní poesii. Pan Vilovsky psal své dílo s patrnou láskou a zasloužil se své vlasti i zájmu literatury v plné míře. Na něm se též vedle Szujského, Starého a j. nejlépe osvědčilo, že s výhodou jest svěřovati podobné práce vždy příslušníkům toho kterého národa. Cizinec nikdy, neb aspoň velmi zřídka, dospěje k úspěchům tak pěkným.

Obava v příčině objektivnosti jest u spisovatelů a učenců opravdových bez podstaty. Naopak, právě při podniku Procházkově vyšlo na jevo, že někdy také spisovatelé, kteří píší o své vlasti, jsou příliš chladní a příliš obobjektivní — tak, že by i cizinec (ovšem neprosáklý tendenčností) více se třebas pro věc rozehřál. —

Ke knize Vilovského jest přidáno zvláštní oddělení o jihouherských Bulharech od G. Czirbusze. Část tato obsahuje krátké dějiny přistěhování se a opis geografického rozšíření rakouských Bulharů, jejich povahy, mravů a poměru k ostatním národům (str. 343.—403.).

Jsme zvědavi, jak knihu tuto přijmou bratří Chrvaté.

Obáváme se jen, aby jinak záslužný podnik Procházkův nebyl poskvrněn a znevážen posledním svazkem, který bude obsahovati dílo o Němcích v Čechách. Neobáváme se proto, že dílo takové vyjde, ale proto, že spisovatelem jeho bude sekretář pražského spolku pro dělání dějin Němců v Čechách. Uvidíme! *E. J.*

Jelikož hudba česká v kulturním životě zvláště důležité stanovisko zaujímá a povahu obecně slovanskou utěšeně vyvíjí, budeme o ní nyní uveřejňovati pravidelné referaty z péra p V. Novotného. Také ostatní duševní činnosti české (literatuře vědecké, poetické i belletristické, jakož i umění dramatickému a výtvarnému) chceme po míře možnosti a potřeby věnovati pozornosť. Tím bude rozhled po všem duševním slovanském životě doplněn a také ostatní slovanské čtenářstvo o nás zpravováno, což zvláště jest důležité.

Slavnosť šedesátých narozenin mistra Bedřicha Smetany. Jsme my Čechové sice malý, však po svém obrození svěží, po činech prahnoucí národ, jejž osud postavil na důležité, významné stanovisko: na rozhraní mezi východem a západem — a tu nás přirozený proud vede k tomu, abychom v duši svou přijali vše, co znamenitého s obou stran bylo vytvořeno. Celý náš dosavadní hudební vývoj nové doby šel skutečně tímto přirozeným proudem; v melodickém i rhythmickém ohledu přímo souvisíme s východem slovanským, národní melodie, písně bodrého našeho lidu jsou v ohledu tom originalní skvosty ducha slovanského; v ohledu harmonickém, instrumentalním, formalním, hlavně v technickém zacházení s tvary hudebními, stojíme na výši moderní hudby západní, jsme odchovanci všech pokročilých snah — a toť právě ono kouzlo, jímž hudba naše

vítězí v celém vzdělaném světě. Velké obecenstvo ciziny při poslouchání hudby našich skladatelů vždy rázem bývá dojato originalními, novými melodiemi a svěžími, křepkými rhythmy slovanského ducha; znalcům pak imponuje ušlechtilá, umělecky dokonalá forma doby moderní, duchaplné její sestrojení.

Idea národnostní, jež celému věku našemu vtiskuje zvláštní ráz, nezpůsobila snad v žádném jiném oboru uměleckém tak nový, mohutný ruch, jako v umění hudebním. S probuzením vědomí národního povstali u nás mužové, kteří obírajíce se studováním našich písní národních, hlouběji se též pohřili v rhythmicko-melodické zvláštnosti ducha řeči české, a tak připadli na myšlénku, že možno z těchto původních základních živlův též původní český směr v hudbě vyvinouti, ovšem s rozumným použitím všech vymožeností hudby moderní. V praktický pak život uvedl myšlénku tu s nejskvělejším zdarem přede všemi ostatními mistr **Smetana**, jehož jubileum právě v těchto dnech slavíme.

Bedřich Smetana narodil se 2. března 1824. v Litomyšli, kdež otec jeho byl sládkem. Počátkům hudebním učil se v rodišti svém a prospíval tak znamenitě, že již jako šestiletý hoch hrál jako „zázračný pianista“ v koncertu, jejž filosofové tamější uspořádali v síni koleje piaristské. Když později otec jeho se přestěhoval do Jindřichova Hradce, pokračoval pilný Bedřich v hudbě u výborného houslisty a varhaníka Ikavce. Gymnasium navštěvoval z počátku v Brodě, později v Praze a Plzni, načež úplně věnoval se hudbě. Vrátil se do Prahy, kdež blahodárný vliv na jeho vývoj umělecký měl hlavně Prokš, majitel známého hudebního ústavu a proslavený paedagog, jehož klavírní škola nabyla pověsti světové. R. 1856. přijal Smetana, jenž tou dobou již byl hledaným klavírním virtuosem, místo ředitele hudby v Goeteborgu ve Švédsku, kdež záhy stal se miláčkem celého města. V době, kdy divadlo české v Praze se vymanilo z poddruží německého a záře lepší budoucnosti svítla všem umělcům českým, vrátil se Smetana do vlasti, kdež povolán byl za kapelníka k české opeře, když bylo první jeho dílo operní „Braniboři v Čechách“ došlo sensačního úspěchu. V úřadě tom setrval až do osudné doby v říjnu r. 1874., když zachvácen ochrnutím sluchového nervu, nucen jest místa svého úplně se vzdáti.

Objevením se Smetanovým počíná nová, utěšenější doba v dějinách hudby české, doba samostatného tvoření ve smyslu národním, slovanském. Smetanova činnosť se vztahuje ku všem oborům hudebního skládání; razilť všude nové dráhy k určitému, význačnému českému slohu v hudbě. Obor vážné hudby dramatické jest tu zastoupen třemi velkými zpěvohrami: „Braniboři v Čechách“, „Dalibor“ a „Libuše“; obor veselé hudby dramatické honosí se jeho původními operami komickými: „Prodaná nevěsta“, „Dvě vdovy“ a „Hubička“; v oboru pak smíšeném: „Tajemství“ a „Čertova stěna“. V lyrickém genru vynikají jeho mužské sbory „Rolnická“, „Tři jezdci“ a rozkošný smíšený sbor „Český zpěv“. Sem náleží též celá řada drobných sborů a písně solové s průvodem klavírním na slova Hálkova. Též hudbu instrumentalní platně obohatil. Jeho „polky“ pro piana a zvláště „České tance“ vyznamenávají se týmž původním rázem českým, jako Chopinovy „mazurky“ výhradně polským. Z celé řady drobnějších skladeb klavírních vyniká mohutnou koncepcí „Fantasie na české národní písně“ a ladně komponovaný cyklus šesti charakteristických skladeb pod společným titulem „Snové“. V oboru hudby komorní napsal „trio“ pro piano, housle a cello a dvě smyčcová kvartetta, z nichž hlavně první „Z mého života“ zvané, velkou vzbudilo pozornosť ve velkém hudebním světě. Obor orchestralní hudby obohatil skvělým cyklem symfonických básní „Má vlasť“, což jest bez odporu nejznamenitějším dílem našeho mistra.

Novým svým směrem Smetana vzbudil u nás v krátce celou řadu skladatelů, již jeho příkladem, ovšem každý po svém způsobu, statně kráčejí ku předu za cílem vytčeným. Jeho zásluha, jeho význam v dějinách hudby vůbec a slovanské zvláště jest, že rukou genialní položil základy k **samostatnému slohu českému v hudbě**.

Oslava šedesátých narozenin mistra byla velmi dojemná. V předvečer slavnosti sešel se v „Umělecké besedě“ nejužší kruh přátel jeho k společnému banketu a v řečech nadšených byla vzdána všechna čest mistru, jeho působení uměleckému a zásluhám o vlasť milenou, o její rozvoj a pokrok. Následujícího

dne dáván byl slavnostní koncert, v němž provedeny byly nejvýznamnější práce oslavencovy, v divadle zažili jsme tři slavnostní večery, v nichž na počesť Smetanovu provozovány byly způsobem okázalým jeho opery „Hubička“, „Dvě vdovy“ a „Libuše“. Družstvo ctitelů Smetanových uchystalo vydání starší jeho velké opery „Dalibor“ a vůbec celý český umělecký svět vzdal zvláštní svůj hold Nestorovi českých skladatelů způsobem nejsrdečnějším.

V. J. Novotný.

Kozačina a — Goethe. Z Oděsy oznamuje se dobře zpravovanému „Dz. Pozn.“ (21. února 1883.), že minulého roku bylo podáno hlavnímu censurnímu úřadu celkem 55 maloruských děl rozličného obsahu. Z nich „dovoleno“ jen dílo jediné a sice překlad z německého arcibásníka Goethea. Na tom si Kozáci pochutnají!

„Polja i gori“ (Pole a lesy) zove se nová sbírka básní od Ivana Vazova, vydaná D. Mančovem v Plovdivě. Nová tato práce potvrzuje jasně, co jsme o dřívější jeho produkci v minulém roce poznamenali. Podrobnější referat přineseme později. *J. V.*

Srbský archaeologický spolek v Bělehradě vydal své stanovy. Účel spolku toho jest: šetření, sbírání, zkoumání a vydávání všech kulturních, historických a uměleckých památek ze všech dob předhistorického a historického života na půdě srbské.

P. *Adolf Rušnov,* právnický učenec chrvatský, napsal nové dílo: „Pučki pravpik ili pravni katekizam“ za posjednike, trgovce, obrtnike, prisežnike mjestnih sudova itd.“. Obsahovati bude přes 30 tiskových archův a vyjde nákladem knihtiskárny A. Brusiny v Záhřebě. (Pro předplatitele za 1 zl. 20 kr.)

Záhřebský právník p. K. Ostoić chystá k vydání drobné své básně pod titulem „Poletarke“. Několik z nich otisknuto bylo v chrvatských časopisech, veliká však většina (máť jich ke dvěma stům!) bude novinkou v chrvatské krásné literatuře.

K jubileu Kochanowského vyšlo v Polsce již několik studií. Jmenujeme zejména: „Jan Kochanowski w świetle własnych utworów“. Wizerunek literacki, przez Br. Chlebowskiego. Warszawa 1884., str. 229. (O této práci přineseme příště referát.) „Jan Kochanowski“. Wspomnienie ku uczczeniu pamięci w 300-letnią rocznicę jego zgonu, przez St. Siedlickiego (Kal. Krak. Czecha.) „Jan Kochanowski“. Opowidanie z XVI. wieku, przez Luc. Tatomira („Gaz. Lvowska“ 1884., N. 1.—23.) „Jan Kochanowski (1584.—1884.)“ od dra. A. Löwenfelda. („Gwiazda“ petrohradská 1884.)

Čubinskij P. P., znamenitý učenec ruský, zemřel. Došel nás nekrolog z Ruska, ale bohužel mnohá jména osob, míst, titulů a t. p., psaná kyrylkou, nikterak jsme nemohli na jisto přečísti. Jsme tudíž nuceni nekrolog odložiti do příštího čísla. Nepodaří-li se zde rukopis spolehlivě co do jmen rozluštiti, podáme prozatím nekrolog z péra některého českého spisovatele.

Zprávu o žádostech v příčině vypravení mladých pracovníků v oboru slavistiky do zemí slovanských, jakož i o nově došlých příspěvcích, podáme pro nedostatek místa příště. Ze spolků nově přispěli zejména slavný „Čten. akademický spolek“ (20 zl.), „Slavie“ a j. Připomínáme jen, že lhůta co do podání žádosti trvá do 30. března.

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nově: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník III. — 1884 — Číslo 5.

Po Chrvatsku.

Paběrky z cest.

Píše Bronislav Grabowski.*)

V Križevcích.

Byl jsem ještě dvaadvacítiletý mladík, když poprvé jako žák vysokých škol a posluchač prof. Květa přišel jsem na myšlénku, jak bylo by to krásné, kdybych tak jednou procestoval všecky slovanské země, alespoň západní a jižní (o východních měl jsem již tenkráte nějaký pojem). Dlouho to bohužel trvalo, než jsem dovedl uskutečniti tu myšlénku; chudému studentu stále scházely ty ruské poukázky, kterých je tolik potřebí, aby si je mohl člověk za slušný počet rakouských zlatek vyměniti. Nejednou, když se mi ve snách zdálo o Praze, Lublani, Záhřebu, Dubrovníku, Serajevu, Bělehradě, procitnuv mimovolně zvolal jsem s Máchou: „Daleká cesta má, marné volání!“

Konečně stal jsem se vážným panem professorem s tisícem rublů ročního platu a asi sedmi týdny prázdnin. Na onu dobu schovával jsem ruské poukázky a dočekav se posléze prázdnin, jel jsem do Prahy. „V Praze je blaze“, a mně bylo tak blaze, že jsem stěží odhodlával se na krátké výlety do krajin českých, a když jsem konečně připomněl si, že snad bylo by také krásné, abych uskutečnil plán a podíval se trochu na jih slovanský, byly prázdniny ty tam.

Ale „do trzeciego razu sztuka“, je polské přísloví. Odjížděje po čtvrté přes hranici, zapřisáhl jsem se svatosvatě, že teď již mne stověžatá Kapua držeti v klepetech svých nebude, a skutečně r. 1871. nemeškaje dlouho ve Vídni za příčinou úspory času a peněz, pustil jsem se do bílé Lublany a potom do Záhřeba.

Ačkoliv jsem doposavad si myslil, že mi snad nikde na světě nebude tak volně a dobře jako v zlaté Praze, nicméně v Záhřebě jsem k tomu připojil, že i zde mi není alespoň hůře. Ve hlavním městě Chrvatska byl jsem přijat s otevřeným náručím tak pří-

*) Tyto milé a vítané příspěvky píše p. Grabowski česky.

větivě, tak srdečně, tak upřímně pohostinsky, že třetího dne byl jsem jako doma, snad lépe než doma. Jeden student, mladý Chrvat. Rafael Štiglić, studující v Praze, dal mi tehdáž doporučení k doktoru Dežmanovi i prof. Markovići, a ti páni tolik na prvním setkání projevili mně srdečnosti, že jsem byl nanejvýš překvapen. Překvapení moje vzrostlo ještě více, když jsem se přesvědčil, že mladého protektora osobně ani neznali. Bylo nicméně viděti, že znali ho dle jména, a také že se zvláštní pozorností stopovali život mládeže chrvatské v cizině; věděli skoro o všech studentech domácích, studujících ve Vídni, ve Štýrském Hradci, a zvláště „u zlatnom Pragu“. V oné době nejkrásnější přátelství a solidarnosť pojily kruh vlastenecké mládeže chrvatské, a stačilo jenom seznámiti se lépe s jedním z nich, aby cizinec hned nalezl se v samém středišti duševního života.

Vážený čtenáři, račiž mi odpustiti, že zabíhám příliš v osobní upomínky, ale je to chyba každého vůbec méně solidního cestovatele, zvláště bývalého básníka, jenž ve mládí svém spáchal nejednu básničku egotickou. Před nedávnem měl jsem potěšení čísti cestopis jedné poetické dušičky, kteráž ujišťovala čtenáře, že kamkoli přijela, hory a lesy smály se jí vstříc, i když se chystala k odjezdu; velikánové přírody hrozebně kývaly hlavami, a samo nebe zaplakalo... deštíkem. Hledal jsem, nebude-li pod tou novověkou báchorkou napsáno, jak u nebožtíka Grimma, kdo tomu nevěří, ať platí tolar — já bych sice tolar neplatil, neboť pevně věřím, že někdy básník v nadšení vykládá opravdově mnoho toho, čemu sám posmívá se potají jako augur, a co nicméně laskavě obětuje ad usum benevolentis lectoris. Proto, laskavý čtenáři, račiž odpustiti všecky nezpůsoby toho cestopisu vzhledem k tomu, že spisovatel býval v Arkadii a česal tam ty zázračné hrušky, jež rostou na... vrbách.

Bylo to skutečně velké štěstí pro mne, že jsem dostal doporučení právě ku dru. Dežmanovi, v jehožto domě scházeli se skoro všickni nadějnější spisovatelé z mladšího, ale nikterak nepříliš mladého pokolení. V jeho domě seznal jsem mezi jinými Augusta Šenoa, Jana Zachara, kritika hudebního Arnima Šrabce. Františka Kuchače-Kocha, a ze starších pánů skladatele Jana Zajce, a ještě staršího Františka Kurelce.

K Markovićovi*) musil jsem jeti schválně do Križevců, co mi právě podalo vítanou příležitosť seznati malý městys chrvatský, a co ještě důležitější, zachovalou rodinu ryzího chrvatského šlechtice.

Marković tenkráte měl již pěknou pověsť jako básník „Kochana a Vlasty“, ohnivého poëmata z dějin polabských, jež vlasteneckými myšlénkami a vysoce poetickým nadšením otřásalo dušemi mládeže. První vydání stalo se brzo bibliografickou vzácností. Kromě toho z péra mladého básníka pocházely výtečné překlady polských poetů; zvláště velkou cenu měl již jeho pře-

*) Později též rektor university záhřebské. Red.

klad „Marie“ Malčevského. Štiglić mluvil o něm, že „je on liep dušom i tielom“ (krásný duší i tělem).

Snad mi také některý vybíravý čtenář bude pokládati za nový nezpůsob, jestli popsání Chrvatska počnu malým městečkem, hnizdem, jak se říká, Križevci. Tentokráte ale protestuji svečano; ačkoliv to může býti obyvatelům hlavních měst nemilé, nicméně je to dokázaná pravda, že právě v životě takových městeček nejlépe zrcadlí se ryze národní život. Križevce zdály se mi vším právem typem pravého Chrvatství, a k tomu ještě ryzí, zachovalé kajkavštiny. Učené doktrinářství chtělo by z kajkavcův udělati Slovince, přivádějíc důkazy filologické, adverbia, futura, hlásková skupení atd., ale jaká pomoc? Zeptejte se prvního kajkavce, který se vám naskytne na cestě, „tko si porieklom (kdo jsi původem?)“, on hned vám odsekne „Hrvat“, s energickým přízvukem na poslední slabice; „koji jezik govorite (jakým jazykem mluvíte?)“, „hrvatským“, bude zajisté zníti odpověď. — Před několika lety kdosi ve „Viencu“ velmi učeně dokazoval, že „naši kajkavci jsou skutečně Hrvati“, pro mne však má největší význam toto jednoduché osvědčení kajkavského sedláka.

Vystupuje z vozu na nádraží díval jsem se s nejistotou na řadu chýší se slaměnými střechami, tázaje se v duchu, jsou-li to skutečně Križevce. Na štěstí naskytl se mi mladík, jenž od samého Záhřeba na mne obracel pozorně oči; přistoupiv ke mně zeptal se zdvořile:

„Nejste-li vy... gospodin... gospodin... Grocholski?“

„Odpusťte, pane, nejsem.“

Mladík díval se na mne nedůvěřivě.

„Nicméně vy jste gospodin Póljak.“

„Ano, k službám.“

„Někteří páni v Záhřebě uložili mi za povinnosť, abych vás doprovodil k Markovićům.“

„Pěkně děkuji. Ti páni jsou velmi zdvořilí.“

„Pojďme, pane.“

Jdeme; můj průvodčí, roztomilý, rozšafný mladík, vykládá mi, že Markovićové bydlí „u gornjom gradu“, ke kterému cesta vede skrze dolní a vnitřní varoš, je to prý dosti daleko, „ale ještě dnes dorazime“, připojil s úsměvem. Pospícháme, neboť sluníčko jest již vysoko, a paprsky jeho ku konci července vůbec nechladí.

Podivný pohled představují Križevce. Je to jenom jedna velmi dlouhá ulice, která táhne se zvolna do výšky.

Dolní město má ráz předměstí — stavení malá, až příliš jednoduchá, krytá slamou. Pojednou ulice se rozšiřuje, jsme ve vnitřním městě — na náměstí stojí několik kamenných domů; na jednom napsáno: „Svratište k Zrinjskomu“, co znamená česky — hostinec u Zrinského.

„To je zdejší nejlepší hôtel,“ vykládá můj průvodce.

„Je pěkný,“ odpověděl jsem. Ve skutečnosti však ten dům vyhlížel velmi bídně a špinavě. „Prosím, komu asi náleží?“

„Tak jak obyčejně všecky naše nejlepší hostince... židovi.“ Ve vratech právě stál sám pan majetník; se zvláštním sebevědomím vypravoval něco jakémusi pánu nejklassičtější němčinou. Spatřiv cizince ušklíbl se pohrdlivě.

Za hostincem stojí farní kostel. Vysoká věž s hodinami vypíná se hrdě do výšky. Celý kostel má ráz barokka; není divu — byl vystavěn v XVII. století pro mnichy řádu Paulinského. Když korunovaný filosof Josef II. zrušil tolik řádův a klášterův, i Paulini byli odstraněni z Chrvatska; kostel jejich jako nejnádhernější v celém městě stal se farním. Uvnitř má ve velkém oltáři sv. Kříž, nad presbyteriem je malba al fresco v bernardinském slohu, nade hlavním obloukem pak poslední večeře. V pobočních oltářích jsou sv. Jan Nepomucký a svatá Barbora. Sochy a obrazy vynikají dosti špatným vkusem, známým dobře ve všech venkovských chrámech slovanských — je hned viděti, že Chrvatsko nebylo klassickou půdou výtvarného umění.

Kromě fary mají Križevce dva staré, docela zanedbané kostelíčky, svatého Floriana a svatého Kříže. Tento byl dříve farní crkví, a od kříže ve hlavním oltáři město dostalo jméno. Jak vypravuje podání, na místě tohoto kostela a oltáře byl někdy zdenac (studánka); jakési děvče přišedši se džbánem pro vodu spatřilo v něm zlatý kříž, jejž zbožní lidé vytáhli a na tomto místě vystavěli chrám. Kdy to bylo, podání neví, ale kostel je velmi starý; farář Josipović v předešlém století nalezl ve hlavním oltáři kámen, a na něm vytesaný rok 1090.

K farnímu kostelu přiléhá postranní jednopatrová budova, bývalý klášter Paulinů, po jichž odchodu zdědilo město ono stavení, a teď usadil se v něm velectěný a veleváženy magistrat. Vedle této vječnice (radnice) stojí pučka učiona (národní škola), také úhledný jednopatrový dům, ještě vystavěný od Paulinů, kteří v něm drželi školu od r. 1675. — Neméně důstojně vypadá županijská kuća (okresní hejtmanství) s pavlanem — ozdoba celého města, jak mi vypravovali Križevčané.

Brzo prošli jsme vnitřní město; jsme již v horním varoši. Na pravo představuje se našim očím nová, bohužel, poslední pýcha Križevců — kostel uniacký a palác biskupův. Kostel tento, dříve latinský, patřil někdy Františkánům, ale císař Josef II., zrušiv jejich klášter, daroval jej i s prázdným kostelem uniackému biskupu, jenž, obdržev r. 1777. panství Tkalecké blíže Križevcův, umínil si usaditi se v tomto městě, a právě k onomu účelu počal stavěti tam kostel a palác. Zámysl přenesení sem biskupské stolice uskutečnil biskup Sylvester Bubanović r. 1801. Byl to zajisté dosti podivný nápad, neboť celá společnosť uniacká ve Križevcích skládá se jenom z „preuzvišenoga“ biskupa, tří kanovníků, pěvce církevního a jedné rodiny. Hlavním sídlem uniatův jest okolí zumberské na hranici Chrvatů se Slovinci, kde bydlí potomci bývalých bujarých ale i ukrutně zbujnělých Uskoků, teď lid mírný, krotký, poctivý a nesmírně schopný, jenž Chrvatsku dává pěkné procento vlasteneckých pracovníků. — Biskupem byl ještě tenkráte zvěčnělý

již Gavro Smičiklas, muž velmi vážený, výtečný hospodář, jenž pozdvihl kleslé nedbalostí jmění biskupské, a mimo to zanechal dosti pěkný spahiluk (panství) svému synovci, Tadeáši Smičiklasovi, slovutnému dějepisci chrvatskému.

Ačkoli zevnějšek kostela zůstal jako byl dříve u latiníků, trochu na způsob gothického slohu, uvnitř všecko musilo býtí předěláno dle požadavků východní církve. V té příčině chrvatští uniaté jsou přísnější než uniaté v Haliči. Carská vrata zakrývají oltář, v němžto není žádného obrazu — není také varhan, za to je tu kazatelna, věc vzácná ve pravoslavných chrámech. Uprostřed kostela vidíme okrouhlé povýšení s třemi stupni, snad sloužící k nějakému slavnostnímu obřadu. Lavic tu není, jenom pode zdí cosi na způsob divadelních sedadel, bez polštáře; modlící se může opříti ramena a ruce, ale hovět si nemůže.

Horní město není nádhernější dolního; také jednou dlouhou ulicí táhnou se ve dvou řadách malé přízemní domky, nejvíce kryté slamou — ale vyhlížející čistě, přívětivě, ozdobně svou roztomilou jednoduchostí. Malá okna mají všude zeleně natřené okenice na způsob toho, co Francouzi zovou jalousie — vůbec na jihu bez toho skoro ani žádný dům není. V jednom takovém domku průvodce můj otevřel vrata, uvedl mne na čistý dvorek, kde právě potkali jsme bosou služku, štíhlou, tmavé pleti, jež podivně se odrážela od šatův úplně bílých. Kromě červené skleněné perličky okolo krku nebylo v celém obleku jejím ani puntíku jiné barvy než bílé.

„Puca (děvče), pozovi gospodina,“ řekl můj průvodčí.

Za chvíli vyšel básník-hospodář; mladík odevzdav mne do jeho rukou poroučel se; hbitě jsem vytáhl své pražské doporučení. Marković s nesmírně vlídným úsměvem uvedl mne do vnitřku; ani dřív doporučující psaní nepřečetl. Ani půl hodiny neuplynulo, a již jsem byl jako u svých. (Dokončení.)

Šlechta na Litvě.

Její rozvoj historický, význam a život.

Napsala W. Z. Kościałkowská.

(Dokončení.)

Rok 1863. byl nejen poslední porážkou šlechty jako stavu; zavedl také nesmírný zmatek, jejž nelze snadno odstraniti, zmatek v poměrech individualných, rodinných, společenských. Mnohým nastal nedostatek, rodiny se rozprchly, bydliště jejich hynula moralně i materialně, mnohá z nich již nikdy se nezmohla! Jsou to přirozené a nevyhnutelné následky porážek.

Záhuba byla strašná! Nebyla patrna ve městech, která se pokrývala novým nátěrem a obydlena byla větším počtem vojska a přibylců všelikých stavů, nejvíce však pocházejících z toho stavu, jimžto Rusko nejméně se může honositi — z byrokracie. Selské

pozemky rozvíjely se také ve blahobytu volnosti; jen dvory panské a dvorky šlechtické byly pusty a pobořeny, a mnoho tak zvaných okolic šlechtických nezůstavilo ani stopy. Mládež, muži zmizeli, hynuli na vždy aneb na dlouhá léta. Pozůstali jen starci, výrostkové a ženštiny. Krise politická sběhla se s hospodářskou, kteráž byla způsobena zrušením nevolnictví, uložením zvláštních daní (kontribuce) Polákům, kteří zůstali v držení svých statků, fatalním stavem financí. Více ještě než konfiskaci a tak zvanému „nucenému prodeji“ majetku propadlo prodeji pro dluhy zastaralé; poněvadž pak země v těch ekonomicky přechodních letech vůbec neprocentovala, vyžadovala zato nákladu, kapitálu, práce a znalosti věci, a nově vydaný ukaz ze dne 10. prosince r. 1865., jenž dovoloval pouze pravoslavným koupi ano i držení tak nabytého majetku, vylučoval všelikou konkurrenci. Ceny pozemků klesly nesmírně nízko. Z toho měla škodu na mizinu kleslá šlechta, škodu měla země a Rusové neměli užitku z výminečné podpory, aneb užitek byl příliš nepatrný. Snadno si lze představiti, že ani kapitalisté, ani rolníci ze vnitřku své ruské vlasti nepospíchali pro snadnou a mnohým ne čestnou sklizeň do země jim cizí, neznámé a politicky rozbouřené. Ke koupi přicházela místní byrokracie bez peněz, bez kreditu, beze styků, beze znalosti věci a s vlastními byrokracii zvyky kočovnickými. Proto také na majetku nabytém tím způsobem po r. 1863 průběhem několika let následujících vystřídalo se několik ano i mnoho držitelů.

Při takových likvidacích dostávali věřitelé po desíti ze sta, i méně, bez ohledu na smlouvy a závazky před tím pravomocné a nově zavedeným pořádkem zrušené. Listina na př. polsky psaná — a jiných skoro ani nebylo v záležitostech majetkových, rodinných a dědičných — pozbyla pravomocnosti. Kapitály se rozdrobily. Nebylo úvěru ani soukromého aniž veřejného. Peníze nahromadily se v rukou židovských. Zmohla se lichva. Nerobotně při tom zdělané polnosti vyžadovaly podpory a vědomostí. V nepřítomnosti hospodářů ve slabé správě ženštin neb výrostků všecko šlo mizerně aneb ve dlouholetý ujemný náj.m, a jako nájemníci hlásili se — věc dříve neznámá! — vesměs židé s hotovým grošem; nebyli to však rolníci a neměli také úzkostlivé počestnosti. Kdo měl lesy, kácel a prodával za babku, nejsa svědom pokladů, kterýchžto pozbýval. Bývaly příklady, že kupci židé a Němci vyzískali na lesích v poměru desíti ku třem a více.

Smutný byl pohled na dvory a dvorky, smutný na lesy spořážené, smutný na zemi zpustošenou. A mravně? Nikdo nevěděl, kam se obrátiti, oč se opříti, co podniknouti, kde a jak vychovávati děti. Tato poslední otázka byla zvláště palčiva — k ni poutala se bezprostředně budoucnosť. Uznávala se dobře potřeba vědy a práce v době, kdy jedna i druhá stala se skoro nedostihlou. Jisté procento bohatších osob hledalo za hranicemi vždy pochybných výsledků odnárodňujícího vychování. Společenský život, vlastní šlechtě polské, zniknul, za lehkomyslnou oblibu ve přepychu a lesku platilo se mnoho, velmi mnoho . . . právo k nové

existenci bylo třeba zakoupiti nesčíslnými obětmi z toho, co bylo nejvíce ve šlechtě zakořeněno: z hrdosti, z obliby v pohodlí, lesku a zábavách, z nedbalosti dne budoucího. Uznávalo se, že je třeba obmeziti výdaje, odříci se panských zvyků, zdvojnásobiti produkci země, vyhledávati práce výnosné. Ano i řemesla a ruční, mechanické práce, kterými tolik věků bylo pohrdalo, nabyly pojednou důležitosti prostředkův ochranných. Lepotvárné ženštiny, dříve královny salonů, byly nuceny vydělávati na chléb vezdejší kroucením cigarett, jehlou, vyučováním skrovně placeným. Pravnučky hetmanů byly viděny jako švadleny a pravnuci jako provisoři v lékárnách! Stávalo se — ó jak často! — že jen ten, kdo měl silná ramena a ruce schopné ku práci fysické, mohl býti jist kousku chleba. O tom bylo by lze napsati tlusté knihy, podám tedy jen několik příkladův, jak se mi právě nahodí. Známoť, že v emigraci po r. 1848. Jež, velenadaný románopisec, jeden z nejpřednějších, roztloukal kamení kdesi na silnici. Po r. 1863. hrabě Leopold Walicki, synovec a dědic onoho proslulého magnata a lidumila podstolího Walického, jehožto hrdou a typicky šlechtickou odpověď Eszterhazymu již prve jsem podala, z obrovských statků svých u Grodna, Jeziory (nyní majetek hraběte Levačeva), přesídliv 65. roku žití svého do Nerčiňska, měl krámek s potravinami, a jediným přepychem, na nějž mu dostačovalo, bylo na velké svátky obdarování dětí sousedů hrstí ořechův a hrozinek. Jen Zawisza byl kuchařem; nejeden maršálek, t. j. kdysi představitel šlechty, byl hostinským, vrátným v hostinci, vozkou. Učitelství a obchod byly pokládány za postavení nejskvělejší, podnikatelství, odborná zaměstnání za vrchol blahobytu.

Uvedu v té příčině slova, jimižto ruský časopis „Сибирь“ loučil se nedávno s vypovězenci před návratem jejich do vlasti na základě posledního manifestu:

„Před více nežli dvaciti léty bylo několik tisíc Poláků vypovězeno na Sibiř. Mnoho jich zemřelo v surové zemi z nouze a nedostatku prostředků životních, jakož i následkem trudných poměrův a obmezení, v němžto se ocitli ti mladíci nezkušení, jimž bylo většinou 17—25 let. Ani polovice všech usazených v Sibiři nedožila nynějších dnů... Co dali Sibiři? Jaké stopy pozůstavili?... Přišedše na Sibiř a vyproštěni byvše z pout a ze stálého dozoru, Poláci nezoufali a nevrhli se na snadnou kořisť. Za příčinou nabytí prostředků životních počali se zabývati obchodem, řemeslem ano časem i rolnictvím. Přičinili velmi k rozvoji zahradnictví a řemesel. Student mathematik oddal se zámečnictví, barvířství, truhlářství, stal se hodinářem, venkovský obyvatel naučil se vyráběti a prodávati jitrnice, žemličky, koláče.“ Ta slova týkají se ovšem také šlechty litevské.

Taktéž jako vypovězenci na Sibiř doma schudlé rodiny oddávaly se práci. Nic tak nedemokratisuje jako nouze a neštěstí; šlechta poznala propasť nouze a neštěstí, a zdemokratisování jí bylo velmi potřebné, ježto tvořilo podmínku sine qua non budoucího bytí. „Králíci“ se vzdali. Sňali pásku snův a kouzelných

illusí, kterouž byla skráň jejich opásána. Do trnové koruny, již bylo čelo jejich do krve zbodáno, přidali jen ty perly pocitu osobní hodnosti, které zajisté se loví také v srdcích lidí nejskromnějších socialních stavů, leč které práva dědičnosti hromadí již nejhojněji v srdcích potomků volných, slavných a velkých! Hrdě pod ranami osudu, pod přemocí vznášejí se hlavy volných, ano i na poplvaných lících trvají ještě odlesky odvěké slávy a velikosti! Jest to nejvzácnějším dopuštěním a spolu posilňujícím činitelem, jejžto šlechta vnáší do zdemokratisované společnosti: čásť vlastního výtěžku složená do pokladny obecného majetku.

Tentýž prve jmenovaný ruský časopis Sibiř vydává takovéto svědectví o civilisačních činitelích uvedených ve společnosť vypovězenci polskými: „Polští vypovězenci političtí za času svého dvacetiletého pobytu na Sibiři přinesli v obyčeje a poměry sibiřské některé své sympathické vlastnosti jakož i zdvořilosť, mírnosť, takt a neobyčejně lidské zacházení se služebnými osobami. Poláci zajisté velmi přičinili k povznešení obzoru rozvoje středních i nižších tříd společenských.“

Vypovězenci politickými byli, jak známo, většinou šlechtici. Není také pochybnosti, že do společnosti, s nížto šlechta se stýká, přináší vysoké a sobě vlastní civilisační činitele: česť, ušlechtilosť citů, představ, mravův a obcování, hluboký cit pro krásno a jistou míru chladné bezohlednosti v pohledech vrstev méně vzdělaných.

Poslední porážky a pohromy způsobily v nitru a ethice šlechty převrat nesmírný — a mám-li říci — dobročinný. Vystřízlivěvši ze předsudkův a snění, z mlhavých empireí, kde se rozplývala, odtržena jsouc od vlastní půdy, na nížto byla vyrostla, vstoupila na půdu sice tvrdou, ostrou a trnitou, ale realnou, moderní, na půdu práce organické a oekonomické. Hned již po povstání, okolo roku 1870. počíná se ruch v tom směru. Kdo mohl, vracel se k roli, kdo mohl, kde a jak mohl, oddal se vědě, a dnes by bylo těžko nalézti i zámožného jinocha, jenž by netoužil po vzdělání vědeckém. Ano i u lidí zkažených a zahálce zvyklých nevědomosť bývá pokládána za nedostatek, jejž pokrývají aspoň pláštikem vzdělanosti. Reforma vojenská byla v tom směru také silnou pohnutkou. Později se zmíníme o tom, s jakými potížemi setkávala se polská šlechta litevská, jež chtěla nabyti vědeckého vzdělání: zde podotkneme jen, že poslední desítiletí vydalo značný počet polských pracovníků. Malá čásť pracuje na půdě vlastenecké, většina musí daleko hledati výnosné práce aneb náležitého zužitkování svých sil a schopností. Je to zajisté ujma škodlivá zemi; přes to vše práce a boje s osudem vštěpují ve stav šlechtický zásady demokratické, bez nichžto novější společnosti býti nemohou.

Tímto způsobem mezi šlechtou chudou a prostředně zámožnou tvoří se stav třetí, jehožto jsme posud neměli, bourgeoisie, usazující se ve městech v očekávání výnosného zaměstnání. Ze všech pohrom, jimiž polský živel na Litvě byl stížen, ze všech tísní, jimž jest podroben, nejbolestnější jest zákaz nabývání po-

zemků, nejméně bolestným jest však zahrazený přístup ke karriéře úřední. Možná říci více, totiž, že obmezení toto škodí jen poměrně a pouze na chvíli jednotlivcům, ale nikterak neškodí celku, jednak že nutí hledati práce na jiných polích společenských, úrodnějších, jednak že byrokratism, zvláště za zřízení nyní na Litvě panujícího, jest velmi demoralisující. O podrobnostech pomlčím, tolik jest jisto, že sami Rusové nehonosí se svou byrokracií vůbec a v zabrané zemi zvláště. Proto také, když každý styk s ní jest šlechtě polské, kterážto se řídí přímo opačnými zásadami a mravy, odporné — směšování se mládeže polské, hnané potřebou a vábené lehkostí ukojení té potřeby, bylo by pravdivou a neodvolatelnou pohromou ethickou. V boji s osudem na jiných cestách rozvíjí se duch a individualism, a charakter vychází aspoň čistý.

Šlechta, pocítivši pod nohama svýma pevnou zemi na roli společensko-oekonomické, nabyvši mnohými zkušenostmi přesvědčení o své síle ve směru tomto, přesvědčení, kteréž jí bylo podporou i mocnou pohnutkou, počala se rozhlížeti v novém svém položení.

Nahoře nesmiřitelná nechuť sfér vládnoucích, prostředky skoro ode čtvrť věku repressivní a výminečné, právní obmezení, nájezdy a pomluvy jisté části ruského novinářstva, jež balamutilo ruské veřejné mínění, představujíc mu polskou šlechtu jako věčně zaujatou politickými piklemi, jako hejno zeměmrádcův a zpátečníků. Dole massa jinorodého obyvatelstva, s nímžto všeliké dorozumění bylo rozhodně přerušeno. Netřeba zase souditi, že by s té strany bývala jakási nenávisť. Je to též jedno ze strašidel vyvolaných — Bůh ví proč. Nenávisti nebylo ani tehdáž, kdy vzájemné poměry pánův a poddaných byly přiostřeny a pole ku projevení té nenávisti po r. 1863. široko bylo otevřeno. Což teprv nyní, kdy vzájemné poměry přestávají na výměně práce za plat umluvený a vysoko ustanovený? Aby však čtenář měl aspoň slabý pojem o ethnografické půdě, na nížto jeví se položení šlechty litevské, budiž tu uvedeno několik slov, kterážto na pohled nemají souvislosti s předmětem, ale týkají se lidu.

Litvíni obývají na půdě velmi úrodné, zvláště v gubernii kovenské a na Žmudi, na půdě pšeničné, zdárné. Vesnice jejich jsou rozsáhlé, dobře, ano mnohdy ozdobně zbudované. Je to lid bohatý, vysokého vzrůstu, silný, jasnooký, mírný, rozkochaný ve přírodě a písni. Kromě toho má vysokou vlasteneckou kulturu. Děti od útlého mládí čtou, učeny jsouce matkami, ježto obliba v latinské abecedě, která před věky nahradila litevské runy, rozhodně odvrací selského Litvína od státních školek se slabikářem a azbukou slovanskou. Zvláštností jazyka a vyznání chráněn jsa před cizím vlivem, litevský lid má se šlechtou společnou abecedu, jak jsme již viděli, — ačkoli řeč jeho jest úplně jiná — a církev, jíž jest oddán ve stupni nejvyšším. Přirozenými a skutečnými vůdci a učiteli jsou také vesničtí faráři, kteří nejčastěji pocházejíce z lůna lidu, mluvíce k němu srozumitelným, vlastním jeho jazykem,

znajíce důkladně jeho zvyky a tradice, těší se neobmezené důvěře svých osadníků. Tento lad mravní, ta vnitřní harmonie, tak potřebná k upevnění společenského pořádku, ve spojení s úrodnosti půdy dodávají gubernii kovenské a Žmudi toho rázu pokojného, blahého, usměvavého, jenž těší srdce milující tu zemi, a nápadný jest každému i lhostejnému sem příchozímu. V ruských novinách často lze čísti o hlubokých dojmech osob, kteréž tudy cestovavše, uchváceny byly pohledem na ty části země.

Šlechta sousedící s lidem litevským, zná poněkud jeho řeč, díky nevyhnutelným poměrům hospodářským, a od několika let pozorovati lze na tom poli obrat velmi utěšený: Vesnickým chůvám, jež vychovávají děti šlechtické, bývá uloženo, aby s nimi rozmlouvaly v mateřském svém jazyku. Děti způsobem tím se učí záhy řeči lidu, a vlastní, polské řeči nekazí nepravidelným jí užíváním.

Od sedláka litevského liší se rusínský. Tento jest chudší, zasmušilý, nezná pěkných písní svých bratří maloruských. Píseň jeho, kterou bývá zřídka slyšeti, jest pijácká, aneb jednotvárně smutná, duch těžší, mrav hrubší, mravnosť popletena dvěma církvemi, mezi nimiž lid bloudí již tak dávno, osvěta, jak se nyní jeví, jest bez budoucnosti. Katolický kněz pozbyl vlivu, jejž ostatně jako šlechtic a Polák měl vždy jen v míře nepatrné. Pravoslavný duchovní a Rus nenabyl vlivu. a poměr jeho ku spoluvyznavačům nově zrekrutovaným anebo rekrutujícím se následkem smíšeného manželství zůstává zevnějším, officialním, jalovým. Totéž lze říci o učiteli ve škole, a totéž o azbuce. Jaký také skutečný vliv může míti učitel, jenž přišel z daleka, cizí, úplně nevzdělaný, aneb co ještě horší jest. neúplně vzdělaný, doktrinář, náležející do té sféry, v nížto značná část se rekrutuje z nedospělých socialistů? Jím také se vnášejí do obce rozkladné začátky. Kdokoli více o tom přemýšlel a v osvětě lidu vidí cíl sám o sobě, ví zajisté, že lid má potřebí školy vlastní, ne polské a ne ruské, leč rusínské, knihy, jež by učíc ho mysliti, brala mu slova ze srdce samého, z vlastních prsou jeho, učitele a kněze, jenž by byl kostí z kosti a krví z krve jeho. Pokud se neuskuteční takový ideal školy národní, potud nebude se moci mluviti o zdravé a skutečné osvětě lidu.

Lid rusínský ve styku s vládou užívá lámaného ruského. ve styku se dvorem šlechtickým lámaného polského jazyka. Šlechta. byť i nejchudší, „okoliczna", neužívá vůbec nářečí rusínského.

Ve styku šlechty s lidem nejvíce se pohřešuje nedostatek lásky bratrské, upřímné, vždy hotové ku sousedské a lidumilné obětovnosti. která by setřela stopy staré vzájemné nedůvěry a položila základ všeobecné té harmonie, bez nížto budoucnosť každého kraje zůstává nejistou. Styky na půdě ekonomické, jak o tom máme příklad v gubernii kovenské, mohou se počíti pomocí spolků záloženských, usnadněného kreditu rolníkům, spolkův a výstav hospodářských. Ostatní musí dokončiti soukromá iniciativa neunavná, sousedská neohrožená účinnosť, nemocnice ve dvoře, bezplatná lékárnička, vždy svědomitá, vždy ochotně udílená rada

právní. Lid tento není příliš mravný a pracovitý, leč náchylný k opilství a ku polním i lesním šmejdům, rozličného druhu smělý a nevrlý, pošetilý, mutného svědomí a zatemnělý, ó velmi zatemnělý! Přes to vše, či spíše díky všem trápícím ho nedostatkům má právo k nejživějším šlechtickým sympathiím. A ačkoli jest patrná lež, že by Polska byla „peklem sedláků“, ač tu nebylo hůře než kdekoli jinde, jak o tom svědčí nepopíratelné listiny, přes to vše minulosť zůstavila šlechtě dluh k zaplacení, dluh starších mladším, osvícených zatemnělým, dluh činu a citu. V činech svých jest nyní šlechta na Litvě svázána a ne samovolna, jest však přece paní svých citův, a v jistém směru lhostejnosť — byť i zdánlivě odůvodněná — více nežli hříchem, jest chybou společenskou.

Mezi mnohými svízeli, jež trápí lid, kromě temnoty a nemoralnosti, čili spíše jež vyplývají z temnoty a nemoralnosti, hlavní místo zaujímají léčivé zhoubné praktiky pověrečné a velké množství pokoutních erarních rádců, kteří rozněcují právní spory, demoralisují a obírají do poslední nitky lehkověrné a zatemnělé své klienty. Dobrá vůle šlechty mohla by v tom směru mnoho vykonati.

Poznavše zevnější poměry, v nichžto byla šlechta na Litvě, vraťme se k jejímu životu vnitřnímu, individualnímu, domácímu a společenskému, při čemž pro poznání stránek ušlechtilých i nechvalných budeme míti na zřeteli jako typy gubernii kovenskou a grodnenskou.

Nejen půda, nejen vesnice v gubernii kovenské činí dojem příjemný. Týž dojem práce spojené s úrodností, vysokého stupně kultury činí dvory a dvorky, paláce a vůbec domy, v nichžto přebývá šlechta. Všude viděti lze lad i hojnosť, pěkné hospodářské, nejčastěji kamenné budovy, rozsáhlé zahrady pečlivě ošetřované, stáda koní. „Słowo“ nedávno ve výborných dopisech, podepsaných jménem „Eskulap“, přineslo zajímavá a potěšitelná dáta, podle nichžto čtyři pětiny majetníků celé gubernie kovenské samy zabývají se hospodářstvím, 80% bydlí na svých statcích, solva 0·2% zdržují se za hranicemi, a nade 3% všeho majetku mají dozor správci.

Čísla bývají výmluvná, čísla právě uvedená pak objasňují mnohé věci, vrhajíce světlo na vrozenou šlechtě lásku k rodišti a půdě vlastenecké. Je to jedna z charakteristických a nejkrásnějších šlechtických zvláštností, kteráž ustupuje pouze tam, jak později uzříme, kde samo šlechtictví se hubí ve snahách přímo protivných jeho podstatě i tradicím. Ošetřování rodinných prahů nejskvěleji se odráží na ethice šlechty, na rodinném životě a společenském stanovisku. Nepřítomní stanou se brzy cizími, břichopásky, kteří ničí zemi, z nižto vyvážejí obyčejné značné důchody, a které za to ničeho nedávají v náhradu, rušíce všecku solidarnosť s rodnou zemí a se spoluobčany.

Kromě hospodářství znamenitě zkvétajícího, kromě úhledných budov vidíme v gubernii kovenské také 38 spolků záloženských.

Všem se daří výborně; obracejí tak značné kapitály, že na příklad záložna konstantinovská (ve kraji poněvěžském) r. 1880. měla obrat 1,500.000 rublů stř. V Kovně, Šavlích, Rošeních, Poněvěži, Telších bývají pořádány výstavy hospodářsko-průmyslové, nepočítaje těch, kteréžto knížata Oginští pořádají v domově svém v Retově.

Rolníci gubernie kovenské v nedostatku hospodářského spolku zřizují mezi sebou pořadem soukromé sousedské sjezdy, na nichžto při společných zábavách rozpřádá se hovor o rolnických otázkách. Každý se stará, aby před sousedy, kteřížto tím způsobem tvoří jakýsi druh syndikatu, mohl se pochlubiti nějakou opravou, myšlénkou, jež opět podává látku k diskusi. Současně rozvíjí se popud ku čtení. Ze všech gubernií za Němnem gubernie kovenská odbírá nejvíce spisů varšavských, a když před několika lety i českému obecenstvu známá spisovatelka románů, paní Eliška Ořešková, založila ve Vilně knihkupectví a dostala (brzy opět zrušené) dovolení k vydávání knih polských, knihkupectví i vydavatelstvo v efemérním svém trvání rozvíjelo se s neslýchanou rychlostí, ač beze spoluúčastenství království polského. Proto také jediné knihkupectví ve Vilně, stará a velmi kdysi zasloužilá firma Zawadzkého nikterak není s to, aby vyhověla místním potřebám, a hospodáři gubernie kovenské z nedostatku polského organu ve Vilně, z nedostatku bibliothek a čítáren veřejných spojují se v sousedské kruhy, aby každoročně kupovali jisté množství knih, kteréžto prošedše kolem v celé společnosti, bývají koncem roku rozlosovány mezi účastníky.

Takový jest život na vsi: činný, zdravý, skromný, ano velmi příjemný v materialní existenci usnadněné ladem i blahobytem, za záslonou čarokrásných hájův a rozložitých sadů, v tichu prostranných a pohodlných, často vkusných a bohatých domů, pod střechami, pod nimiž nejedno vyrostlo pokolení s těmi silnými svazky tradicí, kteréžto víží lidi se zemí, s přírodou i s lidmi, v rodině obyčejně četné a úhledně zrostlé, mezi soudruhy domácími a sluhy přichylnými, za rozvětvených rodinných poměrův, jak to bývá obyčejně u lidí dávno usedlých, se sousedy a hostmi, kteří z daleka a rádi zavítají v hostinnou domácnosť, — takový život prozrazuje existenci idealní, prostou bouří a svízelů toho světa, příznivou nejnormalnějšímu rozvoji jednotlivých osob i celého společenstva. A existence šlechticova byla by skutečně taková, kdyby klid a spokojenosť nekončily se na prahu domácí ohrady, kdyby to nebyl zakletý kruh, z něhož nelze vykročiti ani za tou příčinou, aby prsa volně oddýchala čerstvým vzduchem, anebo aby do toho kruhu byly vneseny zevnější zásoby nevyhnutelně potřebné k vydržování domácího ohniska.

Ostatně představili jsme posud jedinou stránku žití šlechty na Litvě, a to velmi chvalitebnou. Jinde mají převahu stránky slabé, a již v sousední gubernii grodnenské nepostřehneme ani zevně toho blahobytu materialního, aniž toho ladu moralního. Není tu ani jednoho spolku záloženského, ani jedné výstavy, ani jednoho podniku, v němž by šlechta stála v čele aneb jehož by

se súčastnila; všude jsou stopy zástavy ekonomické i duševní. Pole přirozeně méně úrodná jeví známky zanedbání. Mezi jmény majetníků pozemků shledáváme častěji jména nová, cizího znění, nájemníci jsou ve čtyřech pětinách židé, špatní rolníci a nejčastěji věřitelé nedbalých majetníků statků. Podotýkám zde mimochodem, že židé na Litvě jsou společenský živel nevzdělaný a nesympathický. Bohatší ve městech aspoň zdánlivě se rusifikují. Mládež obého pohlaví, která se vzdělává v gymnasiích, nemluví vůbec polsky, odříká se talmudských a plemenných svých tradic, neváže se žádnou nitkou povinnosti k zemi, v níž obývá, žádným přesvědčením. Plebs zůstávaje pohroužen ve propasť temnoty, předsudků, nečistoty, hledá výdělku na všech přístupných cestách, jichžto podvodem lze dosáhnouti. A v takovéto ruce šlechta se svým jměním klade nejednou budoucnosť své země! Hospodářský úpadek té krajiny totiž plyne z boje ziskuchtivosti se zahálkou a nedbalostí šlechty, z boje lichvy s marnotratností. Polní hospodářství, i když pozemky nezůstanou ležeti ladem v rukou cizích nabyvačův aneb židovských nájemníků, neposkytuje pohledu uspokojivého. Jako vesnice tak i dvory, byť i pansky vyhlížely, bývají nejčastěji opuštěny. Nemám v té příčině dat statistických; ale znajíc tu krajinu i její poměry, jsem přesvědčena, že číselný poměr zámožnější šlechty, kterážto jsouc doma spravuje svůj majetek, jakož i jiné, která bydlí ve městech a za hranicemi, byl by přímou protivou poměru zaznamenaného prve o gubernii kovenské. O sousedských sjezdech, jež by měly účel důležitější nežli výstavu marnivosti a přepychu, utajení nedostatkův a častokráte blízké, nevyhnutelné miziny, nežli hru v karty, jalové zábavy a pomluvu nepřítomných sousedů, nikdo tu neslyší, ano nikomu ani se nezdá. Čítají málo vůbec, a věci domácí zvláště. Solidarnosť, tak nevyhnutelně potřebná na troskách šlechtictví a národnosti na Litvě, klesá, ano slábne i život rodinný. Vůbec lze pozorovati, že šlechta má více smyslu pro život rodinný a společenský nežli pro život veřejný. Smysl pro veřejnosť, jenž byl u ní na vysokém stupni, jaksi otupěl dlouhým neužíváním; ostatně nesouhlasí již nikterak veřejnému způsobu života úplně změněnému. I na této dráze je také šlechtě třeba, aby úplně se přetvořila, a ač v tom směru již poněkud pokročila, přetvoření takové z přirozenosti věci již zdlouhavé a protivné, jest jí tím těžší a děje se tím váhavěji, čím více šlechta na té dráze potkává potíží, a již i z toho, co tu bylo pověděno, čtenář může souditi, v jakém množství a jaké jí se v cestu staví překážky. Přes to vše domácí a společenské vlastnosti dobře zachované váží cosi také v životě veřejném, mění se mnohdy ve veřejné přednosti, z nichžto je snad první láska k rodinnému krbu, rodnému statku, za čímž kráčí mnoho, velmi mnoho jiného!

A co tu šlechtickou zvláštnosť, kterou vytvořily věky, oslabuje v jisté části šlechty polské? Co? Společná závada, kterou nazveme aristokratismem.

Budiž mi rozuměno: pravím aristokratism, ne však aristokracie. Jsou to pojmy zcela různé. Aristokracie rodová,

jména historická, tituly authentické, řady předků velkých a mocných jsou přirozeným následkem jistých dat historických, přirozeným zjevem, jehož nelze odstraniti, nechť jej uvažujeme s jakékoli stránky aneb jej pozorujeme s jakéhokoli hlediště společenského. Musíme bráti aristokracii tak, jako béřeme šlechtictví, za hotové faktum, neodvolatelné, toužíce, aby společenský živel, vládnoucí tak mocnými prostředky jako jsou: lesk jména, poměry, vliv, velké materialní zásoby, byl užitečným společensko-národním činitelem, jímž býti má a může. S aristokratismem jest jinak. K aristokracii má se jako apokryf k authenticitě, ku šlechtictví jako břichopas, a ve veřejné ethice hraje úlohu, jakou v poměrech finančních odehrává padělání peněz a vydávání jich v oběh: škodí veřejnosti a uvádí ve zkázu osobnosti, které se tou prací zabývají.

Básník Syrokomla byl nejen dokonalým lyrikem, jehožto lyra zaznívala všemi tklivými tony zaněmenskými. Kromě toho byl hlubokým a nejednou trpce se usmívajícím badatelem své společnosti. Ve výborné, humorem sršící povídce, nadepsané „Pan Marek v pekle“, vylíčil posmrtné příběhy právě takového aristokratisujícího se šlechtice. Nepoznán a potupen aristokraty, k nimžto za živa se tlačil, odstrčen ode bratří šlechticův, od nichžto se isoloval na zemi, ubohý Marek bloudí po rajských polích, v posměch vydán, samoten, pokořen. O kéž by Syrokomla byl vylíčil ne posmrtní a současné příběhy páně Markovy! Je to pokračování té manie titulů, která se u nás rozšířila současně s úpadkem země, prodajnosti podobné té prodajnosti divochů, kteří za trochu lesku oddají se s tělem i duší. Esau prodal své prvorozenství Jakubovi aspoň za skutečnou kaši čočkovou, ti zaslepenci však pozbývajíce osobní i šlechtické hodnosti, pozbývají dodatkem nejčastěji možnosti ukojení hladu kaší, byť i poctivě nabytou. Začíná se obyčejně komedií, jejížto základem bývá jalovosť moralní i duševní, na zdání spočívající lehkomyslnosť, a brzy na to ješitnosť beroucí zdání za věc skutečnou. Tu někdo spíše s hrdou fantasií nežli se znalostí věci vyhrabav z rodinných papírů listinu se slovem k n e ź, které značí, jak víme, něco jiného nežli k n i a z, totiž prostě majetníka vesničky, užívaje podobného znění, odívá nepatrné posud jméno knížecím titulem, jehož k dovršení pokoření naproti úřadům neosměli se užívati. Tam opět jiný k vůli ženě, tchyni aneb aspoň za příčinou úslužnosti sklepníků v zahraničných hostincích stane se hrabětem, byť i jen pro své lokaje, židy dohazovače a kupce dodavatele, když jiný má se za aristokrata čisté krve, když jej sousedské poměry sblíží s aristokracií, aneb kdy dle vzoru magnatských domů zřídí si život plný „dobrého tonu“. Tážete se, co to jest žíti v „dobrém tonu“? V hojnosti, ve přepychu? Nikoli — žíti, v němžto všecko jest vypočítáno na pouhé zdání; žíti nejčastěji nad míru, jalové, odloučené od žití obecného, jímž pohrdá; žití především nenárodní, žití, jež opičí se po cizozemštině a tuto také rozšiřuje. Posud bylo aristokratisování se společenskou chybou, hodnou nejvýše úsměvu, společenskou fraškou; leč

na té hranici chyba se mění v pobloužení a fraška v tragédii, jejížto obětí stává se nejen zkažený a obyčejně nepřiliš cenný jednotlivec, leč celý sbor, t. j. idea, zásada, všeobecnosť. Žití nad míru nejčastěji třeba spláceti bankrotem moralním i materialním, dříve nebo později tedy následuje nucené nebo dobrovolné pozbytí otcovského podílu. Čím je taková ztráta na Litvě, pochopí každý, kdo pochopil, že majetek pozemkový je tu jedinou stálou půdou pod nohama otřeseného stavu šlechtického, kdo si chce připomenouti ukaz ze dne 10. prosince r. 1865.

Nežli společenská fraška se změní v národní tragédii, prochází obyčejně všemi fasemi společensko-rodinného dramatu. V manželstvích uzavřených z příčin ryze peněžních aneb konvenienčních není lásky aniž rodinného účastenství, vznešenějších účelův a spokojeného života u krbu domácího. V takovémto spojení jest úloha ženštin smutna, snad mnohem smutnější než úloha mužských. Nízký stupeň jich duševního, povrchně skvělého vychování, cizozemský způsob žití, lehkomyslnosť je činí schopné k honění se za bludičkami a za leskem nepravým. Ve třídách zaristokratisovaných panuje obyčejně pohrdání racionalní vědou, úcta ku blouznění a přerůzným pověrám. Tam na příklad orakulem lékařským bývá kromě vody lourdeské italský, na způsob mythu nepochopitelný a specifický hrabě Mateï, idealem školy: jesuitské kollegium anebo pařížské „Sacre coeur", ano jsou i tací lidé, kteří mluvíce o politice, počítají se k legitimistům. Tam jest na denním pořádku nářek na proud času, ačkoli tomu proudu nikterak se nerozumí, tam náboženská zatemnělosť kosmopolitická, jalová a fanatismem rozzuřená zastupuje ryzí, naivní víru, kteráž náleží ku charakteristice šlechtické. Tato pobožnosť bývá kromě toho často pokrytstvím, patentem „dobrého tonu a vychování", a jako všeliká imitace, bývá přepjatostí, bezohledně tupí a — co horší ještě — bez příčin stíhá obžalobou a očerňuje všecko, co se nehlásí k praporu jejímu.

Dotkla jsem jednoho z nejsmutnějších u nás zjevů společenských. Je tím smutnější, že jeho rozvoji příznivа jest příliš vážná a dramatická situace. Situace tato na Litvě jest beze vší pochyby sloučením otázky národní s otázkou víry. Zjev ten anormalní v tomto století, naproti zásadám zkušenosti a pokroku sociologie, má své zřídlo vzdálené již v čase a sloučené s otázkami ryze politickými; v nynější době však představuje nějaké podobenství Islandu. Nechtějíc šířiti slov o podrobnostech, podotknu jen tolik, že skutečně umělé ty svazky tak se utužily, že mnohdy nelze povstati proti zastaralým praktikám a předsudkům, aniž také bezohledně brániti jako den jasné pravdy positivní vědy ze strachu, abychom neporušili pásmo zásad jiných, životních, nikdy nestárnoucích, taktéž positivních jako každá vrozená potřeba. Proto také bývají tak zoufalá položení, že není dosti velkých a jasných zájmů vzdálenější přirozenosti, které by z počátku nemusily ustoupiti před zájmem okamžitým, palčivým. V takovém případě mírnosť jest jediným východištěm. Šlechta tedy strach ten nadsazuje, a mír-

nosti pozbývají ti, kteří každou vědu, všeliký pokrok pomlouvají jako podkopávání nejdražších zásad a zájmů, a to tím spíše, poněvadž kosmopolitický klerikalism podkopává ty zásady a zájmy mnohem radikalněji. Polská šlechta na Litvě, věrna jsouc tradici, bez újmy osobní hodnosti a jiné stokráte dražší nežli osobní, v nynějším svém položení nemůže se odvrátiti od praporu katolicismu; zajisté! leč odvrátí-li se ve jménu toho praporu od moderní náuky o účelech a zůstane-li hlucha na hesla moderních idejí, padne v zálohu, z nížto vyjde pozdě, aby dohonila jiné společenské třídy, kteréž ji i tak již rychle předstihují na dráze vědy a vzdělanosti.

Nemohla jsem nezmíniti se o méně chvalných stránkách společnosti šlechtické, a dotýkajíc mnohých nebezpečenství, jež mu zevně hrozí, nezmíniti se o těch, jež chová ve vlastním vnitřku, a kteréž ji mohou vyvésti na zhoubnější bezcestí nežli prvější. Je to tím snadnější, poněvadž v nedostatku veřejného života mínění veřejné se nemůže ani dostatečně vytvořiti ani skutečně působiti. Je to jeden z velkých našich nedostatků. Bez blahodějné pobídky veřejného mínění, beze stálé pod nohama vlastní půdy ekonomické, bez vytrvalé práce, bez těžkého vždy sebezapření, bez uzdění zvyků a mnohých vrozených pudů: pýchy, fantasie, marnotratnosti, bez náchylnosti ku potřebám chvíle a času, bez moderní vědy šlechta musí zahynouti, a odněkud jinud by záhuba živlu vzdělaného na dlouhá léta zastavila rozvoj země, jíž ta poměrně malá hrstka je duší živou, tepnou, pákou intelligence a mravnosti.

Mluvíce již o vědě a práci nemůžeme pominouti mlčením potíže, jež polská šlechta na Litvě potkává, chtíc nabyti toho, co jest všelidským majetkem vzdělavacím. Mnoho-li tu sil marně hyne, těžko sečísti! Množství cílův, jež nelze minouti, ustupuje před polskou šlechtou na Litvě v dálku často nedostihlou, aneb nemůže žádným způsobem ukojiti její potřeby, jsouc přímo protivné jejím zásadám, pudům, vrozeným schopnostem. Mládež chudší a prostředně zámožná, šlechtická mládež z kruhů nejzdravějších a nenakažených aristokratismem setkává se s nebezpečenstvím přímo opačným. Dívky chtíce nechtíce musí se spokojiti s domácím vychováním, velmi drahým a vždy nedostatečným zvláště pro dívky, jež by v budoucnosti měly se zabývati prací výnosnou. Polská šlechta jeví nepřemožitelnou nechuť ku státním ženským gymnasiím. Nepouštějíc se do žádných rozprav paedagogických, nemohu přece nepřiznati, že nechuť tato je tu zcela odůvodněna.*) Kdo četl znamenitou společensko-paedagogickou studii přední naší spisovatelky, paní Elišky Oreškové, v povídce nadepsané „Přeludy“, má pojem, s jakým nebezpečenstvím setkává se podobné vychování, a proč toto budí zejména ve šlechtě polské nechuť nepřemožitelnou a až příliš všestranně odůvodněnou.

*) Polština, tedy rodný jazyk žaček, nemá v nich místa. Red.

A osud jinochův jest lepší? Již přijetí do středních vědeckých ústavů místních ve Vilně, Kovně, Grodně, Mińsku, Mohylevě, Vitebsku, Kaměňci podolském jest spojen s potíží, a ve království polském jest žákům z Litvy učiněn nemožným. Při tom pro celou velikou provincii stávají jen dvě školy realné: ve Vilně a v Białymstoku, a ve provincii převahou rolnické není ani jediné školy rolnické, nikde dobré tak potřebné školy řemeslnické, kteráž by mohla užitečně působiti ku blahu chudé mládeže šlechtické. Školy obchodní tu také nikde není. Mládež z gubernie kovenské většinou se vzdělává v Rize a Mitavě, a ačkoli dokončení polytechnických studií v Rize nezabezpečuje žádoucích a lidem, jenž má potřebí výnosné práce, hledaných praerogativ, poměrně dobrý stav gubernie kovenské ve značné míře třeba připsati vlivu školy sice cizí, leč nepříliš vzdálené a neodtrhující žáka od jeho základu přirozeného. Místní pak školy (na Litvě) vedle všeho nepožívají základu domácího, mají povahu a směr národně i jazykově úplně ruský a tím též povaha jejich účinnosti se vysvětluje...

Takové jest ve hlavních rysech položení polské šlechty na Litvě. „Králíci" ze široké a slavné areny, ozářené purpurem velké slávy, zatemnělé historickou chmurou chyb velikých, vyšli na příkré, trnité stezky nejen obyčejných lidí, leč lidí vyloučených z práv příznivých nejobyčejnějších obyvatelů velké a silné říše. Vytrvají na těch stezkách a dobudou si práv občanských? Budoucnosť to ukáže. Zdá se mi jen, že bratrský čtenář, Slovan, nechť jest ostatně čímkoli, je-li jen soudcem objektivním a beze vší vášně, bude míti zřetel k těžkému položení, polské šlechtě na Litvě neodepře práva ku bratrství, a uváživ její minulosť jakož i přítomnosť, uzná, jak důležitým je činitelem ve slovanské společnosti.*)

Nová poesie polská.

Úvaha a ukázky z nové polské anthologie.

Od **Františka Kvapila.**

Není úlohou snadnou, nakresliti výraznými a pravdivými tahy povahu té neb oné literarní epochy. Každá zajisté, ač-li jména toho zasluhuje, skládá se z mnoha a mnoha různých jednotek a činitelův, kteří opět pro sebe mají svůj zvláštní, individuelní ráz, jímž ostře se liší od jiných. Obtížno jest i namáhavo shledávati znaky jejich společné, vlastnosti podobné, to, čím dýchali všichni rázem, to, k čemu všichni zraky své obraceli, čeho se domáhali, co bylo všech touhou a všech idealem. A přec jen tímto způsobem dospěti můžeme k tomu, co nazýváme směrem anebo lépe rázem literatury v jistém určitém období.

Béřeme-li v úvahu básnickou literaturu polskou v první polovici XIX. století, zajisté nezbloudíme, nazveme-li ji romantickou.

*) Význam polské Litvy pro Slovanstvo ocenili jsme v ročn. II. „Slovanského Sborníku".

Ačkoliv její romantismus vypučel ze samého národního života polského, hrdinové básnických arciděl Mickiewicze, Goszczyńského, Słowackého i Krasińského a j. dýchají nicméně týmž ruchem myšlénkovým, jenž poprvé vytryskl z mohutných veršů lorda Byrona, týmž ohněm se tráví, jenž sálal z výtvorů Percy B. Shelleya i Viktora Huga. Avšak té zásluhy poesii polské upříti nelze, že k oné velkolepé, všelidské symfonii bardů západních přidala jeden původní, nádherný ton: vlasť. Jím netoliko že sebe sama zachránila před pouhým napodobením, avšak též podsunula svým duhovým klenbám žulové základy, uchvátila všecka srdce a stala se zlatou lyrou, v jejíž vášnivých akkordech jásal i naříkal duch celého národa.

Jako překrásná fata morgana, vykouzlená prutem čarodějovým, září k nám skvělá řada bohatýrů tehdejší polské poesie: těch Konradů Wallenrodů, Gustavů, Gražyn, Kordjanů, Balladyn, Wened, Xenii, Iridionů, v nichž podobně jako v Králi-Duchu Julia Słowackého vtěloval se, žil a zápasil genius polského lidu i polských dějin. Stejná byla všech vodící idea, a přec u všech jiný výraz, stejný u všech duch, ale tvar, v nějž se odíval, co nejrozmanitější. Jest to vskutku zjev řídký a neobyčejný, aby kde v které literatuře povstalo najednou tolik ryzích, samostatných individualit a tolik znamenitých básnických děl. Od této chvíle jest poesie polská ze všech slovanských literatur bez odporu nejbohatší a co více platí, též nejpůvodnější.

Nemáme v úmyslu stopovati dopodrobna inspirace jednotlivých básníků, ani blíže je charakterisovati. Nejznamenitější z nich jsou u nás z valné části již s dostatek oceněny, s profily pak oné slavné plejady polských básníků seznámilo se čtenářstvo české z různých studií, dosti hojně rozptýlených po našich časopisech. Poměrně méně jsou známy ony fase polské literatury, v nichž romantismus počíná klesati, až konečně k neodvratnému úpadku se nachýlil.

Jest věcí docela přirozenou, že nové ideje, ať již týkají se otázek náboženských, socialních aneb čistě literarních, narazí při svém prvním objevení se na tuhý odpor přívrženců starého pořádku, a to tím zuřivější, čím více onomu se příčí a — čím více oprávněných mají nároků k životu. Romantismus v Polsku též projíti musil ohněm literarního mučenictví, nežli překonal nadobro ctitele francouzského pseudoklassicismu, jenž způsobem nepochopitelným ještě na počátku tohoto století byl tam vševládnoucím směrem. Konečně mladí nadšenci zvítězili. Vítězství tomu má děkovati polské písemnictví nejkrásnější své ozdoby. Ve známém nesmrtelném trojhvězdí, Słowackého, Mickiewicze a Krasińského dosáhl romantismus vrcholu svého možného rozvoje, v nádherných barvách sypaje současníkům z přebohatého zdroje fantasie své nejluznější poetické květy. Když však neuprosná smrť a časem této neuprosnější trud života vyrvaly jim a jejich soudruhům loutny z rukou, když lidstvo velikými vědeckými výzkumy i převraty společenskými nové si razilo cesty, a opouštějíc stinné

a tajeplné háje romantiky začalo nové myšlénkové světy si tvořiti na podkladě pravdy a realní skutečnosti, sbírajíc síly k novým duševním zápasům a výbojům — jaký div, že ony duhové, čarokrásné písně doznívaly bez ohlasu jako hymny slepého lesbického pěvce na pobřeží mořském? Novému pokolení zachtělo se nových zpěvů, tlumočících vlastní jeho duševní naladění. Záhy, ale nadobro přežily se různé, nepřirozené a fantastické výstřelky romantismu. Žádáno, aby básník vrátil se ze svých oblačných snů opět ke skutečnému žívotu, v něm aby čerpal nadšení a z něho tesal své postavy, pravdivé jako život sám, nepřekročující nijak míru lidského ducha a lidského snažení. Vše co bylo proti přírodě a skutečnosti, prohlášeno rázem za pochybené a zastaralé. Nikdo netoužil po gigantech, heslem dne bylo: život a pravda! Ale když už předváděny byly skutečné současné poměry, souvěké snahy a tužby, učiněno zákonem, aby ti lidé nebyli pouhými fantomy, leč postavami s lidským srdcem a teplou lidskou krví. V tyto konce romantismus skloniti se musil a bylo by anachronismem, vyvolávati jej uměle z hrobu.

Mickiewicz nejslavnějším dílem svým, „Panem Tadeušem“, dal vlastně sám podnět k tomuto převratu. V této obdivuhodné šlechtické epopeji nalézáme již oba směry pomíšeny, a jest dosti podivno, že nový nabyl konečně úplné převahy. Romantickou postavou velkých rysů jest zde jediný kněz Robak, směle se družící k nejznamenitějším hrdinům romantické epochy. Komickou folii k němu však již tvoří hrabě, novověký tou dobou Quixote, jímž romantismus jest jaksi parodován. „Tadeuš“ jest střihu obyčejného; stejně realistickou, ač zářivým pelem skutečné poesie cele obestřenou jest i Loška, k nim pak druží se velká řada postav a situací ostatních, rovněž věrně dle přírody pojatých a realisticky předvedených. Prozíravý duch Mickiewiczův stvořil velkolepou realistickou báseň o mnoho dříve, nežli vůbec otázka tato v novověkém literarním hnutí probírati se počala.

K Mickiewiczovi přidružil se též romantik polský par excellence, Julius Słowacki, svým mohutným „Otcem morem zemřelých“ a některými postavami z „Beniowského“, dle přírody načrtnutými smělou rukou a genialními tahy. Také Pankrac v „Nebožské komedii“ nemálo má v sobě znaků, upomínajících na drsnou skutečnosť. Ale všecky tyto zjevy nenalezly u současníků náležitého porozumění a teprve v době nejnovějši, kterou bychom nazvali nejraději dobou přechodní, nastal zmíněný již v té příčině obrat.

Romantismus, který vládl v literaturách evropských v první polovici našeho věku, jest dnes již absolutní nemožností. To co bylo v něm dobrého, žhavý, bohatý kolorit, teplo, ruch, vášeň, vssála do sebe i poesie nová, odmítajíc však zároveň jeho nepřirozenosti a přemrštěnosti. Prosákši novými idejemi, tužbám souvěkým propůjčivši svá křídla a vrátivši se k přirozeným, čistě lidským poměrům, jež zušlechťuje a povznáši, pokud to není na odpor skutečné životní pravdě, nalézá se na dráze, která jediná vésti může k nepochybnému cíli — k vytvoření básnických ideal

*

nové generace lidské. Úpadek romantismu stotožňovati s úpadkem poesie, nelze pokládati za oprávněné a slušné. Tím vzdala by se poesie práva k dalším pokrokům, ano vůbec k dalšímu životu. Realismus není příčinou úpadku krásné literatury, a jestliže tento se kde dostavil jsou původem jeho živly docela jiné — nejčastěji nedostatek skutečných talentů, kteří by byli s to pochopiti svou dobu a ji zobraziti ve svých uměleckých pracích.

Tak dělo se i v Polsku. Ačkoliv některým vynikajícím epigonům poštěstilo se v šlépějích mistrů vytvořiti dosti zdařilá díla, přec nedošla již tato uznání, jakého před časem ne příliš vzdáleným by se jim bylo jistě dostalo. Všude cítěna potřeba, aby též v poesii se ozýval hlahol nových myšlénkových proudů. Tím se stalo, že nastal rozpor netoliko mezi zastanci obou proti sobě stojících směrů, ale též v mysli básníků samých. Jest pochopitelno, že svěží tradice na předešlou slavnou básnickou periodu nemohly býti pojednou vyhlazeny z hrudi myslících duchů mladších: záhy ozvaly se nářky nad prospěchářskou, trpasličí dobou, všech idealů prostou, ale též mimoděk všímáno si její snah a hleděno dáti jim výraz příslušný, byť s dosti konservativní zdrželivostí a někdy s nepřátelstvím. Tento podivný dualismus jeví se téměř u všech přednějších básníků novější literarní produkce polské.

Spatřujeme jej už v pracích Leonarda Sowińského. Znamenitý talent zajisté, ale v jeho výtvorech nenalézáme toho klidu a souladu, jenž znakem jest ducha v sobě samém ustáleného a harmonického. Jeho poesie jest krásná řecká urna, již rozbila ruka barbarská. Verš jako z oceli, kolorit čarokrásný, ale básník hledí na přítomnosť jako na věk egoistův a duševní nízkosti, s nímž nikterak smířiti se nemůže. V dramatisované básni „Ze života“ nejvýrazněji zobrazil zápas idejí nových s dřívějšími, tyto přeceňuje, oněm křivdě. Částečný obrat v jediném směru — znamenáme v dramatě „Na Ukrajině“, nejlepší jeho práci, v níž podal řadu postav výborně kreslených a brillantní dikcí i myšlénkovým ohněm zastínil vše, co byl posud v poesii vykonal. Ačkoliv až přes příliš patrné stopy romantismu nikde zastříti se nedají, přec některé z předvedených osob pojaty jsou dle přírody, ideou samou pak druží se básník k zápasníkům doby nové. Výborně ho charakterisují též básně drobnější, shrnuté v jeden cyklus s názvem „Paprsky a stíny“. Vášnivé obžaloby věku, „zlihlého v hrobech, vzrostlého na zřícenině“, jež nejčastěji se v nich ozývají, jsou svědectvím, že autor lidstvo souvěké posuzuje jednostranně a nespravedlivě. Jednou z nejlepších prací Sowińského jest báseň „Vidění“, skládající se ze dvanácti znělek, jež tvoří idealní autobiografii básníkovu. Romantický „Hrabě Jaroš“, jenž připomíná značně reky výtvorů Byronových, nemá již pro nás kouzla. Daleko zajímavější jest „Fragment pověsti“, protkaný naskrz živly lyrickými. Mnoho tu nového a nezvyklého, sloh srší poetickými krásami, ale patrný nedostatek plastiky nedopouští, aby se tato apotheosa náruživé, bezuzdné lásky stala tím, čím býti nejspíše

měla — moderní povídkou veršem. Každým způsobem však jest smělým k ní náběhem.

Stejně zmužile jako Sowiński dotírá na souvěké společenské poměry též Alexandr Michand (Miron), který svými „Písněmi" z r. 1867. objevil se jakožto talent mnohoslibný. Avšak z nářků svých dostati se nemoha již svými třemi fantasiemi „Bez Boha", „Poslední sen Tassův" a „Ze smutných pověstí" sklamal všecka očekávání.

Epických pokusů Josefa Tretiaka, Marie Bartusové a Theodora Sęczkowského neuvádím, neboť žádných nových živlů neposkytujíce jsou slabou jen reflexí starší školy.

Bohumil Aspis jest již zjevem významnějším. Tam, kde zmocňuje se předmětů filosofických, jak na př. ve „Snu obrození", stává se mlhavým a nejasným. Také dva „momenty dramatické", „Láska" a „Nenávisť" nejsou s to, aby v nás vzbudily trvalejších sympathií: avšak za to písně erotické, tvořící jeho „Sulamitu", náležejí k nejpěknějším toho druhu pracím v polské poesii. Neméně pozoruhodna jest popisná jeho báseň „Ve Valhalle". Nedostatky formalní, hlavně rýmu se týkající, oslabují poněkud dojem celkový. Zjevem opačným jest Felician Faleński, jenž ve svých pracích, mnohdy ironicky zbarvených, vyhledává co nejvíce nesnází formalních, aby je s tím větší bravurou, takřka hravě překonati mohl. Verš jeho, plný gracie a smělosti, plyne jako laškovná kaskada tatranských srázů, jež v „Ohlasech z hor" tak delikátně opěvuje. Stejnou vybroušeností formy vyniká báseň „Pod Kannami" a dvě tragédie „Syn hvězdy" a „Althea". Mimo to vydal Faleński překlad básní Petrarkových a anthologii z různých poetů starších i novějších. Také pověsti jeho „Samojediná", „Skvělé vyhlidky paní Martinové" a j. pečlivou kresbou charakterů druží se k lepším pracím toho druhu. Nemůžeme však zapříti, že při veškeré nádheře čistě formové práce Faleńského, postrádají onoho vnitřního žáru, který uchvacuje mysli a zahřívá srdce. Faleński jest virtuosem verše, svým myšlénkovým obsahem jeho lyrika nedovede ve čtenáři vzbuditi nadšení. (Pokračování.)

Dopisy Pavla Josefa Šafaříka.

(Z pozůstalosti W. A. Maciejowského.)

(Pokračování.)

8.

V Praze, dne 15. prosince 1834.

Vážený příteli!

Omluvíte zajisté mou netrpělivosť, že Vám píši, aniž bych čekal napřed odpovědi na můj poslední dopis. Víte, nemám úřadu, mám prázdně dost a žiji svým spisovatelským vrtochům. Není pak divu, stanu-li se já někdy též dotíravým mnohopisálkem.

Nuže, jak má se to se žádanými a objednanými mapami? Dotekl Jste se celé věci ve svém posledním listě tak krátce a neurčitě, že nevím, může-li se člověk též zcela spoléhati na Vaše knihkupce. Prosím Vás, pište mně, jak věc stojí, je-li podstatná naděje, že se člověk dostane k cíli na této cestě, skrze Vaše knihkupce? — Kdybych měl jistotu, že Váš knihkupec zachová své slovo, objednal bych dodatečně ještě několik ruských knížek: prozatím však chceme čekati ještě na úspěch. Nyní prosím Vás. račte se laskavě poptati ještě po následujících knihách, vyšly-li skutečně a co máme o nich mysliti. 1. Reiffův Etymologický slovník ruského jazyka. Jest vytištěn? Chtěl bych si jej koupiti. 2. Všeobecný církevně slovanský a ruský slovník od P. S. 2 svazky. Petrohrad 1834., velká 8°. Tak čtu v lipském Repertorium der Literatur. Co jest to za dílo? 3. V. Plaksin, Rukovodstvo k istorii literatury. Petrohrad 1833. 8°. Koupil bych si tu knihu. 4. Danilovič: Hrdelní řád Kazimíra Velikého z r. 1492. Vilno 1827. Tu knížku měl Byste Vy mně přece opatřiti: přál bych si ji k vůli běloruskému nářečí

Psal jsem Vám nedávno, že odvozuji slovo ‚serebszczyzna' od ‚Sereb', t. j. Srb — jelikož Nestor jméno Srb tak píše (totiž ‚Sereb'): však nahlédněte, nemělo-li by se spíše odvozovati od serebro (stříbro), jelikož se daň penězy měla zapravovati. — Naše „osada" aspoň podle liter patří k assisa (od assideo?) — Sed de his Tu videris.

P. Helcl vydává tedy Kwartalnik! Těšíme se na to. Pokračujte jen šťastně; čím více tím lépe.

P. Jungmann stal se mezitím gymnasialním prefektem. Jeho Slovníku jest 2. sešit hotov. Jinak nevyšlo u nás skutečně nic pozoruhodného. Na Moravě právě vyšla sbírka moravských národních písní (od Sušila) s nápěvy. Sbírky našich národních písní množí se se všech stran.

Amici Nadvltavenses salutant amicos Nadwislanos.

Prosím, pište mně brzy, byť i jen krátce, není-li již dopis na mě na cestě. Vale et fave festinantissime

P. J. Šafařík.

Kopitar Vašeho hr. Dunina-Borkowského*) ve „Wiener Jahrbücher der Literatur" notně sepral.

9.

V Praze, dne 18. ledna 1835.

Milý příteli!

Dnes jest již 18. ledna, tedy brzy dva plné měsíce po oznámeném podání knih, a posud zde není ničeho a nejspíše též nic nepřijde! První pokus tedy velmi špatně dopadl! Čekal jsem

*) Stan. hr. Dunin-Borkowski vydal jak známo, roku 1834. staropolský žaltář, chovaný ve Floriánském klášteře v H. Rakousích pod titulem „Psałterz królowéj Małgorzaty". Pozn. vydav.

úmyslně, obdržev Váš dopis dne 30. pros., ještě osm dní; u expedice poštovních vozů a u p. představeného úřadu knihy revidujícího dvakráte: však marně; není zde ničeho a nepřichází nic.

Za těch okolností musím se domnívati, že Váš knihkupec balík vůbec neexpedoval neb špatně adressoval, mé jméno a bydliště si spletl atd. Před nějakým časem poslal krakovský jeden knihkupec balík knih místo Kollárovi do Pešti mně do Prahy! Běda mi, jsou-li Vaši Varšavští knihkupci též tací konfusionisté. Kdož ví, jestli Váš knihkupec místo mně neexpedoval balík Kollárovi do Lipska nebo do Vídně?! — Měl Jste mu udati adressu důkladně a sice německy, přes Krakov a Brno do Prahy v Čechách. Nemyslete jen, že by balík někde na censuře ležel. Tak se věc nemá. Vždyť to nejsou zapovězené spisy: věc jest zcela nevinná. V každém případě kdyby bylo překážek, ohlásilo by se mně to z úřadu. — Moji přátelé obdrželi včera z Krakova poštovním vozem velký balík knih, který byl počátkem toho měsíce dán na poštu Též z Varšavy došly prý již mnohem pozdější zásylky, než Vaším knihkupcem prý 19. listop. podaná. — Račtež tedy to vše oznámiti Svému knihkupci, aby se svým recepissem na poštu došel a balík reklamoval.

Ostatně musím Vás prositi, kdyby příště něco mi bylo zasláno poštovním vozem, abyste mně to ihned, t. j. dva až tři dni po podání, poštovní zásylkou oznámil a seznam zaslaných knih poslal. To je velmi nutné. Dopis nechť však se dá na poštu listovní zvlášť, nikoliv s balíkem.

Danilovičovu běloruskou listinu měl Jste mně v každém případě poslati, byť i je tištěna latinkou. — Též nedáváte mi žádnou odpověď na můj dotaz stran Karamzina. Ptal jsem se totiž Vás, je-li čtvrté vydání, které se počalo tisknouti roku 1833.—1834. v Petrohradě, úplné, t. j. není-li skrácené v poznámkách? To přál jsem si věděti.

Vaše přílohy panu Hankovi i Trembeckému obstaral jsem správně. Zde odpověď p. Hankova. — Kollárovi i Milovukovi dopsal jsem již dříve Vaším jménem a vyzval jsem je, by Vám psali. Si pigni sunt et incurii, immemores, non mea culpa. Pan Hanka dověděl by se rád, zdali p. státní rada Žukovský nyní ve Varšavě se nachází? Nezapomeňte mu odpověděti — neboť pravil mi, že jest náramně důležité pro něj, aby to věděl.

Jungmannův slovník vychází rychle, třetí sešit se tiskne. Mých Slovanských starožitností jest teprve jedna polovice v rukopise hotova, jelikož musím čekati na knihy, které mně scházejí — a jmenovitě na mapy!

Těšíme se nesmírně na 3. a 4. sv. Vašeho díla.

Kollárových „Zpěvanek“ druhý svazek prý již vyšel, neobdrželi jsme ho však posud. Místo o desetnících atd. a náhled můj o moravském diplomu v příloze.

Buďte zdráv!

Váš upřímný přítel

P. J. Šafařík.

Vita Stephani Nemaniae, Magni Serbiae Župani, in monachis Symeonis, auctore Domitiano, hieromonacho Chilandariensi, anno 1264.

Cod. bombyc. cc. 1350. 4° (apud me) fol. 37.

Nemanja vitam monasticam amplexurus, ut suis valedicet et solium filio tradat, convocat proceres et populum mense Marto a. 1195. Hoc loco biographus (Domitianus): **и прїиз'кавь сьврьс'ниціоу свою и сына свое и дащерїи, и к'се власти царьства своего великые и малїе, десет'ники и петидесет'никы и сьт'никы и тисоущ'никы и к'сакимь веселиемь обьвеселы к'сѣхь и дар'мїи об'дарова вь** etc. etc.

Paulo supra et infra iterum commemorantur ejusdem Stephani Nemaniae seu sancti Symeonis **кнези и вольре** quos puto a supradictis **власти** distinctos fuisse.

Sanctus Sabbas, primus Serborum archiepiscopus, filius Stephani Nemaniae, auctor quinquaginta annis antiquior (scripsit enim Vitam patris sui a. 1210.), de eadem re agens commemorat nonnisi **властеле** et **вольре**, ad specialia non descendens. Sic enim ille in apographo a. 1619. ex ipso originali Studenicensi (proh dolor! jam deperdito!) desumto et apud me asservato fol. 55. str. 91.: **и тако пославь сьвькоупи благородноую си дѣт'цоу, и к'се из'браные сивольре малые и великые, и сьвькоупи е кь себѣ** etc.... **мирь вы боуди властеле мои и вольре** etc. etc.

Pressius atique et concinius sct. Sabbas praecipua tantum quaeque attigit. Oratio Domitiani laxo fluit alveo. Hinc mirum non est, alterum reticuisse, nominasse alterum τοὺς **десет'никы, петидесет'никы, сьт'ники** et **тисоущ'никы**. Ceterum setnici in lat. dipl. regum dalm. et croat. crebro leguntur.

Moravskou listinu nemèl Byste hned ukvapenĕ považovati za nepravou. S vèci má se takto. Listina není ovšem formalní diplom Svatoplukův a Rastislavův, než pouze memoriale patera Sylvestra, knèze církve zřízené jím mezi 873.—890. po smrti Konstantinovè. Darování stalo se fakticky, listina Svatoplukova a Rastislavova nenapsána, bůh ví z jakých příčin, skrze války a jiné nehody. Církev byla in usu a Sylvestr napsal o ni asi 873.—890. memoriale. Formalní listinou stalo se toto memoriale uznáním jeho pravosti se strany biskupa Šebíře Pražského (r. 1030.) a knížete moravského. A tato listina zachovala se v kodexu listin této církve z počátku XII. stol. Z toho kodexu zachovalo se několik listů, které Palacký sám vidèl a opsal. — Biskup praví přece výslovně, „cartula nimis parva et sigilli incapax existebat, tedy nikterak formalní diplom od Rastislava, však stará, pravá jest: a právè proto bylo schediasma uznáno a potvrzeno. Co biskup Šebíř a kníže Moravský r. 1030. pravým uznali, chcete zavrhnouti? Příteli, není-li toto schediasma pravé, není v archivech evropských ni listu pravého. Takéto schediasma mohlo se snadno za uherských zpoust ná-

hodou zachovati nepovšimnuto, kdežto formalní listiny vzaly zkázu. — Ostatně jest to pouhá konjektura, však opodstatněna, že Cyrill zde jest = Konstantin. Sylvestr mohl a musil po roce 783. Konstantina jmenovati frater Cyrillus. (Pokračování.)

Z básní Zmaje-Jovana Jovanoviče.

(Z jihoslovanské anthologie.)

Přeložil ze srbštiny **Ladislav Tesař.**

Stařec.

Třese se, jak na hrobě keř,
jak zlomená větev suchá,
pamatuje sto svých roků
jako sto ran krutých ducha.

Na hrobech si odpočinul,
kde má syny své a vnuky,
šlape popel svojich bratrů,
bez lítosti, bez vší muky.

Nemodlí se nikdy k Bohu,
— modlitba, toť víra celá!
Z něho víra a i láska
dávno již však vymizela.

Nikdo už ho nerozželí,
ni mu těchu v srdce vnese;
od dávna již starcem jesti,
nepláče víc, nesměje se.

Dokud přát co moh' si ještě,
smrť, jen smrť si pouze přával.
teď — kameni omšenému —
touhu stlumil času nával.

Ruce chví se, tělo zebe,
pro něj slunce není více;
v svět už nezří oči jeho
slepé, temné zřítelnice.

Vše mu ledem, vše mu chladem,
vše tak šeré, mdlé jak v mdlobě — —
když tak ruce skříží, myslí,
že už dávno leží v hrobě...

Léto, zima a starý básník.

Stýskalo si teplé léto
básníku větříky svými:
„Zbytečným mi všecko teplo,
jsouc vždy v středu dvojí zimy.“

A zima zas chlubila se:
„Chlad mi mrazu perutěma
neublíží, neb vždy šťastně
dřímám mezi léty dvěma.“

Slyšel básník léto, zimu,
v blízku svém tak hovořiti:
„Rozumím vám oběma, vím, —
vy mne chcete potěšiti.“

Poeta a měsíc.

O půlnoci právě
mladý básník ze kavárny,
by se trochu poobčerstvil, —
uvnitř čmoud a vzduch tak parný!

Vzdychnul si tak z plné hloubi,
na měsíc tak bolně hledí:
„Slyš! ó rci mi, bratře, proč jsme,
ty i já, tak oba bledi?“

A měsíc mu odpovídá:
„Osle! nečteš na svém čele:
jak můž' ještě zardělým být,
kdo se toulá noci celé!“

Bulharské obydlí a život v něm.

Líčí J. A. Voráček.

(Illustruje prof. J. Mrkvička v Plovdivě.)

(Dokončení.)

Čas k prvnímu orání je vyhlídnut v hodině ranní, aby když oráč z domu vyjede, nepotkal nějakou ženu. neboť bylo by to zlé znamení, neboť ženy vůbec a zvláště baby, přejdou-li přes cestu, i u jiných národů jsou nedobrým znamením. Možno, že souvisí s tím i polívání vodou oráčů v Čechách, když jedou poprvé orat. Hoši pak totéž opláceji dívkám, když jdou ponejprv na trávu.

Orání děje se na líchy (lěcha) neb i na záhony a sice podle okolností, jak símě vyžaduje. Jedna stará pohádka vypráví, že sám Dědo-Hospod lidi, kteří z počátku orati neuměli, umění tomu naučil.

Obilí rozsévá se rukou a vláčí branami nebo vláčemi (vlěkъ), místy také pouze trním. Mimo obilí seje se mnoho luskovin a kukuřice, kterážto na deset jmen v rozličných krajích má.

K poetickým zjevům jarním patří též plení, čili čištění zasetých niv, při čemž obyčejně dívky súčastněny jsou, vesele při práci si prozpěvujíce i jinak žertujíce. Zejména tehdy nezbývá skorem ani místečka na hlavě i na šatech, aby nebylo ozdobeno vybraným kvítím a kyticemi. — Když ukončí se plení, počíná pomalu žeň (žatva), která bývá o několik dní dříve než u nás, tak že asi čtrnácte dní je rozdíl v době, což tím se vysvětluje, že Rumelie mnohem jižněji leží.

Žeň koná se posud srpem (сьрпъ), k němuž patří i ručica (palamarka), dřevěná to rukavice, sloužící k tomu, aby žnec, když levou rukou stojaté obilí nabírá pod srp, prstů si neporanil nebo nepořezal. Nažaté obilí od rána sváže si každý žnec sám povříslem (vъže), které si zároveň upraví z požatého obilí. Strniště pak zůstává na dobrou stopu vysoké. Svázané snopy (snopъ) snáší a staví do mandelů (krьchci), skládajících se ze 13 nebo 17 snopů. Práce jde jaksi liknavě. Zpěv však při práci neutichne. Pozoroval jsem kolikráte, že mnohá žnečka pro zpěv i na žetí chvíli zapomíná. Nepějou-li, povídá se a není mimojdoucího, aby látky k hovoru nezavdal.

Suché obilí sváží se vozem s řebřinami na stohy k místu, kde je upraveno humno, upěchovaná to, rovná půda nedaleko od příbytku, nebo i na poli. Stoh (kupenъ) má svou stálou formu a je při zemi užší, uprostřed vystouplý a nahoře do špičky končící. Poslední nejvyšší snop sluje čapka. Mlácení počíná ihned po žních a děje se dosti prvopočátečným způsobem. Obilí rozestele se po humně (gumno) a pak se honí několik koní nebo mezků dokola, až rozmělní se sláma a zrní vydrolí. Druhý způsob je ten, že vezmou se dvě silné dřevěné desky, v předu vyzdvižené a vespod rýhované, do těch pak zapřáhne se potah, a žena, muž nebo děti, stojíce nebo sedíce na deskách, pohánějí koně nebo voly dokola.

jak v prvním případu. Sláma zde i onde rozmělí se, tak že není k jiné potřebě než ku krmení, jako ohrabky u nás. Proto také slovo sláma vyšlo takřka z užívání a na jeho místě říká se častěji „plevy“, a místu, kde se přechovává, „plevnik“. Vymlácené obilí přehazuje se lopatou tak dlouho, až je plev prázdno. Dokonalé čisté však je málokdy, protože strojů, leda řešeta (řešeto), neupotřebují. Přední obilí čili nejtěžší sejí opět a zadnější jedí a prodávají. Vyhlídnuté obilí k setí někteří vápnem kalí, nebo s popelem a s ořechovými listy směsují za tou příčinou, aby nebylo snětivé.

Luk mnoho není, za to však valná část vlhčí půdy leží pastvinami, které jsou obecny, t. j. kdo žene nebo jede kolem, napase tam své tahouny. Na mnohých místech, zvláště při silnici, zřízeny jsou studně, které takřka malým oasám se podobají. Je-li vzdálenosť mezi dvěma osadami větší, bývá obyčejně při takové studni zařízen hostinec (han). Kolikráte bývá takové místo mnoha vozy naplněno, dobytek však pase se dále v rovině nebo na stráni, neboť vozkové s sebou sena nevozí.

Z ostatních prací zemědělských zmíním se ještě o sadařství, zahradnictví, růžovnictví a vinařství, a pokud možno na ten čas upozorním, zdali v tomto oboru dosáhli Bulhaři samostatné kultury, či snad odjinud si ji osvojili. Zastavím se ihned při sadařství, které velice s oráním souvisí a na kulturním poli dosti vážno jest, protože sadařstvím stává se kočovník i pastýř náležitě osedlým, jsa ke své půdě, kterou byl vlastníma rukama rozoral, osil a ozdobil, poután nejen zvykem, nýbrž i svými mozoly.

Sadařství dnešního dne jeví se dosti pokleslé, ano mnohdy po celém okolí zeleni nespatřiti. Vina toho však nespadá na Bulhary, nýbrž na Turky, kteří zejména v bouřlivých dobách nestrpěli Bulharům ani dost malého sádečku nebo háječku, obávajíce se, aby se ho nepoužilo k strategickým účelům. Následkem toho nové stromy nesázeli a staré káceli, tak že mnohá místa dodnes velmi smutně vyhlížejí, neboť beze stromů i nejladnější krajina smutnou se stává. Jediné v pobalkánských místech více stromoví ovocného spatřiti, ano namnoze i příkré stráně Balkánu posázeny jsou, tak že malebné pozadí k rovině vnitrozemní tvoří. Strom, s kterým se ještě nejčastěji v rovině potkáme, je moruše (černica), protože na mnoze ještě dosud bourcům za potravu slouží. Před válkou hedvábnictví silně se pěstovalo jak od Turkyň tak od Bulharek. Nyní zřídka se najde milovník bourců. Ve středověku známo, že byzantická říše obchodem i průmyslem v tomto oboru slynula, zejména když za Justiniana I. poštěstilo se dvěma perským monachům propašovati z Číny až do Cařihradu vajíčka bourců. Hedvábí zove se po bulharsku „koprina“ nebo „svila“.

Nejobyčejnější stromy, ať si již lesní nebo zahradní, jsou asi tyto: Dub (dębъ), javor (javorъ), buk (bukъ), habr (gabъrъ), klen (klěnъ), lípa (lipa), olše (elcha), chvoj (borъ), hloh (glogъ), dřín (drěnъ), břest (brěstъ), topol (topolъ), líska (lěska), divoká hruška (diva kruša), pláně nebo pouchně (kisalica), vrba (vъrba),

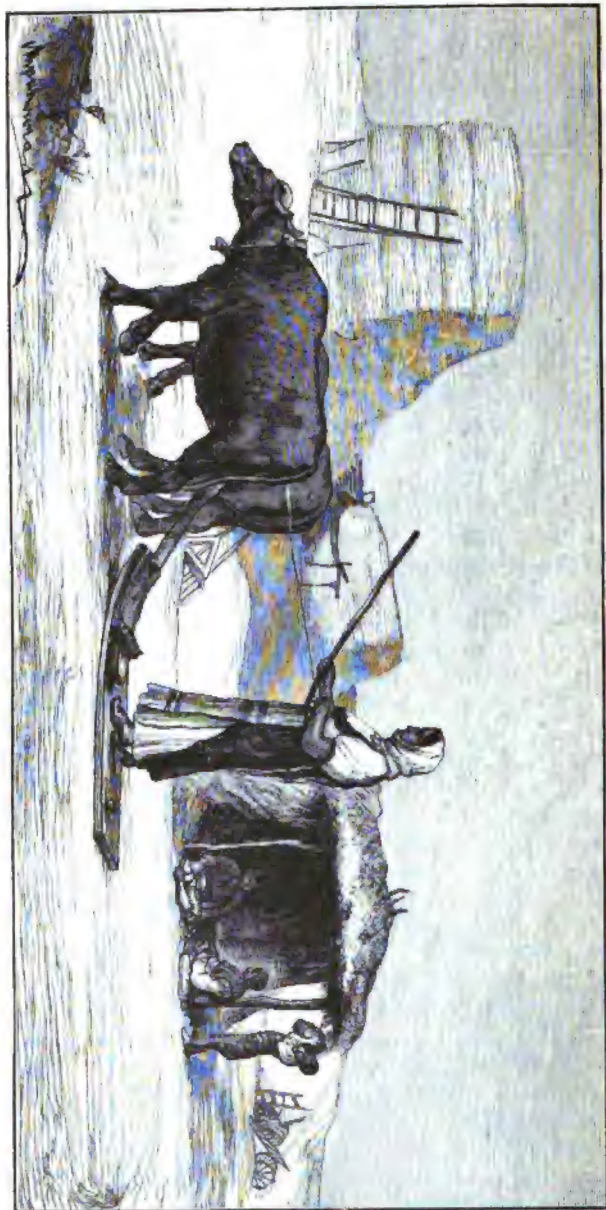

osyka (trьperuška), jabloň (jabьlka), hruše (gruša), švestka (sliva), ořech (orjachъ), třešeň (čireša), višeň (višňa), broskev (praskovъ), fík (smokiňa), mišpule (mušpula), kaštan (kestanъ), moruše (čьrnica), malinník (malina) atd.

Bříza však nikde se nenachází. Ani v písni jsem jména její nenalezl. Slovo „březa" myslím, že je učené a odjinud známo. Srovnáme-li nyní názvy stromů se jmény ostatních Slovanů, vidíme, že některá úplně totožná jsou, jako na př.: dub,*) hloh, vrba, hruše, jablko, slíva, líska atd. Z toho lze souditi též, že k takovým názvům dospěli bulharští Slované ještě v době, kdy i ostatní Slované nerozděleni byli, a že tedy, jak zejména Krek soudí, některé druhy ovoce již v prvotné vlasti Slovanům pokrmem byly. Zdali však byla to „agrestia poma". jak Tacitus ve své Germanii o Němcích tvrdí, snad již ovoce ušlechtěné, o tom různá jsou mínění, protože některá jména, jako třešeň (ř. *κεράσιον*, něm. Kirsche), ořech, neboli orjach, orahъ (pers. aragh) a j. nejsou dosti etymolicky jasná. Mnohem však zajímavější přirovnání poskytuje nám zahradnictví a zelinářství. Zelenina (zelenčukъ), jak již výše podotknuto, činí valnou část celoroční stravy. Mnozí také zabývají se prodejem a po okolních zemích, jako po Bessarabii, Rumunsku a Srbsku zeleniny rozvážejí, čímž dosti čilý a výnosný obchod se vede. Zahradnictví, jak se mi vidí, nejdále pokročilo. Nejobyčejnější druhy zeleniny jsou následující: cibule (lukъ), česnek (česanъ), chřest (prasъ), řepa (rèpa), mrkev (mъrkovъ), zelí (zelie), (cvèkli) (řecky *σεῦτλον*), granátová jablíčka (patladžanъ), pepř (piper; latinsky piper), okurky (krastavici), tykve (tikvi), bob (bobъ), brambory (baraboi, kartofi), majoránka (čobrica) kopr (kopьrъ), celer (kerviz), satorie (majdanos), salát (bьrdokva) hrách (grach) atd.

Jak dalece z pouhého srovnání jmen vyčísti lze, vidíme, že jednotlivá jména jsou cizí a sice buď latinská, řecká, turecká neb neznámého ještě původu, po většině však domácí slovanská a sice tou měrou, jakou ani Němci pochlubiti se nemohou, jak trefně již Hehn dávno dovodil, vytýkaje, že „Němci osvojili si vše co Italie dávno buď měla, buď z Řecka nebo z Asie dostala".**)

Ku zvláštnostem patří pěstování růží (trindafil, roza) a výroba růžového oleje (maslo), s nímž po celé Evropě obchod se vede. Nejproslulejším krajem je Kazanlyk. Růžové keře sázejí se jako vinice a vytrvají mnoho let, byvše na jaře vždy přiřezány, jak se to i při révě děje. Velmi poetický je pohled, když zelené keře růžičkami se obalí a lahodnou vůni vydávají. Netrvá to však dlouho. Krása rychle končí. Bývá to obyčejně ku konci června, kdy nastane sbírání růží. Všechny zahrady zazvoní dívčím zpěvem a po kraji otevírá se ještě poetičtější život. Růže, příjemná vůně

*) Existuje však i jeden druh dubu nazvaný „cěrъ", kteréžto slovo na latinský původ od cerrus = dub poukazuje.

**) Kulturpflanzen und Hausthiere in ihrem Übergang aus Asien nach Griechenland und Italien, sowie in das übrige Europa.

a sladká slova lásky na dívčích rtech, toť přece poesie! Prosaickým však je připravování oleje. Lístky nacpou se do hermeticky zavřeného kotlu, aby vůně neucházela, a tak se vaří. Třeba však mnoho lístků, nežli se na př. jedné láhvičky oleje dobude. Někteří dělají též růžové sladko z lístků.

Vydaří-li se rok, vypláci se pěstování růží. Je-li však vlhko, nebo mlhy, nebo zima, kdy růže kvetou, pak ovšem olej na ceně tratí a nevyplácí se.

Mnohem ještě více rozšířeno je pěstování révy. Každý i sebe chudší člověk mívá svou vinici (lozje). Nejčastěji bývá pro to místo na výsluní (pripekъ). Zařizování vinice děje se pomocí proutků ze starých keřů. Proutky ty připraví se napřed podle obvyklých pravidel a na jaře, někdy i na podzim zasadí se do připravených jamek na poli. Ujme-li se každý proutek a počíná růsti, přiřežou jej dvakráte i třikráte, aby nehnal do výše. Třetí nebo čtvrtý rok počíná již vinice roditi. Jakmile však je upravena, vytrvá a rodí i přes půl století bez mnoha práce. Okopá se i přiřeže a to je vše. Slavnostním dnem je počátek vinobraní, totiž den, kdy všichni počínají sbírati hrozny (grozdober). Slavnosť ta je takřka národní a upomíná svou veselou náladou na staré slavnosti Dyanýsovy. Hrozny svážejí se na voze ve velkém dutém špalku z obrovských stromů a šťáva vymačká, vlastně vyšlape se ještě téhož dne na voze. Vytlačená šťáva pouští se čepem do menší nádoby, kterou se do velkého sudu nalévá, kdež pak kysá. Víno je poměrně laciné a dobré, kdyby však příprava trochu pečlivější byla, nabylo by víno netušené jakosti, tak že by s nejlepšími víny v Evropě konkurrovati mohlo.

Ačkoli pak vína každý má dostatek, těžko přec najíti případ, aby se Bulhar opil. Jeť i v tomto šetrný a mírný.

Vylíčiv takto bulharský život částečně aspoň zevně, ponechal jsem si ještě rodinný život, žal i veselí, zvyky i obyčeje, na dobu pozdější. Tolik však již předem podotýkám, že Bulhaři mnohem slovanštější jsou, nežli doposud se myslilo, třebas i jednotlivé věci cizí kulturou byly znešvařeny.

Ve Slivně pod Balkánem.

Vzájemné styky rodu Habsburského s Polskem a s Ruskem do r. 1519.

Napsal **Ferdinand Menčík.**

(Pokračování.)

Přátelé královny byli ještě nyní odhodláni králi Vladislavovi odpírati; žádali tedy na králi Fridrichu IV., aby se s nimi spojil proti vetřelci a tak práva svého rodu bránil. Jinak však smýšlel kardinal Julius Caesarini, který krále uznával, chtěje ho pohnouti k válečnému tažení proti Turkům. Aby tedy uzavřené válečné ta-

ženi (9. června 1443.) nikterak od přívrženců nebožky královny neutrpělo, vynasnažil se kardinal, aby Vladislava s králem Fridrichem usmířil. Proto ustanoven Hainburk za místo k vyjednávání; ale sem, kromě kardinala nikdo z obou králů se nedostavil. Ještě 28. června psal legat Fridrichovi, navrhuje mu města, která k podobné schůzce nejpříhodnější by byla. Mělo se zde i o tom jednati, aby učiněn byl konec stálým pohraničním potyčkám, jichž původ ležel v tom, že Alžběta ve své nouzi zastavila Fridrichovi některá města. Toho léta však nedosáhlo se ničeho; ale již 21. května 1444. bylo příměří na dvě léta mezi oběma ujednáno, když byl dříve i Jiskra z Brandýsa ve svém boji ustal.*) Král Vladislav slíbil brzy potom, že mír zachovávati bude, a že se přičiní, aby jej i poddaní jeho šetřili.

Po uzavřeném míru, o nějž se nejvíce kardinal přičinil, chtěl se král podívati domů, kdež již dávno očekáván byl; byl však od Uhrů, kteří se obávali, že by se více nevrátil, zadržen a uzavřel ještě 1. srpna 1444. desítileté příměří s Turky. Ale příměří bylo k doléhání kardinala Julia zrušeno; a král ve válce povstalé zahynul v bitvě u Varny (10. listopadu) svedené.

Tak opětně Uhry osiřely, ač zde ještě sirotek Ladislav zůstal jakožto uznaný král. Nicméně přece od jeho protivníků nový sněm rozepsán na den 5. prosince. Rozšiřovány jsou pověsti, že se král zachránil; proto tedy odkládal i palatin Hardavar se zahájením sněmu, až se tento dne 6. února 1445. sešel, a tak málo navštíven byl, že nemohl ani na něčem se usnášeti. Polská strana mezitím značně byla seslábla, když se i všickni páni polští z Uher domů byli navrátili, a i bratr zemřelého krále, Kazimír, ničeho vynaložiti nechtěl, aby si korunu uherskou zaopatřil; neboť měl co doma dělati, aby mu polská koruna odňata nebyla.

Volba krále odbývala se v prvních dnech měsíce dubna; ale i tu nepřišlo k žádoucímu rozhodnutí. Fridrich se mezitím odhodlal práva svého svěřence zastávati, a i přívrženci rakoušti namáhali se na poli Rákoši, aby záměry palatina Hardavara, který opět cizince na trůn chtěl povznésti, překazili. Stalo se tedy dne 7. května usnešení, aby Ladislav Pohrobek za krále byl přijat, kdyby se král Vladislav do 23. května nedostavil, a zároveň pořízena správa země.

Král Vladislav se více nenavrátil. Boj, vedený o korunu českou a uherskou za posledních časů rozhodl se ve prospěch rodu Habsburského. Polsko z těch zemí, po kterých toužilo, vypuzeno, a zatím na východní straně vzrůstal mu nový nepřítel, a sice veliké knížectví moskevské. Přece však alespoň ten mělo užitek ze všech bojů, že vstoupili opět do přátelského svazku s rodem Habsburským, s kterým se při vstoupení na trůn polský znepřátelili. Svatba, která dříve od Polska zamítnuta, byla nyní podporována, čímž poprvé Jagellonci dostali se v příbuzenstvi s rodem rakouským.

*) Chmel, Friedrich IV. II. str. 216.

Vzpomenuto, že již za živobytí krále Albrechta na to pomýšleno, zasnoubiti polské syny královské s rakouskými kněžnami. Záležitosť ta připomenuta i při vyjednávání o mír s králem Vladislavem. Když jeho smrtí jeden záměr zničen byl, hleděno k tomu, aby alespoň Kazimir s jednou dcerou Albrechtovou byl zasnouben. První léta po smrti krále Vladislava nepomýšleno pro mnohé překážky na to; teprve když mladý Ladislav na doléhání stavů obou království českého i uherského od krále Fridricha z poručnictví propuštěn, vzpomenuto starých smluv. Na své cestě do Brna (1453.), kde měl Ladislav přijati slib věrnosti od stavů moravských, vyhotovil list pro své plnomocníky, kteří odebrati se měli ke dvoru polskému. Náčelníky toho poslanectví, které do Vratislavi vydati se mělo, byl biskup olomúcký Jan XIII., Otto, vévoda bavorský, Jindřich z Rožmberka, Ruprecht z Valsee, Jindřich z Lipé, Jiří ze Strážnice a j. Několik dnů později přibyli biskup poznaňský, Ondřej, kancléř Jan Koněcpolský a Jan Tęčínský. O smlouvu svatební již v srpnu se usjednotili, tak že mohla jak do Vídně tak i do Krakova k podpisu odeslána býti. Král Ladislav se zavázal, že své sestře Alžbětě vyplatí během tří let v městě Namyslavi 100.000 uherských zlatých, a kdyby lhůty této nedodržel, že jiných 100.000 dukátů přidá. I král Kazimír dal dne 15. srpna své nevěstě 100.000 zl., které na území sądomiřském, Lęčicích a Opočně zapsány byly, ale po její smrti koruně polské zpět měly připadnouti. Mimo to zavřeli oba králové spolu přátelství.

Dne 20. srpna slaveno na radnici vratislavské zasnoubení, při kterémž mnich Jan Kapistrán, tenkráte zde se zdržující, měl kázání; obě poselstva opustila pak město; polské dne 22. srpna. Koncem roku (1453.) byla Alžběta se skvělým průvodem, v jehož čele nalézal se Jindřich z Rožmberka, vypravena do Krakova. Již dne 2. ledna (1454.) dostal se průvod do Těšína, kde Alžběta s Kazimírem slavně oddána byla (9. ledna). Mladá královna vzdala se (6. března) pak ve prospěch císaře (od r. 1452.) Fridricha, vévody Albrechta rakouského a Zikmunda tyrolského všech nároků na Rakousy, jestli by Ladislav bez dědiců zemřel; kdyby však i tito její přátelé neměli žádných potomků, tedy mělo právo její zůstati v platnosti.

Od doby této byli oba králové, jeden Turky, druhý řádem německých rytířů, zaneprázdněni. Po nenadálé smrti mladého krále Ladislava (1457.) stavěl se dvůr polský, jakoby záměry rakouské stran nabytí koruny české překaziti chtěl. Mezi nápadníky trůnu českého byl totiž i císař Fridrich, jeho bratr Albrecht a strýc Zikmund; ale jim naproti postavili se manželé obou sester krále Ladislava, vévoda Vilém saský ve jménu Anny a král Kazimír. Jeho manželka podržela v dřívější smlouvě práva ke království českému, ač-li jakého měla, vzdavši se toliko práv k vévodství rakouskému, a měla, jak se proslýchalo, po císaři Fridrichovi největší naději. Ale osud rozhodl jinak, nebo v Čechách jako i v Uhrách byli domácí pánové za krále zvoleni. Král Kazimír nečinil žádného odporu, neboť se nechtěl pouštěti do nejistého boje, maje zaměst-

nání důležité na jiné straně. Proto činil sobě přece naději ke koruně, a byl od krále Jiřího z Poděbrad vybídnut ke schůzce do Bytomi, kde mělo vše v přátelství vyrovnáno býti. Ač se i zde nic určitého nevyjednalo, bylo nicméně ustanoveno, aby na den sv. Jana nový sjezd odbýván byl (1560.).

Poněvadž se v tomto roce král Jiří s císařem byl znepřátelil, doléhal ještě více na nějaké dorozumění; ale sjezd odbýván teprve 25. listopadu (1460.). Zde ustanoveno, aby oba králové ve Velikém Hlohově (1. května 1462.) se sešli; tu že bude se jednati i o věně královny Alžběty, které dosud vyplaceno nebylo. Skutečně přišlo k sjezdu (14. května). Kromě sporných věci přislíbili sobě králové vzájemnou pomoc proti Turkům; a král Kazimír přislíbil, že dokud Jiří na živu bude, nebude vymáhati oněch dosud nezaplacených peněz.

Následujícího měsíce (15. června) byl v Poznani uzavřen i přátelský spolek s arcivévodou Albrechtem rakouským. Tento slíbil, že smlouvě se vší poctivostí, přátelstvím a láskou dostojí, že žádné války proti němu, ať to je pro příčinu jakoukoliv, nezdvihne, a uznává všech nároků krále polského. *) Smlouvu tu uzavřel Albrecht proto, aby si zabezpečil novou pomoc proti králi českému, který se za smírce mezi ním a císařem nabízel. Byla však bez všelikého užitku; neboť již rok na to zemřel Albrecht 1463. (9. pros.).

Na jiné straně vzplanul boj, který Polsku prospěch nový přinésti mohl. Stolice papežská již od několika roků vzdálila se od krále českého; nyní učinila rozhodný krok, vyhlásivši krále Jiřího za kacíře (1466.) a odňavši mu název královský. Strana katolická v Čechách, spoléhajíc se na pomoc Říma, byla by se dala do vyjednávání s císařem, kdyby se nebyl tak vrtkavým ukázal, ale nevidouc s této strany žádné spásy, obrátila zřetel svůj ke králi Kazimírovi. Dříve byl král sám zaneprázdněn německými rytíři; když však nyní přičiněním papežovým uzavřen byl mír v Toruni (1466. druhý toruňský), byl vybrán od českých pánů za ochránce. Katolici čeští sešli se dne 2. května v Jindřichově Hradci a usnesli se na tom, že obrátí se na krále polského a na sněm, který právě v Pětrkově zasedal; při tom mu připomínali, aby, jsa manželem dcery krále českého Albrechta, nyní se v panství nad nimi uvázal. **) Na krále Kazimíra, který se raději honbou bavil, doléhal i papež, vyhrožuje mu zároveň, že neschválí dotud míru toruňského, dokud nepřijme koruny české. Již po dvou měsících přišlo poselství se strany českých pánů, i papežský legat se dostavil a žádali společně, aby alespoň pro syna svého Vladislava korunu českou přijal. Král však nebyl ochoten k tomu, jelikož pozoroval, že ani císař by si nepřál, aby se stal jeho sousedem, a kromě toho i uherský král Matiáš toužil po koruně té, a byl zadržován toliko stolicí papežskou, která chtěla, aby se obrátil

*) C. k. státní archiv. Polonica.
**) Palacký, IV. 2., str. 370.

proti Turkům. Dlouho vedlo se jednání s Polskem a hlavně legat se o to přičiňoval, aby krále, jenž sobě v pohodlí liboval a nyní právě míru užiti hleděl, pohnul vmíchati se do záležitostí českých. Teprve dne 28. srpna dal Kazimír odpověď, že „podle boha a práva“ má sice nároky na korunu českou, že však jest nucen bez rady polských a litevských stavů ničeho nezačínati. Aby pak nevypukl přece nesvár, odeslal ke králi Jiřímu Stanislava z Ostrorogu, Jakuba z Dubna a Jana Dlugoše s napomenutím, aby se usmířiti hleděl s kurií. Nyní když jednání s Krakovem se rozbilo, obrátili se nespokojenci do Uher.

Poměry mezi králem polským a císařem se neměnily nikterak a oba sobě zůstali nakloněni, jak to viděti možno ze psaní, jež Kazimír a manželka jeho Alžběta (dne 14. ledna) 1468. císaři zaslali.*) I později, když se císař s králem Matiášem proti Jiřímu spojil, vyjednával prý císař s Kazimírem, zdali by nechtěl dáti svou dceru Hedviku za manželku králi uherskému, a mladší Žofii synu jeho Maximilianovi.**) Měl tím král polský do jejich svazku vtažen býti. Za příčinou vyjednávání toho nalézal se biskup olomoucký Protaz z Černé Hory na dvoře královském. Ale král Kazimír nejen že odmítl ucházení se krále Matiáše o ruku své dcery, nýbrž vyjádřil se, že práv svých ke koruně české sám bude hájiti. Podobně se i královna Alžběta vyslovila, že nedá dceru svou muži, který před tím byl nízkým šlechticem, a nedala se ani mýliti tím, že pro druhou dceru naskytla se příležitosť, aby se synem císařovým zasnoubena byla. Biskup vrátil se tedy s nepořízenou (15. května 1468.), aniž by co jiného byl dovedl, než že krále na Čechy pozorna učinil. A hned druhý den na to přišel k jeho dvoru český pán Albrecht Kostka z Postupic, který mu přislíbil korunu českou jménem krále Jiřího, kdyby mezi ním a jeho nepřáteli mír sprostředkoval.***) Když potom král Matiáš v Olomouci korunován byl, objevilo se v Krakově poněkud nepřátelské smýšlení; než i poslové čeští, kteří od pražského sněmu, který dne 15. června 1469. se sešel a na němž polského krále nejstarší syn Vladislav za nástupce Jiřího zvolen byl, vysláni byli, musili se jen s povrchním ubezpečením spokojiti. Neboť jak královna Alžběta tak i vyšší duchovenstvo polské obávalo se spojeni s kacíři, a zároveň nelíbila se i podmínka, aby Vladislav s dcerou krále českého Ludmilou byl zasnouben. Proto také měli poslové určitější odpověď od sněmu pětrkovského očekávati.

Za takovýchto poměrů nahlédli při císařském dvoře, že větší nebezpečenství hrozí od krále Matiáše, jenž se právě nyní v pravém světle ukázal. Počal se tedy císař na stranu krále českého kloniti. Na schůzi v Běláku (v červenci) byli kromě přátel Jiřího a několika německých knížat i přítomni polští poslové, které král Kazimír proto odeslal, aby se postavil proti Matiášovi. Císař však neměl

*) C. k. státní archiv. Polonica.
**) Papée: Polityka Polska v Rozprawy sv. 8., str. 390.
***) Palacký, IV. 2., str. 469.

na tomto sbližení se krále polského dosti; sám hleděl obnoviti pomocí Rafaele Lesčinského jednání o svatbu svého syna s polskou princeznou.*) Skutečně brzy potom vypraveni jsou Drslav z Rytvian, kastelán sądomiřský a Stanislav z Ostrorogu do Vidně, majíce zde vyjednávati o zasnoubení Hedviky buď s císařem neb synem jeho Maximilianem. Ale tito vrátili se domů s přesvědčením, že strana rakouská nepomýšlí tak na přátelský svazek jako spíše na příměří.**) Smlouva pak byla (10. října) s císařem Fridrichem uzavřena v Hradci a nečelila proti nikomu než proti králi Matiášovi. Král polský a císař Fridrich se zde „spojili, sjednotili a sjednali, že odtud na budoucí časy zůstanou spojenci, že mezi nimi samými, jakož i mezi jejich dětmi, dědici, poddanými a panstvím, které nyní mají a jehož pomocí boží nabudou, stálý, pevný, nezrušitelný a křesťanský mír má panovati a zachován býti. Ve všem, co by se jejich cti neb jejich dětí a dědiců dotýkalo, měli sobě pomáhati, a nikdo z nich ničeho nepodnikati, co by proti cti a vážnosti druhého neb jeho dětí a panství bylo neb k tomu směřovalo; jeden druhého ani jeho děti neměl válkou stíhati a škodu mu neb ztrátu způsobiti neb dovoliti, nýbrž kdyby snad od poddaných vlastních jednomu nepokoj vznikal, byl druhý zavázán vší svou mocí mu nápomocen býti". Podobně nezůstala nedotknuta i záležitosť rodům oběma společná, totiž nároky na dědictví. Ve smlouvě praví se dále; že nikdo z obou nebude toužiti po dědině, panství a poddaných, které druhému patří a že pomůže, kdyby snad poddaní chtěli se vyzouti z poslušnosti.

Tak spojili se oba rodové, Habsburský a Jagellonský, ke vzájemné podpoře a to skoro v ten čas, když král Jiří Poděbradský s životem tímto se rozžehnal (1471.). (Pokračování.)

Jan Matejko z české krve.

Zvláštní náhodou dostal se mi do ruky list slavného malíře polského, Jana Matejky, kterýmž pátral po předcích svých z království Českého pošlých — bez výsledku. Aby taková, pro nás Čechy nemálo zajímavá věc zjištěna býti mohla, nabídl jsem dopisem ze dne 7. října 1883. krakovskému Mistru ochotné služby své s tou žádostí, aby mně pro snadnější vyhledání a určení rodopisných dat laskavě sděleny byly v rodině zachovalé tradice o původu českém. Což také obšírnějším listem ze dne 12. října 1883. Mistr Matejko laskavě učinil, oznámiv mi „co postaczyć może do wyjaśnienia i poszukiwań rodu" doslovně: „S. p. ojciec mój Franciszek Matiejka (w Polsce nazwany Matejko) pochodził z Czech z Roudnic (świadectwo szkolne w rękach mych pozostające świadczy, wydane v Kralowéj Hradcu)." Po takové authentické informací záleželo na tom, aby vyhledán byl z matrik zápis o narození Matejkova otce a jiné zprávy o jeho rodině. Což se mi také podařilo.

*) Šujský, III. 107. Papée, 424.
**) C. k. státní archiv. Polonica.

Důstojný farář v Libčanech P. Josef Rydl s nevšední ochotou vypsal z matriky křestní list otce Jana Matejky, kterýž slovo za slovem zde klademe: „Matějka František, katolický manželský syn Josefa Matějky, rolníka z Roudnice č. pop. 17., okresu nechanického, hejtmanství Královéhradeckého v království Českém, a manželky jeho Magdaleny, dcery po zesnulém Václavovi Knavoj (recte Knavovi), rolníku, narodil se v Roudnici č. 18. dne 13. ledna 1793. a byl jest téhož dne u přítomnosti kmotrů Karla Tichýho, rolníka, a Bernarda Patcela, hospodského, důstojným panem P. Janem Procházkou, místním farářem, pokřestěn,*) což tímto dle matriky od r. 1787., str. 14., stvrzuje duchovní správce na Libčanech, dne 22. listopadu 1883. Josef Rydl, farář."

Týž František Matějka, otec Matějkův, navštěvoval normalní školu v Hradci Králové, jakž sám krakovský Mistr v listu ze dne 12. října 1883. podotýká slovy: „Świadectwo szkolne w rękach mych pozostające świadczy, wydane w Kralowéj Hradcu. Późniéj," píše dále Matejko, „ojciec mój wychowywał się u jakiegoś krewnego matki kanonika Urbanka w Ołomńucu?" Proč, z jakých příčin otec Matejkův, František Matějka, do Polsky se vybral, v rodině v Krakově usedlé nebylo příliš zřejmé anebo přišlo v zapomenutí. Jan Matejko o tom píše v zmíněném již listu: „Nawet wyjazd z Czech odbył się nieprawidłowo, gdyż z opowiadania wiem, że pośredniczył w tom jakiś jenerał z przyjaciol Wodzickich, który miał ojca mego w karakterze sługi przez granicę przewieść." Krevný příbuzný Jana Matejky, bratrovec Jan Matějka, jenž až dosud žije jako řádný, zachovalý rolník v Roudnici a drží usedlosť číslo 18., kdež otec Jana Matejky se narodil,**) udává z vypravování dědova, že „strýc jeho František (Matejkův otec) vystudovav filosofii, měl se vedle přání rodičů státi knězem, což když se mu nelíbilo, z obavy před přísností otcovou utekl čili odešel do Vídně a pak do Polsky." Kterého roku se stalo, nevíme.***) Stal se vychovatelem mladých hrabat Wodzickich, k čemuž mu znalosť hudby nemálo přispěla.†) Hrabata Wodzičtí zůstávali v Krakově (Josef Wodzicki byl

*) Rod Matějkův byl na panství Libčanském usedlý vedle popisu katastralního z let 1650. až 1654. (v českém archivu zemském) ve vesnicích Urbanice, kdež (fol. 1050.) připomíná se bohatá selka Alžběta Matějková; roku 1718. zaznamenán Matěj Matějka a Václav Matějka; ve vsi Sedlice l. 1654.: Jakub a Václav Matějka, l. 1718. Jakub Matějka. V Roudnioi léta 1654. ani 1718. nebyl rod Matějkův ještě usedlý; z které z jmenovaných vesnic do Roudnice který rod v druhé polovici XVIII. století se přestěhoval, pro nedostatek zpráv udati nemůžeme.

**) Františka Matějky (jenž odešel do Polsky) starší bratr Jan ujal živnosť rolnickou v Roudnici č. 18., kteráž v nepřetržité posloupnosti až do dnešního dne rodině té přináleží.

***) Že odchod otce Jana Matejky stal se jaksi náhle, bez úředního vědomí, o tom svědčí slova Matejkova: „Tu w Krakowie czyniłem poszukiwania matryki mego ojca, którąž jednak nie znalazłem, bo jéj prawdopodobnie niemiał z sobą przy wyjeździe do Polski. Był w domu Wodzickich, zatim ani paszportu ani innych legalizowanych papierów prócz świadectw szkolnych nietrzeba było."

†) „Gdy wyrósł," piše Matejko, „poświęcił się muzyce, ztąd przyjaźń z kompozytorem Czernym. Koledzi i przyjaciele, Zaic, Hlawaczek, ten ostatni po r. 1848. jako jenerał w Krakowie komendarujący przypomniał sobie ojca mego z łat młodych."

předsedou senatu krakovského), kdež také z Čech vyšlý František Matějka, se oženiv, trvale se usadil, aniž by přátelům svým v Čechách o sobě mnoho věděti dal. Na tolik jest zatím authentických zpráv, kteréž podáváme veřejnosti, o původu českém slaveného polského Mistra Jana Matejky.

František Dvorský.

Ruský satirik Saltykov-Ščedrin.

Podává **Fr. Chalupa.**

(Dokončení.)

Nebude snad nemístné, jelikož Saltykov u nás pramálo jest znám, podáme-li místo všeobecného obšírného výkladu tuto ukázkou, jakým způsobem on píše, část onoho líčení v překladu:

„Na nebi byl toliko jediný obláček, ale vítr mohutněl — — — Nezazvonili ani potřetí, když nebe se najednou zatáhlo a rozlehnul se taký ohlušující rachot hromu, že se všickni modlící se otřásli; za první ranou následovala druhá, třetí; v tom slyšeti bylo kdesi, nikoliv právě blízko, zvoniti na poplach. Lid se rázem vyhrnul ze všech kostelů. K východu se lidé tlačili, druh mačkal druha, zejména ženské, které nejprve pomyslily na svoje jmění a stateček. Hořela Puškarská vesnice a od ní proti davu zvedala se celá stěna písku a prachu.

Jakkoliv šlo teprve na devátou, nebe pokryto bylo tou měrou mraky, že na ulicích zavládlo úplně temno. Shůry mračila se černá, bezmezná propasť, kterou projížděly jenom blesky; kolem vzduch přeplněný vířícími atomy prachu, — — — vše toto tvořilo nezobrazitelný chaos, v jehož hrozném pozadí vystupoval neméně hrozný obrys požáru. Viděti bylo, jak v dáli chumlají se lidé, že bezhlavě kupí se na jednom místě, že je nepojímá ještě ani smutek, ani zoufalosť. Viděti bylo, jak ve vzduchu krouží větrem se střech urvané věchty zapálené slámy, a zdálo se, že před očima odehrává se nějaké fantastické představení, nikoliv jedno z nejhorších neštěstí, kterými oplývají nepoznané síly přírodní. Dřevěná stavení postupně jedno za druhým chytala — a zrovna jakoby tála. Na jednom místě požár již v plné síle: celé stavení zasáhl oheň a každou minutou rozměry jeho se menší a obrys nabývá jakýchsi velkolepých podob, ve kterých vynořuje se a vznáší strašný živel. Ejhle, na straně zablyskl se ještě světlý bod, potom jej zakryl hustý dým a v okamžení z chomáčů jeho vyšlehnul ohnivý jazyk; pak zase jazyk zmizel, — opět se vymrštil — již jest větší . . . Nový bod, ještě bod — zprvu černý, pak světle oranžový; je viděti celé pásmo zaněcujících se bodů — a již vše — jediným mořem, ve kterém tonou všechny jednotlivé podrobnosti, mořem, které zmítá se mezi břehy svojí vlastní silou, které vydává svůj vlastní hrkot, šum a hluk. Nepovíš, co tu hoří, kdo tu pláče, kdo tu trpí; zde všecko hoří, všecko pláče všecko trpí. — Ba ani slyšeti není jednotlivé vzdechy.

Lidé vzdychali pouze v první okamžik, když bez paměti běželi k místu požáru. Přicházelo jim na mysl vše, co jim kdy bylo drahé, vše zděděné, vydělané, vše, co pomáhalo jim smiřovati je s životem a snášeti jeho břímě. Člověk tady tak přivyknul těmto bezděčným idolům své duše, tak dlouho přenášel na ně svoje nejlepší naděje, že myšlénka, ztratiti že by je mohl, nikdy důrazně nenapadla rozumu. A hle, tu nastal okamžik, kdy myšlénka tato nezjevuje se jako vzdálený přízrak, výplod poděšené obraznosti, ale jako prostá skutečnosť, proti které nemůže ani odporu býti. Při prvním styku s touto skutečností nemůže člověk ani pocítiti bolesť, která se ho zmocňuje; vzdychá, lomí rukama, naříká, proklíná, ale v témž čase má ještě naději, že třeba ho to zlo mine. Avšak, když se přesvědčil, že zlo již dovršeno, tu všechny city utichají, jedna toliko tužba rodí se v jeho srdci, — aby neuměl mluviti. Člověk přichází k svému příbytku, vidí, že je zplna zničen, že ze všech skulin plazí se tenoučká ohnivá háďata, a počíná poznávati, že všecko toto jest onen konec všeho, o kterém se časem tesklivě snilo, a očekávání jehož provází jej po veškeren život. Co tu dělati? Co možno ještě počíti? Možno toliko si říci, že minulosť se končí, a že nastává začíti něco nového, něco takového, co by si dobře člověk obránil, co nemůže ztratiti, protože to přijde samo sebou a jmenuje se — „zítřejší den".

„Jste-li pak tu všickni?" rozlehne se ženský hlas v zástupu, „jeden, dva. — Kde je Mikulášek?"

„Tadyhle jsem, maminko," odpovídá bázlivě blabole chlapeček, tahající ze zadu matku za sukni.

„A kde že Martička?" slyšeti jest na jiném místě; „snad Martička zůstala ve stavení!"

Na tento výkřik vyběhne z tlupy mladík a rozběhnuv se vrhá se do plamenů. — Následuje jedna strašná minuta za druhou... Konečně mladík objeví se v oblacích dýmu, čapka i kazajka na něm chytily, ale ruce jsou — prázdny... Slyšíš nářek: „Martičko, Martičko!..." Lidé těší, zároveň ujišťují, že Martička zděšená vyběhla asi někam za zahradu..."

Přestáváme na této pěkné ukázce, z níž čtenář sám dovede se přesvědčiti, jak případně, jak věrně a zároveň velebně dovede Ščedrin zachytiti pohnutlivou scenu, jak zároveň dramatický děj snaží se stručně dramaticky podati. Jako zde, tak i jinde... mnoho překrásných pohnutlivých míst.

Společná práce s přítelem Někrasovem, aby co možná zdokonalili „Otěčestvenyje zapiski", potrvala Saltykovi deset let. Ještě neuplynulo vlastně desáté léto, když péro vypadlo z ruky po Puškinovi a Lermontovu největšího básníka, železná jeho Musa, jak jí sám říkával, ztichla navždy; — roku 1878 velká Rus ztratila smrtí svého Někrasova a „Zápisky", svého redaktora.

Kdo měl po něm následovati?... Kdo jiný nežli jeho dobrý přítel Ščedrin. Přibylo to Saltykovu práce, jelikož pořádání tak obsáhlého měsíčníku, čtení rukopisů, pořádání látky, doplňkové práce čistě redakční, vyžadují mnoho času a péče, ale

tím činnosť jeho literarní neochabla; až do dneška drží se na stejné výši a ve stejné ceně.

Tak průběhem času z rozptýlených a jednotlivě uveřejňovaných statí povstaly nové knihy, kteréž zvučnému jménu spisovatelově přidaly nového lesku a starému kozákovi v životě veřejném zjednaly mnoho přátel a sem tam také něco nepřátel, pravíme nepřátel, nebo která satira kde byla vždy přijímána s radostným úsměvem a otevřenou náručí?

Z poslední doby všeobecnému úspěchu se těšily: Blagonam črennija rěči, V sredě uměrennosti i akkuratnosti, Uběžičšě Monrepo, Kruglyj god, Sbornik, Za rubežom (za hranicí) a Pisma k tetěnkě.

V prvém z vyčtených děl nakreslil Ščedrin v kapitole Stolb (Sloup) postavu, která typičností svojí nikdy nevymizí z myslí ruské společnosti a kde budou jmenováni jako representanti velkých děl, označujících dobu, Oněgin, Skalozub, Čičikov, Oblomov, — tam vždycky již každý Rus mimovolně připojí také Osipa Ivaniče Derunova, prototyp špinavé hamižnosti, sobectví a při tom zároveň také vší bezohlednosti. Jeho životopis jest velice poučný pro toho, kdo mu porozumí, a kdo bedlivě jej pročte, přesvědčí se nejlépe, jak pilně a bystrozrace musil studovati Ščedrin ruské poměry, kolik živoucích „Derunovů“ musil vystopovati a prozkoumati, nežli mohl na literarní trh přivésti svého Osipa Ivaniče Derunova. Figuře této podobnou darmo bychom hledali v celé ruské literatuře. Spisovatel ve stavbě studie této líče charakter hrdiny podobá se malíři, jenž domaluje obraz svůj s velikou péčí a vytrvalostí. Stopuješ ho napjatě — na chvilku ale přece odskočíš — a když se vrátíš — obraz roztrhán. Podobný jest výslední dojem — Sloupu. Ano, tímto sloupem býti má Derunov, syn venkovského statkáře, jenž aby co možná dobře začal s pěkným jměním, bratra připravuje o otcovský podíl svojí úlisností a pomluvami o něm. Potom začne hospodařiti v Kabaku — ke každému úlisně se chová, záměry své opatrně skrývá. Rázem jednou skoupí obilí po vší krajině, stane se tímto bezohledným činem boháčem, vládní kruhy si povšimnou jeho zámožnosti, on se stane slavným, ale ve své rodině nespokojeným; přes to dopouští se v okolí mnohých špinavých kousků; proti vlastnímu synovi počíná si krutě, ba bez příčiny dá jej i do káznice, aby se ho zbavil. Tento člověk vydává se všude, že je sloupem vše podpírajícím a podporujícím. Spisovatel končí:

„S nevýslovnou bolestí v srdci musil jsem si říci: nikoliv, tento Derunov není takým sloupem! On není sloupem ani sobě samu co do své osobnosti, neboť výhradně na světě uznává jenom svoji osobnosť. On není sloupem rodinného svazku, neboť jest ukrutník. Konečně býti nemůže ani sloupem ve svazku vládním, nebo nezná ani zeměpisných hranic ruské říše. — Kdež tedy máme hledati sloupy, když ani Osip Ivanič není sloupem?“

Tento Derunov jest representantem celé třídy lidí, která jsouc beze všeho vzdělání, a nikdy potom vzdělání ani nevyhle-

dávajíc, ba ani ve snu po něm nebažíc, soustředila v rukou svých ruský kapitál a počala ovládati veřejností. Jakým ovšem způsobem — toť leží na bíle dni.

I tam, kde náš satirik jasnější i světlejší sobě obírá látky, nedoličuje nám je obyčejně v plném světle a v plné záři; nejednou celou světlou plochou stále táhne se temný stín, nebo černá prouha, jinde zase po úsměvném výsluní, na němž se čtenář v myšlénkách vyhříval, nastoupí nám náhle soumrak v závěrku, nebo překvačí černá noc. To se zhusta stává při líčení poměrů rodinných. — Rodina — toť heslo, jež moderní vzdělanosť s pevným přesvědčením postavila a stavěti musí proti všelikým jiným heslům, jichž farisejská tvář ráda by klamala jednotlivce i národy. I Saltykov zde vztyčuje prapor, na němž pod jménem rodina stojí zlatým písmem psáno: „V tomto znamení zvítězíš!“ Hluboko cítí její význam a všemi silami pracuje v její prospěch.

Ostatně pěkný doklad toho, jak rodinné svazky na samého Saltykova hluboký mají účinek, z čehož nejlépe dá se vésti důkaz o jeho krásném ponětí o rodině, nacházíme na začátku obrazu „Děn prošel — i slava Bogu“. V překladu zní toto místo:

„Bylo to ráno; seděl jsem u čaje a čtl jsem právě přinešené noviny. Užasnul jsem nad tím, co tam stálo: mužům uřezávají nohy, uši, živé upalují, narážejí na kůl, ženám činí násilí a houfně je prodávají do haremů, a děti shazují shůry a chytají na bodáky... Tak to stojí v novinách, — ale jaká pak by to měla býti skutečnosť! Jak by ti tu bylo, kdybys to viděl! Jenom představte sobě: s výše letí dítě a padá na podstavené bodáky... Zakryl jsem si oči, jako kdyby hrozné to divadlo skutečně se odehrávalo přede mnou. Viděl jsem to dítě, já cítil se býti jeho otcem. Vše se ve mně bouřilo a lítilo. Mé dítě — před mýma očima. Totéž, jež nevěděl jsem jak dosti si zamilovati, nevěděl, jakou láskou k němu zahořeti. Totéž, které v první chvíli zaujalo moje srdce, moji duši. Nikoliv, toť nerozum. Ještě okamžik — já se budu bíti s každým. Bezohledně, beznadějně, jako zápasí lidé v smrtelné úzkosti.“

Kdo v tomto prostinkém, ale dojemném líčení nepozná lásku otcovskou, kdo z této lásky nevycítí zápal pro rodinu, tomu by bylo nesnadno ukazovati obé a dokazovati, z čeho se to vlastně má vyčísti.

V některých obrazích svých rozvinuje Ščedrin poměr mezi rodiči a dětmi velmi interesantně, ačkoliv nevždy právě potěšitelně. Tak máme v povësti „Kruglyj gorod“ tvrdou matku Natalii Neugodovou, kteráž ač má všeho dostatek, přece vzdálenému dítěti svému odpírá potřebný náklad na nejnutnější potřeby, vedena jsouc tvrdohlavostí, kterou zavinila malá chybička jejího dítěte. Vychází se stanoviska, že děti v kterékoliv věci, ať se jedná o cokoliv, povinny jsou rodiče své poslouchati. — Protivu k tomuto obrazu nakreslil Ščedrin v povësti „Nemocné místo“, kde stařičký otec zamiloval si vášnivě svého syna, ale tento na dlouhých studiích se mu odcizoval, až odcizil se mu zplna; otce

svého nepochopil, neporozuměl jeho lásce, nedovedl oceniti jeho hoře, odvracel se čím dále tím více od něho a nebohému starci způsoboval tímto jednáním strašná muka.

Dojemný však obraz, s motivy úplně tragickými nakreslil ze života rodinného Saltykov v pověsti Gospoda Golevlevy. Je to vlastně román psaný na základě drsné skutečnosti a přece jest v něm tolik poučného, tolik didaktického, vedle povznášejícího a osvěžujícího. Vylíčeno v něm, jak se stupně ke stupni klesá takový rod, ve kterém není dosti humanních činitelů, ve kterém není dostatek síly, kteráž by se dovedla opříti lidským převrácenostem a tak zabrániti úpadku. Ukazuje v obraze tomto, kterak dědí se vlastností po rodičích a předcích; je-li pak vychování přiměřeno těmto špatným vlastnostem, musí ovšem přirozeně nastati úpadek. Tři pokolení vidíme rozvíjeti se před našima očima; babička Arina Petrovna, šeredná babice, lakomá, závistivá, a muž její Juduška vedle ní, licoměrník prvního stupně, — jeden syn hyne pitím, druhý vlastním otcem zahuben a při této ztrátě přece probouzí se v Arině Petrovně srdce a hořem puká. Juduška pak vleče se životem dále, stane se strašným lakomcem — jedno vnouče po druhém od sebe odpuzuje. Z této dějové kostry jest ovšem těžko poznati celý útvar, při kterém zejména mohutné líčení některých scen lidskými vášněmi vyvolaných budí obdiv znalců i laiků.

* * *

Nahledli jsme poněkud do duševní dílny velikého satirika ruského, jenž také nejedním vážným dílem neobsahujícím nádech satirický postavil se mezi nejlepší ruské belletristy. Vypočetli jsme přes sedmnáct jeho velkých děl, z nichž některá jsou jednolitými celky, jiná skládají se z několika kapitol, z nichž každá majíc zvláštní titul, tvoří také sama o sobě celek. Pohled náš na toto kyklopské snažení mohl býti jenom plachý, jakož vyložili jsme příčinu v úvodním odstavci; — snad i při této zběžnosti poněkud mlhavou osobnosť literarní, jak se u nás Saltykov dosud všeobecně jeví, poněkud objasní a osvětlí.

Ve své vlasti zaujímá Saltykov v literatuře místo tak důležité, tak vynikající, že nám, kteří na podobný zjev literarní nemůžeme ukázati, jest těžko pochopiti veliký jeho význam a společenskou váhu. Nejlépe snad ještě porovnati by se s ním dal Jan Neruda, který rovněž přes čtvrtstoletí již svými feuilletony na společenské a literarní poměry dosti účinně působil. Saltykov stojí a stál po dlouhá léta po boku Turgeněvovi, Dostojevskému, Grigorovičí, Pisemskému; za dvěma vznešenými účely s nimi pracoval pospolitě a vytrvale povznésti totiž uvědomění ruské s nejnižších stupňů na nejvyšší, zjednati mu nejhojnější rozšíření, což se mělo díti a dělo se tím, že tlumočena byla národní individualita ve všech vztazích, vědomě, všemi způsoby uměleckého či pouze jen novellistického tvoření. U silného, samostatného, uvě-

domělého národa tato povinnosť tento svatý úkol rozumí se již sám sebou, jinde ledakdes se to domnělým koryfeům literarním teprve musí dokazovati. Jako u Turgeněva, tak i u Saltykova tato první pohnutka a nejsvětější zákon umělecký zvítězily vrozeným citem, ačkoliv oba ve svém mládí povážlivě podléhali dojmům cizího umění a hluboko ponořovali se v cizí vzdělanosť. — Druhým výsledkem společné práce těchto geniů spisovatelských jest, že na základě národních snah, principů a studií dali literatuře ruské ráz tak individuelní, samostatný, že s úctou obrací se k ní celá Evropa.

Ščedrin však v literarním rejstříku má zanešenu ještě jednu zásluhu vedle těchto dvou společných; on totiž jest, abych tak řekl exegetikem jejich myšlének, on jich díla doplňuje a osvětluje svými spisy. Tam, kde oni buď hromadně dotýkají se časových myšlének, nebo jenom narážkami, či vůbec obírají si jenom za předmět svojí práce pouze hlavnější, tam on přistupuje, jakožto spolehlivý zpravodaj, který s jistotou vám poví: to tu v ruské společnosti bylo velkého, to tu bylo prostředního, ono již malicherného, ale přece svého času důležitého, ba snad důležitějšího, nežli ledacos jiného. Jest tedy Ščedrin myšlénkovým tmelem ruské literatury, přirovnání to v nejušlechtilejším a nejkrásnějším smyslu slova

A přes tento jeho hluboký význam, přes tuto všeobecnou důležitosť nedostalo se mu oné slávy, namítne nám někdo, jako oběma prvním novellistům ruským, Turgeněvovi a Dostojevskému. Zdali ve vlasti o tom skoro by se dalo pochybovati, neboť jako Turgeněv, jako Dostojevský, tak má také Ščedrin veliký kruh čtenářstva, má zanícené, horující ctitele, má i své závistníky a nepřátele. Za hranicemi ovšem jest Saltykov-Ščedrin znám velmi málo. Mluví se sice o něm, že jest veliký spisovatel, ale umělecká podstata jeho jest většinou španělskou vesnicí; příčiny dvě bychom udali. Předně ruská kritika a literarní historie jemu a jeho zásluhám nepostavily, abych tak řekl, jeho a jejich kapličku. Jako se to děje typicky u nás, tak i na Rusi, kritika kráčívala kolem Saltykova nejistě a nestejně; někdy ho pozdravila, někdy se na něho zamračila, celkem však nikdy nesáhla mu opravdově na kloub. Soudné čtoucí obecenstvo bez kritiky se jakž takž obejde, ale veškerému čtenářstvu a nejširší veřejnosti jest jí nutně třeba. Teprve novější doba o Ščedrinovi šíře mluví a citovaný námi článek Arseněvův jest nejrozsáhlejší pojednání o slavném satirikovi. — Druhá příčina, proč jest Saltykov za hranicemi málo znám, jest mu krásným vysvědčením — že jest příliš ruský, než aby mohl při povrchním pohledu a na první ráz býti pochopen. Roucho ještě by ušlo, ačkoliv má také své zvláštnosti, ale duch a myšlénky ty činí obtíž — západ evropský nemá dnes tolik času aby si vzal tu píli a studoval je, k tomu by bylo potřebí téhož zápalu, s jakým se studují klassikové řečtí a římští, k tomu by bylo potřebí podobných studií a vědomostí o Rusi, a těch západní Evropa nemá. Patrno tedy, že uplyne ještě hodně vody,

nežli díla Ščedrinova slaviti budou vítězný vjezd do bran literatur západních. Po tom však ještě jenom ve výboru, neboť ledacos zůstane pochopitelným jenom Rusům.

Mluvíme-li o všeobecném významu, vážnosti a časovém úspěchu, nesmíme zapomínati, že máme co dělati se satirikem. Každému jinému spisovateli pole obliby v obecenstvu jest daleko přístupnější, nežli satirikovi; před takovým literarním ježkem má každý respekt, ale v oblibě ho ještě míti nemusí. Proto veliká ona obliba, které se Ščedrin těší, nejmakavější podává důkaz, jak vysoko stojí. Co jinému novellistovi odpadá na jeho literarní dráze, to on musil překonati, totiž celkovitou nechuť ke svým dílům. To Ščedrinovi za pětadvacetiletého působení výborně se podařilo — a tato dlouhá činnosť literarní, k níž obliba neutuchla, kteráž také sama nepoklesla, druhý řádný důkaz podává o hodnotě jeho satiry. Co obecenstvo od satirických děl při prvním setkání odráží, jest, že nejsou pro okamžitou, lehkou zábavu a že nejsou právě zábavou nejpříjemnější Musí se do nich vmysliti, aby jim porozumělo.

V této vlastnosti pravě také leží jedna z nejzávažnějších pěkných předností Ščedrinovy satiry, že vyžaduje má-li jí býti porozuměno, ducha vážně a opravdově myslícího, člověka, který nedělá si z toho nic, má-li nebo musí-li věc dvakráte nebo třikráte znova počítati. I v tomto nezapřel Saltykov svůj národní ráz — hlubokého, badavého, přemítavého ducha; kdo ho chce stopovati, jemu porozuměti, musí za ním do výšky i do hloubky, jak toho jest právě třeba. Pro tuto myšlénkovou přísnou svazovitosť, ba dobře řečeno houževnatosť, nejednou mu byly činěny výtky, ale Saltykov na ně odpověděl novými spisy, jež obecenstvo jeho hltalo téměř, buď mlčel, věda že pocházejí od lidí, již vyživili se literarními piškotky a uměleckou pažitkou, které však ruského člověka neuživí. — Jeho myšlénky i jeho díla jsou pevné články dobře ukovaného řetězu; nejednou se stává, že kde jednu myšlénku poněkud málo rozvedl, že k ní vrací se ještě jednou, aby plná a pravá její podoba objevila se před čtenářem v pravém světle. Ščedrin čtenáři svému nehoví ani nelichotí mu; kdo chce musí hezky za ním v myšlénkách, musí s ním zároveň mysliti a časem spolknouti od svého mistra a průvodčího nejednu pilulku. Tomu ovšem na druhé straně má Ščedrin co děkovati, že se mu dostalo takového čtenářstva, jako jest ruské, a jež rádo si zafilosofuje a zapřemýšlí trochu vážněji, nežli zač stojí skyva chleba a sousto do úst. Tím také zároveň vysvětluje se jeho vliv, z toho vysvítá úspěch nejednoho návrhu i účinek jeho varování a polemik. Mnoho takých docílil v životě veřejném i soukromém, politickém i literarním. Není Ščedrin vesměs uměleckým satirikem, v převážné části jest satirickým publicistou.

Jako jest Ščedrin pravým ruským člověkem, velkým vlastencem, jemuž blaho Ruska leží na srdci jako vlastní štěstí, jenž taková léta zápasil a bojoval neohroženě za práva lidu selského, za jeho osvobození z poroby tělesné i duševné, za jeho povzne-

šení, tak také pravým jest člověkem v ohledu lidumilosti a lásky k bližnímu. Vedle Dostojevského jest on druhým, jenž s takovou podrobností stopoval duševní život a jenž dovedl s takovou věrností a pravdivostí jej vyličovati. Poznav jádro a přirozenosť lidské podstaty, již tím veden byl k největšímu soucitu se svými spolubratry. V jeho pracích toho stopy najdeme všudy. Velmi často líčí nám lidi zvrhlé, špatné, nebo docela ničemné, že se již čtenář naprosto od nich odvrací, ale v tom spisovatel veden vrozeným soucitem protrhne to mračno nelibosti, ukáže v povaze nebo v duševní podstatě člověka onoho světlý bod a čtenář přesvědčiv se, že ten člověk nebyl tak špatným, jak se mu zdál, čte dále s novou chutí. — Jako pro věc národní, tak pro slovanskou zanícen jest neméně. Nevíme, patří-li k západníkům, nebo k slavjanofilům, ale na tom nám záleží nemnoho; víme, že psal nadšené články, háje statečně zájmy ujařmených bratří pobalkánských a to nám dostačí.

Jinak jest Ščedrin muž vysoce vzdělaný, výtečný znalec západních literatur; jak dovede pronášeti trefné úsudky, o tom možno se přesvědčiti na nejednom místě jeho spisů. — Dnes jest již Saltykov věkem svým více kmetem nežli mužem, ale duchem svým jarým mladíkem, který vážně pohlíží do světa, stále studuje a od něhož naditi se možno mnohého ještě pěkného díla. Tvář jeho představuje pravý ruský typ. Vysoké čelo, hrdě vyklenuté, velké jasné oko, kostnaté líce a dlouhý, mohutný vous. Toť opravdu krásná tvářnosť.

Pojednání pak o době jeho literarní uzavíráme slovy Arseněvovými:

„V satiře, třeba ji psali lidé nejnadanější, jest bez rozpaků mnoho pomíjejících živlů; všecko to, co se týká poměrně mělké, přechodné zloby denní, zajímavo jest pouze pro současníky a nezajímá je to ještě na dlouho. Avšak trvalá památka jest i satiře přisouzena, když se povznese aspoň částečně nad denní obzor, nebo stane-li se opravdovou satirou mravů snažení. Význam její v tomto smyslu neumenšuje se ani tím, že je k ní třeba vysvětlivek; i k Aristofanovi, i k Juvenalovi i k Sviftovi, daleko nám bližšímu, je nutně třeba vysvětlivek — ale to nepřekáží, aby díla jejich nedochovala se dalekému potomstvu. Odraziti čtenáře může toliko množství nejasnoty, která žádá uměleckého osvětlení; avšak což pak není v Ščedrinově satiře dosti vlastního vnitřního světla? Pokavad bude existovati rozdíl mezi pokoleními, následujícími jedno za druhým, pokud myšlénka zodpovědnosti tížiti bude otce, pokud v duši synově bude boj mezi přesvědčením a citem, do těch dob osud Rozumova bude mluviti sám za sebe, jeho hoře — soucitně ozývati se bude v tisících srdcí. Dokavad nevytratí se vymýtání slabých silnými, dokavad nevyhynou společenští břichopáskové, dotud postavy ‚sloupů‘ budou buditi zájem, cizí všelikých pochybností.“

To jest také přesvědčení každého, kdo některou velkou práci Ščedrinovu s pozorností a náležitou vnímavostí pročetl.

* * *

V závěrku že prý máme obyčejně pamatovati také na sebe, tedy nějaké slůvko také, týkající se nás.

Jako na ostatním evropském západě, tak také v naší literatuře jest Saltykov-Ščedrin méně nežli nezvaným hostem. Jest u nás pramálo znám a přece nám by především tak pěkně slušelo, kdyby se na nás, jak se patří, podívali a obuli satirikové celé Evropy. Český Saltykov by nám věru neuškodil! — Pokud jsme stopovali, objevují se překlady ze Saltykova v naší literatuře koncem let padesátých, kde Em. Vávra uveřejnil některé ukázky v Nerudových „Obrazech života", pak později v Chocholouškově kalendáři „Českomoravská pokladnice" a jinde. Dalších překladů jest poskrovnu. Některé drobotiny v posledních ročnících „Palečka" a dva kousky ve feuilletonu „Národních Listů".

Nuže, může to stačiti českému čtenářstvu? Pochybuju; ze Ščedrina ještě mnoho musíme překládati, to jest věc literarní cti. Směhem překládati vše, nebylo by dobře, ale jsou v jeho spisech kapitoly a místa, z nichž dívá se na nás mistrovství a jež vynikají nad ledajaké vychválené zboží, jež se nám teď namnoze nosí na trh — bohužel že tak často místo přímo z původní vlasti, přes Německo.

Nejnovější knihou, kterou obdržela z péra Ščedrinova ruská veřejnosť, jest r. 1883 vydaný sborník: „Sovremennaja idillija (Současná idylla). Autor v ní podává obraz dnešního života u veřejnosti ruské; nejsou to otázky pohybu, rozruchu, horečnaté činnosti, nejsou to obrazy hnutí, stopy kvašení; je to charakteristika klidné nezrušené přítomnosti společenské a doby nedávno uplynulé, kde heslem všeobecným přijato, nerozčilovati se příliš, nenamáhati se, nepřipouštěti si mnoho starostí, za to více dbáti svého pohodlí a přihlížeti k tomu, aby se člověk dobře měl. Oba hrdinové tohoto obrazu nemají žádného velkého, pevného a jistého cíle do budoucnosti, za to pečují pilně o to, aby dostali se na dráhu klidnou, nikoliv nebezpečnou, na niž setkávají se se všemi společenskými pohodlnostmi: procházkami, obědy, kartami, tancem, dobrým spánkem, s dobrými, výnosnými i prospěšnými známostmi, a kde lze zapomenouti na minulé přestupky a poklesky. Těžko uvěřiti, že první polovice této knihy byla napsána v letech 1877. a 1878., těžko by bylo uvěřiti, kdybychom z vlastní zkušenosti, z vlastního poznání nemusili dosvědčiti, že to vše tady před nedávnem bylo úplně tak, že vlastníma očima jsme viděli, co Saltykov píše. Proto nejeví se vypravování v prvé části nijak anachronistickým, ale zajímá svojí včasností. Obě pak části, ačkoliv odděleny jsou od sebe dobou pěti let, tvoří jeden celek, ba není na nich ani znáti, že by byly nějak po umělecku spojovány nebo slepovány. Jenom konec celého díla je trochu spěšný. Jako v některých předešlých pracích, jdeme i zde se spisovatelem po hranicích skutečnosti a obraznosti, přestupujíce brzy na to neb ono území, brzy sem více se schylujíce, brzy tam dále se zabírajíce, hned více realností se zanášíme, hned zase rozmar básníkův zavádí nás v ovzduší neskutečnosti. Satirický živel, jako

v jiných pracích, střídá se i tu s lehkým, hravým humorem a čtveračivým žertem. Hlavní proud vypravování na některých místech zastaven jest episodami, kteréž u Saltykova nejsou ničím neobyčejným. — Ačkoliv ku konci prosvitá vypravováním úsměvný rys, přece závěrek jest pošmourný, ba mračný, jakási vlna nepokoje mezi beznadějí a nadějí: „Povídají,*) že očišťuje stud lidi — i rád tomu věřím. Avšak, když mi praví, že bytnosť studu zasáhá daleko, že stud vychovává i vítězí — ohlédám se kolem, vzpomínám si na ony ojedinělé záchvěvy studu, které čas od času zachvívaly nestoudnými massami — a vidím, že byly vždy neúčinnými a nevydatnými."

Slovanské kapitoly.

Píše E. J. Pravda.

VI.

Všímají-li si nás Poláci a jak?

Nyní můžeme býti spokojeni.
Z dopisů Br. Grabowského r. 1882.

Minuly již dávno časy, kdy české časopisectvo s velikou důsledností zapisovalo vše, cokoli si zjevilo o českém národě za hranicemi území koruny sv. Václava. A čtenářstvo naše těšilo se upřímně, dovědělo-li se, že alespoň občas ráčila si cizina všimnouti toho památného ruchu, který vedl milý náš národ k novému probuzení. Nemalá to byla radosť zejména ve skrovném tom kruhu poctivých vlastenců českých, když tu a tam padlo nějaké to slovo přátelské o Češích — v Polsku, Rusku, Chrvatsku, Srbsku... také snad ve Francii, Anglii, Dánsku a jinde.

Ale od těch časův uplynulo mnoho let a „naivní" radosti vzaly téměř za své. Dbáme o to méně než kdykoli před tím, hodí-li nám někdo drobet všímavosti, a ve skutečnosti mají mnozí lépe v evidenci, vymaluje-li některý vídeňský uličník do zvrhlého plátku karikaturu českého lva, svatováclavskou korunu neb některého našeho bojovníka — než ohlasů skutečně věcných a nám nad jiné prospěšných. Občas ovšem hodí se na buben sensační zpráva o uveřejněném článku o české literatuře v jakémsi londýnském časopise — ve kterém shledati lze mnohem důkladnější zprávy o literatuře čínské, turecké, hindostanské atd. Také někdy zjeví se zpráva zvláště omaštěná, přeložila-li se buď báseň nebo povídka do jiné řeči, reprodukuje se horlivě vše, co slouží pro bono suo, aneb děláme si zas posměch dlouhý a široký, objeví-li se o nás za hranicemi něco, z čeho lze se zasmáti. Na př.: Nedávno byl v jednom varšavském časopise nesmyslný posudek básní Nerudových. Ihned rozšířena o tom zpráva „na důkaz", jak nás Poláci znají, málokdo si však při tom vzpomněl, že o Nerudovi v Polsce před tím a potom nejedno velmi správné mínění bylo uveřejněno. Ať sobě však nikdo nemyslí, že občas Polákům v Čechách lépe se daří. Také nedávno se stalo, že kdosi kdesi posuzoval učeně jednu novou polskou veselohru — autor posudku stále jmenuje tu veselohru jednoaktovkou probíral důkladně její jednoaktový děj — ačkoli ve skutečnosti též veselohra má čtyři jednání. Ale vše to je lidské a měli bychom věru právo horšiti se na Poláky, kdyby nám pro takové snad osamotnělé případy vytýkali, že si jejich literatury tak nuzně všímáme. Myslíme však, že naopak, také Poláci by měli právo podobné...

Za takových okolností není také divu, že v této části našich vzájemných styků nejsme dosti dobře zpraveni, zejména co se týče národů slovanských,

*) Viz recense v listopadovém čísle „Věstníka Evropy" r. 1883.

což tím více jest litovati, čím více některé jiné okolnosti všeobecnému ochabování nasvědčují. A přece právě tato literatura, kteráž jedná o nás za hranicemi, jest nejzřejmějším důvodem, jak rozsáhlých, jak podstatných a jak hlubokých sympathií neb antipathií jako národ jinde požíváme. A tu jest nám ovšem především hleděti k duchu této literatury a k jejímu rozsahu. Některé učené filologické stati prof. Miklosiče neb jiné podobné práci nenáleží v té příčině stejné měřítko.

Jsme-li tedy povděčni s jedné strany, že nerozplýváme se již blažeností, uráčí-li se někomu za hranicemi o nás také příchylné nám slůvko do světa pustiti, což zajisté svědčí o větším vědomí vlastní podstaty, nenáleží zas úplně poněštěti z paměti zjevy zvláště uvážení hodné, charakteristické a významné.

A tu především jest nám s upřímným potěšením ukázati k tomu, že průběhem posledních desíti let vyvinula se v Polsce ušlechtilá a horlivá snaha poznávati národ český, všecken jeho život, všecky jeho národní stránky, pružiny, boje i úspěchy. Literatura zřejmým, skvělým je toho důkazem a důsledně na základě číselném lze říci, že na ten čas a v tom směru žádný národ nedostihuje Poláků. Není úkolem těchto slov objasňovati, proč si nás Rusové nyní méně všímají, proč Srbové poskrovnu nám pozornosť věnují ve svých literaturách, proč i jinde alespoň v části nastalo jakési ochabnutí — skutkem jest, že následkem systematické práce a účinné snahy bratři Poláci mají o nás takové vědomí a takové ponětí, jaké bychom si přáli míti též u ostatních národů slovanských.*)

Průběhem minulých desíti let bylo v polských časopisech, vycházejících v Krakově, ve Lvově, v Poznani a zejména ve Varšavě, uveřejněno o Češích přes 300 článků, feuilletonův a dopisův obsahu literarně národního!

Podivme se a smekněme!

Deset polských časopisů směru hlavně literarního a vědeckého má své specialní dopisovatele v Čechách, kteří ve lhůtách čtvrtletních nebo měsíčních podávají zprávu o všem českém duševním životě. Nestane se v Čechách, na Moravě a ve Slezsku nic důležitějšího, aby o tom Poláci neměli věcné, původní zprávy. Každá slušná kniha česká dojde v přečetných literarních listech povšimnutí. O českém divadle, o významu a dějinách jeho vytištěno v Polsce tolik, že by z toho byla slušná kniha o několika stech stránek.

Kłosy (red Pług), Tygodnik illustrowany (red. Jenike), Przegląd tygodniowy (red. Wiślicki), Bluszcz (red. M. Ilnická), Biblioteka warszawska, Ateneum (red. Chmielowski), Niwa, Przegląd Polski (hrabě Tarnowski), Przegląd art. (Bartoszewicz), Kraj (Pilz), Dziennik poznański (Dobrowolski), Gazeta Warszawska (Kenig?) Kurjer Warszawski (Szymanowski), Czas (Koźmian) atd. pravidelně uveřejňují články neb literarní dopisy „z Czech“.**) A listy jmenované jsou nejlepší a nejrozšířenější časopisy polské, které vnikají do všech částí staré Polsky v Haliči, Poznaňsku, Koruně, na Litvě, Ukrajině, ba i daleko na Rus, kde roztroušeně žijí Poláci až do Sibiře a do vrstev emigračních ve Francii, Italii a Anglii, zanášejíce o nás vřele psané vědomosti pod tisíce krovů polských, do dvorů šlechtických, do salonův aristokratických i komnat měšťanských.

Naskytá se nyní otázka ve příčině povahy těchto 1000 polských článkův o nás. Tu především zvláště jest podotknouti, že cokoliv se o nás v Polsce tiskne, proniknuto jest vřelou, upřímnou a srdečnou sympathií, o níž se některým nepolským „pěstitelům myšlénky všeslovanské“ ?) ani nezdá.***) Přečtěte si přečetné práce Bronislava Grabowského, jichž každá řádka svědčí o důkladné znalosti věci, jakož i o jeho vřelých citech k nám. Poukazujeme

*) O látce této měl pisatel „Slovanských kapitol“ 24. ledna 1882. přednášku v Širším sboru liter. Matice české v Praze.

**) Podotýkáme, že v časopisectvu polském vůbec se věnuje dopisům co nejvíce péče. Tím získá čtenář rozhled.

***) Výjimku činili dva spisovatelé jen do r. 1882., zejména Ch. — ale dostalo se jim záhy od ostatního literarního světa náležité odpravy

také ku pracím Ad. Smorczewského, E. Lipnického (člena redakce pražské „Politiky“) a k celé řadě mladších pracovníků kráčejících ve šlépějích Grabowského, jichž jména zvláště podávati na tomto místě nemůžeme.*) Jest pravda, že tu a tam zjeví se práce slabší, vzniklá spíše z nadšení a dobré vůle, než ze skutečné způsobilosti, ale i takové práce nezavrhnujme úplně. I v těch je kus dobré účinnosti!

Ale polská literatura neotevírá dokořán brány své jen spisovatelům domácím, kterých údělem jest seznamovati polské obecenstvo s češstvím: ona pohostinsky a ráda zve i vítá také spisovatele české, jejichžto práce nejsou dnes již řídkostí v písemnictví nad Vislou. Jako dělo se před mnohými lety, tak děje se i nyní, ba v míře mnohem ještě utěšenější a účinnější. Tu především jmenujeme „Listy z Czech“ z péra českého spisovatele dra. Gablera, uveřejňované ve varšavském „Ateneum“. Jsou to veskrz věcné, důkladné a svědomité zprávy o životě českém, za něž dík náleží spisovateli. Vedle dra. Gablera zasýlají do polských časopisův a rozličných sborníků časových příspěvky své i jiní spisovatelé čeští (Schwab-Polabský, Fr. L. Hovorka, Veselý a j.), v poslední pak době prošena též básnířka naše Eliška Krásnohorská.

Z mnohých příčin vzdáváme se celkového úsudku o významu těch mnohých set dopisů, článkův a studií českých spolupracovníků polské periodické literatury... Pozdější badatelé shledají v nich nejedno plné zrno k dějinám současného života českého, kteréžto zde pohozeno a ku ztrátě pošlapáno! Ale „mniejsza o to“, že se vyskytují lidé, kteří nečiníce žádné požadavky a zanedbávajíce svá (aspoň někteří z nich) zamilovaná odborná studia, zasýlají k Visle jen prostičké „Listy z Czech“, v nichžto nelze prováděti slohovou virtuositu anebo činiti své plody pikantní odkrýváním domácího špinavého prádla nebo pěstovati „vzájemně se pojišťovací chválení“ z přátelství, ale v nichž vždy třeba spěti za idealem s idealními názory, s idealní snahou a zásadou -- mniejsza o to — důležitější zajisté jest, že tyto sta českých dopisů, článkův a studií polské časopisectvo pohostinsky přijímá a uveřejňuje! A přijímá i uveřejňuje je proto, že všechny vrstvy polského čtenářstva rády o Češích čtou a rády o nich mají zprávy co nejčetnější. To jest věc jasná nade slunce!

Dodám k tomu ještě málo poznámek. V těchto dnech vyšla mluvnice česká pro Poláky od J. Szasteckého (205 stran) a druhá kniha téhož způsobu, návod ku naučení se českému jazyku od P. Byczkowského právě se ve Varšavě dotiskuje. Miriam chystá do tisku „Anthologii české poesie“. Czajewski počal vydávati „Dějiny literatury české“ (úsudek o věcné hodnotě této práce zadržujeme do celkového vydání). Jiného druhu práce dotiskuje krakovská Akademie náuk. Universitní mládež varšavská pracuje o slovníku česko polském. Nejedna vynikající osobnosť polská (na př. slečna Konopnická) učí se česky a dva polšti magnati z ratolestí nejpřednějších a nejzámožnějších rodů polských mohli by nejednoho českého aristokrata učiti česky mluviti a s Čechy sympathisovati! (Kníže L. a hrabě P.) O překladech z češtiny (manželé Grabowšti, hrab Stadnická, slečna Parczewská, Miriam, Czajewski, slč. Kościałkowská atd.) zvláště se nezmiňuji...

Díky takovému stavu věci vzniklo ušlechtilé i neocenitelné nadšení, jaké bratří Poláci tak skvěle, ne prázdnými slovy a na chvilku, ale skutky osvědčili při požáru Národního divadla,**) při otevření svatyně dramatických mus našich, a při každé příležitosti, kdy s námi stýkati se mohli. Pamatují bohdá všickni, kdož v posledních letech soukromě neb jako zástupci do Polsky zavítali, jak vítáni byli a jakými pocity loučiti se bylo s polskou vlastí.

Jestliže Poláci jinak se chovali a chovají k těm, kdož jim ukazovali tváře falešné, jidášské neb zřejmě nepřejné — oceňujeme to raději jako věc přirozenou a slušnou.

Dnes již nikdo nesečte upřímné přátele naše v Haliči, v Poznaňsku, v Koruně, na Litvě a v ostatních t. zv. krajinách zabraných. Mnohé z nich

---

*) O pracech starších spisovatelů (A. Kirkor), jakož i o pracech akademických (Smolka, Prochaska a j.) neobracíme zde zřetel. Přihlížíme jen k pracem rázu popularního.

**) Viz „Pokrok“, feuilleton, č. 150. a 207. 1881.

známe, ale větší nejedním tisícem jest počet těch, kteří v odlehlých dvorech šlechtických, ve městech a na venkově s nadšením o nás blouzní a sní — nepoznáni.

Uvážíme-li vedle toho, že Poláci znají z blízka také jiné své soukmenovce a sice nejen z povídek Turgeněvových a bajek Krylových, nýbrž z praktického života a ze zkušeností,*) kteréž zajisté správnější a spolehlivější jsou všech literarních a idealních theorií — mimovolně jsme nuceni věřiti, že *věcná* slovanskosť má v Polsce půdu velmi dobře připravenou. O tom však jindy zvláště promluvíme.

Co nás Čechů se týče, nemůžeme než s radostí pozorovati polské snahy o sbližování se s námi.

A za takové ušlechtilé snažení, kteréž napsali ostatně také první vzkřisitelé národa českého na prapory své a kteréž nelze ni podceňovati, ni přeceňovati, nýbrž jen ctíti a slaviti — náleží spláceti stejnou mincí.

Pavel P. Čubinskij.

Dne 28. ledna t. r. zemřel v Kijevě Pavel P. Čubinskij, jeden z nejryzejších a nejhorlivějších ukrajinofilských vlastenců a učenců. Sloužil zemi své co nejúčinněji a zůstavil po sobě památku stejně čestnou, jak trvalou. Zpráva o úmrtí jeho šla světem jako hluše a zanikla skorem úplně ve vřavě ostatních světových událostí. Nevšímáno si ztráty té valně . . .

Pavel Platonovič Čubinskij narodil se v Berišpoli (perejaslavský újezd v Poltavštině) a skončiv studia gymnasijní v Kijevě oddal se právnickým vědám na universitě tamtéž (1861.). Již záhy pracoval Čubinskij nad osvětou svého lidu, ale jak mnozí jemu podobní horlivci, podlehl i on trpkému osudu. Na jeseň roku 1862. vyslán byl do Pinegy, mizerného okresního hnízdečka v Archangelsku. Toho času však rozhodoval v Archangelsku muž osvícený a ušlechtilý, který poznav nadání Čubinského, dovolil mu za rok přebývati v samém Archangelsku, kdež setrvati musil až do r. 1869. Po celou tu dobu pracoval Čubinskij na poli ethnografickém a zvláště statistickém ve směru praktickém. Roku 1869. odebral se Čubinskij do Petrohradu, kdež pracoval v redakci „S. Petěrburských Vědomostí“, načež, když ruský geografický spolek podniknul výpravu do jihozápadních krajin, rozvinul nejdůležitější a nejznamenitější svou činnosť jako ethnograf a statistik. Na jihu dařilo se mu dosti dobře. Tu však r. 1876. byl geografický spolek v Kijevě zrušen a Čubinskij opět byl nucen odebrati se do Petrohradu. Pobyt tam, jakož i jiné neblahé okolnosti podkopaly zdraví neunavného učence téměř úplně. Podotýkajíce ještě mimochodem, že Čubinskij také jako národní básník zůstavil, ač nemnohé, přece uvážení hodné pomněnky (Sopělka 1871., drobné básně v „Osnově“ a j.), obracíme nyní pozornosť laskavých čtenářů na jeho hlavní a nejcennější práci.

Čubinskij patří do řady oněch horlivých nadšenců, kteří prostonárodní básnictví a filosofii snažili se uchrániti před možnou ztrátou a zapomněním, kterým bohužel při vzmáhající se civilisaci bývají dány v pospas. Velké, sedmidílné jeho dílo vydáno bylo v publikaci: Trudy etnografičesko-statističeskoj ekspedicij v zapadno-ruskij kraj, snarjažennoj imperatorskim russkim geografičeskim obščestvom, a sice počínaje rokem 1872.

Z oněch velikých, nad míru cenných publikací o prostonárodním básnictví a filosofii, jež v posledních dobách vyšlo na Rusi, které budou dlouhé věky

*) S Rusy a Malorusy jsou v přímém styku. S Jihoslovany seznamují Poláky věcně Grabowski, Parczewski, Jež a j.

předmětem rozmanitých studií a hlubokou studnicí přerozmanitých zpráv, jest vedle díla Ščinova, Hilferdingova, Kulišova a jiných, Čubinského jedno z nej cennějších a nejrozsáhlejších. Dle předmluv díla tohoto podáváme zde o něm zprávy v naději, že i u nás najdou se učenci i badatelé, kteří povšimnou si cenných těchto knih a látky zde snesené užijí při dalších studiích.

Myšlénka, sbírati prostonárodní poesii na jihu Rusi, vznikla r. 1862. ve „Společnosti ethnograficko-statistické“ a tehdejší ministerstvo povolilo k tomu deset tisíc rublů. Kommisse zvolená, v níž zasedali A. K. Girs, P. P. Semenov a A. J. Butovský, rozdělila úkol tento mezi tři muže: A. T. Gilferdinga, M. O. Kojaloviče a Dubenského. Za nepříznivých poměrů výprava musila býti odložena a teprve r. 1865. opět na ni pomýšleno. Jelikož Dubenský počínal si liknavě a výsledky jeho prací daleko nedosahovaly výše velikého nákladu na cestu, vzat r. 1869. na jeho místo někdejší sekretář archangelského statistického komitétu P. P. Čubinskij, který již v polovici r. 1870. zaslal veliký materiál, jehož uspořádání a ocenění svěřeno učencům N. J. Kostomarovu a P. A. Gildebrandovi. Materialu rychle přibývalo a společnosť usnesla se neprodleně dílo vydávati, což počato r. 1872. Sběratel Čubinskij neobmezil se pouze jako jeho předchůdcové na sbírání písní, nýbrž obrátil zřetel ke všemu, z čeho na národní individualitu poněkud se dá souditi. „Hleděl jsem,“ praví sám, „sbírati látku také zejména proto, že památky národního tvoření vymírají u nás velmi rychle; lid jich zapomíná. Kdyby byli M. H. Maksimovič a jiní nesebrali národní historické dumy a písně, mnohé již najisto byly by ztraceny a zapomenuty. — Na svých cestách a poutích nepouštěl jsem zřetel ani s jediné strany národního života, zejména obracel jsem pozornosť na ty stránky života, kterých bylo nejméně všímáno a o nichž bylo také nejméně známo. Pak především všímal jsem si fonetické stránky mluvy a pilně zaznamenával její pravidla a odchylky; dále bedlivý zřetel obracel jsem na obřadové písně a pověsti mythologického obsahu; popisoval jsem obřady a slavnosti a pilně zaznamenal si usnešení a výroky krajových soudů, sbíral data a zprávy o hospodářském stavu, o platech pánům, průmyslu, významu židů a jiné. Svazek prvý obsahuje pověsti a zprávy týkající se zjevů nebeských, země, zvířat, léčení jejich nemocí, ptáků, hadů ryb, hmyzů, rostlinstva, načež přichází člověk, rozličné jeho výkony, pohyby, jeho tělo, příbytek, nástroje hospodářské, zbraně, léčení bolestí, pokrm a nápoj a vylíčení duševního jeho života a záležitostí bytostí nad něho povznešených a jim vládnoucích. Velice zajímavá stať je o čarování, zaklínání a podobném. Díl druhý obsahuje pohádky obsahu mythologického a pak rázu všeobecného. Ve třetím díle seznamujeme se s obyčeji a obřady, které výhradně připadají na jisté doby roku a na jisté dny, a k nimž pojí se různé písně, pověry, říkadla a jiné. Tak zejména tu máme jarní písně, které zpívají se s počátkem vesny až do sv. Trojice. Mnohé z těchto písní spojeny jsou s hrami. Dále tu máme písně vztahující se k národní slavnosti „Kupala“ (23.—24. června), písně obžinkové, koledni a „ščedrivky“, které zpívají se ten večer před novým rokem Všecky tyto písně nesou zřejmý a hluboký ráz dávnověkosti, přes to, že novější doby neušetřily je značnějších změn. Tuto zejména jest bohatá kořisť uložena a uschována pro ethnografy, archaeology a mythology. Pokud se týče obřadův, obyčejův a pověr je práce tím záslužnější, jelikož rychle ubývají a ztrácejí se. Lid zaplaven novými podmínkami života a novými všedními potřebami vzdává se jich jako nepotřebného, tížícího břemene a nahrazuje je jinými, bezvýznamnými. V díle čtvrtém máme líčení obřadů, obyčejů, písně, říkadla a podobné, týkající se narození, křtu a křtin, svatby (písní svatebních, úplně nových tu podáno 763), uvítání a pozdravování novomanželů, hostiny a stěhování se nevěsty do nové domácnosti, výkupu za ni, darů, výbavy: v závěrku jsou věci týkající se smrti: tak pojednává se tu o znameních věstících smrť, o agonii, o přípravách k pohřbu, zejména u dětí, dívek, žen, dospělých, stařen, mužů, starců, o hrobu a pohřbívání, o smutku a veselí pohřebním, o samovrazích a dětech, které rodí se mrtvé. Nejobjemnější je díl pátý, obsahující písně milostné, rodinné, společenské a žertovné. O bohatém tomto materialu nejlepší svědectví podávají číslice: Písní milostných dílem úplně neznámých, dílem variantů tu otištěno 827, rodinných 421, společenských 266 a žertovných 250. V dílu šestém uveřejněny jsou národní obyčeje a právní, pamětihodné rozsudky i nálezy krajových soudů, a sice

z kijevské gubernie, z volyňské, z podolské, z okresu bessarabského, z gubernie poltavské, grodnenské a miňské. To, co zde sebral Čubinskij, podává nejenom krásný obraz života lidu, jeho nazírání na poměry společenské, ale zároveň jest velice platným příspěvkem k ustanovením těmto v celém ruském národě. Vyplývá tu mnoho zvyků a ustanovení nejenom z ekonomických poměrů, ale zároveň i z historických osudů a událostí. Poslední díl věnován jest národnostem v jihozápadním kraji Ruska. Především pozornosť jest věnována židům, kteří tvoří značné procento tamějšího obyvatelstva, a probírají se jejich osudy historické, jejich život, zvyky, obyčeje, zaměstnání a oceňuje se jich vliv na ostatní společnosť ruskou a její názory. Druhý díl jedná o Polácích a závěrečný podává podrobné zprávy o Malorusech, jejich počtu a hlavních směrech národní společnosti. Ku každému dílu podány jsou dva rejstříky pilně sestavené a sice jeden podává jména, druhý věcné výtahy a obsahy. Mimo to připojeno jest několik map a illustrací, aby čtenář a posuzovatel mohl se dobře informovati a seznámiti s územím, horstvem, řekami, městy a osadami.

Vidíme již ze stručného a suchého obsahu tohoto, že dílo Čubinského má neobyčejně bohatý obsah a že jest knihou nadmíru vzácnou i cennou.

Zasluhuje tudíž autor její, jenž pracoval s tak velikým sebezapřením, láskou a zaníceností pro národní život, pro lid maloruský, jeho vnitřní i zevnější život, plného našeho uznání a nelíčené vděčnosti, zasluhuje památka jeho plné úcty, kteráž u příštích pokolení jenom poroste!

Budiž mu země lehká! *R.*

Rozhledy v literatuře.

Jan Kochanowski w świetle własnych utworów. Wizerunek literacki przez Bronisława Chlebowskiego. Warszawa 1884. (Str. 229.)

Do srpna letošního roku připadá 300letá památka polského básníka Jana Kochanowského a byla to tedy velice šťastná myšlénka, jež vedla spisovatele podati při této významné příležitosti rodákům svým i širším kruhům slovanským obraz muže, který v literatuře domácí zaujal stanovisko nejpřednější a do jisté míry i epochalní. Přihlížejíce ku spisu samému, musíme již z předu podotknouti, že postavení autorovo bylo poněkud nesnadné. Nečetná data životopisná o Kochanowském vůbec přivedla spisovatele na myšlénku cestou jaksi opačnou, deduktivní, totiž na základě plodů Kochanowského dospěti k určitému názoru o duchu, smýšlení, povaze ba i osudech života jeho. V předmluvě ku svému dílu usiluje spisovatel uhájiti stanovisko toto, kteréž ostatně již názvem knihy jest označeno. Zdali tedy a pokud dedukce, vývody a výsledky badání Chlebowského šťastné a pravé jsou, o tom soud ponecháváme krajanům jeho, kteří se nám k tomu zdají býti povolanějšími. Dílo Chlebowského je ostatně velmi vítaným příspěvkem k dějinám literatury polské; obsahuje mimo důkladné a plného uznání zasluhující rozbory esthetické jednotlivých děl Kochanowského též rozbor jeho poměru k básníkům ostatním té doby, zejména k Rejovi, jehožto trefnou charakteristiku autor v kap. IV. podává. Stanovisko Kochanowského v poesii polské objasněno je podrobně v kap. VII. a následujících, kdež spisovatel mimo jiné také o vlivu Horácovu a školy vlaské, kterou Kochanowski za svého pobytu v Italii poznal, šíře se rozepisuje. Podati v stručnosti nárys života básníkova, jakkoliv byl velmi jednoduchý a celkem klidný, a vypočítati všechna jeho díla latinsky i polsky psaná nelze v úzkém rámci této zprávy. Jmenujeme tu jen básně „Szachy", „Psalterz", „Treny" (Žalozpěvy), pak dramatické dílo „Odprava posłów greckich" a různé písně milostné, podotýkajíce jen, že Kochanowski se narodil r. 1530. a zemřel 28. srpna 1584.

Pronášejíce konečný soud o této publikaci, pravíme upřímně, že nejen snaha spisovatelova je vší chvály hodna, ale i výsledky, k nimž dospěl.

Dr. *Zítek*

*

předmětem rozmanitých studií a hlubokou studnicí přerozmanitých zpráv, jest vedle díla Ščinova, Hilferdingova, Kulišova a jiných, Čubinského jedno z nej cennějších a nejrozsáhlejších. Dle předmluv díla tohoto podáváme zde o něm zprávy v naději, že i u nás najdou se učenci i badatelé, kteří povšimnou si cenných těchto knih a látky zde snesené užijí při dalších studiích.

Myšlénka, sbírati prostonárodní poesii na jihu Rusi, vznikla r. 1862. ve „Společnosti ethnograficko-statistické“ a tehdejší ministerstvo povolilo k tomu deset tisíc rublů. Kommisse zvolená, v níž zasedali A. K. Girs, P. P. Semenov a A. J. Butovský, rozdělila úkol tento mezi tři muže: A. T. Gilferdinga, M. O. Kojaloviče a Dubenského. Za nepříznivých poměrů výprava musila býti odložena a teprve r. 1865. opět na ni pomýšleno. Jelikož Dubenský počínal si liknavě a výsledky jeho prací daleko nedosahovaly výše velikého nákladu na cestu, vzat r. 1869. na jeho místo někdejší sekretář archangelského statistického komitétu P. P. Čubinskij, který již v polovici r. 1870. zaslal veliký material, jehož uspořádání a ocenění svěřeno učencům N. J. Kostomarovu a P. A. Gildebrandovi. Materialu rychle přibývalo a společnosť usnesla se neprodleně dílo vydávati, což počato r. 1872. Sběratel Čubinskij neobmezil se pouze jako jeho předchůdcové na sbírání písní, nýbrž obrátil zřetel ke všemu, z čeho na národní individualitu poněkud se dá souditi. „Hleděl jsem,“ praví sám, „sbírati látku také zejména proto, že památky národního tvoření vymírají u nás velmi rychle; lid jich zapomíná. Kdyby byli M. H. Maksimovič a jiní nesebrali národní historické dumy a písně, mnohé již najisto byly by ztraceny a zapomenuty. — Na svých cestách a poutích nepouštěl jsem zřetel ani s jediné strany národního života, zejména obracel jsem pozornosť na ty stránky života, kterých bylo nejméně všímáno a o nichž bylo také nejméně známo. Pak především všímal jsem si fonetické stránky mluvy a pilně zaznamenával její pravidla a odchylky; dále bedlivý zřetel obracel jsem na obřadové písně a pověsti mythologického obsahu; popisoval jsem obřady a slavnosti a pilně zaznamenal si usnešení a výroky krajových soudů, sbíral data a zprávy o hospodářském stavu, o platech pánům, průmyslu, významu židů a jiné. Svazek prvý obsahuje pověsti a zprávy týkající se zjevů nebeských, země, zvířat, léčení jejich nemocí, ptáků, hadů ryb, hmyzů, rostlinstva, načež přichází člověk, rozličné jeho výkony, pohyby, jeho tělo, příbytek, nástroje hospodářské, zbraně, léčení bolestí, pokrm a nápoj a vylíčení duševního jeho života a záležitostí bytostí nad něho povznešených a jím vládnoucích. Velice zajímavá stať je o čarování, zaklínání a podobném. Díl druhý obsahuje pohádky obsahu mythologického a pak rázu všeobecného. Ve třetím díle seznamujeme se s obyčeji a obřady, které výhradně připadají na jisté doby roku a na jisté dny, a k nimž pojí se různé písně, pověry, říkadla a jiné. Tak zejména tu máme jarní písně, které zpívají se s počátkem vesny až do sv. Trojice. Mnohé z těchto písní spojeny jsou s hrami. Dále tu máme písně vztahující se k národní slavnosti „Kupala“ (23.—24. června), písně obžinkové, koledni a „ščedrivky“, které zpívají se ten večer před novým rokem Všecky tyto písně nesou zřejmý a hluboký ráz dávnověkosti, přes to, že novější doby neušetřily je značnějších změn. Tuto zejména jest bohatá kořisť uložena a uschována pro ethnografy, archaeology a mythology. Pokud se týče obřadův, obyčejův a pověr je práce tím záslužnější, jelikož rychle ubývají a ztrácejí se. Lid zaplaven novými podmínkami života a novými všedními potřebami vzdává se jich jako nepotřebného, tížícího břemene a nahrazuje je jinými, bezvýznamnými. V díle čtvrtém máme líčení obřadů, obyčejů, písně, říkadla a podobné, týkající se narození, křtu a křtin, svatby (písní svatebních, úplně nových tu podáno 763), uvítání a pozdravování novomanželů, hostiny a stěhování se nevěsty do nové domácnosti, výkupu za ni, darů, výbavy: v závěrku jsou věci týkající se smrti: tak pojednává se tu o znameních věstících smrť, o agonii, o přípravách k pohřbu, zejména u dětí, dívek, žen, dospělých, stařen, mužů, starců, o hrobu a pohřbívání, o smutku a veselí pohřebním, o samovrazích a dětech, které rodí se mrtvé. Nejobjemnější je díl pátý, obsahující písně milostné, rodinné, společenské a žertovné. O bohatém tomto materialu nejlepší svědectví podávají číslice: Písní milostných dílem úplně neznámých, dílem variantů tu otištěno 827, rodinných 421, společenských 266 a žertovných 250. V dílu šestém uveřejněny jsou národní obyčeje a právní, pamětihodné rozsudky i nálezy krajových soudů, a sice

z kijevské gubernie, z volyňské, z podolské, z okresu bessarabského, z gubernie poltavské, grodnenské a miňské. To, co zde sebral Čubinskij, podává nejenom krásný obraz života lidu, jeho nazírání na poměry společenské, ale zároveň jest velice platným příspěvkem k ustanovením těmto v celém ruském národě. Vyplývá tu mnoho zvyků a ustanovení nejenom z ekonomických poměrů, ale zároveň i z historických osudů a událostí. Poslední díl věnován jest národnostem v jihozápadním kraji Ruska. Především pozornosť jest věnována židům, kteří tvoří značné procento tamějšího obyvatelstva, a probírají se jejich osudy historické, jejich život, zvyky, obyčeje, zaměstnání a oceňuje se jich vliv na ostatní společnosť ruskou a její názory. Druhý díl jedná o Polácích a závěrečný podává podrobné zprávy o Malorusech, jejich počtu a hlavních směrech národní společnosti. Ku každému dílu podány jsou dva rejstříky pilně sestavené a sice jeden podává jména, druhý věcné výtahy a obsahy. Mimo to připojeno jest několik map a illustrací, aby čtenář a posuzovatel mohl se dobře informovati a seznámiti s územím, horstvem, řekami, městy a osadami.

Vidíme již ze stručného a suchého obsahu tohoto, že dílo Čubinského má neobyčejně bohatý obsah a že jest knihou nadmíru vzácnou i cennou.

Zasluhuje tudíž autor její, jenž pracoval s tak velikým sebezapřením, láskou a zanícenosti pro národní život, pro lid maloruský, jeho vnitřní i zevnější život, plného našeho uznání a nelíčené vděčnosti, zasluhuje památka jeho plné úcty, kteráž u příštích pokolení jenom poroste!

Budiž mu země lehká! *R.*

Rozhledy v literatuře.

Jan Kochanowski w świetle własnych utworów. Wizerunek literacki przez Bronisława Chlebowskiego. Warszawa 1884. (Str. 229.)

Do srpna letošního roku připadá 300letá památka polského básníka Jana Kochanowského a byla to tedy velice šťastná myšlénka, jež vedla spisovatele podati při této významné příležitosti rodákům svým i širším kruhům slovanským obraz muže, který v literatuře domácí zaujal stanovisko nejpřednější a do jisté míry i epochalní. Přihlížejíce ku spisu samému, musíme již z předu podotknouti, že postavení autorovo bylo poněkud nesnadné. Nečetná data životopisná o Kochanowském vůbec přivedla spisovatele na myšlénku cestou jaksi opačnou, deduktivní, totiž na základě plodů Kochanowského dospěti k určitému názoru o duchu, smýšlení, povaze ba i osudech života jeho. V předmluvě ku svému dílu usiluje spisovatel uhájiti stanovisko toto, kteréž ostatně již názvem knihy jest označeno. Zdali tedy a pokud dedukce, vývody a výsledky badání Chlebowského šťastné a pravé jsou, o tom soud ponecháváme krajanům jeho, kteří se nám k tomu zdají býti povolanějšími. Dílo Chlebowského je ostatně velmi vítaným příspěvkem k dějinám literatury polské; obsahuje mimo důkladné a plného uznání zasluhující rozbory esthetické jednotlivých děl Kochanowského též rozbor jeho poměru k básníkům ostatním té doby, zejména k Rejovi, jehožto trefnou charakteristiku autor v kap. IV. podává. Stanovisko Kochanowského v poesii polské objasněno je podrobně v kap. VII. a následujících, kdež spisovatel mimo jiné také o vlivu Horácovu a školy vlaské, kterou Kochanowski za svého pobytu v Italii poznal, šíře se rozepisuje. Podati v stručnosti nárys života básníkova, jakkoliv byl velmi jednoduchý a celkem klidný, a vypočítati všechna jeho díla latinsky i polsky psaná nelze v úzkém rámci této zprávy. Jmenujeme tu jen básně „Szachy“, „Psalterz“, „Treny“ (Žalozpěvy), pak dramatické dílo „Odprava posłów greckich“ a různé písně milostné, podotýkajíce jen, že Kochanowski se narodil r. 1530. a zemřel 28. srpna 1584.

Pronášejíce konečný soud o této publikaci, pravíme upřímně, že nejen snaha spisovatelova je vší chvály hodna, ale i výsledky, k nimž dospěl.

Dr. *Zítek*

Prof. J. Gelčić. Dello sviluppo civile di Ragusa considerato nei suoi monumenti istorici ed artistici. Ragusa 1884., str. 120. s 22 illustracemi a plánem.

Vítáme vřele nové toto dílo oslavy slovanských Athén, tím spíše, jelikož spisovatel opíraje se jen na vědecké badání a spolehlivé prameny, odvetu dává mnohým bajkám a legendám právě o Dubrovníku tak štědře v několika literaturách roztroušených. Prof. Gelčić, známý dalmatinský historiograf, rozdělil dílo své I. na dobu byzantskou, II. benatsko-uherskou (l. 1175—1420.), III. „municipalní“ (1420.—1571.) a IV. na dobu republiky (1571.—1808.). Spisovatel probírá důkladně dubrovnické památky doby byzantské, gothské, romanské i barokní a vynáší i z věcí uměleckých zajímavé historické úsudky. Kniha ozdobena je illustracemi a plánem „slovanských Athén“ z XV. století.

J.

Замѣтки о Словѣ о полку Игоровѣ. О. Гонсіоровскаго. С. Петербургъ 1884., str. 40.

O znamenité památce starého písemnictví ruského, o „Slově o polku Igorově“ vydáno bylo již množství studií rozličného směru a ještě rozličnější vědecké ceny. Také naši učenci věnovali této staré památce několik bedlivých studií (Slovo o pl. Igorově. Vydal Martin Hattala. V Praze 1858. Dvé zpěvů staroruských. Od K. J. Erbena. V Praze 1869.).

K literatuře o „Slově“ přibývá svrchu jmenovanými zamjetkami studie velmi pozoruhodná. Spisovatel vyslovuje tu některé zcela nové myšlénky, založené na badání srovnavacím také jiných věcí slovanských. Obracíme zření zejména na místa, v nichž p. Gonsiorowski snaží se provésti důkaz, „že malorusky a běloruský kmen povstal následkem poruštění Radimičů a Vjatičů“. Tím objasňuje spisovatel, proč v Slově o pluku Igorově, jakož i v jiných starých památkách ruské literatury nachází se tak mnoho polských slov, a proč maloruské a běloruské nářečí v lexikografickém ohledu má i v jiné příčině smysl velice významný. Jinak jest práce Gonsiorowského věcným příspěvkem k rozluštění důležité otázky, kterým jazykem psáno jest Slovo. Velmi vhodně ukazuje spisovatel k některým písním polským a českým. O otázce té pracoval nejdříve ruský učenec K. F. Kalajdovič (již r. 1812.).

Mimochodem budiž podotknuto, že p. Gonsiorowski (Gąsiorowski) jest původu českého. Pochází ze Zelova, české obce v gubernii Piotrkovské. V Zelově zachovala se čeština podnes v plné ryzosti a rodáci tamější téměř ničím neodstoupili od národnosti české, ačkoli již po několik pokolení úplně odloučeni jsou od českého živlu. O Zelově a některých českých vesnicích podáme při příležitosti zvláštní článek.

E. J.

M. Ђ. Милићевић, Краљевина Србија. У Београду 1880. 8°. Str. 485. Cena 5 franků.

Zbytečno bylo by pouštěti se do obšírného referatu o novém tomto díle Milićevićově: stačiž tu pověděti, že jest ono vlastně jen pokračováním, nebo ještě lépe doplňkem k monumentalnímu jeho dílu „Kneževina Srbija“, vyšedšímu r. 1876. Popisujeť v něm spisovatel čtyři nové kraje, jež připadly Srbsku po smlouvě berlínské roku 1878., totiž nišský, pirotský, vranjský a toplický. A jako při prvním jeho díle i zde obdivem nás naplňuje ohromná píle, jakouž práci té věnoval. I zde popisuje Milićević se vzácnou důkladností každé místečko, každý vršek, každou říčku, mluví o místní archaeologii, dějinách, ethnografii, líčí osvětu, vzdělání, správu, zaznamenává statistiku atd. K vůli snadnějšímu pak orientování připojena ku knize mapka všech čtyř krajů.

„Kneževina Srbija“ s tímto svým doplňkem zajisté dlouho zůstane nejdůležitějším pramenem všem, kdož Srbsko důkladně poznati chtějí.

Hanuš Klíma.

Славянскій ежегодникъ, изданіе кіевскаго славянскаго общества. Вып. шестой. Составленъ подъ ред. Т. Д. Флоринскаго. Кіевъ 1884., str. II. a 382.

Již minulého roku měli jsme příležitosť obrátiti pozornosť laskavých čtenářů na Slavjanskij Ježegodnik, vydávaný po několik let slovanským spolkem v Kijevě. Právě vyšel nový, již šestý ročník této publikace, tentokráte redakcí T. D. Florinského, docenta carské universiy sv. Vladimíra v Kijevě. Směr „Slovanského Ježegodnika“ je popularní a má tudíž význam tím větší, jelikož také na Rusi dosud veliká se jeví potřeba šíření vědomosti o Slovanech v nejširších kruzích obecenstva. Publikace petrohradské a práce učených slavistů ruských nemohly vnikati tam, kam povahou svou přístup má kniha kijevského slovanského sborníku. „Ježegodnik“ obsahuje po příkladu předešlých ročníků překlady z krásného písemnictví jiných Slovanů, popularní stati z oboru slovanské literatury, dějin, zeměpisu i ethnografie, články o politickém a kulturním životě a posléz hlídku bibliografickou. Není-li v „Ježegodniku“ zastoupen četný zástup spolupracovníkův a obmezuje li se jen na několik málo přispěvatelů, spočívá příčina toho zajisté jen v té okolnosti, ku které snaživý redaktor, p. Florinskij, v předmluvě sám ukazuje. „Naše chudoba pracovních sil literarních,“ praví redaktor, „nedostatek pravidelných knihových a literarních styků se Slovany a jakási podivná lhostejnost našeho (ruského) obecenstva k slovanské otázce a spojeným s ní slovanským náukám — vše to v značném stupni stěžovalo a posud stěžuje úspěšné vyplnění naznačeného programmu naší publikace.“ Redaktorův trpký stesk naplňuje i nás poněkud obdivem, zejména uvažujeme-li, že nepoměrně četnému zástupu mladých ruských professorův a spisovatelů poskytnuta byla jiným Slovanům vzácná příležitosť na útraty státní neb pomocí stipendií do zemí slovanských cestovati a odborná studia v oboru slavistiky velmi pohodlně pěstovati. Kromě toho máme při několika universitách ruských stolice slovanských dějin a literatur, v Petrohradě, v Moskvě a i v jiných městech ruských velké knihovny, majetnosť soukromou atd.

Přes okolnosť v předmluvě redaktorově zvláště vytknutou zdolal pan Florinskij skupiti v šestém ročníku „Slovanského Ježegodnika“ látku zajímavou, pestrou i poučnou, a vítáme práci jeho s upřímným vděkem. Litujeme jen, že ctěný redaktor nevytisknul již v tomto ročníku své „Zamětky“ o cestách po slovanských zemích v letech 1882. a 1883., kteréž obsahovati budou zajisté mnohé zajímavé podrobnosti. Podotýkáme, že p. F. zdržoval se minulého roku též v naší vlasti, jmenovitě na Moravě, kdež pilně sbíral material ku svým pracím z oboru slavistiky.

Velká částť letošního „Ježegodniku“ věnována jest nám Čechům. Jsou to z části překlady, studie a hlídka bibliografická. (Dokončení.)

Michala Bałuckého vybrané „Obrázky krakovské“. Překladem Albrechta J. Kroupy. Praha 1884. (J. R. Vilímek.) Str. 264.

Michal Bałucki těší se vzácné oblibě netoliko doma, ale i za hranicemi. U nás v Čechách zdomácněly jeho belletristické i dramatické práce téměř již úplně. Práce jeho čteme jako vlastní. Kdežto ve veselohrách propuká bujný humor, který obecenstvo udržuje stále v nejveselejší náladě, působí v jeho povídkách vedle jemnějšího humoru stránka citová a plastické líčení lidských povah. K tomu se pojí duch ušlechtile demokratický. Bałucki vykouzlí mnohdy i z nejvšednějšího příběhu přeutěšený obrázek, který zůstavuje v čtenáři dojem hluboký. Takové jsou také „Krakovské obrázky“, jichž souborné vydání vítáme a doporučujeme.

Gramatyka czeska, napisana przez J. Szasteckiego, wydana nakładem Kazimierza Kaszewskiego z zapomogi kasy pomocy dla osob pracujących na polu naukowym jimienia Józefa Miankowskiego w Warszawie (str. IV. a 204.) právě vyšla tiskem J. Otty v Praze. Jest to nový, účinný prostředek vzájemného sblížení. O práci Szasteckého přinesli jsme již dříve stručnou zprávu i jsme přesvědčeni, že mnohým Polákům bude vhodným vodítkem ku poznání českého jazyka a — literatury.

Lid a národ. Sebrané rozpravy národopisné a literarní Frant. Bartoše. — Moravské bibliotheky číslo 5 Ve Velkém Meziříčí. Nakladatel J. Šašek, 1883., str. 244.

Kdyby vyšly souborně rozpravy národopisné a literarní tak velepilného, nadšeného a hlubokého pozorovatele, jako je prof. Bartoš, ve kterékoli veliké literatuře, všady byl by to zjev neobyčejný, nemalou pozornosť vzbuzující. U nás pak kniha „Lid a národ“ jest vůbec jedinou svého druhu.

My nemáme ještě ani počátků národopisu, zvláště národopis království českého leží úplně ladem. Morava je šťastnější, poněvadž kmenová pestrosť a bohatosť zjevů přímo ku práci vybízela. A dostalo se jí hned nejen průpravných, nýbrž základných, důkladných, hlubokých a výtečných prací. V díle prof. Bartoše, jehož jen nepatrný zlomek máme v rukou, vypsán jest kus kraje slováckého pod názvem Bývalé panství Zlinské a Moravské Valašsko, kroj i lid. K těmto pracím druží se výtečná práce vloni uveřejňovaná v „Obzoru“ brněnském Podluží a Podlužáci, a letos Moravští Kopaničáři v „Osvětě“ Vlčkově a j. V panství zlinském vylíčen život ani ne desíti dědin. A jaký to ryzí, čerstvý, obživující duch vane ze života tamějšího lidu. Povaha, řeč, básnění, slavnosti a radosti lidu okouzlují čtenáře; podány jsou arci způsobem názorným a vzorným slohem. Pozorovatel vidí, že „přirozený odpor proti všemu cizímu jest všude základním rysem povahy lidu, dokud ve všem zachovává svou původní individualitu kmenovou neporušenu. Kdo mu chce býti přítelem, kdo chce míti jeho neobmezenou důvěru, kdo vůbec nechce býti cizincem, ten se musí jemu spodobiti — — Co lid náš jediné s větším tělesem národním, s národem českým spojovalo, byl český jazyk spisovný, posvátný to jazyk chrámový — —“

V Moravském Valašsku najdeš lid, možná-li, ještě ryzejší. Mimo jiné prof. Bartoš zastává tu náhled společně s Miklosičem, že mezi původními osadníky v tomto kraji zastoupen byl také živel rumunských Valachův. Ostatní osadníci přibyli asi ze Slovák moravských a uherských, neboť se neliší valně jazykem od slováckého. Čteš zajímavé zprávy o sboru portášů čili fortášů, z nichž nejeden připomíná slovenského hrdinu Jánošíka. Potkáš se u nich dosud s názorem mythickým, plným bosorek, čarodějstva a jiných tajeplných bytostí. Hojnou žeň jich sklidil tu již B. M. Kulda. Co se povahy týče, „Valaši jsou lid bodré a veselé mysli, pohostinní a družební. V obyčejný čas Valach žije velmi skrovně ba nuzně, za to tím více si popřeje o jistých slavnostech rodinných i veřejných“. Tento život všední i slavnostní popsán je podrobně a nelíčeně.

Čtenář neodloží bez upřímného potěšení a překvapení této knihy; reflexe spisovatelovy nabádají pak a vzrušují.

Opakujeme: „Lid a národ“ prof. Bartoše jest u nás knihou jedinou svého druhu. *Jn.*

Zarnica. Román ze života bulharského. Napsal T. T. Jež. Z polštiny přeložil F. A. Hora. V Praze 1884., str. 317.

Jež dokonale zná Multansko i Valašsko, Uhry i Jihoslovany. Tam prožil značnou čásť věku dospělého, tam také poznal dojmy mocné a trvalé. Proto také romány, kteréžto líčí události v těch zemích z dob starších anebo nedávných, náležejí k nejzdařilejším plodům Ježovým. Jsou to zvláště „Krwawe dzieje“, „Szandor Kowacz“, „Asan“, „Uskoki“, „Zarnica“ a m. j. Jako v jiných románech toho spisovatele hlučný boj zbraněmi, tak v Zarnici naopak na základě novověkých poměrů bulharských představuje se boj tichý, nenáhlý na poli organické práce, na poli vědy, kterou bylo třeba vštěpovati tajně, a na poli osvěty, za jejížto šíření bylo jednajícím osobám snášeti mnohá utrpení. Veliké nadání vypravovatelské Ježovo přichází také v této k plné platnosti. Překlad p. Horův je, jako vždy, bezúhonný. *R.*

— — —

Ve známé sbírce knížek pro útlou mládež „Dědictví maličkých“ vydal právě (číslo 27.) učitel V. Špaček „povídku ze života ubohé chudiny v trenčanské stolici v Uhrách“: „Dva dráteníci“. Upozorňujeme rádi na tento milý podíl údů „D. m.“ na r. 1883., v němž spatřujeme vedle ušlechtilé ten-

dence a buzení sympathii k bratřím na Tatrách (jichž zajisté vždy bylo a bude) také stránku užitečnou: Malí čtenářové seznamují se snadným způsobem se slovenskou mluvou. Rozmluvy Jankovy podány jsou ve formě srozumitelné po slovensku. — Vřelou předmluvu napsal důst. p. J. A. Šrůtek, sídelní kanovník v Hradci Králové.

Neunavný M. Hórnik vydá v krátce v Budyšině spracovaný překlad „Dějin Srbů lužických“ od Boguslawského s některými přídavky (zejména statistickými) a s mapou Lužice. O záslužné práci té promluvíme, jakmile vyjde cele.

L. Mickiewicz (syn tvůrce „Pana Tadeáše“) a J. Lermina počali v Paříži vydávati čtrnáctidenní „Revue Universelle internacionale“. Došlý nás prvý sešit svědčí již k tomu, že slovanský svět dojde v této nové internacionalní publikaci přiměřeného povšimnutí. L. Mickiewicz píše o Polsku (Juliette, novelle polonaise par Mme. E. Orzeszko), Antonius o Rusku (Lettres Russes) a E. J. o Čechách (Lettres Tchèques — o Nár. divadle a divadelních vlacích, o české hudbě a literatuře). Na „Revue Universelle internacionale“ předplácí se v Paříži 20 franků (Rue de la Grange-Batelière 12, à Paris).

Literarní pozůstalosť zesnulého řed. Václava Křížka byla nám laskavě zaslána k případnému použití. Svědčíť ona o veliké píli a pracovitosti zesnulého spisovatele, o ušlechtilých snahách jeho i úmyslech. Křížek připravoval se k sepsání velikého díla o Slovanech, k čemuž mu ovšem hlavně měla sloužiti bohatá odborná knihovna. V materialech nalézá se několik tisíc výstřižků z novin, na nichž bohužel není zaznamenáno, odkud byly vzaty a jaké mají datum. Nepoužitých ještě zápisků rukopisných nalézá se v pozůstalosti Křížkově poskrovnu. Rukopis nedokončeného slovníku bulharsko-českého a mluvnice „illyrské“ pochází ze starší doby Křížkovy literarní činnosti i domníváme se, že nehodlal tyto práce ve formě pozůstalé vydati. — Zdali, v jakém směru a v jaké míře bude možno z pozůstalého materialu těžiti, sdělíme později, až vše důkladněji prohledneme, což arci více vyžaduje času.

„Prośvita“, spolek pro šíření osvěty v lidu maloruském ve Lvově. Z lůna maloruského lidu zřídka vyznívají zprávy o zevních účincích národního života, ale zdá se, že, čím tišší a skromnější jest jejich snažení, tím prostší jest vší prázdné povrchnosti. Símě osvěty rozhozené po nivách odstrkovaného, z mnohých stran kopaného a tak málo upřímně podporovaného lidu, musí vydati posléz plod užitečný a krásný. Již nyní lze poukázati k pěkným výsledkům tiché práce a až také všady vzejde chvíle, kdy Malorusům bude popřáno úplně rozvíjeti se silou vlastní individuality (bez níž žádné síly národní není), pak bohdá také po vší Malé Rusi zasvitne nový utěšený život plný ušlechtilého snažení na drahách osvěty a pokroku. Zmizí pak všeliká nezdravota a hlavní váha spočívati bude v rozvoji přirozeného směru. Pěkný příklad spatřujeme ve lvovském spolku pro šíření osvěty v lidu maloruském „Prośvitě“. — Dostačíť, podáme-li z poslední spolkové zprávy několik čísel. „Prośvita“, jejíž hlavním účelem jest vydávati prostonárodní knížky v jazyku maloruském, vydala v průběhu své činnosti (od r. 1869.—1883.) celkem 77 knih popularního obsahu, přes 300.000 výtisků! Před rokem 1876. vydala „Prośvita“ 17 školních knížek, z nichž zejména čítanky znamenitým obsahem vynikají. Spolkový majetek obnáší 37.315 zl. Počet všech členů spolková zpráva nejmenuje; minulý rok však přibylo nových členů 313, z nichž bylo 164 vesničanů! Knížky vydávané „Prośvitou“ (některé tisknou se nákladem 10.000 výtisků!) mají směr praktický, osvětový a národní. O některých z nich podáme v příštích „Rozhledech“ přiměřené zprávy. *J.*

Polský dar museu král. českého v Praze. P. M. Greim z Podolského Kamence zaslal v těchto dnech naším prostřednictvím museu král. českého vzácnou sbírku typů všech vrstev obyvatelstva podolských krajin v Rusku. Celá sbírka obsahuje 85 velmi zdařile provedených fotografií (kartonů), kteréž poskytují již samy o sobě hojnosť nesmírně vděčné látky ku vděčným studiím v oboru slovanské ethnografie. Sbírka roztříděna jest na několik oddílů, z nichž každá podává obraz jiné společenské vrstvy. V oddílu „typy intelligence

i szlachty polskiéj na Podolu“ nalézáme sbírku podobizen veskrze velice charakteristických polských tváří rázu šlechtického. Jsou to rysy pěkné, slovanské, blízké zachovalým tvářím českým. Nejčetnější je oddíl „typy włościan podolskiéj gubernii“ (33 kartonů a 44 pohledů), v němž znamenitě poznáváme netoliko tváře, kroje ale i některé jiné charakteristické stránky milého maloruského lidu (lyrníci, žebráci, dzjadkové církevní, svatební družina, výjev před krčmou, vojín na dovolené, po jarmarku, stařec 110 roků starý, vojt, děvčata, ženy, báby a hochy, pak povozy, kostelní stanice a t. p.). Jiné oddíly obsahují „typy mieszczan i proletariatu na Podolu, typy bessarabskich Mołdawian (dva znamenité typy ženské), typy przybyszów na Podole“ a „typy izraelitów na Podolu“. — Sbírka páně Greimova vůbec velice poučuje a nahrazuje v nejedné příčině mnohou knihu. Spatřujeme tam rázem kus slovanského světa. Nemalá to zásluha páně Greimova, že tak vytrvale a s tendencí národní a vědeckou pěstuje poznávání ještě velmi zanedbaných krajin slovanských. Co se technického provedení týče, vykonaného pod dozorem p. Greima, zasluhuje vše uznání. Na druhé straně každého kartonu nalézá se vhodný přípisek, který jmenuje neb blíže objasňuje dotyčný obrázek. Tak nás zvláště zajímá píseň podolského lyrníka (sdělená dle zpěvu samého lyrníka):

Pieśń o sviatym Birnardzi.

Kědy duša z ciała bendzi vychodziła
Ja proši Ci svěnty Birnardzi — coby něbłundziła
Tylki do něba, coby si ostrumiła
I ze svěntym Birnardzim: smašno jadła... piła...“

Příhodných přípisků k rozličným podobiznám jest dosti; připomínáme ještě slova přiložená k obrazu kameneckého kata (jm. Wiszniowski): „Matki! karzcie swoje dziatki, bo ja ich karać będę!“ — Podobné sbírky zaslal pan Greim také již akademii náuk v Krakově a učené spol. v Petrohradě, začež jmenován byl členem obou těchto učených společností. — Oceňujeme vzácnou, vlasteneckou a vědě prospěšnou snahu páně Greimovu úplně, a stavíme jej na příklad všem, kdož stejným způsobem mohou dobru věci sloužiti.

E J.

K vypravení mladých pracovníků v oboru slavistiky do zemí slovanských přispěli nově:

Akademický čtenářský spolek v Praze	20 zl.
Literarní řečnický spolek „Slavia“ v Praze	5 „
Dr. Al. Świętochowski, red. „Prawdy“ ve Varšavě (z admin.)	10 rub.*)
Hanuš Klíma, říd. učitel matiční školy v Jihlavě	2 zl.
Anděl Josef v Žatci	1 „
Rajtmajer, prof. v Praze	1 „
Dr. Julius Nejedlý, předseda liter. odb. „Uměl. Besedy“ .	5 „

Do 30. března došlo deset žádostí. — Komu bude podpora udělena, rozhodne kommisse dne 26. dubna, o čemž zprávu podáme příště.

Opravení tiskové chyby. Na str. 179. čti na řádce 22. zdola místo ѧ — ѭ (ѩ), tudíž хвалѭ а коупалѭ (místo хвалѧ).

*) Ze 27 rublů, z nichž odevzdáno 12 rublů „Ústřední Matici školské“ a 5 rublů na „Národní divadlo“ v Brně.

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nově: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník III. — 1884 — Číslo 6.

O lužické modle „Flins".

Podává **Hanuš Máchal**.

Jakým způsobem byli bozi pohanských Slovanů vyobrazováni, o tom zachovalo se nám skrovné svědectví. Něco určitějšího víme toliko o modlách baltických Slovanův a Rusů, jakkoli zprávy tyto od křesťanských původců pochodíce nedosti jsou věrny a spolehlivy. Také o pohanské modle, kterou lužičtí Srbové odpadše od víry křesťanské ctili, zachovalo se nám starodávné svědectví v staré kronice saské k roku 1116.; avšak zpráva tato je rovněž nadmíru záhadna a spletena, tak že v první polovici našeho věku jednotliví učenci srbští i němečtí horlivě se přičiňovali, by ji vhodně a pravdivě vyložili. Bohužel, nepodařilo se jim to úplně a od té doby — je tomu skoro 40 let — skoro nic nového u věci této podáno nebylo. Zpráva ona jest však pro mythologii slovanskou tak zajímava a lákava, že nebude bohdá na škodu, znova ji na přetřes vzíti.

V kronice saské k r. 1116. čteme toto: „Vendové (Slované lužičtí) odstoupili zase od víry (křesťanské) a svou starou modlu řečenou ‚Flins', protože stála na kameni oblázkovém, zase vztyčili. Byla postavou jako mrtvý s dlouhým pláštěm, měla v ruce hůl s hořící pochodní a na levém rameni měla vztyčeného lva: ten prý, až zemrou, je zase vzbudí. Tu přitáhl vojvoda Lotar s biskupem Adelgottem z Magdeburku a tu modlu znova rozkotali v zemi lužické, kde sami toliko Slované obývali." *)

Adelgott byl biskupem r. 1107.—1119. a ona výprava proti Srbům dála se r. 1116. Jiné památky připisují ten čin také Ottovi Bamberskému. V některých památkách se též vypravuje, že modla

*) „De Wende de treden echt van dem geloven, unde satten wedder upp ören olden Affgot de het Flyns, wente he stod upp eynem flynssteyne, was von gestalt alse eyn dode mit einen langen mantel unde hadde in der hant eynen stoff mit eynen barnen blose, unde upp der luchteren schulderen eynen upgerichten lauwe, de se vorwecken scholde, wan se storven. Dar toch Hertoghe Luder unde Bischopp Adelgotus to Meydeborch, unde vorstorden den Affgott uppet nyge in dem lande to Lausitze, daf do ydel Wenden waren." N. Lauzitz. Magazin, 20. sv. 1842., str. 309.

ona byla nahá a měla jen zástěru, lev pak že měl nohy přední položeny na hlavě a zadní nohou že jí stál na levém rameně.*)

Především vizme, jak učenci o jméně boha „Flins“ soudili. Někteří pokoušeli se o to, by jméno toto ze slovančiny vysvětlili, domnívajíce se, že to byl skutečně domorodý název slovanského boha. Schedius mínil, že modla tato dostala jméno „Flins“ po Witosławu, vojvodovi obodritském, kterému se po smrti božská vzdávala úcta (srovn. S. Grosser, Laus. Merkwürdigkeiten). Jiní učenci srovnávali s Flinsem (Flincem): błwoncj, blwencj = balvan, piljencj (od plniti, plný), zde-chlincj, mlnjec (bleskometač od mlno = elektřina) atd.**) Poněvadž Worbs případně tvrdil, že Slované žádné hlásky *f* nemají, stotožnil L. Ettmüller jméno Flins s Plivníkem nebo Pleníkem (N. Laus. Magazin 1844., str. 196.). K. Haupt domníval se také, že *f* z *p* povstalo; po jeho soudu zvala se tudíž ona modla Plins, Pilnitis, Pilnic, Pilvic a jako drak Plon (srovn. Plutus = bohatství i smrť).***)

Avšak již Worbs†) vhodně poznal, že název Flins je čistě germanský a povstal odtud, jak starý kronikář sám praví, že modla ta stála „upp eynem Flynssteyne“. Flins znamená kámen oblázkový, oblázek, křemen. Proti tomu mnozí protestovali, tvrdíce, že nelze si vysvětliti, jak by lužičtí Srbové, kteří, jak známo, věrně starého podání se drží, nahodilé toto slovo Flins za původní jméno boha byli vyměnili. Avšak názvu „Flins“ lid srbský dle vážného svědectví Smoleřova (Haupt a Smoleř, Pěsnički atd. 270., 37.) vůbec nezná, nýbrž jmenuje místo, kde starý bůh byl ctěn, pola přiboha. Také jiní zpytatelé pátrali po názvu „Flins“ u lidu, ale nemohli rovněž ničeho najíti. Nepřikládám tudíž žádné víry nespolehlivé zprávě pastora Schulze, který prý od jistého starého Srba slyšel starodávní píseň srbskou na úctu pohanských bohů se vztahující, jejíž začátek v překladu takto zní:

„Flins, der du stehst bei Bautzen,
Hoch über dem Spreegewässer“ atd.

Na pokračování veršů těchto nemohl se již pamatovati.††) Poněvadž je zpráva tato kusá a osamocená, nelze jí věřiti, zvláště když větší část vážných učenců spolehlivě tvrdí, že lid jména „Flins“ nezná. Proto můžeme vším právem souhlasiti s Worbsem, jak to také náš Erben učinil, a tvrditi, že Flins je slovo německé, znamenajíc kámen, oblázek; jak lid lužický modlu nazýval, o tom dosud rozhodovati nelze. Erben projevil domněnku, že snad se bůh tento zval Trutem, jenž podobně pohubil „saň litou“, než mínění toto je málo pravdě podobno.

---

*) Erben v „Slov. naučném“ s. v. Flins.

**) N. Lausitz. Magazin 1843., str. 218.

***) Sagenbuch d. Lausitz. Leipzig 1862. I. 7. 5. Tam je také veškerá stará literatura o Flinsovi uvedena.

†) Correspondenz d. schles. Gesellschaft f. vaterl. Cultur I. 235.—245. N. L. Mag. 1822. 572.

††) N. L. Mag. 1823. 40.

Abychom určiti mohli, jaké asi božstvo slovanské pod tímto názvem se skrývá, třeba blíže k zprávě této kroniky saské přihlednouti a zvláště toho si všimnouti, jak se ona modla popisuje. Hned zprvu důležito jest, jak se vůbec o spolehlivosti a hodnověrnosti zmíněné kroniky soudí.

Kronikář Botho, skladatel kroniky saské, nebyl současným svědkem, nýbrž žil teprve kolem r. 1489. Již tímto pozdním věkem ztrácí zpráva jeho na své váze, zejména považíme-li, že žádný ze starších kronikářů, kteří před Bothem žili, o Flinsovi zmínky nečiní. Mimo to dokázal průvodně Worbs a K. Haupt mu přisvědčil, že je vůbec Botho spisovatelem velmi nespolehlivým, který zvláště při popisech a vyobrazeních starých německých a slovanských bohův pražádné víry nezasluhuje. Z toho pro nás naučení plyne, že zprávu jeho o Flinsovi a zvláště popis modly jen s největší opatrností a reservou posuzovati třeba.

Poněvadž se příznaky, jež Botho starému lužickému bohu přidává, nijak s popisy, které se nám zachovaly o modlách baltických Slovanů, s nimiž Srbové úzce spojeni byli, neshodují, pokusil se Th. Schelz, by neshodu tuto vysvětlil.*) Po jeho soudu musili pohanští kněží, chtějíce, by odpadnutí lužických Srbův od křesťanství se zdarem se potkalo, pohanství ve formě vznešené a šlechetné obnoviti, což se hlavně tím způsobem dálo, že se vznešené křesťanské pojmy pohanství přidávaly. Takovému pokusu, pohanství pojmy křesťanskými zušlechtiti, děkuje prý dojista modla Flins svůj původ, a proto jsou také attributy, jež se této modle přidávají, daleko rozdílny od příznaků, jež se obyčejně bohům slovanským připisovaly. Hořící pochodeň, jež tmu smrti zahání, lev na rameně boha, jakožto symbol největší moci, vše to prý ukazuje, že Flins ozdoben byl příznaky, které z křesťanství vzaty byly a které měly pohanům křesťanství nahraditi.

Jakkoli je mínění Schelzovo velmi svůdné, přece se k němu nepřidávám, protože se mi zdá býti hodnověrným, že by byli kněží pohanští, chtějíce lid od víry křesťanské odpadší trvale pro pohanství získati, starého boha slovanského zcela novými, dosud neobvyklými a z křesťanství přejatými příznaky vyozdobili. Vždyť známo je, s jakou pietou se u všech národů jednou ustálený pojem o bozích udržoval; s příznaky pak některého boha spojen byl vždy úzce určitý význam o jeho působnosti a tento význam se zvláště zřídka měnil. Spíše budeme míti za to, že popis Bothův není authentický, nýbrž smyšlený. Jeví-li se v příznacích boha tohoto vliv křesťanský, tož nezpůsobili to kněží pohanští, nýbrž Botho sám, který se stanoviska křesťanského pohanskou modlu popisoval. Zejména výklad jeho o lvu, který Lužičany prý, až zemrou, zase vzbudí, povstal jen vlivem středověké křesťanské mystiky, jak již také Ettmüller po právu soudil (N. Laus. Mag. 1844. 196.). Myslím tudíž, že se Bothovi ohledně podoby oné

---

*) N. Laus. Mag. 1842. 344.

modly věřiti nemůže, pročež je také neprůvodno z jmenovaných příznaků na určitého boha, jemuž ona modla patřila, souditi.

Ze slov Bothových, že byla modla postavou jako mrtvý, a z výkladu, že lev na modle se nalézající mrtvé vzkřísí, soudil Hanuš a po něm Haupt, že to byl bůh mrtvých, snad jen provincialní personifikace Černoboha. Lev, zvíře dravé, zdá se býti dle Haupta spíše obrazem vše ničící smrti než buditelem k novému životu; hořící pochodeň pamatuje prý zase na pochodně, jichž se při vyhánění smrti užívalo. Ettmüller (l. c.) právem tomu odporuje a tvrdí, že Botho proto asi nazval boha postavou jako mrtvého, že byla modla jen hrubě z kamene pracována, tudíž hubená, neúhledná. Z výkladu pak o lvu nelze nic určitého souditi, poněvadž je to, jak jsme výše podotkli, patrně pozdější výmysl

Erben se domníval, že v modle oné celý děj symbolicky je naznačen. „Není pochybnosti,“ praví, „že socha tato znamenala boj s nepřítelem, aováží-li se, že božství, které bojuje pochodní t. světlem, značí slunce, a že lev aneb jaká to koliv jiná byla potvora, značí nepřítele boha slunečného, zimu: mámeť tu boj boha letního s bohem zimním, boj Bělboha s Černobohem.“ Erben viděl sice v jednoduché soše příliš mnoho, ale v tom mu třeba za pravdu dáti, že modla ona patřila bohu slunce, Bělbohu, bohu dobrému.*)

Starý bůh (olde Affgot), jehož sochu Lužičané, odpadše od víry křesťanské, znovu postavili, byl zajisté jich hlavní starý bůh, a nikoliv jen nějaké podřízené božstvo. Že to byl bůh slunce, dárce všeho dobra a zván byl Bělbohem, tomu nasvědčuje tato věc. Jméno „Bělboh“ vyskytuje se často v Lužicích jako pojmenování hory nebo návrší; na blízku pak nalézá se vždy jiné návrší, kde se opět dle tradice národní Černobohu úcta prokazovala. Dokladů hojnosť nalezneme v Preuskerovi (Blicke in die vaterländ. Vorzeit, Leipzig 1841.), Hauptovi (Sagenbuch). Veckenstedtovi (Luž. pověsti). I proti návrší, kde modla Flins stála, nalézá se vrch Černobohu zasvěcený a u lidu zachovala se o vzájemnosti obou vrchů zajímavá pověsť, že ten, komu bylo se za těžkou provinu káti, od sochy „Flins“ až k stupňům oltáře Černobohova, který se na protější hoře Prašica zvané nalézal, po kolenou plaziti se musil. Takový těžký hříšník byl tedy bohem světla zavržen a bohu temnosti v moc vydán.

Velmi zajímavo jest, že jako v Lužicích ctěni byli obyčejně vedle sebe bůh světla a tmy, bůh dobrý a zlý, tak tomu bylo i v Čechách. Dokázal to velmi důvtipně J. Peisker (Místopisná studie ve „Sborníku histor.“ v Praze 1883., str. 31.—37.), který na jednotlivých místech našel vedle sebe jména místní, z nichž jedno na běsa, druhé na boha dobrého připomíná, na př. Strašidelník a Svaroh, Lutovník a Hostiboh, Černík a Bělboh.

*) Zvláštní mínění projevil Trstenjak, který myslí, že bylo ve Flinsovi zobrazeno „jesensko-zimskoje solnce“. Letopis Mat. slov. r. 1871., str. 183. násl.

Je mi sice známo, jak někteří badatelé o dualismu v mythologii slovanské soudí a že mnozí jsoucnosť Bělboha vůbec popírají, avšak věřím více tradicím národním, v nichž se Bělboh zachoval, než nejistým vývodům etymologickým. Ovšem mohl býti onen bůh dobrý také jinými epithety označován, jako v Čechách vyjmenovaná slova: Svaroh, Hostiboh, Bělboh ukazují, ale poněvadž se v ústech lidu lužického pouze název Bělboh nejčastěji vyskytuje, myslím, že to bylo také nejužívanější jeho jméno.

Pokud jsem mohl blíže přihlednouti k bajesloví lužických Srbův a srovnati je s náboženskými pojmy starých Čechů, shledal jsem vždy velikou podobnosť mezi názory obou národův a myslím tudíž, že také Lužičané jako Čechové, o nichžto s dostatek již dokázáno, nevytvořili modloslužby takového druhu, jako Slované baltičtí a že neměli individualních božstev, nýbrž zbožňovali jen přírodu a její zjevy.

Střídání světla a tmy, léta a zimy bylo zajisté mocnou pohnutkou, by si vytvořili na jedné straně boha světla, jenž byl zároveň dárcem všeho dobra, na druhé straně boha tmy, jenž byl bohem zla a smrti. Nebyl to ovšem dualismus přísný, důsledný, jako na př. Zoroastrův, nýbrž mírný, který se vlastně v náboženských názorech všech národův objevuje (srovn. Bestužev-Rjumin, Geschichte Russlands, přel. Th. Schiemann I., str. 13.).

Přihledněme ještě k místu, kde stála socha Flins, a k bájím, jež se u lidu zachovaly.

Vypravuje se sice o více místech, že tam stál Flins, najmě v kraji chotěbuzském, ale obecně se za to má, že to bylo návrší u vsi Hownjowa (Oehna) asi půl hodiny od Budyšína při toku řeky Sprévy. L. Štúr, který na své památné cestě do Lužic také ono místo navštívil, vypravuje toto (Čas. Mus. 1839., str. 476.): „Vyběhl jsem také s mladými Srby do skalnaté, nedaleko města se nalézající doliny, v níž Spréva se točí, a o níž dosavade u lidu mnoho povídek koluje. Do výšky se pnoucí strmé skaliny sloužily zde bezpochyby v dávnověkosti pohanské za svatyně nějaké, jež v děsných místech sobě zvláště libovala. Podnes ještě se ukazuje místo, na němž za starodávna dle povídky lidu modla boha Flinse stávala, ulita z ryzího zlata. Drží se tento Flins za buditele mrtvých, pochybuji však, že by byl býval slovanským božstvem, ano jméno jeho sotva ve slovančině původ svůj má, a myslím raději, že pozdější věk nějaké původní slovanské božstvo zaměnil na Flinse. Husité prý svalili tuto modlu do vody a dosud se nepoštěstilo ji z hluboké tůně vytáhnouti. Na památku modly stojí na místě jejím sloup kamenný.“ Důkladnější zprávy podává Preusker a K. Haupt. Asi půl hodiny od Budyšina po toku řeky Sprévy, kde se údolí úží a šedé skály granitové se zeleným křovím půvabně se střídají, na vysokém skalním srázu stála modla Flins. Kolem nakupeny jsou v různých tajemných útvarech ohromné balvany skalní, jakoby se stěna na stěně stupňovitě vypínala. Místo toto vzdáleno jsouc od silnice a kolem lesy pokryto hodilo se zajisté za sídlo bohoslužby pohanské. S návrší otvírá se překrásná vy-

hlídka až ke Krkonošům a do Čech, na straně horní i dolní Lužice. Když prý lev zařval nebo ohnivá pochodeň plála, hrnuli se se všech stran kněží modly, kteří v skalních slujích kolem příbytky měli, a přinášeli krvavé oběti. Když přišli němečtí věrozvěstci, — tehdá byli kolem sami Vendové jen osazeni — svrhli tuto modlu, která byla z ryzího zlata,*) do řeky Sprévy. Tam dosud leží a je-li voda čistá, lze ji viděti i se lvem na dně proudu. Voda teče tu pod skálu do velikých propastí a slují, kde nesčetné poklady jsou nahromaděny; již mnohý odvážlivec pokusil se tam ponořiti, ale vždy nadarmo. Lid má dosud onu skálu ve veliké úctě a okolní obyvatelé putují prý tam v určitých dnech. V Preuskerově spise nalézá se ona skála vyobrazena.

Území Huculův.

Napsal **František Řehoř.**

(S mapkou.)

(Rozsah huculského území, horstvo, geologické složení, příroda, Baba ludova, zvěř, vodstvo, doliny čeremošské, podnebí, orba, rostlinstvo, národní pranostika. Rozdělení. Vesnice. Metropole Žabě. Cesty.)

Ve Volkově.

Kdo by u nás neznal Karpaty? Kdo neslyšel již vypravovati o pastýřském životě v těchto utěšených horách? Nepochybuji, že nejvyšší štíty karpatské Tatry, jsou u nás dosti známé, vždyť nejeden z našich výletníků, chtěje spatřiti Alpy v menším vydání, na ně si zajel.

Malebný jest to věnec z těch karpatských hor, strmící jako odvěká stráž na prahu ohromné nížiny sarmatské, na pokraji nezměrné Slovančtiny. Není na snadě rozhodnouti, zda malebnější jest tu podívaná na drobné nárůdky karpatské, kteří přese klopotné živobytí zachovali si dobrotu srdce a vědomí národní, či na vznešené zjevy přírodní praslovanských těchto velehor.

Prvý článek v nepřetržitém řetěze slovanských rodů karpatských jsou Slováci, jichž sídla zasahují až k jižním odnožům Tater, posledním pak švarní Huculové po Slovácích nejčetnější a nesmírně zajímavý kmen, obývající vysoké štity Karpat haličských, bukovinských a uherských. Toto hornaté území Huculův rozprostírá se mezi 47·5°—49° severní šířky a 42°—43·5° východní délky, a vedeme-li si jím jihovýchodní čáru z haličské Rosulny do bukovinské Gropy, můžeme ji považovati za osu území Huculův s roztroušenými osadami po obou její stranách jednak do Haliče a Bukoviny, jednak až do Uher. — Rosulna jest na severozápadě a zmíněná Gropa na jihovýchodě poslední vesnicí obydlenou Huculy. V Uhrách sáhají osady huculské po pravý břeh potoků Vyšové a Tisy černé a končí nedaleko města Sigetu, kde zmíněné

*) Tak se vypravuje také o soše boha Radhoště, že jest celá ze zlata a zakopána nedaleko sv. Kříže na Radhošti. Čas. Mat. mor. VII. 95.

říčky v jednu (Tisu) splývají. Hranici tuto bychom na straně té uzavřeli úplněji spojením prameniska Vyšové s bukovinskou vsí Kirlibabou na jedné a pramene Tisy černé čarou přes haličský Rafailov do Pryslupu taženou na straně druhé. Se strany pak haličsko-bukovinské oné osy jihovýchodní ohraničovala by zde sídla Huculův od Rusínův as čára s osou touto poněkud rovnoběžná, tažená z Rosulny přes městečka Solotvinu, Nádvornu, Pečenižin, Jablonov, Pistyň a Kosov; odtud v Bukovině by pokračovala přes Vižnici, mírným obloukem na Lukavec a Banyliv do Ruské Moldavice směrem jižním. Za západní rozhraní mezi Huculy a Bojky považuje se několik čtverečných mil širého pustého lesa, kde nepřebývá duše lidská; přirozenou hranici však zde tvoří řeka Lomnice. Na jihu, dle našeho ponětí spíše na jihovýchodě, tedy v Bukovině, těžko určitě národopisnou hranici vytknouti, neboť stýkají a míchají se zde Huculové již s Rumuny. Všeobecně bychom za ni mohli považovati rozhraní bukovinsko-sibiňské a určitěji vytknouti čarou spojující Kirlibabu s Vatrou-Moldavicí, ač vesnice Dorna-Kandreni a Dorna-Vatra počítají-li se k huculským, mají pozemky své až v Sibiňsku.

Celý ten mírný oblouk hor znám pod jménem východních Karpat, jest pokračování širokého Bezkydu nízkého. Haličsko-uherská jeho část sluje vysoký Bezkyd a táhne se ve dvou pásmech od pramenův Dněstru až k pramenům obou Čeremošů, t. j. na rozhraní Haliče, Bukoviny a Uher, kde tvoří horský uzel Rozroh, z něhož rozcházejí se pohoří v různé strany těchto tří zemí. Jihovýchodní konec jeho klade se až k průsmyku, kterým vede silnice z bukovinské Sučavy do sibiňské Bystřice.

Celý vysoký Bezkyd Huculové neobývají, počínajíce níže pramene Dněstru řekou Lomnicí. Lid tamější pro vysoký Bezkyd jednotného názvu nemá, an od pramenův obou Bystřic až do onoho Rozrohu berou jednotlivá pásma pojmenování místní tak sice, že na Pokučí střídají se názvy slovanské s rumunskými, kdežto v Bukovině jsou většinou již rumunské. Huculové nazývají horstvo, jež obývají Černým lesem od rozsáhlých pralesův, neb Černými horami a Vrchovinou, kdežto někteří zeměpisci uvykli si je jmenovati Karpaty rusínskými. Zase lid v podhoří nazývá Karpaty zkrátka horami.

Rozsochatý horský svět vysokého Bezkydu jest dosti jednotvárný. Již od pramene Dněstru výšky horám přibývá, dosahujíce největší výše hřebenem Černé Hory, tedy asi ve středu huculského území.

Vlastní Karpaty obsahují mohutné vrstvy pískovců z útvaru křídového a eocénu, čímž vysvětluje se nám ona strmá sráznosť s jižní strany uherské, kdežto v Haliči jsou přiložené vrstvy shrnuty, utvořivše zde četné zvýšeniny, jež splývají znenáhla v nížinu dněsterskou a poprutskou.

Trigonometrickým bodem huculského pohoří jest Černá Hora s nejvyššími štíty Hovyrlou (2051 m.), Pipem Ivanem (2013 m.) a Pohanem Miscem (2003 m.). Černá Hora skládá se z těchto tří,

dle některých však ze sedmi až devíti štítů, rozložených na vrchovisku Prutu a Tisy bílé. Abychom poznali rozčlenění tohoto pásma, zajděme si do okresu kosovského v Haliči, který považuje se za horský střed. Postoupíme zde nejprve z nížiny prutské v planinu, jejíž nejvyšší výstřelky měří 2500'; druhá část počíná se u Růžna a nad řekou Rybnicí, dosahujíc nejvýše 3500'. Pásmo třetí, čistě horské, vrcholí se v Černé Hoře a blízkém její okolí s nejvyššími štíty 6375', tedy o 1300' vyššími než naše Sněžka krkonošská.

Nejdůležitější vrchy vysokého Bezkydu jsou v okolí vesnice Žaběho: Špyci 5817', Rebra 5704', Čivčin 5560', Lostun 5218', Stih 5204', Popaďa 5109', Ruský Díl 5100', Pohar 4368', Kostryča 4311'. Ozirný 4258', Maryšeska 4257', Krynta 4254', Magura 4200', Sivula 4200', Bezvidný 2300'; dále u Hryňavé jsou vrchy· Županija 5600', Baltagul 5200', Hostiv 5000', Ludova 4982', Skupova 4974'; u Brustur jsou význačnější: Grychit 4680' a Černý Gruň 4593', u Javorova Bukovec 2713' a u Jasynova Sinyci 3732' a Pisaný Kamiň 3500'. Z bukovinských hor uvedeny buďtež Oušor 5173' u Dorny a Dzumaleu 5863' u Kimpolungu; v okolí Kirlibaby vévodí Tatarka 4890', Lučina 3800' a Bobajka 3716'. V Uhrách nejvyšším je vrch Pětros 6760' vysoký. (Výška rozumí se všude nad hladinou Černého moře.)

Dle geologického složení dělíme východní Karpaty ve čtyři skupiny: prahorní, druhohorní, třetihorní a plutonickou.

Z prahorní skupiny jsou v skalách karpatských hor zvláště hojné a vydatné rudní žíly; zejména v Bukovině obsahují chloritické břidlice lože měděných kyzů na míle protažené. V téže zemi nalézá se velké lože železné rudy na mangan bohaté, pak lesklá železná a magnetová ruda přicházejí v krystallických břidlicích, kdežto v břidlicích grafitových do svoru vložených nacházejí se shluky galenitu, jež provází siderit, křemen, sfalerit, chalkopyrit, cerussit a anglesit. V přiložené tabulce najdeme význačnější horniny této skupiny zároveň s nalezištěm.

Hlavní naleziště:	Okolí:	Obsahuje:
Hryňava	polonin: Preluky, Palenyče, Chytarky a Ihnatesi	rulu
Polonina Čivčin	od jihu se strany uherské	rulu
Briaza v Bukovině	Fundulu moldavského a Pozority	hadec a žulu
Kirlibaba v Bukovině	Dorna-Vatry a Negrylasy	rulu
Kirlibaba v stranu ku Valeputně	Jakoben s horou Meštikanesti	krystallický vápenec

Halič
Bukovina
Uhry
Kolomyje
Kosov
Nadvorna
Delatyn
Mapka
Území Huculův

Z druhohor jest pásmo křídového útvaru zajímavo svými petrolejovými vřídly a ložisky skalního vosku, objevujícího se na severní straně karpatského úpatí v šíři 2—3 mil. Z tabulky dovíme se ostatní.

Hlavní naleziště:	Okolí:	Obsahuje:
Banila	Krasny	liasový vápenec
Žabě	hor: Krynty, Kostryče a Maryšesky	zrnitý pískovec karpatský
Hor. hřeben Černá Hora	hor: Hovyrly a Pipa Ivana.	vrstvy křídového pískovce
Seletyn, Putila, Krasnoila	Šipotu, Stebné, Kosmače až k Jablonici	zrnitý pískovec karpatský
Polonina Civčin	severní strany Žaběho	čistý pískovec karpatský
Briaza	Gropy a Rusky	liasový vápenec

Skupinu třetihorní zastupují vrstvy starší a mladší. Poměry vrstev starších třetihor ukazují na veľké převraty v době třetihorní. Zvláště vysoký Bezkyd skládá se z pískovce provázeného mohutným pásmem trachytovým. Jednostejný tento pískovec jest drobného zrna a střídá se s lupky slinitými, neobsahující žádných otisků mimo některé fukoidy. Soudíce z vrstevního slohu můžeme tvrditi, že horstvo toto jest pozdějším vyzdvižením značně porušeno. Pruh těchto karpatských pískovců jest 16 mil široký a lemují jej nížiny mladších třetihor a náplavů haličských, v nichž panuje též pískovec s dlouhými pásmy amfisilových břidlic a modrošedých slídnatých lupků. Přesvědčíme se o nich zvláště u Kůt a v Bukovině, kdež vystupují na jevo. V těchto břidlicích nachází se druhé pásmo petrolejové s četnými prameny a ložemi asfaltu a skalního vosku, jež možno stopovati podle prvního prutu petrolejového v útvaru křídovém. Amfisilové lupky sprovází též hlinitá železná ruda a sferosiderit, zejména v Bukovině, ač porůznu vyskytují se v celých Karpatech. Numulitové vápence a jiné kamení bohaté na zkameněliny objevuje se zde osamotnělé První vyniká z pískovce nejvíce u Pasečny blíže městysu Nádvorny v Haliči a pruhy jeho objevují se i v Bukovině. Vrstvy mladšího třetihorního útvaru připojují se severnímu úpatí bezmála celých Karpat v příkrém vyzdvižení, kdežto v rovinách leží vodorovně. Skládají se z hlinité a písčité hmoty prostoupené sádrovcem a shluky kamenné soli neb slaného jílu s otisky mušlí, hlemýžďů, korýšů, ořechů, buko-

vého a březového dřeva i listů a sosnových šišek. V tabulce opět najdeme specielnější poučení:

Hlavní naleziště:	Okolí:	Obsahuje:
Solotvina	až do Poryho	různé
Mikuličin	až do Rosulny	eocénový pískovec
Kosov, Pistyň, Akryšory	Utorop, Sesorů a Kosmače	kamennou sůl
Kačika	Solky a Solence	kamennou sůl
Hor. hřeben Černá Hora	hor: Špice, Rebry, Pohane Misce	vápno numulitové
Rus-Moldavice v Bukovině	Vatry-Moldavice	eocénový pískovec
Pojana-Stampi v Bukovině	v stranu hranic Sibiňska	eocénový pískovec
Dorna Kandreni v Bukovině	hory Oušor	vápno numulitové
Maňava, Rosulna	nepřetržitě až do Staré Soli	lupek numulitový
Pasečna	až do Nádvorny	lupek numulitový
Berhomet, Kuty, Kosov	nepřetržitě až do vsi Luči	lupek numulitový

U velikém polokruhu obepínají hraničné pásmo horské hory plutonické se strany uherské. V těchto horách nalézají se nejmladší sopky středoevropské; jméno Vihorlas (vyhořelá hora) a a pak četné pověsti o čertově svatbě na vrcholu hory této i o velikém požáru a zpustošení krajiny čertem a snoubenou s ní strygou způsobených jsou živým důkazem nejen ku tvrzení, že sopečné síly byly zde činnými ještě v dobách historických, nýbrž i pro autochtonství tamního obyvatelstva. (Hellwald.)

Zdrojů mineralních mají huculské Karpaty dostatek, avšak postrádá se dosud podnikavějších kapitalistů a špatná kommunikace, jakož i nevalný počet pracovních sil nedovoluje dolovati ve větších rozměrech. Nejhojněji vyskytuje se sůl, zejména v Staré Soli, Ropiance, Rosulně, Solotvině, Solonci, Solce, Akryšorách,

Kosmači, Šešorách, v Báni svirské a Báni berezovské, v Kosově, Laučině a Utoropách. V Uhrách objevuje se sůl v Báni ruské.

Asfalt dobývá se v Kosmači, Markové a v okolí Akryšor.

Petroleum prýští se v Prokuravě a na několika místech v Žabím.

Železo má Veldziš a Mizuň v bývalém stryjském kraji, dále Pasečna a Javorov. Hlavně dobývá se na Bukovině u Kimpolungu, Briazy, Kirlibaby, Pozority, Jakoben a Dorny. V Pozoritě a Briaze dobývá se též měď. Dolování stříbra v Kirlibabě zanecháno pro nevypláceni se.

Kamenné a hnědé uhlí kope se v okolí Kosova.

Vápno vyskytuje se v Žabim a jinde.

Zmínku zasluhuji též léčivé vody mineralní, železité a sirnaté. Chvalné pověsti a četným návštěvám těši se pramen Burkut, jehož romantická poloha na polonině Lukavci blíže Černé Hory nemálo přičinila k lázeňské jeho úpravě. Jiné prameny jsou blíže hory Civčiny na poloninách Albini a Lostuni. Pramen sirnatý jest v Dovhopoli.

Čtenář nechť se mnou zajde na horu Sudovou, tvořící průsmyk „ludovy“ mezi hlubokými dolinami Čeremoše bílého a černého. Odtud patříme na hory příkře nad oběma Čeremoši strmicími. Jsou porostlé hustým jedlovým lesem a nepřístupné pro vyvrácené prakmeny a trčící skaliny. Místy roste buk, olše a bříza, ve vyšší poloze zakrnělé kosodřeviny, nad nimiž živoří lesíky kedrinové, jichž hrubé větve obrácené k jihovýchodu důkazem jsou vanoucích středních větrů. Hřbet „Baby ludove“ (tak ji lid nazývá) jest planina pokrytý ohromnými palouky různobarvých mechů a bylin, z nichž mnohé požívaji u Huculův pověsti lékařské. Proto hora tato jest vesnici Hryňavě tím, čím jest dolina Čeremoše Žabímu, nevyčerpatelným zdrojem pro domácí lékárnu. Mezi zakrnělou kosodřevinou rostou po zemi vinoucí se skupiny růžového rhododendronu, do nichž zalézají poplašené ještěrky s břichem pomorančovým (Lacerta crocea). Místy blyští se malá jezírka a kaluže; sněhu neb ledu zde uprostřed léta také zastaneme. Na některých nedostupných místech hnízdí orlové, kteří s jestřáby a krahujci pronásledují menší ptactvo, nejvíce tetřeva hlušce a drobnější ptáky kurovité Po hojném zde kdys jelenu pověsť již umlká a jen medvědi se dosti často ukazují, přicházejíce sem z polonin Žaběských, uherských a bukovinských pralesů. Obývají zde: divoký kanec, vlk, liška, jezevec, rys kuna černá a lasice. Srn též hojně se vyskytuje. Mezi Huculy kolují pověsti o zakopaných na hoře této pokladech a nejeden tvrdí, že na vlastní oči viděl zlato a stříbrověstné plaménky. Za časů vlády dominikalní mandataryuš ze Žaběho chodil několikráte až se čtyřmi sty lidmi na štít hory Ludové hledati a jak pověsť zachovala, dobýval tam jakési plotny kamenné s vrytými hieroglyfy. Vypravuje se též o stávajícím na té hoře zámku a stanech kočovníků, předků to nynějších Huculův, zahnaných sem před dávnými časy z úrodných niv pokučských Přes ni vedou i dvě stezky ke koupelím v dolině čeremošské

a huculský pastýř odtud dle západu slunce předpovídá si povětrnosť pro den příští. Se štítu hory té naskytuje se čarovný pohled na zelenající se u její úpatí poloniny, na nichž co panorama obrazí se věčně půvabný a idyllický život pastýřský. I na východ a jih pěkná jest odtud podívaná, kdežto západ zasluhují v mlhavých oblacích se vznášející králové Černé Hory.

(Dokončení.)

Nová poesie polská.

Úvaha a ukázky z nové polské anthologie.

Od **Františka Kvapila**.

(Pokračování.)

Oba tito básníci posléze uvedení mají v rozvoji novověkých ideji v Polsku, pokud k poetickým jejich výtvorům přihlížíme, místo podřízenější. Více realismu nalézáme v některých drobných obrázcích z „Poesií“ Władysława Ordona (Szansera), zejména v těch, kde opěvuje strasti ubožáků. Jeví se v nich netoliko bystré oko pozorovatelovo, jež umí skutečnosti odlouditi tóny i barvy nejvěrnější, ale též hluboký, upřímný cit, zhola prostý všeho sentimentalismu. Báseň „Při kovadlině“ vždy náležeti bude k nejlepším výtvorům poetickým tohoto rázu. Ordon přeložil též výborně Hamerlingova „Ahasvera v Římě“ a „Rollu“ Alfreda de Musset. Škoda, že delší již čas úplně se odmlčel, podávaje do veřejnosti jen některé novelky a humoresky a to dosti zřídka. — Záhy zemřelý Karol Świdziński, touž snahou nadšen jako Ordon, napsal válečný hymnus adeptů nových myšlének, nazvav jej „Napřed prací!“ V něm proti ideálům romantickým staví ruch a život skutečný, opřený na základech nepohnutých, jež zbudovala práce. Rovněž Stanisław Grudziński v některých svých drobnějších poesiích stal se obhájcem myšlénkového pokroku, ač v jiných obrážejí se ještě stíny epochy zašlé.

Hlavním a pravdivým repraesentantem této přechodní doby, v níž romantismus krok za krokem ustupuje názorům realistickým, jest v básnictví polském jediný Adam Asnyk. Netoliko že jest v četné řadě svých souvěkých spoluzávodníků nejmohutnějším básnickým duchem, ale on též první mezi všemi udeřil na strunu, v níž bez hořkosti uznává všecky vymoženosti lidského ducha a stává se hlasatelem nového myšlénkového hnutí. Nebylo tak ovšem hned od počátku. V prvním období jeho básnické dráhy znáti ještě svěží reminiscence na Słowackého, což nejpatrněji vyniká ve fantastické básni „Sen hrobů“, plné kouzelně krásných obrazů a uchvacující vervy, avšak místem nejasné a mlhavé. Všecka nespokojenosť jeho rozrušené duše, pohrdání s malichernými poměry ho obklopujícími, odpor proti všemu, co nesouhlasilo s ideálem, jejž si byl utvořil, propuká proudem nejtrpčích výčitek v energických a myšlénkovým vzletem kypících básních „Apostrofa“ a „XIX. věku“. Neméně prudce obrací se Asnyk proti společnosti

současné v básni „Obecenstvo a básníci“, v níž na všecky výčitky hrdě odpovídá: „Taký básník, jaké obecenstvo“ Avšak záhy dostavuje se v nitro jeho mír a důvěra v budoucnosť — na místo hněvu a roztrpčení nastupuje snivá melancholie, z níž tu a tam vytryskl již také paprslek naděje, a konečně i plné porozumění novověkým tužbám lidstva. Avšak on také snaží se myšlénkový svět dřívější smířiti s duševním směrem doby přítomné. Není třeba káceti dávné svatyně, není třeba svaliti nádherné stavby romantiky v trosky a teprve na jich zříceninách budovati nový ideal člověčenstva. Jsouť ony pravdivým výrazem svého věku, jenž úkol sobě svěřený plně vykonal, vyprostiv lidského ducha z dřívější ztrnulosti a dodav mu křídel k novému vzletu. Stoupenci nových idejí tvořtež si své vlastní nové bohy, starým však úcty neodpírejtež. Myšlénku tuto pronáší Asnyk v celé řadě básní, nejzřejměji v pěkné ódě „Mladým“ a v praeludiu k třetímu svazku svých básní. Jak smýšlí o processu, který v těchto letech v literaturách všech evropských národů se začal, nejlépe zříti v allegorické básni „Tajemné božstvo“. Poesie, i když její symbol a tvar byl zničen, jako fénix v nové podobě se rodí z popelu a vévodí lidstvu. Báseň tato jest již pravdivou apotheosou změny a nejjasněji nám osvětluje stanovisko, s kterého Asnyk patří na utváření se nové literarní školy. Vedle tohoto významu, jehož důležitosť pochopí každý, kdo poněkud jen obeznámen jest s literarními poměry polskými, má Asnyk však ještě jiný a neméně dalekosáhlý. On znamená v poesii polské v jistém smyslu skutečnou renaissanci. Otevřel jí nové cesty, uvedl ji v nové světy. Nedá se upříti, že národně romantická škola, když svého velikého poslání — dáti literatuře nový, svěží vzlet a vtisknouti jí individuelně polský ráz — byla dokonala, klesala znenáhla v jednostrannosť a uzavírajíc se v úzký kruh názorů, jež s ostatním myšlénkovým prouděním lidstva, vpřed postupujícího, neměly nic společného, zplaněla. Místo pravdy životní, které se domáhala při prvním svém záblesku, tonula najednou v mystických mlhách, a v honbě za neobyčejností, mnohdy i monstruosností svých hrdin utrácela poklady svého citu, fantasie i zdravého rozsudku. To, co tvořilo podklad genialním inspiracím prvních hvězd romantického nebe, stalo se u jich následovníků pouhou jalovou manýrou. — Asnyk porozuměl výborně svému povolání a rázem učinil konec veškeré komedii věčných vlasteneckých nářkův a abstraktního blouznění, zapěv energický hymnus „Naděje“ a ve svých — snad nejkrásnějších — básních „Z egyptského ritualu mrtvých“, „Torsu Psychy od Praxitela“, „Ašera“, „Julian Apostata“, „Lykofron k Fatum“ a j. otevřev literatuře polské hlubiny dávných věkův i veřeje ostatního světa, spojené a slité myšlénkou novodobého pokroku ve vzácné a velkolepé kulturní obrazy. Tím výlučný separatismus polské poesie odstraněn, získány jí nové zúrodňující živly a odhaleny před ní perspektivy, o jichž existenci doposud nebyla měla ani tušení.

Také oblíbená v novější době poesie deskriptivní nalezla v Asnykovi šťastného básníka. Cyklus jeho básní popisných „V Ta-

trách" vedle některých různých drobnějších náleží k nejlepšímu, co toho druhu v polské literatuře se vyskytuje.

Adam Asnyk jako básník lyrický druží se k oněm zjevům, jimiž polská poesie ve všech dobách honositi se bude. Pokud formalní stránky se týče, jediné Julius Słowacki může s ním závoditi co do krásy a nádhery verše; co do rozmanitosti a podivuhodné ciselovanosti slok pak vůbec nemá soupeře. Melodičností jazyka závodí vítězně s Bohdanem Zaleským, a vskutku v jeho básních slyšeti jakoby vzdálené echo troubadourů provensalských.

Známo, že i s nemalým zdarem tvoří Asnyk díla dramatická. Jeho veselohry „Větvička heliotropu", „Válka stran" a „Přátelé Jobovi", pak dramata „Žid", „Cola di Rienzi" a zvláště „Kiejstut", napsaný kouzelným veršem a obsahující řadu působivých situací i sympathických, s vervou kreslených charakterů, stojí v samém popředí nynější polské dramaturgie.

Z básníků, kteří více méně ve svých novějších pracích vstoupili do šlépějí Asnykových, aniž by při tom byli pozbyli své výrazné individuality, jako umělec hotový a zralý, jenž idol poesie budoucnosti hledá jenom ve přilnutí k životní pravdě a ve shodě s novověkými idejemi, jeví se nám Wiktor Gomulicki. Malá jest knížečka veršů, jimiž nedávno souborně předstoupil před polskou veřejnosť, avšak zřídka kde nalezneme pohromadě, na málo stránkách tolik ryzích poetických skvostů. Jeho genrové obrázky dýchají tak zdravým a svěžím realismem, že při nich čtenář s chutí si oddychnouti může, jeho hymnické ódy uchvacují svou vervou a přesvědčující bezprostředností. Básně „Mám rád vzkřik vášnivý," „Chloe", „El mole rachmim", „Frons" a j., byly by ozdobou každé poetické sbírky. Také Vladimir Zagórski, autor sbírek „O soumraku a svitu" a „Písně a žerty", ve svých nejnovějších pracích podal některé zdařilé, čistě realistické náčrtky. Nejlepší, vskutku výborné jsou zejména jeho zžíravé satiry „Tulák" a „Zezula". Zvlášť tato poslední vyniká dojemně hlubokým citem a mimoděk s ním spojenou břitkou ironií.

Eklektickou jest poesie Bolesława Czerwieńského a Litvína Czesława Jankowského, v jejichž pracích zároveň ozývá se dosti zvuků cizích. Oba mají formu velmi vytříbenou, verš je bezúhonný a dikce vybraná. Prvý z nich zdá se míti bohatší fantasii a ohnivější kolorit, Czesława odznačuje hlubší cit a Heineovský úsměch. Ještě u větší míře, zbarven však téměř do úplné originalnosti, jeví se tento v básních J. S. Chamce, jehož nejlepší sbírky „Čím chata bohata", „Která?" a „Zpěvy podzimní" nedošly v Polsku onoho porozumění, kterého plnou měrou zasluhují. Není v nich ovšem toho slunného poetického proudu, jenž sám na první již krok zmocniti se dovede lidského srdce. Obzor jeho myšlének, často zachmuřený, bývá osvětlován mnohdy jen blesky satirickými, avšak vedle nich přece někdy vytryskne jarý zdroj svěží, nehledané poesie. Pařížský obrázek „Sami" jest perlou nezkalené ryzosti a nadšené sloky básně „Zřídla poesie" obsahují mnoho vážných myšlének, jež v dalším rozvoji literarních poměrů jistě

záhy dojdou náležité platnosti. J. S. Chamiec v polském básnictví našich dnů má své zasloužené místo již pro svůj vpravdě umělecký způsob tvoření; co do zaokrouhlenosti a soustředěnosti stavby, delikatního odstiňování citů a myšlének a pružnosti verše jeho básně závoditi mohou s každým soupeřem. Vážným, hlubokým myslitelem jest Józef Kościelski, autor rozkošných obrázků „Do Indie“ a „Prelegent“, jakož i dramat „Arria“ a „Vladislav Bílý“. Charakteristickou známkou jeho básní jest reflexe v lyrismu, kterou proniká střízlivý názor o světě a životě. Jen výminečně setkáváme se v jeho verších s romantickým osvětlením. Více ho jest v některých výtvorech Marie Konopnické, ač v obou seriích její básní (r. 1881. a 1883.) nalézáme též mnohé realisticky pojaté a věrně dle pravdy provedené genrové skizzy. Básnířka nezhostila se posud — as podobně jako Asnyk — docela reminiscencí na nedávnou skvělou literarní epochu, avšak vstupujíc s nadšením v řadu hajitelů snah novodobých již tím připravuje půdu dalšímu jejich rozkvětu. Fantasie její velice jest bohatá a plodná, což jí však nevadí, aby v realistických obrázcích uhodla ten pravý a k věci těsně přiléhající kolorit. V té příčině vytknouti dlužno zejména galerii ubožáků, z nichž nejlepší snad jsou „Před soudem“, „Bez přístřeší“ a „Na dně propasti“. Lyrické plody Marie Konopnické oplývají značným množstvím rozkošných detailů, zvučností a uhlazeností slok a přebytkem svěžích původních obrazů. Méně daří se jí v pokusech dramatických a ve větších lyricko-epických básních Ale i v prvnějších vadí časem přílišná rozvleklosť a nepříjemné opětování téhož motivu. Leč nedostatků těch básnířka snadno zbaviti se může.

Jaké živly a jací činitelé zasáhnou ještě v posavadní rozvoj polského básnictví a v básnictví ostatních literatur evropských vůbec, jak se ono jimi utvářeti bude a v čem nalezne konečný cíl svého nynějšího směru, jest otázkou budoucnosti a snad že již nepříliš daleké Všude zříti počátky nových akkordů, všude záblesky nových snah začínají prorážeti obzorem zanikajícího romantismu. Jest téměř nepochybno, že na celé čáře zvítězí realismus a že v jeho čerstvých a osvěžujících zdrojích ideal novodobého myšlénkového ruchu najde svůj nejvlastnější výraz a svou nejpřirozenější půdu. —

Wiktor Gomulicki.

El mole rachmim.*)

Na dvorku to bylo kdys židovského domu,
v letní večer. Tajně jen dostal jsem se k tomu. —
Víra, místo jednotit, loučí nás a dělí.
V středu zdí se černých hlav zástup vlnil ztmělý.
Icek, vatař, ženil se s vetešníka dcerou,
hosté pak a zvědavci v síň se tlačí šerou.

*) Slovy „El mole rachmim“ (Bože, plný milosrdenství) začíná se židovská píseň za mrtvé.

Všední lidé byli to, místo plné špíny.
U stáje hus křičel roj, tučný tak a líný,
z oken koř a s pavlačí spousta peřin visí.
Z kuchyně ryb smažených vůně čpí k nám s mísy,
v koutě akáty dva schly, úbytěmi spjaty.

Nebe plálo hvězdami, šábesnik*) jak zlatý;
nikde lazur netřísní mráčků vlna světlá,
noc kolkolem v královskou nádheru již zkvetla.

Icek pod baldachinem stál tam ze šarlatu,
v nových šatech, ztopen jsa v dýmu, záři, v zlatu.
Byl to snědý výrostek, na půl muž, půl dítě.
Zrádně láska u židů člověka rve v sítě,
s přivřenýma očima nad propasť jej nese,
a pak ženě v objetí vrhá v divém plese.
Tlum se skládal z obecných na ulici lidí:
postavy, jež na trhu denně každý vidí,
vetešníci, nosiči, faktor, překupnice;
horečkou jim planuly vousaté jich líce,
které světlo zlatilo z vosku od havdulí —
svíček to, v nichž plamen se ku plameni tulí,
jako v meči, spleteném z blesků archanděla.
Chvílemi, jak žitný klas, chýlila se čela.
Hlučeli, leč nikomu nebyl obřad zhola
„velebnou jen směšností“, Beaumarchais jak volá.

Icek zakryl šátkem líc — a tu jeden z kruhu,
ne kněz, ale pouhý laik — víc jen bledší druhů,
a než jiní smutnější, zrakem bloudě kolem
zpíval. — Zpěv, ač svatební, chvěl se těžkým bolem.
Dva mu odpovídali chlapci s teskným křikem,
a dav k tomu mručel zas divým, žalným vzlykem.

Zvědavě jsem na to zřel, ale chladným zrakem.
Icek, ač byl ukrytý světlým pod oblakem,
a tak vážný na smetí, před archou jak svatou,
byl mi chudým Ickem jen, kramářem jen s vatou.
Básnického nezřel jsem nic též v jiných lících:
zdáli se být všední změť lidí, pěstujících
stejnou péčí brady, jak víru svou a jmění.
Marně v záři měsíce, světel ve plameni
snědé líce tajemný výraz braly v skutku:
žádná tvář ta neláká v nadšení ni v smutku.

Náhle píseň utichla. Řek' bys, znikla bleskem. —

Okno síně svatební otevřeli s třeskem;
seděla tam nevěsta, plačíc, v ženštin středu.
Nad ní chazen**) ruce zdvih', vzpomněl, žalosť v hledu.
— chazen s okem jiskřícím, s patriarchy bradou,
na otce, jenž umřel, ji opustil tak mladou,
a teď schází jediný při rodinném svátku...
Velký na to zved' se pláč, a on, v nářku, zmatku,
při lkání žen, ruce jež lomí, rovny lvici,
začal píseň, pohřebním rhythmem divě hřmící:
„El mole rachmim!...“

---

*) Šábesnik jest víceramenný svícen, který židé v sobotu večer v synagoze rozsvěcují.
**) Chazen = kantor.

Zprv jen, slzami ač tkána,
píseň klidně plynula, nesouc k stopě Pána
vroucí žal, jenž zdržován rozvahy je silou;
pláče tak syn dorostlý otce nad mohylou.
Na to, smutkem prosáklá, který z hrobů věje,
jiskru víry tratila, šla v tůň beznaděje.
rostla v moc, a schvácena žalem, bez přetvářky
tála v slzy horoucí, v dívčí stesk a v nářky.
Již ne jedné mohyly — tisíc hrobů kvílí,
pláče, lká, a šílíc pak bolestí, v té chvíli
staré nad hřbitovy kdes naříkat šla s želem,
Israela nad kostmi, po světě jež celém
rozsety jak zrní jsou bezplodného písku,
nad tím, setba ta že jest beze všeho zisku,
nad tím, že tam na hroboch hluchý pýr jen klíčí,
nad tím, že duch synů tak slabý, trpasličí,
a že ta noc otroctví dlouhá jest jak žití!
Nic jí nepoutalo — jak horský proud se řítí,
po bouři když v řeku zrosť a hřmí v divém toku.
Zpěvák chvěl se — jiskry mu plály v temném oku,
a skráň, kterou odkryl, svou čapku v týl když stáhl,
zalil pot. — Zpěv babě též staré k duši sáhl,
z které šlak již učinil trup a pouhý kámen;
její zrak, půl mrtvý už, zvlhl náhle, zmámen. —
Všichni v jizbě plakali, jati hořkým žalem,
a když chazen připomněl svatý Jerusalem,
matku, která, z dálky ač líc jí září skvělá,
pro své děti vlastní už navždy odumřela,
když jim vzpomněl na krutý osud bezlítostný,
bídu, muka, vyhnanství, nepřátel jek zlostný,
na štěstí, jež ztraceno navždy, bez návratu —
srdce zkrvácelo víc, bol rval duši v chvatu,
po jizbě sten zoufalství hlučel divým rykem,
obrovským až zahřměla beznadějným křikem!

. .

Naslouchal jsem v pohnutí, stesk mi duši tlačí;
a ti lidé, křičící před svým Bohem v pláči,
hrdí minulostí svou, velkým hořem smělí,
divně vzrostli v očích mých — náhle zušlechtěli.

Již jsem na baldachině nezřel skvrn ni špíny,
Icků̊v šat mne nezrážel, ni on, byl to jiný,
prchla všednosť přede mnou s vousatých těch líci,
byl jsem jako ve bdění člověk náhle snící.

Dvůr — ne, to již kvetoucí dolina tu v zoři,
někde u stop Libánu, jenž se v mraky noří,
a hvozd tmavých cedrů kol šumí, jak by zpíval.
Měsíc proudy stříbrné vrh, kam zrak se díval,
nebe pokrývalo dol zvonem křišťálovým,
a poušť oddychovala vzduchem žhavým, novým,
který palmy chladily vějířem svým z listí. —
Země s nebem zřely si v oči bez závisti;
Jehovy tvář s úsměvem na vše hledí s výše,
úval, jehňata i lid žehnajíc kol tiše.
Věrných tlum se v modlitbách klaněl svému Pánu.
vzduchem vůně nesla se z nardu, ze šafránu,
proud se vlnil kol jak had stříbrošupinatý …

A výš hvězdy leskly se, šábesník jak zlatý.

Mramorová

Mám rád tě, že jsi krásná tak a hrdá,
jak řecký sloup žes neskloná a tvrdá,
že na rty olympská ti pýcha sedla
a že jsi k výši smělé čelo zvedla.

Jest krása částkou božské vznešenosti,
jen letem lidí kruh ji zří a hostí,
a komu v očích jasnou hvězdu vzníti,
ten nemůže již s všedním davem jíti.

Ať do paprsků svých vždy zář tě tulí —
měj proti smělcům pohled jako z žuly,
jak socha krásná buď, klid buď tvou stráží
a měj tu moc, jež podlé v útěk sráží.

Leč až tě holdem zasype svět lidí,
ať hříšné pýchy v snech tvých neuvidí —
vždyť jsi jen urnou, z jejíž zlatých ramen
z hliněných stěn výš tryská svatý plamen!

Józef Kościelski.

Ze symfonie hřbitova.

Stoje v dumách nad rovem, který všecko skryje,
to, co z ducha žilo kdys i co žilo z těla,
s nepokojem sám se ptáš: co v nás vlastně žije?
Co v nás zvučí, a co zas nástroj hluchý zcela?

Za čím jíti, když kol vše lehne v jednom dole
ztrouchnivělém, v nepaměť vše když rve čas dravý?
Kterým směrem bráti se v kouzelném tom kole,
když: „Jsi prachem!“ drsně k nám jeho obvod praví?

Neptej se však mudrců, pravda kde v té hádce!
Širokou jest silnicí cesta různá, mnohá —
přijdou-li však nad potok, úzkou lávkou v krátce
jdou zas, kudy kráčela předchůdců všech noha.

Neptej se též u živých: kdo hruď sopky zbádá,
než se v lávu seškvaří, kámen v dlaň než chytím?
Žití, jak jest laděno, v taký zvuk se skládá:
kdyby pravdou bylo jen, nebylo by žitím!

Mezi hroby kráčej však — výrok pravdy vždycky
najdeš vyslovený zde jasně, s pravé líce:
hrob ti poví, vždyť on vše končí harmonicky,
jdi tou cestou, přímo jdi, neptej se již více.

Když nic nehyne, ty též nezhyneš v té pouti,
věčný tím, co trud a pot rval tvůj z věků hřívy,
a byť bez návratu, jak vlna budeš plouti,
budeš žít, když stezkou tvou půjdou lidé živí!

* * *

Život válka, hrob je mír, život hluk, hrob tiše;
život koráb rozhoupá, klid mu dá hrob spíše;
život láme závory — hrob zas klíče vručí;
život zraní, léčí hrob, život schne, hrob učí.

Tělo praví: „Div se!“ však duch dí: „Zhrdej v žalu!“
Tělo praví: „Rozměkči!“ duch dí: „Utvrď v skálu!“
Tělo praví: „Oživuj!“ duch dí: „Usmrť, zhlodej!“
Tělo: „Beř se povrchem!“ duch: „Myšlénkou zbodej!“

Za tělem neb za duchem jíti — rozpak děsný:
míru není zde, tam zas spásy ani vesny.
Bídný, kdo si jedno z nich volí — a mu věří:
bez srdce být andělem, bez ducha být zvěří!

Zapřeš ducha — nicoty splavem budeš v mdlobě;
zdrtíš tělo v boji tom, člověk zmizí v tobě;
odřekneš se volnosti — živým budeš trupem;
vyrveš-li se z otroctví, jsi všech volným lupem!

Žíti chceš, nuž prvkům dej obou hospodařit:
na váhu vrz každý z nich — v shodě nač se svářit?
Kdyby kdo vzal vítězství — bídno je touž dobou,
kdyby jeden zhynul — pak netřeba jich obou.

Když duch tělu neupře práva být a žíti,
tělo v kal když nestrhne ducha, který svítí,
život bojem nebude, ni smrť činem vraždy:
neb kde život souzvukem, akkordem hrob každý!

Touha po zimě.

V mém srdci jeseň; tvůj stín matný, bledý
jím jde a sráží uschlé listy dolů —
ty listy zniklých opojení, sledy
dřív rozkoše, teď svědky těžkých bolů.

Slyš památek těch svadlých šelest pustý:
v něm akkord písně zaslechneš snad v letu,
jenž počátek bral, než se perlil ústy,
v snech jara, v létě nadšení a vznětů.

Teď pod nohou list chrastí mrtvý, lysý,
a v mlze před zrak vzpomínek rve květy:
nuž, srdci nediv se již, přeje-li si,
by padl v ně sníh nepaměti kletý!

(Dokončení.)

Dopisy Pavla Josefa Šafaříka.

(*Z* pozůstalosti W. A. Maciejowského.)

(Pokračování.)

10.

V Praze, dne 22. února 1835.

Drahý příteli!

Též třetí měsíc uplynul, a oznámený balík posud nedošel! To mě přimělo, že Vás tím listem obtěžuji. Až tento list obdržíte, budete zajisté míti jakousi jistotu, jak se to má s expedicí tohoto balíku, t. j. byl-li skutečně odeslán poštou sem pod mou (správnou) adressou, čili ne? Vy musíte přece viděti recepis vlastníma očima, a pak se vše ukáže. Prosím Vás srdečně, pište mně bez omeškání průběh celé věci: neboť záleží mně velice na tom, jak sám víte, abych dotyčné mapy obdržel. Připravil bych rád své slovanské starožitnosti tento rok do tisku. K tomu účelu chtěl bych ještě jednou zkoumati zeměpisná data pomocí lepších map, jelikož jsem při své práci byl nucen základem položiti německé mapy a právem se obávám mnohých chyb a nedopatření ve jménech. Kdybych tedy se skutečně měl vzdáti vůbec naděje, že tyto mapy dostanu z Varšavy, musil bych se do Berlína obrátiti a tam je za drahé peníze koupiti. Mezitím chci ještě čekati na definitivní odpověď od Vás. — Pravili mně na úřadě expedujícím poštovní vozy, že by se zavedlo i odtud vyšetření na poště až k hranicím, kdybych měl ve svých rukou podací recepis. Mohl byste mně poslati také recepis. Mělo by se to však brzy státi, neboť čas kvapí. Zákonitá lhůta jest šest měsíců po podání: pak jest to pozdě.

Literarních novinek nemáme takřka žádných. Jungmannova slovníku tiskne se 66. arch čili třetí sešit. Kollárových „Zpěvanek" druhý svazek posud nemáme v rukou. V Chrvatsku vychází chrvatský časopis, redigovaný Gajem (jehož znáte) v Záhřebě — spolu s přílohou „Danica hrvatska".

Zdejší přátelé pozdravují Vás srdečně. Pozdrav a poručení pp. Kucharskému a Brodzińskému.

Očekávaje brzkou odpověď jsem s upřímnou úctou

oddaný sluha a přítel

P. J. Šafařík.

11.

V Praze, dne 3. března 1835.

Drahý příteli!

Včera, dne 2. března dopoledne obdržel jsem konečně dlouho postrádaný balík knih a odpoledne též Váš dopis ze dne 14. února. Tím tedy jest věc vyřízena a jsme všech dalších starostí zbaveni,

Nicméně jsem velice rozzloben na Vaše nešikovné a nepořádné úředníky poštovní, kteří nám způsobili tolik starostí, běhání, psaní a výloh! Zajisté jest to přece přílišné neexpedovati odevzdaný balík po celé tři měsíce! Krásný to pořádek! — Jelikož balík poštovním vozem již 28. února sem došel, za příčinou neděle však teprve 2 března se mohl doručiti, vidíte z toho, že balík byl na cestách ne celých čtrnáct dní. Znak pohraniční pošty datován jest ze dne 20. února.

V příloze obdržíte ode mne 52 zl. k. m. za knihy a mapy mně zaslané. Cena knih obnáší 197 pol. zl. 3 gr., poplatek poštovní 5 pol. zl. 20 gr., celkem 203 zl. 2 gr. pol. čili 50 zl. 46 kr. k. m. Přebytek posílám Vám prozatím, abyste zaplatil z toho poštovné ze psaní, až se Vám budu moci za další výlohy odškodniti. — Kdybych byl znal cenu knih, byl bych peníze již dávno poslal, než abych byl čekal na balík. Neboť ležely u mne připraveny pohotově od 1. září m. r. Obávám se totiž, že knihkupec bude nevrlý nad tím zmeškáním. Prosím Vás, vyložte mu věc, abych u něho příště nepřišel o úvěr. Doufám, že to půjde příště pořádněji, jak mně sám píšete. S cenou knih a map jsem spokojen. Je dobře, že Jste aspoň některé procento vymohl. Jest to správné od p. knihkupce, neboť poštovné jest dosti značné. Zaplatil jsem zde pod různými tituly téměř 6 zl. k. m. za balík. Hleďte abyste i příště dostal nějaké to procento. Mapy jsou trochu dražší než jsem očekával: nicméně nejsem nespokojen, naopak, jsem rád, že je konečně mám. V mém tištěném oznámení a popisu atlasu z r. 1830. stojí: „teperъ atlasu semu, sostojaščemu izъ 83 listovъ, cěna vъ obertkě 83 r., v perepletě 100 r.; poroznь že každoj gubernii izobražennoj na odnom listě t. r. 50 k.“ Snad zdražena cena mezitím, neb mýlím se v kursu ruských rublů, považuju-li $1^1/_2$ rublu za 36 kr. k. m.? — Při tom všem však nabyl jsem map mnohem levněji, než z Berlína, kde se list prodává po 1 zl. k. v.!

Však jiná fatalní, nemilá věc! Čtěte přiloženou deklaraci! Můj toužebně očekávaný Kirša*) jest defektní. Knihař — nemehlo to jakési — byl přece nejspíše Němec. — Jednou dostal jsem skrze jednoho pešťského knihkupce do Nového Sadu rovněž brožirovanou defektní knihu z Petrohradu (jeden arch byl dvakrát, týž totiž v prvním a druhém svazku) a $1^1/_2$ roku musil jsem čekati na doplnění díla! Vaši knihaři rovnají se podle toho navlas Vašim poštovním úředníkům. — Prosím Vás, mějte knihkupce k tomu, aby výtisk tento doplnil. Vy mně ručíte za peníze, vyplatíte-li mu je. Platím přesně: ale zboží se mně musí také přesně odevzdati.

Zbývající knihy, kolik jich můžete sehnati, ponechte prozatím až k ukončení tisku Svého čtvrtého svazku a pošlete mně pak vše najednou. Tak sobě člověk uspoří mnoho starostí a vý-

*) Míní se Kirše Danilova sbírka ruských národních písní epických, vydaná Kalajdovičem.

dajů. (Vy byste je mohl přes Lipsko poslati skrze knihkupce mezi trhem velikonočním: není to však naspěch a chci počkati a balík míti po poště.) Prosím objednejte mně ihned: Maksimovič, Ukrainskija narodnyja pěsni, časть 1. Moskva 1834. 8°. 178 str. Rovněž pošlete mi J. Lelewela, Rzut oka na dawność litevskich narodów. Wilna 1808., 8°. Pogodin, O žiliščach drewnich Russov slíbil Jste mně půjčiti. Taktéž očekávám Danilovičovu listinu, Res gestae princ. & reg. Polon. per Vincentium (Kadlubconem) Varsoviae 1824. (kniha zajisté vyšla, neboť Dobrovský o ní podal recensi ve „Wiener Jahrbücher d. Liter." 1824., sv. 28.), topografické repertorium polské atd. Sbírejte také věci pro mne, čím více tím lépe. — Litevským statutem nerad bych p. Kucharského obtěžoval, jelikož jest tak zaměstnán: aspoň tedy několik zajímavých kapitol na ukázku. Nevytiskne se to vše brzy v Corpus juris slavonici? — Stran pojednání Chodakowského*) ve Věstníku nestarejte se dále: nebude tam beztoho pro mne mnoho.

Měl byste přece brzy dáti vytisknouti prospekt „Corpus juris slavonici" a oznámiti předplacení i subskripci! — Co se týče serbica, milerád přispěju a učiním vše, pokud mé síly stačí. — Taktéž jsem nad míru potěšen Vaší zprávou, že se připravujete k novému vydání Svého výtečného díla. Tak jest dobře. Te habemus in hoc genere unicum: sis nobis instar omnium. Vašemu přání rád vyhovím a sdělím Vám svůj rukopis o starých Slovanech, jakmile trochu dále pokročím s vypracováním. Nyní jsem stále ještě circa geographico-historica: opozdil jsem se velice, částečně čekaje na knihy s mapami. Z toho oddílu mohou Vám nanejvýše výsledky prospěti. Vše ostatní mám jenom ještě in schedis. Nic posud není redigováno, propracováno. Máte jej však míti, jakmile to bude poněkud možno. Mezitím musíte však sám pokračovati a ruce přiložiti, ne čekati a ztráceti času.

4. března. Mluvil jsem právě s p. Palackým, který mě navštívil. Pozdravuje Vás a nechá Vám říci, že žádané pojednání pro Corpus juris brzy má přijíti. Jest nyní u pana Hanky. Stran „osada" a „obraz" nevíme nic nového: ad illum juramentum osada nenaskytuje se, jest to chyba pamětní. — S panem Hankou nemohl jsem posud mluviti, jelikož musím pospíchati s odevzdáním psaní a peněz na poštu Opozdil jsem se beztoho opět o den; neboť včera (3.) bouřilo to hrozně, měl jsem nával rheumatický, nejhorší od mého karlovarského léčení a nesměl jsem z pokoje. — Můj příští dopis bude tedy adressován p. Kucharskému s pojednáním: při té příležitosti dopíšu také Vám a zde opominuté nahradím. Opakuji, zachovejte knihy pro mě určené ještě prozatím a starejte se, aby vše bylo pohromadě, také scházející list k mému Kiršovi neb jiný celý výtisk, abyste mně vše najednou mohl poslati.

Vašich „Historye prawdodawst" prodal jsem tři výtisky, neobdržel jsem však bohužel ještě peníze za ně. Nicméně ručím

*) V originale stojí toliko Chodak.

Vám za ně. Co Hanka učinil, nevím: neočekávám však mnoho. O tom a jiném dovíte se až dopíši p. Kucharskému.

Pozdravy všem přátelům! Buďte zdráv a šťasten!

S obzvláštní úctou Váš upřímný přítel a služebník

P. J. Šafařík.

12.

V Praze, dne 12. března 1835.

Drahý příteli!

Nechtěje příležitosti naskytující se mně nechati nepoužité, píši Vám několik těchto řádků. Doufám, že můj dopis na poštu daný dne 4. t. m. s penězi již dlouho máte v rukou a připojuji toliko něco málo. Především prosím, račte míti té laskavosti a ihned po obdržení tohoto listu následující ruské knížky pro mne objednati: 1. Grebenko, Malorossijskija prikazki. S. Peterb. 1834. 2. G. Osnovjanenko, Malorossijskija pověsti. Moskva 1834. 3. W. N. S., Malorossijskija poslovici. Charkov 1834. Doufám, že jméno a titul budou správné, ačkoliv jsem je vypsal z německé recense.

Kadlubek a Dzierzwa byli oba dohromady r. 1824. vydáni ve Varšavě Kownackým návodem společnosti, podle recense Dobrovského a Gołębiowského „O dziejop. polsk. p. 42.—43." Prosím, objednejte mně oba tyto historiky u knihkupce.

Ke Kolbergově mapě Polska (ve Varšavě r. 1830.), kterou již mám, vyšlo také repertorium. Obstarejte mně buď toto, neb jiné topografické repertorium Polska, jak Jste mně slíbil.

Dověděl jsem se pozdě, že Grečova „Rysu histor. ruskoj literatury" nevyšlo žádné nové vydání, než pouze výtah u čtvrtém svazku jeho Učební knihy. Tento nemohu však vůbec potřebovati. Prosím Vás, řekněte to knihkupci, aby je poslal zpět a podržel (obdržel-li je již a došlo-li již), abych zbytečně nevyhazoval peníze.

„Zaporožské stariny" vyšly čtyři svazečky; pošlete mně přece všechny čtyři svého času s ostatními svazečky.

Pojednání pro Corpus juris, ještě neopsané, dojde později p. Kucharského.

Odporučení všem přátelům. Buďte zdráv! S upřímnou úctou Váš oddaný služebník a přítel

P. J. Šafařík.

(Pokračování.)

Matice srbská.

Kapitola z dějin kulturního života Srbů uherských.

Od **Hanuše Klímy.** *)

Až do počátku našeho věku pokrývala a dusila tvrdá kůra spisovné řeči „slaveno-srbské", národu málo jen srozumitelné to

*) Sekretář „Matice srbské" p. A. Hadžić napsal článek „Matica srpska 1826—1876", kterýž čte se v letopise z r. 1880. sv. 121., 122., 123., proveden však pouze do r. 1864. a až do tohoto času sloužil také naší stati za hlavní základ. Ostatek sepsán jest dle protokolů „Mat. srbské" a j. pramenů.

směsi církevní ruštiny se srbštinou, veškeru produkci literarní, ano i veškeren duševní pokrok národa srbského. První průlom způsoben do ní ovšem před sto lety Obradovičem, ale přece teprve Karadžić dokončil skvěle, k čemu onen byl základ položil. A z jejich práce jako mocně zklíčivšího semene rozpučela nová národní literatura srbská. Pracné a těžké bylo jí to půdy dobývání, mnoho měla nepřátel ve vlastním svém národě, a dlouho se namáhali, aby ji zatlačili a udusili opět, ale nadána silou přírody zmáhala se, rostla a mohutněla přese všechen odpor, jejž jí přemáhati bylo, byť se někdy i skutečně již bylo zdálo, že jí znova opět zahynouti jest. Vždyť hmotné prostředky počínající této literatury byly tak velice skrovné, že úspěch každého díla závisel jen od toho, jak usnadněno bude vydání a jak podaří se rozšířiti jej v obecenstvu srbském. A to nikoliv nebylo snadné, neboť čtenářstva bylo nemnoho a zámožnějšího ještě méně.

Těžké byly časy pro literaturu srbskou, když společným působením Mušického, Magaraševiće a P. J. Šafaříka počato r. 1825. s vydáváním „Srbského Letopisu“, časopisu věnovaného slovanským a zvláště srbským dějinám a národním záležitostem. Jali se jej vydávati v té myšlénce, že povzbudí a přivedou mladší spisovatele k vážnější a opravdovější produkci literarní; a pokus nebyl by zůstal bez úspěchu, kdyby byl dostatečný počet čtenářstva býval. Že toho však nebylo, stalo se udržení jeho nemožným, a následek toho nová ochablosť.

Posléze přestaly i knihy v srbském jazyku vycházeti; „Srbské noviny“ Davidovićem vydávané zanikly, a to v čase, kdy jich pro rozvoj národního života nejvíce potřebí bylo (1822.), a plody literatů srbských zůstávaly ležeti v rukopisech.

Nebylo čtenářstva! Za takových poměrů těžko pracovati o rozvoji písemnictví národního, když není prostředků hmotných, není kapitálu. Mušický, Magarašević i Šafařík přivedeni byli neblahými okolnostmi těmi k přesvědčení, že nemožno jinak, než především jiným starati se, aby utvořen byl zvláštní fond. Dlouho se radili, dlouho o věci rozmýšleli, a zdá se, že byla by konečně všechna ta jejich dobrá vůle o úrady ty se rozbila, kdyby myšlénce jejich nebyl života vdechl mladý v Pešti právě meškající literat Jovan Hadžić (známější ještě přijatým jménem Miloš Svetić), který přispěním šesti vlastenectvím prodchnutých kupců srbských o sv. Sávě r. 1826. založil „Matici srbskou“.

Opět tu vidíme několik dobrodinců z kruhů srbské společnosti, jež literarnímu životu nejdále stojí. Opět se tu setkáváme s kupci a prostými obchodníky, ani zakládati pomáhají literarní spolek, neznajíce snad ani ten veliký dosah, jaký míti bude pro duchovní život jich národa.

Položili základ k fondu matičnímu, složivše ze skrovného jmění svého 240 zl. stř.

Takový byl počátek „Matice srbské“, první „Matice“ mezi Slovany vůbec.

I.

Jov. Hadžićovi náleží tedy přední zásluha o „Matici srbskou“, neboť on vypracoval stanovy a postaral se o nejvyšší dovolení nejen ku zřízení jejímu, ale i k vydávání „Srbského letopisu“, který by jinak již druhým rokem byl zahynouti musil. Matici mělo utvořeno býti literarní střediště rakouských Srbův, a proto ustanovena sídlem jejím Pešť, která se toho času k tomu nejvhodnější býti zdála. Za účel Matice vytknuto především skupovati a vydávati díla srbských spisovatelův, aby pak za ceny co nejlevnější prodávána, nebo i chudé avšak pilné mládeži rozdávána byla, v dalším pak ustanoveno i ceny vypisovati na větší literarní práce a zvláštní svůj časopis vydávati, matiční orgán, za kterýž přijat Letopis. Tohoto účelu dosíci se mělo tím, že každý k obětem národním ochotný vlastenec srbský složiti měl „bez jakéhokoli vlastního prospěchu, dobrovolně, 40 zl. stř. do pokladny spolkové“, za něž stával se pak členem Matice.

Jak vidíme, byla Matice v přední řadě jakési národní nakladatelství, avšak nikoli nějaký druh snad literarního spolku na akcie, jehož dividendy by se byly vypláceti měly knihami, ale spolek, jehož členové zaplativše svůj příspěvek, ničeho zaň nežádali, než horlivé toliko působení pro osvětu a vzdělání svého národa, vroucí snahu po cti a slávě jeho, a nic víc pro sebe vyhrazeno neměli, než jediný dozor nad správným a poctivým plněním úkolu toho.

Ve dvou letech přihlásilo se 21 členů, jež nazvati můžeme zakladateli jejími, mezi nimiž i sám kníže srbský Miloš Obrenović s příspěvkem 200 zl. stř.; a tak vykazovalo základní jmění Matice koncem r. 1827. již 1000 zl. stř. V následujících dvou letech nepřistoupil ovšem nikdo, přece však, kdyby byl Matici souzen býval život klidný, byla by při volném rozvoji brzy zkvetla k velikému užitku národa srbského. Ale že stržena byla v půtky a prudké boje literarní, počala tratiti půdu v národě, a vlastencové srbští s bolem pozorovati musili, že dlouho to potrvá, než bude národ želaného ovoce od ní požívati moci, neboť příspěvky scházely se velice poskrovnu přese všechno stálé vybízení k hojnějšímu účastenství a spolupůsobení v důležitém národním tom ústavě.

A když k půtkám národním přidružilo se konečně i lživé podezřívání s denunciací spojené, tu vláda uherská, jíž při rostoucím stále ruchu maďarsko-národním Matice beztoho po chuti nebyla, vidouc rozhárané ty poměry, vzala si z toho záminku a roku 1835. ji rozpustila a Letopis zastavila.

Byla to těžká rána, ale lépe že přišla dříve než smrtící jed nesvornosti v Matici samé rozkladně byl působiti počal.

Rozpuštění Matice schladilo rozbouřené vášně a štěstím jejím bylo, že měla ve středu svém tak horlivého, upřímného vlastence, jakým byl Todor Pavlović, na slovo vzatý pracovník na poli národního života a zvláště písemnictví a novější žurnalistiky srbské. Jeho jedinou, největší snahou bylo Matici znova zříditi. On sám

postaral se o nejvyšší nové jí potvrzení (13. prosince 1836.), o povolení k dalšímu opět vydávání Letopisu, on shromažďoval členy, sbíral příspěvky a činil vůbec tolik pro ni, že může plným právem slouti druhým zakladatelem Matice.

V tomto namáhavém snažení jeho byla mu jedinou, ale vydatnou pomocnicí vždy se probouzející národní uvědomělosť. Todoru Pavlovići náleží zásluha, že dovedl ji plodnou učiniti, získav za členy Matice nejpřednější učence, boháče, úředníky, obchodníky i obce, a tak obnoviti a rozmnožiti peněžní prostředky její. Jeho bylo hlavně přičiněním, že zabezpečenu měla budoucnosť svoji. Získalť sám 51 členů, a mezi nimi i největšího dobrodince jejího, slovutného srbského vlastimila Sávu Tököly ho, který také již 8. srpna 1837. zvolen byl jejím starostou.

Tököly pro vzácné vlastnosti své slul prvním Srbem své doby. Celý jeho život posvěcen byl té jediné vznešené myšlénce, aby štěstí a pokroku svého národa základ položil. A první, co také v novém svém úřadě podnikl, byl skutek dobročinnosti. Vida slabý stav matičního fondu uvolil se sám platiti sekretáři 200 zl. a redaktoru Letopisu 500 zl. stř., a to tak dlouho, pokud toho potřebí bude, byť to i do jeho smrti býti mělo; mimo to propůjčil redaktoru i byt ve vlastním svém domě.

Sáva Tököly co předseda Matice nebyl spokojen s tím, že byla jen spolkem vydávajícím a rozšiřujícím srbské knihy; ušlechtilému duchu jeho byl dosavadní obor matiční činnosti příliš úzkým, a zamýšlel proto učiniti z ní učené družstvo, srbskou akademii. Možno, že byl by se mu záměr ten i podařil, kdyby ho nebyla smrť zasáhla dříve než nové ve smyslu tom přepracované stanovy vládě k potvrzení podány býti mohly (21. září 1842.).

Za předsednictví Tökölyho položen základ k hmotnému rozkvětu Matice; získalať veliký počet členů a mnoho znamenitých podporovatelů, neboť jméno Sávy Tökölyho bylo nejlepším rukojemstvím, že pracuje se v ní poctivě a svědomitě.

Hluboko však zasáhl Tököly do osudů života Matice svým velikým nadačním odkazem. R. 1838. založil v Pešti ústav pro chudé studenty srbské, zakoupiv k účelu tomu dům, v němž ubytováni měli býti chovanci, Matice, redaktor Letopisu a tiskárna. Tento ústav ustanovil zároveň svým hlavním dědicem a Matici svěřil dozor nejen nad chovanci ale i nad celým tím ústavem vůbec, a to na tak dlouho, pokud trvati bude. A tak stala se Matice po smrti Tökölyho spravovatelkou veškerého nadačního jmění. Byl to úkol veliký, a co zvláště vytknouti třeba, úplně rozdílný od toho, jejž si Matice sama byla uložila. Ale její působnosť valnou měrou se tím rozšířila, neboť že příklad Tökölyho mnohonásobně později následován byl, hromadilo se Matici svěřené jí jmění nadační, a ze spolku čistě literarního povstalo kulturní semeniště ve smyslu co nejširším, jemuž mnohý Srb své vychování a vzdělání, mnohý literat srbský své jméno děkuje. Matice zajisté s vděkem přijala na se úkol tak krásný i čestný

zároveň netušíc, jak velikých starostí na sebe tím uvaluje na úkor své působnosti literarní.

Hned po smrti Tőkőlyho nastal Matici dlouhý spor s jeho vdovou, jemuž Matice všechnu svou sílu a péči věnovati musila, ježto od výsledku jeho závisel i osud ústavu Tőkőlyho. Ale její vytrvalosti, a obratnosti i moudrosti oněch členů jejích, již dnem i nocí pracovali s úsilím, jak by o vlastní jich zájmy běželo, podařilo se konečně po velikém namáhání odstraniti nebezpečí, jež ústavu hrozilo, a s vdovou Tőkőlyho uzavříti narovnání r. 1845.

Do doby tříletého toho sporu jediná spadá pouze událosť pro Matici potěšitelná a značnějšího významu pro rozvoj literatury srbské. Šlechetný vlastenec Jovan Nako Mikluššký r. 1844. odevzdal do správy Matice 5000 zl. stř. jakožto fond k účelům literarním. Z důchodů kapitálu tohoto měly vypisovány býti odměny za literarní práce.

Jinak ani po r. 1845. neměla Matice pokoje; opět našli se lidé, kteří jí na úkor pracovali. Matice stíhána byla tímto způsobem takořka od prvního dne jejího života. Řevnivosť a zášť byly popudem rozličným kazimírům, že jali se ji podezřívati, jakoby se v ní jednalo nepoctivě a nesvědomitě, jakoby mrhalo se penězi beze všeho rozmyslu a rozpočtu a národ klamán byl jakousi zdánlivou činností pouze. Útoky ty odrážeti bylo tím obtížnější, že podporoval je sám Rajačić, tehdejší metropolita srbský. Ale Matice ke všem žalobám, podezříváním a nájezdům odpovídala důstojně a vážně, dokazujíc lichosť a bezpodstatnosť jejich. Přes to však nemohlo přece počínání takové zůstati bez vážných následků pro ni. V národě počala se jeviti k Matici chladnosť, jednotlivci ji opouštěli, ano od ní se i odvraceli, a tak ubíjena chuť ke práci, podrývány základy žití jejího. Matici utráceti bylo čas i síly na obranu a stálé hájení se před úřady i národem proti nezaslouženým nájezdům, kdežto přece hmotně stála dosti pevně, vládnouc koncem r. 1847. kromě vlastního ještě dvěma fondy, jež rok od roku vzrůstaly. (Pokračování.)

Po Chrvatsku.

Paběrky z cest.

Píše **Bronislav Grabowski.**

(Dokončení.)

V domě Markovićů nalezl jsem tenkráte stařenu matičku, dceru, syna onoho básníka a jeho neteř, sirotka po zemřelém bratru. Druhý bratr Ludvík, starší Františka, byl právě návštěvou v rodinném domě. Nescházel ani otec, neboť díval se na nás vážným okem z pozlaceného rámce, malován jsa ve slavnostním obleku, v modré čamaře s pentlemi a v bohatém dolmanu — tak prý obyčejně šatil se, kdykoli šel k reštauracii. Pěkné, ušlechtilé obličeje, pravidelné tahy, energický výraz fysiognomie, upřímný,

dobrosrdečný úsměv, všecko to živě připomínalo mi naši polskou šlechtu — celá úprava pokoje byla také dle našeho způsobu, bílá podlaha, strop s trámy, velký stůl tmavě natřený, židlice a velká armara — vše to bylo per modum zachovalého šlechtického dvoru někde nad Vislou aneb Vilií. I Markovići jsou šlechtici; ačkoliv zůstávají ve městě, — patří k nepříliš řídkému u Chrvatů druhu městských obyvatelův, kteříž od prastaré doby honosí se šlechtictvím, bezpochyby pro nějaké vlasteneckých předků zásluhy.

Jako Poláka mile uvítala mne pohostinská rodina chrvatská. ale nebyl jsem první ze svých krajanův, kteří seděli u tohoto stolu. Vlídná stařenka neopominula zmíniti se, že před mnoha lety byli zde jistou dobu bytem dva Haličané, úředníci od katastru, jeden ryzí Polák, a druhý Rusín, ale prý nemenší než jeho společník obdivovatel A. Mickiewicze. Oba páni úředníci byli pořád ve společnosti s rodinou, a ačkoliv porozumívali si vespolek jen prostřednictvím panslavistické němčiny, páni Haličané dělali propagandu ve prospěch polštiny.

„Náš Fran," řekla slečna, „jako hoch naučil se od nich polsky; páni předčítávali mu Mickiewicze."

„On první rozžehl ve mně jiskru poesie," mluvil Fran, „tento váš velikán, nejlidštější ze všech básníků na světě."

Snad se velkému Adamovi ani ve snách nezdálo, že jeho památka bude jednou doporučením v cizině pro jeho krajany, že se stane posvátným klíčem, jenž bude otvírat jim srdce mnohých spanilomyslných a šlechetných lidí.

Přiblížil se čas oběda, ale nebylo ani pomyšlení, abych šel obědvat někam do hostince. Mladé hospodyňky nebyly ani ve velké nesnázi, oběd se neopozdil. Skoro jsem se lekl, když gospodin Ljudevit při obědě hned po polévce nalil mi plnou sklenici zlatého vína. Chtěje zmírniti jeho účinky sáhl jsem pro vodu, ale pan Ludvík protestoval energicky.

„Ne, ne, pane, voda v botách nestojí za nic, a což v žaludku?"

Připitky byly příliš svůdné, abych je neměl plnit ochotně, stoloravnatelj měl nejkrásnější hesla, jimiž pobízel k pití. — Po zelí, jež nesmí scházeti u chrvatského oběda, zavzněla píseň:

„Pune srca, pune čaše.
Neka živi, što je naše."

Jednoduchá to píseň s jednoduchou melodií (zdá se mi, že jest od známého vlasteneckého důstojníka Rusana) pochází z doby illyrské, a mnohokrát již při hostinách zahřívala srdce chrvatská neméně než to domácí víno, zlaté jako sluneční paprsek. Ten zpěv při obědě měl v sobě něco uchvacujícího — bylo v tom cosi básnického, staroreckého, anděl přirozené poesie vznášel se nad námi a ozařoval kouzelnou září prosaický proces krmení hříšného těla. Západnímu Evropanu snad by se to zdálo trochu podivné a barbarské; u nás Poláků také je dosti hloupé pořekadlo, že „kdo zpívá při tabuli, toho žena bude míti hloupého muže". Já však přiznávám se, že od té doby všecky ty naše hostiny beze

zpěvu zdají se mi ukrutně fadní. Kolikrát si myslím, proč se jmenuje pokrokem, když lid zahodí nějaký drahý srdci obyčej, že snad Chrvati mají pravdu, pěstujíce zpěv národní, že snad ony přípitky a písničky dávají životu nějaký básnický ráz — vždyť nemusilo býti také špatné, když ona kouzelná víla poesie provázela člověka od kolébky do rakve i v podrobnostech všedního života! Chrvati jako jižní národové vůbec mají mimo zalíbení ve zpěvu ještě k tomu zvučné hlasy; výtečný tenor a bariton není u nich žádnou vzácností. Rodina mých hostitelů zpívala neučeně ale čistě. Na mou zvláštní žádosť spustila národní píseň:

Tamna noci, puna si ti mraka,
Još punije moje srce jada (žálosti),
Jad jadujem, nikom ne kazujem,
Nemam majke, da joj jade kažem,
Ni sestrice, da joj se polužim.
Jedno ljubu i to na daleku,
Dok k njoj dodjem, polak noci prodje,
Dok obljubim, biela zora svane,
Da zna zora, što je milovanje,
Neb svanula za godinu dana.

Po té štokavské písni zazněly kajkavské, potom již všeliké napitnice, a čarokrásná hymna: „Liepa naša domovina“ opakovala se nejméně pětkráte. Pohostinský stoloravnatelj naléval mi sklenici za sklenicí; marně jsem se bránil do zla Boga, jako Chrvati říkají. Bohu díky, že to chrvatské víno je jenom čistý dar révy, neposkvrněný žádným kyprovským uměním. Snědli jsme již všechno, ale pití ještě konce nebylo — paničky šly pryč, za to však světnice plnily se příchozími sousedy. Zvěsť proletěla Križevce, že Markovićové doma hostí jakéhosi cizince, Križevčané přicházeli podívat se, jak ta znamenitosť asi vyhlíží.

Konečně podařilo se mi učiniti přítrž pití a hostině; šli jsme se podívat na město. Cestou můj hostitel-básník vypravoval mi, že Križevce jsou staré město, starší než Záhřeb; byly prý mnohem větší, čehož důkazem je to, že i teď ještě rolník v poli mnohdy vykopává kousky bývalých hradeb. I v dějinách Križevce měly nemalý význam — konaly se zde nejedenkráte důležité sněmy. Nejpamátnější z nich byl tak řečený „krvavi sabor“ v době nedůstojného syna Karlova, Zikmunda Lucemburského. Roku 1398. Zikmund pozval sem na sněm Štěpána Šimontovnju a Štěpána Lackovića, vůdce té strany, jež nechtěla ho míti králem uherskochrvatským, zaručiv jim královským slovem, že se nemají obávati za svůj život a svobodu. Snad Chrvati toho ptáčka ještě dobře neznali, neboť bezpečně šli na sněm, ale špatně pochodili. Na znamení Zikmundovo nějací páni uherští přepadli Štěpána Lackovića a jeho synovce Ondřeje, zabili je a mrtvá těla vyhodili z okna.

„Bylo to pro vás štěstí,“ připojil vypravovatel, „že vám místo toho věrolomného panovníka osud dal svatou apoštolku Jadwigu, ale my jsme ho měli bohužel do smrti.“

Někdo učinil návrh, abychom šli navštívit hospodářskou školu, a její ředitele, Čecha pana Lambla, o němž jsem slyšel

nejednou vypravovali od jeho švakra dra. Karla Čecha. Projevil jsem skutečnou ochotu, ale kdosi opět prohodil, že nás tam očekává nova series poculorum; ochota moje byla tá tam. Bohužel, neměl jsem již podruhé příležitosti, abych seznal tohoto výtečného muže, jenž vrátiv se potom do vlasti, zanechal po sobě kus české práce v bratrském Chrvatsku, kde bylo dosti Čechů, poctivých a řádných pracovníkův, ale také zůstalo v paměti mnoho činovníků z pověstné Bachovské husarie. Hospodářsko-lesnická škola má velmi pěknou budovu v severovýchodní straně města — založena je r. 1860. a doposud mnoho dobrého vykonala pro jižní Slovanstvo. Vyučení hospodáři a lesníci nalezli zaměstnání po celém Chrvatsku, a také v cislajtanské jeho části, v Dalmacii, vzali begové některé na svá panství do Bosny, a všude osvědčili se absolvovaní žáci jako dobří znalci své úlohy. Teď je škola v plném rozkvětu, a ředitelem jest opět Čech, pan Gustav Vychodil, kteréhož jsem seznal v domě svého pobratima Josefa Eugena Tomiće, muž, jak jsem slyšel, všeobecně vážený.

Na druhý den odjel jsem do Záhřeba ve společnosti nového pobratima, Františka Markoviće.

Po pěti letech (r. 1876.) opět jsem navštívil Križevce na zpáteční cestě ze Záhřeba. Měl jsem úmysl zdržeti se tam jen několik hodin, a zdržel jsem se celé tři dni. Ano byl bych milerád i déle tam poseděl, ale dura lex, prázdniny byly u konce. Tenkráte shledal jsem tam nového hostitele, krajana dra. Konarzewského, jenž teď bydlí v Sarajevě. Panička jeho, Paulina, duchaplná a vzdělaná žena, velmi pěkně vpravila se do chrvatských poměrů, naučila se výtečně chrvatsky, psávala články o Chrvatsku do polských časopisův, a o Polsce do chrvatských. V domě jejich seznal jsem velmi zajímavou osobnosť, pana Koretiće, poštovního úředníka. Koretić znal polsky a naučil se našemu jazyku ve škole ulánské v Enži. Jak známo, uláni jsou buď Poláci aneb Chrvati, někteří důstojníci jsou ovšem Němci. Ve škole obligatním předmětem byla polština, kterou přednášel professor Jarema ze Lvova. Chrvatští mladíci učili se ochotně a rychle polsky, ale kulturnímu národu náš jazyk nikterak nechtěl ani do hlavy, ani do srdce. Jarema zlobil se nesmírně.

„Každý pořádný člověk má uměti polsky," opakoval nejednou, načež Němci ušklíbali se zlomyslně.

S panem Koretićem setkával jsem se několikráte za den, a výborně jsem se bavíval v jeho společnosti, neboť bývalý ulán zkusil mnoho v životě, potloukal se po všech rakouských zemích, jistý čas prožil v Cařihradě při rakouském vyslanectví, a příběhy své uměl vypravovati s jakýmsi zajímavým přirozeným humorem.

Také tenkráte měl jsem příležitosť viděti honoratiores Križevců. Společnosť tamburiášů z Vukovara ve Sriemu dávala zahradní koncert v hostinci u Zrinského. Byla to příliš vítaná příležitosť seznati ryze národní nástroj a národní písně; proto šel jsem také s ostatními do zahrádky. Šest silných mužů hrálo na tamburách rozličné velikosti, počínaje takovou jako basa až na

úplně maličkou jako housle pro zábavu pětiletého hošíka. Kovové struny tambur zněly dosti příjemně, a pěvci trochu chraptivými od vína hlasy zpívali všeliké písně ze všech končin Chrvatska, nejvíce však štokavské. V zahrádce bylo jako nabito; přišli všickni činovníci od presvetlého velkého župana s paničkou, ještě tenkráte dosti mladou černookou brunetkou, až do posledního diurnisty. Milostivé paničky sedly pod loubím uprostřed zahrady, a spustily velmi živý hlasitý rozhovor nejklassičtější kuchyňskou... němčinou. Jazýčky se jim hbitě obracely jako kolovrátek pilné přadleny, a spatřivše cizince křičely ještě hlasitěji, abych snad se nemýlil, že to není žádná řeč sprostého chrvatského sedláka, ale ušlechtilá mluva vznešené společnosti. Někdy však i sprostá slova prokmitala mezi vznešenou řečí takovým způsobem: „Milan, sag', bitte, dass sie diese primorske pèsme noch a mal spielen. — Wart' doch, wir werden noch mlada udovica hören." K dovršení harmonie přisluhoval nám špinavý sklepník, jenž na každou chrvatskou otázku odpovídal nadutě: „Versteh' nicht kroatisch."

Sám veliký župan ráčil přistoupiti ke mně, a velmi vlídně vyptával se mne, co asi dělám v Chrvatsku, jak se mi daří na cestách, ano vyslovil i podivení, že tak nepatrné městečko jako Križevce přilákalo mne k sobě atd. Byl jsem skoro uchvácen vděčností, že tak vznešená osobnosť mé osobičce tolik pozornosti věnovati ráčila. Bohužel, neměl jsem ani zdání, že to bylo jen velmi šetrné úřední zkoumání podezřelého tuláka. Ano, tenkráte byl jsem v Križevcích velmi podezřelý, byl jsem pod policejní dohlídkou, a to z příčiny nesmírně komické.

Náhodou stalo se, že jeden slavjanofil, jehož jméno jen jednou souhláskou liší se od mého, kdesi řečnil energicky proti Rakousku vůbec a Maďarům zvláště. Snad boucharonství veleučeného oratora neotřásalo základy Magyarorszagu, ale nicméně jméno jeho nalezlo se v seznamu osob, pro které rakousko-uherská policie chová zvláštní cit v hlubinách srdce. Když jsem se ohlásil v hostinci ve Vídni, policie snad zajásala vzkřiknuvši: „už ho máme" — zapomněla však pravidlo: „litera nocet, litera docet". — Když jsem jel pak do Záhřeba, již za mnou letěl papír ex offo, že do střediště trojjediného království ubírá se „ein gefährlicher panslawistischer Agent". Tato rozmilá zprávička provázela mne tajně do Križevců, kde jsem byl nevědomě předmětem přísné policejní dohlídky. Musím však přiznati pravdu, že byla nesmírně jemná a šetrná — jenom trochu příliš zhusta potkával jsem na své cestě pandura, jenž mne pravidelně pozdravoval se zvláštní zdvořilostí. A na neštěstí choval jsem se velmi podezřele; jednou prohlížel a kreslil jsem pozorně kostelíček svatého Floriana, při čemž zase pandur vlídně střežil mne před nebezpečím od příšerných duchův, již mohli mne znenadání přepadnouti v opuštěném chrámě. Tato procházka za městem byla snad nejvíce podezřelá, neboť presvietli dostal zprávu, že obcházím město a kreslím si jakýsi plán, snad plán... pevnosti križevské.

O tom všem slyšel jsem teprve doma, příliš pozdě, abych se mohl zlobiti. Naopak působilo mi to veselý okamžik, za který rád bych vyslovil srdečnou vděčnosť všem presvietlim a méně než presvietlim činovníkům trojjediného království. Ne tak je však s upomínkou na tu ošklivou němčinu křiževských vznešených paniček; ona pořád mi kazí rozkošný dojem, vrhá stín na obraz Križevců v mé paměti, a od té doby roztomilý městys kajkavský pozbyl u mne lákavého půvabu. Co platno! Všecko se míchá v našem bídném pozemském životě; v kalichu růže sedí nezřídka hlodavý červ a vedle květnaté louky táhne se... cesta blativá.

Angličtí spisovatelé o slovanských otázkách.

List II. Napsal **Alfred Lloyd Hardy.**

Londýn, v dubnu 1884.*)

Dříve než promluvím o jiných spisovatelích, chci dodati ještě několik zpráv o učitelích ústavu oxfordského, kterých se mně při prvém mém článku nedostávalo.

Mr. W. R. Morfill (M. A.), jehož cenná díla jsem již vyjmenoval, uveřejnil ve sborníku „Westminster Review" následující články: Roku 1877. v říjnu: „Russian Literature" („Ruská literatura"); roku 1878. v dubnu: „Literature of the Serbs and Croats" („Srbská a chrvatská literatura") a v říjnu téhož roku „Bulgarian Literature" („Literatura bulharská"), r. 1879. v dubnu: „Polish Literature" („Polská literatura"); r. 1879. v říjnu: „Literature of the Bohemians and Slovaks" („Česká a slovenská literatura"); r. 1880. v červenci: „The Peasant Poets of Russia" (otištěno ve zvláštní brošurce, o které jsem se již ve svém prvém článku zmínil): r. 1881. v říjnu: „Later Bohemian Literature" („Pozdější česká literatura"); a konečně r. 1883. v dubnu vyšel článek o „Alexandru Puškinu", zprávy o životě a o pracích tohoto velkého ruského básníka, které jsou, tak jako dílo jeho o „Rolnických básnících" nejen plné zajímavých životopisných podrobností, ale i vědeckého posouzení.

Ku zmínce o poslední práci Mr. Morfila „Slavonic Literature" (Londýn 1883., str. 264.), která jest vzácnou studnicí pro anglické studenty, chci dodati ještě výňatek z kritiky londýnského liberalního časopisu „Echo", z listopadu r. 1883. (mimochodem podotýkám, že to jest časopis velmi příznivý Slovanům); „Slavonic Literature" od Mr. W. R Morfilla (M. A) poslouží za průvodce i rádce těm, kteří se chtějí seznámiti se slovanskými literaturami. Spisovatel pracoval na zcela novém poli a proto všecky jeho prameny jsou z původních spisovatelů vzaty."

Poslední kurs „Ilchesterských přednášek" skončil r. 1883., v němž přednášel Mr. Morfill o „The Political Institutions and Laws of the Slavs", o kterých jsme se již zmínili.

---

*) Z anglického rukopisu překládá Klárka Špecingrová.

O důkladném článku Mr. Ralstona o „Husově slavnošti", která se odbývala roku 1869. v Praze, jsem se též již zmínil, že vyšla v „Good Words". V tomtéž časopise vyšel pak článek v dubnu r. 1870. „The Poor of Prague" (Pražská chudina"). Jest to zkušenosť spisovatele samého, kterou učinil, meškaje ještě po Husově slavnosti v Praze, v české kapitole, hlavně v její „chudé" čtvrti; popisuje výtečný system rozdávání podpor strádajícím bídou, system, který by mohl býti imitován i u nás v Londýně v nynější době, vzhledem ku neblahým poměrům chudiny v naší britské, bohaté metropoli, o níž se již i anglické časopisy zmiňují.

Jiné dva články uveřejnil Mr. Ralston r. 1870. též v „Good Words" a sice jeden v říjnu „A few Russian Photographs" („Několik ruských podobizen"). Jest to popis několika typů z ruského života, s illustracemi; druhý článek pak v listopadovém čísle téhož roku „Random Fables from Krilof" („Několik nahodilých bájek z Krylova"), ve kterýchž podává obecenstvu překlady několika „nahodilých", jak sám říká, dosud nepřeložených bajek Krylových, které se nenacházejí v anglickém překladě pana Ralstona z r. 1869.

Potud biografická data o lektořích z fondu Ilchestrova, která byla podána v chronologickém pořádku, kdy který začal přednášeti.

Pokusím se nyní podati několik krátkých životopisných skizz o spisovatelích moderních, kteří zabývají se slovanskou otázkou.

Prvním v této řadě jest sir John Bowring, L. L. D. (Legum Doctor), vynikající politik a diplomat, narozený v Exeteru, 17. října 1792.

Byl ve službách britské vlády poslán co zvláštní znalec poměrů obchodních a i jiných záležitostí do Nizozemska, do Francie, do Siamu a jinam v letech 1828. a 1859. Stal se později anglickým konsulem v Číně, a guvernérem v Hong-Kongu v r. 1854.

Po vystoupení z veřejné služby Anglicka byl splnomocněn a poslán do Francie a Holandska králem hawaiiských čili sandwichských ostrovů v r. 1862., a uzavřel obchodní spojení mezi zkvétajícím malým státem Polynesie s několika evropskými mocnostmi. Na dvorech evropských pak representoval Siam co ministr-plnomocník, a v této hodnosti sprostředkoval též několik zvláštních záležitostí mezi nimi. Jest spisovatelem četných děl z rozličných oborů vědy a zná též důkladně několik jazyků evropských; překládá též pilně díla ze slovenských a jiných jazyků do angličiny. Jeho dílo „Specimens of the Russian Poets" („Ukázky z ruských básníků") bylo vydáno r. 1821.—1823.; dále pak „Specimens of the Polish Poets" („Ukázky z polských básníků") v r. 1827.; „Servian Popular Poetry" („Srbské národní básnictví"), vydané r. 1827., obsahuje též náčrtek historie srbské literatury a dále překlad z Vuka Karadžičových národních zpěvů („Srpske Narodne Pjesme"); jiná díla jeho jsou: „Poetry of the Magyars" r. 1830. („Básnictví Maďarův"), „Cheskian Anthology" („Výbor z básnictví českého"), a historie poesie v Čechách, s ukázkami překladů (r. 1832.); překlad rukopisu kralodvorského vydal již v r. 1843.; zároveň vydal též svůj překlad Děržavinovy „Ody na Boha" („Ode to the Deity") r. 1861., a pak několik prací uherského básníka A. Petőfiho r. 1866.

Přese všechnu činnosť a plodnosť, ano i nadání musíme podotknouti, že překlady sira Bowringa ze slovanských literatur, dle mínění několika žijících anglických autorit nejsou právě tak dokonalé, jak by bylo žádoucno.

Na příklad: „Mr. Morfill ve své „Slovanské literatuře“ (1883.) poznamenává, že překlad páně Bowringův „Servian Popular Poetry“ není všude přesný a věrný, a že jeho známosť srbské řeči není dostatečna k překládání podobných děl, a že sama paní Robinsonová, známá pod pseudonymem „Talvj“, a překladatelka sbírky „Pjesme“ („Serbische Lieder“ v Hallu, r. 1826.) do němčiny, a pak spisovatelka díla „Slavonic languages and literatures“ („Slovanské nářečí a literatura“), vydaného v New Yorku, přímo ho viní, že překládal z jejího německého překladu; výrok tento jest potvrzen i v knize Courrièrově „Histoire de la Littérature Comtemporaine chez les Slaves“ na straně 95., poznámka 1., (Paříž, 1879., p. 553.).

A opětně Mr. Morfill (na str. 213. dříve již uvedeného díla) se zmiňuje o překladu rukopisu kralodvorského panem Wratislawem co o překladu výtečném, což prý se bohužel nemůže říci o pracích Sira Johna Bowringa, neboť tyto prý obsahují mnoho nedopatření, kteráž se mohou přičísti jen na vrub jeho neznalosti české řeči.

Sir John Bowring kromě již svrchu uvedených děl vydal v roce 1838.—39. spisy slavného anglického filosofa Jeremiáše Benthama, jehož byl osobním přítelem. — Sir John Bowring zemřel v Exeteru r. 1872.

Mr. Andrew Archibald Paton, F. R. G. S. (člen král. geograf. společnosti) narodil se r. 1809. Věnoval se hned na počátku svých studií geografickým a ethnologickým výzkumům. Byl prostředníkem mezi britskou vládou a Egyptem i Syrií r. 1839.—41., a vydal též dílo pod názvem „The Modern Syrians“ v r. 1843. V říjnu téhož roku stal se anglickým konsulem v Srbsku, a cesty své v té zemi popsal ve velmi zajímavé knize „Servia, the youngest member of the European family“ (r. 1845.) („Srbsko, nejmladší člen evropské rodiny“). V roce 1846. byl neofficielním poslancem britské vlády na dvoře vídeňském, by zde činil pozorování hlavně co se týče rakouského přístavu na moři Adriatickém; v r. 1849. sepsal své dílo „Highlands and Islands of the Adriatic“ („Pohoří a ostrovy v adriatickém moři“). Po tomto spise pak následovalo dílo „The Goth and the Hun“ (Gothové a Hunové) v r. 1850., a dále „The Bulgarian, the Turk and the German“ (1855.) („Bulharsko, Turecko a Německo“).

Tyto poslední čtyři spisy byly pak společně vydány pod názvem „Researches on the Danube and the Adriatic, or contributions to the modern history of Hungary and Transylvania, Dalmatia and Croatia, Servia and Bulgaria“ (ve 2. sv. 1862.) („Výzkumy na Dunaji a při moři Adriatickém, nebo příspěvky k moderním dějinám Uherska, Sedmihradska, Dalmatie, Chrvatska, Srbska a Bulharska“).

Mr. Paton vydal též dílo „The Mamelukes“ (1851.) a j. V roce 1858. stal se britským vicekonsulem v Missolonghi, v Řecku; v r. 1859. v Lubecku a v r. 1862. konsulem v Raguse a v Bocce de Catharo. Zemřel pak v Raguse 5. dubna 1864.

*

Sir John Gardner Wilkinson (F. R. S.), člen královské společnosti, narozen 5. října 1797., proslavil se hlavně svojí učenou knihou o starožitnostech egyptských a v tom oboru sepsal ještě několik znamenitých knih. Jeho jméno však je též v dobré paměti u všech těch, kteří se zajímají o slovanskou otázku vůbec, protože jest prvním a vynikajícím moderním spisovatelem v Anglii, který též psal o Slovanstvu. Resultaty a výzkumy z jeho cest po srbských zemích a pak po východním pobřeží Adriatického moře byly uveřejněny v letech 1848. v ceněném díle, které jest ozdobeno vyobrazeními ve druhém svazku, a které vyšlo pod titulem „Dalmatia and Montenegro, with a journey to Mostar in Herzegowina, and remarks on the Slavonic nations; the history of Dalmatia and Ragusa, the Uscocs etc. etc.“ („Dalmacie a Černá Hora, zároveň cestou do Mostaru v Hercegovině, a zprávy o slovanských národech; historie Dalmatie a Ragusy, Uskoků atd.“). Zemřel 19. října 1875.

Vzájemné styky rodu Habsburského s Polskem a s Ruskem do r. 1519.

Napsal Ferdinand Menčík.

(Pokračování.)

III.

Po smrti krále Jiřího byl Vladislav dne 27. května 1471. za krále českého zvolen, a ačkoliv i císař Fridrich o trůn český se ucházel, zůstal přece novému králi nakloněným. Ale proto přece nalézal se král Matiáš v postavení mnohem příznivějším než Vladislav, tak že se mohl chlubiti, že ho z Čech, poněvadž mu otec jeho Kazimír pomoci nemohl, vypudí. Chtěje uznán býti, vypravil posly své ke sněmu říšskému do Augšpurku (1474.), žádaje na císaři, aby ho za krále a kurfirsta uznal. Což když se stalo, zavřel císař novou smlouvu nejen s králem Vladislavem, ale i s Kazimírem, který přislíbil pomoc; také nastoupil Kazimír útok a vytáhl proti Matiášovi, který stál s malým vojskem u města slezského Nissy. Leč skoro bez všelikého nepřátelství nabídnuto bylo Matiášovi příměří, což jemu velmi bylo vhod; Matiáš sám počal vyjednávati o mír, žádaje Hedviku za manželku. Ale proti tomu opřela se opětně královna Alžběta a i císař sám přičiňoval se všemožně, aby Kazimíra od míru odvrátil. Poláci brzo musili táhnouti zpět, neboť pomoc od císaře slíbená nepřicházela a vojsko jejich nemohlo se déle v poli udržeti, a brzy potom zavřen mír, k němuž i císař sám přistoupil.

Nedlouho nato vypukla válka mezi císařem a králem Matiášem; ačkoliv Kazimír byl spojencem císařovým, přece neposkytl mu pomoci žádné, tak že tento maje zemi svou na všech stranách spustošenou, počal s Matiášem vyjednávati. Kazimír, ač Rafaelem Leščinským ku pomoci vybízen byl, omlouval se záležitostmi rytířů německých a vpádem Tatarů. Císař byl nucen smířiti se

potom s Matiášem v Korneuburku. A netrvalo dlouho, zavřeli i králové Matiáš a Vladislav mír mezi sebou (1479.), čímž ovšem Vladislav na sebe hněv císařův uvalil, tak že opět rodina Habsburská a Jagellonská na nějaký čas se znepřátelily.

V čase tom přišel dům rakouský ve spojení s onou mocí, která znenáhla povstávala z nehody stihnuvši ji v XIII. století; bylo to veliké knížectví moskevské. Západní krajiny obrátily pozornosť svou k východu zvláště za časů koncilia florenckého, když jednalo se o to, aby část křesťanů těchto přijata byla pod ochranu stolice papežské. Náchylnosť některých církevních hodnostářů církve východní ke spojení se s církví západní měla následek ten, že se Moskva ještě více vzdálila od souseda svého, Polska totiž, které pokládáno bylo za podpůrce těchto snah. Prozatím přišlo k nekrvavému setkání v Novgorodě, když se bohaté město toto, ač nějaký čas od Moskvy závislým bylo, klonilo k Polsku. Od té doby počíná i spojení velikého knížectví moskevského s řádem německým. Přirozeně i německý císař, který posud za vrchního pána země se pokládal, obrátil zřetel na krajiny tyto, a i ostatní Evropa věnovala od té doby více pozornosti vzdálenému východu, když se veliký kníže Ivan III. zasnoubil se Žofií, pocházející z rodu Palaeologů.

V západních krajinách bylo jméno Moskva známo, ale nevědělo se o vzrůstající moci tohoto velikého knížectví. A bylo přece od panství habsburského toliko územím polským oddělováno. Domnívali se, že jest Moskva vasalem království polského, a bylo neznámo, že území jest rozsáhlejší než celé Polsko i s Litvou. Tu přišel do Ruska muž, který přemohl obavu, puzen jsa toliko snahou. poznati rozličné krajiny; a to byl Mikuláš Poppel. Měl ovšem i tajnou úlohu, jak totiž viděti jest ze psaní císaře Fridricha, aby se totiž přesvědčil o moci státu tohoto. I na něho se v Moskvě s podivením dívali, a dosti dlouho trvalo, než nalezl zde důvěru; neboť byl zprvu, jako každý cizinec, pokládán za vyzvědače krále polského. Poněvadž sám vyznal, že bez cizího rozkazu sem přišel, byl opět do Německa propuštěn po dvojím slyšení u velikého knížete. Začátkem roku 1487. nalezl císaře Fridricha v Norimberce, a překvapil shromážděná knížata svým vypravováním o moci velikého knížete. Císař sám byl tak zvědav, že mu musil obšírně o své cestě vypravovati, a tak si ho oblíbil, že když Poppel onemocněl, mu psal, aby nešetřil vydání, jen aby svého zdraví opět nabyl, v té naději, že muže takového potřebovati může.

Dříve než na císařském dvoře pomýšleno počíti jednání s tímto neznámým státem, přišlo do Moskvy poselství od krále Matiáše, který byl již r. 1482. svého sluhu Jana do Moskvy poslal, chtěje se spojiti s velikým knížetem proti králi Kazimírovi. V Moskvě přistoupili k návrhu tomuto; byla pak s Matiášem zavřena přátelská smlouva, která se i na jejich děti vztahovala. Úmluvu tuto přinesl zároveň s poslem královým ruský státní sekretář Theodor Kurycin Matiášovi, který ji podepsal. Když pak se Kurycin z Uher vracel, byl od tureckého sultána v Benderách zachycen a nějaký

čas v zajetí podržen. Mezitím poslal velkokníže ještě jednoho posla. Kuzmiňského, k Matiášovi, majícího se poptávat, co se s dřívějším poslem přihodilo. V září pak r 1488. přišel Fedec*) Kuzmiňský s uherským poslem Janem, Německem nejspíše přes Bukovec (Lübeck) a Reval do Moskvy. Oba měli velikého knížete ujistiti přátelstvím Matiáše krále a mimo to vymoci, aby Polák Matfějko a a Vlach Fraesin propuštěni byli. Co Ivanovi hlavně na srdci leželo a čeho na králi uherském dosáhnouti chtěl, bylo, aby mu odeslal zručné dělolijce a zlatníky, jakož i měřiče a stavitele.

Velkokníže potom nové vypravil posly do Uher, kteří však nešli více Německem, nýbrž územím chana krimského a Multany.**) Spolek tento s králem uherským obrácen byl hlavně proti králi polskému, proti němuž aby vystoupil Ivan III. měl dosti pohnutek. Povstal totiž mezi ním a knížetem Tverským rozbroj, že tento byl nucen do Polska uprchnouti, načež se velkokníže jeho matky a bratra zmocnil. Naproti tomu se zmocnil Kazimír měst Lucka a Rževa. Poslové Matiášovi vrátili se koncem roku 1488. do Vídně, kdež se král uherský zdržoval; ruští pak s nimi přišedši obdrželi rozkaz, aby vyzvěděli, v jakém poměru stál Matiáš k císaři a ke králi českému.

Když jak císař o poměrech ruských tak i velkokníže Ivan svými posly o německých zpraveni byli a tak půda připravena k jednání, počali se oba spolu sbližovati. Císař Fridrich odhodlal se do Ruska posla vypraviti, a vyhledal si k poselství svému Mikuláše Poppela. Tento obdržev doporučující psaní od císaře (Ulm. 26. pros. 1488.) přišel roku 1489. s četným průvodem do Moskvy. zatajuje celou cestou až do Novgorodu i před svými průvodci účel svého poslání. Od cesty své nedal se ani tím, že ho pokládali za vyzvědače, odstrašiti.

Účel jeho poslání byl ten, aby hleděl na velkoknížeti vyzvěděti, zda by tento ochoten nebyl vstoupiti s císařem ve spolek. a dále, zda by nechtěl provdati dceru svou za syna císařova. kterýžto s ním chtěl v míru žíti; mimo to měl se ujati velmistra livonského, který se císaři poddal, a k tomu působiti, aby veliký kníže zakázal městu Pskovu, aby nepřátelsky proti Livonsku nevystupovalo.***) Ačkoliv ruský dvůr choval se k Poppelovi zprvu zdrželivě, naklonil si ho tento přece vyjádřením, že doma jen samé chvalitebné věci o Rusku vypravoval; o jeho návrhu stran sňatku se vyslovil, že odešle k císaři svého posla, o livonské pak záležitosti nemohl mu býti po vůli.

První překážky padly, a nyní počal Poppel vyjednávati. Chtěl s velkoknížetem osobně mluviti a potají, aby se o vyjednávání ani král polský ani český ničeho nedověděli. Slyšení podobné mu bylo povoleno; jen sekretář státní, Theodor Kurycin, který na přímluvu krále Matiáše a chana krimského ze zajetí byl propuštěn.

*) t. j. Feodor = Theodor.
**) Pamjatniki diplomatičeskich snošenij I. 161.
***) Pamjat. I. 10. Karamzin, Děj. VI 166. Solovjev, Istorija Rossji V. 190.

byl rozmluvě přítomen. Poppel zmínil se o tom, že velkokníže obrátil se na papeže se žádostí, aby mu udělil korunu královskou, což však král polský překazil.*) Nyní vysvětloval dále, že papeži přináleží moc jen v duchovních věcech a lépe že by bylo, kdyby se na císaře obrátil, prose zároveň, aby rada tato zachována byla v tajnosti, aby snad Kazimír na zpáteční cestě mu nepřekážel aneb císaře nepřemlouval. Ačkoliv velkokníže hleděl zápornou odpovědí zakryti svou slabou stránku, přece podruhé Poppel vystoupil se zámyslem, jestli by nebyl ochoten zasnoubiti svou dceru s markrabím badenským, příbuzným císařovým; a když viděl, že Ivanovi III. by nebylo vhod zasnoubiti dceru s malým knížetem a zároveň se žádostí svou, že by rád přesvědčil se o kráse veliké kněžny, nepochodil, obracel opět pozornosť velkoknížete na dvaadvacetiletého vévodu Jana saského, podobně císařova pokrevného. Druhá dcera (Helena?) měla zasnoubena býti s markrabětem braniborským. V tom vyjednávání byla překážkou hlavně neznalosť poměrů německých; neboť Rusové teprve zaopatřovali sobě zprávy o těchto rodech u velmistra livonského Jana Fridaga. Přes své namáhání nepořídil Poppel ničeho, ano neobdržel ani žádné odpovědi; velkokníže jen přislíbil, že vypraví sám k císaři posly. Poppel opustil tedy koncem března Moskvu a vrátil se přes Švédsko a Bukovec domů.

Hned po jeho odchodu odeslal Ivan III. (22. března) k císaři Fridrichovi a jeho synu Maximilianovi Řeka Trachiniota ještě s Ivanem Chaljanou a Konstantinem Oksentěvem do Němec, kteří měli přátelský spolek s císařem uzavříti. Měli velkoknížete omluviti, že nechtěl zasnoubiti dceru s markrabětem badenským, neboť (prý) „jest veliký panovník a nesluší se, aby dceru za menšího knížete vydal".**) Mimo to dáno poučení Trachiniotovi, aby ničeho nenamítal proti tomu, chtěl-li by snad Maximilian dceru jeho, a měl dávati pozor, jestli snad nalézají se u císařského dvora poslové krále uherského, jež ujistiti měl jeho přátelstvím. Poslání toto však mělo ještě jiný účel. Jako hleděl dříve velkokníže od Matiáše umělce a řemeslníky rozličné dostati, měl i Trachiniot některé z Němec do Ruska přivábiti; a proto mu dáno 80 sobolích, 300 veverčích koží, aby je v Němcích prodal a za stržené tak peníze válečníky, kamenníky a stavitele, zlatníky a malíře zjednal. A kdyby nemohl nikoho nalézti, měl kožešiny za benátské nebo uherské dukáty vyměniti a velkoknížeti přinésti.***)

Rozumí se, že hleděl i velkokníže poslům svým cestu do Němec otevříti. Poněvadž nemohli územím polským pro nepřátelství cestovati, odeslal do Revalu a do Bukovce na představené měst listy, žádaje, aby posly jeho laskavě přijali a jim ve všem nápomocni byli; poslům pak cestu předepsal až do Revalu, kdež na loď měli vsednouti a do Bukovce se plaviti

*) To potvrzuje list papeže Sixta IV. králi polskému (7. února 1484.), kdež žádá krále za radu. Dogiel I.
**) Pamj. I. 18.
***) Pamj. I. 20.

Poslové přišli do Frankfurtu, kde se císař zdržoval, v měsíci červenci a byli od Maximiliana s velikou ctí přijati. Dne 26. dáno jim veřejné slyšení na radnici u přítomnosti mnohých knížat.*) Po pozdravení v řeči vlaské odevzdali císaři a Maximilianovi dary přinesené, totiž každému 40 sobolích koží a kožich z hranostajových a veverčích kožešin. Zde na dvoře císařském zdrželi se několik měsíců, a teprve z jara 1490. vydali se na zpáteční cestu. S nimi šel Jiří Thurn jakožto vyslanec císařův.

Nyní měl král Maximilian zvláštní příčinu, aby poslal k velikému knížeti svého posla. Známo bylo na císařském dvoře, že král Matiáš postonává a že se v Uhrách opět rozličné strany tvoří: chtěl býti tedy Maximilian na každý případ připraven, kdyby snad král Kazimír neb Vladislav do uherských záležitostí vmíchati se chtěli. Vždyť jemu bylo od krále Matiáše, avšak nikoli od stavů uherských, přislíbeno nástupnictví v Uhrách. Proto mu mnoho na tom záleželo, a chtěl býti zabezpečen před Kazimírem, aby mu tento překážeti nemohl; a toho chtěl právě „pomocí boží a velkoknížete“ moskevskéko dosíci.**)

Poslové vyšli z Bieberachu (po 17. únoru) a ubírali se přes Bukovec, Reval, Narvu, Pskov do Novgorodu, kde jsou jménem velkoknížete od bojarů Jakuba Zacharjiče a Petra Michajloviče přijati. Z Novgorodu ubírali se císařští vyslanci do Tveru. Z Moskvy až k řece Šoše (do Volhy se vlévající) jim poslán v ústrety Chozjuka Poradin, který se s nimi také v Klině setkal. V Moskvě byl Jiří Thurn dne 6. července od služebníků přivítán.***)

Poněvadž mezitím velkokníže Ivan byl od svého sluhy Trachiniota poučen kterak v Němcích od císaře slavně přijati byli, tedy přijal i císařské posly třetího dne po jich příchodu s velikou přívětivostí. Jiří Thurn nejprve vyřídil císařský pozdrav a otázal se knížete na jeho zdraví. Tento nejen že poslouchal stoje řeč jeho, ale podal mu i své ruky, vybízeje ho, aby se po jeho straně usadil. Nato odevzdal psaní císařovo, jakož i dary, které císař nejen velikému knížeti, ale i jeho synům, Vasilovi a Jiřímu, odeslal; byly pak to benátské aksamity. Synům knížecím však nevyřídil pozdravu, neb tak měl poručeno. Po slyšení pozván byl Thurn ke knížecí hostině, při níž byl poctami téměř zasypán.

Na návrhy přednesené dal veliký kníže za odpověď, že králi Maximilianovi k uherskému království proti Kazimírovi pomáhati bude, žádaje jen, aby záležitosť lépe vysvětlena byla. Proto předložil Thurn návrhy písemné.

Ačkoliv král Matiáš teprve v dubnu (roku 1490.) byl zemřel, přece i zde to nezůstalo tajno, že český král Vladislav se chce o uherský trůn ucházeti a že mu Kazimír nápomocen bude; právě

*) Lehmann, Chronica der Reichstatt Speyer 1612., str. 999.

**) Pamj. I. 28. Sol. V. 193.

***) Pamj. I. 26. Adelung v díle: „Die Reisenden in Russland“ udává, že 10. července byl Thurn, který v ruských pramenech Delator (Della-Torre) se nazývá, což jest nesprávné; přibyl v pátek (pjatnica) a třetího dne potom t. j. 18. č. byl uveden ke knížeti.

proto měl pomocí ruskou býti zadržen. Ano, proslýchalo se, že i jeho mladší syn Jan Albrecht zanáší se podobnými záměry. Byla to tedy nejlepší příležitosť, aby obrátila se zbraň proti králi polskému, by žádného ze svých synů podporovati nemohl. Proto také se dotazováno, zda by nebyl velkokníže ochoten, poslati vojsko do Němec anebo do Flander proti králi francouzskému. Při tom učiněn dobře promyšlený obrat, jenž měl Ivana ke straně krále Maximiliana připoutati. Rakouský dvůr vystoupil totiž s tajným návrhem, aby velkokníže zasnoubil svou dceru s králem Maximilianem.

Císařský posel potom navštívil i velikou kněžnu Žofii, a odevzdal jí dary od císaře, totiž papouška a černé sukno.

Na ruském dvoře rádi uvítali nabídnutí, aby Maximilian se zasnoubil s dcerou velkoknížecí; ale počali záhy podmínky klásti toho obsahu, aby ponechána byla při řecké víře. Poněvadž Thurn nemohl dbáti určité odpovědi, žádal, aby se zvláštním poslem ke králi pro odpověď poslalo. Při tom stál o to neustále, aby kněžnu viděl; ale nedovoleno proto, že prý není zvykem nevěstu před časem spatřiti. Nyní byl by opět rád věděl, jaké věno obdrží; tu však dostal za odpověď, že nikdo neslyšel, aby u velikých pánův o věně se vyjednávalo, že však může býti ubezpečen, jestli si ji Maximilian vezme, že bude od velkoknížete vybavena tak, jak se na panovníka sluší.*)

Na základě jednání sestavena listina, kterou poslal Ivan po svých poslech Jiřím Trachiniotovi a Vasilejovi Kulešínu k Maximilianovi, který políbením kříže měl obsah její stvrditi, což i velkokníže před královskými posly hotov byl učiniti. Listina zněla: „Vůlí boží a svou láskou, my Jan, milostí boží samodržce Rusi, Vladimiře, Moskvy, Novgorodu etc., usnesli jsme se s naším bratrem, Maximilianem, králem římským a knížetem rakouským atd., že s ním budeme u věčné lásce a svornosti žíti, sobě vzájemně při každé příležitosti pomáhajíce. Jestliže tě našeho bratra král polský neb jeho děti k vůli Uhrům, tvému to dědictví, válkou stíhati budou, bude tebe ze srdce a bez klamu podporovati; ale až my začneme domáhati se velikého knížectví kyjevského s jeho zeměmi, nad nimiž Litva vládne, dáme tobě zprávu a ty nám upřímně beze lsti pomáhati budeš.“

Po uzavření této smlouvy přijal ještě jedenkráte velkokníže Jiřího Thurna, učinil ho „zlatonoscem“, dal mu zlatý řetěz s křížem, hranostajový kožich a pozlacené ostruhy ze stříbra.**)

Co se toto vyjednávání dálo, stály již strany ozbrojené proti sobě. Hned po smrti krále Matiáše ucházelo se více nápadníkův o trůn uherský; ovdovělá královna Beatrix, nemanželský syn Matiášův Jan Korvín, král německý Maximilian, král Vladislav a jeho bratr Jan Albrecht, z nichž každý měl v Uhrách svou stranu.

*) Pam. I., 31.

**) Co by slovo „zolotonosec“ znamenalo, ruští archaeologové nevědí. Z toho, že mu dán zlatý řetěz, mohlo by se mysliti na řád podobný rounu zlatému.

Když pak se královna, která se zprvu domnívala, že Maximilian ji pojme za manželku, ke králi Vladislavovi naklonila a Jan Korvín slibem, že mu ponechány budou všecky od otce mu udělené statky, k Vladislavovi přešel, zbyli pouze tři sokové, z nichž Vladislav přece koruny dosáhl. Mezitím co Vladislav moc svou v Uhrách upevňoval, zmocnil se Maximilian všech rakouských měst před tím v moci krále Matiáše se nalézajících, a proslýchalo se, že uzavřel s Janem Albrechtem smlouvu, dle níž Uhry mezi oba rozděleny býti měly. Jan Albrecht se totiž těšil ze zvláštní pomoci, poskytované mu od matky Alžběty, ale chtěje dosáhnouti alespoň obstojného míru, vyjednával s Maximilianem, ovšem nadarmo.

Poslové velikého knížete Ivana přišli právě za tohoto jednání do Němec (19. srpna 1490.), aby smlouvu s císařem uzavřeli. Listina, kterou do Němec s sebou přinesli, měla býti na dvoře Maximilianově doslovně opsána v ruském písmu, nalézal-li by se nějaký Srb nebo Slovan na dvoře královĕ; nebylo-li by takových lidí, latinsky nebo německy a potom do ruštiny, tak aby s velkoknížecí listinou souhlasila. Načež měl ji přísahou potvrditi a i poslové s vyhrazením tím, že přisáhají dle listiny velkoknížecí, jelikož ani latinsky ani německy nerozumějí.*) Mimo to uloženo, aby ubezpečili Maximiliana o pomoci, jestli by jaké potřeboval.

Hlavní věcí zde byl spolek, od něhož všecko další jednání záviselo; měli přísně nakázáno, aby nepouštěli se do ničeho, dříve než by Maximilian smlouvu podepsal. Začalo-li by se potom o svatbě mluviti, měli poukázati k tomu, že král i velkokníže jsou křesťané, ale tento víry řecké; proto aby dal zápis, že dcera velkoknížete při řecké své víře zachována bude a může chovati sobě řeckého kněze.**) Potom měli krále žádati, aby do Ruska odeslal nějakého lékaře.

Zatím dotírali na sebe králové v Uhrách. Maximilian zmocniv se opět Rakous blížil se k hranicím uherským, napomínaje města některá, aby mu věrnými zůstala. Z druhé strany táhl Jan Albrecht přes Bardějov na Košice, které nějaký čas obléhal. I král Maximilian sesíliv vojsko své zmocnil se Šoproně, Vesprýma, Kysku a Stoličního Bělehradu, a opatřiv tyto posádkami vrátil se do Němec. Ze všech dřívějších nápadníků zůstal ještě on jediný v poli proti Vladislavovi, který se byl s bratrem vyrovnal, postoupiv mu některá slezská panství. (Pokračování.)

*) Již nahoře praveno, že vyjednávání dálo se vlasky (lombardsky).
**) Pam. 44.

V noci Rusalek.

Z Ukrajinských črt.*)

Od E. J.

Mám několik příčin nezapomínati na Kupalo v památné noci před sv. Ivanem...

Lehla si tenkráte ta noc na stepnatou Ukrajinu tiše; bouřné blesky jí neprotínaly a také huragan nerval zběsile nízké trávy. Jen teplý větřík vanul od Černého moře a pohrával si dovádivě s vysokým rákosím, jehož peřitý květ při svitu úplňku klidně se zhlížel ve hladinách jezer bezedných.

Ale krása bledne a mizí tam, kde nebezpečí vstříc zeje. A že v noci Kupala sv. Ivana nebezpečí chodí v patách, vědí dobře v každé kozácké vsi, položené na břehu řeky, potoka neb jezera. Střež se v noci před sv. Ivanem Kupala všechněch vod, mělkých i hlubokých, tichých i bystrých, kalných i čistých jako křišťál. Slyšíte, kozáci a kozačky?! V každé té vodě jsou Rusalky a v noci před sv. Ivanem není nad ně většího nebezpečí ve světě. Tu vycházejí z říší svých a všemi mamidly lákají oběti své k sobě.

Na Ukrajině se děje tak, že všechna mrtvě zrozená nebo bez křtu umírající dívčí novorozeňátka, jakož i vzrostlé utonulé dívky stávají se Rusalkami. Jsouť pak Rusalky vždy mlady a neobyčejně sličny, žijí ve křišťálových palácích na dně řek a mají někdy nad sebou i carevnu, bez jejíž vědomí nemohou netoliko nikoho zahubiti, ale ani lekati. Časem bývají také na zemi, a tu zejména je nebezpečna jejich náklonnosť k lidem. Běda pak molodci, který se takové Rusalce zalíbí — ten více se nevrátí ku své dívčině!

Nedivte se tedy, že v tu dobu kozačky od řeky utíkají a že molodci se jim proto neposmívají. Raději společně dělají vše, jen aby Rusalky udobřily a na sebe nerozhněvaly. Kde je bor, tam jim házejí pěkné vínky — ale rychle zpět k chatám svým utíkají...

Na tu tajeplnou noc dorazil jsem již za soumraku do kozácké vsi Ždanovce. Měli tam hezké bílé chaty a před chatami pěkné zahrádky. Panský dvůr, v němžto se mně dostalo přátelského pohostinství, byl po polsku zařízen a byl by mně poskytnul zajisté nejskvělejší přístřeší, kdyby... ano kdyby!

Již cestou do Ždanovce pociťoval jsem náhlé onemocnění. V bídné tělesné schránce, tolikerým pohromám v šanc vystavené, zjevovaly se povážlivé změny. V půl cesty stavěli jsme se v židovské krčmě a tam mně hodili na talíř Bůh ví co. Pojedl jsem, nutkán spíše hladem než chutí, a bylo zle, do čista zle.

Byl jsem otráven.

Když jsem pak zavítal do Ždanovce pod křesťanský krov laskavých hostitelů, nezbývalo mně než prositi, aby mně hned vykázali zvláštní světnici. Předstíral jsem přílišnou únavu a uchvácení, domnívaje se, že to přejde.

---

*) Jiné „Ukrajinské črty“ z téhož péra uveřejňují „Květy“, „Zlatá Praha“, „Světozor“ a j.

Laskavý hospodář vyhověl mé prosbě, ale vrtěl hlavou. Také paní a dcerušky divily se velmi. Všickni dívali se na mne útrpně, jakoby dobře věděli, že ve mně nevězela pouhá únava.

K posluze přikázali mně mladého kozáka a vodu mi přinášela rozkošná Marusja, kozačka. — Všimnul jsem si jí důkladně — přes to, že mně nebylo příliš veselo. Tak byla hezká!

Ale přese všechnu péči, jakou mně dobří lidé věnovali, nelepšil se můj zdravotní stav nikterak, až posléze dostavil se i onen stesk, který svírá lidská prsa, jakmile člověk při zdravých smyslech počíná do opravdy chápati, že se „něco stalo". Nic platno, bylo zle, ukrutně zle! Nepokojně přecházel jsem komnatou, jen chvílemi jsem lehal na lenošku. Konečně byl jsem nucen prositi k sobě na důvěrnou rozmluvu hostitele.

Přišel ihned. Jeho čelo pokryto bylo starostlivými vráskami.

Zjevil jsem mu krátce, že o své zdraví opravdově se obávám. „Nerad vás obtěžuji," omlouval jsem se po chvíli, „ale jsem nucen prositi vás, abyste ihned poslali do města pro lékaře. Co pociťuji dnes, nepociťoval jsem nikdy před tím."

Hostitel, nedoslechnuv ani má poslední slova, zavolal Ivaseňka.

Přišel Ivaseňko: „Slucham, baťko!"

„Jeď do města a přivez co nejrychleji Alekseje Nikolajeviče... že máme těžce onemocnělého hostě," vece hostitel.

„Slucham!" odpověděl kozák a zmizel ve dveřích.

„To je molodec!" chválil hostitel svého kozáka, „nebojí se noci před sv. Ivanem ani Rusalek. Sto kozáků by se bálo, ježto cesta většim dílem po břehu řeky a jezer vede, ale Ivaseňko se nebojí... To je molodec!"

Nedbal jsem této poznámky zhruba, stíraje si ledový pot s čela.

„Jak daleko má kozák do města?" ptal jsem se po chvíli.

„Skoro padesáte verst," zněla odpověď."

„A kdy se vrátí s lékařem?"

„Není-li nikde stržen most, neb jiná závada, tedy o polednách... a to pojede cvalem... po kozácku..."

Povzdechl jsem!

„Nemáme blíže lékaře."

Povzdechl jsem podruhé.

Po chvíli byl jsem opět sám. Hospodář podotknuv, že mně dá připraviti prozatím nějaký domácí lék, odešel. Mezi dveřmi záhadně se zastavil, podíval se zase na mne podezřele a opět zavrtěl hlavou.

I to mne znepokojovalo...

Mezi tím nastal v celém dvoře nemalý hluk. Se stepi přihnali Ivaseňkovi na rychlo koně, z verandy vytáhli lehkou télegu, a v kuchyni sháněly se všecky ženské po všemožných trávách i zeleninách. Co která ukrajinská čarodějnice kdy za hojivý lék prohlásila, sháněly a do hrnků házely. Věru, dobrým těm lidem nebyl můj nepatrný život lhostejný.

Za nedlouho pak přiběhla Marusja do komnaty, postavila na stolek čašku jakési břečki, a dříve než jsem se mohl naditi, zmizela.

Volám ale marně. Márusja utekla... snad se mne kozačka bála. Prosím vás, měli tam před lety čumu (mor).

Oddán zas úplně sobě samému mimovolně jsem přistoupil k oknu, a postaviv si čášku na pelesť mechanicky jsem srkal do sebe teplý nápoj, jehož vůně mile mne upájela. Pak rozhlednul jsem se s okna po daleké stepi. Ach! Jaká to byla krásná noc, ta noc Kupala sv. Ivana. Letní větérek plný vůně omamujících stepních trav líbal mé studené čelo a bledý svit měsíce pronikal čarovným půvabem páry po nedohledné rovině se smýkající. Ticho vládlo hrobové, jen chvílemi snad, když v rákosí zbloudilo noční ptáče, vyrušeno bylo nezvyklým třepotem křídel.

Snad líbila se mně ta noc tak nesmírně jen proto, že se mně zdálo, jakoby to mohla býti pro mne noc — poslední. Božská ukrajinská noc, tichá, teplá a hvězdnatá ještě více mne rozčilovala, než noc posupná a bouřná...

Tak probděl jsem dosti trapně ve chmurných myšlénkách pohroužen několik hodin. Chorobná mysl sama si tvořila fantastické obrazy, kteréž před mé ledové čelo v nejrozličnějších způsobech a vidmách vystupovaly. Mozkem projížděly všeliké filosofie a posléze smířil jsem se sám klidně i s tou nadějí, že nad hrstkou českých kostí vzroste snad kurhan z ukrajinské hlíny. Alé... ale... dojemný žalozpěv pravoslavného kněze zazní nad tím prachem, obletávat jej budou zpěvy černobrvých kozaček a v noci Ivana tančiti budou nad mohylou Rusalky. Jindy zas obíhati ji budou divocí psi, neb se uzdá stepnímu orlu nade mnou kroužiti. Také černá vrána si někdy na mé mohyle odpočine. Ale nelekej se pro to, brachu! Však to nemalá česť položiti kosti své kdesi vedle zetlelých prachů bohatýrských atamanů.

Tak rozjímaje a smiřuje se s každým osudem — usnul jsem z nenadání. V tu dobu na březích Donu prováděly prostovlasé Rusalky již dávno slavnostní rej...

Mezi tím zmizely s nebes tisíceré hvězdy i měsíc, Rusalky se uchýlily do svých křišťálových zámků a ohnivé slunce metajíc paprsky své po daleké stepi otvíralo zase kalíšky millionu květin, vypěstěných utěšeně před kozáckými chatami — — —

„Marusjo, Marusjo, Marusjo!" znělo téměř se všech stran ozvěnou do mé komnaty. To volání mne probudilo. Bylo arci již velmi pozdě. Vstávám a ohlížím se i přicházím s potěšením ku přesvědčení, že z toho kozáckého pohřbu, o němž jsem včera blouznil — as málo bude. „Nebudeš spáti vedle zetlelých prachů bohatýrských atamanů — nechce to Hospodin!" pověděl jsem si maně i rozmarně sám k sobě, pociťuje ve všech údech téměř zázračné osvěžení. Slovem, byl jsem zase zdráv, jak kozák. Ale nestačil jsem ani děkovati Hospodinu, ani blahoslaviti ty čarodějky, jimž děkoval jsem za skvělé účinky léčivých trav, když poznovu ozvěnou se rozléhalo po všem dvoře volání Marusinina jména.

„Co to?"

Ustrojiv se tím rychleji chvátal jsem ku svým hostitelům s oznámením, že mně již není potřebí Alekseje Nikolajeviče.

Rozumí se samo sebou, že neočekávané zjevení mé osoby vzbudilo na nádvoří nemalé překvapení. Srdečně potěšeni gratulovali mně

všickni dobří lidé a rozmluva byla by se zajisté dlouho točila kolem mé nehody, kdyby ještě jiná okolnosť nebyla téměř současně rozechvěla všecko obyvatelstvo milého Ždanovce.

Pomyslete si, přes noc zmizela beze stopy Marusja, víte, ta hezká kozačka. Neviděl jí nikdo ode chvíle, kdy mně do komnaty přinesla čašku s léčivým nápojem.

Volali, hledali, rozešli se po stepi, poslali ku stádům, ale Marusju nikde nikdo neviděl a nikdo nikde nenašel. Prohledali všecky kouty, shlíželi se ve studni, ale vše bylo marné. Marusji nebylo! Tíseň a chmurné domněnky zračily se na všech tvářích.

Z toho všeho jsem také soudil, že Marusja byla miláčkem netoliko vší kozácké družiny, ale i panstva. Také dnes dobrotivý hospodář povážlivě kýval hlavou — arci ne nade mnou již, nýbrž nad záhadným zmizením roztomilé Marusji. Kam se poděla, nikdo neuměl objasniti, jen tu a tam zaslechnul jsem tajeplný šepot o nebezpečí jasné noci Ivana... Kupalo...

„Pojďme na procházku... jste-li skutečně zdráv," vece konečně hospodář; „neviděl jste ještě naše znamenité jezírko. A pak..." nedomluvil.

Vítal jsem tu příležitosť velmi rád.

Také cestou nemluvilo se o ničem jiném, než o zmizelé Marusji a sám hostitel, ač muž velice vzdělaný, oddával se všelikým pověrčivým domněnkám. V tom ho ještě podporovali dva mladí kozáci, kteří nás provázeli a několik kroků před námi předcházeli. Pohlíželi jaksi úzkostlivě ku břehům jinak utěšeného jezírka.

„Ten Ivaseňko, až přijede, ten se usouží..." namítal mimochodem jeden z těch dvou kozáčků.

„Proč?"

„Ivaseňko rád Marusju vídal a rád s ní hovořil. A ona také ráda se naň dívala..."

Ode chat k jezírku byla malá versta cesty. Tam když jsme přišli, rozešli se oba kozáci k rákosí, v jehožto houštinách brzy unikli našim zrakům. Protnuli ty houštiny malou loďkou, ale za nedlouho zjevili se opět obě kozácké hlavy na čisté hladině pod můstkem. Tam tudy se jelo do města.

Sotva však jsme pod můstkem zahledli ty dvě kozácké hlavy, zazněl k nám s té strany výkřik. A hned na to rychle protínala loďka vodní hladinu zase směrem k nám.

Spěchali jsme vstříc.

Milostivý Hospodine! Zříti bylo lidem na smutný nález. Přivezli kozáci dívčí namystečko, několik vřetenů skleněných korálkův, jaké nosívají ukrajinské dívky na svých bělostných hrdlech.

Když pak loďka dorazila ku břehu, vyskočil z ní jeden z těch dvou kozáků, sejmul beranici a pravil žalostně: „To jest namystečko Marusji."

A druhý kozák neméně žalostně dodal: „Vzaly ji k sobě Rusalky!"

A hostitel můj zahleděv se do hlubin jezera, mimovolně ze sebe vydechl: „Byla noc Ivana... Kupalo, a Marusja nestřežila se vody nikdy.“

„Bědný Ivaseňko!“ zašeptali kozáci.

Nepromluvivše dále ni slova vraceli jsme se s neutěšeným nálezem zvolna do dvora. Ponurý to byl pochod! Oba kozáci měli beranice sejmuté a šeptali unyle jakousi modlitbu za nejmladší — Rusalku. A kdož mohl pochybovati, že Marusja nebyla již Rusalkou?... Bohužel, žádný syn Ukrajiny....

Leč neučinili jsme tak ani padesáte kroků. Na mostě zahrčela tělega.

„Oj, Ivaseňko!“ pověděl kdosi z nás.

A skutečně, v kotoučích stepního prachu valila se Ivaseňkova tělega. Jel bleskovou rychlostí; zdálo se, jakoby se ty nízké ukrajinské koně ani země nedotýkali. Ještě uplynula vteřina a tělega stanula před námi jako zaryta v zemi.

Nemalé překvapení!

Kozáci vzkřikli radostně a jásavě vyhodili beranice vysoko do povětří.

Pomyslete si! Ivaseňko seděl jako bohatýr na kozlíku a na klíně držel — Marusji. Choulila se ona v jeho náručí a skrývala před námi ty krásné své oči, tak modré jak chrpy, ty rtíky milostné, tak červené jako maliny, a to čílko své, tak bílé a jasné, jako ranní rozbřesk krásného dne.

Ale seskočil již Ivaseňko s kozlíku a zakryv širokými pleci stydlivou dívčinu, prostými slovy pověděl, co se stalo. Při tom hluboce se před hospodářem uklonil.

„Bylo tak,“ vece Ivaseňko, „že strach měla o kozáka dívčina, aby Rusalky Ivaseňka nevábily a neuchvátily. Když Ivaseňko včera odjížděl, tu Marusja u mostu již čekala. Padla pak na kolena a prosila, aby sám nejel, aby ji vzal s sebou, že Rusalky bude prosit, aby daly pokoj, a kdyby nechtěly, tedy že se mu zavěsí pevně na krk a že s ním tak půjde k Rusalkám. Tedy řekl jsem, aby jela se mnou... A jela... no! Jela!“ Kozák umlknul.

„A daly vám Rusalky pokoj?“ s úsměvem ptal se hospodář, potřásaje rozmarně hlavou.

„Oj, nedaly!“ dí Ivaseňko. „Jedva jsme přišli ku druhému pilíři na mostě, již blížila se k nám jedna Rusalka, tak hezká jako Marusja. Ale Marusja mluvila staré říkání a hodila Rusalce darem své nejkrásnější namystečko. Já pak promluvil ku svým koním a koně již letěli jak orli. A tak jsme unikli všem Rusalkám. Tu letíme, letíme, držíme druh druha a Ivaseňko učinil ve městě, co mu přikázáno. Pak nastoupili jsme cestu nazpět, zas letíme a koníky naše chválíme. Ale nebylo již tak nebezpečno... nový den již zaplašil stíny noci Ivana Kupalo. Vítej, dědino!“ A kozák zase se uklonil, nepromluviv však již ani slova odváděl dívčinu svou do rodné chaty.

Hleděli jsme roztržitě za nimi. Byl z pekelné té jízdy i Ivaseňko zmořen, což teprv útlá jeho holubice! Sotva na nohou se držela, ale Ivaseňko statně ji podpíral. Zavřela se za nimi chata a celý den se

neotevřela. Ivaseňko sedě při loži hlídal dívčin posilující spánek. Teprve z večera se zase probudila a obdařila Ivaseňka milostným úsměvem šťastného života. — — —

V tu dobu seděli jsme my „panstvo“ pod verandou při znamenité večeři. Společnosť naše rozmnožila se o osobu lékařovu, který mezi tím se byl dostavil — ovšem zcela zbytečně. Jakmile hospodář zvěděl, že Marusja dokonale se již zotavila, poslal pro ni se vzkazem, aby ji přivedl Ivaseňko.

A přivedl si ji!

Inu, byla to hezká kozačka:

jak jagoda povna
jak roža červona
jak mak procvitaje
jak zoloto sjaje...

Ale není to vše; schází-li mladé kozačce na hrdle namystečko, schází jí mnoho. Také ona to cítila. Stále si sáhala na bílé hrdlo, jakoby pohřešovala mnoho, mnoho... Vždyť má každá pasačka namystečko!

„Kde máš své namystečko?“ tázala se naše hostitelka.

„Rusalkám jsem je hodila,“ odpověděla se žalostným přízvukem.

„A podívej se, Rusalky nám namystečko vrátily!“ zvolal s úsměvem hostitel, podávaje dobrodušně Ivaseňkovi vřeteno pestrých korálů.

A v okamžiku nescházelo Marusji již ničeho: měla Ivaseňka, namystečko a nad to záhadné Kupalo před sv. Ivanem za sebou.

Druhý pak den vypravovala si děvčata při studni, že Rusalky vrátily Marusji namystečko, které jim byla s mostu hodila. Ale nedosti na tom. Netoliko že vrátily namystečko, totéž, kteréž jim Marusja hodila, ještě je přiozdobily novým stříbrným penízem s obrazem Matky Boží...

Nevím, ale soudím, že tou štědrou Rusalkou, která pěkně přiozdobila stříbrným penízem Marusjinino namystečko — byla naše hostitelka sama. Kdož to ostatně může věděti — snad to udělaly přece Rusalky...

Ještě po několik dní měl jsem pak potěšení vídati rozmilou tu kozačku. Líbila se mně ode dne ke dni víc a více, a stala se také jedním z těch činitelů, kteréž mně učinily loučení se s tímto pohostinným koutem poetické Ukrajiny velmi těžkým. — — —

A byla to zase noc tichá, jasná, tajeplná, plná bají a předzvěstí, když jsem ze Ždanovce odjížděl. Jeli jsme podél břehu.

V takových chvílích vznikají dumky!

Ba, říkají moudří lidé z měst, že není Rusalek a že nemohou hubiti životy lidské ani v noci před Ivanem. Prázdné mluvení! Kdyby byla v tu chvíli Marusja vznášela se jako Rusalka nad jezerem, byl by každý molodec (třeba městský) i bez pobídky se vrhl za ní do hlubin bezedných, a nehledal by více návratu. A ví přec dobře každý kozák a každá kozačka, že Rusalkám vyrovnávají se podobou jen nejsličnější Ukrajinky — takové, jakou je Marusja. Odolejte pak...

„Hoj, molodče, drž se více ode břehu!“ vybízel jsem vozku kozáka.

„A třeba, baťko!" odpověděl vážně kozák, pokynuv hlavou a odbočiv prudce na levou stranu širokého šlaku.

A tak nepřihodilo se nám tu noc nic zlého, snad proto jen, že měsíc nesvítil již na tajeplné Kupalo sv.-Ivanské.

Co však ještě povím! S rozbřeskem jitra již z daleka zahlédli jsme blíže vesnic v řece nejednoho plavce. Také kozačky se koupaly. A proč ne? Jen do Ivana je voda „nečistá, kalná a nebezpečná". Pak zdrávo je býti blíže vody a Rusalky nejsou žádostivy lidských životů.

Pomyslil jsem si tedy v duchu, proč mne sudba nevedla do Ždanovce o jediný den později? Marusja byla by bývala ušetřena velkých úzkostí a nebezpečné jízdy s větrem o závod.

Ale cokoliv Hospodin učiní, dobře učiní. Alespoň ví nyní Ivaseňko, že Marusja nemá jiného kozáka a že do její chaty nepošle svaty nadarmo.

Ó milá Marusjo! Vidím již uplakané tvé oči, vínek z čerstvých květů na tvé hlavince a slyším ozvěnou svatební tvůj popěvek:

Davaj, mati, šubu,
Pojdem do šlubu
Nám pop ručky zvjaže,
Ščiruju pravdoňku skaže.

A až vám pop v církvi ručky „zvjaže a tu širou pravdičku skaže", pak zase zapláčeš a zazpíváš matince na rozloučenou:

Oj, matinko moja,
Teper ja ně tvoja,
Teper toho pana,
S kim já šlub pobrala.

Ano, budeš hořce plakati — ale kozák Ivaseňko slzy tvé brzy setře.

A řeknou všickni kozáci i kozačky: „Oj, to je molodyce, kteráž Ivaseňka Rusalkám nedala."

Rozhledy v literatuře.

Naše znovuzrození. Přehled národního života českého za poslední půlstoletí. Sestavil Jakub Malý. Část V. V Praze 1884. Nákladem J. Otty. Str. 215.

Nový, již pátý svazek této pozoruhodné publikace obsahuje vypsání nové doby ústavní až do zavedení dualismu. Upozornili jsme na záslužnou práci J. Malého již nejednou i podotýkáme jen, že se k ní obšírnější úvahou ještě vrátíme, jakmile bude dokončena. Právě vydaný svazek náleží zajisté k nejzajímavějším částem celého díla, a velkolepý děj vzkříšení národa českého se všemi bolestmi a útěchami vystupuje z něho zřejmě. Také slavistům poskytuje kniha tato mnoho zajímavých zpráv. Zároveň se přimlouváme, aby „Naše znovuzrození" opatřeno bylo rejstříkem jmen míst i věcí, což učiní knihu též v praktickém směru velice vítanou.

Historija serbskeho naroda. Spisaštaj W. Boguslawski a Michal Hórnik. Budyšin 1884., str. XII. a 144. (S mapkou Lužice od VI. do XI. stol.)

Roku 1861. vydal polský spisovatel W. Boguslawski první dějiny Srbů lužických v Petrohradě (Rys dziejów serbo-łużyckich), kteréž nyní vyšly také v jazyku lužickém přepracovány a doplněny. Sám neunavný a velečinný Michał

Hórnik uvázal se v tento záslužný úkol a tak vznikla společnou prací Poláka a Lužičana kniha, kteráž arci též nás velmi zblízka se dotýká. Po dlouhá léta byla Lužice skvostem koruny svatováclavské (1319.—1635.) a sdílela s námi dni blahé i neblahé. V poslední pak době osvědčila ratolesť lužická tolik krásných, tklivých stránek národního života, ač skrovného, přece neudušeného přese velice neutěšené poměry, že hledíme k té milé slovanské Lužici, ohrožované záplavami a bouřemi nepříznivých živlů s pocity vřelé sympathie, kteréž, dejž Bůh, vzplanou žárem sto a tisíckráte účinlivějším, aby nemusilo se kdysi říci, že Lužice měla mezi Slovany citové náklonnosti mnoho, ale skutkové posily — málo, přemálo!

Vydávání lužických knih spojeno jest dosud s velikými obtížemi, zejména takových, jakou jest právě kniha Bogusławského i Hórnikova. Pomáhati Lužici v tom směru jest zajisté nejskromnějším požadavkem, jaký Lužice zejména na Polácích a Češích činiti může. Ostatně kniha tato sama obsahem svým nabízí se slovanským vzdělancům, jsouc obrazem národního bytu nejohroženějšího slovanského plemene od časův nejdávnějších až do časů nejnovějších (1884.). Ačkoli kniha Bogusławského a Hórnikova obrací zření především k vývoji dějinnému, najde v ní čtenář také množství zajímavých zpráv o životě kulturním, zejména v oddílu II. (str. 9.—33.), VII. a VIII. (národní znovuzrození). Dějiny Lužičanů nejsou ozvěnou světodějných událostí, ani reflexí pronikavých blesků oslňujícího jasu, ale tklivým obrazem života nečetného lidu, jenž po staletí zápasí a jenž dokázal ten velký skutek, že do dnešní chvíle — nezhynul...

Odkládajíce historii srbského národa, bezděky voláme po příkladu našeho Balbina: „Svatý Václave! Nedal Jsi zahynouti nám — nedej zahynouti také jim, ani budoucím!...“ V Hórnikově krásné předmluvě čteme tato slova: „Njech serbscy i druzy słowjanscy čitarjo tuteje knihi so zahorja za pomoc małemu serbskemu ludej při dawno wotmyslenym tak třebnym twarjenju widźomeho centra — maćičneho domu w Budyšinije.“

Možno-li neslyšeti? Doporučujeme tedy dějiny lužických Srbů *všem* co nejvřeleji! *J.*

Jos. Jurčiča „Zbrani spisi“. II. zvezek. Pripovedni spisi. Uredil Fr. Levec. V Ljubljani 1884., str. 295.

Po předčasné smrti slavného romanciera a publicisty slovinského, Josefa Jurčiče, sestoupil se z předních mužů slovinského národa výbor, který si určil velký, krásný a těžký úkol trojím způsobem zvěčniti jeho památku. Prvým dvěma úlohám — zříditi pomník nad hrobem pěvcovým a zasaditi pamětní desku na rodném jeho domě, řečený výbor již dostál. Ze sbírek k tomu účelu zařízených zbyla ještě dosti značná část na vydání veškerých jeho spisů. Plán „Sebraných spisů“ Jurčičových jest dosti obšírný: rozvrženy jsou na deset svazků 16° po 18.—20. tiskových arších. Svazky I.—VI. mají obsahovati romany, novelly a pověsti: VII.: básně a dramatické spisy; VIII.: studie, feuilletony a některé politické články; IX. literarní pozůstalosť; X. obšírný životopis a částečně korrespondenci. Každý rok mají vyjíti tři svazky. Sebraná část výše vzpomenutá ovšem nedostačuje, vypsáno proto předplacení 2 zl. 40 kr. za sv. I.—III., 3 zl. 50 kr. za sv. I.—V., což připomínáme, doufajíce, že i mezi naším čtenářstvem se najde několik přátel slovinského písemnictví a této příležitosti se uchopí dokázati svou přízeň. První svazek obsahující roman „Deseti brat“ vyšel téměř již před půl druhým rokem. Rozprodalo se ho bohužel toliko okolo 400 výtisků, což jest velice nápadno, jelikož Slovinci při Gregorčičových básních dokázali, že i kniha s větším nákladem záhy se rozprodá. Tím zdrželo se vydání druhého svazku. Tento obsahuje pověsť z XV. věku krajinských dějin „Jurij Kozjak, slovenski janičar“, kterouž Jurčič napsal ve svém 20. roce r. 1864.; dále „Spomini na deda“, pověsti ze slovinského lidu r. 1863. poprvé vyšlé, „Jesensko noč mej slovenskimi polharji“ (Jesenní noc mezi slovinskými lovci na plchy), črty ze života lidu slovinského vyšlé poprvé r. 1864.: Jurčič obcoval velmi mnoho s prostým lidem, studoval jeho pohádky, zvyky, obyčeje, jmenovitě vžil se v jeho jazyk a myšlénkový svět; odtud krásný, ryze národní jeho jazyk a plastičnosť jeho figur z lidu; sám praví na

jednom místě, že rád zabloudil mezi ryzí, nezkažený lid slovinský. „Da bi se mej njimi in z njih navzel pravega narodnega jezika in značaja (II., str. 184.). Z té příčiny doporučují se jmenovitě obě vytčené práce i těm slavistům, kteří obyčejně „neutrácejí času“ na belletristiku. Čtvrtá, zde uveřejněná práce „Spomini starega Slovenca“ není vlastně prací Jurčičovou; vzpomínky tyto sepsal bývalý rakouský a francouzský voják za dob Napoleona I., a toliko slohová část přináleží Jurčičovi; Jurčič již za mladých let — jak vůbec rád obcoval takřka se všemi originelními lidmi ve svém rodném kraji — stýkal se též s tímto starcem, jménem Andrej Pajk, který ochotně vypravovával o svém na nehody a náhody přerozmanitém životě; na vyzvání Jurčičovo napsal tento také ve svém 76. roce své vzpomínky, které pak Jurčič co do slohové části i částečně věcně opravil či lépe spracoval i uveřejnil ve sbírce spisů spolku sv. Hermagora (Mohorja) r. 1865.

Jak viděti, nespořádala redakce, která svěřena jest Fr. Levci, literarní práci Jurčičovu chronologicky, jak by sobě asi mnohý přál, aby mohl snadněji studovati vývoj spisovatelského talentu předního romanopisce slovinského. Vydání Jurčičových spisů řídí záslužný redaktor „Ljubl. Zvonu“ p. Fr. Levec.

Dr. *J. Polívka.*

Славянскій ежегодникъ, изданіе кіевскаго славянскаго общества. Вып. шестой. Составленъ подъ ред. Т. Д. Флоринскаго. Кіевъ 1884., str. II. a 382. (Dokončení.)

Řada vhodných statí zahájena jest „Horskou povídkou“ (úryvek) Al. Jiráska, v překladu A. Stepoviče, načež následují zajímavé vzpomínky o událostech bulharského povstání před rusko-tureckou válkou. Článek tento pochází z péra J. Vazova, také našemu čtenářstvu dobře známého spisovatele bulharského. Překlad obstaral T. Stránský. Po té následuje nadšená báseň Vazova „Россія“. Dva následující příspěvky opět se týkají zblízka nás Čechů, jsou to některé výňatky z „Labyrintu světa“ našeho nesmrtelného Komenského (hlava X.) a studie o směru poesie Jaroslava Vrchlického se zvláštním zřením na jeho sbírku „Z hlubin“ z péra A. Stepoviče. Nás zvláště zajímá úvod k tomuto rozboru, v němž spisovatel (na str. 175.—177.) krátkými, ale velice zřejmými slovy probírá poměr této nové poesie české k nynějším názorům ruským. Vychází z těch slov, že povaha poesie Vrchlického daleka jest od pojetí ruského. Spisovatel vidí příčinu toho ve velikých různostech, jakými se oba tito národové rozvíjejí a rozvinuli. — O známém sborníku jihoslovanských písní (Kuhač) referuje A. Stepovič. Redaktor Florinskij podává překlad Sv. Hurbana-Vajanského stati o nynějším položení Slováků v Uhersku. Jakub Golovackij líčí snahy Rakouska v Dalmacii v příčině unie s Římem pomocí Haliče v dvacátých letech našeho století. Ostatní příspěvky mají povahu rozhledů; nalézáme tu nekrolog Daničiče a Makuševa (z péra Florinského), a zprávy o jubilejních slavnostech Miklošiče a Lamanského (rovněž z péra Florinského). K závěrku (str. 326.—382.) podána jest „Slovanská bibliografie za l. 1879.—1881.“, sestavená A. O. Pospíšilem. Jest to praktická hlídka po literatuře české a polské, kteráž zajisté vhod přijde mnohým čtenářům „Slov. Ježegodnika“. Bibliografie ostatních národů slovanských bude uveřejněna dodatečně příště. I z tohoto stručného vyjmenování obsahu jest patrno, že p. Florinskij podal ruskému obecenstvu knihu, jejíž tresť přispěje platně k šíření vědomostí o národech slovanských.

E. J.

Besedy a dumy. Píše Svetozár Hurban-Vajanský, sväzok II. Turč. Sv. Martin. Cena 1 zl. 20 kr., stran 290. 8°.

Tento druhý svazek je důstojným pokračováním prvého, v němž složena byla úchvatná větší novella „Letiace tene“ a několik originalních drobných kreseb. Tento druhý díl vyplněn jest jediným romanem, nazvaným „Suchá ratolesť“.

Kdykoliv béřeme do ruky dílo tohoto mladého básníka tatranského, přihází se nám — dojem to řídký — že hned z prvních stránek ovane nás zvláštní, pro tu chvíli nevylíčitelné kouzlo. Právě že Vajanský píše jinak nežli běžným zvykem. Kdo v posledních letech všímal si všelijakých dedikací —

*

osobních, nechutných, polemických — zastaví se mile již nad věnováním Vajanského Hviezdoslavovi. Krásný to list duše básnické.

„Suchá ratolesť“ je bouřlivý roman. Vidíš na něm zajisté, jak vulkanicky rodil se v nitru básníkově. A týž dojem zanechává pak i ve čtenáři. Na několik dní opanuje dojem „Suché ratolesti“ všechny tvé myšlénky, představy a city, což je při čtenářské blaseovanosti našich dnů samo o sobě zajisté úkaz pozoruhodný.

Vajanský obírá se v „Suché ratolesti“ starým již a bohužel čím starším tím zoufalejším thematem — existence slovenské výspy pod Tatrami v divokém příboji maďarisace. Do tohoto romanu vložil duchaplným způsobem své náhledy o jsoucnosti i budoucnosti slovenského národa. Není černohlídem a není optimistou, z každé řádky hledí realismus, jenž odpovídá skutečnému životu.

V úzkém rámci tohoto referatu nelze nastíniti děje romanu, nelze rozebírati ani koncepce básníkovy ani náhledů jeho. Nikoho však věru nesklameme, komu „Suchou ratolesť“ doporučujeme. Vajanský je tvůrčí duch básnický, a tato „Suchá ratolesť“ sálá bohatou jeho duší. Let a vzlet obrazotvornosti, dar pozorování, znalosť lidí a života, cit pro přírodu a pro národ, plnosť myšlének, pravd a okřídlených slov, toť prostředky, jež mu pomáhají pracovati. A mistrovské užívání všech půvabů jazykových ještě prostředky zvyšuje. Doporučujeme ještě jednou z plného srdce. *Jn.*

Černá Hora v míru. Vylíčil Josef Holeček. Doplněk kreseb za svobodu. Díl II. Nákladem vlastním.

Opravdově poznati bratry naše slovanské a v soudech svých o nich nepodléhati různorodým, často závistivým a nespravedlivým vlivům, lze hlavně jenom na základě vlastní zkušenosti a vlastního seznání. Tak také soudil a soudí spisovatel této knihy.

Holeček píše na základě své zkušenosti a sice podrobné zkušenosti svědomité, přesvědčivě a upřímně. Stín skutečnosti je také stínem v jeho vypravování, světlo je v jeho knize světlem — a sice tou měrou a v té síle, jak se jeví při těch a při tom, o čem vypravuje. Spis jeho má tu velikou váhu ještě, že jest z doby nejnovější a že na základě jeho lze jediné učiniti si spolehlivý soud o nynějších černohorských poměrech.

V tomto druhém díle především pozornosť čtenářovu upoutává odstavec prvý „Prales lidí“, ve kterém vykládá spisovatel názory své o vzdělání lidstva, o vzdělanosti, o významu národnosti a tak působí k přemýšlení a přemítání o veledůležitých otázkách časových, které jsou vždy na místě a vhodné. Mívá Holeček ve zvyku, že do vypravování svého vkládá úvahy časové a svůj soud o společenských a národních otázkách. Počíná vypravovati o Rijece Crnojeviča, načež popisuje Žabljak a malebné jezero skaderské, nesčetnými písněmi jihoslovanskými vzpomínané a opětované. Na to obšírně seznamuje nás s památnými místy Podgoricou a Duklou, kteréž každému čtenáři tkví v paměti z nedávných událostí válečných, jakožto svědkové téměř báječné síly, udatnosti a rekovnosti černohorské. Než nejzajímavější čásť celého díla přichází nyní. Je to výtečný povahopis největšího junáka černohorského, šlechetného poctivce a reka Marka Miljanova. Za tuto kresbu pochvalou spisovateli nesmíme skrbliti. Marko Miljanov, zde podle skutečnosti vylíčený, jest novověkým heroem ve své prostotě, udatnosti, ušlechtilosti, dovtipnosti, vnímavosti a přičinlivosti. Čtenářové „Slov. Sborn.“ znají již velebnou tuto postavu z krásného článku téhož spisovatele „Souboj Marka Miljanova s Pekem Pavlovičem“ — a neopominou za jisté doplniti si vzácný obraz o tomto hrdinovi, který si tamo o něm učinili. — Po podrobném vylíčení Zetty přichází velice zajímavý výklad a výpis národních tradic černohorských a zejména kmene Crnojeviču. Závěrečný oddíl obsahuje známosti a zprávy o Albanočernohorcích. Vypravování své Holeček velice zajímavě sestrojuje. Vedle vážných, přesně vědeckých výkladů má zábavné vložky, jimiž neméně charakterisuje, poučuje a baví. O vtip a satiru není u něho nouze. Některé episody nemůže čtenář nikdy vypustiti z mysli. Uvedu jenom dvě rozkošná místa. Setkání se s matičkou Stamenou a její sestřičkou a pak s prostoduchou, krásnou, ve víly pevně věřící Veljou. *Ch.*

Slovanstvo ve svých zpěvech, sborník národních a znárodnělých písní všech slovanských národů, pořádaný Lud. Kubou. Vyšel právě sešit druhý, kterýž obsahuje dvanáct velmi vhodně vybraných písní polských. Nalézáme tu vznešený hymnus národní „Boże, tys Polsku“, mohutný zpěv „Z pożárů dýmem“, „Ještě Polska nezhynula“, pak mazur Chłopického, a některé rozkošné národní písně („Svatební valčík“, „Vem si mě, Janku“, „Jede kozák“ a j.). Doporučujeme podnik tento opět vřele (viz „Slov. Sborník“ 1884, str. 223.).

Das Serbisch-Wendische Schriftthum in der Ober- und Niederlausitz. Von A. N. Pypin. Aus dem russischen übertragen sowie mit Berichtigungen und Ergänzungen versehen von Traugott Pech. Leipzig (Brockhaus) 1884., str. 64.

Pypinova a Spasičova „Historie slovanských literatur“, kteráž vyšla p. Kotíkovým překladem také česky, s dostatek je známa našemu obecenstvu. Téhož díla bedlivý překlad německý p. T. Pecha (Lužičana) vychází v Lipsku i upozorňujeme zvláště na právě vydanou část lužickou (kteráž vyšla též o sobě), a sice proto, poněvadž pečlivý překladatel část tuto poněkud opravil a doplnil, čímž věci nemálo posloužil. Překladatel rodilým jsa Lužičanem, arci nejlépe mohl posouditi, co náleželo pozměniti neb doplniti. Všechna taková místa vyznačena jsou v textu i poznámkách závorkami [ ]. Podobné doplňky též při některých jiných částech jinak znamenitého díla Pypinova byly by zajisté velice prospěšné. Tím ovšem nikterak nedotýkáme se originalu, který jest dosud nejlepším toho způsobu dílem o všech literaturách slovanských. *J.*

Общи резултати отъ преброяваньето населението на 1 Януарий 1881. г. Издава статистическото бюро. София 1884., str. 18. 4°.

Knížka tato podává nám výsledek posledního sčítání obyvatelstva v bulharském knížectví. Všeho vykazuje se 2,007.919 obyv. Co do náboženství jest pravoslavných 1,404 409, mohamedánů 578.060, židů 14.342, a jiných věr 11.108 osob. Co do národnosti jest 1,345.507 Bulharů (67 %), 527.284 Turků (26 %), 49.064 Val. (2·44 %), 37.600 Ciganů (1·87 %) a 48.464 ostatních národností (2·42 %).

Z chwil wolnych. Wiązanka prac literackich. Warszawa. Naklad autorów. 1884., str. 170.

Měli jsme příležitosť upozorniti již několikráte na ušlechtilou snaživosť polské omladiny. Vidno také z knížky svrchu nadepsané, že omladina v království polském pracuje utěšeně přese neblahé poměry. Jest to sbírka čtyř mladých přátel, z nichž každý v jedné společné knížce složil, co „ve volných chvílích“ učinil. Nalézáme tu verše i prosu A. Chominského, R. Lecha, Miriama (Przesmyckého) a K. Sękowského. Zmiňujeme se prozatím o této knize jen krátce a vytýkáme zejména její slovanský směr. Vedle příspěvků prací původních nalézáme tu „Kwiatki z niw lużyckich“ (překlady několika luž. básní Zejleřových a Cišinského), které v milou kytici uvil Karel Sękowski, a dvě básně Vrchlického („Satanela“ a „Pokuta Don Juana“) v překladu horlivého Miriama. — Výtěžek věnují spisovatelé-nakladatelé nezámožným studentům. *J.*

Veleplodná „Matice Hrvatská“ udělovala v těchto dnech ceny za nejlepší spisy chrvatské. Zejména dostalo se čestné náhrady p. V. Mažuranićovi za hru „Grof Ivan“, dru. B. Lorkovičovi za dílo „Žena u kući i vani“, M. Jambrišakové za knihu „Znamenité ženy‘ a A. Veberovi za překlady z Cicerona. Podotýkáme, že příště počneme uveřejňovati delší stať o ruchu v pozoruhodné literatuře chrvatské za poslední dvě léta z péra jednoho z českých spisovatelů.

Pan Pavel Byczkowski, mladý a horlivý pěstitel vzájemnosti polsko-české vydal ve Varšavě velice vhodný návod ku naučení se českému jazyku: „Sposób nauczenia się po czesku v 18-tu lekcyach. (Warszawa 1884.,

str. 127.). Podobné praktické navedení k naučení se polskému jazyku vydal literarní odbor pražského řečn. spolku „Slavia“ (V. Číhák). Knížka pana Byczkowského setká se zajisté se zdárným úspěchem i podotýkáme jen, že obsahuje pěkný výběr několika prací z české prosy a poesie (Ot. Jedličky, E. Vocela, Vrchlického a Jablonského). Sarkofag Vrchlického podán jest v plynném překladě od Miriama. Spisovatel hodlá vydati jako pokračování k tomuto návodu „anthologii poetů českých“ s polskými vysvětlivkami. (Také Kralodvorský rukopis.) Užitečná práce pana Byczkowského věnována jest jednomu „z upřímných a srdečných přátel Poláků“ v Čechách.

Dovídáme se, že p. Řeřábkova historická studie „Jiří II., poslední kníže veškeré malé Rusi“ (Čas. Musea král. českého 1883.) vyjde brzy v Petrohradě v ruském překladě. Překladatel připojí k ruskému překladu nadační listinu městu Sanoku Jiřího II. z r. 1339., kteráž v Řeřábkově studii není pojata. Dovídáme se zároveň, že o téže české studii píše p. Linničenko z Kijeva kritiku.

Josef Mikš, prof. v Tambově a známý spisovatel český, počal právě vydávati Dostojevského Vybrané spisy. První sešit (str. 57.) obsahuje velice zajímavý životopis znamenitého spisovatele, načež následovati budou české překlady jednotlivých povídek a románů, zejména „Zápisky z mrtvého domu“ (sibiřské trestnice). K této pozoruhodné publikaci vrátíme se ještě.

V Kijevě vyšlo nové, již třetí vydání vzorů jihoruského ornamentického vyšívání: южно-русскій орнаментъ (Les ornaments petits Russiens). Tato překrásná Lisenkova sbírka byla v tomto novém vydání značně změněna a rozmnožena J. A. Rozovem, a obsahuje 16 listů nejrozličnějších národních vzorků v úpravném barvotisku.

Zenon Przesmycki (Miriam) odevzdal svůj překlad Vrchlického sbírky básní „Duch a svět“ ve Varšavě do tisku.

P. Stanislav Konopka, dramatický umělec a deklamator polský, meškal v těchto dnech v Praze a přednesl dne 3. května v „Uměl. Besedě“ některé ukázky z bohaté poesie polské, zejména „Poloneza trzeciego Maja“ z Pana Tadeáše, „Grób Agamemnona“ Julia Słowackého, „Pogrzeb Kościuszki“ Kornela Ujejského a j. Deklamace páně Konopkova je úchvatna, vyznačuje se hlubokým pojetím básníkových myšlének, kreslí jemně a přec výrazně, dojímá posluchače, zachvívá jeho citem, tlumí v něm dech a rozněcuje zároveň k nadšení. Při přednesu polského deklamatora zdá se nám, jako bychom účastni byli těch skutkův a dějův, o nichž jen vypravovati slyšíme. To jest ovšem požitek vzácný. Také paměť p. Konopkova je obdivuhodna — deklamuje z paměti dramata o pěti jednáních! Vybrané obecenstvo přijalo znamenité umělecké výkony polského mistra bouřným potleskem.

Oprava. V předešlém (květnovém) čísle „Slov. Sborn.“ ve článku „Nová poesie polská“ na str. 247. řádek 28. místo Loška čti Zoška a na str. 249. řádek 4. místo Mich*and* čti Mich*aud*.

Polský balet.

Poprvé — pokud nám vědomo — objevil se v Praze bratrský národ v zastoupení sličnými a výbornými tanečnicemi, poprvé byl nám tlumočen zvláštní a sympathický ráz polského lidu původní, národní a přec všeobecně srozumitelnou mluvou ohnivých evolucí baletních.

Značný úspěch, jejž vytančili si v Praze solisté a solistky polského baletu, neklademe ovšem nikterak na vrub slovanské vzájemnosti. Jakkoli pražské obecenstvo s přirozenou účastí vyšlo polským balerinám vstříc, poněvadž jsou Polky, nebylo by zajisté uneseno, kdyby výkony našich tančících hostí nebyly samy o sobě výtečné.

Koncem dubna zavítala k nám do Prahy na své tournée varšavská baletní společnosť páně Lukowiczova. Družstvo „Národního divadla“ propůjčilo p. Lukowiczovi k pohostinským hrám budovu „Nového českého divadla“, v němž tančili naši hosté pětkráte, mimo to pak jednou v „Národním divadle“ samém.

Pražský repertoir společnosti obsahoval některé větší pantomimické balety, jednak národního rázu („Svatba v Ojcově“, „Stach a Zoška“, „Beseda cikánů“), jednak mezinárodní („Kateřina, dcera banditova“, „Noční dostave-

ničko", „Nešťastný milovník"), dále quodlibety a divertissementy z pestrých baletních vložek a pas seřaděné.

Z pantomim protkaných převážně seriemi půvabných a ohnivých tanců jak ryze národních tak obecně choreografických, uchvátila nejvíce „Svatba v Ojcově", rozkošný poetický balet, jejž komponoval Josef Stefani (z české krve); *) „Svatba v Ojcově" tančena ve Varšavě poprvé r. 1823. i opakována do dneška více jak tisíckráte!

Z jednotlivých tanců poznali jsme národní Mazur, Krakoviak, Polonéz, Oberek, Kujawiak a Mazurek, provedené v původním lesku a žáru samými Polkami a Poláky s veškerou vervou, elegancí a svižností celého znamenitě vycvičeného baletního sboru. Milovníci groteskních tanců pobavili se „Matelotem", jejž tančili střídavě pp. Langowski, Witek a Zabczyński, pak tancem kozáckým. Jemnými požitky byly „Mazurek", pas seul náruživé a imposantní slečny Guzikiewiczovy; grand pas de quatre, provedený bravurně prvními silami společnosti, slečnami Dziawassy, Guzikiewiczovou, Lenczewskou a p. Zabczyńským. Půvabná maďarská polka, tančená spanilou slečnou Langowskou a panem Popkem; roztomilý čardaš, v němž si získali sympathie diváctva malí Langowští, Stach a Olesia a j.

Leč — musili bychom vyjmenovati téměř všechna provedená čísla bohatých programmů, kdybychom chtěli poukázati na veškeré tance, v nichž přirozená ohnivosť, oslňující technika, jemná propracovanosť podrobností, vycvičenosť a součinnosť baletního sboru p. Lukowiczova vítězně před kritickým zrakem dychtivých diváků obstály.

Výsledky společnosti jsou dvojnásob čestné, považíme-li, že její dokonale vyspělé choreografické umění překonalo nejednu stinnou stránku rámce, v němž jsme je poznali, že dovedlo nás vytrhnouti z tísně okolí, jemuž by každá slabší umělecká produkce byla podlehla. Jsme jisti, že by úspěch našich hostí byl býval ještě značně skvělejší, kdyby jim byla sloužila za rámec přiměřeně nádherná budova, za pozadí skvostná výprava, za průvod řádná hudba; jmenovitě s necvičeností orchestru, na rychlo zjednaného a nenastudovaného bylo krutě zápasiti sličným tanečnicím a tanečníkům, jejichž vířivý let předstihoval pravidelně o několik taktů nejapnou hudbu.

Jak čistěji a plněji vlnily se taneční evoluce baletu p. Lukowiczova na jevišti „Národního divadla", za průvodu hudebníků z orchestru téhož ústavu! Návštěva polského baletu v Praze jest nám milou vzpomínkou a — jakož doufáme — i zárukou návštěvy obnovené. *J. Lier.*

Adressář spisovatelův a umělcův slovanských.

I. Slovinci (pokračování).

Rahnć Janko, právník ve Vídni.
Resman Ivan, úředník jižní dráhy na Divači.
Rutar Simon, c. k. professor ve Spljetu.
Senekovič Andrej, c. k. professor v Lublani.
Srnec dr. Janko, advokat v Mariboru.
Srnec dr. Josip, advokat v Celji.
Simonič dr. Fran, c. k. amanuensis v bibliothece universitní ve Vídni.
Solnce Ivan, theolog v St. Francisku v Severní Americe.

---

*) Stefani Josef narodil se r. 1800. ve Varšavě a již v třináctém roce skládal hudbu k rozličným sborům. Později jmenován byl kapelníkem varšavského baletu a složil hudbu k několika oblíbeným baletům (Dyabeł rozkochany, Okrężne, Wesele w Ojcowie. Otec jeho, Stefani Jan, národní skladatel, nar. se r. 1746. v Praze, zavítal na vyzvání knížete Ondřeje Poniatowského (bratra krále Stanislava Augusta) r. 1771. do Varšavy, kdež stal se později kapelníkem v divadle a kathedrale. Tento Čech jest tvůrcem první polské opery národní „Krakowiacy i Górale" (slova V. Bogusławského), představované poprvé r. 1794. v divadle varšavském. Zemřel r. 1829. ve Varšavě. Upozorňujeme jen na to, že Josef a Jan S. byli tu a tam mylně považováni za osobu jednu. Red.

III. **Slováci** (pokračování).

Lauček Daniel, dramaturg, filosof. Tiszolzc (Tisovec).
Záturecký A. P., vychovat. spis. Brezno-Bánya (Brezno).
Soltészova Elena, novell. Thurócz-Szent-Márton.
Reuss Lud. A., bajesl., archaeol. Nagy-Röcze (Velká Revúca).
Bodický Samo, dedin. novella. Ozdin. p. Lossoncz (Lučenec).
Fajnor Štefan, hudební skladatel. Szenicz (Senica).
Hroboň J. Mil., bajesl., filologie. Istebno, p. Párnicza (Parnica).
Uram Rehor (Podtatranský pseud.). Liptó-Szent-Miklós (L. S. Mikuláš).
Bencur Matej (pseud. Martin Kukučin). Jasenová, p. Alsó-Kubin.
Bielek Anton, novellista. Fačkov, p. Rajecz.
Dobšinský Pavel, f. Drienčany, p. Felső-Balog (Horní Bolok).

(Pokračování.)

Vypravení mladých pracovníků v oboru slavistiky do zemí slovanských.

Podáváme tuto zprávu o výsledku našeho předsevzetí. Žádosti dobře odůvodněných došlo celkem 11, a sice:

I. O podporu na cestu do Bulharska (do Soluně a na Athos).
II. O podporu na cestu do Ruska (zejména do Petrohradu a do Moskvy).
III. O podporu na cestu do Dolních Rakous (do osad slovanských).
IV. O podporu na cestu do Srbska.
V. O podporu na cestu do Krajiny a Dalmacie (zejména do Dubrovníka).
VI. O podporu do srbských zemí uherských (Subotice, Nový Sad a Frušskou Horu).
VII. O podporu na cestu do Poznaňska.
VIII. O podporu na cestu do Lužice.
IX. O podporu na cestu do Podlesí a na Ukrajinu.
X. O podporu na cestu do Polska a do Kijeva.
XI. O podporu na cestu na Velikou Rus.

Z toho patrno, že většina žádostí vymiňovala značnějších částek peněžitých i bylo tudíž nutno bráti zření jen k žádostem takovým, kteréž požadavky svými nepřesahovaly prostředky, jaké jsou nám dány k disposici.

Po uvážení všechněch okolností udělen příspěvek těmto pánům:

1. Panu *Janu Herbenovi*, stud. hist. a spisovateli práci z oboru českoslovanské ethnografie i historie, udělena částka 70 zl. (jím samým za dostačitelnou uznaná) na cestu do Dolních Rakous k návštěvě neznámých mu ještě osad slovenských s nářečím uherským i moravským a několika dědin čistě chrvatských.

2. P. *H. Máchalovi*, supl. prof. v Něm. Brodě, kterýž pracuje o kulturním životě Slovanů, zejména Srbů lužických, udělen zbytek, jakož i částka, kteráž nás případně ještě dojde do 100 zlatých, jako příspěvek na cestu do Lužice.

Pan dr. J. Strakatý, starosta „Umělecké Besedy“, jsa předsevzetí našemu zvláště příznivě, přispěl znova částkou 5 zl.

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nové: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník III. — 1884 — Číslo 7.

Staroslovanské řády a obyčeje.

Píše prof. Josef Perwolf.

Národové arského kmene, později nazvaní Slované, osedli v zemích mezi moři adriatským, baltickým a černým, po Dunaji, Labi, Odře, Visle a Dněpru, tedy v zemích, přírodou, ponebím atd. dosti rozdílných. Slované, zůstávajíce v původních společenských formách, bydlíce rozdrobeni, dlouho nemohli sestaviti obšírnější a pevnější politické spolky — státy; a všichni oni nikdy netvořili, byť i na krátko, jednoho politického celku, jednoho státu. Sebralať se jen bližší plemena v jeden politický celek, a slila se časem ve zvláštní národy. Ale spojiti takové národy v jeden politický celek nikterak se nedařilo, i pomíjející byly takové pokusy moravského Svatopluka, českých a polských Boleslavův a j. Všechny tyto nové útvary, slovanské státy, slovanští národové, rozvíjeli se samostatně, neodvisle druh ode druha, a také pod cizím vplyvem, sousedův cizozemců, více nebo méně vzdělaných, Římanů (Vlachů), Hřeků, Němců. Styky mezi slovanskými národy ovšem také nepřestávaly, vzájemné svazky trvaly mezi nimi dále, slovanští národové působili, více nebo méně, druh na druha; stávaly se nejednou pokusy, spojiti ty neb ony slovanské národy v jeden politický spolek. Ale přes to všechno takové snahy a pokusy nemohly již změniti nastalého ve Slovanstvě pevného stavu věcí: slovanští národové zůstali národy, a neutvořili již nové jednotky, nového národu, třebas oni i žili dosti dlouho v blízkých stycích, ba v jednom státě. Čechové a Poláci zůstali Čechy a Poláky, přes všechno jich snažení v XV. století, aby se sblížili ba i sjednotili v jeden stát; Poláci a jihozápadní Rusové zůstali Poláky (Ljachy) a Rusíny, přes všechno jich dlouhověké společné bydlení v jednom státě; Chrvati a Srbové, ačkoli vlastně jsou jeden národ mluvící jedním jazykem, zůstali Chrvaty a Srby atd.

Ale přes takové, větší nebo menší politické i národní rozdrobení a rozdvojení Slované přece zachovali si ve společenském bytě velmi mnoho někdy až ku podivu společných a podobných stránek; a tato podobnosť nemohla býti zahlazena stoletími, ba tisíciletími politických a národních rozdílův. Proč Čechové a se-

verní Rusové nazývají polní úrodu obilí, což u jiných Slovanů znamená hojnosť? Proč polští Kujaváci nazývají dozorce nad dělníky přistav, což u Rusů znamená náčelníka jiného druhu? Proč sbory, hromady sebrů (hospodářů) byly v Srbsku do XIV. stol., a hromady sebrů, sjabrů (hospodářů) jsou ve střední Rusi dosud? Proč srbští Černohorci posud hledají ztracenou věc zvláštními agenty soky, kdežto Čechové a Rusové zapomněli již o takových socích, ale ještě v XIII a v XVI. stol. je znali? Všechno to jest obecné slovanské dědictví, které zachovalo se u rozličných slovanských národův od nejstarších dob až dosud.

I. Slovanské osady.

Slované osazovali se nejprve v zemích nikým nezaujatých. kde oni jeví se co první známí obyvatelé, a potom v zemích již osazených, kde oni jsou pozdější příchozí a tvoří již druhou nebo třetí vrstvu. V prvním případě zeměpisné názvosloví těch zemí jest výhradně slovanské, v druhém případě však jenom s části slovanské, s části cizí nebo ke slovanskému přizpůsobené. Slované osazujíce se nazvali řeku nebo horu, ves nebo hrad, podle půdy a polohy, často jednostejně i v nejvzdálenějších krajinách; tak na př. Brěznica (Březnica, Berezina) = řeka vytékající z březového lesa, Lysá Hora, Vysočany atd. Stávalo se také, že Slované přesídlujíce se ze své vlasti do jiné krajiny, přenášeli tam rozličná zeměpisná jména; tak na př na jihu i na severu Rusi vyskytají se Vladiměř (Volodimer'), Halič — Galič, Perejaslavl' atd. Mnohá jména řek náležejí nejvzdálenějším dobám, kde arské kmeny, slovanský, litevský, německý a j., byly druh druhu bližší; proto jsou ta jména temna a dají se objasniti jen pomocí srovnavacího jazykozpytu. S Dunaj srovn. sankr. dhûni — řeka, s Odra litev. audra, hřecké ὕδωρ — voda, s koncovkou -ava (Vltava, Sázava, Opava, Brzava) latin. aqua, něm. -aha (*aa*) atd.; jasna jsou jména řek, Varta a Svratka (vrtící se), Viťba (vijící se), Bystřice, Pěna, Černá, Bělina, Doubrava, Teplice, Kamenice, Vepř, Rybnice atd.; jména hor, Chrebet (hřbet, Karpat), Šumava (šuma — les šumící), Bukovina, Svatobor, Krkonoše a j.

Co se týče osad, hradův a vsí, to nejstarší jsou osady s rodovými jmény s koncovkou -ici (-išti, -iéi, -iči), na př. Vojslavici (později Vojslavice), Ratiborovici. Taková jména jsou původně ne pojmenování osady, ale lidí jednoho původu, rodu, kteří se nazvali podle svého otce, děda: Vojslavici nebo Ratiborovici jsou potomci, rod Vojslava nebo Ratibora, jich osada, a konečně, po oslabení a zaniknutí rodových svazků mezi obyvateli osady, zbylé jméno osady, obce, spolku lidí již ne jednoho původu. Osady nazvaly se podle zakladatelů: Kyjov (Kijev), t. j. hrad Kyjův, Serbino — sídlo (sedlo, selo), Serbina, Boleslav', Jaroslavl', Vojněž, Sjeradź — hrady Boleslava, Jaroslava, Vojněga, Sjerada. Velmi rozmanitá jsou jména osad podle polohy: Polany (Poljany), Jezeřany, Poříčí (Porěčije), Prosěk (Prosik), Záhoří (Zagorije) a j. —

obyvatelé v polích, u jezer, řek, prosek — průsek v lese, za horou. Jména podle rozličných případů, vlastností, přezdívky: Tupadly, Tatobity (tať — zloděj), Konětopy, Ljutoglavy, Čerto-usy (Čertovousy), Semily atd. Jména podle zaměstnání obyvatelů, která zůstala i potom, když obyvatelé osady dávno byli přestali zabývati se takovým odvětvím průmyslu: Koloděje, Kováry i Kováře, Rataje, Rybitvy — Rybáky — Rybáry, Rudníky, Psáry atd. Jména podle vystěhovalců z jiných zemí: Čechy, Poláky, Chrvaty, Srby, Kriviči, Doudleby (Dulěby), Prusy atd. Dlužno podotknouti, že místná jména toho druhu liší se od původních jmen samých obyvatelů formou: osada Polany (a lidé: Polané), Čertousy (a lidé: Čertousi), Psáry (a lidé: psáři), Doudleby (a lidé: Doudlebi) atd. Jména s rodovou koncovkou -ice třeba skláněti podle mužského: Litoměřicům (a ne: Litoměřicím), za Litoměřici (a ne: Litoměřicemi). Také přídavná jména Boleslav', Čáslav' (scil. hrad) měli Čechové za mužská, mluvice na př. Mladý Boleslav; genit. Čáslavě (-vja), loc. na Zderaze, instr. pod Práchněm, připomínají posud mužskou formu, jakož také Poláci a Rusové pravidelně mluví Bolesławja (genit.), w Bolesławju, Jarosławlja, Jarosławlem.

Taktéž rozmanita jsou jména plemen a národů. Vyskytají se jména plemen s koncovkou -ici (rodová): Ljutoměrici, Holasovici, Radimiči. Obyvatelé rovin, polí, lěch (ljach, ljad, lęd) nazvali se Poljané (Polané, Poláci, po Vartě i po Dněpru), Ljachové, Lechové, Lęchové (srovn. litevské Lenkas — Polák), Lędici (srovn. uherské Lend'el — Polák); obyvatelé lesnatých, dřevnatých krajin Derevljané (rus. po Pripěti v Polesí), Drevané (po Labi); obyvatelé dregv (dregva, drjagva, drehva rus., bařina) — Dregoviči, obyvatelé luhů, lužic (bařin) — Lužičané; tak i Pomoří, Záchlumí, Krajina — Ukrajina (země na kraji, u kraje, pomezí) a j. Podle řek: Morava — Moravané — Pomoraví, Bosna, Neretva, Polabané, Porosjané (Ros') a j. Podle hradů: Volyňané, Kyjané (Kyjevané), Smolňané (Smolensk), Novgorodci, Piňané (Pinsk), Gъdaňané (Gdansk) a j. Podle rozličných vlastností, přezdívky: Ljutici (ljutí, lítí), Bojkové a Bojmané (bojovní), Čechové (vojíni, kmen čech — bití), Veleti (velikáni), Vęti (Veneti, Anti — velikáni), Varni (vraní, havraní), Rakousi (rako-vousí) a j.; Červená a Bílá Rus', Malá a Veliká Rus', Kajkavci — Čakavci — Štokavci (podle slov kaj, ča, što = co), Chochli (chocholouši), Šokci (hlupáci), Mazuři (zamazaní) a j. Srbi, t. j. národ (srovn. polské a ruské paserb — pasyn, nevlastní syn, a srovn. německé thiuda — deutsch = narod). Slověně (Slovené, Slované), temného původu, prvotně jméno jednoho nebo několika plemen (Slovené baltičtí, jich zbytky Slovinci, Slovenci pomořští, Slověně — Slovenci — Slováci podunajští, alpští, karpatští), potom obecné jméno všech plemen, známých starému světu pod jmény Veneti, Suevi, Sarmati a j.

Množství jednostejných pojmenování plemen, zemí, osad, vyskytá se v rozličných slovanských krajinách. Taková jména za-

kládají se s největší části na kmenové jednotě a příbuzenství Slovanů, na duchu jich jazyka, který všude mohl nazvati obyvatele polí a lesův Polany a Dřevany, osady pod a za horou, řekou, lesem, polem — Podhoří, Záhoří, Zářečí, Podlesí, Zápolí a j., a tak i rozličné Doubravy, Lysé Hory, Bělehrady, Vyšehrady atd. Proto taková jednostejná jména nemohou ještě vésti k rozličným úsudkům o tom, jakoby Slované přejali je druh u druha, o přesídlení plemen a vystěhovalců, jestli kromě takových jmen není jiných přímých zpráv. Proto nelze nic jistého pověděti o příbuzenství a svazcích ljašských a ruských Polanův a Dřevanů, západních i jižních Moravanů, Srbův a Chrvatův, západních a východních Dúdlebů (Dulěbů), Volyňanů, Seveřanů, baltických a novgorodských Slovanův atd. Jestli mezi českými a ruskými Dúdleby, mezi krkonošskými, karpatskými a adriatskými Chrvaty, mezi polabskými a podunajskými Srby, mezi ljašskými a ruskými Seveřany, jest jakýsi svazek, spadá to do neznámých předhistorických dob; za dob historických však západní a jižní Chrvati a Srbi, západní a východní Volyňané, podunajští a ilmenští Slované (Slověné) mluvili všichni rozličnými slovanskými jazyky.

Mezi Slovany zachovala se ještě za historických dob rozličná podání o jich pravlasti, o mythických pradědech atd.; ale pokud taková podání zakládají se na pravdě, těžko určiti. Jeví se pradědové Rus, Lech, Čech, Radim, Vjatko, Chrvat; ruští Radimiči a Vjatiči odvodili se z Ljachů; podle starých podání ruských, polských a českých, zapsaných v letopisech XII.—XIV. stol., mnohá plemena ruská, ljašská a česká vyvodila se z jihu, od Dunaje, této posvátné řeky Slovanů, což není pravdě nepodobno. Slovanští národové a plemena stěhovali se i za pozdějších, historických dob. Téměř celý balkánský poloostrov dobyt jest Slověny, Srby a Chrvaty; mnoho zadunajských Slověnů převedeno potom do předdunajských zemí; za vojen XI. stol. polabští Srbové převáděli se do Polska, polští Gedčané do Čech, Poláci na Rus' na řeku Ros'; v následujících stoletích stěhovalo se mnoho Poláků na jižní Rus; v severní Rusi převáděli se Novgorodci na „Niz“ do země vladimiřsko-moskevské, a odtud Moskvané do „Verch“, do země novgorodské; na jihu, po vtržení Turkův na balkánský poloostrov, mnoho Srbů osedlo mezi Chrvaty a Uhry. Hromadná kolonisace slovansko-ruská dála se od nejstarších dob a děje se i nyní na východě Evropy dále do Asie. Ruský národ postupuje ode dávna ode Driny a Dněpru na severovýchod a na východ, vytiskuje a pohlcuje tu cizoplemenníky, čudské, turecko-tatarské a j., jichžto památku zachovává tu neslovanské zeměpisné názvosloví pod novými slovanskými jmény. Novgorodci osadili sever, Kriviči, Sěverjané (Seveřané), Vjatiči, a potom zvláště Moskvané — východ. Proto zde, v zemích „za volokem“ (voľok — vlak = předěl řek) a „za lesy“, podle nových slovanských jmen Novgorod, Běloožero, Rostov, Volodimer', Jaroslavl', Trubež, Lybeď a j., vyskytají se neslovanská jména, Ladoga, Seliger, Kljažma, Kama, Lena, Suzdal, Murom, Kazaň, Saratov, Tobolsk, Jakutsk a j. Tentýž úkaz vy-

skytá se i na jihu, na balkánském poloostrově, kam Slované postupovali z podunajských zemí, osazujíce země zaujaté Vlachy (romanisovanými Illyry a Thraky), Škipetary (Albánci) a Hřeky, a vytiskujíce a pohlcujíce ty národy. Proto podle nových slovanských jmen, Marica, Černá, Bystrica, Bělgrad, Ras', Prěslav', Šumen, Prilěp a j., vyskytají se stará neslovanská, nebo na slovansko předělaná, Struma (Strymon), Solin (Salona), Srědec (Serdika), Soluň (Thessalonike), Polog (Pelagonia), Pijanci (Paionia) a j.

Jedni Slované přivykli záhy osedlému živobytí, bydleli ve stálých osadách a vzdělávali zemi, jak o tom svědčí též jich jazyk, prastará slova pluh, rádlo, brány, pšenice, ječmen, chléb atd. Ale podle takových osedlých Slovanů rolníků byli jiní Slované kočovníci, zabývající se chovem dobytka i lovectvím. Tak na př. několik věkův před Kristem po středním Dněpru v úrodném pruhu černozemném, „Skythové (t. j. Slované), rolníci a oráči," — v těch „polích", podle kterých tamější obyvatelé nazvali se později Polany, — zabývali se rolnictvím s takovým úspěchem, že tržili obilím. Na počátku našeho letopočtu mezi Vislou a Dněprem bydleli Veneti, kteří stavěli domy; ale jich jižní soukmenovci v černomořských stepích, Sarmati, žili na vozích a koních, jako to dělali i jich potomci Rusové, záporožští kozáci. Podunajští Slověné zabývali se rolnictvím v V.—VII. stol., a o jich sousedech, Srbech XII. stol., vypravují cizinci, že oni obyvatelé hor a lesů zabývají se ne rolnictvím, ale chovem dobytka. Zkušení rolníci byli také západní Slované; někteří se i nazvali podle svých polí a lěch Polané a Lěchové (Ljachové).

Slované bydleli v osadách otevřených (selo, sedlo, sídlo, ves) a ohrazených (grad, gard, gord, gorod — hrad, gradec, grozdjec, gorodec — hradec) Slovanský jazyk ukazuje na to, že Slované již za nejstarších dob ve svých osadách stavěli domy, dvory, chrámy (rus. choromy, t. j. budovy), chyže, jistby — jizby, chalupy, chaty, kąšty (kući, koči) a j. V některých těchto slovech možno pozorovati ještě přechod od živobytí kočovného k osedlému; na př. slověnská slova kąšta a istъba, staroruské veža (věže), znamenají stan i dům. Nevědomo, možno-li považovati za cizí, neslovanská slova chata a chyže (chyz); slovo istъba (jizba) jest snad německé stube, a jihoslovanská slova koliba (chalupa) a vari (veliký dům, hřecké βᾶρις, odtud vároš, vár — hrad) vzata z hřečtiny. Všeslovanská jsou jména rozličných částí domu a osady: stěna, střecha, okno, dvéře, vrata, práh, chlév, humno, ulice a j.; nábytku, stůl, police, pec atd. Dřevěné nebo proutěné chalupy byly bídné, což bylo pochopitelno za tehdejšího nebezpečného stavu obecného lidu v otevřených a všem nájezdům přístupných vsech. Chalupy stavěly se často roztroušeně, tak že obec, ať již jedna ves, nebo více vsí, zaujímala dosti obšírné území; ještě za dob pozdějších na severní Rusi vsi skládaly se z nemnohých dvorů (2—7), a takové malé vsi, počtem 20—60, skládaly obec. Sotva možno mluviti o jakési obecně slovanské stavbě a zařízení osad; vše to záviselo na přírodě, po-

nebí a stupni vzdělanosti osadníků, jako i nyní; posud se liší bídné kurné jizby (chalupy bez komínu) v západní Rusi, lepší dřevěné chalupy ve východní Rusi, vybílené chaty z lepenice, slamou kryté na jižní Rusi, proutěné chaty v Bulhařích, selské domky v Čechách a na Moravě atd. Na pomezí světa německého a slovanského, po Labi, slovanské osady lišily se od německých okrouhlou. na způsob podkovy zdělanou stavbou.

Slovanský hrad byl osada hrazená, sroubená ze dřeva, a teprve později kamenná (ruské kreml', kremnik), ohrazená násypem a týnem (plotem, kolím), hradbami (starorusky též gorod), dřevěnými, potom kamennými, příkopem, a kromě toho bráněná samou přírodou, řekami, jezery, bahny, lesy. V samém hradě byly rozličné budovy, dvůr knížete a jeho úředníků, služebníků, chrám; ale za pokojných dob hrad mohl býti i pust nebo málo obydlen; zalidňoval se jenom za doby válečné, když tam sbíhalo se okolní obyvatelstvo, hledajíc útočiště sobě i svým dětem (proto staroruské jméno hradu dětinec). Jestli hrad byl důležitým místem trhovým a politickým, tu okolo něho, pod ním nebo před ním osazovali se kupci, řemeslníci, rozliční průmyslníci, zemané, rolníci a j., zaujímali otevřené podhradí (podgradije) nebo předhradí (rus. peredgorodije, později též posad), které časem se také ohrazovalo (rus. gorod okolný, kromný, krom, jakoby hrad „kromě“ původního), a tvořilo s původním hradem (rus. kremlem) jeden nový celek, nový hrad, novou obec, jednu gorodnuju osadu (rus.). Takový vznik velikých hradů možno pozorovati posud na př. v Praze, Krakově, Kyjevě, Moskvě, kde okolo původního hradu (zámku, kremle) na výšině, rozkládají se ostatní části, nejprve otevřené, potom také hrazené. Ve hradech byly tržiště (rus. torgoviščе) pro trhy, ulice. Ruské hrady dělily se na konce (čtvrti).

Staré slovanské hrady byly nevelikė ohrady nebo znamenité pevnosti; mnohé časem zpustly, dřevěné sruby se rozvalily, shořely, a z takového hradu zbyly ledva násyp ze země nebo kamenná ohrada; vnitřní místo porostlo lesem, zoráno v pole, a o někdejším živobytí v takovém hradišti (gradište, grodzisko, gorodišče) svědčí rozličné vykopávané věci. Takových hradišť jest ve slovanských zemích velmi mnoho, mezi nimi zbytky někdy znamenitých hradů, na př. českého Ljubošína (Libošína), polského Gedče, ruského Volyně a j. Hrady byly u Slovanův od nepamětných dob; již Hřekové a Římané znali v zemích mezi Labem, Dunajem, Dněprem a baltickým mořem, ve východní (svevské — slovanské) Germanii, v Dacii a Sarmatii, mnoho hradů. Některé z nich zachovaly se dosud i s jmény, jako na př. Brodentia — nyní Brod (na hranici Čech a Bavor) Kalisia nyn. polský Kališ, Pessium — nyn. uherský Pešť (Pec) na Dunaji; jména jiných hradů kryjí se ve jménech plemen, známých Hřekům a Římanům, na př. Rakousy (Rakati), Štětín (Seidini), Gъdansk (Gythoni) a j., ale s největší části polohu těch nejstarších hradův určiti nelze, na př. Virunum, Treva, Uskenum, Azagarium, Sar-

bakum a j. Ve stol. IX. Němci představovali sobě slovanské země pokrytými množstvím hradův, a Varjagové (Normani) nazývali východoslovanské země Gardariki, t. j. říše hradů. Mnohé posud trvající hrady již tehdy, v IX.—X. stol., byly známy jako lidnatá a bohatá střediště trhová a politická; tak na př. na baltickém pomoří Volyň, Štětín, Gdansk, v zemích polabských, poodřanských a povislanských Budyšín, Praha, Krakov, Vislica, Gdeč, na východě Novgorod, Smolensk, Polotesk (Polock), Kyjev a j. Začátek těch hradů ztrácí se v předhistorických dobách, a mnohé jeví se takořka na samém počátku své historie jako bohatá a důležitá střediště, známá na západě v Němcích a na východě u Arabů, z čehož možno souditi o mnohověkém živobytí v nich dávno před IX. stoletím.

Mezi lidem selským a hradským nebylo právního rozdílu; obecnému právu zemskému byli podřízeni sedláci i hrazané (srovn. místní jméno Hrazany), graždané (slověn.), gradjané (srb.), grodzjané (pol.), gorožané (rus.), i hradčané (obyvatelé hradcův, srovn. místní jméno Hradčany). (Pokračování.)

Nová poesie polská.

Úvaha a ukázky z nové polské anthologie.

Od **Františka Kvapila.**

(Dokončení.)

Adam Asnyk.

Tajemné božstvo.

Na chmurném hory štítu
ční chrámu klenba snivá
a z jeho zdí se v třpytu
tajemné božstvo dívá.

Hle, ctí je darem sterým
vždy sluhů věrných kruh,
kadidla dýmem šerým
již zčernal starý bůh.

Tvář jeho v stín se halí,
je kryta věků plísní —
on mlčky zří jen k dáli,
vždy slaven lidu písní.

Však jednou — lid sem dravý
ryk zhouby nes' a zmar,
by zbořil oltář slávy,
v chrám vrhl divý žár.

Již na prahu jsou mnozí
a drtí odpor zrakem,
starému božstvu hrozí,
mlat zdvihli, točí prakem.

Jen kněží vznesli dlaně,
v jich srdci žal a hněv...
Chtí boha ku obraně
svou cedit vřelou krev.

„Ó Pane!“ lkají v stesku,
„zjev božskou svoji moc,
láj ztresci hadem blesků,
sraz v propasť ji a v noc!“

Zbroj chytli, v boj chtí spěti —
v tom bůh dí klidnou řečí:
„Moc má dnes triumf světí,
zbraň odvrzte, pryč s meči!

Mně není třeba zbraní,
ni nadpozemských sil:
nechť zboří v zpupné dlani
lid obraz, který ctil.

Já v moc to hrdé plémě
již nedám pranikomu,
k mstě netřeba mi země,
ni k trestu nebes hromů.

Ať zvednou mlaty v roji,
tvar sochy zdrtí v ráz,
vždyť božskou bytosť moji
nezničí vztek ni mráz.

V tmě zašlých věků zpilá
již často lidu zlosť
se v stejné zlobě mstila,
já snesl bouří dost.

Již nejednou láj pustá
mne smetla v žáry kleté —
v nich bytosť má jen vzrůstá,
krásnější z trosek kvete.

Mne topor nepovalí,
byť kámen srazil v prach,
jen vzhled můj zdokonalí
víc každý jeho vzmach.

Zmar mládí dá mi plesné,
v žár pučí nová sláva:
neb sotva moc má klesne,
již větší z ruin vstává.

Pak lid zas na kolena
zde kleká jako dřív,
a věčná tato změna —
toť největší můj div!“

A s k e t a.

I.

Já žití v tobě zavřel, ó Pane!
Duch zjevně, skrytě k tobě jen plane
a míří cestami všemi:
já mučím, trýzním marné to tělo,
by jen tvou slávou oddychnout smělo,
jsouc cizím na této zemi.

Tak dlouho klečím, tobě se koře
a zrak svůj ztápím v jasnosti moře,
za níž tě dosáhám v tuše.
Ne dost, že mysl odhadne tebe —
já proniknout tě toužím až v nebe,
chci zrakem spatřit tě duše.

Tak v světlo věčné upřený, prahnu,
kdy číš si zjevů mystických nahnu,
ran záře krvavých květy.
A nad pozemskou vzlétaje hlínu
v nekonečnosti tužeb svých hynu,
tam ve tvé noře se světy.

Leč marně v svatou horuji lásku
a zbavuji se tělesných svazků,
mně ještě nelze tu s prahu
posledních shrnout záslony mraků,
skrz legiony Serafů zraku
poslední otevřít dráhu!

Království tvoje nespadlo dálné
na duše mojí zrcadlo žalné,
by v něm se skrylo jak v hrobě;
já v prachu zničen nesklonil hlavy
před majestátem strašlivé slávy,
jít v ohni spatřiv Tě k sobě!

Jen časem, bolem utýrán zcela
můj svrhne duch ty okovy těla
a v život nový pak zírá —
v paprscích do tvých nebes on vlétá
v apotheose znikaje světa,
a v blahém nadšení zmírá.

A již se před mým odkrývá hledem
rozstouplých hrobů v blýskání bledém
ten Jerusalem, kde žití,
jenž světů přešlých v zbořeném řádu
má bez počátku, bez konce vládu
a věčnou extasí svítí!

Leč sotva první osloněn zoří,
rvu zjevů květ, jímž opojí v hoři
duch smysly nadšený, ryzí,
když náhle svého zenithu s výše
do dávné klesám mrtvosti říše,
a rajské vidění mizí.

II.

S odkrytým duše kalichem, Pane,
v nicotě mrtvé život můj tane
a v žáry nové se vracím.
Již pro mne času, prostoru není,
jen zoře věčná svítí mi v snění,
já nejsem — v tobě se ztrácím.

Já vzlétám, spěji v hlubiny bezdna —
ač slunce zář tam neplane hvězdná,
zrak lesku nesnese v mdlobě.
To nejsou hvězdy, mraky ni hory,
leč okřídlené andělské chóry —
v tůň světla vedou a k tobě!

Ó! zář tu kříž sám veliký hází,
a u stop jeho žití zdroj vzchází —
proud z něho věčný se řítí.
Tlum vyvolených, tisíců davy
jak holubic řad k němu se staví,
v něm pije spásu, jež svítí.

Své zraky všichni tamo pak zvrátí,
krvavou trnů korunu zlatí
kde drží andělé v mraky,
a pod ní vyšší svatých zas kruhy
tkví, rozpjaty v lem nezměrné duhy,
jak hvězdné kotouče, páky.

Hle, s knihou soudů božích tu v šeři
svět jedni hledem proroků měří,
chvalozpěv z úst jich se rojí —
veselé druzí zpívají žalmy,
a mučedníků přijavše palmy
v krvavém myjí se zdroji.

Dál na vše blankyt šíří se směry —
v té hybné vlně duchové sféry
děv cudných k předu tlum pílí —
stříbrným hlavy září jim věncem,
v slavnostním rouše před oblíbencem
chtí stanout v triumfu chvíli.

Ach! i ta plyne nadšena, jasna,
jak ona, s nebes pohledem, krásná
jež stála bleda, když rety

jsem ve vrkoči ztápěl jí zlatém...
— — — — — — — — — — — —
Kde jsi, ó Pane? Mizíš mi chvatem,
  tvých nebes znikají světy!

III.

Čím země mi? Jí zhostiv se cele,
já lidem také odumřel v těle —
  nic mne k nim nepoutá v žití,
útěchy zemské, bolesti, žaly
jsou rouhání jen planých rej stálý,
  jichž jed se v srdce chce vrýti.

Ať krví hnusná kypí jen číše,
ať dav ten vilný rouhá se v pýše,
  dál slavě triumfy svodu,
ctitelé klamu ve klamy padnou,
když na popelu věků jen zrádnou
  vždy kořisť loví si hodů.

Andělé, kteří, zbloudivše pychem,
chtí popel mrtvý oplodit hříchem,
  zří k zemské vlasti jen vděku,
ať hněvem nebes dotknuti předem
neuzří Boha toužícím hledem,
  v tůň zniknou krvavých věků!

Nad vřavou takých červů, jež zdola
o právo žití křičí a volá,
  chvilkových útoků v hluši
nezměnitelná pravda, k níž spěji,
podmínky žití rozluští v reji
  a pouta bludů pak skruší.

Tam, zlořádu kde kal se jen vzpíná,
již bije soudu hodina jiná
  snům lidstva temným a mraku,
a duchů, předtuch bázně spjat valem,
zří tlum, již divým zachvácen žalem,
  v nebesa, plná zlých znaků.

Čas děsný hrůzy věků se zvedl
a ten již hvězdné na vozy sedl,
  jenž věncem železným vládne,
svět, jehož nezná dle jména ani,
ač v ohnivém dřív zjevil se plání —
  srp zářný v ruce má pádné!

Jde ku žni, před ním andělů sbory
rovnají zemské doly i hory
  již pluhem poslední zhouby,
a hřbitovů lán zoravše, čisté
sbírají zrní k odplatě jisté
  tam boží očisty v hloubi.

Duchové, jež skvost zásluhy slaví,
již oblékají vítězství hávy,
  v nadzemské záři kol zdobě:
i krví lidskou zbrocení vrazi,
prošedše muk tvých žhoucími srázy,
  se čisti vznášejí k tobě!

Leč zavrženi kdož ti jsou všude,
co jdou teď v moře plamenů rudé
a hanby znakem se hlásí?
Ach! poslední to z mého jsou lidu,
ti v marném smutku čekali v bídu
zář z mrtvých vstání a spásy!

Bezplodných muk jsi hlod jim dal stálý,
ač svědky tvojí byli vždy chvály —
dnes los jim zhouby jen kletý!
Tvůj dělník v takovou odplatu vkročí?
— — — — — — — — — — — — —
Kde jsi, ó Pane? Mizíš mi s očí,
tvých nebes znikají světy!

V zimní noci.

Jde s písní kouzelnou na rtech
přes násep sněhový, bílý,
a neví ani, kde v klidu
svou hlavu k noclehu schýlí.

Ač noc již pokryla zemi,
poušť zevšad kol něho mživá,
on dál jde poutí svou mračnou,
bez bázně, vesel a — zpívá.

Zří v dálku na pole zmrzlá,
na stromy, zastřené stínem,
leč sladkých netlumí písní,
dál jásá v zpěvu vždy jiném:

„Mně nejsi hrozna, ó noci!
ač mrak tvůj ukryl vše zcela
tak hustě, jak bys tu na vždy
snad vládnout nad světem chtěla.

Já vím, že v propasti temné
ti prchat před sluncem bude —
a těm, kdo zbudí se jitrem,
svit nový zablyskne všude.

Přec nezmrazíš mi, ó zimo!
nadějí sladkých třpyt bledý —
ač kryješ mrtvou zem širou
rubášem sněhu a ledy.

Až čas tvé přelomí žezlo,
ó jistě s novým pak jarem
když mně ne, rozpučí jiným
květ zlatý v nadšení starém!

Mne, drahá, nesvedeš lehko
zdánlivým chladem a mrazem —
nechť od své urveš mne hrudi,
neb vzhrdou zničíš mne rázem!

Vím, dřív či později, znikne
ta chvíle odporu vratká —
mne kochat po smrti budeš,
má dívko krásná a sladká!

Ó lidé! marně též chcete
cit vřelý přede mnou skrýti:
já nedám svésti se zdání,
že srdcí není už v žití!

Jak dech jen teplejší vzkřísí
snů kouzlo, nadšení žhavé,
mne kochat po smrti budeš,
ty chladný, mlčící dave!...“

— ————

Území Huculův.

Napsal **František Řehoř.**

(Dokončení.)

Vodstvo východních Karpat náleží k oblasti moře Černého a tu opět rozeznávati sluší ouvodí velikých řek Dněstru, vlévajícího se přímo do Černého moře, kdežto Prut, Seret a Tisa ústí se dříve do Dunaje.

Dněstr sám huculskou zemí není, ale přijímá huculské řeky Lomnici, Lukvu a obě Bystřice; všecky se strany pravé.

Lomnice jest řeka hraniční, prýští se na severním úpatí hory Popadě a plyne nejprve divokou dolinou horskou. Hory opouští u Jašeňa a do Dněstru vlévá se nedaleko kláštera sv. Stanislava výše Haliče. Důležité jsou pro nás její přítoky pravobřehé, jakož vždy jen ty vytkneme, jež aspoň částečně tekou po území huculském. Jsou to Pětros, Berežnice a Turova.

Lukva prýští se u Pryslupu a vlévá do Dněstru v Haliči.

Bystřice solotvinská prýští se v Porohách z mnoha potůčků na severním svahu hory Bystré. U Solotviny území karpatské opouští. Rychlosť toku má 3' za vteřinu. Čelnější přítoky její jsou: Maňavka, Pasečna, Huta, Mežeryky, Doščina a Horlochyňský potok.

Bystřice nádvornaňská pramení se ve vsi Zelené na severním úpatí hory Turni, pod samým hřbetem jejím. Rychlosť 3' za vteřinu. Z hor vychází u Nádvorny. Levé její přítoky jsou: Durněněc, Rafailova, Solotruk a Maximec; pravé: Chreptov, Zelenice se Sytnou, Buchtovec a Flakomyjka.

Obě Bystřice spojují se v jednu pod Stanislavovem a vlévají do Dněstru pod Jezupolem.

K ouvodí Prutu náleží Prut sám. Pramení se na úpatí Hovyrly a Špice, tvoří u vsi Dory luzný, 10 metrů vysoký vodopád a teče rychlostí 12' za vteřinu. Z hor vychází u Delatyna, kde se též krajina pstruhů končí a rychlosť jeho na 8' mírní. Dno má kamenité, hluboké na četných místech 4—9 m., u vodopádu až 20 metrů. Levobřehé přítoky jeho jsou: Forčinka, Havryleč, Vojtul, Prutec (s Prutčíkem, Strylcem a Jablonicí), Polaviče, Zonka se 4 m. vodopádem (s Brahovčem s vodopády 1—2 m.), Luh (s Peremýskou) a Lubizna. Pravobřehé: Kostryčík, Arcialuza, Pihy (s Horděm), Prutec (s Šekaťukou, Kuratulčem, Kupulem, Levuščíkem, Rokětou a Toreščíkem), Nerezna, Kysna, Kamionka, Čerbiš, Malava, Oslavka (s Kochavčem, Vodyšnou, Maydanem, Grečinem, Čorněnkou, Borsukem, Zamkou a Slavnyšorou).

Dále přijímá Prut s pravé strany Pistynku, jež vychází z hor u Pistyna; do ní vlévají se s levého břehu Lučka se Sopiukou, Krasnykem, Saratou a Rušorem: pak více menších potoků, jako: Ardan, Brusnyj malý a velký, Bukovinka, Andomír, obě Pistynky, Černý potok, Stavnyk, Kičereva, Remana, Stenešera (s Bahněčem) a Surupata.

Po Pistynce přichází do Prutu Rybnice, vznikající na hoře Bukovci. Hory opouští u Kosova. Levé její přítoky jsou: Bezulka, Paradžin, Ryčka, Kernyčna a Lopušna. Pravé: Červený potok, Babin a Ostrá.

Po Rybnici se vlévá do Prutu památná huculská řeka Čeremoš, jíž za hlavní považovati sluší, neboť nejen že huculské území po celé šířce protéká, dělíc je na dvě skoro stejné polovice, ale vesnice po jeho březích položené dýší tím nejryzejším životem huculským. Čeremoš povstává ze dvou větších pramenů,

Čeremoše černého a Čeremoše bílého. Čeremoš černý vzniká na žaběské pastvině Baltagulu, na pomezí to haličsko-uherském. Čeremoš bílý prýští se na pastvině žaběské Palynyci, v těch místech, kde se stýkají hranice Haliče, Bukoviny a Uher. Počíná se vlastně potokem Perkalabem a teprve, přijav bukovinskou Jaloičoru, béře název Čeremoše bílého. Délka jeho obnáší 9 mil. Teče po hranici haličsko-bukovinské až ke vsi Uščerykům, kde splynuv s Čeremošem černým, tvoří nadále zeměpisné rozhraní Haliče a Bukoviny, jež Huculové „bik" nazývají. Spád Čeremoše černého jest velmi značný, tak u svého zřídla teče ve výšce 5865', v místě, kde přijímá říčku Rabiněc 2774', kde se do něho vlévá říčka Šibeny 2595', ve vsi Žabím 1878', u vsi Jasinova 1665', u vsi Roztok 1188' a městečka Kůt, kde území huculské opouští, teče ještě ve výši 950' nad hladinou mořskou. Přibližná dráha, již od svého zřídla v dvojitém oblouku až k Uščerykům proběhl, obnáší 11 mil a odtud ke Kůtám 4 mile. Do Prutu padá pod Závalem. Přítoky Čeremoše černého s levé strany jsou tyto: Baltagul, Baltasiv, Dobryn, Mokryn, Albin, Prelučný, Rabinec, Studyněk, Kernyčný, Šibený (s Pohorylcem, Gropincem, Radeščikem, Stichem, Radulem, Vipčinkou, Burkutem a Šibeným), Jivirnyk, Podorovatý, Skorušněnka, Dzembroňa (s Mučelíkem a Dzembroňou), Bystrec (s Ruským, Kyžou, Mlakým a Bystrecem), Krasnyk, Ilča (s Kryvou, Chodakem, Kyžou, Čorným a Volovou), Vypčij, Bylaněc, Brcčinyk, Hordyjiv a Berežnyca (se Suchým). S pravé strany se do něho vlévají: Džemurný, Popadyněc, Starostajenčík, Ludověc, Uhorský, Žmijenský velký a malý, Hrabovec, Kryvec, Žaběský potok, Slupejka, Varatyn, Mlýnský, Rosoče a Rýčka dědova (s Bílou, Prosičou, Komarničným, Žmijenským a Rybaryňským). Čeremoš bílý nazývají Huculové „bila rika" a levobřehé č. haličské jeho přítoky jsou tyto: Maskatyn, Srybnyk, Hostov, Probijna (s Hryňukou a Hramitnou, Mozirným, Černým, Bílým a Ozirným), Kykač, Jablonečka, Peutečin, Lučky, Frenokynskl a Kochan. Potoky, jež přijímá s pravé strany, tekou již Bukovinou; nejznačnější jest Tovarnice a vlévající se již do stoku obou Čeremošův Putila (s Bizkyí, Putilovkou, Kypěnem, Storoncem a Mančulivkou). Doliny čeremošské semknuty vysokými stráněmi a vroubeny věčně zelenými lesy, jakož i odvěké ticho přerušované ruchem plaveckým, činí je divem přírody karpatských hor. Od Uščeryk jest již Čeremoš splavným a čilý na něm povstává život v letních měsících plavbou vorů se dřívím, jež dováží se do Prutu a po Dunaji do přístavů černomořských. Žádný tourista, navštíviv tyto končiny, nevynechá příležitosť svézti se lacino po Čeremoši, Huculové pak sami říkají, že kdo chce slouti obyvatelem huculským, aspoň jednou se po Čeremoši svézti musí.

Ouvodí Seretu výhradně náleží Karpatům bukovinským. Vodní síť jest zde podobně četná, jak jsme poznali v Haliči, jelikož však lidnatosť jest slabší oné, všimneme si pouze řek značnějších. Krátkým tokem náleží k ouvodí tomu i Seret sám s čelnějšími pravobřehými přítoky Sučavou a Moldavou. U Berhometu území

huculské opouští a utvořiv ze směru severního mírný oblouk, teče jihovýchodně a rovnoběžně s Prutem. Počínajíc od severu k jihu vlévá se do něho Sučava s levými přítoky: Isvorem, Kobelorou, Kapočelem a Ruskou; s pravými: Šipotem, Šipitulem, Brodynou, Putnou a Sučavicí. Po Sučavě následuje Moldava. Prameny Sučavy i Moldavy leží blízko sebe, ale mají tok protilehlý, až u Fundulu moldavského, obrátíc se na východ, teče téměř rovnoběžně se Sučavou. Z levých přítoků buďtež pouze jmenovány Tatarka, Reu a Putna, s pravých Sadova a Moldavice, jež opět přijímá s pravé strany: Putnu, Čumornu, Dragosu a Frumosu, s levé: Ardzel, Demukašu, Valkan a Deju.

Řeka Kirlibaba tekouc jižně a rovnoběžně s horní Moldavou, vlévá se u města soujmenného do Zlaté Bystřice již v Uhrách se pramenící. Zlatá Bystřice jest poslední řekou huculskou, protékající kout Bukoviny sevřený s jedné strany Uherskem a s druhé Sibiňskem.

Ouvodí Tisy pramení se na jižních svazích Karpat uherských proti prameniskům Prutu a Čeremoše černého, tekoucí však směrem protivným. Patří k němu Tisa černá s Tisou bílou a přítok obou, potok Výšov.

Rozvodnění řek stává se při tání sněhu na jaře a při velkých deštích mezi 1. a 25. červnem a 1.—15. srpnem se dostavujících. Výška vody pak dosahuje až 6' nad normal.

Značnější jezero jest mezi horami Špicem, Danceřem a Rebrou. Kolují o něm rozličné bajky, jako že bydlí v něm duchové a nesmí se do něho hodit kámen, by duchové se nepodráždili a neseslali bouři s kroupami a bleskem na okolí. O síle duchů jezera toho jsou Huculové tak přesvědčeni, že se dali na útěk, když výletník jakýs před jich očima do něho házel kameny. Dle pověsti utonulo v něm též šest kusů dobytka napájejícímu pastýři z polonin.

Zemský rybářský spolek haličský má stanice pro obě Bystřice v Stanislavově, pro Prut v Kolomyji a pro Čeremoš v Kůtech; jeho členové starají se o umělé odchování násad lososa, úhoře a pstruha. Mimo to zasýlají ústřednímu spolku ryby těch kterých vod s názvy prostonárodními, jichž pro jednu rybu je vždy několik. Každý potok vykazuje takové názvy týchž ryb, jimž na potoce sousedním naprosto nerozumějí.

Podnebí jest na východních a jižních svazích Karpat lahodnější, než na západních a severních; průměrná roční teplota všude nižší než v rovinách. Z příčiny té se krajina zdejší honosí bohatstvím lesů a dobrých pastvin, an z plodin hospodářských daří se hlavně oves a brambory a jen v polohách nižších len a jarní žito, ačkoliv v poříčných údolích vyroste i žito ozimé, pšenice, ječmen, zelenina a jakž takž se daří stromy ovocné. Drsné, chladné a deštivé jaro se opozďuje a tím i zásevy ovsa o 3—5 týdnů později se zelenají, než v nižinách podkarpatských. Léto jest krátké, má většinu dní mlhavých a deštivých; dny pohodlné jsou za to sparné, ale s chladnými nocemi. Zvláště pohodlná bývá jeseň s mlhavými

jitry, než často již v říjnu dostavuje se mráz, jejž Huculové zovou „babin mráz“, vztahujíce k němu rozmanitá podání, z nichž nejvšeobecnější jest ono, že „babin mráz“ přimrazil čarodějnice; a když první sníh poběli hory karpatské, říkají: již se baba přimrazila. Podzimní mlhy počínají se již po sv. Janě Křtiteli (dle pravoslav. kal. o 13 dní později). V porovnání s rovinou pokučskou jaro se opozďuje o 20—25 dní, avšak zima si časněji přivstává o 14—20 dní a má většinu dní, kdy se chumelí. Kruté mrazy a sněhové vichřice zde podobné zuřívají jako na Podolí. Sanice trvá 5—6 měsíců bez přetržení, nenadálé oblevy patří k výjimkám. Charakteristická pro Vysoký Bezkyd je dlouhá sedmiměsíční zima, pak chladné, mokré jaro, deštivé léto a pohodlný podzimek. Větry převládají západní a jako průvan táhnou mezi stěnami hor nejvíce na podzim a v zimě. Na severních a severozápadních svazích jest vegetace pozdější, na poloninách zase krátká, avšak bujná. Čím více postupujeme do hor, tím zřetelněji pozorujeme rozdíly jak vegetační, tak klimatické. Na takové procházce přijdeme nejprve v přechodní terain mezi rovinou a pohořím. Jaro se zde počíná o tři týdny časněji a sníh padá o pět týdnů později, jak ve vysokých horách. Léto bývá sparné a zima strakatá. V lesích míchají se již stromy jehličnaté s listnatými a místa výhodnější polohy porůstají lesy bukovými č. bučinami. Doliny pokrývají se všeho druhu šťavnatými bylinami a vedle pořídku rozházených věnců z dubů roste jasan, javor, jilm (zvláště Ulmus campestris L. a Ulmus effusa Willd.), kdežto břehy potoků zastiňují olše a vrby (Salix acumiata L., Salix viminalis L.).

Ve vsích poblíže církví libují si vonné lípy a mile lahodí oku bělající se tu břízy, kdežto chaty vesničanů ještě obklopují zahrady zeleninové i ovocné a na střechách ne vzácná jsou též hnízda čapí. V křovinách uslyšíme tlukot slavíka a v čirém vzduchu pění skřivánkovo, jimž sekundují v porostlinách křepelky. Nad námi občas náhle přelétne hejno špačkův.

Putujíce dále vstoupíme v oddělení podhorských údolí a v doliny větších řek, jako Prutu a Čeremoše. Lesy jsou zde bukové a míchané, zásevy ozimého žita, pšenice a ječmene.

V krajině hor střední výšky střídají se lesy s nízko položenými pastvinami.

Žitem a lnem osívají se sporá pole nejen ta, jež položena jsou při březích potokův, než i ona táhnoucí se po svazích hor a sáhající mnohdy po samé štíty nevysokých vrchů v místa nesmyslně vykácených lesův. V lesích potkáváme se s lukami, jichž vysoká tráva plna různých květin dává výborné vonné seno, aneb se suchými pastvinami, porůstajícími křovinami jalovce, z jehož dřeva Huculové soustruhují a ozdobně řezají rozličné domácí a církevní předměty. Podklad lesů tvoří silná vrstva mechův, prorostlá brusnicemi a borůvčím; z venčí pak lemují je husté kapradí, křoviny ostružin a malin.

Vystoupíme v poslední oddělení vysokých hor s věčnou zelení šerých, jedlových a smrkových borů. Jedle dosahují zde až

50 m. výše a 3 m. objemu, smrky 70 m. výšky a 5 m. objemu. V této výšce daří se oves a zemčata. Náleží sem hlavně Černá Hora a hraniční pásma Vysokého Bezkydu. Vedle holých štítů a lesů jest zde hojně pastvin, jež Huculové zovou poloniny, tvořících hlavní část jich nemovitého majetku. Rozprostírají se též na úbočích nižších, dle čehož se dobrota jedné každé řídí. Bohatý hospodář huculský mívá poloninu rozměru několika set jiter a poloniny některých obcí čítají jiter na tisíce. Každá má jméno, o mnohých vypráví se něco kouzelného, jiné opět proslulé jsou návštěvou medvědů, častými bouřemi a p. V Kolomyjsku jest větších huculských polonin 61, a počínajíce od západu k jihu, v tomto pořadí následují: Vypčinka, Raděskul, Radul, Skorušný, Polivný, Munčel', Cimbroňa, Javornyk, Gropa, Cibulnyk, Stajka, Berečeska, Ruský díl, Kuratul, Ryže, Hovyrla, Pohorylec, Kernyčný, Faratyk neb Rabinec, Ledeskul, Stará staja, Civčín, Civčinaš, Kukul, Čuruš, Budivska, Popaďa, Lostun, Albin, Mokryn, Pirie, Kamenec ruský, Balasinyv Stevior, Rotundul, Baltagul a tu se již stýkají s Uhrami. Pak v kruhu od západu k severu následují: Marišeska, Špyci, Kostryča, Bukověn, Díl, Kitlova, Hordei, Kramarný, Bubeňský, Zorněnský, Bílá Kobyla, Synyča, Krynta, Skupova, Preluky, Chitarka a Ihnatesa. Dále od Burkutu k východu: Lukava, Pochreptyna, Michajlova, Masný pryslup, Pnivě, Dukonija, Hadzuga a Palynyca. Zde opět stýkají se s Uhrami. V Bukovině známé jsou mi jako vlastnosť eráru Lučina, Tatarka a Bobajka. V Uhrách je následujících 14 huculských polonin: Turkul, Mušketyk, Kamenec, Rokytna, Bošatyn, Pečeliv, Lutosa, Budivka, Požižeska, Pryčepaska, Pelešata, Sokoliv, Bolkun a Plišky. Z těch pouze tři jsou majetkem Huculův, ostatní eráru nebo šlechty.

Rostlinné bohatství Vysokého Bezkydu jest nezměrné: zaopatřujeť dřívím chudé na lesy krajiny pokučské a podolské, ano i Rumunsko a Oděsu, odkudž se vyváží hlavně do Egypta. Sosny byly kdysi četnější a skříně sosnové za dávna v celé Červené Rusi hledány, ana zvláštní jich vůně chrání oděv před moly. Ve vyšších polohách potkáváme se s lesíky kedrinovými, což jest nízká sosna tvrdosemenná (Limbus pinus cembra). Kde vysokokmenné lesy se končí, počínají se nízkokmenné, zakrnělé, jež Huculové zovou „žereb"; zvláště u podnoží Černé Hory výše metru nedosahují. Po nich nastupují rostliny vřesovité, z nichž nejčetněji objevuje se rhododendron (Rhododendron ferrugineum) s listy podobnými myrtě, jehož růžový květ šíří příjemnou vůni. Po nich nastupuje lišejník islandský až do té výše, pokud vegetace dovoluje; výše strmí již holá skaliska se štíty větší část roku sněhem pokrytými. Květena zdejší ve výši 2000' vykazuje kromě druhů čistě horských i takové, jimž daří se v úrodné prsti nížin. Milovník flory nachází zde hojné kořisti.

Každý skoro Hucul umí předpovídati povětrnosť skutečně jistěji než kalendář. Oblaka, slunce, měsíc, hvězdy, hory, lesy a živoucí tvorstvo jsou jim správnými barometry k určování povětrnosti na den a na celý rok; vlastně jest to dlouholetá zkušenosť,

přenášející se z pokolení na pokolení. Podám zde malou ukázku z těchto pranostik. Je-li na Zvěstování Panny Marie pěkný den, bude úrodný rok, slota v tom dni předpovídá mrazivé a nepohodlné léto. Když padá sníh na sv. Vasila a jest vítr, bude bouře neb jiná přijde pohroma. Totéž jest-li počasí na nový rok, předpovídá se z něho vojna. Svatý Jiří jest patron trav a rostlin, v den patrona hromu a bouře sv. Eliáše se nepracuje. Pěkný sv. Šimon dá pohodlný celý rok. Hledí-li Huculové skrze hedvábný šátek na lunu, uhodnou den měsíce a to až do pěti dnův. Dle sestavení hvězd pastýři poloninští správně určují půlnoc. Déšť se předpovídá, kouří-li se na Maguře, sedají-li s večerem vrány na střechy chalup, vane-li z Černé Hory studený vítr, když štíty hor se pokrývají mraky, neb ozývá-li se v noci cvrček. Slota se věstí, křičí-li „čornivyj pták“ „pihi, pihi“, pohoda zase, jestli „puhač“ (výr) křičí „puhu, puhu“.

Čtvero ročních počasí zovou Huculové „vesna, lito, osiň a zima“. Jarní měsíce jsou traveň (květen) a hnileň, letní bileň (červenec) a kopeň, podzimní žouteň (září) a padolist; ostatní připadají na zimu. Den dělí na šest částí: „na zorach“ jest časně ráno, přede dnem, „dawi“ ráno, „v obidy“ as kolem 10. hodiny, dále „poludně“, „pidwečer“ a „wečer“.

Území Huculův, haličské, rozděleno jest politicky na okresy nádvorňanský, kraje stanislavovského s okresním městem Nádvornou a kosovského kraje kolomyjského s okresním městem Kosovem. V Uhrách patří k župě sigetské a na Bukovině k okresům vyžnickému, storožineckému, radověckému a kimpolungskému.

V úzkých, dlouhých úžlabinách horských táhnou se vesnice huculské buď přímo pod strmými stěnami hor, neb na mírných jejich svazích, vždy na nějakém potoku neb řece zvykle středem vsí tekoucí. Na jednom konci vesnice, též uprostřed, na místě vyvýšenějším, zbudován jest malý dřevěný kostelík slohu byzantinského v podobě kříže o 3—5 kopulích, krytých šindelem. Několik kroků opodál proti dveřím chrámovým stojí zvonice, taktéž dřevěná, s několika spěžovými zvonky a celá místnosť kolem kostelíka, sloužívší za starších časů za pohřebiště, obehnána bývá plotem. Na stavbu církve Huculové berou rádi kedrinu, déle hnilobě vzdorující. V Uhrách ukazují Huculové zvláštní slovanské stavitelství pouze jednou vížkou, již na římsách zdobí čtyři ostré věžičky. Neschází i krčma, která větší výstavností liší se od chat vesničanů. Vesnice odtud jsou tak rozlehlé, že chaty bývají roztahané, mnohdy jedna od druhé oddělena lesem, nejvíce ale zahradami a palouky, jež porůstají-li vysokou travou a pěkné položení mají, Huculové „carynkami“ zovou. Často potřebujeme několik hodin nežli ves přejdeme. Městečka jsou vlastně veliké vesnice s několika výstavnějšími a zděnými budovami a nemohou se s našimi lepšími městysy ani porovnati, když znešvařují je židé, přející nečistotě a vkusu žádného nemajíce.

V příčině správy církevní Huculové haličtí podléhají dekanatům: bohorodčanskému, pistyňskému, nádvorňanskému a ko-

sovskému dioecese stanislavovské, řecko-katolického arcibiskupství lvovského. Pravoslavné Huculy v Bukovině spravuje metropolita v Černovicích. Huculských vesnic v Stanislavovsku jest 38 a 4 městečka. Vorochta, Mlakovina, Jablonice, Tatarov, Mikuličin (měst.), Jamna, Dora, Saryč, Rungury, Oslavy, Dobrotiv, Laučin a Delatyn (měst.); odtud na sever leží: Luhy, Šivalivka, Lojova, Strymba, Majdau horyšný, Krasné, Pňové, Nádvorna (měst.), Fitkov, Nezavisov, Bytkov, Hvožd; pak Markova, Staruňa, Žuraky, Solotvina (měst.), Jablonka a Porohy; dále Kryvec, Rakovec, Zavojelyj, Kosmač a Rosulna. Zde se huculské vesnice na severu končí, až zase od Solotviny k jihu následují: Babče, Maňava (místo slavné rozvalinami dávného Skytu), Molodkiv, Pasečna, Zelena, Rafailov a Pryslup. Zde se Huculové již míchají s Bojky kraje stryjského. Někteří čítají ještě Přemyslav a v stryjském kraji Mizuň, Veldziš a Starasul k vesnicím huculským, neboť nazve-li je kdo Bojky, hrozně se proto hněvají, hlásíce se k Huculům.

V Kolomyjsku jest huculských vesnic 35 a 2 městečka a to od Černé Hory na severovýchod: Hryňava, Jablonice, Fereskula, Polanka, Dovhopole, Perechresné, Stebné, Holovy, Krasnoila, Uščeryky, Bervinkova, Chorocova, Biloberezka, Roztoky, Růžen velký a Růžen malý. Tuďovem se končí, dosahujíce městečka Kůt, od Černé Hory na sever leží Bystrec, Žabě, Jasinov horní, Křivorovňa, Javorov, Ryčka, Sokolůvka, Babin, Horod a Kosov (měst.); dále Pistvň (měst.) a na západ: Utropy, Šešory, Prokurava, Brustury, Kosmač, Akryšory, Luča, Tekuča, Baňa švirská a Baňa berezivská.

Na Bukovině jsou tyto huculské vesnice: Rus-Moldavice, Rus pe Boul, Grcpa, Briaza, Kirlibaba; od Kirlibaby na sever: Isvor, Šipot, Seletyn, Ruska, Ploska, Seredij, Storonec pak Putila, Torakě, Kysilyča, Dichtenec, Koňatyn, Dovhopole voloské, Jablonice, Ustě putilové, Špetky, Stebny, Marinyči, Petraši, Roztoky voloské, Zaharyč, Černohuzy, Berhomet, Lopušna a Lukavec; odtud na jih jest Mihova a Banyliv a na hranicích Sibiňska Dorna-Vatra a Dorna-Kandreni.

V Uhrách proti Černé Hoře obývají Huculové vesnice: Jašeně, Bohdan, Vovče, Luhy, Polany, Baňa ruská, Rachiv, Bylyj a Byčkiv až do Sigetu.

Nejhustěji jsou vesnice na Prutu a Čeremoši.

Za metropoli Huculův považovati sluší nejvýše v horách položenou ves Žabě, jež skládá se z dolního, tak zvaného Žabě Slupejka a horního, Žabě Ilča, což od říček týchž jmen pochodí Jest to největší a také nejroztahanější ves v celém mocnářství Rakousko-uherském, pokrývající plochu s poli, pastvinami a lesy 11 □ mil se 6300 obyvateli v 1200 číslech. Židé mají zde ve svých rukou všechen obchod a provozují též pastevství na poloninách, jež způsobem nekalým na lidu vydřeli. Stane-li huculský mladík na takové židovské polonině která jeho otci neb dědu patřívala, zazpívá si:

Na mně mladým vlasy kadeřaví se,
ti co mají boty, židé o ně rvou se;
nebijte se psí víry, já vám vrátím groše,
jedny mám boty, já nebudu bosý.

V Žabím jsou dva farní kostelíky, tak zvaná řecko-katolická proboštství, dvě školy, synagoga, četnická stanice a pošta. Obec drží si písaře. Co do výměry katastralné patří k Žabímu 102.336 jiter půdy, z nichž vypadá 910 jiter na orná pole, 13573 jitra na luka, 29.992 jitra na pastviny a 57.861 na lesy. Pozemků skutečně dobrých jest velmi málo, tak z polí 2 jitra, luk 34 jiter a pastvin 509 jiter. Lesů špatných jest jen 7302 jitra. Država žaběská při ročním vykácení 205 jiter vysokého lesa i s propinacemi (nájem z krčem) vynášela hrab. Skarbkovi r. 1862. 10.000 zl.; znám jest čin tohoto polského dobrodince, který veškerý svůj majetek, skládající se z 35 vsí a několika městeček, odhadnutý téhož roku na 2 milliony zl., daroval zemi k účelům lidumilným. Úpravných silnic v našem smyslu v huculských horách není, neboť silnice okresní, ač kamenité, jsou lepší cesty vozové. Některé cesty a pěšiny jsou jen času letního schůdné a pak bych neradil neznámému v té krajině se po nich pouštěti, sejdeť s cesty a zbloudí, aniž se naděje, dávaje v šanc život svůj i divé zvěři. Jsou ve vsích huculských zvláštní průvodcové, kteří za určitý plat provádějí touristy až na nejvyšší vrcholky černohorské. Mostů také není, vyjma tu a tam přes řeky, jako na př. přes Čeremoš v Roztokách, který jsa smyšlénkou i provedením Huculův, svědčí o jich nadání stavitelském. Rvoucí divokosť horských ručejů netrpí žádných podpěrných trámců při můstkách. Břehy menších potoků a struh spojují se kmeny často neotesanými, bez zábradlí, že potřebí cizinci znáti dobře zákony rovnováhy, aby se na takové lávce mezi nebem a vodou udržel, kdežto Hucul jde po ní tak jistě, jako po silnici.

V Stanislavovsku vede cesta ze Solotviny podle řeky Bystřice solotvinské do uherské vsi Brustur. Z Nádvorny podle Bystřice nádvorňanské přes horu Partar vede cesta okresní do téže vsi. V čase velkých vánic jest k dopravě nezpůsobilou. Od Rafailova vede cesta obecní až na hranice uherské. V Delatyně ústí se zemská silnice nádvorňansko-stanislavovská s kolomyjsko-delatynskou v jednu, jež pak podle řeky Prutu vede před Mikuličin do Uher. Z této odbočují cestky dle potřeb místních a z těch nejdůležitější jest ona z Tatarova podle Prutu až k pramenisku jeho na Černou Horu.

V Kolomyjsku čili v okresu kosovském jde silnice zemská přes Kosov, Pistyň a Jablonov do Kolomyje. Cesty okresní jsou dvě: jedna vychází z Kosova podle řeky Bystřice až do Žabího, vysýlajíc obecní odbočky do Růžna a ze Sokolůvky do Ryčky. Druhá jde z Kůt podle Čeremoše a Čeremoše bílého až do Hryňavy s obecní odbočkou z Uščeryk do Křivorovni. Tyto cesty spojují nejvíce huculských osad. Cesty obecní jdou z Pistyňa podle řeky Bystřice do Kosmače s odbočkou Kosmač-Akryšory a Prokurava-brusturskou. Pěšiny jen letního času schůdné jsou ze Ža-

bího přes horu Kostryči a Černou Horu do uherské vsi Lachy; z téhož místa podle Čeremoše černého a léčivého Burkutu do uherské Polyany; z Hryňavy přes Babu ludovou na Černou Horu a k pramenům čeremošským. Na poloninách čeremošských křižují se hustě pěšiny ovčácké. Mnohé cestky, zejména na vrchovisku Prutu, Putyly a Čeremošů bývají zataraseny vývraty, neb vymlety stávají se naprosto neschůdnými i času letního.

První pohodlnější přepravy přes Karpaty jsou až na Bukovině. Od pramene Seretu vede cesta podle řeky přes Berhomet a Lukavec; podobná podle malého Seretu. Podle řek Moldavy a Sučavy a některých jejich přítoků vedou též cesty čelnější. Totéž platí o Zlaté Bystřici. Vůbęc v Bukovině jest za příčinou nižšího terrainu síť komunikační četnější a pohodlnější, než v Karpatech haličských.

Dopisy Pavla Josefa Šafaříka.

(**Z pozůstalosti W. A. Maciejowského.**)

(Pokračování.)

13.

V Praze, dne 4. dubna 1835.

Drahý příteli!

Odpovídaje na Váš dopis ze dne 23. března oznamuji Vám, že jsem hned týž den, když jsem jej obdržel, odeslal přílohy Kollárovi a Milovukovi do Pešti a zároveň tyto pány napomenul, aby Vám přece brzy odpověděli. Výsledek musíte tedy očekávati: než mám malou naději. Od Kollára nemám od listopadu m. r. na tři listy žádné odpovědi! Pánové upadli do jakési lethargie. — Národních písní*) posud nemáme zde druhý svazek.

Panu prof. Kucharskému zaslal jsem již pojednání o právě skrze hudebníka cestujícího do Varšavy a zároveň dopsal jsem Vám. Umělec tento podle výpovědi p. Hankových, prý již před několika nedělmi odcestoval. Snad tedy máte již vše v rukou! Prosil jsem Vás, byste mi objednal: 1. Grebenko, Malorossijskija prikazki. S. Peterb. 1834. 2. G. Osnovjanenko, Malorossijskija pověsti. Moskva 1834. 3. W. N. S., Malorossijskija poslovici. Charkov 1834., 8°. Pak o objednané již Zaporožskija stariny. NB. čtyři svazky; o topografické repertorium ke Kolbergově mapě Polska (mapu samou již mám) neb jiné repertorium a j. Opakuji to, jelikož nevím, dostal-li Jste můj list. Nyní prosím Vás, byste ihned pro mě objednal: Kijevskaja lětopis. Moskva, v synod. typogr. 1835. Snad jest při tom též Volynskaja lětopis: dověděl jsem se o vydání jen náhodou z pruské „Staatszeitung“. Kdyby nové, již dávno připravované a oznámené vydání Nestora vyšlo, prosím Vás, račte

---

*) Zpěvanek Kollárových patrně. Pozn. vyd.

mi je bez meškání objednati. Dovíte se o něm dříve. Na zamyšlená díla p. Wojcického: polskoruské starožitnosti a polské i maloruské národní písně račtež mě rovněž předplatiti. Ostatní moje přání naleznete na přiloženém psaném listě: Kadlubek atd.

Jakmile tisk Vašeho čtvrtého svazku bude dokončen, máte několik výtisků sem poslati p. Hankovi: s odesýláním knih pro mě však sečkejte, až všechno bude hezky pohromadě. Jest mi milejší, dostanu-li knihy o jeden, dva až tři měsíce později, bude-li jen všecko neb aspoň větší část, pokud možná, by se nemusilo zase brzy zasýlati. Psal jsem Vám již, že skrze formality úřední, mýto atd. (nikterak skrze censuru) musím vždycky šest až osm hodin s balíkem tráviti na celnici. — Knihkupec musí již důvěřovati a míti nějaké strpení — za nynějších okolností a veliké vzdálenosti nejde to jinak — bude-li nutno, může se něco peněz i napřed poslati.

Sbírejte mi tedy hezky mnoho dobrých věcí a nekvapte příliš s expedicí. Kijevská kronika nesmí nikterak scházeti při zásylce: taktéž topogr. repert., Kirša atd. Nemohl byste mně obstarati výtisk litevského statutu z r. 1588.? Učiňte přece pokus. U Kirše nahledněte, neopakuje-li se tatáž židovská chyba: neboť knihař musil býti žid!

Vaše rozhodnutí, netisknouti litevský statut, neschvalujeme. Statut z r. 1529. přece není vytištěn — neboť vydání Dzialyňského není dokonáno. Vydání z r. 1588. obsahuje již jinou recensi a nelze ho taktéž dostati. S polskými tisky (překlady) není poslouženo pravým, historickým vědám. — Podle mého mínění měl Jste přece vytisknouti právě a především lit. statut z r. 1529. Též s plánem, jen netištěné uveřejňovati, nemohu souhlasiti. Nikoliv — též tištěné, je-li jen dobré, vzácné, neznámé, nepřístupné. S věcmi, Lelevelem r. 1824. vydanými, netřeba Vám ovšem kvapiti.

Panu Kucharskému můj dík za jeho přátelský slib. Měl by přece několik větších souvislejších kusů vypsati ze statutu pro slovanskou chrestomathii neb sbírku dokladů.

Má to s tím čas až do léta.

Naše literarní podniky plíží se pomalu napřed. Sedím a píši — oči sobě kaze — na slov. starožitnostech, pro Světozora, Jungmannův slovník, Časopis musejní atd.

Přátelé pozdravují Vás a pana Kucharského srdečně.

Váš upřímný přítel

P. J. Šafařík.

14.

V Praze, dne 9. června 1835.

Drahý příteli!

Velice jsem Vám zavázán příjemným darem, který Jste mi učinil třetím svazkem Své Historye praw. słow. Jakmile budou moje nervy silnější pro práce duševní — byl jsem minulý měsíc trochu churav — dám se do čtení a naskytuje-li se mi co, sdělím Vám

své poznámky, nač však nelze mnoho počítati, nanejvýše pro druhé vydání. Pokračujte jen pokojně!

Můj přítel Palacký trpí již několik neděl zimnicí. Nemohl jsem tudíž s ním nic vyjednati stran pojednání, jež Jste si vyžádal. Zachová se to na lepší budoucnosť. Stran polských i ruských knih, jež by se mně měly poslati, psal jsem Vám již dříve a opětovně, abyste mně je, byť i pozdě, co možná najednou a sice přímo poštou poslal. Mám důvody, proč si to tak přeji. Uspořím si tak starostí, času a výloh: neboť za větší baliky platí se poměrně vždy méně. Nedělám si nic z toho, budu li musit čekati až do srpna neb září, obdržím-li jen jednou nejdůležitější, míním Kijevsko-volyňskou kroniku, Kiršu Danilova, Zaporožskou starinu, Kolbergovo topogr. repertor., Lelewel, Litew narod., Pogodina, Kadlubka atd. Kdyby též něco z objednaných maloruských maličkostí nepřišlo, na př. prikazki, povësti, poslovici atd., nečekejte na ně, neboť nejsou pro mě tak důležité.

Pokračování Smirdinova Rospisu rossijskim knigam od roku 1829. měl Jste již v únoru v rukou: proč Jste mi je teď neposlal? Též výňatky z lit. statutu neměly by scházeti.

Statut Kazimira od Daniloviče 1826. obdržel jsem zde náhodou od jednoho přítele: neexpedoval-li Jste snad ještě tuto knížku, neposýlejte mi ji, abyste mně uspořil zbytečné výlohy. Nemýlim-li se, objednal jsem před rokem též Uspenského Opisanie starožitnosti rossijskich; jelikož kniha nepřišla, myslím, že také více nepřijde, a to by mně bylo milé. Dostal jsem mezitím od jednoho přítele polský výtah z něho od J. Hebovicě Opis. starož. ross. Wilno 1822., 8°, 2. sv., a vidím, že do knihy nic není, a pro mne že jest zcela nepotřebná. Je li tak výtah, quintessence taková, jaké bude dílo samé! Jedním dílem jest to pravý hadr! Prosim Vás, pokud možná, neposýlejte mi tuto ruskou knihu, bych zbytečně peněz nevyhazoval.

Zde nemáme v literatuře nic nového. — Kollárových Zpěvanek druhý svazek posud nemáme v rukou — Moje poručení pp. Kucharskému, Brodzińskému a Wojcickému.

Ostatně jsem ochoten a snaživ vykonati úplně všechna Vaše přání. S upřímnou úctou

Váš oddaný přítel

P. J. Šafařík.

15.

V Praze, dne 15. srpna 1835.

Drahý příteli!

S náramným potěšením četl jsem Tvoje milé řádky ze dne 4. července b. r. Budu se snažiti, abych vyhověl všem Tvým přáním podle svých sil. Před několika dny knihy z Lipska posud zde nebyly — totiž třetí a čtvrtý svazek Tvé Historye prawod.: jakmile sem přijdou, společně s p. Hankou postarám se o jich rozprodej.

K dodatkům třetího a čtvrtého svazku chci přispěti, pokud budu moci. V tomto listě se to ještě státi nemohlo. Co se týče řeckého ritu mezi Slovany v Uhrách, upozorním Tě však na některé vážné okolnosti. Z uherských dějin budeš asi věděti, že též Maďaři prvotně od Řeků byli obracováni a slovanské liturgie se drželi (jako Rumuni a Arbanasové). Uherská koruna má sice řecký nápis ale s dvěma slovanskými slovy: геωкитζ... кралис тоүркіас, t. j. гензовиү... крал (тоүріа = maďarská země u Byzantinců v 9.—10. stol.) = Gejzův syn, král Turkie, t. j. Uherska. Povstalo-li též král z karl, tak že užívali tehdy (okolo r. 950.) jen Slované v této formě. Gejzovič jest Gejzův syn (ne Gejza sám, jako nevědomí uherští pisálkové vysvětlují). Sem patří dále, že tak zvaný měšec sv. Štěpána, krále uherského (997.—1038.) v duchovní pokladnici vídeňského dvorního kostela má cyrillské (vyšívané) nápisy, jež jsem popsal ve „Wiener Jahrb. d. Lit." 1831., sv. 53., Anzeigeblatt str. 3. Byť i byl mladší než král Štěpán I., sahá přece až do 11.—12. století. Též Kollár psal někde o cyrill. ritu u Slováků: nenacházím však nyní kde. Nepraví nic nového, než co již víme, že kostelní náčiní i malby v slovanských kostelích ukazují na řecký ritus. Snad později najdu dotyčné místo.

Přílohu na Gaje odeslal jsem ihned.

Druhý svazek Kollárových Zpěvanek vyšel. Jungmannův slovník vychází pravidelně: První svazek A.—I. jest zcela hotov. Mohl bych Tobě dílo opatřiti, chceš-li a na srážku ruských i polských knih, snad s rabattem. Piš tedy určitě a definitivně Svoje přání.

Stran polských i ruských knih, které mně máš poslati, dělám si velké starosti. Myslím už, že snad na konec ty knihy ani nedostanu, neb zase snad jen třetinu, čtvrtinu, pětinu. Slova Tvoje jsou totiž tak neurčitá, že ani nevím, jak se s tou věcí má. Řekl jsi mně přece ústně, že ve Varšavě mohou míti ruské knihy snadno během dvou až tří neděl z Petrohradu: a nyní jest najednou tolik obtíží a léta minou, než člověk něco dostane. Prosím Tě, hleď, aby věc přišla definitivně do pořádku a aby se tak zařídila, bych mohl knihy dostati nejdéle do polovice října, neboť potom bych je sotva nutně potřeboval. Pošli mi též (byť i špatného) Kadlubka: pak nezapomeň na nové seznamy ruských knih — neb jinak nevím, co nového v Rusku v mém oboru vychází. Prosím, pročti moje dopisy a udělej si seznam, co mně máš zaslati. Jak to stojí s doplněním defektního mého Kirše Danilova? — Kucharského výtahy ze stat. lit. mohly by přece jednou přijíti! Obstarej vše co nejlépe: budu Tobě za to vděčným.

Moje Slovanské starožitnosti první svazek, dějiny a zeměpis, postěhují se počátkem ledna 1836. do tiskárny. Dílo obnášeti bude dva svazky, asi 120 archů ve formátě slovníkovém: přidají se též historické mapy.

Prosím, projdi přílohu s panem Kucharským a odpověz mi na to za osm až deset dní.

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

16.

V Praze, dne 3. února 1836.

Drahý příteli!

Tvoje dva milé dopisy ze dne 16. listop. 1835. a 8. ledna b. r. leží přede mnou a spěchám, bych je zodpověděl pokud možná krátce, jelikož důležité zaměstnání, především konečné připravování mých staroslovanských dějin do tisku, vyžadují všeho mého času i vší síly mé. Každé obšírnější rozvedení odložiti nutno na příště.

Byl jsem pohnut Tvým dopisem ze dne 16. listop. a děkuji Tobě za Tvé přátelské city a smýšlení ke mně. Co se týče mého dluhu (v obnosu, jak jsem Tobě účet zaslal), chci jej Tobě celý zapraviti, dílem v knihách dílem v penězích, jak si vyžádáš. Při tom tedy zůstane. Clara pacta boni amici. Účet se musí vésti, nemají-li dva přátelé sobě překážeti.

Z Tvého dopisu vidím, že Jsi pln nadějí, též stran mé osoby. Jsi šťastný, neboť zbývá Ti ještě nejlepší, co člověk na této zemi může míti, naděje totiž. Co se mne týče, doufám také, doufám totiž, že to půjde vždy hůř a hůře. Tato naděje, příteli, mě po celých patnácte let nesklamala, nesklame mě také budoucně. Ty vidíš, že při takých nadějích stále ještě jsem mužem, ne dítětem, a nedávám ani touto jistotou své mysli klesnouti.

Jest mně velice líto, že Tobě při nejlepší vůli nemohu při této příležitosti zaslati všechny knihy. Některé zbudou na příští zásylku. Nemohl jsem při té hrozné zimě a své churavosti mnoho vycházeti, spoléhal jsem se na knihkupce, u kterého jsem knihy objednal: a nyní slyším, že nemohu dostati ani ten bídný Světozor, jelikož jest několik čísel defektních a znova se musí tisknouti. Toto a jiné obdržíš tedy s příští zásylkou, jakož i výkaz našeho účtu.

Stran Kollárových Zpěvanek atd. musíš se srovnati s panem Hankou. Pravil mi, že Tobě poslal veliký balík knih skrze jakéhosi hudebníka, který jest nyní ve Varšavě. Jest to pravda, viděl jsem balík u p. Hanky a dal jsem mu psaní pro Tebe. Jelikož týž hudebník jest ve Varšavě, žádej od něho písemnou neb ústní deklaraci.

Sostavljati pismena azbukovnaja znamená „Das Alphabet einrichten, construere, componere, ordinare“. Zcela správně: neboť Konstantin a Metud nevynalezli písmena, nýbrž toliko řecká s některými koptickými, hebrejskými, arménskými atd. smísili a tak uzpůsobili slovanštině. Vynalezeno bylo na př. sklo, porculán a j., nikoliv však cyrillská azbuka. Nicméně může a má Cyrill vždy slouti původcem slovanského písma: tato česť se tomu muži nesmí zmenšovati. Před ním psali literami řeckými a latinskými málo a špatně: neb škrábali tajeplné runy (kněží na modly a j.): o jakémsi slovanském písmě nemůže býti vůbec řeči. Konstantin praví toliko, že chrvatští knížata v VII. století prý smlouvu s papežem vlastnoručně podepsali (rozumí se, že písmem latin-

ským). Ale co stojí v dodatku ke Konstantinovi o cyrillské azbuce, jest mizerná mazanina jakéhosi řeckého mnicha z XIV.—XV. století. Cyrill jest a zůstane původcem slovanského písma.

Ruského překladu Historye praw. nemůže se zde nic prodati.

Bude mně velice milo, obdržím-li slíbené knížky svého času.

Vale et fave. Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

(Pokračování.)

Chrvatská literatura za posledních dvou let.*)

Napsal **Bedřich Popelka.**

Chrvati vedou kulturní boj s maďarstvím statečně a úspěšně. Kdo přirovná nynější rozvoj života literarního k onomu stavu, v jakém se život ten jevil ještě v letech třicátých a čtyřicátých, podiví se, v jaký plodohojný sad proměnila se za čas poměrně tak krátký taková poušť. Nejsou sice dosud odstraněny všecky překážky, které staví se v cestu všestrannému rozvoji literarnímu, ale přes to možno říci, že vzhledem ku hmotným poměrům jest nynější stav literatury chrvatské utěšený, ne-li skvělý.

Překážky zmíněné jsou povahy dílem vnitřní, dílem zevnější, a jakkoli se nám jeví poměry literarní ve světle příznivém a uspokojivém, byly by zajisté ještě příznivější, kdyby jednak byl větší odbyt knižní a lepší kolportáže, jednak kdyby vydavatelům knih chrvatských nebylo zápoliti s konkurencí německou. Spisů samostatných i časopisů vychází mnoho, a sice jak odborných a vědeckých, tak i belletristických, ba možno říci, že je v této příčině větší nabídka nežli poptávka, jinými slovy, vychází knih a časopisů více než se jich spotřebuje, poněvadž duševní pokročilosť jmenovitě nižších vrstev společenských není ještě taková, jaká by vzhledem k hojné produkci literarní býti mohla a měla. Čtoucího obecenstva jest sice dosti, zvláště literatura belletristická se honosí hojným a pilným čtenářstvem, ale tím ještě není řečeno, že by hojný byl také odbyt. Knihu, kterou si koupil jeden, přečte jich třeba padesát, ba snad i více. Jsou vesnice, kde kniha putuje dům od domu, právě tak, jako v chudých, pohorských vesnicích našich. Lidé rádi čtou, ale neradi kupují; vydati peníze za knihu jest jim líto, což ostatně u lidu tak chudého a zpuzovaného, jak ho začasté shledáváme na venkově chrvatském, nikterak není s podivením. Ona třída pak, která vyniká i poměrnou zámožností i vzdělaností aspoň takovou, aby plodům literarním, aspoň belletristickým, rozuměla, t. j. měšťanstvo jest sice opravdu největším konsumentem literarním, to skutečně skupuje do roka knih velmi mnoho, ale — z velké části německých. A měšťanstvo toto v jádře svém jest uvědomělé, hrdé na to, že jest národnosti chrvatské a za příležitostí slavnostních nikterak se netají svým vlastenectvím!

*) Srovn. „Literarní ruch v Chrvatsku". Napsal J. Koubl. „Slov. Sborník" r. I. str. 115.—139.

Také šlechta nečiní pro literaturu to, co by činiti mohla a měla. Šlechta chrvatská jest sice z valné části také „uvědomělá" v obyčejném slova smyslu, t. j. nestydí se za to, že jest původu chrvatského, ale k literatuře domácí chová se až příliš nevšímavě a kupuje, jestliže vůbec něco kupuje, díla z literatur cizích, francouzské a hlavně zase chrvatské pak jenom jako výjimkou. A přece jsouc jenom výminečně sama literarně produktivní, měla by aspoň vydatně podporovati odbyt děl domácích. My sice taktéž vedeme nářek a stížnosť na šlechtu, že se více stará o své koně a podobné kratochvíle nežli o to, jak prospívá literatura česká, ale my kromě čestných výminek české šlechty nemáme, naše šlechta jest převalnou měrou původu cizího a kulturní rozvoj jest jí tedy věcí pravedlejší. Chrvatská šlechta však nepočítá mezi sebou mnoho cizinců. Starajíc pak se jenom o sebe a prospěch svůj a povrhujíc „mužem" a „kmetem" (sedlákem), nestará se o kulturní potřeby svého lidu a svého národa. „Kdyby naše, t. j. naše chrvatská šlechta znala potřeby naše — dovozuje záhřebský „Pozor" — kdyby vzala sobě za vzor onen statný počet šlechticův a největších hodnostářů státních v zemích cizích, kterak oni podporovali svou literaturu, kterak oni si jí vážili, kterak v úctě měli její pracovníky, nechovali by se tak k duševním námahám malého, avšak čilého národa tohoto... Kdyby bylo v srdcích naší šlechty jen tolik spravedlnosti, kolik možno po takové intelligenci požadovati, nehřešila by tolik proti národu svému a jeho duševnímu pokroku svým indifferentismem, ba až opovržením." Slova tato, pokud mi z vlastní zkušenosti známo, nejsou nepravdiva.

Druhá věc, která vadí hojnějšímu odbytu knih, jest nedostatečná kolportáže, a řekl bych i jakási nevšímavosť a netečnosť knihkupců k dělům domácím. Jakous takous kolportáži s chrvatskými spisy provozuje knihkupec Gavro Grünhut, nakladatel pěkné illustrované „Hrvatské Víly" se zdárným prý výsledkem. Německá literatura se zato kolportáží protěžuje silně. V čas vánočního trhu knižního uzříš za výkladními skříněmi knihkupeckými téměř více děl německých nežli chrvatských.

Německými plody literarními zaplavuje se knižní trh chrvatský netoliko z Předlitavska, odkud dochází nejenom hojnosť časopisů politických, zábavných a odborných, nýbrž téměř všecko, co německého v Předlitavsku uzřelo světlo boží, než i z „říše" dopravuje se do Chrvatska mnoho, velmi mnoho spisův a děl uměleckých, a jak patrno ze statistických dat, vydaných obchodní komorou záhřebskou, dovoz cizího zboží tohoto roste rok od roku. Co z dovezeného „zboží" se pošle zase zpět, udati nemohu. Proti knižnímu dovozu z Němec mizí téměř úplně dovoz z Ruska a i ze Srbska. Na druhé straně však nesluší zamlčovati, že se z Chrvatska, jmenovitě ze Záhřebu, který je střediskem osvěty jihoslovanské, vyváží mnoho knih do Dalmacie, do Istrie, do Kraňska, do Bosny, Srbska, do Švýcar, ba i do německé říše, a dlužno dodati, že vývoz do Němec, jmenovitě spisů vědeckých, počíná se množiti.

To jsou stinné stránky literarní, skoro na vlas jak u nás. Jeť však oprávněna nadčje, že i těmto stížnostem časem bude učiněn

konec a co zavinila doba nynější a minulá, že měrou vrchovatou nahradí věkové pozdější.

Pracovníků literarních jest tedy s dostatek, jmenovitě na poli zábavné literatury. Že by následkem spisovatelského nadbytku nastala jakási ochablosť, jak se někteří kritikové domnívají, nezdá se býti pravdě podobno. Jen aby mladiství oni spisovatelé, kteří loni a předloni vystoupili na kolbiště literarní s nadějnými prvotinami svými, vyspěli skutečně všichni ve spisovatele celé, dokonalé.

Hlavní zásluhu o to, že literatura chrvatská tak zdárně prospívá, má jednak „Matica hrvatska“ a společnosť svatojeronymská, jednak plodná akademie jihoslovanská. V Dalmacii působí bez hluku, ale zato pilně a úspěšně Matice dalmatská v Zadru.

Bylo by od místa ve stručné stati této uváděti všecky knihy a spisy, jež Matice chrvatská vydala od vzniku svého až do nynějška. Byloť ostatně o činnosti matičné už i v těchto listech promluveno. Loni vydala Matice za r. 1882. první díl Smičiklasových Dějin Chrvatských,*) spis to tak důkladný a obsáhlý, že by Matice dosti byla vykonala, kdyby na ten rok byla přestala jenom na díle tomto. Smičiklas, nyní professor dějin chrvatských na universitě záhřebské, jest skutečný mistr slohu historického; vypravování jeho plyne tak lahodně, věta vyplývá z věty tak logicky a tak jasně, že nemožno člověku knihu odložiti dříve, než ji dočte do konce, a potom čte znova opět a opět. Při tom je to kniha vyhovující všem požadavkům, jaké spisovateli ukládá věda historická. S uspokojením přečte každý také Novověké vynálezy ve vědě, v průmyslu a obchodě, jichž vyšla kniha první. Zábavné spisy vydány loni tyto: Závěť, povídka z hraničárského života od nadaného vypravovatele Beciće, druhý svazek Tomičových Veseloher, překlad I. Turgeněva Kláry Miličovy s úvodem od Jos. Miškatoviče a konečně překlad J. I. Kraševského Chaty za vsí s životopisem Kraševského od Alex. Tomiče. Kromě toho dobyla si Matica velikých zásluh o jazyk spisovný vydáváním řeckých a římských klassiků v překladě chrvatském. Překlady tyto pořádají nejznamenitější znatelé i jazyků klassických i jazyka chrvatského. Dosud vyšla Homérova Odyssea překladem dra. T. Maretiče, výborného znatele chrvatské rhythmiky a akcentuace, Iliada od téhož a kniha Sallustiova o spiknutí Katilinském od známého spisovatele Ad. Webra-Tkalčeviće.

Našli se a najdou snad ještě lidé, kteří podniku tohoto nebudou schvalovati, prohlašujíce užívání a velebení klassiků řeckořímských za tradicionalní předsudek. Nehledíc však ani k tomu, že nynější osvětu evropskou nebylo by ani lze jasně pochopiti bez klassické literatury, ježto se větším dílem zakládá na ní, má podnik tento, jak už naznačeno, veliký význam pro konečné ustálení spisovného jazyka chrvatského a vedle toho má jím býti také podle úmyslu Matičina rozřešena otázka o chrvatské metrice. Slova a frase klassické, které dlužno překládati podle ducha jazyka chrvatského, obohatí

---

*) Druhý díl vyšel r. 1879.

lexikalní a fraseologickou jeho část nikoliv nepatrně, jakož se ukázalo již v literaturách jiných. Dosavadní spisové přeloženi jsou v té příčině vzorně.

Dojde-li podnik tento všeobecného souhlasu, jak o tom ani pochybovati nelze, zamýšlí Matice vydati také kulturní a literarní dějiny řecké a římské jakož i mythologii obou národů těchto. Bez znalosti mythologie spisům řeckořímským nelze vždy rozuměti, pročež sluší tento úmysl Matičin jenom schvalovati.

Činnosť společnosti svatojeronymské dala by se svým směrem srovnati poněkud s činností našich „dědictví“ tak zvaných, jen že tato jsou příliš jednostranna, zahrnujíce v obor svůj pouze spisy obsahu po výtce náboženského, kdežto záhřebská společnosť svatojeronymská vedle spisů duchovních a náboženských vydává také popularním slohem psané knihy zábavné, poučné ba i vědecké. Kommissionáři její jsou výlučně kněží, kteří osvětný úkol svůj v této příčině plní svědomitě. Spisy vydané družstvem svatojeronymským mají nejvíce čtenářstva mezi lidem venkovským. Nejrozšířenější kniha v Chrvatsku jest zajisté úhledný kalendář „Danica“ (Dennice), jejž společnosť zmíněná tiskne nyní v 22.000 ba i více exemplářích s příspěvky od nejlepších spisovatelů chrvatských. Mimo několik povídek obsahuje kalendář tento i články poučné, jmenovitě dějepisné a hospodářské.

V práci vědecké zaujímá první místo jihoslovanská akademie věd a umění. Spisy akademie dělí se v několikero serií. Jest tu především sborník její „Rad“ (práce), jehož vychází průměrně čtyři svazky ročně. V Radu uveřejňují se rozpravy akademiků. Vedle Radu vydává akademie „Starine“ (starožitnosti), jež obsahují staré texty latinské a slovanské s úvody a výklady, „Stare pisce hrvatske“ (staré spisovatele chrvatské) školy dalmatské a dubrovnické. Pro dějepis jihoslovanský jsou důležitosti nesmírné „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“ (památky týkající se dějin jihoslovanských). Péčí akademie vydávají se kromě toho ještě díla samostatná, z nichž na prvním místě dlužno zmíniti se o velikém slovníku srbskochrvatském, jejž vydávati počal záhy zesnulý učenec a filolog Jiří Daničić (Popović): po smrti jeho svěřena redakce velikolepého díla tohoto dubrovnickému prof. P. Budmanimu, jemuž vláda rakouská udělila na žádosť akademie dovolenou.

Všechny dosavadní publikace došly zasloužené pochvaly od kompetentních soudců evropských a všecky učené společnosti vyměňují sobě s akademií své publikace — vyjma jediné akademii francouzskou, která, jak dobře dotýká známý slavista francouzský Louis Leger, až nadejde doba, bude musiti za drahé peníze opatřiti sobě všechno, co akademie vydala a co sobě snadno mohla opatřiti výměnou svých prací. Cena vydaných dosud spisův akademie páčí se už na několik set zlatých.

(Dokončení.)

Císařská společnosť přátel staré slovesnosti a její činnosť v letech 1877.—1882.

Od r. 1877. působí v Petrohradě „Společnosť přátel staré slovesnosti“ (Общесво любителей древнеи письменности), jíž přidán m. r. čestný titul „císařská“. Založena jest jmenovitě knížetem P. P. Vjazemským i hrabětem L. D. Šeremetjevem. Bohužel jsou však publikace společnosti jen málo přístupny a nikoliv známy všem, kteří se starým písemnictvím slovanským zabývají.*) Společnosť zajisté si získala již značných zásluh o studium ruské i slovanské literatury, jakož i ruského umění. V následujících řádcích seznámiti chceme čtenářstvo s nejdůležitějšími publikacemi jejími.

Ve vydávání památek měli účastenství: archimandrité Leonidas a Amfilochius, kn. P P. Vjazemskij, Th. J. Bulgakov, P. N. Tichanov, J. P. Chruščev, N. P. Barsukov, A. J. Timofejev, Th. J. Buslajev, J. V. Jagić, N. V. Čarykov, N. V. Sultanov a j. Mravně i materielně podporovali vydávání hrabě S. D. Šeremetjev, hr. A. D. Šeremetjev, T. S. Morozov, který svým nákladem vydal Svjatoslavův sborník a G. Th Karpov, který nyní vydává sborník staroruského církevního zpěvu. Publikace společnosti dělí se na dvě části: 1. Vydávání starých památek faksimile čili přísně typografickým způsobem ve zvláštních svazcích, římskými číslicemi označovaných bez určitého formátu. 2. Periodické knihy pod rázvem „Památky staré literatury“, jež obsahují rozbory, studie, poznámky a památky prostým způsobem typografickým. Poslední publikace vyšla r. 1878. v jednom svazku v 8°, r. 1879. ve čtyřech, taktéž r. 1880., a od r. 1881. ve zvláštních sešitech v 8° zvláště též se prodávajících. — Nejdříve vyčteme publikace prvé části.

Znamenitý filologický i palaeografický význam pro všecky slavisty mají následující společností vydané památky:

Svjatoslavův Izbornik (č. LV) r. 1073. faksimile, o kterémž kritiku viz v „Archiv für slavische Philologie“ V., str. 172. — Zlomky ze Supraslského rukopisu (č. LV) a sice osm listů faksimile z oné části, kteráž se nedostala do Ljubljaně (srv. Archiv VI., 133.), vydány redakcí A. Th. Byčkova podle rukopisu cís. veřejné bibliotheky petrohradské transkripcí Sreznevským v díle „Древніе памятники юсоваго письма“, str. 174. a 225. — Hlaholské evangelium sv. Lukáše XI. stol. (č. LIX. a LXXIX.), výňatek a sice evang sv. Lukáše z Grigorovičova evangelia čili Marianského kodexu, vydáno faksimile redakcí prof. Jagiće. — „Чинъ постриженія“ (č. XX.—IV.) a „чинъ погребенія иноковъ“ (č. LXIII.) faksimile rukop. XIV. stol. písma novgorodského. — Novgorodské listiny XIV. století (č. VII.); jednotlivé části z pergamenového sborníka XV. v. náležejícího. Nejsvětějšímu synodu: „Обрѣтеніе главы Іоанна Предтечи въ Емесѣ“ (č. IX.) a Slovo Jana Zlatoústého o zlých ženách (č. X.), „службы Іоанну Предтечѣ“ (č. XI.) a „слово на Благовѣщеніе“ Jana Damaskina (č. XII.). Evangelium XVI. stol. (č. LVIII. a LXXVI.) není zvláště důležité. Z památek obecných i vážných pro všechny Slovany vydány: Chronograf Jiřího Hamartola recense srbské, faksimile synodalního moskevského rukopisu r. 1386. (č XXVI., LVI. a LXIX.). Pro historika a též filologa jest recense bulharská důležitější a proto jest žádoucno, aby společnosť i tyto ve svých „Památkách“ vydala. Stefanit a Ichnilat zaujímá tři čísla: Pod č. XVI. vydán bibliografický úvod, přetištěno 46 stran překladu bajek z franc. a rukop. XVII.—XVIII. v., č. LXIV. i LXXVIII. — překrásná edice znamenitého ruského učence A. E. Viktorova, nedávno smrtí vědě urvaného. Za úvodem následují parallelně dva texty z XV. stol. (srbský a bulharský), dole výňatky z recense srbské XIII.—XIV. stol. Gesta Romanorum (č. V. a XXXIII.) po rukop. N. S. Tichonravova r. 1729. s dodatkem uprostřed z jiného rukopisu staršího a dodatkem na konci vydání — s bibliografickou předmluvou a byť též ne zcela uspokojivé, zasluhuje přece pozornosti jakožto jediné. Výňatek vytištěn v „Památkách“ r. 1879. II., 137. — Téže vědecké ceny jest vydání „Historie sedmi mudrců“ (č. XXIX. a XXXV.), vydané podle dvou

*) V Praze má celou sbírku Museum. Red.

pozdějších spisků zvláštním typografickým písmem. Aleksandrie (č. LXVII.) podle rukop. XVII. v. — vydání, nemající významu ani pro filologa, ani pro palaeografa. Historie o Melusině (č. XLII. a LX.) zajímava jest jako jedna z řídkých recensí, přeložená z polštiny (v XVII. stol.), pověsti o ženě zmiji, známé v četných literaturách. Pro slovanské právníky a slavisty vůbec důležitý jest (č. XXV.) Zákon Vinodolský, faksimile hlaholského rukopisu r. 1288., č. LIV. transkripce, překlad i výklad toho zákona z péra J. V. Jagiće, a č. XLIV. Statut Poljický, psaný bosenskou kyrillicí a vydaný faksimile.

Ruské, specielně literarní historie týkají se publikace: Pověsť o divech Vladimírské Boží matky (č. XXX.), Život Mitropolita Aleksije, sestavený Pachomiem Logothetem (č. IV.), publikace nádherná s velikolepými miniaturami v zlatě a v barvách provedenými podle rukopisu počátkem XVII. stol., Život Barlaama Chutynského (č. XLI.), podle dvou rukopisů z XVI. století (jsou i starší), velmi vzácné životy Filipa Irapského (č. XLVI.) a patriarchy Joachima (č. XLVII.). — Sem klásti třeba též překrásné vydání N. P. Barsukova Prameny ruské hagiografie (č. LXXXI.), kteráž by měla býti příruční knihou každému, kdokoliv se zabývá ruskou literaturou. Uvedeme Život Nifontův (č. XXXIX. a LXII.), vydaný faksimile podle rukopisu XVI. v. a v „Památkách" r. 1880. II., str. 35. podle rukopisu XIII. v. i Život Jana Bohoslovce (č. XXXI.) — dílo o. Amfilochia; varianty k němu viz v „Památkách" r. 1879., I., v předmluvě k č. XXXI. — Ostatní životy Theodora Edesského v rukopise XVI. stol. (č. XLVIII. a LXI.), Matvěje Prozorlivého, Theodora i Vasilija Pečerských (č. XXXIV. a XXXVII.) z tištěného paterika, Dmitrije Careviče (č. XXXVI.) z Čet-Minej Dmitrije Rostovského — jako texty nemají zvláštního významu, rovněž tak i reprodukce illustrovaného prostonárodního vydání pohádky o Silě Carevičí (č. XLIX.). Zajímavější jest „Pověsť o soudu Šemjaky" (č. XXXVIII.) s přílohami.

Z vydaných rukopisů vědeckého obsahu uvedeme velice důležitou pro palaeografii a pro rekonstrukci ztracených starších textů, zachovaných toliko v pozdějších rukopisech Bukvici (č. XIV.), zajímavou i v uměleckém ohledě a graždanskou azbuku (č. VIII.) vlastnoručně seřízenou Petrem Velikým. Vážná jest veliká Kosmografie, r. 1670. vytištěná církevním písmem (č. XXI., LVII. a LXVIII.) s učenou předmluvou N. V. Čarykova. Badatel tento dokázal, že základem Kosmografie byl Gerhard Merkator a doplňky vzaty z Bělského. Jím ukázány též rozdílné dvě redakce. Žádoucno jest co možná brzké vydání ruského překladu Pomponia Mely ze XVI. stol. Poprvé vydána faksimile takých rukopisů jako счетная Мудрость (č. XLIII.), filosofie Christoforoviče ne zvlášť důležitá (č. XVIII.), „Риторическая рука" Štěpána Javorského (č. XX.), „Мудрость четвертая Мусика" (č. VI.) a „Мусикійское учение" (č. LI.) — texty to zajímavé pro ty, kteří se zabývají ruskou scholastikou z XVII. v. — Pro dějiny ruské miniaturní malby cenné jsou: sbírka illustrac, nárysy z Apokalypsisů (č. LIII. i LXXV.) pod redakcí prof. Buslajeva, — publikace interessu všeevropského; dále rukopisy Žití Mikuláše Divotvorce (č. XXVIII. i XL.), o jichž miniaturách viz „Памятники" 1881., seš. 8., stať N. V. Sultanova, Žití Alekseje Mitropolita (výše vzpomenuté č. IV.), jihoslovanského žaltáře (redakce rusko-bulharské) z r. 1430. (č. LII. a LXXIV.), jediného originalností svých viněték a jiných ornamentů z listů podobných listům ďáblíka bahního (Calla palustris L.) a t. zv. knihy „челобитная", t. j. supplikace Vspolochova (č. III.) s obrazy trojice, cara Alekseje Michajloviče, carské rodiny, supplikanta a j. Vzpomeneme ještě publikace pro slavisty nikterak nezajímavé: obrazy klášterů athonských — odtisk bulharské knížky, vytištěné v Soluni v letech čtyřicátých. Ostatní edice i jednotlivé listy neposkytují nic zvlášť cenného neb původního pro ruské umění. Taký jest prvý oddíl publikací společnosti, na kteréž vydala, včítajíc ještě dary jednotlivců, ne méně 100.000 rublů. Ze všeho výše praveného stran edicí nelze neviděti jakési nahodilosti ve výboru jak památek, tak i rukopisů, opakujeme však, že publikace společnosti studiu slovanského písemnictví vůbec a ruského zvláště přinesly nemalý prospěch. Zásluha tato ještě patrnější stává se z druhého oddílu vydavatelské činnosti společnosti, totiž z jejích „Памятниковъ древней письменности", díky jich obsahu i přístupnosti. Vyčteme podrobně vše, co

v této publikaci poskytuje většího interessu, neboť posud nebyl učiněn podrobný přehled. Již „v příloze k protokolu 10. listop. r. 1877“ nalézáme návrh Bortujanského o vytištění staroruského zpěvu a převodu jeho na linialní noty.

V jediném sešitě „Památek“ r. 1878.—79. nacházejí se facecie čili žerty — humoristický sborník, přeložený z polštiny. Vydaný rukopis tohoto sborníka není úplný, a škoda, že vydavatelé nepoužili rukopisu cís. veřejné knihovny petrohradské, kde pohádek jest mnohem více. Uvedeme ještě biblickou stať o „Fysiologu“ kníž. P. P. Vjazemského a o „Nikodemově evangeliu“ Th. Bulgakova.

V „Památkách“ r. 1879., první knížka obsahuje mezi jiným pověsť o královně Bově (Buova d'Antona), jejíž slovanské překlady nejsou specielně dosud prozkoumány. Pověsť jest vytištěna podle rukopisu XVII. v. a v příloze uvádějí se faksimile prostonárodních vydání. V druhé knížce uveřejňují se listiny patriarcha Adriana a cholmogorského arcibiskupa Athanija o Soloveckém klášteře, místní pověsť (z Turovecké farnosti) o obraze Boží Matky a poznámky o „Čet-Minejách“ a jich složení. Důležitější pro slavisty jest knížka čtvrtá, kde vytištěn jest krátký popis slovanských rukopisů pařížské národní knihovny a uvedeny části ze srbského evangelia XIV. stol.; dále popis bibliotheky Čudova kláštera, velice důležitý a posud jediný. J. Šljapkin našel podle něho rukopis Slova Daniela Zatočnika, který zároveň s jinými, částečně neznámými rukopisy, vyjíti má v Památkách“ b. r. R. 1880. v první knize vytištěny „Besedy tří světců“, „Otázky a odpovědi“, listiny XVII. v. a popis rukopisů černyhovského semináře od p. Lilejeva, jehož pokračování se nalézá ještě v druhé knize.

V třetí knize důležité jest o. Martynovem sdělené Žití Simeona Srbského, podle pařížského rukopisu XIII. v., s opravami chyb, nalézajících se ve vydání Šafaříkově; zde se dále uveřejňuje pověsť o indickém carstvě, pověsť o Šalomounu, v současném překladě z hebrejského a zvláštní redakce ruské pověsti o Savvě Grudcyně. Ve čtvrté knize vytištěny: popis rukopisů Suzdalského kláštera Spaso-Evthimijeva, sbírka ruských přísloví po rukopise XVII.—XVIII. století, sdělený A. N. Majkovem, a pověsti o Judě zrádci. Od r. 1881. začaly „Památky“ vycházeti v jednotlivých sešitech. V pátém sešitě jest popis rukopisu cesty igumena Daniela od M. A. Venevitinova. Nyní vytiskla tyto miniatury v přílohách ke kritickému vydání textu nejstaršího ruského poutníka (паломника) pravoslavná Palestinská společnosť. V sešitě devátém sděluje archimandrit Leonid služebníky vilenského tisku s faksimile. V sešitě osmém vytištěno jest znamenité pojednání N. V. Sultanova o vzorcích staroruského malířství v miniaturních illustracích (s kresbami); v sešitě desátém vytištěno ruské „поучение“ XI. v. o přenosu ostatků Mikuláše Divotvorce podle rukop. XIII. v.; v sešitě jedenáctém — ruská bibliotheka biskupa Damaskina — nutná knížka pro badatele starých tisků ruských i slovanských. V sešitě třináctém pojednává Kačanovský o dalmatském básníku Glegovići a o dubrovnické literatuře. V sešitě čtrnáctém vytištěn Bdinský (Viddinský) sborník roku 1360. chovaný v Gentu. J. M. Martynov opsal rukopis, přiložil vzorná faksimile a učinil zručné výtahy, mezi nimiž nejzajímavější jest „Slovo o místech svatých v Jerusalemě“; v sešitě šestnáctém vytištěna jest magisterská dissertace A. S. Archangeljského, professora na kazaňské universitě, o Nilu Sorském.

V „Památkách“ r. 1882. vydal archimandrit Leonid s učenými úvody a poznámkami: Evangelium 1564.—1568. tištěné v Moskvě (s faksimile), Žití Mikuláše Divotvorce a ruské pověsti XI. v. o jeho divech, pověsť igumena Joachima o sv. hoře Athonské, Theofana Serbina o svatohorských klášterech, pověsť XIII. věku o Aleksandrovi Něvském, pouť Jony Malého do Jerusalema (XVII. stol.) a vkladnou knihu Novospaského kláštera. P. Rovinský sdělil zápisku benátskému senatu o zásluhách Černohorců o benátskou republiku, pan Berg o typu dřevěných staveb ve Važském kraji a A. E. Viktorov důležitý, ač bohužel krátký popis státního starého pokladiště v moskevském Kremlu. Konečně vydány: 1. Hrozná zrada, školní komedie, koncem XVII. stol., pověsť o Vasiliu Zlatovlasém, králevici české země (nejspíše překlad z češtiny), Šestodnev čili Hexameron Jiřího Pizida v středobulharském překladě 1385., jehož jiný rukopis, ve kterém větší měrou zachovány sledy středobulharské, chová knihovna Trojické lavry. 2. Zápisky Leontija Magnického o kacíři Tveritinovu.

K tisku připravují se: „Cesta Arsenia Kalludi“ v překladě správčíka (korrektora) Euthymia, pod redakcí o. Leonida; svodný sborník staroobrjadců A. N. Pypina; o staroruském veršování Golochvastova. Slyšeli jsme, že vydávání „Památek“ přestává — velice smutné, jestli tomu tak: ještě mnoho dalo by se očekávati důležitého a nevydaného. Nemáme posud vydání důležitých pro Slovany památek: spisů Klimenta Slovanského, chronografů Jana Malaly, Manassia i Jiřího Hamartola (bulharské redakce), izbornika Svjatoslavova r. 1076., pateriků, Paleji, žití Vasilija Nového, kosmografie Kosmy Judikoplova, jejíž překrásný rukopis z XVI. stol. s miniaturami, barvami a zlatem se chová v knihovně moskevské duchovní akademie, žití Barlaama a Josafat, pověsti o Sinagrippě, Pčely, grammatiky Donatovy, pověsti o Bruncvíku a mn. j. Z čistě ruských památek nemáme pro filologa a palaeografa hodných vydání „Ruské pravdy“ a nejstarších ruských listin, spisů Řehoře Camblaka, Kariona Istomina, starých ruských žití a j. Veliká ještě jest žatva, nemálo již uděláno a z té práce nemálo uděláno společností. Jí buďtež vroucné díky od slovanské vědy a Slovanů vůbec, jmenovitě pak těm, kteří ji založili a podporovali.

Ze „*Zpráv petrohradského slov. blahod. spolku*“.

Matice srbská.

Kapitola z dějin kulturního života Srbů uherských.

Od Hanuše Klímy.

(Pokračování.)

Konečně nastal bouřlivý rok osmačtyřicátý, který přerušil všechnu činnosť matiční. Déle celého roku neodbýváno ani jediné schůze, nebylo ani chovanců v ústavě Tökölyho. A když navrátil se mír, ocitla se Matice v poměrech zcela nových. Politické okolnosti byly změněny, Pešť přestala býti střediskem Srbův uherských, a Matice, jež ohniskem jim měla býti, z něhož by jiskry po celém národě šířiti se měly, ocitla se pojednou mimo jeho střed, jako cizinec v cizím domě. To vyvolalo otázku přesídlení Matice, a myšlénka ta v podobě určitého, jednomyslného usnešení poprvé byla pronešena ve schůzi Matice, dne 20. srpna 1851. Členové vidouce, že počet jich stále více se tenčí, usnesli se přenésti sídlo její do Nov. Sadu, kdež zatím literatura srbská nabývala dávno již potřebného střediska svého. Nenadáli se arci, s jakými obtížemi a překážkami setká se provedení úmyslu jejich, jak dlouhý čas, ba mnohá léta uplynou, než dojde k uskutečnění jeho.

Vláda činila co mohla, aby Matici od předsevzetí jejího odvrátila. Nařizovala valné hromady, jednak aby přesvědčení nabyla, že skutečně přejí si přesídlení všichni členové Matice, a že přejí si ho do Nov. Sadu, jednak aby stanovy zase změněny byly a zvěděla, co stane se s ústavem Tökölyho, pak nařizovány opět doplňky a opravy k stanovám a podobně více. Při tom však každé skoro nařízení neb některého hotového kroku schválení dalo na sebe až i dva roky čekati.

Matice každému sice přání vlády ihned vždy vyhovovala, tato však přece nijak nechtěla ukončiti záležitosť její. Vláda nechtěla přestěhování Matice, aby nevymkla se jí z bezprostředního

dozoru. Ano, horlivosť úřední šla tak daleko, že navrhováno, aby dokonce opět i rozpuštěna byla jakožto spolek, který separatistickými snahami svými nebezpečným může býti státu a jeho jednotě.

Zprávy, které v té příčině policejní ředitelství o Matici c. k. náměstnictvu podávalo, jsou neobyčejně zajímavy, a illustrují stav tehdejších věcí tak věrně a podrobně, že neváháme podati zde aspoň z jednoho takového „raportu" vybranou ukázku:

„Spolek v přepracovaném nástinu svých stanov prohlásil, že trvá na prvotním svém účelu. On setrvává tudíž na cestě separatistických snažení a cizích zájmů, jež i dříve byly úkolem jeho. Ale směr, jímž béře se spolek, stojí v odporu s pojmem o státní jednotě, a může rozděliti a odciziti sobě různé národnosti a vyvolati pendantní snahy i u národů ostatních. Z těch příčin byli jsme toho náhledu, že sluší nám navrhnouti, aby ‚Matice srbská' rozpuštěna byla... Uvedené okolnosti, snaha a směr spolku vzbuzují stále ještě tutéž nedůvěru. Případné loyalní chování, jež se pozoruje, nemůže nás nijak uspokojiti; jeť patrno, že spolek nesmí na světlo vystoupiti se záměry svými, pokud cítí, že se naň přísně dohlíží; avšak on jich neopustil, ale pouze odložil. To nejlépe dokazuje ta okolnosť, že se nejpřednější zástupcové spolku zasazují o to, aby sídlo jeho přeloženo bylo do Nov. Sadu. V středu srbského živlu snadno by mu bylo pod rouškou práce literarní s úspěchem propagandu činiti odstředivým snahám svým. V Budapešti samé málo jest Srbův, a i mezi těmi nepatrný počet takých, kteří by ochotni a schopni byli pracovati na poli literarním ve smyslu matičním; mnohem větší počet Srbů zdejších pečuje pouze o hmotné své zájmy, nestaraje se o literaturu ani snahy spolkové, které ostatně po literarním svém směru a po výsledcích dosud známých nemohou u sourodáků vzbuditi zvláštních sympathií a ohlasu, nebo vyvolati účastenství a horlivosť pro činnosť spolkovou. Tato lhostejnosť Srbů, jež ostatně i mezi samými členy spolku se jeví, jehožto schůze z pravidla jen spoře, obyčejně 6—7 členy navštěvovány bývají, dále slabá síla životní, kterou osvědčoval spolek za doby svého více než 30letého trvání bez ohledu na příznivé své poměry, hmotné jsou důvody, které ve spojení s výše vylíčenými vtastními tendencemi spolku pro jeho rozpuštění mluví."

„Kdož by se nepousmál," dokládá k tomu A. Hadžić, „když si vzpomeneme, že hroznými těmi revolucionáři, o nichž policie praví, že pracují k státnímu podvratu, že provinilci těmi byli právě oni staří, mírní, loyalní členové matiční, kteří ovšem byli poctivými Srby, ale jimž po celý jejich život byla politika teprve poslední starostí."

Možno, že byla by policie tehdejší dosáhla, čeho dosíci chtěla, kdyby byla útoky na Matici jinak řídila. Důvody její byly však nejen lichy a bezpodstatny, ale ještě i tak nápadny, že se vláda na jich základě nijak nemohla odhodlati, aby Matici odklidila, a že spokojiti se musila s pouhým kladením všemožných jí překážek.

Stanovy dle přání vlády doplněné a opravené předložila Matice koncem r. 1857., a ještě ku konci r. 1860. neměla jich schválených.

Zatím uzrála myšlénka přiměřeného upravení stanov i ve spolku samém, a v půdě tedy přirozené. Byl to sekretář matiční A. Hadžić, který dokazoval, že nebude moci Matice vyhověti úkolu svému dříve, pokud v ní, jakožto spolku literarním, zřízen nebude literarní odbor, který by sám pečoval o všestranný, opravdivý pokrok její, a který by sestaven byl z předních srbských spisovatelů povolaných do něho jen po jménu, jehož si každý z nich svou vlastní prací literarní byl dobyl. Bylo to cosi podobného tomu, co již jedenkráte objevilo se v stanovách matičních (r. 1840.), jež však vůbec ani v život nevstoupily, zásada, aby odloučena byla práce literarní od oekonomické. Návrh přijat jednomyslně, a stanovy matiční dány dle toho k přepracování.

A když počátkem let šedesátých podruhé padl starý system vládní a zničen absolutismus Bachovský, nastali konečně i Matici jasnější dnové. Ze starých, poprášených akt uher. dvorské kanceláře vyhledána žádosť její za povolení k přesídlení a dána k ní odpověď. Spletky a zmatky náhlou změnou politických okolností povstalé byly tak veliké, že doručena Matici právě teprv po roce, totiž dne 2. února r. 1862. Ale nebylo to ještě povolení samo, nýbrž jen dotaz, trvá-li Matice vůči změněným poměrům i dosud na úmyslu svém, přenésti sídlo své do Nov. Sadu a trvá-li také na dosavadních stanovách. A teprve když byla k první otázce rozhodně přisvědčila, uvedši za důvod, že příčiny, jež ji k tomu vedou ani nejsou, aniž kdy byly významu politického, a za odpověď k druhé otázce předložila ku schválení ony nové stanovy, jež dle přijatého návrhu ustanovený k tomu výbor byl vypracoval, došlo dne 6. července 1863. nejvyšší povolení k přenesení sídla jejího do Nov. Sadu, došlo i schválení nových stanov matičních. Bylo arci ještě některé věci v nich spravovati a doplňovati, což skutečné stěhování o několik měsíců pozdrželo, ale věc sama byla již rozhodnuta.

Plných skoro třinácte roků potřebí bylo pracovati, nežli dosaženo bylo, aby Matice usídliti se mohla tam, kde dávno již očekávána byla s otevřenou náručí, kde slibována jí nová podpora, a kde kynuly jí nové skvělé vyhlídky.

Dne 30. dubna 1864. odbývala první svoji valnou schůzi v Nov. Sadě, počínajíc novou periodu svého života.

V tom čase byly poměry její nejpříznivější z celé doby jejího dosavadního trvání, ne snad pouze hmotné, což se rozumí ostatně i samo sebou, ale poměry mravní, poměry vnitřní síly a mohutnosti její. Nejlepší spisovatelé a učenci srbští stali se účinkujícími nyní členy, hotovými obraceti síly a vědomosti své ku prospěchu a rozkvětu jejímu.

Co se poměrů hmotných dotýče, byla Matice tou dobou se svěřenými jí fondy nejbohatší ze slovanských literarních spolků v Rakousku. Bylť jí v r. 1854. přibyl opět fond založený Pavlem Jovanovičem z Aradu pro nemajetné studující techniky, tak že při přesídlení svém vládla úhrnným jměním 271.942 zl., jež rozděleno bylo na čtyři fondy:

fond matiční . . . . 44.346 zl.
„ Nakův . . . . 13.255 „
„ Tökölyho . . . . 180.502 „
„ Jovanovičův . . . . . . 33.839 „

Tuť zajisté leží na snadě, že pohlíženo k ní nejen s velikou důvěrou, ale že očekáváno bylo od ní namnoze i více ještě, nežli seč skutečně byla. Následky toho objevily se příliš záhy. Ještě téhož r. 1864. vyzývati musila Matice redakci „Srbobranu“ otevřeným listem, aby neroztrušovala po národě zprávy, jež podrývají moralní vážnosť Matice, ale aby vždy upřímně, otevřeně a vážně sledovala práci její, a jen taková fakta uváděla, jimiž by určitě dokázati myslila, že Matice úkolu svému nevyhovuje.

S přesídlením Matice vznikla jí starosť o přístřeši, kteréž před tím neznala. Z počátku ovšem jí ho poskytl ochotně nový předseda její Platon Atanacković, biskup novosadský, ve vlastním domě, než tam nemohla dlouho zůstati, a na koupi vlastního domu, jak byl předseda její navrhoval, nedalo se také pomýšleti. Mělyť peníze tehdy mnohem větší cenu, nežli nemovitosti, a dům i v nejpříznivějším případě nebyl by jí vynášel těch úroků, které jinak snadno vždy vyzískati mohla. Matice byla nucena i přes patrnou velikou potřebu vlastních místností tuto okolnosť ve vážnou úvahu vzíti, neboť obecným přáním národa bylo, aby v Novém Sadě co největší činnosť rozvinula a literaturu národní podporovala. Kdyby jmění své byla uložila v nemovitostech, nebyla by k postižení svého účelu ani tolik prostředků měla, kolika v Pešti vládla, a naděje národa byly by sklamány bývaly. Svůj prospěch musila podříditi tudíž přání a potřebám národa. Teprve v roce 1868., když objevil se v Matici návrh na zbudování „národního domu“, v němž by i jiné ústavy národní ještě také své sídlo míti mohly, pustila se Matice u vyjednávání s národ. srb. divadlem, a v dubnu r. 1869. uzavřela koupiti dům. Tím počátek učiněn k uskutečnění krásné myšlénky; konečné jí provedení, upravení vnitřních místností k označenému účelu, ostaviti musila na dobu pozdější, až jí to prostředky opět dovolovati budou.

V Nov. Sadě přetvořila se Matice dle nových stanov, zřídivši ve svém středu odbor literarní, spravovaný zvláštním výborem s matičním místopředsedou v čele. Tím odpomoci se mělo té nepřístojnosti, kde každý za člena přijatý přispívatel hned také literatem se býti domníval, byť k tomu ani nejmenších schopností neměl. Tato instituce netěšila se však všeobecné přízni členův matičních. Vyskytlyť se hned v r. 1864. námitky a pochybnosti, nebude-li rozvoji Matice na újmu, když utvoří se v ní zvláštní prý kasta jakási, která širši obecenstvo od ní odpuzovati bude. Pronesen náhled, že by záhodno bylo do literarního odboru voliti i takové muže, kteří ničeho sice nenapsali, ale zkušenostmi svými k rozkvětu spolku by nápomocni býti mohli. A již po třech letech projevena nespokojenosť se stávajícím odborem literarním a s vnitřním ustrojením Matice vůbec ve způsobě návrhu na změnu stanov. Ale nepřijato nic, než toliko článek, že všichni členové Matice

mají vždy zdarma podělováni býti knihami jejím nákladem vydanými, s jedinou výjimkou spisů obšírných a větších, ale kteréž opět jim vydávány býti mají v ceně snížené.

Účel toho článku jest patrný. Nebylť zajisté jiný, než získati Matici co nejvíce členů; ale jakkoli nechť se snažila, ať již v ohledu své vnitřní organisace, anebo i v ohledu literarním, o čemž dále ještě promluvíme, přece pořáde ještě nenalézala v národě té podpory, jaká žádoucí byla. Už v r. 1865. velice na to toužil známý vlastenec srbský, dr. Svetozar Miletić, tehdáž místopředseda literarního odboru, ukazuje k Matici lublaňské a slovenské, kteréž obě, ač mladší srbské, mnohem více členů již čítaly. Byla to, po soudu Miletićově, netečnosť, jež dříve nejrůznějšími pláštiky zastírána byla. Do konce r. 1868. čítala Matice srbská ke 460 členům, kdežto Matice slovenská od roku 1863. trvající, čítala jich 1482; ovšem že také značné číslo připadá z toho na Čechy a na Moravu.

Avšak čeho se Matici po této straně nedostávalo, bylo jí nahrazováno se strany druhé národními dobrodinci. Počet svěřovaných jí fondů vzrůstal stále víc a více.

R. 1865. zemřel Petr Kostić z Čereviće, který poslední svou vůli zanechal Matici do správy jistinu 30.000 zl. na nadaci pro studující mládež.

V červnu r. 1866 zaslal známý nám již dobrodinec srbský Ilija Milosavljević Kolarac z Bělehradu, jakožto fond k založení právnické akademie srbské v Nov. Sadě 2400 zl Úroky přiráženy býti mají k jistině tak dlouho, pokud nenadejde čas, kdy se fondu k označenému účelu bude užiti moci. Pak předati má Matice celou jistinu i s úroky jménem dárcovým oné osobě, kteráž akademii zřizovati bude, a jíž národ správu i dozor nad ní svěří.*)

(Dokončení.)

Vzájemné styky rodu Habsburského s Polskem a s Ruskem do r. 1519.

Napsal **Ferdinand Menčík.**

(Pokračování.)

A právě v tento čas přišlo ruské poselství do Norimberka (22. března 1491.). Měl-li král Maximilian s větší odhodlaností boj podstoupiti, přišlo mu právě přátelství od velikého knížete nabízené velmi vhod. Neboť bylo patrno, že ač Kazimír a Alžběta mladšího syna svého podporovali, nyní po smíření obou bratrů obrátí svou pomoc Vladislavovi; a aby tomu překazil, uzavřel spolek na základě mu od Ivana nabídnutém, zabezpečuje si takto pomoc v boji o korunu uherskou. Proto podrobil se

---

*) O ostatních odkazech velikého toho dobrodince zmínili jsme se v článku „Srbští národní dobrodinci“ v II. ročn „Slov. Sborníku“.

i zvyku u Rusův obyčejnému, totiž políbení kříže na místo přísahy (dne 22. dubna), čímž smlouva uzavřena.*)

Hlavní účel byl dosažen. O druhém, totiž o zasnoubení Maximiliána s kněžnou ruskou, nyní ještě zmínka žádná se nestala, ježto se všelijaké obtíže naskytovaly. Poslové ruští se totiž dověděli, že když z Ruska dlouho žádná odpověď nepřicházela, se Maximilian ucházel o ruku dědičky Bretagneské, Anny. Dívali se ještě na přípravy, které konal Maximilian k nastávajícímu boji o Uhersko; a jsouce špatně zpraveni, podávali i do Ruska nepravé zprávy, že prý Vladislav jest v Pešti obležen. Se smlouvou oba panovníci smýšleli upřímně. I král Maximilian chtěl dodržeti smlouvu, i velkokníže, který nyní do nového sporu s Kazimírem se zapletl.

Poslové ruští zdrželi se až do 23. června (1491.) na dvoře německém a vydali se potom s dary pro velikého knížete a pro kněžnu v průvodu Jiřího Thurna do Bukovce, kde tento zůstal, očekávaje dalších nařízení od pána svého. Do Moskvy přišli dne 8. srpna, přinášejíce s sebou listinu se zlatou pečetí.

Zatím počal král Vladislav obléhati ona města uherská, která se nalézala v moci Maximilianově, když tu císař Fridrich hleděl mezi oběma mír skoncovati. V Hainburce a Prešpurce mělo dne 24. srpna se díti vyjednávání; mír konečný byl pak v listopadu uzavřen. Vladislav vzdal se všech nároků na Rakousy, jaké míti mohl dle své matky.

Současně s tímto mírem přišel i posel krále Maximiliana Jiří Thurn (22. listop.) do Moskvy. Poněvadž se Maximilian obával, že by snad velkokníže, protože nepřijal nabízené ruky kněžniny, od něho se odvrátil, měl vysvětliti všecky příčiny, pro které se tak stalo. V Němcích se prý tenkráte roznesla zpráva, že poslové ruští, kteří právě nesli ten návrh do Němec, v moři se na cestě utopili; jiného posla vypraviti na tak dalekou cestu král nechtěl nevěda, jak návrh v Moskvě přijat by byl. V tom přišla zvěsť o dědičce bretagneské, a tu, když jako rukou osudu jedna svatba překažena, byl od knížat německých přemluven, aby podal ruku svou Anně, která se mu sama nabízela.**) Potvrdil-li by Ivan proto přece smlouvu, měl žádati na velkoknížeti, aby mu poskytl pomoci proti Kazimírovi. Proti němu chtěl Maximilian i vzbuditi řád německý a zjednati i tomuto podpory u dvora ruského. Thurn tedy měl uloženo, aby se zmínil o Toruni a Gdansku, jichž se Kazimír nedávno zmocnil, a kterážto města na císaře s prosbou za ochranu se obrátila, chtějíce býti k Německu v takovém poměru, jako ostatní města německá. O všem tom počal hned Thurn vyjednávati, když Ivan jednak od vratislavských kupců, jednak i od multanského vévody se dověděl, že stav věcí v Němcích za posledního času valně byl se změnil. Pokládal však přece za nepříležité, aby zrušil příměří, které s Kazimírem na několik

*) Pam. I. 67.
**) Pam. I. 71.

roků uzavřel; a slíbil, že pošle ještě jedenkráte v záležitosti té posly do Němec. Dle návrhu krále Maximiliana získal velkokníže k jich spolku i vévodu multanského Štěpána, a byl ochotným přijmouti i laskavě velmistry řádu německého a livonského, kdyby se na něho obrátili; aby však sám vypravil posly do Královce, jak chtěl Jiří Thurn, k tomu nesvolil.

Když Thurn své poselství vyřídil a i veliké kněžně Žofii dary od Maximiliana zaslané odevzdal, opustil po pětiměsíčním prodlévání Moskvu,*) jsa od služebníků knížecích až do Novgorodu doprovázen.

Ruský dvůr chtěl státi při smlouvě zavřené, a proto učinila zde zpráva, že Maximilian s králem Vladislavem se dohodl, nemilý dojem, neboť zde nepomýšlelo se na trvalý pokoj s Polskem, ale byli by rádi viděli, kdyby byl král německý zůstal v nepřátelských poměrech s Čechy a Uhry, aby nemohl Vladislav otce svého, kdyby tento byl Ruskem napaden, podporovati. Proto tedy Maximilian měl pocítiti, že veliký kníže dosud s Polskem mír neuzavřel, a že věren slibu zůstal, ač sám Kazimír za mír žádal. Vůbec nemohli si dosti dobře tak náhlou změnu Maximilianovu vysvětliti, ač jinak i sem dostala se zpráva, že král německý pro Annu Bretagneskou nežije v míru s králem francouzským;**) proto chtěli zde nabyti přesvědčení, zdali má ve své moci nejen Rakousy, které byly dříve v rukou Uhrů, ale i některá města uherská a zdaž magnati uherští mu jsou nakloněni. Neboť i na dvoře ruském dovedli posouditi, co jest to, míti bohaté přátele. Tu hlavně poskytoval multanský posel Mušatov dobré zprávy o poměrech Maximiliana k Uhersku; až zde dověděli se, že Vladislav posud několik měst rakouských (Korneuburg) má ve své moci, a král Maximilian opět Vesprym, Kamenec, Lengič, Tokaj. I bývalý praetendent uherský, Jan Korvin, upoutal na sebe pozornosť dvora ruského.

Dosud ještě zde těšili se nadějí, že snad Maximilian neoženil se s Annou Bretagneskou. A kdyby i toto se uskutečnilo, zbývala naděje, že má ještě syna Filipa. Kromě toho starý záměr, provdati velikou kněžnu za Jana, vévodu saského, obživnul, ano pomýšleno zasnoubiti syna velikého knížete Vasileje s některou německou kněžnou, nejspíše s dcerou krále Maximiliana.

Nové poselství, v jehož čele byl Jiří Trachiniot a státní sekretář Michal Kljapik Stefanovič Jaropkin, opustilo dne 6. května 1492. Moskvu, ubírajíc se nejprve do Revalu. Odtud poslali do Moskvy zprávu, že slyšeli o Maximilianovi, že se s českým králem smířil a jemu země uherské postoupil; mimo to že nalézá se ve válce proti králi francouzskému, který mu nejen nevěstu bretagneskou odňal, ale i vlastní jeho dceru zpět odeslal, že však králové španělský, portugalský, anglický a skotský mu pomoc přislíbili. V městě mluvili poslové s Jiřím Thurnem, který se vracel

*) Pam. I., 82. Vo vtornik na vrbnoj nedělji.
**) Pam. I. 91.

od livonského velmistra a chtěl odtud do Švédska se ubírati. Odtud vypravili se začátkem července*) na další cestu a dostali se dne 20. června beze všech nehod do Bukovce. Zde na ně již čekal královský sluha Jindřich z Norimberka.**) Podobně zde doslechli, že Maximilian nejen s Vladislavem se smířil, ale že tomuto přepustil i Uhry a Chrvatsko za ročních 200.000 dukátů.***) Dle smlouvy měl však Vladislav zůstati toliko do své smrti pánem Uher, a po jeho smrti měly připadnouti domu rakouskému.

Za to měl opět Vladislav vydati všecko, co z území rakouského dosud ve své moci měl. Naproti tomu získal zas král francouzský †) vévodu bavorského Jiřího, zetě krále polského.

Dne 26. srpna psali odtud domů, že k nim přišel Michal Snups, sluha vévody tyrolského Zikmunda, a chce do Ruska cestovati, prokazuje se dvojím psaním od krále Maximiliana, z nichž jedno vlasky, ††) druhé německy, ale vysokou řečí, psáno bylo. Psaní tato dali sobě přeložiti od knihtiskaře Bartoloměje Ghotana z Bukovce do řečtiny, a odeslali řecký a ruský překlad, který sami sdělali, po Michalu Snupsovi do Moskvy. Poněvadž nevěděli, kde by Maximiliana nalezli, byli nuceni zde vyčkati. Za svého pobytu obdrželi zprávu o úmrtí krále polského Kazimíra (7. června 1492.), o výpravě sultana tureckého proti Bělehradu a o nesváru krále Vladislava s Janem Albrechtem o nástupnictví v Polsku.

Ale bratří se vyrovnali v dobrotě. Ačkoliv Vladislav, jakožto prvorozený, měl právo ke koruně polské, podařilo se královně Alžbětě, která mladšího syna Jana Albrechta více milovala, že tomuto připadlo nástupnictví, ježto Vladislav nebyl žádostiv nového boje. Sjednal se tedy, že odstoupil bratru svému právo své a uzavřel s ním dne 9. prosince v Budíně spolek ku vzájemné obraně.

Smířením krále Maximiliana s králem Vladislavem pozbyl i spolek s velkoknížetem moskevským své důležitosti. Nezaniklo proto přece všeliké spojení s Ruskem. Jak zpomenuto, odeslal dne 9. července z Ulmu psaní k velkoknížeti po Michalovi Snupsovi, který chtěl nejen ruskou zemi poznati, ale i řeči ruské se přiučiti.†††) Přišel asi začátkem října do Moskvy, kdež se zdržel do 6. ledna 1493., ale žádosti jeho, že by dále až k řece Obu cestovati chtěl, nepovoleno; nesměl ani ubírati se zemí polskou ani zemí tureckou zpět, nýbrž musil touž cestou, kterou přišel, vrátiti se domů.

---

*) Ještě 29. června odeslali poslední psaní z Revalu.

**) Pam. I. 101. Ungrik Norberčanin.

***) Pal. V. 1., 320. Mělo dáno býti Maximilianovi 100.000 dukátů. Pam. I. 102.

†) Francouzský král sluje v ruských pramenech: Ivan.

††) Frjažsk, tolik co vlaský. Vlaština byla tehdy řečí diplomatů vedle latiny.

†††) Pam. I. 108.

I poslové ruští, Trachiniot a Jaropkin, ubírajíce se cestou, dříve od Maximiliana doporučenou, dostali se téhož času (15. ledna 1493.) do Kolmaru*) před Maximiliana. Ale tentokráte kromě obyčejných darů nevyřídili pozdrav od velkoknížete, poněvadž prý ani od Thurna pozdrav Maximilianův nebyl vyřízen. Tentokráte vedlo se vyjednávání dva měsíce, tak že poslové opustili krále dne 23. března, nevyřídivše zde ničeho, jelikož Maximilianovi nezáleželo více na spolku s Ruskem. V Bukovci najali sobě loď (30. dubna), a očekávali příhodný vítr, aby vyplouti mohli. Však ještě dne 22. května byli ve městě. Do Moskvy nejspíše dostali se v červenci.**) Tu přetrhnuto všeliké jednání. Císař Fridrich zemřel ještě toho léta (19. srpna 1493.) a král Maximilian věnoval nyní pozornosť svou událostem v Němcích a v Italii. Byl tedy toho vzdálen, aby zanášel se těmi a podobnými záměry jako dříve, žije v mírném sousedství s králem Vladislavem a Janem Albrechtem. Proto přece můžeme se domnívati, že toho roku, co byl tak italskými záležitostmi zaměstnán, pomýšlel obnoviti jednání své s Ruskem. Nalézáme totiž náčrt listiny ze dne 8. dubna 1494., ve které se obrací ještě jednou na velkoknížete Ivana a vyznává, že mu má mnoho co sděliti, za kteroužto příčinou posýlá k němu Viléma ze Záhoří a Bartoloměje z Modruše; při tom ho žádá, aby je laskavě přijal a jim tak důvěřoval, jako jemu samému. Zda podobné psaní odesláno bylo, nemůžeme s určitostí tvrditi.***)

IV.

Král Maximilian, hlavně jsa vlaskými záležitostmi zaměstnán, nepomýšlel nyní na udržení styku s Ruskem, kdež, jak se zdá, necítili žádné náklonnosti pokračovati v diplomatickém vyjednávání proto, že jejich nabídnutí k sňatku přijato nebylo. Mimo to smířil se velkokníže Ivan s litevským velikým knížetem Alexandrem a dal mu za manželku svou dceru Helenu (1495.) které ponechána její řecká víra. Ale netrvalo dlouho, vypukla nová válka mezi Litvou a Moskvou, v níž přidal se velmistr livonský na stranu ruskou. Třebas pak potom mezi králem Vladislavem a Janem Albrechtem s jedné a králem francouzským s druhé strany r. 1500. v Budíně uzavřena smlouva, která hlavně proti Maximilianovi čelila, nepoužil Maximilian toho okamžiku k novému jednání. Teprve shoda, ve které žila rodina Jagellonská i po smrti Jana Albrechta (1501.), když král Vladislav na žádosť své matky nejen nástupnictví v Polsku se vzdal, ale i za Alexandra u stavů polských se přimlouval, přivedla krále Maximiliana k myšlénce, aby se opět sblížil k velkoknížeti moskevskému. Hrozilo Maximilianovi ještě jiné nebezpečí se strany Vladislavovy, který neměl

*) Pramen ruský jmenuje Kolberg místo Kolmar (Elsasy).

**) Strahl: Russische Gesandschaften. VI., str. 534.

***) Chmel: Urkunden zur Geschichte Max. I. (Bibliothek des Stuttgarter Vereines). Bd. X.

dosud mužského potomka; neboť mohlo se takto lehce státi, že by zbaven byl naděje na uherský trůn, který mu přislíben byl, an by snad Vladislav pohnul stavy uherské k zvolení bratra svého. Proto mu záleželo nyní na tom, aby mračno toto hrozící spolkem s velkoknížetem zapudil.

Vyslal dne 12. srpna 1502. z Augšpurku Justa Kantingera, který měl hlavně vyzvěděti, není-li velkokníže od sousedů nebo svých poddaných znepokojován, a v tom případě ihned pomoc krále Maximiliana nabídnouti měl. Přišel do Moskvy po 23 měsících roku 1504. (2. července) a doručil velkému knížeti dvě psaní, z nichž jedno obsahovalo prosbu královu za odeslání několika sokolů.*) Ačkoliv zde Maximilianovi nevěřili, přece nezdráhali se poskytnouti jemu pomoci k nabytí Uher. Když Kantinger opouštěl Rusko, posláno s ním několik sokolů, které si Maximilian míti přál. Tentokráte však nešlo ještě žádné poselství do Němec, ježto neočekávali zde tak velikých výhod od Maximiliana.

Hned druhého léta ujali se Maximilian se synem Filipem Krásným zajatých Livoňanů a prosili velikého knížete, aby je propustil.**) Ano král sobě přál opět jednou na dvoře svém uviděti ruské posly, dal tedy do Moskvy zprávu o svém vítězství nad vévodou bavorským a o tom, že král Filip království neapolského se zmocnil (1505.), podobně i o nemoci krále Vladislava. Ale i tentokráte dána opět po Kantingerovi odpověď, že zajatí dříve propuštěni nebudou, až opustí spolek s Litvou a do Novgorodu nebo Pskova odešlou někoho, kdoby složil povinnou poklonu.

Roku 1506. přišel opět Kantinger k novému již velkoknížeti Vasileji. List od císaře poslaný však ještě zněl na Ivana; proto musil se zodpovídati Kantinger, proč se tak stalo, a vymlouval se, že se to stalo přepsáním, neboť král Maximilian věděl předobře, že Ivan více nežije. I to, že pečeť nebyla přivěsena, omluvil tím, že se odtrhla v pouzdře, ve kterém listinu uschovanou měl. Aby rádce knížecí o pravosti přesvědčil, ukázal jim tahy písma Maximilianova, což též tlumočníci za pravé uznali.***) Potom teprve přestala stará nedůvěra, tak že velkokníže Vasilej ochoten byl k vyjednávání, jehož výsledek však záležel na povolnosti velmistra livonského a biskupů, odešlou-li totiž posly do Novgorodu anebo ne. Proto však přece poslal psaní do Němec, s kterým posel ještě 19. října odešel.

Téhož roku zemřel král Alexander a na jeho místo nastoupil bratr jeho Zikmund. On poslal hned po svém korunování k velkoknížeti posla, žádaje ho za přátelství a mír; avšak tento

*) Solovjev V., 197. praví, že nebylo hlavním účelem vyšetření ruského smýšlení; jednalo se tedy Maximilianovi o několik káňat nebo sokolů!

**) Pam. 127. V listu dán opět titul carský Ivanu Vasiljeviči i Vasileji Ivanoviči.

***) Pam. I. 146.

žádal místo odpovědi nazpět Smolensk, Mścislav, Kijev, jakožto dědinu po svých předcích. Zároveň vpadl do Litvy, tak že král Zikmund odebral se k chránění země této. Mimo velkoknížete povstal Zikmundovi ještě jiný nepřítel, Michal Gliński, jenž žárlivostí pánů polských ze země vypuzen, nalezl útočiště u velkoknížete. Jemu se podařilo příměří s Polskem uzavřené opět zrušiti: od tohoto knížete, jenž o německých, českých a uherských záležitostech dobře byl zpraven (dvanáct let zdržoval se v Němcích), dověděl se velkokníže, že r. 1508. přijal Maximilian název zvoleného císaře, a že dosud se zanáší záměry ke koruně uherské, ač král Vladislav si přeje, aby jeho syn, neduživý Ludvík, zachován byl při koruně. Radil velkoknížeti, aby použil této příležitosti ke spojení se s Maximilianem. Velkokníže skutečně poradiv se s bojary odeslal po Glińském do Němec psaní, přislibuje Maximilianovi přátelství, a počal dobývati zemi, na něž sobě nároky činil; ale neobdržel tentokráte žádné odpovědi. Teprve r. 1509. obrátil se Maximilian na velkoknížete, nečině zmínky žádné o předešlém svém psaní, a ujal se německé hansy a obchodníků některých, jichž zboží na rozkaz zemřelého velkoknížete bylo pobráno a prosil, aby svoboda obchodní v zemích jeho dovolena byla.*) Ale maje ještě v paměti pokoření Livonska, dovolil Vasilej sice obchod svobodně německé hanse provozovati, nenavrátil však zabaveného zboží.

Poměry císaře Maximiliana k zemím západním účinkovaly i na Polsko. Když r. 1508. v Cambray přičiněním papeže Julia II. spolek mezi císařem, Ludvíkem XII. francouzským a jím samým uzavřen byl, který proti Benátkám čelil, namáhali se tito, aby sobě získali i krále Vladislava a bratra jeho Zikmunda. Přišli tedy poslové na dvůr krále Zikmunda (3. května 1509.), ale nalezli zde již posly benátské, kteří hleděli překaziti všecko jednání. Proto se nedal Maximilian odstrašiti a poslal ještě téhož roku posla Vita de Fürst a Jana Küchenmeistra do Krakova.**) Tito přibyli dne 23. prosince a přinesli návrh, aby sporná záležitosť s německým velmistrem vyrovnána byla dne 24. června na sjezdu v Poznani (1510.), kamž měli se dostaviti netoliko císařští a pruští poslové, ale i polští a uherští. Když se tito poslové zde zdržovali, přišel i legat papežský Jakub Piso, maje vyzvati Zikmunda, aby učinil konec různicím s německým řádem, by tak mohl spíše postaviti své vojsko do Uher proti Turkům. Však i toto poselství skončilo se s podobným výsledkem jako vyzvání, aby přistoupil k lize Cambrayské; neboť na dvoře polském dobře bylo povědomo, že právě císař a papež jsou příčinou všech nesrovnalostí se řádem německým, ježto velmistra neustále vyzývali, aby králi neholdoval. Proto byli poslové odkázáni ke sněmu, který v Pětrkově zasedal, kdež ovšem nevypadla odpověď k jich prospěchu; jen toho dosaženo, že svoleno jest ke sjezdu v Po-

*) Pam. I. 155. Solovjev V. 332.
**) Decius De Sigmundi regis temporibus 70.

znani.*) Ke zmíněnému sjezdu dostavili se potom Heřman opat fuldenský a hrabě Mansfeld se strany císařovy; Čechy zastupoval biskup vratislavský Jan Thurso, Polsko arcibiskup hnězdenský Jan Laský, Vincenc Přerąbský, a velmistra Fridricha biskup Job Dobeneck. Velmistr, spoléhaje se na pomoc císařovu, položil podmínky, aby netoliko Rusy a Pomořany řádu německému byly navráceny, nýbrž aby i přísahy své k Polsku a povinnosti válečné byl sproštěn, kromě toho, aby přijata byla podmínka, by žádný Polák do řádu přijímán býti nesměl. Uprostřed vyjednávání přišel i papežský posel, Achilles de Grassis, jenž dlouho se byl v Uhrách zdržel. Ač na obou stranách se přičiňovali, aby se dorozuměli, přece celý sjezd po šestiměsíčním jednání bez výsledku se rozešel; jen to polští poslové schválili, aby od té doby žádný Polák do řádu přijat nebyl.

(Dokončení).

Sjezd polských lékařův a přírodozpytců v Poznani.

(Od 1.—6. června 1884.).

Vypravuje doc. dr. **K. Chodounský.**

Neobyčejný úspěch sjezdu v každém ohledu označil jej za velký moment v životě slovanském, a budiž mi tímto dovoleno několika slovy k němu poukázati; sjezd odbýván byl v Poznani, východní to výspě polské, bránící národ proti šílenému útoku Germanstva. Dvakráte již byla ustanovena Poznaň co sídlo sjezdu a vždy povalily nezměrné překážky uskutečnění projektu, až teprve letošní svatodušní svátky rozlily nový život v hnětené Velkopolsce, zrychlily tep týranému srdci a z vážných zasedání mužů vědy rozproudilo se světlo bleskotné polského ducha čelícího vtírající se a nezvané tam kultuře. Tam nad Vartou zaražen o svátcích mohutný prapor s devisou: „Jeszcze Polska niezgienęła!“

V Poznani se sdružil ještě druhý moment, aby doplnil velký význam sjezdu; bylo to jak účastenství Čechův v společné práci, tak i nad míru srdečné a upřímné jich přijetí se strany polské, čímž svazek českopolský nových a hlubších zapustil kořenův.

Shora pověděné vyplývá z výsledku práce sjezdové. Nemám v úmyslu v tomto sborníku oceňovat jednotlivé přednášky; budiž jen vzpomenuto, že se jich súčastnily přední autority vědecké polského národa a že se k nim přidružili i delegáti české fakulty lékařské i spolku českých lékařův. Odborné listy naše hojně budou těžiti z výsledků poskytnutých a odkazujeme čtenáře k nim.

* * *

Spěchali jsme do Poznaně se srdcem vzrušeným, vědouce, že návštěva naše platí haluzi národa, jenž tytéž boje o svůj byt

*) Decius 70. Šujský II. 171.

podnikati musí jako my; jedouce nížinami severoněmeckými, které před staletími ještě se ozvěnou slovanskou plnily, svíralo se nám srdce a tíhli jsme k Vartě, kdež hrdinnou hruď postavil proti německému návalu bratr polský — chráně neustupně krví i slzou zkypřenou, po otcích zděděnou půdu.

V tomto smyslu tiskli jsme za příjezdu našeho valně nás očekávajících ruce a v tomto smyslu uvítali nás zajisté i Velkopolané, z nichž jeden v toastu těmto citům dal výraz:

... Gdy rodzonych braci mamy
W Imię Bože Ich witamy —
A odwarłszy chatę szczerze, —
Serce dajem Im w ofierze.

Aby w sercu tom poznali,
Że rodzinę tu zastali
I uczuli się u siebie
na ubogiéj naszéj glębie;

By poznali w naszej chacie
Że stoimy w ojców szacie —
W ojców wierze i zwyczaju —
W tym rodzinym naszym kraju.

Więc gdy w domu Was witamy
To po duchu się już znamy —
Wspólnem sercem — wspólną mową
I miłością narodową! ...

Přišli jsme do Poznaně, abychom vešli v úzký svazek duševní výměny s národem nám nejvíce pokrevným, abychom zlomili i sledy veškeré i sebe nepatrnější nedůvěry, jež nepřítel svého času nasil mezi nás, abychom co představitelé české práce zavolali k srdcím polským: „Zbudujmež společnou baštu své kultury, která nás navždy a nejpevněji sloučí a jež mohutnou se stavši, oběma nerozbornou záštitou bude národního našeho bytu.“

Však i zde nás Poláci předešli, pověděvše nám o první valné hromadě ústy předsedy dra. Boł. Wicherkiewicze;

„Poprvé stavše v Poznani, podruhé opět na sjezdu lékařů polských vůbec, dáváte nám, pánové, důkaz drahocenných vašich sympathií, postavivše se na poli vědeckém do jedné řady s námi ku výměně duševní, k povzbuzení života vědeckého, k povznešení slávy slovanského ducha. I my tyto zámysly do plna dělíce s vámi, srdcem lneme k vám. Jsme vděčni vám, že jste sem přišli, neboť nesvedla vás ku daleké cestě sem ani sláva města, ani krásný kraj, nýbrž vědomí rodného svazku, vědomí i povinnosť stejné krvi, stejného neštěstí i stejné víry v budoucnosť.

Po dlouhověkém dějinném rozloučení zasvitnul vám tentýž paprsek osvěty, touže nasycený nadějí. Zbližuje a dorozumění naše ulehčuje netoliko povinnosť pokrevná ale i duševní; svazky ty, že tak pravím, dějinné jsme povinni v zájmu pravé civilisace naší slovanské upevniti i rozšířiti, k čemuž sjezdy naše pomáhati budou.“

Není pochybnosti, že slova vzácného předsedy došla již v mnohém ohledu splnění. —

Poznaň mnoho má společného s osudy Prahy; i u nás zlé byly časy a před 25 lety by se zajisté i v Praze bylo událo, čeho jsme svědky byli v Poznani; není tu národní repraesentace městské, kteráž jest většinou německá a která by jménem města sjezd mohla uvítati: v Brně jsou ty poměry dodnes a proto nás Čechy ten nátěr německý nemýlil a každý z nás pohlížel k ctihodnému starci p. Antonínu Krzyžanowskému co pravému zástupci města, když tento z předsednického stolce zažaloval:

„V šťastnějším záboru dávné naší Polsky obyčejně vítá hosti při podobných nynějšímu sjezdu slavných momentech hlava hostinného města, purkmistr — U nás, ač v sídle Boleslavův i Mečislavů na neštěstí jináče. Proto mně prostému, jednomu z nejstarších obyvatelů, z vůle těchto, připadlo vyplnění povinnosti, srdci tak milé.“

Hluboce jsme byli dojati slovy kmeta, jenž vítal sta a sta přibylých sem přírodozpytcův a lékařů, národní hnutí v Poznani u vysoké míře oživivších.

Celé jednání sjezdu neslo na sobě ráz plného sebevědomí, jež koření ve vlastním duchu, ve vlastním badání, jež plynouti může toliko z živoucího proudu národní kultury, které se již Poláci dopracovali.

K faktu tomu poukázal ve velice střídmé přednášce professor dr. Szokalski, podotknuv, že badání polské, opírající se o vlastní názor mimo slavné předchůdce z dob Stanislava Augusta (Jędrzej Sniadecki), bujněji oživlo a se upevnilo teprve založením krakovské akademie věd i Glównej szkoly (university) varšavské. — My Čechové, co kmen v XVII. věku podťatý a skoro k smrti uštvaný jsme teprve času nejnovějšího dostoupili areny, v níž národové o palmu ducha závodí, a vidíme zřejmě, že polská věda, zejména přírodovědecká a lékařská, jest již bohatá a rozvinutá. Poukazujeme jen k faktu, že mimo četné časopisy věnované přírodovědě, lučbě, inženýrství a architektuře vychází pět lékařských listů, nečítaje ani zprávy akademie, které spolu s Pamiętnikem tow. lek. Warsz. přinášejí čistě theoretické, pokusné práce polských badatelů; původní lékařská díla tvoří již slušnou knihovnu. My proti tomu jsme ovšem v počátcích a rádi čerpáme z literatury polské, jelikož názor i spracování naší mysli nejvíce odpovídá a my v spolku užším s Poláky můžeme skutečně utvořit jednolitou i respekt vzbuzující kulturu vlastní.

Dovolil jsem si v toastu svém v Poznani poukázat k tomuto momentu, poznamenávaje, že proud vzájemné výměny téměř donutí k přemýšlení a větším se zblížení co do jazyka, ortografie, významů terminologických a p.; záležitosti tyto, ač na pohled by se nezdály lehčím způsobem k uskutečnění, nekladly by velkých obtíží. Sám spracoval jsem terminologii lékařskou českopolskou a nazíral jsem u věc již hlouběji, než jsem návrh svůj veřejně pronesl.

Pevně doufáme, že proud ten stane se vždy širším a mohutnějším, čemuž běh denních událostí nasvědčuje; tak jen má slovanská vzájemnosť praktický význam, když se spojí dva kmenové sobě nejbližší na poli kulturním k zabezpečení vzájemnému bytu svého. Politika jest v poměrech obou národů jen vrátkým polem a upevní se pouze tenkráte, když půda bude řádně připravena. Sjezd krakovský 1881., pražský 1882. a letošní poznaňský více vykonaly ve směru tom, než všecko jiné úsilí bez styků osobních a bezprostřední výměny náhledů.

Toť byl cíl a tužba návštěvy naší v Poznani; nám pak Poláci oduševněni týmiž city se srdcem vřelým přišli vstříc, dokazujíce nám to v okamžiku příjezdu i na každém kroku i při každé možné příležitosti.

Než k dalšímu líčení dnů sjezdových dojdu, chci se několika slovy dotknouti tvářnosti samého města. Poznaň čítá (r. 1880.) 65,713 obyvatelů, z nichž jest převážná většina polská; pruský system nečítal ovšem dle národnosti, avšak vykázal 30.000 katolíků, 22.500 protestantův a 7000 židův; to dostačí. Ve veřejnosti všude převládá živel polský, navzdor německému úřednictvu, navzdor německým plukům i navzdor německým školám; přišli jsme z Čech a dobře rozumíme, jak to možné, že Poláci mají v městském zastupitelstvu přece jen menšinu. Ohřávše se vlastenectvím polských rodin, jichž jsme tak skvělou řadu poznali, můžeme býti klidnými; polský duch, i obětovnosť žije mohutněji nad Vartou, než kdy jindy, neustupujíc na píď návalům naň se hrnoucím. Poněmčili jim veškeré školy, zatlačili polský jazyk všemožně, kam moc sahala, dávají odměny učitelům, kteří nejvíce německých Normalwörter do nebohých malých hlav natlukou, udílejí prémie nováčkům pluku, kteří se pokrokem v němčině vyznamenávají, — a přece jim to nic platno není; podnítili jen k práci a měkčí živel polský našeho se v Poznaňsku již utužil, jak se to všude bojem i nátlakem stává; polský orel sedí pevně nad starobylou radnicí a marně se pokoušeli Prusové o jeho sejmutí.

Poláci užívají všech možných prostředků k zabezpečení si národnosti; zakládají banky i záložny, hospodářské spolky i knihovny ve všech místech, zvláště poněkud ohrožených; udržují dva denníky polské (Dziennik Pozn. i Kurjer Pozn.), jeden německý kromě listů Goniec Wielkopolski, Orędownik, Przyjaciel Ludu, Ziemianin, Tygodnik Powieści. Vystavili svoje divadlo z dobrovolných příspěvků, které se velmi slušně praesentuje (asi pro devět set osob), a rovněž i skvělý palác, jejž nazvali „Gmach towarzystwa Przyjaciół Nauk“.

Fronta tohoto vpravdě národního musea jde do ulice mlýnské, tvoříc tři patra, a rozbíhá se vzad dvěma křídly; vystavěno jest založením hrabat Mielżyńských i dobrovolnými příspěvky a obsahuje sbírku starožitností, uměleckou i bibliothéku; zařízení celé jest účelné, schodiště elegantní, sály prostorné i světlé. Museum to jest dnes již bohato, obsahujíc na příklad pouze uměleckých děl na dvacet tisíc. — Galerie malířů polských jediná

vykazuje velkých obrazů přes čtyři sta a poznali jsme tu za vedení vysoce vzácného hraběte Wawrz. Benzelstjerna Engeströma všecky vynikající polské síly umělecké, jediného snad Matejku vyjímaje.

„Towarzystwo Przyjaciól Nauk“ jest rozděleno na dva obory, historicko-linguistický a přírodovědecký; stalo se středem duševního života Velkopolsky a lze doufati, že ještě mocněji rozkvete ku radosti všech Slovanů.

Neméně vzácným ústavem jest bibliotheka Raczyńských, která svým průčelím, 24 vysokými sloupy koryntskými krášleným, ovládá celé náměstí Vilhelmovské. Celou nádhernou budovu zřídil svým nákladem hr. Edv. Raczyński, umístiv v ní knihovnu, třicet tisíc svazků čítající, a opatřiv ji dostatečným nadáním peněžným, daroval vše městu s tou podmínkou, že se budovy nikdy k účelům jiným použiti nesmí a že knihy v budově zůstati musí; v případě porušení podmínek těchto připadá vše ihned zpět rodině Raczyńských.

Celé město činí velice příznivý dojem se svými širokými ulicemi a náměstími i mnohými sady a stromořadím; kolem města (pevnosti) vinou se procházky stinné, lemované veřejnými i soukromnými zahradami a villami. Ze starobylých staveb poutá v první řadě krásná radnice, jakož i kostely. Těchto jest v Poznani velký počet (šestnáct katolických, tři protestantské, jeden řecký, sedm synagog — mimo to obráceno pět kostelů k účelům jiným).

Není ovšem účelem řádků mých líčiti topografii Poznaně — chtěl jsem toliko věcí se dotknouti, úžeji se národa týkajících, a tu bych měl ještě zmínku učiniti o pěkném pomníku Mickiewicze při kostele sv. Martina, o královské kapli v kathedrale, o bazaru, půjčovnách knih a j.

Kathedrala jest Velkopolanům tím, co nám sv. Vít; tam putují modlíce se za odvrácení všeho zlého od národa ztýraného, tam se utíkají se svým žalem, potěchy hledajíce u hrobů svých Mečislavův a Boleslavův.

Kathedrala posvěcená sv. Petru i Pavlu založena jest r. 965. Mečislavem I. i Doubravkou, a tanulo nám na mysli historické to faktum, v jak dávných dobách již polská i česká mysl se loučila, vstoupivše na práh svatyně v průvodu hostitelů svých. Kathedralu obklopují kaple, připomínajíce Wawelský dóm a z těch nejskvostnější jest kaple královská. Vystavěna hlavně pomocí hr. E. Raczyńského i sbírek veřejných v slohu byzantickém; zde mimo obrazy olejové z dějin polských, mimo bohatou ornamentiku nalézá se sousoší Mečislava I. i Boleslava Chrabrého, práce Rauchovy a zde hroby obou těchto králů; pravá to svatyně národní.

Pověděné asi dostačí, aby čtenář poznal hlavní rysy polské Poznaně, kterážto líčena nám co zpola ztracená, co město, kde živel polský zatlačen, a my k velké radosti naší nalezli, že duch slovanský tam žije a že Poznaň Slovanstvu nikdy nebude vyrvána; rovněž potěšitelné zprávy došly mne o venkovu a především

z Pruska východního, kde živel polský mohutní, rozmáhaje se utěšeně. Pravda, že některé obce podlehly germanisaci, avšak stalo se tak skupováním polských statků; pohromy finanční, úpadek velké banky a p. pracovaly tu Němcům do ruky. Však dnes právě soustředili Poláci na tuto stránku celé úsilí nehledě k tomu, že všemi možnými prostředky i jinak k zabezpečení národnosti své pracují.

Dovoltež nyní, abych vrátil se k vlastnímu sjezdu, o němž krátkými slovy, jak dalece širší obecenstvo zajímati může. se zmíniti chci.

Z vylíčeného vysvitne, jakou obrovskou práci vykonal připravující komitét a skládáme mu tímto obdiv svůj i uznání. (Dr. Bol. Wicherkiewicz předseda, dr. Osowicki sekretář, dr. Jarnatowski pokladník, dr. Koszutski, dr. Batkowski, dr. Kapuciński i dr. Stan. Kommisse přírodovědecká se skládala z dra. Milevského, dra. Szafarkiewicza, dra. Kusztelana, dra. Maya, Pauleho, Barcikowského, Jagielského, hrab. Cieszkowského, Szymańského, Jaždiewského; finanční kommissi tvořili hrabě Engeström, redaktor Dobrowolski a Koszutski).

V pondělí zahájen po slavných službách božích v kathedrale sjezd valnou hromadou v polském divadle za účelem tím dekorovaném. Na jevišti připraven stůl předsednický i sekretářský, v háji exotické květeny; přízemné lože zaujaly delegace university krakovské (prof. dr. J. Rostafiński) spolku lékařů krakovských předseda dr. A. Kwasnicki), fakulty lékařské krakovské (prof. dr. L. Rydel), spolku přírodovědeckého Kopernik ze Lvova (prof. dr. B. Dybowski, prof. dr. E. Godlewski, rada dr. Krówczyński a L. Syroczyński), lékárnického spolku haličského (dr. M. Dunin Wąsowicz), vydavatelstva děl lékařských (prof. dr. Mikulicz), redakce Przeglądu lékařského (prof. dr. Blumenstok), akademie krakovské (předseda prof. dr. J. Majer), Lvovského towarzystwa gosp. (dr. Wehr a dr. Wielowiejski), Warszawského tow. farmac. mag. Joh. K. Lilpop), Gazety lekarskie (dr. M. Rajchmann) Medycyny (red. dr. Fritsche), ředitelství nemocnice sv. Lazara v Krakově (prof. dr. Obaliński), university pražské (prof. dr. Janovský a prof. dr. Steffal), spolku českých lekařů (prof. dr. Maixner a dr. Czarda), Časopisu českých lékařů (doc. dr. Chodounský a dr. Zít) atd.

Parterre i mnohá místa zaujali členové sjezdu v počtu 425, mimo ně zvaní hosté a dámy.

Po vřelém uvítání předsedou drem. Wicherkiewiczem i Krzyžanowským zvoleno předsednictví pro první valnou hromadu: za presidenta jubilant prof. dr. Szokalski, za vicepresidenty prof. dr. Majer, prof. dr. Janovský z Prahy, prof. dr. Rydl z Krakova, prof. dr. Maixner z Prahy, prof. dr. Dybowski ze Lvova, hrab. A. Cieszkowski, rada dr. Matecki a dr. Žuliński; — za sekretáře dr. Merczyng z Petrohradu, dr. Bajkowski z Kyjeva, dr Schramm z Krakova a dr. Rejchman z Varšavy.

Na to konány přednášky prof. dra. Szokalského, dra. Krówczynského i Syroczyńského.

Životnosti nabyla hromada za skvělých řečí prof. dra. Janovského a prof. dra Maixnera, kteří vřelými slovy děkovali za přijetí Čechův i stanovisko spolku česko-polského na poli kulturním výmluvnými slovy označili; shromáždění stále propukávalo u volání „slávy“ až ze sedadel povstavši bouří potlesku nejvyšším způsobem svůj souhlas na jevo dávalo. Vmysliž se, čtenáři, v povznešenou tu scenu a srdce se ti rozechví v mocné napjetí; v každém účastníku zanechala trvalou upomínku.

Přišel zlatý déšť telegrammů a znova a znova opět bouře domem otřásala; opět to byly telegrammy z Čech a Moravy, jež nejvíce byly akklamovány. Pokud nám jsou prameny přístupny, došly následující telegr. pozdravy české: z Pardubic (od dra. Cibulky), od města Smíchova (purkmistr K. Dimmer), od přírodovědeckého klubu českého, od města Pardubic (purkmistr Werner), z Pardubic .od měšťanské besedy, z Holic od občanské besedy, z Holic od lékárnika Tumy z Písku od měšťanské besedy, z Čáslavi od dra. Konráda, od spolku „Lípa“ v Lipníku na Moravě, od čten. spolku v Holešově na Moravě, od besedy v Hranici na Moravě, od města Holic (purkmistr Holub), od sboru professorského v Plzni. od čten. besedy v Čáslavi (dr. Jablonský předseda), od města Čáslavi (Fiala, purkmistr), od spolku česk. mathematiků (předseda M. Pokorný), od města Ml. Boleslavi (dr. K. Mathuš, purkmistr), od akademiků jičínských, od besedy klatovské, od redaktora Friče, od „Včely“ v Čáslavi, od repres. král. Plzně (purkmistr Pecháček), okresního zastup. plzeňského (dr. Krofta, starosta), českého pol. spolku plzeňského (dr. Peták, předseda), od literarního spolku v Plzni, od spolku lékařů plzeňských (dr. Šel, předseda), od prof. dra. Kruise z Prahy, občanské besedy v Kojetíně na Moravě (dr. Skládal), od representace města Přerova na Moravě (dr. Skácelik, purkmistr), od občanské besedy na Smíchově, od města Chrudimi (dr. Machek, purkmistr), od redakce „Vesmíru“ (prof. Nekut), od Frant. Chodounského z Č. Skalice, od dra Baura v Holicích, spolku českých chemiků, od městské rady v Pardubicích, spolku českých mediků, čten. sp. v Jičíně (dr. Pelikán), prof. sboru v Písku, obč. klubu na Smíchově (Muzika, předseda), od farmac. spol. v Praze (dr. Jandouš, předseda), od dra. Zelenky v Praze, od prof. dra. A. Friče v Praze, od lékařů nemocnice slanské (dr. Formánek, Suk, Wassermann), od děkana lékařské fakulty v Praze, prof dra. V. Weisse, od docenta dra. Schwinga, od sp. „Pernštýn“ v Pardubicích, od dra. Levita v Hořicích, od časop. č. lékárnictva (Štěpánek a Pohl), od representace král. hl města Prahy (dr. Tomáš Černý, purkmistr), od prof. dra. Eiselta, od spolku lékařů píseckých (dr. Kavalír, předseda), od města Jilemnice (Voves, purkmistr), od král. české společnosti náuk v Praze, od prof. dra. Hlavy i doc. dra. Thomayera, od spolku českých lékařů (prof. dr. Schöbl, předseda, dr. Nečas, jednatel), od občanské besedy v Slaném, od české besedy v Te-

plicích (dr. Krajewski a Klecanda), od jednoty učitelské v Čáslavi atd.

Hned na to o 3. hodině počaly práce své jednotlivé sekce, jichž bylo deset a v nichž se v pondělí, v úterý a ve středu vykonalo přes 120 přednášek; všeobecně budiž podotknuto, že zde snešen byl material vědecky velký a svou původností zajímavý; jednotlivé zasedání sekcí dopůldne a odpůldne trvalo po tři hodiny.

O 5. hod. odp uspořádán banket v sálech „Bazaru", o němž první toastoval rada Milewski na přivítanou všem účastníkům; jemu odpověděl Szokalski. Překvapeni jsme byli pak následující českou řečí rady dra. Kaczorowského, která svou velkou vřelostí a srdečností rozechvěla i nás i veškeré přítomné; rada Kaczorowski jménem Poláků zpečetil co nejužší spojení obou kmenů a jemu vřelými slovy za Čechy odpověděl dr. Chodounský; hudba zahrála „Kde domov můj", vše povstalo se sedadel a vyslechnouc stoje dvě sloky bouřlivě žádalo za opakování.

Na to se odehrála jiná dojemná scena; povstal varšavský okulista dr. J. Talko a promluviv o zásluhách prof. dr. Szokalského, odevzdal mu první exemplář jím sepsaného díla „Prof. dr. Szokalski i jego działałność" Po Talkovi přistoupil k ctihodnému kmetu prof. dr. Maixner a četl adressu spolku českých lékařů, kterouž mu napotom skvostně upravenou odevzdal. Dále vručil Szokalskému prof. dr. Rydel krásné album s fotografiemi polských okulistův a dr. Chodounský slavnostní číslo „Časopisu česk. lékařů" jubilantovi věnované a adressu i životopis obsahující; konečně uzavřel prof. dr. Majer řadu oficielních toastův promluvením na česť Szokalského.

Po obědě vyjela celá společnosť navzdor dešti do skvěle dekorovaných zahrad Tripolského za městem; vstoupení Čechův oslaveno bylo zahráním hymny „Kde domov můj"; i zde byli tito předmětem nejpodrobnější pozornosti a můžeme říci, že máme v tomto ohledu velký dluh Polákům splatiti. Ovace Čechům opakovaly se na skvělém plesu v úterý dávaném polským obyvatelstvem Poznaně, i při společném obědě na rozchodnou ve středu.

Při druhé valné hromadě zvolen předseda akademie krakovské prof. dr. J. Majer za předsedu, za místopředsedy prof. dr. Szokalski, doc. dr. Chodounský, prof. dr. Steffal, prof. dr. Blumenstok, prof. dr. Obaliński, prof. dr. Rostafiński; za sekretáře dr. Benie, dr. Czarda, dr. Wiszniewski a doc. dr. Jaworski.

Opět tu slovy Szokalského vyjádřena potěšení nad spolupůsobením obou kmenův, k čemuž ještě odpověděl dr. Chodounský; na to konány přednášky dr. Rakowského o tajemství života a Szokalského o Jędrzeju Sniadeckém.

Když se byl ještě se srdcem city vděčnosti překypujícím jménem Čechů prof. dr. Steffal veřejně poděkoval, uzavřel Majer zasedání sjezdu, když schválen návrh, že příštím sídlem sjezdu (1887.) má býti Lvov — jestliže se nepodaří vymoci svolení o sjezd

ve Varšavě; zde však vládnou známé poměry neblahé a lze s jistotou předvídati, že ve Varšavě uskutečněn nebude.

Po sjezdu byl společný výlet do Innowraclavi, kdež opět manifestována sympathie Čechům způsobem slavným, zejména po promluvení dra. Czardy.

Toť průběh a tresť veřejného proudu dnů sjezdových; měli jsme však steré příležitosti býti účastnými soukromého polského pohostinství a jména Wicherkiewicz, Kaczorowski, Osowicki, Barcikowski, Ciechowicz a Mazurowicz jsou v tomto ohledu zaryty v naši paměť i naše srdce; u rodinných krbů jejich jsme trávili všechen vybývající čas a zde jsme poznali, jak se loučí pravá noblessa s nejupřímnější srdečností, zde jsme čerpali z horoucího vlastenectví potěchu i naději a zde jsme našli ten seriosní směr, nynější polskou společnosť ovládající. Zmládli jsme a posilněni vraceli jsme se k nivám vltavským.

Sjezd Poznaňský bude zapsán nezrušitelným písmem v dějinách kultury slovanské.

Z bulharského školství.

Ve Slivně pod Balkánem.

Pod záhlavím „Училищенъ дневник, мѣсечно педагогическо списание. Издава Й. Груев", počal vycházeti v Plovdivě na sklonku minulého roku „Školní věstník" za redakce samého direktora národní osvěty, známého to reformatora a zastance rumelského školství Jáchima Grujeva, který od času osvobození v čele zmíněné direkce stojí a tak blahodárně působí, že ani změněné ministerstvo o jeho odstranění se nepokusilo, uznávajíc vesměs, že zásluhy Grujevovy o národní osvětu, nejsou-li vzorny, tedy jistě chvalitebny. Totéž potvrzují i posavadní dvě čísla zmíněného časopisu, jehož programmem jest, aby seznámil učitele se všemi osvědčenými methodami zaručených paedagogů a pak, aby authentickými daty potvrdil rozvoj a pokrok národního školství, které v několika letech učinilo značný krok ku předu. Z hojného obsahu buďtež vyznačeny aspoň některé články, dle nichž na celek již napřed souditi možno. Jsou to především: Potřeba vědeckého vychování a způsob, jakým se má díti. Fysické vychování. Základní počátky a způsoby při učení na národní škole. Amos Komenský a jeho methoda. O vyučování v bulharském knížectví. Stanovy pro normalní učiliště v Kazanliku. O školní disciplině. Výtahy z protokollů učitelských porad. O školství v Bulharsku. Statistické poznámky o národní osvětě v cizích státech. Rady učitelům a j. Nejdůležitějším je však: Rapport od direktora národní osvěty o školství ve Východní Rumelii za učební rok 1882.—83. Z něho dovídáme se, že národní školy v celé Rumelii jsou rozřaděny na 50 okresů, z nichž každý okres má svého školního inspektora. Z okresů těch je 27 bulharských, 3 řecké, 16 tureckých, 1 bulharsko-katolický, 1 bulharsko-protestantský, 1 armenský a 1 židovský.

Otevřených škol bulharských bylo celkem 852, totiž o 11 více než minulého roku, nehledě ke školám, které se ještě staví. Zapsaných žáků bylo 50.154, které učili 1104 učitelové a 196 učitelek. Na tureckých školách zapsáno bylo celkem 27.113 žáků a žákyň se 758 učiteli a 30 učitelkami. Řecká učiliště navštěvovalo 3.471 dítě pod dozorem 65 učitelův a 18 učitelek. Učilišť bylo 48. Z ostatních vyznání bylo: bulharsko-katolických učilišť 10, s 980 žáky a 27 učiteli; arménských 5, s 201 žákem a 8 učiteli, a židovských 14, s 918 žáky a 32 učiteli.

Aby se docílilo většího vzdělání u slabých učitelů, zavedla direkce v tomtéž roku tak zvané šestinedělní paedagogické kursy a sice pro Bulhary 9

a 3 pro Turky. Těchto kursů súčastnilo se 519 učitelů a 52 učitelky bulharské a 81 učitel turecký.

Aby pak učitelé od počátku svému povolání věnovati se mohli, otevřeno v Kazanliku paedagogium, kde zapsáno bylo v první třídě 56 žáků. Přechod od prvopočátečních škol k vyššímu vzdělání umožňují čtyřtřídní chlapecké a třítřídní dívčí „střední ústavy". Takových učilišť bylo 25 bulh. a sice 19 pro hochy a 6 pro dívky, 4 řecké a 2 turecké. Zemská realná gymnasia jsou dvě: jedno v Plovdivě, druhé ve Slivně. Dívčí gymnasia jsou rovněž dvě: jedno v Plovdivě, druhé v Staré Zagoře. Plovdivské realné gymnasium mělo 7 tříd, rozdělených na 17 parallelek s 823 žáky. Realné gymnasium ve Slivně otevřelo teprve šestou třídu. Zapsáno bylo 420 žáků. Dívčí gymnasia pozůstávají pouze z 5 tříd. Budžet za tyto čtyři gymnasia obnášel ročně 1,142.108 zl. gr.

Mezi chudé žáky a žákyně rozděleno mnoho stipendií a pomocí, tak že i nejchudší vzdělati se mohou.

V nedostatku pak university a techniky posýlá vláda vědychtivé žáky do Evropy, dávajíc jim značná stipendia a výpomoci. Minulého roku bylo 58 Bulharů na vychování v evropských učilištích.

Připomeneme-li ještě, že nemenší péči vynakládá direkce i na zemskou bibliotheku a museum, načrtli jsme tím hlavními rysy snahu a význam časopisu, jehož určitý cíl, vedením samého direktora národní osvěty, hojného ovoce vzdělanosti nésti přislibuje. *J. Voráček.*

Nová theorie o původu slovanského písma.

Valné části našeho čtenářstva zajisté jest asi již známa z jiných našich časopisů hypothese o původu slovanského písma, hlavně hlaholského, vyslovená i hájená záhřebským professorem drem. Geitlerem v jeho loni vydaném spise „Die albanesischen und slavischen Schriften". Jakkoliv kritika jednohlasně uznávala přednosti tohoto díla, tak jednohlasně podstata jeho, totiž hypothese sama zavrhována. Prof. Geitler byl nucen, aby mohl dokázati, že hlaholské písmo vzniklo na základě albanského písma, rekonstruovati staroalbanské písmo na základě rukopisů albanských z polovice XIX. století pocházejících, na 12--1300 let nazad! Odvážlivosť takého podniku jest samozřejmá a při sebe větší střízlivosti jest jeho výsledek a priori pochybný.

V březnové knize „Журналу министерства нар. просв." na tento rok, nacházíme velmi zajímavou stať Vsevoloda Millera nadepsanou „Къ вопросу о славянской азбукѣ", kde se hlásá opět nová hypothese. Jelikož u nás posud článek ten bude asi neznámý, nepřijdeme asi ct. čtenářstvu nevděk, seznámíme-li je stručně s jeho obsahem.

Miller vychází z náhledu, že hlaholské písmo nevzniklo způsobem historickým, než že jest dílo osobního tvoření, kdežto kyrillice vyvinula se skutečně historicky; tím vysvětluje se též relativní neúspěch a konečné znenáhlé vymírání prvého. Litery, které označovaly hlásky řečtině i slovanštině společné, jsou v obou písmech více méně patrně řeckého původu. Otázka točí se tedy hlavně o původ liter označujících hlásky řečtině cizí. A tu dospěli badatelé k různým výkladům: již Šafařík hledal původ několika liter na východě, Taylor vyvozuje všecky z řecké kursivy X. století, taktéž archimandrit Amfilochius větší část, jen některé z latinských a hebrejských písmen, Miller konečně snaží se dokazovati v této stati, že jmenované litery vzaty z písma perského, jak se nám zachovalo na mincích a nápisech z doby Sassanidů; z toho vyvinulo se písmo, jímž psány rukopisy posvátných knih Zarathustrových, zachované

nám ovšem teprve ze XIII. stol.: písmo toto však podle souhlasného výroku iranistů zachovalo věrně tvary starých liter.

Kyrillské i hlaholské ш (š) spadá úplně s literou pro zvuk š na mincích Sassanidů; v rukopisech Avesty brala tato litera na sebe tvar kursivní. Kyrillské щ různí se od hlaholské litery téhož významu tím, že odpovídající, nižší, přes linii tažená čárka zaměněna kroužkem. Miller popírá, že by to byla ligatura z ш a т, jak se posud za to mělo, tvrdí, že litera tato poněkud jinou hlásku označovala než шт, zněla prý podobně jako ruské щ; podobnou literu nalézáme též v perském písmě, a i tam znamenala touž hlásku. Kyrillské ч jest vzato z toho písma, kdež touž hlásku znamená; ale kursivní ч jest jí bližší. — Litera ц připomíná stejnou v Avestě, kteráž však nezněla jako *c* (jazyk Avesty neznal toho zvuku) než *dž*, ital. *gi*. — ъ odpovídá podobné písmeně v Avestě znamenající jakési krátké, temné *o* blízké k *u*, podobně tedy, jako ъ skutečné ve slov. znělo: v zásloví stojí tato hláska v jazyce Avesty za staré *a*, jak i ve slov.

Při ѣ rovněž pozorovati, že kursivní tvar této litery bližší jest formou svou literře stejného asi znění v Avestě. Kyrill. ѫ snadno se objasňuje z avestské ligatury, skládající se z *a* a *n*. Litery ꙑ, ю, ѩ, ѭ jsou patrné ligatury, původ jich jest samozřejmý, zbývají tedy jen litery ь a ѧ, jichž prototypy však nenalézáme v rukopise Avesty: ь vzniklo asi změnou ъ, původ litery ѧ jest Millerovi nejasný. Litera pro ж taktéž připomíná ш jako odpovídající v Avestě *ž* rovná se *š*, při čemž opětně pozorovati lze, že připomíná litera v Avestě spíše kursivní ж. Litera zělo ѕ úplně spadá s avestským *z*; obtíží při tomto srovnání jest toliko, že litera ѕ znamená *dz*, snad úmyslně přidán jí tento význam, jelikož z řečtiny vzaté ζ znamenalo *z*. Kyrill. б nemá žádné podobné litery v rukopise Avesty. Zajímavo, že kursivní ι rovná se formou svou literře v Avestě znamenající zvuk *y*. — Hypothese tato vyniká nad ostatní tím, že vysvětluje písmeny slovanské jen z jednoho písma, a jmenovitě, že stejné litery v obou abecedách stejné znamenají hlásky.

Pravděpodobnosť její zvyšuje se značně ještě tou okolností, že pořádek, jakým neřecké litery v písmě slovanském po sobě jdou, rovná se, pokud řecká abeceda dovolovala, pořádku liter v abecedě sassanidské. Vsev. Miller vysvětluje název písma slov. hlaholice, že název ten pochází od jména litery г glagolъ, kteroužto literou začínají abecedy avestské.

Jest otázka, jak mají se v této věci k sobě obě slovanská písma. Písmě ш jest oběma společné; litery kyrillské щ, ч, ъ i ѧ změnila hlaholice svým způsobem, tak i hlaholské *ž* patří ke kyrill. ж, nějaký poměr jest též mezi hlaholskými znaky za *ą* a *c* a kyrill. ѫ, ц; hlaholské znaky konečně za *ê*, *dz*, *b* nesouvisejí s kyrill. ѣ, ѕ, б.

Miller přidává se k náhledu, že sv. Kyrill vynašel hlaholici a kyrillice že jest dílem biskupa Klimenta; avšak Kyrill měl před sebou již jakýsi vzorec, prototyp budoucí kyrillice, ze které převzal některé litery, změnil je v některých maličkostech, pořádek liter a jich číselný význam. Sestavené jím písmo ukázalo se však býti nepraktickým: tvary liter byly příliš složité a těžké a ač nemálo rukopisů napsáno tímto písmem, nemohlo přece vytisknouti dřívější byť i nedokonalé. A proto již žák sv. Kyrilla, Kliment, vrací se k dřívější abecedě, zlepší a zdokonalí ji dle vzoru hlaholice. Tím způsobem vznikla nová kyrillice, kterou se potom přepisovaly rukopisy hlaholské. Dle svědectví

mnicha Chrabra psali Slované prvotně řeckými a latinskými literami, ovšem bez ladu a skladu.

V Pannonských žitích vypravuje se, že Konstantin našel v Korsuni ruské písmo, jímž psáno bylo evangelium a žaltář. Miller vyslovuje mínění, že v Korsuni žili četní osadníci slovanští z Rusi pocházející, s kterými snadně mohl se smluviti Soluňan Konstantin, a v tom nebylo ničeho tak divného, jak se zdálo býti podle legendy ostatnímu neslovanskému obyvatelstvu korsunskému. Tito Slované korsunští záhy již byli přijali křesťanství, zároveň měli již jakési své písmo. Brzy po svém návratu ze své chazarské misse vynalézá Konstantin zvláštní písmo pro Slovany, které pak s sebou béře na Moravu. — Na dvoře chazarského chana byly tři náboženské strany — hebrejská, mohamedánská a křesťanská — pozvání křesťanského missionáře bylo zajisté dílem křesťanské strany dvorní u Chazarů a jelikož slovanský jazyk byl velmi rozšířen v říši chazarské, že tedy tímto jazykem bylo možno hlásati u nich evangelium — zvolen missionář slovanského jazyka mocný, jakým byl Soluněc Konstantin.

V jedné památce vypravuje se, že Konstantin vyzval svého bratra, aby se této misse súčastňoval, neboť znal jazyk slovanský. —

Písmo korsunských Slovanů povstalo smíšením řeckých liter s jakýmisi východními, a sice tím způsobem, že posledních užíváno k označování specificky slovanských hlásek. Východní písmo, totiž perské, poznali Slované prostřednictvím chazarským. Chazarové vynikali poměrně dosti značnou kulturou, jejíž vlivu podlehli Slované. Za příkladem Chazarů snažili se i Slované psáti řeč svou východním (avestským) písmem, s tím toliko (snad?) rozdílem, že větší část perských liter zaměnili řeckými. Toto nové písmo později zdokonalené, bylo připomenuto legendou „ruské litery“, které našel Konstantin v Korsuni a jichž užil při sestavení svého písma (hlaholice). *J. P.*

Rozhledy v literatuře.

Спомнинки про жите и дѣяльнôсть Володимира Барвѣньского. — У Львовѣ 1884., str. 134.

Knížka tato vydána známým haličsko-ruským spolkem „Prośvita“, o jehož činnosti se již v těchto listech stala zmínka. Řečený spolek tím jednak učinil zadosť své povinnosti vůči památce zesnulého svého spoluzakladatele a nad jiné činného spolupracovníka, jednak zavděčil se tím i širším kruhům, seznamuje je tak se životem i působením za hranicemi haličskými málo posud známého publicisty i romanciera. Jelikož i čtenářům našim, valné aspoň části působení Barvinského bude neznámo, a v dotyčném oddíle slavné knihy Pypinovy ani slůvka o něm nenalézáme, nebude s místa, podáme-li zde kratičký životopis V. Barvinského. Jako téměř všichni vůdcové ruského lidu v Haliči, pochází i Barvinský z rodiny popovské; narodil se 25. února 1850. ve vesnici Šlachtincích asi míli cesty od Tarnopole. Otec jeho, pop, pocházel z rodiny selské, matka z rodu měšťanského v Tarnopoli. Takým způsobem slily se oba řečené živly v mladém Vladimírovi. Doma a pak v Tarnopoli chodil do školy obecní, v Tarnopoli pak navštěvoval gymnasium (1861. - 67.), kteréž pak roku 1867. opustil a přešel na gymnasium lvovské, kde také roku 1868. absolvoval gymnasialní studia. Studijní léta Barvinského padla tedy do doby, kdy se po celé říši rakouské rozproudil nový život a jednotlivé národnosti s omlazenou energií počínaly se zasazovati o svá práva. Též Barvinský stržen do toho víru a časem svým dosáhl v dorostu rozhodujícího postavení. Po skončených studiích gymnasialních věnoval se mladý Barvinský studiím právnickým, doufaje, že na tomto poli nejvíce bude moci prospěti svému národu. Odchodem svým do

Lvova odloučil se od svého domova, od té doby mu byla návštěva rodné vísky velmi obtížná, čehož tím více pociťoval, jelikož nadmíru toužil po venkovském živobytí. Ve Lvově sešel se tehdy hlouček mladých nadšenců, a v jich schůzích zrodila se myšlénka vydávati literarní měsíčník; tak povstala r. 1867. „Pravda", kteráž od té doby vycházela po třinàct let a stala se středištěm maloruského písemnictví v Haliči Na podzim r. 1868. založen spolek „Prośvita", mezi jehož zakladateli nalézáme též Vlad. Barvinského. V letech 1871.—72. začaly se v publikacích „Prośvity" první práce jeho, stal se členem výboru „Prośvity"; prostonárodní jeho knížky „Směnka a lichva naše bída", „Třicet let střízlivosti" rozšířeny v celém lidu haličsko-ruském (po 8000 výt. každá). Výmluvností svou stal se brzy přední silou tohoto spolku, a tento vysýlal ho na jednotlivá shromáždění jakožto svého delegata; tak obzvláště památná byla jeho řeč na schůzi „Prośvity" r. 1878. v Tarnopoli. Po skončených studiích právnických věnoval se Barvinský advokatuře, stal se velice hledaným koncipientem ve Lvově nejen svým talentem řečnickým než i rozsáhlými svými vědomostmi. — Časopis „Pravda", jehož spolupracovníkem se stal B. již r. 1868., přecházel z jedné ruky do druhé, až konečně r. 1876. převzal B. sám jeho řízení a pevně vedl po pět let; sloupce toho listu převážnou částí plnily se pérem B.: tam uveřejňoval různé své politické, vědecké články, kritiky literarní a různé jiné články. „Pravda" za této doby dosáhla rozhodného hlasu nejen doma než i u ostatních Slovanů; v „Pravdě" uveřejnil B. též své dva romány „Скошений цвiт", „Сoнні мaри молодого питомця", v nichž věrně i směle vylíčil celý současný život haličských Malorusův a namnoze vlastní svůj život. Ve Lvově vystoupil poprvé jako řečník r. 1873. na slavnosti památky Ševčenkovy a s tak rozhodným úspěchem, že od té doby slavnosti Ševčenkovy nemohly se obcházeti bez účastenství B.; tak jmenovitě jeho řeči r. 1876., 1878., 1881. a 1882. staly se okrasou maloruského písemnictví.

(Dokončení.)

Letopis Matice slovenske za leto 1882. in 1883. Uredil Fr. Levec. Založila in na svetlo dala Matica slovenska. V Ljubljani 1883., str. 523.

Když jsme loni v těchto listech dali zprávu o „Letopise" na rok 1881., vyslovili jsme přání, aby „Letopis" ze svých sloupců zásadně vyloučil všecku belletrii a stal se časopisem vědeckým se zvláštním zřetelem ke slovinskému národu a obývaným jím zemím. Fr. Levec se souhlasem jiných navrhl ve výboru „Matice slov.", aby se „Letopis" stal sborníkem „učeno-znanstveno in popularno-znanstveno pisanih slovenskih razprav", jak čteme ve výtahu z protokollů, této knize přidaným. Navrhovatel sám stal se redaktorem. Těšíme se srdečně této změně, i přejeme si, ano doufáme, že „Letopis" od tohoto ročníku počínaje, nejen doma než i ve vědě slovanské vůbec pevnějšího místa si dobude a rozhodný hlas v této sobě pojistí.

Knihu zahajuje životopis Fr. Miklosiče z péra Ant. Trstenjaka, spojený se stručným rozborem předních děl Miklosičových a bibliografickým přehledem jeho spisů. — M. Valjavec uveřejňuje starou modlitbu, tištěnou roku 1565., která se zachovala jen ve dvou výtiscích; posud se připisovala příteli Truberovu, Pavlu Vergeriovi, zde se však dokazuje, že přináleží Truberovi samému, kdežto Vergerius nikdy ani slovinsky nepsal. — Fr. Wiesthaler uveřejňuje první pastýřský list slovinský, psaný r. 1613. za ljubljanského biskupa Reinalda Scarlichia, který však, jak velmi věrohodně se dokazuje, prvotně napsán slavným protireformatorem slovinským, biskupem Tom. Hrenem (či Chrönem), zachovaný list jest toliko (špatným) přepisem; k tomu připojuje se důkladný rozbor jazyka dotčeného listu. — Nejrozsáhlejší prací a dodávám hned též přední prací celého „Letopisu" jest pojednání Fr. Erjavce, nadepsané „Iz pótne torbe" (str. 195.—349.). Erjavec již po kolik let podává pod tímto titulem v „Letopise" přebohaté příspěvky k poznání jazyka, mravů i zvyků lidu slovinského po rozmanitých krajinách výhradně téměř jím samým sebrané. V tomto „Letopise" sděluje napřed příspěvky ke slovníku slovinskému (str. 196.—274.), pro filologa nadmíru namnoze zajímavé, taktéž pro ethnologa; jedna ves jmenuje se *Dom*bráva, pod. též v Istrii Dumbrava; vedle gnati žênem, říká se též rênem (morem m. možem a p.), ano též *gr*ênem; igo skloňuje se částečně aspoň ještě podle kmenů souhláskových: gen. igésa, kmen tento

zachoval se ještě ve slově igéserica; místy zachovalo se ještě acc. zájmeno 3. os. stř. je; neučákan znamená nedočkavý, pod. rôjen list znamená křestní list; od subst. oče tvoří se adj. poss. očin, očina, -o; plúg znamená nejen rádlo než i všecky lidi, jichž k orání třeba, taktéž vpřažené koně neb voly, pak vůbec družstvo, společnosť na př. „v našej vasi smo imeli včeraj tri pluge godcev"; množ. č. plugi znamená spřež; slovo prêmrl. premfla znamená vlkodlak, upír, také prilog znamená něco podobného, lid však těm slovům již málo rozumí; rovněž památka na vlkodlaka místy úplně takřka již vyhynula, tak znamená volkodlak téměř psa, jehož matka byla vlčice; jak velice pověra sousedního lidu německého vnikla do lidu slovinského, dokazují slova orkijič a perta: prvý jest duch s červenou čapkou, jezdí nocí po vodě a zpívá, znají ho němečtí Tyrolané a též Furlanci; perta nazývá se ženský démon, kterým se straší dětí, jest to známá něm. Berchta. Dále pojednává se o opětovacích slovesech na -évati, sdělují se jména různých živočichů, rostlin, různých druhů ovocných, pořekadla, přísloví, hádanky i několik málo pohádek. — Menší příspěvky k poznání mravů i zvyků slovinských uveřejňuje Jak. Žnidaršič. — Janko Babnik podává článek „Sledovi slovenskega prava" (jest to, jak jsme slyšeli, doktorská dissertace), práci svědčící o důkladném studiu, užívá mimo jiné i Rukop. Kralodv. i Libušina soudu jakožto pramenů pro kulturní historii důležitých, co by dokazovalo, že pochybnosti o obou těchto památkách ani ve vlasti Kopitarově ještě nepronikly. Dr. Fr. Kos podává článek „Odlomek iz slovenske zgodovine IX. stol.", kde mezi jiným se praví, že r. 867. přišli do země Kocelovy sv. bratří Cyrill a Methud, „cestujíce do Říma, a přinesli s sebou ‚v slovenskem jeziku spisane' knihy církevní. Kocel je se vší uctivostí přijal a s velkou radostí četl domácím jazykem psané knihy". Zvláštní, tedy apoštolové slovanští nenapsali knihy u Kocela, než jinde, patrně tam, odkud se byli vybrali na cestu do Říma, tedy na Moravě, a přece byly psány „slovenskim" domácím jazykem Kocelovým. Zbývá tedy dvojí, buď mluvilo se v těchto krajinách, odkud přinešeny dotčené knihy, jazykem „slovenskim", aneb knihy se tam nenapsaly, v obojím případě nesrovnává se výrok tento se „staroslovênskou" theorií; litujeme, že spisovatel rokem 867. ukončil svůj článek o pannonské „Sloveniji". Od téhož máme druhý článek, „Nekateri ljubljanski, kranjski in kamniški meščanje pod Friderikem Tirolskim". Další historické články jsou od Andreje Fekonje „O začetkih kristjanstva na slovenski zemlji" I. díl, kde se však o pokřtění slovinského národa ještě nemluví, čekáme proto dychtivě na pokračování; a od Ivana Vrhovce „Zgodovinski pregled kranjskega trgovstva in obrta do franceske okupacije." Vzpomínáme ještě pojednání „Vpliv gozdov na podnebje" od And. Senekoviče a „Kranjske Planine" od Eugena Laha. Ivan Tomšič podává jako každý rok bibliografický přehled slovinský, zde na r. 1882.; podle něho vydáno dotčeného roku celkem 124 spisů větších a menších, právě tolik jako roku 1881., o něco méně než roku 1880. (čísel 131) a více než r. 1879. (čísel 105), r. 1878. bylo 198 čísel, r. 1877. 107 č., r 1876. 227 č., r. 1872.—73. 237 č., r. 1871. 107 č., r. 1870. 97 č., celkem tedy zůstala si literarní produkce — co do čísel ovšem — stejná.

Výtahy ze zápisek sedění výborových, seznam členů matičních a zpráva o knihovně matiční uzavírají knihu. Dr. *J. Polívka.*

V Krakově, nákladem Akademie nauk vyšla právě: „Biblijografija dzieł, rozpraw i artykułów czeskich dotyczących rzeczy polskich. Część druga (1878.—1882.). Zestawił Edw. Jelinek."

Ct. p. Jos. Lernet v Pardubicích zaslal 5 zl. příspěvkem na cestu do Lužice.

Pro nedostatek místa byli jsme nuceni odložiti některé referaty, zejména polské a ruské do příštího čísla.

„Slovanský sborník" vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nové: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek**. — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník III. — 1884 — Číslo 8.

Staroslovanské řády a obyčeje.

Píše prof. Josef Perwolf.

(Pokračování.)

2. Slovanský rod.

Jižní Slované, Chrvati, Srbové a Bulhaři, žijí od nejstarších dob posud s části ne pouhou rodinou, ale jakýmsi rodinným spolkem, t. j. společností lidí jednoho původu, rodu, spojených svazkem krve, souborem rodin, které žijí společně na jednom obecném, nedílném statku pod voleným náčelníkem, počtem od 10 do 70 duší, otec, synové, jich ženy a děti, vdovy atd. Takový spolek nazývá se obyčejně zadruga (zádruha), také kuća, kъšta, chiža, skupština, družstvo, družina, bratstvo, čeljad, župa; cizí lidé, přijatí, přesídlivší se do zádruhy, slují priselici, skupnici; obecný statek — stožer, stežer, dědovina, otčevina, baština; náčelník — starěšina, gospodar, domaćin, děd; zadrugaři scházejí se na porady v obecné chyži čili domaćině, a bydlí ve svých komorách a klětích (klecích). Obyčejně několik zádruh tvoří obec — ves (selo); někdy malá ves zaujata jest jednou zádruhou. Taková obšírná bratstva, plemena, kući, chiži, vrvi (vrv'), skládající se z rozličných bližik (bratří, bratranců, strýců, synovců, blízkých i dalekých, bratří vrvných — vrvićich, družiny vrvići), vyskytají se často ve starých Chrvatech a Srbech, držíce společně rodový statek, plemenštinu, dědinu, otačbinu, baštinu (chrvatsky též baćinu). Ženy vdávaly se do cizího rodu dobrovolně, ale také je brali násilím; takové unášení dívek, otmica (od, mykati — smykati), bylo u Srbův a Bulharů ještě nedávno obyčejem, ačkoli zákonem přísně zakazována; také u Chrvatů v dalmatských Poljicích zakazovalo se umicanje ženských. Východní Slované za starodávna též unášeli (umykali) si ženy.

Takové zřízení rodů bylo též u jiných Slovanův, ale záhy se ruší; rod zaměňuje se rodinou, a z rodového zřízení zachovaly se jen více nebo méně slabé stopy, zvláště ve vyšších, bohatých třídách. Mnohé zemanské rody ještě dlouho zachovávaly takový

řád, že jich členové, rodici, žili společně, tvořil
plémě, jednu čeleď, jeden pluk, pod svým vol
hospodářem, vladařem, jak jest to blíže zn
U západních Slovanů vůbec takové zemanské rody
lečně svou dědinou čili otčinou (pol. oćčizno
mohli pořizovati rodici jediné společným svolením, a jsou
važovány za jeden právní celek, jako posud jihoslovanská z
druha. U ruských Slovanů zachovaly se některé stopy rodového zřízení do pozdějších dob: měliť kromě dětí i bližní, plemja, bližneje, plemja, plemjannikové (starorus vůbec příbuzní, rodici), otčiči (votčiči), svůj rod, jisté právo k nabytí otčiny (votčiny) před cizím rodem. Rodové poměry jeví se také v tak zvaném městničestvě ve východní Rusi, kde ve sporech rodů za přednosť v místech — úřadech rodic bránil nejen své cti, ale též cti všeho rodu v obšírných rozměrech do několika kolen. Z rodového bytu vychází rodová, krevní pomsta, povinnosť rodu pomstiti vraždy nebo hlavy svého rodice na celém rodě vraha. Taková osveta (pomsta) byla do nedávna v některých srbských zemích, a v Polsku ona nazývala se ještě v XV. století vrožba. Tuto krevní pomstu hleděli změniti peněžitou pokutou, vraždou nebo hlavou, placenou utrpěvšímu rodu, a veřejnou pokorou (čes. a pol.) vinníka. Právě, jako soukromé rody vládly svou dědinou nebo otčinou, tak i slovanské knížecí rody považovaly zemi ruskou, polskou, českou, srbskou, za svou dědinu a otčinu, které užívaly pod náčelníkem rodu, národu, říše, knížetem, panovníkem.

Rozličné názvy rodu, jeho území, jeho náčelníků, přešly časem také na nové zemské, obecní, správní, státní, ba i církevní útvary, tak že jeden a týž název měl současně rozličné významy. — Rod a plémě znamenají totéž, t. j. soubor všech členů rodu, rodiců, plemjanniků (starorus. příbuzných); ale zároveň rod znamená také národ (rodem Čech, rodu ruského); totéž jest i plémě (plémě srbské, plémě české, jehožto dědicem, t. j. pánem jest kníže sv. Václav), nebo část národu, jazyka (plemena česká: Lučané, Dúdlebi, Zličané, plemena ruská: Polané, Kriviči, Slověné, plemena v Černé Hoře a Hercegovině); plémě může býti rod i oddělení rodu (plémě sv. Simeona, Štěpána Nemani, t. j. srbšti Nemanići, starochrvatská plemena Kašićané, Poletčići, Mogorovići, ruský knížecí rod Rjurika a jeho plemena: plémě Rostislava, Vladimíra). — Čeleď — rod i rodina, ale též služebnictvo, ozbrojené i otroci. — Pluk — národ, rod i ozbrojený lid, vojsko. — Verv' (rus., vrv chrvat) — vůbec spolek, rod (starochrvat.) i obec (starorus.). Župa — lidé v zádruze (srb.), rod — plémě (starochrvat.), země na výsluní, pastvisko (srb.), hromada obce (u Slovenců, a župnik, župňak — louka, pastvisko), rodina (starochrvat.), fara (chrvat.), jistý okres (v někdejším Srbsku a Chrvatsku, tu nyní županija), úřad a povinnosť (staročes. a staropol.); všechna tato jména možno uvésti pod pojem příbuzenstva, jeho území a území vůbec, zavázaného k jisté povinnosti.

Náčelník rodu nazýval se děd i otec, bašta — baća — baťa (baťuška) — bača — baca, ačkoli on mohl býti i nevlastním, krevním dědem nebo otcem, ale vůbec náčelníkem. Proto děd byl v někdejším Chrvatsku také jeden ze dvorských úředníkův, a v Bosně i v Bulhařích starší čili biskup církve patarenské nebo bogomilské; slovem bašta jmenuje u Bulharův a jmenoval u Čechů mladší bratr staršího; bača, baca, nazývá se u karpatských Slovanů náčelník pastýřů. — Hospodář (gospodar'), hospodin (gospodin), hospoda (staročes.), náčelník rodu i rodiny u všech Slovanů; hospodář někdy na Moravě starší bratr, který byl v čele nedílných bratří, a také nejvyšší úředník zemský (páni hospodáři); gospodar' (rus. též gosudar'), obecný titul panovníků jihoslovanských a ruských — Kmeť, kъmetь (kořen kъm-, srovn. litev. kemas a řecké κώμη — ves), selský hospodář, sedlák (u Slovanů západních a jižních), náčelník vsi (srb. a bulh.), smírčí soudce (černohor.), kmeti — nejvyšší zemští úředníci (= moravští páni hospodáři) u Čechů, Poláků, Chrvatův a západních Srbů; vybraní vojíni u Bulharův a Rusů. — Starěšina, staršina, starosta, náčelník rodu, obyčejně starší v rodě; starosta — náčelník vsi u Ljachův a Rusův, u těchto také náčelníci gorožan (obyvatelů gorodů — hradův) i vološčan (obyvatelů volostí — vlastí, krajův), i soudcové; starosta — u Čechů náměstník panovníka, také u Polákův, u těchto i sudí. — Vladař u Čechů náčelník rodu, zvláště vznešeného; u nich a u Poláků (włodař) také jistý úředník — správce. To co vladař — náčelník rodu, znamenalo asi původně také slovo vladyka, potom vůbec vládce, panovník (vladyka český, srbský), duchovní náčelník (pravoslavný biskup); u Čechův a u Poláků (włodyka) nižší zemanín; u Srbův a u dalmatských Chrvatů vznešená paní. — Kněz (slověnsky kъnęgъ, kъnęzь, žen. kъnęgyni — kněhyně, rus. kňaź — kňagiňa, jihoslov. knez. pol. původně kńądz, potom ksjądz, čes. a pol. též kníže — ksjąże), slovo přijaté Slovany od Němcův (kuning, nyn. könig), vůbec náčelník rodu (něm. kuni, genus), vsi a vlasti, kraje (srb.), národu i říše; u západních Slovanů vznešený pán, zemanín (u baltických a polabských Slovanův), i duchovní osoba (čes. kněz a pol. ksjądz, od čehož třeba bylo lišiti kníže — ksjąże, panovník). — Župan, náčelník rodu (srovn. litev. zupuni, župone — mater familias) nebo plemene (starochrvat. župa), vsi — obce (župan sudac plemenski, župan sa vsim obćinom); župan — náčelník obce byl také u polabských Srbův a u Polákův, a jest posud u Slovenců. Župan — vůbec náčelník (srovn. voloské župan — dominus, županěsa — domina, uhersky išpán — úředník, správce); náčelník národu, panovník (veliký župan srbský); župani — nejvyšší úředníci zemští, zvláště náčelníci správních okresů, žup čili županijí (u Chrvatů, Srbů, Uhrů), vyšší zemanstvo, páni (u západních Slovanů). Východním Slovanům slova župa i župan známa nejsou.

Osazování rody trvalo dosti dlouho; ještě ve XIII. století v Polsku vsi s rodovými názvy -ici a jich obyvatelé jmenují se

jednostejně: homines Belejevici (ves Bělovice), Kostonovici cum villa eorum, Kvetiko cum suis heredibus locavit villam Kvetikovici. Rody časem vzrostly, ale dlouho byly pamětlivy svého společného původu. Taková byla starochrvatská plemena, která dělila se na kolena; taková jsou i nynější černohorská bratstva, podrozdělení plemene (toto nyní již toliko území); členové bratstva mají jméno tohoto bratstva a spolu i jméno svého rodu (zadrugy), na př. Kovačević (bratstvo), Janković (zadruga), Kovačević Milutinović.

V rodových názvech zachovalo se mnoho osobních jmen, která jsou neobyčejně rozmanita, a vyskytají se u všech Slovanů; v těch jménech ukázala se příbuznosť a jednota Slovanův až překvapujícím způsobem. Ve mnohých jménech jest patrna žádosť sblížiti se s božstvem: Božej, Božena, Bohuslav, Bohdan; zachovalo se několik jmen svázaných se starými předkřesťanskými bohy: Svojboh, Světboh, Bělboh, Dadiboh (pol. Dadzibog) Mstiboh, Chrs, Perun; jména podle vlastností, zvířat atd.: Vojen, Racjądz (pol., rať — vojna), Černín. Kyj, Svat (Swęt, t. j. silný), Tur, Vepř, Krak (kašubsky krkavec), Klen, Dunaj, Dněpr; mnoho jmen složených -slav (t. j. slovo), -mír, -vlad, -pluk, -rat, -boj, -voj, -bor, -hosť a j.: Boleslav i Slavomír, Vševlád i Vladimír, Svatopluk, Načerat, Ratibor, Vojslav, Bořivoj, Dobrohosť, a j. Vystěhovalci z cizích krajů (srvn. česk. Cuzkraj) nebo domorodci, pobyvši v cizích zemích, nazvali se podle těch národů, Rusín, Čech a Češko, Ljach (Lech) a Ljaško, Stodorko, Uhřín (Ungrin), Vlach, Varjag (Varęg), atd. V některých rodech, knížecích a zemanských, některá jména stala se jakoby dědičnými, na př. v knížecím rodě ruském Vladimír, Svatoslav, v polském Boleslav, Kazimír, v českém Vratislav, Václav, v balticko-slovanských Přibyslav, Bohuslav, v chrvatském Křesimír, v srbském Uroš. Některých užívalo se výlučně v tom neb onom knížecím rodě, Jaroslav a Vsevolod (Vševlád) v ruském, Měško a Kazimír v polském, Soběslav a Spytihněv v českém, Uroš Dragutin, Milutin v srbském, Křesimír v chrvatském; ale jsou ruští a čeští Brjačislavi (Břecislavi, Břetislavi) i Vjačeslavi (Váceslavi, Václavi), čeští a polští Přemysli a Vladislavi, čeští, polští a ruští Svatoplukové atd. Jména, kterých se užívalo ve knížecích rodech Rjurikoviců, Pjastoviců, Přemyslovicův a j., vyskytají se v jiných rodech zřídka. Také v rodech zemanských užívalo se jistých jmen, podle kterých se ty rody nazývaly, na př. u západních Slovanů Ratibořici, Ctislavici, Vitkovici, Stronovici, Česlavici, u jižních Kačići, Čudomirići, Jablanovići, Jankovići, Brankovići, u východních Tyškoviči, Chodkoviči, Hlěboviči; jiné rody přijaly prosté osobní jméno nebo i přezdívku za rodové jméno, na př. Černín, Záviša, Gřimala, Načemír, Svjatopluk (Svatopluk), Haraburda, Kysel Dolgorukyj (Dlouhoruký), Ščerbatý a j. Potom, od XIII.—XIV. stol. i později, mnohé rody jmenovaly se podle svých statků, hradů, měst, vsí, Ostrožský (z Ostrohu), Hradecký (z Hradce), konjecpolský (z Konjecpole), Zriňský (ze Zríně) a j. Slované přidávali ke svým jménům také

jméno otce, jak se to děje posud u ruských Slovanů; tento zvyk zachovával se u západních Slovanů do XIII. stol., i v latinských památkách: Vartislaus Svantoboric, Vęnceslaus Sulislavic, Martinus Poznanovic, Milhost Milhostic a j.

Po zavedení křesťanství ujímala se mezi Slovany rozličná jména křesťanského kalendáře, hřecká, latinská židovská, německá a j., ačkoli šlo to z počátku dosti ztuha; do XIV.—XV. stol. slovanská jména převládají, ba i později nevycházejí z užívání, nemluvíc již o těch nemnohých slovanských jménech, která dostala se do křesťanského kalendáře, Václav, Vojtěch, Ljudmila, Kazimír, Stanislav, Vladimír, Olga, Boris, Petka a j., nebo kterými jaksi objasňují se nová, Bohdan — Theodor, Bohumil — Theofil, Dadzibog — Theodat a j. Více se zachovala slovanská jména u jižních Slovanův, u kterých dosud užívá se jmen Světozar, Dragutin, Miloš, Stojan, Vuk, Milena, Zorka, Perunika a j. Někdy Slované přijímali ke svému slovanskému jménu druhé z křesťanského kalendáře, jak to bylo v knížecích rodech ruských a jihoslovanských, Olga — Helena, Dobrogněva — Marie, Svjatopolk — Michal, Svjatoslav — Pankratij, Krěsimir — Petr, Zvanimir — Demeter, Nemaňa — Štěpán, Dušan — Štěpán a j. S touto dvojicí jmen souvisejí asi oba obřady, konané na dítěti, křesťanský křest a starobylé národní postřižiny, postřihy (postrigy), t j. ustříhání vlasů vyrostlému chlapci. Tento obřad zachovával se, kromě křestu, ještě za dob křesťanství, jakož na př. postřižen jest český kněžic Václav; v knížecím rodě ruském konaly se postřihy ještě na počátku XIV. stol.; ba ještě v trebnících (ritualích) severovýchodní Rusi okolo polovice XVII. stol. jsou modlitby a obřady „na postriženije vłasom otročati (dítěti)“.

3. Slovanská obec.

Slovanská obec skládala se z několika rodů, jak jest posud u jižních Slovanů, nebo z rodin, jak jest u ostatních Slovanův. Obec bydlela v jedné osadě v chalupách, ležících pohromadě nebo roztroušeně v značné vzdálenosti, jak to bývá v krajinách hornatých, lesnatých a bahnitých. Ale obec skládala se také z několika vsí, jak to bývá posud v severní Rusi, a jak to bylo i u jiných Slovanů. Taková obšírná obec, skládající se z několika vsí ba hradů, byla základem společenského bytu Slovanů; to mohl býti rozmnoživší se rod nebo spolek lidí sobě cizích, který měl poskytnouti svým členům bezpečnosti a obrany. Konečně byly lidnaté obce ve hradech. Takové společné živobytí lidí v obcích žádalo rozličných povinností se strany obcí, jaké byly společná ruka (ručení) za zločiny spáchané v obecním území, povinnosť pronásledovati, honiti zločince, souditi je na hromadě obecní, rozsuzovati spory mezní atd. Když časem utvořil se stát, a utvrdila se moc knížete, spojivšího několik plemen v jeden politický spolek, obce musily postoupiti značné části své moci novému státu; ale starobylé jich ústrojí sloužilo i dále co důležité pomocné zřízeni

ve správní i soudní finanční i vojenské činnosti knížete a jeho úředníkův, ať již to byla obšírná obec ze mnoha osad, nebo obec — ves, osada, selo (sedlo), nebo obec — hrad. Mezi obyvateli obcí selských a hradských, mezi sedláky a hrazany nebylo, jak již podotčeno, podle slovanského práva, žádného právního rozdílu; všichni byli podřízeni jednomu obecnému právu zemskému.

Rozmanity jsou názvy slovanské obce a jejího území i náčelníků; některé názvy vzaty z rodového bytu. Obec (tak asi i staropolsky, srvn. slova obecný — přítomný, vobec — vůči), obština a obćina (jihoslov.), obščina i občina (rus.) jest spolek lidí bydlící společně, v obec (vobec, vůbec, čes.), vobče (rus.), radících se na hromadě (věce, věće, věče), tvořících kraj (pol. povjat = pověť). Obec byla selská (jedna ves nebo více vsí, sel), hradská, zemská (státní): novgorodská obec — celá země novgorodská, obec království českého — celá země česká, obec poljická — celá země (župa) poljická. Původně, zvláště za nejstarších dob pastýřského bytu, všechny země obce byly obecné — společné, obecní (čes. obecný a obecní jest vlastně jedno), byly obščiny, občiny, obce, jak Slované posud nazývají obecná pastviska (starorusky obćija poskotiny); takové občiny byly též lesy a původně i pole, která na Rusi Veliké jsou posud obecným jměním obcí, jsou jich občiny, občichy (vobčichy). Orná půda, ornice vynímala se potom z obecního držení, stávala se jměním soukromým rodu (plemene) i rodiny, byla jeho plemenštinou, dědinou, otčinou. Zdá je, že i starosrbské župa původně znamenala takové země občiny (srvn. nynější srb. župa — země na výsluní, sloven. župňak, župnik, župnica — louka, pastvisko), a potom lidi užívající takové župy, jakož posud srb. Župa znamená též lidi v zádruze žijící, a u Slovenců župa — hromadu obce. Srvn. hřecké νομός — pastvisko i kraj, německé mark — občina i kraj.

Jiné názvy obce ukazují na její krajinný, soudní a j. význam Staroruské verv' (původně provázek = nynější rus. verevka) — svazek, spolek vsí, obec zavázaná k ruce společné, starochrvatské vrv — zádruha; rus. vołosť (vłasť) — kraj, okres (odtud i rus. obłasť místo obvlasť — okres jistého vládnutí); rus. pogost — kraj zavázaný „pohostiti“ projíždějícího se knížete a jeho družinu; jižnorus. okolica, okoličná sela, susědstvo (sousedstvo), srb. okolina, okolná sela, pol. opole (latin. vicinia t. j. sousedstvo), ukazují na části, které skládaly obec a její okolí. — Obec byla svým mirem (mundus, srvn. ves mír), její příslušníci měli žíti v míru (pax); „ve svém míru“ dí se v „Ruské Pravdě“, a nyn. velikoruský mir — obec, mírská země — obecní země. Zdá se, že slovo mír bylo známo i ostatním Slovanům; u Slovenců jest kraj Vinomír, který po německu sluje Weinland; staročeská i staropolská daň mír, která vybírala se, jak se mluvilo po starorusku, asi „mira dlja“ (k vůli pokoji, míru), jest snad také vázána s mírem ve smysle území. Srvn. německé friede — eingehegter, umfriedeter bezirk. — Vzhledem k povinnosti obce,

pronásledovati, „honiti“ zločince, obec, její okres, nazývala se u západních Slovanů honitva, honitba, což znamenalo v českém jazyku XVI. stol. již okres, kraj vůbec, a v polském XV. stol. obec (in gonitvam alias in commune). Vzhledem k povinnosti obce, „hubiti“ zločince, obec, její úkrají, nazývala se v severní Rusi guba, vůbec kraj — (volosť v Novgorodště a Pskovště), zvláště soudní kraj; gubský (gubný) starosta, vůbec starosta volostný (krajský), a potom sudí v hrdelných věcech (staročeský popravce).

Náčelník obce nazýval se u západních Slovanů starosta, a tak nazývá se u ruských Slovanů posud. Západní Slované, po zavedení německého práva, nazvali takového starostu po německu vojt (voigt, vogt, fojt, z latin. advocatus), soltys, šoltys, šolta (schultheis, schulze, latin. scultetus), rychtář (richter); ale poslední zbytky polabských Slovanů v Lüneburgu nazývali jej napořád po Slovansku starosta; v Polsku a u lužických Srbů starosty nazývali se náčelníci obcí brtníků (včelařů). Na Rusi byli starosty hradští, volostní i selští, náčelníci obcí hradských, volostných, selských, starosty rozličných průmyslnických obcí (spolků), kupců, řemeslníků, rybákův a j. — Slovenci nazývají náčelníka vsi, selského starostu, posud župan; tak jej nazývali také Chrvati a polabští Srbové; u Poláků župan byl, jak se zdá, náčelník opolí t. j. obšírné obce, a starosta — náčelník vsi, malé obce (na právě polském). — U jižních Srbův a u Bulharů selský starosta nazývá se nyní obyčejně kmet, a tak (kmeť) jej nazývali i Čechové ještě v XIII.—XIV. st. — Srbové nazývali selského starostu také knez; tento název byl vůbec velmi rozšířen mezi Slovany v poledních a východních Uhrách, a také Vološi (Rumuni) v Uhrách, Sedmihradech a Valachii jej přijali (kenez). Též u karpatských Rusů selský starosta nazýval se kňaź, jmenovitě ve vsech na tak zv. právě voloském; ostatní jižní Rusové nazývali, asi od XIV. stol., selského starostu vataman, slovem nejspíše tatarským a také v severní Rusi známým. Leckdes mezi karpatskými Rusy selští starostové nazývali se krajníky, správci krajin; takoví krajníci, vyšší náčelníci než knezi, byli také mezi Volochy.

Starostové, národem volení náčelníci obcí, selských, krajských i hradských, řídili správu obce, soud, policii, vybírali daně a jiné povinnosti atd. Tento úřad zůstal starostům i později, když kníže (stát) stal se vrchním pánem obcí a vymáhal od nich rozličné povinnosti. Starostové byli napořád důležitými osobami zvláště v severovýchodní Rusi, kde obec zachovala si svůj starobylý slovanský ráz mnohem více, nežli v ostatních slovanských zemích. Obyvatelé „ťanuli“ (t. j. tíhnuli), jak po rusku se mluvilo, k starostě, t. j. odbývali své povinnosti prostřednictvím starosty. Starostové obcí hradských i volostných vybírali daně a odevzdávali je knížecím úředníkům, pomáhali jim v pronásledování zločincův, a knížecí soudcové (náměstníci po hradech, volosteli po volostech) nemohli ani soudu souditi bez starosty a bez volených tak zv. lepších lidí, t. j. důvěrníkův obyvatelstva; ba v XVI. stol. národem volení starosty izljubleni (kteří byli národu „libí“), sami nebo spolu

s volenými gubnými starostami spravovali také hrdelný soud. Starostové měli pomocníky, sotské čili sotniky (setské, setníky), pjatidesjatské čili pjatidesjatniky (padesátníky), desjatské čili desjatniky (desátníky), též národem volené úředníky finanční, soudní, policejní; sotští a desjatští zachovali se, jako orgány nižší policie, co pomocníci starosty, po ruských vsech až dosud. Tito sotští a desjatští jsou zbytkem starobylého dělení lidu na tisíce, sta a desátky, jednotky to vojenské, správní, finanční i soudní, spravované volenými náčelníky, tisícniky (rus. tysjačský), setníky, desátníky, také padesátníky. Tato desetinná soustava národní správy zachovala se zvláště na Rusi, méně u ostatních Slovanů. Tisíce vyskytají se jen v lidnatých hradských obcích: takový „tisíc" (rus. tysjača, byť v něm bylo více nebo méně 1000 lidí) spravoval vojenský i občanský jeho náčelník, tysjačský čili, jak se také nazýval, vojevoda (hradský). V Novgorodě byl tysjačský (Němci jej nazývali „herzog" dle vojevoda) až do konce neodvislosti této obce, vedle druhého obecního úředníka, posadníka, původně knížecího náměstníka, ale potom také obcí voleného úředníka; v Moskvě tysjačský mizí již ve XIV. stol.: v jižní Rusi ještě v XV. stol. byli hradští vojevody pomocníky královských náměstníků — starost. Tysjača dělila se na sta čili sotni (sotna — setnina), které spravovali sotští čili sotnici, ve hradech i ve volostech, dále pjatidesjatšti a desjatšti všichni pomocníci starost; a k těm starostám, setníkům a desátníkům „tíhnuli" příslušníci obce. Ve hradské obci bylo několik sotní (na př. v Novgorodě deset); také volosť dělila se na sotni. Na sotni dělili se i kupci a kozáci. V jihozápadní Rusi, ve které polsko-německé řády vytlačily staroruské řády, zachovaly se z desetinné soustavy nepatrné zbytky; tak na př. v XV. stol. na Červené Rusi po hradech vyskytají se ještě sotšti, a po vsech sotni lidé, v podněprovských volostech Bílé Rusi v XVI. stol. — starci a desátníci, a ve městě Mohylevě ještě v XVII. stol. — sotni, na které dělilo se obyvatelstvo z příčiny vybírání daní, a které spravovaly se sotníky. Na sotni dělily se a dělí se pluky kozáckých vojsk.

U ostatních Slovanů z desetinné soustavy zbylo málo V Chrvatsku satníci ve hradských obcích, volení národem, byli prostředníky mezi knížetem nebo jeho náměstníkem a mezi národem, soudili spolu s knížecím náměstníkem, vybírali daně, spravovali policii, a byli vůbec zástupci lidu — kmetí, na př. ve sporech mezních; takoví satníci byli také v selských obcích. Podle těchto satníků v Chrvatsku možno souditi na dělení obcí na sta: známo jen to, že chrvatská obec Kastav (Kastva) v Istrii dělila se na 12 desátků spravovaných volenými starěšinami. Satníci byli také v přímořských hradech Srbska; kromě toho vyskytají se v Srbsku XII.—XIV. stol. tisušťníci, satníci, petidesetníci, desetníci, náčelníci vojenšti. Takoví náčelníci vojenšti byli i v Čechách (setníci, padesátníci) a v Polště (chiliarchae, centuriones, quinquagenarii, decani). V Polště kromě toho ještě ve XIII. stol.

vyskytají se setníci (centuriones) jako náčelníci sedláků selských set, setnin; mezi těmito sty připomíná se blíže neznámé sto pestré (pstre, varium centum) pod svým setníkem. V Uhrách v XIII. stol. byli také setníci dvorníků (centuriones udvornicorum), sedláků povinných k dvorským (hradským) službám, a ve východních Uhrách vojvody — setníci — soudcové (vaivodae — centuriones — judices), vojenští i občanští náčelníci selského lidu (tehdy již Volochův, ale dříve i Slověn) okolo hradův. S touto desetinnou soustavou souvisí asi obyčej u Pomořanův XII. stol., že na vojnu vypravoval se desátý obyvatel, a ostatních devět dodávali jemu zbraně a živili jeho rodinu. Ve Pskově, kde vojenská služba odbývala se podle sochy (t. j. rádla), bral se z deseti soch jeden jezdec. V Novgorodě v XV. stol. kromobyčejná daň několika tisíc rublův vybírala se ve všech volostech (krajích) z deseti lidí po rubli.

Hromada obce nazývala se u Slovanů v ě c e (u záp., v ě č e rus., v ě ć e srb.-chrv., v ě š t e slověn.). Takové věce bylo hromadou hlavně zákonodárnou a soudní, na které se radili (sověščali, sъvěšťali), větili (mluvili) a soudili obecní náčelníci spolu s důvěrníky lidu, i s lidem samým, se vší obcí, kteréžto slovo souvisí asi také s věce (ob-věc). Taková byla staroslovanská věce vůbec, která potom, následkem upevnění knížecí moci, státu a rozšíření cizích řádů, změnila se více nebo méně. Ještě v XVI. stol. v jižní Rusi soudní hromada okoličných vsí nazývá se věče, a v Polsku selský soud, ačkoli již změněný na cizí způsob, zachoval staré jméno věce do konce XVI. století. S tímto starobylým zřízením souvisí také polské slovo p o v j a t (povět) — kraj, původně asi okres takové „větící“ obce — opolí, a staropol. a starosrbský název domu, kde scházelo se věce, v ě t n i c a (tak slula v Polsku ještě v XVI. stol. radnice, nyn. ratuš, čes. rathouz, z německého rathaus) a v ě ć n i c a (v Dubrovníku). (Pokračování.)

Matice srbská.

Kapitola z dějin kulturního života Srbů uherských.

Od Hanuše Klímy.

(Pokračování.)

Roku 1874. zanechala Kateřina D. Jovanićová z Iloku legat, jímž odkázala srbskému národnímu divadlu 250 dukátů, vyšší dívčí škole v Novém Sadě 125 duk. a Matici 575 duk., jakožto fond k podporování kandidatův učitelství z Bosny.

Měla tedy Matice ve správě své toho času již fondy trojí: literarní, nadační a dočasné. Byl to sice pro Matici velice čestný projev důvěry národa, ale správa jich nemálo ji tížila. Administrativních prací nahromadilo se jí množství nesmírné, a každý den se ještě množily, tak že podobala se již více jen spolku na

správu statků a hotovostí, než ústavu pro šíření literatury a osvěty národní, a to tím více, že vlastní její rozpočet roční velmi malou částku vykazoval k účelům literarním. To přimělo r. 1873 Jov. Boskoviće, redaktora Letopisu, že navrhl opět, aby užilo se peněz, jež v koupeném domě matičním ležely, aby se totiž opět prodal. Vinu tohoto malého přebytku nesla však také ještě ta okolnosť, že všeliké výdaje správní tak nestejnoměrně na jednotlivé fondy rozděleny byly, že zejména fondy nadační buď jen málo, aneb i docela nic z toho nenesly. Matice v tom učiniti hleděla nápravu tím způsobem, že rozdělila správní vydání na všechny větší fondy dle čistého důchodu jejich.

Avšak největších již starostí měla Matice s fondem Tőkőlyho. Již r. 1864. upozorňovalo kr. uher. náměstnictvo na to, že ústav Tőkőlyho neodpovídá ve svém zařízení dosti účelu, jejž postihnouti chtěl zakladatel jeho, že v Aradu a v Pešti veliký leží kapitál v nemovitostech mrtvě, a že považiti třeba, jak daleko větší prospěch byl by z fondu, kdyby ony nemovitosti prodány byly. Nejen že by se počet chovanců téměř ztrojnásobiti mohl, ale každý odebrati by se mohl na kteroukoliv universitu dle přání svého. Sestoupil se tedy výbor, který raditi se měl o způsobu, jak přetvořiti ústav Tőkőlyho. Ale uváživ, že nemá sloužiti jen k odchovávání srbských doktorův a úředníkův, ale šiřitelův osvěty a vzdělanosti po národě, uznal ve smyslu závěti Tőkőlyho za dobré, aby zůstal zatím v dosavadním svém ustrojení.

Tak bylo v pořádku také, dokud mladíci srbští nebyli nuceni poslouchati na universitě pešťské přednášky výlučně jen maďarské, nýbrž latinské. Ale když vše maďarisující proud zachvátil, i universitu, byla mládež z Trojjediného království, neznajíc jazyka maďarského, od dobrodiní ústavů Tőkőlyho vyloučena. Z té příčiny jala se Matice vydávati „ruční“ nadace i mimo Pešť, a došedši k uznání námitek kr. uher. náměstnictvem r. 1864. činěných, pomýšlela na to, celý ústav s fondem jeho přetvořiti v hotové ruční nadace. O tom pracovati počala r. 1872. Ale u vlády uherské byly poměry již změněny. Ministerstvo osvěty nedalo k tomu svolení a nařídilo (1874.), aby veškeři chovanci fondu Tőkőlyho dle doslovného znění základní listiny studovali v Buda-Pešti.

Matice nepřestala však na prvním svém pokuse. Dle jejiho přesvědčení nebylo úmyslem Tőkőlyho Srby z Trojjediného království zbaviti dobrodiní jeho, a mohlo-li ministerstvo výkladem základní listiny rozhodnouti v neprospěch tohoto dílu Srbstva, pomýšlela Matice na změnu samé základní listiny dle intence zakladatelovy a dle potřeby národní.

Matice co zastupitelka a strážkyně národní srbské osvěty a pokroku, zaplétala se tak pozvolna v boj s maďarismem, zastoupeným ministerstvem osvěty.

Bylo vždy patrnější, že vláda uherská věnuje Matici pozornosť stále větší a větší, ba zdálo se, že takovou, jakoby ji přímo zvláštními úředníky vykonávati dávala.

Matice, ač dobře věděla, že nevěstí to nic dobrého, brala se přece cestou přímou, pracujíc co nejvíce mohla ku mravnímu prospěchu národa srbského, a nepřátelé její nebyli by jistě cestou otevřenou nalezli příležitosti, aby se na ni vrhnouti a ji zardousiti mohli. K tomu, zdá se, že naličen musil býti úskok, že chycena musila býti s té strany, odkudž toho nejméně čekati mohla. Na valné hromadě r. 1872. při volbě pokladníka nabízel se přijmouti úřad ten bezplatně Petr Ninković. Nabídka přijata sice nebyla, ale Ninković zvolen přece s určitým platem. Koncem roku 1874. oznámil však Matici, že děkuje za úřad pokladníka, a za pohnutku k tomu uvedl nepořádek zpozorovaný při správě matičního a druhých také fondů, a v jednotlivých jím uvedených případech i proněvěrstva. A jakoby se i před veřejností nějakým způsobem ohledně svého kroku omluviti chtěl, postaral se o to, aby uvedené důvody jeho resignace cestou veřejných listů obecenstvu v známosť uvedeny byly. Jak dalece byl v právu tak činiti a sebe sama, jakož i ostatní úředníky takovýmto způsobem na veřejnosť vynášeti, vidělo se hned ze zprávy kommisse, jež k prozkoumání té záležitosti Matici vyslána byla. Kommisse nalezla skutečně nepořádky u vedení hlavních knih různých fondů, nalezla i to, že splacené úroky nebyly v evidenci držány, ba že ani hlavní knihy fondů, jak býti mělo koncem každého roku, uzavřeny nebyly; naproti tomu však o jakýchsi zproněvěřeních matičních úředníků mluviti lze nebylo. Jednal tudíž Ninković dosti nerozumně, ne-li zlomyslně, když neohližeje se po následcích, jež tím zaviní, vynášel na veřejnosť proti mravní osobě obvinění, jež na pravdě se nezakládala. Bylo to zajisté jednání nepoctivé, tím více, že vady a nepořádky, jež se shledaly, zaviněny byly většinou jím samým, jenž $1\frac{1}{2}$ roku byl matičním pokladníkem.

Bezdůvodná obvinění jeho takový účinek měla u soudu a zemských vysokých úřadů, že nařízeno hned trestní vyšetřování, a hlavní knihy a spisy fondů Tökölyho zabaveny a po několik měsícův u soudu držány. Proti násilnému tomu kroku nepomohl ani protest, ani odvolání k appellačnímu soudu, ba ani stížnosť k ministerstvu spravedlnosti. A zabavení knih v zápětí mělo pro Matici celou řadu zvláštních opět nepříjemností, neboť nemohla ministerstvu na námitky k účtům v přísně vyměřené lhůtě objasnění podávati, nemohla vůbec ani řádně účty vésti a v obvyklém čase je uzavírati.

Hned nato vydalo ministerstvo osvěty dne 5. ledna 1875. nařízení, že má Matice přípravy konati k opětnému přesídlení do Pešti; nedbalo, že nebylo k němu oprávněno, že vydalo je proti výslovnému znění matičních stanov (aspoň pokud sídla se týče a práva sídlo to svobodně voliti).

Důvody, o něž nařízení se opíralo, byly beze všeho základu. Lichá byla výčitka, jakoby Matice v Nov. Sadě neprospívala (ministru osvěty, Trefortovi, ležel dle toho prospěch Matice velice na srdci), a nebyly-li v ohledu literarním splněny všechny naděje v přesídlení kladené, vinna tím jediné materielní slabosť její. Jaký

úspěch kynouti mohl Matici v Pešti, kdež neměla skoro ani žádného člena literarního odboru, kdežto jich v Nov. Sadě sídlilo 26? Přenésti sídlo Matice opět do Pešti, bylo by znamenalo odsouditi ji, aby žila z milosti svých přespolních členů, jejichžto činnosť by opět v Pešti neměl ani kdo přehlednouti a kriticky oceniti, bylo by značilo krátce zničiti veškeru literarní činnosť jediného srbského literarního družstva pro šíření osvěty mezi Srby uherskými.

Podivna však byla námítka, že je Matice v Nov. Sadě vystavena vlivu massy literarně nevzdělané, a že se vlivu toho užívá proti účelu Matice; jakoby nebývalo literarního odboru, jehož členové jsou známí spisovatelé a někteří i členy jiných učených a literarních společností, a jakoby valná hromada nějaký vliv byla měla na záležitosti literarní. I u volbě stipendistů jedná literarní odbor samostatně, neboť ve valné hromadě mohou jen oni vybráni býti, jež literarní odbor za nejzpůsobilejší navrhuje.

Aby z boje toho maďarská vláda tím jistěji nevrátila se bez vítězství aneb aspoň bez kořisti, vedla útok na Matici ještě také s druhé strany, a fond Tőkölyho poskytl jí pomoci k záměrům jejím.

Ministerstvo zpozorovalo, že neodpovídá prý oněm požadavkům, jež by se podle ustanovení zakladatelova a dle výše fondu od něho požadovati mohly, a že na správní výdaje utrácí se mnohem větší čásť důchodů jeho, než co samy úroky dovolují. Ministerstvo neuvážilo tu, že domy Tőkölyho v Aradu a Pešti byly ve stavu tak chatrném, že vyžadovaly každého roku značných oprav, a dále, že při zdražených poměrech životních nebylo možno za nízký plat nalézti úředníků, kteří by při stále se množících pracích správně a svědomitě své povinnosti konali. Vydání taková mohla ovšem ušetřena býti, kdyby bylo ministerstvo povolilo nemovitosti prodati; byla by odpadla administrační a manipulační vydání, a počet chovanců mohl z 18 na 50 rozmnožen býti.

Ale to právě vytýkáno za veliké provinění Matici, že vydávala hotové nadace z fondu Tőkölyho mimo Pešť. A přece radilo k tomu r. 1864. samo kr. uherské náměstnictvo! Velmi vhodně podotkl tehdejší statečný předseda Matice, Stev. Branovačký, v přípisu svém ministru, že neměl stát nijaké z toho škody, když v šesti letech několik mladých mužů vyšlo jako doktoři mediciny z vídeňské university místo z pešťské, když skoro většina maďarských studujících byla tehdy ve Vídni medicinu studovati, a když i vláda sama své stipendisty dle potřeby na cizí university vysýlá.

Mimo to dopustila se však Matice ještě jiného provinění. Že nalézají se v knihovně Tőkölyho většinou takové knihy, jež nemohou žákům k nijakému prospěchu býti, kdežto velmi dobře sloužiti mohou k účelům vědeckým, rozdělila ji Matice r. 1869., menší čásť ponechala v Pešti co příruční knihovnu chovanců Tőkölyho, a čásť druhou davši přenésti do Nov. Sadu prohlásila za veřejnou právě tak, jako byla její vlastní. Matice, majíc za účel napomáhati rozvoji literatury, může dosáhnouti toho jedině

podporováním spisovatelův a musí jim nápomocna býti vědeckým materialem, jejž oni sami sobě opatřiti nemohou. Jednala proto jistě jen v duchu a směru Tökölyho, který byl ústav svůj založil „pro šíření osvěty v národě srbském".

Tato okolnosť poskytla vládě vhodnou záminku k jinému opět útoku na Matici. V květnu r. 1874. nařídilo ministerstvo, aby Tökölyho knihovna na matiční útraty do Pešti zpět odeslána byla, a výlohy spojené s rozdělením jejím fondu Tökölyho úplně nahrazeny byly. Námitky Matice proti tomu neuznány za důvodné, a nařízení ministerské mělo do 1. července 1875. úplně provedeno býti. Matici nezbývalo než se podrobiti. Dne 21. června oznámil sekretář výboru, že jsou všechny knihy již v bednách složeny a k odeslání připraveny. Byla to práce ohromná. Shledaloť se, že lístkový katalog sdělán byl velmi povrchně a nedbale, a že 459 kartonů vůbec ani napsáno nebylo. Sekretář odevzdal úplný soupis knihovny Tökölyho, dle něhož nalézalo se v ní celkem 2861 děl, z nichž 308 bylo srbských a 224 ruských.

V roce 1875. bylo vůbec Matici přestáti velmi mnoho trpkých dnů pro bezdůvodné a zlovolné denunciace. Ministerstvo vydavši nařízení na přestěhování Matice jmenovala dne 29. ledna 1875. vel. župana novosadského, Ondřeje Flata, královským kommissařem, jehožto povinností bylo míti dozor nad Maticí ve všech podrobnostech. A skutečně vyšetřoval poměry a stav matiční do nejmenších detailů tak důkladně, že spolehlivějšího v tom ohledu člověka vláda uherská nebyla by s to bývala ustanoviti. Zkoumal příjmy a vydání matiční, inventář, způsob jak volby se provádějí, jak ceny a odměny se udílejí a p. v.

Vedle toho vyžádalo si ministerstvo v únoru r. 1875. opisy všech nadačních listin, a téhož ještě měsíce uložilo král. kommissaři, aby prozkoumal i ostatní fondy pod správou matiční stojící. V březnu počal již také se zvláštním účetním úředníkem, který mu k ruce poslán byl na útraty Matice a jejích fondů, svou činnosť, a to s nemenší důkladností, než při fondu matičním. Byl to první krok vlády k odejmutí fondu Tökölyho z rukou matičních.

Stav fondů Maticí spravovaných jevil se po závěrce účtů dne 30. června 1878. takový:

Fond matičný	85.195	zl.	75	kr.
„ Nakův	25.523	„	15	„
„ Kostićův	37.784	„	21	„
„ Jovanovićův	42.742	„	94	„
„ Romanovićův	10.134	„	18	„
„ Klasanovićův	2.586	„	81	„
„ Kadžićův	986	„	4	„
„ Kolarcův	4.559	„	—	„
„ Paskovićové	7.388	„	9	„
„ Šifmanův	10.112	„	77	„
„ Hadži-Ristićův	1.300	„	27	„

Fond Jovanovićové	......	4.086 zl.	88 kr.
„ k podporování srb. nábož. škol		66 „	66 „
„ na správní vydání	.....	272 „	42 „

Kommissař vyžádal si přehled všech žadatelův o nadace od r. 1860.—1874. a výkaz o dílech, jež matičním nákladem vydána byla od r. 1864.—1875., a v němž uvedeno býti mělo: rok, titul, spisovatel, počet výtisků, cena, za kterou tisknuto, cena krámská i snížená, počet spolkům, čítárnám, knihovnám neb samému spisovateli darovaných, kolik jich od každého posláno v kommissi, kolik jich ve spolkovém skladišti, kolik strženo po odrážce výloh rozesýlacích atd. V přítomnosti sekretářově a pokladníkově dal pak všechny knihy v spolkovém skladišti přepočítati. Takovým způsobem vedlo se vyšetřování proti Matici.

Jak ostatně ministerstvo zabývalo Matici s fondem Tökölyho a jakých nesnází jí působilo, nejlépe illustruje ta okolnosť, že ze všech Maticí pro knihovnu Tökölyho zakoupených časopisů přijalo pouze jediný „Revue des deux mondes"; vydání za všechny ostatní musila Matice fondu Tökölyho nahraditi. Ano i pojištění proti ohni slíbilo schváliti pouze s tou podmínkou, jestliže bude důkaz podán, že týkalo se jediné knihovny Tökölyho. Žádalo dále na Matici vysvětlivky k účtům fondu toho od r. 1864. až do 1872., tedy za plných 8 roků najednou. V těch letech vystřídalo se několik pokladníků, z nichž jeden zemřel a dva z Rakouska se vystěhovali; a ke všemu byly ještě i účetní knihy zabaveny a to právě v čase, kdy se právě uzavírati měly. Mimo to musila Matice neustále mnohá objasnění a zprávy podávati nejen král. kommissaři, ale i jeho účetnímu, a úřednictva matičního byl tak malý počet, že rozmnožené a nahromaděné z té příčiny běžné práce sotva obstarati mohlo.

Na každé téměř usnešení matiční následoval z pravidla zákaz ministerský; ani jediný svobodný krok nebyl jí v roce tom propuštěn, a každému usnešení svému dobývati musila platnosti teprv ohraženími, důkazy, doklady, žádostmi a prosbami. Ano i ohledně jejího obchodního počínání dostávalo nejpřísnější příkazy. A stávalo se nezřídka, že bylo jí nařízení dodáno, které v přímém bylo odporu se všemi Maticí nabytými zkušenostmi, a že pak teprve zase prositi musila, aby při prvotním zařízení svém setrvati směla.

Celý skoro rok 1875. prožila Matice jediné v té práci, aby smyla se sebe podezření, jímž poskvrnili ji lidé nekalých záměrů. Ale přestála všechny zkoušky a odstranila všechny zmatky, tak že do valné hromady, jež rozhodnouti měla o přesídlení Matice, nezbylo nic, než právě ono nařízení. I usnešeno podati ministrovi pamětní spis s důvody proti jeho nařízení, a s prosbou, aby odvoláno bylo. Kdyby se pak deputaci, jež ho podati měla, nedostalo příznivé odpovědi, zplnomocněna obrátiti se k samému králi.

Deputaci nepodařilo se však přesvědčiti o bezdůvodnosti, ano nezákonnosti onoho nařízení ani ministra osvěty Treforta, ani samého předsedu ministerstva Kolom. Tiszu. Dosáhla toliko

toho, že slíbil onen upustiti od svého nařízení, ale že fond Tököly-ho, který svěřen jí toliko prý s tou podmínkou, bude-li sídlo své v Pešti míti, odevzdati musí srbské církevní obci v Pešti, pro ten případ v základní listině jmenované. Po delším vzájemném vysvětlování a dokazování, že podmínku takovou Tököly nepostavil, aniž se z jeho základního listu vyjmouti může, odvětil posléze ministr, že vyžádá si právnického dobrozdání od příslušného místa.

Jaké to bude, dalo se očekávati. V prosinci r. 1875. došlo Matici rozhodnutí: buď se stěhovati do Pešti, aneb vzdáti se ústavu Tökölyho.

Teď teprve ocitla se Matice v postavení velice trapném. Do Pešti nemohla, znamenalať to její konec, a vzdáti se ústavu Tökölyho, vzdáti se vlivu na chovance jeho, naději to národa, nebudou-liž tím zájmy národní v jedné své části nejistě opatřeny? A od chovanců ústavu Tökölyho očekávala Matice právě svůj nejmocnější dorost.

Oč vlastně šlo ministru osvěty, poznáváme z jeho vlastních slov. Praviť ve svém přípise: „Tököly nechtěl odloučiti mládež srbskou od mládeže jiné národnosti své vlasti, chtěl vychovati ji v duchu veškeré omladiny uherského všeučiliště, v duchu sebevědomí o uherském státním občanství.“ Patrno z toho, že nejvíce popudila ho námitka Matice, že universita pešťská s přednáškami čistě maďarskými nemůže vyhovovati účelu nadace Tökölyho.

Matice ovšem bránila se všemi možnými prostředky proti nařízení ministrovu, stojíc na tom, že jest ono porušením základní listiny Sávy Tökölyho, a když nic nezpomáhalo a všechno již marnýmı se býti jevilo, obrátila se v březnu r. 1877. prostřednictvím srb. patriarchy s odvoláním k samému císaři. Patriarcha sám doprovodil ji pokornou prosbou. Nejvyšším však rozhodnutím ze dne 28. října 1877. odmítl císař matiční odvolání, nařídiv kr. uherskému ministeriu kultu a osvěty převzíti od Matice fond Tökölyho a postaviti ho pod správu státní na tak dlouho, pokud by se nenašel způsobilý k tomu orgán náboženský; a duchovní dozor měl svěřen býti pešťské církevní obci srbské.

Odevzdávání fondu počato 9 dubna 1878. a skončeno 6. května. Dle závěrky účetní dne 30. března 1878. obnášel tento fond movitého jmění 265.546 zl.

Když plnomocníci matiční jako deputace vládním zástupcem Ondř. Flatem k ministru předvedeni byli, slíbil jim, že se přičiní, aby fond Tökölyho odevzdán byl srb. církevní obci v Pešti. K dotazu jejich, proč neodevzdá se jejich výboru církevního kongressu, jakožto zákonem povolanému k tomu orgánu, odvětil, že nemůže to učiniti prostě z té příčiny, poněvadž nemá k výboru tomu důvěry. Vůbec přesvědčila se deputace ona z rozhovoru s ministrem, že byl by fond Tökölyho býval správě matiční odňat, i kdyby se byla do Pešti přesídlila.

Matice v dlouhém a únorném tom boji fondem Tökölyho mnoho sice ztratila, ale na druhé straně neméně opět i nabyla.

Dokázavši zjevně, že skutky její vždycky byly čisty a poctivy, získala velice drahý klenot: všeobecnou důvěru národa. Krásné o tom svědectví vydává počet fondů, jež svěřeny byly její správě od r. 1874.

Roku 1875. zůstavila Žofie Paskovićová 6000 zl. Matici na odměňování spisovatelů srbských a k podpoře chudých žáků, a Terezie Ostojićová k podobnému účelu každoroční důchod 50 dukátů.

S nadšením přijala Matice r. 1877. zprávu o velikém a šlechetném daru Christofora Šifmana z Ban. Komloše, který založil a správě její svěřil fond s jistinou 10.000 zl. k tomu účelu, aby z důchodů jeho utvořeny byly tři nadace: jedna ku vzdělání učitelů národních škol, druhá pro umělce a třetí ku podpoře srbského národního divadla.

Téhož roku zanechal Matici dr. Djordje Mijatović celý svůj majetek k založení vědeckého fondu, z něhož by nahrazována byla socialistická a přírodně filosofická díla.

Pavel Jeremić ze Srěmu odkázal jí r. 1878. 200 zl. ku zvětšení onoho nadačního fondu, který toho nejvíce potřebuje, ustanoviv ji zároveň dědičkou celého svého jmění v obnosu 12.980 zl. k účelu obecnému vzdělání národa srbského nejprospěšnějšímu.

A konečně r. 1879. odkázal jí Sima Djordjević, měšťan novosadský, 52 lánců polí na nadační fond pro techniky a Sever Ninčić ze St. Kaniže roční důchod 75 zl. k účelům literarním.

Skutky ty zajisté jasně dokazují, že nic nebylo s to oslabiti a méně podkopati důvěru národa k Matici.

Jediné, co jako temná nit vleče se stále životem matičním, jest slabý vzrost jejího členstva. Stále ještě nezmáhá se tak, jak by jediný literarní spolek Srbů uherských zasluhoval. Ovšem rozmnožil se značně počet jejích členů od r. 1864., očekávalo se však, že přivine národ Matici v Nov. Sadě oběma rukama k sobě, že nápomocen jí bude všemi silami svými, ale očekávání to se nesplnilo.

(Dokončení.)

Dopisy Pavla Josefa Šafaříka.

(Z pozůstalosti W. A. Maciejowského.)

(Pokračování.)

17.

V Praze, dne 3. března 1836.

Drahý příteli!

Před nějakým časem dodal jsem p. Hankovi dopis pro Tebe jakožto odpověď na Tvoje oba poslední listy, které Tobě měl jako přílohu ve svém dopise neb s knihami, jež jsem mu pro Tebe odevzdal, zaslati. Nevím, obdržel-li Jsi tento můj list: moje záležitosť však ponouká mě, bych se na Tebe obrátil a Tebe obtěžoval tímto listem.

Z oznámení zde přiloženého vidíš, že jsem konečně hotov se svými slovanskými starožitnostmi a k tisku přistupuji. Buď tak laskav a postarej se, aby též ve Varšavě a Polsku toto oznámení přišlo do veřejnosti. Snad by mohla některá redakce u Vás krátký výtah z něho přijmouti do svého časopisu. — Ponechávám věc zcela Tvému uznání.

Neposlal-li Tobě ještě p. Hanka knihy, musíš ho napomenouti a dorážeti, neboť jest někdy velmi pohodlný. Vše jsem Tobě ještě nemohl poslati, jelikož knihkupec u rozebraných článků nedržel slovo, scházející však brzy se dodá, jakož i účet, neb účet musí býti, nemají-li přátelé si překážeti. Obnos mého dluhu obdržíš ode mne úplně, buď v knihách neb v čistém, jak Sobě sám přeješ. Jinak nemám nižádného práva, dále Tě prositi o nějakou knihu. Při tom to tedy zůstane. Očekávám toužebně knihy, které jsi mně dodatečně slíbil a prosím, bys přidal ještě tyto dvě: 1. Narbutt — Dzieje narodu litewskiego. I. Wilno 1834. 8°. 2. Jozef Lippsmann — Zastanowienie się nad mogiłami etc. Wilno 1832.

Bylo by mně milé, kdybys mně tyto knihy poslal poštovním vozem, neboť obdržel bych je tak dříve. Na Narbutta musím ve svém spise vzíti zřetel. neboť věnoval jsem v něm též §. Litevcům.

Rozumí se ostatně, že tyto knihy žádám a přijmouti mohu jen proti zaplacení; byla by to ode mne největší indiskrece Tebe jinak tím obtěžovati. Objednal bych je skrze knihkupce, čas jest mně však příliš krátký a nevěděl jsem posud ničeho o existenci těchto knih.

Kdyby Tobě však bylo nepohodlné mně tyto knihy poslati poštovním vozem, expeduj je přes Lipsko, ačkoliv se obávám, že bych je potom příliš pozdě obdržel pro svůj účel, totiž pro své dílo.

Literarních novinek nemáme jinak. Buď zdráv a žij šťastně.

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

Výraz „Sv. Konstantin sostavi azbuku" vysvětlil jsem již v minulém svém dopise. Znamená sice ovšem anordnen, zusammensetzen, verfertigen, componere, ordinare, jest však přísně vzato, zde velmi vhodný, jelikož Cyrill vlastně jen řeckou abecedu s několika znaménky z cizích abeced smísil a tak slovanštině přizpůsobil. Vynalézati v pravém smysle může se užívati u skla, prachu střelného, porculánu a pod. Nicméně může se Cyrill (nevlastně) stále vynálezcem slovanského písma nazývati. Constantinus Porphyrogeneta nepraví ničeho o nějakém písmě u Slovanů. Co v dodatku u něho stojí o tom (o cyrillském písmě), jest napsáno od nevědomého mnicha v pozdním středověku.

18.

V Praze, dne 28. listop 1836.

Drahý příteli!

Spěchám, jak právě mohu, při největším nátlaku práce, zodpověděti Tvoje milé řádky ze dne 30. října. Žádané knihy zašlu Tobě během příštího téhodne poštovním vozem, tak že je před vánocemi zajisté obdržíš a jimi se o svátcích můžeš baviti Nalezneš v balíku: 1. 18 výt. Starožitností seš. 1., 2., z nich 10 pro Węchého, 5 pro Tebe (předplacené a již úplně zaplacené). 1 Tobě darem ode mne, 1 pro p. Bandtkie a 1 pro p. Wojcického. 2. Palackého Dějiny sv. 1. darem od spisovatele; 3. Kollárovy zpěvánky sv. I.—II. = 4 zl. 20 kr. r. m. (Do dneška mám pouze 1 výt.) 4. Hájkovu Kroniku = 4 zl. 30 kr. 5. 25 kusů podobizen = 1 zl. 6 kr. k. m. Bočkova Diplomatáře nemáme zde v Praze a z Brna nemohl jsem ho dostati. Boček přinesl sice koncem srpna několik výtisků do Prahy, rozdal je však svým přátelům; v knihkupectví nelze však toho díla dostati. Musíš tedy stranu toho přímo Bočkovi psáti: snad Tobě udělí milosť svou drahocenností. Posud nemohl jsem pro sebe dostati ani výtisku za žádnou cenu. Skrze diplomatář se expedování balíku velmi opozdilo.

Stran knihkupce Węchého poznamenávám toto. Nemohu mu dáti více než 25% rabattu. Musí tedy cenu ve Varšavě trochu zvýšiti,*) aby výlohy si nahradil. Pak má prodávati po sešitech, neboť nemohu určiti počet sešitů. Nyní počítám již 65 archů, ale snadno může býti 70, tedy 7 sešitů (m. 5)! — Měl jsi pro Své odběratele též cenu výše položiti, než jest zde v Praze. Nemohu povoliti většího rabattu, jelikož jest předplatní cena nízká, výlohy nesmírné, a já jsem se při celém podniku přepočetl a nejspíše zůstanu vězeti.

Knihy, které pro mě sbíráš, zachovej až do příštího jara a neposýlej mně nic před velikonočními svátky poštovním vozem, abych teď v zimě nemusil do úřadu celního i revisního a tam tráviti 6 hodin. Moje zdraví jest porušené: trpím na rheumatickou pakostnici. Prosím Tě, postarej se přec, abych konečně jednou dostal Lippsmanna a jiné antikvární články, spadající do mého oboru. Nejspíše vyšlo u Vás ve Varšavě a ve Vilně též více podobných knížek, o nichž ničehož nevím a které bys mně mohl a měl poslati.

Jakmile ony paragrafy mého díla přijdou do tisku, které mohou pro Tvé nynější práce míti velikého interessu, pošlu Ti zvláštní odtisky na jemném papíře poštou listovní; před lednem neb únorem se to však nestane. Tisk jde mi totiž jinak, než jsem počítal.

---

*) Zde v Praze jest prenumerační cena za sešit 50 kr. k. m.

Je mně velice milé, že myslíš na druhé vydání Svého díla. Tak jest dobře! Bůh dopřej Ti statečnosti, síly a vytrvalosti k tomu!

Rusalia — ztratila se v dým a mlhu. V Can. Conc. se nečte, ale ovšem v pozdějším Balsamonu. Kopitar nás vedl svým nesprávným výrazem. Jsou to nepochybně slovanské Rusalje (cyrill. роусалиıє, strus. роусалье, slovensky rusadljé), o kterých ruští kronikáři mluví. Na rosa nelze mysliti, než na rusalky Flussgöttinen Nymphen. Zdali však Calendae v Conc. publ. souvisí s naším Koljeda, netroufám si rozhodnouti. Oba národové mohli je míti samostatně.

Na obraze se čte **M. P.**: μητηρ (mater) θεου (dei). Slovo **Θ. Υ.** snad zmizelo. **K** snad jest jen ňejasně psáno místo **X.**: neb Slovan, který říkal *K*ristos, udělal snad obraz po Byzantinci. Jest to pro Tebe důležitější než pro mě. Já mám toliko činiti s pohanstvím!

Piš mi přece, proč považuješ Sikuly (Zaculi [čti Sakuli] u Šimona Kezy) za pomaďařené Slovany. Věc se mně neočekávaně stala velmi důležitou. Prosím Tě, nezapomeň sděliti mně o tom Své myšlénky. Řekl jsi mně zde něco o Sikulech, nedával jsem však na to pozor a zapomněl jsem to.

Tvoje národopisné zprávy nepotvrzují se. Píšeš mi „jižní strana od Grodna jest ruská, severní (nad Grodnem) **polská**". To nemůže býti. Litevská ano, však ne polská. Základem kladu sedláka, nikoliv šlechtu.

Buď zdráv a šťasten.

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

Vyzval jsem H., aby Tobě psal: neposlal mně však ani slabiky. Se starým českým zákonníkem dělej co chceš. Nemyslím, že H. ho kdy vytiskne. To důvěrně.

19.

V Praze, dne 20. prosince 1836.

Drahý příteli!

Tvoje řádky ze dne 3. prosince dodal mně přítel Hanka. Doufám, že máš již v rukou list můj z konce listop. a rovněž zásylku knih ze dne 6. prosince. Balík expedován byl od knihkupce a nefrankován až k hranicím: celé poštovné musíte vy, t. j. Ty a knihkupec Węchi zaplatiti. Rovněž tak máte mně vše posýlati.

Boček Tobě jen něco nalhal neb se mu snad zdálo, když Ti psal, že prý mně před 15. říjnem poslal 1 výtisk pro Tebe. Dal jsem stran diplomatáře dvakráte psáti na Moravu, čekal jsem 4 neděle, zdržoval expedici a nedostal jsem ničeho! Až podnes do 20. pros. poledne nepřišla drahocenná kniha – a pochybuju, že vůbec kdy přijde. Musíš se tedy přímo na Bočka obrátiti, a Sobě dáti přímo poštou zaslati výtisk.

*

Od Kucharského ničeho více nepotřebuji: jsem bohudíky lužickými věcmi již zaopatřen. Není-li Jaroszewicz pouhý tlučhuba a větroplach, jakými bohužel mnozí z našich roztomilých slovanských bratří rádi jsou, nechť mi podá zprávu tak, že bys mi ji mohl nejraději o velikonočních svátcích 1837 s objednanými knihami poslati.

Jest zbytečné opakovati prosbu stran knih: jsem přesvědčen, Ty jsi Petr a žádné arundo. Učiň však Svá opatření stran knih v čas a zachovej došlé hosty pečlivě až k zásylce velikonoční — aby nescházely, až přijde čas. Zavři je, aby neuletěly a dělej, aby nebyly sežrány myšmi.

Zpráva, že jsi již s I. sv. v rukopise hotov, mě téměř poděsila. To jest příliš rychlé, příteli! V takém kvapu — nemůže býti trvanliv a pevný. Sám jsi asi na Svých cestách, při hlubším přemyšlování a badání dospěl k přesvědčení, že první 2 svazky potřebují pečlivého přepracování. Tedy — festina lente. Stav pro věčnosť! Jen to jest Tebe důstojné! Rádi chceme dále o rok počkati. — Nezapomínej nikdy, že jsi Ty jedinou bílou vranou v Polsku, na jejíž hlas zblízka i zdaleka slýchají. Všechny ostatní zčernaly a bojí se světla! Prorok v pustině — ten jest mým mužem, dá-li svému hlasu zvučeti a budí-li duchy ze spánku smrtného. Pokračuj jen zmužile, však rozvážlivě, stále chovaje nepohnutě cíl před očima: ve Svých dějinách práva Slovanům postaviti monumentum aere perennius. To všickni právem očekáváme od Tebe nejučenějšího a největšího právníka mezi Slovany. — Mohu-li Tobě něčím posloužiti, rozkaž mně toliko.

Tvůj přítel

P. J. Šafařík.

(Pokračování.)

Z poesie slovanské.

Mezi známými.

Od A. Martova. Přeložil z ruštiny Fr. Chalupa.

Známý sad; tu břízy staré sto let,
vazů košatých tu šumná řada,
tichou alejí dech růží prolet',
na lavičku chmelu pokrov padá;
známý výhled na úsměvné nivy,
na tichounké nekosené kraje,
kde sbor vlnek Volhy dovádivý
s lodicemi bílými si hraje,
dušné město se tmavými sady,
kde jak lampy věčné stále planou
nad kostelní stěnou křížů řady —
paláců zřím pýchu rozmetanou,
přede mnou vše. — Kam jen oko hledne,
ve své východní a lepé kráse
vše se budí v slunci za poledne,
pohádce, neb snu že podobá se.

Hledem znaveným se dívám znova
na paprsků těch a vlnek rej —
upomínka tklivá šeptá slova:
„Štěstí dávného tu nečekej!“

Nečekám. — Jsem vzdálen minulosti,
nevrátí se krásní dnové blaha;
spokojen jsem, bože, to mi dosti,
že zřím krajinku, jež tak mi draha,
čarovný kraj, s milou kde jsem chvíle
prožil lásky v sladkém nepokoji,
kde sny mé v tak bujné kvetly síle,
kde jsem pochoval — i lásku svoji…
Později jsem prchal cestou prašnou
odtud v neznámých i známých tlumu,
do vyhnanství nesa bolesť strašnou,
srdce choré, beznaděje dumu…
Léta prošla utrpení dlouhá,
ukončen čas nevolného trudu;
v srdci nebudí se zvědná touha,
jak snad dlouho vzpomínati budu.

Vzájemné styky rodu Habsburského s Polskem a s Ruskem do r. 1519.

Napsal Ferdinand Menčík.

(Dokončení.)

Po sjezdu odeslal Maximilian k pruským městům Gdansku, Toruni a ke knížeti Mazovskému s vyzváním, aby pomáhali velmistrovi, přišlo-li by k jaké válce s Polskem. Než císař se v těchto městech zmýlil. Města odevzdala císařovo psaní králi polskému, který ihned počal k válce zbrojiti, když tu ku konci r. 1510. velmistr zemřel. Nyní jednalo se o novou volbu. Přičiňoval se tedy Zikmund, aby zvolen byl nějaký jemu poddajnější, a použil pomoci bratra svého Vladislava, jenž měl u císaře se přimlouvati. Tu konečně naklonil Jakub Dobeneck, nahlížeje, že papež není více nakloněn řádu, volbu na markraběte bayreutského a anšpašského Albrechta,*) který jsa příbuzným královým, mohl s jeho strany šetrnosti se naditi. Nicméně i král zůstal při svých požadavcích, že i císaři, který se nového velmistra ujímal, záporně odpověděl.**) Král Zikmund nevyhověl netoliko této žádosti císařově, ale ani vyzvání jeho, aby vyslal zástupce své ke konciliu do Pisy, kde protipapež měl býti zvolen. Maximilian rozkmotřiv se s papežem Juliem II., spojil se s králem francouzským, aby papeže svrhl. Tu přičiňoval se i Julius II., aby krále polského pro sebe získal, a aby tento v konciliu do Lateranu svolaném se súčastnil. Císař pak, aby i tyto snahy papežovy zmařil, vystoupil s novým zámě-

*) Byl synem jeho sestry Žofie.
**) Moračevský IV. 34.

rem. Chtěl totiž králi polskému za manželku získati dceru vévody Conzagy, a vypravil posla svého Stortze do Polska. Však král již ucházel se o ruku dcery Zikmunda Zápolského, hraběte spižského. Tím byl nejen záměr císařův překažen, ale toto spojeni mohlo zničiti i veškeré naděje jeho ke koruně uherské. Byla-li již před tím naděje malá, zajisté klesla i tou měrou, co strana mu nepřátelská více přívrženců v Uhrách nabývala. Proto, když mu posel nepřinesl odpovědi příznivé, odvrátil se Maximilian zcela od krále polského, zvláště když tento zůstal při svých požadavcích vzhledem k velmistrovi německého řádu.

Svatba krále Zikmunda s Barborou Zápolskou byla slavena v Krakově (dne 6. února) V ten čas sbližoval se velmistr pomocí Michala Glińského i s dvorem moskevským, chtěje nového nepřítele králi vzbuditi. Proto byl i Zikmund povolnějším, a ačkoliv zakázal velmistrovi vstup do Prus, dříve než by mu složil slib věrnosti, přece mu nyní popřál svobodného průvodu. Nejvíce však přičiňoval se biskup Dobeneck, aby buď celou záležitosť poodložil neb vymohl sjezd s králem, kde by vše vyrovnáno býti mohlo. Skutečně mělo v Pětrkově další jednáni se vésti (1512.). Zde pak ustanovena poslední lhůta, do které velmistr slib svůj složiti měl, totiž do 12. dubna r. 1513. Rozumí se, že toto dohodnutí nenalezlo ohlasu u císaře, který proti požadavkům krále odpor položil, poněvadž řádu jsou škodlivé a záhubné, a řád sám jen německé říši poslušenstvím zavázán.*)

Za vyjednávání byl král polský na východní straně napaden. Velkokníže Vasilej nalezl záminku k zrušení příměří, a ta zakládala se v tom, že jeho sestra a manželka krále Alexandra, kterou Zikmund jako v zástavu míru u sebe podržel, nepožívala sobě povinované vážnosti; že prý kastelánové Vilenský a Troický jí v zajetí ve Vilně drželi a vší ochrany pozbavili, že nemohla dle svobodné své vůle nic podnikati, jsouc pod dozorem v Biršanech u Kovna držena; kromě toho jí města darovaná manželem jejím odejmuta byla.**) Tyto záminky byly ještě od knížete Glińského podpalovány, nebo stál o to, aby každým způsobem velkoknížete proti Polsku popudil. Gliński sám již r. 1511. sluhou svým Šleinicem najal v Němcích, ve Slezsku a v Čechách dosti lidí, kteří mu platné služby ve válce prokázati mohli, ano získal straně velkoknížete i několik polských pánů. Mimo to vyslal ještě Šleinice k císaři do Vídně (1512.).***) Navzdor všem přípravám však nepodařila se výprava proti Smoleńsku, podniknutá 19. října 1512., a velkokníže s nepořízenou od města toho odtáhl. (1513. břez.)

Že pak král Zikmund zůstal nepřístupným ke všem návrhům, přišel i císař Maximilian opět k myšlénce, aby vzbudil mu starého nepřítele. Aby pak králi více obtíží způsobil, ujal se nejen velmistra Albrechta, ale hleděl se spojiti i s králem dánským a velko-

*) Moračevský IV. 37.
**) Solověv V. 342.
***) Decius 81. Solověv V. 345.

knížetem moskevským. S velkoknížetem, kterého si jako utlačovaného představoval, chtěl uzavříti spolek na tomtéž základě, jako s otcem jeho; tudíž vypravil r. 1513. Jiřího Šnicenpaumera se psaním, co zatím i od velmistra přišel posel Šomberg, aby uzavřel s velkoknížetem spolek.

Když pak Šnicenpaumer v únoru r. 1514. do Moskvy přišel, počalo hned vyjednávání; posel sám sestavil listinu, přislibuje, že ji císař potvrdí, čímž ovšem přestoupil svou instrukci, maje jen vyjednávání počíti. Na ruském dvoře, kde se nikterak nedomýšleli, že posel jedná o své újmě, byli k tomuto jednání nakloněni, tak že rychle pokračovalo, že mohl již v březnu s ruskými posly, sekretářem Sukovem a Demetrem Laskirěvem Moskvu opustiti.*) Když však tito do Němec přišli, hned se zde poznalo, že Šnicenpaumer více přislíbil než vlastně přislibovati směl. Aby však i zde odmítnutím uzavřené smlouvy velkoknížete nepopudili, byla listina přece 4. srpna (1514.) v Gmundenu podepsána. Maximilian se zavázal, že s velkoknížetem, jakož i s jeho dětmi a i s těmi panovníky, s nimiž velkokníže v míru žije, chce se přátelsky snášeti a jemu nápomocen býti. Hlavně smlouva ta byla namířena proti králi polskému, který prý učinil velkoknížeti velikých bezpráví, a i proti řádu německému nepřátelsky se zachoval. Jednalo se zde o vojenské vystoupení proti němu, jakož i o obchodu a cestách obchodních, které měly svobodny zůstati.**) Smlouvu tu potvrdil císař Maximilian i tentokráte dle ruského obyčeje, totiž políbením kříže. Když pak ruští poslové domů se vraceli, šli s nimi opět dva císařští služebníci, doktor Jakob Oesler a Moric Burgstaller. Spolek tento účinkoval. Když se byl Kazimír totiž dověděl, že císař proti němu u velkoknížete Vasileje pomoci hledá, chtěl za každou cenu zachovati mír s císařem. Proto obrátil se na arcibiskupa Tomáše Bakáče se žádostí, aby mu tento poslal nějakého obratného člověka, maje o úmyslu i s velkoknížetem vyjednávati.***) Po krátkém čase vypravil k císaři Rafaele z Lešna, který měl jej omluviti, že pro rozličné záležitosti s Moskvou nemohl s ním ve styku zůstati. Rafael měl císaře upozorniti, že velkokníže ani se svými bratry šetrně nenakládá, potom že od velmistra král nic nespravedlivého nežádá. Ale císař zůstal tentokráte při svém. Ačkoliv posel kromě darův i krásná slova přinesl, přece ničeho nedosáhl; ano král dal mu odpověď toliko skrze své rady, a tato nezněla ve prospěch jeho pána. Zpráva jejich zněla, že císař se na tom usnesl, aby záležitosť s velmistrem německým přišla před říšský soud, kamž i polští poslové připuštěni býti mohli. Co pak se týkalo měst Elbingu a Gdanska, která se proti usnešení říšského soudu ke králi Zikmundovi utekla, mělo býti rozhodnutí zůstaveno císaři, jenž vykazoval se listinami, které

*) Pamj II. 1434.

**) Pam. II. 1437. Fiedler: Die Allianz zwischen Kaiser Maximilian und Vasilej. (Sitzungsberichte der W. Akademie. Bd. 43, str. 244.)

***) Acta Tomiciana III. 41.

svědčily o tom, že města ta k říši německé patří.*) Kromě toho zmínili se o nějakém sjezdu. Podobnou odpověď přinesl i posel krále Vladislava, Rendl z Oušavy. Protože císař Maximilian věděl, že oba bratří sobě nyní nakloněni jsou, tedy se i vyslovil, aby záležitosť veškerá soudu rozhodčímu přenechána byla, ve kterémžto mimo něho a papeže i král český a španělský zasedati měli, aby se tak uchránili před dalšími zápletkami.

Ale nejen se strany císařovy naléhalo se na usmíření, ale i papež Leo X. přičiňoval se, poněvadž právě nyní v Uhrách povážlivé nepokoje povstaly, aby král Zikmund válku s Moskvou ukončiti a vojsko své na hranicích uherských postaviti mohl.**) Mimo to nebylo i v Polsku neznámo, že císař vynaloží všecko, aby spor s Polskem došel konečného vyřízení. Zde věděli, že netoliko poselství císařovo během zimy 1413. v Moskvě dlelo, ale že se konají přípravy, aby Polsko nejen od velkoknížete ale i od velmistra německého a livonského současně napadeno bylo. A byla-li tato domněnka dříve bez podstaty, byla zjištěna nyní, když se ruský dvůr takovýmito úmysly veřejně chlubil.***) Proto si král Zikmund stěžoval u uherských rad, že císař pobidl velkoknížete Vasileje k tomu, aby beze všech příčin uzavřený mír zrušil †) Však císař nepůsobil jen na těchto stranách proti Kazimírovi, ale hleděl i v Římě odvrátiti papeže v záležitosti řádu od krále polského. Následkem tohoto jednání rozdvojili se ještě oba panovníci více, ježto byli přesvědčeni o tom, že by ani Vasilej se nebyl zbraní chopil, a že spor s velmistrem Albrechtem dávno již byl by urovnán, kdyby byl císař sám ve spor se nevmísil.††) Ještě pak více byl Zikmund proti císaři rozhořčen, když se město Smolensk, které se dříve udatně hájilo, zradou do rukou Rusů dostalo. Událosť ta, ač zrada nemalého účastenství v tom měla, tak působila, že ačkoliv byl dříve proti všelikému sjezdu s císařem nyní sobě nic jiného nepřál, než aby v míru s císařem žil. A když kníže Konstantin z Ostrorogu dne 8. září u Orši nad Rusy skvělého vítězství dobyl, mohl nyní nepřemožen dosud oddávati se záměrům těm, aby se konečně s císařem usmířil; a jako dříve nečinně se díval na vyjednávání Jana Cuspiniana, tak byl nyní k němu ochotným, že se tento během skoro jediného měsíce dvakráte na jeho dvoře s návrhy od císaře objevil. Když pak návrh královského rady Šidlověckého, aby v Bukovci se panovníci sešli, nebyl přijat, ustanoveno, aby budoucího roku (1515.) se sešli u krále Vladislava v Prešpurku. Císař přislíbil, že pozve i Albrechta i velkoknížete Vasileje, aby své posly sem odeslali.†††)

*) Acta Tom. III. 124. Liske: Des Congress zu Wien (Forschungen zur deutsch. Geschichte).
**) A. T. III. 142.
***) A. T. III. 186.
†) A. T. III. 209.
††) A. T. III. 203.
†††) Decius 95. Liske 482.

Ačkoliv nyní upravena cesta, kterou se všecko mírně vyrovnati mohlo, přece učinil císař Maximilian krok, který svědčil o jeho nepřátelství k Polsku, chtěje tak dáti na jevo, že dosud míní zůstati ve spolku s velkoknížetem moskevským. Když totiž Mikuláš Volský, kastelan Sochačský, se ubíral přes Vídeň a Inšpruk do Říma, chtěje 14 zajatých, které ukořistil v poslední bitvě, dáti papeži od krále darem, byla mu v Hallu cesta zamezena a zajatí na rozkaz císařův mu odebráni.*) Tito byli potom z Bukovce do vlasti své odesláni, majíce sloužiti za důkaz přátelství císařova; Volský však podržen až do konce ledna 1515. v zajetí.

Rozhodné vítězství, kterého Poláci u Orši dobyli, bylo následek spolku velkoknížete Vasileje s císařem Maximilianem; byl totiž Šnicenpaumer přislíbil, že císař okolo 14 června r. 1514. s celou svou mocí vojenskou proti Polsku vytáhne, a zde se nejspíše na slib ten bezpečili. Proto však přece bylo nové poselství císařovo, které 1. prosince r. 1514. do Moskvy přibylo, s poctou dosud nevídanou přijato. Doktor Jakub Oesler a Moric Burgstaller**) měli nejen zápis smlouvy odevzdati, nýbrž měli i velkoknížete pozvati ku sjezdu v Bukovci, kde spor s Polskem měl upraven býti. Ale v jednání tomto byl velkokníže neoblomným. Dal na srozuměnou, že již dosti dlouho s Polskem se vyjednává o navrácení území, které kdysi k Rusku patřilo, ale nadarmo, pročež že nyní přistoupil ke skutkům. Aby se pak nezdálo, že nároky tyto jsou nepravé, byl ochoten je vyložiti jak před císařem tak i před kongressem. Nyní že mu jest nemožno, aby, chce-li se většímu zlu ubrániti a nechce-li opětně od Polska býti oklamán, zůstal státi, naopak, chce spolek rozšířiti i na ty, které by mu císař doporučil, a s nimi se buď na nějaký čas neb doživotně spojiti. Ale jinak věc vypadala s uzavřením míru. Poslové císařští nyní teprve vysvětlili, že Šnicenpaumer překročil své poslání, a že měl jen doptávati se, zdali velkokníže je náchylný spolek s císařem uzavříti; ač nalézali se v patrných nesnázích, nedali se přece zastrašiti, vědouce, že se stav věcí od té doby valně změnil, co jim s ruské strany dána odpověď, že budou pevně státi při smlouvě.

Děly se přípravy ke kongressu. Král Zikmund uspořádal záležitosti polské, aby v čase své nepřítomnosti nebyl znepokojován. Původně ustanoveno, že se mají v únoru (1515.) sejíti v Prešpurce; ale jelikož císař vlaskými a švýcarskými záležitostmi byl zaměstnán, byl sjezd odložen ke dni 18. března. Od rádců polských však cesta nebyla schvalována, ježto Maximilianovi nedůvěřovali; proto poslal Vladislav českého kancléře Ladislava ze Šternberka k Zikmundovi, aby mu nové odvahy dodal a pohnul ho k sjezdu.***) Tu nedal se král více zdržeti, a přijel dne 24. března do Prešpurka přes to, že mu Matiáš Mèchovita předpověděl, že nadarmo

*) Decius 92. Liske 453.
**) Pam. I. 173. Jakob Dochtor Osler a Mavrenburch Steler.
***) A. T. III. 263.

cestu podniká. Do té doby než Maximilian přijel, vyjednávalo se pomocí poslů. Král Vladislav byl odhodlán podepsati úmluvu rodinnou, o kterou se usnesli, ale i Maximilian měl bráti ohled na jeho bratra a zříci se všeho spolku s velkoknížetem. Naproti tomu tvrdil kardinal Krcký, že záležitosť řádu německého může jen od německých stavů rozřešena býti, aneb že při holdování se alespoň připomenouti musí právo říše německé. I otázka ruská přišla na přetřes a Petr Tomický sváděl veškerou vinu na bedra císařova. Teprve když Maximilian byl ochoten zříci se spolku s Ruskem, byly smlouvy mezitím zavřené potvrzeny (20. května).*) Jelikož král Zikmund upřímně sobě míru přál, svolil i císař k tomu, aby žádný Polák do řádu německého přijímán nebyl, ale aby řád zůstal k Polsku v témž poměru, jaký v druhém míru toruňském ustanoven byl; zavázal se, že nebude podporovati velmistra a ho vyzve, aby dostál svým povinnostem k Polsku. Kdyby snad potom ještě nějaký spor povstal. měl přátelsky vyrovnán býti. Co se pak týkalo velkoknížete, i tu byl Zikmund hotov usmířiti se za slušných podmínek; však kdyby se tento zdráhal, neměl mu císař ani přímo ani nepřímo pomoc poskytovati.**) S těmi podmínkami odebral se kardinal Matiáš Lang do Vídně. Zatím stal se opět Zikmund netrpělivým, a doptával se neustále, kdy konečně císař, který se ještě v Inšpruku zdržoval, k sjezdu se dostaví.

Potěšil se tedy král polský, když mu konečně Maximilian určil blíže den svého příjezdu. Ale teprve dne 10. července přijel do Vídně, kdež ihned přípravy k uvítání králů se dály.

Zikmund očekával s králem Vladislavem v Hainburce, kdež je císař uvítati měl. Dne 17. července sešli se v širém poli nedaleko Brucku nad Litavou, odkud přijavše pozvání Maximilianovo odebrali se do Vídně, kdež mělo slaveno býti i zasnoubení vnuka císařova Ferdinanda s Annou, dcerou krále Vladislava, a Ludvíka s vnučkou císařovou Marií, a jednáno býti o míru.***)

Maximilian byl nyní přízniv králi polskému, a neodporoval nikterak požadavkům jeho; poměr řádu německého měl zůstati tak jak dříve (r. 1466.) ustanoveno, a Albrecht měl složiti svůj slib věrnosti.†) I spor s městy Toruní a Gdanskem zde vyřízen. Aby pak dílo začaté dokonáno, byli očekáváni ještě poslové velmistrovi a velkoknížete Vasileje. Rozumí se, že touto úmluvou byl i poměr císaře k Albrechtovi jiný; přijal na sebe úlohu smírce.

Sjezd ukončil se dne 3. srpna, kteréhožto dne oba králové s císařem se rozloučili; Vladislav zůstaviv dceru svou Annu na dvoře vídeňském, ubíral se přes Šoproň do Uher, Zikmund vrátil se přes Kroměžíř, Výškov, Olomouc do Krakova, kdež dne 19. srpna slavně byl přijat.††) Zanechal ve Vídni své plnomocníky, kteří

---

*) A. T. III. 405. Decius 98.
**) Fiedler, D. Allianz 211. Liske 537.
***) Rezek: Úmluvy sjezdu vídeňského v Musejníku 1881.
†) Dogiel: Cod. dip. I. 22. Jul.
††) A. T. III. 394.

měli pomocí císařovou vyjednávati s velkoknížecími posly, kteří ještě očekáváni byli. Tito přišli skutečně nedlouho po odchodu obou králů: byli to Alexius Grigorjev Zabolockij a sekretář Alexius Maloj. Přišli však sem proto, aby upomenuli císaře, by zbraně své proti Polsku obrátil, následkem čehož nebylo na žádné příměří ani pomýšleno. Proto se nevyplnila naděje krále polského v mír.

V.

Císař vzal na sebe úkol, že smíří krále Zikmunda s velikým knížetem Vasilejem. Proto odeslal, když se ve Vídni sjednotiti nemohli, s posly ruskými domů se vracejícími posla svého Pantaleona. Přišel na myšlénku, že by totiž král dánský mohl oba panovníky smířiti, a chtěl Vasileje přemluviti, aby tam své plnomocníky poslal. Než král nedůvěřoval mnoho Kristianovi, svaku to velmistra Albrechta, a nechtěl ničeho o něm věděti.*)

Zatím zemřela manželka Zikmundova Barbora (2. října 1515.), a nedlouho po ní i král Vladislav. Císař stal se k Zikmundovi úslužným a nabídl mu svou neteř, Eleonoru Burgundskou, za manželku, která měla dostati 300.000 dukátů věna, naproti čemuž stavové polští doléhali na krále, aby zasnoubil se s Annou Radziwilovnou, s kterouž Mazovsko mohlo býti k Polsku připojeno.**) Král však oba návrhy zamítl, nemoha mysliti hned po smrti své milované manželky na jiný sňatek. Ač císař znal obtíže, jaké mu povstaly při sprostředkování, přece se namáhal aby slib svůj splnil. Dříve tedy než se vrátil jeho posel Pantaleon z Moskvy, vyslal hned počátkem r. 1516. k velkoknížeti Baltazara Edra, který ho měl omluviti, že pro záležitosti vlaské a francouzské nemohl Vasilejovi nápomocen býti, a že i nyní jest mu nemožno, protože král Zikmund mu slibil, že obráti se proti nepříteli křesťanstva, proti Turkům.***)

Eder zastavil se na své cestě ve Vilně, kde podmínky, na jichž základě měl mír uzavřen býti, měly býti blíže rozebrány. Ale král polský nebyl srozuměn s tím, aby poslal dříve jednatele své do Moskvy, poněvadž by to vypadalo, jako kdyby byl pokořen; ale ochoten byl vyslati je do Rigy, kamž měli za tou příčinou i ruští poslové se dostaviti. Ještě jiný návrh učiněn, aby totiž jednatelé obou panovníků se sešli ve dvou pohraničních městech, a císařští poslové aby byli prostředníky mezi nimi; a kdyby i tento návrh nebyl přijat, měli oba panovníci posly své k císaři vypraviti, kterýž pak, kdyby u něho se nechtěli smířiti, sám spravedlivý rozsudek měl vynésti. Návrhy tyto byly podstatně jinačí, než ty, s kterými přišel Pantaleon do Moskvy, a zbudily proto nedůvěru na dvoře ruském, zvláště když i Pantaleon označil Edra jako vyzvědače, který od krále polského jest

*) A. T. III. 449.
**) A. T. IV. 8.
***) Decius 111. A. T. IV. 1.

vypraven. Eder tedy nejen že ničeho nepořídil, nýbrž i bedlivě ve vězení nějaký čas střežen byl, že konečně byl rád, když v dubnu (1517.) byl propuštěn. Sám se pokládal za šťastného, že odešel zdráv z Ruska.*)

Ale i Pantaleon vrátil se beze všeho pořízení, poněvadž velkokníže nechtěl odeslati posly ke králi dánskému, zůstávaje při tom, aby král Zikmund k němu posly odeslal, jako několikráte před tím byl učinil. S ním ubírali se k císaři Alexej Zabolockij a Alexej Maloj, od nichž se však oddělil, maje nějaké poselství ke králi Zikmundovi. Nepřinesl však do Vilna mnoho vyhlídek na mír, jelikož velkokníže zůstal při svých požadavcích.

Dříve ještě nežli se vrátil Pantaleon, obdržel císař zprávu o nezdařeném vyjednávání. Král Zikmund pak vzkázal císaři, že mu oznámí v krátkém čase podmínky, které by přijal, aby je císař ruským poslům, kteří do Němec přijdou, oznámil a dle nich se řídil. Následkem toho sdělil císař skrze Břetislava Švihovského, nejvyššího hofmistra krále Ludvíka, že se pokusí ještě jedenkráte u velkoknížete o sprostředkování. Mimo to žádal král polský, aby císař odeslal ještě biskupa lublaňského, Krištofa Raubera do Moskvy,**) a byl náchylen poslati posly do Rigy neb i jinam. Poněvadž však biskup odkládal neustále se svou cestou, vyhlídl sobě císař Zikmunda Herberšteina, kterého měl Petr Mrakeš jakožto druhý posel provázeti. Jemu byl již 6. listopadu 1516. v Bregencu pověřující list vyhotoven, a když konečně dne 12. prosince nové instrukce obdržel, vydal se z Hagenavy na cestu. S ním šli mimo Mrakše i příbuzný jeho Jan z Thurnu a Jiří Raumschüssel; spolu s ním vrátil se do Ruska Gregor. Zakrevskij, který se v Němcích zdržoval, sekretář krále Zikmunda Jan Flachsbinder, obyčejně Dantiscus zvaný, pak posel Isabelly, vdovy po vévodovi Janu Sforzovi milánském, Chrysostom Colonna. Když tito do Znojma přišli, zemřel Petr Mrakeš, tak že Herberštein zde se zdržeti musil a čekal na další rozkazy (počátkem r. 1517.). Nicméně nedal se odstrašiti od cesty, považované tehdáž za nebezpečnou, a ubíral se Moravou a Slezskem dále do Krakova, kamž 5 února přišel. Chtěje sejíti se s králem Zikmundem, obrátil se do Vilna; zde před městem musili se ruští poslové od něho odděliti, ježto jim vstup do města povolen nebyl.***) Dne 6. března byl od krále velmi přívětivě uvítán. Nejprve počalo zde vyjednávání o zasnoubení se krále s kněžnou Bonnou z rodu Sforza; neboť ačkoliv by byl rád Maximilian mu zjednal Eleonoru Burgundskou, přece se tak nestalo, poněvadž stavové burgundští ji nedovolili, aby se tak daleko provdala. Nyní pak přičinil se jak Herberštein tak i Colonna, aby pohnul krále ke sňatku nabízenému.

Herberštein opustil Vilno dne 14. března, a ubíral se oklikami přes Braslav do Dorje, kde na ruské půdě setkal se opět

---

*) A. T. IV. 29.

**) Fiedler: Die Allianz 234. Adelung: Sigismund von Herberstein 43. A. T. IV. 40.

***) A. T. IV. 223.

se Zakrevským, až konečně po mnohých svízelích do Novgorodu se dostal (4. dubna). Velitel města, Alexej Volodimerovič, poslal pak teprve do Moskvy za povolení k další cestě, a po celý čas střežil Herbersteina, aby snad do Polska se nenavrátil, domnívaje se, že jest vyzvědač.*) Jenom Zakrevskému dovoleno bylo, ubírati se do Moskvy; Herberštein teprve 18. dubna přišel do města, kdež očekáván byl již od nesmírného množství diváků, tak že se jen stěží podařilo služebníkům knížecím davem tímto mu cestu proklestiti. Přijetí u dvora, které na den 21. dubna ustanoveno bylo, podobalo se slavnosti. Nejprve ho vítali bojarové; potom předveden byl před knížete, jemuž vypravoval o událostech na cestě, a o smrti průvodčího svého Mrakše.**) Potom teprve vypravoval, kterak králové západoevropští s císařem Maximilianem se usnesli na tom, aby nevedli více války mezi sebou, nýbrž aby se spíše obrátili proti vrahovi křesťanstva; na základě tom zavřeli králové španělský, portugalský a anglický dne 8. prosince 1516. příměří, k němuž jen Benátčané a král francouzský nepřistoupili. I polský král rád by se spojil s nimi proti Turkům, kdyby od velkoknížete znepokojován nebyl; proto tedy sobě přeje císař, aby se spolu dohodli. Dále poukazoval Herberštein na to, že když se ve Vilně zdržoval, spatřil tam tureckého posla, který se vychloubal, že sultánovi nejen Damašek, Jerusalem patří, nýbrž že i Egypta dobyl a nyní celou svou moc proti Uhrám obrátiti zamýšli.***) Teprve druhého dne počalo další vyjednávání, a poněvadž hlavním účelem poselstva bylo smíření s Polskem, nezůstali i zde radové ruští dlužni odpověď. Hlavně nechtěli připustiti, že by se bylo příměří s ruské strany přerušilo, uvalujíce veškerou vinu na Zikmunda. Při tom opětně ujišťovali o náklonnosti velikého knížete, žíti nejen s císařem ale i s králem polským v míru. Poněvadž návrh císařův, který učinil skrze ruského posla Vasileje Teteryna, aby totiž poslali oba panovníci zástupce své ke králi dánskému, nebyl přijat, ujal se Herberštein nyní návrhu polského, dle něhož měli se sejíti ve dvou pohraničných městech a císařští poslové mezi nimi prostředníky býti. Na své cestě seznal, že některá města jsou k tomu příhodná, a proto navrhl, aby ruští plnomocníci buď do Smolenska neb Lucka neb Opočky byli odesláni, že od krále polského přijdou opět do Dubrovny neb Orši neb Polocka. Ale přitom narazil na odpor. Odpověděno mu jednoduše, že Vasilej nikam posly své neodešle; ano divili se tomu, že král polský posýlá k císaři žádaje ho, aby velkoknížete přemlouval, kdežto k velkoknížeti neposýlá, ačkoliv bylo v obyčeji, že poslanectva od obou stran dále vysýlána byla. Jestli prý král Zikmund upřímně se chce vyrovnati, nechať pošle plnomocníky své na dvůr knížecí, jako dříve činíval;†) neboť pokládáno to u dvora za neváżnosť, jinam posly vypraviti, a ne sem. Marna byla Herbersteinova prosba, aby

*) Pam. I. 212.
**) Pam. 197. Ruské prameny zovou ho Peter Muračik.
***) Pam. I. 198. A. T. IV. 74.
†) Pam. I. 208.

velkokníže poslal zástupce své na hranice, a že on toho dokáže, aby i polští se dostavili; pevně zůstali při tom, aby dříve vypravil král Zikmund posly k velkoknížeti.

Když se i tento záměr nepodařil, žádal Herberštein za dovolení, aby svého synovce Jana z Thurnu směl do Polska vypraviti; tento měl na krále účinkovati, aby poslal poselství do Moskvy. Již dne 27. dubna odcestoval Thurn a nesl s sebou i průvodní listy pro polské vyslance, jestli by jací vypraveni byli. Herberštein mezitím zdržoval se v Moskvě, nabývaje vždy větší přízně. Začátkem července přišli do Moskvy ještě tři císařští poslové, František, Voloda (Vladislav) a Jakub, a přinesli zprávu, že císař již 11. března svého radu Víta Streinera vyslal, jenž měl místo Mrakešovo zastávati. Tento však dosud zde nebyl; a když konečně přišel, přinesl novinu, že císař s králem francouzským a s Benátčany se usmířil, a těmto město Veronu postoupil. Současně navrátil se i Jan Thurn z Vilny, nepřinesl však milé zprávy. Král Zikmund stál posud na svém, že neodešle žádných poslů do Moskvy, ano chystal se k válce, chtěje tak vyjednávání urychliti.*)

Záporná tato odpověď vzbudila novou nespokojenosť. Nyní bylo zřejmo, že král polský upřímně nesmýšlí, proto od té doby větší odpor kladen Herbersteinovi. Byli zde nejen odhodláni nepřicházeti Zikmundovi vstříc, ale chtěli i podstoupiti boj, kdyby král polský začal válčiti. Aby pak vyjednávání se zúplna nerozbilo, počal Herberštein ještě jednou královu odpověď vykládati. Že prý král polský není nikterak proti vyslání svých zástupců, že však to není starý obyčej. Přišel konečně na myšlénku, aby vyslal ještě jedenkráte synovce svého do Polska a vyzval krále, aby neposlal posly k velkoknížeti, nýbrž k němu samému, slibuje, že opatrně si počínati bude, jen aby přivedl dle přání císařova záležitosť celou ke konečnému rozluštění. Potom, kdyby i tento pokus se nepodařil, chtěl zpět se navrátiti.**) S ruské strany vystaveny nejen průvodní listy, ale i slíbeno, že kdyby i potom nedocíleno srovnání, že mohou poslové polští bezpečně zpět se vrátiti.

Odebral se tedy opět Thurn do Polska (24. července) a měl s posly polskými do konce srpna se navrátiti. Na dvoře polském dlouho uvažovali, mají-li býti Herbersteinovi po vůli čili nic; chtěli ovšem mír, ale Smolensk měl Polsku býti navrácen. To byl jeden z návrhů, které polští páni Jan Ščit a Michal Boguš,***) s Thurnem do Moskvy v září přišedši, zastávati měli. Mimo to měli jen u přítomnosti Herbersteina, jemuž od krále zvláštní list odeslán byl, s ruskými radami vyjednávati. Když po jejich příchodu Herberštein na to naléhal, aby poslové co nejdříve předpuštěni byli, nechtěl k tomu velkokníže svoliti dříve, až by polský vojevůdce, který nepřátelství začal, zpět odtáhl. Neboť zároveň

---

*) Pam. I. 225.
**) Pam. I. 232.
***) A. T. IV. 192. Pam. I. 243.

s posly vytáhlo i polské vojsko pod vedením Konstantina z Ostrogu proti městu Opočce u Pskova, což v Moskvě s nevolí viděli. Ač Herberštein domlouval, nedosáhl přece ničeho; velkokníže byl pevně odhodlán, nepouštěti se dříve do vyjednávání.*) Tím ocitil se Herberštein v neblahém postavení. Poslové polští stěžovali si, že jsou jako u vězení drženi, a dávali mu na srozuměnou, že jest to zvyk tak dlouho vésti válku, dokavad by mír uzavřen nebyl, a že nikterak nemají moc, aby vojevůdce napomenuli k zastavení nepřátelství. Při tom dávali králi za pravdu, neboť nikdo nemůže mu zbraňovati, aby krajiny své dříve napadené chránil. Ještě jedenkráte žádal Herberštein, aby poslanci před velkoknížete předpuštěni byli, hroze, že odcestuje. Připojil však, že to zajisté velikému knižeti ke cti sloužiti nebude, až se roznese, kterak se k císaři Maximilianovi zachoval a mu takovou hanbu učinil. Nebo ke slovu císařovu král, ačkoliv se dlouho rozmýšlel, poslal plnomocníky své do Moskvy a nyní jest vydán všeobecnému posměchu. Herberštein poslal toto své osvědčení dne 12. října radám knížecím, žádaje během dvou dnů za odpověď.**) Však ani tato hrozba nebyla nic platna; zůstali při tom, aby dříve polské vojsko se nazpět stáhlo. Ještě 18. října dal písemní osvědčení, že mu nebude lze déle než do konce měsíce října zde zůstati, poněvadž pro zdraví své jest nucen domů se vrátiti.

Konečně přišla od Alexandra Vladimiroviče z Novgorodu dne 18. října zpráva, že téhož dne, co Herberštein své ultimatum podal, kníže z Ostrogu od Opočky odtáhl, což si Rusové za vítězství pokládali. Hned potom oznámil velkokníže Herbersteinovi, že poslové polští dne 29. října předpuštěni budou.

Ustanoveného dne přišli Ščit a Boguš s Herbersteinem ke dvoru, kde slavně přivítáni byli, při kteréžto příležitosti Herbersteinovi mnohem větší česť prokazována byla než Polákům. Ale teprve 1. listopadu počalo další vyjednávání. Poslové polští, ačkoliv od krále obdrželi instrukce, chtěli nejprve zvěděti podmínky ruské; a již při tom se objevilo, že vyjednávání dále se protáhne. Neboť žádali, aby král polský nahradil všecky škody, které od prvního míru učinil. Zároveň bylo zpomenuto i sporů starých. Žádáno, aby král potrestal všecky ony pány, kteří královně Heleně nesnáze způsobili, jakož aby vydal města Kyjev, Poltesk, Vitebsk a jiné, na které činil velkokníže nároky, mimo to i ona města, která král Alexandr manželce své věnem dal. Naproti tomu vystoupili i poslové polští se svými požadavky, kladouce velkoknížeti za vinu, že mír zrušil a zrádně se Smolenska zmocnil, a žádali za navrácení měst Pskova, Vjazmy, Dorogobuže, Putivli, Toropece, Brjanska, Novgorodku Sěverského a za polovici Novgorodu.***)

Herberštein pozoroval, že obě strany požadavky své učinily co možná nejvyšší; a poněvadž byl přesvědčen o tom, že oba

*) Pam. I. 250.
**) Pam. I. 251.
***) Pam. I. 265., 455. Solověv V. 366.

panovníci sobě mír žádají, prohodil při vyjednávání, že se vrátí domů, nebude-li mír uzavřen. Poněvadž Poláci předstírali, že nemají jiných návrhů a stavěli se k odchodu, nebylo mu příliš volno, že nemohl nalézti při jejich „vysoké“ řeči žádné střední cesty. Ale dověděl se, že polští plnomocníci upustiti chtějí od svých přemrštěných požadavků, jestli by i od ruského dvora se umírnili; proto sám vložil se u vyjednávání, žádaje, aby se velkokníže vzdal nároků na Kyjev, Vitebsk a Poltesk. Když pak radové nebyli k návrhu náchylni, pravil, že velkokníže musí některá města odstoupiti.*) Poláci byli nyní ochotni zavříti na tom základě mír, jako se stalo za velkoknížete Ivana a krále Alexandra. Ale i tento ústupek neuspokojil Rusy, kteří ve všem dávali vinu králi Zikmundovi, jakoby on byl příčinou zrušení příměří, a stavěli se udivenými, že Poláci něco takového požadovati se osmělují. Herberštein žádal dále, aby velkokníže navrátil Smolensk, poukazuje k císaři, který Benátčanům vrátil Veronu. Způsobil však, že počali opět ruští radové dokazovati, jest-li dovoleno, aby přátelé mohli činiti nároky na pozůstalosť sestry, ukazujíce na písmo svaté.**) I nyní stáli na tom, aby král ony pány potrestal, a obrátili se proti mínění Herbersteinovu, jakoby prý král neměl dědinu jejich ve své moci, jak to dříve sám Maximilian uznal. Co se týče vrácení Smolenska, tedy nechtěli o tom jednati a připomněli, že vrátil-li Maximilian Veronu, věděl nejspíše sám, proč ji vrátil.

Po dlouhých rozmluvách byli již ruští radové netrpělivi proto, že neustále se mluvilo o jedné a téže věci. Proto se otázali polských zástupců, mají-li ještě nějaké návrhy, a kdyby ne, aby žádali za své propuštění. I velkokníže sám byl nespokojen. Dal Herbersteina zavolati, sděluje mu, že ho propouští k císaři; ale že vezme s sebou Šigona Podžegina, jemuž u polských poslů volný průchod skrze Polsko vymůže. I polské pány před sebe zavolal a propustil je s pozdravením králi Zikmundovi.

Ještě 20. listopadu poslal Herberštein velkoknížeti pamětní spis, pojednávaje o všech odstavcích sporných. Záleželo mu nejprve na tom, aby vysvětlil, proč císař Maximilian Veronu navrátil Benátčanům, aby totiž panoval všeobecný pokoj mezi křesťany a aby snad i ostatní císařův příklad následovati mohli. Dále pojednal o pozůstalosti po Heleně, která právem připadla králi polskému; též krále polského hleděl očistiti od nařčení, jakoby tento skrze posla svého Albrechta Martinova Tatary proti Rusku popouzel, jelikož zprávám těmto od přeběhlíků pocházejícím víry přikládati nesluší.***) Konečně radil, aby navráceno bylo Polsku město Smolensk a by zřekl se planých nároků na jižní Rus.

Poslové polští odcestovali s Janem Thurnem dne 18. listopadu (1517.). Herberštein nechtěje se zde déle zdržovati slíbil,

*) Pam. I. 274.
**) Pam. II. 284.
***) Pam I. 323.

že vymůže u krále polského na zpáteční své cestě příměří. Nabídnutí takové bylo velkoknížeti vítané, a uložil tedy poslům svým, kteří s Herbršteinem jíti měli, aby hned o příměří uzavřeném do Moskvy zprávu poslali. Ale Herberštein měl ještě jedno nařízení. Měl se totiž, ale teprve před svým odjezdem, přimlouvati, aby propuštěn byl Michal Glińský z vězení, a aby ho velkokníže propustil k císaři, který jej získati chce pro Karla španělského. Ale žádosť jeho splněna nebyla.

Herberštein nedokonav smíření odcestoval dne 22. listopadu z Moskvy; za ním v několika dnech ubírati se měli ještě sekretář Vladimír Semenov a tlumočník Istoma Maloj, kteří obdrželi příkaz, aby se od Herbršteina neoddělovali, a kdyby se o to někdo pokoušel, aby Herbršteinovi slib jeho připomněli a žádali, aby alespoň Jan Thurn při nich zůstal.*) V Polsku měli se všelikému jednání vyhýbati; ale mohli přislíbiti, že bude míti posel do Moskvy volnou cestu, chtěli-li by nějakého vypraviti, při kteréžto příležitosti se Maloj domů měl vrátiti a druzí k císaři se ubírati. U císaře měli zůstati tak dlouho, až by tento je sám propustil; znamenali-li by však, že je císař u sebe ponechává ne k vůli velikému knížeti a že se vším se otálí, měli sami žádati za své propuštění. Zpáteční cestu měli nastoupiti Polskem, dá-li jim císař průvod. Poněvadž na ruském dvoře poznávali, že se císař krále polského ujímati bude, dostali přísný rozkaz, nedávati se do jednání a sděliti, že dokavad král polský nepošle posly své do Moskvy, i velkokníže své posly nikam k sjednání neodešle, a aby podmínky neudávali. Poslové ruští měli se i o tom přesvědčiti, zdali se v Polsku k válce připravují, zdali císař žije v míru s Benátčany a s králem francouzským. Herberštein obrátil se nejprve do Vilna, kamž se i 9. prosince dostal; poněvadž král se v Krakově nalézal, ubíral se dále, až dne 25. ledna (1518.) do Krakova s ruskými posly přijel. Zde uvítal ho král Zikmund, který se mezitím přičiněním císařovým opětně oženil. Co se zde vyjednávalo a jak dlouho se zde zdržel, nevíme. Vrátil se před 23. březnem do Inšpruku, kde se císař zdržoval; nebo vyjel dne 23. března, když se ruští poslové k městu blížili, jim naproti s císařským maršálkem Leonhardem Raubertem a doktorem Paulem.**)

Dne 25. března o 4. hodině odpůldne byli ruští poslové císařským radou Janem ze Šaumberka a Hartmanem Goldeckrem k císaři předpuštěni.***) Po slyšení bylo jim na vůli zanecháno, kterak čas tráviti chtějí, zdali honbou aneb sokolnictvím.

Na dvoře císařském byli nemálo překvapeni, že přes všecko namáhání císařovo oba panovníci se neusmířili. Bylo tedy již 30. března počato s novým jednáním, aby se zde dověděli, zdali poslové alespoň nějakých malých pokynutí mají, na jakém základě se totiž velkokníže s Polskem srovnati chce. Však nedosáhli

*) Pam. I. 324.
**) Pamj. I. 340., 343. Vo vtornik na vrbnoj neděli.
***) P. I. 344. Vanšauberg.

opětně ničeho. Mezitím odcestoval císař do Hallu; ruští poslové, kteří se neustále v Inšpruku zdržovali, vyhledali dne 19. dubna*) císaře na místě tom a byli již dne 20. dubna před něho uvedeni. Zde též na ně doléháno, aby se přičinili u velkoknížete o uzavření míru a aby konec krveprolití učinili; ano, aby spíše proti Turkům, kteří již tolik křesťanských krajin podmanili, zbraně své obrátili.

Návštěva tato byla u císaře i poslední; nebo listy jejich byly již dne 16. dubna podepsány. S nimi měli jíti Francesco da Collo, Antonio de Conti a Jan z Thurnu ještě s 26 lidmi. Všickni ti odcestovali dne 24. dubna a pluli po Dunaji k Vídni, kdež poslové ruští obratné řemeslníky najali, kteří potom přes Bukovec do Ruska odešli.**) Odtud šli Moravou a Slezskem do Polska, kdež na dvoře Vilenském se nějaký čas zdrželi a dověděli se, že mír uzavřen bude, vydají-li Rusové Smolensk. Teprve dne 4. července přišla do Moskvy zpráva, že rakouští poslové se blíží; do města však přišli teprve dne 16. července.

Císař Maximilian měl v úmyslu sprostředkovati pětileté příměří, doufaje, že do této doby se mu to podaří; ale teprve nyní objevovaly se určitější požadavky. Žádáno, aby příměří na základě status quo uzavřeno bylo, aby města, která velkokníže a král polský v moci své měli a na něž druhý nároky činil, zaznamenána, a zajatí aby na svobodu puštěni byli. Především měly zbraně odpočívati.***) Jednání toto trvalo opět déle, aniž by vedlo k cíli, a zatím vypukla nesvornosť mezi samými císařskými posly. Francesco da Collo se vyslovil, že zde déle nezůstane, a Antonio da Conti chtěl jen žádati za nové instrukce. Velkokníže nechtěl na ně doléhati, zůstavuje jejich vůli, chtějí-li zůstati čili nic. Poněvadž da Conti pokládal za prospěšné, aby zde setrval, oznámil úmysl svůj jak svým průvodčím tak i velkoknížeti; po dlouhém sporu da Collo přislíbil zde zůstati, ale měli vyslati ještě jednou Thurna k císaři se zprávou, že velkokníže nežádá více, aby urážka mu učiněná v jeho sestře Heleně od krále napravena byla. I k tomu svolil Vasilej, aby nestala se zmínka o Kyjevu a celém území, jen aby Smolensk mu byl ponechán, jsa ochotným zavříti příměří a propustiti zajaté.

Dne 16. srpna odcestoval Jan Thurn z Moskvy, aby podal císaři zprávu o jednání; měl se ve dvou měsících navrátiti. Ale i císař odeslal z Augšpurku dne 21. července Jana Krištofa Panze do Moskvy, aby zde sdělil, že chce císař proti sultánovi tureckému, který zapleten jest do války s Persií, vytáhnouti, pročež aby se z lásky k němu velkokníže Vasilej s Polskem usmířil.†) Posel přibyl dne 21. září do Moskvy, nucen byl však čekati na velkoknížete, který právě ve městě nebyl, a on poslání své bojarům vyříditi neměl. Nyní čekali ještě, jaké zprávy přinese z Ně-

*) Na mironosnoj neděli v pondělnik. (Pondělí po Misericordia.)
**) Adelung: Herberstein 105. Pam. I. 356.
***) Pam. I. 395.
†) Pam. I. 417.

mec Thurn. Vystáli však mnoho nepříjemností pro nového svého soudruha. Panz se totiž až příliš volně na dvoře knížecím pohyboval, sbil podsekretáře knížecího Gryšu, usekl synovi podkomorníka prst, ano odňal i jednomu sedlákovi krávu; mimo to dal se do vyjednávání s Litvany, kteří byli zavřeni ve vězení. Proto byl nejen přísně od nějakého času střežen, ale stěžováno i na jeho nevázanosť; teprve k prosbě da Contia byl poslům samým k dohledu svěřen.*)

Vyjednávání nečinilo žádných pokroků. Teprve dne 14. prosince přišel sluha Jana Thurna, který se ve Smolensku zdržel, a přinesl císařským poslům od císařského poslance u krále polského Jiřího, jenž sem na místo biskupa lublaňského byl poslán, zprávu, že král polský jest ochoten pětileté příměří zavříti, budou-li zajatí propuštěni. Na základě toho vyslovili se poslové ve prospěch krále polského, a chtějíce pohnouti velkoknížete, aby zavřel příměří, sdělili, že na říšském sněmu v Augšpurku, kam z polské strany vypraveni byli Erasmus Ciolek a Boguš, ustanovena křížová válka proti Turkům, proto aby popřáním míru umožnili králi Zikmundovi bráti v ní podílu.**) Však na ruské straně nesvolili k tomu; nemohli pochopiti, proč král polský zajaté své vyměniti nechce, až konečně vysvětleno tak, že se Zikmund obává, aby ruští zajatí nestali se ještě většími nepřátely Polsku, kdyby nová válka s Polskem vypukla. Proto přece byli i zde nakloněni k smíru, a velkokníže přislíbil, že zastaví na nějaký čas nepřátelství, aby poslové sem a tam docházeti mohli.

Přibližoval se již rok 1518. svému ukončení, a ještě jednání nepřivedlo k výsledku. Nahlednouce pak, že při obapolné neústupnosti nic nevyřídí, vyslovili císařští poslové své přání, že se chtějí domů odebrati. Poněvadž však chtěl velkokníže ještě k císaři posla svého vypraviti, měli nejprve do Conti a da Collo vymoci na své cestě průvodní list skrze Polsko a jej do Moskvy odeslati; posel ruský měl potom cestovati s Hanušem (Janem Thurnem?), který v Moskvě ještě měl se zdržeti. Dobrá vůle velkoknížete objevila se i v tom, že svolil k příměří prozatímnému, které až do 24. prosince (1519.) trvati mělo.

Císařští poslové byli 31. prosince v posledním slyšení u dvora, při kterémžto i odhodlanosť k nové válce, nesmířil-li by se král polský, dána na jevo. Odcestovali již začátkem r. 1519. vzavše s sebou knížecího tajemníka Semena Borisova a tlumočníka Istomu Malého. Avšak dříve než do Němec přišli, zemřel císař Maximilian (12. ledna 1519.), a tak prostředkování mezi Polskem přerušeno; ano i styky s domem rakouským přestaly. A teprve když se císař Karel V. Polska ujal, uzavřel roku 1522. car Vasilej pětileté příměří s Polskem.

*) Pam. I. 425., 431.
**) Pam. I. 436.

Chrvatská literatura za posledních dvou let.

Napsal B. Popelka.

(Dokončení.)

Aby české širší čtenářstvo poznalo, jakého druhu jsou publikace akademie, uvedeny tu buďtež aspoň některé. Sbírka pramenů k dějinám jihoslovanským („Monumenta etc.") obsahuje na př. tyto publikace: Listiny o poměrech mezi jižními Slovany a republikou benátskou (sebral S. Ljubić) v 7 svazcích; Commissiones et relationes venetae ve 3 svazcích; Documenta historiae chroaticae priodum antiquam illustrantia (doklady objasňující staré období dějin chrvatských), sebral, uspořádal a vyložil dr. Fr. Rački; Monumenta Ragusina (památky dubrovnické); Statuta et leges Curzulae (statuty a zákony K.); Statuta et leges civitatis Spalati (stat. a zák. města Splitu) atd. Ve sbírce starých spisovatelů chrvatských vyšly Básně Marka Maruliče (sebral Ivan Kukuljević Sakcinski); Básně Šiška Menčetiče Vlahoviče a Jiřího Držiče (sebral V. Jagić); Básně Mavra Vetroniče Čavčiče díl I. (sebrali V. Jagić a J. A. Kaznačić) a díl II. (sebrali V. Jagić, A. Kaznačić a Jiří Daničić); Básně Nikoly Dimitrovice a Nik. Nalješkoviče (V. Jagić a J. Daničić); Básně Petra Hektoroviče a Hannibala Luciče; díla Mor. Držića; díla Iv. Frant. Gunduliče; díla Gjona Gjora Palmotiče atd. Starožitností vyšlo tuším 15 knih. Z ostatních publikací vyšlých péčí nebo přispěním akademie vytknouti dlužno: Zprávy o spiknutí bana Petra Zrinského a knížete Fr. Frankopana (sebral dr. Fr. Rački); Staré památky objasňující dějiny jihoslovanské, vydal A. Theiner, dva svazky; Psané zákony na slovanském jihu, bibliografický náčrt od výtečného znalce práva jihoslovanského dra. V. Bogišiče; Sborník nynějších právních obyčejův u jižních Slovanů (pořádá týž); Slovník lékařského názvosloví, jejž sestavil dr. Iv. Dežman; Květenu chrvatskou od dra. Jos. Schlossera a Lud. Farkaš-Vukotinoviče; Dvě služby římského obřadu na svátek sv. Cyrilla a Methoda, vydal Iv. Berčić; Dějiny dubrovnického dramatu od Arm. Paviče; Dějiny literatury národa srbského a chrvatského od V. Jagiče; Popis jihoslovanských mincí od S. Ljubiče; Jihoslovanská názvosloví bylin od dra. B. Šulka; Kořeny a slova od nich odvozená v jazyku chrvatském čili srbském od J. Daničiče; Zprávy o záhřebském zemětřesení 9. listopadu od J. Torbara; Euchologium, hlaholská památka kláštera na vrchu Sinajském od dra. Geitlera; Dějepisné památky jižních Slovanů, vydává Iv. Kukuljević Sakcinski; Nikolské evangelium, vydal J. Daničić atd.

Uváděti tu, a byť jenom nejdůležitější rozpravy, uveřejněné ve sborníku akademie, v Radu, není lze, leda by stručný náčrtek tento vzrůsti měl do nekonečna. Počet všech spisů akademií vydaných páčí se na 140, počet, jenž vzhledem k cennému obsahu a vzhledem k malému národu chrvatskému vzbuzuje úctu.

Jak už z toho, co dosud o publikacích akademie řečeno, snadno vyrozuměti lze, jsou spisy tyto dílem obsahu filologického, dílem dějepisného, dílem právnického, filosofického a mathematického. Pěstování a vzdělávání jazykozpytu a dějin stojí hned z počátku na výši, jaké

nynější věda vyžaduje; za posledních tří neb čtyř let objevila se i na poli mathematicko-přírodovědeckém zdárná a vydatná činnosť, jež opravňuje k nejlepším nadějím v úspěch důležitého tohoto odvětví vědění lidského, u Chrvatův do nedávna zanedbávaného.

Nejstaršími dějinami jihoslovanskými vůbec zabývá se nejvíce důstojný a učený předseda akademie, kanovník dr. Fr Rački, a chrvatskými zvláště prof. T. Smičiklas. Rački míní vydati souborné dějiny jihoslovanské, o nichž pracuje už po mnoho let. Kdo zná jeho rozpravy v Radu a spisy o sobě vyšlé, těší se na jeho dějiny tak, jako se Chrvaté těšili a nyní se honosí dílem Smičiklasovým. Rački je badatel důkladný a svědomitý, vzdálený vší strannickosti nebo nadržování té či oné církvi, tomu či onomu národu. Velmi poutavy jsou rozpravy jeho o vnitřním a kulturním stavu samostatné říše chrvatské před XII. stoletím jakož i o různých vrstvách společenských. V jedné novější dokazuje, že jak jiná společnosť evropská tak i chrvatská dělila se na dvě třídy, svobodnou a nesvobodnou. Nesvobodné obyvatelstvo jmenuje se ve starých pramenech servi et ancillae. Takoví lidé byli netoliko v městech dalmatských, původně romanských, nýbrž i na území chrvatském, jmenovitě tam, kde souviselo s městy těmito. Forma, jíž se užívalo, vešel-li někdo z čeledi v osobní odvislosť čili porobu, byla táž, které užívali Římané; také emancipace dála se týmž způsobem, co u Římanů. Poněvadž pak „obřady“ tyto jsou původu patrně cizího, totiž římského, jde z toho, že i věc sama, při níž se jich užívalo, jest původu cizího. Chrvati a Slované vůbec neznali původně jiné osobní odvislosti nežli té, která se zakládá na právu válečném — všechny jiné způsoby poddanství byly vzaty od národů neslovanských. Rade Lopašić přispěl do „Starožitností“ zprávami o spiknutí zrinsko-frankopanském, jimiž objasňuje jmenovitě, jak se měly věci s jměním této rodiny po katastrofě vídeňskonovoměstské. V oboru jazykozpytném pracuje neunavně krajan náš, záhřebský universitní professor dr. Leop. Geitler (starobulharština), dr. Tom. Maretić (akcentuace), Mat. Valjavec (o přízvuku v novoslovenštině), Pero Budmani a j. V mathematice pracuje dr. Kar. Zahradník, jenž vydal nedávno česky geometrii, která byla v Athenaeu posouzena celkem příznivě. Geologií zabývají se dr. Jiří Pilar, Jos. Torbar, dr. Drag. Gorjanović-Kramberger (Zbytky kvaterních ssavců v hoře Záhřebské a fossilní ssavci v Chrvatsku, Slavonii a Dalmacii). Torbar zabývá se také pilně fysikou. V mineralogii vyniká dr. Mijo Kišpatić a v botanice dr. Boh. Jiruš, jenž však nyní povolán na českou universitu pražskou. Vědu zeměpisnou pilně pěstuje dr. Pet. Matković. Literarní práce akademie vzmáhá se a roste rok co rok a přibývá i pracovníků mladších, kteří jsou povoláni, aby během času sami přejali vedení akademie. Tak plní akademie všestranně úkol, jejž si byla vytkla: přesazovati jednak na domácí půdu obecné vymoženosti lidského ducha, jednak seznamovati svět se zvláštnostmi jak národa chrvatského a příbuzných mu plemen, tak i domoviny jeho.

Poučena jsouc zkušeností, jaký užitek pro vzájemné poznávání sebe vespolek mají do sebe sjezdy spisovatelské, odhodlala se i akademie sjezdy takové pořádati a ustanoveno, aby první sjezd byl od-

býván r. 1885. v Záhřebě na památku padesátiletého obrodu literatury chrvatské. Sjezdů těchto mají se dle úmyslu akademie účastniti učené a literarní společnosti chrvatské, srbské, slovinské a bulharské.

Spisů, které vydány za posledních dvou let*) nákladem buď vlastním neb knihkupeckým, není sice „řada nepřehledná", ale mám přece za nemístno pouštěti se do zevrubného jich výpočtu bibliografického, poněvadž suchý výpočet bez udání obsahu, byť sebe stručnějšího, a bez poznámek kritických, nevyhoví, jak učí zkušenosť, účelu tomu, aby si čtenář sám utvořil obraz o stavu činnosti literarní. Uskrovním se tedy pouze tím, že upozorním na věci důležitější.

Jak už řečeno, jeví se ve všech odvětvích literarních ruch utěšený, jenž neochabne-li následkem nedostatečné konsumce, opravňuje k nejlepším nadějím. Hojnější činnosť nežli za let předešlých objevuje se na poli právnickém a sice jak po stránce theoretické tak i praktické. Hlavně vydávají se ovšem zákony kommentované a různé návody právnické pro úřady obecní a pro soukromníky. Výklad k exekučnímu řízení, jak je stanoví čl. XXXI. zákona o zadrugách ze dne 14. dubna 1880. vydal Mil. Smrekar. Vynikající spisovatel právnický dr. Marian Derenčin sepsal výklad k obecnému občanskému zákonníku rakouskému. Trestní zákon z r. 1852. vydal s dodatečnými zákonnými ustanoveními a nařízeními dr. Hinković (zákon o odpovědnosti banově). Směnečný zákon vyložil dr Winter; zákon o cestném, pokud na ně mají právo úředníci a služebníci zemští v království chrvatsko-slavonském, M. Vežić. Veléčinný a všestranný dr. Boh. Šulek vydal s výkladem zákon o chrvatské ústavě (320 str. cena 1 zl. 20 kr.); záhřebský právnický spolek vydal důležitý a ojbemný spis (Urbar hrvatsko-slavonski), obsahující veškerá nařízení a zákony, týkající se urbáře od Marie Teresie až do dneška, spis to v mnohé příčině velmi poučný. Kromě toho vyšel kommentovaný zákon kolkovní a poplatkový a řád gruntovní s dodatečnými zákony a nařízeními. Mnoho poučných a praktických rozprav obsaženo také v Měsíčníku právnické společnosti záhřebské. Také v oboru literatury lékařské, do nedávna téměř úplně zanedbávané, znamenati jakýsi obrat k lepšímu. Není však pochyby, až zřízena bude při universitě záhřebské také fakulta lékařská, že i literatura medicinská zdárněji se bude rozvíjeti a že mezery, které jsou v té příčině značny a citelny, znenáhla budou vyplněny. Lékařové chrvatští, chtějí-li se dále vzdělávati a doplňovati vědomosti, jichž nabyli na universitách jinozemských, nuceni jsou sáhati ke spisům cizojazyčným, hlavně ovšem německým a poněkud i českým.

Vynikající místo mezi lékařskými spisovateli popularními zaujímá dr. A. Lobmayer, jenž vydal dílo „Domaća dvorba bolestnika" (domácí ošetřování nemocných). K dílu tomuto napsal jako dodatek Cv. Rubetić rozpravu: „Kako je bolestniku skrbiti za dušu" (Kterak má nemocný pečovati o duši). Spis jest opatřen četnými obrazy, jež vysvětlují text. Vedle Lobmayera pracuje pilně dr. Vikt. Gjurkovečki dílem samostatně, dílem dle spisů cizojazyčných. Pocházejí od něho

*) Zevrubný seznam spisů vyšlých r. 1881. obsažen v článku Koublelio ve „Slovanském Sborníku" z r. 1881.

„Prvi znaci priljepčivih bolesti“ a „Zdravoslovje djeteta“. Onen spisek dobře se hodí všem, kdož mají na starosti vychovávání mládeže, jak rodičům, tak učitelům a kněžím. Ježto lékařský slovník Dežmanův jeví se býti pro praktickou potřebu již nedostatečným, počal vydávati loni dr. Milan Nemičić slovník nový, práce to, jak o ní píší odborníci, velmi pilná a svědomitá. Slovník ten osvědčí se zajisté, až i Chrvaté budou obmyšleni svou vlastní fakultou lékařskou.

Na kolik se týká dějepisu a cestopisu, zasluhuje zmínky V. Klaičova Poviest Bosne do propasti kraljevstva (Dějiny Bosny do zániku království) a téhož historická rozprava „Slavonija od X. do XII. stoljeća“. Nik. Kos sepsal monografii historickou „Grad Petrinja“. Jeron. Vladić zaznamenal a vydal „Uspomene o Rami i ramskom franjevačkom samostanu“ (upomínky o Ramě a ram. františk. klášteře). Působení františkánů (Djelovanje franjevaca) v Bosně a Hercegovině za prvních šesti věků vylíčil Fra Mijo Vjen. Batinić. Historicko-archaeologický nástin basiliky sv. Klimenta v Římě (Bazilika sv. Klimenta) sepsal Fran Bulić a taktéž vydány „Uspomene o slovenskom hodočašću u Rim“ (Upomínky na slovanskou pouť do Říma) dne 5. července r. 1881. Nástin slovanské liturgie sestavil na památku tisící ročnice hlaholice Šim. Milinović. Dějiny literatury chrvatské (Poviest hrvatske književnosti) pro kandidaty učitelské sepsal (II. vyd.) Ant. Pechan; spisek sice nikoliv úplně dokonalý, ale na ten čas nejlepší, poněvadž jest toho druhu sám. Příspěvky k dějinám kulturním a právním (Prilozi kulturnoj i pravnoj poviesti u Hrvata) vydává Ant. Pukler. Kniha první obsahuje svatební obyčeje a svatovské písně u Chrvatův obvyklé. Z cestopisů jsou bez odporu nejlepší „Listovi iz Slavonije“ od dra. Isid. Kršňavého. O Listech ze Slavonie praví kritik ve „Vienci“, že jsou asi nejkrásnějším cestopisem psaným jazykem chrvatským. Život a působení Jiřího Dobrily, biskupa terstsko-koparského, obšírně vylíčil Cv. Rubetić.

První grammatiku bulharskou pro Chrvaty vydal ve Srědci Fran Kučinić (Slovnica jezika bugarskog za Hrvata). Malý slovníček ke cvičením obsaženým v Schenklových Počátcích jazyka řeckého vydal Mijo Špehar. Mineralogii a geologii pro střední školy vzdělal dle spisu Hochstetter-Bischingova dr. M. Kišpatić. Obor tento zastoupen jest také četně ve Věstníku chrvat. archaeolog. společnosti. Paedagogiku a methodiku k užitku kandidatův učitelství sepsal Štěp. Basariček (Paedagogija a Obće obukoslovje). Propedeutickou logiku s příklady a úlohami ku potřebě školní i soukromé sepsal dle dra. A. Drbala Pet. Jokovič. Překlad znamenitého spisu S. Smilesova o charakteru z péra Despotova vydala Matice dalmatská.

Z oboru hospodářského sluší vytknouti náuku o rationelním hospodářství (Gospodarska uprava ili nauka o umnom gospodarenju) od (Moravana) G. A. Vichodila, ředitele hospodářského ústavu v Križevcích, Náuku o pěstování a šetření lesů od Vlad. Kiseljaka a Stručné dějiny lesův a lesního hospodářství (Kratka poviest šuma i šumskog gospodarstva) od Fr. Kesterčanka, Náuku o vinaření a sklepničení (Vinogradarstvo i pivničarstvo) pro lid sepsal tajemník hospodářské společnosti Frant. Kuralt; byl za dílko toto poctěn cenou.

Z literatury hudební dlužno vzpomenouti dokončení Kuhačovy objemné. pětidílné sbírky národních písní chrvatských s nápěvy. Každý díl obsahuje asi 400 písní nebo „plesů", opatřených důležitými poznámkami o vzniku nebo podobnosti přičiněných nápěvů. Dílo toto vyžadovalo od vydavatele nesmírně mnoho obětí, a že přece dokonáno, povinni jsou Chrvaté díkem a vděčností neúmornému sběrateli písní těchto. My se podobnou sbírkou honositi nemůžeme. F. S. Vilhar vydal své hudební komposice, jež se od znalců chválí. Tendence díla Vilharova, aspoň pokud se týká písní, jest sdružovati Chrvaty se Slovinci.

Odborných a poučných rozprav uveřejněno také ve školních programmech a v různých časopisech.

Nejvíce pracuje se v oboru literatury zábavné. Naznačiti, co všechno za posledních dvou let bylo napsáno a od koho, jest mi na ten čas nemožno, poněvadž valná část uveřejněných románův, povídek a básní obsažena jest v různých listech belletristických i politických, k nimž ke všem přístupu nemám. Nejlepší belletristické listy chrvatské jsou Vienac a Hrvatska Vila. Ostatní listy byly také ve Sborníku již vypočteny.

Ze sbírek básnických dlužno na prvním místě jmenovati sebrané spisy Iv. Trnského (Ivan Trnski, Svakolika mu djela) knihu první (Popěvky a písně milostné, z nichž přemnohé už znárodněly) a druhou (Kriesnice). Souborným vydáváním spisů muže v literarních dějinách chrvatských tak znamenitého vyhověno všeobecnému přání přátel Musy jeho. J. E. Tomić dokončil velikolepý román Aug. Šenoy, Kletvu, v duchu a směru, jak jej byl nejlepší básník chrvatský pojal.*) — Fran Folnegović, bývalý po Šenoovi redaktor týdenníku „Vienac", vydal sbírku pěkných básní Palmovičových (Pjesme Andrije Palmovića) a Miloljub Zagorski sbírku svých plodů básnických pod názvem Prvo uzdarje rodu. Pessimistický básník J. Sundečić vydal své básně pod názvem Ljubav i cvieće. „O světě myslí pessimisticky, že jest zkažený, t. j. že nevěří mnoho v lásku a málo v Boha". Toť asi základní ton, jaký vyznívá z celé sbírky. Sbírka básní zesnulého záhy Saval. Vukeliče vyšla pod názvem „Književno cvieće". Bosenské národní písně chrvatské a pověsti sebral a vydal N. Tordinac. Spisy pro mládež vydává chrv. paedagogicko-literarní výbor. Sedmá kniha obsahuje původní povídku Davor. Trstenjaka Savka i Stanko. Starší i novější povídky a romány vydává na způsob Kobrovy národní bibliotheky knihkupectví Hartmanovo v Záhřebě. Dosud vydáno asi 14 svazků. Ku konci sluší ještě uvésti „Čakavske starinske pjesme", přepsané ze starého rukopisu od V. Vuletiče Vukasoviče. — Nemohu skrovnou stať tuto ukončiti jinak než slovy básníka, jenž pěje:

Napred samo,[1]) ima rodu tieka,[2])
napred duhom, napred glavom,
napred snagom,[3]) napred slavom,
napred samo glas je vieka,
inog[4]) neima[5]) za nas lieka.
Zato[6]) napred složne[7]) volje,
hoće,[8]) mora biti bolje.[9])

*) Úvahu viz „Slov. Sborn. 1883. str. 322.
[1]) jen, [2]) tok, [3]) síla, [4]) jiného, [5]) není, [6]) proto, [7]) svorné, [8]) bude, [9]) lépe.

Co se vypravuje v Križmanově proroctví o králi Matiášovi.

Ze „Vzpomínek na dědečka".

Od Jos. Jurčiče.

Když se v neděli po polednách sešli staří lidé před vesnickým kostélkem, přišla řeč také na podivnou okrouhlou podkovu, která se nachází již od dob tureckých válek na obecním poli. Mnozí lidé živí se tím, že světu dělají a kují novinky o budoucnosti: kdo by tedy našim sedlákům ve zlé vykládal, politisují-li také a nosí-li také bílé kožené kalhoty. Došlo mezi nimi totiž také na otázku: přijdou-li kdy ještě Turci, nebo nikdy více? Jedni tvrdili, že Turek ještě přijde, jedni pak, že již nikdy více.

Dědeček seděl na staré zídce na polo zpustlého hřbitova a vzpíral lokte o kolena; měl první hlas ve vesnickém parlamentě; při tak důležité otázce nemohl tedy mlčeti. Byl však ostrovtipný a mněl: „Řeknu-li, že Turka už nebude, nebude dobře, neboť není horšího nepřítele nad Turka; řeknu-li, že ještě přijde, pak opět mohl bych si uškoditi; snad ho už nebude, když ho už není po tak dlouhý čas." Jak si rozmyslil, vyplnil jednou a řekl: „Víte co, sousedé, jednu košatku brambor a ještě chci si vsadit, že Turka už nebude; avšak na dvě košatky si už nevsadím."

„Jak tedy," povídá jiný, „že se v šembiljském proroctví ještě tak zlé války oznamují, s kým-li bude vojna, jestli ne s Turkem?"

„Ovšem, že jsou; však ještě horší v ‚Križmanově proroctví'," odpoví dědeček a zakývne hlavou, proč se nic nenabízelo, jestli kdo chtěl se s ním hádati. „Križman, pravda, zlé vojny napověděl, Bůh nás chraň; ale nikterak neříkal, že ještě Turek přijde, naopak řekl, že král Matiáš vstane a že Turkům a všem našim nepřátelům kostičky poláme."

„Jak pak je přece tento Križman a král Matiáš?" táže se třetí soused, „a vy to dobře víte, povězte nám; slyšel jsem již někdy, však zapomínám."

„Jak?" jme se dědeček vypravovati; „Križman byl písařem při nějakém statku, jako tento vychrtlý človíček z města, který u nás z došků béře daň, jen že nebyl takovým škarohlídem.

Jednou šel on a jeho pán — nevím, byl-li to hrabě nebo co jiného — do lesa na procházku a zašli tak daleko, že už nevěděli, kde jsou. Križman byl zvědav a rád chodil po neznámých cestách.

„Pojďme, uvidíme, kam se po té cestě přijde; já nikdy ještě po té cestě nechodil a nevěděl o ní," pravil Križman pánovi.

Pán pak řekl: „Križmane, netroufám si dále, pojďme zpět! Hleď, cesty jsme už minuli, snad úplně si zajdeme."

„I co by bylo, nic zlého," odpověděl Križman, „někam už vede tato stezka; vždyť je dobře ušlapána a hladka. Já se nevrátím, byť byste i vy."

Pán se vrátí, Križman pak si uřízne klacek v houštině a srdnatě béře se dále. Šel a šel, tak že mu klesaly nohy. Cesty bylo čím dále tím víc, jakoby ji kdo od zadu odvazoval a mu napřed dodával.

Slunce bylo již nízko, Križman již litoval, že se dříve nevracel, když spatřil, že není cesty už nikam než zpátky. Zahýbl pod velikou skálu, vůkol a vůkol vše bylo houštinou zarostlé. „Hleďte," řekl, „kéž bych byl šel s pánem nazpět, nyní budu musiti tak dále sám se landati." Sedl pod skálu, zahlédne nápis mechem zarostlý. Dívá se a dívá, avšak nemůže chápati, co se čte; tolik pak se mu zdálo, že je něco o králi Matiáši."

Tu otvírají se vrata tam, kde se stezka ztrácela, a na den vyjde stařec, tak, jako mnich. „Co se díváš?" ptá se Križmana. „Tuhle se něco čte o králi Matiáši, a nemohu věděti, co to je."

„A ty bys to rád věděl?" ptá se mnich.

„Ovšem, že bych," odpoví Križman.

„Nuže, pojď se mnou." Pověděv vede ho děrou hluboko pod zemi. Přijdou do hrozně velikého kostela a vstupují dovnitř. Právě četla se sv. mše; avšak všickni posluchačové dřímali, i kněz klímal hlavou při oltáři. Mnich sedne v stolici, kyne Križmanovi, ať si sedne vedle něho. Trochu se pomodlili, pak ho vedl od okna k oknu. Križman pohleděl každým oknem. Při jednom byla hromada mrtvých lidí ležících na chlumku. „Co je to?" zeptá se mnicha. „To je mor," řekl mnich a pověděl mu vše, kdy bude. Pak spatřil ostatními okny vojny, zemětřesení, hlad, sucha a jiné věci. Posledním oknem pak bylo viděti, jak jsou dvě hory jedna ke druhé přivázány. Mezi nimi bylo veliké vojsko pěších i na koních. Uprostřed sedí při krásně zastřeném stole král sám, krásně oděn v zlatý háv a křivá šavle visí mu po boku. Všickni vojínové pak spí; jedni klímají s hlavou přes sedlo, jedněm pak už hlava sklesla mezi kolena. Jediné král opírá se o stůl a spí.

„Kdo je to?" zeptá se Križman.

„Toť je král Matiáš a jeho vojsko," odpoví mnich. „Právě někdo chtěl se všemi těmi vojáky jíti na nepřítele, shrnuly se tyto dvě hory nade vším vojskem. Již mnoho let spí zde. Časem se pak vzbudí král a táže se: letí-li posud ještě titéž ptáci, kteří mají bílé a černé peří na perutech, totiž straky? Řekne-li se jemu, že ano, žalostně hlavou zakývne a opět usne. Ale až se probudí on a jeho vojsko, protrhne ven a přemůže všechny naše nepřátele, tytéž, kteří nás někdy utiskovali a i podnes. Zlé vojny nastanou pak na světě. Plemeno bude válčiti s plemenem. Král Matiáš pak všechny ostatní přemůže, a potom bude na světě tak dobře, jak se čte ve sv. evangeliu, že bude „jedno stádo a jeden pastýř".

„Kdy to vše bude, kdy nebude více strak na světě?" zeptal se Križman.

„Zkus jen vytrhnouti velikou šavli, která visí na stěně, z pošvy," praví mnich. Križman chopil ji za rukověť a táhne; avšak nic více než na jeden palec ji vytáhl, a opět mu zalezla zpět pošva. I vždycky, když se šavle jen kousek ukázal, zdvihali vojínové a král Matiáš hlavy a otevírali oči; když pak mu šavle vlezla zpět, opět vojínové a král Matiáš zadřímali.

„Hleď, ještě nedošel pravý čas. Až se zrodí taký junák, který přijde v horu a tuto velikou šavli vytáhne z pošvy, pak nebude již

žádného takého ptáka, a tehdy vzbudí se král Matiáš a se vším svým vojskem vytrhne na svět."

„Kdy pak se porodí taký junák?" zeptal se Križman. Mnich pak ho udeřil za ucho a zle naň pohleděl; toho mu nechtěl říci."

„Kde pak je nyní toto Križmanovo proroctví?" táží se někteří sousedé dědečka, když dokončil pověsť.

„I — Bůh ví! Za jeho doby měli je prý sedláci, kteří uměli čísti psané. Však toliko rukou a pérem, ne tak, jak dnes viděti v knížkách. Páni, myslím, nevědí ničeho o tom. Nyní pak se lidé čím dále tím méně starají o také věci a písmo se asi již ztratilo. Někteří ještě mnoho nazpaměť vědí, co se prorokuje na ten neb onen rok, mně se však již mnoho vykouřilo z hlavy. Pouze toto o králi Matiáši ještě dobře pamatuji, jak to někdy vypravovávali.

Slovanské umění v pražském saloně r. 1884.*)

Napsal **Jan Lier.**

Obravše sobě za úkol, pojednati o výtvorech uměleckých v Praze právě vystavených s hlediska slovanského a českého, považujeme za vhodné, uvésti prvou tohoto směru ve „Slovanském Sborníku" stať stručným, povšechným rozhledem.

Dějinným faktem jest, že Praha byla první slovanskou metropolí Umění. Arciť nebyl význam uměleckého ohniska pražského nikdy tak veliký a rozhodující jako vliv Říma za dob renaissance, význam Paříže v století barokku i v našem věku. Ba za rozštěpenosti slovanského světa, jenž na východě proniknut úplně zvláštní a samostatnou vzdělaností byzantinskou, na západě pak oděn tvářností osvěty latinské, není ani s podivením, že oživující vliv pražských škol uměleckých nesáhnul daleko za hranice státu českého. Překážkou v tom byla vždy také politická konfigurace slovanského světa, v němž za dob středověkých nevyšinul se žádný stát na stupeň takové převládající a trvalejší moci, jakáž i osvětě podmaňuje. Přes to nalezneme v dějinách českých nejednu periodu, která při srovnání se současným uměleckým rozvojem v zemích slovanských staví Čechy asi na týž stupeň, jaký zaujímalo Nizozemí v století XVI. a XVII. mezi zeměmi germanskými.

Umění v Čechách bylo pak za dob naší národní samobytnosti po výtce vždy umění naše. V té příčině dlužno opraviti blud, tisícerými skripty německých vědátorů, křiklounů a jejich úmyslných i bezděčných potakačů hlásaný, i po slovanském světě rozhlašovaný, a nás Čechy samé částečně ohlušující, blud, jakoby umění české bylo původem i povahou německé.

Vae victis! Meč sklonil nás a němectví vyhledlo si bezbrannou kořisť; jemu měly propadnouti naše duše i statky, naše životy i hroby, naše minulosť i přítomnosť. Čechy považovány odtud netoliko za říšskou, nýbrž i za uměleckou provincii Německa, a vše, co u nás z kamene zbudováno, ze dřeva neb mramoru vytesáno, štětcem malováno, vše prohlášeno za německé; rozdíly příliš do očí bijící děleny na dvé: přednosti českých uměleckých výtvorů jsou prý zvláštnosti německého umění v Čechách, nedostatky pak následky českého vlivu, jemuž umělci u nás podléhali!**)

---

*) Pro nával jiné látky opozděno.

**) Z německých učenců stávají se flibustýři, jakmile překročí Rudohoří neb Šumavu. Tu přestává ihned všechen vědecký klid, poctivý úsudek a řádí prostě německá osobivosť. Kdežto Waagen ještě mluví o zvláštním uměleckém směru českém, - kdežto podjatější již Grueber pojednávaje o stavitelství (s nímž veškero ostatní umění v organické a slohové souvislosti se vyvíjelo), ještě

A co na tom všem pravdou? Přihledneme-li nikoli českým, nýbrž střízlivým okem k svému umění, shledáme, že jest samostatné v rámci latinské vzdělanosti, že jest zvláštní obdobou všeobecného umění occidentalského, rovněž tak jako umění francouzské, vlaské, německé atd., a že přirozeným způsobem přišlo k nám ze svých vlastí přes Německo, poněvadž od jihozápadu nemohlo jíti přes Japonsko, s nímž nesousedíme. Tak přeneseny k nám románský sloh z Italie, gothika přímo z Francie, renaissance zase z Italie, a tyto všeobecné periody umění měly zde, u nás, v českých zemích své české tlumočníky, kteří je přiváděli k platnosti na naší půdě svým českým způsobem, tak jako angličtí po anglicku v Britanii, jako španělští po španělsku ve své vlasti atd.

Umělecký ruch, vzbuzený za Přemyslovců, dospěl k prvnímu vysokému rozkvětu v době Lucemburské (1310.—1420.), načež po přerušení bouřlivou dobou válek za volnosť a víru vzmohl se poznovu za Poděbrada i českých Jagelonců (1450.—1526.), a nabyl mezinárodního rázu pod vládou prvních králů z rodu Habsburského (1526.—1620.); tenkráte podávaly si na Hradčanech ruce Uměny flanderské, vlaské, německé, španělské i české. V sídle krále, panujícího několika říším, nebylo české umění zůstaveno na pokoji svému rázovitému vývoji, a teprve po strašném politickém úpadku národa českého počíná zvláštní, v nejednom ohledu osobitě utvářený ruch umělecký v naší vlasti (druhá polovice XVII. a první XVIII. stol.). Národ byl ubit, ale šlechta i kněžstvo stavěli a zdobili své paláce i chrámy. Česká pozdní renaissance a český barokk mají z té doby své vynikající zástupce v architektech Dinzenhoferovi, Pytelovi, Kaňkovi, sochařích Prokofovi, Placnerovi, Prachnerovi, malířích Skretovi, Kupeckém, Brandlovi, Reinerovi, Balkovi, Noseckém, Liškovi, Heinischovi a j. v. V střízlivé, chladně nivellující a experimentující době Josefinské a letech následujících zaniklo umění u nás jako živý pramen v poušti. K jeho probuzení zřízena r. 1796. „společnosť vlasteneckých přátel umění“ a založena r. 1800. pražská akademie umění výtvarných; r. 1840. zřízena pak „jednota krasoumná“ s praktickým cílem, a r. 1842. zreformována pražská akademie řízením Kristiana Rubena z Mnichova, jenž charakter uměleckého tvoření u nás poněmčil na čas úplně. Architektura, sochařství i malba šly tehdy vůbec německým směrem, málo plodným a půvabným. Jmenovitě malba pěstována v allegoriích, posvátných a monumentalních obrazích, frasovitě, chladně, se znakem ztrnulosti v povšechné faktuře. Uzákoněnosť německé tehdejší tvorby,

praví: „Entwickelung und Culturgang der böhmischen Architektur zeigen sich in Vergleichung mit den deutschen Nachbarländern durchaus eigenthümlich“, což opakuje se stupňovaným důrazem zvláště o umění doby gothické, — kdežto Lübke prostě posuzuje umělecká díla česká, — prozrazuje Kugler, nejznámější německý dějepisec umění, vášnivého Němce; tak o gothice: „Doch ist eine nationale Umgestaltung, besonders in der Auffassung der Einzelformen, nicht zu verkennen, die hier zeitig schon zu einer Entartung des Stiles führt.“ O české malířské škole za doby Karla IV.: „Es mangelt hier im Durchschnitt an edlerem, feinerem Formensinn; plumpe, schwerfällige Bildungen zeigen sich öfter... Vielleicht tritt hierin die Einwirkung einer vorhergehenden einheimisch czechischen Malerei zu Tage.“ Jindřich Otte ohřívá a opisuje ve svých velice rozšířených dějinách církevního umění středověku tytéž a podobné výroky Grueberovy a Kuglerovy. V nejnovější době pak ztratili němečtí učenci poslední drobet střízlivosti a snižují se oproti nám za všední eskamotéry. Tak prof. dr. Woltmann, proslulý a známý učenec, požívající ve vědeckém světě vážného jména, dopustil se z německé náruživosti kozelců, jakéž ani prostřednímu vzdělanci prominouti nelze. Pomíjejíce ostudu, kterou způsobil si ve spolku s „palaeografem“ drem. Pangerlem publikací „knihy bratrstva malířského v Praze“, uvádíme toliko klassický výrok, jejž pronesl prof. dr. Woltmann klidně a důstojně s kathedry, přednášeje o kostele sv. Barbory v Kutné Hoře: „Přední ozdobou tohoto chrámu jest jeho gothický portál.“ Výkvět české gothiky, kostel svatobarborský, má ovšem několik předních ozdob, několik vchodů, ale gothický portál — pražádný! Věru, mělkosti takových učenců rovná se toliko jejich smělosť. Avšak smutné jest, že cizina (i částečně svět slovanský) čerpá poučení o našich památkách ze spisů takových ignorantův a podvádčců.

individualismu málo příznivé, ležela na uměleckém pokolení jako balvan, jejž toliko silnější duchové se sebe svaliti dovedli. Té doby vynikli zvláště malíři Führich, Kandler, pak Svoboda, Trenkwald, později originalní Josef Manes, Gabriel Max, Petr Meixner, Jedlička, krajináři Bubák, Navrátil, Havránek, architekti Ullmann, Bělský, Kranner, Niklas, sochaři Emanuel Max a Böhm. S Jaroslavem Čermákem počíná emancipace českých umělců ze převážného a skoro bychom řekli otravujícího vlivu německého. Stavbami proslavuji se architekti Mokr, Šmoranc, nejnověji Zitek a Šulc; plastickými díly sochaři Čapek, Šimek, v naší době Myslbek, Mauder, Šnirch, Wagner, Seeling, Kafka, nejnověji pak počíná obraceti k sobě pozornosť Strachovský. Ve figuralní malbě dobyli si čestného jména Canon-Straširybka, Karel Purkyně, S. Pinkas, portretista Knobloch, krajináři Haubtmann, Malý, Wachsmann. Naší dobou pak nastal věru utěšený rozkvět českého tvoření; arciť nemůžeme říci posud českého umění, neboť naši umělci, nemajíce v Praze mocného a ustáleného střediska, pracují rozličnými směry podání, jaké si osvojili v čelných, bohudík nikoli již výlučně germanských školách. Brussel, Paříž, Mnichov, Řím jsou průpravnami našich novověkých umělců, kteří většinou již pracují vzletem koncepce, skvělou technikou a lahodou výrazu i kresby. První z našich souvěkých malířů ve figuralní malbě jsou Brožík, Hynais, Fr. Ženíšek, Seifert, Liška, dále Schwaiger, Aleš, Tulka, Lerch, v krajinářství Kirchnerová, Mařák, Chittussi, K. Liebscher a j. v.; slibné talenty objevily se ve Věšínovi, Knöchlovi, Hlavínovi, Šikanedrovi, Pirnerovi.

Jistá zásluha o vypuzení němectví z pražské akademie náleží bývalému, pohříchu záhy zemřelému řediteli Janu Swertsovi, rodem Belgovi. Swerts přivábil do Prahy na výstavy řadu znamenitých belgických malířův a vtiskl vyučování akademiků nový, na pracích dorostu uměleckého již patrný ráz. Ač nepovažujeme belgickou „peinture grise“ za samospasitelnou, aniž archaistickou stilisaci a velikou umírněnosť v charakterisování, uznáváme přec vděčně působení Jana Swertse i jeho soudruha Godefroy Guffensa v Praze.

Přes to a jakkoli vyjmenovali jsme svrchu značnou řadu souvěkých umělců českých, musíme doznati, že německá umělecká záplava Prahy jest početně dotud značná, charakter pražského salonu pak rok co rok vpravdě mezinárodní. Není zde místo, na němž bychom pojednali šíře o příčinách tohoto zjevu.

Němce bychom však rádi měli ze *svého* uměleckého světa vypuzeny; odpor proti vtíravosti jejich umění jest přirozený, v něm spočívá částť obhájení naší národní samobytnosti, a v něm jest nám každý, především pak *slovanský* umělec vítán.

Pohříchu objevují se slovanští umělci v pražském saloně toliko nahodile, jednotlivě a z velké části teprv na přímé požádání. Tím více těšiti se třeba z příjemného úkazu, že díla jejich bývají pravidelně zjevy pozoruhodnými. Nehledíce k pojediným výstavám slavných obrazů Matejkových a Siemieradzkého pamatujeme z posledních let, že velmistr Matejko byl ozdobou našeho salonu r. 1868. („Sněm varšavský r. 1773.“), a r. 1876. („Ivan Hrozný“), Gryglewski r. 1868., 1870. a 1871., výtečný Ivan Ajvazovskij r. 1871. a r. 1879., Gierimski r. 1872., proslulý Vl. Szerner r. 1876., A. Swieszewski r. 1877. a 1884, D. Skutecký od r. 1878. častěji, znamenitý Čumakov r. 1879. a 1880., roztomilý Bronikov r. 1879. a 1881., dokonalý portretista Grabowski r. 1879., 1880. a 1882., Langié r. 1879., chvalně známý historik Gerson r. 1880. a 1882., nedávno zesnulý Lesser r. 1880., Andrzejkowiczowa 1880, Maszynski 1882. a 1884., výborný krajinář Rybkowski r. 1882., Chrvat Nikola Mašić r. 1882., Godlewski r. 1883., Bakalowicz, Buchbinder a Krajewski letos poprvé — — A toť za 17 let v sedmnácti výstavách po *zevrubném* uvedení všecko!

Jednou ze závad, o nichž jsme se rozepsati nemohli, jest dosavadní nedostatečnosť pražského výstaviště. Tato pomine však již rokem příštím a letos naposledy musíme s ní účtovati, spatřujíce v ní také příčinu, proč díla, o nichž pojednati chceme, nejsou snesena na jednom místě, nýbrž rozptýlena ve třech výstavištích: na staroměstské radnici, v závodě Lehmannově, a gros, vlastní výstava umělecká na Žofínském ostrově.

Shrnujíce všechny pod jedno hledisko, počínáme návštěvou ve veliké zasedací síni na radnici staroměstské, kteráž jediná poskytla dostatečného

místa pro obrovský, téměř 10 metrů široký a skoro 7 metrů vysoký obraz Václava Brožíka, „Mistr Jan Hus na soudě koncilu kostnického dne 6. července 1415.“.

Náš mladý, hlavně pařížskou školou vyzralý a již světem proslavený umělec, může snadno býti českým Matějkem, přihlížíme-li k jeho volbě předmětů a k způsobu pojetí a formě vyjádření. Jinak porovnávati nelze, jsouť velmistr polské malby i náš umělec každý o sobě povaha umělecky osobitá a zvláštní.

Posud ovšem není volba sujetů Brožíkových tak ustálena. Orlím letem krouží umělec kolem své vlasti, obéře si k práci předměty vzdálené, „Kolumba na dvoře kastilském r. 1492.“, „Slavnosť u Rubensa“, „Petrarku s Laurou“, a vrací se opět k své slovanské domovině s „Pěvcem ballad“, zastavuje se na Vyšehradě ku „Hře v šachy“, na Hradčanech s „Králem Rudolfem II. u alchemisty“, putuje s „Poselstvím krále Ladislava ke dvoru francouzskému“ pro nevěstu, a uvádí nás posledním svým dílem před koncil kostnický.

Tedy v událosť světodějnou; a hned in medias res, k dramatickému vrcholu veliké tragedie kostnické, v okamžiku, kdy církevní soud pronáší krutý svůj ortel nad mučeníkem. Hledíme do choru kostnického chrámu: před námi v pozadí trůní věrolomný král Zikmund, přioděný znaky své velebnosti a provázený knížaty říšskými; na pravo od císaře pod baldachinem předsedá soudu kardinál Jan de Brogni, obklopený kardinály, biskupy a preláty; proti nim u stojanu, na němž pověšeny kněžské odznaky odsvěceného kněze, stojí náš mučeník, za ním jednání zapisuje papežský uditore, obklopený českými hostmi koncilu, v jichž sboru zvláště rozhořčení, zarmoucení čeští páni vynikají.

Velikolepá událosť vyjádřena tu Brožíkem skutečně důstojně a velkolepě. Zmínivše se již o umělecké správnosti v uchopení pravého, rozhodného okamžiku, dodáváme, že rozvrhem, koncepcí a charakterisováním celku i jednotlivostí dán tomuto momentu výraz úchvatný. V obdivuhodné vzdušné perspektivě Brožíkově nabývá výjev překvapující živosti a plastičnosti, rozvrhem v koncepci a v koloritu zjednána soustředěnosť, rovnováha i soulad bez příliš patrné schválnosti, individualisování jednotlivých postav jest případné, ostré a rozmanité, kresba celkem dokonalá, virtuosní technika v barvě oslňující, propracování do podrobností velmi pečlivé. Velké plochy sytých lokalních barev ovládá Brožík hravě, v čistotě prohledu má přece samou jemnou nuanci, hladké přechody a doplňování koloristické. Jediné co bychom si přáli, bylo by položení horizontu o málo níže, a více historické správnosti v krojích českých pánů. Brožík oděl je ovšem v dobrém úmyslu po slovansku, avšak divákovi, vědoucímu, že čeští páni r. 1415. strojili se jako panstvo veškeré západní Evropy, hrají tito naši šlechtici poněkud do cizí barvy.

Brožíkův „Hus“ setkal se s velikým úspěchem na výstavách v Paříži a v Berlíně r. 1883., a právě koná se u nás sbírka, aby mohl býti zakoupen jako majetek národní.

V saloně Lehmannově vystaveno jest několik drobnějších prvotin Brožíkových.

Tamtéž nalézáme nejnovější spanilé dílo Fr. Ženíška „Boženu“. Předmětem obrazu jest setkání se knížete Oldřicha s peruckou dívkou, Boženou, na lovecké potulce knížecí r. 1007. a vzplanutí lásky panovníkovy ku krásné dívce, která jeho chotí, kněžnou a matkou slavného knížete Břetislava Achilla se stala. Obraz jest rozkošný, pojetí poetické, ráz díla jemně lyrický, koncepce volná i ušlechtilá, kresba obratná i svědomitá, kolorit svěží, případný. Rekyně obrazu pak, Božena, náleží k nejrozkošnějším zjevům v české malbě novověké. — V sousedství tohoto znamenitého díla nalézáme kartony k Ženíškovým chvalně známým allegorickým malbám v „Národním divadle“, jehož stavba byla našim umělcům výtvarným vhodnou a šťastnou příležitostí k velké a vděčné práci, která jim samým velmi prospěla. — Přecházejíce na Žofín setkáváme se poznovu se Ženíškem ve výtečném cyklu „Zvířátka i Petrovští“. Podkladem cyklu jest česká pohádka, kterouž nám umělec vypravuje v šťastném rozvrhu, jadrným slohem, elegantním a přec mocným přednesem, jakož i s neodolatelně působivým, a přec ušlechtilým humorem. — Jinou vystavenou prací dovozena opětně Ženíškova routinérská vyspělosť v malbě podobizen.

Přistupujeme k umělci, který původem náleží nám. Rakouský důstojník z českého rodu, Jan Straširybka, oddal se teprve v pokročilých letech malbě, přijal jméno Hanuš Canon a slyne zejména svými podobiznami ze vznešených kruhů. Zde má právě vystaveno dílo z oboru malby posvátné, votivní obraz P. Marie, na němž znáti jest velmi patrně zdárný výsledek Canonových studií starých mistrů, jejichž manýru si umělec ve svém pečlivém a šťastném tvoření dokonale osvojil.

Z mladších vítá nás na Žofíně obzvlášť mile E. Liška, pracující dosud v Mnichově, dobrým obrazem „Hagar a Ismael na poušti". Mnohoslibný talent Liškův vykvasil se již a podává nám tímto dílem překvapující důkaz své umělecké zralosti, rozvahy, šťastného pojímání a trefného charakterisování jakož i svědomité a účinné faktury v kresbě i barvě. — Méně novým ve způsobu své práce jest Alfred Seifert, rovněž z mnichovské školy. Individualita Seifertova spočívá v jemném, čistém, do zevrubna hladce propracovaném díle, kterému by přáti bylo toliko sesílení profilů, světel i stínů. Vystavený obraz „Filipina Welserovna, choť arciknížete Ferdinanda Tyrolského, návštěvou u vězněného biskupa Českých bratří Jana Augusty v žaláři na hradě Křivoklátě r. 1561.", náleží k řadě pěkných prací Seifertových, jehož oblíbeným sujetem jsou luzné dívčí tváře. Také s hezkou, delikatní podobiznou od Seiferta setkáváme se na výstavě. — K vůli úplnosti uvádíme rozměrný obraz dra. Agathona Klemta, vystavený v závodě Lehmannově: „Poslední kvas zimního krále", znázorňující českého krále Bedřicha Falckého s družinou dne 8. listopadu 1620. u hostiny v zámecké jídelně na Hradčanech, do níž vstupuje český plukovník Habernfeld se zdrcující zprávou o ztracené bitvě na Bílé Hoře.

V témž závodě obdivujeme se geniovi Josefa Manesa (narozen 1821., zemřel 1871.) v řadě prací, mezi nimiž neobyčejným půvabem poutá cyklus „Život a rozmary na panském sídle venkovském". Sluší jej ceniti jako pravou perlu allegorické komposice, při níž sloužil nesnadný material dětský k tlumočení affektu zralých lidí v nejrozmanitějších zábavách a rozmarech. Řešení úkolu jest vpravdě genialní, bohatosť motivů neochuzena jednotvárností, z práce dýše svěžesť, v provedení zračí se veliká promyšlenosť a svědomitosť. — Rovněž u Lehmanna vidíme řadu originalních skizz Mikuláše Aleše, v nejednom ohledu následníka Manesova, leč jinak zase původního a šťastně vynalézavého. — Na Žofíně dostavil se letos Gabriel Max, proslulý mystik malířský a virtuos ve zvláštním díle koloristickém, s ukázkou méně vynikající, hlavou Ifigenie. Studie naprosto jiného rázu jest pěkná, živá dívčí hlava Josefa Ženíška. — Velmi zajímavé studie, „čínskou hudebnici", „stařenu" a „hollandskou dívku", pak znamenité podobizny děkujeme mladému pražskému umělci Lvu Lerchovi, jehož dílo jeví již nyní takměř všechny vlastnosti dobrého portretisty, zakládajícího na bedlivých studiích a pracujícího s velikou péčí, jakož i zevrubností a samostatností ruky.

Mezi vlastními genristy nalézáme bizarrního Schwaigra se sbírkou hastrošů, nadaného Jaroslava Věšína s čiperným, dobře komponovaným a technicky značně pokročilým „Táborem cikánů", Knöchla s pozoruhodnými římskými studiemi, generala Mírohorského s malovanou humoreskou „slovanská bezstarostnosť"; k nim druží se nejmladší síly Šikanedr, Mikš, Bartoněk slušnými pracemi, dále pak Jakeš bakchantkou, k níž pohříchu obral si za vzor stvůry Makartovy. Sluší litovati každého talentu, jenž snaží se napodobiti vídeňského koloristu; v jeho přednostech, dekorační vynalézavosti a ovládání všech vnad palety nelze ho snadno dostihnouti, a v děsných svých nedostatcích jako kreslíř, komponista a charakteristik není Makart ovšem následování hoden.

Mezi krajinami nacházíme jedno obzvláště vynikající dílo, myšlénkově hluboký „Scirocco" od Marie Kirschnerové, naší impresionistky ze školy Dupréovy, pak teplou, milou krajinku Malého, velké veduty Řivnáčovy z Alp, chvalně známé obrazy z řeckého archipelu od Haubtmanna, konečně dobrá díla, jež zaslali Karel Liebscher, Hlaváček, Wachsmann, Havránek.

V zátiších vyniká Mikešová, v plastice jsou pozoruhodni Seidan a Procházka, pak Strachovský v saloně Lehmannově, kdež i krajinku z mladých let Jaroslava Čermáka viděti lze.

Přistupujeme nyní k umělcům slovanským. Jest jich poskrovničku, veskrze Poláci, nám vždy milí a sympathičtí.

Do historického genru s určitým sujetem spadá „Král Zikmund III. jakožto zlatotepec“ od Šimona Buchbindera v Mnichově. Spatřujeme krále pracujícího o ciselování skvostného poháru a kolem panovníka dvořany, plné povinného obdivu. Král, pohroužený ve své dílo a nedbající družiny, jest postava nadmíru zdařilá i šťastně komponovaná; vyniká vysoko nad své okolí, v němž zaslouží všeho uznání zvláště propracovanosť detailů, obratné seskupení nářadí a předmětů i pečlivý koloristický traktament celku. K Buchbinderovi druží se Damian Krajewski (v Mnichově) genrem „Loučení“ s historickým zabarvením. Pod stromem před dvorcem spatřujeme polského šlechtice ve válečné zbroji, loučícího se s chotí hluboce pohnutou. V pozadí táhnou vojska, stranou stojí kněz s biblí, útěchou opouštěné. Dovedná komposice, jistým širokým štětcem na plátno vržená, velmi energická ve vyjádření affektu, sytá v barvě. Palma však náleží tentokráte Julianu Maszynskému z Varšavy, jehož dílo „Večerní modlitba Beduinova na ulici arabského města“ jímá zvláště výtečnou perspektivou, osvětlením, a hlavní postava případnou, veskrze bezvadnou propracovaností: škoda, že obraz umístěn způsobem, jenž nedovoluje pozornějšího prohlednutí pěkného díla. L. Bakalowicz z Paříže obeslal výstavu „dámou v jízdeckém obleku“, jak se podobá, portretní studií, slušně provedenou a jmenovitě v draperii pozoruhodnou. U Lehmanna vidíme pak dobře míněný, situaci případně znázorňující genre Alfreda Wierusze-Kowalského, „Židovská pošta v Polsce“.

K nejlepším paysagistům, na Žofíně zastoupeným, náleží A. Swieszcewski z Mnichova. Vystavené dvě krajinky, „Jezero Aronzské“ a „Motiv z Polska“ jsou ve své způsobě roztomilé i připomínají nám živě Rybkowského, který před dvěma lety Žofínskou výstavu také ozdobil. Na obou pracích Swieszewského jeví se vzácné porozumění přírodě, vniknutí do jejích půvabů, široký rozhled, smysl pro typ krajiny a vyspělá schopnosť, vyjádřiti jej v díle právě uměleckém. Zejména „Motiv z Polska“ zamlouvá se rázovitostí a v něm také jeví se veliká obratnosť umělcova, malovati vzduch, perspektivu, pozadí, zachytiti pravý, charakteristický kolorit.

Končíme svou úvahu zmínkou o jemném, rukou zralého umělce pracovaném genru Dominika Skuteckého z Benátek, o němž nám však známo není, ku které větvi slovanské rodiny náleží.

Vyložili jsme stručně úvodem veškeré stránky poměrův uměleckých v Praze, prošli jsme dále naším salonem a ocenili jsme všechna díla umělců českých a slovanských.

Jak praveno, jest vroucím přáním naším, abychom k úvahám svým od roku k roku víc a více vděčného materialu od umělců slovanských dostávali, aby i v našem saloně byla Praha slovanskou, aby si v něm celý svět slovanský v umění ruce podával. Poznejme se a milujme se. Voláme i slovanské umělce do Prahy na obhájení, upevnění a zvelebení západní bašty veškerého Slovanstva. Řekli jsme již proč a dodáváme: Zde u nás bojuje duch slovanský za všechny a za každého zvláště.

Příštím rokem otevrou se salonu trvale prostranné, důstojné a všem požadavkům hovící síně uměleckého paláce Rudolfina. Na shledanou v nich!

J. E. Smoleř — J. E. Purkyňovi.*)

Welě čescěny kněže
Wosebny kněz professor! Łazu, 11. Dec. 1839.

Po dowoleňu Wašeje Wosobnoscje pši mojim svotendženu z Wratslawa wozmu dženša składnosc, zoby na Was pisał a Wam nješto teho, štož Serskej zemi w Słowenskich wjecach džjełam, rozpowědał.

*) Z pozůstalosti Purkyňovy, poskytnuté nám laskavě okr. taj. p. Šimkem. — Zachováváme úplně pravopis originalu. Red.

To prjene, na čo Łužicach moju prócu złožich, bje to, zo stawy Budišinskeho a Lipčanskeho Serskeho towarstwa pšěmohł sym, zo nowu orthografiju pšiwzać a tejž nydom zpóznać chcychu, zo so Serbowstwo hinak zdźěržeć němože, dyžli pšěž zjednoćenje z druhimi Słow'anami, k najmeňšemu toła z Čechami a z Pólskimi. Po tym su Budišenjo a Lipčenjo, kaj tejž někotsi duchomni a nješto kandidatow a wučeřow, wewšim otal snadž 30, slubili, zo budža z tutej orthografiju pisać, a já mysľu sej, zo tak prjeňu kročeľ pšibližeňa k našim dalokim bratram zkročili smy. Dalě sym ja to założił, zo my kandidaći po novim ljeći „Kwěty", „Tygodnik Póznański" čitamy, a so tak dalě, bólé w Čjeskej a Pólskej ryči wobtwerdźimy. Knéz Macieiowski je mi Zholércu slubił, zo chce mi tejž njekajku Rósnsku nowinu hać do Wratsława pósłać a wón praješe, zo dyrb'ał so tejlé wjecy dla Was prašeć, dokelž ju z Wami zryčeć chcył.

Je so to stało a je wón snano što do Wratsława pósłał, da chcyła mi Waša Wosebnosc pšećelně zjewić, kak to tale wjec ma. Nědawno sym Kollarowe „Zpěwanky Slowaků" pšečitał a v nich 3 romancy namekał, kotrež my Serbjo tejž mamy, cf. Kollár I. p. 7., 5.; I., 12., 7., a II, 5., 3. Serske pak su welė dljehše a dokoňavše, a Wy to snadž na nė dopomnióe, dyž Wam kójždeje zpočatk praju: 1. Wuherowskej zemi atd. 2. Jydlenky su rubali atd. 3. Maruška pjesačku hraješe atd.

Jara rad by ja pširunaňa dla tejž druhich Slow'anow narodne pjesnje pšečitał, alė dokelž so to skoro stać dyrbi, něwjem, wotsał je wzał by. Pola nas nichton ňeje, kiž by nješto tejelč literatury mjeł a prjedy hać što pšež kniheřow krydnu, mam dołho čekać. Pšetož hižom w Septembru sym sej njekotre knihi Prazy žadał, alė hać dotal mi hišće nićo pósłali ňejsu — a sej žaneje druheje rady ňewjem, dyžli zo by Was z prostwami wobćěžił. Móhli mi snadž Wy na njekotrė ňedželje to, štož w Čjeskich a Pólskich narodnych pjesničkow maćė, poščić?

Mi by to jara lubo było a ja by Wam wšytko za 2—3 Nědželje z najlůboznejšim dźakom zasy posłał. Studios. Theolog. Kathol. Warnać Łužčan a Serb, kiž Wam tonlė lis pšiněse, budźe mi te knihi pšež pósły do Zholěrca wobstarać. Něda so pak tolė Wašich knihownich prawiznow dla wůwěsc, da němjejće mi moju prostwu za zło alė za wopokaztwo, zo sej mojej samotnosci a dalekosci Čjeskeje a Polskeje literatury w narodnych pjesňach hinak pomhać ňemožach.

Prostwa, kižmy wjesci dopelnić možeće, hišće mam, a ta je zo by mi Waša Wosebnosc jedyn mały Čjeski a tejž jedyn tajki Pólski Słownik paměnowała, tola dybitej wšje nowe słowa wopšiječ, pšetož „Karl Ignatz Tham Prag 1805" kotrehož ja mam, mi nidźe ňedosaha, dokelš žane nowe słowa nima. — Dale chcyli Wy tejž ton pisany Serski Słownik, kotryž ja k Wam pšiňesł sym, Wadnaćej dać, hejzo jón tutón hižom nima, pšetož my jeho Łazu k wudźelaňu słownika kiž snano jutry 1840. na swjetlo woňć budźe třebamy.

Tola čim wjacy Wám pisam, čim bolė Was wobćěžim. Bydźće strowi!

Ja sym a wostaňu, moj kněz professsor

Wašeje Wosebnoscje najswjerniši

J. E. Smoleř, cand. theol.

Jan Arnošt Smoleř.

Lužickým Srbům zemřel 13. června velečinný a obezřelý vůdce, pro veliké zásluhy o svůj národ i pro literarní práce od všech Slovanů vážený i ctěný J. E. Smoleř (Schmaler).

Narodil se 3. března 1816. v Horní Lužici, v Łuci (Merzdorf), kdež otec jeho byl učitelem. Již v Budyšíně, kdež vzdělával se v gymnasiu (1830. - 1836.) pobádal činně své spolužáky k učení se jazyku srbskému, a skončiv studia gymnasijní odebral se do Vratislavi, kdež stal se při tamní universitě poslu-

chačem evang. bohoslovné fakulty. Tam založil r. 1838. spolek studujících pro lužickou historii a řeč. O působnosti Smoleřově v srbském oddělení tohoto spolku zvěděl slavný Purkyně, kterýž ihned jal se horlivého Lužičana a zároveň několik polských studentů s jazykem českým seznamovati. Později přijal Purkyně mladého Lužičana do svého domu a svěřil mu vychovávání vlastních synů.

Po skončených bohosl. studiích připravoval se Smoleř ke zkouškám i hodlal přijati domácí vyučování v jedné šlechtické rodině ve Slezsku. V tu dobu pečoval též baron Stillfried o to, aby Smoleřovi uděleno bylo královské stipendium pro studie v oboru slovanské filologie (na tři léta), a sice proto, aby ucházeti se mohl později o stolici slavistiky v Prusku. Tím stal se Smoleř od r. 1842.—1845. pilným posluchačem nového professora slavistiky při universitě vratislavské — Fr. L. Čelakovského.

V čase studií ve Vratislavi počala se Smoleřova literarní činnosť. Již roku 1841. vydal „Małeho Serba" a první díl národních „Pjesničsk"; r. 1842. přispíval do Jordanovy „Jutnički"; r. 1843. vydal německosrbský slovníček a druhý díl „Národních písní" s důležitými přílohami. S Wařkem pak dohotovil překlad Čelakovského „Ohlasu ruských písní", kterýž péčí Fr. Douchy r. 1846. vydán byl v Praze.

Pro churavosť a přemnohé jiné práce ve prospěch věci národní byl nucen vzdáti se myšlénky ucházení se o professuru. Od r. 1845. horlil Smoleř hlavně pro založení Matice srbské (lužické), kteráž konečně r. 1847. došla povolení. Roku 1846. odebral se neunavný pracovník do Lipska, aby vstoupil do redakce důležitého tehdáž pro vše Slovanstvo časopisu: „Jahrbücher für slavische Literatur (J. P. Jordan)".

Roku 1848. přestěhoval se Smoleř do Budyšína. Tu převzal redakci Zejleřových „Novin", jichž pomocí, jakož i osobním působením ve spolcích budil lid k novému životu. Od těchto časů nazvati lze S. vůdcem Lužičanů. V čase revolučního hnutí v Sasku udržel Srby na zákonní cestě, na kteréž pak získali částečné uznání své národnosti v Sasku.

Roku 1851. založil malé knihkupectví, kteréž r. 1863. (do r. 1870.) zároveň s p. Pechem (pod firmou „Schmaler & Pech) rozšířil a přeměnil na knihkupectví rázu všeslovanského. Později bylo knihkupectví toto přeneseno do Lipska. Roku 1875. zakoupil Smoléř i vlastní tiskárnu, čímž umožnil výhodnější vydávání svých časopisů a knih.

Hlavní literarní zásluha J. E. Smoleřa spočívá v tom, že po tolik let horlivě vydával svým nákladem „Srbske Nowine", 1858.—1859. „Měsačny Přidawk", 1860.—1881. „Łužičana", 1876.—81. „Lipu Serbskou", jakož i mnohé menší spisky pro lid. Kromě „Serb. Novin" redigoval Smoleř po více let Časopis Maćicy Serbskeje, Łužičana atd.

Smoleř byl prvním, vytrvalým, uvědomělým Slovanem mezi Lužičany! Vystoupil současně s drem. J. P. Jordanem, ale v činnosti jej přetrval na dráze neunavných snah pro zvelebení lužické řeči a národnosti. Aby posloužil povšechně literatuře slovanské i slovanskému knihovému spojení, jal se vydávati novou řadu časop. „Jahrbücher" (1852.—58.), „Zeitschrift für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft (1862.—65.) a s panem Pechem „Centralblatt für slav. Literatur und Bibliographie" (1865.—68.). Taktéž přeložil i vydal některé spisy a stati ruské (A. Hilferdinga, Košeleva, Chomjakova) do němčiny. Zároveň však stále obracel Smoleř péči svou k důležitým podnikům národním, zejména k „Matici" a k matičnímu domu, této veledůležité instituci Srbů lužických. V té příčině podniknul několik cest do Ruska. Avšak uskutečnění veliké myšlénky vystavení nového domu pro Matici spojeno bylo s velikými obtížemi. Po delší nemoci odebral se (1881.) opět (po čtvrté) do Polska a do Ruska, a sice hlavně za tou příčinou, aby vyžádal hmotnou podporu pro nově založené „Towařstwo Pomocy", jehož účelem jest odpomoci nedostatku vzdělaných Srbův a podporování chudých studujících. I na Rusi stihla ho krutá choroba. Z této velice namáhavé cesty vrátil se teprve v červenci 1883. do vlasti — seslaben velmi a zmořen. Přes to však pracoval ještě! Přispíval do milých mu „Nowin" a připravoval některé vědecké práce k tisku (překl. evangelia sv. Matouše s textem staroslovanským, zápisky jazykozpytné a j.). Tu uchvátila ho dne

13. června smrť a přetrhla niť velečinného a záslužného jeho života. Pohřben jest v rodinné hrobce na „Hrodźišku“.

Smoleř pracoval pro svůj národ neunavně a šlechetně. Doma i za hranicemi mezi soukmenovci nemohly zásluhy takové zůstati bez uznání.

V dějinách Srbů lužických zůstane jméno Smoleřovo slavným — a ostatním Sovanům bude pohnutkou nezapomínati na Lužici. Česť památce jeho!

V Budyšíně. *Michal Hórnik.*

Rozhledy v literatuře.

Споминки про жите и дѣяльнôсть Володимира Барвѣньского. — У Львовѣ 1884., str. 134. (Dokončení.)

Všechna tato mnohostranná činnosť nestačila však B. Postavení Rusínů stalo se v letech sedmdesátých přímo zoufalým, lid sám klesal vždy hlouběji pod tíhou lichvářů, a nebylo nikoho, kdo by se byl zasazoval o povznešení lidu selského. Celý směr, kterým se brala tehdá a posud namnoze haličskoruská intelligence, byl pochybený; aby se došlo kýženého cíle, třeba by se jiným způsobem pracovalo na povznešení národu maloruského v Haliči. K tomu cíli rozhodl se Barvinský založiti politický list, a aby se tomu zcela mohl věnovati, nerozpakoval se obětovati dráhu advokatskou, slibující mu mnohem skvělejší budoucnosť. Ač ho přátelé zrazovali, byl již rozhodnut; 1. ledna 1880. vyšlo první číslo nového časopisu „Dilo“. Nesmírné jeho namáhání nebylo však bez úspěchu, časopis záhy počal nabývati ceny i váhy i šířiti se stále více mezi obyvatelstvem; již v prvním čtvrtletí měl více než 600 předplatitelů. Jeho zásluhou byla velká národní slavnosť r. 1880. ve Lvově pořádaná na oslavu Josefa II, mohutná jeho řeč rozšířena v otiscích v celém národě. Není divu, když záhy se začali hlasové objevovati, že by taký muž, jako B., měl zastupovati snahy rusínské na sněmě; tak nabízena mu kandidatura do říšské rady r. 1881. za okres Lvov-Horodok-Javoriv, on však se jí zřekl ve prospěch staroruského kandidata, aby hlasy nebyly roztříštěny, a kladl větší důraz na práci v zemi samé, na probouzení a vzdělávání lidu. Při známé aféře Hnilinské a processu Olgy Hrabarové i soudruhů zaujal B. stanovisko zvláštní proti straně staroruské, zatracoval to jako neprospěšné, ano škodné demonstrace; hlavním úkolem má býti každému vzdělání lidu, povznešení jeho poměrů materielních, a ne hádky náboženské. Namáhavá, rozčilující práce duševní podkopala znenáhla zdraví B., hledal oblevy v Karlových Varech v létě 1882. a také ji našel. Než však i zde nezahálel, seznamoval se s předními vůdci českými, studoval poměry české i dějiny novověkého vzkříšení národa našeho; dospěl k náhledu, že jediná cesta, na které by mohli Rusínové dospěti svého cíle, jest, aby začínali ab ovo podle vzoru českého; celý tento programm vyložil v „Dile“ ve svém dopise z Prahy r. 1882. v č. 62. Navrátiv se do Lvova, znova vrhl se plným zápalem do práce, časopis svůj „Dilo“ rozšířil, tak že od r. 1883. vycházeti začal třikráte týdně. V pozdním podzimě odebral se na veselku svého sestřence do Tyškovec u Horodenky, nastudil se a upadl do těžké nervové nemoci, kterou nesmírně trpěl; pracoval však dále, tak že neduh jeho stal se velmi nebezpečným. — V říjnu 1882. počal B. jako náčelník strany mladoruské vyjednávati se stranou staroruskou, aby se ve věcech společných docílilo jednoty, a vůbec staral se, aby se jak ve věcech společných, tak i v „Domě národním“ v „Stavropigiji“, v „Matici“ soustředily všechny třídy národa haličskoruského bez rozdílu vyznání politického. Sám však Barvinský, ač sama sebe zapíral při své snaze po sjednocení Rusínů, zakusil trpce nesvár obou politických stran. Při doplňujících volbách z okresu Rava-Sokal-Zovka (v lednu 1883.) navržen B. od obou posledních okresů za kandidata do říšské rady. Mezitím přihlásil se za kandidata také jeden člen staroruské strany, který byl podporován od komitétu volebního proti B., jehož vlivu se vůbec podařilo přiměti mladoruskou stranu k vyjednávání se staroruskou; aby učinil volbu ruského kandi-

data možnou, ustoupil B., aby na něho nepadla vina předvídaného neúspěchu. — Pohřeb Barvinského. — Zmíněný nahoře neduh B. se mezitím velice zhoršil, nebyl by však přece jemu podlehl, kdyby nebyl trpěl na organickou vadu srdeční, která jeho životu učinila konec dne 3. února 1883. Pohřeb jeho stal se mohutnou národní manifestací, též polská intelligence súčastnila se, a přední zástupcové polské žurnalistiky vzdali svorně svůj hold povaze, ctnostem i zásluhám zesnulého. V Barvinském, vyslovil se Вѣстникъ Европы", ztratily obě národnosti haličské (polská i maloruská) muže, nejzpůsobilejšího pracovati k brzkému smírnému řešení sporu polskoruského v Haliči na základě obapolného vyrovnání.

Knížce této dodává zvláštní ceny, že se uveřejňují ukázky z různých dopisů Barvinského, tak že se stala znamenitým příspěvkem k ocenění rusinských poměrů v Haliči za nejnovější doby. Knížce přidána podobizna zesnulého.

Dr. *J. Polívka.*

Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія. Н. И. Петрова. Кіевъ 1884., str. IV. + 457. + XV.

Maloruská literatura, jejíž právo existenční vůbec se podnes ještě na mnoze popírá, nemůže si naříkati na nedostatek badatelův i historiků. Polemika, do kteréž její obhájcové byli zapleteni, nesla to zajisté s sebou. Autor nadepsané knihy jest již známým její historikem: pojednal o ní ve knize vydané před čtyřmi lety „Очерки изъ исторіи украинской литературы XVIII. вѣка", ve které probral školní „dramata" kijevská m. stol. Kniha, kterou právě ct. čtenářstvu oznamujeme, skládá se ze čtyř pětin z článků vytištěných autorem v letech 1880.—83. v „Историческомъ вѣстнику" petrohradském. P. spisovatel pojednává o posavadních dějepiscích maloruské literatury kriticky a podává pak své rozdělení. Při posuzování vývoje nejnovější literatury maloruské dlužno míti zřetel na její poměr jednak k Rusku, k (velko)ruské literatuře, a jednak k polské. P. spisovatel rozeznává šest period: 1. Dobu ukrajinského pseudoklassicismu i parodovaných básní, ód, komických oper atd., zahájená J. P. Kotljarevským. 2. Dobu sentimentalní ukrajinské literatury, jejíž hlavním repraesentantem jest Kvitka-Osnovjanenko; 3. Dobu romantické literatury, vyvinuvší se pod vlivem velkých poetů ruských i polských Puškina, Mickěviče a j., sem náležejí A. Metlinský, M. N. Petrenko, V. Zabělla, A. S. Athanasjev-Čužbinský a j.; 4. Dobu národní literatury, která považována za spojení klassicismu i romantiky s principem národnosti a byla skutečně odleskem snah slavjanofilských. Sem počítati dlužno předně sběratele národních písní, pohádek i historických materialů, jako na př. Maksimoviče, Bodjanského a j. Směr tento patrný jest v historických románech i dramatech z ukrajinského života a jmenovitě v ukrajinských povědech Mik. V. Gogola a jeho školy. 5. Dobu ukrajinského slavjanofilství, od konce čtyřicátých let do počátku šedesátých, stýkajícího se s ruským slavjanofilstvím a nepřátelského polonismu. Jejími hlavními repraesentanty byli Kostomarov, Kuliš i Ševčenko. 6. Dobu nejnovějšího ukrajinofilství od let šedesátých, nabývajícího znenáhla ráz demokratický a stýkajícího se s ruským realismem. Spisovatel ovšem přiznává, že nemožno všech spisovatelů maloruských určitě i přesně rozděliti na uvedené části. Z těch příčin rozbírá se napřed i určí se celkovitý ráz jedné každé z uvedených period a potom podává se přehled i rozbor literarní činnosti jednotlivců. Předností této knihy jest, že při posuzování jednotlivých vynikajících spisovatelův i hlavních jich děl se rozebírají napřed vyslovené již od jiných mínění i úsudky, a nato teprve následuje úsudek autorův. Srovnávaje literaturu maloruskou s polskou i ruskou, poznal někdy p. spisovatel, že lecjaké vyhlášené dílo, na př. Hulaka-Artemovského není ničím jiným, než lokalisováním neb překrucováním některé práce polské, na př. z Krasického. Ke konci vytištěn ukazatel jmen spisovatelů, o nichž promluveno, kterýmž kniha učiněna velmi přístupnou. Z nápisu knihy jest patrno, že pan spisovatel se obmezil jen na „ukrajinskou" literaturu, t. j. na maloruskou literaturu na Ukrajině v Rusku; maloruské literatury v Haliči co do jazyka s „ukrajinskou" totožné pominul. Dá se to asi vysvětliti danými poměry. *J. P.*

Памятникъ глаголической письменности. Маріинское четвероевангеліе съ примѣчаніями и приложеніями. Трудъ. И. В. Ягича. С.-Петербургъ 1883. XXX. + 607.

Zkoumatelé církevního slovanského jazyka mohou si gratulovati, přibylo jim hodně pramenů Minulého roku vydány neunavným prof. Geitlerem dvě nad jiné drahocenné památky: Euchologium Siraiské i Žaltář Sinaiský, a k nim přibyla nadepsaná obou jmenovaných ještě důležitější památka edicí Jagićovou. Prof. Jagićovi děkujeme již vzorné vydání Zografského evangelia i úvod k Račkově vydání Arsemanova evangelia, nehledě na četné jeho publikace památek pozdějších, církevně slovanských, redakce srbské i chrvatské a památek chrvatských. Evangelium nadepsané bylo již velmi dlouho známo slavistům: V. Grigorovič na své cestě po balkanských zemích v letech 1844.—1845. je našel a od té doby až do své smrti (1876.) je choval u sebe. Od té doby uveřejněny jsou některé skrovňoučké části z něho Miklosičem, Šafaříkem, Sreznevským i Jagićem. Ke sklonku svého života chystal se Grigorovič sám k jeho vydání, — obmýšlel velkolepé, fototypické vydání — nedostal se však k němu, jen evang. sv. Lukáše r. 1881. vydáno fototypicky slavnou ruskou „Společností přátel starého písemnictví“ — nedočkal se ho však ani druhý znamenitější slavista požádaný k jeho vydání, J. J. Srezněvský. — Po předmluvách ruské (str. VII.—XX.) a latinské (str. XXI.—XXX.) následuje text — části, jichž se nedostává v Marianském evang., nahrazeny z Dečanského i Zografského evang., pod čarou podávají se různočtení z jiných důležitějších recensí staroslov. a sice z evang. Ass. Zogr. Ostr. Nik. i ze Sav. kn. (1.—403.), po nepatrném seznamu tiskových chyb podává vydavatel různé poznámky palaeografické i grammatické (str. 407.—476.), konečně podrobný slovník (str. 477.—607.) Knize této jsou přidány dva velmi pěkně provedené fototypické snímky, z nichž dobře lze poznati ráz hlaholského písma památky

Ve svém rozboru jazyka naší památky dotýká se prof. Jagić i nejdůležitějších otázek slavistických, o poměru mezi písemnictvím hlaholským i kyrillským, časové jich posloupnosti. Mar. kodex. hláskoslovně stojí sice níže Zograf. evang., předstihuje jej však tvaroslovně. Písař jeho byl podle mínění p. vydavatelova rodem Srb „či“ Chrvat, památka napsána prý kdesi v krajinách, kde v XI. stol. žili Chrvaté i Srbové, podle vší pravděpodobnosti někde v Bosně neb jižněji. Hlavním důvodem toho jest ta okolnosť, že se v památce samé směšují velmi často ꙋ i ѫ, čeho v památkách bulharské redakce nenalézáme, aneb aspoň velmi skrovnou měrou. Jiné důvody, jako и m. ы i naopak, ꙋ m. ѧ, сєгѫ m. сєго, сıꙗ m. сти nejsou tak závažné, neb jsou více méně vlastní též památkám redakce bulharské. Naproti tomu nalézáme v Mar. kod. velmi důležité hláskové obměny vlastní jen bulharským recensím staroslovanským: tak *o* za ъ, zárodky členu jak v Zogr., Ass. ev.; ни m. ѥи, ѣ = 'a, vynechávání epenthetického *l* po retnicích v part. perf. act. I., tak že p. vydavatel byl nucen modifikovati průběhem svého rozboru své mínění tak, že srbský či chrvatský písař učinil svůj přepis již z přepisu bulharsky zbarveného. Za jisté nápadno, že by byl písař srbskochrvatský propouštěl vliv své mateřštiny u nosovky ѫ. bulharismy nalezené byl zachovával a nebyl dal na jevo ještě jinými srbismy, na př. u jerů neb u ѣ. Výklad tento odpadá jakožto jediné možný, připomeneme-li si, že jsou bulharská podřečí, kde slyšeti *u* m. nosovky ѫ, i *u* m. *vъ*, jak na př. v Kratovském podřečí (Период. спис. 1876., kn. XI.—XII., str. 171. a 1883., kn. V.. str. 122.). Důkladný slovník jest důkazem neúmorné píle, jakož i celá kniha podává zjevný důkaz o obdivuhodné pečlivosti. Kniha prof. Jagiće má ve slovanské literatuře jen jedno obdobné dílo ve vydání Ostromirova evangelia A. Vostokova, převyšuje je však učeným vědeckým svým apparatem, co ostatně přirozeno jest při velkém pokroku, kterýž učinila slavistika za posledních let. *J. P.*

Kniha sonettow. Spisał Jakub Ćišinski. Budyšin. Z nakładom spisaćela 1884., str. 67.

Z milé Lužice došla nás opět útěšná knížka, o kteréž rádi podáváme skrovnou zprávu a kterouž vřele doporučujeme všem přátelům slovanské poesie. Vzletné sonety Jakuba Čišinského vynikají pěknou formou, téměř vesměs vlasteneckým a slovanským směrem. Vřelý úvod věnován jest Słowjanam, kteří by si arci více měli všímati Lužičanů, ne slovy pouhými ale i skutky, což také z toho oslovení vyznívá. Dvacet a jednu znělku věnoval básník své vlasti „Na serbskej zemi" a pět nám (Dopomnjenja na Prahu). Ostatní oddíly mají nadpisy: „Dopomnjenje na Mišno", „Wćichej samoće". „Z pućowanjow" a „Přełožki" (Petrarka, Shakespeare, Mickiewicz, Kollár. Vrchlický). Na ukázku podáme některé z těchto zdařilých básní lužických v českém překladě. Mimochodem podotýkáme, že se skrývá pod jménem Čišinského i u nás dobře známý mladý spisovatel lužický pan Jakub Bart. Velice úhlednou knížku tuto připsal spisovatel ctihodnému M. Hórnikovi. *J.*

M. E. Andriolli. Bohaterki poezyi polskiej. Warszawa. Nakład S. Lewentala 1884.

Byla to šťastná myšlénka illustrovati bohatýrky básní Mickiewiczových, Słowackého, Lenartowiczových, Malczewského, Goszczyńského... Myšlénky té chopil se M. E. Andriolli a nyní máme před sebou již první utěšenou serii těchto bohatýrek, z nichž každá zvěčněna poesií Bohem povolaných básníků kyne nám vstříc, jako zjev již dávno známý. Umělecké výkony polského umělce Andriolliho (kterýž nyní pracuje pro přední časopisy pařížské) jsou namnoze i u nás známy. Jeho kresby jsou plny effektu a činí dojem neodolatelný, ač kritika vytkla znamenitému umělci též nejednu slabší stránku jeho kreseb. Andriolli umí pochopiti básníky a umí vložiti do tváří i postav načrtnutých tuhou hloubku i živosť. Svědectvím toho jsou zvláště zdařilé, rozkošné obrazy „Marya i miecznik", „Grażyna" „Zosia" „Maryla" (z „Dziadů"), „Lilla Weneda", „Anna z Nabrzeża" a j. Effektem vládne Andriolli, jak málokdo. — Ku každému obrazu přidán jest úryvek z básní. *J.*

Svěží rovy slovanské. Řady vytrvalých a zasloužilých pracovníků slovanských řídnou stále. Litujeme velice, že nemůžeme pro skrovné rozměry našeho sborníku všem těmto mužům věnovati tolik pohrobní paměti, kolik by zasluhovali, a že nuceni jsme neoželené jejich ztráty znamenati prozatím jen několika slovy. Ostatně hodláme dle možnosti na konec roku této smutné stránce věnovati zvláštní stať.

Stanislav Grudziński, jeden z nejušlechtilejších pěstitelů polského písemnictví, spisovatel i u nás dobře známých Ukrajinských povídek (v překladu F. A. Hory, J. Hudce a j.) zemřel dne 3. července t. r. ve Varšavě. Jeho „Dwie mogiły" (ukrajinská legenda), „Opowieści ukraińskie", pak „Łokieć i miarka", „Wbrew opinii" a j. zachovají mu trvalou památku v dějinách slovanského písemnictví. Grudziński byl povahou muž ryzí, oddaný celé šlechetnému snažení a působení. Zejména jeho „ukrajinské" práce vynikají krásnou barvitostí, známostí poměrů a ušlechtilou tendencí. V básních plných citového lyrismu byl Grudziński teskný a hluboký, jak ukrajinská dumka. Zemřel v květu mužného věku maje 34 léta. — Dne 28. června zemřel rovněž ve Varšavě ruský spisovatel Mikuláš Berg, lektor ruského jazyka při universitě varšavské a bývalý redaktor „Dněvnika". Narodil se r. 1813. (v Tambovské gubernii) a již záhy věnoval se studiím západních i jižních jazyků slovanských. Přeložil do ruštiny Kralodvorský rukopis, Konrada Wallenroda, Pana Tadeusza a jiné drobnější práce Adama Mickiewicze, některé plody Kraszewského a j. v. Zavítav asi r. 1863. do Polsky, počal sbírati látku k dějinám polského povstání. Jeho „pamätniky polského povstání" obsahují přemnohé pravdy a jsou i od Poláků ceněny jako pramen prostý tendenčnosti. Po mnohá též léta psal Berg do ruských časopisů o věcech polských, zejména o povsta-

nich, avšak v poslednější době odmítaly některé redakce jeho práce „zbarvené polonismem". Sympathie osvědčil Berg k Polákům při nejedné příležitosti. Byl to pracovník horlivý, neunavný i záslužný!

Také polské malířství utrpělo v poslední době úmrtím Stanislawa Chlebowského († 14. června) a Hipolita Lipińského († 28. června) velmi citelné ztráty. Kdežto Chlebowski náležel z části cizině, kdež dlouhá léta žil a znamenité práce své zůstavil, byl Lipiński mistrem veskrz národním. Lid krakovský, jeho radovánky i smutky, život předměstský a výroční slavnosti krakovské uměl Lipiński podati téměř živě. Jeho „Targ na Kleparzu", „Procesya Bożego Ciała w Krakowie" a j. — toť pravé fotografie krakovského života.

Budiž jim vděčná i trvalá paměť!

Narzymského polská činohra „**Pozytywi**" (Prospěcháři) dávána v těchto dnech překladem Fr. L. Hovorky na jevišti Národního divadla. Byla to první jinoslovanská novinka nového období našeho dramatického umění, i s potěšením konstatujeme — přese tvrzení jednoho referenta — že měla úspěch dokonalý. Obecenstvo přijalo hru tuto velmi vděčně.

Správě divadelní, jakož i hercům náleží za pečlivou úpravu a za zdařilé sehrání této slovanské novinky vše uznání Jeviště samo vyzdobeno v prvním a čtvrtém jednání poprsím Mickiewicze a Sobieského, pak známými aquarelly Kossakovými, nejlépe svědčilo, že ředitelstvo této hře věnovalo vší chvályhodnou péči.

Uvažujíce uspokojenosť obecenstva, výbornou hru našich umělcův*) a posléze i snahu ředitelstva, vyslovujeme podivení nad zvláštní přísností, s jakou přijala čásť české kritiky po prvním představení tuto slovanskou novinku. Zjevil se také jeden posudek, kterýž byl přímo úmyslným znechucením obecenstva. Nedovoláváme se pro slovanské literatury žádných ohledův, ale trochu větší vlídnosti by neškodilo, tím spíše, když shovívavosti bývá někdy tolik i ke věcem neslovanským. Za takových okolností nebylo by arci lze vytýkati ředitelstvu, že nevšímá si dosti jinoslovanských literatur.

Opakujeme ještě jednou (opírajíce se také o úsudek četných hlasů z obecenstva), že „Pozytywni" měly úspěch důstojný — každým způsobem přirozenější, nestrojenější a nevynucenější, než některé zcela chatrné věci z modnějšího skladu. Ostatně dovolujeme si poukázati při této příležitosti k Slov. kapitole č. V. („Slovanský Sborník" 1883., str. 623.). Hovorkův překlad vyjde tiskem — pak se ještě k obsahu vrátíme. Dovolíme si pak podotknouti, že Narzymski nezemřel „jen tak" (jak jsme nyní kdesi četli), nýbrž že zůstavil řadu velmi zdařilých prací belletristických a dramatických, kteréž mu zachovají trvalou památku v dějinách písemnictví polského. O tom se také mělo věděti . . ., neboť kdo je v polské literatuře něčím, a či hry v polské literatuře uznány jsou od Bałuckých za nejlepší, ten nezemřel „jen tak" a jeho věci nemají cenu „jen takovou". *J.*

Mickiewiczův „Jan Žižka". Z úst pana Vladislava Mickiewicze, syna tvůrce „Pana Tadeáše", kterýž v těchto dnech meškal v Praze (návratem z Krakova do Paříže), dovídáme se, že vzpomínaný a k veliké škodě v Italii ztracený plod nesmrtelného polského věštce p. n. Jan Žižka, nebyl básní výpravnou, nýbrž počátkem k velikému dramatu z dějin českých. Tím rádi opravujeme i u nás z části rozšířenou nesprávnou domněnku.

Cholmsko. V Petrohradě vyjde brzy vědecká ruská práce, v níž spisovatel objasní domněnku, že Poláci již v VII. věku po Kristu začali se usazovati v nynější lubelské gubernii a východní Haliči a že usadili se v těchto územích ne-li dříve, tedy alespoň současně s Rusy. Z toho plynulo

---

*) Zejména manželé Bittnerovi.

by ovšem zase zřejmě, že o „popolštění“ cholmského, lublinského atd. území nemůže býti řeči, jak mnozí vášnivci, Polákům nepřejní, úmyslně v knihách roztrušují, čehož pak dle rozličného střihu Polákům na škodu se „upotřebuje“

Vzor vlasteneckého uvědomění. Dj. Aćimović, obchodník v Bělehradě, nabídl se srbskému učenému družstvu, že zřídí vlastním svým nákladem důstojný pomník nad hrobem Dositeje Obradoviće. Nabídku přijalo družstvo s největším díkem, dožádavši toliko vzácného toho vlastence, aby poshověl, pokud družstvo samo nebude usjednoceno, kde konečně uložiti kosti Dositejovy, Vukovy a jiných velikých pracovníků na poli národní osvěty.

Ze „Slovanského Sborníku“ bylo v poslední době opět několik článků a statí přeloženo do jiných řečí slovanských, zejména Koldy Malínského „Polské kněžny na českém trůně“ přel. dr. J. Kopernicki, professor university krakovské (Kron. Rod.), Fr. Dvorského „Jan Matejko z české krve“ (Kurjer Warszawski), E. J. „U kolébky slovinského vzkřísitele V. Vodnika“ přel. V. Alin (srbský Javor), téhož stať „Polské paní a dívky“ přel. A. Teodorov do bulharštiny a jiný překladatel do chrvatštiny (záhřebský Věnec atd. Dopisy z Londýna „o anglických spisovatelích, kteří píší o věcech slovanských“ z péra A. L. Hardyho, došly vřelého povšimnutí také v několika anglických časopisech (The Manchester Quardian, Windsor and Eton Express, The St. James's Gazette a j.).

Z Purkyňovy pozůstalosti. S potěšením sdělujeme, že nám okresní tajemník pan A. Šimek laskavě zaslal k použití ve „Slov. Sborn.“ zajímavou část důležité sbírky dosud netištěných dopisů, pocházejících z pozůstalosti slovutného českého učence a zvláště horlivého pěstitele styků slovanských J. E. Purkyně. V cenné sbírce této nalézáme dopisy těchto jinoslovanských učencův a vlastenců: Maciejowského, Wiśniewského, Dubrowského, W. Pola, J. E. Smolefa, Lindeho Małeckého a j. Korrespondence pochází z velké části z dob vratislavských a vrhne zajisté nejeden nový paprsek na snahy ušlechtilých pracovníkův i nadšenců ve věcech slovanských. Zvláště zajímavo jest, že velká část ruských dopisů psána jest latinkou. Purkyně vyžádal si, jak známo, od svých ruských dopisovatelův, aby mu nepsali kyrillkou, nýbrž latinkou.

Ctihodný *dr. M. J. Hurban* uveřejnil v nejnovějším svazku objemné publ. „Real-Encyklopädie für Theologie und Kirche“ (XIV., str. 351—368.) velmi zajímavý článek „Slavische Bibelübersetzungen“. Upozorňujeme zvláště na tento důležitý příspěvek k dějinám literatury, řeči i civilisace slovanské. K věci té se ještě vrátíme.

Eliška Krásnohorská počala ve varšavském „Świtu“ (pismo tygodniowe illustr. dla kobiet. Redaktorkou jest známá poetka M. Konopnická) uveřejňovati velmi zajímavé a užitečné „Listy czeskie“. V prvních dvou dopisech rozpisuje se znamenitá naše spisovatelka vřele o české hudbě (o Dvořákovi a Smetanovi) a o Bílkových Konfiskacích.

Vzdělané obecenstvo ruské a přátele ruského písemnictví naplňuje zármutkem zpráva o osudu, jaký těchto dnů stihnul výtečný časopis ruský „Otečestvennyja zapiski“ a jeho redaktora, znamenitého Saltykova-Ščedrina. Vláda vydávání „Otečestvennych zapisků“ „zamknula“ a o redaktoru Saltykovu sdělují časopisy, že se ocitne v gubernii tverské. O Saltykovu viz „Slovanský Sborn.“ 1884., seš. I.—V.

O jubileu Kochanowského přineseme článek příště.

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nové: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník III. — 1884 — Číslo 9.

Jubileum Jana Kochanowského.

Napsal **Bronislav Grabowski.**

Letos minulo právě tři sta let od té chvíle, kdy dokonal svůj život největší z básníků polských staré doby. Jméno Jana Kochanowského vzpomíná se stále v dějinách literatury polské s hlubokou úctou, a nejedna báseň oslavencova čte se a učí z paměti s takovou pietou, jaká se málokterému spisovatelovi starších dob dostává. Přihlížíme-li zevrubněji k významu tohoto básníka v dějinách literatury, nebudeme nikterak míti v podivení jeho věkopomnou památku, a přiznáme se, že Kochanowski úctou mu obětovanou od nových pokolení ctěn jest jen tak, jak náleží.

Polská literatura v starší době poskytuje nám zjev docela zvláštní. Ještě v XV. století jevilo vše, co psáno bylo polsky, zápas s jazykem sice bohatým a ryzým, avšak pro spisovnou řeč ještě nedosti vzdělaným. Zajímavý shledáme tu vliv češtiny na tehdejší polštinu. Vedle nesmírné blízkosti obou jazyků v té době nacházíme ještě ve spisech, největší části náboženského obsahu (kancionálech, překladech biblí, žaltářích atd.), zpoustu čechismu; pokročilejší mnohem slovesnosť česká byla namnoze vzorem a pomůckou pro spisovatele polské. Tak nalézáme v kancionále Jana Przeworszczyka celé věty a verše české nikterak nepředělané — vůbec kancionál ten nosí na sobě ráz, jakoby byl jenom nemotorně přenesen z češtiny do polštiny. A takových zjevů v polské literatuře XV. století našlo by se více.

Tu počátkem XVI. století slovesnosť polská vysvobozuje se z podruží českého a zaujímati počíná samostatné stanovisko, ovšem na kolik to bylo možno v době renaissance, v době mohutného vlivu staroŕímské literatury. Onu poměrnou samostatnosť získali Poláci ovšem hlavně působením dvou vynikajících titulů: Mikuláše Reje a Jana Kochanowského. Oba tito mužové byli původem Malopolané, a proto nářečí malopolské, ohebnější a jemnější než ostatní, stalo se základem spisovného jazyka polského.

Mikuláš Rej z Nagłowic byl člověk arci nesmírně nadaný, ale scházelo mu téměř úplně vzdělání. Jediný syn dosti

bohatých rodičů šlechtického, to jest rytířského stavu, byl vyhýčkán, i dostalo se mu na místě vzdělání požadavkům tehdejší doby odpovídajícího jen takové, že stal se genialním nedoukem: k tomu vedl život nespořádaný jako většina šlechty, liboval si v kvasech, radovánkách, sjezdech všelijakých, seznámil se se světem, s povahou lidskou, zvlášť svých spolukrajanů, ale neměl času ani vzdělávati se, ani vyvinouti dosti své bohaté, nesmírně původní nadání. Jsa člověkem praktickým, pověstným šprýmařem a jedlíkem, nebyl ani trochu kabinetním spisovatelem, jako nynější páni literáti. Ve svých mnohých spisech zanechal mnoho původních názorů, velkolepých myšlének, vtipných žertů, jež nynější pokolení s tíží vyhledává ve spoustě obyčejných, již velmi zastaralých frasí. Nejznamenitější jeho spisy jsou hlavně didaktické povahy, kteráž tenkráte byla modou; zvlášť vynikající památku spisovatelského působení zanechal Rej ve svém „Životě poctivého člověka". Tam nalézáme tak zajímavý obraz staropolského života, tolik vzácných podrobností jednotlivých obrázků, že již samo sebou jest bohatým pramenem k studiím kulturní stránky staré Polsky. V tomto díle pokročilého již stáří spisovatele složil Rej celou zkušenosť svého pestrého, čilého a pohyblivého života. Význam tohoto díla pochopíme snad ještě lépe, když přihlížíme k tomu, že právě střední šlechta vytvořila tento způsob života, jenž promíchán galantností starovlaskou a potom francouzskou, poskytnul typ vlastního společenského života.

Jan Kochanowski poměrně k Rejovi stojí na výšce mnohem vydatnější, a proto působení jeho mohutněji zasáhlo do vývoje literatury polské. Spojuje on v sobě neobyčejné nadání s velkou vzdělaností, ovšem v tehdejším klassickém duchu, a k tomu vliv národního života zanechal v něm velmi patrné stopy. Zeman takového též původu jako Rej, vychovaný v ryze polském domě, nabyl vzdělání v akademii krakovské, a později v Italii i Francii. Z počátku básnil latinsky, tak jako jeho předchůdce, genialni, ale záhy zemřelý Klemens Janicki, a později Kazimir Sarbiewski, snad největší z básníků latinských křesťanské doby. Má se za to, že vliv a příklad Ronsarda přiměl ho k tomu, aby zanechal toho času „aristokratickou" latinu, i chopil se národního jazyka, v kterém tolik znamenitých věcí zůstavil vlasti své. Pro náležitý vývoj Kochanowského a ráz jeho básnického působení bylo velikým štěstím, že právě po příjezdu do vlasti náhodné okolnosti přiměly jej k tomu, že učinil dobrovolnou přítrž své dvorní karriéře, a že vrátil se do rodného kraje. Usídliv se ve vesničce „Czarnolesie" vedl život zemanský, dohlížel k polním pracím, a navštěvoval „bracią szlachtę" při všemožných příležitostech, jak to ještě dnes tam bývá zvykem. Oženiv se pak se šlechtičnou Dorotou Podlodowskou, stal se vzorným otcem rodiny, jako dřív byl již vzorným zemanem. Byl on též dobrý katolík, ale prost vší náboženské nesnášelivosti, jakož i přepjatého ascetismu, jehož vliv tak zhoubně působil na básníky pozdější doby, i tak nadané osoby, jakými byli Václav Potocki, tvůrce „Wojny Chocimské",

a Vespasian Kochowski. Vedle toho vynikal Kochanowski povahou jemnou, citlivou, dobrosrdečnou; jako vlastenec horlivý, rozumný, miloval rodnou zemi, leč viděl také chyby národní, a povznášeje se na perutích neobyčejného nadšení, v písních proslavoval zvěčnělé krále polské, vítězství bohatýrského Štěpána Batoriho, neb věštil neblahé následky vad tehdejšího politického stavu republiky polské. Jako otec rodiny vystupuje básník v záři spanilé důstojnosti, oslavuje význam dobré družky života. Miluje tichý život vesnický a opěvuje jej krásně:

Wsi spokojna, wsi wesoła,
Który głos twéj chwale zdoła,
Kto twe wczasy, kto pożytki
Może wspomnieć na raz wszytki.

Nepřál si žádného vysokého postavení ve světě, nepachtil se za bohatstvím, všude projevoval spokojenosť s tou „beata mediocritas", jež alespoň ve slovech byla idealem dvorního poety římského Horatia. Kochanowského slova:

To pan, zdaniem mojém,
Co przestał na swojém!

stala se příslovím. Nade všecko vážil si ctnosť, i vyslovil se o ní velmi případně takto:

Cnota skarb wieczny, cnota klejnot drogi,
Tego ci nie wydrze nie przyjaciel srogi,
Nie spali ogién, nie zatopi woda,
Nad wszystkiém inném pannje przygoda.

Také zdar ducha i těla vážil si plně:

Szlachetne zdrowie,
Nikt się nie dowie,
Jako smakujesz,
Aż się zepsujesz

Ryzí a šlechetná povaha básníkova nikoho sice nepronásledovala, jen někdy ozývá se jemnou, seriosní satirou. Býval-li ve veselé společnosti, při číši dobrého vína, Kochanowski rád si tropil žerty, rád metal na vše strany vtipy, ale jeho vtipy neranily. Důkaz této vzácné veselé mysli nalézáme ve čtyřech knihách „Fraszek", epigramů to krátkých, velmi zajímavých, vtipných, někdy trochu frivolních; jsou velmi charakteristickým příkladem staropolského humoru a vtipu. Polák takový vtip zove „rubasznym", což nelze úplně věrně přeložiti; je to vtip rozdílný od těžkého witzu německého, anebo od lehounkého, ale někdy velmi ostrého a bolestně raníciho vtipu francouzského. Rubaszny vtip polský povzbuzuje jen k smíchu z plného hrdla, k smíchu, jenž jako paprsky severního slunce ozařoval mohutné obličeje „pánů bratří". Neubližoval, neurážel, rozveseloval jen, každého zvláště a vše vespolek. Krásný byl poměr Kochanowského k lidu. V jednom obrázku Kochanowski pobízí šafáře, aby pil směle. Sedlák vzpěčuje se, neboť se obává, aby snad neprohřešil se ně-

jakým neopatrným slovíčkem před pánem svým, ale zemanský básník chlácholí jej vlídně a pobízí znova, aby pil i mluvil otevřeně, „jako za ojców bywało“. Zdá se též, že s velikou zálibou bral účastenství v pálení svatojanských ohňů, neboť jedna z nejkrásnějších jeho písní má název „Pieśń swiątojańska o sobotce“. Je to věnec lyrických písní, v kterém vystupuje dvanáct selských dívek, tančících kolem ohně a zpívajících, každá zosobna. Tu přibližuje se básník blíže než kdokoliv z jeho současníků k prameni přirozené poesie — k básnictví národnímu!

Ale nejen mírné, veselé myšlénky mají ohlas v básních Kochanowského, nejkrásnější, věkutrvalé jeho dílo jsou truchlivé žalozpěvy pod nadpisem „Threny“.

Kochanowski byl velmi šťasten v rodinném životě, ačkoliv oženil se poměrně dosti pozdě; žena jeho byla (jak vysvítá z jedné písně v „Sobotce“ XI.) bohata krásou ducha i těla, a dítky „jako věnec z čarokrásných polních květů“. Z dítek nejmilejší mu snad byla „Urszulka“, děvčátko nesmírně bystré, čilé, roztomilé, jež projevovalo záhy neobyčejné vlohy; otec doufal, že snad jednou dostane se jí nejenom díl dědictví, ale také ta loutna otcova — že v této dívce vyvine se „Sapho słowieńska“.

Ale neuprosná smrť zkosila útlé kvítko. Těžce stižený otec želel dlouho, a slzy jeho anděl poesie přetvořil v drahokamy poesie. V těchto verších vypěl Kochanowski svůj zármutek nad ztrátou drahého dítěte, a co vypěl — dojímá i dnes! Bylo by snad těžko v nějaké druhé literatuře nalézti něco podobného v tomto jmenovitě druhu. Kochanowski jako otec plačící a truchlící nad ztrátou svého dítěte je skutečně nedostižitelný.

„Threny“, „Sobotka“, „Fraszki“ a některé „Písně“ jsou drahokamy, jež budou povždy nehynoucí ozdobou polské literatury. Ostatní díla Kochanowského vyžadují již odbornější vzdělání a znalosť starší slovesnosti, aby čtenář dovedl se přenésti duchem v onu dobu vzdálenou, v které žil veliký básník. Mnohá místa stala se již během času méně přístupná, méně srozumitelná. Jsou to většinou didaktická poemata, drama v druhu klassickém „Powrót posłów greckich“ (první pokus polského dramatického jambu bez rýmu) a jiné ještě věci. Aby se i širšímu obecenstvu dostalo náležitého požitku, sestoupil se ve Varšavě kruh spisovatelův a učenců, jenž vzal na se přípravu skvostného jubilejního vydání všech pozůstalých spisů Kochanowského s komentářem usnadňujícím úplné srozumění velkého básníka národního. V čele toho kruhu stanul znamenitý znalec staropolské slovesnosti a zvlášť Kochanowského, druhdy professor polské řeči v bývalé „Szkole głownéj“, a teď jenom lektor jazyka německého na universitě varšavské. Za základ přijato první vydání, jež vyšlo u pověstného tiskaře krakovského Lazara Andrysowicza, neboť pozdější vydání rozmnožovaly jen chyby tiskové. Tyto proměny zaznamenány jsou co varietates lectionum. Komentář k jednotlivým dílům svěřen byl členům výboru, mezi nimiž jest několik vynikajících učenců, ostatní ovšem jsou svědomití pracovníci. První dva svazky

dosud vydané, obsahují kromě úvodu úplný souhrn polských prosaických a poetických spisů Kochanowského, v třetím svazku vyjdou latinské spisy s doslovným polským překladem, v čtvrtém bude umístěn život básníkův a několik rozprav o vydáních jeho spisů, o formě poetické atd. Také hudebníci najdou v tomto vydání velmi zajímavý pramen ku svým odborným studiím: nápěvy, kteréž složil k žaltáři Kochanowského kněz Matěj Gomółka. Me-

lodie tyto, obnovené nyní Alexandrem Polińským, jsou vzácnou památkou staropolské církevní hudby. Aby celé vydání těchto spisů mohlo míti důstojný zevnějšek, kruh příznivců polské literatury přispěl peněžitou podporou. V počtu takových ušlechtilých podporovatelů nalézáme v první řadě knížete Tadeáše Lubomirského a hraběte Konstantina Przezdzieckého, a mimo to mnoho osob ze šlechtického a měšťanského stavu. Obětovnosť ta usnad-

nila vydání ve velmi okázalé formě, in quarto, tiskem elegantním. Mimo to knihkupci Bartoszewicz v Krakově a Altenberg ve Lvově vydali dvě popularní vydání spisů Kochanowského.

K oslavě jubilea uspořádala akademie krakovská sjezd historicko-literarní, jenž odbýval se v Krakově 28., 29. a 30. května. Účastenství v tomto sjezdu měli mnozí professoři university krakovské a lvovské, professoři škol středních, učenci a spisovatelé zblízka i zdaleka polských vlastí. Schůze odbývaly se ve veliké síni v Sukennicích, která již nejednou shromáždila spisovatelstvo polské k společným besedám. Předsedou sjezdu tohoto volen byl zasloužilý dějepisec Kazimír Jarochowski, místopředsedou slovutný učenec Vladimír Spasowicz, referatů všech dohromady bylo dvanáct. Referaty zmíněné zabývaly se vesměs dějinami domácí literatury a jazykozpytem. Zvláště zajímavé byly přednášky první. Professor krakovský Tomkowicz obrátil zřetel učenců na potřebu zbadání zpousty kázání z XIV. a XV. věku, v nichžto naléză se vzácný material ku poznání tehdejší mysterie, a prof. Bobrzyński mluvil o nutnosti zkoumání proudů politických ze západu do Polsky, zvlášť před XV. stoletím. Prof. Morawski navrhnul, aby poslán byl nadaný stipendista do ciziny, který by prozkoumal matriky universit, a z nich čerpal jména žáků národnosti polské. Velmi důležitý byl též návrh professora Piłata, aby se přikročilo k vydání starých spisovatelů polských, jakož i desiderat prof. Tarnowského, „že nutno jest napsati novou rukověť dějin literatury polské pro školu".

Sjezd ukončen byl zajímavou pro odborníky výstavou spisů Kochanowského, jeho autografů, a také množství památek uměleckých z doby renaissance v Polsku, kteréžto památky nalezly se většinou v kostelích Krakova a okolí. V divadle dáno slavnostní představení, na kterémž byla obecenstvu poskytnuta příležitosť poznati Kochanowského „Odprawę posłów greckich" a „Fircyka w zalotach", výbornou veselohru Františka Zabłockého, spisovatele z doby Stanislava Augusta. Také časopisectvo důstojně oslavilo památku Kochanowského. Zejména výborný Przegląd Polski, vydávaný měsíčně redakcí hraběte Tarnowského v Krakově, vydal slavnostní svazek, obsahující práce týkající se výhradně Kochanowského a jeho doby.*)

Tak oslavila Polska důstojně památku svého velikého básníka.

V Praze, v měsíci srpnu 1884.

---

*) O tomto svazku „Przeglądu Volského" přineseme příště zvláštní zprávu.

Staroslovanské řády a obyčeje.

Píše prof. **Josef Perwolf.**

(Pokračování.)

Staroslovanské selské obce zachovaly se do pozdějších dob zvláště v Polsku a na Rusi. Polské opole, jak jest známo v XII.—XV. stol., již za utvrzené knížecí moci, zachovalo ráz takové staroslovanské obce, přes to, že ono změnilo se bylo již v pomocné zařízení v rukou knížete, státu. Opole skládalo se z několika vsí, osad, a jich okolí, jakoby o-polí, ob-polí, osady obpolni, ležící v sousedství — proto latin. jméno opole vicinia, — a ne přes pole, osady přespolní, ne zá-polí; srovn. též srbské místní jméno Opolije (polské Opole), a české Opolany (obyvatelé tedy Opolané). Někdy opole rovnalo se novému státnímu útvaru, kraji hradskému (grod. castellania), častěji však několik opolí skládalo takový hradský kraj, spravovaný knížecím úředníkem, kastelánem. Zdá se, že náčelník opole nazýval se župan; tak aspoň nazývá se ve XIII. stol. náčelník několika vsí v kastelanii vojbořské (Vojboř, nyní Volboř); ve hradě byl náčelníkem kastelán, a ve vsi starosta. Proto možno souditi, že opole nazývalo se v Polsku kdysi župa, ačkoli toto slovo ve XIII. stol. znamená tu již jisté povinnosti (beneficium vulgariter supa; zupa, quae stan vulgariter dicitur. in annona aut in argento solvitur); tyto povinnosti označovaly se také slovem opole (liberi ab opole), t. j. daň penězi, zrnem i dobytkem, stráže (stroża), pokuty a j., které vybíraly a vymáhaly se od opole (srovn. staroruské: pogost płatiť); ještě na konci XIV. stol. z jednoho opole ve Velikém Polsku, skládajícího se z 41 vsí, vybírala se jistá daň. Ze starého práva opole, souditi a rozsuzovati rozličné věci, zbylo ve XIII. stol. velmi málo; ale opole a opolníci měli i později jisté účastenství v soudních přích, ačkoli sám soud dostal se již do moci knížete, státu. Opole bylo svázáno společnou rukou (staropolsky: pospolita ręka) za zločiny spáchané v opolním okolí, za hlavu čili mužebojstvo (głova, mążobojstvo. głovnik = vrah), loupež, krádež, ba i za nešťastný případ s člověkem, na př. utonutí, zabití padajícím stromem. K vypátrání zločince opole bylo povinno honiti sled (gonić ślad) jeho — s čímž souvisí jméno honitva — ode vsi do vsi k druhému opoli; jestli vinník se nenašel, to opole musilo zaplatiti hlavu (głovščiznu), pokutu za zabitého. Polským zákonodárstvím XIV. stol. zrušena tato zhusta nespravedlivá společná ruka, a zůstavena toliko v případě krádeže. Opole, nebo zvolení dobří muži opolníci přísežní (bývalo jich 12) určovali sporné meze. Později, v XV. stol., opole nebo, jelikož opole s největší části již zanikla, vsi-osady svolávaly se ve sporech mezních a brtních, které rozhodovaly řízením zemských soudních úředníků. Konečně místo opole a osady vystupují jediné starci, jakož vůbec místo někdejšího opole zaujala osada, obec ves. Opolníci nebo osadníci svolávali se na hromadu palicí (opolna laska, t. j. líska), posýlanou náčelníkem od chalupy do chalupy, ode vsi do vsi. Tako-

vým způsobem svolávaly se ještě do nedávna u karpatských horáků vsi, skládající jednu obec, na „velikou hromadu“. Takové palice užívalo se také ve vsech českých, lužickosrbských a v lüneburském Wendlandě. Polské pospolité rušení (t. j. obecná hotovosť válečná) svolávalo se universály (ohláškami), přivázanými k holi vití (vić — svitý provázek) a proto jmenovaným také vici.

S polským opolem srovnává se staroruská verv', obec skládající se z několika osad. Verv' byla zavázána k společné ruce (rus. krugovaja poruka), jak ustanovuje Ruská Pravda; jestli zločinec, zloděj (tať) nebo vrah (gołovnik) nebyl nalezen, přes to, že lidé „hnali sledem“ (gnali slědom), tu platila verv' tatbu i viru (hlavu) za zločin spáchaný v jejím okolí. Toto obecní zřízení zachovalo se na Rusi do pozdějších dob. Na jihozápadní, polskolitevské Rusi takové obce trvaly do XVII., ba do XVIII. století, přes všechny důležité změny ve společenském ústroji této části Rusi, upevnění knížecí moci, šlechty a vůbec rozšíření tam řádů polských a německých. Takové obce, okolice, skládaly se z několika okoličných sel (vsí), ba i hradů, jestli tyto neřídily se německým právem. Tyto obce jsou snad totéž, co vołosti (vlasti), na jaké dělily se v XVI. stol. země litevské Rusi; takové vołosti a obyvatele jich vołoščany spravovali starci. Okolice svázána byla společnou rukou; jestli zločinec není nalezen, a okoličné vsi neočistily se od podezření, tu platili všichni obyvatelé v případě zabití hlavu (hołovščinu) a v případě krádeže, jestli „honenije slědom“ zůstalo bez výsledku, náhradu utrpěvšímu.

Toto obyčejové právo pojato i do litevskoruských statutův (zákonníků) XVI. století. Obce odbývaly hromady, věče čili kopy (kupy), na které scházeli se „kopovat“ samostatní hospodáři, muži hospodářští, sousedé, schodataji; mezi nimi požívali zvláštní vážnosti starci. Na takových kopách pod širým nebem vyšetřovaly a rozhodovaly se věci kopným soudem podle starých obyčejův a později podle statutu litevského, který uznával kopné právo, soudily se rozličné zločiny, vražda, krádež, žhářství, spory mezní a brtní a j.; na kopách byl přítomen nejen obecný lid, ale též horožané (měšťané) a bojaři — šlechta, když chtěli, což ukazuje na prvotnou obec všech bez rozdílu stavův. Ale právě jako polské opole, následkem utvoření státu a upevnění knížecí moci, pozbylo prvotné své moci, stalo se jen pomocným zařízením, tak i ruská obec — kopa musila odevzdati svou moc knížeti a jeho soudcům i bojarům — šlechtě, kteří za příkladem polské šlechty nabyli práva soudu nad svými poddanými, a svých soudů, zemského, grodského, podkomořského, a tísnili kopy, podrobujíce se jich soudu jen když sami chtěli. V XVI. století kopy scházely se tedy jen k ohledání a vyšetřování věci, ale vlastně soudní moc kop zaměněna mocí přítomných soudních úředníkův a zemanů — šlechty, kteří mohli přijati i nepřijati nález kopného soudu. Místo okolic jeví se i na Rusi pouhé obce — vsi. Nejdéle zachovaly se kopy v severní části Kyjevska; tamější drobná šlechta okoličná, bydlivší v okolicích, skládala spolu se sedláky a ma-

lými mešťáky takové obšírné obce, a scházela se se sedláky a měšťáky na kopy do samého XVIII. stol., přes to, že tamější starosta (soudce) snažil se zastaviti takové nezákonité prý schůzky. Ve vlastně polské Rusi, t. j. Červené, cholmské a podolské, kde opanovalo záhy právo polské, nevyskytají se již takové obšírné obce, ale toliko obce — vsi, spravované vatamany (vsi na právě ruském) nebo kňazi (vsi na právě voloském); v nich kmeti (sedláci) ljudstvo, scházeli se na sbory; starci, občí starci, ljudníci, rozhodovali spory mezní a brtní.

Na Rusi severovýchodní, moskevské, která nepoddala se nižádnému cizímu vlivu, staroslovanská obec zachovala se více a déle, podporovaná samou vládou, která oběma sudebníky (zákonníky, r. 1497. a 1550) a mnohými zvláštními listinami snažila se ustanoviti zákonitě starobylé zřízení obce — vołosti; vláda zůstavila obci velikou samosprávu, a voleným náčelníkům obce, starostám, sotským a j. značná práva ve věcech soudních i správních, v rozvrhování daní, v policii. Takové vołosti nebo pogosty skládaly se ze mnoha malých sel — vsí (20—60) s ústřední vsí, která také slula pogost, kde shromažďoval se lid na schůzkách, a kde byly také schoži jizby (domy). Obecních zemí užívala buď všechna vołosť společně nebo jednotlivá ves. Společná ruka zavazovala vołosť co do daní i zločinců, ba i nešťastných případů, které staly se v okolí vołosti. Vołoščané byli povinni „goniť slěd" loupežníků, platiti za spáchanou vraždu čili hlavu (gołovu, dušegubstvo) — viru (věru) čili gołovščinu, ba byli zodpovědni i za to, jestli — ať díme jazykem XVI. stol. — „kogo v lěsě drevom zarazit, ili (nebo) s dreva ubijetsja, ili kogo zvěr' sjest (sní), ili kto utonet, ili kogo vozom sotret (setře), ili kto ot svojich ruk uterjajetsja (utratí se)"; ale taková nespravedlivá ruka společná zrušuje se od XVI. století. Spory mezní rozhodovali stařici, starožilci. Někdejší vołosť — obec přijímána státem jako správní kraj, ačkoli ne vždycky, jakož vůbec slovo vołosť mělo rozličné významy. Vołostná obec zachovala se jen na severu Veliké Rusi, jinde však od XV.—XVI. stol. zaměňovala se obcí vesnickou, záležející v jedné lidnaté vsi (derevňa, jakoby: dřevěná ves), ale trvající na starých zásadách společného užívání země, spravované starostou, sotským a desjatskými. Kromě toho staré obecní řády zachovaly se na jižním a východním pomezí Rusi, v kozáckých obcích — vojskách.

Takové obecní ústrojí, jak se spatřuje v Polsku i na Rusi, bylo též u ostatních Slovanův, ačkoli za dob historických zůstaly z něho jen zbytky. V jižních Čechách ke konci XII. stol. při určování mezí knížecími úředníky byli přítomni obyvatelé okolí — vicinatus (česky?), skládajícího se z pěti vsí, tedy na způsob polského opolí. Také sto let později na Moravě při podobném určování mezí byli hodnověrni starci „de vicinia", nevědomo však, z několika-li vsí nebo z jedné. Ale jinak u západních Slovanův obšírnou obec zaměnila již obec užší, osada, ves, která znenáhla pozbývala svého slovanského rázu následkem hromadného

rozšíření německého práva i v obcích vesnických s vojty, šoltysy, rychtáři; jen ve slovanských vsech na dolním Labi v Lüneburgu náčelník obce slul, jak svrchu dotčeno, napořád starosta, jenž svolával sousedy na hromadu do obecní jazaby (jizby, domu). Západoslovanská osada zavázána byla k společné ruce co do hlavy (vraždy) a krádeže; ba i co do rozličných nešťastných případů nasledkem přepadení dravou zvěří, pádu stromů, náhlé smrti cestujícího (v baltickoslovanských zemích). Ale od konce XII. a během XIII. stol. ruší se tato společná ruka, a poslední její stopy zanikají v Čechách a na Moravě v první polovici XIV. stol.; jenom „honění“ (srovn. honitva) zlodějův a loupežníků považovalo se za všeobecnou povinnosť ještě v XVI. století.

U jižních Slovanů, právě jako u východních, byly rozličné obce, hradské i selské, nemluvíc o hradských obcích adriatského přímoří, ve kterých živly římskovlaský a slovanský (chrvatsko-srbský) se stýkaly a míchaly. Tak v přímořském Chrvatsku byla obšírná „obec“ Vinodol, skládající se z osmi menších hradských obcí, která byla zvláštním „knížectvím“, se svým obecním věcem ve hlavním hradě nebo jinde; obec Krk (na ostrově Krku) s věcem, na které přicházeli také kmeti, obce Kastav a Veprinac (v chrvatské Istrii), obec Poljica (v severní Dalmacii), selská obec, skládající se z několika vsí (hradu nebylo), s věcem čili sborem. obec Popovo (v nyn. Hercegovině) a j. Obce (obćiny) poljická a popovská nazývají se již ve XII. stol. také „župy“; některé takové chrvatskosrbské župy trvají posud jako obšírné obce „obćiny“, „plemena“, „knežiny“, na př. Ljubomir (nyní 11 vsí), Popovo (20 vsí), Rudiny, Dumno (Dľmno), Piva, Onogošť (Nikšići, nazývané dosud „župa“), Morača, Grbalj (nazývaná dosud u Vlachů „župa“), Paštrovići, Konavli a j. Některé župy měly obšírnou samosprávu; tak malý kníže konavelský byl v X. stol. samostatným panovníkem, popovská obec ve XII. stol. scházela se samostatně s dubrovnickou obcí na stanʼk (stanak, schůzku); obce, vinodolská, krcká a poljická, jsouce pod svými knezi (knížaty), spravovaly se podle svých zákonů; šlechtická župa turopolská (v severním Chrvatsku) volila si do nedávna svého župana. Také některé jiné malé župy v někdejším Chrvatsku a Srbsku byly asi takové obšírné obce, spravované župany, jak nazývali Chrvati do nedávna a nazývají Slovenci dosud náčelníka vesnické obce. V Istrii (slovenské i chrvatské) ještě v XVII. stol. náčelník — sudí hradské obce slul župan, volený hromadou obyvatelstva hradského i selského z dvanácti přísedících soudců. V někdejším Srbsku skládaly okolné vsi okolinu, která byla zavázána ke společné ruce. Taková ruka společná byla všude u jižních Slovanův, a vraždu čili krvni osud (krevní pokutu) za krv (krev, zabití, starosrb. též dušegubňa, srv. rus. dušegubstvo), krvninu, krvarinu, platili postupně gospodar, bližiky nebo plémě (rod), ves, okolné vsi čili okolina, župa, grad, ba i stát. Ještě do nedávna v Srbsku krvninu platila ves nebo několik vsí, v jichžto okolí stala se krv neznámým krvnikem (vrahem); když pronásledovali zlo-

čince, tu sousedé ručili, zaklínali se (kletva) druh za druha, a za koho nikdo se nezaklel, na tom zůstalo podezření. Na Černé Hoře bratstvo (podrozdělení plemene) jest zavázáno k ruce společné vzhledem ke krvarině. Na sastanki (hromady) scházeli se v Srbsku ještě nedávno nejen staršiny vsi — obce, ale také okolních vsí. Srbské selo (ves) — obec spravuje se kmetem, dříve také knezem; v obci požívali vážnosti starosidělci, kteří také rozhodovali spory mezní. Tak bylo i v chrvatských obcích, spravovaných župany; i zde starci určovali meze a rozhodovali spory mezní, jakož to bylo v obyčeji u všech Slovanů, často až s překvapující jednostejností. Tak na př. r. 1325. v Bulharsku 12 starých župljan (t. j obyvatelů župy), lidí hodnověrných, pod přísahou určovali sporné meze okolo kláštera Chilandáru, zrovna jako r. 1372. v polském Sandoměřště 12 opolniků pod přísahou určovali meze. Někdy se v tom účastnily i vyšší třídy. Tak na př. na počátku XIV. stol. v severozápadní Macedonii, v Pologu, okolo Chtetova, vlastelé či boljaré a chora (hřecké χώρα — kraj, okolí), t. j. starci (srovn západoslovan. osada) pod přísahou svědčili o pravých vlastnících jistého území; na Červené Rusi, v Samborště (r. 1422.), určovali sporné meze zemjané a starci atd. Také v císařství východořímském čili byzantinském, od času osazení Slovanů na balkánském poloostrově, vyskytají se obce selské, skládající se z několika vsí; taková obec byla jedním celkem hospodářským, správním, finančním, a zavázána k společné ruce co do odbývání veřejných povinností.

Obec byla základem společenského živobytí u Slovanův; ona poskytovala slabým rodům i rodinám bezpečnosti uvnitř i zevnitř, když osazovaly svoje území a zaujaly je — jak mluvilo se po starorusku — „kam chodily sekera, pluh a kosa". Kníže spojuje plemena v jeden politický celek, v stát, nacházel v organisované obci hotové a výhodné zařízení k účelům státním, a užil jeho více nebo méně. Starobylá obec, následkem rozličných příčin vnitřních i zevnitřních, rozpadávala se (u západních Slovanů) nebo trvala dále více nebo méně změněná (u jižních a východních Slovanů). Obec stávala se také svrchovaným pánem, rusky gospodinem i gospodarem, knížectvím, státem, rus. gosudarstvem (gospodarstvem, hospodářstvím státním). Takové byly na př. na Rusi obce Novgorod a Pskov, kozácké obce — vojska po Dněpru, Donu a Jajiku (Uurále); v takovém případě „tíhnoucí" k obci země nebo volosť (vlasť) rovnala se knížectví, státu. Takové byly u jižních Slovanův obce ve Vinodole, Krku, Poljicích, Dubrovníku a j.

Od XII.—XIII. stol., od času poddání západních Slovanů Němcům a jich vlivu, od času hromadné německé kolonisace v zemích západoslovanských, i v Alpách, a po Dunaji v Uhrách, vznikaly zde nové obce, selské i hradské, které vylučovaly se z obecného zemského práva a spravovaly se svým právem německým; z Polska rozšířily se takové obce i do západní podněprovské Rusi. Slované do takových obcí v Němcích obyčejně se nedopouštěli, a tyto země mezi Labem a Odrou brzy se po-

němčily; v ostatních slovanských zemích vcházeli do takových obcí i Slované, a v Čechách i v Polsku od XV.—XVI. stol. slovanský živel stal se v nich panujícím, ale řídil se i dále německým právem překládaným na slovanské jazyky. Takovým způsobem ve slovanských zemích, ve vsech i ve hradech, v Budyšíně, Praze, Krakově, Lvově, Kyjevě, Polocku, Ljubljaně, Záhřebě a j., ba roztroušeně i v některých hradech Srb i Bulhar, vyskytají se nové obce (polsky již gmina z německého gemeine, gemeinde), města — mjasta (podle něm. stätte — stadt) místo slovanských hradů; měšťané, měščané, městiči — místo hrazan (graždan, gradjan, gorožan), a také (v Chrvatsku) purgaři (bürger); rychtáři (richter), vojti (voigt), purkmistři — burmistři (bürgermeister), konšeli (consul), ratmani — rajci — radní páni (rathmann, rathsherr), šoltysi (schultheiss) — místo starost, županův, tysjačských, sotských a j. Měšťané scházejí se na radu (rath, místo starého věce), v ra'tuši — rathouze (rathaus místo staré větnice), na placích,ryncích (ring); sedláci nebo gbuři (polsky, z gebauer, bauer) na věci hájeném (věce gajone), jak v Polsku nazývali selskou hromadu, odpolu slovansky (věce), odpolu po německu (heget ding, gehegtes ding, staroněm. ding = věce, sněm). Ve hradě staroslovanském, to jest v pevnosti nebo v zámku (schloss), jeví se místo knížecích starost, vojevod, gradštaků (grašćaků, chrvat.) — hejtmani (hauptmann), purkrabí — burgrabi — porkulabi (burggraf).

Na jihu, na balkánském poloostrově, Slované zastali obce romanskovlaské (italianské) v adriatském přímoří, a v císařství byzantinském obce hřecké. Slovanský živel rozšířil se i do těch obcí, dodávaje jich zařízení více nebo méně slovanský ráz, tak že i v latinských nebo italianských statutech adriatských obcí vyskytají se slovanské názvy rozličných řádův, sboro (sbor), dornich (dvornik), vrasda (vražda), stanicum (stan'k), pomogajte a j. S druhé strany i ve slovanských obcích usadil se cizí vliv, a v jihoslovanských statutech a jiných právních památkách vyskytají se slova latinskovlaská: komun, pena, kaštigati, sentencija, kuntentati a j., hřecká: kefalija, parik, pronija, chora a j.

(Pokračování.)

Pohraničný val v jižním Bulharsku.

Napsali Hermín a Ladislav Škorpil.

Na cestách ve východním Balkáně a po severovýchodní části Thrakie podařilo se nám najíti několik ostatků starobylosti, i nemeškáme některé z nich sděliti širšímu kruhu učenců, vyslovujíce při tom své mínění o těchto nálezích. Arciť cítíme velmi dobře, že pro nedostatek všech nutných k tomu pomůcek nemůžeme vyřknouti poslední slovo o zmíněných památkách: i budeme tedy spokojeni, jestli článek náš poslouží za materiál a příspěvek k onomu obrazu minulosti bulharské, kterýž se bohdá bude moci nakresliti

po úplném sebrání všech památek, nalézajících se v knížectví, ve Východní Rumelii a vůbec všude, kde se dosud ozývá hlahol řeči bulharské.

1.

Již na počátku loňského roku dověděli jsme se, že v okolí kavaklijském, směrem ku Kazal-Agaču (na levém břehu řeky Tundže), se nalézá daleko široko viditelný násyp, známý mezi lidem pode jménem „Trajanov val“, i umínili jsme si při vhodné příležitosti podrobně jej ohledati a vypátrati, pokud možná, co se asi skrývá pod tímto tak často se vyskytujícím názvem.

Vedeni touto zprávou, našli jsme u Tundže násep, která pro svou rozsáhlosť a zvláštnosť zasluhuje co možná nejbedlivějšího prozkoumání a vyšetření. Veliký tento val táhne se od jihozápadu k městu Pandaklij*) a pak dále na levém břehu Tundže bezmála směrem východním až k Jajkazlij (Jakisly, Kieprt), tedy skorem až ku břehům Černého moře. Prochází pak asi těmito místy: od Tundže směřuje k Nové Mahale a sice tak, že Gediklij a Tjurkmen zůstávají na polední straně. Před Novou Mahalou táhne se skrze úzký průchod mezi vysokými vrcholy Zrěliště (Bakadžik) Jambolského i Vojniškého. Od Nové Mahaly pak jde mezi Bašalij a Hasbeglij k vesnicím Džumalij a Kurudere, z nichžto první leží na sever, druhá k jihu. Půl hodiny k půlnoční straně leží Russokastro.**) Na východ od Jajkazlij ztrácí se tato hráz. O něco dříve nad malou rovinou, kterou tvoří řeka Mandra, val rozděluje se pojednou na dvě větve. Jižní větev směřuje přímo k Mandře (Rusové říkají tomuto místu Bělyj chan, protože se tu nalézá pouze obílený han), avšak asi na polou cestě úplně mizí. Na místě, kde se končí toto rameno, jest dosti vysoká stráň, a lze pozorovati, že tu bylo kopáno. Druhá, severní větev spouští se se značně vysokých vršků, na nichžto se pozorují rozsáhlé zříceniny, dolů k rovině z části bařinaté, táhne se zcela zřetelně asi jeden kilometr po této rovině a pak najednou mizí. Jižní větev ztrácí se mnohem dříve nežli větev jdoucí o něco severněji. Na západě, na pravém břehu Tundže, val tento nemá téměř žádného pokračování, čehož příčinou je zajisté to, že krajina je hustě obydlena a že tedy násyp při zdělávání polí během času od oráčů byl rozvežen a zničen. Na vyšších místech je tam však až dosud viděti zbytky náspu. Pozorovali jsme, že i na popsané námi čáře val místy zmizel, zajisté hlavně následkem zdělávání okolních pozemků. Jest tedy velmi k víře podobné, že někde dále na jihozápadě se najde pokračování této hráze.

Domněnku tuto potvrdili již dva svědkové. Tak nám vypravoval poutník, který byl na Svaté hoře (Athonské), že násyp ten se táhne k řece Ardě a pak dále až k Bílému moři. Jiný

*) P. = Fyndykly na Kiepertově mapě evropského Turecka. Berlín 1870.

**) V příčině zde vytčených míst odkazujeme laskavého čtenáře ku geologické mapě jižního Bulharska, vydané od H. Škorpila r. 1882. ve Slivně.

znalec těchto krajin nám sdělil, že val od Pandaklij směřuje přímo k Marici, přechází ji mezi Sejmenem i Harmanlij a zabíhá až k Bílému moři. Mezi Kavalou a Solunem lze prý pozorovati značné jeho stopy.

Hráze tato je známa u vesničanů pode jménem „jerkesija“ čili „jerkesin“ (tur. = přesečená země) a rozdělovala dle výkladu lidu říše dvou bratrů nebo vůbec dvě říše, snad bulharskou od byzantické.

Zajímavá jest ta okolnosť, že jerkesin byl nahazován k severní straně, což viděti z toho, že se příkop táhne jenom na jižní straně. Také u obou ramen na východním konci náspu je příkop pouze na jižní straně. Podotýkáme již na tomto místě — k čemuž se později vrátíme, — že táž charakteristická známka se pozoruje i jinde. Tak na př. u valů, vinoucích se po okolí ruského Kijeva, pozoruje se příkop také jen na jedné straně a sice vždycky z té, která jest odvrácena od Kijeva a obrácena k straně, odkud hrozívalo bývalému sídlu vladařů ruských nebezpečenství vpádů nepřátelských.*) Co se týče podoby, připomíná jerkesija na některých místech zcela násep železniční a dosahuje mnohdy takové výše, že jezdec na koni, nalézaje se na jižní straně, na druhém břehu příkopu, jest náspem úplně zakryt. Jinde jest násyp velmi nízký. Místy, jako na př. v kuruderském lese, jest jerkesija porostlá stoletými stromy. Šířka její obsahuje někde pět metrů, jako u Kurudere, jinde polovic, což se dá vysvětliti jednak tím, že větry roznášejí vrchní uschlou hlínu, jednak že jerkesija stále se dešti smývá, a tím jí ubývá původní šířky. Dále podotýkáme, že jerkesija nebyla pokryta kameny. Nade vsí Nová Mahala, hned vedle náspu, téměř v podobě polokruhu, jehožto průměr se slívá s jerkesijí, rozkládá se tak zvaný od vesničanů „Cikánský jerkesin“, totiž val asi dvě stě metrů zdélí. Hlavní jerkesin se táhne přímou čarou jako telegraf. U říček pátrali jsme, nenajdou-li se nějaké zbytky mostů, poněvadž v nás vznikla myšlénka, že by násep ta mohla býti zůstatkem starobylé cesty římské; ale veškeré naše pátrání zůstalo bez výsledku.

2.

Když jsme přemýšleli o významu tohoto rozsáhlého náspu, zdálo se nám dle některých okolností, že by val mohl býti zbytkem oné starověké silnice římské, která spojovala břeh Černého moře, jmenovitě pak nejdůležitější město jeho, Anchialos s řekou Tundži.**) Proti tomuto mínění svědčily však velmi důležité věci. Poprvé nám bylo podivným, proč by Římané vystavěli silnici tak vysokou v místech, kde toho nebylo ani za mák potřebí. Podruhé, nikde od moře až k Tundži nenašli jsme kamenů, zbytků dláždění,

---

*) V. Antonovič: „Змiевы валы въ предѣлахъ кiевской земли“ v historickém časopise „Кiевская старина“. V Kijevě 1884., str. 358.

**) Dr. Konst. Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel etc. Prag 1877. pag. 145.

které lze pozorovati u cest římských v Thrakii; již dříve jsme se zmínili, že u říček není po mostech ani památky. Také příkop, táhnoucí se pouze po jižní straně náspu, vzbuzoval v nás podezření, že jsme asi na omylu.

Klíčem k rozluštění této otázky byla zpráva, kterou nám laskavě sdělil učitel ze Žeravny (sv. od Slivna). Již na naší cestě v Balkáně kotlenském slyšeli jsme vypravovati o jakési „balkánské jerkesiji“. Jeli jsme tentokráte schválně z vesnice Medvědenu zatáčkou ku Kotli, abychom viděli jerkesiji, která se prý táhne jižně od Kotle, přes hory a doly. Vypravovali nám, že zabíhá po Balkáně až k Černému moři. Nepoštěstilo se nám však ji najíti. Teprve v Burgase prefekt, rodák ze Žeravny, se nás ptal, co soudíme o „protoku“ (jerkesiji) v Balkáně kotlenském, a vypravoval, že se násyp ten táhne mezi vsí Žeravnou a Kotlem nedaleko od vrchů Větrilo a Razbojna a odtud že směřuje k Železným vratům. Sdílíme zde, co nám napsal učitel ze Žeravny v příčině této jerkesije balkánské:

„Jerkesije tato dělí na dvě polovice prostranství mezi Žeravnou a Kotlem, i ačkoli není udělána za tím účelem, považuje se za hranici, která odděluje pozemky žeravenské od kotlenských. Jerkesije se táhne až na pranepatrné výjimky přímým směrem. K západu směřuje ke vsi Kipilovu v knížectví nedaleko Železných vrat, překročuje tamější Balkán přímo přes vrch Razbojna; na některých místech, jmenovitě v údolích, jest málo viditelná. K východu jde přes silnici, spojující Kotel se Slivnem, přes vrch Pljušjuvec, dále severně od Medvědena přes Pašov les a Ravno buče, i směřuje k Vrbici a po hřebeni balkánském k Černému moři. Jerkesije je kopána a země nasypávána stále k straně severní, tak že se příkop nalézá pouze na jižní straně. Šířka jerkesije jest asi 15—18 kroků. Dle vypravování lidu hradba ta byla nasypána směrem ku Prèslavi od Bulharův a sice v době, kdy Řekové bojovali s Bulhary. Na jednom místě, ve vzdálenosti asi desíti minut od jerkesije nalézá se tak zvaný „řecký důl“, kdež prý padlo 17.000 Řeků. Za oněch dob bulharští cářové v Prèslavi učinili tuto jerkesiji, aby označovala hranici jejich říše. Zde se nalézaly ustavičně bulharské stráže z Prèslavi. Cařihrad byl prý založen teprve po vystavění tohoto náspu. Jižně od velké jerkesije, na vrchu Větrilo, pozorují se nepatrné již zbytky malé jerkesije.“

Nebude tuším od místa, jestli zde vypočteme ssutiny hradů, které se kdysi povznášely po obou stranách i v nejbližším okolí balkánské jerkesije. Jsou to tyto zříceniny: 1. u Radno buče, severovýchodně od Medvědenu, 2. k severu od Kadirfaklij,*) 3. jižně od Kipilova. 4. mezi Žeravnou a Medvědenem na cestě vedoucí do Kotle a 5. severovýchodně od Kotle na pravo od silnice.

Jerkesije balkánská na západě se rozvětvuje. Zpráva žeravenského učitele o této věci zní doslovně takto: „Hlavní balkánská

*) O těchto troskách hodláme pojednati zevrubněji v brošurce bulharské, která vyjde ještě letošního roku buďto ve Slivně nebo v Plovdivě.

jerkesije západně od hory Razbojny, v místě ‚Vratnik‘ nazvaném, dělí se na tři části: první ‚Demir kapije‘ (železná vrata) směřuje k Trnovu, druhá větev ‚Kesik taši‘ (přesečený kámen) běží k Šipce a třetí se obrací k jihu a zabíhá k Slivnu. Zprávy tyto o hlavní jerkesiji a jejím rozvětvení jsou správné, poněvadž jsou mi sděleny od člověka, který stále chodí těmi místy.“

Každý čtenář povšiml si zajisté toho, že balkánská jerkesije má zřejmou podobnosť s jerkesijí pandaklijskou. Jmenovitě příkop na jižní straně dosvědčuje nade vši pochybnosť, že oba tyto náspy jsou stejného původu. Pomýšleti na to, že by popsané valy byly silnicemi, bylo by nyní nesmyslné: zřejmo, že měly účel zcela jiný a sice právě ten, který mu připisuje podání národní. Víme dobře, že pověsti lidu velmi zhusta zabíhají do říše výmyslů a že nezřídka zakalují světlo historické pravdy, v tomto však případě historie sama dosvědčuje, že valy tyto nemohou býti ničím jiným nežli ochrannou hranicí říše bulharské.

Rozhledneme-li se po dějinách Bulharska, uvidíme poprvé, že Bulhaři, s kterými se Slované balkánští spolčili v jeden národ, měli dle vypravování spisovatelův arabských v obyčeji stavěti okolo celé země trnitý plot a tak označovati hranice své říše.*) Podotkněme dále, že od I. do X. století po Kr. valy ze země udělané v celé skoro Evropě bývaly stavěny k ochraně hranice nejenom od Římanův a Germánův, ale i od Slovanů.**)

Nejprve Římané užívali tohoto způsobu opevnění k ochraně svého území. Známo jest, že již Jul. Caesar***) v r. 58. př. Kr., chtěje zameziti Helvetům cestu římskou provincií, dal vésti od jezera Lemanského k pohoří Juře hrázi skoro čtyři míle dlouhou a šestnácte střevíců vysokou; val byl opatřen příkopem podobně jako náspy bulharské a ruské. Za dob císařů římských nabyl tento zvyk značných rozměrův a velikého rozšíření. Germáni brzo naučili se od Římanů tomuto obyčeji. Již Tacitus zůstavil nám o věci této vzácnou zprávu,†) z nížto vysvítá, že podobné hráze sloužívaly jednak za hranice, jednak za hradbu jednotlivých zemí.

„Za doby Karla Velikého tato opevňovací soustava římská byla velmi dobře povědoma nejen Frankům, nýbrž i těm německým a s Němci sousedícím kmenům, s kterými zápasil podmanitel francký. V letopisech Einharda vyskytují se zprávy o rozsáhlé řadě hrází, které byly vystavěny r. 812. na rozkaz Karla V. k ochraně severních hranic saských proti vpádům dánským a slovanského plemene Luticů. Toto pásmo hradeb „limites Saxo-

---

*) K. Jireček, Dějiny národa bulharského. V Praze 1876., str. 107.

**) Kromě výše uvedené rozpravy o valech kijevských poukazujeme v této věci také ke čtvrtému archaeologickému sjezdu v Kazani, kde prof. Antonovič ve své přednášce o valech v okolí kijevském sdělil mnoho zajímavých zpráv o valech vůbec. Srv. Журналъ Министерства...

***) Caes. b. Gall. I., 8.

†) Tacit. ann. II., 19. 20.

niae", táhnoucí se po pravém břehu Labe, viděl a podrobně vylíčil také Adam, kanovník Bremský (umř. po r. 1076.). Skoro za téže doby, kdy byla nasypána zmíněná hráz, současník Karla V., dánský „konung" Gotfrid ohradil r. 508. jižní pomezí své říše dlouhým valem, který se prostíral od moře baltického až k německému. Na jihovýchodě zástupové Karla V. došli k zemi, která též byla chráněna řetězem náspů: „monachus Sangallensis", líče výpravu Pipina proti Avarům (r. 796.), zůstavil nám podrobné popsání devíti koncentrických řad náspů, kterými byla obehnána země avarská, a které byly pro Franky hlavní překážkou při dobývání této krajiny. Ještě v X. věku císařové němečtí nepřestali stavěti hráze na hranicích své říše: tak okolo r. 970., za panování Otty I., byl nasypán dlouhý val podél severního pomezí holštýnského k ochraně před vpády dánskými."

„Při ustavičném styku Slovanů polabských s Němci nebylo divu, že i Slované počali týmže způsobem ohrazovati své vlasti. V slovanských kdysi krajích, zaujímajících nynější Sasko, Branibory a Slezsko, vyskytují se celé řady hrází a příkopů, které se prostírají na mnoho, mnoho mil a zavírají v sobě celé rozsáhlé okresy. Takové valy obkličují bývalou Míšeň a vrchní Lužici a naplňují vůbec veškeré prostranství od Saly do Odry a Varty." *) Od Slovanů polabských dostala se tato opevňovací soustava do Polska, kdežto se dosavad spatřují zbytky rozsáhlých hrází. Také Rusko bohato jest těmito hrázemi.**) Kijev jest obklíčen se všech stran (vyjímajíc arci stranu východní, kde Dněpr valí své mohutné vlny) několika řadami náspů, které jsou vesměs opatřeny příkopem na straně odvrácené od Kijeva. Podobný zjev vidíme i v gubernii voronežské.***)

Z těchto poznámek jasně vysvítá, že obyčej stavěti valy vznikl u Římanův a potom postoupně se rozšířil skoro po celé Evropě. Opominuli jsme poznamenati, že koncem XI. stol. zvyk tento se počal ztráceti a že valy pozbyly svého dřívějšího významu opevňovacího. Dovolíme si ale oproti p. Antonoviči vysloviti mínění, že zvyk tento mohl se rozšiřovati nejenom od západu k východu, nýbrž i od dolního Dunaje přes Dacii k severu. Války císaře Trojana v Dacii nemohly minouti a také neminuly beze všeho vlivu na plemena, obývající v oněch místech.†)

Že tyto hradby stavěny byly nejenom k ochraně, než i k označování hranic, dosvědčuje mimo již uvedené svědectví Tacitovo také památka, pocházející z počátku XI. stol., t. j. list, psaný od Brunona, arcibiskupa merseburského, k císaři Jindřichu II. Bruno putuje co missionář do země Pečeněhů, zastavil se a žil nějakou dobu v sídle ruského knížete, t. j. v Kijevě. Kníže (sv. Vladimír)

*) Antonovič l. l. p. p. 363. sqq.

**) Pavla Jos. Šafaříka sebrané spisy. K vydání upravil Jos. Jireček. V Praze 1862.—65. I., str. 561., 562., 564.

***) Древная и новая Россія. Истор. сборникъ. V Petrohradě 1875., str. 59. a n.

†) Srv. Šafaříka l. l. pag. 564.

přemlouval ho, aby nechodil k tak divokému národu i aby upustil od myšlénky obrátiti národ ten na víru Kristovu. Když však Bruno stál na svém, doprovodil ho ruský kníže se zástupem vojska až k hranicím své říše, kteroužto byl obehnal se všech stran velmi pevnou a dlouhou ohradou (ad regni sui terminum ultimum, quem propter vagum hostem firmissima et longissima sepe circumclausit). Když přijeli k valu, poslal kníže k Brunonovi jednoho ze svých velmožů s řečí, která se počínala těmito slovy: „Přivedl jsem tě k místu, kde se končí má země a kde začíná území nepřátelské....“ *)

Nebude tedy tuším podivné, jestli přijmeme za pravdu, že i balkánská i pandaklijská jerkesije byly (arciť v různých dobách) hranicí mezi říší bulharskou a byzantinskou. Prvá z nich tvořila hranici obou říší již před tou dobou, kdy Bulhaři se obrátili na víru křesťanskou. Co do druhé, rozpomeňme se na zprávy některých spisovatelů byzantinských, že císař Michail III. odstoupil Borisu zemi pod úpatím Balkánu od Sidery až k městu Debeltu, krajinu, která slula Zagorje. **) Za hranici této rozšířené říše Borisovy považujme jerkesin, který se táhne od Tundže k Černému moři. V příčině ostatní části jerkesije, od Tundže k Bílému moři, podotkneme toto: V jednom starém řeckém pamětníku, kde se vypočítávají arcibiskupové bulharští, řečeno, že Boris jmenoval sv. Klimenta duchovním pastýřem nad třetinou říše bulharské, a sice nad tou částí, která se prostírala od měst Kaniny a Jericha (nyní Orcha) do Soluně, a zavírala tedy v sobě celou Makedonii. Vidno, že Makedonie patřila tehdá Bulharům. Také kout severozápadní Thrakie, který jest tvořen Balkánem a horami rhodopskými, náležel Bulharům. Jsouť zprávy, že za Borisa a Symeona hranice bulharské od ústí dunajského šly k Mesembrii a odtud k Rhodopě, město Plovdiv v sobě zavírajíce ***) Že Plovdivsko patřilo k říši bulharské, potvrzuje jmenovitě ta zpráva, že mezi jinými také thračtí Dragoviči byli v počtu těch plemen slovanských, která v době pokřestění Borisova přináležela k Bulharsku. O Dragovičích jest pak nyní nade vši pochybnosť dokázáno, sídleli v západním Plovdivsku. †) Také Sakulati (v okolí Soluně), Dragoviči macedonští (tamtéž), Smoleni (někde na rozhraní Trakie a Macedonie na řece Mestě), Brzaci (mezi Ochridem a Bitolií) byli zahrnuti v říši bulharské. ††)

Všecko toto činí naše domnění velmi podobným ku pravdě, že jerkesije, táhnoucí se od Jajkazlij přes Pandaklij až k Bílému moři, nemohla býti silnicí římskou, nýbrž že byla ochranným valem, sloužícím za rozhraní říše bulharské a byzantinské, vysta-

*) Antonovič l. l. pp. 367., 368.

**) M. Дриновъ, Погледъ на блъгарскый народъ. 1869., str. 53. K Jireček, Dějiny nár. bulh., str. 124.

***) K. Jireček, Dějiny nár. bulh., str. 131.

†) Památky archaeologické a místopisné. V Praze 1878, str. 773. 774. (Článek p. Pelze).

††) P. J. Šafařík, Sebrané spisy. II., 239., 237. a III., 76.

věným za Borisa a Symeona, tedy v IX. nebo na počátku X. století.

S malou jerkesijí balkánskou čili větví, která se odbočuje od náspu horského ke Slivnu, nevíme si však rady. Rozluštění této otázky musíme ponechati takovým znalcům dějin bulharských, jakými jsou pp. Marin Drinov a Konstantin Jireček.

Z poesie slovanské.

Na stráži.

Napsal **Đuro Arnold**. Z chrvatského přel. **Ladislav Tesař.**

Noc přišla tichá ... Hvězdy vidět není,
jen v pustém kraji sníh vše v stříbro mění;
a v holé větve vítr dme své steny,
jak v smrtný bol vzdech člověk poraněný.

Hoch mladý, vizte! — v mrazu bdí tu stráží.
Zří mračně v dál ... ó co z tmy okem váží? — —
Slyš! náhle vzkřik, — teď: „Stůj! rci, kam jdeš, kdo jsi?
Jest zlý tvůj cíl, či, žebrák, zde jdeš bosý?"

„„Nech pušku v klidu! Druhy jsme si byli
co malí ... v bídě i v radosti chvíli — —""
„Ó zmlkni v slovech klamných, v proudu chvály,
a dokaž teď, jak byls mi druhem v dáli!"

„„Tvá drahá — — měla svatbu, měla skvosty,
já na vsi byl jsem také mezi hosty —""
„Ó puško! puško! kéž's tam se mnou byla,
ty, oheň v žíly, smrť bys v srdce lila!"

„„Nech nářku být! Můj handžár vždy jest jistý —
hoj! ženich — krev — proud krve byl tak čistý — —""
„Ó tedy přece bude teď mou ženou,
kdo chránil by ji nyní, opuštěnou ..."

„„V té vřavě, v ohni, který vzplanul na to,
vyhořel dům — a v něm — tvé dítě, zlato — —""
„A kdes byl ty v té chvíli plné stenů,
žes nezachránil krásnou tuto ženu?"

„„Já — — — též ji — rád měl ... Proto teď zde stojím,
chci, opuštěný, zvát se druhem tvojím —""
„Buď proklet! — prchni! — s ďábly v peklo klesni ...
ha! jedné rány vzdech nás sloučí, stěsní — — —"

A zvedli pušky oba ... Slyš! teď střílí —
a tichem ohlas mroucím zvukem pílí ...
Na stráži mladík ku zemi se kácí,
v sníh bílý krev se v teplém kouři ztrácí ...

A nikoho kol spatřit nikde není,
jen v pustém kraji v stříbro sníh vše mění;
a v holé větve vítr dme své steny,
jak v smrtný bol vzdech člověk poraněný.

*

Paša.

Napsal Ďuro Arnold. Přel. Lad. Tesař.

Na koberci sametovém paša chorý leží,
vedle zlatá číše s lékem jeho život střeží.

Čelo mračné plno vrásek, tvář je sprahlá, bílá,
jak by všecka hoře světa vnořena v ní byla.

A v těch důlkách očních v hloub se malé oči vkradly,
jak by v dvojí propasť byly hvězdy dvoje padly.

Jistě staré jeho tělo v strašných mukách úpí;
pevně sevřel rety bledé, hled jeho je tupý.

Zaťal pěsti, v dumy klesá, znova zrak mu svítí,
jak by celé lidstvo okem v ráz chtěl pohltiti.

Vetchou rukou otrokovi jako prosbou kyne,
slabě dí mu hlasem, který jako v hrobě hyne:

„Pojď jen blíže, blíže, blíže — nechť tvá slyším slova,
vímť já dobře, duch tvůj mladý věštby poklad chová.

Dceru mám; má v lících růže, jsou jak zoře plamen,
její jasné oko černé je jak alem — kámen.

Přes ramena sněžná vlá jí hedváb kštice zlaté,
jako prapor Mohamedův se Džamije svaté.

Rci, zda přijde brzy Vezír vzít ji k srdci svému,
by co první favoritku veď ji do haremu?“ —

„Ó ne, milostivý pane,“ otrok pravil na to,
„křesťan v minulé již noci unes' ti to zlato . . .

Chorý paša vykřiknout chtěl — v něm sto lvů se shluklo,
však on bál se, že by žalem srdce jeho puklo.

„Zlé mi věštíš dnes, můj robe, — raději mlč, buď zticha!
Proč tak krutý nevděk nebe Alaha mi dýchá?

Což dnem každým Alahovi nehromadím říše,
by co nejdřív celé lidstvo žilo jak on dýše!

Není tomu příliš dávno, co jsem vyslal četu,
by roznesla jeho slávu do všech dálných světů . . .

Poručil jsem, kolem syna nechť se voje vinou,
jestli k vzpouře pozdvihnou se — nechť v své krvi zhynou!

Nuž, tak rci mi, jak se skončí osud války kleté,
zda mé chrabré četě štěstí jak vždy i teď zkvete?“ —

„Ó můj pane! divné štěstí k naději jí slouží —
černé hejno jestřábů již nad ní v mraku krouží . . .“

Vzpjal se chorý paša vzhůru jako vlna mořská,
zařval jako poraněná kulí lvice horská.

„Allah! Allah! proč mne mučíš . . . dosti! dosti! dosti!
Hněv tvůj pálí hruď mi peklem, lomí moje kosti!

Však jen ticho ještě chvíli: hle, jak krev mně bouří,
jako žhavý blesk, jenž v noci světem letím v bouři.

Ne! ne! zemřít ještě nechci, — pomstu skončím prve
za dceru svou i za syna, na psech z Krista krve.

Ještě jednou celý svět nechť hrůzou mou se třese,
až má pěsť jak satan divý v hruď se jemu snese. —

Pověz, robě, kdy as vyschne žití mého řeka,
prorokuj, neb svoboda tě s štěstím jistě čeká...“

„Nemohu víc, pane, zde vem šňůru od sultana —
již prý dosti žil jsi — z hedvábí je stkaná...“

V ráz se zhrozil chorý paša — zblednul v téže chvíli...
kapky znoje v čele se mu v smrtelný pot slily.

Zčernaly mu ruce i hruď v skvrnách smrtné hrůzy —
jak když káně nad pláň pustou slétají se k schůzi.

Sklopil tiše oči jak by plakal v tichém bolu
a vpřed s hříšnou hlavou padl s lůžka mrtev dolů. —

Matice srbská.

Kapitola z dějin kulturního života Srbů uherských.

Od Hanuše Klímy.

(Dokončení.)

II.

Pohledněme nyní na činnosť Matice, jak vyhovovala úkolu svému od počátku až po r. 1880. Jak z předchozího již posouditi možno, měla Matice velice těžkou práci, snažila-li se býti ku prospěchu pokroku a osvěty národa srbského; jestliže přece může se vykázati úspěchy své práce a svého namáhání, svědčí to zajisté o vroucí lásce jejích členů k národu svému, a velikém obětování se zájmům, prospěchu a potřebám jeho.

Matice srbská zrodila se z nutné potřeby národní, i bylo tudíž nezbytno, aby s činností svou počala hned, jakmile v život vstoupí. Ale jaká mohla býti ta činnosť její s tisícem zlatými základního jmění! Jakkoli značná to částka pro počátek na srbský literarní spolek v tehdejší době, přece jen velice nepatrná k účelu tak velikému a obsáhlému, k jakému sobě Matice pracovati uložila. Činnosť její nemohla tudíž býti jiná, než velice jen omezená. Přestávalať na ročních čtyřech svazcích Letopisu a tu a tam ještě na nějakém spise u vydání samostatném. Bylo to vše, co činiti mohla, ale byl to přece počátek dobrý, uspokojivý.

Bohužel, že horlivosti brzy dán byl v Matici směr jiný, škodlivý nejen jí samé, ale celé literatuře srbské vůbec. Matice stržena byla s cesty k rozkvětu spory o jazyk a pravopis, hýbajícími tehdáž myslemi všeho spisovatelstva srbského, a zachvátivšími celé písemnictví srbské asi tak, jako neblahé paměti v první čtvrti tohoto století v Čechách, na Moravě a Slovensku ony hádky o joty a ypsilony, o přízvuk a časomíru.

Marné bylo tu napomínání Magaraševićovo, jakož i některých jiných rozvážnějších literatů: matičníci nedbali ničeho a horlivě účastnili se sporů o věci celkem malicherné. V čele tohoto ruchu stál právě onen Jovan Hadžić, zakladatel Matice, jakožto hlavní odpůrce Vuka a největší jeho literarní nepřítel; a když po smrti Magaraševićově koncem r. 1829. sám převzal řízení Letopisu, dal i tomu rozhodný směr proti Vukovi a jeho literarnímu působení.

Tu ovšem snadno se pak vysvětluje, že celá jedna strana literarní vzdalovala se činnosti při Letopise, a že tento spolkový orgán zvláště za redakce Hadžićovy stal se hlasem pouze několika méně znamenitých, ba dokonce i slabých jen literatů. Tvořivé síly spisovatelstva srbského rozptýlily se na rozmanité literarní podníky samy o sobě dosti chatrné, směru namnoze rozdrobeného, žijící ponejvíce ze vzájemných jen půtek.

Matice brzo i sama zpozorovala den ode dne větší upadání produkce literarní, jakož i hmotnou svoji slabosť vůči tomu, a povolala proto k radě Hadžićově počátkem r. 1832. za sekretáře svého a redaktora Letopisu Todora Pavlovića, tehdáž advokátního pomocníka v kanceláři Mich. Vitkovića, maďarského a srbského básníka.

Todor Pavlović, vychovaný v domě tohoto znamenitého Srba, toho času velice chvalného jména požíval již v národě pro oblíbený svůj týdenník „Srbský národní list“, jímž základ položil novější žurnalistice srbské; vykonala tudíž Matice volbu šťastnou.

Pavlović dobře jsa si vědom, jak těžký a nesnadný úkol na sebe přijímá, měl nejlepší vůli, pevné předsevzetí, měl i také dobrých schopností ku povznešení činnosti matiční, ale získati ztracenou jí důvěru, probuditi hádkami a rozbroji zakořeněnou lhostejnosť ku všeliké práci literarní bylo přece tak mnoho pro slabé jeho síly, že přese všechny své dobré vlastnosti nedokázal téměř nic jiného, nežli že pohnul stojatou vodou, a že aspoň ukázal, jak by se pracovati mělo.

Po návrhu jeho vypsala Matice r. 1834. poprvé ceny, a sice: 50 duk. za nejlepší srbské drama, 20 duk. za nejlepší původní práci ve verších, 20 duk. za nejlepší práci v prose a 10 duk. za nejlepší překlad nějaké práce, ať již ve verších nebo v prose.

Ale z příčiny zmíněné netečnosti nedošlo ani jediného pokusu, ano což více, když Matice vyzvala na to všechny učené Srby, aby jí aspoň označili ony původní nebo přeložené práce v Letopisu toho roku otisknuté, jež by odměněny býti zasluhovaly, ani jediný z literatů srbských k tomu neodpověděl.

V Todoru Pavlovići získala Matice člena neocenitelného; ale co platna byla všecka šlechetná snaha jeho, když už ve vlastním jejím nitru byl se ssžírající kaz uchytil.

Ant. Hadžić, nynější sekretář Matice, velmi případně vidí v události této zakončení první doby jejího života. Matice nepovznesla se mnoho nad činnosť pouze obchodní; v písemnictví samém nepojíc s dobrou vůlí náležitých také známostí a schopností

v sobě, vytvořila jen velmi málo. Hlavní činnosť rozvíjela u vydávání Letopisu a kromě toho vydala několik málo ještě jiných děl.

Po znovuzřízení Matice spatřujeme ji pod předsednictvím Tökölyho. Víme sice, čím byl jí neobyčejný tento muž, a čím ona jemu povinna, ale mluvíce o stanovisku, jakéž zaujímala tou dobou v písemnictví srbském, nemůžeme zde nepoukázati k jiným ještě stránkám ducha toho muže, jehož vlivu Matice tou dobou plně podléhala. Tököly při všech zásluhách svých a veškeré dobré vůli mohl písemnictví srbskému přece státi se skoro i nebezpečným. Jsa velikým odpůrcem Vukovým a čistého srbského jazyka spisovného, horlivě vkládal se s Vukem do sporů, aniž by se mu bylo náležité k tomu soudnosti dostávalo, a když radili se o pravopise Matice, vášnivě vyslovil se proti jazyku i pravopisu Vukovu.

„Co bylo tedy přirozenější", praví A. Hadžić v Letopise r. 1880., str. 122., „nežli že slabá a malomocná tehdy ještě Matice pokud jen možno vyhověti hleděla vroucímu přání srbského mecenáše a předsedy svého, který tou dobou právě se připravoval, že věnuje národu svému vše, co měl, a který by se byl jistě od Matice odvrátil, kdyby jinak byla jednala.

S úmyslu Tökölyho, přetvořiti Matici v srbskou akademii, po jeho smrti sešlo, ale zato zřízena v ní „trvalá kommisse pro učebné předměty", jíž přidělen úkol nejtěžší a nejvděčnější ve světě, pro nějž bylo v Matici právě největší nedostatek vnitřních sil, nejméně schopných literatů, totiž ustáliti jazyk a pravopis srbský. A jestliže před tím utrácela síly své v hádkách a rozepřích, mařila se nyní opět všecka činnosť její v sestavování písemného jazyka, jakým nikdo posud nepsal ani nemluvil. Tak stalo se, že nemohla Matice v žádném oboru pravou, horlivou činnosť rozvinouti, že „nebyla spolkem ani čistě obchodním, ani literarním, ani učeným, ale ze všeho toho jen jakousi směsí." Matice povznesla se sice hmotně, ale v ohledu literarním poklesla, aniž by jí bylo možno bývalo po celý ten čas, co v Pešti ještě sídlila, vzpružiti se k činnosti odpovídající pravému úkolu jejímu.

Naprostý převrat vzaly vnitřní poměry matiční po r. 1848. Většina členů opustivši Pešť, usadila se v tehdejší vojvodině srbské. Titéž členové, již nebyli ani všichni literaty, byli konkurrenty o ceny i rozhodčími, byli si výborem i valnou hromadou. K úpadku tomu přičinily však také nemálo ony dříve již zmíněné denunciace, bezdůvodné nájezdy, utrhačná podezřívání a pomluvy. Oni, kteří by ještě byli stáli při ní, počali ji opouštěti. Poměry takové nápadně odrážejí se od literarního života Srbů rakouských mimo Matici, nebo v tom po r. 1848. patrná jeviti se počala snaha dostihnouti bratry za Sávou a Dunajem, kteří je byli zatím již předčili na poli duševní práce své.

Tak přivedena byla Matice k nutnosti přenésti své sídlo do Nov. Sadu. Že však ji provedení toho takovou měrou a tolik roků ještě zaměstnávati bude, že dojde k tomu teprve r. 1864., toho nikdo se nenadál. Toť tedy asi příčiny, pro něž Matice ani

v celé dlouhé době od svého znovuzřízení až po r. 1864. nemůže vykázati se platnými úspěchy v literarním ruchu srbském. Byl to zase jen Letopis, okolo něhož kupil se největší díl vší vážné snahy její. Pod redakcí Pavlovićovou valně se zlepšil svým obsahem, ale přece nedospěl ještě tam, kde přál si ho míti snaživý redaktor jeho. Největší byl výsledek, kterého se Pavlović s Letopisem dodělal, že upravil mu půdu v čtenářstvu srbském. Nedlouho před smrtí Tököly̆ho (1842.) převzal redakci Letopisu Jov. Subotić, jeden z nejznamenitějších spisovatelův, a teprve tomu podařilo se přivésti jej k rozkvětu, tak že přinášel již ne pouze dobré překlady výtečných prací Šafaříkových, ale že i kriticky sledoval všeliké zjevy literarní. Od Subotiće počínaje (který měl jej však pouze do r. 1848.)*) drží se Letopis v stejné již asi výši až do Nov. Sadu.

Ostatní činnosť její byla z příčiny výminečných poměrů jejích a rozdrobených starostí velice jen skrovná. Za předsednictví Tökölyho vypsala jedinou pouze cenu 100 duk. (1838.) na nejlepší mluvnici srbskou, kteráž však nebyla ani vyplacena, a po smrti jeho, kdy zaměstnávala zase Matici tu starosť o jeho ústav, tu pak opět dlouhá práce o povolení k přesídlení, nebylo o mnoho lépe; teprve když založen byl literarní fond Nakův (1844.), z něhož hned rozličné odměny vydávati se jala, rozšířena poněkud činnosť její.

Ze spisů Maticí v Pešti od r. 1837. vydaných, jež se nám nejvíce pozoruhodny býti zdají, jmenujeme zde jen Subotićovu „Lyru“ (1837.), Lukiána Mušického básně (1840.), „Spomeni naroda srbskog“ od Isid. Nikoliće (1843.) a „Nauka o srbskom stihotvoreniju“ od Jov. Subotiće (1845.).

Léta 1864. přesídlila se Matice do Nov. Sadu. Ze všeho již co předesláno, patrně vysvítá, že tato nutnosť vyvolána byla nedostatkem literarních činitelův a potřebou, aby sledován byl konečně již účel, k vůli němuž Matice založena byla A skutečně rozvinula v Nov. Sadě činnosť téměř zimničnou, jakoby nahraditi chtěla všechno, v čem v Pešti omeškána byla.

Matice především podle nových stanov svých rozdělila práce administrativní od prací literarních, zřídivši literarní odbor se zvláštním výborem. Úkolem jeho jest honorovati články, udíleti ceny, odkupovati díla do tisku v mezích povoleného valnou hromadou rozpočtu, aniž by mu třeba bylo domáhati se teprve schválení nebo povolení jejího. Jediná výjimka jest při fondu Nakově. Jemu příslušelo také zakupovati knihy a časopisy pro knihovnu matiční i Tökölyho a posléze i péči míti o to, aby Letopis jakožto organ Matice odpovídal účelu, kterýž dle stanov hlavní jest úlohou její. Tomuto odboru literarnímu udělila Matice hned z počátku

*) Roku 1848. převzal jej Šimon Filipović, roku 1850. Jakub Ignjatović, r. 1858. Jov. Djordjević, r. 1860. A. Hadžić, který s malým přerušením od r. 1872.—1875. (Jov. Bošković, nynější správce národního musea a bibliotheky v Bělehradě) řídí jej vzorně až po naši dobu

také právo, že může k účelům literarním obraceti všecek roční čistý výnos fondu jejího i Nakova.*)

Letopis hned r. 1864. vydán pod přímým dohledem literarního výboru, v jediném sice svazku, který však objemem svým dvěma dřívějším se rovnal. Tak vycházeti měl také i dále, a býti takořka zrcadlem celého literarního a kulturního života srbského a stálou roční kronikou literarní.

Vedle toho odhodlala se však Matice k návrhu Svetozara Miletiće vydávati nákladem svým ještě jiný periodický list k napomáhání všeobecně národnímu kulturnímu rozvoji a k vyhovění veliké potřebě v písemnictví, list obsahu literarního a zábavného. Měl vycházeti třikráte měsíčně s jménem „Matica“ a programem: články literarně zábavné a ze všech oborů všeobecně vzdělavacího vědění, zprávy o stavu a činnosti všech srbských vzdělavavacích ústavů a spolků, literarní kritiky a posudky důležitějších spisů, jak srbských, tak i všech jinoslovanských a cizích literatur, pokud důležity jsou se stanoviska národního a kulturního posléze bibliografii srbskou a cizí pokud se Srbův týče.

Soudilo se, že by z intellektuelně literarní stránky takový list prospěšnější byl než Letopis v delších lhůtách vycházející, ježto snadnější jest spojiti v něm obsah kniževný se zábavným, jak toho rozvoj vzdělání čtoucího obecenstva vyžaduje; dají se také v listě takovém umístiti i menší literarní výtvory, jež sloužiti mohou potřebě vzdělavací, mají však více jen efemerní důležitosť a nehodí se proto do knihy vycházející za delší čas jednou A že zde i mladším talentům snadněji místa dopřáti možno zvláště je důležito pro písemnictví teprve se rozvíjející a v přechodním stavu se nalézající. Posléze též podotknouti třeba, že podobného listu v písemnictví srbském tehdáž ještě ani nebylo. Však také i z příčin materielních slušelo Matici vydávání listu takového ve své ruce vzíti, neboť soukromníku nebylo by možno bývalo udržeti ho a literarní práce honorovati. Matice k vůli úspoře spojila redaktorství Letopisu a listu „Matice“ v jedny ruce, a svěřila je A. Hadžićovi. A když v červnu r. 1865. došlo povolení od královského náměstnictva, vyšlo dne 1. října toho roku první číslo nového listu.

Matice doufala, že bude jej moci vydávati, aniž by co naň dopláceti musila; ale v tomto očekávání, bohužel, se sklamala. Obětovala naň 200 zl. ročně, a přece i po čtyřech letech ještě sotva se kryly výlohy. Vedle toho pozorovati se dala ještě jiná také okolnosť, že totiž k vůli listu „Matica“, jemuž redaktor největší čásť práce i času věnovati musil, nemohl prospívati Letopis žádoucí měrou, a na tom zajisté Matici nejvíce záležeti musilo.

Velice vážné byly tedy pohnutky vedoucí ji k tomu, že přese všechnu dokázanou potřebu takového listu rozhodnouti se mu-

*) Dle toho vykazoval rozpočet matičn. fondu r. 1865. k liter. účelům 1058 zl. 46 kr.

sila, zastaviti další vydávání jeho. List „Matica“ vycházel do konce měsíce června 1870.

Matice nemohla dopustiti, aby Letopis její nejmenší třeba újmy na vnitřní hodnotě své trpěl, neboť úkol jemu vytčený sám sebou dosti bylo nesnadno postihnouti.

Matice sice dobře hleděla pojistiti sobě zdar a úspěch tohoto podniku, ale nepočítala při tom ovšem na okolnosti, kteréž nynější snaze její brzo počaly se v cestu stavěti.

Už Letopis za rok 1866. opozdil se a vyšel teprve r. 1868., a za r. 1867.—1869. v jediném svazku teprve roku následujícího Byla to ovšem také vina knihtiskárny, nemající dostatečnou zásobu literek pohotově, byly toho však ještě hlubší příčiny. Členové literarni zaneseni byli rozličnými svými pracemi vlastními a povinnostmi národními, a mužů, kteří by se přímo byli prací zabývali, bylo nemnoho.

Matice chtic této nepravidelnosti odpomoci, jednak zvýšila honorář (1869.), jednak jala se na rozličné články a pojednání i ceny vypisovati, a v několika málo letech měla látky nahromaděno již opět takové množství, že počíti musila Letopis ročně ve dvou svazcích vydávati (1875.).

V březnu r. 1875. odebral se Jov. Bošković do Bělehradu za kustoda národ. musea, a jeho místo při Letopise zaujal opět sekretář A. Hadžić, neboť ministerstvo nepovolilo již tehdy plat redaktora i na ostatní fondy rozděliti, a jmění matiční samo k tomu nevystačovalo. Jedna osoba pořizovati nyní musila práce, jež obstarávaly dříve osoby dvě, a to práce ještě rozmnožené. Mimo to vybývala Matici k účelům literarním ještě částka tak skrovná (500—600 zl.), že jen s největším namáháním mohla Letopis vydávati a články honorovati. Matice znovu se omeziti musila na jediný pouze svazek roční (1876. a 1877.) pokud poměry její se nezlepšily.

Ač z dosavadního nám dosti zřejmě již na světlo vystupuje přičinění Matice v Nov. Sadě, přece mnohem větší část obrazu zakryta nám zůstává, pokud neznáme ještě, jakou neobyčejnou horlivost vyvinula v šlechetné snaze, podati národu do rukou řadu nejpotřebnějších spisů k obecnému jeho vzdělání, a vykouzliti z poetické mohutnosti jeho ducha umělé květy ušlechtilé leposti. V tom právě spočívá největší rozdíl mezi působením jejím v Pešti a v Nov. Sadě; kdežto tam vrcholila její činnost nanejvýše v péči o Letopis, je zde těžiště její hledati u vypisování a vydávání cen na díla samostatná. Úhrnná summa cen vypsaných od r 1864. do r. 1880. obnáší asi 8000 zl. a skutečně vyplacených přes 2000 zl.*)

*) Z přečetného počtu odměněných prací, jakož i vypsaných cen, k nimž buď práce jakés ani nedošlo, aneb došlo-li, neodpovídala požadavkům Matice, uvádíme několik, jež po našem soudu nejlépe charakterisují literarní směr a snahu Matice v době, co v Nov. Sadě sídlí:

R. 1864. vypsána cena 50 dukátů na historické drama ze srbského života v prose nebo ve verších.

Tato čísla zajisté více než příznivé vydávají svědectví o činnosti a působení jejím, zvláště rozpomeneme-li se na všeliké ty svízele, jež jí přestáti bylo od r. 1874. do 1878. Poněkud příkrý poměr mezi nimi vysvětluje se tím, že k vypsaným cenám spoře jen a pozvolna práce přispívaly, tak že viděla se Matice nucena od r. 1874. připojovati poznámku: kdyby k vypsané ceně nijakých prací nedošlo, nebo z ní odměněno býti nemohlo, že jest ochotna přijmouti a ceny uděliti i pracem jiným, zůstavujíc spisovatelům volný výběr předmětu. Byl to skutek nanejvýš moudrý, neboť třeba Matice tím úmyslem vedena byla, aby spisovatele na nejpotřebnější pro národ potravu duševní upozorňovala, přece jen velice těžko bylo předpisovati jim, v čem by pracovati měli. Mimo to stávalo se, že více spisovatelův o jedné a téže věci pracovalo, čímž mařen byl čas a síly drahé, a s druhé strany pučela opět v písemnictví díla mnohá nemohoucí vyjíti z té příčiny, že nebylo, kdo by náklad nesl. Matici ovšem také na tom bylo záleženo, aby cenami jejími poctěná díla co nejdříve světla uzřela, a tu nebylo jiné pomoci, nežli spisovatele k tomu zavazovati, anebo díla jejich zakupovati, ponechávajíc užitek čistý nejčastěji jim samým.

---

40 dukátů za nejlepší soustavný spis o hospodářství polním pro srbský lid (zvýšena později na 60 duk. a lhůta až do Jiří 1866.). Touto cenou odměněn byl spis Djor. Radiće „Průvodce v hospodářství“ r. 1866.

R. 1865.: 100 duk. (později 120 duk.) za vědecky sepsanou historii literatury srbské. Vypisována však bezúspěšně až do r. 1873.

20—30 duk. za poučně zábavný spis v duchu národním pro odrostlejší Srbkyně. Vypisována až do r. 1869., kdy udělena Míty Petroviće spisu „Dívčí svět“.

R. 1867.: 200 zl. na veselohru ze srbského národního života. (Vypisována po 5 roků.)

200 zl. na popularně psanou ethnografii Slovanů.

300 zl. na bibliografii srbskochrvatskou od nejstarších časů do nejnovějších.

R. 1869.: 300 zl. na podrobný seznam všech spisův a článkův o Srbech v literatuře německé. (Vypis. po 2 roky.)

R. 1870.: 150 zl na poučnou knihu pro lid o šetření zdraví a prostonárodních lécích. (Vypis. po 2 roky.)

R. 1873 : 200--400 zl. na malou historii srbského národa v Rakousko-Uhersku

200 zl. na malý zeměpis Trojjed. království a uherských županií Srby obydlených.

200—300 zl. na román, drama nebo větší veselohru ze srbského života. Vypisována odtud stále. R. 1874. nahrazena z ní veselohra „Grabanciaši pravi i krivi“ od Il. Okrugiće 200 zl., a „Ljubavno pismo“ od záhy zesnulého, nadaného humoristy Kosty Trifkoviće 100 zl. R. 1878. povídka Jáši Ignjatoviće „Uveo listak“ 150 zl. R. 18 0 veselohře Milana Jovanoviće „Nesudjem“ 150 zl. a tragédii Manojla Djordjeviće Prizrenca „Slobodarka“ 300 zl.

R. 1878.: 50 duk. na popularní spis o vychování dítek. Přiřknuta roku 1880. práci Vojisl. Bakiće „Pouke o vospitanju“.

50 duk. na pojednání o Bunjevcích (Obě ceny z fondu Ter. Ostojićové).

R. 1879.: 200—300 zl. Srěm a Fruškâ hora se stanoviska dějepisného, zeměpisného a národopisného

100—200 zl. na spis o životě a nadacích národních dobrodinců srbských. Skoro všechny tyto ceny vypsány z fondu Nakova.

I v tomto směru činila Matice vše, co mohla.*)

R. 1871. podal Stoj. Bošković návrh na vydávání slovníku naučného v jazyku srbskochrvatském, bulharském a slovinském, prací a nákladem učených společností na slovanském jihu. Byl by to podnik býval neméně potřebný jak i krásný, ale uskutečněn býti nemohl. Netoliko že nebyl zde tak veliký počet spisovatelů, kteří by se v práci takovou uvázati mohli, ale nebylo ani naděje na dostatek odběratelstva, nebylo ani hmotných prostředků! Těžko bylo Matici pustiti myšlénku tak krásnou, kde jednalo se jí nejen o slovník, ale o vzájemnosť literarní a jednotu mezi Jihoslovany. A proto zanechavši slovníku uvažovati se jala, nemohla-li by se literarní družstva jihoslovanská usjednotiti aspoň na vydávání jakés bibliotheky pro lid z několika nejpotřebnějších odvětví vědy, soudíc, že by postačitelno bylo, kdyby se každá knížka z jednoho jazyka na ostatní dva prostě přeložila Pro takovýto podnik nebylo již nouze o schopné spisovatele. I pozvala tedy veškeré literarní společnosti jihoslovanské a ochotné k tomu spisovatele, aby dostavili se k literarnímu sjezdu na den 15. srpna 1871. do Oseku jakožto místa nejpříhodnějšího, kdež se dohodnutí státi mělo nejen o takovém aneb podobném díle, ale též o tom, co týkalo se užšího literarního spojení. Odpovědi od jednotlivých spolků literarních byly však tak různy, že nebylo možno jiné, než celou věc odložiti.

Nastali brzo na to Matici i národu těžcí dnové. Matice po celé dva roky v tuhém a klopotném boji trvala za právo své na fond Tökölyho, ano i za samo trvání své, a sotva ten k ukončení se blížil, stála již opět veliká část národa srbského ve zbrani, a ostatní, jimž nebylo souzeno přímo také vystoupiti na obranu národní důstojnosti, s živým účastenstvím sledovali boj svých bratří za Velebitem, Sávou i Dunajem. Husté mraky vznášely se nad národem srbským, kupíce se vždy hrozivěji. Srbové uherští kolébajíce se neustále mezi strachem a nadějí, pozbyli klidu i potřebné nálady k duševní práci, a tento stav brzy účinky jeviti počal na literarní činnosť národa srbského.

Také Matice pocítila následky toho, a chtíc produkci literarní opět povzbuditi poněkud přijala r. 1878. návrh St. V. Popoviće na vydávání poučné i zábavné „bibliotheky pro národ“, na niž by se předplatné přijímalo.

K vyzvání ku spisovatelstvu srbskému, aby podnik tento podporovalo, odpovědělo jich vůbec jen několik, a ani ti nepřislíbili ještě všichni určitě, co by pracovati chtěli, a zdali jim hned spolupůsobiti možno. Po takovémto slabém ohlase se strany spisova-

*) Z děl, jež zakoupila Matice k vydání, jmenujeme:
Lázy Kostiće drama „Maksim Crnojević“ (1865.), Novićovo dílo „Putovanje po Bosni, Staroj Srbiji i Hercegovini“ (r. 1867. za 200 zl.), Subotićova dram. díla: „Zvonimir“ a „Prehvala (1868.), Turomanovu „Latinskou syntaxi“ (1873.), Spisy J. Ignjatoviće (1874.); vedle toho poskytovala však Matice i podpory rozličné, jako: k vydání autografů znamenitých Srbů, k vydání díla „Památky budínských a pešťských archivů“ a sebraných spisů J. Jovanoviće a j. v.

telů, kdož mohl naditi se lepší účasti od čtoucího obecenstva? Tak opět přinucena byla Matice upustiti od záměru svého.

Nemnoho lépe dařilo se i jiným dobrým snahám jejím. Tak příkladně pozorujíc, že literarní odbor maje dozor nad chovanci nadačních fondů míti a literarní práce posuzovati, málo jen vedle toho ještě působiti může, hodlala utvořiti středisko, v němž by se spisovatelé i přátelé písemnictví měsíčně jednou scházeli, o záležitostech literarních rozmlouvali, práce svoje přečítali a p. Chtěla tak podnět dáti k literarním dychánkům. A hle, po třetí takové schůzce musilo se přestati (1878.).

Podobné nezdařené pokusy působily Matici značnou škodu mravní, anať tratila na vážnosti a důvěře, což tím nebezpečnější bylo pro ni, že právě v tom čase vládla prostředky velice omezenými. Obmýšlená „bibliotheka pro národ" měla právě nahraditi její činnosť vydavatelskou, neboť nemohla nic jiného vydávati, než jediný Letopis. Více poněkud jí pracovati bylo možno ve směru druhém, u vypláceni cen vybraným pracem literarním.

Zatím umlkl již třeskot zbraní, okolnosti politické se změnily, zimničné napjetí národa minulo, leč v písemnictví trvalo posud totéž mrtvé ticho a ztrnutí. Matice těšila se, že okřeje po bouři k novému životu. Nastal r. 1879. Teď teprve znova potřebí bylo přemýšleti o pravých a nových prostředcích.

Všechna péče obrácena opět k Letopisu. Okolnosť, že za celé dva roky jediný pouze svazek Letopisu vyšel, a to ještě opozděný, přivedlo ji roku 1879. k tomu, že ustanovila se, vydávání Letopisu pozměniti, ano i Letopis sám přeustrojiti. Zanechati měl dosavadní svůj čistě vědecký program a strany své nadále i původní belletristice otvírati, měl vycházeti pravidelně čtyřikráte do roka, arci v menších svazcích, a měl všem členům Matice bezplatně a nečlenům za předplatné (2 zl. ročně) rozesýlán býti.

Matice, zavádějíc tyto změny, slibovala si, že v literarní činnosť opět více života vlije, a že rozšířeným programem rozmnoží i počet svých spolupracovníků. Prozatím dosáhla již toho, že rozšiřují a čtou se knihy Letopisu po národě, kdežto dříve plnily sklady matiční, a že tak užitečny jsou nejen národu, ale i Matici samé, na niž obracejí pozornosť a budí zájem pro ni.

Konečně učiněny změny některé i při rozepisování cen. Zpozorovalo se totiž a zkusilo, že k vypsaným zvláštním a přísně omezeným látkám práce buď vůbec ani nedocházely aneb jen velmi spoře. Matice chopila se proto nyní způsobu jiného, rozepisujíc ceny k látkám obecným, prostranným a otvírajíc tak široké pole pracovníkům literarním.

* * *

Na den sv. Sávy (14. ledna po st. kal.) 1876. bylo tomu padesát roků, co založena Matice srbská. Život její po celých těch padesát roků nepřetržitý byl téměř boj tu s nedostatkem hmotným, tu s nesvorností, tu s pomlouvačstvím a denunciací opět a konečně jubileum samo zastalo ji v boji nejkritičtějším, s nepřejností ma-

ďarskou. Matice srbská nedodělala se vždy a všady toho úspěchu, jakýž sama zamýšlela, není to vinou její.

Zvláště činnosť její v Nov. Sadě, ač nerozvinula se tou měrou, jak vyžaduje toho s jedné strany vznešené povolání a úkol Matice, s druhé strany mnohočetné potřeby národa srbského, přece zmohla se neobyčejně proti působení jejímu v Pešti; dobyla si uznání nejen v literatuře německé a francouzské ale i samé maďarské, a články v Letopise od roku 1864. vyrovnají se kterýmkoli toho druhu v současných listech národů větších a pokročilejších.

Naděje Matice počínají se pozvolna splňovati teprve od r. 1880., krásné ty naděje, s nimiž r. 1864. z Pešti do Nov. Sadu se stěhovala, a s nimi vyplňují se též i mezery a nedostatky v dosavadní činnosti její. Kéž by jí nic podobného nepřišlo opět v cestu, jako v minulém desítiletí, neboť jest ona jediným toho způsobu činitelem, který šíří náuku a literaturu do širých vrstev národa v oněch krajích srbských.

Dopisy Pavla Josefa Šafaříka.

(Z pozůstalosti W. A. Maciejowského.)

(Pokračování.)

20.

V Praze, dne 11. února 1837.

Drahý příteli!

Začínám dopis zodpovídáním Tvých otázek, jak právě mohu v krátkosti.

1. Myslím zcela jistě, že Poláci svoje vlastní od ostatních Slovanů rozdílné nářečí měli nejen v X. stol. po Kr., než již tisíc let před tím. Poslední dokázati nemohu, ale věřiti podle rozumných důvodů; prvé však lze dokázati. Kdekoliv v pramenech polských dějin, jmenovitě cizozemských, které jsou starší polských neb na Polsko se vztahujících, jména se naskytují, tu již vytupují stopy polského nářečí. Polština mluvila se kdysi až po Odru, ano až za Odru v zemi Ukranů (Ukermark) nad řekou Ukrou, správněji Wkrou (srvn. řeku Wkru v Polsku). Též Lutici podle Nestora náleželi původem svým ke kmeni lešskému. Nyní dívej se do pramene dějin těchto větví: jaké to polonismy všude! Na jediném pravém nápise runovém z této země, kteréž máme, stojí napsáno slov. runami: CARNI BV(G) — G jest smazáno — tak říkali tito pohané — snad i mazursky carny m. czarny! Pozoruhodno. — K tomu vezmi analogii jiných nářečí a jazyků. Cyrillské a české nářečí existovala v X. stol.: máme o tom původní památky. Proč ne polština? Organická nářečí (a to jest polština), nikoliv panářečí (afterdialekt), vzniklé smíšením, umrtvením, vzrůstají před dějinami kmene, v době jeho divokosti, jako stromy v lese. Haec breviter.

2 Báseň Igor nemůže býti starší než události v něm opěvované, tedy nanejvýše okolo r. 1200. básníkem *spoloučeným* zkompilována, s reminiscencemi ze starých zpěvů národních, kterými sestavovatel buď svou chudobu zakrývati neb chlubiti se chtěl. Báseň není čistý výron starého, básnického genia národního — jest to dílo splátované a slátané, nicméně ovšem cenné. Škoda, že text tak jest znetvořen, že mnohá místa jsou pravým nesmyslem — a toliko jeden špatný rukopis její se zachoval. O tom všem jsem přesvědčen, s jinými nechci se hádati a příti. Gaudeat quisque in sensu suo.

3. Že tak zvané obotritské čili prillwické památky jsou slátanina antikváře Sponholza (za kterým však jiný dareba. nějaký meklenburský učenec vězel) a tovaryše jeho bratra, zlatníka, jest pro nestranného dávno odčiněnou věcí. Čti o tom Lewezow Über Obotrit. Runendenkmäler v pojednáních berlínské akademie 1835., 4°, kteréžto pojednání též zvláště jest na prodej. Starý Neumann, který je jak tovaryš udělal, přiznal se pod přísahou ke všemu, co stojí u Potockého. Stejnou slátaninou jest vše u Maše, jak jsem se přesvědčil analysí nápisů runových. Jest to hanebné darebáctví, o tom jsem tak přesvědčen, jak o své existenci. Nechť jiní věří, co se jim zlíbí. — Grimm zavrhl je prvotně — nyní však vyslovuje se ve prospěch jich vlastnosti! Grimmův hlas platí mně in slavicis málo neb zcela nic. Haec Tibi soli.

4. O runách slovanských víme jen tolik, že se podobaly skandinavským. Pravé runy jsou jen na Bamberských CARNI BVG, pak u Narbutta *některé* na starých litevských mincích a erbech. Že pohanští Slované měli písmo jakési, o tom mohou proti současným zprávám Dětmarovým, Chrabrovým, Nedimovým a j. dále pochybovati jen blázni. O slovanském písmě runovém právě tiskne se ode mne malý článek, který Tobě co nejdříve zašlu. Měj tedy až potud strpení. — Grimm praví, že hlaholice povstala ze slovanských run: to jest pochybné. Záleží to na důkazech, nenalézám žádných.

5. O Sedličanech mám pouze výňatek z Ledeburova Archivu XV., 324. tohoto obsahu: „dipl. 1168. ap. Lünig XVIII. 258. In silva ultra provinciam Sedlec. V jiné listině tamže p. 260. mylně: provincia Xedlich čti Sedlich aneb Zedlich. Dosahoval kraj tento až ku pramenům řeky Elstery, avšak tito (t. pramenové) leželi již v okresu biskupství Naumburského, v zemi srbské.“ — Mimo to jmenuji Sedličany čes. dipl. 1088., 1166., 1174. atd. Provincie obsahovala kraj loketský a plzeňský s městy Loktem, Tachovem, Velichovem a j., západně až blízko k pramenům Elsteřiným, kde Naumburské (srbské) biskupství počínalo. (Elstera, která nedaleko Aše v českém Chebsku se pramení.)

6. Stran postřigy čili postřižiny nemůžeme Palacký a já Tobě říci ničeho. Palacký praví, že prý podle Martina Gala měl za zjištěné, že obyčej byl pohanský. Též já jsem posud věřil Martinovi. Bude-li však věc jiná podle Tvých badání, nemáme ničeho proti tomu. Musí se jen obrátiti zřetel na to, že křesťanští kněží staro-

pohanské obyčeje a zvyky, nemohouce je vyplenitì, křesťanským spodobovali, spojovali s podobnými zvyky křesťanskými neb je zachovávali mutatis mutandis. Hleď tedy, jak budeš hotov s Martinem — jehož septimus nativitatis anus versarius u Mesthka tak znamená postřigy. — Příležitostně zde poznamenám, že vy, Poláci, měli byste již přestati psáti Ziemowit a Ziemomysl, což jest pravý nesmysl. Jméno zní podle všech pramenův, i cyrillských rukopisů, kde výslovnosť jest nepochybná, Semonit, Semimysl. jako Semižizu a j. Jest známo, že ve všech latinských listinách IX.—XI. stol. ve jménech cizích se píše místo *s* ꞅ neb vlastně ʒ, které se má čísti jako ostré *s* (ano i německá slova tak psala: daʒ = dass, wâʒar = Wasser a j.). V rukopisech stojí též Zemimyꞅl, Zuatoꞅlauus a j., kdo by proto nyní psal Ziemomyzl, Zwatozlaw, Bolezław atd. Sed hoc obiter.

Vůbec nelze dost litovati nedostatek historicko-grammatických studií u vás Poláků. Žádná jiná větev slovanská nezanedbala tak svou grammatiku jako vaše. Vaši dosavadní grammatikové jsou praví metafysičtí blázni, pobláznění theoretikové. kteří myslí, že se může jazyku grammaticky důkladně rozuměti, aniž by jej v jeho historickém vývoji studovali. Theorie to, od které se bohudíky již všickni vzdělaní národové evropšti odvrátili, mimo jedinou výjimku. Poláky. Bohužel, není zde ani nejmenšího zdání, že to kdy u Vás bude lepší. Jest to hrozné, jako nejlepší a nejzasloužilejší spisovatelé Ossoliński, Lelewel, Czacki, Niemcewicz a j., do modra etymologisují, aniž by jen tušili, že jest také historicko-grammatické studium jazyka. Ve vašich pramenech historických, latinských a j. leží tolik látky k badání takého druhu, jak si člověk jen může přáti, i není však nikoho, kdo by poklad vykopávali. — Jest to bída, viděti tento stav aniž by se mohlo pomoci.*)

Zapůjčí-li mně hrabě lit. statut, pošli mi to ihned poštou bez ostatních knih. Potřebuji ho k účelu specialnímu, ke kterému mně polské vydání není nic platno. Kdybys mně však pro mou knihovnu mohl koupiti dobré starší polské vydání, tak to neopomínej.

Kniha se nemá hledati pod Lippsmann, než jen pod titulem: Zastanowienie się nad mogiłami, pustémi siedliskami i zamczyskami, okopanemi Żmijowemi wałami atd. Wilno 1832. Recense o tom četl jsem ve lvovských Rozmanitostech. Tam se tolik vyslovuje domněnka, že ji napsal neb tiskl nějaký Lippsmann. (Snad mylně.) Vyšla anonymně. Objednej ji tedy ještě jednou skrze Węckého ve Vilně a dopiš mimo to sám některému učenci do Vilny, na př. Narbuttovi samému, který ji zajisté bude znáti. Jest pro mě velmi důležita. Přeji si ji obdržeti v balíku po svátcích svatodušních. Nepochopuji, co mi píšeš o obtížích spojení s Wilnou a Białymstokem. Pak jste k politování, je-li tomu tak. Myslím, že vše, co vychází ve Vilně, tak snadno se může míti ve Varšavě

*) To by Šafařík arci dnes již nevytýkal. Red.

jako tam. Starej se přece, abych litevský slovník, biblí a národní písně dostal po svatodušních svátcích.

Zapomněl jsem, že velikonoční svátky tak brzy spadají do samé ještě zimy. Prosím Tě snažně, neposýlej mně ničeho před svatodušními svátky (kromě statutu). Podržuj též polské knihy až k této zásylce litevských a pošli mi vše najednou.

Tvou „doušku“ na Bočka obstará Palacký, který si s ním dopisuje. Přijde-li diplomatář, pošlu Ti jej s ostatními knihami o velikonocích.

„Przysłowia Czelak“, které si již po druhé žádáš, neexistují; to jsem Ti již psal; existují toliko Čelakovského Slovenské národní písně 1822.—27. tři svazečky, které snad již máš: pošlu Ti ale ještě jeden výtisk.

Co mně Gol(ębiowski) poslal. odeslal jsem roku 1832. Palackému a Hankovi, a jest také již vytištěno. Není to nic z rukopisu Kralodv. — Směšné nedorozumění!

S Kollárem nelze nic dělati; jest to líný dopisovatel.

Mých Starožitností bude čtvrtý sešit počátkem dubna hotov. Myslím, že Ti třetí a čtvrtý sešit se všemi ostatními knihami pošlu najednou, v prvních dnech dubnových, je-li Tobě vhod.

Mého tištěného pojednání o slov. runách pošlu Tobě odtisk okolo 25. února na jemném tenkém papíře (jest jenom šest lístků 8⁰) poštou listovní. — Palacký tiskne zajímavý článek „Srovnání srbského kodexu Dušanova s nejstaršími českými právy“. Otisk dostaneš počátkem dubna mým prostřednictvím. Sbírám vše zajímavé pro Tebe. Buď bez starostí. Prosím Tě snažně, přilož moje pojednání o runách bez omeškání a dej je vytisknouti v nějakém varšavském časopise. Jest pro vás, Poláky, nadmíru zajímavo.

Sbírej přec vše zajímavé pro mě. Stran účtu buď bez starosti; chceme se k obapolné spokojenosti vyrovnati. Jsou-li Babińského (?) Dějiny Wilny jen zpola důkladné, obzvláště obsahují-li něco o obyčejích národních neb výtahy z bělorusky neb polsky psaných listin a jiných slovanských pramenův, objednej mi je.

Tento list psal jsem pod ukrutnými návaly chřipky, pakostnice a j v., a proto rozladěn. Zde leží téměř celé město na chřipka nemocné. Navštíví též nejspíše brzy Vás po choleře.

Buď zdráv a velmi šťasten!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

Na straně první na kraji jest připsáno:

Ob fugam spatii. Cituješ Helmolda vydání Baumgarten. Non existit: má zníti Bangert. Místo Rongo má státi Rango. Jaroslavova Pravda kladeš do r. 1120., má zníti 1020. V číslech ročních často se naskytují chyby: ovšem chyby tiskové, ale velmi nepříjemné. Tak místo, kde se mluví o institut. XI. století a pak v poznámce z Lüniga se alleguje diplom z r. 719. Má zajisté státi 1019. neb 1119.? To vše z paměti: paginae non memini.

Na straně druhé na kraji jest připsáno:

Ad vocem Lemusy v pražské listině zakládací. Anonymus Geographus Ravennas (circa 800.) ed. Gronov p. 778. jmenuje řeku v Sasku „Lamizon fluvius Saxoniae“, nevím zdali na hranicích českých, ale jméno náleží k Lemusy, jako Lemusi na Moravě.

21.

V Praze, dne 15. dubna 1837.

Drahý příteli!

Příští pondělek odešle se Tobě odtud c. k. poštovním vozem balík knih. Nalezneš v něm vše žádané: až na Mader: Über die Bracteaten, jehož jsem pouze jeden kus (druhý sešit) mohl dostati; první sešit dám ještě ve Vídni vyhledati a pošlu Tobě později. Seznam poslaných knih nalezneš v balíku.

Mladý Zawadzki ještě zde nebyl z Lipska.

Węcki nechať výtisky nerozprodané ještě ponechá u sebe, rozhodnu o tom později. Zpátky nesmí se nic poslati. Posýlám třetího a čtvrtého sešitu plný počet. Stran výloh se již vyrovnáme.

Rhosové, o kterých Schlözer tolik přemýšlel, jsou Varjago-Rusové, bratří kijevských a novgorodských Varjago-Rusů. Obšírně o tom v Starožitnostech, čtvrtý sešit, str. 506.

O Siemivit, Siemimysl či Siemomysl dočteš se mého výkladu v Starož. seš. pátý. Nejedná se zde o *i* před *e*, než o to, má-li psáti *z* neb *s*, t. j. má-li se psáti cyrillsky **зѣмомыслъ** neb **сѣмомыслъ**? Hoc opus hic labor.

Mé pojednání o Černobohu i o polskoslovanských runách jest v balíku. Přelož je přec do polštiny! — Ale kdo to bude u Vás čísti?

O hlaholici, Cyrillovi a Methoději bude se jednati v Starožitnostech, ale teprve v šestém sešitě! Měj tedy až do té doby strpení.

Od Dobrovského nelze více dostati malých pojednání a brošurek. Přeješ-li si větší dílo od D., jmenuj mně je. — Bočkův Diplom. jest v balíku.

Kroniku uherskou a českou pošli mně: taktéž polský statut. lit. — Palacký odjel na půl roku do Říma, aby v tamějších archivech a knihovnách výpisky si činil. Jest již v Římě.

Knihy pro mě sebrané pošli mně v témdni svatodušním poštovním vozem, ale NB. jen knihy pro mně a pro mou vlastní potřebu určené. Vše ostatní pro Hanku a Bočka určené dej do jiného balíku a pošli přímo Hankovi poštovním vozem. Důležité příčiny nutí mě, bych to tak na Tobě žádal. Prosím Tě, dávej si na to pozor, zaznamenej si to hned a řekni to potom knihkupci, aby snad opominutím se nestalo zapletení, jež by mně mohlo působiti nepříjemnosti.

Nemile dotkla se mne zpráva, že Jsi churav: doufám, že Jsi nyní již dráv. Moje žena jest stále velmi nemocná.

Buď s Bohem!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

(Pokračování.)

Spolek šubravců.

Črta z kulturní historie polské.

Napsal dle polských pramenů H. Vinařovský.

V srpnu r. 1816. vyšla ve Vilně na Litvě dvě čísla časopisu „Wiadomości brukowe“ (Novinky ze dlažby). Dalšímu vydávání toho listu překážel nedostatek hmotných prostředků. Teprve za několik měsíců postaral se Kazimír Kontrym*) o potřebný náklad na tisk a papír, tak že r. 1817. bylo lze u vydávání listu toho pokračovati. První čísla nových těch „Wiadomości brukowych“ těšila se ve Vilně neslýchané dříve oblibě. Počet čtenářů, jimžto líbily se dobré, žertovné úvahy o místním divadle, o autorech dramatických, o horlivých tehdáž přívržencích zvířecího magnetismu, o ctitelích Bacchových atd., psané lehce, přirozeně a s velkou prostotou, ustavičně se množil tak, že mezi nimi byli postřeženi i tací, kteřížto dříve od útlého mládí nečítali žádné knihy ani pro zábavu, aniž za příčinou vzdělání, a nechutí ku čtení projevovanou bývali jen ku pohoršení mladšímu pokolení.

„Novinky ze dlažby“ vycházely z počátku ve lhůtách neurčitých; když pak čím dále tím větší docházely obliby, když vytknuté v nich některé přední vady, jakož jsou: pitky, záliba v soudních sporech, podvod, hanebné maření času a majetku hrami hazardními a j. v. daly poznati ošklivosť jich mnohým osobám, kteréž byly takým nectnostem oddány; když „Novinky ze dlažby“ došly uznání ve kruzích intelligentních: přibývalo časopisu tomu přívrženců, kteří scházejíce se každou neděli radili se o způsobech, jimiž by bylo lze napraviti „zkažené“ obecenstvo. Ode dne 11. února 1817. počali již sepisovati protokolly o schůzích těchto, a vydali pozvání ku předplacení na „Novinky ze dlažby“ jako na list periodický, vycházející každou sobotu. Z Vilna i zdaleka hlásil se značný počet předplatitelů; časopis tím nabyl hmotného základu, a muži, kteří se byli starali o jeho vydávání, chtějíce působiti svorně a dle jistých pravidel, utvořili Towarzystwo szubrawców — t. j. spolek nezbedů — a sestavili proň zvláštní stanovy, jichžto první část zněla takto:

„Spolek, nemaje na zřeteli žádných zvláštních osob, zamýšlí upozorňovati na špatnosť vad a nezpůsobů, které z přirozenosti své nemohouce býti právem zamezovány, jsou přece obecenstvu

---

*) Adjunkt, sekretář a knihovník university vilenské.

velmi škodlivy, u nás ode dávna zakořeněný a co horší ještě. nejčastěji nepokládány za vady a zlořády. K takovým vadám náleží:

1. Užívání (z pouhého zvyku) silných nápojů na škodu zdraví a smyslů, jakož i navádění k tomu jiných.

2. Hry v karty, čekino a kulečník, spojené se ztrátou času. s odvyknutím všeliké práci s pohoršením a šizením bližních, s ničením vlastního zdraví, se ztrátou studu a majetku.

3. Soudní spory, na něžto stoní ti všickni, kteří žijíce několik desítiletí ustavičně jsou ve processech, a neukončené spory mnohdy o věci nepatrné přijímají a opět zůstavují jako dědictví.

4. Ješitné vychloubání se tituly otcův aneb i starších předků, příbuzenstvím s rodinami znamenitějšími a zámožnějšími, jakož i sháňky po mandatech poslaneckých do sněmův a po úřadech, bez chuti a schopnosti ku plnění povinností s nimi spojených, s nevážením si občanství, cti a vykonané přísahy.

5. Nepravé a u cizinců vším právem posměch zasluhující mínění, jakoby úřady, a zejména civilní, byly údělem přednosti stavu anebo rodu a nikoli zaměstnáním, jež vyžaduje přípravy pracné, poněvadž vědecké

6. Taktéž nepravé mínění, jakoby mohl býti občanem osvíceným a majícím právo k úřadům, kdo nikdy se nezabýval čtením knih, nehledal v nich prostředků ku vzdělání a žádných knih neměl ve své majetnosti.

7. Téhož druhu mínění, že možná býti spravedlivým posuzovatelem a soudcem ve vlastní záležitosti.

8. Špatně pochopená láska k národnosti, záležející v tom. že se bez rozeznání chválí všecko, co jest vlastní a staré a pokládá se za očerňování národa, vytýkají-li se všeobecné vady; neboť chyby jsou všude, ale vytýkání jich značí, že se doma pokládají za vady, pomíjení jich však mlčením dokazuje zálibu v nich a nechuť k nápravě.

9. Hojné a lehkomyslné sliby a nespolehlivosť v plnění jich; velký náklad na zevnější okázalosť a skouposť ve výdajích na život skutečně užitečný; přílišná poníženosť v užívání cizí pomoci a ochoty, a v jiných případnostech pýcha a pohrdání jinými — —"

Všecky tuto uvedené vady a nedostatky jevily se jako chorobný výrost, jejžto šubravci jak osvícení a liberalni lékaři snažili se vyříznouti z ústrojí společenského. Vědouce však. že nejlepším prostředkem k šíření dobrých zvyků jest příklad. umínili si především, že napraví sami sebe, za kteroužto příčinou ustanovili si pravidla obsažená v pátém oddílu stanov jako seznam povinnosti každého člena „spolku nezbedů". Jedny týkají se zachování „důstojnosti šubravské", druhé pak uskutečnění prací spolkových. Šubravec podle toho byl povinen býti a jeviti se jako člověk slušný a vzdělaný, tudíž pilně a vzorně konati povinnosti stavu svého, pokládaje je za nejpřednější ze všech jiných, tedy také šubravských, k nimžto náleží

neužívání silných nápojův a vyhýbání se každé hře pro výhru. Kdyby však mimovolně stržen byv ku hře, prohrál, nemá novou hrou hledati náhrady; a kdyby vyhrál, má výhru odevzdati nejbližší nemocnici, tak aby vyhrané peníze nebyly u něho déle 24 hodin. Šubravec, aby nepostrádal duševní potravy, povinen jest po celý život svůj čísti aspoň jeden časopis politický a jeden literarní, a stačí-li mu příjem, odbírati si je; nebylo-li by to však možná, má si zabezpečiti stálou možnosť i místo, kde by mohl čísti časopisy cizí. Taktéž jest povinen přečísti každý měsíc aspoň jednu neznámou jemu knihu nejméně desítiarchovou, míti kromě toho nejméně deset vlastních knih, mezi nimiž byť i nejstručnější, leč úplné příruční knihy zeměpisu a dějin všeobecných, konečně rozmnožiti tuto sbírku každoročně nejméně jednou knihou.

Co do uskutečnění prací spolkových každý šubravec byl povinen vždy za 20 dní přinésti do schůze článek pro „Novinky ze dlažby", psaný slohem lehkým a zábavným čili šubravským.

Členové „spolku nezbedů" měli vesměs jména z bajesloví litevského, jichžto vždy a všude užívali místo vlastních svých jmen a příjmení; leč to jen členové městští, jichž bylo pouze čtyřicet a z nichž nikdo neměl méně než 25 let skončených.

Kromě těch měl spolek neomezený počet členů vesnických čili rustikánů, kteří byli prvého neb druhého řádu. Rustikáni prvého řádu značili ve spolku šubravců to, co členové čestní ve spolcích jiných. Byli voleni jen z takových osob, které se vyznamenaly v literatuře anebo v jiném umění vydáním nějakého díla; měli také jména šubravská, leč nebyli povinni podávati pravidelně články do „Novinek ze dlažby". Kdykoli přijeli do Vilna, mohli obcovati schůzím spolkovým se hlasem poradním. Dle libosti mohli se státi členy městskými.

Rustikáni druhého řádu byli ve spolku šubravců tím, čím klienti ve starém Římě. Spolek je volil buď z osob, které nebydlily ve Vilně, ale vynikaly vzděláním a měly oblibu ve vědách, aneb z osob, které žijíce ve městě a nemajíce ještě 25 let vzbuzovaly důvěru, že budou vynikati v literatuře. Nedostali jmen šubravských, ale měli patrony vyvolené spolkem ze kruhu členů městských. Prostřednictvím těch patronů radili se se spolkem, v jehožto schůzích nebývali. Každý měsíc musili patronům posýlati články pro „Novinky ze dlažby". Podavše průběhem roku důkazy pilného konání povinností a zvláštní horlivosti, měli právo prositi za hodnosť člena městského.

Spolek měl hodnostáře a úředníky. Hodnostáři byli voleni jednohlasně; neměli žádných zvláštních povinností a práv, kromě zakladatele (Kazimíra Kontryma), jenž ve schůzích zasedal vedle předsedy (anebo kde se mu líbilo), mohl promluviti dříve než kdokoli z ostatních, ale nemohl býti ani předsedou aniž úředníkem jakýmkoli. Spolek volil každoročně těchto pět úředníků: předsedu, řečníka, pořadatele, tajemníka a redaktora. Pořádek, jejžto spolek ve schůzích zachovával, byl ryze parlamen-

tarní kromě několika zvláštností. Tak na př. mluvce zastupoval předsedu ve čtení a řečnění, kdy toho předseda požadoval; maje před sebou vždy stanovy pečoval o to, aby vše podle nich bylo konáno a stanovil, kdo ve příští schůzi má čísti články určené pro „Novinky". Pořadatel dohlížel, aby ve schůzi každý byl na svém místě a nemluvil bez dovolení předsedova; kdo tak přece učinil, toho upozornil na přestupek tento klepáním lopatou na podlahu. Redaktor měl na starosti vydávání „Novinek ze dlažby" na svůj zisk i ztrátu. Byl odpovědným a platil pokuty také za chyby mluvnické, tiskové, za hrubé omyly historické a mythologické. Tresty záležely v tom, že dostal domluvu, která byla mnohdy i zapsána do protokollu, aneb že musil za každou chybu tiskovou dáti po kopejce stříbra, za chybu mluvnickou a jinou po pěti kopejkách. Tyto tresty byly mu přisouzeny většinou dvou třetin všech členů ve schůzi přítomných za souhlasu předsedy a zakladatele. Pokuty věnoval spolek nemocnicím.

Přijímání členů dělo se ve schůzích spolkových jednohlasným usnešením členův a se mnohými ceremoniemi. Každý člen měl ve schůzi hlavu pokrytou. Žádaje o slovo, odkryl hlavu a nepokryl jí dříve, pokud mu nebylo dovoleno mluviti. V místnosti spolkové před řečništěm stál stůl pokrytý ubrusem, a na něm velká láhev vody s nápisem aqua fontis (voda pramenitá), sklenice a příruční knihy země- a dějepisné; u zdí byly rozestaveny skříně s knihami. Ozdobami šubravců byly: vážnosť a mlčení. Lopata měla nápis: Tacere qui nescit, nescit loqui (kdo neumí mlčeti, nedovede mluviti).

Šubravcem přestal býti, kdo písemně aneb ústně ohlásil výstup ze spolku; kdo bez omluvy neobcoval třem schůzím po sobě jdoucím; kdo třikráte, když naň došlo, nepodal článků do „Novinek ze dlažby"; konečně kdo nešetřil stanov spolkových.

Tolik o vnitřním zřízení spolku šubravců. Činnosť jeho na venek jest málo známa. V době trvání svého (r. 1817.—1822.) vydal šest svazků „Novinek ze dlažby", kteréž jsou nejdůležitější a nejtrvalejší památkou činnosti spolkové. Šubravci měli znamenitý vliv na obecenstvo; ač mnoho osob jim projevovalo nepřízeň, stála za nimi přece většina lidí vzdělaných. V časopise svém směle hlásili svá mínění, zvaná tehdáž liberalními, čím ovšem popuzovali na sebe zpátečníky, kteříž od r. 1815. vždy výše a hrději pozdvihovali hlavy. Konajíce svědomitě žurnalistickou povinnosť, věnovali kritickou pozornosť každému stavu bez výjimky, tak že ti, kteří si byli vědomi chyb svých a nejraději je viděli pokryté rouškou tajemství, s patrnou hrůzou pohlíželi na ty smělce, kteříž neodpouštěli žádné vady anebo hlouposti.

Šubravci tvrdošíjně bojovali proti předsudkům šlechtickým, modlosložebnému vychvalování chyb minulosti, proti hledání úřadů s velikými příjmy, ale malou prací, proti náklonnosti ku slepému následování ciziny, zejména Francie, proti nechuti ku čtení knih vzdělavacích. Ale nejstatečněji bojovali pro věc, kteráž byla tehdáž na denním pořádku, totiž polepšení osudu lidu vesnického. V té

příčině stojíce vždy po boku slabších a bezbranných, vytýkali bez milosti všeliká nadužívání, jichžto mnozí šlechtici se dopouštěli proti svým poddaným.

Nemůžeme tu podati obsah všech šesti svazků „Novinek ze dlažby", z něhož by bylo patrno, jak pilně šubravci sledovali nadužívání ve správě městské i provincialní; jak přísně posuzovali soudy, úřady a sněmy zemské; jak vtipným slovem posmívali se přepychu, zahálce, šejdířství, pýše a nadutosti ve všech vrstvách obecenstva; jak svým bratřím spisovatelům neodpouštěli nevědomosti, chlubivosti, lenosti a puntičkářství.

To vše konali šubravci, ačkoli tehdejší časopisectvo chovalo se k nim lhostejně. Největší podporou spolku bylo to, že k němu náležely osoby chvalně známé ve světě vědeckém, osoby statečné a odvážné. Prvým předsedou šubravců byl učený MDr. Jakub Szymkiewicz, spolkovým jménem zvaný Perkunas. Po jeho smrti (asi r. 1817) zvolen za předsedu znamenitý fysiolog a chemik Ondřej Śniadecki, ve spolku zvaný Sotvaros, jenž spravoval spolek plných pět let až do jeho rozpuštění r. 1822. Za jeho předsednictví a jeho přičiněním těšil se spolek šubravců největšímu rozkvětu.

Śniadecki již ve mládí svém, přebývaje v Anglicku, psal do londýnských časopisů humoristické články, kteréž došly všeobecné obliby. Vrátiv se do vlasti stal se professorem na universitě vilenské. Od toho času oddal se úplně práci vědecké a praxi lékařské. Když pak počaly vycházeti „Novinky ze dlažby", oživly ve Śniadeckém vzpomínky ze mládí, a on oblíbiv si formu Swiftovu, napsal do „Novinek" celou řadu článků satirických, kteréž dotýkajíce se všech důležitějších poměrů života městského v rozličných vrstvách obecenstva, prozrazovaly bystrého pozorovatele, hlubokého myslitele a nadaného spisovatele.

Jako šubravci vůbec, tak zvláště Śniadecki horlil proti nechuti ku čtení knih a časopisů. V té příčině napsal do „Novinek ze dlažby" satirický článek, v němž navrhoval zařízení akciového spolku literarní dobročinnosti, jehož první péčí by bylo, vystavěti velikou čítárnu ve spojení s jídelnou a pijárnou dobře zásobenou. Čitárna by byla otevřena od 7. hod. ranní do 10. hod. večerní. Každý, kdo by tam přišel číst, obdržel by za to odměnu v jídle a pití podle množství a jakosti přečtených knih anebo článků. Návrh byl ovšem ironický a přehnaný, ale vycházel zajisté ze zkušenosti tehdejší, že počet lidí čtoucích ku počtu obyvatelstva vůbec není v náležitém poměru. Bezděky připadá myšlénka, že by podobná opatření učiniti nebylo škodlivé ani dnes ještě v nejedné vlasti!

Hlavní zbraní, kterou Śniadecki bojoval proti předsudkům, nadutosti, směšnosti a podobným zjevům v žití společenském, byla ironie. V boji tomto pomáhal jemu patrně pozorovací duch, rozum bystrý a vtip subtilný. Pozorování jeho byla tak důkladná a tak živá, tak zevrubná a rozmanitá, že nejednou složila se k vytvoření obrázku opravdu uměleckého.

Ve sporých zprávách o šubravcích nedočítáme se, proč byl spolek jich zrušen. Krátké bylo jeho trvání, ale za tu dobu vykonal přece tolik dobrého, že v dějinách vzdělanosti polské bude jmenován mezi předními vzory horlivé a ušlechtilé snahy o blaho národa.

— —

Měšec sv. Štěpána se slovanským nápisem.

Sděluje Kliment Čermák.

Nebylo pochybnosti o tom, že v Uhrách a zejména na Slovensku bohoslužba v jazyku slovanském dlouho se udržela; vždyť ještě mniši vyhnaní Břetislavem II. r. 1096. uchýlili se na Slovensko. Zvláště rodina Arpadovců, jež za vyučení národů jim poddaných sv. Vojtěchu a jeho učeníkům děkovala, přijímala s ochotou náuky v jazyku při dvoře jejich tak obyčejném a klenoty své panovnické znamenala posvátnými nápisy v jazyku svých prvých učitelů.

Tak ornát korunovační k letům sv. Štěpána se nesoucí ozdoben staroslovanskými nápisy, a zde uvedeme jiný doklad, jak sobě u dvora sv. Štěpána slovanského jazyka vážívali.

V pokladu kapucínského kláštera ve Vídni chován jest již po mnohá století měšec, podle tradice sv. Štěpánu náležející. Tuto drahocennou reliquii věnovala klášteru císařovna Anna, manželka císaře Matiáše, která ještě za živobytí svého památku tu klášteru kapucínskému určila, a při vykonávání kšaftu jejího byl sem císařem Ferdinandem II. měšec tento a vyšívaná látka světločervená, čepice prý sv. Štěpána, do klenotnice klášterní odevzdány, tam zapsány též v inventáři a uvedeny v bulle papeže Urbana VI. (Archiv tamní č. 22.).

Dějepisec uherský Thurócz vypravuje, že sv. Štěpán nosíval vždy při sobě zlatý měšec se stříbrňáky, které chudým při každé příležitosti rozdával a proto pravice jeho že nebéře porušení.

Památka, měšcem sv. Štěpána jmenovaná, chová se nyní v klenotnici jmenovaného kláštera připevněna na způsob praporečku a má tvářnosť rukavice bez prstů, kolkolem třásněmi opatřené a při okraji zlatými tkalouny obšité. Pozdějším ozdobením zdají se též býti přišité perličky a drahokamy ku tkanině přičiněné.

Obě strany liší se od sebe látkou i okrasami.

Přední strana ukazuje červenou hedvábnou látku, která je naskrze protkána zlatým vláknem, tak že z tkaniny spodní jen málo lze viděti. Vlákna jsou z ryzího zlata nit hedvábnou potahující.

Uprostřed spatřuje se Spasitel na trůnu sedící, vedle něho u hlavy monogram IC XC. Dvojí nimbus okolo hlavy čelem obrácené ku předu, pravice jeho nakrčena ku žehnání, tělo kryje říza. Zlatá obruba kolem Spasitele tvoří široký a prohýbaný kříž, v jehož

koncích čtyři kosočtvereční kaménky jsou umístěny. Nahoře i dole i křížem spatřují se andělé vyšití, a to první dva jen hlavami a křídly naznačeni, u dolního čte se Я О nezřetelně. Čtyři andělé v koncích šikmého kříže χ letí v celých postavách obličejem k Spasiteli a drží v rukou otevřené knihy; křídla jejich naznačují let, kdežto dříve dotčené dvě hlavy andělské mají křídla vespod i nad sebou křížem složená a ještě dva létající; všickni andělé mají lesklý nimbus z perel. U horního v levo čte se **ХСΖ МНЛ**, u pravého nahoře **ГАКР**; u dolního levého **Р В**, u pravého **П Р** dosti nezřetelně. Zbývající náplně po boku Spasitelově vyplněny obrázky dvou svatých (sv. Mikuláš a Jesaiáš?) stojících s písmenami **СН** u levého a **НКО** (?) u pravého světce. Okraje měšce byly nověji ostříhány, tak že se tito dva svatí zády obruby dotýkají. Zdá se, že původně byl otvor do měšce při užší straně horní. Spodek okrášlen vlnitou ozdobou páskovou, již za pohanstva u Slovanů tak oblíbenou. Prázdné rohy nad obrubou ozdobují dva větší kosočtverečné kameny. Vyšívání toto svědčí byzantinskému umění X. století.

Druhou stranu tvoří tmavočervená látka hedvábná s vyšitým uprostřed ozdobným křížem, jehož ramena okrášlena zlatými oblouky. Uprostřed kříže vidí se světlozelené pole vyšité a na všech čtyřech koncích kříže umístěny kosočtverce zlatem obroubené a tmavozelené vyšité.

V horním čte se **БѸДИ ГИ**, v levém **С̑ МАТЬ**, uprostřed **ТВОА НА НАС**, v levé **НЫНА** a dole **И ВЪ ВѢКИ**, t. j. Budi Gospodi s....... tvoja na nás nyně i v věky. Tmavočervená látka ovroubena zlatou tkanicí, u horního konce dvakráte. Dole pak čte se na světlozelené půdě zlatem vyšito ve dvou řádcích písmem cyrillským:

БЄ ѸЩЕДРИ НЫИ БЛОСЛОВИ НЪІИ
І РОСВѢТИ ЛИЦЄ СВОЄ НА НЫ ПОМЛѸЙ,

Bože, uščedri nyi blagoslovi nyi
rosvěti licě svoje na ny i pomluj.

Při této obrubě zavěšen jest rovněž měšec a tudíž nápisy obráceny.

Světlotiskové vyobrazení obou stran nalézá se ve Zprávách c. k. centralní kommisse ve Vídni, IX. díl při 114. straně, odkud též tato zpráva vážena.

Angličtí spisovatelé o slovanských otázkách.

List III. Zaslal z Londýna **A. L. Hardy.** *)

Londýn, v červenci 1884.

Mr. W a l t e r W h i t e jest spisovatelem několika zajímavých knih, které obsahují různé zprávy z Čech i z jiných zemí, po kterých White cestoval, počítaje v to i Anglicko samo. Narodil se v Readingu

---

*) Z anglického rukopisu překládá K. Špecingrová.

v Berkshireu, a v r. 1844. vstoupil do služby „Royal Society“ (královské společnosti), ve které až do dnešního dne zastává místo knihovního a assistenta sekretářova.

Udáme zde tituly některých jeho děl: „To Switzerland and back“ („Do Švýcarska a zpět“). Kniha tato vydána byla v r. 1854.; „A Londoner's walk to the Land's End“ (t. j. v Cornwallu), vydána v r. 1855. („Cesta Londýňana do Land's Endu“); „On foot through the Tyrol“ (1856.) („Pěšky po Tyrolsku“); „A July Holiday in Saxony, Bohemia and Silesia“ (1857.) (Červencový svátek v Sasku, v Čechách a ve Slezsku“); „A month in Yorkshire“ (1858.) („Měsíc v Yorkshireu“); „Northumberland and the Border“ (1859.) („Northumberland a pobřeží“); „All round the Wrekin“ (t. j. hora v Shropshireu) (1860.) („Kolem Wrekinu“).

V r. 1861. byl Mr. White jmenován assistentem sekretáře v královské společnosti, jejíž vicepresidentem jest Mr. John Evans, Ll. D. (Legum Doctor) otec Mr. Arthura J. Evanse, jehož jméno jest velmi dobře známo jižním Slovanům, a o kterémž se já též několika slovy v pozdějších řádcích zmíním.

Mr. White vydal ještě mimo shora naznačená díla knihu zvanou: „Eastern England, from the Thames to the Humber“ („Východní Anglicko od Temže až po řeku Humber“), (ve 2 svazcích, 1865.) a ještě jiná díla.

Čtenáře „Slovanského Sborníku“ snad bude zajímati několik zajímavých dat z jeho díla „July Holiday in Saxony, Bohemia and Silesia“ (vydal Chapman a Hall v Londýně 1857., p. 305.), které se výhradně týkají slovanských krajů, kterýmiž on cestoval.

Počíná své vypravování popisem těžkostí, které zažil ve Frankfurtě, chtěje koupiti poněkud aspoň úplnou mapu Čech; knihkupec ho krátce odbyl, že do Čech nikdo nejezdí, a proto též nikdo po mapě se neptá; toto se arci dělo tehdá — nyní snad by již tak nemluvil. „Žádanou mapu nedostanete asi nikde po cestě, ale až v Praze samé,“ odbyl ho zase ve Würzburgu jeden český professor, který zde byl zaměstnán na lékařské fakultě, a který byl Mr. Whiteovi doporučen znamenitým anatomem prof. Albertem Köllikerem; od něho si nesl též doporučující psaní k jeho otci do Prahy.

V Altenburgu seznámil se Mr. White s několika vlídnými Srby lužickými, kteří tehdá právě přišli do města na trh. Podává o nich velmi zajímavé zprávy ve svém díle. Mezi jiným zmiňuje se na str. 23. o následujícím jejich zvyku: „Český sedlák z odlehlých hor, když se mu narodí dítě, pokládá ho za nějakou hůl, a obrací ho k zemi Srbů lužických, a to proto, aby to dítě bylo tak čilé a šťastné jako oni jsou.“ Povšechné číslo této zajímavé větve slovanské, která jest dnešního dne známa pod národním jménem Sorbi (nebo Lužičtí Srbové), ač je Mr. White zaznamenává dle německého pojmenování co „Vendové“, čítá asi 200.000 duší, počítaje v to i Lužici.

Ale to bylo před třiceti lety. V té době, která zase uplynula, měli všichni tito Sorbové, jak se v Čechách o tom velmi dobře ví, mnoho zápasů s Němci, kteří by je byli všecky velmi rádi poněmčili; ale oni stále se zdarem zachovávali svoji národnosť, a Mons. Courrière,

tak dobře jako jeho soukmenovec Mons. Louis Léger, jeden z nejvynikajících slavofilů v jeho „Histoire de la littérature contemporaine chez les Slaves“ (Paris 1879. p. 553.) („Dějiny současné literatury Slovanův“) určuje jich asi na 136.000 duší. Od té doby Mr. W. R. Morfill ve své knize „Slavonic Literature“ (London 1883., p. 264.) („Slovanská literatura“) udává počet Sorbů na 136 000 duší dle Budiloviče, jehož statistická data cituje též Mons. Courrière; dle jiného spisovatele dra Pfuhla pak na 200.000 duší.

Z Altenburgu odebral se Mr. White do Žitavy v království saském, kdež v šestém století, jak na str. 39. podotýká, Srbové lužičtí (Vendové) měli svoji kolonii. a kdež se klančli „Zviči“, jednomu ze svých bohů ohně, na lukách (Aue), odkudž pochází i jméno místa Žitavy (!).

Spisovatel konal většinu svých pozorování pěšky; tak také překročil hranice Čech přes Rudohoří mezi Wildenthalem a Hirschenstandem. Popisuje též rozličné charakteristické úkazy, které viděl a pozoroval na českých Němcích a na Češích zvaných „Stock-Böhmen“; o Češích praví, že „jsou nadšeni, že mají plno ohně ve velkých. bystrých očích“; Němci pak že „jsou mdlí, otupělí a nejapní“ (na str. 57.). „Ale,“ pokračuje spisovatel, „navzdor tomu Němci přece dovedou těžiti ze svých sousedů.“ Německé obyvatelstvo rok od roku se množí, a čeština zaznívá nyní stále z menšího a užš ho kroužku.

Ale zde musíme vzíti zřetel i k jiným datům, které Mr. White dále podává. Jaké veliké změny se staly s těmi rozličnými národnostmi v rakouském mocnářství, považíme-li, jakou nyní politickou váhu mají Čechové i ostatní rakouští Slované!

Mr. White blížil se ku Praze přes Neudek (Nejdek), Vary Karlovy, Andělskou Horu, Bochov, Libkovice, Lubenec, Blenice, Hořovice, Horosedly, Krušovice, Renč, Nové Strašecí; u Prahy pak se zastavil též na Bílé Hoře, kteráž v něm vzbudila upomínky na rok 1620., na tu armádu „zimního krále“ Fridricha, jenž byl zetěm krále Jakuba I. anglického, a který zničil českou svobodu a volnosť.

Asi v péti kapitolách celé knihy mluví Mr. White o Praze. Při zmínce o „Žofínském ostrově“ připomíná autor, že se zde odbývaly schůze lidu v r. 1848.; pak se zmiňuje i o slovanské hromadné manifestaci, o českém národním hnutí, které se pak skončilo bombardováním Prahy knížetem Windischgrätzem.

Při popisu Prahy zmiňuje se Mr. White o rozhledu s Petřína následovně (na str. 125.): Z několika architektonických forem připadaly mně na mysl obrázky z dalekého Východu; má obraznosť ulétala do dálky v ty dny, kdy Čechové opustili svůj prvotní domov a jdouce za svým vůdcem, přišli až na vysokou horu, odkudž měli krásný rozhled po krajině, která se měla státi jejich budoucím sídlem.“

Mezi jinými znamenitostmi Prahy poutal Mr. Whitea hlavně dům Tycho de Brahea a pak „České museum“, kteréž, jak podotýká, „dělá česť městu“ a jest důkazem probudilosti a života národa“ (str. 146.). Při článku o zřízení „Matice české“ zmiňuje se též o velkém historiografu F. A. Palackém: při článku o „Museu“ vypočítává hlavní díla, která toto chová ve svých rukopisech. Jest to „Libušin soud“, sedm

rozličných vydání bible v českém jazyku, které jsou všecky přeloženy před dobou Lutherovou, a které, jak autor praví, dokazují, jak Čechové mnoho získali čtením Wicliffových knih, které jim byly zasýlány do Čech z Anglicka; činí též zmínku o první tištěné knize v Čechách o „Historii Trojanské“ z r. 1468.

Kromě všeho již uvedeného zajímaly Mr. Whitea vzácné a interessantní dopisy a jiné dokumenty psané Husem a Žižkou; též jejich podobizny a pak zbraně, kterých užívali Husité proti nepřátelům svého náboženství.

Z Prahy odebral se spisovatel do Lobosic; odtud pak na Milešovku a dále po Labi do Ústí a do Děčína; potom přes Markersdorf, Gersdorf, Meistersdorf do Ulrichsthalu, kdež se setkal s několika svými přátely, s kterými si pak prohledl znamenité české brusírny skla. Další jeho cesta vedla ho pak přes Jablonné, Bílé Kostely a Liberec, kdež v r. 1848. se Němci bouřili proti Čechům, vyvolávajíce stále schůzky lidu; dále šel Mr. White přes Příchovice, Rochlice, Šaclíř (Schatzlar), Adersbach a Weckelsdorf, kdež se rozloučil s Čechy, ubíraje se přes Krkonoše do Pruského Slezska.

Při popisu této části země, když opustil již zemi českou, zmiňuje se ještě Mr. White o svědectví, které dal Mons. Barrande české intelligenci ve svém velkolepém díle „Silurian System of Bohemia“, mluvě o ochotnosti svých spolupracovníků českých, kteří mu byli při všech jeho výzkumech tak nápomocni v r. 1840., když studoval vrstvy této krajiny.

Při zpátečné cestě zastavil se Mr. White ještě v Hořelci v Sasku, kdež se odbývaly ještě služby boží v srbském („vendském“) jazyku. V Prusku navštívil pak ještě osadu moravských bratří „Herrnhut“, kterou s velkou zálibou popisuje od doby husitských válek až po dobu „vítězství jesuitů“.

Mr. W. F. Wingfield, M. A. (Magister Artium) na Oxfordské universitě a M. D. (Medicinae Doctor) na universitě v Pise, napsal dílo pod titulem „A tour in Dalmatia, Albania und Montenegro; with an historical sketch of the republic of Ragusa, from the earliest times down to its final fall“ (1859. R. Bentley Londýn, p. 348.) („Cesta do Dalmacie, Albanska a Černé Hory; s historickým náčrtkem republiky Dubrovnické, od nejprvnějších dob až k době jejího úpadku“).

Tato práce jest plna zajímavých popisů i historických zpráv o místech, která autor navštívil; hned v předmluvě zmiňuje se, že práce jeho čelí hlavně k poukázání na skutečná fakta krise r. 1853.—54., vztahující se k právům křesťanů žijících v tureckých provinciích, a pak upozorniti na slovanské národnosti, na východním pobřeží Adriatického moře žijící, vedle toho pak teprve že se zmíní i o krajině tamější.

Již před vydáním tohoto díla napsal Mr. Wingfield zajímavý článek, a uveřejnil jej v jednom anglickém měsíčníku v r. 1854. pod titulem: „Christians in Albania“. Mezi mnohými historickými charaktery, pro které jest Dubrovník i ostatní města tamní tak znamenita, a jichž všech se Mr. Wingfield dotýká, zajímají hlavně každého Angličana dva nebo tři články v této knize, které mají zvláštní vztah k Anglicku. Na př. Bernardo, jeden z biskupů dubrovnických, za kralování Jana angli-

ckého byl povolán k stolici Carlislea, a tím se stalo, že byl přítomen pohřbu St. Hugha, biskupa Lincolnského v r. 1200. Též zmínka o Marku-Antoniovi de Dominis, arcibiskupu v dalném Splitu, kterýž byl považován ode všech svých současníků za muže velmi učeného ve věcech duchovních, jest zajímavá. Jest to vidno již z toho, že jeden člen jednoty jesuitské a professor na universitě v Padově ve svém spise znamenitém „De radiis risus et lucis in vitreis perspektivis et Iride Tractatus" udává arcibiskupa tohoto jako prvního učence, který dovedl vyložiti barvy duhy. „Francouzi," praví Mr. Wingfield na str. 32., „nazývali ho předchůdcem Descartovým; avšak veliký Newton dává mu přednosť před francouzským filosofem, a přiznává se zároveň, že on sám děkuje své první myšlénky o theorii světla jemu samému".

Když De Dominis vystoupil ze svazku jesuitského, jmenoval ho císař Rudolf II. biskupem v Senji, a pak vlivem Benátek stal se arcibiskupem ve Splitu. Ve sporu mezi Benátky a papežem (Pavlem V.) stál De Dominis na straně republikánské, a napsal též knihu, ve které popírá učení římsko-katolické.

Po usmíření obou těchto sporných stran a mocí, De Dominis, zanechal náhodě reformací a odebral se z Benátek do Anglicka s Williamem Bedellem, kaplanem anglického vyslance, který mu byl nápomocen při sepisování jeho knihy „De Republica Ecclesiastica".

V Anglicku byl velmi vřele přijat králem Jakubem I., který ho hned jmenoval pánem při kapli „Savoy" v Londýně a děkanem ve Windsoru. Ale později ztratil De Dominis milosť v očích králových pro své učení, které se nesnášelo s učením církve anglické: volbou pak papeže Řehoře XV. v r. 1621., který stál v příbuzném poměru k De Dominovi, uvolil se tento uzavříti mír s Římem, odvoláním svých protipapežských zásad. Tím se arciť zřekl všeho vyznamenání v Anglicku, a upadl proto v nemilosť. Avšak všecky jeho ctižádostivé naděje, kterými se zanášel, státi se arcibiskupem, byly zmařeny při jeho příchodu do Říma; hned jak sem přistál, byl poslán nástupníkem Řehořovým na hrad Andělský, kdež zemřel v r. 1625; doslýchalo se tehdá, že ne smrtí přirozenou, ale jedem.

Před několika lety chtěl jsem navštíviti se svým přítelem, Michalem Cukičem z Bělehradu, Windsor, a zde se dopíditi nějakých bližších zpráv o znamenitém Dalmatinci, jehož ctižádostivosť po karriéře s tím melancholickým zakončením má velikou podobnosť s naším známým anglickým arcibiskupem yorkským, s kardinalem Wolseyem; velice nás zajímalo, když jsme nalezli mezi děkany windsorskými jméno Marka Antonia de Dominis v knize, která nám byla ukázána Sirem Georgem Elveyem (M. Doctor), kterýž byl tehdá varhaníkem v starém kolejním kostele podvazkového řádu, v kapli sv. Jiří.

Ve Wingfieldových zprávách o historii Dubrovníka čteme co autority kromě jiných domácích historiků staré republiky, znamenitého Vlacha Appendiniho, pak též Valvasora, Šafaříka a Sira J. Gardnera Wilkinsona; ptal jsem se, odkud vzal spisovatel jméno posledního autora, a dostal jsem od něho samého za odpověď, že jméno to jest vyňato z práce Appendiniho.

Biografické zprávy ve Wingfieldově knize týkají se hlavně domácích znamenitých sil dubrovnických, které se proslavily buď v básnictví, v literatuře nebo i ve vědě vůbec, a jsou to: Gundulič, Palmotič, Banduri, Georgič a Boškovič, a zdá se mi, že jsou tyto biografie prací nejúplnější v tomto odboru v anglické literatuře.

K zprávám páně Wingfieldovým dovoluji si jen dodati ještě několik dat o starých rodinách dubrovnických, a to o rodině Bobaliho, Gozzeho a Naleho, které nalezly druhý domov v daleké Anglii; zemřely tam též a pochovány byly v Londýně v XVI. století. Snad budou tato následující data zajímati mé slovanské čtenáře. John Stow, jeden z nejstarších antikvářů, zároveň kronikář (1525.—1605.) a spisovatel dobře známé historie a monografie metropole, která vyšla v letech 1598. pod titulem „A Survey of London“ („Přehled Londýna“), udává v knize této starý latinský nápis, který se tehdá za jeho dob nalézal ještě na „krásném mramorovém kameni“ v kostele sv. Olafa v Hart Street v City londýnské.

Podávám jej zde doslovně, jak se v této knize nalézá:

„D. O. M.

Matthaeo Babalio (sic) Nobili Ragusino, pietate ac probitate insigni, immaturaque morte vita defuncto, Anno Aetatis suae 27. Domini vero, 1567. Mens. Junio.

Nicholaus Gozzius,
Amicus posuit.“

Kromě tohoto náhrobku zmiňuje se Stow ještě o druhém, který pozůstává „z krásně hlazeného kamene na kůru“, v kostele St. Andrew Undershaft, v Leadenhall Street, též v City londýnské (ve kterémž byl též sám Stow pochován v r. 1605.). Kámen má následující nápis:

„Nicholai de Nale, Ragusini, caro in hoc tumulo repulverescit. Spiritus ad Coelum reversus reassumptionem carnis expectat. Obiit die 1. Januar. 1566. A nativitate vixit, An. 50. Mens. 7. Dies 29. Augustinus amantissimo fratri moereus ponere curavit.“

První z těchto náhrobních nápisů byl patrně chybně psán „Babalio“, neboť bylo to nepochybně jméno rodiny Bobali, která se též uvádí v Appendiniho historii, z nichž jeden člen jménem Matthew (Matěj) byl básníkem a překladatelem děl sv. Basila.

A přítel jeho, Nicholaus Gozzius, který jest na náhrobku jmenován, nebyl snad příbuzným znamenitého filosofa Nichola Gozzeho, který žil od let 1549. do 1610.?

Též dříve již zmíněný Nicholai de Nale (1516.—1566.) i jeho bratr Augustin byli nepochybně spřízněni s mathematikem a dramatikem téhož jména, který žil v letech 1500.—1585.

Byl bych vděčen, kdybych se dověděl ještě něco bližšího anebo i mínění některého literata dubrovnického, nebo snad čtenáře „Sborníku Slovanského“ o těchto mých domněnkách, zakládají-li se na pravdě, čili nic.

Ještě bych mohl dodati, že jsem v roce 1883. navštívil se svými dvěma srbskými přátely kostel sv. Olafa za tím úmyslem, aby-

chom tam vyhledali hrobku rodiny „Babalio“. Ale nenalezli jsme jí více. Našli jsme však pomocí úslužného rektora fary, Rev. A. Povaha, M. A., v starých matrikách zprávu o pohřbu dubrovnického šlechtice.

V tomtéž kostele jest též ještě do dneška dobře zachovalá alabastrová deska s obrazem na památku jistého florentského šlechtice Petra Capponiho s letopočtem 1550.—1582.

Stow cituje ve své knize též slova z nápisu na hrobce Jakuba Zamboniho, poslance v Anglicku, a pak ještě jiného Italiana, který se jmenoval „Hieronimus Benalius Bergomi (sic) natus“ (1527.—1585.); oba se nalézají v kostele Všech Svatých („Allhallows Barking“) v téže čtvrti města (v Tower Street). Tato část města leží při řece Temži, a jisto jest, že tito Dubrovčané i Vlaši, které jsem dříve jmenoval, byli zde v této části pochováni, neboť dle zpráv Mr. Stowa všickni přijížděli na galejích z Italie i z jiných zemí, a zde skládali a prodávali víno a jiné zboží, které vyváželi na toto „Galejní nábřeží“, a snad také z té příčiny všickni Vlaši a vůbec i druzí cizinci-obchodníci stavěli si zde na tomto místě svá bydliště i své sklady. Zmiňujeme se též o ulici (Mincing Lane), ve kteréž janovští a jiní obchodníci již za nejstarších dob sídlívali. Ještě do dnešního dne nalézá se v Londýně mezi Towrem a Celnicí „Nábřeží galejní“ (Galley Quay).

Stow podotýká pak ještě ku konci ve svém „Survey“, že z jeho žijících známých nikdo se nepamatoval, že by kdy byly podobné galeje (lodi) přistaly při tomto břehu, pokud jejich paměť sahá.

Avšak i Babali a Nale, i dříve podotknutý Gozzi (žil-li vůbec v Londýně) mohli býti potomky obchodníků, kteří sem přijeli se svými koráby anebo na svých lodích: nebo snad mohli býti diplomaty.

Možná, že žije v Dubrovníku nějaký historik, který by nám mohl podati jasnějších zpráv o těchto zajímavých rodinách.

Ruské artěle.

Črta národohospodářská.

Napsal J. S.

Kdo zdržoval se delší čas ve východních guberniích ruského císařství, shledal zajisté, že tam skoro ve všech středištích fysické práce ať větších či menších pracovní lid spojuje se v určité spolky neb tovaryšstva. Společně pečují o příbytky a výživu, společně zjednávají si všechny potřeby a celou produkci provádějí na společný účet. Spolky ty nazývají se artěle a jsou tak rozšířeny, že lze se s nimi všude setkati. Každý lepší vozka neb drožkář, každý skoro sluha při železnici neb v hostinci, poslíček veřejný, roznašeči zboží, novin, nebo potravin po městech náležejí k artělům. Artěle tvoří i řemeslníci, dělníci na poli, vězňové na místech trestu, ba i žebráci pouliční.

Spolky ty nedávno teprv — asi v prvních desítiletích tohoto století — obrátily na sebe pozornosť národních hospodářů ruských, kteří začali se jimi zanášet a o nich psáti. Následkem toho historie artělů

není dosti ustálena. Neboť, kdežto někteří publicisté počátek jejich kladou do XIV. věku, tvrdí druzí, že začaly se tvořiti teprve koncem minulého století, stavše se popularními nejen v kruzích dělnických, ale i mezi sedláky.

Artěle známy jsou hlavně ve velkoruských severovýchodních guberniích. Na jiných stranách, na jihu i na západě, ujaly se jen potud, pokud si je osvojilo obyvatelstvo, jež následkem různých okolností ze severních gubernií se tam přestěhovalo. Co do povahy své, zdá se, že spolkové tito souvisejí s ústrojím ruské obce, aspoň mnohé okolnosti mínění tomuto nasvědčují. Obec, jak víme, má význam netoliko společenský ale i národohospodářský, omezujíc vlastnictví jednotlivců ve prospěch celku. Tatáž snaha jeví se i v artěli. A jako v obci každý její člen obětuje část své osobní svobody ve prospěch celé obce, tak i členové artěle posvěcují práci svou všeobecnému prospěchu artěle, který jim za to zase ručí za náhradu a trvalejší jaksi zabezpečení výživy. Zachová-li obec ruská a s ní zároveň i artěl a na jak dlouho tuto svou povahu, toť otázka, kterou velmi živě zanášejí se mysli lidí obírajících se záležitostmi společensko-hospodářskými, kteří tvrdí, že bezpochyby v poměru rozvoje názorův o právích osobních jednotky usilovati budou o rozšíření sféry svého vlastnictví a že tudíž průběhem času asi jak organisace obce tak i artělů podlehne radikalní reformě.

Avšak nesmíme se domnívati, že toliko zřízení obce bylo vzorem a zavdalo jaksi též podnět k zřizování artělů. K tomu i jiné příčiny přispěti musily a mezi nimi, kdo ví ne-li na prvním místě, uvésti třeba všeobecně známou, takřka dědičnou náklonnosť plemene velkoruského k spolčování se a zároveň i jeho kázeň. Jak vyložiti lze tento úkaz, o tom nebudeme se šířiti. Snad že náklonnosť tato vznikla následkem těžkých podmínek, za kterých bylo jednotlivcům jediné na sebe odkázaným hájiti svou existenci, možná též, že zřídlo své má v příčinách historických jmenovitě v útiscích, které lid velkoruský snášeti musil zprvu od vládců tatarských, pak od svých vlastních a které ho naučily spolčovati se ku vzájemné pomoci. Snad také zavdala k tomu příčinu neúrodnosť půdy a pozorování, že mnohem lepší existence lze se domoci na jiných polích průmyslu, které však toliko spojenými silami prospívati mohou: dosti na tom, že ona schopnosť tkvěla v národě a beze vší pochybnosti přispěla k tomu nemálo, že spolkové tito zakořenili se tak pevně a přetrvali tolik časů.

Toto předeslavše, pohleduěmež na jich organisaci. Publicisté dělí artěle na dvě kategorie. Do prvé kategorie počítají artěle prvotního rázu, nacházející se v odlehlých koutech na březích moře ledového, moře bílého, v pustinách lesních, na velkých jezerech a řekách severu, udržující se lovem zvěře lesní, zvířat mořských, jakož i lovem ryb a mýtěním lesů. Do druhé kategorie kladou artěle původu novějšího, mající za účel práce hornické, rukodělné i továrnické, aneb takové, jež s těmito odvětvími průmyslu pevně souvisí, jako na př. společenstva potravní a j. Artěle této druhé kategorie mají z větší části své zvláštní stanovy, kdež do prvnější řídí se zákony obyčejovými. Mimo to různí se artěle obou svrchu vytčených kategorií na artěle pracující pro sebe a řídící se samostatně — artěle udržované na útraty podnikatelův, ale jimž ponecháno je právo spravovati se samo-

statně, a pak na artěle zůstávající v úplné odvislosti od podnikatelů, jak co do vydržování, tak i co do vnitřního hospodářství svého, čili artěle nájemnické.

Stav zmíněných společenstev jest velmi příznivý. Artěle staršího druhu, existující v pustinách lesních a v krajinách málo zalidněných, bývají vykořisťovány malými kapitalisty. Artěle pak, jež mají novější organisaci, jmenovitě průmyslové při bursách, ve větších městech přístavních, skladištích a drahách železničních, zabývající se nakládáním, skládáním a výpravou výrobkův a všelikého druhu převozného zboží, těší se poměrně lepšímu, ba velmi dobrému úspěchu, ale třeba doznati, že ztratily onen svůj úplně vlastní charakter, stavše se jakýmis spolky monopolistickými, překážejícími svobodné práci ubohého lidu dělnického. Připouštějí totiž do svazku svého toliko určitý počet zámožnějších, kteří jsou s to složiti poměrně vysoké summy, jakožto „vkupné“ a kteří potom nedovolují nikomu vedle sebe zanášeti se týmž druhem práce, nýbrž potřebují-li pomoci, najímají dělníky a vykořisťují je, platíce jim mnohem méně nežli berou sami.

Přistupmež nyní k podrobnějšímu vypsání povahy artělů, jmenovitě k vylíčení, jak se tvoří.

Poněvadž základem každého artěle je práce a společný výtěžek z ní, protož je třeba, aby získáni byli tací lidé, kteří vyznají se v zaměstnání, pro které artěl je hlavně zřízen. Vzhledem k tomu usiluje artěl myslivecký získati lidi, kteří dobře střílejí a zvěř vysliditi umějí; artěl rybářský žádá od svých kandidátů znalosť říditi lodi, jakož i odvahu; artěl plavební vyhledává lidí zdravých a silných; artěle pak rukodělné činí podmínkou přijetí podrobnou znalosť odbornou. Slovem každé družstvo má své požadavky, které často i tak daleko jdou, že nově přistupující členové podati musí důvody své kvalifikace, při čemž se přihlíží i k jejich věku, rozvoji sil fysických, ba v některých artělích i míra, kterou kandidáti co do vzrůstu mají. Mnohé artěle nad to vybírají i od členů svých určité dávky buď in natura neb v hotovosti. Tak rybáci zaopatřují sítě i lodi společným nákladem, a o mnoho-li kdo větší pomocí materielní přispěje, o tolik zvýší se i jeho podíl na společném zisku. Kováři zaopatřují si společným nákladem ohniště, kupují uhlí, jakož i železo; podobným způsobem tkalci zjednávají si stavy tkalcovské a suroviny. Oproti tomu artěle později organisované znesnadnily přístup tím, že stanovily vysoké poplatky v hotovosti, jež často i 1600 rublů obnášejí a z nichž část složiti se musí najednou, ostatek pak ve lhůtách často na několik let rozdělených.

Kromě podmínek svrchu vytčených béře se také v úvahu chování se kandidáta, jenž přijat býti má; z čehož jde, že člověk neznámý v lepším artěli místa nenajde. Následkem toho artěle skládají se skorem vesměs z lidí, již sobě nejsou cizími, pocházejících z jedné vsi neb obce a častokráte i ze samých pokrevenců neb příbuzných. I nezletilí mohou přijati býti do artěle, ale ti nejen že do 19 let zadarmo pracovat musí, nýbrž rodiče neb poručníci musí ještě na jich výživu připláceti určité kvoty ročně a sice proto, že z mladého chlapce artěl jednak žádného požitku nemá, jednak ještě povinen je učiti ho a dozor nad ním míti.

Tak tedy zřízení artěle, jakož i přijetí nového člena spojeno je s určitými formalnostmi, jež lze by bylo jednoduše zredukovati na přísahu věrného plnění povinností. Zřizování děje se nákladem společným, přijímání však stává se na účet nového člena. Odchylky obou těchto formalností v artělích prvotní organisace a pozdějších v tom jediné snad spatřovati lze, že kdežto prvnější řečené přísahy odbývají pod širým nebem, v lesích neb na březích řek, s originalními často obřady, kotvícími v obyčejích, druhé odbývají záležitosť tuto u zelených stolků, v kancelářích, hlasováním, vůbec způsobem stanovami předepsaným.

Povinnosti členů dají se naznačiti několika slovy: že každý člen povinen je posvětiti celou práci svou úplně prospěchu artěli, jakož i že žádnými jinými zaměstnáními vedlejšími zanášeti se nesmí. Od této zásady výjimky vyskytují se v artělích novějších, hlavně obstaravatelských. V těchto často se stává, že členové mimo artěl rozmanité jiné živnosti provozují, ba i to se stává, že dokonce ani do práce se nedostavují, nýbrž za sebe zástupce si najmou, kterého sami platí, jen aby nepozbyli titulu čili důvodu súčastniti se na výdělku artěle.

Co se týče práv členů na podíl z výdělku, přísluší jim tato poměrně. Platí totiž zásada, že za práci vykonanou za stejných podmínek náleží stejná náhrada, a tato zásada důsledně je provedena. Při tom ovšem musí se i na jiné ještě okolnosti zřetel míti, jmenovitě na výši vkladu, který jednotlivý člen k účelu artěle buď in natura nebo v penězích věnoval. Mimo to vynahradí se zvláště také povinnosti, které jednotliví členové na se berou ve prospěch všeobecný. Rovněž i v artělích jednodušeji zorganisovaných dělí se tento výtěžek dle výše složené jistoty neb velikosti předmětu na místě podílu udaného.

Tak na příklad lovci a rybáři dělí se po ukončení lovu tím způsobem, že rozdělí mezi sebe zabitou zvěř neb nalovené ryby, anebo že rozdělí mezi sebe stržené za to peníze. V artělích rukodělných podobně provádí se dělení po uskutečnění převzaté práce a vzhledem na docílený za ni výtěžek. Artěle mající větší počet členů, založené na čas neurčitý a mající stálé zaměstnání, jako při bursách, skladištích a drahách železných, rozdělují důchody své v určitých periodách, obyčejně dvakráte do roka, ve valných shromážděních a odkládají pokaždé určité částky důchodů svých a část výtěžků do fondů rozmanitého druhu.

Artěle těchto posledních kategorií staly se co do organisace vnitřní totiž jak ohledně počtu členů, tak i ohledně výše dosaženého výtěžku předmětem zkoumání publicistů ruských, kteří mohouce snadněji o nich nabyti určitějších vědomostí, staví je jaksi na místo prvé. Artěle tyto existují z největší části v obou hlavních městech a v značnějších městech přístavních. V Petrohradě je jich 24 při burse a počítají celkem as 3500 lidí. Výdělky artělů těchto jak v Petrohradě tak v Moskvě jsou různé dle toho, jaké pověsti požívá artěl čili vlastně, kterému obchodnímu domu slouží. A kdežto v jedněch průměrem sotva 150, připadá v jiných až i 900 r. ročně na člena, čili shrneme-li všechny artěle v jedno, obnáší průměrný důchod každého člena 400 r. Tyto důchody snaží si artěle tím pojistiti, že nepřipouštějí nižádnou soutěž, při čemž jim valně napomáhají komitéty bursovní. Bez povolení takého komitétu nemůže žádný

artěl vzniknout a k docílení koncesse třeba je souhlasu aspoň 20 kupců bursovních a prohlášení nejméně 25 členů, že nový artěl založiti zamýšlejí, kteřížto musí současně s dotčeným podáním na komitét složiti kauce každý po 200 rublech. O výši důchodů těchto artělů svědčí nejlépe také příjmy starostů, které dostupují často do 2000 r. ročně, kromě nároků stravovati se v místě samém na účet artělů.

(Dokončení.)

Bratří Chrvaté v Praze.

Krásné to byly chvíle, které jsme zažili v těchto dnech v Praze. Z požehnaného Chrvatska zavítal k nám veliký a nadšený zástup milých bratří, aby návštěvou Zlatého našeho domu oslavili velkolepý pomník českého znovuzrozeni, chrám národního umění a jeho význam.

Jen upřímná láska hluboce vštěpená v ušlechtilých srdcích a pocit mohutného bratrství mohl pohnouti drahé pobratimy k cestě tak daleké a namáhavé. Marně hledáme zjevení podobných poutí u jiných národů a každý nepředpojatý pozemčan, ať vyznání je kteréhokoli, naplněn musí býti obdivem i úctou pozíraje na takové projevy — nebývalé a netušené! I záhřebský vlak byl velkolepou odvetou všem nízkým klevetníkům, kteří předstihovali se v snižování a urážení kulturního stanoviska Slovanstva.

Hle! Tisícové putují zdaleka k baště národní Uměny, postavené na rozhraní dvou světů, a prohlašují tím vítězně tužby své za čistými ideály, za — uměním. Ničeho nežádajíce a ničeho nedostávajíce dosti jim jest těšiti se z plna srdce z duševní vymoženosti pobratimého národa.

Kde tolik je čistého a obětovného nadšení pro duševní krásno? Zarděte se, klevetníci!

A zajisté i my s dostatek umíme ceniti nadšení a osvícení, jaké bratry Chrvaty vedlo ke zdem té zlaté, slovanské Prahy. Hrd a slaven jest národ český z toho, že pod jeho střechou sbíhají se bratří téměř ze všech stran slovanských vlastí, hrd a slaven jest z toho, že s tak velkolepou, bezpříkladnou účastí setkává se kulturní práce jeho u soukmenovců!

Promluvili k nám a zapěli milí bratří chrvatští. Oj! Každé slovo chrvatské bylo nám líbeznou písní a každá píseň hlubokým slovem. Ovzduší blaženosti líbalo skráně naše a srdce dmula se rozkoší i vděkem.

Arci! Nevítali jsme — jak náleželo vítati bratry tak drahé a vzácné; nevítali jsme Chrvaty v nádherném zlatohlavu a purpuru, v palácích mramorem vykládaných, na cestách kvítím posypaných — vítali jsme jen prostě, jak válečník, jenž z boje ještě ustoupiti nemohl, jenž stále ještě bašty staví a záruby kope...

Těm však, kdož tolik nadšení měli a tolik ušlechtilé lásky projevili, těm bohdá za vše náhradou jest svědectví našeho života, naše píseň, naše slovo, naše upřímné ruky stisknutí a ta čistá slza v oku našem vytryskla v chvíli uvítání a rozloučení.

Bůh poživi drahé Chrvaty!

Puškin a Mickiewicz.

Na konci minulého roku vydal moskevský „Spolek přátel ruské literatury pěkné „Album výstavy Puškinovy v Moskvě“, která tam byla uspořádána r. 1880. za času slavnosti odhalení pomníku znamenitého básníka tohoto. Co do zevnější stránky té knihy, kterou zdobí 62 fototypií a fotografií (kopií podobizen, obrazův, autografů, místních nákresů atd.), nelze si přáti nic lepšího. Celek skládá se zvláště z nástinu života básníkova, nakresleného A. Venkšternem ne-li zcela zevrubně, tož v každé příčině velmi zajímavě. Podáme zde

*

zvláště zajímavý úryvek, týkající se styků Puškinových s Mickiewiczem, jehožto pěkná podobizna jest rovněž ozdobou tohoto alba:

Oba básníci setkali se ještě před r. 1828., ale Mickiewicz vyhýbal se bližšímu seznámení se s Puškinem, od něhož jej odpuzovala jistá ostrosť některých výbuchův, a Puškin sám z příčiny vrozené hrdosti nechtěl učiniti kroku prvního. Takovým způsobem styky básníků nepřekračovaly hranice poklon společenských až do té doby, kdy té záležitosti se ujaly osoby cizí.

Roku 1828. přijela do Petrohradu Karolina Sobańská, proslulá rozumem i krásou, vlastní sestra znamenitého spisovatele Jindřicha Rzewuského, pozdější choť generala Czyrkowicze, a nyní provdaná paní Lacroixová, choť francouzského dramaturga Julia Lacroixa, bratra spisovatele proslulého pod pseudonymem: Jakub Bibliophile. Byla přítelkyní A. Mickiewicze; s ním také a s celou společností vykonala cestu na Krim, jejímžto výsledkem byly překrásné znělky krimské. Býval jsem často u paní Sobańské. Jednou promluvila k Mickiewiczovi takto:

„Nemohu odpustiti vám a Puškinovi, dvěma prvním básníkům svých národů, že posud jste se lépe nepoznali. Přinutím vás k tomu. Zítra přijďte ke mně na čaj.“

Kromě nás dvou a Puškina byli pozváni jen Malewski a hostitelčin příbuzný Konstantin Rdułtowski. Přišedše v určenou hodinu, spatřili jsme tam již Puškina, jenž tuším nebyl lhostejným k půvabům hostitelky, ženštiny opravdu okouzlující.

První oslovení a projevy zdvořilosti přijal Puškin dosti suše, se zdvořilostí, která skoro není ani zdvořilostí. Toho času bylo v modě byronisování; Puškin jí byl též opanován. Byronism působil naň zevně i uvnitř. Puškin byl podoben Laře, a co nejméně Oněginovi. Mickiewicz jako vždy byl prostý a přirozený; nikdy se nepřetvářel, a nechtěl po sobě obraceti pozornosť. Při čaji rozpředl se hovor obyčejný. Nato Sobańská zvláště se snažila pohnouti básníky, aby spolu pohovořili. A skutečně počali oba rozmlouvati o literatuře a umění vůbec. Mickiewicz měl neobyčejné encyklopaedické vědomosti a neslýchaně byl sečtělý; Puškin však, jak známo, náležel k těm, kteří dle vlastních slov jeho „učili se nemnoho, čemukoli a jakkoli“.

Mickiewicz ani z toho nebral podezření; vida však v průběhu rozmluvy, že mnohé věci zdají se Puškinovi jakoby úplně cizími, tázal se ho:

„Četl jste Hazlitta?“

„Ne.“

„A Schlegla?“

„Ne.“

„A Sismondiho?“

„Ne.“

Nato Puškin upustil od protekčního tonu, v jakém z počátku k nám všem mluvil, a rozmluva přešla k jinému předmětu. Puškin brzy odešel. Mickiewicz v důvěrném kruhu netajil se s vypravěním o dojmu, jejž Puškin naň učinil. Nedivil se tak nedostatku literarního vzdělání Puškinova, jako tomu, jak mohl muž ten vykonati to, co již učinil, maje tak skrovnou zásobu vědomostí a neznaje nikterak děl nevyhnutelně k tomu potřebných.

„Jest to pravý veleduch,“ dodal Mickiewicz, „a nebude-li odpočívati na vavřínech, leč sám pocítí nevyhnutelnou potřebu většího vzdělání, — daleko dojde.“

Třetího dne Puškin první navštívil Mickiewicze. Ale nebyla to návštěva obyčejná, z pouhé zdvořilosti. Puškin, hrdý Puškin s největší upřímností, kteráž mu jest ku cti, pravil:

„Nemohl jste nepostřehnouti mé neznalosti mnohých otázek uměleckých (mon ignorance) přede dvěma dny, kdy jsme se spolu sešli. Ale nedivte se tomu Nahlížím, že jest potřebí, abych se zabýval vlastním vzděláním, ale nevím, čím počíti, co jest důležitější... Prosím, poraďte mi.“

Mickiewicz pohnut touto šlechetností Puškinovou, opakoval hosti svému, co nám byl již řekl:

„Věřte mi, že jsem se nepodivil nedostatku vašich vědomostí, leč spíše váš duch naplnil mne podivením. Ano, jste básníkem genialním. A poněvadž chcete věděti mé zdání o tom, čím byste se měl zabývati, povím vám, že

věda jest básníkovi nevyhnutelně potřebna. Příklady jsou — Goethe a Byron; ze všech jejich plodů probleskuje věda; bez ní by byli oba zůstali ve výši jakéhosi rolníka Burnova, a nebyli by napsali ani polovici toho, na čem sláva jejich se zakládá. Měl byste také seznati latinu, leč na to již není času. Literatura francouzská vám mnoho neprospěje. Nejprve tedy čtěte dobrá díla theoretická, a později naučte se jazyku anglickému; nebude vás to státi mnoho práce, — jazyk tento jest již očištěn ode všech grammatických zápletků, kteréž tak znesnadňují učení se jiným jazykům, nevyjímaje ani jazyk francouzský. Asi za pět týdnů budete volně čísti každou prosu. Nejprve čtěte Miltona, Poppa, potom Moora, Byrona a konečně Shakespeara. Tento otvírá nesmírné obzory duši poetické."

Setkání to bylo základem jich přátelství. Od té chvíle Puškin se spřátelil s Mickiewiczem, a oba počali navzájem překládati své plody. Trochu později, r. 1834., když Mickiewicz byl již opustil Rusko a z dalekého západu posýlal klatby zemi této, Puškin odpovídal na hněvný hlas dávného přítele svého, a památce jeho věnoval verše:

„...On mezi námi přebýval,
mezi lidem jemu cizím: hněvu
v duši své k nám nechoval;
my jsme jej milovali..." atd.

Zajímavý tento příspěvek k životopisu A. Mickiewicze, v Polsce, jak se zdá, úplně neznámý, neměl by zůstati bez povšimnutí v budoucnosti, kdy někdo se bude zabývati zevrubnou jeho biografií. Posud láska k životopisu předního polského básníka není ani uspořádána, aniž vydána... A již jest velký čas!... Všecky památky pozůstalé po velikém básníku ruském, sebrané v pěkný celek, přivozují nám na mysl, že Mickiewicz zajisté zasluhuje, aby z toho, co po něm zůstalo, co nám jej připomíná, uloženo bylo v albu podobném tomu, jež máme před sebou. Uspořádání výstavy Mickiewiczovy při slavnosti odhalení jeho pomníku poskytlo by k tomu hojnosť látky. Snahy, práce i výlohy byly by bohatě odměněny... *A. G*

Rozhledy v literatuře.

Na pomoc! Wydawnictwo zbiorowe na korzyść powodzian. Warszawa, v Lipcu 1884., str. 36.

Netoliko z veselosti, ale i z dobročinnosti slyne Poláků Syrena — ta drahá Varšava. Kdykoli potřebí bylo pomocné štědré ruky, vždy stála Varšava v popředí a spěla nešťastným na pomoc vším tím, čím „chata bohata". — V červnu letošního roku stihla nízké krajiny obou břehů mohutné Visly veliká pohroma „Vandina voda" zalila roviny a přes noc zničila úrodu tisíců našich soukmenovců, odnesla chaty, pobořila vsi, a zpustošila vše, k čemu život lidský jest vázán. Tisícové lidí uvrženi přes noc v bídu a nedostatek. Tu sestoupili se hned druhého dne spisovatelé varšavští i usnesli se vydati ve prospěch povodní stížených nešťastníků zvláštní spisek, do něhož by přispěli po jedné myšlénce spisovatelé a umělci neštěstím stíženého lidu. Nyní vyšla publikace p. n. „Na pomoc" na způsob našeho „Národ sobě", v níž nalézáme příspěvky 173 polských (z velké části varšavských) spisovatelů, spisovatelek, umělců i umělkyň dramatických, malířův a hudebníků. Jest to utěšená kytice plná krásného kvítí. Spisovatelé a dramat. umělci podali nejednu krásnou myšlénku, malíři několik pěkných illustrací a hudebníci as 15 zdařilých skladeb. Tak pestrý výběr přispěje zajisté k tomu, aby „Na pomoc" šla na dračku, tím spíše, jelikož tam nalézáme příspěvky i nejlepších a nejoblíbenějších spisovatelů polských (Kraszewski, Jež, Sienkiewicz, Grudziński, Marrene a mn. j.). Zajisté také v Čechách najde publikace tato nejednoho kupce — doporučovati knížky takové zvláště, jest bohdá zbytečno. — Mimochodem podotýkáme, že také v Krakově vyjde v těchto dnech knížka ve prospěch povodní stížených pobratimů. *J.*

Dolnjołužiske Serbowstwo w lěće 1880. Wopisał dr. Ernst Muka. (Časopis Maćicy Serbskeje 1884.). Red. M. Hórnik. Zeš. I. Budyšin 1884., str. 96.

Tento nejnovější sešit časopisu Matice lužické obsahuje Mukův pozoruhodný článek „Dolnołužiske Serbowstwo w lěće 1880.", kterýž vyplňuje celý sešit a znamenitě nás seznamuje s nynější podstatou slovanského živlu v Dolní Lužici. Že by pročítání těchto lístků slovanského čtenáře valně rozveselovalo — nemůžeme říci. Spisovatel dr. Arnošt Muk podává podrobnou zprávu o stavu všech dolnolužických osad r. 1880. a tu arci shledáváme nemálo dokladů k stati o poněmčení obcí ještě před padesáti lety úplně slovanských. Tak čteme na str. 19.: „Wiki. Wot 50-lětnych a staršich wobydleri rozumja wšitcy serbski, wot 30—50-lětnych połojca, wot dźěći žane (nikdo)". Všady jeví se nedostatek národních škol a národního kněžstva. Práce p. Mukova zasluhuje vše uznání, i doporučujeme ji vřele všem, kdož seznámiti se snaží se životem ohrožené haluze lípy slovanské. *J.*

Русскія народныя представленія о загробной жизни на основаніи заплачекъ, причитаніи, духовныхъ стиховъ и т. п. Я. Генерозова. Саратов 1883., str. 48.

Neveliká knížka, ale velice zajímavá. Spisovatel seznamuje nás na základě rozboru národních pověr, říkání a písní s národním ponětím o pohrobním životě slovanského lidu na Rusi. Badatelé národního života ruského, jako Afanasjev, Dal, Sacharov, Tereščenko, Barsov, Kotljarevskij (O погребъ обычаяхъ языческихъ Славянъ), Miller, Bezsonov, Sněgirev, Kirějevskij a j. poskytli spisovateli ovšem mnoho známého materialu, kterýž skupen a náležitě seřaděn podává celkový obraz jedné z nejzajímavější stránky národního života. I tu shledáváme velikou sourodosť slovanských národů, neboť množství ruských pověr, obyčejův a t. p., platných při životě pohrobním — zachovalo se po tu dobu v stejné podobě, aneb poněkud změněné také v Čechách a v jiných zemích slovanských (na př. otevírání oken, padání hvězd, péče o hmotné dobro nebožtíkovo a j. v.). V pramenech, z nichž p. Generozov čerpal, postrádáme některé neocenitelné sbírky Čubinského. Nevеliká knížka p. Generozova jest každým způsobem zajímavým příspěvkem ku poznání života starých Slovanů a doplňuje vhodně některými drobnostmi podobné práce ze starších dob. *J.*

Historya języka polskiego przez Antoniego Kalinę. Tom. I. Formy gramatyczne. Lwów 1883., XXVII. + 490.

Za nejnovější doby začalo se velmi pilně pracovati v Polsku jak vydáváním památek starého písemnictví polského tak rozebíráním jazykové látky v těchto obsažené: některé památky prozkoumány již do samých detailů, na př. Žaltáře Florianský i Pulavský, Bible královny Žofie, slavná píseň o Bohorodici. Jména W. Nehring, Jan Hanusz, Ant. Kalina jsou tu obecně nadmíru vážena. Od těchto dala se též očekávati historie jazyka polského. Hanusz svými Materyjały do historyi form deklinacyjnych" (2 sv. Kraków 1880. - 81.) podal k ní neocenitelné stavivo, jakým málokterá literatura slovanská se může vykázati. Dr. A. Kalina četnými svými rozpravami jak v publikacích Krakovské akademie, v Jagićově Archivě a jinde velice přispěl ku poznání staré polštiny. Dílo jeho, kteréž tímto ct. čtenářům tohoto listu oznamujeme, patrně široce založené, poctěno cenou vypsanou od redakce „Biblioteky Warszawské". Ze slovanských nářečí měla posud jen srbskochrvatská nářečí a sice ta jen co do tvaroslovné strany znamenité své dějiny od Daničiće a ruština, t. j. jen velkoruština dosti slaboučké co do probrané i podané látky od Kolosova. Také Kalina podává v I. sv. své „Historye" dějiny tvarosloví polského; doufáme, že v dalších svazcích svého díla nám popíše také dějiny hláskosloví i skladby; a sice sahá historie jeho až do konce XVIII. stol., do této doby probral ke svým dokladům podle seznamu pramenů, vytištěného na straně III.--XXVII. neméně než 167 spisů.

Po krátkém úvodě, kde se jedná způsobem běžným o poměru polštiny k ostatním slovanským nářečím i slovanštiny k ostatním indoevropským jazykům, přistupuje spisovatel k historii flexe samé, a sice předně, skloňování

a pak ku časování. Při časování probrány též tak zvané opsané či složené tvary slovesné, čeho na příklad v Daničićově knize citelně pohřešujeme. Než se přistupuje k vypsání historie tvarů, podává se napřed jakýsi rozbor dotyčné koncovky podle učení starší školy jazykozpytné stručně a dosti nedostatečně. V tom jest nejslabší strana celé knihy. Myslíme, že by bylo nejlépe, aby se všechny etymologické výklady přípon flexivních, které mimochodem řečeno, s velké části jsou velmi pochybné a namnoze pochybené, vynechaly ze speciel ní grammatiky slovanské a rozbor této otázky klidně ponechal srovnavací grammatice slovanské. Nemohou býti také výklady v knize pojednávající o nějakém nářečí slovanském jiné než nedostatečné, a tudíž také neprospěšné, ne-li zbytečné jak pro specialistu, tak i pro srovnavacího jazykozpytce. Ostatně sluší vytknouti, že se v Kalinově knize tyto výklady nepodávají s takou apodiktickou určitostí, jak na př. Daničić to činil. Srovnavajíce obě tyto knihy dospěli jsme k úsudku, že Daničićova uspořádáním látky své jest přehlednější, a dále, že Daničićova kniha sotva byla Kalinovi vzorem, neboť dala by se vytknouti celá řada neshod co do plánu, kterým se probírá látka jazyková. Dr. *J. Polívka.*

Siedmolecie szkoły głównej Warszawskiéj 1862.—1869. Wydział prawa i administracyi. Notatki do historyi szkół prawa w Polsce. Przez Alexandra Kraushara. Warszawa i Kraków 1883., str. 279.

Pan Alexander Kraushar, jeden z nejhorlivějších a nejzáslužnějších židovských spisovatelů v Polsku, obral si za úkol sepsati dějiny právního a administrativního odboru t. zv. školy hlavní ve Varšavě. Znamenitá tato instituce — idea a plán vzácných vloh muže. plného samodělné a vynikající tvořivosti marg. Wielopolského — našla konečně v osobě A. Kraushara monografa pečlivého a způsobilého. Práce jeho vrhá jasné světlo na zřízení i působení jedné části znamenité školy polské, kteráž nejblíže dostihovala k požadavkům pokročilé doby vně civilisačního kolbiště. Bohužel — jen sedmileté trvání její (1862.—1869.) a mnohé obtíže nedovolily rozvinouti cele krásné naděje v ní vším právem kladené; přes to však zůstavila v dějinách duševního života polského stopy tak pochlebné a pěkné, že zásluhy a mravní váhu její nedostihnou ani po trojích stejně dlouhých periodách novější školy, vzniklé na místě školy hlavní.

Szkoła główna byla jedinou a poslední polskou institucí pro vyšší vzdělání v království polském. V ní vzdělávalo se nové pokolení v duchu domácím, jediné přiměřeném, bez vtírání a vnucování toho, co Polákům nepotřebno a zbytečno. Duch, jaký pronikal Školu hlavní, odpovídal v každé příčině účelu vědecké instituce; sbor professorský, posluchačstvo a sám organisační plán učiliště sloužil ku cti netoliko Polsku, ale i té říši, v které království polské se nalézá. Škola hlavní neobklopovala ovzduší útisku, a Rusko věru bylo v právu honositi se, že z takových škol těší se poddaný mu národ. Jsme proto vděčni, že nám pan Kraushar podal v knize svrchu nadepsané obraz alespoň jedné části této tak sympathické instituce.

Zvláště zasluhuje uznání, že p. spisovatel neobmeziv se na pouhý záznam Školy hlavní, seznamuje čtenáře dosti obšírně s rozvojem věd a škol v Polsce vůbec, právních zvláště. Tu dočítáme se o první akademii polské, o starých školách v Chełmě, Krakově, Vilně a ve Lvově, o reformách v palestře, o pozdější universitě ve Vilně, ve Varšavě a znamenitém lyceu v Křemenci atd. Také mnoho zpráv o působnosti vynikajících osob zde shledáváme (Královna Jadwiga, Petr Wysz, Král Batory, Hugo Kołłataj, Konarski, Czartoryski, Śniadecki, hr. Skarbek, Maciejowski atd.). Tu arci přicházíme k plnému přesvědčení, že národ, který má takovou minulosť školní, má také svaté právo na instituci podobnou Škole hlavní — dnes!

P. Kraushar seznámiv tedy čtenáře velmi vhodně s osvětovou stránkou polské minulosti, líší podrobně vznik a působnosti Školy hlavní.

Vzdává česť lahodné době prvních let vlády cara Alexandra II., poukazuje k blahodějným reformám, a vysvětliv pak učební zásady i plány Wielopolského přechází k vypsání jejich působnosti. Ze všeho, co spisovatel praví, vidno, že Szkoła główna nevybočovala z mezí svého úkolu a že krásně vy-

plňovala své veliké povolání. Ovšem, učitelstvo, jakémn svěřena byla tato instituce, bylo rukojmí nejlepšího zdaru. Slovem, Poláci měli polskou universitu, takovou, jaká jim vším právem náleží. Mimochodem podotýkáme, že na této universitě blahodějně působil také náš prof. Květ jako mimoř. professor slovanských literatur.

Sedm let trvání uplynulo a Szkoła główna zrušena následkem nových „reform". Poláci ruští dostali v náhradu Universytet carský, takový a a s takovým statutem, jaký platí pro všechna ostatní města čistě ruská. Polská řeč vyloučena z něho úplně, ani literatura polská nevykládá se ve Varšavě domácím jazykem. Němci v Rusku mají výhradně německou universitu v Dorpatu.

Současná literatura francouzská oplývá překlady z ruského jazyka, jakož i pracemi Francouzů, pracujících původně v tomto oboru. Revue des deux mondes uveřejnila právě práci Leroy-Beaulieua: Un ministre russe (Milutin) a Melchiora de Vogué črty z dějin ruských (Život a smrt syna Petra V., Dějiny Mazepy, Panování a smrt cara Pavla). Spisovatelka povídky „Kira", Ruska rodem, pocházející z aristokratických kruhů petrohradských, uveřejnila tři romany v jazyku francouzském: Le Juif de Sofievka (v Revue des deux mondes) a jiné dvě povídky v Nouvelle Revue a Nouveau Tempo. Spisovatelka líčí život ruský realně a se známostí věcí. Postava „Kiry" jest téměř živě z ruského života vzatý typ mladé Rusky, plné mystického zápalu a nadšení, vynikající z tužby „státi se užitečnou". Avšak nadšení rozpadá se v niveč následkem nedosti hlubokého vzdělání duševního. Paní Henry Gréville uveřejňuje roman La Comtesse Natalia a před tím uveřejnila La Comtesse Mourénine. P. Humert překládá do frančiny roman Dostojevského: Unižonnyje i oskorblonnyje. Gabriel Bouvalot vydal úhlednou knížku „De Moscou en Bactriane" (s illustracemi). V Paříži u firmy Dentu vyšel právě nový překlad slavné básně Lermontova, pod titulem „Le Démon. Precit Oriental. Poême de Lermontoff". Překladatel nesdělil svého jména, skrývaje se pod šiframi „S. de B.". Posud byly známy již čtyři francouzské překlady „Démona", všecky tyto však předstihuje nejnovější překlad; nejmenovanému překladateli podařilo se znamenitě přetlumočiti, přebásniti znamenitou ruskou báseň, vžil se v ni a dovedl francouzskému obecenstvu úplně podati dojmy, kterými na něho působila „Démon". I forma ruské básně zachována téměř úplně ve francouzském překladě.

Polský týdenník „Kraj" sebral ve prospěch nedostatkem strádající rodiny po zemřelém *ruském* básníku Omulevském (nekrolog viz „Slovanský Sborník" 1884., str. 162.) 1000 rublů. Krásný to důvod, že polské obecenstvo umí za lidskosť a přízeň spláceti vděčností, a že neodvrací se od těch, kdož nepřestihují se v nepřátelství k nim!

O českém divadle uveřejnil vřelý náš přítel p. Bronislav Grabowski v nejnovějším seš. varšavského měs. Ateneum důkladný článek (seš. srpnový, str. 283.—322.). Hlavním pramenem mu byly práce Stankovského, Turnovského a Almanach matice divadelní. Vedle toho však užil spisovatel také mnoho vlastních osobních vědomostí, jichž si nasbíral netoliko častým pobytem mezi námi, ale i stálým stopováním českého literarního a uměleckého života. Grabowského stať je každým způsobem nejdůkladnějším poučením o českém divadle, jaké kdy bylo za hranicemi uvěřejněno. Při té příležitosti mimochodem podotýkáme, že p. Grabowski také letos meškal delší dobu v Praze a že za pobytu záhřebských hostí byl jim nejplatnějším průvodčím a přítelem.

Dra. *Fr. L. Riegra* podobiznu a delší životopis z péra českého spisovatele přináší v nejnovějším sešitě ve Varšavě Wislickým vydávaná Galerya współczesnych znakomitości.

„Slovanský sborník" vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nové: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník III. — 1884 — Číslo 10.

Staroslovanské řády a obyčeje.

Píše prof. Josef Perwolf.

(Pokračování.)

4. Třídy obyvatelstva (stavy).

Rozdíly stavů vyskytají se, jako u všech národů, tak i u Slovanův od nejstarších dob. Bohatství a moc, rozum a vzdělanosť, vytvořují vždy a všude třídy lidí „větších“ a „menších“ — jak mluvili rušti Slované, — třídu (stav) panující, vládnoucí, a třídu poddanou, robotující, která závisí více nebo méně na třídě první.

Země byla hlavním bohatstvím národu osedlého, byla jeho dědinou a otčinou, dědičným vlastnictvím, jež představuje i kousek země, drn; proto staroruské v derň, vo dereň, odereň znamená totéž, co ve věčné vlastnictví. Kdož měl zemi, vlastník země, byl zemanin (zeměnín, zemljanin zemjanin), zemec.

Zemané byli původně vlastníci i vzdělavatelé země vůbec, a teprve později zůstalo to jméno u západních Slovanů vlastníkům země — zemanům, šlechtě. Ve XIV. století v Srbsku zemljanin byl rolník (koji prodaje žito); v XVI. století v polsko-mazurské části Prus zjemjanin byl svobodný malý statkář nešlechtic, vlastník svobodné „zjemjanské“ włoky (lánu), kdežto v ostatním Polsku a u ostatních západních Slovanů zjemjanin, zeměnín, zeman, znamenalo již dávno statkáře — šlechtice.

Zdá se, že takoví „volní“ statkáři kmeti (sedláci) zachovali se v Polsku sem tam do XVI. století (liberi haereditarii ve Vjelunště). Takoví svobodní statkáři ne-bojaři byli též na Rusi, litevské (v XV. stol.) i novgorodsko-pskovské (v XV.—XVII. století), kde tito zemci nebo svojezemci měli své otčiny (dědiny). Svobodní vlastníci svých dědin, ne šlechta a ne poddaní kmeti (sedláci), byli v Čechách od nejstarších dob do nedávna, dědici (haeredes liberi), později dědinníci; tak se nazývali asi též u baltických Slovanův. U poljických Chrvatů didići byli nižší třída plemenitých lidí (šlechty) Vše to byli vlastníci, „dědici“ (jakoby potomci děda), svých dědin, což srovnává se se staroruským dědič i otčič — vlastník, pán, otčinnik (votčinnik) —

vlastník otčiny, to co staročes. dědinnik. Ovšem „dědic“ slul potom u Čechův a sluje u Poláků dosud (dzjedzic) již dědic — statkář šlechtic, vlastník své dědiny, jakož dědici (pány nazývali se také knížata čeští (sv. Václav, dědic české země), polští (lat. haeres) i ruští (dědič i otčič). U lužických Srbů svobodní statkáři nešlechtici nazývali se do nedávna vićazi (vítězi, jakoby vojíni). Tito zemané — zemci, dědici — dědinníci, vítězi, kteří zachovali se do pozdějších dob, jsou jen zbytky četného někdy obyvatelstva nejstarších dob, svobodných statkářů — zemanů vůbec. Mnozí z nich postoupili v řady šlechty, kdežto druzí pozbyvše vlastní země, ocitli se co osadníci na cizí zemi a u větší nebo menší odvislosti od zemanů — šlechty.

Ohromná massa obyvatelstva, zvláště rolníci, ale též jiní, řemeslníci, průmyslníci, bydlící po hradech a po vsech, často označovali se prostě co lid (ljud, ljudstvo, ljudi, rus. sing. ljudin), muži (opovržlivě mužíci), prostý černý lid, národ, čerň, kterážto pojmenování byla běžna na Rusi; teprve později, od konce XVIII. stol., selský lid jali se tam nazývati christijané, chresťjané, kresťjané, t. j. křesťané, „křesťanský“ lid vůbec, aniž tu třeba mysliti na nějaké nekřesťanské pány. Ruskému ljud a ljudin rovná se srbskochrvatské pl'k (puk, t. j. pluk ve smysle lat. vulgur, něm. volk) a pl'čanin, obecný lid. „Muže“ znamenají také slova smrъdъ (smerd, smard) a chlap (chołop, chłop); první u Slověn, Rusův a Ljachův znamenalo obecný lid vůbec, a zvláště rolníka; druhým označováni jsou lidé pozbyvší svobody, otroci, nevolníci. U západních Slovanův, a z části u jižních Slovanů osedlý lid rolnický nazýval se, jak již svrchu dotčeno, kmeti, t. j. obyvatelé vsí, sel, seljané, seljaci, sedláci, hospodáři. Totéž znamená asi sębrъ (slověn.), sjabr (rus.), sebr (srbskochrvat.), sabr (čes.). Sebr — u jižních Slovanů vůbec prostý člověk, muž (plebej, v někdejším Srbsku a Bulharsku), rolník — sedlák (u Chrvatů); sjabr, sebr (šabr) — posud na Rusi Veliké — sedlák, hospodář, na Rusi Bílé — příbuzný soudruh; dříve na vší západní Rusi, litevské i novgorodsko-pskovské, sjabři byli statkáři — rolníci držící zemi společně, kteří učinili spolek, sstupek (staročes. hromadníci, společníci); tak je nazývali asi také podunajští Slověné (sębri, což zachovalo se jen v uherském simbora — consortium, cimbora — consors), a nazývají Litvané (sebras). U starých Čechů sabr — špatný chlap (sabrstvo — nequitiae, nešlechetnosť), tedy již plebej s příhanou, as tak jako starorus. podlý (sprostý).

Podle hlavní polní roboty, orání (rus. též pachanije, což jest české „páchání“ ale ve smysle „dělání“ vůbec), vzdělávání země rádlem (t. j. oradlem) čili sochou (rus., což bylo však známo i jiným Slovanům ve smysle kolu, sloupu, rozsochatého dřeva, sochoru, i při rádle) nebo pluhem, na rolích (role, rolija, ralija, t. j. orole, což se oře), sedláci slovou rolnici, rolejní zákupi (rus.), rataji, t. j. orataji, oráči (oráči — zemané v polskomazurských Prusích), pachaři (rus.), pašenní lidé (v Novgo-

rodště), izornici (ve Pskovště), jakoby vy-ornici, srovn. srb. izor — náhrada obilním zrnem, lidé sošní (rus.), t. j. dělající sochou — rádlem posošné služby, roboty (srovn. staročeské posošný — podrobený, poddaný, náchylný). Sedláci robí, dělají, táhnou robotu — tęgъ (teg, jihoslov.), vzdělávají, těží (jihoslov. težati, težati) zemi, jistý kus (ťaglo starorus.), jistý žrěbij, ždrěbij (slověn. i srb., žrebij i žerebij rus., žrib i ždrib chrvat. žřeb', staropol.), s čímž souvisí též staročes. hřebí (los): žrěbij, kus země, dostával se prvotně asi členu obce žrěbijem — hřebím (losem). Sedláci těží, dělají (= radí) pole,. země orné, oraмé, orаté, težatné (tegovišta), pachatné, pašenné; oni jsou robotězové (staročes., staropol. robocjądz, slověn. rabotęgъ), tęžari (slověn.), težakové (chrvat.). těhaři (staročes., ťaglí lidé (rus.), zemletęžateli (slověn.). zemětěhové a poleradové (čes., srovn. místní jména Zemětěhy a Polerady, vedle Rataje), zemledělci (rus.).

Sedláci, osazení, posazení na cizí zemi (jihosrb. posadníci), najímající se na roboty (rus. najmiti, chrv. najamníci, čes. nájemníci), uzavírali se statkářem rozličné smlouvy, zavazovali se k rozličným povinnostem, platům penězi i naturou, na (v. ob) jistý rok (lhůtu) platiti nárok, úrok, obrok, pročež nazývali se náročníci (pol.), úročníci (čes.), obročníci (rus.); platili stříbrem nebo kunami, kunicemi (kunimi kožemi), jak peníze sluly u Rusů, Poláků a Chrvatův, pročež nazývali se ruští sebreníci a kuničníci, lidé kuniční, chrvatští marturinarii; toto jméno ještě ve XIV. stol. vykládá se dobře tím, že takoví sedláci povinni byli platiti svým pánům ročně po jedné kuní kůži, a potom penězi. Hledíc k tomu, jakou část důchodu, sklizně atd. sedláci platili pánům, desátek (rozdílný od církevního), pětinu, třetinu, polovici, oni nazývali se decimi, decimarii (slovansky: desátníci?) u všech Ljachův, tretníci a polovníci (izpolovníci) v severovýchodní Rusi, polovníci v srbské Boce kotorské; třetinu platí posud bosenští kmeti svým pánům statkářům, a desátek státu. Následkem styků Slovanů s cizinci ujala se u některých slovanských národů cizí pojmenování nižších tříd obyvatelstva, jakož i jich náčelníků (vojt, soltys, rychtář, vataman). Starosrbští a bezpochyby také starobulharští měropchové, neropchové, poddaní sedláci, jsou asi hřečtí μέροπες — lidé (srovn. střlat. homo a homagium, staročes. člověk a člověčenství — poddaný a poddanství, rus. čełověk — sluha, ljudi — služebnictvo); parikové jsou hřečtí πάροικοι, osadníci (coloni); starosrb. sokalníci, lépe soćalníci, jsou ti, kdož platili soć (střlat. soca — dávka obilní). Ba Slované na balkanském poloostrově nazvali, podle pokořených Vlachů (Rumunů), poddaný lid, zvláště pastýřský, vlachy.

Massa obyvatelstva zabývala se netoliko rolnictvím, chovem dobytka, včelařstvím (brtnictvím) a j., ale také rozmanitým jiným průmyslem, obchodem (kupci zvaní gosti, hosté), řemesly atd. Mnozí takoví průmyslníci a řemeslníci činili zvláštní družiny (rus.) pod svými starostami. Oni osazovali se nebo byli svými

*

pány osazováni ve zvláštních osadách, které jsou nazvány podle nich a zachovaly si ty názvy do pozdějších dob, na př. Rybáky (Rybáry, Rybitvy), Kováry (Kovaře, Kovale), Pekáry, Koloděje, Štítary, Korábníky, Rudníky (Rudary), Zlatníky (Zlatary), Psáry, Skotníky atd. V některých takových místních názvech zachovaly se zajímavé názvy rozličných odvětví řemesel a průmyslu, které jinak dávno vymizely z jazyka, na př. svrchu dotčené české Zemětěhy (zemětěh), Polerady (polerad), čes. Voděrady a pol. Vodzjerady (voděrad — vodní stavitel, raditi = dělati), čes. Cetorady (cetorad, vyrabitel cęt — ozdob).

Slovanské obce, vervi, opole, župy, volosti, žijíce, dlouho do utvoření státu, svým společenským živobytím, ukládaly sobě dobrovolně svolením svých členů svobodných dědinníků, za příčinou vlastní bezpečnosti rozličné povinnosti. Jich užil i stát, a rozmnožoval je podle potřeby pořáde více, tak že obce brzy jsou obtíženy množstvím takových zemských nebo státních břemen a povinností. Kníže, bohatí zemané, i samy obce měli ohromné neosazené země, zvláště lesy, které třeba bylo osazovati. Přicházeli rolníci, těhaři, zemětěhové, poleradové, i dostávali od zemanstva (t. j. vůbec statkářů vlastníků) zemi k těžení, ale již ne co dědici (dědinníci, otčinníci = vlastníci), ale jen co nájemníci, kteří užívali udělené jim země na jistou lhůtu a za jistých podmínek. Takovým způsobem tito noví osadníci ocitli se v jisté odvislosti od statkářů — pánů. Tato odvislosť jevila se rozličnými povinnostmi a byla více nebo méně těžká; sedlák zachovávaje osobní svobodu, byl na čas uvázán k svému bydlu za příčinou vzdělávané panské země, kromě které on ostatně mohl míti i své soukromé jmění, movité i nemovité; po uplynutí ustanoveného roku (lhůty) a vyplnění svých závazků sedlák s povolením pána mohl odejíti. Ale odvislosť poddaného od pána byla také tužší; poddaný pozbyv osobní svobody byl na stále uvázán, připsán k panské zemi, a vydán libovůli pána.

Panovníci dávajíce země s osazeným na nich poddaným lidem duchovenstvu a šlechtě, vzdávali se, ve prospěch nových pánů toho lidu, mnohých povinností, ku kterým poddaný lid byl zavázán jim, panovníkům, jako zástupcům státu. Takovým způsobem poddaný lid odbýval jisté povinnosti státu, a jiné svým pánům, kteří znenáhla nabývali nad ním i práva soudu. Stav poddaného lidu tím se nelepšil, ale horšil. Zemané, šlechta nabývajíce vždy více privilegií a práv na újmu státu, uvalovali na své poddané vždy více břemen; konečně podařilo se jim uvázati k půdě všechny dotud osobně svobodné poddané lidi. To se stalo ve slovanských státech v XV.—XVI. století. Stav uvázaných k půdě poddaných lidí pořáde se horšil, až konečně uvedeni jsou ve stav porobených otroků, od kterých lišili se více jménem nežli skutečností.

Otroctví vyskytá se, jako u všech národů, tak i u Slovanův od nejstarších dob, aniž tu možno pomysliti o cizím vlivu. Rabi, robi, parobkové, otroci, choluji (rus.), pacholci, chłapi (chłopi, chołopi), nevolníci, čeleď, byli nevolným

(bez vůle) vlastnictvím pána (starorus. čeljaď dernovataja), jeho otčinou, dědinou (otroci su u baštinu věčnu — di se ve starosrbském zákoně), zrovna jako ostatní jeho jmění, movité i nemovité; on mohl je koupiti i prodati, libovolně trestati, ba beztrestně zabíjeti, jako dobytek. Slovanské názvy otrokův ukazují s části na původ takových lidí. Čeleď (rus. a srb. čeljaď, sing. čeljadin — čes. čeledín) znamená původně rod, rodinu, a v takovém smysle užívalo se i užívá se toho slova u rozličných Slovanův, ale současně i ve smysle otroků, poddaného lidu k půdě vázaného, služebnictva. Otrok, původně dítě, nemluvně (ot-řku, latin. in-fans), jak slove dítě i chlapec posud u mnohých Slovanův; i slovo holomek znamenalo původně nezletilého s holou bradou (holec, holeček, hoch, srovn. holka), a potom sluhu soudního a sluhu vůbec (pol. gołomek), holotu (původně služebnictvo). Také rob a rab jest původem totéž co robě, robátko (rus. rebenok, rebjonok); odtud i parobek — hoch i sluha; pachole (pol. pacholę) i pacholátko, pacholík, pacholek — chlapec, hoch, ale též sluha, souvisí s ruským chołuj — rob, původně muž (chołuj — pacholek, rob — parobek); čes. chlapec a chlapík, pol. chłopiec a chłopak — hoch, výrostek, ukazuje na původní význam slova chlap — muž (chlap jako hora, můj chlap — mluví žena o svém muži), potom plebej, sedlák, otrok (zvláště rus. chołop). Zrovna tak i smerd a sebr původně znamenaly muže vůbec, potom muže nízkého rodu, sedláka — hospodáře, plebeje, konečně i s přihanou sprostého chlapa. Jednostejné názvy dětí a otrokův ukazují na to, že takovou čeleď (domácí lidi rodu, rodiny), otroky, robata, pacholata, chlapce, prodávali jich rodiče do otroctví za čeleď, roby, chlapy. Také staroruské sirota (sirotek), t. j. otrok, rob, ukazuje na jiné zřídlo otroctví.

Hlavním zřídlem otroctví byl plen (plěn, rus. též połon), zajetí na vojně. Plenníci považováni za takovou kořisť, jako i jiné věci, a jimi osazovaly se země statkářův a naplňovaly se řady služebnictva. Otroky se stávali odsouzení zločinci, nezaplativší dlužníci, a také lidé dobrovolně přijavší otroctví, a děti otroků. Neustálé vojny slovanských národů druh s druhem, i s cizinci, poskytovaly jim ohromného množství tohoto živého zboží, důležitého předmětu ve slovanském i neslovanském obchodě. S druhé strany ohromné množství slovanských otroků naplňovalo též trhy západu i východu, tak že jich národní jméno Slovan (Sclavus) stalo se u národů německých a romanských, v Byzancii a u Arabův, apelativem ve smysle otroka — sklava. Otroci a obchod s otroky vyskytá se u všech Slovanův, otroctví jako zákonní zařízení v slovanských zákonnících. U západních Slovanův otroctví mizí ve XII.—XIII. století, u jižních v XIV.—XV., kdežto u východních Slovanů na Rusi ono potrvalo do novějších dob; v západní Rusi uznávají nevolníky, nevolnou čeleď, ještě litevské statuty XVI. století, a ve východní Rusi, kde „kresťjané“ (mužíci, t. j. sedláci) smícháni s cholopy, nevolnictví zrušeno teprve za

našich dob. Turecké a tatarské panství ve slovanských zemích nebo na jich pomezí zahájilo novou dobu v historii slovanských otrokův, a jich pláč rozlehl se znova od břehův Afriky do Cařihradu a do střední Asie.

Jestli barbarské zařízení otroctví vyskytá se u Slovanů, to ono zde někdy jakoby zmírňuje se některými problesky lidštějšího chování k otrokům. Byzantinci VI.—VII. století zpozorovali, že u Slovanů po Dunaji a po Dněpru plenníci nebyli v otroctví po celý svůj věk, jak to bývalo u jiných národův, ale že po uplynutí jisté lhůty oni mohli se vykoupiti a navrátiti domů nebo žíti mezi Slovany jako lidé volní a přátelé. V Uhrách v XI. stol. zakazovalo se tržení otroky tuzemci, a dopouštělo se toliko tržení otroky cizozemci. A ještě ve XIV. století Srbové měli za nedovolené obraceti v otroky zajaté bulharské jako soukmenovce. Otroci, vypuštění na vůli, na svobodu nebo vykoupivší se, nemajíce příbuzenstva, stávali se lidmi bez domova, bez útočiště, izgoji (rus.), t. j. zbavenými výživy (iz-gojiti, srovn. srb. gojiti — krmiti, živiti rus. gojiť — žíti, ustrojiti, gojný — krásný, výtečný, čes. hojiti a hojiti se na něčem — hledati náhrady za škodu, hojný).

Massa obyvatelstva, hrazané (měšťané) i sedláci, rolníci, řemeslníci, kupci (gosti) a jiní průmyslníci, všichni byli sebři, smerdi, kmeti, chlapi (měštěnín a sedlák jsta oba jednoho řádu chlapského — pravili Čechové XIV. stol.), menší nebo černí lidé, černь, pospolstvo, plčané, t. j. plebeji vzhledem k vyšším vznešenějším třídám, k lidem „vjatším, vjaščim“ (větším), jak oni se nazývali v severní Rusi. Takoví vyšší, vznešenější lidé, taková aristokracie (užíváme tohoto slova, k vůli pohodlí) byla u Slovanův od nejstarších dob; oni zaujímali přední místo v životě společenském, politickém, vojenském, obklopovali panovníka, který s nimi se radil, bral z nich své úředníky, dával jim země; oni stávali se pořáde důležitějším činitelem ve státě, oddělovali se od ostatního obyvatelstva, porobili je, a snažili se obmeziti moc panovníka, co se jim také podařilo u západních a u jižních Slovanů; toliko ve východní Rusi takovým snahám se nedařilo, k prospěchu ruského národu a všeho Slovanstva. Se znenáhlým tvořením slovanských států, ve kterých mizela sjednocovaná jimi plemena, vstupovaly do řad aristokracie knížecí rody těch plemen, zaujímajíce ve státě přední místo; odtud asi pochází starodávný obyčej, že knížata jmenovali náměstníky po krajích členy panských rodův osedlých v tom kraji, jakož to bylo u západních Slovanův a v Uhrách. V Čechách ještě ve XIII. století páni Janovici jmíni jsou za rod luckého někdy knížete Vlastislava, za „rodice Vlastislavovy“; na Raně jedna větev knížecího rodu, páni z Podbuze, byli potom předním rodem v knížectví; v Pomoří Svantoborici pocházeli z rodu knížat pomořských, Ranovici asi z knížecího rodu ljutických Dolenčan atd. Ještě za dob pozdějších litevskoruští knížata rodu Gedymina, a ruští Rjurikovici stávali se přední aristokracií polského i ruského státu, zachovávajíce svůj knížecí titul podle svých někdejších knížectví (Mstislavští, Trubečti, Slučti-Olelko-

viči, Ostrožští, Dručtí, Odojevští, Četvertinští, Bělští a j.). Slovanská aristokracie skládala se z velikých statkářů — zemanů, kteří časem utvořili aristokracii rodovou; ale v řady této rodové aristokracie vstupovaly pořáde nové osoby z milosti panovníka, který jim udílel takového důstojenství; tito noví původně dvorští páni stali se časem také rodovou aristokracií. Vůbec slovanská aristokracie původně netvořila přísně uzavřeného stavu, a její řady doplňovaly se neustále z vůle panovníka, jak se to zvláště dlouho zachovávalo na Rusi moskevské. Více uzavřeným dědičným stavem stala se aristokracie teprve později, jmenovitě u západních Slovanů, kteří ocitli se pod vlivem cizím, německým.

Slovanská aristokracie dělila se na dvě třídy, vyšší nebo starší, a nižší nebo mladší, a nazývala se rozličně. Jako statkáři vládnoucí zemí nazývali se vůbec zemané; toto slovo znají západní Slované posud, zvláště lužičtí Srbové a Slováci. U Slovanův baltických a polabských sluli knězi (knížata) a nižší třída kněžici: lužičtí Srbové posud nazývají drobného zemana knězem a tak jej nazývali i Slované na dolním Labi ještě okolo r. 1700. (kňąz); kněžici (knesitzen) byli známi u poněmčených Ran ještě v XV. století. U Chrvatův i Srbů slova knez, původně všeliký náčelník vůbec (panovník, jeho náměstník, úředník, selský knez atd.), teprve později užívalo se ve smysle jistého stavu (ital. conte — hrabě). U západních Slovanův, u Čechův i Ljachů (polských a baltických), vyšší zemanstvo nazývalo se nejprve župani, a ode druhé polovice XIII. stol. páni; nižší zemanstvo — vladyky u Čechů do nedávna, a u Poláků (włodyky) do XV. stol. Rusové, Bulhaři (a vůbec Slověné) i Srbové nazývali svoje zemanstvo boljare (sing. boljarin), bolěre (teprve později rusky též bojare), t. j. lidé, muži „bolí", t. j. velicí (bolij — veliký, srovn. i čes. Bole-slav), lidé, muži „vjatší" (větší, rus.), magnati velmuži, jak je také nazývali na slovanském jihu. Boljaři dělili se na veliké a na malé, starší a mladší, a tito poslední jmenovali se potom na Rusi „děti bojarské". Srbové od XIV. století nazývali své boljary — vlastele (sing. vlastelin), a nižší — vlasteličići; také Chrvatům bylo známo slovo vlastele. Chrvati a Srbové jmenovali, za nejstarších dob, své aristokraty také župany, což později zůstalo jen vyšším úředníkům. Slovanská aristokracie nazývala se tedy jako někdejší náčelníci rodův a plemen, knězi (knížaty) a župany; jména kněžic a vlasteličić znamenají ne toliko „malé" kněze (knížata) a vlastele, ale jakoby i potomky knížat a vlastelů, „děti (syny) bojarské".

Aristokracie jako vládci, vlastníci — dědici země byli zemané, vladyky, vlastelé; tyto všeobecné názvy nabyly potom jistého určitého významu ve společenském, politickém živobytí některých slovanských národů. Srbský zemljanin byl vzdělavatel země, rolník, polskomazurský zjemjanin — svobodný zeman, statkář, ale ne šlechtic, to co ruský zemec, český dědic, dědinník; ale starochrvatský didić (v Poljicích) byl již nižší šlechtic, a polský dzjedzic jest vůbec zeman šlechtic. Vla-

dyka a vlastelin — člověk vůbec vládnoucí, i zemi, mající jistou vládu (vlasť); proto vladyka (pol. włodyka) byl netoliko nižší zeman šlechtic (u západ. Slovanův), ale také vládnoucí panovník, vladař, biskup (u pravoslavných Slovanů), ba i vznešená paní (starosrb. a starochrvat.). Vlastelin (u jižních a východních Slovanů), taktéž vůbec člověk vládnoucí, ne poddaný, ne plčanin (jihoslov. pl'k — puk, lid), srb. a chrvat. vlastelé — aristokracie, páni; ale vlastelin mohl býti i panovník, i úředník (na př. ve Pskově). Sem náleží i slovo vladař, vůbec vládce, náčelník národu i rodu (čes. vladař domu Rosenberského), obci (správce nebo vladař měst i krajů táborských), správce jmění knížecího — královského i panského (vladař, pol. włodař, rus. tiun), také soudce v některých přech; starosrb. vladalac — vůbec úředník panovníka, asi také správce jmění panovníka a jiných gospodarů (pánův), a vladalac gradský — soudce ve přech gradjan (obyvatelů hradských) mezi sebou nebo se župljany (obyvateli žup). Starorus. vołostel byl knížecí sudí a správce vołosti (kraje), podřízené jeho moci, vládě (čes. i srb. vlasť — území, kraj, pol. włość — venkovské úkrají, proto włóśćanin — sedlák), ne však ve hradě, kde soudil náměstník knížecí.

Slovanská aristokracie nazývala se vůbec lidmi „lepšími, většími" (rus.), muži velími — velikými (velmuži), vele-možnými, mohoucími (velmoži, velemožnými pány), muži bolími — velikými (boljare). Rušti boljaři, bojaři netoliko přední vojíni a rádci ve knížecí družině, družinníci, ale také velicí statkáři. Druhové nazývali se v Čechách nižší zemané ve službě u pánů, pročež později jmenovali se panoši, známí také v Polsku. Mladší družinníci na Rusi později, v XIII.—XIV. století, nazývali se co lidé dvorští dvorjané (čes. dvořané), vůbec knížecí služebnictvo, dřívější otroci, dětští, pasynkové, kterážto pojmenování ukazují na sloužící mládež a snad i na služebné příbuzenstvo knížecího dvoru; později, od XVIII století, rus. dvorjané, dvorjanstvo, znamená vůbec šlechtu. Dětští byli na Rusi soudní komorníci, a zachovali se na litevské Rusi do XVI. stol., také Poláci znali takové dzjecké (odtud dzjeckovanje — pignoratio, jinak cjążba), a snad i staročeské děcký (dětský, dětecký) — statečný, souvisí původně s ponětím mladý vojín, knížecí sluha; také staročešti holomci byli soudní sluhové (holomci zemšti to co posli purkrabovi). V Srbsku XIV. stol. byli dvořané vlastelšti, služebnictvo vlastelův. U jiných Slovanů dvořanin — vůbec každý, kdož jest při dvoře panovníkově.

Všichni tito vznešení lidé, vyššího i nižšího stupně, byli hlavně vojíni (proto slovou u západních Slovanů latin. též milites); oni byli, jak se pravilo ve východní Rusi, lidé služilí (sloužící vojensky), kdežto robotující selský lid byli lidé ťagli. Vznešení tito vojíni, zabývající se vojenstvím, byli vitězi (vitęzь, vitez, viťaź, u jižních a východních Slovanů vůbec vojín vitězici, hrdina, bohatýr). Také toto jméno nabylo časem jistého určitého významu; vićazi byli u polabských Srbů svobodní sedláci (čeští

dědinníci), zrovna to co pruskolitevští vitingové; u jižních Slovanů, jmenovitě u Chrvatů, vitez znamená ode dávna to co rytíř (eques).

Následkem cizího, zvláště německého vlivu na Slovany západní a s části i na jižní, vznešené rody od polovice XIII. stol. začaly se nazývati jmenovitě „rody", podle německého slachta (nyn. geschlecht) — šlechta, šlechtic (čes.), ślachta, ślachcic (pol., teprve později szlachta), jakoby „rod" a „rodic", ale již vysoko „urozený"; staročeské šlechta znamená ještě v XIII. až XIV. stol. i rod (otčici i dědici, vší šlechty předci) i šlechtu — zemanstvo. Také Slovenci přijali slovo žlahta (t. j. žlachta) ve smysle rod, příbuzenstvo, i šlechty (žlahtni, žlahtnik, žlachtnič, žlahtnija). Chrvati mají asi odtud své plemić, plemstvo, plemeniti (šlechetní, šlechtičtí) lidé, čehož užívali vedle svého vlastelin, právě jako Čechové a Poláci nezapomněli ještě vedle nové „šlechty" o svém starém „zemanstvě". Západoslovanská, zvláště česká šlechta přijímala vůbec rozličné německé řády a obyčeje, které s části šířily se i dále na slovanský jih a východ. Ona přijímala jisté znaky na štítě, štít nebo erb (herb, gerb, grb, z německého erbe — dědictví), kterýžto erb označoval i rod, jako na př. v Čechách erb hrábě — rod Hrabišici, erb růže — rod Vítkovici, polský erb i rod Nałęč. Ona nosila ten erb i na svých praporcích nebo korouhvích; proto nazývali se takoví páni — korouhevnými (čes.), chorągjevnými (pol., a podle polských i na litevské Rusi páni choruhovní), stěgonoši (srb. stěg, steg, rus. stag — korouhev z něneck. stange); takoví páni byli též v Chrvatech a v Uhrách (uherský záslóš-úr = korouhevný pán, zásló ze slovan. záslona ve smysle korouhve, jihoslovan. zastava). Šlechta přijímala nové rodové názvy podle svých rodových statků, zámků, jmenovaných často po německu (čes. Rosenberg, Lichtenburg, Waldstein, pol. Landskrone — Lanckorona, Melštyn); ona stávala se rytířstvem (něm. ritter), což označovalo bojovnou šlechtu vůbec (někdy i polští pánové kmeti, barones, členové královského věce, slují, v XV. stol., ryceři), nebo nižší šlechtu, vladyky — rytíře. Velmi pozdě, v XVII.—XVIII. stol. vyskytly se německé tituly hrabat (grafů), baronův a j. Rozdíl mezi šlechtou vyšší a nižší, větší a menší, starší a mladší, zachovával se u Slovanův ode dávna, a měl také význam netoliko společenský, ale i právní, vytknutý i v některých slovanských zakonnících, aniž tu třeba mysliti na nějaký cizí vliv; tak ve XIV. stol. dělal se rozdíl v Čechách mezi šlechticem (magnifice nobilis) a vladykou (minus nobilis) v půhoně, v Polsku mezi ślachcicem (nobilis) a włodykou (miles) ve hlavě, t. j. pokutě za zabití, v Srbsku mezi vlastelinem a vlasteličićem v pokutě za pohanění. V Polsku teprve od XVI. století páni a nižší zemanstvo stali se jedním stavem, jednou šlechtou, „pány bratřími", ovšem toliko podle práva, v theorii; neboť jinak ve skutečnosti takové zdemokratisování polské šlechty rozplývalo se v niveč, a bohatý a vznešený pán vždy měl přednosť před chudým šlechticem „zagrodovým" (který měl

malé hospodářství, jakoby svou ohradu), „chodačkovým (chodaky — lýčené opanky nebo krpce), „miles caligatus“ (ok. r. 1200.), což by bylo po polsku włodyka chodačkovy (uherský bočkoroš od bočkor — bačkora). Ovšem takový zagrodový šlechtic mohl se těšiti slovy: szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie (šlechtic ve své ohradě roven vojevodě, nebo šlechtic ve své opleti vyrovná se knížeti)

Slovanská šlechta vládla svými dědinami, baštami, otčinami, jako vlastníci, dědici, otčici, dědinníci, otčinníci, baštinici, právem dědickým. Tyto dědiny a otčiny nebo statky (jmění) dědičné a otčinné, byly buď jměním rodovým (plemenštiny, chrvat.) zděděným od předků, nebo jměním darovaným od panovníka také na právě dědickém. Kromě takových dědičných statků dostávala šlechta od panovníka za jisté služby výsluhy, vysługi nebo vysłužone imjenja (pol.), jak slují v Čechách, v Polsku a v západní Rusi (vysłuhy), také na právě dědickém, jako „votčiny vysłužennyja“, jak mluvilo se v moskevské Rusi ještě v XVII. stol Jiné statky dával panovník jen v dočasné užívání za jisté povinnosti. Takové statky nazývaly se v někdejších Srbích a Bulhařích pronija (z byzant.-řeckého πρόνοια), držitel její pronijar; v moskevské Rusi poměstije (asi podle byzant.-řeckého τόπιον, jmenovitě στρατιωτο τόπιον — vojenské pomějstí, z τόπος — rus. město t. j. místo), držitel jeho poměsťčik, poměščik. Ale časem zanikl ve východní Rusi rozdíl mezi otčinou (votčinou) a poměstím, a poměščiky nazývali se, od XVII. stol., vůbec všichni statkáři, i dřívější votčinníci; také v Srbsku pozoruje se snaha, aby pronija stala se baštinou. V Polsku korunní statky, dávané v dočasné užívání, nazývaly se později starostva, a jich držitelé starosty (rozdílni od úředníků starost grodových). U Čechův a u Slovanů polabsko-baltických rozšířilo se německé právo feudalné, lenní nebo manské, podle kterého zemané stávali se vasaly nebo many panovníka a přijímali svoje i nově udílené statky v léno, manství. U Čechů zachovalo se ostatně také slovanské pojmenování malého statku, dávaného od pána rozličným osobám pod výminkou vojenské služby na koni, náprava, a její držitel — nápravník (srvn. starosrb. naprava koňska — chomout).

Šlechta nabývajíc ve veřejném životě pořáde většího významu a větších práv, nabývala, podobně duchovenstvu, také vždy větších privilegií pro své statky a poddané, osvobozené ode mnohých veřejných státních břemen, vynětí ze soudu korunních soudcův u věcech nehrdelních, a stala se konečně svému poddanému lidu malými panovníky. Stát i šlechta, uvalujíce na poddaný lid pořáde více těžkých břemen, podněcovaly jeho nespokojenosť, která někdy vypukovala v povstání. Taková vzbouření nižších tříd proti vyšším vyskytují se ve slovanské historii ne zřídka. Již ve IV. století u podunajských Srbů (Sarmatů) povstali poddaní proti pánům, a tak i v Polsku v XI. stol., u Slovencův a u Chrvatů v XVI. století. Bogumilové v Bulhařích X. stol. horlili proti poddanství, a v Čechách XV. stol. husitské hnutí zrodilo radikalni stranu,

která neuznávala nižádných povinností poddaného lidu k pánům, považujíc všechny lidi za sobě rovné; i ačkoli husitská demokratická strana nezvítězila, přece její myšlénky o rovnosti a bratrství zachovala později jednota českých bratří. Na Rusi lid častěji bouřil se proti vyšším vládnoucím třídám, přidávaje se ke kozákům, kteří zachovávajíce staroruské demokratické zásady a řády dlouho, od XVI. do XVIII. stol., protivili se státnímu zřízení, a povstávali proti státu polskému i ruskému. (Pokračování.)

Z poesie slovanské.

Orel.

J. Ščegolev. Z maloruského přel. Fr. Chalupa.

Leti orel pod nebesy
z dalekého kraje;
zastaví ho matka, která
pro synáčka lkaje.

Odpověz mi, milý orle,
praví jemu máti,
s které strany šíra světa
mohu syna ždáti?

Čekati, či nečekati?
Dny jsem, noci ždála,
nespala jsem, oči jsem si
vyplakala zmála.

Zamáv' orel perutěmi,
zvolal s výše nebe:
Matičko má, matko moje,
neplač, nermuť sebe.

S Turčínem se naši bili,
dobývali slávy;
polehlo jich, jako z luhu
pokosené trávy.

Matko stará, zajdi v chatu,
pomodli se k Bohu, —
o synovi dobré zprávy
tobě dáti mohu.

Jeho bílé tělo ve ctném
v kozáckém je hrobě,
duše, nežli v nebe vlétla,
poslala mne k tobě.

Tak děl orel pod nebesy,
velký orel slepý,
zamáv' křídly, tichotiše,
plynul nade stepí.

Pod křížem.

Báseň Czesława (Jankowského), přel. dr. E. Zítek.

Byl mrazný večer lednový. Kol v sněhu
mdlý odlesk svítilen se kmital všady
a nočním tichem vichr v divém běhu
se hnal a ječel, vrzal okenicí;
a podél domů tiché, zmlklé řady
jen řídký chodec bral se po ulici.

Uprostřed stínů, jež kol rozptýleny,
jaké to světlo opodál je zříti?
Tam, ejhle! těsně u kostelní stěny
kříž — na něm trní kolem skráně siné
Spasitel mezi dvěma lotry hyne . . .
světélek mnoho pode křížem svítí.

Pod sochou Pána, která plála v zlatě,
hoch mrazem ztuhlý, v rozedraném šatě,
s výrazem nouze, utrpení v tváři
k lampiček matné, mihotavé záři
napřahal ručky kostnaté a siné.

Leč hustá mříže bodce zrezavělé
a vysoké kol paty kříže vine —
dvě velké slzy děcku blyskly v oku...
vstát chtělo... kleslo při chrámovém boku
u nohou sochy světa Spasitele...

Šel kolem divák. — Obraz ten mu rázem
se v duši vryl, krev stydla v srdci mrazem;
pozdvihl děcko, v náruči je svírá,
v svůj plášť je zahalil a ústa šepla,
an odnášel je: „Světe, zemi širá!
Dej méně světel Pánu všehomíra,
však jeho milým dětem více — tepla...“

Loučení.

Jakub Starostin. Přel. z ruského **Fr. Chalupa.**

Již půlnoc; v tvrdý, matný sen
je obvod města pohroužen,
dne klopotného utich' šum;
já jenom do svých klesnul dum,
ač bráním se těm myšlénkám.
Jdu po ulicích pustých sám
a z tišiny se rozléhat
jen slyším krok svůj kolemkol.
Čas k odchodu mi prchá v chvat;
slyš, Pskove, co můj dí ti bol:

Buď s Bohem, možná navždy snad!
Aj, oněch prožitých let řad
se probouzí v mých představách,
tu vidím celý život svůj;
jak v představách by před mnou táh',
mi kreslí paměť. Bože můj!
Já nemyslil, že tolik as
jsem prožil za ten přešlý čas.
Jak četný vzpomínek to shluk
radostí prožitých i muk,
někdejších nadějí a snův,
dnů nadšení i v slzách dnův;
co dávné lásky, nepřátel,
co klamů, sotva tušil bys
i lící zapomněných — žel! —
a přece srdci drahých kdys.
Tu smutek, netušený host,
mou hrudí často zachvíval
a přece toho je mi žal,
že vše to — jenom minulost —
a proto smutno je mi tak,
že nedohlédá dávných let
můj smutný, truchlý zrak, —
že není nad čím zatruchlet.

„Ze Sonetů“.

Stanka Vraza. Z chrvat. přeložil **L. Tesař.**

Gabriele.

Juž z toho světa v jiný kladl jsem nohu,
již slyšel smrť, jak v své mne kraje zvala,
hned úmyslům cíl jiný duše dala
když za mne ty jsi modlila se k Bohu

Hle, andělská jak slova — dvě, tři, vlohu
zázračnou mají! — muka všecka vzala!
v tisíci život každá rána vzplála,
jich krutý bol — teď lehce nésti mohu.

Ó modlitba s andělských, tichých retů,
střel božích krutosť ničívá hned v letu! —
Nuž chraň mne tak modlitby perutěmi,

a spasen budu losů, jež se šklebí;
neb s kým jest anděl na této zde zemi,
s tím jsou i všichni andělové v nebi.

Volov. *)

Napsal **Ivan Vazov.** Z bulh. přeložil **J. A. Voráček.**

Před divokou lůzou prchnout chtěli v dál.

S nimi junák Volov oblit krví stál
a tak zvolal: Bože, jaká pekel zrada!
Vzpoura jižtě tatam, s ní i naděj padá!
Před bezslavnou smrtí, kde se máme skrýt?

Balkán.

U mne pro vás stezky není, kudy jít.

Město.

Mám jen šibenice.

Chata.

Znám jen prokletí.

Jantra.

Nuže, nešťastníci, sem v mé objetí!!

*) Volov, jeden z apoštolů povstání v r. 1876. ještě se dvěma povstalci, když povstání již začalo, byli pronásledováni tureckým oddělením vojsk a nemohouce najíti před nimi úkrytu, vrhli se v rozvodněnou řeku Jantru, aby nepadli v ruce vrahů.

Selská bouře v Chrvatsku l. 1573.

Podává Bedř. Vil. Spiess.*)

V Chrvatsku vznikla l. 1573. domácí vojna, o které nyní ještě vypravují, pode jménem selské bouře. Příčinou její byl František Tachy, syn bana Jana Tachyje, královský rada i mistr královských štolbů. Tachy, člověk od přírody velmi krutý, nadutý a lakotný, ten koupiv polovinu Susedgradu i Stubice, jal se poddané své nelítostně pronásledovati a vynucovati na nich nespravedlivé dávky a roboty. Sousední šlechtici, nemohouce dívati se již tomuto Tachyjovu svévolí, vznesli naň žalobu ke králi; avšak Tachy byl prohlášen nevinným a za jeho domnělou ráznosť přenechána mu i druhá polovina Susedgradu a Stubice za nepatrnou náhradu.

To rozlítilo mladého šlechtice Štěpána Gregorijance, jenž věda, že nepožívá důvěry u šlechty, většinou s Tachyjem spřízněné, obrátil se k lidu obecnému a namlouval jej, aby střásl se šíje to nesnesitelné panství. Gregorijancovo přání splnilo se brzy, neboť r. 1571. povstali nejprve Tachyjovi sedláci, sřeknuvše se vší poslušnosti oproti svému pánovi. Král Maximilian, uslyšev o tom, vydal rozkaz, aby Tachyjovi odňala se polovina Susedgradu i Stubice, té jsa naděje, že selskou bouři tím ukojí, a nařídil spolu, aby se strůjce její potrestal: ale vše to došlo příliš pozdě. Selská vzpoura počala se šířiti vždy dále po záhřebské i varaždinské župě, a ni sněm, držaný l. 1572. v Záhřebě, nebyl již s to, by provoláním svým povstání udusil.

V Zagorji bylo ohnisko celého hnutí, jež i mnozí šlechtici, nepřátelé Tachyjovi podporovali. Počátkem února l. 1573. sebralo se kolem Stubice a Susedgradu do 20.000 tisíc sedlákův, ozbrojených puškami, šavlemi, sekerami, kosami a čímkoli. Ti osadivše Tachyjův hrad v dolní Stubici, měli tu sněm a jednosvorně prohlásili ctihodného a ode všech milovaného župana oršićkého, Matěje Gubce, svým králem. Jakmile Gubec hodnosť královskou přijal, zaujal hrad stubický, upravil si v něm sídlo, podělil přívržence své všelijakými výsadami, prohlásiv je neodvislými od šlechty a svobodnými od daně i desátků, slovem udělil rovnosť a svobodu. Aby si vojsko rozmnožil, vyslal ku štýrským i krajinským sedlákům Ondřeje Pasance, Mikuláše Pozebce a Vinc. Lepoiće jako své delegaty, aby tam přiměli také sedláky ku povstání, což se mu nad očekávání zdařilo. Nyní učinil Gubec Eliáše Gregoriće svým náměstkem (doglavnikem), svěřil mu všecko vojsko, 30 hmoždířův a více hrubých děl, jichž byl šlechticům pobral. Nato rozeslal Gubec své vojsko na tři strany: jeden díl do Posáví, a ten rozbořil nedaleko Samoboru dvůr Jiřího Punka, jenž také ukrutně zabit, načež se rozložil kolem Kerestince, Okiće a Susedgradu, a všecka obydlí Tachyjova i přátel jeho pobořil a vypálil.

*) Iv. K. Tkalčiće Hrvatska povjestnica, u Zagrebu 1863., pag. 120.—124.

Druhý díl poslán Gubcem na Brežce ve Štýrsku, kdež vypálil Bakačev město Cesargrad, osvojiv si mnoho děl i zbraně. Třetímu oddílu, vyslanému do Krajiny, nesloužilo štěstí, neboť u města Kostanjevice (Landstrass) pozdravil jej baron baron Josef Thurn s 500 jezdci, a dne 5. února udeřil na povstalce i zahnal je přes Krško do Sávy, v níž se mnozí utopili, ostatní pak rozběhli se po horách. Týmže způsobem zahynul i onen díl, jejž přivedl Gregorić do Štýrska, neboť byl u Beilensteina poražen; 500 sedláků bylo zajato, a Gregorić sám ledva útěkem se spasil. Mezitím „haračili" (vybírali daň z hlavy) sedláci v Zagorji, kdež si osvojili a do základů zbořili Keglevićův dvůr Krapinu, víno i obilí pobrali a mnoho škod nadělali.

Ban i biskup záhřebský Jiří Drašković vida, že se to po dobrém neskončí, a s druhé strany slyšev, že Turci Chrvatsku se přibližují, svolal, nechtě aby Chrvati mezi dva ohně přišli, sněm do Záhřebu Tu sebrali asi 1800 vojínů dílem šlechtických dílem prostých, které Matěj Keglević i Kašpar Alapić vedli proti zbouřeným sedlákům, nevyčkavše německých generalů, kteří se rozpakovali přispěti jim s vojskem na pomoc. V únoru l. 1573. vytrhlo šlechtické vojsko ze Záhřebu proti povstalým sedlákům, srazilo se dne 6. února s nimi poprvé u Kerestince, kdež Alapić a Jiří Zrinjský je porazivše Posavinu očistili, načež Sávu překročivše s vojskem Matěje Keglevića se spojili a k dolní Stubici táhli.

Matěj Gubec stál v údolí u teplic stubických s 10.000 sedláků připraven na útok vojska šlechtického. Ohnivou řečí rozjařil své přívržence, vylíčiv jim bídný stav, ve který upadnou, porazí-li je šlechtici, a vítězoslávu, vybojují-li sobě a svým potomkům „stará práva". Dne 14. února počal litý boj; vojsko šlechtické porazilo na hlavu čety Gubcovy, zajalo množství sedláků, ba chytlo samého Matěje Gubce i jeho pobočníka Ondřeje Pastance. Šlechticům nastal nyní den pomsty. Způsobem nejsurovějším dali Keglević i Alapić mučiti nebohé; praví se, že na jedné hrušce viselo šestnáct obětí zvůle jejich; ony pak, kteří nezhynuli mečem, dali pověsiti na vrata domovní.

Vykonavše ruče pomstu na sedlácích v Zagorji, vedli za hlaholu trub s vlajícími prapory Matěje Gubce i Pasance jakožto trofej do Záhřebu. Zde jim přisoudili muky, jaké človĕčenstvo dávno nevidělo. Zaslechše zejména o Gubci, že byl prohlášen králem, učinili nález, že má býti před smrtí korunován.

V den, kdy Gubec a jeho druh měli býti popraveni, vedeni jsou oba na náměstí sv. Marka; a tu před tváři Gubcovou uťal kat Pasancovi hlavu, Matěje pak postavil na železnou stolici, na které ho korunoval železnou korunou, do běla rozžhavenou, napotom tělo jeho rozřezal na čtvero a rozhodil kusy ty do čtyř úhlů světa. Tak dokonal tento hrdina surovým způsobem život svůj jakožto oběť cizí vášně.

Obecný lid byl napotom od lakotných lidí krutěji ještě utiskován, neboť mu nejen bráněno nositi zbraň, než i zakázáno

zpívati písně, jelikož se říkalo, že sedlák bývá nejhodnějším, když pláče, a činem tím zanikl vzácný skvost, hrdinské národní písně v severním Chrvatsku.

Téhož roku, kdy Gubec, zemřel i ohavný František Tachy. Ještě podnes lze na náměstí sv. Marka v Zahřebě viděti čtyři bílé desky uprostřed porostlého kamení, na kterých byla postavena železná stolice, na níž Gubce korunovali. Lid si vypravuje, že Matěj Gubec nezemřel, než že nad ním a jeho vojem dva kopce se srazily a jej sevřely. Povídají ještě i to, že on s předními vůdci svými sedí za kamenným stolem, na němž jsou číše plné vína. Vous se mu prý vine kolem stolu, a devětkrát až se ovine, tehdy hora nad ním se rozevře, on i vojsko jeho zase procitnou a vybojují Chrvatům — svobodu.

Z ruchu literatury slovinské r. 1883.

Dopis. Zaslal Petr Miklavec.

Rybnica ve Štýrsku.

V literaturách menších národů zaujímá časopisectvo stanovisko velice důležité, tím spíše, jelikož právě v něm soustřeďuje se téměř všecken písemnický ruch. A tu s potěšením lze znamenati, že slovinské časopisectvo vyvinulo se velmi značně.

V roce minulém vycházelo na Slovinsku 26 časopisů rozdílného obsahu. V samé Lublani vycházelo 15 časopisů národních, z nichž 2 denníky: „Slovenski Narod“ a mladší jeho soudruh „Slovenec“. Z týdenníků sluší zvláště připomenouti již neoželeným Bleiweisem založený první slovinský časopis „Novice“ a „Zgod. Danicu“, list, kterýž statně hájí zájmy národního duchovenstva. Dvakráte do měsíce vycházel humoristický „Brencelj“ (streček), kterýž minul. roku měl nového druha v „Škratu“. Dvakráte do měsíce vychází také „Učitelski Tovariš“, v němž spisovatel Maru uveřejňuje material pro ročník Ježičník, veledůležité příspěvky pro literarní studie slovinského písemnictví. Mládeži věnován jest již na 14. rok vydávaný měsíčník „Vrtec“ (zahrada) red. J. Tomšiče, včelařům odborný věstník včelařského spolku „Slovenska čebela“ a právnické vědě „Slovenski pravnik“, kterýž však letos zaniknul. K hájení a pěstování průmyslnických zájmů objevily se před rokem najednou dva časopisy, jmenovitě „Obrtnik“ (průmyslník) a „Ljudski Glas“. Vzpomenu-li k tomu ještě „Cerkveni glasbenik“, organ Cecilianského spolku pro pěstování církevního zpěvu a hudbu (red. A. Foerstner), výtečný, také čtenářům „Slov. Sborn.“ známý „Ljubljanski Zvon“ (red. Fr. Levec) a úřední „Deželni (zemský) zakonik“, znamenal jsem skoro vše, co min. roku v samé Lublani v určitých vycházelo lhůtách.

Ale také slovinský venkov vykázati se může blahodějným časopisectvem. V Mariboru vychází týdenník Slovenski Gospodar (redakcí dra. Grégovce), věnovaný nár. hospodářství

ve Štýrsku, a sice ve 2200 výtiscích. List tento statně hájí národní zájmy ve Štýrsku a odmítá vliv „Kmetského prijatelja", vyd. v Celj. Rovněž v Mariboru vychází učitelský list „Popotnik".

V poněmčilém Celovci vychází red. dra. Sketa druhý poučně záb. měsíčník slovinský „Kres", k jehož obsahu i v tomto listě byla již pozornosť obrácena. Tamtéž vydává se dvakráte do měsíce „Mir", jenž určen jest buditi z dřímoty a zanedbání slovinské obecenstvo. „Slovenski prijatelj" (red. A. Einšpieler) zaniknul sice min. roku, ale byl nahrazen novým lublaňským časopisem téhož směru: „Dušni patir".

Nejrozšířenější však časopis slovinský vychází v Gorici: „Cvetje z vertov sv. Frančiška", jenž tiskne se ve více jak 6000 výt. Politické zájmy hájí v Gorici vydávaný týdenník „Soča" a hospodářství pěstuje s úspěchem „Gospodarski list" (redaktor F. Povšeta). Přímořské učitelstvo má svůj organ „Šolu" (tedy třetí školní časopis). V Tersti vychází konečně dvakráte týdně polit. „Edinost". K nově založeným časopisům náleží: „Slovan", „Dušni pastir" (v Lublani) a „Štajersky gospodar", vyd. štýrským spolkem rolníků.

O vydávání samostatných knih největších zásluh získaly si naše národní spolky. A první místo mezi nimi zaujímá „Družba sv. Moharja", kteréž vniklo působností svou hluboko do všeho národního života. V minulém roce čítalo družstvo sv. Mohara 28.390 členů a vydalo způsobem české „Matice lidu" následujících 6 knih: 1. „Cerkvena zgodovina" I. sv. sepsal dr. Jan Križanič, 2. „Cecilija" (sbírka církevních písní), pořádal A. Foerstner, 3. „Slovenski pravnik" I. sešit, sepsal dr. Jan Tavčar, 4. „Slovenske večernice" (zábavné čtení), 5. „Koledar" (se seznamem všech členů spolků a s pěkným výborem vhodných, článků) a 6. „Življenje Marije in sv. Jezefa" II. sv., píše J. Volčič. Jsme skutečně hrdi na toto naše družstvo, jehož členstvo vzrostlo min. roku o 4000 nových členů, což jest zajisté nejlepším svědectvím o bytnosti Slovinců. Mimochodem budiž podotknuto, že „Družstvo sv. Mohara" jest téměř jediným naším spolkem, kterýž poskytuje spisovatelům za jejich práce slušné náhrady.

Záslužná „Matice" v Lublani vydala vedle obvyklého „Letopisu", redig. prof. Levcem,*) ještě I. díl Lovcových zápisků od Iv. Turgeněva a zvláště úhledný „Spomenik o šestoletnem združenji Kranjske z Habsburške dinastijo".**) Lublaňský dramatický spolek vydal nový svazek (52.) svého sborníku původních i přeložených her „Slovenska Talija".

Z ostatních knih tohoto roku v Lublani vydaných, buďtež krátce vzpomenuty „Geometrija" dra. Celestina, „fizika" A. Senekoviće, „Prirodopis rudninstva" (nerostů) Fr. Erjavce, „Cerkevni

*) Viz „Slov. Sborn." 1884. str. 395.

**) Podotýkáme, že Matice Slovinská v Lublani hodlá vydati několik knih o Slovanech. Tak svěřeno prof. Majcigerovi v Mariboru sepsání díla o Češích, prof. Fr. Wiesthalerovi v Lublani o Polácích a prof. Janu Steklasovi v Karlovci o Rusích. Poz.

obredi", „Izgledi bogoljubnih otrok" (seps. A. Krzič) a j. V starších vydáních pokračováno.

O rozvoj našeho písemnictví zasloužil se mimo to náš jediný národní knihtiskař a nakladatel J. Krajec v Novém Městě. Vedle několika jiných věcí vydává „Národní bibliotheku" (dosud vyšlo 8 seš.), kdež také vyšla původní povídka A Kodra.*) Také v jiných městech vyšlo několik knih, zejména: v Št. Hradci prof. J. Macuna (†) „Knjizevna zgodovina slov. Štajerja", v Tersti „Zgodovina Trsta in okolice", v Gorici „Sveta Gora pri Gorici" (od A. Črva) a j. v.

K tomu přísluší vzpomenouti též vydání některých skladeb a písní, jako znárodnělou sbírku Vilharovu, skladby A. Lebana a slovinské písně dra. Benj. Ipavce a j.

To jest téměř vše, co jsme mohli znamenati o ruchu slov literatury r. 1883. v této krátké črtě. Podotýkáme jen, že většímu ruchu není málo na újmu nedostatek podnikavých nakladatelů a pečlivých knihkupců — rozšiřovatelů knih!

Dopisy Pavla Josefa Šafaříka.

(Z pozůstalosti W. A. Maciejowského.)

(Pokračování.)

22.

V Praze, dne 20. května 1837.

Drahý příteli!

Balík Tobě určený odešel teprve dne 25. dubna poštou. Můj knihkupec chtěl jej jako každý dřívější odeslati nefrankovaný. Nepřijal se však: poštovní úředník nadal svému předchůdci nevědomců. Než tedy knihkupec věc ohlásil, a já jsem ho poukázal k výplatě porta (5 zl. 28 kr. k. m), minuly dvě podací lhůty. Nyní balík asi již budeš míti v rukou: recepis, platný na šest měsíců, jest u mne. Nechtěl jsem ho poslati.

Ony tři ruské knihy: 1. Igumen Daniel, 2. Sacharov, 3. Bulgarin sv. I.-IV. pošli mi s ostatními poštou. Hleď jen, abych pak od Sacharova a Bulgarina také dostával pokračování. Expeduj vše čím dříve tím lépe.

Opakuji svou žádosť, aby se do balíku nedávaly jiné knihy než pro mne určené.

Můžeš-li pol. statut. lit. dostati za tři dukáty: zakupuj jej pro mne, teď neb později a netrap mě otázkami, proč jej chci míti. Stačí Ti přece věděti, že jej chci míti. Běžnou cenu antikvárskou znáš lépe než já zde. Co jiní platí, musíme také, chceme-li to míti.

Účet svůj můžeme vždy počátkem nového roku vyrovnati, jako jacísi tacísi knihkupcové. Rozkaž jen, potřebuješ-li ode mne něčeho.

Vyslov dobrému Jaroševičovi můj srdečný dík za znamenitou mapku Białost(oka).

Moje hodná žena upadala od počátku března z jedné těžké nemoci do jiné. Nyní se uzdravila. Zármutek a starosti o ni mnou téměř lomcovaly. Má ruka třese se — musím ustati.

S Bohem!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

---

*) Nejnovější svazek této bibliotheky obsahuje Sienkiewiczovu povídku „Za chlebem" v slov. překl. p. P. Miklavce, pisatele našeho článku.

Douška. U nás nevyšlo zcela nic důležitého a zajímavého pro Vás. Jak jsem slíbil, budu pro Tebe vše sbírati, co by Ti mohlo prospěti. Měl bys taktéž pro mne činiti. Palacký jest velice pilný v Římě. — Starožitností tiskne se 46. arch „O polských Slovanech", kde musím mnoho zápasiti s Tvým miláčkem Kadłubkem. §. o sv. Cyrillu a Methodějovi teprve s 54. archem přijde do tisku. Změnil jsem totiž původní pořádek odstavců. Jakmile tento důležitý §. jest vytištěn, pošlu Ti jej poštou ve zvláštním otisku.

23.

V Praze, dne 29. června 1837.

Drahý příteli!

Velmi rád vyhovoval bych Tvému přání a psal bych Tobě dlouhý list o literarních věcech Tebe především zajímajících, kdyby mně to moje hromadné zaměstnání dovolilo. Tak však musím se na nejnutnější obmeziti. Ostatně po dotištění mých Starožitností budeme moci pohodlněji sobě dopisovati.

Balík knih správně jsem obdržel a děkuji Tobě za Tvou péči a starosť při sehnání knih. Chci Tobě se rád odsloužiti stejnou péčí.

Nerad vidím, že neobdržel jsem třetí a čtvrtý svazek Bulgarina, který Jsi bezpochyby prozatím podržel. Neboť vím určitě, že byly v Petrohradě všechny čtyři najednou (koncem dubna) vydány a najednou odtud rozesýlány. Prosím Tě, pošli mně tyto svazky co možná nejdříve, aniž bys čekal na jiné knihy. Místo špatného vydání lit. statutu 1811. milejší by mně bylo bývalo staré čistě polské — jmenovitě jedno z následujících: Vilna 1614., 1619., Varšava 1648. Nechám si však i toto rád: prosím Tě jen, pracuj k tomu, abys nějaké ze tří uvedených polských vydání pro mě dostal.

Palackému do Říma nemohu psáti: také asi bude nyní již v Miláně či v Benátkách. Sdělím mu však, až se navrátí, Tvůj list stran poznámek.

S Tvým plánem stran vydání Tvých Dějin slovanského práva jsem zcela srozuměn. Bůh dopřejž Tobě k tomu jen potřebného zdraví!

Těším se velice, že první a druhý svazek v novém spracování již příštího roku obdržíme. Tak jest dobře.

Až se navrátíš z Haliče, což mně oznam, zašlu Tobě několik literarních novinek — mezi nimi také zvláštní otisk o Cyrillovi a Methoději. (Článek tento, arch 52. mého spisu jest nyní pod lisem.) Seberu vše pro Tebe potřebné. Spoléhej se na to. Maderovy a Sternbergovy numismatické články také obstarám.

Vilenský knihkupec ani v Praze nebyl a nedostal jsem posud žádné litevské knihy, nejspíše touto cestou také žádné nedostanu! Věc bolí a zlobí mě nesmírně. Chyba leží v tom, že Jsi si dal od knihkupce namluviti. Knihkupci ani neměli věděti, že knihy jsou pro mě. Měl Jsi to jako Svou vlastní věc popohnati a tak bych byl knihy zároveň s ostatními obdržel. Prosím, objednej před Svým odjezdem do Haliče u Svého knihkupce jakoby pro Sebe: 1. nějakou litevskou biblí, na př. Vilna 1816. neb pozdější. 2. Stanewicz. Daynas Zemayczių (Žemajtské národní písně.) Wilna 1829. 3. Bělorusský katechismus. Pošli mně pak tyto knihy na podzim s ostatními poštovním vozem. Není, příteli, jiné cesty, bych se k nim dostal.

Stran barba a Peruna musíš se sám Bulharina zeptati: nevím o tom ničeho. Kdo také může kontrolovati tyto řemeslnické kompilatory, kteří si to dělají pohodlně — neudávají žádných pramenův ani dokladů. Snad nám přinese Bulharin v následujících svazcích o Rusích více: v prvých dvou není pro nás ničeho. Lewezowa ani celého nečetl — aspoň ne v střízlivém stavu — neboť Lewezow přece odmítá určitě a výslovně vše u Maša (u Maša pravím), nejen u Potockého jest vyobrazeno Následující slova u Lewezowa str. 92. vztahují se na obrazy Maša: „Der Verfertiger war ein Metallarbeiter von sehr geringer Geschicklichkeit, oder ein Dilettant ohne alle Erfahrung und Übung, etwa im XVII. Jahrhundert, wenn die Sage von dem Zeitpunkte des gemachten Fundes richtig ist" atd. Ne protože Lewezov to dokazuje — než poněvadž náš rozum nás nutí, musíme ošklivé, nesmyslné figury u Maša považovati za infamní podvod. S Bamberským Čarny-Bug jest to zcela jinak. Vážím si ostatně Bulharinovy horlivosti pro Slovany.

*

Na podzim, asi 1. října, pošlu Ti některé zákonů a konání práva se týkající výtahy ze starosrbských diplomů od let 1224. až do 1335. — předpokládaje, že stejnou péči budeš míti pro mé literarní potřeby. — Neboť jinému bych tyto perly neposýlal: u Tebe, u našeho prvního pracovníka, chci učiniti již výjimku, v zájmu přátelství a vědy. Musím výtahy sám udělati — proto nemůže se to dříve státi. Tu jest ještě mnoho divných věcí! Videbis.

Pozdravuj mi srdečně statečné muže Bandtkieho a Wojcického. Nejsem-li právě právníkem, jest mi přece Bandtkieho znamenité dílo velmi vítáno jako dar navzájem. Jest to přece jus polonicum — tedy větev slovanská! Wojcicki nechť nás brzy obdaří druhým svazkem.

Starožitností pátý sešit již vyšel. Časopis Musea českého sešit pátý taktéž, Jungmannův slovník vychází pravidelně. Mé Starožitnosti budou asi 20. září šestým sešitem ukončeny.

Se zdravím mé ženy jest teď bohudíky lépe. Poruči se Tobě, Tvé choti i Tvým milým dítkám.

Bůh sprovázej Tebe šťastně na Tvé cestě krásnou zemí Pidhoranů, Lemků, Bojkův a Huculův atd.

S Bohem!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

Pan jest domácí slovanské i litevské. Odvození z němčiny jest špatné.

24.

V Praze, dne 15. září 1837.

Milý příteli!

Někdo řekl mi, že Jsi byl nejen v Haliči, než i v Uhrách v lázních. Doufám, že Jsi nyní zdráv domů se navrátil. Proto posýlám Tobě těch několik řádků, abych Ti oznámil, že jest právě poslední arch mých Starožitností v tisku, a že zbývající sešity s jinými knihami mezi 25.—30. zářím Tobě zašlu poštovním vozem, tak že můžeš balík očekávati mezi 5.—10. říjnem. Také Wilczkem pro Tebe zde zanechané knihy budou v balíku.

O Cyrillovi a Methoději, jak o Palackého římské cestě konám sice zvláštní otisky pro Tebe: avšak jelikož jsem je nemohl hned poslati a věci tvoří několik archů, bylo by již pozdě a příliš draho poslati je Tobě poštou listovní. Nalezneš je jak jiné věci v balíku a musíš míti do té doby strpení.

Romuald Hube z Petrohradu byl zde; seznámil jsem se s ním. Slíbil mi, že mně bude časem zasýlati ruské knihy; k tomu účelu chce používati kurýrských příležitostí do Varšavy a balíky adressovati na Tebe. Buď tedy tak laskav, posýlej mně potom pokaždé bez průtahu poštovním vozem sem do Prahy. V příštím balíku slíbil mně též statut litevský, nejstarší Vilenské vydání, k čemu chce si vypůjčiti pro mne exemplář od Speranského. Dal jsem mu za tyto ruské knihy zde napřed velký počet českých a jiných spisů. Z jeho slov porozuměl jsem, že Jsi se s ním skrze literarní spory taktéž rozpadl. Litoval to a já též. Radil bych Tobě a prosil bych Tebe, odlož všechnu citlivosť stranou Snášelivosti, velkomyslné snášelivosti, byť i s obětováním vlastního práva jest nám především třeba. Hube mohl by v Petrohradě též pro Tvé literarní účely a potřeby prospěšně působiti: jest přece v Petrohradě velmi mnoho, co již ve Varšavě nemáte. Jakkoliv se však proti Hubemu zachováš, očekávám od Tvého přátelství přece tolik, že balíky kurýrskými příležitostmi Tebe došlé a pro mě určené ochotně převezmeš a mně expeduješ.

Pošli mně během příštího měsíce pokračování Bulharina a Sacharova, Kucharského kodex práv, objednané litevské knihy, dále: Grabowski, Literatura i kritika. Wilno 1836-7?, pak Narbutta druhý svazek atd. atd.

Jsem trochu churav; proto musím přestati a ostatek na příště zachovati. Buď zdráv!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

25.

V Praze, dne 22. prosince 1837.

Milý příteli!

Především prosím Tebe o prominutí, že Tvůj dopis ze dne 21. října a obsažené v něm naléhavé dotazy zodpovídám tak pozdě a i nyní tak nedostatečně. Mé domácí záležitosti byly po celý tento rok velmi smutné — má žena i má tchyně těžkými dlouhými nemocemi byly stíženy, v září ztratil jsem svého syna Bohuslava smrtí (druhého ze dvojčat) a já sám několikráte trpěl jsem na zapálení očí a jiné nemoci. Za takých okolností musily odpočívati mé literarní práce a snahy.

Jest mi líto, že Tvoje Dějiny slov. pravodavstva podruhé se vydávati nemohou. Doufám však přece ještě, že obtíže přemůžeš, překážky odstraníš. Jen plánu, tisknouti je v cizozemsku, měl bys se úplně zříkati. Aby se zde tiskly, musily by se nejprve ve Varšavě a pak zde censurovati, a dvojím admittitem tedy se opatřiti. Pak zde není nikoho, kdo by tisk mohl řiditi: neboť já nejsem s to, i jen jotu pracovati. Mé vlastní práce leží nedokonané, ačkoliv mě se všech stran k tomu tlačí. Nejlepší jest: dej rukopis v Petrohradě censurovati a pak ve Varšavě tisknouti. Tvé práce nemusí se báti žádné censury a kdyby se skutečně něčemu mělo závady činiti, tak měl bys se podrobiti moudrým a dobročinným úmyslům vlády a rukopis podle její přání zříditi.

Na výtahy z diplomů nebylo času ani mysliti. Teprve až můj bratrovec*) z Vídně přijde (v lednu neb únoru), dám výtahy jím učiniti.

O potrzyžynách nekonal jsem žádných studií: jdi pokojně Svou cestou, budu se vším spokojen. Nenajdeme-li také hned pravdu prvním rázem, přicházíme ji přece — byť i zacházkami neb scestím — stále blíže. Vážím si tedy každé snahy toho způsobu, a jmenovitě Tvé co nejvýše.

V literarní poušti krakovské, na kterou žaluješ, viděl Jsi jen zrcadlo Vašeho hlavního města. Či pozorujeme něco takého jen na vzdálených přátelích, neb na našich blízkých příbuzných?

Moje známosť s Hubem jest čistě literarního druhu: navštívil mě na půl hodiny. Daroval jsem mu Bočkův Cod. dipl., své Starožitnosti, Časopis českého Musea a j. české knihy nějaké ceny, začež mně slíbil několik ruských knih Tvým prostřednictvím. Prosil jsem ho o některé, jichž tituly sobě zaznamenal. Pošle-li je, jest na Tobě je převzíti a mně expedovati. Nežádám ničeho více od Tebe. To Tobě přece k vůli mně nebude těžko.

Sebrané již polské knihy pošli mně každým pádem hned, jakmile obdržíš tento list, poštovním vozem. Prosím Tě jen, nezapomínej přiložiti: Przypowieści od Wojcického (1835.), pak Kucharského díla aspoň hotové archy (předmluvu atd. můžeš mně též později poslati). Snažím se zde pro Tebe něco užitečného sebrati, což Tobě svým časem pošlu. Grabowski, Liter. i kryt. neposýlej mně více: máme to v museu, a není k ničemu.

V polovici ledna pošlu Tobě přehled našeho účtu a jsem ochoten přebytek hned hotově Tobě zaplatiti.

Palacký jest ve svých pracích domácími nehodami velmi rozrušován. Vůbec nevyšlo u nás nic důležitého, téměř pranic pro Tebe zajímavého.

Knihkupec nechať nerozprodané výtisky mých Starožitností prozatím u sebe podrží. Nechce-li je trpěti, vezmi je k Sobě až k mé další disposici; žádným pádem nemáte mně je poslati nazpět.

Buď zdráv a šťasten!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

26.

V Praze, dne 7. ledna 1838.

Milý příteli!

Jelikož slíbené knihy od Hubeho posud ještě jsem neobdržel a je při svých pracích velice bolestně pohřešuji: musím Tě prositi, bys přiložený

*) Jan (Janko) Šafařík, syn bratra Šafaříkova otce, studoval r. 1834.—38. ve Vídni lékařství a po dosažené tam hodnosti doktorské pobyl v Praze tři čtvrti léta, zabývaje se studiemi slavistickými. Pozn. red.

list bez průtahu poštou H. poslal. Svůj byt udal mně: dom Mižujeva, u Sěnemovského Mostu". Chci Tobě za to v podobných literarních příležitostech rád sloužiti. — Účet zanechávám ještě sobě, až dojde balík, který jest snad již na cestě. Kéž bys mně přece byl poslal Babiňského Dějiny Vilna! — Dělej to přec, pokud jest ještě čas. — Sbírám pro Tebe pilně, mám však ještě velmi málo, pročež s odesýláním otálím. U nás nevychází nic, zcela nic pozoruhodného. Mušického Poesie a jiná díla jsou oznámena, snad pošlu Tobě jeden výtisk, s kterým dále můžeš naložiti, nepotřebuješ-li jich.

Šándor z Gyaly (Djaly) oznámil illyrský Taschenbuch. — Videbimus quid prodibit! — Buď s Bohem!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

(Pokračování.)

Česká pouť do Krakova 15.—18. srpna 1884.

Sděluje **Edv. Jelínek.**

Leť, Sokole, do daleka, zašum perutěmi,
hledej v dálce dobrý přístav, hledej pevnou zemi!
K. Lego.

Tiše a klidně ujal se bujarý Sokol kolínský krásné myšlénky podniknouti družný výlet do bratrské Polsky. „Do Krakova!" zvolali prostě kolínští Sokolíci a přátelské jejich heslo došlo nejvřelejšího ohlasu téměř ve všech krajinách zemí koruny sv. Václava a ve všech vrstvách národa našeho. Z českých měst, vsí a samot došlo krátce tolik přihlášek, že již účasť sama o sobě věstila netoliko plný zdar kolínského podniku, ale že i převyšovala záhy všeliké očekávání. A když pak dne 15. srpna z rána hnul se výletní vlak s několika sty pražských účastníků, k nimž připojili se četní účastníci ze západních a severních Čech, cítil již každý, že krakovský výlet stane se projevem nebývalým, neslýchaným. A každou pídí, kterou vlak ku předu činil, mohutněl a rostl jako ten olbřím „ze zemi" v té staré slovanské báji.

Nekonečný vlak ozdobený svěží zelení českých lučin a stuhami národních barev, vítaný všady vřelými pozdravy, zpěvy, deštěm kytic a střelbou na pomezích — nesl národ k národu!

Mohutností a nadšením velebná družina více než 1300 Čechův učinila pouť tuto nad jiné památnou a významnou! Nebyla to hrstka lidí uměle neb nuzně sehnaná, ale ohromný zástup z lidu a s lidem spějící do bratrské země, aby s čistým zrakem a radostným srdcem zavítali pod krov těch, kteří s ním po staletí sdíleli podobu osudu a aby oslavili nejušlechtilejším způsobem své pokrevenství. Tam, kde stačilo k tak netušenému účastenství prosté vyzvání „z venkova", tam zajisté rozhodovalo více, než prostá zvědavosť neb marnivosť. Byla to vůle a tužba všech, kdož stanoví národ: českého rolníka, řemeslníka, obchodníka, továrníka, průmyslníka, studenta, učitelstva, spisovatelstva, učence i zástupce lidu na radách zemských i říšských. Byli možní i bědní, staří i mladí, paní i dívky! Byl národ a projevy jeho neměly ráz obmezený, nýbrž povšechný, národní.

Krakovská pouť nabyla však zvětšeného významu i tou okolností, že zavdala bezděky příležitosť k okázalému osvědčení nerozlučnosti českomoravské. Po všech cestách té drahé Moravy provázelo české poutníky nevýslovné nadšení projevené zástupy tisíců; nebylo téměř stanice moravské, kdež by nevyzněl vřelý pozdrav, ano i z osamotnělých dědinek a lučin vítaly poutníky prapory a květiny. Na návrších a po cestách sbíhal se a tábořil lid, jenž jásaje a šátky vlaje provázel v duchu české poutníky na pouti do Polsky. A Moravané zajisté dobře pochopovali ušlechtilosť této pouti. Nemilský učitel p. Fr. K. Svoboda pozdraviv v Zábřehu poutníky pravil mezi jinými tato významná slova: „Vy dali jste podnět k velevýznamné pouti čelící ku sbratření dvou slovanských národů: Čechův i Poláků. Kéž cesta vaše nalezne ohlasu, kéž Morava stane se mostem nerozborným, na němž stoje Moravan, tiskl by jednou svou rukou ruku syna bratrského národa polského a druhou rukou vinul na srdce upřímného Čecha...“

Nemůže na nás býti dotýkati se zvláště všech podrobností i pomíjejíce již vše, o čem obšírná zpráva byla v denních časopisech, jak českých tak zahraničních, znamenáme jen slovo o Olomouci, kteráž dne 15. srpna slavně osvědčila, že je městem českým, slovanským. Velikým, netušeným překvapením obdařila nás v ten den sice celá Morava, ale podezřívaná Olomouc zvláště. Velkolepý průvod trval skoro hodinu. Bylo v něm 600 Sokolů, 45 místních a okolních spolků, 200 banderistů a j. Šest kapel provázelo průvod a v čele jich kapela kolínská. Ulice byly jásajícím lidem přeplněny, okna všechna obsazena. Cestou sypal se s oken štědrostí krásných Moravanek na průvod déšť kytic. V německé Olomouci by se něco podobného ovšem díti nemohlo, jen v Olomouci české, prodchnuté duchem a živlem národním.

K nadšenému uvítání bratří a sester v Olomouci odpověděl zejména poslanec pan Č. Hevera delší řečí, z níž vyjímáme tato slova: „Na této cestě stanouti v milém kruhu vašem, na posvátné půdě Cyrilla a Methoděje, na níž věhlasný Svatopluk slovanskou veleříši zbudoval, na této půdě lásku vaši přijímati a také opětovati, bylo pro nás potřebou a povinností. Jsmeť jedné krve, jsme spojeni jednou snahou občanské svobody, pokroku, osvěty a zachování jazyka českého. Máme však také stejné nepřátele. Tito neunavní harcovníci pro zavádění cizích řádů a cizí řeči s úsilím chtěli vás, příslušníky lahodné Moravěnky, s námi co příslušníky starobylé Čechie rozvaditi a znepřátelivše nás, nad námi panovati. Čechové od Vltavy a Labe, od Jizery a Sázavy, jakož i Čechové od Moravy a Bečvy vytrhli se podvodným hráčům, a podavše si bratrsky ruce, jasným zrakem spějí ku svým cílům. Tak jest a bohdá věčně bude! Vždyť tvoříme jednotný sedmimilionový národ československý, korunou Svatováclavskou chráněný. My všichni synové národa československého, nechť kolébky naše stály pod Krkonošemi a Šumavou, v stínu věží svatovítských neb pod posvátným Radhoštěm a Hostýnem, my všichni chceme být ve

vlasti své, nechť se jmenuje Čechie, Morava neb Slezsko, šťastni a spokojeni. My nejsme cizích práv rušiteli, nýbrž nechateli, avšak my nechceme více dopustit, aby někdo rukou rouhavou na práva naše sáhal".

Několikahodinný pobyt výletníků krakovských v Olomouci a na Moravě vůbec stal se maně skvělou manifestací českomoravské nerozlučnosti a přispěl nemálo k mravnímu významu této pouti.

Teprve za Přerovem, kterýž důstojně přese pokročilou noční dobu závodil s ostatními moravskými stanicemi, nastalo trochu klidu.

Krátká noc uplynula a svěží úsvit vrhal zlaté paprsky již na zemi polskou. Již z daleka od prahu bratrské země (Oswięcim) doznívala na uvítání česká národní píseň „Kde domov můj". Slavobranou, vyzdobenou znaky polskými a českými, jakož i nápisem „Vítejte nám, bratří Slované!" vstoupili jsme na půdu polskou, vítáni srdečně četnými zástupy na každé polské stanici. Konečně před hodinou sedmou z rána stanul v Krakově vlak první, po chvíli vlak druhý a posléze vlak třetí!

Více jak 1300 českých Sokolů v stejnokroji a ostatní poutníci *) seřadili se k průvodu po krátkém uvítaní na nádraží, kdež shromáždili se vedle Sokola lvovského mnozí hodnostáři polští v národním slavnostním obleku. Vzduchem otřásaly z tisicerých hrdel vzájemné pozdravy.

Nastaly pak chvíle vzácné, zřídka vídané, tklivé i nezapomenutelné. Neužíváme frasí, řekneme-li, že ve chvílích těchto skanula po českých i polských lících mnohá slza i z takového oka, které není zvyklo slzeti. Kamkoli oko pohlednulo, všady vstříc volalo vřelé a srdečné ujištění, že Čechové v Polsce rádi jsou viděni, že nevstupují na zemi cizou, leč bratrskou.

Celý pobyt Čechů v Krakově byl nepřetržitým řetězem vzájemného osvědčování českopolského přátelství, kteréž každým okamžikem vstoupalo a rostlo v nestlumeném nadšení. Vším tím stal se krakovský výlet manifestací netoliko národní, ale i kulturní.

Sám tichý jindy Krakov změnil se téměř k nepoznání. Oživnul neobyčejným ruchem a přijal na se roucho sváteční.

Imposantní průvod bral se při zvucích české hudby starožitnými branami do města. Předcházela četa statných Krakusů na koni, **) načež následoval Sokol se starostou p. Tumliřem, vynikající osobnosti a ostatní účastníci. Ulice a budovy (soukromé i veřejné), kterými se průvod ubíral, okrášleny byly prapory, věnci, koberci a českými znaky. S oken hustě obsazených, sypal se zejména na Sokolíky květinový déšť z rukou polských paní a dívek. Za vzájemného provolávání a jásotu stanul průvod před

---

*) T. j. 300 Sokolů, 200 učitelů, 140 úředníků, 70 studujících, 68 rolníků, 49 továrníků, 43 právníků, 34 professorů, 16 lékařů, 12 starostů měst a obcí, 10 redaktorů, 10 spisovatelů, 49 dam atd.

**) Mezi nimi v lidovém kroji byl též mladý hr. Josef Potocki, syn † hr. Stanislava Potockého a Anny z Działyńských.

radnici. Tam ve velké zasedací síni promluvili poslanec p. Tonner, jako tlumočník Čechův a dr. Weigl, ctihodný starosta, jménem Krakova. Považujíce obě tyto řeči za zvláště pozoruhodné, nemeškáme je tuto podati téměř v plném znění.

Poslanec p. Tonner od Poláků vždy a všady bouří potlesku vítaný promluvil polsky takto:

Zaszczycony wyborem ziomków, żebym przemawiał jako ich reprezentant, zwracam się do Ciebie, Panie Prezydencie starego grodu królewskiego, grodu najczcigodniejszego, stolicy Piastów i Jagiellonów. Imieniem całego narodu dziękuje za to przyjęcie tak szczytne, jakie nam zgotowaliście na polskiej ziemi, za tyle łaski niezasłużonej. — Dziękuję za to całego narodu, imieniem i Krakowowi i całej ziemi polskiej. Wiodła nas tu myśl zbliżenia się i zbratania szczepów naszych, które postępuje szybko, bo dziś uważacie Czechów jako braci, do tych samych dążących celów. Jak my zaś do Was lgniemy, dowodem odwiedziny nasze, które przybrały tak wielkie rozmiary, jakich sami nie przypuszczaliśmy.

Polacy kochani, przybyliśmy do Krakowa, aby Was poznać bliżej i wszystko, co wasze, wasze bogactwo i urocze okolice waszej ziemi. Przyszliśmy przypatrzeć się wspaniałym pomnikom waszej świetnej przeszłości, waszej potęgi i sławy, przyszliśmy złożyć hołd Bogu w waszych świątyniach, i uczcić Kazimierzów Wielkich, Sobieskich, Poniatowskich, Kościuszków, Koperników, Skargów i Woroniczów, oraz oddać hołd patryotyzmowi waszemu, który nas wiele nauczył i pocieszał w niedoli. Powinszować wam pracy i wytrwałości, która was z grobu wydobędzie i odpowie świetnym niegdyś czasom. Wszelka wymowa za słaba, i nie byłaby w stanie wyrazić wdzięczności naszej za przyjęcie, którego tu doznajemy. Obyśmy kiedyś w Pradze wywdzięczyć się wam mogli za to. — Wieść o tem, jak nas witacie, rozejdzie się po całych Czechach, i wywoła tam wszędzie uczucia wdzięczności i radości. O serce i dłoń przyszliśmy Was prosić, i te nam ofiarujecie i za to Wam dziękujemy, ale prosimy Was i o trzecie, abyście Wy, sławni z gościnności, powstrzymali tym razem Waszą gościnność, z powodu nieszczęścia, jakie dotknęło Waszą ziemię!

Posl. p. Tonner ukončiv proslovení své také několika slovy českými provolal Krakovu a bratřím Polákům slávu, což od všech přítomných nadšeně bylo opakováno.

Na to promluvil starosta dr. Weigl:

Witaj nam! witaj serdecznie miła czeska drużyno!

Bratniem uczuciem wiedzeni, postanowiliście tak licznie wycieczkę do nas, dla przekonania się o uczuciach naszych, zobaczenia pamiątek i skarbów naszych, westchnienia na grobach królów naszych i odświeżenia sobie w pamięci wielkiej przeszłości narodu; aby wynieść stąd miarę przyszłości jego.

Dzięki Wam za to!

Bratnie uczucie, co Was tu wiodło, nie zawiedzie Was z pewnością.

Witamy Was całem sercem w grodzie naszym, bratnią podając dłoń do szczerego uścisku.

A gdzież szczerzej i goręcej, świetniej i uroczyściej podać sobie godzi się te bratnie dłonie, niż tu, gdzie królów naszych święte spoczywają prochy, gdzie Ojców naszych złożone są kości, gdzie stara Wisła, ta rzek naszych królowa, umywa z pokorą stopy dumnego Wawelu, dźwigającego na barach swoich i zamek królewski i świątynię naszą prastarą... W grodzie tym, w którym każdy kamień świadczy o przeszłości, każdy świeży powiew nią wionie poważnie, każda myśl nią przejęta do głębi, w grodzie tym starym witajcież nam więc Pobratymcy.

Wycieczka Wasza ma nam stać się dowodem, że w Sokołach czeskich i pobratymcach naszych biją gorąco patryotyczne serca; pełne braterstwa i szczerej przyjaźni dla ukochanej Polski.

Dzięki Wam za to zapewnienie! tem nam cenniejsze, ila że go daje naród tak dzielny i niestrudzony, pracowity i wytrwały, świadomy tego, co chce i dokąd zmierza, jedyny w sobie i przejęty potężnym duchem a niespożytą, żywotna siła — iż sobie w dwojnasób cenimy to zaręczenie.

Dzieje wasze z naszemi tak często się stykały, to rozchodziły, to łączyły — acz każdy z tych dwóch szczepów samoistnie wyrabiał swa indywidualność i narodowość, niezawiśle i odrębnie od siebie, że dziś — gdzie tyle wspólnych nami porusza uczuć, silniej spajają się ogniwa ściskające węzeł przyjaźni braterskiej, upatrujemy w odwidzinach waszych i towarzyskim zjeździe tylu mężów wybitnych, reprezentantów wszech stanów, posłów i naczelników miast, profesorów i nauczycieli, adwokatów i urzędników, obywateli miejskich i wiejskich, niewiast i młodzieży akademickiej, tego kwiatu przyszłości nowy; zadatek Waszej sympatyi, silny dowód Waszego braterstwa!

To też wśród radosnego serc uderzenia, żywem poruszeni tętnem bratniej krwi, bratniego ducha, wspólnej doli a mężnej woli, uroczyście przyjmujemy Was w tych murach naszych ku wspólnemu pocieszeniu się i z pełnej piersi wnosimy szczerze:

Niech żyją Czesi! Na zdar Im!

Že také vřelá a nadšená řeč důstojného starosty slavného Krakova přijata byla bouřným potleskem — netřeba dokládati.

Během tří slavnostních dnů skytal Krakov tolik pestrosti že nám lze dotknouti se jen některých zvláště památných okamžiků. Schůzky a koncerty kolínské hudby*) ve Střelecké zahradě, v Kole literarním a uměleckém, vycházka na posvátnou mohylu Kościuszkovu, návštěva Věličky atd. daly hojně příležitosti k novým a novým osvědčením vzájemného přátelství.**)

Zvláště památna byla ranní vycházka na Kościuszkovu mohylu, která zajisté všem účastníkům zůstane na vždy nezapomenutelnou. Krásný den i velkolepý rozhled po daleké krajině nemálo povznesly všeobecnou náladu. Na vrcholu Kościuszkovy mohyly***) položil Sokol kolínský krásný věnec, při kteréž příležitosti posl. p. Hevera takto oslovil shromážděné:

Věnec, který od vlasteneckého a junáckého Sokolstva položen tuto tkví, jest výrazem hluboké úcty k jednomu z největších bohatýrů, ku vlastenci a příteli lidu všech věkův a národů. Nás Čechův naplnil veliký váš Tadeusz Kościuszko city dýšícími oddaností a láskou vlasteneckou, ctí a roznícením, jaké projevujeme pamatujíce mužův zasloužilých o otčinu a lidstvo. Tadeusz Kósciuzsko od mládí do zbroje zamilovaný vyspěl za hranicemi na válečníka i vůdce, kterému když nedostávalo se v Polsce přiměřené poměrům práce, plul za ocean bránit mladé volnosti Ameriky. Zatím proslavil se vojenstvím a velikými ctnostmi občanskými získal srdce Washingtonova. šlechetností svou lásky i úcty Američanů. Ale sláva a skvělé opatření ve volné zemi nezaslepily ho tak, aby byl zapomněl milované otčiny, aby nebyl pospíchal ku její spáse ve chvíli, kdy ho tak velice potřebovala. Za otčinu

*) Kolínská hudba nemálo nadchnula polské obecenstvo přednesem vlasteneckých písní: Polska ještě nezhynula, Boże coś Polsku, V dýmu požaru, Tisíc vojínů, Krakovjáky a j. v.

**) Nemohouce podati zde obsah všech řečí, jmenujeme alespoň jména některých řečníků: Kan. Półkowski, Jul. Kossak, Tad. Romanowicz, B. Grabowski, Mik. Bołoz Antonowicz, Jan Dobrzański, Jan z Oleksowa Gniewosz, K. Bartorzewicz, hr. Rej, Ig. Żółtowski, St. Buszczyński, Benedyktowicz. dr. Jodlowski, K. Homiński, Jaworowski, J. Grzegorzewski; A. Harambašić (Chrvat), St. Bošković (Srb); z Čechů: posl. Tonner, posl. Hevera, starosta Tumlíř, jed. Prager, Kvapil a j.

***) Viz „Slov. Sborn.“ 1884, str. 45.

pracoval, válčil, i krev proléval. Z lidu polského v malebném národním kroji zřídil voje, které desetkráte větším armádám dlouho vzdorovaly. Nešťastný bůh války určil je kořistí strany protivné, která měla více jízdy a děl. Šlechetný a bohatýrský Kościuszko byl přemožen, meč jeho zlomen; ale jeho jasný charakter, čistý jako zřídla horská, která do Visly plynou, jeho hluboký patriotismus, jeho ctnosti občanské zjednaly mu čti a uznání celého světa. Hořkým žalem sklíčen jsa nad neštěstím své otčiny uchýlil se Kościuszko do volných hor Švýcarských, kde velikého ducha svého r. 1817 vypustil. Národ polský opuštěn jsa od těch, kteří losy světovými vládli a jimi sebe podělovali, nepřestal býti národem bohatýrským a úcta jeho ku Kościuszkovi zůstala nezměněna. Z vděčnosti přenesl tělesné ostatky svého vůdce do otčiny a uložil je ve hrobce na starožitném Wawelu po bok svým králům A tato mohyla, vděčnou rukou národa nasypaná ze země krví vlastenců a slzami vlastenek všech končin Polsky prosáklé, zůstane na věky pomníkem velikému vůdci i jeho národu. Lístky věnce toho, který tu klademe, nechať stanou se velikými a nevyvratnými kameny, na pevnou půdu položenými, na nichž spočívati bude vzájemnosť českopolská. Vzájemnosť ta není nového datum, ale trvá již půl tisíce let! Náš národní bohatýr Žižka bojoval v řadách polských rytířů v bitvě pod Grunwaldem a v dobách naší politické samostatnosti bývali jsme s Polskou v blízkých stycích. Ty styky nadšeným pérem našich literátů znova vzrostou a stanou se bohdá srdečnějšími. Již náš Jablonský o zemi, na níž mohyla ta se vznáší, zpíval:

„Graicie dzwony na Wawelu pamiętnemi dniami,
osladzajcie wam dni wasze, chociaż wspomnieniami“.

Jsouce v jednom svazku říšském užívejme jako synové nové doby všech nových vymožeností, pěstujme ve všech směrech styky bratrské mezi oběma národy a ta vzájemnosť naše upevněná zůstane nejpěknější náhradou za minulosť obou národů. Velikému Kościuszkovi, všem vlastencům, kteří život svůj národu a vlasti posvětili, věčná sláva i paměť!

Kolo literarní a umělecké poskytlo zejména spisovatelům českým vzácnou příležitosť seznámiti se s mnohými vynikajícími spisovateli, učenci a umělci polskými.*) Jako všady, tak i zde byla nálada netoliko slavnostní ale i srdečná. Každá řeč byla ozvěnou toho, co před tím na radnici starosta Weigl a náš Tonner byli pověděli. To ostatně platí také o všech ostatních projevech jinde, zejména ve Střelecké zahradě, kdež poslanec Tadeáš Romanowicz, znamenitý řečník, skvěle poukázal k tomu, co nás spojuje: Jeżeli kto nie wierzy, że narody upadle, gdy chcą, to powstają — jeżeli kto nie dość jeszcze czuje i rozumie, że nasze „jeszcze nie zginęła“, to nie marzenie, lecz wyraz dziejowej prawdy mającej swe zastosowanie do każdego narodu, który z powodzi nieszczęść uratował ducha niech idzie na rynek Starego miasta v Pradze, serdeczni goście czescy, a nie wiara jego zginie, jak śnieg topniejący pod promieniami słońca. Mamy i my Polacy nasze Stare miasto... i to — co nas z wami łączy: wspólność nieszczęścia... Drugi punkt, który nasz łączy: wspólność przewodnej idei, a tą jest obrona i utrzymanie narodowej

*) V Kole shromáždil se velmi značný zástup polských umělců a spisovatelů. Kromě řečníků již jmenovaných a jiných vynikajících osob byl přítomen též básník Adam Asnyk. — Litovati jest, že nebylo možno dopíditi se všech českých spisovatelů t. č. v Krakově meškajících, zejména zástupců časopisů venkovských. Kromě jmenovaných českých řečníků byli přítomni též p. Arnošt Schwab Polabský, Hovorka a zástupci pražských politických časopisů. Pan Fr. Herites v ten den ochuravěl.

indywidualności w ciągłem zetknięciu i harmonji z pradami z humanismu wyrosłej cywilizacyi..."*)

Z jiných schůzek znamenáme jen krátce schůzi učitelstva u znamenitého vlastence a paedagoga p. Ig. Żółtowského, schůzi studující omladiny, hostinu u starosty města Krakova, výlety do Věličky, návštěvy divadla a znamenitých sbírek krakovských, jakož i nad jiné památného Vavelu, kdež ctihodný kanovník Połkowski neunavně provázel poutníky. Všady dostalo se Čechům nejlaskavějšího přijetí, sbírky, obrazárny dokořán byly otevřeny a ochotných průvodců bylo všady s dostatek. Stařičký Żegota Pauli, jeden z prvních spolupracovníků Mikovcova „Lumíru" a jiní úředníci slavné knihovny Jagiellonské**) bez únavy prováděli české poutnictvo pokladnou polské duševní práce.

A že také tentokráte i soukromá polská hostinnosť skvěle se osvědčila, netřeba zvláště podotýkati.

Avšak nadšení rozpoutaných projevů dostoupilo vrcholu svého v Bielanech,***) v líbezném háji u Krakova, kde Poláci a Čechové obojího pohlaví sešli se k přátelské radovánce. Zajisté nikdy a nikde neplesali dva národové tak srdečně a tak upřímně! Tam, v čarovném, idyllickém útulku přírody, na koberci trav a ve stínu plnolistých stromů docílen teprve styk všeobecný a splynutí všech citů i tužeb. Nevýslovná blaženosť vynikající z ušlechtilého pojetí té velké lásky ne národní jen, ale všelidské, pronikala duše i srdce všech a kdož opodál by stál a nemohl se vrhnouti do objetí tohoto cítění, tak vznešeného a velebného — ten musil by cítiti se nešťastným. Ale nebylo takových Kdož byl, Polák či Čech, chudý či bohatý, proslulý neb prostého jen jména — každý slavil a těšil se z těch pocitů, kterých mohl býti účastníkem z přesvědčení, že páska spojující nás upletena je dějinami věků, národním pokrevenstvím a heslem lidské lásky.

Večer téhož dne (18. srpna) pořádal kolínský Sokol na počesť dra. Weigla velkolepý pochodňový průvod. Při té příležitosti poděkoval starosta p. Tumliř za hostinnosť, náklonnosť a lásku, jaké se výletníkům od Krakova v tak hojné míře dostalo, načež starosta dr. Weigl na rozloučenou takto odpověděl: Wasz pobyt tutaj pamiętny nam będzie na zawsze. Imieniem mieszkańców Krakowa i ojczyzny naszej serdeczne braterskie podziękowanie składam i proszę, abyście przyjęli zapewnienie, że miłość i przywiązanie nasze ku narodovi czeskiemu nigdy nie wygaśnie. Oswiadczcie braci Waszej w domu serdeczne pozdrowienie braci z nad Wisły i oznajmcie im nasze braterskie przywiązanie Niech żyje starosta Sokolów, niech żyje naród czeski! Na zdar!"

Tím končíme stručnou vzpomínku věnovanou památné pouti krakovské. Málo jsme jmenovali jmen a z mnohého vybrali jsme

*) Celou řeč viz „Sztandar Polski" 1884., č. 11.
**) „Slov. Sborn." 1883., str. 204.
***) Tam hostilo Čechy město Krakov.

jen to, co zdálo se nám býti záhodno zaznamenati ve „Slov. Sborníku“. Výlet kolínského Sokola, jehož úspěch v každém směru lze nazvati nad očekávání zdařilým, byl událostí, kteráž i v pozdějších dobách bude znamenána vděčně v letopisech česko-polských. Protož náleží také upřímný dík všem těm, kdož k uskutečnění myšlénky tak krásné jakýmkoli způsobem přispěli, najmě kolínskému Sokolu, kterýž tímto činem vykonal dílo vskutku sokolské, jakož i všem bratřím Polákům, kteří znova přátelství své k nám osvědčili.

Ušlechtilosť a krása je záštitou sama sobě, nemohl tedy výlet krakovský zkaliti ani žádný úsměšek neb úšklebek (buďsi se strany kterékoli) tím méně, jelikož zroditi jej mohla jen surovosť a nevlídná hrubosť citová.

A mravní úspěch? Odpovídá heslu našeho Sborníku „Poznejme se“! Bratřím Polákům v Haliči poskytnuta příležitosť přesvědčiti se, že my Čechové nejsme totožní se zlověstným „národem z Čech“, kterýž za Bachových dob zaplavoval na újmu naší pověsti téměř celou Halič a našim krajanům dán navzájem vedle mnohých jiných přesvědčení o Polsce zřejmý důkaz, že přátelství polské stojí na základech pravých a přirozených.

Osobním stykem a přesvědčením v četných zástupech obou národů sesílená důvěra nemůže bohdá zůstati bez prospěšných následků ani v Polsce ani v Čechách! Tím také přirozeně vynikati bude snaha vždy více a důkladněji navzájem poznávati se a zbližovati — ve všech stránkách života.

Ruské artěle.

Črta národohospodářská.

Napsal J. S.

(Dokončení.)

Členové mohou od starostů také dostávati zálohy na účet podílu, který jim z výtěžku připadnouti má; v případě nemoci pak neb zmrzačení dostává se jim často od artěle po dlouhý čas pomoci materielní penězi i léky. Táž péče věnuje se i členům k práci neschopným.

Vystupování z artělů není snadné; kdo opustí artěl bez spravedlivé příčiny, pokládá se za zproneveřilce a bývá jako zrádce pronásledován, čehož příklady poskytují nám nejen artěle starší leč i artěle pozdějšího původu. V těchto poslednějších ztrácí vystupující právo hlásiti se o navrácení peněžitého vkladu svého; a co ještě více v případech takých i uvážiti třeba, je to, že artěl ze zásady krutěji zachází s členy, kteří již delší čas v artěli pobyli, mnohem slušněji však s těmi, kteří tam pouze krátký čas dleli. Tato krutosť však ohledně vystupujících členů ve většině artělů peněžních valně již ochabla následkem zavedení práva svobodného postupování (cedování) svých míst koupí a prodejem, což na poli praktickém velice se rozšířilo.

Dohled nad artělem vykonává starosta, kteréhož v artělích samostatných členové sami volí, v artělích podřízených však přijímají toho, koho jim naznačí podnikatel. Volby starostů v artělích řídících se dosud právem obyčejovým, provázeny jsou rozmanitými formalnostmi. V artělích později zřízených děje se volba hlasováním přesně dle předpisu stanov. V artělích petrohradských panuje obyčej, že na úřad starosty povoláváni bývají členové v pořadě, jak zaplatili vklad na ně připadající, a pod trestem nesmí se nikdo vzdáti povinnosti tímto způsobem mu připadlých.

Povinností starostovou je: zaopatřovati artěl všelikými potřebami, uzavírati úmluvy stran práce, ba v artělích mysliveckých a rybářských i pečovati o prodej ryb a zvěře. Jim náleží také: vyměřovati tresty na nevyplněné rozkazy, zanedbání povinností a jiná provinění. Tresty v artělích staršího řádu jsou dosti kruté. Trest tělesný vykonává se tam dosud beze všeho obmezení. Výrok starostův nepodléhá žádnému odvolání a členové obyčejně úplně se mu podrobují, byť jej i za nespravedlivý pokládali. V artělích pozdějších avšak v tomto ohledu stav věci poněkud jinak se utvářil. Neboť tam ukládají se ponejvíce jen tresty peněžité, vyjímaje těžší provinění, kdež nastupuje pak buď trest vyloučení člena ze svazku nadobro neb jen na určitý čas, a to bez všelikého práva na navrácení jakéholiv částky jeho vkladu. V takém případě může se však trestem postižený odvolati k valnému shromáždění artěle, ano i ke komitétu bursovnímu aneb k představenstvu, jemuž artěl podléhá. Rozkazům starostů podřízeni jsou v artělích četnějších co do počtu, jmenovitě v artělích bursovních též písaři, pokladníci a správcové zásob, jichž účasť v každé důležitější záležitosti pokládá se za nezbytnou, neboť oni provádějí stálou kontrolu jednání starostů. Písařům náleží: vedení knih a veškerých účtů, k čemuž jim starostové pouze poskytují potřebného materialu, ba starosta není ani oprávněn zapisovati něco vlastnoručně do knih. Mimo to smějí starostové toliko v dorozumění se s písaři uzavírati smlouvy stran převzetí různých prací a udílení náhrad za ně, jakož i kupovati všeliké potřebné zásoby.

K úřadování starostů a celé správy vůbec dohlížejí valná shromáždění členů, která se v určitých terminech dvakráte do roka odbývají; avšak taká valná schůze může svolána býti i mimořádně buď na vyzvání starostovo, neb přeje-li si toho nejméně 10 členů.

Shromážděním těmto předsedá starosta, kdežto písař podává veškeré zprávy. V případě rovnosti hlasů rozhoduje hlas starostův. V mnohých případech avšak usnešení jen tenkrát nabývají platnosti závazné, byla-li přijata dvěma třetinami přítomných členů, ba v některých artělích petrohradských dokonce vyžaduje se jednohlasného usnešení všech členů.

Účty sestavené starosty za pomoci písařů odkazují se zvláštní kommissi revisorní k prohlednutí, jakmile za to žádají nejméně 3 členové, v některých pak artělích zřízeny jsou již k tomu konci zvláštní „rady“, jichž povinností je účty pokaždé přehlížeti a schvalovati.

Chceme ještě slůvkem zmíniti se o poměru artělů k průmyslu a o vlivu, jaký asi míti budou na budoucnosť.

Jak velký počet spolků toho druhu býti může, jakož i jakým odvětvím práce věnovány býti mohou, na to určitou odpověď ovšem dáti nelze, poněvadž nedostává se o tomto předmětu bezpečných dat

statistických. Publicisté opírají svá mínění a úsudky pouze o fakta porůznu sebraná. Vzhledem k tomu lze pokládati za hodnověrný jen materiál sebraný o artělích v hlavních neb větších městech ruských.

Kromě artělů bursovních v Petrohradě a v Moskvě, k jichž zařízení nejvíce přispěl petrohradský bankéř Jindřich Majer, žijící za panování Petra Velikého, mají největší počet účastníků artěle plavební v zátokách Volhy, které však od té doby, co rozšířila se paroplavba, platně počínají mizeti. Střediskem těchto artělů je město Rybiňsk, v kterémžto, když na Volze roztaje led, na sta i tisíce plavců a voráků v naději na výdělek se shromažďuje. V artěle rovněž sloučeni jsou tisícové dělníků pracujících v solovarech na Krymě a v státních a soukromých dolech na Uralu.

Příslušníci artělů tvoří třídu lidí střídmých, pracovitých a zachovalých. Ovšem nedaří se všechněm artělům stejně dobře, jsouť mnohé z nich velmi chudé a bídné, — avšak vědomí povinností a úctu k cizímu vlastnictví lze považovati za společnou všem známku. Solidarita pak, která mezi nimi panuje, prospívá jak jim samým, tak i všechněm ostatním, kdož v jakékoliv styky s nimi vstupují.

Spolkové tito od té doby, co se jimi zanášeti počali ekonomové, vzbudili pozornosť samé vlády a tudíž i zemanstva. Avšak kromě několika jednotlivých nařízení, vydaných čas od času jak právě za ně žádáno bylo, nic neučinilo se dosud ani na ochranu artělů před vykořisťováním jich se strany spekulantů, ani co se týče úvěru. Největší snad podpory dostalo se půjčovnám či záložnám a to ještě ne všude.

Zemanstvo po roce 1861. velmi činně ujalo se artělů v mnoha městech. Podnět k tomu zavdal v tomto směru nejprve občan gubernie kostromské jménem Ługinin, který r. 1866. ve vsi Roždčstvéné zřídil záložnu dosud stávající, podle níž od té doby v říši přes tisíc podobných záložen se zřídilo. Zmínky také zasluhuje šlechetná, takřka vznešená snaživosť občana gubernie nowogrodské jménem Vereščagina, který jako prostý dělník pracoval nějaký čas v továrnách švýcarských, aby seznal způsob jejich výroby a průmysl ten vlasti své přisvojil. První takovou továrnu zřídil pan Vereščagin v gubernii tverské. Jeho příklad následovali i jiní majetníci pozemkův a za nedlouhý čas povstalo několik podobných továren v guberniích tverské a jaroslavské. Trvání jejich avšak nebylo dlouhé: účinky klimatické, častě mory dobytka v zápětí měly jich úpadek, tak že jen málokteré z nich dosud se udržely.

Týž osud stihl artěle kovářské, ševcovské jakož i artěle smolu pálící, jimž dostalo se značnějších podpor se strany zemanstva tverské gubernie, a které po provedené likvidaci ani nebyly sto navrátiti zemanstvu půjček za velmi výhodných podmínek jim poskytnutých.

Po těchto nešťastných zkušenostech nelze prorokovati artělům, v nichž práce poněkud složitější se jeví, nějakou budoucnosť. Tak také zní úsudek vážných národohospodářů ruských, ačkoliv jsou i tací, kteří na artěle zcela jinak pohlížejí ukazujíce na příklady, že dělníci v mnoha továrnách mezi sebou utvořili svazky za účelem podnikání práce a se značným úspěchem se potkali.

Příkladové tito byli by s to nás přesvědčiti, kdybychom nevěděli, že spolky tyto v nadmíru krátkém čase opět zanikly následkem ne-

možnosti zabezpečiti si práci na čas delší, následkem nadbytku výroby, nedostatku potřebné hotovosti, kontroly a jiných okolností, což je patrným důkazem, že spolky tohoto druhu jsouce ohnisky větší hromadné práce, mají-li prospívati, vedeny býti musí jedinou k tomu úplně povolanou osobností.

Menší dílny mohou snad bez takové osobnosti dobře působiti a trvati, ale u větších dílen je to nezbytným požadavkem. Tu však naskytá se ještě otázka jiná, totiž: nalezne-li se taková osoba, která by ochotna byla posvětiti nezištně síly své dobru všeobecnému!

Slovo o tanci a písni v Bulharsku.

Zaslal G. Šebek, knížecí kapelník v Ruščuku.

Byl jsem puzen zvláštní touhou, abych poznal osvobozený národ bulharský a jeho národní obyčeje. Jako hudebníka zajímal mne ovšem nejvíce zpěv a tanec, o němž tedy podám stručnou zprávu jakožto výsledek svého pozorování za času delšího pobytu mezi národem bulharským. Zmíním se nejprve o tanci, jenž tu velmi často bývá spojen se zpěvem.

Bulharský národní tanec „chora" skoro ničím se neliší od srbského „kola", leda nějakým pohybem nohou; hudba k němu je všude podobna, ale místem přece vyniká originalností nad jinou toho druhu — možná ji vůbec nazvati pravou národní hudbou bulharskou.

Rozeznáváme několik druhů tohoto tance. Nejprve jest chora, kterou Bulhaři tančí zvolna; hudba její pohybuje se ve $\frac{2}{4}$ taktu v tempu asi tak jako pochod. Jiný druh jest „Pajduška" tanec v Bulharsku velmi oblíbený, ačkoli příliš namáhavý, pravé to tělocvičné ohýbání nohou. Tempo je rychlé ve $\frac{5}{8}$ taktu. Třetí druh chory podobá se srbskému kolu; tempo ve $\frac{2}{4}$ taktu jest asi takové jako ve kvapíku. Čvrtý je čerkaská chora, ne sice původu domácího, ježto Bulhaři se naučili tomu tanci od Čerkasů, které turecká vláda zde dříve osazovala: ale je dost oblíben a tančí se na způsob národní chory. Melodie toho tance pohybuje se velmi rychle, takřka divoce; vystřídá se tu celá spousta not.

Hudební nástroje, na něž Bulhaři k těmto tancům hrají, jsou následující: gajda — obyčejné dudy jako u nás; cigulka, kterou Bulhaři sami si shotovují. Nástroj tento jest podoben našim houslím, leč formou skoro úplně od nich se liší. V těle jsa vypuklý na způsob polovičky cibule, má obyčejně tři struny vodorovně napjaté. Na jednu hraje hudebník nápěv, při čemž obě ostatní znějí jako dvojitá prodleva (cadenza). Poněvadž jsou totiž struny napjaty v jediné rovině, smyčec dotýká se při hře všech najednou. Hudebník nedrží cigulku jako housle, nýbrž maje ji podepřenu o pás, hraje na ni asi jako cello. Ve mnohých místech bulharských vídáme již také housle, ale těch užívají nejvíce jen cikáni. — Třetí nástroj, zvaný gaval, jest obyčejná píšťala řezaná

ze dřeva zdélí asi 35 cm. se šesti dírkami. Na píšťalu tu hrají nejvíce pastýři; v celém Bulharsku není snad ani jediného pastýře, jenž by neměl gavalu. Každý pasák shotoví si sám takovou píšťalu a ozdobí si ji co nejlépe dle své možnosti. U jednoho pastýřského chlapce asi dvanáctiletého viděl jsem gaval, jejž ten hoch sám si byl shotovil z ořechového dřeva a velmi pěkně ozdobil samým vyřezáváním, ano na obou koncích jej posázel malými barevnými kamínky, jež byl ledakde v písku vyhledal. Pěkná ta práce mne překvapila. Chtěl jsem ji mladému pastýři odkoupiti; ale hoch přes to, že byl chudý sirotek, nechtěl se rozloučiti se svou píšťalou. Požádal jsem ho tedy, aby mi aspoň něco zahrál. Hoch s radostí přiložil gaval k ústům, a zahrál mi několik známých i neznámých mně melodií k národním tancům. Na to jsem ho vyzval, aby mi hrál nějaké písně aneb něco jiného, a on přednesl mi fantasii propletenou samými tony melancholickými a trilky. Nebylo tu rozdílu mezi toninou dur a moll; divoké proudy tonů beze všeho taktu plynuly z jeho píšťaly — byl jsem hluboce dojat, naslouchaje těm cizím zvukům, které se mi zdály jakoby zpěvem skřivánčím. Jinak tu hru nemohu přirovnati. Slyšel jsem tu kousek ryze bulharské národní hudby v její plné kráse a přirozenosti! Tázal jsem se chlapce, kdo ho tomu naučil, aneb kde byl slyšel tak hráti? Ale mladý pastýř udiven hledě na mne odvětil, že sám se naučil té hře při hlídání ovcí na pastvě, a že umí ještě více takových kousků. Na to mi zahrál ještě dvě melodie, které byly také úplně původní, ale dřívějším velmi podobny. Bylo by holou nemožností upraviti a harmonisovati nějakou takovou přirozenou fantasii; některá místa musila by býti velmi změněna, jsem však jist, že i přese všecky ty změny byl by to pěkný hudební obrázek.

Leč vraťme se k národnímu tanci bulharskému. Skoro každá vesnice má svou zvláštní hudbu k národnímu tanci: chora. Mnohé vesnice mají ovšem touž hudbu, jenom tu i tam změněnou variacemi, mnohdy až k nepoznání. Hudbu k choře lze pokládati za základ bulharské hudby národní. Obyčejně ji komponuje sám vesnický hudebník. Mnohý nezná sice not, ale přece ledakterému vydaří se motiv skutečně pěkný Jsem jist, že by skladatelé zde nalezli ještě mnoho původních myšlének hudebních, že by všickni se ulekli těch motivů tak originalních; někteří by je pokládali za více nežli za hudbu budoucnosti, ježto časté přechody z dur do moll aneb naopak, jakož i nezvyklé zvyšování aneb snižování tonů zajisté překvapuje každého cizince. Ale člověk přivykne tomu časem tak úplně, že to až lahodí sluchu jeho.

Skoro v celém Bulharsku také lidský zpěv pojí se s tancem, t. j. lid sám při tanci zpívá si choru. Bývají to jednoduché motivy beze všech variací a modulací: podobají se nejvíce písni. Text, obyčejně veselého obsahu, vztahuje se ku tanci. Bulharské národní písně mají ráz jihoslovanský; původních písní bulharských není mnoho, a ty jsou ze starší doby. Mají pak skoro vesměs nápěvy truchlivé; zajisté jsou to zvuky národa utlačovaného.

O stáří těchto písní rázu ryze bulharského pravil mi stařec 93letý, že je znal již otec jeho. Dědoušek mi jich několik zazpíval tak, jak jim v mládí svém byl se naučil; zpěv jeho pohyboval se bez taktu, nápěv podobal se spíše recitativu. Poznal jsem, že tyto nápěvy pocházejí od lidu hudby neznalého; ale přece mne některé překvapily správnou deklamací slova.

Tyto písně časem velmi se změnily. Braly na se více ráz melodický, čehož příčina jest asi tato: Když počala paroplavba po Dunaji a stavěla se tu železnice, přišlo sem množství cizinců, mezi nimiž mnoho emigrantův a j. Ti sem přinesli své národní písně jež tu zpívali, a od té doby Bulhaři přijali ve své písně více ráz melodický. Ano i ty staré jejich písně vyvíjely se vždy více co do melodie, ač tím nepozbyly své původnosti a zvláštnosti.

Novější písně mají texty od bulharských básníků, poesie většinou jest velmi krásná; jsou to nejvíce plody z doby osvobození Bulharska, a v příčině té lze říci, že Bulhaři nezůstávají za žádným jiným národem. Nápěvy k těmto písním jsou vzaty nejvíce z cizích písní, zejména z ruských a českých. Z písní českých slyšel jsem: „Kde domov můj“, „Hej Slované“, „Má milenka je dívenka“, „Horo, horo, vysoká jsi“, a mnohé jiné, které sem byly nejspíše našimi krajany a krajankami (harfenistkami) importovány. Také jsem slyšel bulharskou píseň s nápěvem rakouské hymny, ovšem tak změněným, že jsem ji nemohl skoro ani poznati. Všecky tyto písně zpívají Bulhaři zcela zvláštním způsobem, na konci taktu s přídavky koloraturními. Bulhaři a Bulharky mají vesměs hlas koloraturně vyvinutý: bez přídavku koloraturního nelze si bulharskou píseň ani pomysliti.

Některé písně zpívají se bez taktu. Za příklad uvádím zde jednu novověkou píseň, kteráž upravena v takt vyjímá se takto:

Tento krásný motiv pohybuje se na dvojité prodlevě jako skoro všecky tance bulharské. Kdo by se odvážil podložiti tu píseň harmonickými akkordy, zajisté by zničil její ráz národní. Želeti jest věru, že posud žádný Bulhar neučil se hudební komposici tak, aby vytvořil hudbu národu svému; neboť zde je takřka nevyčerpatelný poklad originalních motivů. Bulhaři milují zpěv a hudbu, k nížto jsou velmi schopni. Doufejme, že časem vyskytne se přece některý bulharský skladatel, jenž dokáže nepřátelům a tupitelům národů jihoslovanských, že tito mají také svou hudbu národní.

Marko Kraljević podle srbské národní poesie.

Napsal V. Jagić.*)

Marko narodil se ve Skadru nad Bojanou. z otce Vukašína**) a matky Jerosimy, sestry Momčilovy. Přirozeně narození i prvá léta mládí tak proslaveného reka nemohla býti beze všech zvláštních okolností. Podle jedněch byla matka Markova vílou, kteréž Vukašín se byl v jednom jezeře zmocnil, kterouž skrotil a ženou si učinil. On prý též vyrostl na prsou víliných; od víly prý dostal, za službu jí prokázanou, šavli a koně. Jinak se málo o jeho mládí vzpomíná. Též o poměru jeho k otci málo se vypravuje. Nebyl právě poslušným dítětem, sám otec ho jmenuje svéhlavým. V národní písni jeví se proto býti zástupcem a obrancem legitimity v otázce týkající se vlastní jeho rodiny. Vznikl totiž po smrti Dušanově spor o následnictví na trůnu srbském, náleží-li

*) Z „Archivu pro slovanskou filologii“ a dubrovnickém „Slovinci“ 1882. Aby se nerušil proud vypravování, vynechali jsme všechny doklady; komu by o ně šlo, najde je snadno v „Archivu“ na uvedeném místě.

**) Tento byl logothetem (= kancléřem) srbského cáře Štěpána Dušana již r. 1351., později místodržitelem části Makedonie.

toto devatenáctiletému Uroši neb někomu z kmene Mrnjavčevićů. Prototop Nedeljko — idealni to patriarcha srbského národa — obesýlá shromážděné velmože k Markovi, jelikož tento „se nikoho nebojí kromě boha“. Podle tradicí národních choval Marko státní listiny (carostavne knjige), co jest na něho přeneseno z historické úlohy otcovy. Marko vystoupí, nemluvě ani ve prospěch přítomného otce, ani ve prospěch svých strýců, Uglješe a Gojka, než rozhodně se vyslovil pro legitimního následníka Uroše. Anon se uvádí i poručníkem Urošovým a tak zastupuje nároky svého svěřence proti otci a strýcům, tak že jest i od otce, který i vražedného pokusu se dopustil, zaklet. Syn opětuje kletbu otcovu, na obou stranách se splnila. Jest viděti, že národ ve svém poetickém pojetí reka, na kterého idealy své přenesl, nechtěl přivésti do odporu s vlastní mu věrností k panovnickému domu, raději do sporu s otcem. Otec rekův padne v bitvě nad Maricou (1371.); později prý jednou poznal Marko náhodou šavli otcovu.

Ve zcela jiném světle objeví se nám poměr rekův k matce. Se zvláště teplým citem soustřeďují se všechny krásné vlastnosti dobrého, poslušného, milujícího a povinností svých vědomého syna v Markovi. Velmi pravidelně vrací se situace, že Marko s matkou býdlí na zámku Prilipském, o každém podniku béře radu s matkou, a podle té syn se řídí; tak dává mu matka ve vzpomenuté sporné otázce o následnictví moudrá naučení, která věrně provádí. Jindy klade mu na srdce, aby neužil pro svátek Slávy čili křestního jména zbraní: praví se, že nepěkné jest se zbraní vycházeti, ale ještě hůře matky neposlouchati. Ač ho tato poslusnosť přivedla i do nebezpečenství života, přece nedovolil si ni nejmenší výčitky proti matce. Ano on snaží se splniti i nemožné, co na něm žádá matka, zbraní se úplně vzdáti ve prospěch pluhu! — Co domů přinesl, matce dával uschovati; ona obstarávala domácnosť, prala krvavé prádlo, soužívala se, nevracel-li se dlouho syn, přemýšlela, jak by ho zachránila z neštěstí.

Marko měl bratra — Andriju. O tom národ rozmanitě vypravuje: podle jedněch byl v krčmě lstivě připraven o život, podle jiných ve sporu s bratrem svým; on také přináší Markovi zprávu o žvastavém vynášení se Filipa Madžarina.

I jedna sestra Markova se vzpomíná, která neprovdána žila u své matky; jí prý se zmocnil ban Viperský, ona u něho žila, a nevěrně chovala se k svému bratrovi.

Mnohem více vypravuje se o ženě Markově. Nejdříve nechtěl se náš rek vůbec oženiti, ač mu matka domlouvala, aby sobě podporu hledal a jí náhradu. Syn však se zdráhal, těžko prý najíti vhodnou mu ženu, která by zároveň i matce byla oddána. Skutečně se Marko několikráte marně ucházel. Podle jedné písně ucházel se o ruku sestry leckého kapitána Roksandy, ona jemu i jeho soudruhům ji odepřela, začež ovšem byla krutě potrestána. Ucházel se též o Ružicu, dceru prizrenského knížete Milutina, ale ona dala přednosť Milanu Toplicovi; její svatbě byl Marko přítomen. I jedna sirota mu odepřela, jelikož už s jiným

byla měnila snubný prsten. Velice nevěrně choval se však Marko k jedné kněžně arabské, kteréž slíbil, že si ji vezme, vysvobodí-li ho ze žaláře, kde již sedm let seděl; on byl by dodržel slovo, kdyby nebyla černá ramena a bílé zuby při černém obličeji dívčině činily na něho tak odporný dojem: tasil šavli a rozsekal ji na kusy. Na pokání konal dobré skutky, a stavěl kostely. — Chceme-li všechny tyto ženitby Markovy přivésti do chronologického pořádku, musili bychom říci, že mu bylo nejméně třicet let, než opravdu se oženil. Nevěstou jeho byla dcera bulharského krále Šišmana, neb dcera dožete benátského (podle historie jmenovala se Jelena, dcera Chlapaenova). Při vší té rozdílnosti v udáních o její rodině, svatba sama jest vyšperkována tragikomickou událostí. Když četný svatební průvod přišel pro nevěstu do rodného domu, pokusil se děver na cestě, kde se přenocovalo, nevěstu zavésti (podle jedné písně byl to dože benatský, podle jiné Mujoalaj beg, jinde se nejmenuje); ona nejdříve chtěla na něm, aby si vousy oholil, a pak šla s těmi vousy k Markovi, čím úmysl děverův se objevil, a děver smrtí potrestán. Jiným způsobem vypravuje se svatba Markova s dcerou bana zaderského. Ve sbírce Vukově jmenuje se žena Markova vždycky Jelica, co se srovnává s podáním historickým, ve sbírkách (Petranovićově, Stojadinovićově a Jukićově nazývá se Angjelija, u S. Milutinoviče jmenuje se taktéž Angjelina, tamtéž byla prý dcerou cařihradského cáře Kostadina, kterou Marko vysvobodil z hanby, státi se ženou Arabovou, u Mažuraniće sluje Handjelija. Markova žena nehraje pěknou úlohu, on sám vyslovuje zásadu, že žena musí veskrz býti muže poslušna, podle toho řídil se též její poměr k muži. Když se jednou světila Sláva, posluhovala hosti sladkostmi, Marko vínem, a matka obstarala stůl pro chudé a žebráky ustanovený. Něžnosti srbské národní poesie jest čestným důkazem, že Marko nikdež se nedopouští nevěrnosti vůči své ženě. Když jednou v závodu přemohl Alilagu, nechtěl přijmouti od Turka za cenu ustanovenou ženu, neboť „ja na domu imam ljubu vjernu plemenitu Jelicu gospodju“. Rovněž nechtěl od tureckého císaře darem přijmouti ženu za Jelicu, která se dostala do zajetí. I když jeho žena se dopustila očividné nevěrnosti, o které se v dějinách vypravuje (srvn. Jirečkovy Bulh. dějiny), líčí ji píseň jako úplně nevinnou neb aspoň neproviněnou. Vypravuje se, že turecký císař Bajazit kdysi volal Marka na pomoc proti Arabům; za jeho nepřítomnosti přišel osobní nepřítel Markův, Mina z Kosturu, zbořil zámek a zmocnil se ženy. Válka dlouho trvala, Marko byl zraněn — hojil rány tím, že mnoho pil; když se dověděl o svém domácím neštěstí, sebral malý hlouček věrných a táhl s nimi na Kostur. Za mnicha převlečen dostal se do zámku, vypravoval tam vymyšlenou historku o smrti Markově, Mina těší se. že nyní překážka svatby odpadla, a dal se domnělým mnichem oddati — začež životem pykal. Takým způsobem věděla národní píseň odstraniti vše nepřistojné s únosu. V jiné písni zastupuje Minu Kosturského jistý Kožulić. Marko vrací se jako „frater“, před

ním jeho ženu nevrlý pán trýzní a za to se zavraždí. Nikdež nelíčí píseň ženu jako vinnou. Jsou ovšem v té, jak se zdá velmi oblíbené látce mnohé variace, někdy chatrné; tak praví se v jedné. že Marko nalezl Ninu v krčmě s milou Angjelijí huleti a zabil ho nejobyčejnějším způsobem. Ještě podivněji se o tom jinde vypravuje, pomocí Turka Belilagy přemůže nepřítele a dá ženu Turkovi darem! — I jiným způsobem objevuje se v jiné písni nevěrnosť ženina: Marko vyzývá ji, aby zpívala, ona se však bála svého někdejšího ženicha Malety; když došlo k souboji mezi Markem a Maletou, objevila se Angjelija zcela nevěrnou k Markovi, jak v jiné písni Markova sestra; přece však přemohl svého protivníka. Rek může podle národní fantasie míti jen ženu — rekyni, a tak vypravuje se též, jak Marka po honbě ve spánek upadlého tři Turkyně přepadly, ale vlastní žena (za mnicha převlečená) ho opět vysvobodila.

Vzpomíná se též „mio sestrić Kraljevića Marka“, jménem Nejačak Ognjane, neb i zmaj ognjeni Vuk. Tento sestřenec byl by málem Marka zabil, jak v ruské národní písni Sokolnikov Ilju Muromce; když se však poznali, padl přece mladík krutě rukou Markovou. I v jiných písních zabije Marko svého sestřence; Marko dovídá se od hvězd, že hoch jest silnější než on, zabije ho lstivě. ač v něm poznal svého sestřence; jinde jmenuje se Dragiša a nepadne rukou Markovou.

Hádankou jest, proč mezi všemi hrdinskými postavami srbského národa z XIV. věku právě Markova nejvíce vynikla. Snad jest právě jeho velká fysická síla, která dala první podnět, že pozornosť obrazotvornosti lidové v něm soustředila. Zajisté však přispěly podstatně k tomu blízké styky, které měl s Turky; neb ty právě umožnily mnohou prospěšnou intervenci pro utlačované. To ho již za jeho živobytí učinilo popularním a jméno jeho v paměti národa nezapomenutelným. Podle pojetí srbské pověsti hrdinné musíme si pro druhou polovici XIV. stol. mysliti celou řadu vynikajících, osobní konavostí imponujících osobností, které obrazotvornosť lidová během času, jmenovitě když téměř všickni nimbem mučednické koruny jako oběti turecké přemoci ozářeni byli, k poetickým postavám hrdinským vyvinula. Z těch uvádí národní poesie jako druhy Markovy jmenovitě Miloše neb Miloše a Relju, Dojčina Petra Solunského, Toplicu Milana, bega Kostadina a celou řadu jiných. Z těch jest Marko nejsilnějším, v mnohých kritických okamžicích, o kterých písně národní zpívají, jest poslední nadějí a ochranou. Luka Kapetan praví ke své sestře — chceš-li mužem nejsilnějšího, vol si Marka, chceš-li nejkrásnějšího vol si Miloše. Ale tato uznaná síla rekova nevylučuje, že někdy sám do největšího nebezpečí se dostane a teprve jiným zachrání: tak Dojčín jest volán na pomoc, aby vysvobodil Marka z vězení: Marko s Milošem jest zajat, Milan Toplica jim opět zjedná svobodu; Marko sám uznává, že Relja Pazarský jest silnější; po smrti tohoto silnějšího hrdiny se jednou vyslovuje Marko o jeho síle následovně: on prý platil za sedmnáct Marků a jednou za-

chránil jeho samého i Miloše pod ramenem z příkopu. I Ljutica Bogdan byl takým hrdinou ze starší generace, kterého i Marko se strachoval. V jedné písni vypravuje se, jak Miloš, Relja a Marko Ljuticu potkali, Ljutica oba prvé zajal, ale Marko je nevysvobodil snad tím, že přemohl Ljuticu, než vykoupením.

Jak viděti, Marko ostal v srbské pověsti hrdinské na toliko člověkem, že i několik současných hrdin starší generace se bál a je za silnější považoval. Odkud však jeho veliká síla? Podle písně národní dědil ji od svého ujce Momčila. Žádné samostatné písně neopěvují hrdinské skutky tohoto Momčila, zmizely z paměti národní (jen v Bogišićově sbírce jeví se ještě někdejší význam toho hrdiny, měl nevěrnou ženu jak Kraljević Marko, devět bratří jak Jug Bogdan, devět synů, okřídleného koně, Jabučilo nebyl slávou menší Šarce Markova, v jeho těle jsou dvě srdce). Tomu silnému ujci, jehož sestra zvláště se vzpomíná, rovná se sestřenec jeho Marko. Podle líčení národní písně jest Miloš sice vyšší vzrůstem a ramenatější než Marko, ale celý vnější zjev Markův musil více imponovati, neb byl strašlivější. Tlačil-li si sobolí kalpak hluboko do hlavy, že zakryl čelo až k brvům jeho černých očí, musil to býti strašný pohled. Oblek hrdinův řídil se přirozeně podle okolností, byl zcela jiný, šel-li na ohledy, jiný táhl-li proti nepříteli: tu hraje vlčí kožich velkou úlohu. Zbraně měl: damascenskou šavli (zdali tu, kterou koval Novak kovač?), luk (jmenovitě tatarský, tataranka se slaví), kopí a hlavně kyj (šestoperi zlatni buzdovan, teška topuzina), který házel po utíkajícím nepříteli. Účinky těchto zbraní jsou ovšem děsné, nadlidské takřka, kdežto Marko rány svých protivníkův ani necítí; kdysi hodil mu někdo topuz do zad a Marko pozdravil ráno drasticky: „ne budi mi buha!“ (= blecha).

Nejmocnějšího a nejvěrnějšího spojence měl Marko ve svém koni Š a r c i — jmenuje se Šarac, neb byl strakatý jak vůl. Marko na něm nejen jezdíval, než i spával, neb aspoň podřimoval. Celkem byl kůň právě tak zvláštní, jako jezdec. Skákal na tři kopí do výše, na čtyři do délky, přebrodil Dunaj atd. Mezi oběma byl velmi důvěrný poměr. Kůň rozeznával přítele a nepřítele právě jako jezdec, účastnil se na každém boji hrdinově, neb kousal koně protivníkova atd. Neseděl-li hrdina na něm, než na příklad v krčmě, kráčel hrdě před ní; objevil-li se nepřítel, nepustil ho dovnitř; spal-li hrdina, vzbudil ho a pod. Ovšem uznával Marko zásluhy svého koně, objímal a líbal ho, dával mu mnoho vína atd. Šarac prý žil 160 let, pak se na vždy rozloučili, hrdina probodl ho před svou smrtí.

Vedle koně zmíniti se musíme ještě o s o k o l u, který Marka často jmenovitě na honbách doprovázel. Pták byl právě tak „jogunica“ (= svéhlavý), jako kůň a hrdina sám, vynikal právě tak nade všecky turecké sokoly, jako Šarac nade všecky nepřátelské koně. V nouzi obstarával pták hrdinovi donášení listů.

Ještě jednoho spojence měl Marko, jehož ochrana vlastně stále jen neviditelně nad vyvoleným hrdinou bděla a jeho skutkům úspěchu a slávy zjednávala — to byla víla. Víly se volají

v nejvyšším nebezpečenství na pomoc. Jmenovitě jedna „víla posestrima" jest srdci hrdinově velmi blízka. Líčí se jako matka dvou dcer (zdá se téměř, že to byly děti Markovy), s kterými se zároveň dostala do zajetí tříhlavého Araba, byla však Markem osvobozena. K jiným se tak nechoval. Tak na př. přinutil Marko jednu vílu, která Miloše do srdce byla zranila, že jeho soudruha vyléčila; podobně chycena byla jedna víla chrty a musila Stjepana Jakšiće léčiti. Jiná víla pronásledována, přemožena a násilně vdána za jeho soudruha Relju. Než Marko byl od jedné víly i tak zraněn, že musil hledati hojení své rány v Chilendaru.

Jednu vlastnosť má Marko společně se všemi epickými hrdinami, nesmírnou totiž sílu v pití. Užíval vína v nesmírném množství, jím se cítil znova posilněným, ano vyhojeným. Někam-li vyjel, stalo se pravidelně, že zavěsil na jablko u sedla měch plný vína; dostal-li žízeň, nedělaly se mnohé okolky, než kde právě byl, sestoupil s koně, zarazil dlouhé kopí do země, uvázal na to koně i sedl si na zemi a začal z měchu píti; brzy čerpal z něho „legjanem" (džbánem) dvanáct ok velkým, brzy vypil všechno víno najednou. I krčmy pilně navštěvoval, mnohý boj ve krčmě neb před ní začal a po skončeném boji opět se krčma vyhledala. Ke svým drahým přátelům počítal „krčmaricu" Maru. Marko však nijak nebyl opilec, jen nepřátelé mohli mu tak nadávati, nazývajíce ho „pijanica"; on pil, neb bylo to potřebou jeho hrdinné letory, mnoho píti, tím zachoval svou fysickou sílu v pravé rovnováze. K čemu podle běžných ponětí jest potřebí lékařů, tu stačilo Markovi víno, jím se léčil. Jen vnitřní nemoc přiměla hrdinu, aby pil vodu.

Takými vlastnostmi jsa nadán, byl Marko všem strašným, nikdo si nepřál ho potkati, každý se mu rád vyhýbal. I když již umřel, ležel osm dní mrtev a nikdo neodvážil se přiblížiti se k němu, myslili, že spí. Byl-li u přátel na návštěvě, hledělo se bedlivě na to, je-li dobře či špatně naladěn. V posledním případě bylo radno nechati ho jeho cestou jít. Ovšem šli mu v spřáteleném zámku uctivě naproti, při čemž se opakuje obyčejná formule pozdravní: ruke šire, u lica se ljube. Potkal-li však nepřítele, užil ihned podle potřeby šavle neb palcátu. Stál-li před četnějším zástupem, konala šavle pravé divy, v jedné potyčce na př. s dvanácti Araby rozsekal je tak, že z dvanácti učinil, jak praví píseň, dvacet čtyři. V situacích velice nebezpečných vrhl se na nepřítele tak, že šavli pravou rukou, kopí levou a uzdu koně zuby držel. Za utíkajícím nepřítelem hodil z pravidla topuz neb buzdovan, který nikdy takřka s cílem se neminul. Zřídka kdy došlo k zápasení, co často se nám naskytá v ruské epice. Dovoleno bylo užiti malé lsti, aby se protivníku dostal na slabou stranu.

Přemožený protivník, nebyl-li zabit, uvázal se na jablko u sedla koňova; zajal-li hrdina dva, hodil je svázané jak dva pytle přes koně. Zabitému nepříteli usekl obyčejně hlavu, kterou do pytle, kde byla píce pro koně, strčil neb na jablku od sedla upevnil. Ženu, která Marka urazila, bil do tváře, jiné usekl ruku.

jiné vypíchly se oči (nikdy však neučinil násilí). Jistému Novaku kovači useknul Marko rovněž ruku, aby jinému již takou šavli neukoval. jako jemu ale za to ho tak štědře obdaroval, že odtud mohl úplně bezstarostně býti živ.

Podle pojetí srbské pověsti hrdinské jest Marko neunavný bojovník — boj. toť jeho živel. Když mu matka vytýkala, že se stalo jí už těžkým, stále jen práti jeho zkrvácené šaty, vzal sice jako poslušný syn pluh a voly a začal orati, ale ne hory a údolí, než císařské silnice; Turci činili mu výčitky, on je zabil pluhem, vzal jim peníze, které měli s sebou, přinesl je matce a pravil „to sam tebi danas izorao". Nebyl-li ani v boji neb válce, ani v zajetí, seděl podle národní písně doma u matky, kde žil střídmě o suchém chlebě a červeném víně. Jen když se Slava slavila — u Marka padla na den sv. Jiří — žilo se pansky. Poměrně zřídka děje se zmínka vedle matky o ženě jeho; i sluha jménem Vaistina, jinde Goluban se vzpomíná. Marko konal povinnosti pravoslavného křesťana, v neděli a ve svátek navštěvoval služby boží, zpovídal se a přijímal, stavěl kostely, co ostatně i historicky jest dotvrzeno. Jednou zastihl ho pro zanedbání svěcení neděle trest na honbě. Pověrám byl oddán jak jeho národ, tak na příklad bál se zlých snů, klopýtnutí věrného jeho koně bylo mu zlým znamením atd.

Abychom pověděli několik slov o hlavním obsahu života, o hrdinských skutcích Markových, musíme vzíti ohled na jeho dobu. Zlatá doba srbských dějin, kde srbská říše měla legitimního panovníka ze všeobecně uznaného domu panovnického, byla již ukončena, když se počal poeticky utvářeti cyklus písní o hrdinných skutcích Markových Scházelo zde také středisko činnosti hrdinské, jaké bylo u Ilije Mumronce v Kijevě a jeho knížat; Turci, když tak působili hlavní náraz na vývoj hrdinské pověsti v této fasi, nebyli přece ještě tehdáž v oné nesmiřitelné protivě k Srbům, jakožto křesťanům. jak později v době, kdy Marko kvetl; jmenovitě u Marka nemohla tato protiva k tureckému tak ostře vystoupiti, jelikož se v paměti národní jeho přátelské styky s Turky příliš hluboce zakořenily. Schází tedy hrdinské činnosti Markově podle národní poesie jednotný princip, zcela podle nerozhodného chování se srbského národa i po smrti posledního legitimního panovníka.

Celý obsah vypravování o hrdinských skutcích Markových rozpadá se ve čtyři skupeniny: 1. v boje proti osobním jeho protivníkům; 2. v ochranné služby konané jeho přátelům, jmenovitě u průvodů svatebních, které si musíme mysliti spojené s jistým nebezpečím pro přepadení ze zálohy; 3. ve válečné služby konané tureckému císaři a utrpená při tom nebezpečí, zajetí atd.; 4. v chránění slabých, potlačených a nevinně trpících. Všecky tyto jednotlivé případy mají společno, že vždycky Marko, jsa vyzván neb okolnostmi přinucen, mocnou svou sílu musí vyvinouti, velmi zřídka hraje úlohu zpupného útočníka bez provokace. Velmi krásně vyslovuje se to ve velkém bolu, který cítil pro nevěru, již

se dopustil na arabské kněžně. Byl-li právě proti svým příbuzným tak krutým, že na př. bez podstatných důvodů svého sestřence zabil (neb i svého strýce Vladetu), jsou to zbytky starých povahových znaků epických reků, nemají tudíž individuelní platnosti.

Markovými osobními protivníky nebyli tak Turci, než rozdílní sousední velmožové; na př. Ljutica Bogdan, jehož nepřátelství proti Markovi není jaksi odůvodněno (Marko objevuje se i mezi svatebními hostmi Ljuticovými), neb Filip Madžarin, který hrozil, že Markovu hlavu narazí na kůl svého dvoru, ale Marko ukázal mu, že hrozbu tu nelze provésti; neb Mina Kosturský, známý únosce jeho ženy, o kterém nahoře byla řeč; neb jeden starý džidovin, i Arab jakýsi a j. v.

Hlavně dovedl Marko urážky neb trýznění jeho přátelům činěné mstíti. V řadě průvodů svatebních jest brzy družbou, brzy svedkem, nejvíce jest však k nim proto zván, že nebezpečí se čekalo a osvědčeného hrdinu chtěli míti po ruce. Skutečně jest v takých případech z pravidla Marko poslední ochranou, útočník jest zapuzen a obyčejně životem musí odvahu svou zaplatiti. Tak nalézáme Marka v svatebních průvodech Gjurgja Smederevce, Stojana Popoviće, caře Stevana, bana Janockého; v svatebních družinách Zmaje Vuka, Jankoviće Stjepana, Jakšiće Dimitra a Jakšiće Stjepana; ano i svatby krále Ledjanského s dcerou krále „Gjurgjije“ se súčastnil. Všude se hrozící nebezpečí jím šťastně odvrátilo. Před hněvem Viliným zachránil svého přítele Miloše: stejným způsobem Relju. Miloše s jinými zajatými reky vysvobodil z vězení Vuče Gjenerala.

I u Turků jest osvoboditelem z nouze; tak na př. pomohl tureckému císaři, aby ho sprostil hanby, že by jeho dcera se vdala za Araba. Postoupil též boj s Musou Kesedžijou, který se dopustil takých násilností, že turecký císař vypsal velkou cenu, aby se ho zbavil. Marko byl právě ve vězení tureckém. Boj byl velice těžký, i víla musila přijíti na pomoc, jen lstí ho mohl přemoci. Z pomsty za zabitého Musu byl jednou Marko od jeho bratra Gjema brdjanina zajat (v okolí ochridském) a jen pomocí příznivé mu krčmarice vysvobozen.

Poměr Markův k Turkům podivně se charakterisuje v jedné písni, kde se vypravuje, že dostal trojí pozvání najednou: od budinského krále ke svatbě, od Sibinjanina Janka ke křtu, Bajazet ho ale prosil o pomoc proti Arabům; na dovolení a svolení matčino rozhodl se podporovati Turka. Turecký císař nazývá ho svým „posinkem“ (přijatým synem) jiného Turka, Alilagu, má pobratimem. Marko znal i turecky, co se tím motivuje, že sedm let u Arabů jako zajatý „sloužil“.

Nesmíme však mysliti, že buď Marko na Turcích neb tito na něm byli nalezli zvláštní zalibení. Z pravidla toto kamarádství nevzalo šťastný konec. V jedné písni vypravuje se, že Murat-vezir pozval Marka Kraljeviće na honbu sokolí a honba tím končila, že Turek se všemi lidmi přišel o život. Turecký císař asi

příliš si to nevzal k srdci, neboť obdaroval Marka štědře. I v jiné písni naskytá se „pobratim“ Markův jménem Murat-vezir, od kterého byl sice Marko zpit a svázán, na konec však přece malou lstí šťastně ušel. Rovněž nezůstalo nepotrestáno, že Turkové násilím k Markovi vnikli při slavení Slávy; z lásky k matce a z úcty ke svátku neprolil sice krve, ale přece nahnal jim svým mocným palcátem taký strach, že byli rádi, když se mohli velkým počtem zlata vykoupiti.

Právě proto, že Marko Turkům mnohou službu prokázal, dovolil si i ledacos, co bylo ve prospěch jeho druhů u víře. Ujal se na př. otrokyně (= křesťanky) proti dvanácti zpupným Arabům (= Turkům), vysvobodil ji a později provdal. Udatně se staví na odpor rozkazům tureckým, které ukládati měly křesťanům snižující obmezení: na Ramezan aby nepili vína, aby nenosili nabroušených šavlí a nešatili se zelenou barvou. Překrásné jest jmenovitě jedno líčení, kde hrdina na Kosovu — t. j. na místě, které pověstnou porážkou tak proslulo — potká dívčinu, ještě mladičkou, krasně vzrostlou, ale již s šedivými vlasy. Jaké hoře tak záhy její vlas učinilo šedým? Arap-prekomorac (zámořský) vydíral na Kosovu od snoubenců, kteří se chtěli oddati, velké dávky; kdo nemohl větší summu peněz sebrati, nemohl se oddati. Jiných ještě horších zločinů dopustil se tento zlosyn. Marko obdaroval dívku tak bohatě, že daň zapraviti a vdáti se mohla; to však mu nestačilo, tyran musil se zničit, co se i stalo.

Ještě jiné mnohé krásné stránky povahy hlavního hrdiny srbské epiky slušelo by vytknouti, než při krátkém náčrtku jeho hrdinských skutků nemožno o všech se zmíniti. Připomenu jen, že odepřel tureckým císařem mu nabídnutý úřad agy, neb nechtěl se obohaceti vydíráním svých spoluvěřících. Jindy pozval svého přítele Marka beg Kostadin ke svěcení Slávy, ale ten nechtěl slavnosti se súčastniti, jelikož beg chudé z domu vyhnal a jen bohaté častoval, jelikož novým povýšencům dával přednosť před schudlými a jelikož se jeho otec a matka nesúčastnili stolu.

Ano i s nevinně trpícími zvířaty má Marko soustrasť, jako se sokolem, orlem.

Také tahy jsou starodávné a odpovídají lépe původnímu, ještě nezkalenému obrazu než pozdější znetvoření, které Marka daly sklesnouti v práče, hajduka nejobyčejnějšího druhu. Na čas a místo třeba vzíti ohled. Je-li Marko též znám široce daleko, ano může se říci na celém prostoru Bulharů, Srbů a Chrvatů, největší slávy požíval přece vlastně v nejbližší své domovině, okolo Prilipa, v Macedonii a v starém Srbsku. Čím dále na severozápad, skrze Bosnu ke Chrvatsku, tím více blednou jednotlivé stránky jeho obrazu. Vypravuje-li jedna píseň, jak Marko se vypíná, kamkoli přijde, jak dívky miluje a jak převlečen k dívce ve věži střežené vnikl, jest to toliko zpitvoření pravého obrazu.

Od své přítelkyně, víly posestrimy, dověděl se Marko, že jeho konec se blíží. Pravila výslovně, že nepadne ani od ostré šavle rekovy, ani od smrticího kopí, než rukou boží, u „staroga

krvnika". Poslala ho do pohoří „urvina planina" zvaného tam stály dvě štíhlé jedle a mezi nimi studánka, tam má jíti, pohleděti do hladiny studnice, pak se doví, kdy zemře. Marko uposlechl rady své přítelkyně; co ve studánce spatřil, nevíme, ale všecko ukazuje na blízkou smrť, neboť — zabil svého milovaného Šarce, rozlomil šavli, zahodil topuz do moře, napsal svou závěť (zanechal tři pytle zlata — jeden na pohřeb, druhý na kostely třetí pro chromé a slepé!), kterou pověsil na daleko viditelnou větev, svlekl dolman, rozprostřel jej pod jedlí, pokřižoval se, lehl si, stáhl kalpak přes oči a umřel. Osm dní takto ležel. všickni strachy se mu vyhýbali, až igumen svaté hory, Vaso, s jahnem Isaiášem přišel, psaní pozoroval a z toho soudil, že Marko jest mrtev. Položil mrtvolu na koně, přivezl ji v galeře na Athos do kostela srbského kláštera Chilendaru, a pohřbil jej tak, že nikdo hrobu jeho nezná. Pověsť národní vypravuje, že Marko spí a určí, kdy se probudí.

I Bulhaři znají Marka, aspoň bulharští Macedoňané, ale sotva jest možno podle bulharské národní poesie nakresliti poněkud jen úplný obraz této postavy rekovské. Podle toho, co nám sbírka bratří Miladinovců poskytuje, nelze sice pochybovati o identitě hrdinově, ale obrazotvornosť bulharského lidu vnesla do povahy hrdinovy, jak ji ze srbské poesie národní známe, i také stránky, které celému obrazu podstatně jiné vzezření dávají. Jeho vysoký rod, jeho příbuzenské styky zdá se, že ani nezná bulharská poesie národní (ač i podle ní bydlí v Prilipu). Matka jeho se sice vzpomíná, ale při poměru synově k matce postrádáme oné něžné, úctyplně oddané pozornosti, jak ji nalézáme v srbské poesii národní; poukazuji jen na píseň jednu, u Srbů zcela nemožnou, kde Marko své matce buzdoganem hrozí, neobstará-li mu jistou nevěstu a nepošle-li mu ji na jeho Šarci. Žena Markova jmenuje se nejčastěji všeobecně Markovica, též Angelina, neb Jelena; rod její jest nejistý, o svatbě není nic povědomo. Jistá Grozdana podle jedné písně nabídnutí Markovo odmítla, poněvadž je prý on pijanica; v jiné vypravuje se o únosu krásné dcery popa Nikoly; zdali to byla pozdější Markovica? Žena asi v míru se svým mužem žila; ona byla velmi moudrá a mladá Bulharský Marko dává patrně přednosť domácímu krbu před vším ostatním; jen zvláštní okolnosti mohly ho přinutiti, že se vzdal mírného svého života. Únosu jeho ženy se též připomíná; únosce jmenuje se Gruica, a brzy Markem o život přiveden; měl dvanácte srdcí v těle (neobyčejnou sílu Gruicovu vzpomíná srbská národní píseň, považuje ho i za většího hrdinu než Marka). V bulh. písních národních zachrání ostatně Markova žena vlastní chytrostí i sebe samu (jako na př. se vysvobodila se lstí z moci jednoho Araba, který byl Marka uspal jedovatými nápoji a ji pak uloupil, a zabila ho také) i svého muže. Též o nevěře ženině děje se zmínka v bulharské poesii národní, Marko přijde jí na stopu a potrestá ji spálením; svůdce jmenoval se „leven Duka".

O bratru Markově není nic slyšeti, za to jmenuje se sestra Šaina. Jako otrokyně císaře tureckého utekla ze Stambulu, tento ohlásil odměnu za její zajetí; když ji nikdo přemoci nemohl, obrátil se na Marka, vyšlo však na jevo, že to starší sestra Markova (mladší slula Angelina). Když si oba radostí padli do náručí, sklesli až po kolena do země; radostně vrátili se do Prilipu k matce Vzpomíná se také Magdalena, sestra Markova, kterou by si byl Marko nepoznávaje ji, málem za ženu vzal, než staly se divy a zamezily zločin. Jedna sestra Markova dostala se také do zajetí arabského. Jinou, mladší tedy sestru Markovu Angelinu pokusil se unésti „Gino arnautin“; zde se zmiňuje též „krčmarica“, jíž Marko děkuje svůj život; mimo to uvádí se ještě srdnatá Marie, jíž Marko nazýván vujko (ujec).

Ovšem jest Marko i v bulharské poesii epické z pravidla nejudatnější. Tak se optal hvězdy večernice, je-li kdo jeho udatnější; odpověď zní, že „diete Dukadinče“. Marko hotuje se, aby toto dítě vyhledal. Na cestě dá si od rolníků palác Dukadinův popsati. Když se byli hodně napili a najedli, počal boj: nejprve házeli kameny, Marko hodil tři hodiny daleko, Dukadin tři dni a tři noci. Přece však zabil Marko svého nepřítele v dalším boji (objevuje se zde též jistá příbuznosť, která jest epicky úplně správná). Podobně zabil Marko Gruicu, který i nad drakem zvítězil, kterého „deli Marko“ přemoci nebyl s to.

Hrdinové, kteří s bulh. Markem přicházejí do styku, nejsou titéž jak v srbské epice národní. V jedné písni národní nalézáme shromážděny Dojčina Solunského, Janka Janinského a Kraljeviče Marka z Prilipu; v jiné zajal Arab šest reků: Marka, Novaka, Gruicu, Tatomira, Jankula a Miloše; osvobozeni byli Sekulou.

Celkem jest hrdinská činnosť Markova ještě méně sjednocena než v srbské epice; celá postava nevystupuje tak vyvinuta jak tam. Hlavní tahy sice souhlasí, ale právě toto souhlasné na mě aspoň činilo dojem spíše vypůjčené než původně a samostatně vyvinuté látky epické. Uznávám, že ještě nemohu souditi s plnou jistotou, jelikož nemám dostatečné látky. Zajímavá a původní jest jedna píseň ve sbírce bratří Miladinovců: Marko staví kláštery (70 na Kosově poli, v Skopji klášter sv. Dimitra), vše bez svolení tureckého císaře; ukládá mu o život, slibuje velké dary, naposled i ženu Markovu tomu, kdo ho přemůže. Arab jeden se nabízí, převlečení hraje hlavní úlohu, lesť se podaří, Marko, Gruica, Debel Novak, Tatomir, Jankula a Miloš — všickni dostanou se do jeho rukou, jen Sekulovi se podařilo je vysvoboditi. Překrásná jest jiná píseň, zrovna tak původní, nadepsaná „Marko a dimna gora“; Marko táže se hor, proč najednou tak vyschly? A odpověď zní: od hořkých slz nesčíslných otroků, kteří horami putovali, poháněni Turky. Jsou potom osvobozeni.

Nové a srbské epice neznámé jest časté opakování „banů“ a „králů“, v jichž středu Marko se pohybuje. Patrně dokazuje to jen nedostatek pravého historického pozadí, které tak podivuhodně žije v srbské poesii národní.

Vůbec každý, kdo jen několik epických písní bulharských přečetl a sobě současný obsah srbských byl rozmyslil, musil pozorovati, že srbské písně národní obsahují nepoměrně bohatou hojnosť realní praecisnosti v osobách, místnostech a pod. Ve většině srbských písní lze nalézti místo děje takřka topografickou důkladností až do nejmenších podrobností charakterisované a hojnosť ostře nakreslených osobností, kdežto v bulharských více neurčitosť převládá, která téměř na pohádky upomíná. Tak na příklad v jedné písni plísní se Marko od „sedmdesáti králů“ proto, že Gruica s desíti srdcí zabil; plísní ho a on — utíká! Jinde vypravuje se: „králové a banové“ jsou shromážděni, radí se o volbu „králíčka“. Zvolí chudého Mitra, který měl krásnou, moudrou ženu. Mitre jest velmi chud, musil by „krále a bany“ častovati, nemá však na to. Moudrá žena ví si rady Vezme „božju veresiju“ a připravuje hostinu. Když hrdinové (to jsou ovšem králové) u hostiny jsou shromážděni, podala svého syna Jovana Markovi, aby mu přistřihl vlasy, t j. aby mu byl „šišanikum“). Tak dostalo dítě tak bohaté dary od Marka, že matka všecky výlohy zapraviti mohla a jí ještě mnoho ostalo.

Major Korzeliński.

Polská črta z roku 1863.

Píše Jiří Bittner.*)

Milý můj, drahý majore!

Už tě není více. Už jsi v kraji tom neznámém, z jehož břehů žádný poutník se nevrací. Ustlali ti ve chladný rov. A co na tobě tělesného — prach — rozpadá se v prach.

A duch tvůj? Jest mi, jakoby šelest jeho perutí ovíval mé skráně, vzbuzuje tím tyto upomínky, jež věnuji památce tvé, můj drahý majore,

Věřím v jistou nepomíjejicnosť. Věřím, že lidé zlí umírají jak tělem tak duchem. Ždám si toho.

Nevěřím však, že poctivci, jako ty, když vetchou tělesní schránku vracejí matce zemi, také duchem rozpadnou se v nic. Nevěřím!

Vidím tě před sebou živě, jak jsi se mi zjevil před dvaceti lety, zdravý, statný šedesátník. Když první dostalo se mi zprávy, že jsi jako osmdesátník klesl v hrob — pohnut želel jsem. Slzel jsem upřímně — starý příteli.

* * *

---

*) Pan Jiří Bittner, jeden z nejpřednějších současných dramat. umělců českých, uveřejňuje v rozličných našich časopisech a sbornících (v „Osvětě“, „Politice“ a j.) své vzpomínky na účasť v polském povstání r. 1863. Do této sbírky náleží také tato črta. — Při té příležitosti budiž nám dovoleno zaznamenati následující výjev z památné návštěvy Čechů v Krakově. P. Sz., jemuž p. Bittner věnoval vřelou vzpomínku v „Osvětě“ a v „Politice“, přihlásil se kolínským výletníkům v krakovské Střelecké zahradě, že — žije.

Raněn v Kongresovce vrátil jsem se do Haliče. V ošetřování vzal mne přítel Szyb..ski. V jeho zámečku klidné zažil jsem chvíle.

Nebylo však tam dlouhého pobytu. Hrozila prohlídka vojenská. Bylo mi ujeti. Zavezli mne do Č. — do hospodářské školy, jejímž ředitelem byl major Korzeliński.

Povoz zastavil u vrat ústavu. Uvítal mne on sám — ředitel, major. Vzal mne pod paží.

„Pojď hochu, budeš zde na nějakou dobu jist."

Bylo to již s večera. Zavedl mne do jídelny. Při svitu lampy prohledl jsem si majora. Zdatná postava — něco přes šedesát. Postava svalnatá, mužná, širokých ramen, hlava pokryta plně sněhobílým vlasem, obličej pleti červeně osmahlé, orličí nos, pod ním dvé hustých bílých polských knírů — na první pohled výraz obličeje přísný. Ne, ne. Potřebí pouze vpatřiti se v ty dvě modré očí — v tak neskonalé dobrotě zářící. Rázem získal si všecku mou oddanosť.

Žaludek můj hlásil se. Vyzýval mne k jídlu.

„Přeješ si trochu piva nebo vína?"

Netroufal jsem si — pohledl jsem na jeho sklenku.

„Neostýchej se — já sám piju po celý svůj život pouze vodu."

Rozhlížel jsem se po pivě i po víně.

Můj ty Bože! je-li člověku sedmnáct let, pil by snad jak pivo tak víno.

Čtveračivým okem pozoroval mne.

„Víš co, smluvíme se. Máš ránu a proto bude vhodné" — i nalil mi tři čtvrtky vody a zbarvil to trochu vínem. — — — A když jsme pojedli a mírně popili — pravil: „Teď, hochu, na kutě, půjdeme spat."

Šli jsme.

Zavedl mne do malého přízemního pokojíku.

„Tady spíš ty a vedle já."

Ukázal do vedlejšího pokojíku, kamž bylo viděti skleněnými dveřmi.

„Spi, hochu, klidně! Dobrou noc. Ráno prohlednu tvou ránu."

Pohladil mne po tváři a vešel do své ložnice. Rychle jsem se odstrojil, shasil svíci a ulehl jsem.

Skleněnými dveřmi však pozoroval jsem majora. Zvolna odstrojil se — pak pokleknul u postele, ruce sepjal a modlil se. Křížem se požehnal, shasil svíci a ulehl.

* * *

Spal jsem jako dudek. Cítím ve snu, že mne někdo tahá za rukáv u košile.

Probudil jsem se konečně. Slunko už vzhůru. Byl to major.

„No, hošíčku, chceš zaspati tak krásný poránek?"

Mnul jsem si oči. Major již sundaval obvazky s mé rány.

„Tak ukaž, mladý hrdino, co jsi utržil."

Prohlížel ránu.

„No, děkuj pánu Bohu — o vlásek dále a měl bys roztříštěnou kosť a belhal bys se o dřevěné noze."

Sluha byl mu již po ruce s vlažnou vodou, obvazky a cupaninou. Major vymyl mi ránu. Pak znova prohlížel ji.

„Aj vida, živé maso v ráně, počkej!“

Odešel do svého pokoje a hned se vrátil a v ruce držel něco, co vypadalo jako tužka. Tou tužkou přejížděl mi na kříž ránu. Zaúpěl jsem palnou bolestí.

Byl to lapis.

„Pálí, co?“

A major tak upřímně se smál mým pekelným bolestem a ty dobré jeho oči tak mile na mne pohlížely, že jsem skorem plačky dal se do smíchu zároveň s ním. Přiložil cupaninu a novým obvazkem obratně ránu opatřil.

„A teď, hošíčku, si posnídáme.“

Chtěl jsem vstáti.

„Ne, ne!“ kázal major; „poležíš si as osm dní.“

Sluha přistrčil stolek, na němž upravena snídaně. Na talířích bohatá hojnosť příkuskův. Jedl jsem chutě. Major měl z toho radosť.

„A řekni mi, chlapečku, — jsi ty pohan? Či co?“

Vytřeštil jsem naň oči.

„Nejsem!“ zajektal jsem.

„Jsi!“ zamručel! „přijdeš sem včera. uléhneš na cizí kutě — natáhneš se, shasneš svíci a — ani se nepomodlíš!“

Začervenal jsem se. Posnídali jsme.

„A teď musím s chovanci ústavu do polí, ty zůstaneš ležeti. Aby však ti nebyl čas dlouhý, můžeš čísti. Co pak chceš čísti?“

„Cokoliv!“

„Cokoliv!! — Romány! viď? — Ne, ne. Tu máš něco, abys zvěděl, co je život.“

A předložil dvé svazkův nějakého díla. Štípnul mne do tváře, dobrotivě se na mne pousmál a odešel. — Vzal jsem jednu z knih a četl název: „Z cest majora Korzelińského po Australii“! — — Jal jsem se čísti — — čím dál tím dychtivěji. Můj ty Bože, jaký to dobrodružný život mého hostitele. I při pozdní vzpomínce ještě teď hluboce jsem dojat, drahý můj majore. Vypovím zde stručně jeho životopis: V roce 1830. byl důstojníkem u rakouských hulánů. Roku 1830. vypukla krvavá revoluce polská. Opustil službu rakouskou a byl činným při povstání v Kongresovce. Tu mne opouští paměť — nevím již co dálo se s ním po potlačení revoluce. V letech 1848.—49. byl majorem velitelem polské legie hulánův na straně Uhrů proti Rakousku. Uherská revoluce potlačena a velká část z vynikajících osobností uchýlila se do Turecka. Mezi nimi můj major. Vláda turecká žádala si jeho služeb, avšak s podmínkou, že stane se mohamedanem. Nepřijal. Pohrozili mu, že ho vydají Rakousku, za hrozných útrap podařilo se mu uprchnouti do malé Asie — a tam v přístavu — na loď anglickou. Přeplul do Anglie — do Londýna. Bída, bída! — Co teď. Něco málo peněz mu zbylo. Z Australie právě v době té docházely zprávy o zřídlech zlata. Uvažoval. Zbytek peněz stačil na převoz do Australie. Přijel tam a stal se kovkopem. Hledal zlato. Veškeré ty útrapy obšírně popsány v díle jeho o Australii. Štěstí mu poněkud přálo — jak dalece, ne-

popisuje a také nepověděl — jen tolik ústně podotknul, že mohl klidně vyhledávati nějaké jisté postavení. Vrátil se do Anglie. Rakouská vláda vydala amnestii pro politické provinilce. Popisuje, že plakal jako malé dítě, když poprvé opět zavítal na půdu vlasti do Haliče. Stal se ředitelem tuším zemské hospodářské školy v Č. Tak jsem ho poznal. Můj milý majore! vzpomínám si jako by to bylo včera, na každý ten den. Dovolil jsi mně, že smím již vyjíti. Provázel jsem tě na pole — a zatím, co chovanci tvoji sázeli brambory, usedl jsi na jednom pytlu plném bramborů a já na druhém. A pustili jsme se do sebe. Politisovali jsme. Ty, šedesátník, hartusil jsi o našich rozervaných poměrech, já nekojenec sedmnáctiletý vytýkal jsem ti zas vaše „bílé“ a „červené“ — musíš totiž zvědět, že my jsme tehdáž „hu nás“ sedmnáctiletí nedorůstkové byli náramní politikáři. V politické té hádce jak již bývá, nepřesvědčil jsi ty mne — aniž já tebe, a přátelsky vraceli jsme se k ústavu. V tom jeden z professorů vyběhl nám v ústrety — šeptal ti něco — pohledl jsi na mne, poceloval jsi mne otcovsky a pravil dojat:

„Hochu, musíš odjeti — rychle do svého pokojíka, seber své věci a zadními vrátky pryč, u Visly bude povoz pro tebe a doveze tě k sousedům.“

Spěšně sebral jsem svůj raneček a uháněl k zadním vrátkům. Avšak nedopatřením vrátka byla uzamčena Nezbývalo než obratně přes velký dvůr dostati se k hlavním vratům. Učinil jsem tak — ploužil jsem se kolem hospodářských stavení — vylezu tu kolem jednoho rohu — a padnu do rány tobě a tvému průvodčímu poručíku od husarů. Ty jsi se zarazil — poručík stanul — pohledl na mne, pak na tebe a pravil francouzsky: „To je on!“ Ulekl jsem se a to značně. Avšak důstojníci naši jsou po většině „gentelmani“. I v tomto neklamal jsem se. Pravil k poddůstojníkovi následujícímu: „Passirt!“ Poddůstojník šel se mnou a před velkými vraty k husarům tam čekajícím opakoval „Passirt“.

Dostal jsem se k sousedům.

Nespatřil jsem tě více, majore, a neslyšel o tobě. Teprve před několika roky náhodou dověděl jsem se, že jsi pojal za choť mladou, sličnou dědičku a že jste oba přešťastni. Nedivil jsem se tomu ani dost málo. Před nedávnem truchle mi bylo zvěděti, že tě uložili ve chladný rov. Kladu tímto prsť země na tvůj rov, můj milý, drahý majore!

Rozhledy v literatuře.

Počátky slovanštiny (devíti řečí spisovných a litevštiny). Všeslovanská bibliotéka, sv. I. Sepsal Fr. Vymazal. V Brně 1884., str. 110.

Účel nadepsané knížky jest velice chvalitebný, seznamovati totiž mládež naši s prvopočátky spisovných nářečí slovanských, a mimo to ještě litevštiny, o kteréž poslední p. autor podává obraz téměř nejúplnější, ač se nám to zdá v knížce povahy jen populární méně nutné. Spisovná nářečí seřadil p. spisovatel pořádkem tímto: „Stará slovenština, ruština, polština, srbština čili chrvatština, bulharština, slovinština, maloruština, slovenština (uherská), lužická srb-

ština. Ke každému nářečí přidány jsou krátké ukázky z rozličných textů. Snad by bývalo výhodnější podati text jediný v rozličných nářečích, což se dobře osvědčilo na př. v známé tabulce slovanských nářečí, vydané Petrohradským komitétem slovanským. — Hláskoslovná charakterisace jednotlivých nářečí přijde učňům velice vhod. Pan spisovatel dává přednosť terminu „staroslovenský", poněvadž tak v pramenech shledával. Raději stůjž staroslověnský, neboť v pramenech čítáme словѣньскы языкъ.

Knížka p. Vymazalova přispěje zajisté k šíření známosti slovanských řečí a doporučujeme ji zejména naši omladině. Těšíme se na další svazky „Všeslovanské bibliotéky".

Junácké kresby černohorské. Sepsal Josef Holeček. I. V Praze 1884., str. 169.

Každou novou Holečkovu knihu vítali jsme s přesvědčením, že přispěje přese lehkou formu k šíření znalosti slovanského lidu. S takovým přesvědčením vítáme také nejnovější knihu našeho černohorského monopolisty: „Junácké kresby", i doufáme, že každý bude sdíleti naše mínění, kdožkoli přečte tuto jeho novotinu. Holečkovy práce nečiní z velké části nároky na vědeckou váhu, nesou se spíše směrem prostého vypravování rázu belletristického, ale právě proto, že jsou přístupny i nejširším kruhům čtenářstva, mají význam zvláštní. Ostatně jsou Holečkovy kresby propleteny mané tolikem podrobností vědeckého rázu, že ze čtení jeho črt vystupuje před zrakem naším Černá Hora v plných konturách, jasně a zřetelně.

Spisovatel vžil se hluboce do individuality černohorské duše a proto má líčení jeho povah vždy něco původního, zvláště zajímavého. Ovšem, neupře také nikdo Holečkovi alespoň trochu idealisování (vyminěné již talentem vypravovatelským), ale to mu zajisté každý rád odpustí. Některé hrubší zrnko tu neb onde se vyskytnuvší klademe na vrub ne spisovateli, leč Černé Hoře.

Právě vydaný první svazek Junáckých črt obsahuje sedm vypravování, jmenovitě: Souboj Marka Miljanova s Pekem Pavlovičem, Peko Pavlović na Muratovici, Marko Miljanov pastýřem, Stará šavle, Pašaport Jola Piletiće, Luka Filipov a Osman paša, Sto dukátů Luky Filipova Pipera. Za nejzdařilejší považujeme „Souboj Marka Miljanova" (tištěný poprvé v našem Slov. Sbor. roč. I. str. 29.—43.) a „Sto dukátů Luky Filipova Pipera". Junácké kresby jsou prací veskrz původní. *J.*

Matice chrvatská 1883.

Zbytečno by bylo opakovati chválu, kterou jsme po zásluze již několikráte a upřímně vzdali činnosti znamenitě řízené Matice hrvatské v Záhřebě. Povíme jen tolik, že letošní dar nezůstává v žádném směru za předešlými a že nově vydané publikace Matice chrvatské jsou novým listem do vavřínu, který sama si vine její vzorná a záslužná působnosť.

Také letos obohatila Matice záhřebská domácí literaturu šesti vesměs výbornými knihami, kteréž rozšířeny po všem národě, nemohou nesetkati se s dobrým úspěchem a vlivem. Snaživý výbor Matice jest si dokonale vědom předních potřeb chrvatského národa, jakož i povinností k nim, a protož spatřujeme ve výběru vydaných knih každý rok ten pěkný a milý souměr, který s dobrým svědomím lze doporučiti všem podobným spolkům slovanským. Matice chrvatská snaží se účinně podávati svému národu užitečné, přístupné poučení zároveň s ušlechtilou zábavou. To se jí daří v plné míře.

Pohleděme nyní k obsahu letošního daru „Matice hrvatské". Především obracíme zření na včasnou knížku „Žena u kući i u družstvu" od B. Lorkoviče, ve kteréž spisovatel v XII. kapitolách líčí povolání ženy doma a ve společnosti. Knížka Lorkovičova připomíná trochu snahu polské spisovatelky Hofmanové (Pamiątka po dobrej matce). Také Lorković přeje si míti ze spanilomyslných Chrvatek především dobré ženy, neúhonné správkyně domácího krbu a rodinného pořádku i života V slovech jasných a důvodných rozebírá spisovatel svůj vděčný předmět, jemuž důležitosť zajisté nikdo neupře

Netoliko obecenstvo chrvatské, ale i jinoslovanští přátelé chrvatské literatury budou Matici povděčni, že se odhodlala vydávati souborně povídky

nezeleného Augusta Šenoy, kteréž roztroušeny porůznu v časopisech. málo komu celkovitě byly přístupny. První svazek právě vydala Matice pod názvem „Sabrane pripoviesti A. Šenoy“ (str. 341.), i obsahuje následující povídky: Turopoljski top (první Šenoova novella napsaná v naší Praze roku 1864.!), Bliedi mjesec (humoreska), Prima donna, Do tri puta Bog pomaže, Dusi narodne straže, Prijan Lovro, Liepa Anka a Vječni Žid u Zagrebu ili tri dana tuge i nevolje. Jsou to vesměs starší a namnoze kratší práce Šenoova talentu, ale čtenáři a literarnímu historikovi přijdou velice vhod. Teprv nyní, z obrazu souborné novellistické činnosti prvního chrvatského vypravovatele, vystoupí Šenoovo nadání náležitě a v plnosti.

Vedle jmenovaných již spisů vydala Matice na r. 1883. také tři nové svazky své „Zábavné knihovny“, obsahující vesměs práce původní od předních spisovatelů chrvatských. Jest to především sbírka básní „Iz mladih dana“ Fr. Markoviče, dále národní činohra „Grof Ivan“ od Vladimira Mažuraniče a román „Gospodja Sabina“ od J. Sisolského. Obšírnější ocenění těchto tří svazků ponecháváme do roční zprávy o ruchu literatury chrvatské za r. 1883. i podotýkáme jen, že svazek Markovičových básní obsahuje kromě mohutného zpěvu „Angjeo slavjanstva 14 krásných balad a romancí (z nichž nejedna neměla by býti neznáma i širšímu českému čtenářstvu) a básní „Dom i sviet“, některé velmi zdařilé ukázky z polské literatury v chrvatském převodu (Mickiewicz, Słowacki, Malczewski). — Ostatní dvě knihy jsou rázu poučného, z nichž nad to „Novovjeki izumi“ (sepsali dr. B. Šulek, dr. M. Kišpatović a L. Rossi*) mají i důležitosť pro praktický život. Stať „Písmo“ této knihy (str. 36.—101.) zvláště jedná o slovanském písmu a těsnopisu. Nemalou ozdobou celé knihy jsou četné illustrace (160) a přílohy. K novým sbírkám náleží „Svjetska poviest“, kteráž zahájena jest překladem G. Manojloviče „Dějin východních národů v starém věku“ (G. Maspero).

To vše poskytla vzorná „Matica hrvatska“ letos svým členům za roční příspěvek 3 zl.! K tomu sluší dodati, že úprava všech knih je neobyčejně vkusná. Která literarní instituce předstihuje blahodějnosti své působnosti Matici záhřebskou?! *E. J.*

Четыре критико-палеографическія статьи Ягича. — С.-Петербургъ 1884., str. 191.

V knize této referuje prof. Jagić o literarní činnosti archimandrita Amfilochia, a jmenovitě 1. o jeho jak i jiných ruských učenců badáních v řecké palaeografii se zvláštním zřetelem k palaeografii slovanské: sem padá dílo archimandrita Amfilochia „Палеографическое описаніе греческіхъ рукописей опредѣленныхъ лѣтъ съ IX. по XVII. вѣкъ“ ve čtyřech svazcích (1879.—81.) se 113 litografovanými snímky, z nichž nejdůležitější jsou 1. svazek obsahující na 11 tabulích snímky ze 4 řeckých rukopisů IX. stol. a na 15 tabulích snímky z rukopisů řeckých z X. stol. i II. sv. s 30 tabulemi snímků z 21 rukopisů XI. i XII. stol.; 2. o Amfilochiově vydání žaltáře církevně slovanského XIII. století s různočteními z jiných rukopisů i řeckým textem z X. stol. ve 4 svazcích (r. 1881. 2. vyd.) a 3. konečně o nejnovější publikaci Amfilochiově, totiž o jeho min. roku vyšlém vydání Haličského čtveroevangelia r. 1144. s různočtením z jiných recensí církevně slov. i s řeckým textem IX. stol. ve třech svazcích. K tomu připojuje však prof. Jagić nadmíru cenné poznámky o poměru církevně slovanského překladu žaltáře k překladům Nového zákona jmenovitě evangelií, recensi Geitlerova vydání sinajského žaltáře, poznámky o jazykových zvláštnostech jihoruských i jihozápadně ruských památek a j. Druhá část knihy nadepsané jest vlastně palaeografická: pojednává se o „sassanidské“ hypothesi prof. V. Millera, o níž se v našich listech stala již zmínka — prof. Jagić odmítá ji rozhodně — a jmenovitě o známé knize prof. L. Geitlera „Die albanesischen und slavischen Schriften“. Jagić však nepočíná si jen negativně, neburcuje jen jinými stavěné budovy, on sám hledí zároveň nahraditi theorie jím za pochybené dosvědčené lepšími, hodnověrnějšími. Tím nabyla jeho kniha značnější ještě ceny. Jagić zastává totiž náhled, že hlaholské

*) Díl druhý.

písmo celé jak se nám jeví vzniklo z řeckého písma a sice z kursivní minuskuly, při tom doplňuje i opravuje výklady Jos Taylora (podané v „Archiv für slav. Phil.“ V., 191): hlaholice jest starší původní písmo, kyrillice jest prosté uncialní písmo řecké a znaky pro hlásky řečtině cizí převzaty z hlaholice; hlaholici sestrojil, zavedl Konstantin Kyrill, napotomní pak kyrillice zavedena za doby Symeonovy na dvoře i spolupůsobením tohoto mocného vladaře i podporovatele slovanského písemnictví. Nemůže býti úkolem kratičkého oznámení, seznámiti čtenáře s bohatým obsahem této knihy, meze nám vytčené jsou příliš skrovné, stačí, upozornili-li jsme čtenáře na knihu prof. Jagiće a naznačili-li jsme obsah její zhruba. *J. P.*

Kilka słów o charakterze dziejowym Słowian i ich posłannictwie. Opracował Lud. Prószyński. Warszawa 1884., str. 76.

Účelem spisku p. Prószyńského jest připamatovati čtenářstvu v stručných a přehledných slovech běh slovanských dějin a vynikající z nich „poslání“. Vylíčiv z počátku některé prvotiny dějin slovanských, obrací zření ke kulturní stránce Slovanů. Velmi vhodné jest citování slov Jana Gottfrieda Herdera (Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit), jednoho z nejpřednějších učenců německých, kterýž zajisté hluboce vžil se do osudů národův slovanských a jasně vytknul lepší budoucnosť naši — doufaje, že posláním Evropy nebude na věky „požírati na vzájem větší menšího“, a že také národům „tichým a pracovitým“ (jak Herder Slovany nazývá) bude možno probuditi se a žíti. Předeslav pak známou báseň Preradovičovu (Poslání Slovanů), rozebírá spisovatel stručně některé stránky slovanské životnosti. L á s k a k b l i ž n í m u byla charakteristikon starých Slovanů, Slované nikdy neprováděli loupežnický život, a vliv assimilační vznikal t o l i k o převahou mravní (Bulhaři). Výše slovanské kultury zřejma jest z rozvoje slovanského obchodu, umění a ze vší práce duševní dávné minulosti. Data podaná spisovatelem ze „S t a r o i t a l i i s l o v i a n s k é“ a z „C e s t o p i s u“ J. Kollara jsou ovšem méně šťastně užita.

Ostatek knížky p. Prószyńského věnován jest hlavně Němcům a Židům (zajímavá data statist. na str. 47. atd.), při čemž zběžná jest zmínka též o prvních pěstitelích idey slovanské. *V. Z.*

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knj. LXVIII. a LXX. U Zagrebu 1883., 1884., str. 236. a 237.

Obsahuje: Prinos k naglasu u (novo) slovenskom jeziku od M. V a l j a v c e (kn. 68., str. 1.—68.). — Iunije Palmotić od A r m i n a P a v i č e (kn. 68., str. 69.–176.; kn. 70., str 1.—88.). — Důkladný rozbor literarní činnosti nejslavnějšího vedle Iv. Gunduliče básníka dubrovnického; rozebírají se jmenovitě jeho dramatické spisy i dramatisované básně, a epická jeho báseň „Kristijada“, oceňuje se jich poměr k jejich originalům klassickým i italským a stanoví se jich význam v literatuře dubrovnické. Podotýkáme zároveň, že právě vydána jihoslov. akademií básnická díla Palmotičova v XII—XIV. sv. sbírky „Stari pisci hrvatski“. — Vacslav Aleksandro Maciejovski Nekrolog dra. F r. R a č k é h o (kn. 68., str. 177.—193.): stručný a přece úplný přehled vědecké činnosti m. r. zesnulého historika slovanského práva. — V tomto svazku dále vytištěna jest řeč předsedy jihosl. akademie dra. F r. R a č k é h o (str. 194.—204.) v slavnostní schůzi akademie, významná a důležitá jako hlas znamenitého učence i vlastence slovanského o protivách mezi západní Evropou i východní řeckou, pravoslavnou. — Nov prilog za istoriju akcentuacije hrvatske ili srpske od dra T. M a r e t i č e (kn. 70., str. 89.–152.): Daničić soudil na základě starých památek (Rad. XX.), že štokavština dříve jiný přízvuk měla, štokavská akcentuace nebyla rozdílná od čakavské, ano srovnávala se s ní; k témuž výsledku přichází dr. Maretič, ustanovuje přízvuk podle užívání rýmů u starých básníků, obzvláště dubrovnických. — Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća od dra. F r. R a č k é h o (kn. 70., str. 153.—190.): Rački určiv v 56. a 57. kn. Radu národnostní poměry Chrvatska obrátil se nyní k vylíčení vnitřních jejich poměrů, společenských; dokazuje, že Chrvaté jak vůbec Slované otroků neměli, ano i zajatcům válečným za nějaký čas dávali na vůli.

aby buď u nich volni i svobodni zůstali neb domů se vrátili, instituce se teprve později u Slovanů vyvinula pod vlivem římským i germanským; cizinci taktéž volně těšili se pohostinství slovanskému, kdežto u Němců, aspoň za starších dob, byli úplně bezprávní. Slované vůbec, tedy též Chrvaté měli šlechtu a sice vyšší i nižší; šlechta se u Slovanů vyvinula z jich společenského zřízení, jehož základem byla zádruha, a této nejen svazek rodinný než i společnosť majetku; několik zádruh tvořilo plémě, které bydlíc po vsích obejímalo celý okres, župu; každé plémě, jak i každá zádruha měla svého náčelníka, starešinu, župana. Tito starešinové, plemena jsou prvobytná šlechta — Dobrušta: Výklad topografický od N. Dučiče (kn. 70., str. 191.—195.). — Prievodi Ranjine Dinka iz latinskih i grčkih klasika od dra. Fr. Maixnera (kn. 70., str. 196.—222.) i určuje se, jakou měrou přebásnil jmenovaný básník dubrovnický XVI. stol. jednotlivé básně řecké i latinské, práce to nadmíru záslužná, neboť většinou jen velmi nedostatečně udáno, odkud co přeloženo, někdy vůbec ne. Bylo by záslužno, kdyby i jinde klassičtí filologové takým způsobem svou znalostí chtěli prospívati literarní historii svého národa

Dr. *J. Polívka.*

Извѣстія С.-Петербургскаго славянскаго благотворительнаго общества. С.-Петербургъ 1884. N. 1.—6.

Již minulého roku měli jsme příležitosť upozorniti naše čtenářstvo na organ blahodějného slovanského spolku v Petrohradě, kterýž redakcí pp. Strachova a Sokolova dospěl nyní k šesti novým číslům. Obsah i směr zůstal nezměněn, nezbývá nám tedy, než vyjmenovati hlavní příspěvky, což tím ochotněji činíme, čím obsažnější a pestřejší jest téměř každé nové číslo petrohradských „Izvěstí". Vedle stálé rubriky o činnosti blahodějného spolku nalézáme tu zejména tyto příspěvky: „Ispovědniki i partija" od O. F. Millera, „Činnosť jihoslovanské Akademie v Záhřebě" od P. A. Kulakovského, „Z cestovních zázn. Chrvatskem" od J. Sazonoviče, „O národnosti a národních věcech Rusi" od V. S. Solověva, „O hudbě slovenských národních písní" od D. P. Nikolského, „A. J. Košelen a R. A. Fadějev" od Or. F. Millera, zajímavou polemiku prof. V. J. Lamanského, „Vzpomínku na Lublaň" od K. G., „O Slovanské otázce" V. S. Solovjeva a j. v. Zvláštní rubrika „slovanské bibliografické zprávy", pěstovaná v každém čísle, seznamuje čtenářstvo s nově vydanými knihami z oboru slavistiky. O našem „Slov. Sbor." podal v č. V. důkladnou zprávu p. P. A. Kulakovskij. I z tohoto stručného jmenování obsahu jest patrno, že obsah „Izvěstí" jest redigován pečlivě a že skýtá čtenářstvu svému mnoho zajímavého. K jednotlivým statím „Izvěstí" vrátíme se příležitostně zvláště.

Książeczki dziesięciogroszowe. Warszawa 1884.

Jedním z nejvydatnějších činitelů šíření osvěty ve všech vrstvách národa jest zajisté vydávání dobrých knížek v cenách všem přístupných. K takovým blahodějným a záslužným podnikům náleží varšavská desítigrošová knihovna, jejíž dosud vydané sešity jsou krásným svědectvím ušlechtilých snah nakladatelstva. Za nepatrný peníz 10 grošů pol. (5 kop.) skýtá se lidu četba užitečná, taková, jaká mu jest potřebna a jaká jej vede k osvětové rovnováze s jinými stavy společenskými. „Historya Michałka Ryby, który z biédnego chłopa wyszedł na doktora" (B. Rysiński), „Nauka rachunków", „Ziarnko soli", „Mrówka", Kalendarz (s příspěvky od M. Konopnické, Bol. Prusa a j.) atd., to vše jsou publikace slohem i látkou neocenitelné. Nebude se bohdá již Polákům vytýkati, že se o svůj lid rozumně nestarají. Kéž knížky dziesięciogroszové rozšiřují se v millionech po všech vlastech polských a kéž nikdo tomu nepřekáží! *J.*

За просвету и слободу. Чланци и расправе научног и политичног садржаја из раниjег и позниjег доба. Написао Стоjан Бошковић. Београд 1882., str. 379.

O dobré knize nikdy nepřichází zpráva pozdě. Protož zmiňujeme se rádi i nyní stručně o p. Boškovičově sbírce „Za prosvětu i slobodu", kteráž nás došla teprve v těchto dnech. Ctěný spisovatel, srbský ministr ve výslužbě,

b. předseda učeného družstva v Bělehradě, jeden z nejhorlivějších pracovníkův na poli duševní práce v Srbsku, shrnul ve sbírce svrchu jmenované část svých studií i rozprav z oboru vědy a života politického. Některé z těchto pozoruhodných prací byly již před tím porůznu vytištěny, ale část poprvé v této knize vychází na světlo. Z netištěných ještě prací první zajisté místo zaujímá studie o politickém i socialním položení Říma: „Antikrist čili Neron“ (str. 299—379.). Obsah celé knihy je vůbec velice pestrý a skytá čtenáři vděčný rozhled zejména po poměrech srbských a rozvoji některých národních institucí. Jmenujeme zde některé zvláště zajímavé stati: Васкро, О преображају посветне струке у Србији, Беседа о св. Сави у Зајечару, Прва законотворна скупштина, Пословни ред у скупштини, Изборни закон, Министарска одговорност, Предлог о научном речнику, Поглед на догађаје последњих година (1873.). Говор на глав. скупу Ученог Друштва 1877. г., Слободна штампа, Значај догађаја у Бугарској a j. v.

Kdož tak vynikajícím povoláním a osvědčenými snahami tak hluboko vniknul do života své vlasti, jako p. Boškovič, ten zajisté poučuje a seznamuje čtenářstvo své se stavem okolností netoliko věcně, ale i úspěšně. Tím se kniha p. Boškovičova doporučuje sama. *J.*

Периодическое списание на Българско книжовно дружество въ Срѣдецъ. Редакторъ В. Д. Стояновъ. — Кн. VII.—IX. Срѣдецъ 1884.

Slavistiky týkají se následující články: M. Drinova „Историческо освѣтление върхъ статистика на народноститѣ въ источната часть на Българското княжество“ (VII., 1.—24.; VIII., 68.—75. pokrač. násl.). Dnes jest ve východním Bulharsku podle sečítání 1. ledna 1881.: 477,132 Bulharů i 482,349 Turků, ano na samém východě v tak zvaném Tozluku, v Deliormanu i Dobruči jest počet bulharského obyvatelstva nepatrný, na př. v Chas-Kjojském kraji jen 8%, v Osman-Pazarském 12%, v Šumnenském 24%, v Novopazarském 26%, v Dobričském 31%; podle historických zpráv hledí Drinov sledovati úžasné toto přibývání tureckého obyvatelstva, i dokazuje v části dosud vyšlé, že v 15. věku byl počet Turků ještě nepatrný, ke konci 16. věku bylo v samých východních krajích bulharských, na př. v Dobrudži, Deliormaně i Grilavě křesťanského obyvatelstva bulharského asi 400—500.000 a tureckého asi 150.000, kdežto dnes ve jmenovaných krajích jest asi 230.000 Bulharův a 430.000 Turků. — „Погановский поменикъ“ sděluje dr. K. Jireček (kn. VII., 68.—73.): u Bulharů i Srbů bylo v středověku zvykem ještě za dob tureckých, že se v kostelích i klášteřích předčítala jména všech zemřelých panovníků, jich manželek vysokých církevních i politických hodnostářů; posud bylo známo pět takých rukopisných seznamů, tu uveřejňuje se šestá památka chovaná v klášteře Poganovském, opsaná asi v 17. stol. ze starší památky. — „Стари пътешествия по България отъ XV.—XVIII. столѣтие“. Sděluje dr. K. Jireček (VII. str. 96.—127.): pokrač. ze kn. VI., popisuje se cesta Štěpána Gerlacha (nar. 1546., 1612.) podle jeho denníku o sto let později vydaného, jeho popis cesty po Bulhařích podává se v doslovném překladě. — „Нѣколко думи за ‚Кадинъ мостъ‘ и за вѣрвания при съграждането нови здания“. Sděluje Jefrem Karanov (kn. VII., 128.—134.): ukazuje se na všelidský zvyk zazdívání živých lidí do nových staveb a úkazy toho v Bulharsku (srv. Slov. sb. II., 215.). — Překlad Schillerovy „Písně o zvonu“ od Iv. D. Šišmanova s poznámkami (VII., str. 135.—147.). — Národní pohádka „Зрънце маргаритъ“, podává C. Ginčov (str. 148.—156.). — Málo příznivá kritika pětiaktového dramatu „Паданието на Цариградъ“ od Sv. N. Milarova, příznivější tříaktové komedie „Зестра“ od Nik. L. Šarapčijeva (str. 157.—163.). — „Пѫтни бѣлѣжки за Срѣдня Гора и за Родопскитѣ Планини“ od dra. K. Jirečka (VIII., 1.—45., IX. 1.—51.): cestopis po krajinách posud málo aneb vůbec ještě neprozkoumaných s četnými zajímavými poznámkami zeměpisnými, historickými, archaeologickými i částečně filologickými. — „Народноститѣ въ западната часть на Княжество“ od M. K. Sarafova (VIII., 46.—67.): západní část zaujímá území mezi řekou Jantrou a západními hranicemi, obyvatelstva má 990.188, východní část 1,017.731, podle vyznání v západní části 902.064 pravoslavných a 72.471 mohamedánů, kdežto

ve vých. č. 502.332 pravosl. a 505.393 moham., Židů v záp. č 9910, ve vých. 4432, nejvíce v kraji srědeckém 5132, kjustendilském 1818, vidinském 1520; podle národnosti Bulharů v záp. 867.341, Turků 45.966, ve vých. Bulharů 478.174 a Turků 481.318, Vlachů čili Rumunů ve záp. 42.407, ve vých. 6663, Cigánů v záp. č. 17.879, ve vých. 19.721, Tatarů v záp 1766, ve vých. 10.610, Srbů ve záp. 1679 (nejvíce ve vidinském okrese 1260, jediná srbská vesnice v knížectví jest Brakloci nad Timokem (1067 obyv.). V celém kníž. Bulh. jest tedy 1,345.507 Bulharů (6701 %), 527.284 Turků (2626 %), 49.070 Vlachů, 37.600 Cigánů, 14.020 španělských Židů, 12.376 Tatarů, 11.552 Reků, 3837 Arménů, 1894 Srbů, 1275 Němců, 1123 Rusů, 530 Arnautů, 515 Italianů, 220 Maďarů, 174 Čechů, 164 Francouzů a jiných ještě národností 774. — „Помашки пѣсни отъ Чепино“. Sděluje dr. K. Jireček (VIII., 76.—94.): Čepino jmenuje se údolí v nejzazším koutě Rodopů na cestě od Tatar Pazardžiků do Razlogu; stať tato jest důležitá mimo to, že se sděluje písně z toho kraje i charakterisuje podřečí ještě tím, že se podává celistvý přehled bulharských nářečí vůbec. — „Зайцаръ и негово население“ od J. D-va. (VIII., 95.—108., II., 83.—105.): Zajčar a dvě blízké vesnice v Srbsku mají obyvatelstvo bulharské, počtem ok. 7500. — „Спомен за Ив. С. Тургенева“ od P. Pešova (VIII., 109.—122.). — „Богомилска приказка“ napsána N. Bončevem (VIII., 123.—126.). — „Паметни бѣлѣжки за Срѣдецъ“ od Chr. P. Konstantinova (VIII., 127.—129.). — Básně původní i přeložené od Iv. D. Šišmanova i jednoho anonyma (VIII., 130.—148.). — Kritika pětiaktového dramatu K. Veličkova „Вичензо и Анджелина“ a životopisu Apoštola i mučedníka bulharské svobody Vasila Levského od Zach. Stojanova (VIII., 149.—166.). — „Нѣколко думи за Шопитѣ“ od P. R. Slavejkova (IX., 106.—123.). Šop jest vlastně přezdívka dávaná Bulharům na samé západní části Bulharska; v stati zde počínající líčí se bulharský lid, jeho život, mrav i jazyk v Brěznickém, Trnském i Caribrodském okrese v Bulharsku a v Pirotském okrese v Srbsku. — Básně přeložené ze Schillera i Lessinga od Iv. Šišmanova (IX., 124.—128.). — Národní pověry sdělené Jefremem Karanovem (IX., 129.—134.). — Kritika Starobulharské mluvnice Nik. P. Popopa od Ljub. Miletiče (IX., 153—163.).

Dr. *J. Polívka.*

Przegląd Polski. 1884. Miesiąc Sierpień, str. 193.—496. Kraków.

Článek p. Grabowského, uveřejněný v předešlém čísle „Slov. Sbor.“, seznámil již čtenářstvo naše s významem jubilea Jana Kochanowského. S potěšením podáváme nyní zprávu o srpnovém seš. krakovského Przeglądu polsk., jehož valně rozšířený obsah výhradně jest posvěcen památce velikého básníka. Řada povolaných spisovatelů polských uveřejnila v tomto svazku sbírku velezajímavých statí a studií, kteréž již samy o sobě jsou důstojným sborníkem, věnovaným památce Kochanowského, a zároveň velice bohatým pramenem ku poznání oslavence i jeho doby. Uvádíme zde hlavní obsah, jenž zahájen jest vzletnou básní „W rocznicę śmierci Jana Kochanowskiego“ (T. W. a M. J.): Jan Kochanowskiego młodość (čteno ve veřejné schůzi Akademie Nauk) przez A. Małeckiego, Poezya europejska XVI. vieku w stosunku do Jana Kochanowskiego (čteno ve valné schůzi historicko-literarního spolku v Paříži) przez W. Gasztowta, Z życia towarzyskiego w epoce Zygmunta Augusta przez K. Morawskiego, Stanowisko polityczne Kochanowskiego p. M. Bobrzyńskiego, O wpływach włoskich na sztukę odrodzenia u nas z powodu Wystawy zabytków z czasów J. Kochanowskiego p. M. Sokołowskiego, O rękopiśmie nieznanym poematu Zgoda przez X. Ig. Półkowskiego, Kochanowski i poeci niemieccy XVII. wieku p. St. Tomkowicza. Dále následují kratší studie posluchačů vysokých škol Jagiellonských, zejména: Geneza Fraszki Kochanowskiego do Anny (II., 88.) od J. Bystronia, Kilka stów o stosunku Kock. do Tibulla w Elegiach łacińskich p. J. Pawlikowskiego, Ksiażka osfarowana Grzepskiemu przez Kochanowskiego p. J. Kallenbacha, Spostrzeżenia nad językiem Kochanowskiego p. G. Blatta. K závěrku jsou pak ještě připojeny články hr. St. Tarnowskiego „Co u nas o Kochanowskim pisano“ a L. Ćwiklińského zpráva o sjezdu Kochanowského (28.—30. května t. r. v Krakově). Znamenitá podobizna Kochanowského zdobí tento sešit „Przegl polsk.“ *J.*

Исторія Руси. Часть V. Пôсля рускихъ и чужихъ историкôвъ написавъ О. Барвѣньскій. Коштомъ и заходом товар. Просвѣта. У Львовѣ 1884., str. 92.

Nový tento svazek popularních dějin Rusi obsahuje vylíčení losův období polské a litevské vlády, objasnění církevních záležitostí v Haličské Rusi a na Litvě a dobu „příprav" k památné Unii litevské. Neopomineme svým časem podati o zajímavé této publikaci záslužného spolku „Prosvěta" obšírnějších zpráv, dnes jen podotýkáme, že práce p. Barvěnského jest velice přehledna a že spracována jest na základě nejlepších pramenů.

Shakespeare in Poland, Russia and other sclavonic Countries by dr. Ziołecki zove se přednáška odbývaná nedávno v Londýnském spolku jména prvního anglického dramatického básníka. Dle p. Ziołeckého byla první hra Shakespearova, t. j. Hamlet, představována v polské řeči r. 1797. ve Lvově. V našich však zápiskách a materialech máme zprávu, ze Hamlet představován byl polský již r. 1781. a sice v Machovce na Ukrajině, překlad tedy pochází z dob dávnějších. Podobné zprávy o Shakespearovi v Čechách a v zemích jihoslovanských, zašleme Londýnskému spolku k doplnění. *J.*

Krakovská Akademie Nauk vydala právě: Biblijografiji przekładów z piśmiennictwa polskiego na język czeski (do końca 1882. roku). Zestawił Edw. Jelínek (Osobne odbicie z X. tomu Rozpraw filolog. Akad. Umiej.) Kraków 1884. str. 65. Jest to třetí část bibliogr. českopolské.

Nákladem K. Bartoszewicza vyšla knížka: Polskie panie i dziewice. Niezapominajki z książek, podróży i z życia. Nap. Edw. Jelínek. Przełożyła z czeskiego Marya Gr. Kraków 1885.

V právě vydaném svazku výborného Archivu für slavische Philologie (IV.—1884.) zmínil se ct. redaktor p. V. Jagić příležitostně o bibl. práci „Чешка библіографија у колико се тиче јужнихъ Словена", uveřejněné v 52. svazku Glasniku bělehradského učeného družstva, činí však tuto výtku: „Dass Hr. Jelínek den Referenten (prof. Jagić) nur als Verfasser eines Aufsatzes über die kroatische Literatur in Kritická příloha kennt und die übersichtliche Literaturgeschichte, die unter dem Schlagwort Jihoslované im Naučný Slovník (auch besonders gedruckt) erschienen ist, nicht erwähnt, das ist freilich etwas sonderbar!" — K této výtce dovolujeme si dáti toto objasnění. Otisk článku Jihoslované, ku kterému se nese výtka prof. Jagiče, nebyl pominut v mé svrchu jmenované srbskočeské bibliografii a jest zřejmě uveden v Glasniku, kn. 52. str. 187. s celým titulem, který zní „Jihoslované. Obraz národopisně literarní. Vyňato ze Slovníka Naučného. V Praze 1864." Vidňo z toho, že jména p. spisovatelů na vynikající práci této vůbec nejsou jmenována, což arci bylo vinou a vadou nakladatelstva. Zmínka činí se toliko v předmluvě podepsané p. J. Malým a sice těmito slovy: „Redakce Sl. Naučného srozuměla se prostředkováním na slovo vzatého krajana našeho p. prof. Kořínka v Záhřebě s několika chrvatskými učenci, mezi nimiž na předním místě jmenujeme pány V. Jagiče a Ivana Macuna, kteří vypracováním nejdůležitějších částek spolu s panem prof. Kořínkem hlavně přispěli k tomu, že článkem ‚Jihoslované' v řečeném slovníku podán jest obecenstvu českému celkový obraz národu jihoslovanského dle hlavních jeho stránek...." Nebylo tedy možno v bibliografii dílo Jihoslované jinak znamenati, než jak se stalo.

Polská bibliotheka počala právě vycházeti v Praze nákladem Fr. Šimáčka. První sešit obsahuje: „Pan Geldhab, komedya w trzech aktach, wierszem napisał Aleks. hr. Fredro. Úvodem, poznámkami a slovníčkem opatřil Edv. Jelínek. K svazku tomuto přidán jest životopis hr. Fredry, a několik slov o polské výslovnosti, jakož i o převádění slov v polštině.

„Slovanský sborník" vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nově: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník III. — 1884 — Číslo 11.

Slovanský týden.

Ukázka národní etymologie.

Od J. A. Voráčka.

Čím více šířilo se náboženství křesťanské a čím více zapouštělo kořeny v národní byt a vnitřní zařízení různých národů: tím více také ustupoval starý, pohanský ráz do pozadí, tím více mizely národní mravy a obyčeje, až konečně velká většina i národních tradic upadla v zapomenutí. Process ten však neudál se najednou; ano, jak posud viděti, celá století nestačila posud vyhladiti docela národní upomínky a obyčeje. Z toho zároveň viděti, jak konservativní a houževnatý je lid, co se jeho zvyků a mravů týče. Zejména duševní známky charakteru a národní podání lidu i po staletích, jako přeletaví ptáci, přilétají do kraje budoucnosti a třeba byly cestou jejich šiky silně prořídly, tím vítanější jsou jejich zjevy. Duch času ani památky bohů neušetřil, tak že z celé, jak se podobá velmi bohaté mythologie pohanské neuchovalo se než několik pouhých jmen a zpráv. Táž pohroma stihla i starý národní kalendář a staré svátky národní, neboť zbytky, které se nám Slovanům po předcích našich dochovaly, velmi řídké jsou a neúplné.

Jednou takovou otřelou runou jest i pojmenování jednotlivých dnů v slovanském týdnu, neboť domýšleti se lze, nynější názvy jednotlivých dnů v týdnu mnohem mladšího jsou původu, jak později určitěji vysvitne. To pak ihned podotknouti zpředu se mi vidí, že hlavním činitelem v nynějším pojmenování slovanského téhodne zdá se býti živel křesťanství nepopíratelným. Jiní národové, jako romanští a germanští šťastnější byli v případu tom, zachovavše až posud historickoetymologický výklad jednotlivých dnů, poukazující k tomu, že každý den posud nese jméno jednoho z proslavených a největších národních bohů. Tak na příklad v romanských jazycích zachovalo se pět jmen bohů ze starolatinské mythologie, kdežto u Germanů všech sedm dní etymologicky odvoditi možno od dávných germanských bohů, jak zejména v nordické mythologii o nich zmínka se činí.

Abych konkretněji mluvil, stůjtež zde jména jednotlivých dní, jak je germanští a romanští filologové již od delší doby odvozují. Tak v. romanských jazycích pondělí, franc. lundi, prov. lus — luns — dilus — diluns značí Lunae dies, čili Lunin den; úterý, franc. mardi, prov. dimars, dimartz, ital. martedi, lat. Martis dies, Martův den; středa, prov. mercre, šp. miercoles, pic. mércredi, lat. Mercurii dies, Merkurův den; čtvrtek, franc. jeudi, prov. dijans, it. giovedi, lat. Jovis dies, Jovišův den; pátek. str. franc. venerdi, venredi, n. franc. vendredi, prov. venre, vendre, divenre, šp. viernes, it. venerdi, lat. Veneris dies, Veneřin den; sobota, burg. saimedi, sabaidi, fr samedi je původu hebrejského a sice od latinského sabbati dies; neděle, prov. dimange, šp. a port. domingo, it. domenica odvozeno je od latinského dies dominica.

Podle toho zachovala se v romanských nářečích jména pěti bohů, podle nichž i dny pojmenovány jsou a sice: Lunin den, Martův den, Merkurův den, Jovišův den a Veneřin den. Ostatni dvě jména jsou pozdějšího původu.

Podobně sestaven i týden v germanských nářečích, s tím toliko rozdílem, že vystupují zde bozi z germanské nebo nordické mythologie. První den po neděli i zde sluje Lunin den, jak z pouhého srovnání jednotlivých nářečí viděti; angl. monday (st. moneнday), dán. mandag, šv. måndag, něm. montag; úterý. angl. tues'day (st. Tiseday) od Tiw gen. Tiwes, goth. Tius, staroger. Zio, Zieves (jméno boha války, podobně jako jméno Marta) šv. tisdag, dán. tirsdag, něm. Dienstag; středa ang. Wednesday od starého Wodnesdăg (bůh Wôden), sax. Wôdan, starogerm. Wuotan, skand. Odhinn, Odin, dán. onsdag, šv. odensdag (onsdag). Německé mitwoch značí střed týdne a je pozdějšího původu; čtvrtek, angl. thursday, šv. thorsdăg, dán. orsdag, něm. Donnerstag. Thorr neboli Donar byl bůh hromu a blesku; pátek, angl. friday podle bohyně řečené Fria, ženy to Odinovy (= Juno), staroněm. frîatac, něm Freitag, dán. wrydag; neděle, ang. sunday, skr. sûrya (svar = nebe), šv. a dán. sönday. Pro sobotu užívá se v angl. názvu hebrejského Sabbath nebo též Saturday = Saturni dies, Saturnův den.

Srovnáním těchto dvou odvětví jazyků romanských a germanských domýšleti se jest, že i slovanská nářečí uchovala jména svých národních bohů při pojmenování jednotlivých dnů v týdnu. ale pokud mi známo, nikdo z učenců slovanských toho doklady nenašel, aby nynější jména téhodne nahradil staršími a původnějšími. To pak, co Čelakovský o číslovkách základních do desíti tvrdil,*) myslím, že je pouhým napodobením etymologie, jak ji němečtí učenci Bopp a Grimm pro německý týden odůvodnili. Kdyby pravdou bylo, co Čelakovský o číslovkách slovanských pověděl, a sice to: že číslovky jeden a dva jsou téhož kořene jako voda a božství Odin, Wodan, s fonologickou jen obmě-

*) Č. Č. M. r. 1850. I., str. 3.—16.

nou podle principu dualistického jedné a též bytosti vodní; dále že číslovky tři a čtyři rovněž podle dualistického principu dobra a zla jsou téhož kořene jako ve jménu boha Thôrra (jinak Thunar, Donar), boha to ohně; a dále ještě, že pět a šest (пять, шесть) na jméno živlu vzdušného poukazuje: mohli bychom se naditi (ostatní čtyři číslovky do desíti ponechavše stranou), že i slovanské pojmenování dní mythologického jest původu. Ale bohužel tvrzení Čelakovského nespočívá na pevných důkazech a pokud vím, nikdo z učenců po něm tvrzení to neopakoval, tak že náuka o číslovkách slovanských podnes tak se ujala, jak ji důmyslný Šafařík o dva roky dříve před Čelakovským v témže časopise, opíraje se o Boppa a jiné, mnohem vážněji vyložil.*)

Co se nynějšího pojmenování slovanského týdne týče, je kořen slov i s významem etymologicky jasný a sice: neděle značí den sváteční, čili den bez všední práce; pondělí je den po neděli, čili nedělin bratr, jak Jungmann při slově „pondělí“ dokládá; úterý je vtorý čili druhý den po neděli, středa den střední v týdnu, čtvrtek den čtvrtý po neděli a pátek den pátý. Slovo sobota i u Slovanů je z hebrejštiny vzato. Tímto mathematickým názvoslovím však není zvědavosti naší valně poslouženo a jak se podobá, ani lidu slovanskému nepostačovalo a nelíbilo se, jak ihned doložím. Lid totiž ve své konservativnosti i v době pokřestění nemohl zcela zapomenouti původního, pohanského názvosloví a jelikož vzývání a pouhé snad vyslovování pohanských bohů nedovoleno bylo a duchu křesťanskému se příčilo, učinil si lid slovanský pro každý den křesťanského svatého, který totéž jméno nese, jako dotčený den v týdnu. Možno však, že i jména světců již v době pohanské s částečně pozměněným významem v úctě byla a že jménem velkých bohů jmenovala se doba velkých svátkův a slavností, jak tomu zejména ruská slavnosť Tuřic (ku poctě boha Tura) zřetelně nasvědčuje. Pohanský duch písní a přísloví, v nichž se jména svatých uchovala, poukazují skutečně na dobu pohanskou, jak mezi jinými i ruský spisovatel P. Ivaščenko**) již r. 1874 tvrdí, an praví:

„Указаныя соображенія и заключенія устанавливаютъ надлежащую точку зренія на происхожденіе и значеніе примѣтъ, какъ несомнѣнныхъ остатковъ глубокой языческой древности. Въ настоящее же время онѣ пріурочены въ пословицахъ къ лицамъ и событіямъ христіанской жизни. Разсматривая эти примѣты, пословицы — повѣрья, нельзя не замѣтить, что то или другое праздничное время, тотъ или другой святой, занимаютъ народно воображеніе чистовнѣшнымъ образомъ, служа извѣстными показателями такихъ или иныхъ явленій въ области природы и народной жизни. Нѣтъ сомнѣнія, что такое служеніе влечемъ за собою непремѣнно и чествованіе.“

Mimo to uchovalo se v příslovích a písních několik jmen svatých, o nichž pochybnosti není, že již v době pohanské ucti-

*) Šířeji o číslovkách pojednal u nás zejména Č. Šercl ve svém díle „Z oboru jazykozpytu“, I. díl.

**) Записки юго-западнаго отдѣла импер. рус. геогр. общества. Sv. II., str. 94. r. 1874.

váni byli. Později i těmi se doložím. Dříve však uvedu již jména svatých pro každý den v týdnu, jak jsem v národních tradicích, písních a pověrách za tím účelem je vyhledal. Nejprve zajisté padne do očí personifikování neděle a pátku, jak v jihoslovanských písních velmi obyčejno jest. Stůjte zde následující místa:

Заспала свѣта Неделя
на свѣта Петка скуто'и;
Свѣта Петка нѫ будеше:
„Стани ми свѣта Неделя,
Сега сѣ соно не спие."

Mil, str. 34., č. 35.

Прошетала свѣта Неделя,
Стрекя ѭ стрети свѣти Иліа:
„Егиди сестро, свѣта Недельо!"

Mil., str. 46. č. 43.

Свѣта Неделя на десно рамо,
А свѣта Петка на лево рамо
Му седе'е и книга го учі'е.

Ib., str. 59., č. 49.

Зборъ са сабра и заигра
На личенъ день, на Великдень,
На хубава Света Петка,
Света Петка и Неделя.

Čolakov, str. 280., č. 27.

Сабрали са, са сабрали
Ут деветь целя гулѣмы
На Ерин Перинъ планина,
Голѣмыенъ сиріянъ да правать —
Петровдень, свѣта Нидѣля.

Čol., str. 327, č. 71.

Podobně i v srbských písních lze najíti více dokladů. Na př.:

„Pozval sobě ženců jahen Todor
na neděli po svatém Iliju,
na polích již dozrála mu pšenka,
vyšel tedy s ženci v pole, žal ji.
To když zřely svaté ty dvě panny
svatá Petka i Neděle svatá,
hořké nad tím prolévaly slzy,
do nebe hned k svatým bratřím vešly,
velkým sobě nářkem stěžovaly.

(S. Kapper: Zp. l. srb., str. 70.)

Avšak mimo sv. Petku a Neděli v srbských ani v bulharských písních neuchovala se zmínka o žádném jiném svatém, jehož jméno by poukazovalo k některému dnu v týdnu. Proto tím vítanější jsou zprávy maloruského lidu, který až posavad veliké bohatství starých obyčejů a písní uchoval. Tam totiž, vyjímaje úterý a sobotu, pro všechny dny v týdnu nalézaji se doklady některým svatým nebo svatou, jak z příkladů ihned vysvitne. Důležitá je tak zvaná „Šaloputská modlitba", kterou M. Dragomanov ve svém sebrání maloruských národních podání a

pověstí podal ve spise Jihozápadní zeměpisné společnosti ruské.*) O ní praví spisovatel, že před smrtí některého Šaloputa neberou se v hromadu: muži, ženy, děti, a má-li umírající dosti, síly odříkává sám modlitbu, a nemá-li dosti síly, činí to zaň některý z jeho rodných, drže v rukou nádobu s čistou pramenitou vodou. Modlitba ta zní v originale takto:

Святий Понеділочку
Божий, Господній клюшнику,
Що по морям кладки кладеш
А неболь ника з неволі визволаеш!
Приймы душу раба Божого
Да донеси на небеса;
Там свята Пьятница
Наша пречистая матінка,
А Правая Середа
І уся**) наша праведна рідня,
Свята громада:
Олекса тетлий і Марко пречесний,
Паликоп и Пилип
І Юрій славный
Богови святому пріязний
Апостоли, ангели і архангели,
Дівче Оксана і Стеха,
Невісти Христови найчесні,
Заступници наші наикращі! atd. (Str. 36.—37.)

Další varianty jsou: „Свята святица, небесна цариця, Пьятінко-матінко, галулуй мене грішную старенкую“ (str. 38.).

Nebo: Свята святица, небесна цариця, Пьятінко-матінко, і ти, святий Понеділочку, божий ключничку atd.

Neméně důležitý je tak zvaný „otčenáš“, který rovněž v originale zde přiložen budiž. Zní takto: „Оче наш, чеснійщую і пренепорочнійшую спаси душу нащу! Радуйся, невісточко, шо святая Покривонька въ Лаврі замуровалась; і ти святий Понедилочку, божий ключничку! Ти на маряхъ кладки клав, та невольників з неволі визволяв! Суверточко не сутобрасная, ухопи і понеси нас на небеса; там вся рідня наша: мати Марина, сестра Орина, дядько Оноприй і дядина Стеха. Амінь біжить, амінь кричить.

Бери, жинко, черепок хуху і святого духу. Спаси, Господи, нас од лихого звіря, од діявольского навожденія, од нечистого приключенія, од всакої поганої болізни і од паньского казу і мого лукавого святого. Аминь.“ (Str. 39.)

Tím vyčerpány známé mi citaty o slovanském týdnu a podle toho dostáváme následující řadu svatých pro jednotlivé dny: Svatý Ponediloček (Pondělok). Pravaja Sereda (středa), Suvertočka (čtvrtek), Pjatinka — matinka nebo sv. Petka (pátek) a sv. Nedělja (neděle). Co se soboty týče, o té jisto, že jest hebrejského kořene. Pro úterý příkladu jsem nenašel; dá se však mysliti, že i pro tento den lid svatého nebo svatou si našel.

Naskytá se nyní otázka, zdali také dotčení světci, po nichž jednotlivé dny se zovou, již starým Slovanům známi byli? Kladná odpověď zdá se pravdě nepodobnou. Spíše domnívati se jest,

*) Малорускія народнія преданія и разказы.

**) Ї v maloruštině zastupuje я; і = o nebo ѣ atd.

že jména pohanská v době křesťanské novými zaměněna byla a že lid starým podáním uvyklý, nemoha starých svých opatrovníků zapomenouti, aspoň zdánlivě křesťanskými jmény je překřtil. Vyskytují se však i taká jména, která známky pohanství a ráz staré době silně zachovala, jako na př. sv. Pokrovinka neboli Pokrova, jejíž slavnosť odbývala se v září a kterou zejména mladé dívky, chtějící se vdáti, vzývaly a prosily, jak přísloví tomu nasvědčují, jako: „Sv. Pokrivoňko, pokrij meni goňivoňku“, nebo „A jak prijšla Pokrova, todi žinka zdorova“, t. j. když těžká práce pominula a zima nastala, tehdy žena opět zdráva. Ostatně skorem každý svatý zastává nějakou funkci v přírodě a sice podle jednotlivých ročních občasí, jest i jeho význam přiměřený. U některých zase vysvítá z činnosti jejich i bývalý předchůdce v době pohanské, jako na př sv. Ilia zdá se býti dědicem hromův a blesků po samém Perunovi. Srbská píseň mu to alespoň přisuzuje, ana praví:

„Ustrojeny stoly jsou tam (v monastyře) zlaty,
a za stoly řadem sedí svatí:
v prvním místě hřimatel Ilija
uprostřed pak Sava i Marija,
dole svatá Neděle i Petka.
(S. Kapper: Zp. l. srb. str. 68.)

A na jiném místě:

„Svatý Petře, svatý Pantelijo,
hřimateli, bratře náš, Ilijo,
spusť, ó Petře, s oblak malý příval,
spusť, ó Panto, spusť ty svoje vichry,
udeř hromem, bratře náš Ilijo. (Ib., str. 70.)

Podle toho mohli bychom sestaviti nyní částečnou charakteristiku jednotlivých dní a tu vyskytá se opět nemalá podobnosť hned při pondělku mezi sv. Poneděločkem, nebeským klíčníkem, a křesťanskou legendou o sv. Petru s klíči v ruce od nebeské brány. — Pravá, nebo též Přeplavná (Переплавна) středa je podle Ivašcenka svátek Переполовеніе (Přeplavení), kdy počínají se děti koupat. O čtvrtku (Suvertočka ne sutobrasnaja) nelze mi více doložiti. Za to však pozdržeti se nutno při pátku (malorus. Pjatinka — matinka, bulh. sv. Petka). O této svaté spadá na váhu, co člen jihozápadní ruské expedice A. J. Lonačevskij poznamenal o výroční slavnosti v městysi (урочище) Krinici, asi 10 verst od města Lubena, při níž spisovatel r. 1875. přítomen byl. Tam totiž nalézá se veliký pramen (криница), který se po luhu široce rozlévá; asi polovina luhu i v létě bahna tvoří, druhá pak část představuje suché místo, kde se trh (jarmark) odbývá. Lid, neuměje si učiniti ponětí o vzniku toho pramene, utíká se k pověstem. Tak jeden mužík z blízkého sela vyprávěl, kterak oral na blízku pramene a tu vzala se mu jakás dívčina před očima. Byla to sama svatá Pjatnica. „Pomoz Pánbůh,“ pravila. ale on se ani neohlednul. A pak ho prosí: „A buďte tak laskav,

strýčku, kudy pak se jde do sela?“ On ukázal jí na bláto, na samé bahno: „Tudy,“ pravil. Pak viděl, jak si sedla uprostřed bahna a po chvilce podíval se opět a viděl, že na tom místě, kde panna seděla, pramen se zjevil, kterého dříve nebylo. Vypravoval pak ve vesnici o zázraku. Majitel pozemku chtěl zasypati pramen a nacházel tam dubové klády, ale voda v noci všechny klády odnesla. Na konec pochopili všichni význam zázraku a dali záslonu nad zázračnou vodu. posvětili ji v desátý pátek a od těch dob vždycky toho dne konají se u pramene bohoslužby za ohromného počtu obecenstva. Z těch dob také zavedl se jarmark. Dále popisuje spisovatel výroční trh, který má zvláštní ráz a tichou náladu, při čemž, výjimkou při ruských trzích, viděl nápadně málo židů. Dříve prý i hudba z okolních míst sem přicházela a pak bývalo veselí. Žádné výtržnosti nebylo a žádná krádež se neudála a policie ani spatřiti nebylo. Nyní nad pramenem postavena stříška na čtyřech sloupech a přes vodu vede k němu dřevěná lávka. Lid, s nádobkami v ruce, k prameni jen se hrnul, ač voda byla celá zkalená. To však nevadilo lidem, kteří přikládají jí léčebnou moc. Někteří z nabírajících nakoupili i svící a rozsvítivše je připevňovali je na ohradu studnice. K večeru počet lidu vzrostl značně a ze sousedních vesnic a chalup přicházely stále nové zástupy věřících. Se soumrakem rozptýlili se všichni v skupinách po úpatí hor kolem pramene, muži a ženy zvlášť, a sice vždy pod stromem. Pojednou objevilo se světélko na stromě a za ním opodál druhé, až celé hory v krátce tisíce světélky zazářily. Lid totiž zapaloval všude po stromech malé svíčky voskové. Toho večera prodá se kopejkových svíček až za 300 rublů, nepočítaje v to, že mnozí z domova svíčky si přinesou. Pak nastanou chorovady a každý oddíl zpívá a hraje pro sebe. Pění trvalo až do 11 hod., kdy svíčky všude dohořely. Pak někteří odešli a jiní tábořili dále pod stromy nebo u vozů. Po půlnoci nikdo víc nezpíval. Lid ulehl spat. S ranními paprsky nastal opět ruch a lid, umyv se vodou z pramene, počal se modliti. Mnozí klečeli, klaněli se a šeptem odříkávali modlitbu se vší vroucností a zbožností. — Tolik o páteční slavnosti maloruské. Ráz a význam pohanský je při ní patrný. Podobně, myslím, má se věc i v Bulharsku na sv. Petku, dva dni před sv. Jiřím. I zde scházejí se vesničané a sice do města, jako na př. ve Slivně, v Plovdivě, a třeba dnes byl význam toho praktičtější, možno přece stopovati při tom význam ryze národní. Mladé dívky vyšperkovány a hoši z různých míst scházejí se na známém náměstí a poznavše se počínají tančiti národní „choro“. Mnohým tak i k zasnoubení příležitosť se poskytuje. V novější však době stává se návštěva venkovanů mnohem řidší, než jakou bývala. Večer však bez dalších obřadů rozcházejí se venkované opět po dědinách. — Nemýlím-li se, příbuznosť mezi oběma slavnostmi částečně též vysvítá. K vůli zajímavosti podotknu ještě, že v tutéž velikonoční dobu připadá i turecká slavnosť, při níž ženy turecké s muzikou odcházejí do

poblízkého háje a tam při zábavě až do večera setrvají, houpajíce se na stromech a jinak se veselíce. Druhého pak dne mají opět muži své gymnastické cvičení, které snad původem svým na řecké zápasy upamatovati má, vskutku však velmi malého uměleckého požitku poskytuje. —

Nehledě k turecké slavnosti, myslím, že zejména ruská slavnosť páteční a obyčeje při ní jsou velmi starého, pohanského původu. I velice pravdě se podobá, že staří Slované, pohané byvše, ne-li božství téhož jména, jistě tedy jinou bytosť ženskou toho dne uctívali a vzývali. Tomu zdá se nasvědčovati i to, že v romanském a germanském týdnu pátek ženským božstvím zasvěcen byl, jak toho důkazem jsou názvy v něm. Freitag (Freyatag = Frejinden) a ve fr. Vendredi (Veneris dies = Veneřin den). Dle toho šlo by snad i blíže nastíniti charakter slovanské bohyně, ale prozatím od toho upouštím, podotýkaje pouze, proč pátek nešťastným dnem sluje, v němž nic se počínati nemá? Totéž, myslím, že chce říci i české přísloví: „Kdo se v pátek směje — v neděli pláče“? Čelakovský naopak určitě při číslovkách tvrdí, že „jména božství dobrých (bělbohů) běží počtem nerovným, lichou, jména zlých (černobohů) rovným, sudou, a odtud že se vysvětluje, proč od nejdávnějších časův až po tu dobu nerovným počtům připisuje se zdar a štěstí“.

Tomu též nasvědčuje „Slovo o pluku Igorově“, kde myslím, že ne snad ledabylo připadá vítězství zbraní ruských zrovna na pátek. Místo to zní takto: „Съ заранія въ пятъкъ потопташа поганыя Половецкыя, и рассушясь стрѣлами по полю, помчаша красныя дѣвкы Половецкыя а съ ними злато и паволокы, и драгыя оксамиты.“ *)

Důležitější však se mi vidí, co dotčený již Dragomanov ve sbírce své umístil o významnějších pátcích v celém roce. Tam totiž vyjmenovány jsou všechny pátky, které jsou lidskému počínání příznivy a neškodny. Jest to jakási křesťanská rada pro toho, kdo ve zmíněné dny postiti se bude, ale celek pohanstvím zavání. Zní následovně: „Záhodno věděti, kolik a jakých pátků v roce a proč povinen každý člověk postiti se: První pátek jest počátkem velikého postu; za ten pátek člověk bědným se nestane. Druhý pátek je před Velkým dnem (Velkonoce); člověk od náhlé smrti zachráněn bude. Třetí pátek je před Božím Tělem; člověku smutku nebude. Čtvrtý pátek před Zelenými svátky; ve vodě se neutopí. Pátý pátek je před sv. Petrem a Pavlem; člověk od neštěstí uchován bude. Šestý pátek před sv. Spasem; v hříších smrtelných nezemře. Sedmý pátek před pannou Marií; od zlých lidí uchován bude atd. Jiným pořádkem a celkem jináče líčí totéž i malоruský kobzar Pavló Bratyca, jen že veverších. **) Avšak

---

*) Záhy z rána v pátek podupali (ruské pluky) pohanské pluky Plavecké a rozptýlivše se střelami po poli, schytali krásné dívky Plavecké a s nimi zlato i nádherný oděv a drahé aksamity.“

**) Viz „Записки юго-зап. отдѣла импер. рус. общ.“. Sv. II, str. 116. Srovn. též článek od Stoj. Novakoviče v časopisu „Starine“ r. 1874., str. 48.: „Život sv. Petke od patriarcha bugarskoga Jeftimija“.

i u něho jest těch pátků jen dvanácte. K čemu však tato rada? Křesťané přec na památku Kristova umučení každý pátek světiti mají! Či ostatní neměly toho významu? Povšimnutí zasluhuje dále, že v jihoslovanských písních vyskytují se sv. Petka a svatá Neděle stále vedle sebe, jakoby sestry. Jindy zase nazývá se neděle ženou Feodorovou. Či snad i název „svatá světice, nebeská cářice“ některé neděli přísluší? Jináče každý svátek zasvěcen, a kdo by svátku nesvětil, zkamení jako onen mužík, který chtěl na Veliký den orati (Dragomanov: O могилах ниже Мозыря str. 247.).

Tím však není pověděno vše, co by k objasnění slovanského týdnu nemálo přispělo. Snad konečně přece úkol ten někomu se podaří. Tolik však je jisto, že i když některý národ křesťanství přijal, za dlouho pak ještě svých pohanských světců a opatrovníků se nezřekl. Zdali však na př. sv. Sereda, Pjatnica a Nedělja pod týmiž jmény starým Slovanům známy byly, to tvrditi se neodvažuji. Připomenu ještě pouze to, že též u romanských Provençalů jak Paul Arène*) je líčí, až dosud některá pohanská (latinská) božství se uctívají, třebas dnes význam křesťanských svatých se jim přikládal. Takovými jsou na př.: sv. Pouderous (Polidorus?) a sv. Barbejou (Barba Jovis), o nichž dnes v celé krajině provençalské ničeho se neví a které církev z politiky proto trpí, „aby, jak spisovatel praví, neznepokojila více pověrečné nežli nábožné horaly, kteří, kdyby jim vzala církev jejich svatého, byli by s to ani v Boha nevěřiti“.

Z poesie slovanské.

Budišín.

Jakub Čišinski. Z lužického přel. E. Z.

Buď vítáno mi město staré, nezkrocené!
Ač chvělos se, když s Frankem Srb stál v divém boji,
stenajíc bolestí, když krev jsi pilo svoji —
teď hrdě, skalné sídlo, čelo Tvé se klene!

Ač barbar vypálil Tvé domy zpustošené
a krev Tvých synů cedil nelidskou svou zbrojí —
teď tolik srdcí v Lužici hle! ve obojí
Ti jásá v ústrety a v náruč Tvou se žene!

Hlas dávných století teď slyším k tobě lkáti:
„Stůj pevně, Srbů svědku mocný! Dávné slávy
ratolesť bouře žádná již Ti neuchvátí!“

Stůj pevně, Serbie ty strážce pevný, smavý,
nižádný vichr Tebe více nevyvrátí;
buď zářnou hvězdou Srbům, když je zhouba dáví.

---

*) Paul Arène vydal doposud dvě rozkošné sbírky obrázků ze života provençalských horalů, a sice: „La gueuse parfumée“, jak Provençalsko nazývá, a druhou sbírku „Au bon soleil“.

Z času české správy v Těšíně.

(Městská kniha těšínská z let 1631.—1668.)

Podává dr. Frant. Sláma.

Leží zapomenuta v prachu starých nepotřebných listin. Zeptáš-li se na ni, nedovíš se ani, kde odpočívá. Dávno rozpadli se v prach, kdož do ní na pevný papír brkovým pérem zapisovali příběhy soudní, kdysi v městě Těšíně důležité převelmi. Milá čeština, jakouž psali tehdejší páni písaři těšínští, přetrvala je tu potom ještě dlouho. Vítězně přestála zde po několik století všecky svízele dob minulých a chránila slovanské obyvatelsko před poněmčením. Mnohá města v Čechách a na Moravě odvrátila se nevěrně od vlastního svého jazyka. Ale tu na území jazyka polského udržela se slavně čeština, kteréž lid byl přivykl jako řeči své vlastní, až do polovice tohoto století, ba částečně až do desítiletí předešlého.

A podivno! Právě v letech, kdy v Čechách a na Moravě tak znamenitě povznesl se jazyk český ve všech skoro odborech života veřejného a kdy rozkvetla utěšeně literatura česká, právě v letech sedmdesátých tohoto století navždy odtud z města Těšína byla vyhostěna řeč česká jako úřední.

Ustoupila němčině. Ovšem jen na čas. Přirozeným vývojem věcí ustoupí zas němčina v blízké budoucnosti jazyku polskému, v němž lid mezi tím se vzdělává a k němuž počíná se už s láskou hlásiti.

Než obraťme se opět k naší knize zapomenuté. Není zajímavou pouze proto, že psána jest česky. Dovíme se z ní všeličeho z minulého života měšťěnínů těšínských. Tehdejší městské soudnictví vystupuje před námi v tak mocných rysech a to tak srozumitelně, že i čtenář neznalý práva, jaké tehdy platívalo, bez dlouhých vysvětlování a poučování vyzná se hned v tehdejším zřízení soudním, a tklivě dojímají nás rozličné ty „odprosy", které po nálezu soudním viník učiniti musil uraženému . . . Však uvedeme dosti příkladů, jimiž pobaviti se může čtenář neprávník a které snad poslouží i vědátoru, jemuž pro vzdálenosť neb jiné příčiny nelze prostudovati tuto knihu. Obsahuje výpovědi (rozsudky) práva městského, civilní i trestní, porovnání a všeliké příhody soudní, i mimosporné, jako poslední vůle, kvitance, ba i záležitosti, nyní politickým úřadům příslušející. Zápisy na domy a pole zapisovány do knihy jiné.

Nuž a nyní ku knize, která má 543 listů. A v těchto 543 listech obsažena jest celá skoro registratura knížecího města Těšína za dobu 37 let!

Nynější Těšín ovšem má více obyvatelů než onen Těšín, který se spravoval městským právem českým a jemuž byla tato stará kniha posvátnou. Ale co nyní vyslovíme, přece jen je prav-

dou: Za 37 let popsal městský soud těšínský ve věcech netýkajících se knih pozemkových jen 543 listů. Nynější soud popíše pro město Těšín více papíru za 14 dní.

Učinili jsme některé výpisky, nezměnivše ničeho na tvarech řeči tehdejší:

I.

Česť.

(Narovnání a saopatření na cti Jana Těrlického, soukeníka.)

„Martin Chodura z návodu a ponuknutí nějakového hadače, vražce aneb svůdce lidského nařekl na cti Jana Térlického, mluvíce o něm, že by na zahradě jeho nějakové peníze jemu nočním časem vykopati a tak nenáležitým způsobem ukrásti měl. Což nechtějíce Jan Těrlický snášeti, na Martina Chodura žaloval a roku sobě s ním na rathúze vyžádal. Tu když Martin Chodura toho naň dovésti a správně dokázati nemohl, odvolával se na dotčeného svůdce neb hádače a od něho sobě danú i psanú zprávu. Rozvažujíce pak úřad tu věc bedlivě, nařídili sú, aby tej roztržitosti jednou konec byl, svornosť a láska mezi sousedy se zachovala, pak aby Jan Těrlický na své dobré cti a slávě zaopatřen byl. Protož my podepsaní jsme je porovnali:

1. aby Martin Chodura k Janovi Těrlickému přistúpil, jemu ruky podal a odpros v tyto slova učinil:

Tak jakož jsem Vám byl, pane Jane Těrlický, sousede můj milý, předešlého času nemálo, než velice ublížil, pravíce na Vás, že byste mi předešlého času byli na zahradě mej nějakové peníze pobrati a ukrásti měli, což ponevadž jsem n e o své újmě a že bych to na Vás prokázati mohl právně, než z návodu a popuzení téhož nevážného, Boha prázdného člověka, též z náhlosti a nerozmyslu svého mluvil, jest mi toho srdečně líto, a prosím Vás pro Pána Boha, po jednú, po druhé i po třetí, abyste mi to z lásky křesťanské a sousedské odpustili.

2. Za škody a útraty má Martin Chodura Janovi Těrlickému šest tolarů širokých nanejprv příští svatodušní jarmark dostatečně obložiti, tak aby pro to ani právo, ani úřad víceji zaměstknáváni nebyli.

A tak tehdy to, cokoliv se mezi nimi zběhlo, tímto narovnáním mocně vyzdvihujeme, moříme a v nivec obracujeme s tím doložením, že nic toho Janovi Těrlickému, erbům a potomkům jeho na jejich dobré zachovalosti, cti a řemesle, v ničemž nejmenším škoditi nemá, nyní i na časy budúcí. I pokudby kdo jemu neb erbům jeho buď ve zlém, buď v dobrém tu věc namítati a na cti držeti se pokusil, ten má od úřadu vězením ztrestán býti a dvacet hřiven pokuty na opravu města obložiti. Tento pak akkord má nákladem Martina Chodury do městských knih vepsán a Janovi Těrlickému vejtah pod pečetí městskú vyjednán a oddán býti. Vše věrně a bezelstně. Stalo se v Těšíně dne 27. máje leta 1631."

Mezi Janem Chřenstem a Martinem Zemanem bylo se zběhlo veliké nedorozumění, svár a ošklivosť, tak že se proto i na rathúz před úřad sháněli. I chtějíce úřad, aby takové nedorozumění raději v dobrém mezi stranami bylo vyzdviženo, oběma, aby se mezi sebou

přátelsky porovnaly, jsú naučení dali. Protož my nížepořád psaní: — — —, takto jsme je porovnali: Předně. Že by Martin Zeman k Janovi Chřenstovi přistoupil a odpros jemu náležitě učinil. Za druhé. Že by žádná strana toho, co se koliv mezi nimi sběhlo, ani ve zlém, ani v dobrém sobě nikoliv nevzpomínali, ani nyní i na časy budúcí, pod pokutou dvaceti hřiven na opravu města. Po třetí. Aby Martin Zeman v městském trestání tři dni pořád seděl a potomně z vůle pp. cechmistrů propuštěn byl. Za čtvrté. Aby pokuty cechu masařskému deset hřiven obložil. Naposledy: Aby Janovi Chřenstovi za jeho útraty tři stř. gr. ve dvúch nedělích obložil. A tak my nadepsaní všechnú předešlú ošklivosť, svár a nedorozumění mezi nimi tímto naším sprostředkováním a porovnáním vyzdvihujeme, kazíme, moříme a v nivec obracujeme, mocně ustanovujíce, žeby tož mezi nimi vzniklé nepřátelství a klebety ani jednemu ani druhému na jeho cti a řemesle žádným způsobem škodné nebylo. Stalo se v městě Těšíně leta 1630. dně 26. januara i jest zapsáno v knihy leta 1631. dně 23. máje. —

Pan Jan Böhm byl tehdy radním a od srdce je nám ho líto, že mu lidé mnoho ubližovali. Úřad ho ale vzal vždy „ve svou mocnou ochranu“ a zaopatřil ho na cti. Tak na příklad Zuzana Zikmundka učinila mu odpros r. 1633., že na rynku v deň trhový nenáležitě a hanlivě o něm byla mluvila. Prosí: „Moudrý a opatrný pane Jane! Odpusťte mi to, neb cokoliv jsem mluvila, z horlivosti a nerozmyslu ženského, od jiných popuzena jsoucí jsem mluvila. Pro Pána Boha Vás prosím, podruhé a potřetí, abyste mně to . . .“

Böhm odpustil, ba prominul též Blumbergrovi:

. . . Stala se smluva přátelská, celá dokonalá, v ničemž neporušitelná, mezi slovutným panem Janem Böhmem, radním pánem města Těšína, z jedné a panem Martinem Blumbergrem, na ten čas purkrabím J. K. M. na Těšíně, z strany druhé a to taková:

Jakož se nadepsaný pan Jan Böhm na výš jmenovaného pana Martina Blumbergera vysoce a velice stěžoval, že přijdúce v dům i příbytek jeho, bez všelijaké sobě dané příčiny na pana Jana Böhma bitím sáhnul a jemu slovy nenáležitými ublížíc na poctivosti jeho, svou vůli nad ním provedl, takto jsme je porovnali, že p. Blumberger Martin dostatečný odpros učiní:

„Pane Jane Böhme! Jakož jste na mne před důstojnými a dvojíctihodnými pány (následuje mnoho jmen) sobě stěžovali, že já (opakuje se celá trestní událosť), o čemž se já, budúce tehdáž pod truňkem, nepamatuji a jestli se co takového stalo, jest mi srdečně líto. neb na Vás nic zlého nemluvím, nevedu, aniž co vésti a mluviti mám; i kdybych toho učinil, zle, nerozmyslně a nedůvodně bych mluvil. Prosím Vás pro Boha, že mi to odpustíte, a mým, jak od starodávna dobrým přítelem a sousedem zůstanete. Neb já Vás mám za dobrého, poctivého. dobře zachovalého člověka, tak jak Vás Jich Milosti Knížata, stav panský a páni, rytířstvo, města i jiní poctiví lidé mají.“

Pan Martin Blumberger odprosil a potom „čtyři neděle pořád zběhlé, nevycházejíc z rathúzu“ vyseděl. „Aby se ale také potomními časy příkladem jeho jiní lidé trestali a osoby úřední, od vrchnosti představené, v náležité vážnosti zachovávaly, povinen bude Martin

Blumberger na buduňk obecní čtyřicet širokých tolarův i Janovi Böhmovi deset širokých tolarů za útraty a škody ve dvanácti nedělích na hotově obložiti... A tak všechno nedorozumění a rozepří, které mezi nadepsanými stranami vzniklo, moříme, v nic obracujeme, tak aby na sebe laskavi byli a dobrými přáteli zůstávali."

I v jiných ještě případech bránili členové poctivého cechu „ševeckého" svou česť, vždyť i jiná řemesla, na př. „krejčíři", kováři, ba i „kumštovný trubač" naříkali před právem městským na rozličné přenáhlené osoby.

Z výpovědi práva městského mezi cechem kovářským a Jiříkem Rumplem, údem téhož cechu, dovídáme se, že „Rumpl cech zhaněl a za to dvě neděle ve vězení držán, pak infamis, totiž zlopověstný slouti a téhož cechu kovářského i města prázen býti má". Byl to trest zajisté „ostrý" a nelze pochybovati, žeby též „ctná matrona, paní Anna, organistka, vdova, a paní Estera Dietrichová, dcera její, manželka slovutného pana Petra Dietricha, spoluradního", propadly byly trestu přísnému, kdyby nebylo pokrevenství s mužem, jemuž ublížily. Vždyť pohaněly „slovutného a na rytířském kumštu vycvičeného Tomáše Fukse, polního trubače a na ten čas její Knížecí Milosti vrchnosti milostivé služebníka". Ale byly s ním pokrevny a proto učiněna „zgoda" (kteréž slovo s polským „g" ostatně jen při tomto porovnání nacházím). Učinily odpros: „Máme Vás za poctivého, pořádně splozeného a dobře zachovalého člověka, jak Vás Její Knížecí Milosť, páni, rytířstvo a jiní poctiví lidé v rytířském kumštu Vašim polnotrubačském mají."

Václav Cobl dbal také své cti, ale nepořídil. „Vynesl" totiž před úřadem městským nářek proti Marianě, pozůstalé vdově po nebožtíku Bartoši Copečkovi. Copeček ublížil mu na cti, ale aniž by byl „odpros" učinil, místo do sklípka pod rathúzem, odebral se na onen svět. Cobl chtěje míti zaopatřenou svou česť, žaloval vdovu po Copečkovi. Primator, purgmistr, nová i stará radda, fojt i právo, též i cechmistři na místě úplné obce města Těšína vypověděli: Když všechna jiné práva i tolikéž práva městská království českého, nimiž toto město od starodávna se vždy spravuje, pol. lit. T. art. 32., A. 58. §. 2", zřetelně to sebú přinášejí, že na umrlého ve věcech cti a hrdla se dotejkajících rozsudek se nevynáší, nýbrž že v takových případnostech nařknutý od práva zaopatřený býti má: z těch tedy příčin Mariana Copečková na nářek Cobla odpovídati povinna není. My pak z práva dotčeného zaopatřujeme Václava Coble i manželku jeho, že jim to na cti i dobrým zachování ani dítkám jejim nikterakž škoditi a od žádného na budoucí časy věčné namítáno býti nemá: pod pokutú v právích proti injuriantům obmezenú. Stalo se 15. jan. 1657."

V takových formách a podobným způsobem „zaopatřoval" starý Těšín své obyvatele na cti. Jak srdečný ton panuje v těchto odprosech! Nelze pochybovati, že způsobem tehdejším ku všeobecné spokojenosti umořována vzájemná ošklivosť, svár a různice a staré ty formy soudní vžily se tak pevně do ducha lidu těšínského, že ještě dnes venkované, opouštějíce po smíru síň soudní, prosívají soudce, aby to tam jen dobře zapsal, že protivník odprosil a že slíbil, že už nikdy přezívati a nadávati nebude!

(Dokončení.)

Archaeologický sjezd v Oděsse.

Dle zprávy A. H. Kirkora.

Již od mnoha let odbývají se v Rusku důležité archaeologické sjezdy. Původcem jich byl hr Aleks. Uvarov, znamenitý starožitník, starosta moskevského spolku archaeologického a kromě mnoha jiných učených společností též člen krakovské akademie náuk.

Dřívější sjezdy odbývaly se v Moskvě, v Petrohradě, Kazani, Kijevě, Tiflisu, a poslední, o němž nám jest tuto podati krátkou zprávu, v Oděsse. Také tento nejnovější archaeologický sjezd znamenitě posloužil vědě slovanské, netoliko ve smyslu užším ale i širším.

Zahájení oděsského sjezdu dělo se 27. srpna, uzavření 10. září, tedy sjezd trval po 14 dní. Čestným předsedou zvolen byl nepřítomný Veliký kníže Sergěj Aleksandrovič, bratr carův. Za starostu zvolen hr. Uvarov. Třicet vědeckých společností a universit. vyslalo své zástupce k účasti v poradách učeného sjezdu.

Ještě před sjezdem byla vykonána některá předběžná badání a vědecké výpravy, na př. badání poříčí Dněpru a Dněstru, kteréž poskytlo příležitosť k důležitým objevům na ostrově Berezani, pak zvláštní výprava několika učenců do Cařihradu a j. v.

Celkový počet účastníkův oděsského sjezdu obnášel přes 250 osob. Referatů předloženo přes 140, avšak jen část z nich mohla býti pro nedostatek času čtena.

Činnosť účastníků sjezdu shrnula se ve dvou hlavních oddílech: archaeologie klassické a předhistorické. Tyto oddíly rozděleny byly na devět sekci, a sice: záležitostí všeobecných, starožitností prvotních, památek z časů pohanských, památek klassických, umění domácího, památek umění, památek časů historických, jazykových a písemnických, posléz ethnografii a historické geografii. Oděssa a celá jižní Rus skýtá sama takovému programmu množství vděčného materialu. V tamních krajinách bývalých hřeckých kolonií naléźá se tolik památek hřeckých a byzantických, že venkovský lid provádí s těmito památkami velice výhodný obchod. Krym a břehy Dněstru poskytují tolik zajímavých a vzácných vykopanin, že obohacují netoliko velkolepý eremitaž v Petrohradě, bohatá musea v Oděsse a jinde, ale že postačují i k hromadění mnohých znamenitých sbírek soukromých.

Z vynikajících účastníků sjezdu sluší zvláště vytknouti: Z Petrohradu: akademik Byčkov, professorové Jagić, Lamanskij, Vasiljevskij, Pomjalovskij, učený hebraista Harkavy (žid vilenský), Latyšev a jiní. Z Moskvy: professorové: Kowalewski, Anučin, Cvětajev, Ilovajskij; z Kijeva: prof. Antonovič a Lučickij. Z Varšavy: professorové: Samokvasov, Nikitskij, Mierzyński, a náš ct. spolupracovník prof. J. Perwolf. Z Dorpatu: Viskovatov. Z Charkova: Bezsonov, Bahalej. Z Helsingforsu: Aspelin. Z oděsských professorů měli nejčinnější účasť: Kondakov, Uspenskij, Jurgěvič. Z chrvatských učenců účastnili se Franio Rački, důstojný přednosta zá-

hřebské akademie náuk a Lubič, znamenitý archaeolog a ředitel nár. musea v Záhřebě.*) Z Poláků zastoupeni byli prof. Mierzwyński G. Ossowski a Jablonowski, z našich zemí dr. Wankel a z Cařihradu učený hřek Kerameus.

Obšírně dotýkati se všechněch referatů, není nám možno v této stručné zprávě; obracíme zřetel jen k nejdůležitějším.

V oddíle archaeologie klassické četl prof. lycea něžinského Lupersclski o scytijském plemeni Kalinidach, a opíraje se o Herodota a některé hřecké nápisy, nalezené zejména v Olbii, dokázal, že plemeno toto náleželo k barbarům, kteří těžili z kultury hřecké. Prof. Jurgěvič četl o místech, kde se nalézaly starožitné hřecké osady. Zvláštní pozornosť obrátil k sobě mladý učenec Latyšev, jenž na vyzvání petrohradského archaeologického spolku sbírá hřecké nápisy v jižním Rusku. Jest to ohromná se znalostí předmětu konaná práce, kteráž, dle mínění předsedy sjezdu, stane se pomníkovým dílem a k veliké cti sloužiti bude vědě na Rusi. Celé toto dílo vyjde ve třech dílech po třiceti arších tiskových. Objasnění nápisův učiní Latyšev latinsky. — Velice zajímavou přednášku měl p. Suslov o slohu starožitných dřevěných církvích vnitřního Ruska zejména na severu. Referent tvrdí, že to jest typický sloh starožitně-novgorodský, kterýž má povahu výhradně ruskou. — Prof. Kondakov obšírně a bystře mluvil o myšlénce vlivu byzantického umění na západoevropské. Kondakov studoval tuto záležitosť v Italii, v Paříži a jinde, a nalézá, že vliv ten byl mnohem větší i v XI.—XIV. stol., než se domnívají někteří dějepisci umění. Prof. Pokrovskij měl zajímavou přednášku „o strašném soudě", jak jej vyobrazují na obrazech. Přednáška tato vyvolala živou rozmluvu.

Z referatů na poli dějin a ethnografie nejvíce vynikaly přednášky prof. moskevské university Kowalewského. Hluboká znalosť věci, znamenitá výmluvnosť a zajímavosť předmětu rozněcovaly k jeho přednášce všeobecný interess. Prof. Kowalewski mluvil totiž o „Soudech božích", o „přísaze u Osetynův" a o „pravoslavných nevolnících ve Španělsku v XIV. i XV. stoletích". Referent zpytoval svůj předmět na místě, v archivech španělských, a přišel k přesvědčení, že na východních březích Španělska, jakož i na ostrově Maiorce, prodávali krymští Tataři množství pravoslavných Rusů, jako nevolníků schytaných při příležitosti nájezdů. Prof. Uspenskij mluvil o „byzantickém rolnictví".

Z filologických rozprav zasluhuje zvláštního povšimnutí přednáška o nově objevených rukopisech, kteréž souvisejí se starým

*) Oba záhřebské učence stihla na ruské zemi nemilá nehoda, kterouž ruský učenec prof. Modestov v časopise „Новости" takto líčí: „Chrvatští učenci přijeli parníkem Jazonem a odebrali se ihned do university, v jejíž budově sjezd se odbýval. Potom ohlásili v informační kanceláři své adressy. Když se vrátili do hotelu, objevila se policie a odvedla je nazpět na parník, kterým přijeli. Tam byli věznění a dáni pod vojenskou stráž. Jakmile se však o tom dověděl general gubernator, vydal rozkaz pustiti oba učence z vězení, což se také stalo. Katoličtí duchovní nemají práva bez zvláštního dovolení vlády překročiti ruské hranice."

zákonem, ačkoli o jejich pravosti angličtí badatelé pochybují. — Mladý učenec pan Budde snažil se dokázati, že církevně slovanský jazyk jest umělecký, utvořený z rozmanitých nářečí slovanských. Jazykozpytci slovanští jako Lamanskij, Bezsonov a Voskresenskij neuznávali ani za přiměřené opponovati mladému referentovi, avšak prof. V. Jagić podotknul, že práce jeho jest výsledkem nezkušenosti a mladického unesení, a že časem dojde k jinému, zdravějšímu přesvědčení.

Jakub Głowacki, druhdy professor university lvovské a nyní Hołovackij, skutečný vládní rada ruský, účastnil se sjezdu tendenční přednáškou o ruských písemných památkách v knížectví litevském, kteráž nemilý učinila dojem, neboť řečník neobmezoval se na vývody filologické, leč dotýkal se nemístně záležitostí politických i náboženských, zejména proti Polákům. Prof. Modestov tvrdí, že jednání Hołovackého ponížilo činnosť učeného sjezdu.

Nemilé nedohodnutí vzniklo též po přednášce p. Ilovajského, jenž četl o ruské sektě t. zv. Židostvujaščych, t. j. takových, kteří světí za příkladem židů sobotu. Proti tomu mluvil Pavlov a sice tak prudce, že druhého dne prof. Ilovajskij Oděssu opustil.

Přistupujeme nyní k referatům z oboru archaeologie předhistorické, ode dávna pěstované na Rusi s výsledky tak znamenitými. Na tomto poli vyniknuli zejména hr. Uvarov, Samokvasov, Antonovič, Anučin, slečna Melniková a polští učenci G. Ossowski a Jabłonski.

Kníže Putjatin, známý starožitník ruský, měl velice zajímavou přednášku o ornamentice na prvotních výrobách keramických. P. Brandenburg o fibulích, jakéž se nalézají v starých mohylách evropské Rusi a jichž stopy i jinde byly nalezeny. P. A. H. Kirkor objevil takové na poříčí Visly, Němna a Dněstru. Prof. Antonovič četl zprávu o nových badáních jeskyň na Dněstru, prof. Samokvasov o vykopaninách na poříčí Dněstru. Vykopaniny tyto (zlaté, bronzové, železné a kamenné) zaslány budou do petrohradské eremitaže.

Milým překvapením pro sjezd byla přednáška Malorusky slečny Melnikové. Dotknula se záležitosti nadmíru zajímavé, zejména mehalitických pomníkův a budov v guberniích chersoňské a podolské. Přednáška mladé Malorusky učinila hluboký dojem, neboť známo, že byl jakýs silný, mocný lid, jenž budoval toho druhu památky na prostranství od Indie až k Atlantu, ale nebylo povědomo, že stopy podobné nalézají se též v Rusku. Škoda, že učené slečně nebylo povědomo, že nemálo takých památek nalézá se také v haličském Podolí, na Pokuči a na Rusi Červené,*) což by jí zajisté znamenitě posloužilo a vzácné vývody její ještě více objasnilo.

K nejzajímavějším a pro vědu nejužitečnějším přednáškám náleželo čtení p. G. Ossowského, neunavného badatele vůkolí krakovského, zejména jeskyň v Mnikově a v Ojcově. Čtení jeho

---

*) Psal o tom obšírně p. A. H. Kirkor.

mělo nadslov: „Pokus chronologické klassifikace vykopanin věku kamenného v středovýchodní Evropě“. P. Ossowski objasnil své vývody četnými plány a fotografiemi, a bouře potlesku byla odměnou za jeho vzácné výzkumy.

Prof. Mierzyński z Varšavy dokázal, že Litvané a Prusové ctili oheň, ale neznali model. Konečně budiž vzpomenut maloruský učenec p. Evarnicki, jenž předložil archaeologický popis podrobností míst, kteréž zbadal v zaporožské Siči. Práce p. Evarnického došla všeobecného uznání a sám pan Modestov vyjádřil se o ní co nejpochlebněji.

V den uzavření sjezdu promluvil srdečně předseda sjezdu hr. Uvarov, poukázav k blahodárné činnosti této užitečné schůzky pro vědu nadšených mužů.

Část účastníkův, a sice počtem sto, odebrala se na Krym, aby tam prohledla některé zvláště důležité místní památky.

Archaeologický sjezd oděsský přispěl každým způsobem k rozvoji slovanské vědy, odčinil nejeden mylný náhled a razil cestu k další činnosti!

Tím dostál znamenitě svému úkolu a zůstaví po sobě trvalou památku.

Staroslovanské řády a obyčeje.

Píše prof. Josef Perwolf.

(Pokračování.)

5. Státní zřízení.

Obec mohla svým členům poskytnouti jen obmezené bezpečnosti; proti zevnitřním nepřátelům ona, jestli nebyla zvláště silna (jako na př. některé hradské obce). ukázala se býti slabou. Bylo potřebí uzavírati širší spolky, podrobovati se dobrovolně nebo vynuceně silnější ústřední moci knížete, který jsa v čele plemene nebo celého národu, znenáhla tvořil nový politický celek, stát, ať již s počátku jakýkoliv. Kníže — panovník, náčelník volený nebo podmanitel, nazýval se i dále, jako náčelníci rodův a obcí: hospodář (gospodar', gosudar'), dědic i otčic (rus. dědič, otčič), vladyka, vojevoda, župan (srb. s přídavkem „veliký“). Zvláště rozšířeno bylo jméno kníže (kъnęzь, kńądz, kněz, knez, kňaź), ačkoli původu neslovanského. Později slovanští knížata nazvali se, podle příkladu císařů východořímských, byzantinských, císaři (z caesar = cěsarь, cьsarь, carь), jmenovitě bulharští v X., srbští v XIV. a ruští v XVI. stol.; na Rusi od počátku XVIII. stol. slovo car' ustoupilo lat. slovu imperator, a car, odtud znamená méně, t. j. krále (imperator russkij nebo vserossijskij — císař ruský — jest car' pol'skij — král polský, imperija — císařství, a carstvo — království).*) Králi nazvali se, bezpochyby podle mohutného

*) Slovo „car, carský“ v češtině místo „císař, císařský“ jest zcela chybné.

Karla franckého, knížata chrvatští v X., srbští v XI. a opět v XIII., polští v XI. a opět v XIII.—XIV., čeští v XI.—XIII. století. Kníže byl hlavním správcem a sudím svého národu, a za vojny jeho vojvodou.

Knížata plemen, po utvoření státu, s větší části zmizeli v řadách šlechty; zůstali jen ti, kteří z knížat plemen stali se knížaty mnohých plemen spojených v stát. Drobných knížat plemen bylo u Slovanů mnoho. U východních Slovanů byli knížata Poljan, Derevljan, Dregovičův a j. plemen; ale zároveň vyskytají se tu počátky silnější knížecí moci dosti záhy. Nemluvic o záhadných Skythech, u černomořských Antův již ve IV. stol. vyskytá se mocný panovník, obklopený četnou šlechtou, rovnající se králi gothskému, obklopený četným boljarstvem. Tento „antský“ (t. j. východoslovanský) stát jest asi pozdější Rus', kteréžto jméno rozšířilo se potom od dolního Podněpří na všechna východoslovanská plemena, spojená v jeden politický a národní celek varjažskými Rjurikovici. Drobní knížata alpských, podunajských a balkánských Slovanů dlouho usnadňovali cizozemcům, Římanům, Gothům, Hunům, Avarům, Němcům, Byzantincům, jich výboje a vojny, až konečně utvořily se na západě státy chrvatský a srbský, na východě bulharský, nazvaný podle uráločudských Bulharů, kteří spojili mnohá plemena Slověn, sami v nich zmizevše; slovenský stát Sama byl pomíjející, a slovenští knížata brzy zmizeli v podmaněných od Němcův alpských zemích. U západních Slovanů první vyskytá se stát moravský, jehož počátky ztrácejí se v dobách vzdálených. Myšlénku moravských knížat přejali knížata čeští, kteří sjednotivše plemena česká, snažili se utvořiti druhý západoslovanský stát. K témuž tíhli i polští knížata, kteří sjednotili plemena východních Ljachů v Polsko. Jenom u západních, baltických Ljachův a u polabských Srbů nedařilo se tvoření větších států. Snahy českých knížat, rozšířiti české panství na východ mezi Ljachy a Slováky, i snahy polských knížat, rozšířiti polské panství na západ mezi Srby, Čechy a Slováky — neměli trvalých úspěchů.

Kníže byl s počátku osoba volená, na toto své důstojenství národem povolaná. Ale záhy stalo se knížecí důstojenství dědičným v jistých rodech, dynastiích, jaké byly na Rusi Rjurikovici, v Polsku Pjastovici, v Čechách Přemyslovici, v Srbsku Nemanici a j. Ale zásada volitelnosti nezmizela docela, jeví se zároveň s dědičností (jako na př. v severoruských obcích), a vystupuje mocně zvláště po vymření dynastií. Knížecí rod, po utvrzení zásady dědičnosti, hleděl na poddanou zemi jako na svou dědinu i otčinu, zrovna jako každý soukromý rod měl svůj rodový statek za svou dědinu a otčinu. Proto každý člen rodu knížecího měl právo užívati takové otčiny; a jelikož u Slovanů byla monarchie, jedinovláda, panoval jeden kníže (veliký), dědič a otčič (starorus., dziedzic a dědic též u Poláků a Čechů, hospodar otčinný i dědičný na západní Rusi), to ostatní členové rodu dostávali části, dílu, údělu té otčiny. Takoví údělní kní-

žata snažili se potom také dosíci samostatnosti, i stávali se také dědici a otčici (vlastníky, pány) ve svých užších dědinách i otčinách, úplnými panovníky ve svých knížectvích. Tak bylo jmenovitě na Rusi a v Polsku, kdežto v Čechách údělní knížata (hlavně na Moravě) přísně jsou drženi v mezech poddanství panujícímu knížeti. Co se týče posloupnosti, to nejistotu nejstarších řádů hleděli odstraniti zavedením zákonu o staršinství (seniorátu), podle kterého nejstarší člen všeho rodu (ne rodiny) stával se velikým knížetem, a ostatní členové rodu dostávali údělů. Staršinství zavedeno současně na Rusi (1054.) a v Čechách (1055.), později v Polsku (1139.). Ale tento zákon se nezachovával, a za příčinou velkoknížecího důstojenství a nejstaršího stolu, stolce (trůnu) v Kyjevě, Krakově, Praze, vznikaly nekonečné sváry mezi staršími a mladšími členy knížecích rodův, až konečně staršinství v rodě nebo i v jeho plemeni (linii) jest zaměněno prvorozenstvím (primogeniturou) v rodině, a stolec přecházel od otce k nejstaršímu, prvorozenému synu, v Srbsku od konce XII., v Čechách a v Polsku od počátku XIII., a na Rusi od XIV.— XV. století; zde, v Moskvě, ještě v první polovici XV. století strýc domáhal se stolce proti synovci. Slovanští knížata na znamení svého důstojenství posazováni jsou na kamenný stol (stůl), stolec, „oteň i děděň“ (rus.), u přítomnosti lidu, s rozličnými obřady, které jsou blíže známy na Rusi, v Čechách a u korutanských Slovencův; u těchto zachovávaly se ještě na počátku XV. století. Starobylý obřad posazování knížat na stolec otcovský a dědovský jest zaměněn, po zavedení titulu císařského (carského) nebo královského, korunovací podle vzoru byzantinských a západoevropských korunovací na císaře — cáře (cara) nebo na krále.

Okolo knížete byli rozliční úředníci (západoslov.), čestníci (pol., z latin. honorati), čelníci (jihoslov., náčelníci), kňaží muži (rus.), které kníže bral z velmožů, ze županů čili pánů, z boljarův a vlastelů. Při knížeti a při jeho dvoře byli nejvyšší úředníci nebo důstojníci zemští i dvorští, řídící správu, soudnictví, komoru (finance), vojenství, hospodářství a rozličné dvorské věci; byli i knížecí náměstníci po krajích. Tyto úřady nebo důstojenství byly z části starého původu slovanského, z části původu cizího, zavedené podle vzoru dvorů byzantinského a západní Evropy. Všichni tito úředníci a důstojníci knížete panovníka skládali jeho radu, věce (u západních a jižních Slovanů), dumu (rus.), byli jeho rádci, věčníci (srb.), dumci (rus.); u západních a u jižních Slovanů nazývali se kmeti (latin. comites), u Poláků později pánové rada, senát, senátoři (místo dřívějších „kmeti ve věci“); u starých Chrvatů také někdy župani vůbec, u Srbů knezi. Takoví kmeti, župani, knezi, byli nádvorný župan (uher. nádor išpán, tedy i jihoslov.), dvorský knez (bosen.), dvorník (chrvat.), vojevoda (pol.), což všechno znamená latinsky comes palatinus; dále byli kancléř (latin.) nebo logothet (hřecky, rusky též pečatník), sudí, komorník (lat.), maršálek (lat. něm.), stolník, číšník, lovčí aj. Tak na př.

okolo českého knížete a krále do XIII. stol. byli župani (supani = primates): komorník, sudí, maršálek, stolník, číšník, kasteláni hradův a mnoho jiných županů bez úřadů, tedy kmeti — župani a prostí župani; později místo županův jeví se v radě královské páni (barones). Náměstníci knížete nazývali se rozličně, na Rusi posadníci, potom náměstníci (po hradech) a vołosteli (po vołostech — krajích), konečně vojevody. U jižních Slovanů — župani (hřecky kefaliji) v župách, županijích (hradech), a knezi ve vlastech (krajích), knežinách; ačkoli obojí znamená obyčejně totéž; jich náměstníci byli podžupani a podknežini; v pohraničných, krajních vlastech, v bánovinách (banátech) a krajištích byli báni a krajištníci. U západních Slovanů náměstníci po hradech (castella) nazývali se kastelani (latin.); jak sluli po slovansku, není známo; polští kasteláni nazývají se již ve druhé polovici XIII. stol. páni, tudíž tak jako vyšší šlechta vůbec; čeští kasteláni byli „župany" jen co členové županského (panského) stavu, a později nazývali se po německu purkrabí (burggraf, jak překládali Němci i ruské posadník); české hradodrže a polské grododzjerža = kastelán, jsou jen knižné názvy XIV.—XV. století. Jiné pojmenování knížecích a královských náměstníkův u západních Slovanů bylo starosta (capitaneus), které přešlo z Čech i do Polska; Čechové zaměnili je potom německým hejtman, ačkoli ještě v XV. století hejtman (náměstník) moravský slove někdy i starosta. Polský vojevoda (palatinus, scil. comes) zůstal potom také královským náměstníkem v bývalém knížectví, když ono stalo se zemí — vojevodstvím jednotného polského království. Všichni tito náměstníci byli ve svých krajích nejvyšší náčelníci vojenští, správní, soudní, majíce své pomocníky, sudí a komorníky (vozné pol., pristavy rus. a jihoslov.), vladaře — vłodaře — vladalce — tiuny, lovči a j.

Náměstníci jsou ustanovováni z rodů zemanských toho kraje, a jich důstojenství stalo se v jistých rodech dědičným; tak to bylo v Čechách i v Polsku, s části na Rusi, a ještě do nedávna v Chrvátsku a v Uhrách, a v některých knežinách srbských. Taková dědičnosť vyskýtá se i při jiných důstojenstvích, na př. u moskevských tysjackých. Někdy stará zásada volitelnosti hlásila se k svému právu, a národ měl větší nebo menší vliv na jmenování svých náčelníků. Tak na př. v severoruských obcích, v Novgorodě a Pskově, národ volil si netoliko svoje národní tysjacké (vojevody), sotské, starosty, ale také posadníky, původně knížecí náměstníky, potom však úřadníky obce. Také ruské kozácké obce volili si své staršiny. Chrvatští Poljičané volili sobě gospodina kneza, vojevodu a jiné úřadníky, chrvatští Turopolci — svého župana, černohorská plemena — své vojvody, a j. Tak to bylo i v některých jiných obcích v Dalmacii, kde setkaly se řády slovanské s římskoitalianskými. Toto právo volitelnosti uznávala často sama státní moc, na př. Rusko a Polsko co do kozáckých staršin, Chrvatsko (Uhry) co do župana turopolského, Benátky co do kneza poljického; králové polští i velicí knížata litevskoruští do-

pouštěli šlechtě zemí (pozd. vojevodství) vitebské a polocké voliti si vojevody (někdejší náměstníky) podle jich vůle. Rozličné úřady byly opatřeny (okladeny, srovn. rus. okład — plat) statky nebo důchody z nich, které dávaly se úřadníkům k požívání, v „krmení" (rus., kormlenije), jako „kladské" (čes.).

Právě jako názvy rozličných náčelníků rodův, obcí, států, nabývaly časem a následkem rozličných okolností, rozličných významů, tak to bylo i s názvy úřadníků. Tak na př. kmeti, u západních a u jižních Slovanů vůbec nejvyšší úřadníci zemští a dvorští skládající radu knížete, znamenali u Čechů v XIV.—XV. stol. nejvyšší soudce zemské; Poláci tehdy zapomněli již starožitné jmeno kmeti a nazývali je rytíři (ryceři — barones); ruští bojaři — dumci v západní Rusi jmenovali se z polska pánové rada; kasteláni v Polsku pozbývají svého původního významu knížecích (královských) náměstníkův, a jich místo zaujímají starosty a vojevody; na Rusi posadníci zachovali se jen v severních obcích ale co obecní úřadníci, kdežto v ostatních zemích ruských místo nich vyskýtají se náměstníci a vołosteli, starosty, vojevody; v Srbsku župani — náměstníci mizejí v XV. stol., a na jich místě jeví se všude knezi, kdežto v Chrvatsku a v Uhrách náměstníci zachovali si to staré jméno župani (išpáni, špáni) dosud; čeští a polští župani nazývali se potom pány, a župani (župaři, župci) byli v Polště nižší soudcové, župani u polabských Srbů selští starosty — soudcové (jako u Slovencův a u Chrvátů).

Knížata spojujíce obce, plemena, v jeden politický spolek, ve stát, zůstavili obec jako pomocné zařízení co do vymáhání rozličných povinností k novému státnímu životu potřebných. Ale ne vždy takové obce (opole, okolice, vołosti, vervi a j.) hodily se k takovému novému životu; k většímu jednocení obcí a plemen bylo potřebí tvořiti nové správní celky, kraje, odevzdávati je lidem svým, úřadníkům, zástupcům nové moci, státu. Takové nové kraje nazývaly se rozličně. — Země mohla býti velmi obšírná: ruská, polská, ale také menší: země kyjevská („ruská" v těsném smysle, také „polská", t. j. země Poljan), země novgorodská (země Slověn), země polská, t. j. země Poljan čili Poláků po Vartě, země mazovská, země krakovská, kde „země" znamená to, co „knížectví". a dříve země, vlasť plemene, Poljan, Slověn, Mazovšan, Chrvatů (krakovských). Takové země — knížectví mohly se děliti ještě na menší země; tak na př. mazovská země dělila se na několik zemí — krajův, a takových zemí — krajů bylo mnoho u polabských a baltických Ljachů; Červená Rus' dělila se také na několik zemí, atd. — Totéž co země, znamenalo i vołosť, vłasť; tak na př. na Rusi byla vołosť novgorodská, t. j. všechna země, ale byly také vołosti novgorodské, t. j. kraje (Závołočí, Perm, Pečora a j.), byly vołosti — obce; obyčejně vołosť bylo podrozdělení země. Vlasti — kraje byly také u Slověn, Srbův; oblasť (jihosl. a rus.) není nic jiného než ob — vlasť („oblasť" Strumská v jihových. Macedonii sluje v XIV. stol. také „župa"

Strumská); u Slovencův vlasť (last) — statek, panství (dominium); české „vlasť" jest země otcovská, otčina, polské włość — úkrají, jmenovitě venkovské (włościanin — sedlák); srbské a chrvatské vladanje (ladanje) může býti stát, království, i statek, panství. — Jisté území znamená slovo újezd, vůbec území ohraničené „rozjezdem" (rus.), jakoby ujezděné koňmo nebo ocházené pěšky; potom, od XIV. stol., na Rusi jistý kraj, to co český kraj. Starobylé slovo župa, kterého užívalo se v rozličném významu, znamenalo u jižních Slovanů také jistý kraj; tak u Srbův i Chrvatův, u těchto i županija, spravovaná županem (kdežto potom župa — fara, spravovaná župníkem — farářem), jako knežtvo, knežina, kneževina, knežija jest kraj, spravovaný knezem; jihoslov. župan a knez, županija a knežija často znamenají jedno i totéž. U západních Slovanů slovo župa neznamenalo, aspoň za dob historických, kraj, a leda podle polského župan — asi náčelník, sudí opole, a polabskosrbského župan — selský sudí (a jeho soudní okres županija ještě v XVI. stol. v Míšenště) možno se domýšleti, že župa i na slovanském západě znamenala původně obec a její území; ale jinak u Poláků do konce XIII. stol. slovo župa znamenalo již povinnosť (beneficium — supa — stan in annona, pecore, argento solvitur), nebo úřad zvláště soudce — župana, župce (supa vel officium). Také u Čechův a Moravanů ještě ve XIV. stol. župa byl úřad (officium supae), jakýsi soud vedle krajského soudu (ok. polovice XIV. stol. byly in provincia Znojmensi úřady: supa, villicacio, popravcionatus, judicium provincionale). Že by u Čechů nazývala se sama provincia — župa, nelze dokázati; od XIII. stol. sluje provincia — kraj. Staropolské „země" čili „knížectví", ve kterých při dvoře knížete byl vojevoda (comes palatinus), změnily se, po zanikání knížectví, s větší části ve vojevodstva (latin. palatinatus), která dělila se na povjaty. — Jako u Polákův a Čechů ze „župy" — obce, kraje, stala se „župa" — úřad, povinnosť (župa na př. stan), tak i na Rusi ze slova stan, t. j. místo zastavení se, stanice knížete objíždějícího kraj nebo knížecího úřadníka, stal se stan — kraj. Nejspíše i ruský pogost — kraj (vołosť) a jeho ústřední osada, není nic jiného, nežli místo pohostění knížete a jeho úřadníků; Ljachové nazývali tuto povinnosť gostitva, gostinica (obilím a dobytkem), a ona vymáhala se v Polsku od opole. — Kraj, jehož obyvatelé scházeli se na věce (hromadu, radu), nazýval se povjat (polsky), což později stalo se v Polsku a také na jihozápadní Rusi (povět) podrozdělením země, vojevodstva.

Středištěm, stolicí takového kraje byl obyčejně hrad (grad, gard, grod, gorod), k němuž, podle staroruského výrazu, „tihnula" jeho vołosť, t. j. zavázána byla k rozličným povinnostem z příčiny hradu, jemuž obyvatelstvo jeho vladaní (vladanje) musilo sloužiti rozličnými službami, jak mluvili Chrvati. Proto, podle starosrbského ustanovení, župa jest preděl (úkrají, meze) hradu, což znamená také uherskoslovanské vár — medja (uher. vár — megye), t. j. meze vára, vároše (hradu), chrvat. gradska medja;

a také na Rusi se domnívali, že nemůže býti „gorod bez ujezda“. Mnohé hrady byly dávno před utvořením státu, ba ony samy staly se „státy“, jako na př. severoruská obec Novgorod, stolice obšírné země, jejížto části „tíhnuly“ také k částem samého hradu, ke koncům. U takových „starších“ hradů byly jich prigorody (rus.), které byly na nich závislé; ljašské prigardy a přigrodky byly původně asi takové prigorody. Veliké samostatnosti nebo samosprávy požívaly také hrady v pomořském knížectví, zvláště Štětín. Po utvoření státu hrady stávaly se středišti nových správních krajů, které u západních Slovanů nazývaly se castellania, polsky grodstvo (tak překládá se castellania v XV. stol.). Snad i Čechové znali toto slovo (hradstvo, hradství?), soudíc podle pojmenování hradských úkrají Prachensko, Boleslavsko (přídavné střed. rodu od jmen hradů Pracheň, Boleslav); jinde třeba ovšem rozuměti i knězstvo, knížectví (Lucko, Zlicko, Brněnsko, jako Polsko); ale i knězstvo Lucko stalo se potom Žateckem, knězstvo Zlicko — Kouřimskem (hradstvem?). Jelikož v takovém hradě byl soud, to u všech Ljachů (polských i baltickopolabských) slova grod, gard, užívalo se také ve smysle soudu. U Chrvatů soud župy, která skládala se z několika plemen, spravovaný rotným (přísežným) županem a rotnými soudci, nazýval se stol, bezpochyby podle stolu v ústředním hradě nebo vsi župy; takový kamenný „stol“ byl ještě na konci XVII. století v obecních domích chrvatských obcí v Istrii, kde lid volil župana — soudce. Podle takových stolů nebo stolic — soudů nazvala se asi hradská úkrají u Slováků stolice.

Stát zůstavil dřívější povinnosti obcí, i zaváděl nové, vymáhaje je od takových obcí (opolí, vołostí atd.), které ještě dlouho byly správními, soudními i finančními jednotkami. Povinnosti prostíraly se na všechny obyvatele kraje, na všechny župljany (srb.), vološčany (rus.); všichni oni povinni byli nésti rozličná břemena, daně i naturální povinnosti, které sloužily rozličným potřebám státu i knížete. Daně, peníze i dávky naturalní, byly — dávaly-li se nebo braly-li se — rozmanitá daň, dažda, dača, podača, podačka, dan'k (danak), podaň'k, nebo berňa (berně), bir, bor, pobor. S počátku peněžných kovových známek u Slovanů nebylo, a slova pěnęzь (pěnez, peňaz, pjenjądz, peníz), štьlęgъ (ščьljag, szeląg), groš, denar (dinar), perpera, deňga a jiné jsou všechna cizí, německá, středolatinská, řecká, tatarská. Hřivna (grivna) a ceta (cęta, cjata, srovn. české místní jméno Cetorady — vyrabitelé cet) byly původně kovové, stříbrné okrasy, na podobu hřívy, stříbrné plíšky, potom i peníze. Stříbro a zlato z počátku vážili, a hřivna byla původně jistá váha, jakož i rus. rubl, původně rubleny (odrúbený, odseknutý) kousek stříbra, čím také nejstarší ruble skutečně jsou. Místo peněz byl dobytek, skot, pročež staroruské skot znamená také peníze (srovn. latin. pecu a pecunia), tenké látky plátna, jak to bylo v Čechách v X. a na baltické Raně ve XII. stol., odkud slova plat, plata, platiti. Zvláště se uží-

valo koží rozličných zvířat, kun (kunic), lišek (lisic), veverek (rus. věkš, běl či bělek, veveric) a j., celých koží nebo odřezaných kousků kůže, jichžto cena v poměru ke stříbru se určovala Tyto názvy koží zůstaly i později, když místo takých koží dávno se již užívalo kovových peněz. Slované na dolním Labi v Ratiborště platili na počátku XIII. stol. jistou daň, kunové (census scilicet decima et chunowe). V Polsku ještě ve XIII. stol. platili také kunami, a hřivna kun (marca cunarum) rovnala se třetině hřivny stříbra; a ve XIV. stol. možno bylo platiti buď stříbrem nebo rovnajícími se jemu kožemi a kožichy, jak posud platí daň lovecká plemena Sibiře. V Chrvatsku a vůbec v Uhrách státní daň nazývala se ještě v XV. stol. kuny (marturinae, collecta mardurinalis, chrv. snad i kunovina); ale to bylo tehdy jen jméno přejaté od nejstarších časů, kde poddaní lidé platili skutečně po kuní koži, podle čehož nazývali se kuničníci; od XII. stol. však kuna byla již jistá summa peněz (12—18 denárů). Také v Uhrách tyto mardurinae platily se ve XIII. stol. kožemi nebo penězi (pelles mardurinae seu census pro eisdem, u Slováků v Turčansku a Liptovsku). Na Rusi kožené peníze zachovaly se s části až do XVIII. stol.; ale i tu kuna a kunica znamenalo časem jisté množství peněz. Tak na př. v XV. stol. v Novgorodě obyčejná daň nazývala se černá kuna, a vybírali ji (kunice i běly, t. j. kůže kun a běl, t. j. veverek, i ruble) tak zv. černokunci, a kromobyčejnou daň čili berni, černý bor, vybírali černoborci. Kunica, daň kuničná (obyčejně 12 grošů), která dělí se od daně grošové, medové, bobrové, a kterou platili kuničníci, lidé kuniční, byla známa na Rusi západní ještě v XVI. stol.; zvláštní kunica, plat za vdávanou dívku, platila se po vší Rusi do XVII. stol. Bělka byla ještě v XV. stol. plat za popsání země (proto bělka pisčí); 100 běl rovnalo se rubli, kdežto jedna kuní kůže cenila se skoro na jeden rubl. Daň placená stříbrem, daň serebrjaná (stříbrná), nazývala se na Rusi západní do XVI. stol. serebrščina (serebščizna). Jiné daně platily se obilím (sep, osep, osop, t. j. sypání zrna, nameťk žitní, u Srbů také soć ze středolatin. soca, socagium u západních Rusů ďakło z litevského), dobytkem (vůl, kráva, ovce, svině, nameťk ovčí, sviní a j.), medem (medové), a rozličnými jinými plodinami a předměty polního a lesního hospodářství; tyto daně změnily se později také v daně penězi.

Daň platila se v jistý rok (určenou lhůtu), a proto nazývala se nárok, úrok, obrok; ona platila se jakoby k udržení míru (mira dlja, rus.), nebo mírem (obci), a proto asi nazývala se u Čechův a Poláků mír. Daň vyměřovala se podle rádla (rus. rało, socha) a pluhu, t. j. jistého pozemku vzdělávaného rádlem nebo pluhem, nazývaného u Čechů poplužím. Mezi rádlem (t. j. oradlem) a pluhem byl ten rozdíl, že těžký pluh považoval se za dvakráte větší lehčího rádla, a proto i daň z popluží byla dvakráte větší. V Polsku v XIII. stol. platilo se z rádla na polovici méně nežli z pluhu, t. j. $4^1/_2$ skotů — penízův a 9 skotů

(de parvo aratro — unco, quod radło dicitur, $4^1/_2$ scoti, et de magno, hoc est de pługone, 9 scoti). U baltických Ljachů na dolním Labi ještě na konci XVII. stol. rádlo (starý uncus, slavicum aratrum, po německu hacke) lišilo se od pluhu; rataj (místo: orataj) byl ten, kdož ne „ploužil“, nýbrž „oral“ rádlem s dvěma voly; a v některých polských krajinách posud dělí se rataj — oráč s voly (volař) od oráče s koni.*) Na Rusi již za nejstarších dob vybírala se „daň ot rała“ i „daň ot pługa“, a později „po sochě“; tak na př. v XV. stol. novgorodský černý bor (berně) vybíral se „po starině s sochi po grivně, a v sochu dva koňa da (i) tretjeje priprjaž (přípřež), pług za dvě sochi“; při tom počítal se nevod, krám, řemeslo za sochu, a loď za dvě sochy. V Novgorodě byla ještě třetí a posud v severní Rusi známá míra orné země, obža (od obžati, obžíti, srovn. čes. obžinky), třetina sochy: „obža, odin čełověk na odnoj łošadi (koni) oret, a kto na trech łošaďach oret, ino (inu) to socha“ — vysvětlovali Novgorodci velikému kníženi Ivanu III. Ve Pskově i vojenská povinnosť konala se „posošno“ (po rádlu), t. j. s deseti soch jeden jezdec. V jihozápadní Rusi daň stříbrná, serebrščina, vybírala se také ze soch (ot koždoje sochi oromoje po pjati hrošej, ot sochi po 30 hrošej atd.), až do druhé polovice XVI. století. Daň po rádlu, po soše, nazývala se u všech Ljachův (baltických i polských) poradlné (kde třeba vyrozumívati mýto, t. j. plat), v severní Rusi poralnoje, poraľje, poralskoje serebro, v jihozápadní Rusi posoščina, což byla serebrščina. Čechové nazývali takovou daň, soudíc podle slova popluží, asi popložné. Kromě rádla a pluhu finanční jednotkou byl také dvůr a jeho ohniště, dým; tak již za nejstarších dob na Rusi platili daň od dvoru, od dýmu; daň (mýto) od dvoru nazývala se v Polsku podvorové, a daň z dýmu u všech Slovanů podymščina, podýmné, dymina, dymnina, dymnica; v jihozápadní Rusi podymščina byla taková serebrščina, jako posoščina, a v Polsku ještě v XVI. stol. hlavní státní daní (królevstvo, t. j. království) bylo podymne nebo poradlne, které vybíralo se však ne již z „dýmu“ nebo z „rádla“, ale z nových polních měr, z vloky nebo z lánu (německy). Na Rusi daň z půdy vybírala se — jak pravili v XV. stol. — „po socham i po ljuďjam“ (podle nebo z rádel a a lidí); proto jistá daň na Rusi nazývala se, od nejstarších dob do XVI. stol. poljuďje. Tak nazývaná dobrovolná daň nebo dar poddaných jmenovala se u všech Slovanů poklon, poklona, poklonnoje.

Kromě rozličných daní, penězi i naturaliemi, bylo mnoho velmi rozmanitých povinností, k nimž byli zavázáni obyvatelé obcí a krajů, župljané (srb.), vołoščané (rus.), vzhledem ke státu a pa-

*) Obraz rádla viz v „Slovanském Sborníku“, 1883., str. 154.; srovn. též r. 1884, str. 137. Slovo rataj bylo dobře známo i starým Čechům; na ně připomíná posud slovo ratejna (bydliště ratajův), osobní jméno Rataj a osady Rataje.

novníku. To jsou povinnosti zemské, roboty (raboty) veliké i malé, služby a j.; jich soubor nazýval se a byl právo slovanské (jus slavicum u baltických Slovanů), české, polské, ruské, co protiva právu cizímu, německému. Jednou z nejdůležitějších povinností byla vojenská služba, která nazývala se vojna (pol.), vojska nebo vojnica (srb.), vojšćina (chrvat.), a která zachovala se do nejpozdějších dob v české hotovosti válečné, v polském pospolitém rušení (hnutí), v uherskochrvatské insurekci (ustanak), v ruském opolčení. Vojenská služba byla přední povinností zemanstva, ale také ostatního obyvatelstva. Na Rusi a ve starém Polsku (X.—XI. stol.) byla vybraná vojenská družina knížecí; vedle ní byly také voje (rus.) ostatního lidu pod svými tysjackými čili vojevodami, sotskými čili sotníky, setníky a j. náčelníky, kteří vyskytaji se u všech Slovanův i jako náčelníci vojenští. Vojenskou službu konalo zvláště obyvatelstvo na hranicích, stojíc na stráži u hlavních bran (čes.), bron (pol.), vorot (vrat. rus.), a vůbec v krajích pomezných, krajních, v krajinách, krajištích, okrajinách, ukrajinách, spravovaných zvláštními pohraničnými náčelníky (custodes terminorum), bány (jihoslov. a uher.), ukrajinnými starostami (na polské Rusi), krajištníky (srb.), krajníky (ve východ. Uhrách), vojvodami (ve východ. Uhrách). Takové jaksi stálé pohraničné vojsko byli čeští chodové, chrvatskosrbští krajišníci (hraničáři), ruští kozáci. Bulharští vojníci, za tureckého panství, byli povinni k jisté vojenské službě. Ozbrojení a způsob válčení u Slovanů byly ve mnohém podobny, jakož jsou jednostejny nebo podobny názvy zbraní (meč, kopí, sudlice, luk, štít, prak, přilbice a j.) a jiných válečných věcí (trouby, bubny, vozy, záseky a j.). Tak v VI. stol. slověnské vojsko v Mysii bojovalo otočené vozy, a taková vozová hradba vyskytá se u Čechů, Polákův i Rusů (kozácký tábor). Jako podunajští Slověné v VI. století vrhali se do boje pěší, polonazí, bez košil i plášťů, jen v hacích (nohavicích), tak ve XIII stol. ruští Novgorodci v bitvě sešedše s koní a šaty i boty smetavše, bosi poskočili. Čechové proti útočícím nepřátelům „zarubovali“ les, dělali „záseky“, Rusové „zasekali se“ od nepřátel, zasekali dráhy, dělali v lese „oseky“ a „tverdi“, zrovna jako Poláci (osecones et firmitates) atd. K vojenské povinnosti náležely rozličné roboty týkající se hlavního vojenského střediska kraje, hradu; bylo potřebí hrad dělati, rubiti (dřevěný), zidati (zditi), tvrditi, opravovati, jak to ustanovuje dobře srbský zákon: gde se grad oborit, da (ať) ga naprave graždane togo grada i župa, što jest preděl togo grada. Třeba bylo stavěti a opravovati hradby, rozličné budovy, kopati příkopy, stavěti mosty a cesty, stříci hrad (straža — stroža — storoža, srb. gradobljudenije. bljusti = stříci) atd. Tato povinnosť, nazývaná často prostě grad (grod, gorod), byla velmi důležita, a proto zřídka byla mezi lhotami (výsadami), jichž udílel panovník zemanstvu.

Velmi rozmanité a těžké byly rozličné povinnosti, týkající se samého knížete, jeho dvora a hospodářství, jeho komonstva i úředníků, honců, poslův atd. Třeba bylo dávati jim za objížděk,

cest, honby — průvodčí, povozy, koně, což se nazývalo provod, převod, podvod, povoz, pojezd (pojezda); třeba bylo dávati jim byt, kde by mohli se ubytovati (státi, ostanoviti, přiseliti — přisídliti, zalaziti — zalézti. zajeti, nocovati); tato povinnosť nazývala se stan (pol., rus., srb., statio), priselica (srb., bulh.), zalaz (chrvat., descensus vulgariter zalaz, asi také zalazina, a ne: zalužina), nocleh (čes.); třeba bylo dávati potraviny i píci, nářez (maso, čes., pol. a balt.-slovan.), korm (rus., krmiti), zob, pozob, zoby (chrvat., srb., bulh., zobati), vůbec pohostiti (gostitva u balt. Slovanů), krmiti koně, psy, sokoly i holoty, psáře a sokoláře, kterážto povinnosť nazývala se často prostě koň, pes, sokol, psáři, sokoláři; třeba bylo dělati rozličné polní roboty (starorus. služba posošnaja, t. j. po sošę — rádlu), orati, žati, kositi seno (sěnokos, sěnokoša, sěnožať), v lesích vysekávati (přeseka u západních Slovanův) atd. Byly také dobrovolné polní roboty, kterými původně pomáhali sousedé druh druhu, které však časem staly se s části také povinnostmi vzhledem k pánu; tak zv. tlaka (tłoka, tołoka), pomoc (pomoč), známá posud mnohým Slovanům, moba (t. j. molba, od moliti — prositi) u jižních Slovanů, povaba (pol. a českomorav., povábiti — pozvati), láska (čes.). Všechno to jest prastarý obyčej; tak na př. ve XIV.—XV. stol. v Krakovště odbývaly se polní roboty takovými hromadami kmetí — sedláků (convocatione kmetonum, quae dicitur povaba, vel tłoka sive pomoc); tlaka vyskytá se též v litevském jazyku (talka). Rozličné naturalní povinnosti měnily se časem v peněžité daně, cla, mýta, mostné, mostové, povozné, bobrové atd.; tak na př. v Čechách povoz nebo pojezda odbývaly se v XIII. stol. platem, v Polsku v XIII. století stroža odbývala se též daní kožemi, stan — daní obilím i stříbrem, medové (mjodove) v XV. stol. půlgrošem atd.

Daně a povinnosti rozvrhovaly se, ukládaly se (srovn. rus. nałog — daň), rubily se, metaly se, přimetaly se, nametaly se (starorus.), na obce — vołosti, pogosty, opole, župy, i nazývaly se proto na Rusi mety, rozmety, primety, namety, u Chrvatů, Srbův a Bulharů namety, nametky. Starorus. rubiť (daň), staropol. vrąb, porąb — jakýsi plat (vramb ac osep, poramb pogłovny), staročes. vřez — jistý poplatek, srb. porez, poreza — daň, ukazuje na způsob zaznamenání takové daně na dřevěném vrubě (vroubku); Srbové posud mluví: porez razrezati, porezu porezati, t. j. rozděliti. Slova pogost, opole, župa, znamenala také povinnosti. V Polsku rozličné povinnosti odbývaly se opolem (solutiones ratione opole, vacca et bos pro usu ducalis mensae de vicinia); v Srbsku v XIV. stol. byly priplaty župské, raboty u župu; na Rusi v XVI. stol. obyvatelstvo vołosti „tihnulo“ k volostnému starostě a k sotským, kteří sami vybírali po vsech berně pro knížecí úředníky, a vůbec přihlíželi k odbývání povinností lidí ťaglých; takové závazky měli také starochrvatští satníci.

Všechny tyto daně a povinnosti tížily původně na všech třídách obyvatelstva, poddaného jednomu právu zemskému. Ča-

sem podařilo se statkářům, duchovním a světským, dosíci lhot (privilegií) a osvoboditi sebe a své poddané od větší části takových povinností, ze kterých zbyly jen nejdůležitější, na př. vojenská služba a státní daň. U západních Slovanů tyto těžké povinnosti rušily se zaváděním německého práva, podle kterého osadníci zavazovali se k placení peněžitého činše (zins, a to z lat. census, slovansky i potom úrok, nárok). Ale s mizením státních povinností v soukromých, knížetem dávaných statcích, nepřestávaly takové povinnosti, a trvaly dále i rozmnožovaly se, později také v osadách na právě německém, jako soukromé povinnosti poddaného lidu k jeho pánům, kteří neopominuli důkladně těžiti z práce svých sedláků, shánějíce je na robotu, rabotu, na roboty vlastelské, gospodské, panské, na panščinu (panščiznu) nebo barščinu. Právem mohl pověděti český kmeť XIV. století svému pánu: „Pane mój jázť jsem boží člověk i tvój“, a chrvatský kmeť XV. stol.: „Gospodine, to je sve (vše) bože i tvoje“; proto v některých jihozápadních srbských zemích XIV.—XV. stol. poddaný člověk mohl nazvati se přímo vlastit (t. j. vlastní, vlastnosť) svého vlastelina — pána. Dlouho zůstalo pravdou starosrbské: „Vsi ljudie njesu jednaci, jesu vlastele i jesu kmetići, kako to u Srblěch i po vsem světu“; dlouho zůstalo pravdou, na co v XVII. stol. žaluje Polák Starovolský: „Gdy się ubogi człowiek do prawa uciecze, zaraz mu mówią: Nie dla was to piszą statuty, smerdowie, ale dla pánów“. Zrušení privilegií a privilegovaných stavů, rovnosti všech státních občanů před zákonem, domohlo se lidstvo teprve za nejnovějších dob, a Slované nejpozději.

(Dokončení.)

Jan Alois Matejko.

Jeho život a činnosť umělecká.

Napsal **K. B. Mádl.**

Loni slavili Poláci ne narozeniny svého největšího umělce, ale jubileum svého národního umění. Před pětadvaceti lety vyskytl se na výstavě krakovské obraz, tehdá sotva povšimnutý, „Carové Šujští na sněmě varšavském“, jímž mladistvý malíř zahajoval nejen svoji vlastní bohatou a skvělou činnosť, ale který zároveň tvoří východiště veškerého moderního rozvoje malířství v Polště. Ne že by snad byly epochalně působily, tehdá sotva že si jich veřejnosť povšimla, ale že od těch čas zdravý a jadrný zárodek umělecký národa sílil a mohutněl. K Matějkovu boku přidružili se noví umělci, samostatní, ale jinak stejně významní, jako Grottger, Brandt a nově Siemieradzki, a kolem Matejky skupily se mladé zdárné síly, jež vypěstovav vytvořil z nich novou svoji školu, ba více nežli svoji, školu národní.

Dnes již není pochyby více, že dva kmenové slovanští bohatě jsou pro umění výtvarné, hlavně malířství. nadáni, Poláci

a Čechové, a není zajisté jen slepou náhodou, že syn českého muzikanta, jejž osud z vlasti na sourodou půdu Polsky zavál, stal se representantem umění národně polského.*) Jan Alois Matejko narodil se 30. července roku 1838. v Krakově, kde již na gymnasiu rozhodnou jevil náklonnosť ku kresbě, a nemaje učitele sám cvičil se kopiemi dle různých illustrac, v jichž volbě již význačná náchylnosť k historii se jeví. „Będąc małomowny z natury i prawie zawsze skupiony w samym sobie — praví o něm Gorzkowski**) — miał umysł bardzo bystry i spostrzegawczy, pamiętając przez długie lata najdrobniejsze szcegóły, które go obchodziły. Chował on w sercu te wszystkie gorące wrażenia, które odbierał, a które nigdy słowem, nigdy rozmową, nigdy pismem lecz tylko kolorem na płótnie z taką potęgą potém oddawał, jak gdyby wynagradzając za ukrywane i nikomu nie znane pielęgnowanie ich w sobie.“ Roku 1852. vstoupil Matejko do školy krásných umění v Krakově, kde až do roku 1858. za Vojtěcha Sattlera, Vladislava Łuszkiewcze a Felixe Szynałewského pobyl. Dle všeho, co se o Sattlerovi praví, byl spíše mužem pro svoje umění nadšeným, vřelým obdivovatelem vlaské malby, než dobrým učitelem. Ač školu krakovskou zvedl, přece nedovedl z ní vytvořiti akademii, zůstala v podruží techniky pouze školou kreslířskou. Co člověk byl Sattler žákům svým přítelem, co učitel neustupným pedantem. Vedl je sice ke studiu přírody, ale způsob, jakým toto činil, spíše mořil než povzbuzoval. Matejko ze školy krakovské neodnesl více než jakous technickou zručnosť a ostré oko pro přírodu. Matejko rozmnožuje řadu vynikajících umělců našich dnů, kteří byť i déle na které akademii studovali, přece ne více než pouhé ovládání řemesla, techniky jí děkují. Čím později se stali na př. A. v. Werner, G. Max, H. Makart, V. Brožík, stali se vlastní silou na cestě, kterou sami si vyhledali. Také Matejko kráčel mimo školu samostatně. Pokusiv se již v prvním roce o větší figuralní komposici „Vjezd císaře Františka Josefa do Krakova 1852.“ přestoupil roku příštího na půdu malby historické, kde největších výsledků se dodělal. Co mimo toto pole Matejko, zejména v malbě náboženské, vykonal, ztrácí se skoro bezvýznamně proti jeho obrazům historickým. Ku předmětům náboženským uchyluje se umělec pořídku, spíše jen aby si odpočinul, než aby nových triumfů nabyl. V těchto prvních dobách samostatného tvoření Matejkova nalézáme řadu akvarelů, v nichž uloženy již zárodky nejednoho z pozdějších slavených děl. Setkání králů Jagiellovců u Vídně 1515.; Pruský

---

*) Viz Slov. Sborník 1884. str. 263.

**) Maryjan Gorzkowski, O artystycznych czynnościach Jana Matejki. Kraków 1882. str. 33. — Ze spisku toho vyňali jsme všechna data obrazů, jeť v tom vzhledě úplně spolehlivý. Gorzkowski obmezil se zde na pouhé, dosti suchopárné zaznamenání všech Matejkových prací od prvních studijních listů na akademii až do posledního velikého obrazu postupem chronologickým. Mimo to podávaje ještě důležitější údaje v životě umělcově nepřidává ani slova vlastního o všem úsudku.

hold neb Sigmund I. uděluje professorům universitním šlechtictví, jsou dojista jasnými doklady, že již tehdá mladistvý učeň vyměřil sobě dráhu, s níž sejíti nehodlal a také nesešel, neboť tytéž výjevy, jež r. 1852. akvareloval, provedl ve věku mužném ve velikých rozměrech. I později v pracech mladého akademika setkáváme se s postavami dějin polských, k nimž umělec zralý vždy znova se vracel.

Lešek Bílý, Vít Stwosz, Slańczyk a j., jež na akademii maloval, jsou též hrdinami Matejkových pozdějších děl.

K vánocům r. 1858. přišel Matejko do Mnichova. Němci přikládají tomuto pobytu mnichovskému stejně jako u Brožíka nemírný význam tvrdíce, že tím již oba umělci německé, vlastně mnichovské škole náležejí, zapomínajíce, že český i polský umělec ani plný školní rok zde nepobyli. Matejko ze všech studijních let svých v Mnichově nejpilněji pracoval. V akademii tužkou i štětcem dle živého modellu, doma menší práce olejové, jako Smrť Barbory, Kochanowski s Ursulkou a j. a počal větší obraz Otrávení královny Bony. Více nežli akademie sama působily sbírky mnichovské a tamější život umělecký na Matejku v tom smysle, že poznal zde bezpečněji vlastní sílu, že nabyl zde vydatných popudů ku práci další.

Vrátiv se po deseti měsících — z nichž dva na nemocném loži strávil — z Mnichova, přivezl do rodiště nejen začatý veliký obraz Bony, ale též hotovou sbírku kreseb a náčrtů dle krojů a strojů polských, kterou již v Krakově byl počal dle miniatur, náhrobků, soch, mincí neb jiných památek a kterou v mnichovských sbírkách a knihovnách doplnil. Roku 1860. vydal na deseti listech velkého folia Ubiory w Polsce 1200.—1795.

Ještě menšího významu pro Matejkův vývoj umělecký nežli Mnichov, byl kratičký pobyt umělcův ve Vídni. 15. května 1860. přijel do Vídně, a sotva že byl rozvrhl Jana Kazimíra na Bělanech, znechutiv si celý tehdejší velmi nezáživný směr tamější akademie, vrátil se do Krakova, odkud více nevyšel, některé kratší výlety do Paříže (1870.), Cařihradu (1872.), Varšavy (1877.) a Italie (1878.) vyjímaje. Ostatní čas plní jako u většiny umělcův jen práce, vynikající data jsou jen roky dokončení vynikajících děl.

. Z Matejkova rodného domu v ulici Florianské, úhledné rokokové stavby, nad jejímiž dveřmi paleta a štětec v ornamentu sídlo umělcovo značí, vyšla většina mistrných děl. Není možno a také nesrovnává se s účelem této stati, abychom všechna díla Matejkova zde vyčetli, jen důležitějších a známějších budiž zpomenuto. První zahajuje řadu Kázání Skargovo, r. 1862. počaté, a za něž tři léta později poctěn umělec v Paříži zlatou medalií. Většího obecného úspěchu dosáhl r. 1866. dokončený Rejtan, ač jistě sotva výše nežli Skarga stojí. Tři léta na to vyšla z ateliéru Unie Lubelská, kterou Matejko r. 1870. v Paříži vystavil a zde křížem čestné legie byl vyznamenán. Pak následoval v květnu 1871. Štěpán Bathory a centenariem Kopernikovým vyvolaný

obraz tohoto velikána. Roku 1873. viděla Praha Bathoryho a za čerstvého dojmu tohoto snad nejdokonalejšího výtvoru Matejkova štětce nabídnuto původci ředitelství naší akademie. Záporná, ale plně odůvodněná odpověď Matejkova vyvolala řadu vpravdě národních poct. Poláci poznavše nabídkou z Čech, jaké místo umělec rázu a významu Matejkova zaujímati má, jmenovali jej ještě téhož roku ředitelem krakovské školy. Čeho v Praze od ředitele Matejky pro svoji akademii doufali, vykonal umělec v rodišti, odstraniv dosavadní vady a nedostatky ústavu, zvýšil jménem, uměním a hlavně učitelskou svojí činností význam školy, vybaviv ji z područí techniky, a shromáždiv mladé síly kolem svého ateliéru založil tím novou dobu polského malířství.

R. 1878., kdy Ivan Hrozný, Svěcení zvonu a Bitva pod Grunwaldem byly dokončeny, Bitva Warnenská začala, došel Matejku diplom čestného členství akademie urbinské a velká čestná medalie z Paříže. Hold pruský následoval ve dvou letech a Soběský před Vídní loni dokončen.

* * *

Matejko maloval pouze tři obrazy náboženské: P. Marii se sv. Leonardem a sv. Johanou (1858.), Vzkříšení Lazara (1867.) a Zvěstování P. Marie (1875.), práce rozměrem malé, příležitostné dary. Jimi nepřibývá umění Matejkově význačného rysu, leda ve smysle negativním. Jeť Matejko malířem historickým, s nímž dnes nikdo nevstupuje více v zápas. Zde jest uznaným mistrem, uznaným soudci povolanými, uznaným i množstvím.

V Němcích stejně jako ve Francii historická malba poslední dobou silně zatlačena v pozadí, ba valně též v ceně a významu poklesla, a jestli v těchto dvou zemích obrazy, jež jako historické ve vyšším slova smysle vystupují, přece přísně vzato jen vyšší potencí historického genru se jeví. U Němců rakouských malba historická pak vymizela téměř naprosto. Nezůstal tento zjev nepovšimnut a tím nemileji se dotknul, čím jasněji utvrzuje se poznání, jakého významu v životě národním historická malba domoci se může, jak znamenitým jest učitelem národa, lidu, z jehož minulosti předmět svůj váží.

Čechové a ještě méně Poláci mají zde příčiny ku steskům. V umění našich dnů pořídku nalezneme umělce, který by aspoň ve mladých svojich letech, kdy ještě určitého oboru nenalezl, nebyl sáhl k látkám z dějin svého národa. Přirozené jsou toho příčiny. Naše celé znovuzrození, veškeré výsledky nyní staleté práce naší mají základy historické. Právě vědomí, jakým jsme byli národem, jakou slavnou nám předkové vytvořili minulosť, dějiny české slávy a českého utrpení vzpružily síly našich buditelův a v jejich písních, povídkách i románech zaznívá zvuk struny historické nejčastěji a nejjasněji. Z dějin čerpali jsme popud, z dějin též posilu ku práci.

Neleží jediné důvod toho jen v okolnosti, že listy historie naší velikými událostmi jsou vyplněny, ne pouze proto milujeme svoji minulosť a na ni zároveň hrdi jsouce čerpáme z ní látku pro umění svoje. Také na př. Hollanďané počátkem 17 věku měli obdivuhodnou historii za sebou, i oni též veliké dílo, osvobození

Jan Alois Matejko.

vlasti ze jha cizího, dokonali a přece v jejich malbě, jejíž zkvět právě byl jedním z četných plodů této minulosti, marně se ohlédáme po obrazech, které by významné události dob právě minulých oslavovaly. Na hollandských pláních usídlil však tehdá blahobyt, a tento udržeti, vyžadovala doba své muže, kteří také na

vymoženostech bezprostředně předcházejících stavíce cele svým dnům, přítomnosti náleželi. Kde přítomnosť tolik poskytuje, že netřeba po minulosti se ohlížeti, tam malba historická kořenů hluboko nezapouští.

Jinak u Polákův a u nás. Po slavné minulosti nastaly doby ponížení, bolesti a útrap, a tyto, kdy vše kolem jen nepřátelsky se proti stavělo, vyvolaly potřebu posily v trudných dnech. Chorý stejně jako neštěstím sklíčený v čase, kdy sil se nedostává nebo kdy útrapy šíj jeho sklánějí, vzpomínkou na léta jarosti a činů se utěšuje a v nich se kochaje na trpkou přítomnosť buď zapomíná, buď nového osvěžení pro práci další v nich hledá. Podobně jako jednotlivec i celý národ činí. Když ústrky přítomných dnů naň naléhají, přirozeným pudem hroužením se v minulosť, kdy ještě jasný pablesk slunce cesty jeho ozařoval, tíhu dnů svých zapomenouti hledí, a cítí-li v sobě sílu ku nové lopotné práci, rozevírá knihu dějin, aby v ní příkladů, vzorů, potěchy i posily nalezl.

Kde tento smysl, tato láska k historii mocně jsou vyvinuty, ať již tou či onou příčinou vyvolány, tam dojista nejúrodnější půda pro malbu historickou. Malíř jako každý umělec ze společného jádra jako národ jeho vyrostl; tytéž myšlénky, tytéž náklonnosti a vášně duši národa jeho ovládající jsou i jemu vlastní; s ním vzrostl, jím byl odchován a ký div, že pak totéž co celým kmenem hýbe, ve výtvorech jeho uměleckého ohlasu nalézá. Matejko sám jest toho příkladem výborným. V Polště sledují napjatě každý tah štětce jeho, každý nový obraz jest událostí národního významu, a pořídku jest dnes umělcův na veřejné pocty svého národa bohatších Matejky, a neozval se hlas závažný, který by právo umělcovo na ně popíral, který by o nich mluvil co o poctách nezasloužených. Matejko, dnes v plné síle stojící, neodložil dosud štětce, ale tvoří dále stejně pilně a se stejně mladickým zápalem a jarou svěžestí, jako byl pracoval dodnes. Seznam jeho děl bude ještě o mnohé číslo rozmnožen, ale již to, co dosud vykonal, tvoří řadu zhusta velkolepých, monumentalních illustrac k dějinám Polsky, jaké posud nestávalo. Již z děl v náčrtu životopisném uvedených jasno jest, jaké intence umělce při výběru předmětu vedly. Vytýkali mu až příliš často tendenci, nelíbilo se hlavně v Němcích, že představuje Matejko výjevy, jež druhé národnosti nemile se dotýkají, hledali v tom zúmyslnosť, politické pohnutky, jakých na poli umění býti nemá, a co ještě více. Nechceme zpomínati toho, že výtky podobné Matejkovým prvním obrazům činěny nebyly, že Kázání Skargovo neb Tadeusz Rejtan takových vad prostými se zdáli.

Každé dílo umělecké, ať již ve slova, tony neb formu viditelnou se vtěluje, nutně jistou tendenci v sobě nese. Tendenci toho smyslu, že jím umělec na čtenáře, posluchače neb diváka ať již ve směru jakémkoli působiti chce. Nechť staví sobě při tvoření ideal jakýkoli, již v tom tendence leží, pracuje-li k tomu, aby mysl povznesl, lásku ke vlasti nebo který jiný cit, třeba jen veselosť zbudil, či výstražný příklad vystavil, vždy jest tendenč-

ním. Proto také obraz historický sám v sobě tendenci uzavírá, jeť vždy předem školou, učitelem, který dnes slávu předků hlásá, zítra výstražného hlasu pozvedá. Matejko maloval Skargu stavě vznešenou postavu velikého moralisty vlastence oproti pokleslé plamennými slovy kazatelovými tísněné společnosti dvora Zikmunda III.; maloval (1862.) Stańczyka, který v době, kdy za ním v komnatách královských bezstarostný ples víří, o novém neštěstí vlasti přemítá; maloval Rejtana, an pološílený na sněmě varšavském proradnému rozdělení Polsky se vzpírá;*) maloval Zavraždění Wapowského (1861.) a Zavraždění Przemyslowo v Rogoźně (1875.) a jiné, vystavuje tím hrozivé memento osudných pro vlasť poklesků, chyb a zločinů. Jsou to práce umělce vlasteneckého, který v nich jak prorok starozákonní vroucí láskou veden staví na oči současníkům i budoucím výstrahu. Data těchto a příbuzných prací jsou časná, zajisté příčiny v dnešních poměrech zevních ležící vedly muže k výjevům, v nichž velikosť a slávu mužů polských zobrazuje. Jako v oněch hlasu výstražného umělec pozvedal, tak ve skupině příští vzor následování hodný předvádí.

Není-liž Unie Lubelská apotheosou svornosti a pevného združení? A následky zdárného svazku rzeczy pospolité předvádí umělec v Bathorym, pak zase bitva Warnenská a Grunwaldská vítězství chrabré obrany proti cizímu nepříteli slaví, stejně jako Hold pruský úplné pokoření jeho a Soběský rytířskou záchranu křesťanstva před záplavou Osmančika zbraní polskou dokonanou představuje.

Jak praveno, hledali v některých těchto obrazech zúmyslné, třeba politicko-tendenční snižování Němců, ale neprávem. Tendenční jsou, pravda, ale všechny obsahují jen tendenci ušlechtilou. Jsouť dějiny lidstva i národů jednotlivých zápasem o bytí, nechť se týž na bojišti, v pracovně učencově neb kdekoli jinde rozhoduje. Vítězství jednoho podmiňuje pokoření druhého, a středověk zná jen vítězství zkrvaveného meče. Leží tedy tendence již v ději samém, tvořivý umělec tendenci zmíněného směru v něj nevkládá. Matejko chtěje tedy národu svému — neboť pro tento každý umělec v první řadě tvoří — obrazy slavných činů předvésti, sáhnul právem k údajům uvedeným. Známe obraz Matejkův, kde Polák na Rus rozhořčený umělce v pozadí zatlačil, ale Ivan Hrozný stojí v řadě prací Matejkových úplně osamocen, malíř sám první nahledl, že překročil meze umění jeho

---

*) Rejtana zazlili Poláci sami Matejkovi, a známa jest odpověď umělcova těm, kdo namítali, že obraz ten nikdo nekoupí. „Kdo koupil originaly“ — řekl Matejko — „koupí též kopie.“ Kritickou bouři proti Rejtanu persifloval Matejko sám (1867.) menším obrazem: Z balkonu radnice předčítá soudce u přítomnosti staříčkého purkmistra a radních pánů ortel provinilci, který dole na náměstí zbrojenci a zvědavým davem obklíčen v bílém rubáši u kola přikován stojí. Zločinec ten má markantní rysy Matejkovy, a na rubu soudcova pergamenu psáno výslovně: „Jan Matejko odsouzen k smrti.“

vykázané.*) Jinak není postavy v Bathorym, obou bitvách neb Holdu, které by se mohlo zúmyslné pokořování nepřátelského živlu vytýkati. (Dokončení.)

Dopisy Pavla Josefa Šafaříka.

(Z pozůstalosti W. A. Maciejowského.)

(Dokončení.)

27.

V Praze, dne 14. března 1838.

Drahý příteli!

Tvůj dopis ze dne 28. ledna t. r. s balíkem knih obdržel jsem správně. Na druhém listě nalezneš přehled našeho účtu za rok 1837. Doufám, že nalezneš vše v pořádku. 17 zl. 25 kr. k. m., které u Tebe mám za dobré, nemusíš mně hned poslati, zaznamenej si to jen na příští: obdržím beztoho knihy od Tebe a stanu se brzy Tvým dlužníkem.

Bohužel, nebyly také teď běloruský katechismus a litevský žaltář (?) v balíku: ačkoliv Jsi mně dříve psal, že pro mne tyto knihy již máš! – Také musím litovati, že Jsi Kucharského Codexu neposlal exempláře Palackému a Hankovi. Jednotlivé knihy pro také přátely můžeš vždy přiložiti, jen ne mnoho. Palacký trpce si stěžuje na Tebe, že Jsi mu ještě nenahradil výtisku Historye prawod., který dal Tvým jménem a na Tvé vyzvání generalovi S. Pošli mu tedy v příštím balíku na mě: a) Kucharského Codex (na zaplacení, nechce-li Kucharski ničeho darovati, ani mně ani Hankovi, jichž těžkou práci dal vytisknouti!). b) Historye prawod. náhradou. — Palacký neví ničeho více v dotyčné věci, než co napsal o osada ve svém pojednání v musejním časopise.

Jest to nedorozumění.

Od Palackého vyjde brzy Iter Italicum, jehož jeden výtisk dostaneš skrze mě. S německou právnickou literaturou nejsem znám.

Na Tvé „Pomniki" jsem žádostiv.

Pracuji teď na historické mapě k Starožitnostem

Sbírej vše zajímavé pro mě. Též Wojcického Przypowieści (pozdější kniha v jednom svazku) nebyly v balíku.

Buď zdráv a šťasten!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

Na druhém listě toho dopisu čteme tento účet:

Šafařík obdržel:

8. června 1837. knihy s portem	. . . . . .	92 rub. assig.
28. ledna 1883. knihy bez porta	. . . . . .	28 „ „
Porto a clo	. . . .	13 zl. 2 gr. pol.
	Celkem:	120 rub. ass. a 13 zl. 2 gr. pol.,

t. j. 55 zl. 16 kr. (rubl assig. = 26 kr. k. m.).

Pan Maciejowski obdržel:

V listopadu 1836. knihy bez porta	. . . .	9 zl. 56 kr. k. m.
25. dubna 1837. knihy s portem	. . . . .	8 „ 52 „ „ „
(porto obnášelo 5 zl. 28 kr.)		

---

*) Slušno však připomenouti, že látku k tomuto obrazu podalo Matejkovi líčení noční popravy v románu „Stříbrný kníže" od hr. Tolstého.

V říjnu 1837. knihy s portem . . . . . . 13 zl. 53 kr. k. m.
(porto obnášelo 9 zl. 59 kr.)
Od Węckého za Starožitnosti na hotovosti 160 zl. pol. = 40 zl. k. m.
Celkem 72 zl. 41 kr. k. m.
Šafařík má tedy u p. Maciejowského za dobré 17 zl. 25 kr. k. m.

P. J. Šafařík.

28.

V Praze, dne 20. května 1838.

Milý příteli!

Že jsem Tobě posud neposlal žádných knih, toho hlavní příčina jest ta, že jsem žádných neměl, které by se pro Tebe hodily. Nyní odevzdám toliko Palackého Cestu do Italie p. Hankovi k odeslání na Tebe. — Co se týká rukopisů na Černé Hoře prý nalezených, nevím nic jistého a nevěřím tomu. — Kollár vydává nové, velké etymologické dílo o jménu Slované, které odvozuje od indickoslovanského božství Suaha. Stěhování se do jiného bytu, které vždy náramně rozrušuje, nepřipouští, bych Tobě obšírněji psal. Schází mně nyní k tomu také skutečně všechna látka. Přál bych si nyní, abych se všech prací zbavil, a někde v Karlových Varech neb v Teplicích svému zdraví se věnoval, kteréž vážně jest ohroženo. — S radostí a velikou touhou hledím vstříc Tvým „Pamiętnikům". Co se týče objednání knih, musím to nyní sobě odložiti na jinou dobu z uvedených příčin: mezi tím sbírej pro mě, co se Tobě zdá býti užitečným.

Žij zdráv a šťastně.

Tvůj upřímný přítel

P. J. Safařík.

Na rok 1838. nevyšla Zora, a ročníků 1836, 1837. nelze zde více dostati.

29.

V Praze, dne 2. září 1838.

Milý příteli!

Jednou neb dvakráte obdržel jsem od Tebe krátké přípisy prostřednictvím Hankovým a Terešenkovým, ale okolnosti nepřipouštěly, bych Tobě byl odpověděl. Byl jsem v Karlových Varech, potom na cestě na Moravu. Nyní vracím se ke svým obyčejným pracím, ne tak zdráv, jak bych si přál.

Tážeš se, nechci-li ničeho objednati! Však já nevím, co u Vás vyšlo. Ignoti nulla cupido. Pokračování Bulharina, Sacharova a Narbutta očekávám toužebně: pak vše, co se týká národních zvyků a poesie, tedy na př. Piosnky wieśniacze z nad Niemna Wilna 1838., druhý svazek. Pošli mi všecko poštovním vozem.

Pro Tebe sebral jsem dosud velice málo, jelikož v naší chudičké literatuře nic nevychází, co by bylo hodno poslati. Naše literatura pěstuje se nejvíce od dětí a dětinských lidí, proto hodí se též jen za hračku pro všecky staré i mladé děti. Jelikož Hanka Jungmannův Slovník s časopisem Tobě zasýlá, bylo by asi nejlepší, kdybych své pro Tebe sebrané knihy a knížky od času do času jemu odevzdával? Či-li přeješ si jinak

Hube ani nepsal, ani neposlal slíbené a na výměnu dlužné knihy! Co je to za fides!

Boček nebyl doma a nemluvil jsem s ním.

Jsem nyní zaměstnán především dějepisnými a národopisnými mapami. — Kollárovo dílo posud nevyšlo. O Kopitarových plánech a pracích nevím ni nejmenšího. V Záhřebě vychází nyní mnoho illyrských knížek, z nichž některé chci Tobě poslati. — Musím přestati. Příště víc. Buď zdráv.

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

30.

V Praze, dne 12. února 1839.

Milý příteli!

Oba Tvoje dopisy ze dne 19. září a 10. prosince 1838. došly mne správně. Onen obdržel jsem téměř současně s balíkem knih; druhý odevzdal mně včera p. Nowosielski. Zapomněl jsem zpraviti Tebe, že knihy správně jsem obdržel, činím to tedy nyní dodatečně: ač neměl Jsi o tom pranic pochybovati, neboť nebylo nižádných příčin k pochybnostem. Za tyto knihy zůstanu Tvým dlužníkem, až se nějakým způsobem vyrovnáme. Vše jsem zanesl do účtu!

Po celou tuto dobu nevyšlo zde nic, co by pro Tebe bylo zajímavé, vyjímáme-li z toho p. Hankou Tobě zasýlaný Jungmannův Slovník a časopis. Z této příčiny nemohl jsem Tobě také ničeho poslati. Také nyní ničeho nemám: ano, pokud mi jest známo, nesmíme očekávati něčeho nového, důkladného a řádného v naší české literatuře, neboť není nic takého připraveno. Celá naše tak zvaná literatura skládá se z rýmovaček několika nezralých chlapcův a z bídných kompilací v denních listech, věcí, při jichž čtení se člověku dělá zle. Ještě jednou: zde nevychází nic, co by zasluhovalo výlohy zasýlací: vše jest makulatura. Kdyby Tobě ale bylo příhodnější, některé německé spisy odtud odebírati, místo od Vašeho vzácného — nevzácného kramáře knihami, měl bys mně jmenovati takéto knihy a zasýlal bych je Tobě milerád Katalogy nově vyšlých knih německých budete přece míti ve Varšavě?

Palacký jest se svou rodinou od října 1838. v Římě. Jeho Dějin druhého svazku vyšlo sice několik archů tiskem, sotva však brzy vyjde. O Kollárově „Slávě Bohyni“ vím jen tolik, že posud nevyšla. Spisovateli prý vyšlo nové světlo o identitě Hindův a Slovanů, proto prý chce další traktat připojiti ke svému dílu. Praví se, že Bernolákovci vydají novou Zoru na rok 1839. Uvidíme.

Úmysl s výtahy ze srbských listin úplně se minul se zdarem. Můj bratrovec, Jan, opsal některé při registrování jednoho archivu pro mě: z těch chtěl jsem něco pro Tebe vypsati. Zloba a nepřízeň zkalily však i zde čistou vodu: byl jsem tak zkormoucen a rozhořčen — že jsem ve své roztrpčenosti celé haraburdí zahodil a nechci nic víc s tím míti. — Kromě této nyní zcela ztracené mazaniny nemám ničeho, než několik darovacích listin klášterům z pozdější doby, kde se nic pro dějiny práv potřebného nenaskytuje. Navždy praveno, nelze s této strany ničeho očekávati.

Nevím, je-li Tobě již známo, jak se Mefistofeles K.*) proti mně, Palackému a Gajovi zachoval v časopise Chmelově „Der österr. Geschichtsforscher“ (v třetím sešitě 1838.) a jak nás poctil? Neučinil jsem nikdy ničeho tomu nesvědomitému zlosynovi a celý můj zločin záleží v tom, že jsem ve svých Starožitnostech přenesl jiné mínění o Cyrillovi a Methoději, než jaké se mu líbí. Proto zahrnuje mě úšklеby, nenávistí a kriminacemi, jak to činívá jen zapřisáhlý nepřítel, žádající si hlavy protivníkovy. Macte virtute — sic itur ad astra!

Až Své „Pamiętniki“ Kronbergrovi a Webrovi zašleš, můžeš snadně přiložiti několik knih pro mě: zapravím část svou na poštovném knihkupci. Obchod se tím nikterak nestěžuje: zákonitou cestou revise a censury vše musí se bráti, ale knihy přece vyhovují censuře a připustí se tedy. Musím Tě však prositi, abys vybral jen nejnutnější a nejlepší a ostatek zachoval na jinou zásylku. Proto neposýlej mi teď Narbutta (snad někdy později), neboť nestojí za nic — dílo jest makulatura! Pošli mně písně, pověsti prostonárodní atd.; na dlouhý čas asi jest ve Vašich barbarských zemích, v Polsku a Rusku konec vší učenosti, důkladné učenosti. Nastoupila doba mechanická fabrikantův a dodavatelů knih. Stálý tedy výběr! Sacharova národní písně, pak Incewiczovy lit. písně národní (Vilno 1839.) atd., byly mně velice vítány; vidím však, že jest u Vás stejně obtížno dostávati také věci, jako u nás. Tu tedy nepomůže nic — než resignace!

Mám nyní (jako provisorní censor belletristických knih) plnou práci. Práce množí se mi každým rokem: chuť i síly mizejí. Nahlížím, že nelze v našem věku ničeho počínati spisováním, kterému jsem se oddal: a abych se

*) t. j. Kopitar.

obrátil, a psal knihy kuchařské, kalendáře atd., jest již pozdě. — Z mých po savadních prací měli knihkupci zisk, a já nejtrpčí pokání.

Velice mě potěšilo, když jsem četl, že Tvé „Pamiętniki" brzy vyjdou. Obdivuji se Tvé mysli, Tvé pilnosti a Tvé neuhasínající horlivosti. Bůh dejž své požehnání všemu! To přeji ze srdce upřímného.

V mé domácnosti jest vše při starém: deštivo a slunečno střídají se a o nemoci není nikdy nouze.

Vycházím tak málo, že se setkám s p. Hankou velmi zřídka, sotva několikráte do roka, asi náhodou v učené společnosti. Tím sobě vysvětli, že nemohu v dorozumění s ním dopisy své odesýlati, abych Ti poštovné atd. uspořil. Vzhledem k tomu, že jen málokdy Tobě mohu psáti, uspokojuj se tím.

Buď zdráv a šťasten! To Tobě ze srdce přeje

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

31.

V Praze, dne 31. května 1839.

Drahý příteli!

Dvě psaní došla mne od Tebe, jedno ze dne 16. dubna, druhé ze dne 18. května, a četl jsem je s velikou rozkoší. Těšilo mě, že jsem se dověděl z nich, že Jsi zdráv a literarně neunavně činný, neméně, že ještě toto léto přijedeš se svou manželkou a dcerami do Karlových Varů; my se tedy brzy shledáme.

Především musím se omluviti, že tento list přímo odesýlám, a nepřikládám k p. Hankovu. Bydlíme příliš daleko od sebe a máme chabé spojení spolu, tak že mně teď jiná volba nezbyla. Ostatně u přítele, který nanejvýše jednou, dvakráte do roka píše, poštovné nějaké již se musí oželeti. Také by se spojením dopis byl zdvojnásobil a byl by tudíž více stál.

Dík Tvému přátelskému nabídnutí, že mně přivezeš literarní novinky. Celkem znáš mé potřeby a přání dostatečně: nalezneš-li tedy něco příhodného, vezmi to s sebou. Literarně historické dílo o Vilně přeji sobě: pak důkladné, authentické zprávy o starožitnostech, prostonárodních písních atd. Jen pro všecko na světě žádnou moderně mělkou belletristiku, kritiku a politiku; dělá se mi zle, myslím-li jen na to, nehledě na to, abych to zaplatil, aniž bych to kdy četl. — Příhodného tedy pro mě bude po málu. Především Tvé Pamiętniki, z nichž zde pořád ještě nic není: tak naříkal mi onehdy Kronberger, že ze slíbených věcí posud ničeho neobdržel.

Náhradou za také severovýchodní novinky mohu Tobě ovšem málo, velmi málo slíbiti. Ač u nás pole literarní neleží právě úhorem, daří se přece na něm nejlépe býlí. Dobré plody jsou zde ještě řidší než jinde a stávají se stále řidšími. Neznám knihy v tomto roce, kterouž bych Ti mohl jmenovati jako solidní a potřebnou. Avšak jelikož beztoho brzy sám zde budeš, bylo by zbytečné obšírně o tom psáti: budeš pak sám moci prohlížeti sobě novější a nejnovější naše plody a podle záliby sám voliti.

Že u nás historicko-právnické bádání nenalézá milovníkův a pěstovatelů, toho jest v nejednom ohledě velice litovati. Naše staré prameny daleko ještě nejsou otevřeny, kde pak vyčerpány. — P. Hanka má chvályhodný úmysl Všehrdovo dílo vytisknouti: jest právě na censuře.

Palacký se se své literarní cesty posud nevrátil, nemohu Tobě tedy ničeho psáti o úspěších jeho práce. Ostatně nebude tento úspěch příliš znamenitý. Mezi tím vyšel zde druhý svazek jeho Dějin tiskem, který nyní dostaneš. Bočkova Diplomatáře posud nevyšel druhý svazek.

Česká professura dostala se p. Koubkovi, rodilému Čechu, který jest velice zběhlý v polštině. — Čelakovský obdržel, jak slyším, místo bibliothekáře u knížecí rodiny Kinských.

Musím zavírati. Přeji, abys se Svými cestu šťastně nastoupil a šťastně přijel. Bůh Vás doprovázej.

Buď zdráv a šťasten!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

32.

V Praze, dne 20. ledna 1840.

Velectěný příteli!

Dva krátké listy od Tebe leží předc mnou nezodpověděné, jeden ze dne 20. října, druhý ze dne 12. listopadu m. r. Příčina, proč jsem posud nepsal, jest jednak v nátlaku denních prací a povinností ubírajících času i sil, jednak v nedostatku literarní látky, o čem dalo by se něco říkati.

Latinský kodex Rajhradský má na konci svém závěreční přípis, z kterého vychází na jevo, že jest napsán okolo r. 809. To však není zcela jisté, neboť onen přípis mohl se mechanicky z jiného kodexu opsati. Cyrillské řádky jsou pozdější jiným inkoustem a jinou rukou vepsány. Zkrátka, z toho kodexu nedá se mnoho dokázati.

Bočkova Diplom. sv druhý odeslal jsem v létě p. Hankovi k dalšímu zaslání Tobě. — Že p Boček posud žije jako archivář v Brně, bude Ti asi známo

Že mohutný kritik*) již půl roku nějaký pamflet tiskne, myslím, že jsem slyšel. Vyjde-li něco takového, sám asi se postará, abys celou paštiku dostal ještě teplou. Buď tedy bez starosti. Co se mne týče, prosím Tě, nesděluj mně dotyčný dopis od něho: neboť nechci míti dobrovolně co dělati s ním ani s jeho mazaninami, ani v tom ani v onom světě, ani na nebi, ani v pekle. Zahodil bych je nečtené!

Omlouvej mě u p. Dubrovského,**) že nezodpověděl jsem jeho dopis a vyzvání, abych k časopisu zřizujícímu se přispíval, a také nyní nemohu nic potěšitelného oznamovati. Na nějaké přispívání do cizozemského časopisu odtud nelze ani mysliti: naše české časopisy beztoho zde stojí jako mlýny bez vody. Bude nás všecky velice těšiti, založí-li se jeho časopis a setká-li se se zdarem: prostředky k tomu, aby se tak dělo musí pan Dubrovský především v sobě a ve svém nejbližším okolí sám hledati, nikoliv v dalekém, cizozemském. České časopisy sešitové a jiné publikace má si jako redaktor sám objednávati a odebírati a bude moci z nich čerpati a překládati rozmanité příspěvky do svého časopisu. Jiné příspěvky sotva asi z Čech bude dostávati.

Žádám Tebe zdvořile o pokračování Vilenské literarní historie, jakož i dějepisného díla Narbuttova. Pošli mně však tyto věci teprve počátkem léta poštovním vozem. Kdyby něco vyšlo z oboru národní poesie, národopisu, starožitností atd., pošli mně to.

Naše literatura v poslední době neprodukovala ničehož, nač bych Tě mohl zvlášť upozorniti. Kollárovu „Slávu Bohyni“ budeš asi míti. Myslil bych, na jeho etymologiích budeš míti dosti co louskati, pokud budeš živ, a kdyby Ti Bůh popřál, co žádám, věku Methusalemova. Až posud byli Jste, Vy Poláci (Rakowicki atd.), prvními etymology světa — nyní Vám však, příteli, tento palmu vytrhl! — Nad jeho odvozováním Vašeho poctivého a slavného jména od phallus (!) a lingam (!) musíte pocítiti srdečnou radosť.

Pan Dubrovský měl by sobě objednati tyto časopisy: 1. Časopis Českého Musea. 2. Květy. 3. Krok Preslův (nyní má vyjíti nový sešit). 4. Včelu českou (vychází vedle „Pražských Novin“, vydává se však také zvlášť). 5 Ost und West Glaserův. 6. Dannicu Illyrskou Gajovu v Záhřebě. — Ve volných sešitech vychází u nás: 1. Vlastimil (dobrý spis, měsíčně asi jeden sešit šestiarchový). 2. Denice Malého. — Z toho mohl by pro své účely činiti výtahy.

P. Hanka Tobě zajisté již sdělil důležité své objevení při Remešském evangeliu.

Má národopisná mapa jest posud u mědirytce a nebude hotova před létem Na historické pracuji stále čas od času.

Čelakovský vydal: Ohlas písní českých (napodobení č. prostonárodních písní). Hankova polská grammatika jest již vytištěna. Jinak panuje u nás literarní sucho k nevypsání. Neboť o ťadní a mělké belletristice nemluvím.

---

*) Patrně Kopitar.

**) Dubrovský vydával v letech 1842.—43. polskoruský časopis „Jutrzenka-Денница“.

Tvůj článek o Cyrillovi a Methoději četl jsem s účastenstvím a líbil se mi. V jednotlivosti se pouštěti není mně možno. Pokračuj stále Svým způsobem dále literarně působiti, aniž bysi se ohlížel na pravo ni na levo.

Velice jsem toho litoval, že Tvou dobrou a milou manželku na zpáteční cestě zastihla nemoc. Nevěřím podle svých zkušeností mnoho Karlovarským vodám. Nebyla by pro Tvou manželku jiná methoda lepší — míním změnu povětří s obezřelým a mírným užíváním čisté, studené vody? — U mne jest nyní bohudíky vše zdrávo.

Srdečné pozdravy od mé ženy a dětí Tvým! Buď zdráv!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

33.

V Praze, dne 19. dubna 1841.

Drahý příteli!

Tvůj dopis ze dne 22. ledna t. r. došel mne svého času správně a způsobil mi velkou radosť, neboť přinesl mi tak dobrých zpráv o zdraví Tvém a Tvé rodiny, o Tvé literarní činnosti a působnosti, o níž já nikdy ještě jsem nepochyboval a jmenovitě proto, že mně oznámil Tvou brzkou cestu sem do Čech. Doufaje tedy, že se v Praze brzy shledáme, píši Tobě dnes jen krátce, hlavně, abych opakoval svou prosbu stran knih a bližší v té věci určil. Prosím Tebe, vezmi z knih tolik pro mě nejpotřebnější, jelikož moje nynější okolnosti mně nedovolují pouštěti se do značných koupí. Za také znamenám: 1. Kucharského Prawa Słowanskich narodów: 1. výtisk pro Palackého. 2. Jocherův Obraz lit. pol. sešit 5. a sl. (seš. 1.—4. již mám). 3. Piośnki z nad Niemna seš. 2. (seš. 1. a 3. již mám) 4. Ze spisů Gawareckého jen výbor, nejprotřebnější pro historický zeměpis. 5. Jiné mně snad neznámé novější sbírky prostonárodních písní, dobré národopisné či dějepisné knihy atd. Romantika a poesie nechť schází. Chodźko, Kraszewski a soudruzi jsou pro mě zcela nepotřební: nechci sbírati dějepisných a národopisných zrnek v této spoustě romantické plevy. Chodźkovy Phazy lit. mám z Lipska; prosím Tě, druhý výtisk abys odbyl ve Varšavě, zde nelze s ním ničeho počíti. Stran časopisu chceme mluviti ústně: chci někoho společnosť přiměti k předplacení, neb sám nemohu předplatiti se. — Že by lit. statut již byl vyšel v Poznani, neslyšel jsem: doufám, že dostanou výtisk kratší cestou z Poznaně.

V naší české literatuře začíná se objevovati větší čilosť, podrobností nepíši, neb doufám, že brzy přijedeš.

Stran obsazení stolice v Berlíně a Vratislavi úplné opět nastalo ticho. Nejspíše se to ještě dlouho protáhne. Poptali se též u mne: odřekl jsem však.

Zdejší přátelé Tebe srdečně pozdravují. Vše dobré od nás Tvé manželce a Tvým dítkám. Buď zdráv.

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

34.

V Praze, dne 29. března 1842.

Milý příteli!

Především prosím Tě, odevzdej přiložený dopis co nejdříve p. Dubrovskému, aby se dověděl, proč jemu Kronberger ještě ničeho neposlal z objednaných knih a časopisů. Jest velmi nutné, aby si opatřil kommissionáře v Krakově, neboť přímých zásylek do Varšavy poštovním vozem nelze více potřebovati. Uzavírání hranic z Vaší strany jest prý toho příčinou, tak se říká, nevím, nerozumím tomu. — Že práce Tvé šťastně pokračují, potěšilo mě velice. Jest to rozmanité a veliké co konáš. Bůh popřejž Tobě zdraví a dlouhého života! — Tedy ad negotia. Bočkovi poslal jsem lístek: posud žádné odpovědi, nejspíše poslal cod. diplom. přímo Tobě. S balíkem Kronbergrovým přes Lipsko dostaneš poslední sešit Palackého Archivu českého sv. I. Přiložil jsem jej, ostatní půjde přes Krakov, jakmile sám budeš koho míti, který by balíky z pošty přejímal. Jinak to nejde. — Od Tvé literarní cesty do Mekky a Me-

diny očekávám mnoho, velmi mnoho. Nařizovati Tobě něčeho nechci, nenapadá mě věru také nic specialního a naléhavého. — Knihy pro mě sebrané pošli svého času prostřednictvím krakovského kommissionáře přes Podgórze sem na mě. — U nás vychází pramálo, co by pro Tebe se hodilo. Vše jest vydrobeno po časopisech. V Záhřebě zakládá se nyní nový časopis od Rakovce, Vraza a j. Jaké to teprve bude, až staří jednou vymrou, a nebude pak ničeho více na světě, než železnic, strojů, časopisů, virtuosův a tanečnic! — O německé lit. Tobě nepíši, neboť znáš ji tak dobře jako já. O Pertzovi ještě není řeči. Nejnovější jest, že někteří historikové (H. & F.) popírají někdejší existenci Slovanů v Německu, v středověku, domnívají se, že vše bylo německé kromě několika otroků „vendického“ původu. Vidíš, také zde pokrok! — S cod. Frising. nemám co dělati: zvláštní nedorozumění.

My všickni pozdravujeme srdečně Tvou rodinu! Buď zdráv!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík,
kustos c. k. knihovny v Jirchářích 146.

35.

V Praze, dne 10. dubna 1842.

Přemilý příteli!

Tuhle několik návěští o vydání mého nového spisu. Prosím Tě, přičiň se, aby to návěští v některém z Vašich časopisů vytištěno bylo. Jestli by se předplatitelé našli, musila by se cena trochu zvýšiti, totiž na každý exemplář několik grošů přidati za poštovské porto odtud do Krakova, neboť já žádných dalších útrat při tom nemohu dělat, ano kniha jest odpolu zdarma.

Jak to s domem v Krakově, jemuž věci pro Vás posýlati máme? Oznamte nám a pošleme Vám knihy i časopisy.

Naše úcta Tvé rodině. Bůh Vám dejž zdraví.

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

36.

V Praze, dne 15. října 1842.

Milý příteli!

Tvůj dopis ze dne 6. června t. r. došel mne správně. Od té doby vykonal Jsi velkou cestu. O Tvém šťastném návratu psal mi Bodjanský. Odkládal jsem psaní zprvu úmyslně, později i nuceně. Dnes oznamuji Tobě jen toliko, že balík knih od Tebe oznámený bohužel ještě jsem neobdržel. Bůh ví, kde vězí? Naproti tomu odevzdal jsem věci pro Tebe sebrané knihkupcům Kronbergrovi a Řivnáčovi. Pošle balík s jinými věcmi přes Lipsko prof. Dubrovskému. Posýlám dvacet výtisků mého Slov. národopisu druhé vydání spolu s mapou v ceně předplatné po 2 zl k m., tedy celkem 40 zl. k. m.

Prosím Tě, spočítej to podle toho. Ztratil jsem své poznámky o účtu s Tebou. Proto Také nevím, kolik jsem již poslal sešitů Palackého Archivu českého. Oznam mi to skrze pokračování. Příště chci pilně si zaznamenávati do zvláštní knihy. Zde vyšlo málo, co by Tě mohlo zajímati. Krátká, však velmi dobrá historie Čech od Tomka jest v tisku. Ostatku dočteš se v Časopise Českého Musea přiloženém Hankou. Stran zbývajících výtisků Tvých Pamiętników mluvil jsem s Kronbergrem a jinými, nedalo se však posud mnoho dělati. Časem se asi všecko rozprodá. Polské knihy vycházející v Poznani, tedy také titul litevský, dostávám přímo odtud.

Pozdravuj srdečně Svou rodinu a prof. Dubrovského od nás všech.

Odpusť, že tak málo píši. Nechce to teď lépe jíti! Buď zdráv!

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

37.

V Praze, dne 3. srpna 1853.

Milý příteli!

Velmi pozdě, velectěný příteli, a také velmi nedostatečně zodpovídám Tvé dva mne správně došlé dopisy. Co se předkem dotýká etymologických

výkladů, schází mně samému světla. Kde se nemůže sledovati historie slova od stupně do stupně, od větve do větve, tu se ztrácí vše do mlhy a tmy. Tu může se toliko hádati — na zdař Bůh! Dokládati a dokázati nelze ničeho. Především zde, kde laikovi-filologovi tak dalece leží věc sama a právnické pojmy, ano jsou nepronikuutelné. Co se týká hádání a uhádání, zdají se Tvé domněnky mně býti případnými. A jelikož je také Jak. Grimm, jak Ty mi píšeš, schvaluje, odpadá pro Tebe všechna příčina k dalším pochybám. Grimm jest právníkem, čím já nejsem. A nyní sestoupiti až k prvým a nejvyšším pramenům, Suabům a Slavům, není mně popřáno, tak velice jsem zahrnut negotiis (úředními) caris a otiis. — Co se týká zasýlání knih, musím Tebe odkazovati až na příští jaro, kdy vyjdou v novém a rozmnoženém vydání moje jihoslovanské památky — minim cyrillské, neboť hlaholské obsahují hlavně jen biblické a liturgické texty. Hodlám totiž, počínaje novým rokem cyrillské tisknouti — nolenti animo volens — neboť domnívám se, že svět již má příliš mnoho knih, mnohem více než může stráviti: já aspoň, který netoliko sedím ve veliké knihovně, než též pracuji, přál bych si, aby jich bylo o $^{99}/_{100}$ méně. — Jinak jest v naší literatuře obrovská produkce plevy a hnoje: lepší velmi řídké! Palacký tiskne nový svazek svých Dějin česky, Erben: Regesta regni Bohemiae; Čelakovského pozůstalosť i srovnavací grammatika jest pod lisem. Kollárova Slavjanoitalia již celá jest venku — tu má člověk dost co studovati.

Buď zdráv a šťasten se Svými.

Tvůj upřímný přítel

P. J. Šafařík.

Slovanské kapitoly.

Píše E. J. Pravda.

VII.

Lužická pomněnka.

> Dokelž su Serbja mały lud, smědźa so z wěstosću nadźeć, zo budźa w swojim prócowanju wo duchowne spomožęnje luda tež wot druhich wjetšich a mócnišich ludow wězo wosebje wot wšěch druhich Słowjanów, kotrychž kožda hałuz so na milliony liči, wulkomyslnje podpjerani. To daj Boh! M. Hórnik v „Slov. Sborn." I. str. 84.

Vracím se z noční obchůzky po Budyšíně a sedám k stolku, abych načrtnul několik slov, několik myšlének, několik dojmů o — Lužici. Co tuto vychází z mého péra, plyne tlakem nestrojených, svěžích dojmů...

Budyšín a celá Lužice spí již, jen po chvílích chvěje se hlas zvonů. Dávno dvanáctá odbila... Proběhnul jsem téměř všechny ulice úzkostlivě vyslýchaje každý opozděný hlásek, ba zatoulal jsem se až za město, bych vstříc pohlednul k památnému Černobohu, ozářenému tajeplným svitem měsíčního úplňku — ale nikde jsem neměl klidu, každá píď té země stíhala mne ponurou vidmou — ostrova Rujany na chladném severu!

Rujana! I tam zelenala se krásná ratolesť slovanské lípy a ještě před sto lety objevil v jejím lůně jakýsi šťastný cestovatel stařenu jednu, stříbrovlasou, která rozuměla — jazyku slovanskému! Ale sto let uplynulo a mezi námi není a nebude již tak šťastného cestovatele, jemuž by bylo popřáno na Rujaně, druhdy slovanské, najíti byť jen jediné stařeny, jíž by cizím nebyl jazyk nám všem blízký!

Strašná reminiscence!

Ale pryč s ponurými myšlénkami, pryč, pryč! Vždyť nejsem na Rujaně. jsem na Lužici, v tomto ztraceném skvostu koruny svatováclavské, v zemi malé

sice, ale krásné a požehnané, v jejíž utěšených vesničkách dosud zní jazyk národní v plné své kráse a velebnosti. Tu zní ještě píseň slovanská, slabě sice, ale necizími tony. Všady ještě bije tepna... přiměřeně malému tělu. I lidi tu takových, kteří jako u nás před úsvitem za příkladem Jungmannů plní idealní víry nesou břemeno vlasteneckých tužeb A dorůstá též nové pokolení ctihodných otců, věrné povinnostem uloženým a zděděným...

Proč tedy pronásleduje mne příšerná vidma ostrova Rujany? Snad jen ty noční stíny vytvořily takové přeludy v mé mysli? Nikoliv! Vytvořily je ty chladné, neúčinné, lhostejné přívaly vzduchové, vanoucí ze slovanských zemí. Vanou se všech stran slovanského světa, ale táhnou dále... dále... Lužice nedbajíce, nevšímajíce.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Občas se stává, že se ve slovanských literaturách o Lužici píše neb v soukromých besedách rozmlouvá. Jedni jsou toho mínění, že Lužičané jsou ztraceni, druzí méně řeznicky těší se z toho, že tu a tam na Lužici vykmitá plamének života — ale velice pozřídku jest těch, kteří by se vymanili z obojetí zcela neprospěšné prázdnoty pouhého slova. Ani odsouzení ani obdivování, „že se tak dlouho udrželi", na Lužici pranic nemění a vše jde svým proudem přese takové slovanské projevy dále. Za nynějších okolností rozhoduje nad bytností svou Lužice **sama** a je-li jí určeno zahynouti, zahyne, je-li jí však určeno zachovati se, není v tom číkoli zásluha.

Bohužel!

A přece se zdá, že ta Lužice není za svůj los zodpovědna **jen sobě**, zejména v našem devatenáctém století, kdy se tolik napsalo a namluvilo o veliké myšlénce slovanské, o bratrství všech plemen slovanských...

Tu kladu si ovšem především otázku, čím Lužice pro ostatní Slovanstvo jest. Odpověď jest krátka. Není velmocí ani státem jakéhokoli významu politického, ale jest jediným slovanským zbytkem v těchto krajinách, významným svou mravní povahou. Jsou Němcům lhostejny německé kolonie v Sedmihradsku, v saratovské gubernii v Rusku a jinde? Naopak, napínají všechny síly, aby udrželi jejich byt, a zajisté nikdo jim to nebude ve zlé vykládati, pokud se obmezují na živel svůj. Dobře upletené nitky spojují je s jednolitou vlastí a po těch nitkách dostává se jim jako žilkami dostatek posilující šťávy. Sami by se neudrželi. V jiném ovšem jest položení Lužice k Slovanstvu. Nespojuje je sice **tendence** politická, ale tím hlubší jest význam mravní. Lužičané nejsou kolonisté, jsou malým celkem historickým, částí toho, co tvoří „slovanský svět".

Nemůže tedy býti Lužice lhostejna, jsouc odvěkým činitelem historického rozvoje, jímž zejména koruna svatováclavská a jagiellonská v blízkém byly styku

Víme a věříme, že Lužice jako země i národ nemá pro Slovany téměř pražádného politického významu, a kdo touží po zachování slovanského živlu v těchto stranách střední Evropy, není zajisté proniknut diplomatickými myšlénkami; nechceme také polemisovati proti nepěknému výroku, že je lužická otázka — „luxusem", ale tolik je jisto, že Lužice v každé příčině více všímavosti ostatních Slovanů zasluhuje, než se jí bohužel dostává. Ovšem, mínime všímavosť nejen slovní, prázdnou, nýbrž i skutkovou.

Každý civilisovaný národ má smysl netoliko jen pro potřeby praktické, ale i pro **krásu**. Nuže, takovou krásou jest pro Slovanstvo Lužice. V ní spočívá dosud kus slovanských dějin, ozývá se v ní zajímavé nářečí slovanské, pěkné písně a lid její žije obyčeji a mravy namnoze ještě nesetřenými, od praotců slovanských zděděným! Ani německá literatura nepohrdává tímto vzácným materialem národních skvostů a kořistí bohatě.

Udržovati tuto „krásu" v zájmu Slovanstva není a nemůže býti nikdy politickou agitací, jest to spíše mravní závazek, jehož pěstění uzná každý poctivý člověk za snahu nevinnou, ušlechtilou, všeho uznání a povzbuzení hodnou. Každý přece uzná, že srbství v Lužici není s to ani při dokonalém rozvoji svých sil podrývati povážlivě jakékoli státní ústrojí a že vůbec není nikterak povahy nebezpečné, což sám saský král a srbský národ věrností svou k saské vládě a saské vlasti nejednou osvědčili!

Mluví-li se tedy o zachování Lužice ve smysle národním, jedná se výhradně jen o vnitřní život beze všech zevních okolností. A s tím opět musí souhlasiti každý čestný člověk, jenž oceniti umí humanní zásady našeho věku, kteréž vznikly z potřeb pokročilého lidstva. A jako všady, tak i na Lužici jsou národní stránky života záštitou mravnosti v širším smysle: bez národních škol není zdravého vzdělání, bez národního kněžstva není mravně zachovalého lidu.

Dále asi také nesáhá programm srbských vlastenců na Lužici. Přáti lužické škole vychování mládeže v duchu národním a založení skrovného národního domu, jenž byl by středištěm toho nevinného života — to jest zajisté to nejnepatrnější, co lidé od lidí žádati mohou.

Skrovnějších požadavků býti věru nemůže.

A o to hlásí se Lužice také sama! Hlásí se a dovolává pomoci, aby žíti mohla v poměrech přirozených, zajišťujících její vnitřní mravní byt. Ano, Lužice hlásí se o hmotnou pomoc, jelikož se nedostává prostředků ku vychování mládeže, určené pro stav kněžský. Nemají dům, kdež by se scházeli a sbírky své uložili. Nemají hmotných prostředků ku vydávání lidu velice potřebných knížek.

A co činí vůči těmto nutným potřebám lužické haluze ostatní slovanský svět, ten olbřím, jenž rozkládá se od Vltavy až k Volze a k Balkánu? Činí tak málo, že by lépe bylo říci „praničeho".

Ovšem, prušácké časopisy jízlivě napsaly, že na Lužici zuří „panslavismus mit russischem Gelde betrieben", ale důstojný farář H. Immiš v Hodžij ve spisku právě vydaném*) smutně dokazuje, že se těch ruských rublů na Lužici dostává tak málo, že nelze o nich ani mluviti. Jsou to několikarublové dárky několika ušlechtilých Rusův, a sami Lužičané ujišťují, že jim nejvíce hmotné podpory poskytnuli Poláci a Čechové. A kolik my jsme dali, víme zajisté dobře,**) že to však vše dohromady činilo prabídně málo, vysvítá z toho, že Lužičanům do té chvíle nebylo možno ze všeslovanské podpory zaplatiti nuzný dluh as 10.000 tolarů, kterýž vázne na Matičním domě v Budyšíně, jediné téměř majetnosti lužického národa! Za takových poměrů byli Lužičané nuceni učiniti mezi Slovany půjčky, kteréž dohromady činí několik tisíc zlatých. Na to se tedy zmohla slovanská myšlénka a za to jsou Lužičtí vlastenci vydáni v šanc stálému podezřívání, „že jsou zapleteni do panslavistických rejdů", což jim již nejednou bylo na škodu. K tomu sluší ještě dodati mimochodem, že jedna část zmíněného dluhu „mezi Slovany" úrokuje se zcela obvyklými procenty, obchodnicky výhodně pro — věřitele! Nu, na takový panslavismus zmůže se ledakterá všední firma obchodní!

Neoželený Smoleř domáhal se důrazně podpory od Slovanů, zejména od Rusův, ale slova jeho zůstala bez úspěchu. Podniknul několik cest do Ruska, leč vrátil se s nepořízenou. Ústně i písemně dovolával se též podpory pro studující mládež lužickou u petrohradského slovanského komitétu, leč žádosť jeho byla odmítnuta z té příčiny, jelikož dobročinný komitét podporuje dle stanov svých jen Slovanstvo pravoslavné.

Taková a jiná fakta, o nichž nejlépe lze se dočísti v Immišově knížce, jsou smutným dokladem všeho nahoře řečeného.

Tím však nebudiž myšleno, že tak jak jest, má a musí zůstati. Lužice nemůže se sice odměňovati řády, vděčnými chvalořečmi o svých dobrodincích ve světových žurnálech a jinými marnivostmi — ale vděčiti se může bytem svým, tou krásou svou životní! A přispívati k zachování této „krásy" po míře možnosti, nebýti k ní tupě lhostejným, jest jakýmsi mravním závazkem všech těch, jimž není myšlénka o bratrství slovanském pouhou frásí a jimž ostruhou k dobrým činům nejsou výše zmíněné marnivosti. K takovým lidem (a mezi zámožnými Slovany jest jich ještě dosti) nejsou tato slova psána.

*) Viz Rozhledy v tomto svazku „Slov. Sborn.".

**) Mezi Poláky nejhorlivějšími a nejúčinnějšími přátely Lužičanů jsou pp. A. Parczewski a Bogusławski. Mezi Čechy — pokud nám bylo známo — p. L. v Pardubicích, kterýž ušlechtilou snahu, sloužiti dobré věci, projevil již nejedenkráte.

Víme sice a věříme, že by tísni lužické nejsnadněji mohl odpomoci národ zámožných Straganovů, Demidovů, Dolgorukých — ale ani my, aniž kdo jiný má právo v té příčině předpis činiti a vymýkati se tím — z vlastních mravních závazků.

Jest pravda, že my Čechové nerozhodujeme dobrou vůlí, kteráž rozhodnouti by mohla a měla u jiných zámožnějších bratří. Jsouce sevřeni sterými závazky k uhájení vlastního bytu národního a stíženi břemenem, jaké nemusí nésti žádný národ slovanský, vládneme prostředky nepoměrně malými a jsme bezděky v položení těžkém.

Přes to nadšeni čistou ideou a ušlechtilou zásadou nejsme odsouzeni lhostejně hleděti k ztracenému skvostu koruny sv. Václava!

Přispěti na zaplacení těch několika tisíc pruských hřiven k zachování a zvelebení jediného Matičního domku v Budyšíně, přispěti k stipendiím založeným ve prospěch vychování národního kněžstva a nadějné mládeže srbské — to nepřesahuje ani slabé síly české.*)

Ale jest ještě jiných prostředků.

Lužickým knihám vážnějšího obsahu nedostává se dostatek odběratelů. Kdyby větší české ústavy, instituce a zámožnější jednotlivci [zejména střední školy,**) besední knihovny a t. p.] kupovali systematicky takové knihy, což nevyžadovalo by nad 3–5 zl. ročně (!), umožněn by byl větší, snadnější a velice užitečný ruch lužického písemnictví. Že knihy lužické, zejména obsahu poučného, pěkným a prospěšným by byly obohacením našich knihoven, a že nejedna lužická kniha neměla by scházeti v žádné větší knihovně české, netřeba zvláště dokládati. Prostřednictví v té příčině přijme zajisté každé řádné knihkupectví. O každé lužické knížce přináší nad to náš „Slov. Sborník“ v rozhledech svých žádoucí zprávy.

V těchto směrech také Poláci již osvědčili svou účinnost.

Mimochodem budiž ještě vzpomenuto, že na pohnutku p. A. Parczewského vznikla myšlénka vydati společně českopolský pamätní list na způsob publikací „Národ sobě“, „Ziarno“, „Na pomoc“ a t. p. ve prospěch Lužice. Vrátíme se bohdá k této krásné myšlénce a neomeškáme pro ni učiniti, seč jsme. — Kéž stane se dobře a kéž nikdo neodmítá ruky pomocné — aby nestihl nás stesk, že před našima očima uvadla ta krásná haluz lužická posvátné lípy slovanské!

Tím ozýváme se k lidem dobré vůle, ke všem bratřím slovanským.

V Budyšíně, 8. září 1884.

Výstava ženských ručních prací v Novém Sadě.

Zemuň, v srpnu 1884.

Dne 3. srpna zahájena slavnostně v Novém Sadě výstava prací, sdělaných jemně a pilně rukama srbských paní a dívek.

Jest známo, že domácí výrobky srbské a zvláště ruční práce, jako tkaniny, pletiva, vyšívání a p. už dávno těšily se ze přízně na každé výstavě, kde se jen objevily. — To zavdalo příčinu, že počalo se o tom jednati, nebylo-li by možno, uspořádati výstavu výhradně srbských „rukotvorin“, a dnes stojíme již před hotovým dílem. Vážený spisovatel a žurnalista pan St. V. Popović, jenž za vytknutým účelem vyzval předem novosadský spolek srbských dám, zajisté se nenadál, že vlastenecké Srbky ze všech krajin tak příznivě a štědře se zachovají k této výstavě, jak se to skutečně stalo. Přes 4000 různých předmětů namnoze velikou cenu majících, veskrze vzácných a uměleckých plní šest síní výstavní budovy — rozsáhlé srbské národní školy.

Ženské spolky srbské a výbory dámské, utvořivší se pro tuto „izložbu“ v různých městech, pracovaly a pobádaly k práci, a tak se stalo, že ze všech

*) Všeliké příspěvky lze zaslati též administraci časopisu Łužica v Budyšíně (Bautzen-Sachsen).

**) Střední školy české odebírají množství německých knih a časopisů, jak vysvítá z jejich ročních zpráv. Jedna z nich — pokud nám známo — odebírá také „Buch für Alle“ a jiné obrázkové publikace německé.

téměř měst srbských sešly se znamenité ukázky národní ženské práce. A hotová tato výstava svědčí zároveň o srbském domácím průmyslu značně vyvinutém, jakož i o příkladné pilnosti srbských žen a dívek.

Co tu tenounkých tkanin, co na nich píle, co zlata a stříbra naloženo, jak skvělé svědectví podaly tím dámy srbské o své národní uvědomělosti, když jedno provolání došlo u nich tak vřelého přijetí! Téměř každá zde vystavená práce má na sobě tak rozhodně srbský ráz, formu i vkus, že jest zajisté s podivením, jak se tato národní charakteristika zachovala přese vliv světového tržiště, kteréž i do srbských krajů zaváželo výrobu evropských „mod".

Celkem představuje tato výstava průmysl srbský v obvodu zemí koruny uherské, a charakterisují ji hlavně srbské koberce a srbské plátno jakož i bohaté vyšívání zlatem.

Srbské koberce již od delší doby těší se z veliké obliby — vynikají živými barvami, jsou dosti jednoduché, ale vkusné a obzvláště pirotské vyvážejí se i do ciziny. Jest to část domácího průmyslu, rovněž jako srbské plátno. Toto tkanivo průsvitné, velmi tenké z příze neb bavlny vyniká trvanlivostí.

Na výstavě viděli jsme také velmi vkusné dámské šaty ze srbského plátna, krajkami vroubené i jinak dle mody upravené; zřejmo z toho, že ho lze mnohonásobně užiti. Z té příčiny mohlo by se státi výborným předmětem rozsáhlejšího obchodu. Podmínky továrnického vyráběni jsou v srbských krajinách vůbec dosti záhadné; drahé pracovní síly největší jsou závadou. Za to by se v tom ohledu dalo pracovati jinak: kupovati srbské plátno jakož i čilimy (koberce) od venkovského lidu, jak se říká „z domu". Ale v naší době, v době železnic, telegrafů a parních lodí i to je nesnadno. Neníť způsob vyrábění srbského plátna a srbských koberců neznámý, dají se tedy oba druhy napodobiti; v brzku najde se tedy konkurrent, jenž počne totéž vyráběti v cizině, kde umožňují výrobu lepší podmínky. Obecenstvo málo dbá, odkud co přichází, a všímá si jen toho, co je lacinější a co dražší. Tu bývá vždy jen jedna pomoc: ochranné clo. Toto však je v Rakousko-Uhersku čirou nemožností, není lze ohraditi Banát, Bačku, Srem a Slavonii čínskou zdí jen za tím účelem, aby se tam usa il intensivní průmysl, jemuž položen základ lidem samým. Srbsko by v té příčině mohlo udělati více, než i tu, myslím, minul by se podnik s výsledkem, neboť by pro ochranné clo na jednu větev industrie klesl obchod se střižným zbožím aspoň na tak dlouho, dokud by průmysl nenabyl takového rozsahu, aby mohl ukojiti potřeb všech obyvatelů v Srbsku, a k tomu je cesta daleka.

Více budoucnosti by mohla míti v Srbsku výroba koberců, poněvadž tyto náležejí spíše ke zboží okrasnému než nutně potřebnému, a z té příčiny by se zdražení následkem ochranného cla valně neucítilo.

Ostatně nadějeme se přece prospěchu z výstavy, a sice toho, že srbský způsob práce s jejím srbským jménem vnikne dále do světového obchodu. Vedle toho plyne nám z výstavy novosadské přesvědčení, že Srbky nepřestanou pěstiti prací domácího ducha, a že snahu tuto budou přenášeti z pokolení na pokolení.

Četl jsem kdesi, že ženám by se měla ponechati starosť o zachování národnosti, mužům pak vyhledávání výživy. — Budou-li se Srbky týmž duchem spravovati při vychovávání svých dětí, jako při práci svých pilných rukou, pak, mužové srbští, ponechejte jim starosť o vypěstění sivých srbských sokolů, a vy starejte se jen o to, aby chudoba a bída nesvírala jim volná srbská srdce, aby bohatýři duchem bohatýrsky a v lesku jevili se doma i v cizině. *Ladislav Alin.*

Féďa.

Skutečná událosť z ruského národního života.

Přeložil dr. **Pavel Durdík.**

Když jsem byl chlapcem, zdržoval se v našem okresu starý kramář, jehož jmenovali „strýček Féďa". Nikdo nevěděl o něm jiné jméno. Odkud byl strýček Féďa? Měl-li kdy rodinu, byl-li kdy samostatným

hospodářem aneb měl-li kdy zaměstnání křesťanštější — nikdo na tyto otázky nemohl odpověděti s jistotou. Co je u nás tohoto drobného, bezdomého, těkavého lidu, nezávislého od nikoho a nikomu nepotřebného! Jakoby Bůh sám rozprášil po povrchu země tyto tvory a potom na ně zapomenul, jako na racky na moři — ptáky neprospěšné, trávící život samotářský a nikde se neusazující... Strýc Féďa jezdil po vesnicích; asi čtyři nebo pětkráte ročně přijížděl k nám se svým vozíkem, malým hubeným koníkem a tuho nacpaným košem. Rádi ho neměli. Předně měl také zaměstnání, jež rolníci obyčejně přenechávají židům a cikánům, v své zmačkané čepici, v dlouhém liščím kožichu, s něhož cáry visely, se svým nesmělým pohledem zmláceného psa podoben byl spíše tulákovi, ničemovi, než poctivému ruskému sedláku, jenž vystupuje všude slušně: v čepici, v ovčím kožichu a hledí do očí přímo a vesele. Mimo to rolníci podezřívali, že starý kramář umí čarovat, neb všickni tito pobudové jsou prý mistři v čarování — nadarmo nenajdeš u nich na dně koše všeliké knihy, inkoust, péra, brejle, skrze něž všecko vidí asi na tři versty, všude se potulují, hledí kde co je a o všem vědí — se západem slunce jsou na loži a jak se rozednívá, ujíždějí dále — není pak divu, že jonáci a dobytek hubení od jich „zlého oka". V statkářských dvorech uvalovali na strýčka Féďu ještě horší provinění. Často kde pustili kramáře k sobě na nocleh, po odjezdu jeho nedopočítali se rozličných věcí — stříbrného náčiní, sekyry, kouska látky. Jak sloužící tak i čeládka jednohlasně vinili z krádeže — kramáře. Konečně prý to byl strašný piják; nejednou ho nalezli polomrtvého na cestě, ležícího mezi koly vlastního vozíku. Stává se, pravda, že za zimních nocí lidé padají na cestách od unavení a chladna, než mnohem častěji bývá příčinou těchto neštěstí — opilství. Nebylo pranice ve vesnických krčmách, kde by strýček Féďa nebyl zapleten; po dlouhém vysvětlování, provázeném řádným taháním za vlasy a hlučným halákáním a křikem s obou stran — vždy vycházelo na jevo, že původcem nepořádku byl tento mlčelivý a zasmušilý příchozí, jenž se svým pasem zákonitou lhůtu vždycky promeškal. Tyto události byly též příčinou, že i vesnické děti pronásledovaly kramáře na ulici křikem a pískáním, házejíce po něm kamením — on toliko pokorně poháněl svou herku, hledě rychleji ujeti z vesnice a zmizeti jako člověk s nečistým svědomím. Slovem, poctiví lidé nemohli si vážiti, aniž rádi míti tohoto podezřelého člověka.

Než já přece měl rád strýčka Féďu. On tvořil takořka část mého dětství, zaujímal v mé paměti to čestné místo, kde žijí dojmy nejsilnějších radostí. Pamatuji se, kramář byl jaksi nevyhnutelným příslušenstvím všech velkých svátkův a jevil se vždy v předvečer — jak tlouklo mé srdce, když před schody domovními zazvučel rolničkami jeho koník! Živě vcházel v svém liščím kožichu, se zápachem zimy, sněhu a chudoby, rozvázal vrbí svůj koš s dvěma oddíly... Co tam bylo uschováno všelikých pokladů! Sběhl se celý dům — děvčata z domácí čeládky s hořícími od radosti tvářemi jako stěna obklíčily koš, plnýma rukama tahajíce z něho a smlouvajíce pentle, prošivky a cicové šátky. S velikou netrpělivostí jsem čekal, až se otevře dobře mi známá dolejší bednička, kde byly uloženy hračky. Když kapsy mé byly

prázdny, tu strýček Féďa, zdálo se, uhodl to po zoufalém výrazu mého obličeje a kradmo soucitně na mne pohlížel. Dával mi na úvěr tulské nožíky a suzdálské malované obrazy, které se mi velmi líbily, později přivážel mi knihy a pamlsky. Leč v přítomnosti kramáře otec můj vždy nachmuřil brvy a významně pohleděl na správce svého, jenž též se zaškaredil a jevil ihned obyčejný zevnějšek — buldoga hlídajícího panský majetek. Jakmile bylo po koupi, kramář uložil své zboží a odcházel nemeškaje — s očí ho nespouštěli pokud nevyjel z panského dvorečku; nikdo mu nikdy nepomáhal naložiti na vozík těžké břímě. Často se mne zmáhala žádosť, abych se zastal svého starého přítele, než smělostí se mi nedostávalo, ano též jsem věděl, že zbytečné jest hájiti toho, na něhož všickni dotírají.

Posledně strýček Féďa byl u nás o Velikém půstu v neděli: přijel pozdě, den byl větrný, počasí ošklivé. Před výjezdem z dvorečka pohleděl na nebe a tázal se mne nesměle: „nelze-li mu najíti přístřeší na noc s koněm v konírně?“ Když jsem sdělil prosbu matce své, zděsila se a otec přímo dal rozkaz, aby kramáře nepouštěli na dvůr. Starý kramář ujel a více svou prosbu ani neopakoval. Dohnal jsem ho a řekl šepotem: „Strýčku Féďo! Ve mlýně, víš, jest prázdný odr na sušení obilí — tam za hrází, tam bys si našel nocleh!“ — „Děkuji, pane,“ odpověděl, „jest to již jedno, už se nějak dovleku do města.“ — „A jestli vánice tě na cestě přepadne, co bude pak?“ — „Nic, pane,“ odvětil stařec se svým pokorným posuňkem polekaného zajíce. „Co jest komu do strýčka Fédi? Maličké místo zaujímá na božím světě. Stane-li se i nehoda, nikomu nebude od toho ‚hůře‘.“ Nikdy nemluvil kramář tak dlouho jedním dechem; vrátil jsem se domů, jsa překvapen tím co jsem slyšel a nijak jsem nemohl uvěřiti, že by to byl špatný člověk.

Den na to styděl jsem se své prostoty, když tu otec silně rozčilen přišel do pokoje a vyprávěl o důležité události, jaká se přihodila v noci: „Chvála Bohu,“ vzkřikl, „že jsem tě neposlechl. Pěkný jest to chlapík, tvůj miláček, přeji ti štěstí!“ I vypravoval, jak v předešlé noci zapálili dům našeho sousedního statkáře, jenž surově nakládal s rolníky a s nimi ve sváru žil. Otec nepochyboval, že jest to kousek téhož ničemy, jehož málem byl by nechal u sebe nocovati. Skutečně, jeho zadrželi tentýž den potulujícího se v sosnovém lese nedaleko od shořelého domu. Jali se vyšetřovati, než rozhodných usvědčujících důvodů proti němu soudní zástupce nenašel. Naopak, vinnou v žhářství byla usvědčena ženština, selka z naší vesnice, jakási Akulina, sloužívší v domě utrpěvšího souseda. Ženština tato byla v předvečer žhářství ze služby vypovězena, hrozila před odchodem statkářce, začež byla tělesně potrestána, — vrátila se pak do své vesnice teprv následující den ráno i nemohla vysvětliti, kde strávila noc. Úřad osvobodil strýčka Féďu s vnuknutím, aby se polepšil, a s rozkazem, aby se přestěhoval do sousedního okresu.

Po třech měsících bylo soudní přelíčení, nával obecenstva byl ohromný. Otec můj byl vyzván za svědka, neb Akulina byla jeho bývalou nevolnicí. Když zapřahovali koně, svolil otec, že mne vezme s sebou do okresního města — po příjezdu měl jsem zůstati pěkně v hostinci

až do jeho návratu. Než já nejel proto do města, abych se nudil v hostinci. Nepozorovaně šel jsem za otcem, prodral se množstvím lidu do soudního sálu a schovav se tam v koutě za pecí u dveří, stopoval jsem postup soudního jednání s velikým pohnutím. Všecko, co se tehdá přihodilo, pamatuji si dosud do nejmenších podrobností.

Známé jsou naše venkovské soudní síně — sál s holými stěnami, dvojí řada lavic, na pravo a na levo; v hlubině, na povýšeném místě, stůl pro soudce; za nimi na stěně nabílené vápnem velké kulaté hodiny a obraz Krista. Tento den sál byl plný; na lavicích na pravé straně seděli samí páni — statkáři z okresu; na levé straně rolníci z Ivánovky — tak se jmenoval shořelý dvůr — a rolníci z naší vesnice, téměř v úplném počtu. Na lavici obžalovaných seděla — Akulina, za ní její příbuzná, která měla na starosti dvě malinké holčičky a držela na rukou kojence — to byly děti Akuliny. Vši svou pozornosť upoutal jsem na tuto ženštinu. Byla ještě mladá, dobře rostlá, silná, nebyla ani hezká ani ošklivá; obličej měla pravý ruský — kulatý, ploský, s výrazem tvrdohlavosti a obmezenosti. Zdálo se, že ani neposlouchala, co hučel zpravodaj ospalým hlasem; nehleděla ani na soudce ani na obecenstvo; pohled její byl ustavičně upřen na širokou cifrovou desku hodin s pohybujícími se na ní ručičkami; časem náhle se obracovala ke vchodním dveřím, pak opět jala se hleděti na hodiny, v tváři její bylo viděti výraz nesplněné naděje a tesknosti, jakoby někoho čekala, jenž měl přijíti dle těchto hodin a nepřicházel.

Návladní přečetl svou řeč — obvinění a usvědčující důvody proti Akulině byly nezvratné. Muž její, člověk to zpustlý, umřel nedávno od přílišného pití kořalky a od nespořádaného života — ona pak z té doby, jak zůstala vdovou s třemi dětmi, ustavičně jevila povahu hrubou a neukrotnou. Akulina, vyhnána byvši ze služby a potlučena od statkářky, odešla z panského dvora jen několik dní před požárem, vyhrožujíc veřejně statkářce, že prý „pustí červeného kohouta“, jak ruští rolníci v podobných případech říkají. V předvečer požáru obžalovaná pronesla tatáž slova před mlynářem, kupovala u něho vůz slámy a potom se ztratila neznámo kam, — navrátila se do naší vesnice ráno druhý den, velmi unavená a postříkaná blátem spolu se svým vozem, v němž slámy více nebylo; o tom, že Ivánovka shořela, prý ničeho nevěděla. Akulina přiznala se u soudu k tomu, že slámu vezla k svému příbuznému rolníku Antonínu Petrovičovi a že spala u něho v prázdné stodole. Jelikož řečený Antonín Petrovič brzo na to vydal se na cestu do Oděssy a tam vstoupil jako námořník na koráb, nepodařilo se vyšetřujícímu soudci vypátrati bydliště námořníka. — „Výpověď tohoto jediného svědka ve prospěch obžalované nemá veliké důležitosti — výpověď obžalované, že prý tu noc, když požár se stal, spala v stodole Antonína a následovně že nemohla býti v Ivánovce, je patrně pouhá vytáčka, kdežto souhrn usvědčujících důvodů zjišťuje vinu obžalované nade vši pochybnosť.“ Návladní proto navrhoval, aby obžalovaná propadla trestu, naznačenému dle zákona na žhářstvo — vyhnanství do Sibiře s nucenou prací v podzemních rudných dolech.

(Dokončení.)

Rozhledy v literatuře.

Grammatika jazyka starobulharského (staroslovenského). Sepsal B. Popelka. Úvodem a komentovanými texty opatřil Fr. Vymazal. V Brně 1885., str. 187.

Pozdravujeme dílo toto srdečně, poslouží velmi dobře všem, kteří seznámiti se chtějí s jazykem Cyrillovým i Methodovým a pak přistoupiti hodlají ke studiu srovnavací mluvnice Miklosičovy. Grammatika B. Popelkova založena jest celkem na pracích Miklosičových. Ze svého výkladu tvarosloví starobulharského vyloučil úplně výklad původu přípon slovotvorných, což úplně schvalujeme: jest tu tolik nejistého, že není radno hned začátečníkům široce o tom se rozepisovati. Látku rozdělil si p. spisovatel dle vzoru Miklosičova, uchýlil se však od ní, že postavil v čele i-kmeny a u-kmeny, načež následují a kmeny i souhláskové kmeny; k tomu přiměla pana spisovatele bezpochyby okolnosť, že a-kmeny namnoze přecházejí do u-kmenů, pozorujeme však i opačný přechod, a nenahlížíme přednosť toho rozdělení před Miklosičovým obecně přijatým. Mezi jednotlivé §§. položil p. spisovatel cvičební úlohy ku překládání ze starobulharštiny do češtiny i opačně. Za tvaroslovím následuje hláskosloví čili „přehled starobulharského hláskosloví“, dosti stručný, obsahuje něco přes dvacet stran. Domníváme se, že toto rozdělení jest pochybeno; jest nezbytně znáti hláskoslovné zákony vládnoucí jazykem dříve, než se seznamujeme jak se tvoří kmeny i slova — neboť zde právě jeví se zákony hláskoslovné. Málo instruktivní jest přehled samohlasenství přijatý z druhého vydání hláskosloví Miklosičova; nepopíráme, jest vědeckou hodnotou, na grammatice určené pro začátečníky, požadujeme však hlavně instruktivnosť Místo §§. „Z náuky o tvoření slov“ (snad spíše kmenů) byli bychom raději viděli přehled skladby, pokud se liší od české. — Grammatice p. Popelkově předeslal pan Vymazal úvod (str. 1.—92.), kde stručně se pojednává o vlasti jazyka církevně slovanského, o různých recensích památek církevně slovanských, o původu i obapolném poměru písma cyrillského i hlaholského a konečně o pravopise památek církevně slovanských. P. Vymazal jakož i p. Popelka užívají terminu „staroslovenský“; myslíme, že v češtině jest tento termin pochybený, neboť u nás jmenuje se nářečí Slováků moravských i uherských „slovenský jazyk“; mohlo by proto nastati nedorozumění, mimo to jest toto slovo v češtině chybné, neboť jazyk tento nazývá se словѣньскъ ѩзꙑкъ a za ѣ máme my pravidelně ě, tedy slověnský. Texty vybral p. Vymazal pečlivě, totéž lze říci o přičiněných pod čarou poznámkách; v čelo postavil ukázky z Ostromirova evangelia (str. 31.—47.), co nelze schvalovati, on sám položil je podle vzoru Miklosičova mezi památky ruskoslověnské a nejednou byl nucen pod čarou uvésti pravý staroslověnský tvar. Následují ukázky z památek hlaholských, a sice ze Zogr. evang., Mariin. evang., Assem. evang., Kloz. glag., Euchologia sin., a ze zlomků kijevských i pražských (str. 48.—65.), z památek cyrillských a sice ze Sav. kn., evang. Und., Sluckého žaltáře a Supr. sb. (str. 66.—76.), z památek ruskoslověnských a sice ze sbor. Svjatosl. i Nest. letop., srbskoslověnských a sice z evang. Nikolského, což jest pochybeno, neboť jeho i za ѣ jest pádným důkazem, že přepsal tutu památku Chrvat, jak ostatně p. Vymazal sám pod čarou udává (str. 89.); prof. Jagić mezi ukázkami textů srbskoslov. ve svých „Specimina linguae palaeoslov.“ neuvádí evang. Nikol., a nepochopujeme, že pan Vymazal, který přece své texty čerpal většinou z jmenované knihy, nezvolil i text srbský z téhož pramene. Texty uzavírá ukázka recensí bulharskoslověnské, a sice ze žaltáře Boloňského; original měl přece uvésti řecký a nikoliv latinský, neboť i žaltář církevně slov. spočívá prvotně na řeckém originale.

J. P.

Almanach k wopomnjeću dźesateje hłowneje skhadźowanki serbskeje studowaceje młodosće. Budyšín 1884., str. 86.

V dnech 16. a 17. srpna t. r. odbývána v Radworju, vesnici to ležící asi $1\frac{1}{2}$ hod. cesty severozápadně od Budyšína, desátá hlavní „skhadźowanka“ studující mládeže lužickosrbské. První takováto schůzka držána dne 6. srpna

l. 1875. v Khróśćicach, přičiněním Arnošta Muky. Tyto skhadźowanky jsou zvláštností: nejsouce pořádány žádným společenstvem, přece se udržují a blahodárně působí K letošní, jaksi jubilejní „skhadźowancy" spořádal a svým nákladem vydal známý spisovatel „Syntaxe" lužickosrbské řeči, p. Jurij Libš, výše jmenovaný almanach. Almanach ten není snad jediné pouhou upomínkou na letošní skhadźowanku, nýbrž má i cenu trvalou. Příspěvky: „Kak je so stało, zo sym serbski nawuknuł" od Jana Wałtaře, rozeného Němce, životopisy Handrija Zejleře a Karla Aug. Kocora, oba od J. Libše, dějiny „Serbowky", studentského to spolku srbského semináře pražského*) (od Filipa Rězaka, překladatele naší „Babičky"), pak „Serbske gymnazialné towařstwo w Budyšinje" od Jana Gólče, „Serbski seminar w Hodźiju" od Jana Křižana, dějiny srbolužického spolku „Sorabikum" v Lipště (zal. již r. 1716. od Handrika a Gólče, dějiny towaryšstva „Svobody" od H. Knjeze, konečně „Přehlad i rozhlad po skhadźowankach serbskeje studowaceje młodosće" od Jiřího Libše — příspěvky tyto zajisté přijdou vhod každému, kdo se zajímá o literaturu a národní snažení Lužičanů Literarnímu historikovi prokáží dobré služby. — Článek „Serbski lud a studentstwo" od Mikławša Žura je krásně míněn a mluví studentstvu lužickému k duši. Ve článku tom spisovatel působivě užil výňatku z Hálkových „Epištol českému studentstvu". Pěkně také vylíčil poměr studentstva lužického k lidu. Vedle těchto zajímavých vážných článků věnováno jest místo i belletristickým. Jsou tu básně od Waltaře, Jak. Šewčika, Jakuba Čišinského a překlad z Karla Jaromíra Erbena od M. Bjedricha („Złoty kołwrot"). Pak je tu humoreska od Jakuba Nowaka.

Tím zavírám svoji úvahu vyslovuje přání, by almanach tento našel netoliko po Lužicích ale i v ostatních zemích slovanských hojného rozšíření.

Adolf Černý.

Въ дали. Изъ прошлаго. Разказы изъ вольной и неволной жизни Мишла (М. И. Орфанова). Москва 1883.

Sibiř zasloužila si zvláštní literatury a má ji také, netoliko v písemnictví ruském, ale i polském Leží v ní kus dějin lidského utrpení, tklivého hloubkou a mohutného rozsahem. Ponuré stíny, které lehly neodvratným určením na sibiřské tajgy, doly a samoty, poskytují spisovatelům téměř všech odborů velmi vděčné pole literarního zápasiště. Citlivý a ideami humanismu naplněný literat zaplavuje Sibiř slzami, steskem a kletbou, učenec a muž praktického povolání vyváží z ní nevyčerpatelný material pro literaturu, vědu i — život! Také nová ruská knížka Orfanova nemálo přispěje k poznání vnitřního života Sibiře, kteréž zejména u nás velice různě a namnoze mylně bývá pojimáno. M. J. Orfanov měl příležitosť poznati Sibiř, jako málokdo. Jsa sudím, vnikal téměř do všech vrstev obyvatelstva, cestoval po celé zemi, býval v dolech, vězeních, v modlitebnách starověrců, rozprávěl mnoho s vyhnanci i s jich dozorci a tak seznal důkladně „co koho na Sibiři boli". Vše to podává spisovatel ve své knížce p. n. „V dáli" a sice v zajímavých črtách ze života vězenského a společenského na Sibiři. A jakož nemůže býti v Sibiři řeči bez Poláků, tak Orfanov věnuje jim nejednu vzpomínku, tím cennější, jelikož pochází z péra Rusa rozvážného a nepředpojatého V tom směru je kniha Orfanova cennější nejedné knihy polské téže povahy. V Irkutsku bylo spisovateli stýkati se skoro na každém kroku s Poláky z království, Litvy, Podolí a Volyně. Jsou to političtí trestanci hlavně z roku 1863., kteříž všeobecně jsou nazýváni „političeskij ssylnyj", což na Sibiři již tolik znamená, co Polák. Ostatní mají jméno „gosudarstvenyj prestupnik". O Polácích na Sibiři praví spisovatel mezi jiným toto: „Třeba přiznati polským vypovězencům, že to jsou lidé „na vše ruki" (ke všemu) a pochybuji, že by Židé mohli s nimi na Sibiři závoditi (!). Poláci dostali tu vrch ve všem: jsou přední v povolání lékařském a právnickém; v jejich rukách nalézají se obchody modní a restaurace i hôtely jsou bez výjimky polské. Většina pracovníků v zlatých dolech, kupeckých pisárnách a v bankách — Poláci! Vcházíš k řezníkovi, ke krejčímu, k obuvníku — slovem

*) Dovídáme se tu též o styku Dobrowského s Lužičany „Serbowky", o čemž ani v životopise od Brandla zmínka učiněna není.

k jakémukoli řemeslníku neb menšímu obchodníku, všady jsou Poláci.“ — Kniha p. Orfanova psána jest slohem lehkým a přístupna nejširším kruhům.
Sig. Lip.

Dziesięć lat pracy na kresach. Kartka z dziejów Szlązka austryackiego. Skreślił Stanisław Bełza. Warszawa 1883., str. 39.

Spisovatel, známý již z několika jiných prací, podává v této neobsáhlé knižečce zajímavý obraz desítileté činnosti blahodějného „Towarzystwa Pomocy Naukowej dla księztva Cieszyńskiego“, kteréž působností a významem svým vyniká zajisté nad mnohé jiné spolky jména nezřídka zvučnějšího. Účelem těšínského spolku jest hlavně „podporovati chudou mládež národnosti polské ve středních a vyšších školách“, čímž již sama se vysvětluje důležitosť této instituce. Od roku založení, až do roku 1883. poskytnul spolek 153 slezským mladíkům polské národnosti podpory a sice stoupá počet stipendistů každým rokem. Roku 1872.—73. dostávalo se podpory čtyřem Slezanům, roku 1880.—81. již třiceti! Nový důchod spolkový obnášel posledního roku 1415 zl., majetek všeobecný 6900 zl. Patrno i z těchto nemnohých čísel, že těšínský spolek „pomocy naukowej“ přese slabé síly své užitečně přispívá ku šíření osvěty a uhájení národního stanoviska v poněmčovaném Slezsku. Taková působnosť zasluhuje zajisté i u nás vřelého uznání, neboť zachování polského živlu ve Slezsku nikdy nám nemůže býti lhostejno, tím méně, čím více pociťujeme, že zájem polský splývá ve Slezsku s českým v jedno. Každý polský zdar ve Slezsku naplňuje nás upřímnou radostí i přejeme Towarzystwu pomocy naukowej rozkvětu co nejobsáhlejšího z té duše! *J.*

Zur Geschichte der Entwickelung deutscher, polnischer und jüdischer Bevölkerung in der Provinz Posen seit 1824 von Eugen von Bergmann. Tübingen 1883. Str. VIII. a 365.

Ve spise tomto snesen jest velmi podrobně veškeren statistický material o obyvatelstvu poznaňském a spracován v celku dosti nestranně, tak že výsledky pozorování spisovatelova zajisté v té míře víry zasluhují, pokud hodnověrná jsou data úřední, na kterých vlastně všechno uvažování založeno jest. Podávajíce v tomto krátký obsah celého díla, vyslovujeme přání, aby poměry obyvatelstva v Čechách pokud možno co nejdříve dočkaly se vylíčení tak důkladného.

Provincie poznaňská pokrývá nyní 532 04 čtver. mil anebo 28951 53 km². Půda celé provincie jest úrodna a v daleko větší míře vzdělána než v ostatním Prusku; obnášelať v Prusku r. 1878. půda vzdělaná 50·1 proc., v Poznaňsku 61·5 proc. celého povrchu.

Ale rozdělení půdy vzdělané mezi obyvatelstvo jest velmi nepříznivé a také v následcích svých dosti neblahé; počet statků, t. j. majetníků půdy jest poměrně velmi malý, statky obsahující ½ až i 2 čtverečné míle nejsou tam žádnou zvláštností, 1000 až 2000 jiter pozemků tvoří již statek malý: malostatkářů v našem smyslu slova jest v Poznani velmi málo. Toto nestejné rozdělení půdy má neblahý vliv na hmotný i společenský stav obyvatelstva, najmě polského, a poměry ty stávají se ještě horšími tím, že velkostatkáři skupují stále statky malé, které ku svým připojují.

Od roku 1859. až do roku 1880. bylo asi 500 statků ve výměře 29.000 jiter s velikými statky spojeno; 2332 statků s 148.953 jitry pozemkův od velkostatkářů zakoupeno. Toto skupování má i pro národnosť polskou neblahé následky; kupujícími jsou ponejvíce Němci, prodávajícími Poláci.

Roku 1881. přešlo z rukou německých v majetek polský 9 statků ve výměře 16.438 jiter; naproti tomu z polských do německých 29 statků ve výměře 89.580 jiter; obnášelať tedy ztráta půdy polské roku toho 73.142 jitra, r. 1878. ztraceno 37.756, roku 1879. 7236 jiter a konečně roku 1880. 8897 jiter; obnášíť tedy za poslední čtyři léta ztráta pozemků polských 127.030 jiter, číslo, které samému spisovateli zdá se příliš veliké; ale přiznává sám, že v Poznani již jen asi polovice půdy v rukou polských jest, majetníci druhé poloviny — hlavně velkostatků — že jsou Němci.

Hospodaření jest v provincii rozdílné. Počátkem nynějšího století nalézaly se po většině statky veliké v rukou nájemníků, teprve v dobách novějších počali velkostatkáři poznenáhla dle moderních zásad hospodařiti, ušlechtilejší dobytek chovati a hospodářských strojův užívati. To platí o velkostatkářích národnosti polské i německé. Ne tak utěšený pokrok jeví se u malostatkářů; tito a hlavně hospodáři polské národnosti, řídíce se nejvíce ještě podle předků svých, neužívají zlepšených strojů hospodářských, aniž si hledí chovu ušlechtilejších a výnosnějších plemen dobytka. Teprve v dobách nejnovějších i tu pozorovati nějaký pokrok.

Poměry řemesel nebyly taktéž valně příznivější.

Roku 1822. připadal v pruském státě jeden řemeslník na 41, v Poznani teprve na 51 obyvatele. Ale charakteristické jest to faktum, že v dobách těch řemesla, která předměty luxu vyrábějí, hojněji v Poznaňsku zastoupena byla než ve státě pruském; však za to zase o školství daleko hůře bylo postaráno než v provinciích ostatních; škol elementarních připadalo v provincii pruské na 10 čtv. mil 30, v provincii poznaňské na touž plochu jen 19; gymnasií a jiných vyšších škol bylo r. 1825. ve východním Prusku 17, v Poznani jen 3.

Jak postaráno bylo o školy s polským vyučovacím jazykem, o tom svědčí tyto údaje. Roku 1870. připadalo na jednoho učitele německé školy 98 škole povinných dítek, na jednoho polského učitele 196 ano i 240 dítek.

Výsledkem tohoto stavu jest nedostatečné vzdělání lidu, který polských škol postrádaje, do německých škol dítky své posýlati nechce, bráně se všemožné germanisaci. Výmluvné svědectví o tom podává zemský rada Gerlich, který r. 1877. píše:

„Neutěšené poměry tyto — nedostatek vzdělání — nebyly by nabyly nikdy takových rozměrů, kdyby nechuť k návštěvě školy u obyvatelstva polského se nezvětšovala nechutí a záštím k Německu, - které po náhledu jeho školami německými se podporuje.

Často stěžují si učitelé škol německých, že rodičové německé čítanky, které škola dětem daruje, doma roztrhují, ano že dětem přísně zakazují německy mluviti neb německé písně zpívati a že děti raději těžké tresty ve škole trpěti chtěly, než by proti rozkazům rodičů jednaly."

Toto přiznání pruského úředníka zřetelně mluví o úsilí, jakým děti polské se germanisují; pro nedostatek škol polských musí dítě do školy německé; tato dá mu za mateřský jazyk německou čítanku a přísné tresty školní stíhají to ubohé robě, které poslušno jsouc rozkazů rodičů, odnárodniti se nechce.

V Poznaňsku žilo vedle sčítání z roku 1871. 1,583.843 obyvatelů, z nichž 1,154 669 aneb 72·49 proc. bylo obyvatelstva venkovského a jen 415.289 aneb 24·93 proc. obyvatelstva městského.

Tato převaha obyvatelstva venkovského nad obyvatelstvem městským jeví se ještě patrněji, uvážíme-li, že v Poznaňsku mezi města počítá se velmi mnoho osad nepatrných i jen 60 obyvatelů majících, a že i veliká část obyvatelstva městského živí se rolnictvím. Zvláštní tyto poměry zračí se i v tom, že roku 1871. v Poznaňsku 67·3 proc. veškerého obyvatelstva rolnictvím se živilo v Prusku jen 49·7 proc.), což spisovatel vysvětluje převahou slovanského obyvatelstva, jehož národním takořka zaměstnáním jest vzdělávání půdy.

V Poznaňsku obývají příslušníci tří národů — Poláci, Němci a Židé.

Počet příslušníků té neb oné národnosti není až dosud přesně a spravedlivě určen, přibližně a poměrně nejsprávnější jsou údaje, založené na vyznání náboženském, — co katolík to Polák, co evangelík to Němec.

Podle národnosti sčítáno obyvatelstvo v Poznaňsku poprvé roku 1831. Tenkráte za Němce počítán každý, kdo by při veřejném jednání jazyka německého užívati a německým službám božím rozuměti mohl. Dle těchto zásad napočítáno tenkráte v Poznaňsku 1,046.480 obyvatelů (bez vojska) a sice 603.334 Polákův a 443.106 Němců.

Čísla tato zdála se i mnohým Němcům nespolehlivá. Hoffmann, který se r. 1840. studováním poměrů obyvatelstva poznaňského zaměstnával, došel k tomu poznání, že skutečný stav obyvatelstva dle národnosti nejlépe se vyjádří dle stavu vyznání náboženských, a podle toho jevil by se stav obyvatelstva roku 1837., kdy sčítáno bylo takto:

739.560 katolíků, tedy Poláků; 344.854 evang., tedy Němců, a 74.194 Židů.

Po Hoffmannovi zabýval se studováním poměrů národnosti v Poznaňsku statistik T. V. Schubert, který v tom s předchůdcem svým se shodoval, že národnosť a vyznání náboženské v Poznaňsku skoro se stotožňuje.

Předpokládaje, že asi 30.000 Němců jsou katolíky, a asi 2000 Poláků vyznání evangelického, určil, že v celé provincii roku 1840. 790.000 neb 61 proc. Polákův a 420.000 neb 35 proc. Němců žije Prof. *Jos. Čipera.*

(Dokončení.)

Велика српска народна Лира. Збирка са 900 одабраних песама Издаче књижаре Велимира Валожића. Београд 1884.

„Velká srbská národní Lyra", jejíž první vydání ukázalo se r. 1878, vyšla právě v novém přepracovaném vydání. Toto nové vydání vyniká vkusnou úpravou a obsahuje na 584 stranách celkem 900 větších, menších básní a písní. Sbírka rozdělena jest na osm oddílů, a sice obsahuje první oddíl „дворје, јуначке и родољубне песме" (válečné, junácké i vlastenecké písně), jichž počítáme ve sbírce úhrnem 87. — Druhý oddíl obsahuje „љубавне, сватовске и друге лирске песме" (milostné, svatební i jiné lyrické písně, kterých jest 527. — Třetí oddíl zahrnuje „сватовске песме" (písně svatební) počtem 49; čtvrtý oddíl obsahuje „позоришне песме" (písně divadelní), pátý oddíl „бачванске и банатске песме" (99); šestý oddíl „песме изъ старе Србије" (13), a díl sedmý obsahuje pod nadpisem „словенске песме" 44 různých slovanských básní v původním jazyku, leč cyrillkou tištěných. — Z českých písní nalézáme tu: „Adámku náš, co pak děláš?", „Ach není tu není, co by mne těšilo", „Bývali Čechové statní jonáci" a j.; potom jsou i písně ruské, bulharské atd. Všech českých písní jest v této části 14, slovinských 9, ruských 8, bulharských 5, srbské 4, slovenské 2, maloruská 1 a polská 1. — Poslední (osmý) oddíl obsahuje „разне (různé) песме" celkem 64. Bedlivě sestavený abecední rejstřík všech písní usnadňuje přehled a hledání. Přidáno jest též několik vhodných illustrac.

Litovati jest jen, že vydavatelstvo opominulo jmenovati tvůrce těchto mnohých vynikajících písní a básní. Jména básníků neměla scházeti. Jinak však přijde tato „srbská národní Lyra" velice vhod. *P. Miklavec.*

Prvotní obyvatelé mezi Labem a Vislou.

Dr. Kazimír Schulc, známý badatel polského i slovanského pravěku, předložil poznaňskému spolku přátel věd a před tím archaeologickému sjezdu ve Vratislavi velezajímavý výsledek badání o prvotních obyvatelích mezi Labem a Vislou. Ctěný učenec, opíraje se na současných zřídlech historických, na objevech jazykozpytných i archaeologických, dokázal četnými a jasnými důvody, že oproti tvrzení německých učenců prvotními obyvateli zemí mezi Labem a Vislou byli Slované, tak jak jimi byli od Visly k východu po Dněpr. Tvrzení toto jest souhlasné netoliko s četnými citaty spisovatelů římských, hřeckých arabských a germanských, ale i s výzkumy archaeologickými. Vývody dra. Schulce směřují k tomu, že na celém prostranství, sporném mezi badateli německými a slovanskými, t. j. od Labe do Visly, tvar pohřebišť čili žalův pohanských a vykopaniny, jest úplně ten samý, jaký se nalézá na prostranství východně od Visly, kdež i míněním učenců německých prvotními obyvateli byli Slované Takový tvar pohřebišť a vykopanin mění se teprv na západ od Labe V jižních krajinách baltických (Baltyk — litevsky: baltos, slovansky: bílé moře) vyskytují se sice tu a tam stopy vykopanin a pohřebišť plemen německých, ale takové zůstavily hordy germanské, kteréž sídla tichých Slovanů znepokojovaly a napadaly, jak z dějin s dostatek je známo. Tím jest, že na některých těchto místech nalézají se vedle hrobův a popelnic spalovaných těl slovanských též nespalované zbytky germanské.

Polnische Bibliographie des XV.—XVII. Jahrhunderts. 30.000 Druckwerke chronologisch zusammengestellt von Dr Karl Estreicher, Bibliothekar. Krakau 1883., str. 455., CXXXIII.

O veliké bibliografii neunavného bibliothekáře jagiellonské knihovny v Krakově p. K. Estreichera byla v našich listech již nejednou zmínka uči-

něna. Nový svazek obsahuje zajímavý soupis v Polsku tištěných knih v XV.—XVII. věku, kterýž jasné světlo vrhá na kulturní ruch polský vůbec. Předmluva páně Estreicherova zasluhuje zvláštního povšimnutí Máť ráz polemický a směřuje hlavně k vyjasnění poměru polské kulturní činnosti k Rusku, jakož i k vyjasnění stanoviska tiskopisův tištěných cyrillkou v XV.—XVII. v. Dr. Estreicher přiznává sice, že Čechové byli první, kteří vstoupili na kulturní zápasiště, avšak války náboženské a úpadek politického bytu učinily přítrž všemu ruchu. V popředí zůstala Polska. V Rusku vyšlo do r. 1613. (praví spisovatel na str. XIII.) celkem 25 tiskopisů, vesměs staroslovanských. Polska vydala však za ten samý čas přes 11.0 0 spisů, v kterémž počtu nalézá se přes 3000 knih v jazyku polském." Rozvoji literatury ruské nové doby, kteráž zajisté dostihuje skvěle časy dávno minulé, vzdává pan Estreicher náležité uznání. V řečené předmluvě a v bibliografii samé nalézáme též některé velmi zajímavé zprávy o knihách staroslovanských, malo- i běloruských. Mimochodem znamenáme, že Estreicherova bibliografie vychází nákladem Akademie nauk v Krakově a že povšechný titul jest: „Bibliografija polska 140.000 druków".

Archiv für slavische Philologie. Unter Mitwirkung von A. Brückner, A. Leskien, W. Nehring herausgegeben von V. Jagić. Siebenter Band. Berlin 1884. str. 734.

Obsahuje následující delší pojednání: jazykoslovný rozbor nedávno v Anglii nalezeného a v britickém museu chovaného církevně slovanského evangelia bulharské recense ze XIV. stol. z péra R. Scholvina; toto čtveroevangelium bylo majetkem cáře Jana Alexandra. Našel je anglický cestovatel Robert Curzen r. 1837. na své cestě na východ na hoře Athosu v klášteře sv. Pavla; Angličan dostal skvostný, obrazy i miniaturami okrášlený kodex darem ode mnichů, kteří starých knih nepotřebovali Všech maleb jest počtem 369, z těch tři zaujímají po jedné straně; na dvou prvých listech nacházejí se obrazy či podobizny (?) cáře Jana Alexandra i jeho rodiny, ostatní obrazy líčí výjevy biblické (str. 1.—56., 161.—221.). — Al Šachmatov podává „příspěvky k ruské grammatice" (str. 57.—77.), P. Syrku uveřejňuje dvě novobulharské pověsti z rukopisu XVI. stol., jednu z kruhu trojanských pověstí a jednu o životě Aesopově (str. 78.-98.) s latinským překladem od V. Jagiće. — Jan Hanusz o přízvuku podstatných jmen v maloruštině se stálým zřetelem k přízvuku jiných nářečí slovanských (str. 222.—255., 325.-385). Historik rakouského Němectva O. Kaemmel pojednává o slovanských, vlastně československých jménech místních v severovýchodní části Dolních Rakous, podává jich seznam (65 celkem) i výklad; z toho článku vychází na jevo, že slovanské osady byly nejhustší nad střední Dyjí; zajímavo, že se tam částečně zachoval podnes prvotný ráz slovanské vsi (str. 256.—281.). — Přední znatel slovinských dialektů J. Baudouin de Courtenay seznamuje nás s dialektem Cirkljanským v severovýchodním cípě Gorice (str. 386.—404., 575.—590.). A. Brückner končí svůj rozbor staropolských „magdeburských ortelů", v VI. sv. Archivu srovnal je s německým originalem, v VII. sv. rozebírá jazyk této staropolské památky se strany grammatické i lexikalní (str. 527.—574.). — Jos. Perwolf uveřejňuje první polovici článku o jménech slovanských národů, nad míru zajímavého; bude o něm ještě řeč v těchto listech (str. 590.—628.); pro dnešek vyjímáme z něho toliko, že podle výkladu prof. Perwolfa Čech znamenalo původně bojovníka, válečníka, podle čehož by se Čechové sami byli označili za národ válečný souhlasně s Němci tvrdícími Bohemia suis feris ferior. Z obšírnějších kritik buďtež vzpomenuty A. Brücknerova o polské části Pypinovy i Spasovičovy literarní historie slovanské a V. Jagiće o díle Geitlerově „Die albanesischen und slavischen Schriften". Stále stejně neocenitelné pro slavistu jsou důkladné bibliografické zprávy z péra V. Jagićova. Pro dějiny slavistiky velice důležita jest korrespondence Josefa Dobrovského a Bart. Kopitara, jíž poslední část v tomto svazku (str 683.—726.) jest uveřejněna. Knihu nad míru příručnou činí věcný, jmenný i slovný rejstřík sestavený A. Brücknerem. *J. P.*

Der Panslavismus, unter den sächsischen Wenden mit russischem Gelde betrieben und zu den Wenden in Preussen hinübergetragen. (Deutsche Antwort eines sächsischen Wenden.) Beleuchtet vom Pfarrer H. Immisch in Göda (v Hodžij). Leipzig 1884. Str. 156.

Kniha to neobyčejně zajímavá! V březnu r. 1882. uveřejnil časopis „Schlesische Zeitung“ úvodní článek s n. „Die wendische Agitation in der Lausitz“, jenž zlomyslně a udavačsky nařknul hrstku lužického národa a přední vlastence z panslavismu, kterýž prý ruskými penězi jest udržován a živen. Veliká část velkoněmeckého časopisectva ochotně kořistila z této příležitosti a perfidně vrhala spousty podezření na nejnevinnější plemeno slovanské. Na to odpovídá nyní důkladným spisem ctihodný farář a jeden z nejstarších vlastenců a spisovatelů lužických p. H. Immiš v Hodžij (přezdívaný „papež Lužičanův“), a ačkoli má práce jeho směr výhradně polemický, obsahuje přece tolik látky věcné i historické, že bezděky nás zasvěcuje do vnitřního společenského i národního života lužického posledních dob — jako málokterá kniha toho způsobu. Důstojný spisovatel rozebírá téměř odstavec po odstavci vražedné denunciace vratislavského časopisu a odmítá pádnými, namnoze smutnými doklady všeliká nařknutí, kteráž nejinak nelze nazvati, než výkvětem podlého zuření nelidských vášní. Spisovatel předeslav své obraně několik vhodných zpráv o Lužici vůbec, zejména o jejím stanovisku národním, literarním a kulturním, odkrývá před zrakem čtenáře v plné jasnosti obraz nynější její bytnosti. Dokazuje loyalnost Lužičanů ke koruně saské, tichou, nikomu škodlivou práci, jakou chce zachovati svou mravní podstatu, čisté snahy vlastenecké a obrací posléz zřetel k těm „ruským rublům“, kteréž se do Lužice vůbec – nedostaly. Těch pár ruských peněz, tak důkladně vykázaných v páně Immišově knize nebude přece nikdo do opravdy počítati na vrub jaké agitace neb „panslavismu“. — Vedle zajímavých dokladů (str. 119.—134.) připojil spisovatel ku své knize stať „Aus J. E. Schmaler's eigener Biographie“, kteráž sama o sobě znamenitě objasňuje „slovanské poměry“. Ubohý Smoleř sklamal se doufaje v pomoc slovanskou a namáhavé cesty jeho do Ruska zůstaly téměř úplně bez úspěchu. Spisovatel končí svou obranu smutnou pro nás i ostatní zámožnější Slovany nadějí, že Lužičané dojdou ochotnější a vydatnější podpory pro své kostelní potřeby (v Lužici úzce spojené s potřebami národními) u svých souvěrců — Němců. Tedy Němci mají Slovanům zachrániti mravní byt Lužičanů. „Arci,“ praví jeden z posuzovatelů Immišovy knihy, „těžko se opříti trpkým dojmům, uvážíme-li, že tak zvaný panslavismus baví se namnoze náboženskou řevnivostí dávno minulých věků a zlacením makovic a báni tam — kde jsou národu jiné víry jen na popuzení.“

Do podrobností této knihy se nepouštíme. Doporučujeme ji však vřele všem netoliko pro věcnou obsažnost, ale i proto, poněvadž čistý výtěžek věnován jest spolku lužických studentů. *E. J.*

O ruském finančnictví XIX. století vydal ve Varšavě p. Jan Bloch rozsáhlý třídílový spis povahy historické, statistické i národohospodářské. Polské i ruské časopisectvo vyjadřuje se o této odborné publikaci co nejchvalněji.

O „Slovanském Sborníku“ přinesly varšavský měsíčník „Biblioteka warszawska“ (v trojím pokračování) a „Izvěstí“ petrohradského slovanského komitétu obšírné rozbory z péra pp. Grabowského a Kulakovského. Londýnský literarní list „The Academy“ podal v č. 647. o „Slov. Sborníku“ zprávu. Slovinský „Ljudski Glas“ uveřejnil v č. 5.—11. naše „Dunajské dojmy“ překladem P. Miklavce. („Slov. Sborn.“ 1883.)

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nové: **na čtvrt** roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník III. 1884 Číslo 12.

Jihoslovanská akademie věd a umění.

Napsal Josef Kouble.

Za času duševního znovuzrození svého — v třetím desítiletí našeho století — sotva se Chrvati a Srbové, neřku-li Slovinci a Bulhaři navzájem znali; rozdrobeni a rozseti jsouce po různých státech a zemích, nevěděli, že jsou jednorodní a jednokrevní bratři, zeměpisná jména byla jim vítanější než národopisná, voda milejší než krev — a k tomu zápasiti jim bylo s prvými počátky písemnictví, jehož svorný vývoj zhoubně rušilo dvojaké písmo!

Než všecky ty překážky po krátké době třiceti a několik let přestaly dílem, aneb již nepůsobí škodlivě v rozvoj duševního života na slovanském jihu. Pro Jihoslovany není více řek a hor, jež by v duševním životě rozlučovaly Chrvaty od Srbův, a oba tyto od Slovincův a Bulharů — Chrvati a Srbové zřídili si jedinou a totožnou literaturu na základě jazyka, jenž od jadranského moře do dolního Dunaje hlaholí z úst více millionů jednotného národa — dvojaké písmo, tento zbytek dvojaké historie, neruší více jednoty v jazyku a literatuře, která sice jen zvolným, ale jistým krokem utěšeně pokračuje, naplňujíc hrdým sebevědomím a chloubou každého vzdělance chrvatského i srbského, neohlížejíce se na to, zda který zjev neb podnik literarní kolébku svou nalezl v Záhřebě či Bělehradu, Novém Sadě či Zadru.

To jsou veliké vymoženosti onoho duchovního zápasu, jejž národ chrvatskosrbský na poli osvěty bojoval po nedávném svém znovuzrození. Hlavním jevištěm jeho bylo i jest Trojjediné království a srbský stát, ty dva hlavní body, okolo nichž se pohybuje minulosť, přítomnosť i budoucnosť chrvatskosrbského národa. K docílení těchto zdárných výsledků přispěly jak jednotlivé spolky, tak jednotlivé vynikající osoby. Z prvých budiž nám dovoleno vzpomenouti obou Matic, srbské a chrvatské, a spolku pro dějiny a starožitnosti Jihoslovanů v Záhřebě. Z druhých zaznamenala historie novější literatury chrvatskosrbské zlatým písmem jména Vuka Karadžiće a Davidoviće, Gaje, Mažuraniće, Vraza, Vukotinoviće, Kukuljeviće, Šulka a ostatních jejich spoludělníků.

Avšak ačkoli jsou tyto vymoženosti novější jihoslovanské literatury proti okolnostem času a ohromným překážkám skvělý, ačkoliv ony jsou výmluvnými svědky mohutného a bystrého ducha národa chrvatskosrbského: přece přiznati dlužno, že jsou ony jen nerozborným základem pro další práci. Nedozírný je pokrok romanského i germanského světa ve vědách, a že „věda je moc", toho jsou si všichni slovanští národové vědomi, snažíce se, aby emancipovali se z duševní poroby romanské i germanské pokrokem ve vědách. I národ srbskochrvatský zdravým umem svým pochopil, že třeba vědu pěstovati i v jeho jazyku i jeho duchu, a k tomu cíli postarati se o prostředky. U obou sourodých větví národa srbskochrvatského vznikla z tohoto přesvědčení s jedné strany „srbská učená společnosť" a „jihoslovanská akademie věd a umění", s druhé strany „veliká škola" v Bělehradě a universita chrvatská v Záhřebě. Tyto dvě nejvyšší vědecké instituce, universita a akademie — zajisté se vespolně doplňují, a oba svorněji a úspěšněji působiti mohou v rozvoj vědy a národní osvěty.

Akademie má pěstovati především vědu, a to v duchu národním, a pak umění; neboť toto nalézá jenom tam úrodné půdy, kde věda se pěstuje. Teprv pak, když úsilnou duchovní činností osvěta a blahobyt se pozvedne, vystupují hojnějším počtem i umělci. Z téže příčiny nemá se pěstovati věda ve směru idealním, nýbrž se zřetelem k potřebám a prospěchu národa a vlasti.

Té vůdčí myšlénky drželi se zakladatelé akademie jihoslovanské. Proto přední bylo snahou jejich, aby sebrán a vědecky probádán byl celý poklad jazyka srbskochrvatského, pokud se chová v ústech lidu a ozývá v národních písních, pověstech a příslovích, aneb zaznamenán jest v dobrých starých i nových spisech. Ovoce této chvályhodné činnosti jest zdatný počátek obšírného a jazykozpytné vědě odpovídajícího slovníka — díla to v pravém smysle slova národního. K témuž cíli, jakož i aby historiku literarnímu a kulturnímu připraven byl spolehlivý material, sbírá a vydává akademie staré spisovatele ať z rukopisů, ať ze starších vydání, chtíc takto odevzdati veškeru starou literaturu národu, aby se jí obohatil, z ní se radoval a jí se honosil. — V životě lidu, a jeho obyčejích, zvyklostech a říkadlech jest taková hojnosť materialu nejen pro národní filosofii a básnictví, nýbrž jmenovitě pro nepsané právo, že akademie zvláštní pozornosť věnovala tomuto oboru národní vědy. Obyčejové právo osvětluje nám názory národu v různých poměrech veřejných a soukromých, ukazuje nám, které místo připadá národu v dějinách kultury mezi jeho sousedy, a zákonodárci dává do rukou klubko, které by ho vyvedlo z bludiště, v něž jej zapletl cizinský zákonodárce. Týmiž důvody jsouc vedena sbírá a vydává akademie památky psané pro právo jihoslovanské, jako jsou zákony, pravidla, nařízení atd., jak neodvislých držav, tak jednotlivých obcí na jihu slovanském. Tím způsobem pečuje o sborník jihoslovanského práva, které teprve tehdy bude úplně a důkladně sestaveno, až právní obyčeje a zákony

v celosti vydány budou. Dějiny jazyka, literatury a práva jsou však toliko části historie, v níž se má zrcadliti minulost národa. Proto snaží se akademie se stejnou vytrvalostí sbírati a vydávati listiny, jako materiál pro sbírku listin čili jihoslovanský diplomatář, dále domácí a cizí dějin národa se týkající letopisy a spisovatele pro sbírku jihoslovanských historických památek.

Stejnou prací zkoumá akademie zemi, na níž národ žije, a to nejen aby vynesla na jevo v ní zakopané starožitnosti a tím nalezla stopy tajemné minulosti; nýbrž aby probádala i její povrch a její útrobu, a tím objevila prostředky národního blahobytu, usnadnila přítomnosť a zajistila budoucnosť národa. Jihoslovanské země, rukou přírody tak bohatě požehnané, plodnými dolinami a rovinami okrášlené, splavnými řekami protkané, rudonosnými horami prostoupené, siným mořem obkličené, s větší části jsou málo neb nic známé. V tomto oboru vědy nalezla akademie žalostný úhor. Proto povinností si vzala podporovati každý podnik v zeměpisu a zemězpytu, přírodopisu a přírodovědě požehnané Jihoslavie.

Ovšem přisvojuje si akademie každý pokrok vědy, ať již vybojován byl v kterékoli zemi, a u kteréhokoli národa. V tom smysle jest akademie jihoslovanská ústavem ne pouze národním, nýbrž též institucí kosmopolitickou. Avšak pokrok vědy, výsledky zahraničných cizích badání akkomoduje ona k národu a zemi jeho; ano národ a země, na níž on žije, jest především nejpilnějším předmětem zvláštních učených badání jejích. V tom směru jest akademie závodem par excellence národním, závodem jihoslovanským, kterýmž jménem se před světem honosí.

Tak pochopila akademie svůj úkol vzhledem k vědě a národu. Osnovatelé její toužili, aby byla ohniskem literarní činnosti všech jižních Slovanů, zdali by se časem v něm neshromáždili a nesjednotili paprskové, jež rozšiřuje duchová síla plemene chrvatsko-srbského, slovinského a bulharského. Tato myšlénka — třebas ještě v daleké budoucnosti vyplnění svého čekala — myšlénka sjednocení všech plemen jihoslovanských vede a vésti bude na věky akademii jako ohnivý sloup v poušti a povede ji zajisté k zdárnému cíli. Akademie majíc stále před očima literarní jednotu slovanského jihu sleduje pak rovnou péčí a pozorností rozvoj a pokrok ostatních slovanských literatur, obzvláště ruské, polské a české, jsouc plna toho přesvědčení, že toliko literarní vzájemnosť slovanská prospěje ohromnému národu slovanskému a jeho větvím důstojné místo v kulturní historii vedle národů romanských a germanských vykáže.

Dlouhé byly však boje a velikých stálo obětí a namáhání, než si národ takového ústavu vydobyl a učencové jeho činnosti své středisko a prostranné působiště nalezli.

Již před půl stoletím toužebně však marně snažili se národovci na jihu slovanském zaříditi učenou společnosť, která by národní jazyk a národní literaturu pěstovala, při níž by pak zároveň zřízena byla veřejná knihovna a museum.

*

Ohnivě hájil myšlénku tuto první tehdáž organ vlastenců chrvatských „Danica“, a v srpnu r. 1836. zemský sněm v Záhřebě přijal ji za svou, vysloviv přesvědčení, že „osvěta s pěstováním národního jazyka jest tak úzce spojena, že jedno bez druhého nelze si ani pomysliti“, a uzavřel, aby zřízena byla učená společnosť („erudita societas“) v království, a úlohou její aby bylo „národní osvěta“.

Již byly dvě osnovy pro také učené družstvo sněmu předloženy, nejzasloužilejší synové vlasti vroucně ujímali se návrhu sněmového, avšak myšlénka tato nenalezla ohlasu v oněch vysokých a rozhodujících kruzích, kterým tenkráte záleželo na tom, aby Slovanstvo zůstalo ve věčných tmách!

Přes to však nezřekli se vlastencové chrvatští této vznešené myšlénky, nýbrž tím úsilněji pracovali i v omezeném působišti svém připravujíce zatím příhodnou půdu budoucí akademii Když vláda zpěčovala se zříditi akademii, zarazili spolek, jehož založení nezáviselo na vládě, a jenž prozatím za jednakým cílem kráčeti měl. Takovým spolkem byla „čitaonica“ založená v Záhřebě roku 1838., kteráž měla zároveň „užitečné vědy rozšiřovati“. Týž spolek pečoval i o to, aby zřízena byla veřejná knihovna a museum, sbíraje i knihy i starožitnosti, a staraje se též o to, aby myšlénka o „učené společnosti“ provedena byla. Dříve však, než se toto stalo, vyšel z lůna „čitaonice“ r. 1842. literarní spolek pod jménem „Matice illyrské“, založené dle stávající již Matice srbské (1826.), a české (1830.), jíž bylo „nejhlavnějším úkolem vědu a literaturu v národním jazyku rozprostraňovati“. Aby se národ s jedné strany seznámil s jazykem, s druhé se starými památkami svými, obrátila „Matice“ hlavní pozornosť ku starým chrvatským, dubrovnickým a dalmatským spisovatelům.

Zatím nezapomnělo se však na myšlénku o „učené společnosti“. Sněmové z r. 1843. a 1845. žádali, aby uzavření sněmu z roku 1836. provedeno bylo. „Čitaonica“ obrátila se opětně na Jeho Veličenstvo krále, aby schváleny byly stanovy „učeného družstva“. Toto namáhání potkalo se s úspěchem potud, že nejvyšším reskriptem z 10. července 1847. „učená společnosť“ v zásadě (!) potvrzena byla; avšak vedle toho se požadovalo, aby udán byl kapitál potřebný k udržování takového ústavu. V tom nastala bouřlivá léta 1848. a 1849. a s nimi události, které, ačkoli jinak užívala vlasť chrvatská plné státoprávní samostatnosti a s té strany nebylo překážek učenému družstvu, byly velmi málo příznivy k takové duševní činnosti, t. j. k střízlivé vědecké práci. Kromě toho přišla opět státní moc v ruce, které, ačkoli osvětě přály, nehleděly na ni s národního, slovanského stanoviska. Vůbec bylo všem národním snahám překáženo. Tato druhá doba zastihla v Chrvatsku ústavy: Matici a hospodářský spolek, které převzaly péči o museum a knihovnu, a umístěny byly v „národním domu“, koupeném (1846.) k tomu účelu na akcie.

Avšak jako by se nebyla myšlénka o „učené společnosti“ za oné doby, kdy po krátkém čase vlasti opět bylo uvolněno.

s dostatečnou živostí pociťovala; neboť místo aby napjaty byly všecky síly k zřízení takého ústavu, založen byl roku 1850. podporou tehdejší banské rady nový spolek, totiž družstvo pro jihoslovanské dějiny a starožitnosti", které mělo toliko jeden obor „učené společnosti" pěstovati. Málo později zpozorována sice potřeba, aby literarní síly se sjednotily, a na přetřes vzata otázka (1850.—54.) o sloučení těch spolků v „literarní družstvo chrvatsko-slavonské v Záhřebě", avšak bez úspěchu.

Tak zůstalo po deset let, až císařský diplom ze dne 20. října 1860. naplnil srdce národů rakouských novými nadějemi.

Po čem od r. 1836. celý národ chrvatský tak horoucně toužil, oč marně bez úspěchu nejlepšími silami svými se namáhal, to vyplnilo se krátce po vydání říjnového diplomu, kterým státoprávní autonomie chrvatskému království do jisté míry navrácena, v mnohem větším rozsahu. Když se byli totiž téhož roku chrvatšti velmožové sešli v Záhřebě k poradě, daroval slavný mecenáš slovanský, biskup Jiří Štrossmayer, v banské konferenci dne 10. prosince svému národu 50.000 zl., první příspěvek k onomu základnímu kapitálu, kteréhož vláda třináct let před tím požadovala, a tak položil pevný základ učené společnosti či akademii.

Vzácný dar ten provázel slovutný kněz-vlastenec zlatými slovy obsaženými v listu, jejž odevzdal tehdejšímu banu baronu J. Šokčevićovi, a který tuto podáváme, ježto v něm vznešený dárce jasně naznačil úlohu a účel této vznešené společnosti:

„Vznešený pane, jasný bane! Národní literatura je rovněž hlavním plodem ducha každého národa, jako hlavním prostředkem jeho rozvoje; ano v neblahých okolnostech veřejného života jedinou kostrou, která jej záhuby chrání. Než aby literatura byla vskutku prostředkem k národnímu rozvoji, musí proniknouti celým národem i všemi jeho veřejnými i soukromými poměry, a veškerý národ má býti pozván, aby ji vzdělával a pěstoval, aby jí síly umu svého posvětil, aby byl jejím učitelem i učenníkem. Dějiny nás poučují, že literatura nemůže rozkvétati u národa malého, a ani u národa počtem jakkoli vynikajícího, avšak nářečími rozdrobeného, jestli tato nesplynou v jediný literarní jazyk. To rozváživše všichni znamenitější národové starého i nového světa, sjednotili různotvárné živly jazyka i rázu svého v jedno celistvé ústrojí, a stvořili si jednu národní literaturu, která je povznáší na vysoký stupeň národní osvěty a vzdělanosti. Tam již dospěli různí národové romanského i germanského plemene. Známo je, že tyto snahy jmenovitě u Chrvatův a Srbův osvědčily se krásným plodem, a že oni mohou s hrdostí ukázati na díla, která by ostatním evropským literaturám sloužila ku slávě. Než rozvážnější synové jihoslovanského národa, jimž na tom záleženo, aby svůj národ dovedli k onomu místu, jež mu určeno boží prozřetelností, porovnávajíce jeho rozdrobenosť v literatuře s mohutností cizostranných sousedních literatur každým dnem jasněji prozírají, že kdežto by sjednoceni jsouce mohli založiti a rozvinouti bohaté národní písemnictví, nyní jsouce rozdrobeni v srbskochrvatskou,

jen písmem rozdělenou, v slovinskou a bulharskou literaturu, napínají marně aneb bez značného úspěchu krásné síly svého Bohem obdařeného umu. Odtud zrodilo se u nich téměř obecné přání a touha, aby se co nejdříve nalezl nejrázněјší způsob, kterak by se v lůno srbskochrvatské literatury nejprve pojali bratrští Slovinci, jimž by se tím pojistil národní život a pokrok, a Chrvatům i Srbům zjednala krásná posila bystrých pracovníků. K této skupině mohli by se přiblížiti i přičinliví Bulhaři. Ten národ, čítající pět millionů, zasluhuje již proto veškeré naší pozornosti, ježto on právě druhdy na literarním poli kráčel v čele nejen jižních než i severních Slovanův, a novější doba taktéž ukazuje, že v něm neutuchl duch sv. Cyrilla a Methoděje, sv. Klementa, Ivana Exarchy a velikého cara Simeona. Ejhle, tak všude na slovanském jihu projevuje se vroucí touha: aby byla jediná, společná literatura. Tato touha, třeba sebe více smělou se zdála, může se i skutkem státi, neboť k jejím stojí službám všichni potřební činitelé ducha i času, ano pevně jsem přesvědčen, že se duch jihoslovanského národa dříve nebo později oděje rouchem jediné literatury. Jen v přítomné době nemá ještě střediska, v němž by sjednotil své různotvárné živly. Tím střediskem měla by býti učená společnosť neb akademie, v němž by se měly stýkati a sjednocovati nejnadanější síly chrvatského, srbského, slovinského a bulharského národa, aby se radily, jakým způsobem měla by se co nejdříve stvořiti jedna národní literatura na slovanském jihu, a jak by pod křídla svá měla pojati všecky obory lidského vědění.

Město Záhřeb dobylo si tolikerých zásluh za znovuzrození naší literatury a mimo to dobylo si takové politické důležitosti v našem národě, že plným právem zasluhuje býti stolicí jihoslovanské učené společnosti. Aby však tato byla národu našemu k slávě a prospěchu, třeba jí značných peněžitých podpor. Ve jménu tedy fondu pro jihoslovanské učené družstvo odevzdávám svému drahému národu padesát tisíc zlatých r. č., doporučuje tuto vznešenou myšlénku dobročinnosti jiných zámožných přátel národní literatury na celém slovanském jihu a zejména našemu budoucímu sněmu, jenž pracuje o politickém ustrojení Trojjediného království zajisté nespustí s oka toto učené družstvo, jako hlavní páku duševního znovuzrození všeho Jihoslovanstva . . .“

Banská konference vyslechla list ten s nadšenou pochvalou a uzavřela, „aby se na věčnou paměť, dokud po národu slovanském stopy bude, veledušný tento vlastenecký čin v zápisech zaznamenal, a aby se to příštímu sněmu ohlásilo, by národ věděl, kterou cestou má se dáti, aby dosáhl onoho vznešeného cíle, jejž mu prozřetelnosť boží určila“.

K svému příspěvku dodal biskup Štrossmayer později ještě 20.000 zl., mimo to pak daroval akademii svou uměleckou sbírku, která jej několik set tisíc stála, dále 40.000 zl. na stavbu galerie a akademického paláce a mnohých jiných vzácných darů, kterých tuto všech vyčítati nelze.

Touto vlasteneckou obětovností povzbudil rodáky své tak, že do r. 1866. sebrali 200.000 zl., k čemuž přispěli hřivnou svou i chudí Slovinci!

Bylo to 15. srpna 1861., když na Bledském jezeře poprvé sešel se hlouček slovinských vlastenců, kteří před svědkem otcovským Přihlavem přísahali věrnosť svému národu a druh druha povzbuzovali k dílu pro vlasť, které zaskvělo se slunce lepší budoucnosti. Zesnulý básník a bojovník za národní práva slovinská — dr. Lovro Toman s mladistvou horoucností pozdvihl svůj hlas a vyzýval shromážděné rodáky, aby také oni hřivnou svojí přispěli, by se co nejdříve otevřela v Záhřebě akademie věd, na niž se tehdy po všech vlastech chrvatských sbíraly dobrovolné příspěvky. Křišťálná hladina Bledského jezera byla tehdy svědkyní sceny nanejvýš dojemné a úchvatné: radostný jásot ozval se na slova Tomanova, a než minulo půl hodiny, bylo upsáno akademii záhřebské 1100 zl.

Jak vznešený biskup ďakovský myšlénku samotného národa svého pojal i dávno cítěné potřebě jeho přes všecky námitky jistých kruhů vyhověl, to se ukázalo na sněmě zahájeném v Záhřebě 15. dubna r. 1861. Poslancové národní uznali „ohromnou důležitosť akademie“, i uzavřeli, aby se postavila pod záštitu sněmu, aby se jména zakladatelův i dárců na věčnou paměť na znamení vděčnosti národa umístila v zákonní článek, a aby se zvolily dva výbory k vypracování stanov i ku správě jmění, dokud by akademie nevstoupila v život.

V této schůzi sněmové pronesl opět Štrossmayer skvělou a nadšenou řeč o úloze jihoslovanské akademie i poměru jejím k universitě, o jejíž založení tolikéž vším úsilím se přičiňoval. Krásná řeč jeho tak hluboko dojala poslance, že uzavřeli, aby se v tisícerých výtiscích uveřejnila a mezi národem rozšířila. Zemský sněm na to vypracoval pravidla vědecké akademie a přislíbil jí také roční podporu ze zemských peněz.

Dle této osnovy jest účelem akademie „pěstovati a podporovati vědy i umění na slovanském jihu mezi Chrvaty, Srby, Slovinci a Bulhary v národním duchu a pospolité osvětě“. V působnosť akademie pojaty jazykozpyt, dějiny s badáním státního, socialního a duševního života jihoslovanských národů, pak mathematické a přírodozpytné vědy, konečně různá umění. Hledě k tomuto oboru činnosti měla by se akademie děliti ve čtyři třídy: ve filologickou totiž a historickou, filosofickou a juridickou, mathematickou a přírodovědeckou, a konečně uměleckou. Aby úlohu svou ihned vykonávati mohla, ustanovil sněm akademii vedle fondu jejího roční podporu ze zemských důchodů a věnoval jí budovu „národní dóm“; mimo to národní museum a knihovnu odevzdal akademii k volnému užívání při vědeckém badání.

To byl prvý krok učiněný sněmem, aby se šlechetná myšlénka biskupa Štrossmayera i dávná touha chrvatského národa uskutečnila založením ústavu, jenž by, pěstuje vědu národním jazykem a duchem, uspěšoval pokrok i osvětu odpovídající ná-

rodní individualitě jihoslovanské. Avšak sněm ten byl rozpuštěn, nedočkav se sankce zpomenuté osnovy zákona. Teprve nejvyšším rozhodnutím ze dne 7. března 1863. byla jihoslovanská akademie věd a umění potvrzena; avšak pouze v zásadě, kdežto osnova zákona potvrzena nebyla. Teprve následujícímu sněmu bylo uloženo, aby odstranil stávající překážky. Vláda totiž, strachujíc se zvláště duševního sjednocení všech jihoslovanských plemen v jediném vědeckém ohnisku přepracovala v tom smysle pravidla akademie, a tak přepracovaná r. 1866 sněmu předložila. Konečně 4. března 1866. dostalo se akademii po třicetiletém úsilí potvrzení, načež ona následujícího roku počala svou činnosť.

Dle změněných stanov jest cílem akademie samostatné badání na poli věd a umění, všestranné pěstování týchže, a jmenovitě pěstování „jihoslovanského“ jazyka a literatury. Hlavními obory akademie jsou: 1. Jihoslovanská literatura a jazykozpyt, dějiny se svými pomocnými vědami vůbec, a jmenovitě dějiny a starožitnosti Jihoslovanů. 2. Filosofie a právnictví, toto se zvláštním ohledem na dějiny práv u Jihoslovanů. 3 Mathematika a přírodní vědy. 4. Krásná umění s jejich literaturou a vědeckými, jich se týkajícími rozpravami. Dle toho dělí se akademie na čtyři svrchu jmenované třídy.

Akademie vypisuje ceny za nejlepší práce veřejným konkursem a přisuzuje odměny. Uveřejňuje práce svých členů, jakož i rozpravy a díla jiných spisovatelův, a dává za to náhrady. Ve svém organu uveřejňuje neustále přehled své dosavadní činnosti a ohlašuje v něm sdělené jí věci. Řeší otázky vědecké, kteréž kladou se jí od státních úřadův, a dává o nich své dobrozdání. Podporuje členy při vědeckých a uměleckých podnicích radou i hmotně, podporuje mladíky talentované, kteří se za umělce hodlají vzdělati, z akademického, výhradně k tomu účelu určeného fondu dle znění dotyčné základní listiny. Konečně zaopatřuje umělecká díla a pořádá jejich výstavy.

Akademie má svého protektora a třicet dva řádné údy, kteří mezi sebou volí předsedu a dva tajemníky. Čestných členů může si akademie nanejvýš zvoliti šestnáct, dopisujících pak dle libosti. Členové každé třídy volí sobě na rok svého zvláštního předsedu. Koncem každého roku je valná hromada a slavnostní schůze, a mimo to scházejí se členové každý měsíc jednou ku společnému, dvakráte pak k odbornému zasedání. Když členové čtou své vědecké rozpravy, smí každý vzdělaný člověk súčastniti se schůze jako posluchač.

Ježto se předvídalo, že působení akademie bude rok za rokem rozsáhlejší, bylo nutno postarati se vždy o větší materielní prostředky. K tomu účelu ustanovují pravidla, že akademie smí pro své potřeby vydati toliko čtyři pětiny úroků, pátou pětinu pak musí každým rokem přirážeti ke kapitálu, který tak neustále vzrůstá. Dle toho je také pětina každý rok větší. Toto velice praktické ustanovení vypůjčili si Chrvati z pravidel francouzské vědecké akademie.

Hned, jakmile císař k návrhu zemského sněmu potvrdil první členy a jmenoval biskupa Štrossmayera protektorem, dra. Račkého pak předsedou, a jakmile byl vypracován jednací řád, sešli se noví údové k poradě, kterých prací by se akademie nejprve chopiti měla. Uzavřeli, že se má vydávati akademický organ „Rád“ (práce), jehož by se tisklo každoročně nejméně po čtyřech knihách, v nichž by se uveřejňovaly učené rozpravy, čítané ve schůzích, nejsou-li větší šesti tiskových archů; památky starožitnické a umělecké, nekrology členů, literarní referaty znamenitých spisů a vůbec vše, co se života akademie týče. Kromě toho má akademie vydávati díla, která po návrhu jejím výbor vypracuje a k tisku upraví, dále díla, jež dobyla ceny akademií vypsané, neb jež se jí k tisku nabízejí, jsou-li uveřejnění hodna.

Uzavřeno dále, aby se sbíral material pro monumentalní slovník chrvatského čili srbského jazyka, aby se vydávaly památky psaného i národního práva jihoslovanských zemí; aby se posloupně připravovala kritická vydání starých chrvatských spisovatelů, počínajíc XV. stol. atd. Tím způsobem byl ustanoven programm pro budoucí vědeckou a literarní činnosť akademie, který předseda její obšírněji rozvinul ve své řeči při prvé slavnostní schůzi dne 28. července 1867. Jakož národ s jásotem pozdravil první myšlénku, vyslovenou biskupem Štrossmayerem o založení toho ústavu, tak svou radosť nelíčeně projevil, když akademie toho dne slavnostně uvedena v život veřejný. Co bylo znamenitějšího v zemi a jejím hlavním městě, vše spěchalo ten den do prostranného sálu „národního dómu“, kamž dostavili se také i vyslancové ze Srbska a Slovinska, aby súčastnili se toho okamžiku památného a slavnostního pro celé Jihoslovanstvo. Kdo nemohl osobně zavítati, vyjádřil radostné city své přípisem neb telegrafickou cestou. Přehojné shromáždění pozdravil sám protektor akademie překrásnou a vzletnou řečí, kterouž počala se řádná činnosť akademie.

Veškerou duševní činnosť, kterou se akademie do dnešního dne vykazuje, můžeme rozděliti ve dva veliké oddíly, z nichž prvý obsahuje vědecká badání, druhý pak material k poznávání jazyka, historie a literatury, národního práva a přírodních poměrů jihoslovanských zemí. Statistický přehled prvého akademického desítiletí (t. j. až do r. 1877.) ukazuje nám, že v prvých 40 knihách „Râdu“ bylo tištěno 238 vědeckých rozprav, z nichž bylo 105 jazykozpytných a dějepisných, 22 filosofických a právnických, 60 mathematických a přírodovědeckých, 9 nekrologů a 42 referatů o vědeckých dílech. Avšak d n e s jest již LXX knih „Râdu“ vydáno, a dle toho se posledních sedm let počet učených rozprav ohromně rozmnožil. Kromě akademického organu vydala akademie do dnešního dne XV knih sborníku „Starine“ (starožitnosti), v němž nalézá se menšího rozsahu material pro historii a literaturu, XIII knih starých chrvatských spisovatelů, v nichž je vzácný material pro dějiny literatury; dále vydává material pro historii politickou a církevní ve sborníku „Monumenta spectantia historiam

Slavorum meridionalium", jehož již XIV knih vyšlo; material pro psané právo uveřejněn ve III knihách sborníku „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium". Připravujíc pak akademie sborník pro nápisy hřecké a římské doby v jihoslovanských zemích, ustanovila, aby se materiál ten zatím uveřejňoval co zvláštní dodatek k „Râdu" pod názvem „Specilegium monumentorum archaeologicorum". Rovněž uveřejňují se dílem o sobě, dílem v akad. organu material pro faunu, floru a geu chrvatskou. O úpravu a řízení těchto materialů pečují zvláštní odbory.

Kromě těchto děl, jež vycházejí bezprostředním řízením akademie, vyšla ještě jiná, celkem asi 20, různého obsahu, podporou neb nákladem této akademie, a mimo to odkoupila akademie mnohé knihy od jednotlivých spisovatelů.

Kromě těchto děl, jež vyšla a kromě sbírání historických památek, jež jest jednotlivým členům svěřeno, pracuje akademie od svého počátku o velikém slovníku národního jazyka. Dosud vyšlé svazky památného díla toho jsou velikolepým svědectvím ohromné píle a znamenité vědecké výše, na niž se akademie povznesla. Téměř půl druhého sta vědeckých knih v sedmnácti letech, to je zajisté skvělý výsledek, na nějž s hrdostí patřiti může každý Jihoslovan.

A tím ještě není veškerá činnosť akademie vyčerpána. I jiným způsobem snažila se podporovati vědu. Aby se přehledly archivy a znamenité knihovny, a by se živý jazyk i národní obyčeje probadaly, podporovala vědecké cesty. Tak podporou její devět členů akademie k tomu účelu prozkoumalo Dalmacii (zejména Dubrovník) a Benátky.

Nemenší pozornosť věnovala akademie od svého prvého počátku sbírání a shromažďování učebných prostředků; knihovnu svou rozmnožila na 20.000 knih, archiv její čítá již 1250 kodexů, 15.000 listin a 53 veliké kartony. Knihovna je obzvláště bohata „in slavicis"; archiv pak památkami nejrůznějšími pro dějiny a literaturu jihoslovanskou. Knihovna obohacena dílem koupí celých soukromých bibliothek a rukopisných sbírek neb jednotlivých děl, dílem vlasteneckými dary, dílem záměnou akademických publikací za díla jiných učených společností.

Že jihoslovanská akademie také v daleké cizině veliké vážnosti se těší, tomu nasvědčuje, že je ve spojení asi s osmdesáti učenými společnostmi a ústavy po celé Evropě, jimž v záměnu dává své knihy. Nemůžeme nepřipomenouti, že v nejnovější době došel akademie lichotivý list od francouzského ministra osvěty, ve kterémž se akademie prosí, aby franc. minist. osvěty posýlala své publikace na výměnu. Akademie návrh ten s radostí přijala a tak dostalo se jí z Paříže vzácných a drahocenných knih, kterýchž by si z dosavadních důchodů svých s těží byla mohla zjednati.

Že je akademie ve spojení s celým učeným světem slovanským, samo sebou se rozumí. V Praze je ve spojení s král. českou

společnosti náuk, s Museem království českého a jinými jednotami, v Brně s „Maticí moravskou“ *) atd.

Akademii a jejím vědeckým působením zajímá se ovšem výhradně učený svět, avšak ohromnou její důležitosť i střední vrstvy národa pochopují lnouce s láskou k tomu národnímu ústavu a nezapomínajíce naň jmenovitě v závětech svých; dojemno je čísti takové odkazy a dary od lidí, od kterých nejméně by se cosi podobného očekávalo! — Nejvíce ovšem, ačkoli bez hluku, podporuje akademii její zakladatel a protektor biskup Štrossmayer, jenž neustále dává podpory na vydávání knih, a pro veliký slovník přislíbil každým rokem přispívati jedním tisícem zlatých, dokud živ bude!

Daleko bychom zašli, kdybychom chtěli tu vyčítati zásluhy jednotlivých akademiků, jejichž jména beztoho známa jsou po celém slovanském světě. Ostatně seznáme je všecky, až veškeru dosavadní práci akademie v zevrubném kritickém přehledu podáme.**) Přece však nesmíme zamlčeti jména muže, který dosavad nejlépe povznesl slávu jihoslovanské akademie, a to je učený její předseda dr. Fr. Rački, jenž bystroduchým svým badáním den za dnem důrazněji rozhaluje ono temno, jež pokrývalo minulosť jihoslovanských kmenů. Po více než třicet let s neúmornou pílí neustále nové prameny odkrývá a tříbí, a národ zajisté s plnou důvěrou očekává od něho souborné kritické vydání dějin svých.

Nebude snad od místa, uvedeme-li čtenáři jména oněch Čechů, které jihoslovanská akademie čítá mezi své členy. Hned při prvé slavnostní schůzi zvoleni čestnými členy Fr. Palacký a Jan Purkyně, později pak Karel Jaromír Erben. Řádnými údy jsou dr. L. Geitler, prof. na chrvat. univ. v Záhřebě, a dr. Jaromír Haněl, bývalý prof. tamže, nyní v Praze. Dopisujícími údy jsou v třídě historicko-filologické prof. Martin Hattala, Josef Jireček, Václav Vladivoj Tomek, a † Jan Erazim Vocel. Ve třídě filosoficko-jurid. dr. Hermenegild Jireček a moravský zemský archivář V. Brandl; v mathematicko-přírodovědecké dr. Karel Zahradník a dr. G. Janeček, professoři na záhřebské universitě.

Někteří z těchto rodáků našich obohatili též svými rozpravami organ akademie „Rad“, jako jmenovitě svědomitý badatel v slavistice dr. Leop. Geitler; dále prof. M. Hattala, přispěv již do IV. knihy „Radu“ prací „Počátečné skupiny souhlásek chrvatských a srbských“, ohlásiv se již dříve Chrvatům rozpravou „O nosovkách v bulharštině vůbec a zvláště nové“ v „Književniku“ r. 1865., předchůdci to akademického sborníku „Radu“. Mnohými pracemi přispěl dr. Haněl na poli historicko-právnickém a professor K. Zahradník na poli mathematickém.

Též jinými ještě cestami prokázala akademie vědě znamenitých služeb, méně však dosud učinila pro rozvoj národ-

*) Také náš „Slov. Sborn.“ poctila Jihoslovanská akademie výměnou publikací.

**) Vědecká činnosť Jihoslov. akademie vylíčena bude ve zvláštním článku „Slov. Sborn.“.

ního umění. Toho příčinou je, že slovanský jih má ještě málo současných umělcův, a akademie nemá ještě takových důchodův. aby mohla pečovati o drahocenné pomůcky, jakých nezbytno pro rozvoj domácího umění. Avšak i tomuto nedostatku odpomohl vznešený protektor akademie. Od těch dob, co usedl na stolici biskupskou, sbíral pilně po různých evropských výstavách obrazná díla nejznamenitějších starších i mladších umělcův, a tak shromáždil drahocennou sbírku obrazů, jež ho stála několik set tisíc zlatých. A tu sbírku daroval svému národu, t. j. jihoslovanské akademii. Avšak v celém Záhřebě nebylo prostory, kde by se taková sbírka mohla umístiti. Tu opět osvědčila se „pomocná ruka" biskupova a dala národu 40.000 zl., aby si mohl vystavěti budovu, jež by chovala skvostný ten dar. Rychle opět po celé zemi se sbíralo, zemský sněm přispěl 80.000 zl., město Záhřeb pak darovalo rozsáhlý pozemek v ceně 40.000 zl. Proslulý stavitel Schmidt z Vídně nastínil krásný plán pro nádherný palác, jenž měl býti útulkem akademie a obrazárny.

Chrvaté toužebně čekali okamžiku, až by se drahocenná díla umělecká přenesla z odlehlého Ďakova a tak se konečně otevřel chrám umění. V tom 9. listopadu 1880. zemětřesení překvapilo Záhřebany a způsobilo také na akademickém paláci tolikých škod, že se galerie obrazů, která na věčnou paměť zakladatelovu galerií „Štrossmayerovou" zváti se bude, nemohla v čas otevříti. Zatím oprava paláce přispěním biskupa, chrvat. zemské vlády a císaře provedena, 25. listopadu roku 1881. pak konána slavnostní výroční schůze v nádherném sále nového paláce, jenž je chloubou každého vzdělaného Chrvata.

Na prostranném náměstí Zrinského vypíná se budova, jakou i největší města mohla by se honositi. V nádherném renaissančním slohu zvedá se uprostřed sadu vysoký dvoupatrový palác, stavěný z bílého kamene a hlazených cihel bez omítky. Pravda sice, že nespatříme na něm nižádných soch aniž různých jiných ozdob, kterými sousední budovy oči naše poutají, avšak architektonické kvary jsou tak pravidelně a umělecky dokonale provedeny, že crasocit náš nemůže se pohledu toho dosti nasytiti. — Každý sizinec táže se zvědavě, kdo v tom krásném paláci bydlí; a vlastenecký Záhřeban s radostnou tváří jemu odpovídá, že to chrám tědy a umění, že to palác — jihoslovanské akademie.

Hle, toť onen plod, jenž vyrostl z velikého nadšení, které před čtvrť věkem mohutným žárem vzplanulo ve vlasteneckých srdcích ohnivých Jihoslovanů.

Z poesie slovanské.

Večerní zvon.

Báseň **P. Šapčanina.** Ze srbštiny přel. **Fr. Pover.**

**Zvon kdy zvoní, snívá se mi,
že mi v nitru dítě dřímá,
ve snu kaple zpomíná si,
modlitby, jež srdce jímá.
Vsi kol kaple zpomíná si,
dávných svojich milých druhů
i růžových chvílí oněch,
které zašly v hrobu pruhu.
Čím dál víc mu křídlo roste,
radosť šíří plné hrudi
a je šťastno, spokojeno,
dokud jen se neprobudí.
Přestanou-li zvony zvonit,
přijde pohled skutečnosti,
dítě zbudí dnové smutní
v chladnou náruč přítomnosti.
Vidí vážnosť podlehnutí
v mužském boji dávná léta —
pláče, pláče — vždyť i lásku
s oné strany vidí světa.**

Staroslovanské řády a obyčeje.

Píše prof. **Josef Perwolf.**

(Dokončení.)

6. Sněmy.

Obce, veliké i malé, se sbíraly, kupily, sjímaly — snímaly, na schůzky hovořit i radit se, vètit, věštat, sověščat se o svých důležitostech a potřebách. Takové schůzky nazývaly se sbor (sъborъ, sobor, sabor) sněm (sъnьmъ, snem, sjem — sejm, sajam — sanam), věce (věšte, věče, věće), hromada (gromada, u západ. a východ. Slovanů), kopa, kupa a mir (rus.), skupština (skup, jihoslov.), župa (= obec, u Slovencův); samo slovo obec souvisí, jak již svrchu podotčeno, s věce (ob-věc, podob[illegible] i po-vět). Rozličné tyto názvy znamenaly vůbec jakoukoli schů[illegible] členův obce, zástupcův obce, země, státu. Tak sbor (s[illegible]r) v Srbsku v XIV. stol. znamenal schůzku, hromadu sebrů (pleb[illegible]jů), bliže neznámou; ale sbor byl zároveň také shromáždění zástupců srbského a bulharského státu, boljar, vlastel, hromady velikých obcí (kupan sbor v Poljicích, jedinokupni sabor i věće na Černé Hoře, s'bor v Dubrovníku atd.), sněm — parlament, jak posud sluje u Slovenců (sbor), u Chrvatův i Srbů (sabor); jiní Srbové užívají tu slova skupština, známého i starým Chrvatům; ale sbor i skupština znamenají u jižních Slovanů také hromady selských

obcí. Sobory byly na Červené Rusi v XVI. stol. hromady selské. a na Rusi Veliké schůzky, sněmy zástupců národu. Český a polský sbor — vůbec schůzka, hromada, později i náboženských společností, na př. českých bratří. Sněm byl vůbec každá schůzka; tak na Rusi snem i sonm — sjezd knížat, schůzka vojska; starochrvat. sanam — schůzka obce, sajam (v Poljicích) to co sbor, kupan sbor, viće (t. j. věće); samnj — trh (v Kastvě); polský sjem (od XVI. stol. sejm) a český sněm — parlament, schůzka zástupců národu (šlechty), ale původně také schůzka vůbec (srovn. staropolské rčení: snimanje albo sebranje. a starobulh.: car' povelě sъniti sę sъboru). Věce — vůbec schůzka (na př. na Rusi i věče vojska), schůzka obcí, jak takové schůzky nazývaly se na Rusi, u Chrvatův a Srbův; staročeské věce — schůzka. V Polsku ještě v XVI. stol. věce znamenalo selský soud, původně tedy hromadu obce vůbec, s čímž souvisí také povjat — kraj a větnica — radnice; ale staropolské věce (pospolité, veliké) znamenalo také sjezd knížete — krále a kmetí, nejvyšší soud, na kterém rozsuzovaly se důležitější pře a vydávaly se zákony (do XV. stol.), a potom také soudy čili tak zvané roky veliké po vojevodstvích (v XVI. stol.). Hromada (gromada) — u západních a s části i východních Slovanů schůzka sedláků hospodářů; gromada sjabrov (sebrov) — posud v kurské gubernii schůzka sedláků hospodářů, majících právo hlasu ve své sjabrovščině, t. j. obci (srovn. starosrb. s'bor sebrov). To co hromada, t. j. množství lidí, znamená i kopa, kupa, jak se nazývaly do XVIII. stol. v jihozápadní Rusi schůzky, selské soudy hromad, sousedů, mužů hospodářů, kupníků, shromažďujících se na kopovišče na kopný (kupný) soud, kopovat podle kopného práva; se západoruskou kupou srovn. chrvatsko-srbskou skupštinu, skup, a rčení skupiti se na kup, na vkup, svećati se (raditi se) na kupi, v kupě, s kupa atd Ruský mir — obec, hromada, též taková kupa, kopa lidí, jako slovenské župa. Schůzka srbské obce nebo několika obcí nazývala se stan'k, nyní sastanak Záporožští kozáci nazvali své věče po polsku rada, donští, jaičtí a j. kozáci podle zevnitřního tvaru krug (kruh), což se rovná i polskému koło — hromada, šlechty (kolo senatorskje, koło rycerskje), ve sněmě, na vojně.

Sněmy slovanských obcí zpozorovali již Byzantinci VI. stol.: u dunajských a dněprovských plemen slovanských nebylo prý takové monarchie, jako v byzantinském císařství, ale ode dávna sám národ sebe spravoval podle starobylých zákonův a radil se společně o všech svojich důležitostech. Po šesti stoletích totéž vypravuje ruský letopisec o východních Slovanech, že prý od počátku všechny vlasti, Novgorodci, Smolňané, Poločané, Kyjané (Kyjevané) a j., scházejí se na radu (dumu) na věce (věča), a o čem starší hrady se uradí, to přijímají přihrady (prigorody). Sněmy obcí zachovaly se více nebo méně i po utvoření velikých slovanských monarchií, v polských opolích, v ruských kopách a volostech, v chrvatských obcích a j. Ve schůzkách (věcích, sborech, sněmích atd.) obcí účastnili se, s právem hlasu, hospodáři,

náčelníci rodu nebo rodiny, jak to bývá posud v selských hromadách; starci, stařici požívali zvláštní vážnosti; ostatní členové obce byli přítomni asi bez práva hlasu. Věce radilo se a rozhodovalo o všech důležitostech obce jednohlasně. Byli tu z počátku přítomni i zemané, boljaři, i obecný lid, kmeti, sebři atd. Tak to bylo i za dob pozdějších na věcích obcí ruských, chrvatských, ljuticko-pomořských. Ba i zpolštělá šlechta ruská v jihozápadní Rusi ne vždy a všude stranila se kop a účastnila se v nich spolu s lidem, jako zejména okoličná šlechta v severní části Kyjevska. Ale jinak šlechta, porobivši lid, chovala se nepřátelsky k takovým úkazům národního živobytí; srbský stát a vlastelstvo na svém sboře zakázali sbory sebrův, a vlastelstvo v obcích dalmatských také vylučovalo obecný lid z účastenství ve věcích.

Starobylé zřízení věčevé zachovalo se zvláště na Rusi. Všude v obcích, hradských i selských, sbírala se věča, více nebo méně důležitá; věča ve středištích vlastí (vołosti) — zemí — knížectví byla ovšem nejdůležitější. Na věče přicházel kníže s družinou, úředníci obce právě sloužící i vysloužilí, všichni svobodní muži, lidé větší i menší, a účastnili se věče osobně a ne zástupci; starci, stařici požívali zvláštní vážnosti. Všichni shromáždivší se na věči přetřásali rozmanité důležitosti politické, soudní, vojenské, finanční, i rozhodovali za souhlasu všech jednohlasně. Když nebylo takové jednohlasnosti, vznikaly spory i boje stran, ba vnitřní vojny. Věče bylo také zákonodárnou hromadou, a na takových věčích XIV.—XV. stol. sestaveno a potvrzeno právo pskovské a novgorodské. Moc věče řídila se větší nebo menší mocí knížete; když moc knížete slábla, sílila moc obce, a věče vyhání knížete, i povolává jej za jisté smlouvy (rjad), a vůbec sdílí s ním moc. Věča svolávala se věčevým (věčním) zvonem, „sezváněla se“, knížetem, úřadníky a každým mužem, na jistých prostranných místech, na trzích nebo jiných náměstích, u kostelův atd., zde bývaly i stupně (tribuna) pro řečníky. Věčevý nález (věčná gramota) vydával se od knížete a všech členův obce. Věčevé ústrojí vyvinulo se a zachovalo se nejdéle v severních ruských obcích, v Novgorodě a Pskově, do konce XV. a do počátku XVI. století; Pskované ještě před samým pádem věče pyšnili se, že prý od počátku země ruské hrad Pskov nebyl poddán nižádnému knížeti, ale že v něm žili lidé o své vůli. Ve východní Rusi, v Moskvě, věčevé ústrojí zanikalo pod vlivem vzrůstající monarchie, tak že tu ve XIV. století pod věčem a věčníky jali se vyrozumívati vzbouření a buřiče (kramolníky).*) V jihozápadní Rusi věče zanikalo následkem změn ve státním ústrojí Litvy na polský způsob; jestli v Polocku ještě v druhé polovici XV. století odbývali věče nebo „sojmy“ (sněmy) bojaři, měšťané a pospolstvo — čerň (lid), to takové věče nebylo již ono starodávné věče mužů Poločan, polocké „vlasti“ XII. století. Ze starého věčevého ústrojí zachovaly se na Rusi

*) O staroruských věčích srv. naši rozpravu v Časopise Českého Musea 1867.—1868.

jenom zbytky ve zřízení obcí (vołostí, okolic), scházejících se na věčích, která však byla již ne výrazem jakési politické moci, ale toliko výpomocným zařízením státu. Jen na pomezí ruského světa. v obcích — vojskách kozáckých věčevé ústrojí trvalo do XVIII. století, za úplného panství kozácké demokracie bez všelikých „větších“ lidí, kterými tu byli leda staršiny, úřadující i bývalí, a stařici se svým mravním vlivem. Hlahol zvonů nebo bubnů, svolávající tovařiše (soudruhy) kozáky na radu, na kruh — výraz svrchovné moci kozáckého vojska, — staršiny (atamani, sudí. asauli — jesauli, plukovníci, setníci, písaři a j.) klanějící se kozákům. kteří je volí i vyháňějí, samovolné svolávání rady i kruhu jednou stranou. boje stran: vše to jsou ty staroruské věčevé řády vytísněné monarchií na Dolní Dněpr, na Don a na Jaik (Ural). Když kozáci vrhají se na monarchii, na stát, tu ničí ústrojí jeho a zavádějí svoje. Chmelnický rozdělil na počátku povstání jižnoruského národu proti Polsku všechnu jižní Rus a tamější národ „kozáky“ — na pluky, sotni (setniny), kureni (jakoby ohnisko domu, odkud vychází dým, kouř), desátky pod volenými staršinami, plukovníky, setníky, atamany. Tak i Razin povstav proti ruskému carství po Volze, zřizoval obce po kozácku; všichni obyvatelé stávali se kozáky, rozděleni na tisíce, sotni (setniny), desátky, s volenými atamany, setníky a desátníky. Tehdy, v XVII. století, po Dněpru i po Volze zašuměly kozácké rady a kruhy, t. j. již ne hromady kozáckých vojsk, ale hromady všeho národu, jako starodávná ruská věča.

U jižních Slovanů věčevé ústrojí bylo zvláště v adriatickém přímoří, s části v čistě slovanských obcích, s části v obcích, ve kterých smíchaly se živly římskovlaský a slovanský. Účastenství obecného lidu ve věći nebo sboře (saboře) zamezovali vlastelé. kteří měli moc v obcích a vládli tu skrze veliké věće skládající se z nich, věćníků. Věće sezvánělo se a scházelo se na trhu nebo ve věćnici (radnici), volilo úředníky (kneza, bana a j.), vydávalo zákony, a vůbec rozhodovalo o všech důležitostech obce. Tak to bylo v Dubrovníku a v jiných hradských obcích Dalmacie, které si zachovaly značnou samosprávu pod vrchmocím Byzantie, Chrvat, Uher, Benátek a Srbska. Takové samosprávy požívala také selská obec — župa Poljica v severní chrvatské Dalmacii, spravovaná voleným knezem, vojvodou, soudci a j. Na sboře, věći, sajmě, rozhodovali o důležitostech obce vlastelé a didići (dědici), všichni plemenití lidé (šlechta) Poljičané, dříve beze vší pochyby i veškeren lid; to co „kupan sbor Poljic i svi (všichni) jedinno i skladno. vlastele i didići, kupno prijaše a uzakoniše“, skládalo statut obce. V přímořském Chrvatsku a na ostrovech bylo také několik takových obcí. Vinodolská obec nebo knížectví skládalo se z několika hradských obcí a spravovalo se dědičnými knezi (knížaty) Frankapany. Tyto obce shromažďovaly se na věće, na kterém byli kromě knížete a jeho úředníků také obecní úředníci — satníci, lidé plemenití (šlechta), lidé obćinšti, t. j. ze hradů (měst), a původně také lidé prostí, kmeti. Při sestavení vinodolského zá-

konníku na věći r. 1288. byli volení „starijši“ (starší) hradských obcí, satníci a jiní lidé znalí zákonů svých otců, dědův a všech předků. Na blízkém ostrově Krku na věće před kostel ve hradě Krku shromažďovala se všechna obec, úředníci knížat Frankapanův i obec, vlastelé i kmeti, veškeren pluk (lid) nebo jen „dobři muži“, všichni věćníci, i „ča bi viće učinilo, da nemore (nesmí) nijedan reći proti temu“. Na takovém věći r. 1388. sestaven zákonník krcký. Podobné zřízení bylo i v chrvatských obcích sousední Istrie, kde ještě na konci XVII. stol. hrazané i kmeti hradského okolí volili župana — soudce na schůzce, odbývané ve zvláštní boudě na trhu. Zřízení istrianských obcí Kastva (Kastav, Kastva) a Veprince známo jest z jich chrvatsky psaných statutův XV.—XVI. století. Podobně zřízeny byly i mnohé jiné obce adriatského přímoří, a v jich statutech, psaných latinsky a italiansky, vyskytají se mezi jiným také slova stánicum (stan'k) a sboro (sbor). Na konci XVIII. stol. (r. 1798.) shromáždili se černohorští a brdšti glavaři, starešiny a ostatní bratři z každého plemene na jedinokupný sabor i věće, i všichni jednohlasně ustanovili zákon (t. j. zákonník).

U západních Slovanů zřízení obcí s věci zachoval se tam, kde stát nepustil tak hlubokých kořenů, t. j. u baltických Slovanů, jmenovitě u Luticův a Pomořanův. Avšak u Polákův a u Čechův, u kterých jeví se záhy, v X. stol., silná státní moc, o věčevém ústrojí není ani zmínky, a pouze jeho stopy skrývají se v polských opolích, pokud tato zachovala se ve státě. Zřízení „veliké obce“ pražské na počátku husitského hnutí připomíná na slovanskou obec, poněvadž ji skládají nejen měšťané, ale i prostý lid; avšak toto demokratické zřízení tehdejší pražské obce vyrostlo přece již na cizí půdě německého městského práva. Co se týče Ljuticů, tu Němci již v X.—XI. stol. zpozorovali u nich totéž, co Byzantinci u jižních a východních Slovanů: Ljutici neměli prý žádných zvláštních pánů; společně se radili na schůzkách o svých důležitostech i rozhodovali o nich jednohlasně. Takové věčevé ústrojí bylo i později, ve XII. stol., v pomořsko-ljutickém knížectví, kde obce požívaly značné samostatnosti. V ustanovené dni scházeli se hrazané i sedláci, s kopím v rukou, na hromadu na trhu svého hradu; v Štětíně stála na trhu dřevěná tribuna pro řečníky, a tři domy (kontiny, t. j. kątiny) určené k takovým schůzkám. Na takových hromadách přední místo zaujímalo zemanstvo. Schůzky shromažďovaly se za příčinou rozmanitých důležitostí; byly také schůzky soudní, jako na příklad u Vagrův, u nichž scházel se k takovému účelu lid, kníže a kněz v posvátném boru (svatoboru). Od takových všeobecných schůzek lidu, obcí, které baltičtí Ljachové nazývali asi tak jako povislanští (sjemy, věce), lišily se schůzky úředníků (kmetí) a županů (t. j. pánů), s kterými knížata radili se o zemských důležitostech.

U východních Ljachů, Poláků, věce všeho národu brzy zmizela, jelikož v Polsku záhy se utvořila silná monarchie. Mocní knížata tázali se ne o mínění národu, ale toliko o radě svých

zemských a dvorských kmetí a jiných županů (pánů), také zemanů (šlechty) a vyššího duchovenstva, biskupů, s nimiž kníže odbýval sjezdy za příčinou rozličných veřejných důležitostí, politických, finančních, soudních, vydání zákonův atd. Na takové sjezdy přicházel někdy jako svědkové též okolní lid, členové blízké „osady", jakoby poslední nepatrné stopy někdejších všeobecných demokratických věc všeho národu. Třeba lišiti sjezdy, které odbývaly se za příčinou rozličných důležitostí politických (později také volení knížete), mezinárodních a finančních, od sjezdů, na kterých odbývaly se soudy; první sjezdy byly sjemy (teprve ode druhé polovice XVI. stol. sejmy), druhé — věce, ačkoli obojí sjezdy nazývaly se po latinsku colloquia. Poradný hlas pánův a kmetí (vyšlých z týchž pánů) měnil se znenáhla v rozhodný vliv na knížete, zvláště když následkem drobení Polska na malá knížectví význam pánův a šlechty pořáde se zmáhal, a oni měli vliv i na volbu knížete; kníže — král nemohl již ničeho ustanovovati bez svolení a schválení pánů světských i duchovních (senátu), ačkoli tento vliv panstva trval dlouho jen de facto, a ne de jure nebyl ještě zákonem ustanoven. Hlas nižší šlechty — zemanstva, přítomné na sjemě nebo na věci, nebyl z počátku tak důležitý, jako hlas pánův, ale zmáhal se pořáde více. Šlechta teprve v XV. stol. dosáhala i právem (privilegiemi) pořáde větší moci na svých zemských (vojevodských) sjemících (sejmik), až konečně ode druhé polovice XV. stol. vzniká jizba poslů, t. j. komora poslanců, volených zástupců šlechty. Takovým způsobem jeví se sjem (sejm) království polského, který skládal se ze senátu nejvyšších úředníkův a biskupův a z jizby poselské; toto zastupitelstvo šlechtického národu obmezovalo královskou moc a král nemohl bez něho nic ustanovovati; ba nerudné liberum veto (njepozvalam — nedovoluji), které vyskytlo se později jako zákonité právo každého jednotlivce posla přerušiti (zrývati) činnosť sněmu, zakládá se vlastně na staroslovanském obyčeji, že třeba rozhodovati jednohlasně, jak to bylo na věcích baltických i ruských Slovanů. Vedle sněmů trvalo dále i veliké čili pospolité věce, soudní sjezd krále a pánů úředníků (někdejších kmetí) k rozsuzování důležitějších pří.

Český sněm podobal se polskému. Radu knížete skládali nejvyšší úředníci (kmeti) a jiní páni, potom nižší zemanstvo, původně s hlasem poradným, potom rozhodujícím. Polskému věci (věce, slovo známé i Čechům, ale ve všeobecném významě schůzky) rovnal se český soud sněmovný, potom soud zemský, v němž zasedal král se kmeti — pány soudci. Český sněm skládal se ze stavů panského a vladyčího (tento posýlal na sněm své zástupce), k nimž přibyly i dva cizí, duchovní a městský. Polským sněmíkům rovnaly se v Čechách krajské sjezdy. Jihoslovanské sněmy, sъbory, sabory, chrvatský (obecný a soudní), srbský a bulharský, byly také shromážděním toliko vlastelů, boljarů, velikých i malých, a vyššího duchovenstva, biskupů, jako sněmy uherské. Radu (věće) chrvatského a uherského krále skládali taktéž jeho

kmeti (barones). Chrvatské a uherské skupštiny županijí (congregatio comitatus) byly to, co polské sněmíky. Nynější srbská skupština a bulharské sъbranije zakládají se již na demokratických zásadách, které vůbec pronikly všechna národní zastupitelstva, od r. 1848. počínajíc, tedy také rozličné sněmy v zemích slovanských. Ruští knížata radili se se svými bojary o zemském zřízeni, řádech a vojnách (dumali o strojě i o ústavě zemskom, o ratech), kromě věč všeho lidu. V moskevské Rusi, kromě bojarské dumy (rady), v XVI. a XVII. stol., carové radili se se zástupci rozličných stavů na zemských soborech, sborech jediné poradných.*)

K padesátiletí písně „Hej, Slované!“

Podává Rud. Pokorný.

»Hej, Slováci, ještě naše slovenská řeč žije,
pokud naše věrné srdce za náš národ bije;
žije, žije duch slovenský, bude žíť na věky,
hrom a peklo! marné vaše proti nám jsau vzteky!

Jazyka dar svěřil nám Bůh, Bůh náš hromovládný,
nesmí nám ho tedy vyrvať na tom světě žádný,
I nechať je kolik lidí, tolik čertů v světě,
Bůh je s námi, kdo proti nám, toho Parom smete!

Nechať také se nad námi hrozná bauře vznese,
skála puká, dub se láme, země ať se třese:
my stojíme stále, pevně, jako múry hradné,
černá zem pohltí toho, kdož odstaupí zrádně!«

Původní text z »Nár Novin« slovenských 28. října t. r.

Národ slovenský a český v prvni řadě národů slovanských světí památku padesátiletého vzniku pisně, která vyplňuje jeden z nejkrásnějších listů v knize národních dějin našeho života. Národ, jehož stařičký pěvec Samo (Samuel) Tomášik je synem, slaví v písni „Hej, Slované!“ píseň svou, neboť jemu napsal ji vlastně Tomášik („Hej, Slováci!“); národ český stejnou měrou pokládá ji za svou; neboť jeho jazykem byla zprvu napsána, a byla napsána v Praze. Ale také ostatní Slované považují Tomášikovu píseň za svou, zpívajíce ji téměř všady. Padesát let je té naší všeslovanské písni, nuž kéž v druhém padesátiletí zpívána je po všem slovanském světě tak, jak ji zpíváme my: „Hej, *Slované!*“ ...

Bylo by zbytečno, abych se šířil o významu této písně, kterou zná tak každý rolník jako vzdělanec český, aneb o oslavě básnikově, jež vrcholí v tom, že vděčný národ český na první heslo v několika dnech snesl pěvci slušný čestný honorář. — Za to snad tím více zavděčím se čtenářstvu, když seznámím je s autobiografii pěvcovou, kterou dne 9. října t. r. v Chyžném na Slo-

*) V příštím ročníku „Slov. Sborn.“ uveřejníme ještě několik nových, samostatných statí o staroslov. obyčejích a řádech z péra prof. Perwolfa.
Red.

vensku vlastní rukou napsal a k oslavě v Praze slovenským spolkem „Detvan" pořádané, nám poslal. Samuel Tomášik píše (po slovensku) o sobě:

„Já, Samuel Tomašik, narodil jsem se v Jelšavské Teplici z otce Pavla, bývalého evang. kazatele tamže, z matky Kristiny Glos, r. 1813. dne 8. února.

Otec můj rodem z Černé Lehoty, v stol. gemerské, odbyl bohoslovecká studia právě v ten čas, když vídeňská konsistoř vyzvala mladé bohoslovce Uherska, aby se hlásili, kdož by z nich v Čechách a na Moravě chtěli přijati v nově povstalých církvích augšburského a helvetského vyznání úřad kazatelský; neboť následkem tolerančního patentu císaře Josefa II. utvořilo se tam více církví, potomků to Bratří Českých, kteréžto církve prosily, aby jim poslali duchovní správce, jichž doma dostati nemohly. Můj otec s více bohoslovci z Prešpurku vybral se do Vídně a tam podstoupil zkoušku, po níž hned poslán byl do Trnavky, nedaleko Čáslavy. Mladistvou tuto trnavskou církev uspořádal dle augšburského vyznání a spravoval ji tři roky, kdež se při vyučování náboženství od dítek i sám česky mluviti naučil; že však počal churavěti, tedy po třech letech rozloučil se s církví, vrátil se do své vlasti, a tu dostal faru nejprv na muraňské Dlouhé Lúce, potom v Rozložné, pak v Jelšavské Teplici a naposledy v Chyžném.

Otec můj byl veliký milovník české řeči a literatury, a v tom duchu vychovával nás čtyři své syny od malička. Nejprve chodil jsem do škol elementarních v Jel. Teplici a v Chyžném, potom mne vypravil otec do městské školy Jelšavské. Z Jelšavy jsem se přestěhoval na gymnasium do Šajno-Gemeru. Z Gemeru mne otec po dvou letech vypravil do Rožnavy, kdež jsem pobyl za čtyři roky. Mými spolužáky byli tu Michal Hodža, Jonáš Záborský, Samo Chálupka (později slavní spisovatelé slovenští. Pozn.). Z Rožnavy přišel jsem na gymnasium kežmarské, kdež byli toho času výteční professoři Michálik a Jan Benedicti, přítel Šafaříkův a j. Benedicti založil v Kežmarku společnosť slovenskou, a byl zprvu i jejím ředitelem, ale potom, že to bylo Němcům nemilé, přepustil ředitelství Kuzmánymu, který byl toho času v Kežmarku paedagogem; po jeho odchodě však byli jsme, tak řečeno, odkázáni sami sobě. Ostatně učili jsme se pilně českou grammatiku, přinášeli jsme práce prosaické i básnické plody na posouzení a deklamovali jsme.

V poslední rok mého studování v Kežmarku obdržel jsem Roth-Telekiovské stipendium, a s tím jsem s povolením otcovým o prázdninách učinil výlet do Krakova, tehdejší republiky, abych poznal pobratimský národ polský a jeho tamní velmi důležité a zajímavé pamětnosti. Vrátiv se domů, stal jsem se vychovatelem v Bánrévu. Po dvou letech volal mne otec. který onemocněl, domu ku pomoci. I tak jsem na začátku roku 1833. jel domů, vykonával jsem pohřby i služby boží. V tom otec můj 29. dubna 1833. náhle zemřel. Já jsem se sice hned po pohřbu chtěl vzdáliti z Chyžného, ale církev mne nepustila, leč jedno-

hlasně mne vyvolila za svého budoucího faráře. Ale neměl jsem ještě kanonických let. Superintendent Jozeffy (výtečný národovec slovenský. Pozn.), u něhož jsem byl před rokem zkoušku kandidatní složil, vzal mne zase s okolními faráři k přísné zkoušce, a když jsem i tu dobře obstál, dispensoval mne od chybujících mně let kanonických a vysvětil na úřad kazatelský, s tím doložením, že ještě jako kněz, opatřiv si administratora, půjdu na universitu. Tak jsem byl r. 1833. dne 12. června do církve slavnostně uveden.

Rok nato, totiž r. 1834. dostal jsem za administratora církve Sama Chalupku, a tak jsem se spolu s Karlem Bradovkou, teď farářem v Kameňanech, vybral nejprv do Vídně, kdež jsme si chtěli zaopatřiti průvodní listy do Německa, což však šlo velmi těžko.

Neboť pro výtržnosti, které se nedlouho před tím byly udály ve Wartburku, kdež němečtí burši z Jeny, Dobrosoli atd. četně shromáždění u přítomnosti několika professorův a množství lidu ze všech stavů zapálili večer veliký oheň a za řečnění a zpívání svobodomyslných písniček hodili do ohně kaprálskou hůl, pruskou důstojnickou šněrovačku a ruskou knutu, a spálili to slavnostně; tedy rakouský ministr Metternich jednoduše zakázal návštěvu německých universit občanům rakouským.

Proto jsem já svým a svého přítele jménem nejprv bezvýsledně žádal uherskou kancelář, až když jsem za celých šest neděl neustále chodil a prosil, naposledy se přece kancléř Revický slitoval nad námi, a my jsme dostali průvodní listy, ne sice jak jsme žádali do Jeny nebo Dobrosoli, kdež bychom dostali i stipendia, ale jen do Berlína: ‚zum ausschliesslich alleinigen Besuche der Berliner Universität‘...

Řekl jsem příteli, že pospíchám rychle do Prahy a tam se aspoň za deset dní zdržím. On se zase osvědčil, že ten čas zdrží se ve Vídni a po desíti dnech vyhledá mne v Praze.

Sedl jsem tedy s malým svým příslušenstvím na dostavník a spěchal jsem do milé matičky Prahy, kam mne nesly všecky moje myšlénky a city. V Praze jsem znal Ammerlinga a Štulce, kteří mne r. 1833. v Chyžném byli navštívili. Sesednuv v hostinci na Poříčí, vyhledal jsem nejprv Amerlinga, na Karlovu náměstí (tehdy Dobytčím trhu), který mne přátelsky uvítal a potom zavedl k mému krajanovi, k slavnému Šafaříkovi, jehož jsem našel pohrouženého v knihách; jakmile však řekl jsem mu, že jsem jeho krajan a blízký jeho rodisku, vstav od stolku vítal mne srdečně a doptával se na své rodisko Kobeljarovo, i na své známé v Gemeru, potom i na cíl mého příchodu. Když jsem mu pravil, že byla dávná moje tužba, viděti staroslavnou Prahu i její přemnohé památnosti a nade všecko poznati koryfeje československé literatury, neboť kromě Vaší Vysoké učenosti, řekl jsem, přál bych si ještě hlubokou úctu proukázati slavným českým mužům: Jungmannovi, Palackému, Presslovi a Hankovi, odvětil mi Šafařík: ‚K těm vás já sám doprovodím, a památnosti pražské vám poukazuje pan Amerling.‘

Šli jsme tedy nejprv k Jungmannovi, potom k Palackému, ti oba se mne vyptávali o stavu našich škol, se zřetelem na národní spisovnou řeč a literaturu na Slovensku, a vyslovili se, jak by to žádoucno a prospěšno bylo, kdyby aspoň naši theologové, kteří chodí na německé university (evangelíci) v Praze se trochu pozdrželi a obeznámili, což jsem já z plné duše potvrzoval. Potom jsme šli k Presslovi. Byla to upřímná a milá duše ten Pressl, s nímž jsme se milo rozhovořili, a on nás všecky tři pozval na druhý den k obědu. I dostavili jsme se všichni. U něho přišla na stůl samá česká jídla a české víno mělnické. Mezi obědváním vyzval mne Pressl, abych se Šafaříkem hovořil po slovensku, že by nás rad poslechl. Já jsem ochotně poslechnul. Šafařík však na můj slovenský hovor podotknul, usmívaje se, že právě i on tak hovořil od dětinství, ale že mu to teď těžko připadá, neboť že už cele navyknul na češtinu. Přítomným hostem, jmenovitě sestře Presslově, zdálo se, jako bych mluvil jaksi po polsku. Po tak milém besedování rozešli jsme se.

Na třetí den mne vedl Amerling — neboť jsem Šafaříka nechtěl dále obtěžovati — k Hankovi, kterého bylo lze vždy nalézti v jeho milém museu; tak jsme ho i my našli, a on s příkladnou úslužnosti a trpělivostí ukazoval mi staré české rukopisy, nejstarší vydání písem svatých atd. Tato návštěva byla pro mne opravdu velmi poučna.

V následující dni mne ještě Amerling vodil po městě, ukazuje mi pro mne velmi zajímavé památnosti pražské, na které málo které velměsto Evropy je tak bohato jako Praha. Odvedl mne i na Žižkov (vrch) a na Vyšehrad, rozprávěje mi o historických tam se odehravších událostech. Večer mne vedl ještě do klubu čili kasina mladých českých literatů, kterých jména se potom proslavila na obzoru české literatury, a jejich ohnivými řečmi byl jsem i já nadšen a oduševněn. Ve čtvrtek v podvečer šli jsme do českého divadla; tam hráli právě: „Praha v jiném dílu světa", a hráli dosti dobře. Já však jsem se nejvíce ohlížel po obecenstvu, a k mému velikému překvapení a zármutku viděl jsem divadlo odpolou prázdné, v parterru nemnoho měšťanů, jak se mi zdálo, nižší třídy, na galeriích řemeslnické tovaryše a učně, a panské lože téměř všecky prázdné To všecko mé srdce příliš zarmoutilo a rozželilo, a to tím více, neboť když jsem chodil po městě, zřídka jsem uslyšel hovořiti česky, vyjma nižší a chudobnou třídu lidu. V hostincích, v krámech i na ulici, všude panovala němčina. A tu mi ještě uvízlo v hlavě, když jsem jel k jedné stanici s dámou z Kutné Hory a promluvil jsem k ní po česku, jak mi odsekla v němčině, že u nich každý vzdělaný člověk hovoří po německu, a velmi pohrdlivě na mne pozírala, že v Čechách česky hovořím.

Všecky tyto trpké zkušenosti rozželily moje srdce, že jsem s myslí skormoucenou spěchal na hospodu, přemýšleje cestou: či by opravdu matička Praha, tato perla a duševní metropole západního Slovanstva, měla býti pro nás ztracenou a utonouti

v moři německém? A či by tak i moje drahá vlasť, to milé Slovensko, které z Prahy dostává svůj duchovní život, mělo zaniknouti v moři cizím? Ne, to nesmí býti, to se státi nemůže! V takých myšlénkách pohrouženému přišla mi na mysl polská píseň: ‚Jeszcze Polska niezginęła póki mi żijemy —‘ a na tento nápěv se mi jako od srdce vinuly sloky mé písně: ‚Hej, Slováci!‘ Vkročím z ulice do své jizby, zapálím svíci a tužkou napíšu do svého denníku všecky tři sloky; píseň byla hotova. Tak hle, když jsem nejprv oduševnělý ohnivými řečmi mladých literatů maloval si v mysli růžovou budoucnosť českého i svého národu, jakby omráčený zůstal, skoro byl bych upadl do pochybování — ale víra i naděje lepší budoucnosti přelomila konečně všecky mé pochybnosti, a tato víra vyrazila se z hlubin duše mojí v písni: ‚Hej, Slováci!‘

V tomto čase došel můj přítel Bradovka z Vídně, upozorňuje mne, že už minulo deset dní, které mi jaksi náhle prchly, a těžko mi věru bylo s Prahou se loučiti. Šel jsem k Šafaříkovi, který mi uložil, abych v Berlíně professora sanskritu Boppa od něho pozdravil a jeho se otázal, proč ve své srovnavací grammatice sanskritu s němčinou, latinou a řečtinou o slovančině celkem mlčí?!

V Berlíně jsem poslouchal slavné učence toho času Neandra, Marheinecke a j., a navštívil jsem i Boppa s pozdravením od našeho Šafaříka; Bopp mne ujišťoval, že za nedlouho má následovati porovnavací grammatika sanskritu se slovančinou atd.

Z bohaté královské bibliotheky berlínské vypůjčoval jsem si nejvíce staré kroniky o Slovanech, které mne velmi zajímaly, zvláště o vyhynulých kmenech na Pomoří, Odře a Labi. Nedalo mi pokoje, a hned po dokončeném prvém semestru, na velikonoční prázdniny, vybral jsem se po Odře na malém člunku do Štětína, kdež jsem obhledl si rozličné starožitnosti a náhrobky bývalých knížat Boguslavův. Ze Štětína jsem se plavil na kupecké lodi přes tak řečený Haff do Svinemünde, kde je pruský vojenský přístav nákladně stavěný. Tu jsem poprvé s úžasem patřil na širé moře. Odtud přeplavil jsem se na ostrov Rujanu, který jsem křížem krážem procestoval po Arkonu, kdež stál někdy slavný a bohatý chrám Svantovitův, který rozbořili Dánové. Na ostrově jakož i na Pomořanech viděti dosud mnohé mohyly, z nichž vykopávají zbroje, šperky a jiné starožitnosti, které skupují nejvíce Angličané. Při jednom kostele viděl jsem i zazděnou t. zv podobiznu Svantovítovu, pravdě podobno, žrece pohanskoslovanského. Vidno i obětnice v skále vykřesané a všeliké domácí nástroje z křemene, kterého tu všady hojnosť.“

O návratu svém piše Tomášik:

„Pěšky pustil jsem se na Wittenberg, Hallu, Jenu, Götingy, kdež jsem všady nějaký čas pobyl atd. až do českých Teplic, kdež jsem se již scházel s mladými Čechy, kteří i hovořili i smýšleli po česku, a potom do Lovosic a odtud do zlaté stověžaté Prahy, v níž jsem se cítil jako doma, a zašel do chrámu sv. Víta a ku královskému hradu, odkudž jsem se kochal pohledem na to krásné

město, na Vltavu a okolí, a pak ponavštěvoval své známé. Na zpáteční cestě navštívil jsem i Český Brod, Čáslav a Něm. Brod, potom jsem zabočil do sesterské Moravy. Ve Vídni jsem se málo zdržel, ale pospíchal dále pěšky na Prešpurk a odtud, abych poznal i slovenské kroje, cestoval jsem na Trnavu, Modru, Nitru, Trenčín, navštěvuje národovce a pozoruje náš lid a jeho mravy, řeč a oděv. Z Trenčína šel jsem na Turec, Liptov do Levoči, tam jsem si u bratra Pavla odpočinul, a tak jsem v létě r. 1835. konečně dorazil domů, kdež mne už toužebně očekávali.

Po svém návratě poslal jsem svůj Cestopis na ostrov Rujanu Kuzmánymu, jenž ho dal vytisknouti ve své „Hronce"; Fejérpatakymu (Bělopotockému) ale poslal jsem píseň ‚Hej, Slováci!', která vyšla v jeho kalendáři. Později celý svůj cestopis, jakož i original písně ‚Hej, Slováci!' dal jsem do musea ‚Matice Slovenské', a teď tam tedy rukopis můj leží pod závorou, prach a moli ho sežírají . . ."

O své literarní činnosti zmiňuje se Tomášik nejvýš skromně a stručně. Píše: „Do Štúrových novin posýlal jsem zprávy a dopisy, a v ‚Orlu Tatranském' vyšla moje pověsť ‚Hladomra'; psal jsem nejvíce pod pseudonymem Kozodolský.

Fejérpatakymu jsem posýlal básně, písně, bajky atd. pro jeho kalendář, a jednu veselohru: ‚Svadba pod Kohútom', ale v čas revoluce Košutovi náhončí, kteří přepadli Fejérpatakyho dům a spustošili jej tak, že i dlažbu vytrhali, rukopis dostali do rukou a rozdrápali jej. Opis však vzal ode mne Sreznĕvskij, bývalý professor na universitě v Charkově a potom v Petrohradě, který cestuje po Evropě i Slovensko navštívil a u mne se zdržel. Když r. 1841. usnesli se superintendenti Jozeffy a Szeberinyi vydati nový evangelický zpěvník, pozvali i mne do výboru, a ve zpěvníku tom vyšly ode mne 24 nábožné písně, jakož i modlitby.

V časopisech ‚Orol' a ‚Sokol', které v rozličných letech vydávali Kalinčák, Dobšinský a Pauliny-Tóth, vyšly ode mne tyto novelly: ‚Bašovci na muránskom zámku', ‚Sečovci, velmoži gemerskí', ‚Odboj Wešelinou'. V matičném nár. kalendáři pak: ‚Wešelinovo dobytie Muráňa', za kterouž novellu jsem od ‚Matice' dostal odměnu a j.*) Tamže vydal jsem i básně a hymny. V ‚Letopisech Slovenskej Matice' otištěny moje články historické: ‚Uhorsko a Uhri', ‚Pamätnosti Gemersko-Malobontské', a to: Doba předkřesťanská čili staropohanskoslovenská v Gemeru, Doba příchodu Maďarů do Gemeru, Doba tatarského pustošení v Gemeru a Doba tureckých nájezdů a doba husitská." Německy napsal Tomášik: „Denkwürdigkeiten des Murányer Schlosses" atd. „Úřadoval jsem," dodává ještě, „jako děkan, konsenior a potom senior gemerský, kteréž úřadování mi překáželo, že jsem v literatuře nemohl tolik pracovati, jako bych si byl přál."

*) Připomínáme zejména historickou pověsť „Malkontenti", plnou krásných písní.

Toť vše, co nám o svém velečinném životě vypravuje náš staroušek. Nejstručnější ocenění však tohoto ducha bylo by mnohem delší. Bohužel, jsem vázán místem, nemoha při konci roku protáhnouti článek tento do nového ročníku „Slovanského Sborníku“. Dodávám tudíž krátce jen několik slov.

O tom, co je na Slovensku kněz, kněz uvědomělý, jen málo kdo má ponětí. Toť opravdový žrec svého lidu, buditel, vůdce v zápase o národnosť a pravý otec, pohostinný Slovan všem lidem dobré vůle.

Samuel Tomášik nebyl v životě šťasten. S prvou manželkou, šlechtičnou, musil se dáti rozvésti, nemoha hověti jejím rozmarům. Z druhého manželství, velmi šťastného, měl tři syny a dceru. V nejlepším věku odňala mu je všecky smrť! Nejstarší syn Pavel, jemuž i Palacký sliboval skvělou budoucnosť na poli slovanské vědy, umřel na počátku své dráhy životní. Dcera skončila smrtí tragickou, taktéž i druhý syn. Třetí, Samko, byl už kaplanem při otci, šel se koupat „do vody tak tiché a mělké, že se nepamatuje, aby voda taká připravila človèku smrť“, a donesli ho zpět mrtvého . . .

V církevním svém povolání pracoval Tomášik neohroženě k tomu, aby církve evangelické nemohlo použito býti — ve smysle hrab. Zaye, který chtěl slučovat maďarské kalviny se slovenskými lutherany! — k otročení lidu slovenského, nýbrž aby sloužilo svému prvotnímu cíli: k osvětě, zušlechťování a blahobytu. Tomášik stál v čele ruchu, který stvořil slovenská — teď bohužel Maďary ubitá a oloupená gymnasia! Sotva byl zvolen seniorem, dokázal toho, že na gymnasiích zavedeno pro Slováky vyučování slovenčině, a že ustanoven byl za děkana theologické fakulty distriktní výtečný učitel slovenčiny a paedagog znamenitý Michál Hlaváček. Když pak přibyla Tomášikovi posila v proslulém tvůrci svatomartinského memoranda, v tehdejším gemerském podžupanovi Štěpánovi Marku Daxnerovi, netrvalo dlouho, a Slováci otevřeli nové samostatné gymnasium ve Velké Revúci. Veliká zásluha udržování a rozkvětu gymnasia tohoto náleží pilnému Tomášikovi. Rozkvětu takého se odpůrcové slovenského národu nenadáli. Domnívaliť se, povolujíce slovenská gymnasia, že zaniknou záhy pro chudobu lidu, pro nedostatek prostředkův. Ale když viděli, co se děje, počali prohlížeti jako z mrákot a strojili záhubu. Roku 1867. dostali se k moci a použili jí — jak už známo! co nejdříve; revúcké gymnasium zavřeli r. 1874. a budovu potupili hned prvý den. Marně hájil je Tomášik na konventě seniorátu gemerského — řeči jeho dbáti více třeba nebylo . . .

Život našeho Tomášika je tedy nepřehlednou řadou zápasův a utrpení. Tuť lze již pochopiti, proč pěvec tak genialní, pěvec, který dovedl všemu slovanskému lidu tak k srdci sáhnouti hned svou první písní, téměř umlkl, alespoň záhy umlkl, sotva napsal asi padesát písní, ještě teď velice krásných, oblíbených a také na Slovensku z velké části zpívaných.

Po padesát let věděl málo kdo v Čechách, že je pěvec písně „Hej, Slované!“ dosud na živě, a že pěvcem tím šťastným je Slovák Tomášik. A sotva národ náš, náš drahý český národ zvěděl o tom půlstoletí nepovšimnutém pěvci naší „Marseillaissy“, vydral se mu cit z prsou a poslal tam do hor gemerských, pod Tatry požehnané, jež nám daly Kollára, Šafaříka, Štúra a Tomášika, svůj radostí rozčilený pozdrav — pozdrav úcty, skutkové vděčnosti a lásky!

Jan Alois Matejko.

Jeho život a činnosť umělecká.

Napsal K. B. Mádl.

(Dokončení.)

Názory naší doby pozbyly dávno oné naivnosti, které v požitku uměleckém nevadilo, že postavy v obrazech náboženských neb historických byli současníci krojem a zhusta i tváří i svým konáním. Kritický její duch vše vlastnímu zbystřenému soudu podrobující dopracoval se historické správnosti a této pak od umělce také vyžaduje. Požadavek ten v malbě historické prvně se vyskytlý, šíří se dnes i na sujet náboženské malby, ano též v interpretaci dramatickou. Zevně vymáhá historickou správnosť místa, kroje, zbroje, nářadí. Matejko položil základ toho v Ubiorech, kde po sedm století stopuje kroje polské společnosti, od krále a jeho dvořanů ve všech vrstvách obyvatelstva, magnátů, šlechty, rytířův, duchovních, učenců, měšťanů, cechův a bratrstev až po chłopi, židy a kata. Uvažme, že tato sbírka jest výsledkem archaeologických studií mladíka teprve dvaadvacetiletého. Zde položil jen základ, neboť po všechna léta následující neustal v těchto studiích, a každý nový obraz obsahuje zase překvapující hojnosť detailů archaeologických. Uvádí-li nás umělec ve dvorní společnosť Zikmunda III. nebo ve vojenský tábor Bathoryho a Soběského, na náměstí krakovské neb v ložnici Přemysława, vše zde od křišťálové karafy až po stilich a šperk na hrdle, od koberce na zemi prostřeného až po pancéř královský, jest historicky správné, dobou vždy, a začasté i nalezneme zde věrný, vlastní kroj osob jednajících. Než při tomto bohatství archaeologického detailu nepostřehneme zde nejmenšího rysu professorské učenosti, který by ději a životnosti postav byl na závadu asi jako na obrazech Alma-Tademy. Matejkovi jde předem o to, aby jeho postavy nejen v kroji, stroji a v podobizně sebe přísnějším požadavkům odpovídaly, ale aby též živé, pravdivé, přirozené byly, nemaluje loutky, ani moderní lidi v historický šat oděné, kterouž neblahou vlastností většina dnešních obrazů historických bolestně trpí.

Umělec zde dobře si uvědomil, že vlastní podstata osob v historickém obraze náleží jen ve správnosti a přesnosti archaeologického detailu, že tento jest jen spolehlivým a nutným pro-

středkem ku cíli, ale hlavní jádro že v historickém portretu spočívá. Přechodním stupněm k tomuto jest ovšem podobizna současníků, a Matejko jest také dnes nejlepší portretista polský. Podobizny jeho, četné sice, ale poměrně málo veřejně známé, nesou všechny známky velkého umělce, jich posa a pohyb vždy důstojné, pohlaví, stáří a hodnosti přiměřené, hlava hlubokého výrazu, v němž jako v zrcadle povaha celého člověka se obráží, jako v podobiznách D. Gilewského, kn. Marcely Czartoryjské a j.

Jako kroje studoval Matejko též staré podobizny z mincí, miniatur a náhrobků, avšak co tyto hlavně nedokonalostí prostředků rysy podobné sice, ale ztrnulé a nehybné podávají, dovedl vložiti umělec již ve studii vřelý jarý život a celý charakter. Sem spadají portrety biskupa Bodzanty dle současného medailonu, pak Vladislava Slezského dle pečeti, královny Jadvigy, Vladislava Varmenčíka a Ludvíka I. Ze samostatných podobizen historických ale nejvýše stojí hrdinná postava chrabrého válečníka Jana Vlčka z Čenova (1876), v jeho široce rozložených údech, mohutně koncipované hlavě celá povaha udatného bitce a bystrého vojevůdce jest obsažena.

Na samém rozhraní historické podobizny a historického děje stojí Stanczyk a Kopernik. Na prvním sedí šašek královský, se kterým se na obrazech Matejkových tak často setkáváme, sám v komnatě u otevřeného okna, kde na nočním nebi kometa se zaleskla; zlé znamení, neboť na stole leží uzavřená zpráva o ztrátě Smolenska. Zde sedí zadumán, zasmušeným zrakem před se pohlížeje jak polský Jeremiáš; a za ním otevřenými dveřmi proudí sem světlo a hluk bezstarostného plesu. A jako v tomto nad neštěstím milované vlasti žalně přemítajícím muži vytvořil Matejko jednu z nejobsáhlejších a nejúchvatnějších postav, tak zase v Kopernikovi vytržení učence v momentu gigantického jeho objevu mistrně zobraziti dovedl. Ve všech obrazech Matejkových, prvními počínaje, nejlepší postavy jsou muži, pak děti. V prvních rozvinuje Matejko celou stupnici charakterů a pocitů a jeho muži jsou všeho, co umělec v jejich podobu a pohyb vkládá, také schopni, jsouť slovem celí muži, a tito právě dodávají umění polského mistra ráz osobitý, jakým moderní výtvory umělecké nejvýše pořídku vykázati se mohou, ráz síly a mužnosti. Ti bohatýři a magnáti, rytíři, zbrojnoši a chłopi, kteří obrazy Matejkovy oživují, jsou vpravdě muži historičtí, třeba často bezejmenní, ale vždy muži důstojní a hodní zasáhnouti v děje vlasti měrou, jakou mistr jim vykázal. Matejko touto svojí mohutností očistil pobledlé typy králů a bohatýrů polské minulosti, znova je oživil, nového ducha v ně vtěliv vrátil je opět národu a dějinám. Sigmund III., Štěpán Bathory, Jan Soběský, Stanczyk, Skarga a všechny ostatní postavy tvoří nevyrovnatelnou galerii národních velikánů, jež národ, poznav v nich vtělené svoje o nich představy, s nadšením za své přijal. Ne tím se stal Matejko umělcem národním, že výjevy z historie národní zobrazuje, tak činili

mnozí již před ním, ale že vytvořil zmíněné postavy věrně historicky a celého ducha dějin a národní tradice obsahující.

Pravili jsme, že umění Matejkovo jest mužné; slovo toto lze na jednotlivou postavu, kresbu, komposici, barvu i techniku vztahovati, jen v tom spočívá vada, že též na postavy ženské. Ve mladších letech dovedl umělec měkkosť a něhu ženy, nevinnosť a prostotu dívky daleko šťastněji zobraziti nežli ve svých dílech časem pozdějších. Snad nejlepší z nich jest mladičká vnučka Víta Stwosza, slepého děda, kostelem provázející, kde tento třesavou rukou ohmatává díla svého dláta. Též v otrávení Bony nesnese postava, rysy a výraz královny značnější výtky.

Méně zdařilá jest postava nešťastné Barbory Radziwiłovny, tulící se k mladému manželu z libánků snad vlasaticí na nočním nebi se skvící vzrušenému. Sličné její rysy trpí jakýmsi chorobným přídechem, důkaz to, že malíř zde až ku mezím svého nadání zabočil. Vroucí cit milující ženy zobraziti není štětci Matejkovu dopřáno, ač hloubku bolu milujícího otce nad ztrátou vroucně milovaného děcka týž umělec mistrným způsobem představiti dovedl v Kochanovském nad mrtvolou Uršulky.

Světovou pověsť svoji založil Matejko velkými obrazy a jimi ji dosud udržuje. Zcela přirozeně, neboť jeho předmět a způsob podání, jakož i podstata historické malby samé vede ku malbě v přirozené velikosti. Menší práce polského umělce nepůsobí sice stísněně, ale přece zřetelně velkých rozměrů se dovolávají a v přirozené velikosti by pravého dojmu se domohly. Kdo viděl jen v reprodukci Sjezd Jagellovců s Maxmilianem u Vídně r. 1515., neb Zavěšení velikého zvonu na kathedralu krakovskou r. 1521., Spor Griffiny s Leškem a j. v., vždy sobě jistě original v rozměrech největších představuje, ač jsou všechny jen běžné velikosti. Jsouť v podobných obrazech pravidlem jednotlivé postavy oné mohutnosti a síly, jakou jsme co charakteristickou známku umění Matejkova seznali. Rytíř přinášející rozsudek královský, žalářník a vzdorný Macek Boskowič ve hladomornu sestupující vyrovnají se velikosti koncepce postavám na Holdu, Unii nebo Soběském, jako zase mohutností koncepce, smělostí skupin a velikým tahem linií Zavěšení zvonu a Sjezd jmenovaným arcidílům umělcovým úzce jsou příbuzny.

Obraz představující útěk Jana Kazimíra z Bělan před hordami švédskými, který mladý umělec, jak praveno již, za kratičkého pobytu ve Vídni začal a následujícího roku 1861. dokončil, zahajuje řadu velikých komposic. Při všech stopách mladého umění prozrazuje onen velký rys, jakým Matejkova pozdější díla se vyznamenávají. Podobně i Zabití Wapowského, týmž rokem domalované. Zde již vyniká jasnosť a přehlednosť u vypravování. Z četných postav tohoto obrazu vystupují zřetelně postavy, jež pohybem a výrazem celý údaj, příčinu i způsob zákeřnického zavraždění kastelána vavelského Janem Zborowským vyprávějí, jen stísněnosť skupin a nedostatečná hloubka ruší celkový dojem Wapowského, stejně jako mnohého pozdějšího

díla, zvláště Rejtana. Stojíce před tímto obrazem nechápeme, kterak osudný sněm varšavský r. 1772. v sále tak nepatrném odbývati se mohl, nechápeme, že by ta síla osob v malém koutě komnaty směstnati se mohla.

Jest dávno známo, že perspektiva linearní a vzdušná jest kamenem úrazu Matejkova umění. Stěny síně v Unii neustupují dosti do hloubky, v kostele při Kázání Skargově jsou všechny postavy stísněny na malý prostor, Bathorymu nedostává se hloubky ve kraji, jako Soběskému a na Holdu pruském jsou diváci na balkonech příliš malí a zase příliš určité a ostré barvy. Úkaz tento vzhledem k ostatním vysoce vynikajícím přednostem štětce Matejkova stává se velmi nemilým na úkor nerušenému požitku uměleckému. Vysvětlením a omluvou jest notorická krátkozrakosť malířova. Pokud porušený zrak plochu mu přehlednouti dovoluje, nenalezne zajisté oko sebe bystřejší poklesku ve kresbě, modellaci nebo barvě, proto jednotlivé postavy a předměty nesnesou výtky co do provedení. Ani komposice skupinová nemá značných vad, ji přehledne umělec snadno na malé skizze, ale u provedení ve velkém zhusta celek rozpadá se na mistrné jednotlivosti, na vzorné skupiny, postavy a výtečné hlavy, a jen velikosť vodivé myšlénky a barevné komposice dovede vše spojiti v mohutný celek, kde nejednou první zběžný pohled vady perspektivní přehledne. Ku pokleskům perspektivním druží se ještě poklesky ve vedení a rozvrhu světla.

Vyjímajíc menší obrázek Vernyhory maluje Matejko výlučně ve světle lokalním, v plné záři dne, řídce za jasné noci. Velkých partií stínových, jimiž by jednotlivé skupiny zatlačil a jiné zvedl, Matejko nemiluje. Ani toho nedbá, že v komnatě uzavřené, kam světlo lomené a odražené dopadá, barvy té síly a jasnosti míti nemohou, jako při scenách pod širým nebem, ano ne právě zřídka se stává, že u některých postav marně vrženého stínu hledáme. Za to netají se malíř se zálibou pro křižující se různé světlo. Zde na předním místě slušno jmenovati Vernyhoru, který za plnoměsíčné noci při rudé záři polního ohně četnému posluchačstvu věstí; pak pod hvězdným nebem sedícího Koperníka, jehož spodní část svítilna ozařuje, a Ivana Hrozného.

Skarga, Unie, Rejtan, Bathory, Hold a Soběský jsou z různých reprodukcí příliš známy, než abychom popisy a líčením jednotlivým se zde zabývali. Hledě ku volbě látky a způsobu pojmutí a provedení všem, Rejtana vyjímaje, jest společný klid a vážnosť, ba vznešenosť děje. Jen ve Skargově kázání křižují se tyto vlastnosti s hlubokým dojmem, stísněností a moralním zdrcením dvora Sigmundova plamennou výmluvností kazatele vyvolanou. Tomuto dojmu podléhá vše, král stejně jako kancléř jeho, kardinal Gaetano a arcibiskup Kamkowski, královna i její komonstvo. Účinek mluveného slova, v živějším pohybu řečníkově značný na posluchače, z nichž nikdo zpříma pohleděti se neodvažuje, nemohl být výrazněji a přesvědčivěji ve

mluvu štětce přenešen, než jako zde se stalo. Umělec důvodně omeziv na minimum pohyb posluchačů, jen psychologickou hloubkou a dle povahy různosti výrazů tváří domohl se velikých výsledků.

Vzrušenější a živější jsou postavy a skupiny v Unii lubelské. Poslední slovo smlouvy domluveno, nyní král v pravici kříž pozvedá a vše zde klesá na kolena věrnosť přisahajíc. Skupiny se rozstupují, linie nabyly rozmanitosti, kdežto na předešlém obraze jsou více přímé a spojité.

Největší výše dostoupil Matejko v Bathorym, v něm rozvinul veškeré bohatství svého ducha, veškerou sílu barvy, napjal všechny síly. Žádný z předcházejících obrazů jeho, ani z následujících po našem soudu, Bathoryho nedostihnul. Volba předmětu pro dějiny Polsky vysoce významného, volba momentu, kdy veliké pohnuté sceny bitevní a vášnivá vyjednávání již minuly, a nyní jemné napjetí před konečným rozhodnutím tak mistrně v králi a klečícím před ním velmožem charakterisovány, vše jest stejně výtečně promyšleno, jako celá ta bohatá řada znamenitých hlav a nedostihlé provedení technické.

Co do zvoleného momentu, kdy tedy bouřné výjevy a vášnivé činy ustoupily závěrečným scenám, kde předcházející příčiny a následující důsledky jako na břitkém ostří se vrcholí v plodném momentu, jest Hold pruský dne 10. dubna 1525. na náměstí krakovském, Bathorymu velmi blízký. I zde klečí v plné brni Albrecht Pruský v průvodu obou synů svých, Bedřicha Lehnického a Jiřího z Anšpachu před králem Sigmundem I. slib věrnosti a poddanosti na rozevřené evangelium skládaje. Kdežto v Bathorym průvod ruských poslů ze Pskova přišlých podélnou komposici vyžadoval, a vojenské ležení co do pompy prostší býti musilo než jako v Holdu, kde majestát královský plným leskem se rozvíjí a komposice více centralní možná byla.

Takovou jest i v Soběském před Vídní. Veliké dílo dokonáno, město osvobozeno, ležení dobyto, nepřítel zahnán. Hrdinný král ve středu obrazu na koni sedí, odevzdávaje legatovi svému pověstný dopis počínající: „Přišli, viděli jsme a Bůh zvítězil.“ Kol krále bohaté skupiny velmožů polských, jemu naproti přijíždějí vojevůdcové němečtí. Již v Holdu trpí celistvosť dojmu mnohým obličejem, který beze zvláštního důvodu z obrazné plochy ven pohlíží, a tato vada stupňuje se měrou nepříjemně velikou v Soběském. Obraz má býti dílem o sobě uzavřeným, výjev představený má přirozeně osoby súčastněné interessovat, obličeje ven na diváka před obrazem hledící patrně stávají se stafáží jen zbytečnou. Nad hlavou Soběského vznáší se bílá holubice a celou klenbu nebes přepíná oblouk duhy, symboly míru. Tuto náklonnosť k symbolistice pozorujeme na mnohých obrazech Matejkových: na rakvičce Uršulky Kochanowské leží loutna se strunou přetrženou, při Stanczykowi kometa na nebi neštěstí vlasti předpovídá, jako vlasatice nade dvorcem Radziwiłło-

vých a ponurá tvář podobizny královny Bony příští osudy novomanželů zvěstuje.

Vyčtené zde veliké obrazy nepředstavují výjevy prudce pohnuté, osoby vzplanulou vášní zmítané, tedy sceny dramatickým životem uchvacující, všechny proniká vážný, opravdový, vznešený klid děje. Jen obě bitvy, Warnenská a Grunwaldská, mezi pracemi Matejkovými stupňují prudkou dramatičnosť výjevu, jejíž zárodky v Rejtanu leží. Avšak spletitosť skupin a vášnivosť postav Matejko daleko tak šťastně neovládá, jako dovede rozvrhnouti a jasně předvésti výjevy klidnější, čímž obě bitvy na mnohých místech nejasností, nejednou i brutalností trpí, ač při omezenějším počtu osob Matejko i unášející dramatičnosť zoufalého zápasu na život a na smrť jako v Zavraždění Přemysława 1296. přesvědčivě zobraziti dovedl.

Charakteristika Matejkova umění nebyla by úplná, kdybychom o barvě a koloritu jeho mlčeli, mělyť oba tyto podstatné elementy umění malířského valný podíl na Matejkově úspěchu.

Dnes jsou naše požadavky ve příčině barvy a koloritu daleko vyšší, nežli před třemi neb pěti desítiletími, i při obrazech, kde látka a účel podmiňuje neb aspoň dopouští, aby na formu a linii kladl se největší, třeba absolutní důraz, nabývá otázka koloritu značné váhy. Kresbou, linií působí umělec na kruh diváků dosti omezený, porozumění její, vycítění jejich krás vyžaduje člověka vytříbenějšího vkusu, nejednou znalce. Barvou, koloritem působí však umělec na kruhy nejširší, které i v přírodě a skutečnosti také nejdříve předmět barvou svojí vábí, později teprve formou. Proto domáhá se kolorista úspěchu daleko většího a pro okamžik snad i rozhodnějšího nežli malíř, který správnosti a ladnosti kresby před skvělostí barvy přednosť dává. Než Matejko není koloristou v tomto smysle. Jeho barva jest skvělá, jeho paleta bohatá, jeho kolorit plný a sytý, ale umělec vše to dokonale ovládající spojuje s charakteristikou, kresbou v celek homogenní, kde žádný z těchto elementů podřízen není více nežli jak podstata uměleckého díla žádá, nepředstihuje také přes vykázanou míru ostatní. Jakými důležitými součiniteli v obrazech Matejkových jest komposice skupin a linií, charakteristika hlav a postav, kresba a modellace, o tom výše byla řeč a k těmto přednostem přistupuje barva a kolorit.

Kdyby skvělosť, sytosť a hloubka barvy, dokonalé zachycení effektů světelných ve třpytivém kovu, lesku látky neb reflexů barevných samy vyvážily pojem koloristy, Matejko by již tím ku předním náležel. Ale štětec Matejkův vyniká přednostmi hlubšími. Barva jeho i kolorit má charakter osobitý, jejich mužná rázność daleka jest mělkého effektu, na masy diváků vypočteného. Jako postavy Matejkovy téměř do jediné jsou mohutně koncipované, plné života a jaré síly, tak barva jeho podobně má řídkou hloubku a sílu a vzácný charakter. Bohatství barev nezaměňuje Matejko s pestrostí. Tomu plnou rozvahou umělec se vzpírá, odívaje postavy svých obrazů důstojnosti, povaze a důležitosti jich

přiměřeně a historicky věrně, barvou tyto vlastnosti doplňuje. Kvalita i kvantita barev na Matejkově obraze jest stejnoměrně rozvržena, v koloristickém ohledu hlavně rovnováha jejich, rozvážné rozdělení barev teplých a chladných, jasných a temných tvoří vždy z děl Matejkových celky harmonické. Jen jedno sluší vytknouti: vyslovenou zálibu pro dvě barvy, červeň a žluť. Zvláště první z nich zhusta celou plochou obrazu jak ostrý ton proniká, nejen že velké plochy šatů a koberců jí se skví, ale červeň přes míru dovolenou přiměřuje Matejko i karnaci nažin, kde až rušivě na zarudlých kloubech hlavně vystupuje.

* * *

Ze slovanských umělců netěší se druhý takové známosti a popularitě v Čechách jako Matejko. Že z českých rodičů pošel, jest okolností vedlejší, jest přes to vše přece jen Polákem v nejplnějším slova toho významu, ale Matejko jest nám vedle pokrevenství národního tím příbuzný, že udeřil na strunu, jež také v českém umění nejčastěji a nejzvučněji se ozývá. Stejně jako Polákům jest i nám historická malba sympathickou, a nejlepší práce českého umění také z dějin našich jsou váženy.

Matejkovy obrazy od Rejtana až po Bathoryho v Praze vystavené nalezly nejen vřelé účasti velkého obecenstva, ale našim umělcům i těch poměrně málo děl, jež viděli, bylo pravou školou, jejíž vliv snadno lze ve výtvorech jejich stopovati. Právem ukazovalo se — ať jen některých dokladů vzpomeneme — na sledy Matejkových vzorů ve všech mladších dílech Brožíkových až po jeho „Poselství", jež přece teprve za umělcova pobytu v Paříži vzniklo a stejně též technika i barva (tato sice dle nadání umělcova v míře skrovnější) v Alešově obraze „Jiřík Poděbradský a Matiáš" vliv štětce Matejkova jeví. Že dnes vliv tento u nás vymizel, nese vinu zajisté okolnosť, že od r. 1876., kdy Ivan Hrozný na Žofíně byl vystaven, Praha žádného pozdějšího obrazu Matejkova neuviděla. Dojista však nejlepším důkazem, kterak Matejko u nás byl pochopen, jaké jeho umění u nás nabylo vážnosti, bylo vyzvání k mistru, aby přijal ředitelství pražské akademie umělecké. Tehdá mnoho jsme si slibovali, stane-li se Matejko ředitelem akademie; byl by se tím přirozeně postavil v čelo našeho ruchu uměleckého, jeho absolutní hodnota umělecká, jeho vzor a obezřelé vedení mladších sil nebylo by mohlo zůstati pro české umění bez blahodárných následků. Jím přišly by nové osvěžující elementy v českou malbu, a nebyly by to bývaly elementy cizí, ale nám sourodé a úzce příbuzné. Doufali jsme tehdy, že Matejko pražský ústav, který také nad ráz vyšší školy kreslířské sotva se kdy povznáší, byl zreformoval, jej na vyšší stupeň postavil. Naděje ty nebyly nikterak příliš optimistické, Matejko převzav vedení školy krakovské dokázal, že byl pravým pro to mužem. Rovněž bylo jisto, že Matejko byl by přivedl mladou generaci polskou s sebou do Prahy, že by tím polsko-česká vzájemnosť vřelejší se stala.

Matejko nabízeného místa nepřijal, cítilť dobře, jakými svazky ku vlasti svojí jest poután, čím jí povinen „Przyjaźń dla Czech — píše sám 27. května 1873. do Prahy — mieć mogę tak jak ją mam dziś serdeczną, ale ziemi mójej Polsce miłość ma należy: od téj więc wybór bezwzględny zależy."

Poláci v Sibiři.

(Polacy w Syberji przez Zygmunta Librowicza. Kraków 1884., str. 380.)

Sibiř jest jednou z nejlépe zbadaných a vylíčených částí říše ruské, tak že zevrubná díla, jež v jazyku ruském, polském, německém, anglickém, francouzském a švédském pojednávají o zemi této, tvořila by sama o sobě znamenitou bibliotheku. Jednomu však bylo v těchto spisech věnováno posud málo pozornosti, totiž pobytu Poláků v Sibiři, dějinám jeho, vlivu toho pobytu na ekonomický stav země, stopám Poláků v historii a rozvoji společenského života obyvatelů severního kraje, konečně zásluhám Polákův o vědecké prozkoumání Sibiře.

Mezeru tuto snažil se vyplniti Sigmund Librowicz nedávno vydaným spisem svým, v němžto pravdivě a nestranně vypravuje, co Poláci učinili pro Sibiř od nejdávnějších až do posledních časův, a jaké ve vzdálené zemi zůstavili po sobě stopy a zpomínky. A na tomto díle, výsledku pilných, svědomitých studií, zakládáme také řádky následující.

Již ve XIII. století, kdy Sibiř, jejíž jméno nebylo ještě známo, nenáležela Rusku, setkáváme se tu se dvěma polskými františkány jménem Jan de Plano Carpino a Benedikt Polonus, kteréž papež Innocenc IV. poslal r. 1246. do residence mongolského chana Gajuka, rozložené na jihu od jezera bajkalského, jednak aby odvrátili vpád Mongolů do Evropy, jednak také, aby obrátili národ tento na víru křesťanskou. Muži tito podali tehdáž důkladný a zajímavý popis Tatarův a Mongolů, jakož i Sibiře; práce polská je tudíž základem „sibiřské" literatury.

Po několika stoletích táhly do Sibiře již celé řady Poláků, zajatých ve válkách a pohraničných potyčkách Polsky s Moskvou, zvláště od času válek Stanislava Leszczyńského. Mezi těmi zajatci byli mnozí, jako na př. Nicefor Czernichowski, kteříž odvahou a statečností svou upevnili pak vládu Ruska v některých místech vzdáleného severu. Nastalo v tehdejších dobách také dobrovolné stěhování se Poláků do Sibiře, leč případy ty byly velmi řídké.

První větší počet Poláků byl vypovězen na Sibiř r. 1769. po konfederaci barské; Thesby de Belcour, francouzský důstojník ve službě konfederace, poslaný též na Sibiř, udává celkový počet vyhnanců na 5445 osob, mezi nimiž členy nejpřednějších rodin v Polsce. Z vyhnaných konfederatů barských jest nejpopularnějším Beniowski, jehož odvážný útěk z Kamčatky

a následující na to dobrodružné příhody uveřejněny byly skoro ve všech jazycích evropských.

Jiné oddělení Poláků posláno bylo na Sibiř po konstituci dne 3. května 1791. a následkem povstání Kościuszkova r. 1794. Nejtrvalejší památku z nich zůstavili po sobě kněz Bułhak a Jos. Kopeć, poručík pluku pińského, jenž ve svém denníku zajímavě vylíčil své příhody jakož i život a obyčeje Kamčadalův atd., převor Ciecierski, odsouzený ku práci v dolech sibiřských, jehož pamětník zaujímá jedno z nejpřednějších míst mezi spisy toho druhu. Také zápisky opata Ochockého obsahují zajímavé podrobnosti o charakteru a obyčejích lidu sibiřského.

Jiný, velký počet (900) zajatců přibyl do Sibiře po válce r. 1812. Byli to polští vojíni z armády Napoleonovy. Z vypovězenců těch se proslavili zvláště četní hudebníci vojenští, kteříž utvořili v Omsku úplnou hudební kapelu, pak Kwiatkowski, jenž vstoupiv do vojska ruského dosáhnul hodnosti důstojnické a založil školu trubačskou, odkud schopní a vycvičeni trubači byli přijímáni do pluků kozáckých.

Na Sibiř dostali se r. 1824. a 1825. též někteří vynikající členové vilenského spolku filomatův a filaretů.*) Na prvém místě jmenujeme básníka Tom Zana, jenž jako duše obou spolkův uvězněn byl v Orenburce. Vyšed z vězení zabýval se tento „patryarcha biedy“ soukromým vyučovaním a přírodovědeckým badáním kraje orenburského. Současně s ním přebývali na Sibiři z filaretů Jan Czeczot, známý pěvec „Piosnek z nad Niemna i Dzwiny“ a „Pieśni Ziemianina“, Suzin a Witkiewicz, jenž naučiv se tatarštině a prostudovav koran, vykonal ruské vládě mnohé platné služby u sousedních národů východních. Jos. Kowalewski vypovězen byv z Vilna odebral se do Kazaně, odkud jako nadaný orientalista byl poslán do Irkutska, aby se tu naučil jazyku mongolskému, mandžurskému, tibetanskému a sanskritu, načež měl se státi universitním professorem. Podjal se práce této s neobyčejnou horlivostí, při čemž v divokých krajinách východních bylo mu překonávati nesnáze všeho druhu téměř k víře nepodobné. Nasbíral na cestách svých tolik vzácností, že z nich byl pak založen ethnologický kabinet při universitě kazaňské, kde konečně Kowalewski stal se professorem jazyka mongolského. Nelze nám zde uvésti všecky jeho vědecké práce, jež vrhajíce úplně nové světlo na četné národy sibiřské mají velký, opravdu monumentalní.

Skrovnější, leč neméně užitečna byla činnosť vilenského filareta Jos. Łozińského, jenž vyslán byv na Ural, dostal později ve Vjatce učitelskou stolici mathematiky a fysiky.

Za panování cís. Alexandra I. r. 1828. přibyli na Sibiř členové t. zv. spolku patriotického ve Varšavě.

Revoluce r. 1830. jako zuřící bouře mořská zahnala tisíce Poláků na roviny zauralské, a to nikoli pojednou, leč skoro ne-

*) Viz článek „Na Litvě ticho!“ ve „Slov. Sborn.“ r. 1883., str. 566.

přetržitě průběhem více než desíti let. Počet vyhnanců zvětšil se ještě následkem nepokojův a spolků z r. 1839.—1848. Někteří z těchto nešťastníkův odsouzeni byli k těžké práci v dolech, jiná část ke službě vojenské, mnozí ku trvalému osídlení, ostatní k několikaletému pobytu na Sibiři. Většina náležela mladému věku.

Na základě manifestův a zvláštních úlev, ohlášených na počátku panování cís. Alexandra II., vrátilo se mnoho vypovězenců do vlasti; ale již v letech 1860.—1865. neblahé paměti bylo opět několikrát deset tisíc Poláků nuceno vystěhovati se na Sibiř!

Řadou manifestů v posledních dvacíti letech — posledním byl manifest cís. Alexandra III. — bylo skoro všem vyhnancům umožněno vrátiti se do vlasti. V Sibiři zůstali pak jen ti, kteříž majíce četnější rodinu a skrovný majetek, jehož byli ve vyhnanství nabyli těžkou prací v poměrech nejnepříznivějších, nepospíchali domů, pochybujíce, že by sešli věkem a stísněni těžkým osudem mohli zde nalézti přiměřené zaměstnání a počíti život nový, spokojenější.

Nyní zvětšuje se počet Poláků na Sibiři snad jen dobrovolnými emigranty, zejména takými, kteří nenalézajíce ve vlasti žádoucí výživy aneb nemajíce naděje, že by ji nalezli, spěchají na sever za chlebem anebo — zlatem.

Celkový počet Poláků, již v různých dobách jedli hořký chléb vyhnanství a snášeli jeho utrpení na Sibiři, páčiti lze na několik stotisíců. Všecky vrstvy společnosti polské měly tam zástupce. Byli tam členové rodin hraběcích vedle skromných proletářů, hrdí šlechtici vedle tichých rolníků; bojovníci, kteří před svou nucenou poutí na Sibiř ničeho neznali kromě meče a poháru, a jež teprv krutý osud vyhnanců naučil práci; měšťané, kteří ve vyhnanství se oddali rolnictví, řemeslníci, učenci, spisovatelé, kněží, mladí studenti, lékaři, umělci, přírodozpytci, učitelé atd. Byli mezi nimi chudí i zámožní, ale vyhnanství sblížilo všecky stavy, všecky třídy společenské, spojilo je v celek harmonický, vytvořilo jediný organismus. Zámožnější z Poláků vynikali dobročinností a chvályhodným udílením hmotné pomoci svým spolubratřím. V Tobolsku v té příčině proslavil se kníže Roman Sanguszko, odsouzený roku 1831. k doživotnímu pobytu na Sibiři. Taktéž Alf. Poklewski Koziełł a Zacharjasz Cybulski věnovali značnou část svých důchodů ve prospěch svých spolurodáků. A doma v Polsce získala si nesmírných zásluh o hmotné blaho vyhnanců Róża z hr. Łubieńskich — Sobańska,*) kterou Poláci v dopisech ze Sibiře nenazývali jinak nežli matkou aneb andělem vyhnanců, růží sibiřskou atd.

Vyhnanci tvořili ovšem velikou většinu polských obyvatelů na Sibiři, tak že naproti nim procento dobrovolných vystěhovalců jest nepatrné. V utrpení a touze neochladla láska k vlasti, neklesl duch vlastenectví, ano naopak povznesl se a zmohutněl.

*) Viz článek „Polské paní a dívky“. „Slov. Sborn.“ 1881. (ročn. I., str. 68.).

A ponětí o povinnostech ku vlasti změnila se tu leda v tom smysle, že nejeden vyhnanec teprve zde následkem chladné rozvahy nabyl přesvědčení o důležitosti těch zdravých zásad práce vlastními silami, té víry v realné, pravdivé idealy, toho politického „modus vivendi“ nynější Polsky, které tvoří nyní panující zásady vzdělané většiny národa polského.

Tyto zásady nynějšího polského programmata života nebyly ovšem jediné ze Sibiře přineseny do vlasti; ale nelze upříti, že vyhnanství bylo jedním z činitelů, kteří přičinili ku vzniku toho zdravého vyznání víry, jež káže Polákům, aby bez naděje a spoléhání na cizí pomoc hledali budoucnosti v domácích, rodinných a společenských zásobách a dobrých vlastnostech, v těch oborech práce, kterých jim žádný system politický, národní a náboženský uzavříti nemůže.

Pobyt vyhnanců na Sibiři sblížil také mnohé Poláky s Rusy, usnadnil poznání předností a vad, života, názorův a moralních zásob národa, jehož důkladná známosť stala se Polákům nevyhnutelnou. A naopak pobyt vyhnanců mezi Rusy podal společnosti ruské příležitosť, aby se prakticky seznámila s přednostmi a vadami, se stupněm osvěty národa polského, s jeho názory, tradicemi atd. Dnes ještě lze říci, jaký užitek přinese toto vzájemné poznání; leč na základě toho, co psali a vyslovili vyhnanci polští po návratu do vlasti a co podnes píší nestranní Rusové o pobytu Poláků na Sibiři, lze aspoň tolik říci, že vzájemný poměr obou národů na Sibiři jevil se ve světle úplně jiném, než kdekoli jinde v říši. Obapolná nechuť tam zanikla, a nyní klestí dráhu více legalní a rozumné vážnosti vzájemné.

Kromě krátké nenávisti, jejíž příčinou byly nepravé pověsti o pomstě a požárech r. 1865., národ ruský jevil k Polákům na Sibiři všude pravdivou vážnosť, soucit a lítosť, tak že Rusové nezřídka hledali i užších, zvláště rodinných svazků s Poláky. Hlavní zásluhu o takový poměr mají zajisté Poláci, kteřížto svým konáním uměli si nejen dobyti půdy příznivé, ale i získati soucit, vážnosť a náklonnosť tamějších obyvatelů, tak že Sibiřané jich nenazývali ani provinilci, leč nešťastniky. Proto však přece zasluhují uznání ti, kteřížto netajíce příznivých citů hlasitě a upřímně je vyznávali. Není tudíž divu, že Poláci vracejíce se z vyhnanství, s největší úctou zmiňují se o tom, jak Sibiřané se chovali nejen k dobrovolným vystěhovalcům, nýbrž i k vyhnancům.

Co do užitku, jejž Poláci přinesli Sibiři, nelze upříti, že zásluhy emigrace polské o zemi tuto jsou skutečně dalekosáhlé, neobyčejné. Týče se to především osvěty. Poláci rozšířili mezi zatemnělými vrstvami sibiřského lidu zárodky pravdivého světla, evropské civilisace, vštípili jim šlechetná ponětí, lásku k umění a přičinili velmi k ušlechtění mravů. Taktéž za šíření znalosti cizích jazyků, zvláště francouzského, rozličných věd, hudby a tance atd. jsou zvláště vyšší třídy obyvatelstva sibiřského Polákům díky povinny. A Poláci byli také všude jako domácí učitelé ochotně a rádi přijímáni, poněvadž, jak dí sám general Muravěv-Amurský,

„bylo za Bajkalem lze nabyti lepšího vychování nežli v Petrohradě anebo v Moskvě“. Vyhnanci spisovali pilně své pamětníky, badali obyčeje lidu, a v řadě vydaných knih o Sibiři vrhli světlo na množství zcela neznámých podrobností o této zemi nesmírně rozsáhlé. Byli to zejména: Gustav Zieliński, Eva z Wendorfów Felińska, Agaton Giller, Gordon, Rafal Błoński, Konst. Wolicki, Jos. Kobyłecki, Ant. Pausza, Ad. Januszkiewicz, Eug. Źmijewski a j.

Nemenši jsou zásluhy Polákův i na realném poli průmyslu, obchodu, rolnictví a věd přírodních vzhledem k Sibiři. Jedni působili v té příčině nevědomky; hledajíce k užitku hlavně ano i výhradně pro sebe, přinášeli také — skoro mimovolně — užitek i té společnosti, mezi nížto přebývali, na př. zakládáním továren, zaváděním všelikých řemesel zde dříve neznámých a hospodářství polního mnohem racionalnějšího, šířením obchodu atd. Ku chvále Sibiřanů třeba podotknouti, že milerádi zvláště hmotně pomáhali Polákům k uskutečnění praktických podniků. Poláci na Sibiři byli první, kteří vyráběli olej z ořechů cedrových (Konst. Sawiczewski), oni první založili mydlárny (Wysocki) a pivováry, počali vyráběti doutníky z tabáku mongolského, švýcarský sýr (bratři Karpińští), svíčky (továrna Pasierbského a Wókólského), zařizovali parní lázně (Strumiłło v Zavale za Tobolskem). obdařili zemi lepšími druhy obilí, zavedli užívání pluhu, zabývali se chovem koní, zbudovali první parní mlýn atd. Poláci také zvelebili zahradnictví; z Polsky přivezli na Sibiř četná semena, akklimatisovali zde akacie, břízy a některé křoviny, jež ve zdejší půdě a zdejším podnebí bylo lze pěstovati, vůbec učili Sibiřany zařizovati zahrady způsobem evropským. Poláci zvelebili též hornictví; na řekách Šilce a Arguni zabývali se rybolovem, v jiných krajích honbou.

Byli však mezi nimi i tací, kteřížto pracovali skoro výhradně se záměrem, aby se zavděčili zemi, jež stala se jim vlastí druhou, mimovolnou. Bylo jich nemálo: třeba tu jen zmíniti se o badačích přírodních (A. Czekanowski, B. Dybowski, J. Czerski, A. Wałecki, Ig. Pióro, H. Weber, A. Giller, Edw. Ostrowski, Bron. Rejchman a j.), o lékařích (Szokalski, Josef Adamowski, Ant. Baupré, Łogowski, Zimiński, Czeczkowski, Jarocki a mn. j.), malířích (Leop. Niemirowski, Krist. Rejchel. Stankiewicz) a o vyšších úřednících (Alex. Despot Zenowicz atd.). Z vyhnanců, již odsouzeni byli ke službě vojenské, mnozí se vyznamenali statečností a neohroženosti v rozličných výpravách ruských na Amur (Tułowski, Zabiella) a do Akmečetu (Mich. Bielikowicz, K. Pogorzelski, Szkup).

Všecky tyto zásluhy došly zaslouženého uznání ve pracích spisovatelů ruských i cizích. Konečně i to třeba podotknouti, že na Sibiři ani ve větších městech až do příchodu Poláků nebylo skoro žádných hôtelů, restaurací anebo kaváren; nyní jsou skoro

v každém městečku, a majetníci jich jsou až na malé výjimky vesměs Poláci.

Z těch tisícův a tisíců Poláků, kteří přebývali na vzdáleném severu, ledva malá hrstka je dle jména známa historii; leč i ti, kteříž jako pioni skromnou činností svou přinesli Sibiři pravdivý užitek, mohou se těšiti, že činy a zásluhy jejich na dlouhá léta zachovají u Sibiřanův (a možná i jinde) dobrou zpomínku na nesčetné a „nešťastné“ polské vyhnance! *F. H.*

Na černomořských stepích.

Črta.

Napsal Jos. Fr. Rejzek.

Pojedete-li jednou Ukrajinou k jihu, a přijdete-li na step za Jekaterinoslavem, bude vám bíti do očí veliký rozdíl mezi stepí ukrajinskou a stepí černomořskou.

Na Ukrajině živo — zde mrtvo, jakoby lidé vymřeli, vesnice jakoby zmizely.

Celá ta holá pláň — step — je věrný obraz moře, jehož se na jihu dotýká. Vyrostl-li, aneb zůstal-li na kurhanu jediný strom, zdá se vám, že to loď s vysokým stěžněm — ale těch kurhanů zde pořídku, právě jako lodí na moři; nad mořem lítá racek — nad stepí divoký holub; na moři šumí vlny — zde šelestí vysoký buřan, vyrostl-li právě; na moři řádí bouře — zde mraky saranče děsí — a krom toho pusto tu jako na stepi...“

Vedle řek několik chat, v jichž stěnách viděti množství malinkých škeblí, a otisků z lastur — památku na ony doby, kdy zde bývalo ještě moře, se střechy hledí na nás čapí hnízdo, ale okolo zase jen prázdno...

A dále k jihu už nevidíte těchto chat; žijí zde lidé v „zemljankách“, jež si urobili z hlíny.

Málem bych byl zapomněl.

Není zde přece tak mrtvo. Stáda koní, ovcí a skotu procházejí travnatá místa, a za nimi jich pastýři (č a b a n y, i v č á r y neb o v č á r y).

Takový čaban nesejde se s lidmi třeba celé léto. Každý týden donesou za ním potravu — ale nemohou-li ho nalézti! Však hlady nezemře. — A kdyby takový čaban neměl plstěný klobouk, řekl bych, že je celý z kůže: halena kožená, pás kožený, spodky kožené — vše z kůže — i ty pytlíčky, které má řeménky ku pasu přivázané, a ve kterých má všelijaké léky pro dobytek — celý z kůže...

Step je asylem okolních krajin; a byla jím dříve ještě více. — Nebýti týrání na robotách, nebýti strachu před tresty, ani by zde snad nebylo lidí. Sebrali se muži a ženy, opustili své vsi a statky, vzali kosu neb srp, a šli na step, stali se z nich — burláci.

Zde najde každý svobodu, sem uteče každý a žije zde svobodně, nevyrušován . . .

Na stepi svoboda.

Na stepi najde každý i práci.

V úrodnějších nížinách vedle vody jsou větší vesnice, a v těch statkáři. Sem chodí k senoseči a žni, a statkář se neptá nikoho odkud je, kdo je.

Na step přijde každý, a stane se dosti často, že, nechce-li statkář dobře platiti, najednou shoří mu stohy.

Kdo zapálil?

Burláci. — A ze zlomyslnosti jistě ne, spíše ze msty . . .

Jede někdy zdejším krajem nějaká kibitka a v ní nějaký úředník neb policejní zřízenec, ale vždyť je přece slyšeti dříve její zvonek, a tu může každý vlézti buď do stohu neb do kupy sena — ač je to zbytečností.

Ale pomozte si, máte-li špatné svědomí; myslíte, že vás hledají všude a všichni . .

Mezi Jekaterinoslavem a Chersonem nemůže oko nalézti ničeho, čím by se mohlo baviti; není zde stromu ani příbytku lidského.

Stane se, že tu a tam je vzdělané pole — myslíte, že najdete už jistě lidi — ale marně.

Viděti někdy prostřed stepi dým, jdete blíže, slyšíte rány, jako na kovadlinu — zde bude jistě veliká vesnice — mýlka — toť cikáni, kteří na svých toulkách se zde na chvilku zastavili, aby v malém okamžiku táhli zase dále . . .

Hledíte unaveni v dál, hledíte na východ, k jihu, západu — na sever — neviděti ničeho, než jen šedozelenou poušť, z níž tu a tam vystupuje kurhan se svou „babou“ — ničeho, než jen buřanem vlnící se step, jež prostírá se v bezměrnou dál . . .

Ve městech, tam živo — vidíte tam Rusa s Arménem, Rumuna, Malorusa, Cikána i Poláka — ale to není již step — —

Na stepi pusto — jako v hrobě . . .

Z času české správy v Těšíně.

(Městská kniha těšínská z let 1631.—1668.)

Podává dr. Frant. Sláma.

(Dokončení.)

II.

Tělo a život.

Janek Lajdův, „spustíce se Pána Boha a Jeho šestého přikázání, ďáblu, nepříteli lidského pokolení, se oddával, na cihláře městského šeredně lál a útok naň a příbytek jeho činil“. Právo proto vypovědělo, „že by Janek Lajdův měl za to skutečně jiným ku příkladu ztrestán

býti. Však poněvadž Lajdův v pravú ruku těžce jest raněn, tak se neničko při tej pokutě, kterou do smrti snášeti musí, pozůstavuje.

„Že pak Jiřík cihlář, mohúce již v příbytku svém zůstati, předce s kordem vyběhl a tudy jej ranil, má místo pokuty s lazebníkem strany hojení téhož Janka Lajdy se narovnati a jemu za něho zaplatiti.“

„Oba pak pro takový nešlechetný způsob, aby se ihned z rathúzu do městského trestání postavili a tam dalšího naučení očekávali. Vše podle práva. Stalo se v Těšíně na rathúze při držaných rocích ten pondělí po svaté panně Margaretě. Leta 1631.“

Zabití. Urozená paní, paní Eva Vlčková, rozená Bludovská z Dolních Bludovic, na Karvínej, Stonavě a Albrechticích, a urození a stateční rytíři pan Petr Mitrovský z Nemyšle na Třítěži a Vielopolí, maršálek zemský knížectví těšínského, pan Fridrich Bludovský z Dolních Bludovic, na Hažlachu a Drahomyšli jakožto nařízení poručnice a poručníci dítek a všechněch pozůstalostí po nebožtíku p. Jindřichu Laryši poddali do městského trestání Jiříka Vítového, poddaného ze Solce, a obložíce právo, žádati sú ráčili, aby mu ortel spravedlivý nalezen byl, poněvadž zabil Jana Dvorníka.

U přítomnosti pak moudrých a opatrných pana purgkmistra a pánů radních našli vojt a přísežní města Těšína, přeslyšíce od pána Mikuláše Barkaly, úředníka karvínského, provedenú žalobu a předložené svědky, tak i na místě obžalovaného Jiřího Vítkového od Mikuláše Vělucha učiněný odpor a oddané svědky — takto podle práva:

Poněvadž jak tři svědkové obšírně vyznávají, tenž nebožtík Jan Dvorn,ík opilý jsúce, nočním časem na příbytek Jana Vítového na koni nadjel na dveří s holú šablí dobývajíce se, tlúkl a sekal, a potomně když mu otevřeno bylo, vjeda na tomž koni do jizby, sem a tam po stěnách, po peci a polici, kde co zasáhl, s tú holú šablí rubal a škodu činil a Jiříku Vítovému, kdy jemu přimlúval pokojně, aby mu škody nečinil, slov nevážných jako „z k.... synů“ nadával, a ne tak, aby od předsevzaté výtržnosti upustiti měl, než zřetelné pohrůžky v příbytku jeho mu činil, ano i naposledy též šablí na něho, když za stolem seděl, ťal a potom světlo zhasil a tak tudy násilného a bezprávného skutku se dopustil, ano i patentu Jeho Římské Císařské Milosti přestoupil: i poněvadž také to jeho násilné předsevzetí z úmyslnosti protiva pátému a šestému božskému přikázání čelící, pocházelo, tak jako se to porozumívá z předložených svědků, veliké o tom domučení činících:

Tehdy Jiřík Vítův, násilníku svému in continenti, to jest při trvajícím násilí se bráníce, od pokuty vraždy osvobozen buď. Podle artikule v knihách právních listů 181. lit. U. XVI., jenž takto zní: (citat).

Vražda. Urozený pan Štěpán Plavecký, svobodný pán z Plavce na Landeku, Buldaku a Laziskách, dal skrzeva některé služebníky své, pana Grigera Mederyho z Uher v městě Těšíně zaarestovati strany zamordování pana Petra Golkovského. Urození pak páni přátelé nebožtíka Petra Golkovského vedli na Grigera Mederyho tuhú žalobu, žádajíce, aby tu při tom právě, na kterém postížen, slyšen a souzen byl. V městské knize nalézáme pod nápisem „Některé nejpřednější akta strany zamordování pana Petra Golkowského“ napřed „Interlocutoria“

(česky) pak „Protestatio“ obžalovaného (latinsky) a konečně „Vejpověď“, z níž vyjímáme:

„My, primátor, purgkmistr a radda. foit a právo, též i cechmistři na místě úplné obce města Těšína na přednešenú kriminalnú žalobu urozených pánů a paní jakožto — — — vlastních bratří, mateře, manželky, bratří a švagra a jiných strejcův a ujců nebožtíka urozeného a statečného rytíře pana Petra Golkovského z Golkovic a na Golkovicích protiva Grigerimu Medierymu z království uherského strany zamordování téhož pana Petra Golkovského, přeslyšíce a uvažujíce bedlivě jak žalobu tak i odpor takto vypovídáme:

Poněvadž se to z předložených svědků od strany žalující zřetelně nachází: že Grigery Mediery, původ ku svadě dal a jakž potom pan Golkovský jemu pistoletu nad hlavu vystřelil, nebránil se ihned, nýbrž se panu Golkovskému pokoříce, potomně jej. kdy se od něho odvrátil, zradně zastřeliti chtěl, než že mu pistoleta nevystřelila, pana Golkovského zastřeliti nemohl, odkudž se animа caedendi a occidendi seznává: dáleji když jej p. Golkovský s kordem honil, on přeskočíce přes plot, do zahrady před ním ušel a tudy již zdravím a životem svým bezpečen byl, kamž nebožtík se za ním nehnal, nýbrž jinam se obrátil a ztracené šňůry z klobouka svého hledati kázal, poněvadž ale Mediery přes plot od jednoho stromu do nebožtíka pana Golkovského po zadu střelil, od kteréhož střelení tento na zem upadl a umřel:

„I tak tudy tenž Grigery Mediery skrzeva ten nenáležitý, oukladný i úmyslný skutek moderamen legitimae tutelae transiens, mordýřem zůstal, jakož i utíkajíce takového mordu sám se vinným dal: Proto pokutu mordýře podniknouti má podle artikulu v knihách právních sub lit. U. 31.. jenž takto zní: „kdožby druhého zabil, mečem ztrestán buď!“ Vše podle práva. Stalo se v městě Těšíně na Rathúze dne 8. oktobris 1636.“

III.
Mravnosť.

Ženich nevěrný. Šimon Neděla u přítomnosti dožádaných pánův přátel dcerku nebožtíka Šimona Kostky v stav manželský prosil a požádal. Rodičové její jemu tu dcerku s konsensem a vůlí její vydati neodporovali, nýbrž s vejminkou, byla-li by vůle Boží v tom a kdyžby sobě jatku masařskou zde ustoupil a ji jak náleží věnem zaopatřil, svobodně k tomu stavu svatému manželství propustiti se prohlásili a úmyslu byli. Už též k vykonání smluv svatebních a další domluvy o tu věc den jmenován byl. Ale Šimon Neděla na ten den najíti se nedal a tak posměšně pannu zanechal.

Výpověď zní: „Protož za takové jeho dočinění a posměchu jak při rodičích tak i při panně jejich provedení, tolikéž k bezpotřebným útratám jich přivožování má Šimon Neděla dvadceti hřivnami jim náhradu napraviti a k lepšímu obecnímu desíti hřiven a to vše v šesti nedělích pořád zbčhlých obložiti. Toto však Susanč Kostkové a její dceři Susanně na jejich cti a dobré pověsti nyní i na časy budoucí žádné újmy nenese a nesti nemá. Však pokudžby která strana od pří-

povědi v příčině manželství pustiti nechtěla, toho bude vědět při duchovním právě jak v náležitosti vedle Artik. 36. lit. C. docházeti. Vše podle práva. Stalo se při držaných rocích 5. Oktobris 1650.“

IV.
Řemesla.

Matiáš Lichota, obyvatel města Frýdku, navštěvoval Těšín a kdykoliv se zde objevil, rozčilil nemálo, než velice mistry ševcovské. Dlouho hněvali se na prázdno a zapíjeli hněv svůj „bílým pivem“, konečně odhodlali se ale k činu, aby tomuto zlému Frýdečanu překazili chuť ku dalším návštěvám. Celý poctivý cech ševecký popohnal ho ku právu městskému v Těšíně a při držaných rocích dně 8. novembris roku 1651. usvědčili ho, „že kůže telecí netoliko při jarmarcích ale i jinak od některých masaří zdejších vykupoval, je preč z města a knížectví tohoto vyvážejíc jinam do markrabství moravského vyprodával, při čemž také postížen byl. A poněvadž to bylo protiva naddání a privilegium od Jich Milostí Knížat Těšínských slavné a spasitelné paměti, zvláště od knížete Václava leta 1547. a od knížete Adama Václava leta 1602. milostivě konfirmovaném, propadly takové kůže do komory Její Knížecí Milosti. A poněvadž kůží takových vedle seznání jeho vlastních svědkův okolo 160 kusů se nachází a po pěti českých smluvené a skupované jsou, povinen bude za ně hotové peníze mezi šesti nedělmi do komory J. K. M. odevzdati a do arestu se postaviti. Vše podle práva!“ (List 113.)

V ten čas uhájil také poctivý cech kožišnický své kůže, totiž skopové proti farbířům, kteří nešetříce práv kožišnických, osmělili se kůže takové ku svému řemeslu dosti draho kupovati a tudy dražiti. Kožišníci povolili sice na mnohé přímluvy farbířům takové kůže skopové kupovati, „ale jen dvě neděle po stříži, pokudž jsou holé a pokudž by se k řemeslu kožišnickému nehodily: však nic dražeji ani jedním patakem než jak je toho času kožišníci kupují . . .“ (List 119.)

Byloť v těch dobách ještě jiných ošklivostí mezi cechy jednotlivými a nelze se tedy diviti, že hněv a zlosť zapíjeli a že spotřeba piva byla značná. Velké oblibě těšilo se pivo bílé, které Barbora Weiglová na způsob zdejší a řád dobrý vařila. „Poněvadž se ale vynašlo, že víceji beček piva navařiti dala, nežli obyčej, řád a způsob této obce vyhledává, na velikou škodu obce a na újmu intrád komory Jeho Ř. C. Milosti a Její Knížecí Milosti paní naší milostivé: protož za takový vejstupek, aby víceji se toho nedopouštěla a příklad sobě z toho jiní nebrali“, dala jí rada městská naučení, „že ukládá se na ni pokuta 20 hřiven a na sládka Pavla Vitoše 10 hřiven na popravení školy městské, k tomu také povinni budou oba dvě neděle v areštu pozůstávati . . .“ (List 97.)

Kotláře vzala rada městská též v mocnů svů ochranu. Žádalť totiž „moudrý a opatrný pan Martin Ondřejský, aby Hanuši Roylbacherovi dopuštěno nebylo řemesla kotlářského v domě od Tomáše Prengler odkoupeném dělati, pročež primátor, purkmistr a radda toto naučení dne 5. Septemb. 1635. dávají: Poněvadž tento kotlář nadání

od Osvíceného knížete Václava spasitelné paměti před 70 lety předkům svým udělené, v rukách svých má, v kterém dostaveno jest, že buď v městě neb na předměstí jeden kotlář býti má, odkudž se srozumívá, že kotláři v městě bydleti se dovoluje: Poněvadž také zde v městě Těšíně jiní řemeslníci tlučením řemesla svá vykonávají a žádný jim toho až posavád nebránil, tehdy ani kotláři se to slušně zbraniti nemůže, obzvláště poněvadž werkstadt svůj ne v rynku, než na zadku domu téhož na ulici proti bráně stavěti míní a ještě až posavád nikomu škody neučinil." (List 44.)

V.
Slezsko a Uhry.

V městském úřadě těšínském zasedli: purkmistr Fridrich Reis a radní páni Jiřík Marklovský, Jan Böhm, Antoni Lanquart a Petr Dietrich vážně na svá místa a takto před plnou radu sedící předstoupili „slovutní vzácné muži a přátelé raddě zvláště milí pan Dietrich Pundt a p. Augustin Iskra, písař městský, a předložili psaní zapečetěné". Byl to list „od moudrých a opatrných fojta a rady města Žiliny" a uzavřen v něm zapečetěný testament nebožky Zuzany Kalusky po nebožtíku Matýsu Kalusu, někdy sekretáři na Těšíně, pozůstalé vdovy, která tamže v Žilině v Uhrách život svůj dokonala.

I žádali jsou nyní dotčení pánové, zmocněni jsouce od nápadníků v tomž testamentu dostavených, aby úplná rada sedící takové psaní přijíti, jej s testamentem v něm zavřeným publikovati a do městských knih pro budoucí paměť a potřebu zapsati dáti povolila. Rada pak těšínská vidúc žádosť jejich slušnú a s artikuly právními se srovnávající, naklonila se k tomu. Zníť pak psaní žilinské:

„Slovutně vzácní a opatrní páni přátelé a sousedé nám zvláště milí! Od Pána Boha Všemohoucího dobré zdraví vinšujeme a naše služby volně oférujeme. Nechtěli jsme tajiti před Vaší Slovutností Opatrní Páni, kterak poctivá matrona paní Zuzana Kaluska, pozůstalá vdova po nebožtíku dobrej paměti Matýsovi Kalusovi, někdy měštěnínu města Těšína, za živobytí svého, zůstávajíc zde v městě Žilině mezi námi, těžkú nemocí navštívena jsouce, nás se dožádala, abychom některé osoby k ní vyslali ku přeslyšení testamentu a vůle její poslední. Protož my k žádosti její slušnej náchylni jsouce, vedle obyčeje a zvyku starobylého města tohoto Žiliny dné 5. januarii anno 1634. vyslali jsme písaře našeho přísežného k ní, připojivše k němu jiných také přísežných z úřadu našeho. Před nimižto ještě z daru božího paměti dobrej užívajíce, dotčená paní Zuzanna vůli svou poslední oznámila a testament učinila, kterýžto sepsaný bywše, pečetí naší městskú jest zapečetěn.

„Poněvadž pak statek a grunty v Těšíně zůstávají, za slušné jsme uznali, abychom takový testament Vaší Slovutnosti Opatrným Pánům odeslali a jej publikovali, jakož i odesýláme a publikujeme, tej nepochybnej naděje jsouce, že dotčený testament v listu tomto našem zavřený a pořádným způsobem podle náležitostí práva našeho odebraný, netoliko podle božské spravedlnosti přijati, ale také pořádně při sobě Vaše Slovutnosť publikovati ráčí. Nýbrž co více: že ruku stálú a mocnú nad

ním držeti, chrániti a i jiné města fedrovati neopomine — pro naše zase vším dobrým se toho odměnění a odsloužení. Odpovědi od Vaší Slovutné Opatrnosti očekávajíce, v ochranu Boží poroučíme. Solna die 15. martii 1834. Vaší Slovutnosti Op. p. přátelé a sousedé k službám volní fojt a rada města Žiliny."

Plná rada sedící města Těšína dala potom otevříti zapečetěný testament a městský písař zapsal do městské kniby celý list „sousedů" žilinských a poslední vůli Zuzany Kalusky.

Tak podporovala se vzájemně sousední města slezská a slovenská. Aby stalo se občanům po právu, neohlížela se tehdy na hranice politické a dopisovala si tak, jak rozuměla. Vidíme, že pěkně česky. Našel jsem podobné listy i z předešlého století.

V tomto pak století, v němž mnozí pohrdlivě pohlížejí na „méně vzdělané" naše předky, změnily se způsoby druhdy obvyklé docela. Město slezské píše na Slovensko německy a dostane odpověď maďarskou. Občan pak, který čeká na výsledek své žádosti, nesmí býti příliš netrpělivým a musí laskavě posečkat, až v Uhrách porozumějí listu německému a v Slezsku maďarskému.

Padesátileté trvání university sv. Vladimíra v Kijevě.

Universita sv. Vladimíra v Kijevě slavila letos v září padesátileté své trvání. Kijev byl ohniskem vzdělanosti prvotně na celé Rusi, z něho šířilo se vzdělání na celý národ, z něho tvořil se také historický národ ruský. Slavnost kijevského vysokého učení byla tudíž slavností celého Ruska. Avšak i západní Evropa brala na něm živé účastenství. Byl Kijev za dob předpetrovských jediným hlavním prostředníkem mezi západní Evropou i Ruskem. Tuto úlohu ovšem za našich dob Kijev již dohrál. — Veškeré university ruské a jiné ústavy i učené společnosti na Rusi, i university a učené společnosti západoevropské súčastnily se této slavnosti dílem deputacemi, dílem adressami, telegrafickými pozdravy a j. Z deputací uvádíme deputaci jihoslovanské akademie, skládající se z předsedy jejího dra. Fr. Račkého i člena jejího S. Ljubiće.

Při této slavnosti vyznamenán byl celý počet slovutných učenců ruských i západoevropských; tak ze slavných učenců i spisovatelů slovanských, najmě slavistů, jmenováni čestnými členy ruští učenci a spisovatelé: hr. L. N. Tolstoj, A. N. Ostrovskij, J. A. Gončarov, Th. J. Buslajev, N. J. Kostomarov, V. S. Lamanskij; dále západoslov. Fr. Miklosič, Kukuljević-Sakcinski; doktory university sv. Vladimíra mimo jiné známý francouzský badatel ruské poesie prostonárodní, prof. Rambeau i český učenec Ad. Patera.

Po celou dobu trvání university uděleno různých diplomů celkem 4358 osobám. Z těchto ukončilo filologicko-historickou fakultu 615, fysicko-mathematickou 679, právnickou 1114 a lékařskou 1920 osob. Nejvyšších hodností akademických dosáhl poměrně malý počet osob: 111 osob stalo se doktory (včítaje i doktory lékařství), magistry 83 osoby. Stipendií k připravování se na stolici professorskou uděleno 22 na hi-

storicko-filologické fakultě, 23 na fysicko mathem., 24 na právnické a 19 na lékařské. Zlatými medaillemi vyznamenáno 113 osob, stříbrnými 66 a čestným uznáním 6.

Professorů bylo po celé padesátiletí 231.

Mimochodem buďiž podotknuto, že na kijevské universitě vzdělávalo se též množství Poláků, kteří ostatně také jako vydatné síly professorské na tomto učilišti působili a nemálo k jeho rozvoji přispívali.

Féďa.

Skutečná událosť z ruského národního života.

Přeložil dr. Pavel Durdík.

(Dokončení.)

Vyslýcháno bylo mnoho svědků. Majitel Ivánovky vypověděl, že dle čistého svědomí nemůže pochybovati o pachateli — kromě Akuliny nikdo nemohl zapáliti. Jiné tázané osoby též vypovídaly nepříznivě o Akulině, ženštině hrubé a zdivočilé od bídy a nouze. Výpovědi rolníků nebyly zajímavé. Ani jeden z nich neupustil od obyčejného způsobu, jakýmž rolníci před soudem výpověď svou pronášejí — je to svrchovaná opatrnosť, snaha říci vše všeobecnými mlhavými frásemi, neodpovídati nikdy přímo a zřetelně: ano neb ne, snaha nikoho neviniti a především — ničeho nezadati sobě, neškoditi si. Jak neštěstí se stalo — prý nevědí; někteří prý slyšeli opravdu, že bylo vypravováno o jakýchsi výhrůžkách, avšak kdo to hrozil a čím vyhrožoval — nyní jistě nevědí — jiní viděli Akulinu, ana ráno se vracela, než odkud přicházela, po které cestě — nyní prý si nemohou vzpomenouti. Dvě nebo tři vesnické kmotřičky nemohly se udržeti, aby nevypravovaly, že obžalovaná je tloukla, k čemuž jedna z těchto svědkyň připojila, že Akulina je ženština pracovitá, že hrubou prací se dře ustavičně, že ty její tři dítky, kteréž nyní jsou sirotky, jsou přímo andělíčkové a že neštěstí to je přímo trestem božím, seslaným na ně všecky za jich hříchy.

Obhájce, světlovlasý bezvousý jinoch malého vzrůstu, jaksi klesl duchem v přítomnosti tak četného a vážného obecenstva — vpletl do své řeči několik slov ke vzbuzení útrpnosti se vdovou a pak mluvil až do konce svého hájení o „osvobození nevolníků“, dokazoval, že cílem osvobození nevolníků bylo, aby byl zaveden souhlas a svornosť mezi společenskými třídami lidu.

Akulina zcela si nevšímala ani výslechů svědkův, ani řeči obhájcovy. Jako dříve tak i nyní upírala oči brzo na hodiny, brzo na dvéře. Dle krátkých, úryvkových odpovědí, jež dávala, možno bylo dovtípiti se, co se dělo v jejím nitru. Z celého přelíčení a z celého objasnění obhájcova utkvěla pouze jedna věc v tomto tupém mozku, která za to úplně, neustupně se jí zmocnila až do pomatenosti — totiž že jedno slovo jejího brantrance Antonína Patroviče může ji zachrániti, i že bude zachráněna pouze tehdy, když tento Antonín ihned v té samé

minutě vejde do sálu skrze tam ty dvéře a řekne to slovo. Všickni tvrdili, že Antonín kdesi na dalekém moři zahynul — než to nic neznamená: neb on jediný může ji spasiti a proto musí přijíti — božská spravedlnosť musí to učiniti pro ni. Krátce před tím obhájce opět psal do Oděssy i jemu odpověděli, že očekávají koráby — prý možná, že koráb již se vrací, možná, že již přijel týž den, co odpověď byla poslána. Přítomní cítili, že ubohá žena všemi silami držela se této nesmyslné naděje; čekala svého Antonína Petroviče, jako nešťastníci po rozbití korábu čekají, až se objeví na oceaně bílá plachta lodi, plynoucí jim na s ásu.

Dle toho, jak ručičky na hodinách ke předu se pohybovaly, jakoby urychlovaly čas, toto čekání v očích obžalované jevilo se víc a více jakýmsi zimničným leskem. Předseda soudu naposledy vyslýchal obžalovanou. Ke všem jeho otázkám opakovala totéž i slyšeti bylo nekonečně těch několik slov. „Jsem nevinna. O požáru nevím ničeho, praničeho. Tažte se Antonína Petroviče, povolejte ho sem, on řekne, co bude třeba. Jak se stalo neštěstí, nevím. Vinna nejsem.“

V jejích slovech zračila se taková upřímnosť, že přesvědčení o její vině patrně sláblo u mnohých přese všecky sebrané usvědčující důvody. Dle toho, co se dálo ve mně, velmi dobře jsem pochopoval, jaká změna se udála právě ve smýšlení soudcův a větší části obecenstva; změnu tuto bylo lze znamenati i na předsedovi v smutnějším výrazu hlasu a celém jeho zevnějšku. Všickni jsme uznávali, že nelze ospravedlniti tuto ženu, a současně jsme cítili, že bude odsouzena... Přáli jsme si v této trapné chvíli, aby se stalo něco nepředvídaného. něco takového, co by sejmulo z duše naší tuto tíži — málem byli bychom očekávali příchod samého Antonína Petroviče, kdyby vůbec bylo bývalo možno věřiti v takovou náhodu. Nevýslovně smutný byl pohled na dítky, které za nějakou hodinu měly se státi sirotky. Matka nevrátí se ze Sibiře aneb vrátí se, když již bude pozdě. Kdo bude opatrovati tyto ubohé, bezpomocné opuštěné tvory, kdo se bude starati o ně? Hle, jak nyní spokojeně hrajou se svou chůvou, jsou tiché, zaražené a bázlivé vůči tolika lidem a neobyčejnému divadlu. Sami soudcové občas pohlížejí v jich stranu.

V několika slovech vyložil předseda chod a podstatu celé záležitosti. Mluvil mdle a bez přesvědčení, než proti vůli jeho krátká tato slova byla důkazem viny a učinila trest nevyhnutelným. Soudcové odešli k poradě a hned se vrátili — předseda se chystal, aby přečetl rozsudek.

Tu teprve uhodla Akulina, že jest po ní veta; najednou se skrčila, a třásla se od náhlého strachu, potom roztáhla ruce do zadu, křečovitě ohmatávala hlavičky svých dětí a jako snop svalila se na zemi pod lavici. Odtamtud, jsouc roztažena na podlaze a hlasitě stenajíc, vztáhla ruce k svatému obrazu, upřela na obraz oči své a hlasem srdce rozdírajícím křičela: „Kriste Spasiteli, zachraň mne! Smiluj se nade mnou, Bože! Smiluj se nad mými dítkami! Smiluj se, smiluj se!“

Rolníci, uchváceni příkladem a hluboce dojati posvátnými slovy, zdvihli se s místa všickni jako na dané znamení, padli všickni na kolena a začali zbožně se křižovati a skládati poklony před svatým obrazem.

Nejsem s to, abych popsal, jaký otřásající dojem způsobila tato scena. Soudcové a statkáři zůstali nepohnuti jako ztrnulí, nikdo se nehýbal, neřekl ani slova, ticho nastalo takové, že se svého místa u peci — velmi dobře se pamatuji — slyšel jsem zřetelně pohyby kyvadla velkých hodin, které svým „tik — tak“ pod obrazem Krista jakoby zaznamenávaly míru věčné spravedlnosti. Mlčení přerušily tytéž hodiny, ohlašujíce svými dvanácti údery poledne. Všickni poslouchali do konce chraptivý a truchlivý drnkot tohoto bicího přístroje, jakoby shromážděni zde lidé před svým dalším jednáním čekali, až umlkne tento strašný hlas hodin, zvěstujících od nepaměti člověku častěji hoře než radosť, častěji zlo než dobro.

Tento hluk zbudil Akulinu a v ní — její neodbytnou myšlénku; vstala a naposledy pohledla na dvéře, s výrazem nevýslovné úzkosti. Mnozí, ano i někteří soudcové bezděky též na dvéře pohledli — v této chvíli, tuším, nikoho by neudivilo, kdyby Antonín Petrovič objevil se na prahu. Já též se obrátil a hleděl na dvéře, ale ty zůstávaly nehybné — než k velikému svému podivení zpozoroval jsem nedaleko dveří dobře mně známý liščí kožich, od něhož válo mrazem a sněhem. Strýček Féďa očividně právě vstoupil do soudního sálu a zastavil se za mnou, jakoby se schovával před zvědavými pohledy. Jeho malé mrkající oči bloudily bojácně po celém sále, aby častým díváním k soudcům a obecenstvu si zvykly — pak oči jeho dlouho spočívaly na dětech Akulininých; i tehdy, zdálo se mi, že vidím v těchto očích týž dobrý výraz, jejž jsem znamenal v nich i dříve, když jsem býval smuten nad tím, že mi vzrostlí nedávali peněz na zakoupení mých milovaných suzdálských obrázků. Když předseda jal se čísti rozsudek, strýček Féďa pořád se krčil a pokašlával v jakémsi vnitřním nepokoji; potom pohleděv ještě jednou na děti a na Spasitele, náhle se vší opatrností, aby o nikoho nezavadil, kráčel nesměle vpřed po volné cestě mezi dvěma řadami lavic. — Vešed za zábradlí udělal kříž, pokleknuv čelem dotkl se země před svatým obrazem, načež vstal, vzpřímil se před soudcovským stolem, drže v ruce smačkanou čepici.

„Co jest libo?“ tázal se předseda, přestav čísti.

Strýček Féďa odpovídal svým nesmělým, sotva slyšným hlasem:

„Odpusťte, páni soudcové, tato ženština jest nevinna. To jsem já, hříšník, podpálil.“

Soudcové hleděli na příchozího s podivením a nedůvěrou. Z počátku mínili, že před nimi je člověk pomatený i vyzvali jej, aby opakoval svou výpověď, ptali se ho na jméno a čím je. Jeho jméno vzbudilo reptání v obecenstvu — soudcové si teď vzpomněli na něco a mluvili spolu šeptem, načež dávali otázky kramáři. On odpovídal s pokorností neobratně, avšak tak, že všecky pochybnosti musily zmizeti. V osudné té noci spal v stodole ve mlýně, tam se setkal s Akulinou a viděl, že jela ve vozíku se slamou a jak zatočila s vozem ke dvoru Antonína Petroviče — o půl noci prý ujel tiše ze mlýna, dorazil do Ivánovky, přelezl plot i podpálil konírny, dávno již měl v úmyslu pomstiti se na Ivánovském statkáři, jenž jej nemilosrdně stloukl v minulém roce. — Podivně se vyjímalo slovo „pomstiti se“ v ústech tohoto

na pohled ubohého, churavého člověka. Když mu namítali, že při prvním vyšetřování odmítl všecku vinu od sebe, kramář předložil soudu otázku: nebyla-li nalezena v Ivánovce dřevěná zakrytá nádoba s dehtem a jistým znakem, kterouž koupil dva dny před požárem ve městě, o čemž snadno lze se přesvědčiti a kterouž vozil s sebou jako zboží na prodej. Událosť, k níž odvolával se kramář, byla nad všecku pochybnosť — nádoba s dehtem, která měla sloužiti k podpálení, byla jedním z věcných důkazů. — Soudcové jevili sice z počátku nedůvěru k výpovědi kramáře, než nyní začali souditi o záležitosti této jináče. Vyšetřující soudce velmi nerad za onoho času tuláka osvobodil od dalšího jednání a jen proto, že nebylo důkazů proti němu, — též to, že všickni si přáli, aby Akulina trestu byla ušetřena, snad přispělo k tomu, že za vinníka pokládali jsme nyní tohoto tuláka, na němž v první době zcela přirozeně lpělo podezření. A právě tu, když měla zhynouti zcela nevinná ženština, v tom přišel pachatel a vyznal se ze všeho — zdaž nebyla tu patrna jakási nevědomá síla a sama božská spravedlnosť? Když se dal do mluvení kramář, v sále najednou jakoby všickni lehčeji dýchali — místo dřívější tížící a nepříjemné tesklivosti vznikl ve všech neurčitý, avšak příjemný pocit, že nyní opět je přivedeno vše do pořádku, na pravé místo postaveno a že se to skončí jak náleží. —

Předseda naposledy vyzval kramáře, aby stvrdil přísahou všecky své výpovědi. Strýček Féďa z počátku jaksi váhal; nesměle pohledl na obraz Krista a potom pozdvihl ruku. Soud odešel, aby se poradil o novém rozsudku. Kramář zůstal sám za zábradlím — i pokorně svěsil hlavu, vida na sebe upřeny všechněch zraky, naplněné zlostí a nenávistí. Já též mínil, že můj starý přítel je — zločincem, ale přece ho mně bylo líto, když na něm utkvěl nejtěžší trest — že byl vydán u všeobecné opovržení. Mně jakoby kámen se srdce spadl, když soud s rozsudkem se vrátil. Strýc Féďa odsouzen byl k vyhnanství do Sibiře, do rudných dolů; hledě však k dobrovolnému přiznání, lhůta vyhnanství byla skrácena a ustanovena na 10 let. Ze soudní síně jej vyvedli žandarmové; když šel okolo mne, ohledal jsem své kapsy a strčil odsouzenci několik rublů: „S Bohem, strýče Féďo!“ — On zamumlal: „Zaplať Pán Bůh. Budu trpěti! Od mého neštěstí nikomu nebude hůře.“ Tu jsem si vzpomněl, že mně již jednou řekl tato slova a týmž podivným hlasem toho dne, když ho u nás nevzali na nocleh. Odvedli ho; ztratil jsem ho brzo s očí.

Venku rolníci obklopili Akulinu, přáli jí štěstí a rozličně jí vyjadřovali své účastenství. Ona pořád plakala, opakujíc: „Chvála Bohu!“ Bylo slyšeti hlasy: „Ach, ten cikán proklatý! málem by bývalo veta po ní.“ Vítězoslavně odvedli ji do vesnice, večer k její oslavě rolníci povolali hudebníky — i bylo v krčmě veliké veselí.

O této události mluvili, pokud dostavovali v Ivánovkě vyhořelý dům. Vzpomínka o této události znenáhla mizela spolu s rozvalinami domu a pouze setrval obyčej, že sesilovali dohlídku na domy o samotě stojící, když ve vůkolí objevili se kramáři. Tak minuly měsíce, léta. Sečkejte, ať si vzpomenu: čtyři léta před mým postoupením do vojenského učiliště, potom dvě léta jsem strávil v učilišti ... Ano, tak ... šest let uplynulo z těch dob, co jsem přijel domů na letní prázdniny. —

Pijeme jednou v zahradě čaj i hledíme: k nám chvátá náš vesnický kněz, očividně neobyčejně rozčilený.

„Soud Boží! Jen kdybyste věděli, co se stalo!“ vzkřikl, jakmile nás spatřil zdaleka.

„Vím,“ řekl otec, „mlynář upadl se schodův a zabil se. Nu, co z toho? Abych pravdu řekl, nebožtík byl člověk špatný, krutý, s nikým se nesnášel — rolníci se ho řádně báli.“

„Ano,“ odvětil kněz, „avšak vy nevíte, co mne poděsilo. Umíraje velel mne zavolati a svěřil mi své tajemství. ‚Baťuško,‘ řekl mi, ‚já jsem veliký hříšník: to jsem já zapálil Ivánovku na pomstu tamějšímu statkáři za to, že syna mého vřadil do seznamu rekrutů.‘ — ‚Co to pravíte? vždyť Féďa kramář to udělal a za to i do Sibiře šel.‘ — ‚Nikoli, já to spáchal, baťuško! Strýček Féďa nocoval tehdy v mé stodole, u něho jsem koupil též nádobu s dehtem k podpálení. Mně se zdá, že se toho dovtípil a že mne měl v podezření. Tentýž den, když měl býti soud, přijel ke mně ráno do mlýna a řekl, hledě mi přímo do očí: ‚Nyní stane se veliký hřích, odsouzena bude Akulina a ona jest nevinna.‘ Pohrozil jsem kramáři. On ujel, třesa se jako osykový list, protože se mne bál velmi. Božský to člověk! Nejspíše, že mu líto bylo Akuliny s dětmi — i vzal tu vinu na sebe. A já, padouch, mlčel jsem! Baťuško, hleďte, abyste to napravil, osvoboďte duši mou od toho hříchu!‘ — Sotva že jsem mu podal tělo Páně — nešťastník umřel ve strachu nad svým hříchem.“

Hned jsme jeli s knězem do města ke gubernatorovi. Napsali o tom do Sibiře na všecky strany. Minuly měsíce v bezprospěšném dopisování. Za příčinou tou, že nebylo určitých zpráv o strýčkovi Féďovi, nemohli tam se dovtípiti, koho z vyhnanců žádají nazpět naši úřadové. Posléze generalní gubernator položil konec dalšímu dopisování příkrou odpovědí, že takovou žádosť pokládá za posměch nad zdravým rozumem, že nelze vyhledati „arestanta“ jen dle toho, že se o něm ví, že se jmenuje Feodor. „Minulého roku z vyhnanců dva Feodorové zemřeli v Tomské nemocnici a tři v Tobolské, nepočítaje jiných. Jestli i budoucně listiny úředníků v evropském Rusku budou zachovány v takém pořádku, pak až budou vyhledávati nějakého Feodora v tom převelikém davu vypovězenců živých a pohřbených, nechť úředníci sami přijdou, aby rozebrali listiny schovaných vězňů ve východní a západní Sibiři a ukázali, který z nich jest tento Feodor.“

Když ve vesnici uslyšeli o nezdaru naší žádosti, Akulina přišla ke knězi s košíčkem vajec a prosila, aby sloužil panichidu (zádušní mši) za pokoj duše ubohého strýčka Fédi. Všickni jsme šli do církve. Nikdy nemodlil jsem se tak horlivě; zde poprvé stal se mi jasným smysl slov Kristových, jak je četl kněz v denním evangeliu: „Otče, jako Ty jsi poslal mne na svět, tak i já posýlám je.“ Pochopil jsem tato slova, když v paměti mé z mrtvých vstala skromná postava strýčka Fédi v liščím kožichu, jak na soudu samoten stál za zábradlím a se třásl pod pohrdlivým pohledem všeho shromáždění. Z těch, kteří tenkráte mu spílali ve svém nitru, mnozí byli zde a plakali, vzpomínajíce na tohoto nešťastného svého bratra, nevinně zahynuvšího v kázničné nemocnici v Tomsku neb Tobolsku, neznámo kde . . .

Rozhledy v literatuře.

Vlastenecké putování po Slezsku. Obrazy národopisné, historické a kulturní z rakouského i pruského Slezska. Sepsal dr Frant. Sláma. (Z našich a cizích vlastí. Red. F. Schulz.) Sešit I. Nákladem J. Otty v Praze, 1884.

Nějaké knihy o Slezsku postrádali jsme již dávno, a sice velmi citlivě, tím více, čím vydatněji poskytovala moderní naše literatura širšímu obecenstvu českému příležitosť ocitovati se ve vlasti krokodilů a pyramid, v Africe, Indii neb v Australii jako doma, a čím méně přispívala ku poznání nejbližších našich soukmenovců. Nadepsané dílo p. Slámovo, o němž víme, že sepsáno jest se vzácnou pílí i nemalou zálibou k vděčnému předmětu, jakož i s důkladnou znalostí věci, vyplňuje nyní velikou mezeru i těšíme se z toho srdečně, jsouce plni přesvědčení, že „Vlastenecké putování po Slezsku“ bude knihou v širším smysle užitečnou i milou každému uvědomělému Čechovi, jemuž není holou frasí slavná jednota zemí koruny sv. Václava. Slámovo „Putování“ rozděleno jest na patero hlavních oddílů: Vratislav, Opolsko, Ratibořsko, Těšínsko a Opavsko, v němž věnuje se pozornosť všem odstínům národního života a jeho dějin. Z toho plyne, že nové dílo o Slezsku rakouském i pruském náležitě nás poučí o místním dějepisu, statistice, národopisu, průmyslu, obchodu, památkách uměleckých, přírodě, bajích i tradicích, krojích, poměrech jazykových i politických atd.

Kniha sepsána jest slohem snadným, zajímavým, nejširším kruhům přístupným. Četné illustrace objasňují text. Z prvního sešitu nechceme ještě vynášeti věcného úsudku, ale již nyní doporučujeme vřele tento skutečně záslužný podnik a přejeme mu po všech vlastech československých rozšíření co největší. Na knihu tuto upozorňujeme také zvláště čtenářstvo naše v ostatních zemích slovanských, zejména v Polsce. *E. J.*

Wizyta u Strossmayera. Skreślił Stanisław Bełza. Kraków 1884., str. 45.

Spisovatel chtěje poznati pobratimce jihoslovanské vydal se roku 1883., nedlouho po známých událostech s maďarskými nápisy a štíty, na cestu do Záhřeba a odtud do Ďakova. Živými barvami líčí krajinu, kudy se ubíral k Josefu Jiřímu Strossmayerovi, jednomu z nejslavnějších mužů slovanských, načež sice stručně, ale velmi věrně podává jeho životopis, vypravuje o jeho pracích ku blahu národa chrvatského a konečně o své návštěvě v Ďakově. Nadšenými slovy podává svou rozmluvu s největším vlastencem chrvatským, a popisuje imposantní romansko-byzantský chrám ďakovský, Strossmayerem v šestnácti letech zbudovaný. Ku chvále celého spisku nevelkého ale skvostně upraveného a dvěma rytinami ozdobeného, lze říci, že věrně tlumočí city každého ctitele nejšlechetnějšího muže chrvatského. *H.*

Изданія С.-Петерб. комитета грамотности.

O národní osvětu velezasloužilý komitét gramotnosti v Petrohradě, o němž jsme svým časem podali obšírnější zprávu, počal v poslední době vydávati také knížky pro ruskou mládež. Vynikají dobrým výběrem obsahu, pěknou úpravou a účinnou lácí. Cena jednotlivých svazečků obnáší průměrně 10 kop. i bývají vyzdobeny pěknými obrázky (Karazina). Ostatně jsou publikace tyto také příhodny ruskému lidu. Ve svazcích dosud vydaných nalézáme práce S. T. Aksakova, D. V. Grigoroviče, J. S. Turgeněva, T. G. Ševčenka, Gogola, Lermontova, hr. Tolstého a j.

Jeden z posledních svazků obsahuje povídku A. G. Kovalenského „Krutikov“, vyznamenanou zlatým penízem jména A. F. Pogockého. Povídka Kovalenského čerpána jest z části z vojenského ruského života a zasahá do národního života na Volze.

Grammatické základy jazyka srbského čili charvatského. Sepsal Fr. Vymazal v Brně 1885., str. 125.

Poslední čas jest zvláště štědrý příručními knížkami pro naučení se jednotlivým nářečím slovanským. Sám p. Vymazal vydal již celou řadu takových

spisků, z nichž nejnovější poskytuje příležitosť seznámiti se s hlavními stránkami řeči chrvatské neb srbské Co nová knížka p. Vymazalova obsahuje, vysvítá z nadpisu, i nepochybujeme, že přijde zejména mládeži naší vhod. Hlavní formy jazykové každý učeň snadně postihne a pak se již sám čtením doplní a zdokonalí. Spisovatel přidal též vhodnou sbírku chrvatského a srbského čtení (s vysvětlivkami pod čarou), což vyhovuje prvním potřebám. Knížka tato dojde zajisté vhodného rozšíření.

Die Rund- und Wetzmarken an alten Kirchen, insbesondere die der Mauritzkirche zu Olmütz und der Georgskirche zu Littau. Von Dr. H. Wankel. Olmütz 1884., str. 15.

Znamenitý archaeolog moravský, pan dr. J. Wankel, rozebírá v nadepsaném spisku zajímavé známky objevované na četných církevních stavbách, t. j. na nižších kamenech. Nejvíce takových známek nalezeno bylo ve slovanských zemích, jmenovitě v Lužici, Pomoří, Poznaňsku, nynějším Brandenbursku, Sasku a j. Tyto rytby, jichž původ sahá do šeré minulosti, měly patrnou souvislosť s prastarými obřady neb obyčeji našich předků. Stopy toho objevil pan dr. Wankel též na Moravě, v Olomouci a Litovli. Náš osvědčený badatel poukazuje k důležitosti i významu těchto známek a spisek jeho stává se tím zajímavějším, čím více v něm shledáváme specielních zpráv z oboru slovanského starožitnictví.

Slavonic Literature. By W. R. Morfill. London 1883., str. 264.

Celá kniha, vyšlá zároveň pod názvem „Úsvit evropské literatury“ (The Dawn of European Literature) péčí spolku k šíření křesťanských vědomostí, jehož nákladem vydány též Maclearovy starší dějiny Slovanstva (The Slavs), rozvržena jest v deset kapitol, z nichžto první dvě jsou národopisným úvodem, jednajícím po příkladě Pypinově o roztřídění a pojmenování Slovanů, jejich sídlech a počtu, nářečích a písmu, ostatních pak osm věnováno starší literatuře jednotlivých větví kmene slovanského: a) velkoruské, maloruské a běloruské. bulharské, srbskochrvatskoslovinské; b) polské, české (s přídavkem o odštěpené slovácké), lužickosrbské, a konečně památce vymřelých Polabanů. K novějšímu písemnictví přihlíží se jen potud, pokud zabývalo se sbíráním, vydáváním a posuzováním památek starších, zejména po stránce básnické, kulturní a filologické.

Jinak sklamal by se, kdo by, soudě dle názvu knihy, hledal tu zpráv též o nové literatuře slovanské; kdekoli tato počíná se u jednotlivých národů slovanských, ukončují se jednotlivé kapitoly národním úpadkem nebo nastávajícím znovuzrozením národním, o němž p. spisovatel mluví s nejživějším účastenstvím, na př. hned na počátku kapitoly o starší literatuře české. Tím způsobem sluší považovati dílo p. Morfillovo jen jaksi za první díl literatury slovanské, k němuž jest si přáti, aby znalec tak osvědčený, který vystoupil již před několika lety s úvahou svou o literatuře české ve Westminster Review, dodal jednou též druhý díl, jednající o nové literatuře slovanské od XVII. století až na naše doby. Nemajíť Angličané v oboru tom po záslužné, ale již zastaralé práci paní Robinsonové (Talvj: Historical view of the languages and literature of the Slavic nations, 2. ed. New-York 1850.), na jejíž skrovnou známosť v Britannii touží sám spisovatel v předmluvě ku své Slovanské literatuře, žádného novějšího díla souborného.

Kniha p. Morfillova psána jest nejen velmi zajímavě, poutajíc i laika, jednak přehledným a jasným bohatstvím zpráv, jednak vybranými ukázkami z oboru zákonodárství, mudrosloví a podání národního, zvláště epického básnictví slovanského, kteréžto poslední podány ponejvíce překladem veršovaným (z velkoruských „bylin“, maloruských „dumek“, jihoslovanských zpěvů, čtyř písní z našeho R. K.), ale i kriticky, jak svědčí na př. přijaté zprávy statistické (na základě tabulek Budilovičových čítá Slovanů přes 88 milionů), opravná etymologie Šafaříkových Wiltshirů (kteří jeví se býti nikoli Lutici, nýbrž obyvateli Wiltonu nad řekou Wily, zejména pak náhled o zachovalých pověstech národních ve starých kronikách slovanských (třeba, jako naše Kosmova, latinsky

*

sepsaných) a soudná zmínka o sporných památkách staroslovanských, z nichž přímo odsuzuje jedinou Vedu Verkovićovu, jda v tom dále nežli sám Pypin (I. 112.), kdežto za pravou výslovně neprohlašuje nižádné kromě Evangelia sv. Jana, jehož pravosť zdá se mu důvody Gebaurovými definitivně rozhodnutý. Na obranu anachronismů Rukopisu Královédvorského uvádí podobné v „bylinách“ ruských a zvláště v jedné písni bulharské. Že přijal na př. do literatury starobulharské též písně nedávné sbírky nešťastných bratří Miladinových, jejichžto tragického osudu tak vřele vzpomíná, zaráží sice na první pohled, ale není s podivením tomu, kdo v písních takových cítí ohlas dávných věků.

Mlčením však nesmíme pominouti, že krásným písním slovenským nepřisuzuje valné ceny (o Zpiewankách Kollárových vůbec nečiní zmínky), a že na základě přezdívky Kopyta, F. Schulzem v Osvětě již r. 1875. náležitě objasněné, považuje stále ještě našeho Chelčického za ševce, srovnávaje jej s kotlářským sektářem anglickým Bunyanem (p. 228.). Na konec ještě zmíniti se dlužno o chvalitebném pokuse spisovatelově, zavésti u Angličanů původní pravopis jmen slovanských; žel, že nedostatek typografie anglické nedopustil užiti diakritických našich znamének, a že nezachována jednota ve psaní jmen Slovanů východních a západních, což aspoň při stejných zvucích, jako *c*, *č*, *š*, *ž* státi se mohlo; podivně dojímá nás čtoucí na téže stránce (p. 189.) Jirecek, Mickiewic*z*, Sp*a*sovic*h* a p. Leč i z toho pokusu jsme vděčni panu Morfillovi, neboť ukazuje tak, jako celá kniha jeho, utěšený obrat ve všimavosti ciziny ke Slovanstvu, jež čím dále tím více domáhá se platnosti světové silou svou prozatím ještě pořád spíše duševní nežli fysickou. Prof. *Č. Ibl.*

Zur Geschichte der Entwickelung deutscher, polnischer und jüdischer Bevölkerung in der Provinz Posen seit 1824 von Eugen von Bergmann. Tübingen 1883. Str. VIII. a 365. (Dokončení.)

Roku 1843. a potom rozděleno obyvatelstvo při sčítání na tři skupiny a sice:

1. jen německy mluvící,
2. polsky a německy mluvící,
3. jen polsky mluvící,

a napočítáno:

	roku 1846.	1849.	1852.
prvních	380.085,	396.731,	405.892,
druhých	281 444,	258.587,	294.190,
třetích	681.531,	678.595,	670.294.

Kdo nyní na základě těchto výsledků počet příslušníků té neb oné národnosti ustanoviti chtěl, musil rozvrhnouti skupinu druhou, a to nejen že nebylo úlohou snadnou, ale i vhodnou poskytovalo příležitosť ku zvětšování počtu Němců na újmu Poláků.

Klebs, který skoro 30 let v Poznaňsku se zdržoval, tvrdí, že roku 1852. mezi 294.190 německy i polsky mluvícími obyvateli skoro $1/5$ Němců jest, a tak přiblížil se valně k poměru již Hoffmannem a Schubertem vyslovenému, že obyvatelstvo Poznaňska $1/3$ k Němcům a skoro $2/3$ k Polákům počítati sluší.

Po nějakém čase vynechána při sčítání druhá skupina úplně a počítáni jen Poláci a Němci dle řeči rodinné a tak napočítáno:

roku 1858. . . . 783.692 Poláků, 619.936 Němců,
„ 1861. . . . 801.521 Poláků, 666.083 Němců.

O správnosti výsledků těchto pochybují i mnozí spisovatelé němečtí i úředníci pruští, dle jichž vyznání za Němce v Poznaňsku počítán každý, kdo jen několik německých slov promluviti dovedl.

Patrno tedy, že výsledky sčítání nikdy nepodají nám pravý stav národnosti v Poznaňsku a že lépe bude spokojiti se s přibližnými daty, a tu jsou jak již dříve vyloženo, data o počtu obyvatelů k jednotlivým vyznáním náboženským příslušných.

Ze židů katolíky, z katolíkův evangolíky tak snadno udělati nelze, na vládě, na německém velkostatkáři nebo na továrníku závislý přihlásí se namnoze k národnosti pána svého, ale náboženství nezapře a zapříti nemůže nikdo.

To uznal spisovatel — Němec — sám a ve všech úvahách svých nehledí k výsledkům sčítání dle národnosti, nýbrž dle vyznání počítaje vesměs kato-

líky za Poláky a evangelíky za Němce s tím ovšem přesvědčením, že dopouští se chyby nepatrné.

Po těchto úvahách vyličuje spisovatel podrobněji poměry obyvatelstva poznaňského a konstatuje, že ze všech 801 520 Poláků r. 1861. napočítaných jen 125.781, tedy asi 16 % ve městech žilo, ve kterých však ze 666.085 tenkráte napočtených Němců 259.000, tedy asi 39 % bydlilo. Města jsou sídlem obchodu a průmyslu; čísla uvedená svědčí, že obchod i průmysl v Poznaňsku jest namnoze v rukou německých.

Ale i v obyvatelstvu venkovském, jehož většinu tvoří Poláci, jsou majetníci statků malých hlavně Němci, Poláci mají v držení statky prostřední a veliké; celý ohromný zbytek nemajetných dělníků hospodářských jest národnosti polské.

Tato fakta jsou hojnými daty z jednotlivých okresů doložena.

Dělnický lid polský vyniká zvláštní dovedností i nevšední otužilostí, práce se neštítí, ano on ji vyhledává a jest velmi povolný, ale o budoucnosť svou jest bezstarostný a oddán jsa pití, upadá v jakousi nevšímavosť, z čehož přirozeně pochází neblahý materielní stav velikého počtu Poláků.

Výroky tyto dokládá spisovatel výsledky sčítání lidu z roku 1871.

Z 10.000 přítomných obyvatelů neumělo ani čísti ani psáti:

katolíků . . . . 4044 mužů, 4937 žen;
evangelíků . . . . . . 1665 „ 2601 „

Počet i národnosť trestníků z Poznaně v trestnicích poznaňských zračí se v těchto číslech.

Na 100.000 evangelíků připadalo roku 1858. 121, v roce 1861. 88 trestníků na týž počet katolíků v roce prvém 152, v roce druhém 137 trestníků mužských.

Podobné poměry jeví se i hledíc k trestnicím ženským; tu na 100.000 evangelíků v roce 1858. 13, r. 1861. 8 připadalo trestnic, ale na týž počet katolíků roku 1858. 15, a roku 1861. 17 trestnic napočítáno.

V celém Prusku připadá za dobu od r. 1872.- 74. na 100.000 obyvatelů 90 trestaných káznicí v Poznani, ale r. 1872. 164, r. 1873. 162, a r. 1874. 170. Číslice tyto mluví zřejmě v neprospěch Poláků.

Uvážíme-li pak, že nejjistějším prostředkem proti zločinu jest vzdělání a blahobyt, nemůžeme nepříznivý tento stav pojímati na úkor Poláků, naopak, příčinou jeho jest onen system, který národu tomu uzavírá zdroj vzdělání a jehož výsledkem jest chudnutí obyvatelstva.

V Poznaňsku přibylo za dobu od roku 1825. až do roku 1871. obyvatelstva o 52·14 %, přírůstek to dosti sice značný, ale proti přírůstku ostatních provincií pruských malý.

Vzrůstání obyvatelstva nejeví se ve stejné míře u všech národností, naopak, Židů v době té o 56·7 % ubylo, Polákův a Němců přibylo a sice prvých o 47·76 %, druhých o 75·36 %.

Spisovatel nevysvětluje toto nestejné přibývání jednotlivých národností; ubývání Židů vysvětlíme v následujícím; větší přibývání Němců než Poláků jest zajisté jen výsledkem neblahých politických poměrů.

Německo vykazuje v Evropě skoro největší počet vystěhovalců; přirozeno tedy, že i v Poznaňsku jeví se mezi obyvatelstvem dosti čilý ruch vystěhovalecký.

Z Poznaně stěhují se nejvíce Židé, 2 %, 8 %, ano i 4 % veškerého židovského obyvatelstva ročně.

Největší čásť Židů stěhuje se na západ do velikých měst Německa, úkaz to, který i u nás v Čechách pozorovati možno: v krajinách s převahou rolnického obyvatelstva zbohatlý Žid stěhuje se do měst obchodních a průmyslných, menší čásť Židů putuje do Ameriky, nejmenší na Rus.

Poláci až do roku 1830. se dle spisovatele více do Poznaně stěhovali, od doby té proud vystěhovalců jest mocnější proudu přistěhovalců.

Nevíme, jak dalece spisovatel má pravdu, nám zdá se tvrzení to býti nepravdou. Po náhledu našem není příčinou ubývání neb poměrně menšího přibývání Poláků, jak by dle počtu úmrtí a porodů jeviti se mělo vystěhování; příčinu toho hledati sluší asi v rychlé a účinné germanisaci, jak tomu nasvědčují cifry o Němcích.

Navzdor četnému stěhování Němců z Poznaňska přibývá jich tam neustále; od roku 1824 přistěhovalo se do Poznaně o 30.856 více Němců než se vystěhovalo.

Kolik asi v čísle tom jest odnárodnělých Poláků?

Ze všeho obyvatelstva poznaňského nejvíce sňatky uzavírají Slované, nejméně Židé, Němci jsou uprostřed.

Jest to faktum statisticky i z jiných zemí dokázané, že rodinný krb spíše zakládá Slovan než Němec.

Spisovatel vysvětluje to slovanskou bezstarostností, ale možnou snad příčinou zjevu tohoto prvotní patriarchalné žití Slovanů, které starosť o rodinu umenšovalo.

Nejmenší počet sňatků židovských přičítá spisovatel opatrnosti Židů.

Sňatky v Poznani jsou vůbec velmi plodné: připadá tam průměrně na 100 sňatků 440 dětí, ze všech tří národností jsou však židé nejplodnější: připadáť na 100 svateb porodů: u Němců 422, u Poláků 447, u Židů 476.

Muži mladší žení se sice u Poláků více než u Němcův a u těchto zase více než u Židů; stáří nevěst jest taktéž rozličné; veliký počet Polek vdává se ve stáří menším než 20 let; Židovky vdávají se jen mezi rokem 20 a 40; z Němkyň jen zřídka kdy některá dostane se před 20. rokem pod čepec.

Rozmnožování obyvatelstva v Poznani, t. j. počet porodů jest, jak již uvedeno, dosti značný dle pohlaví narozených, ale jeví se menší nadbytek porodů hochů než jinde, v Poznani narodí se 105 hochů na 100 děvčat, jinde skoro vždy 106 hochů na 100 děvčat

Ale jinak jeví se poměry tyto, přihlídneme-li k národnostem: u Polákův i u Němců jest nadbytek porodů chlapčích menší než uvedené číslo poměrné, u Židů dostupuje ale výše.

Pročtouce celou knihu a proberouce se nesčíslným počtem cifer v knize uvedených přicházíme k tomu poznání, že národ polský v Poznani úpí pode jhem úsilné germanisace; vláda, nedostatečný počet škol národních, naprostý nedostatek škol středních, hojný počet kořalen i hospod, německý velkostatkář i měšťák, vesnický žid: všichni tito činitelé svorně pracují a výsledkem činnosti jest vedle jiných okolností — chudnutí polského lidu i šlechty.

Prof. *Jos. Čipera.*

Michala Bałuckého pětadvacetiletá literarní činnosť, dovršená předešlým měsícem, oslavena byla v Polsce důstojným způsobem. Zejména v Krakově uspořádány jsou ku cti neunavného spisovatele čestné schůzky nejpřednějších polských literatův i umělců, při které příležitosti dán byl vřelý výraz uznání, jakému se Bałucki těší v celé Polsce. Téměř od 25 let stojí Bałucki v popředí domácího písemnictví a obohacuje stále literarní ruch novými pracemi belletristickými i dramatickými. Veškery práce jeho prodchnuty jsou duchem demokratickým a čerpány jsou ze života národního. Také našemu obecenstvu jest Bałucki z přečetných překladů dobře znám; i u nás povídky jeho došly všeobecné obliby a práce dramatické vždy znamenitého došly úspěchu. Dnes jest Bałucki jedním z nejpopularnějších spisovatelů netoliko polských, ale i slovanských. O vynikající činnosti M. Bałuckého podáme svým časem zvláštní článek.

Jubileum ruského herce. V. V. Samojlov, jenž nedávno slavil v Petrohradě padesátileté jubileum své umělecké činnosti, patří k herecké rodině, jež obohatila dějepis ruského dramatického umění velikými talenty. Otec jeho Vasilij Michajlovič byl slaven svého času jako znamenitý pěvec, jenž vstoupil na jeviště ze sboru kostelních pěvcův, a sestry jeho Naděžda a Věra Vasiljevny po dlouhý čas svým neobyčejným nadáním byly ozdobou petrohradského jeviště. Mimo to s úspěchem vystupovali na témž jevišti starší sestra Vasilia Vasiljeviče Marie Vasiljevna, hrající úlohy „ingénies“, a bratr jeho Petr, jenž později vzdálil se na venek a nedávno dokonal v Moskvě. V. V. Samojlov nenabyl vzdělání svého v divadelní škole, poněvadž zprvu otec jeho nehodlal jej míti pěvcem nebo hercem. Tím způsobem pohřešilo by ruské divadlo jednu ze svých nejvíce tvořících sil, kdyby i zde, jak často v životě bývá, nevyskytla se šťastná náhoda. V Bozе car Mikuláš, jejž živě zajímalo

ruské umění, otázal se, když V. V. Samojlov stal se důstojníkem, jeho otce, proč ani jeden z jeho synů není u divadla a neobjasňuje-li se to nedostatkem jejich nadání? Otec V. V. Samojlova odpověděl, že jsou dle vojenského řádu povinni deset let sloužiti za to, že vzdělávali se na státní útraty. Tehdy řečený panovník pronesl následující, významná v jeho ústech při známé jeho náklonnosti k vojenství slova: „Mají-li schopnosti, dej je k nám na jeviště. Důstojníky vždycky mohu si udělati, ale umělce nikoliv.“ To rozhodlo osud V. V. Samojlova. Dostal propuštěnou a počal se učiti zpěvu u známého tehdá Dallokka, a brzo na to 5. října 1834 uskutečnilo se první jeho vystoupení v opeře „Megjulja“. Po té objevil se ještě v jiných operách; avšak poněvadž k opeře měl málo chuti, přešel na pole vaudevilly. V dramatických kusech bylo podstoupiti umělci usilovný zápas s nezdarem, jenž jej více méně pronásledoval. Jsa hercem, realistou, pílil vždy zobraziti na jevišti životní pravdy a stěží mohl nakloniti se ku klassicismu v umění, jehož zástupci byli toho času J. G. Vrjanskij a jiní. Proto první jeho úspěchy počaly ve vaudevillech, v nichž měnily se obleky, neb v takových kusech, v nichž mohl dáti na jevo své neobyčejné napodobovací schopnosti. Tak v různých vaudevillech napodoboval zvyky známých tehdá pěvců a osobností, čímž ovšem u obecenstva získal záhy oblibu. Prvními vážnými úlohami umělcovými byly hlavní úloha v dosti nepřirozeném ale velmi obecenstvu se líbícím dramatě zesnulého Jafimoviče „Propuštěný divadelní hudebník a kněžna“ a menší úloha v Shakespearově „Králi Learovi“. V roce 1840. dána byla V. V. Samojlovu benefice a po té šel již jak se říká „vzhůru“, sehrav v 35 letech množství pozoruhodných úloh v dílech Turgeněvových, jako „Snídaně u náčelníka“, „Provincialka“, v Puškinovu „Borisu Godunovi“ a ve veselohrách Ostrovského. K číslu nejvíce vynikajících úloh jeho repertoiru dlužno přičísti úlohu Kresčinského ze známé veselohry Suchovo-Kobylina „Opolje a ve „Starém milostpánu“ A. J. Paljma. Ku podivu, V. V. Samojlov zůstal úplně cizím repertoiru Molièra a Gribojedova, ano i v „Revisoru“ Gogolově již ku sklonku let sehrál — ovšem s velikým mistrovstvím — toliko episodní úlohu majora Rastakovského, již autor při první výpravě jeho veselohry na jeviště vynechal. Za to V. V. Samojlov choval velikou náklonnosť ku dramatům přeloženým, a nejmilejší úlohou jeho byla úloha kardinala Richelieua ve dramatě téhož jména od Bulvera. Z repertoiru Shakespearova sehrál hlavně charakterní úlohy „Hamleta“ a Krále Leara“, ale ani v jedné z nich neobjevil se v plné míře na výši svého talentu. R. 1864. slavil V. V. Samojlov své třicetileté jubileum a v lednu r. 1875. čtyřicetileté Nato následkem zápletek s ředitelstvem, jež nedohodlo se s ním v podmínkách, byl nucen k veliké nespokojenosti všech milovníků ruského umění opustiti divadlo a v posledních osmi letech jen zřídka objevoval se na jevišti v divadlech s dobročinným účelem. Mimo pozoruhodnou způsobilosť k napodobení V. V. Samojlov vládl ve vážných úlohách mocí dotýkati se posluchače do hlubiny duše svým mohutným hlasem, jímž ovládal tak mistrovsky, že uměl vyluzovati z něho neobyčejně tlumené a pohnutlivé zvuky. Nevyhladitelný dojem způsobilo za tou příčinou na obecenstvo tlumočení jím příběhu hajného v dramatě Korženěvského „Okno v druhém poschodí“ a provedení celého čtvrtého aktu v dramatě Černyševa „Zmařený život“. V umění líčiti se neměl V. V. Samojlov skutečně herce sobě rovného. Typy podané jím na jevišti vyznamenávají se rozmanitostí překvapující a neobyčejnou vynalézavostí. Jakožto umělec tělem duší, v plném smysle slova byl V. V. Samojlov nejen hercem, ale i malířem, a proto sám vypodobnil se v rozličných zjevech v album, v němž vyšly podobizny jeho ve více než 500 úlohách obšírného jeho repertoiru. *Š.*

Vzorů domácího průmyslu lidu rusínského vydán sešit VII. a VIII. Obsahují řezbářské výrobky lidu hucnlského a vyšívání z krajin Pokučí. O publikaci této zmínili jsme se již i podotýkáme dnes jen tolik, že také tato nová část ku cti slouží horlivému nakladatelstvu (Průmyslové museum ve Lvově). Tabulky vykonány jsou umělecky a předmět sám svědčí znamenitě o esthetice a krasochuti prostého lidu slovanského ve východním cípu Haliče.

Trpkým osudem stížený J. I. Kraszewski neustal oživovati literarní ruch polský. Netoliko že zasýlá, jak před tím, pravidelně korrespondence do předních časopisů varšavských, ale i novými romány slouží redakcím. „Dziennik

Powieści" oznamuje, že počne uveřejňovati nový dvoudílový román Kraszewského, s n. „Rodzeństwo". Práce tato pochází již z Magdeburku, kdež vše, co Kraszewski píše, přehlíží před expedicí správa pevnostní. Tím jest, že Kraszewski jest nucen vše psáti v jazyku francouzském neb německém. Překlady jeho rukopisů do polštiny obstarávají redakce.

Zlatá Praha, nádherný illustrovaný časopis český, uveřejňuje také původní, zvláště pro „Zlatou Prahu" vykonané práce jinoslovanských umělců, načež zvláště upozorňujeme. Některé vynikající obrazy Chełmińského, Kozakiewicze, Kowalského a j. zasluhují s uměleckého i slovanského stanoviska všeobecné pozornosti. Po ukončení roku přineseme v té příčině věcnou úvahu. „Zlatá Praha" vyplňuje vůbec znamenitě svůj český a slovanský programm.

Šlechty v celém Rusku, heraldicky stvrzené, čítá se 533 691. Z toho počtu připadá na král. polské 57.575 osob, na gubernii vilenskou 41.727, kovenskou 62.230, minskou 38.432, kijevskou 18.638 atd. (Русск. Кур.)

Literarní Listy vydávané Fr. Dlouhým v Brně uveřejňují bibliografii: „Překlady z literatury polské do češtiny" od J. Soukala.

Varšavský Tygodnik illustrowany, redigovaný od samého počátku (od roku 1859.) vynikajícím spisovatelem polským L. Jenikem, dočkal se právě pětadvacetiletého jubilea. Časopis tento přispíval vždy znamenitě k osvěžování domácího písemnictví i umění. Během minulých 25 let bylo v ročnících „Tyg. illustr." uveřejněno 1300 životopisů a podobizen, 2000 obrazů, 4000 uměleckých reprodukcí, 250 původních a přeložených románů, povídek a novell, 10.000 dřevorytin a 20.000 jiných příspěvků literarních obsahu vážného. „Tygodnik illustr.", řízený neunavně L. Jenikem, vynikal vždy ušlechtilým a — pokud možná — vlasteneckým obsahem. Nejlepší spisovatelé a umělci polští v něm práce své skládali a v něm blahodárně působili.

Také druhý velký illustr. týdenník polský „*Kłosy*", redigovaný pečlivě poetou A. Pługem, oslavil nedávno své trvání 1000 čísla. Oba tyto časopisy všímají si pilně i vřele našich poměrův. O illustr. časopisectvu polském promluvíme brzy obšírněji, podotýkáme dnes jen, že kromě „Tyg. illustr." a „Kłosů" vychází ve Varšavě ještě illustr. „Tygod. Powszechny" a menší ale velmi pěkná „Besiada literacka".

Prochazka Ant., známý historik polský, vydal zajímavé „Szkice historyczne z XV. w.". Jedna z nich nese nadpis „Husyta polski".

Srbské učené družstvo vydává „Dějiny srbského národa" od P. S. Srećkoviće. Díl I., právě vydaný, obsahuje dobu od r. 600. - 1159. (str. 468.) — „Illustrované dějiny srbského národa, od nejstarších dob až do prohlášení srbského království" vydává Kosta Mandrović ve Vídni.

Fr. Žav. Kuhač Koch, znamenitý chrvatský hudebník, píše studii o Vatroslavu Lisinském.

Ivan Sundečić, známý básník srbský, počne r. 1885. vydávati na Černé Hoře nový kalendář „Orlić".

Nová místnost Besedy literarní a umělecké otevřena v těchto dnech ve Lvově. K první schůzi dostavilo se mnoho vynikajících osob, také haličský náměstník.

V Zadru počal vycházeti nový chrvatský časopis pro zábavu a poučení s názvem *Hrvatska*.

„Slovanský sborník" vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) Karlovo náměstí číslo 34. nové: **na čtvrt** roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, na Karlově náměstí č. 34. n.

Rejstřík

jmen, míst a věcí III. ročníku „Slovanského Sborníku".*)

A.

B.

*) Tam, kde v jednom článku zmínka jest o jedné a té samé osobě neb věci několikráte, odkazujeme větším dílem jen jednou. Rovněž k vůli úspoře místa nenalézají se z pravidla v rejstříku odkazy celých článků při jmenování jednotlivých národností a t. p Tak jest na př. literatura ruská, polská atd., školy, osvěta a t. p. hledati ne pod „Polsko", „Rusko", „Chrvatsko", nýbrž pod „literatura", „školy", „osvěta" atd. Ostatně rejstřík doplňuje se vhodně obsahem.

F.

G.

H.

Ch.

I.

J.

*

R. Ř.

S.

Š.

	DATE DUE		